
UNIVERSITY OF N.C. AT CHAPEL HILL
00014346282

נ. סקלוב.

כתבים נבחרים

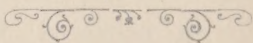
לזכר חג חצי היובל לפעולתו הספרותית

(תרל"ט—תרס"ד)

הוציא לאור „ועד היובל".

חלק א.

ווארשא

תרס"ד

Н. СОКОЛОВЪ.

Избранныя сочиненія.

ВАРШАВА

1904.

Типографія „ГАЦЕФИРЫ", Варшава.

חברת „לבנון" ווארשא

נ. סקלוב.

כתבים נבחרים

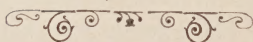
לזכר חג חצי היובל לפעולתו הספרותית

(תרל"ט—תרס"ד)

הוציא לאור „ועד היובל".

חלק א.

ווארשא
תרס"ד

Н. СОКОЛОВЪ.

Избранныя сочиненія.

ВАРШАВА
1904.

Типографія „ГАЦЕФИРЫ", Варшава.

דברים אחדים מאת הועד העורך.

עשרים וחמש שנה חלפו מיום אשר החל נ. סֹקֹלוב את פעולתו הספרותית. דרך ארוכה וכבדה עבר כשרונו במשך העת ההיא, מן הצעדים הראשונים הרופפים, עת אשר הסופר הצעיר יחפש בסיס חזק תחת רגליו, עד העת האחרונה, עת כשרונו בתור סופר־אמן וסופר־עתי הגיע עד מרום התפתחותו. ומה רב המרחק בין „לתורה ולתעודה" („המגיד" תרל"ד) ו„למרנן ורבנן" („הצפירה" תרס"ב ואח"כ בהוצאה מיוחדה)!

אין מגמתנו לעבור בבקרת על פעולתו הספרותית והחברותית של חתן היובל. דברי הימים לעמנו בעשרות השנים האחרונות ותולדות ספרותנו המתחדשת ידעו להוקיר את ערכו. בכל אופן נעלה הוא מכל תפונה כי במשך כל העת הארוכה עמד נ. סקלוב בראש הספרות העתית, אָצַל על הקהל העברי מדעותיו והשקפותיו וילמדו למצוא פתרון נכון לכל השאלות הסבוכות, שהשנים האחרונות העלון על פרק חיינו ביד חזקה, ועד העת הזאת אין לנו סופר אחר כסקלוב, שקולו הולך ומעורר נרדמים ומוצא לו אזנים קשובות במספר כה רב.

Дозволено Цензурою
Варшава 1 Марта 1904 года.

לא בתרועה וקול שופר נקדים את בוא הספר הזה בקהל העברי, את ההקדמות הרגילות בעת האחרונה, את „ההסכמות" לרוח העת החדשה, נחשוב רק לפחיתות הערך בעד כשרון סקלוב. לדון על הספר מבחינת התביעות האמנותיות והספרותיות ולהוציא משפט נכון — זאת היא תעודת הבקרת, שבלי תפונה תבוא אחרי בוא הספר הזה ברבים. אבל הועד יחשוב בלי ענוה יתרה, כי דבר גדול עשה בהכניסו לרשות הרבים את פרי רוחו של בחיר הסופרים בדורנו.

נקוה כי הספר הזה המוגש להקהל יהיה רק הצעד הראשון לעבודה הגדולה והנכבדה — הוצאת מבחר כתבי סקלוב בכל המקצועות. לא על צדקה וחסד נסמוך בהביענו את תקותנו זאת. בטוחים הננו כי ספרי סקלוב המה מזון רוחני נחוץ ונכבד לכל פלגות עמנו. המה קוי-אור בהירים ומסוימים בתוך „בין השמשות" של הדעות הלקויות השוררות אצלנו, וכל הבריא והנחוץ יפלס לו דרך בעצמו, בלי עזרת זר.

כל אשר יסייע למפעל הזה יבנה מוסד ספרותי לאומי שברכה בו.

ווארשא, ד׳ ניסן, תרס"ד.

לזכר חג חצי־היובל חפץ הועד לקבץ את כל פרי רוחו של סקלוב, הזרועים ופזורים בגליונות בודדים של עתונים ומאספים, כמו סמל העם שלטובתו הקדיש בעל היובל את כחו וכשרונו. על דעות סקלוב לא קפצה זקנה במשך העת, וגם כעת רובן — הֵד נכון לאנקות עמנו, והועד חשב בצדק, כי ספר שלם מכיל את רובי דעותיו של סקלוב יהיה המתנה היותר חשובה לקהל העברי, ולחתן היובל — ענג רוחני היותר מתאים להלך לבו. מחשבתנו תחלה היתה לקבץ את פרי רוחו של סקלוב במקצועות השונים, שבהם הראה את כח כשרונו, חפצנו לבחור מתוך המאמרים לשאלות הזמן את אלה שיש להם עוד כעת ערך חיוני, את מבחר מאמרי הבקרת הנפזרים ב„האסיף", את מכתבי מסעיו המלאים שירה וכשרון הסתכלות, את הנסיונות הספרותיים על גדולי זמננו (Essays), את המונוגרפיות הספרותיות והאמנותיות ועוד. אבל בגשתנו למלאכה הזאת פגשנו מכשול, שאצל עמים אחרים רואים ברכה בו, אבל אותנו הביא במבוכה. לפנינו היה חמר כה רב, עד אשר גם אחרי הֻנָפו בשבע נפות ירבה מאד נוכחנו כי רק החלק הפובליציסטי לבדו, גם בהוציאנו את המאמרים שיש להם רק ערך זמני, יכיל לא פחות ממאתים גליונות דפוס, ולוא הוספנו גם את המקצועות האחרים כי אז היו לאוצר ספרים שלם. הועד פגש במכשול, שאי אפשר היה לו להסירו, באשר עשיר היה רק ברצון טוב, אבל לא באמצעים מספיקים להוציא את הרצון לפעולות.

בהכרח נואשנו מכל המאמרים הפובליציסתים של סקלוב ונבר לנו את המטרה להציג למצער צד אחד של כשרונו. הספר המונח לפני קוראינו הוא קבץ מבחר פרי הספרות היפה לסקלוב, ואחרי כי גם אלה רבים מאד ויכילו כרכים שלמים, גמרנו להוציא ראשונה לחג יובלו כרך אחד, ובמשך הזמן — אפשר יהיה להוסיף לאסוף ולהוציא הכרכים הנותרים.

בכרך הראשון הזה בא חלק הספרות היפה: שירים פרזים, ספורים, הגדות ופוליטונים, רובם ביחוד מפרי השנים האחרונות, מונוגרפיות ספרותיות אחדות, מכתבי מסע ומאמרים ע"ד האמנות העברית,

I.

שירים פרוזים

א.

הֲדַר יַעְרִי וְכַרְמִלִּי.

יָאִירוּן כּוֹכְבֵי נִשְׁפִּי, הֲדַר יַעְרִי וְכַרְמִלִּי
וְיָשׁוּבוּ יְמֵי חָרְפִּי וְעוּגָבִי וְקוֹל תֻּפִּי.
(ר׳ יהודה הלוי)

אנא, תנא קדוש, סלח לי! הפסקתי משנתי, ואומר: מה נאה אילן זה, מה נאה ניר זה! הייתי אז אך כבן שבע או שמנה. אדמה, כי זה היה עֲוֹנִי האחד.

אַהֲבָתִי הראשונה היה — הַיַּעַר. האין זה „רענן, בריא ומשוגע"? האם נאה לעלם הגון, ל„חתן־בחור", לאהוב דבר פשוט, ריק, גשמי, דבר שאין בו „שום המצאה", דבר שאין שום „נפקא מינה" ממנו! האם בא אלי „יצר הרע" כזה בירושה? אני בודק במגלת־יְחוסי — אשלי רברבי! אך לא בגשמיות. או התעוררה בי נשמת אחד העברים הקדומים, רצוני לאמר: העברים שעוד לא יָדעו, כי אסור לאמר: מה נאה אילן זה, מה נאה ניר זה? או אולי תעה לתוך הַפִּנְקְתִיאון של הוֹרַי אחד שהיה „סופר־ביער"? והוא חזר ונעור בי?

היער היה קרוב לעיר מולדתי. הייתי רץ אליו כתחום שבת. פעם אחת חטפתני שֵׁנה וָאֵרָדֵם בו.

וגם הוא נרדם — היער הגדול! וערפל כהה כִּסָּהוּ. בגדלו, בתרדמתו בערפל אשר כִּסָּהוּ, היה כמו סוד יפה וּמְאַיֵּם־מעט, כמו פרק מִסֵּפֶר „רזיאל".

ותזרח השמש וַתַּשֵּׁק את עפעפי ותעוררני. ותזרח השמש ותפרוש על פני היער ערפלים אחרים — מוזהבים, לְבָנִים, או מעין־התכלת.

וארא אז את היער הנעלם, ויהי בעיני כמהרש"א קשה. וארא, כי היער הוא עטוף־בגדים, ואתאונן ואומר עם לבי: מי יודע, אם עוד יש יער בתוך התכריכים האלה, או אולי אָזַל לו היער, חֲבַל חֲבל!

באים להכחיש או ל ה ז י ם ? לא ! אך המולה דקה נשמעה, המולת כנפים וצפצוף : כת צפרים באו מעברים שונים, ותשבנה על הענפים, ובכל רגע התרגשו לעוף, הזְעק וצפצף. כנראה — אמרתי בלבי — הן יראות, פן תבוא כת אחרת להכחישן.

וכמו משנה מפורשת לאיש מרחף ו א ו ב ד בסברות ריקות נפל פתאום מן הרקיע, מתכלת־העבים, עוף גדול. דמיתי כי נפל מן הרקיע, מן השמש. אבל הוא אך ירד בעופו, וכנפיו פרושות מאד, פרושות, כביכול, ככנפי המפרשים אשר מסביב ל ג ו ף הגמרא. והצפרים הקטנות יראות מפניו, נבהלות ועפות, נבהלות ועפות אחריו, והוא שָט על פני היער, ומביט מגבוה על האלונים ועל עצי השטה, כהגבאי בעת קריאת התורה, בחלקו את העליות.

הוא איננו שם לב לקטנות — אמרתי בלבי — תנא הוא ופליג ! — אל נא אחטא בשפתי : זה הוא מעין ר׳ יוסי הגלילי. הוא הפך את כל הסוגיא. מה לו ולמפרשים ? מה לו לאחרונים ? רְאו — איך הצפרים הקטנות נבהלות ועפות אחריו. מיפך והזמה !

ויעמוד על תורניתא ישרה, ויהי לה ככתר. צפרניו תקע בראשו ואת כנפיו פרש, ויעמוד בלי נוע כאלו הודבק אל העץ ויהי לראשו.

ואקשב ואשמע צעדי אנשים. בְקִרְבָם הַכֹּרְתִים: סוחרים וסרסורים מן העיר. אחד מהם נקרא בפי כל בני העיר : ר׳ יעקב סוחר יער.

אחד מהם נגש אל השטה הגבוהה ויורה בידו אל חבריו, ויאמר : חתיכה יפה ! כאלה יש פה הרבה... ויוצא מכיסו סכין, ויעש אות על מחשוף העץ.

ור׳ יעקב סוחר יער אמר : מחר יבואו הפועלים — יָחֵלוּ נא באלה הגבוהים מכלם !

ואומר אז בלבי : הוי, לא טוב להיות גבוה מכלם, ולא טוב גם להיות עוף כביר. הנה החרולים השפלים אשר מסביב יעמדו בשלום, והצפרים הקטנות תרחפנה במנוחה.

ובצער שבתי לביתי, ואשב ללמוד „מיפך והזמה״. וימים רבים אחרי כן לא חפצתי לשוב ללכת היערה.

ואשוה רגלי כאילה לרוץ, וברוצי רָחַץ הטל את פְּנֵי הקטנים, והרוח הַמְנַשֶּׁבֶת שִׁוְּתָה עליהם חַכְלִילוּת, והשמש נשקפה בתוך עֵינַי, כמו בפֶּלֶג מים זכים, ותשפוך פז על הדרך אשר לְפָנַי, על הדרך העולה אל הערפל — אל היער.

ותהי השמש שפלה מאד, כמעט חשבתי שהיא למטה מעשרים אמה, כמעט חשבתי שהיא מטיילת על פני האדמה, וברוצי לקראתה לא הנידותי עפעף, אך הבטתי ישר אל בָּבַת עינה, בָּבַת־הזהב, שנוצצה מבעד לעין־השושן של הערפל.

ואתאונן: מי יודע, אולי לא תעלה השמש היום, והיא כה יפה בגבהה, ונוגה זַרחה כה בהיר ונהדר, עד כי הוא מְעַוֵּר את עיני, ולפני עיני מרחפות קְשָׁתוֹת — ואת אלה אני אוהב.

ומרחוק החל היער להפיץ ריחו, וישלח רוחות קור לח לקראתי, למען קרר את מְצְחִי הרותח, והשמש שלחה צרור חִצֵּי זהב ותקרע את תכריכי הערפל התלוים על העצים.

ואוסף ללכת הלאה, עד כי הק׳פני היער, והוא היה אז בעיני כתבל כולה, שאין קץ לה.

ואולם פחד לא פחדתי עוד, כי השמש חדלה להתהלך על פני האדמה, אך שָׁטָה ממעל לי ברחבי ערבות בלי ערפל, ועל פני ראשי העצים, וכמו הביטה אחרי בעין גדולה, שהולכת ומאירה, הולכת ומתלהבת מרגע לרגע.

היא מְשַׁקֶּקֶת, ומסקירותיה שוטף לַהַב־חום, וּמִשְׁתַּפֵּךְ בְּגַל כָּבֵד על פני היער. והרוח נלכד, צָלַל באחד הַמַּחְבֹּאוֹת, אך רוחות קטנים צחקו, התגלגלו — הנני יָרֵא לאמר: ר ק ד ו — מענף לענף, אבל כן נ ר א ה ל י החזיון אז.

ועצי הַשִּׁטָּה, או הַתּוֹרְנִיתָא, עמדו בלי נוע, כבעוצרים את נשמתם בקרבם. וְהַקְּמְשׁוֹנִים הַמּוֹרִיקִים פרשו על האדמה יריעת עלים רחבים, מרוקמים ושקופים. ומתחתיהם נָשבה קרירות מן האדמה.

ואלך לאורך רְבִיד ירוק, שֶׁמִּתְעַקֵּל ונמשך בין הקמשונים ובין חוּטְרֵי אגוז־הַבַּר. ואלך ואתבונן איזה הם עצי השטה הגבוהים מחבריהם. ואעמוד על יד הגבוה מכלם, ואבט אליו ואומר בלבי: בשעת הצהרים אראה את השמש בראש השטה הזאת — כי השמש תנוח תמיד בצהרים במקום גבוה מעל גבוה.

ואשכב לנוח בחָצִיר בקרבת עץ השטה, ואזכור את ה„שיטה" אשר למדתי אז — מיפך והזמה, שיטה מחוכמת ויפה מאד, והכל היה ל א ח ד במוחי: הדברים אשר למדתי והדברים אשר ראיתי עתה. האם כתות עדים

ואחרד מפניו ואגמגם: אבל התנאים, האמוראים...

בין התנאים, האמוראים — הָרֵעִים אחרי בקל זיע סגי, שיש בו גם נדיבות־אהבה — היו גם שומרי שכר. הם לא דמו בתבניתם, בחייהם, במעשיהם אל צאן־הנגמדים, אל בהמה־דקה אשר מסביב לך. הם היו עוד אנשים חזקים. למשל, ריש לקיש! הם עסקו בְּשִׁכלול עַלְמָא — אשר אתה קורא בשם „קולטורא", ואשר גלגל עליך לטותא־דרבנן. היודע אתה את ריש לקיש?

זכרתי מן הסוגיא את אשר ריש לקיש סובר על דבר „שומר שכר", ואתפאר לפניו בעברי על פני ים התלמוד קל כאני שיט, אך הוא לטש אלי אחת מעיניו, ויאמר לי:

— אתם משתעשעים כילדים בצעצועים אשר נתנו לכם אנשים גדולים. כי אמנם היו התנאים והאמוראים אנשים גדולים מאד מאד. בכל תמימותכם וקדושתכם לא תשיגו את אבק סנדליהם. בוא נא לנהרדעא; בוא נא לפומבדיתא הישנה; בוא נא אל ההרים ועל היערות אשר על הפְּרָת ושמעת שם, למשל, אגדות. נפש השומע יוצאת בַּדַּבֵּר הַמְסַפְּרִים. שם חיו בני העם העתיק בתבל, בני האדם הפשוטים, צאצאי הטבע. הם חיו חיים דלים בדלים, אבל להגיד ידעו אלה! הם הגידו על דבר האלהים והעם והתורה, על דבר מלך ופלטין. זה היה עם טל עובדים, עם של אכרים ופועלים חוקרים, עם אשר כל יחיד מיחידיו חשב את נפשו כיוצא ירך האבות והמלכים מן המסורת. כה עמדו רבים מהם בבלואי סחבותיהם ובשפולי גלימיהם, ויכופו את הזָר להוריד עיניו ארצה בְּדַבְּרָם. אהב אהבו לתאר את הנעלם ואת הגדול ואת הנפלא, ולא היו כמהם מוחות מחוללי דמיונות ענקים. גאון כל צבי! אֶפֶק השקפתם היה כנשרים, וְאֹפֶק השקפתכם כזבובים. אתם הקוראים בשמם לשוא!

— ומדוע כן נִפְלוּ ממנו? — שאלתי.

והוא השיבני בשחוק: יען כי האנשים ההם חיו תחת שמש אחרת, ויאכלו פירות תחת גזר דג מלוח, ולא זחלו על גחונם ולא היו סמוכים על שלחנות זולתם. בהם עוד היה לֵחַ שארית עם בריא. הם עוד יכלו להיות אכרים, גננים, שומרי קשואין, גם נפחים וסנדלרים. ואתם מה? אתם לומדים את המימרות שלהם גם באגדה גם בהלכה; אבל היכל תוכלו לשמור קשואין ואם תוכלו להבדיל בין שׁוֹבַת אלון ובין שוכת לבנה? והמימרות הלא הן טובות ונפלאות, אבל תלויות בכל חייהם, בכל עולמם. ואתם עשיתם לכם עבודה לשבר, למגר, לקצץ ולכתת את אשר יובן אך בשלימותו וביחוסו עם החיים...

ב.

קַתָּא דְמַגְלָא.

לפנים כְּפוּף־שְׁחוֹת הייתי גם אני, מוחי תַּדְדְתִּי כשַׂכִּין־השוחט: חָרוּץ, חָלָק, חַד, קל, והוא חותך שַׂעֲרָה באויר. כבר ידעתי „שומר חנם" ו„שומר שכר" ו„שואל", וב„שוכר את הפועלים" הייתי ב ן ־ ב י ת. עתה חדלתי ל ל מ ו ד „שומר שכר", כי נפשי אִוְּתָה ל ה י ו ת „שומר שכר". רב לי להיות מרדף אמרים ריקים! לא המדרש עיקר אלא המעשה!

הוא נראה לי בחלום — „שומר־שכר"! פניו היו כגְוִיל שָׁחוּם, מְקֻפָּלִים וּמְקֻמָּטִים תלמים תלמים: זקנו היה סָבוּךְ וְשָׁחוֹר, ואגלי זעה התגלגלו מעל דוק מצח; שרוח עצה עליו מרחפת, מלחייו, מאפו, ויאבדו שם. וחוטמו היה כחרטום האיה, מַבִּיעַ אֹמֶץ, עקשות, פקחות, כן תארהו דִמְיוֹנִי בילדותי. בעד כל הון רצה לא רציתי אף שנוי קל —, למשל, כי יהי זקנו בלי צבע מפורש, מילתא דשוויא לתרווייהו. „שומר חנם" — כן! זה הוא בטלן נָמוֹג: מצח שפל, עינים כהות ונטויות לארץ, חוטם קצור וסגלגל ומתון — עד הקאה. צווהו לשמור, והוא שומר. „שלומיאל" זה איננו מָשׁ ממקומו זה כמעט ששת אלפי שנה, ולפי מנין החינים עוד הרבה יתר. נפש של עופרת! היזרח לו באחד הימים בקר לא־עבות?

ו„שומר השכר" שלי, איש־כלבבי מדמיון ילדותי, דבר אלי בחלום: כבר למדת את דִינַי, ואתה יושב וקורא בשמי, ואתה הופך אותי לסְבָרָא, לְמִלָּה, לקצף בורית אשר בהתעף עפעף יִבָּקַע; אתה חִבּוּר תדפוכות ומעקשים, בורא עולמות בדמיון, ואני גבר בגוברין! הרואה אתה את כתפותי ואת אגרופי?

הפועלים", הוא אומר שהוא „בעל דבר", הוא המקור הראשון, אליו נוגעים הדברים, ממנו באו ואליו הם שבים.

הנני מתגאה בך, „שומר־שכר"—redivivus! הנני מקבל את פניך, והנני חפץ ללוותך ולהראות לך דברים שונים. אתה באת משוט בערבות עֵבר רחוק, קומתך כה ישרה וקומתי כה כפופה. הבה אישיר גם אני את קומתי, ואם אין לי קתא דמגלא — הלא עט יש בידי.

מוּדָעִי חביבי מ„בבא מציעא" — שלום לך! הָשֵׁב נא עתה את ה ע ב ו ד ה העברית, ואני איגע לעורר את ה מ ח ש ב ה העברית.

ג.

הָאָדָם הַיַּעֲרִי הֶחָדָשׁ.

והמלאך, המכה את העשב ואומר לו ג ד ל, פורש את כנפיו על היער, לשמרו, לבל יעש אותו האדם כלה.

והאדם מבקיע וחודר, רוצע וחותר, נכנס בעובי הקורה, ובסדקית כמלוא פי מחט — גם על החרשה ההיא אשר עוד לא עלה עליה ברזל לא חס. הוא גם שמה פלס כמו שאומרים המליצים „את ארחות אידו".

והמלאך עוצרו בדרך, וירעם אל אזנו את חזיז קולו: בל תשחת!
— כל מקום שאתה הולך, הכליון אוחז בעקבך, ועף כעורב־המות מצמרת

החלום ההוא הבהילני מאד, ומני אז התהלך אחרי „שומר השכר" כצל. הנני אוהב אותו – לא אוכל לאמר כי מפחד אני מפניו, אבל אימה קלה הוא מטיל עלי בכתפותיו ובאגרופיו — „שומר השכר" העברי, הבא ... מיהודה ... מבבל ... ביונת אלם רחוקים ... אלים אדירים יודעים מאין הוא שָׁב ומישיר את קומתו ומנסה לְהִתְגַּשֵּׁם.

ובידו ינופף את הקתא דמגלא, אותו הקתא דמגלא מבבא מציעא, המלה היתה לחומר, לממש! הברק שהבריק ברקיע נפל ארצה בתבנית אבן־אלגביש.

והוא מבקש שיתנו לו עבודה. והוא אומר שהוא הנהו היהודי דְּאָתָא, הוא לבדו, או, למצער, רוב מנינו. לו עתידות העם!

הוא מבקש שיתנו לו יגיעה ושכר — לא בעקימת שפתים שמשמיעות מלים, כי אם דברים לפי הוראתם — יש לו מגל יד ומגל קציר, יש לי את ומחרשה ומגרה; יש לו מגרפה, דקר ומזמרה; הוא חפץ לעשות הכל, לעשות „כמו שצותה תורה", לעשות „כמו שעשו התנאים הקדושים", ולא לשבת כפוף־אלכסון ולפטפט: כן עָשׂוּ, כן עָשׂוּ.

... הוא חפץ לנכש, לזרות ולהבר, לזרד, לגדור, לקצור, לעזק, לזמור ולבצור, לנתוש, לבנות ולהאהיל, תלמים להשקות, שורות לטעת! הוא אומר כי כחו במתניו ובשרו יצוק אבן. תנו לו רחת, שלש שנים, מְזָרֶה, קרדום, קלשון לחתור בערוגה, לתלם תלם, להאריך מענית! תנו לו מלאכה ומשא קל וחומר. קלשון, דרבן, תנו לו! מן הבקר עד הנשף הוא נכון לעבוד בזעת אפו, להנות מעמל ידיו, יגיע כפו. ידו הרחבה והפשוטה תעבוד בלי הרף, אך לקבל מידי זר פרוטה לא יאבה. או אולי תתנו לו קרקע כל שהוא ...

פלא הוא! הלא קם לתחיה „שומר השכר" מפרשת „משפטים", ממסכת „בבא מציעא", וסוגית־התלמוד לבשה עור ועצמות, כמראה אשר ראיתיו בחלומי, עם אגלי הזעה, ועם האמץ והעקשות והפקחות.

הוא בא וישלך על שלחן־כתיבתי את הקתא דמגלא. הנני שולח ידי למששו בזהירות. חי נפשי — חתיכה ראויה להתכבד, בוקע צורים!

האמנם זאת היא תחית המתים? ואם זה קם, אולי יקומו יחיו גם יתר הצללים מחשכת יער־העבר?

אך זה עתה קם, וכבר כבוד לו ומעלה, וכבר הוא מבקש לעבוד כל עבודת פרך, לאכול לשבעה וללבוש לחום, והוא אומר ללמד אותנו, את הבטלנים הבקיאים, פרושה האמתי של פרשת „משפטים" ושל פרק „השוכר את

בשחר בשחר, כל העשבים המתלחשים בסוד, והאזוב הַדל, והאלונים העֲנקים, והבל האביב המשובב, ושלג-הצחר בחרף, הרועד והנוצץ בליל ירח, כגזרי בדלח על הענפים, וקרח הזכוכית הסוגר בבריחיו את הנהרות, וחכלילות כוכבי השחר, וברקי פלדות אשר בחיק הסערות השחורות — כלם יודעים את שמי ואת כחי, כי לי נגלו רזי האדמה, ולשומר הציבני צורי-שדי על תבל צומחת.

וישיבהו האיש — בפקחות: האתה הנך פקיד הממשלה על משמרת היערות?

והמלאך צחק, עד כי רעשו כל האלונים, ויאמר: הנני פקיד אלהים, ולא כסף ענושים אשית עליך, אך חצי שדי עמדי.

והאיש חדר אל מצל החרשה לבָרא אותה בקרדומות, ויחטב ויחטב, ויהפוך את כל הארץ מסביב לו לקרחה גדולה אחת.

ותשם הארץ ויזהם האויר וידל האדם וילא, ויהי צנום וקלוש ומפונק, ותקץ נפשו מפני שקי הזהב ומפני החומות והבריחים, וישב לתור לו חלקת יער לתקוע שם אהלו כבתחלה.

ובאשר הוא רואה שנים שלשה עצים הוא מצרפם למנין, ואומר: זה יהיה לי כיער, הוא יצפנני בסכה.

ולאלה יקראו: מעוגות קיץ.

ד.

צַעֲרוֹ שֶׁל עוֹלָם.

לא להקת גלגלי רעמים אדירים, לא מְחוֹלַת חזיזים מפזזים ומְעַוְּרֵי עין, לא תועפות הררי שלהבת מעופפים מפיות שבעה מדורי גיהנם, לא הֵהֵד העב והעמוק של נהמת התהום הצמאה והשוקקת, לא בלהות מלחמת מות של נפץ יזרם, משברי מצולה וסערות ומפלשי ערפל, לא אלה מעציבים, כי אם מבהילים. הם אינם מפילים את ידי האדם ואת לבו, אך יאזרום לקרב, או ישברום.

הוי, לו ידענו את ה ש ם, את ה ה ש ב ע ה, כי עתה שרק שרקנו לכם

גדועה אחת לחברתה, ומבשר קרץ. ממפץ רעם גרזניך ירגזו מוסדי היער, ועליו רועדים כמפחדים. הנה גדודי בעלי כנף נסים בצוחה, כמו חפצו לנטוש ארץ זו תפוּרָר, וגרזנך לא יקהה, גם בהלמו את הגזעים הקשים כחלמיש. הנה נוצץ הגרזן, הנה יוּנַף וגם ירד, הלך ושבר את עצי, סבכי אֵלָה, צַמֶּרֶת חרשָׁה, הלך ילך הגרזן והשחית הלאה... הלאה...

בחובָה של עשת ברזל אתם, גרמי שחץ, משמידים עצם כל יציר וחייו, כי תאות הון יוקדת בקרבכם... אתם תולעים קצרי ימים, שביום אחד נקל לכם לסעף במערצה ענקים בני מאה — ההעליתם מעודכם על לב, כמה על השמש להאיר, על האויר לנשב הבל חם, על העבים להוריד טל וממטר, עד אשר יָרֶה יָנֶה גרעין הזרעון מתוך מעי האדמה, עד אשר יציץ עלה ירקרק אחד, והפרה והצמיח ועלה עד היותו לעץ כביר, לחסין־היער, והרקיע לשחקים?

היודעים אתם, כי כל עלה נדף, כל קטע זעיר מן המחשוף, מן השיפָּה, בנות שוח ופטוטרות, שרש ופטמה, כל עץ והיער כלו אחיכם המה? בגאות סכלותכם אתם חושבים כי אחיכם אלה, אחיכם מן האדמה, מתים ורגבים המה!

לא, אך אתם הייתם להרשים, לבלי שמוע את שיחם־שיגם, את סוד לחשם ושירם!

הוי, השליכו את הקרדומות, והקשיבו היטב מדי תעופינה רוחות דרך החורשה, שָׁטוֹת שטות בדומית שלום, מרעידות ומנדנדות את ראשי העצים כמו בשירת ערש..

ויוסף המלאך ויאמר:

אתם שמעתם את קול היער ואת המולת מי הפלגים, חכמיכם ידעו שיחת דקלים ושיחת עופות — אז... אז... אך בצר־מעון, במחצלת של קנים נעשיתם חרשים. ואולם עוד אכרה לכם אזן, עוד תשובו תשמעו — רק קרבו הנה תמימים, טהורים, לא דחופים ומבוהלים, לא ערומים ונעקשים.

היודעים אתם את הערבים, את ערבי הקיץ, עת עצים בני מאה מתפללים, בדממה וקול, מתוך תכלת המרחב, אל כוכבי הפז אשר במרום, עת כל היער שופך שיחו, ובינות לענפים משורריו של ש"ץ־כביר זה, המשוררים העפים, העונים אחריו מקניהם?

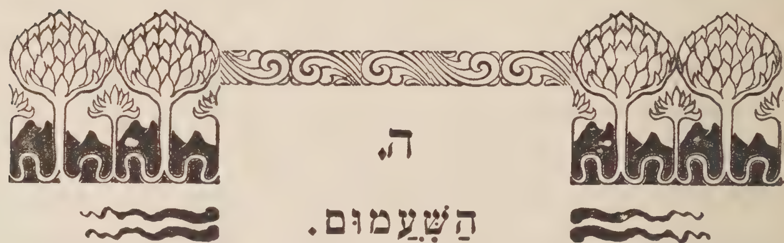
ואתם, הקטנים שבחגבי הגמדים, שולחים ידי חמס להעלות קרץ על כל אלה, לגזרים, לבלואי סחבות אתם קורעים את המעיל הירוק אשר על האדמה הזאת.

לשמי אתה שואל? את שמי יודעים כל הפרחים הצצים, השותים טל

ורגע אתה חפץ לעמוד ולקרוא : רבותי , אבל רבותי . . . והקול נחנק בגרונך , והמלה תמות , טרם תגיח מפיך . אין איש אשר תוכל להתאונן ע ל י ו , ואין איש אשר תוכל להתאונן ב א ז נ י ו . הִנְךָ חפץ לדבר אל הצער , אבל הוא איננו מחוץ לך , כי אם בקרבך . אתה הנך גם העגלון המכה , גם הסוס המוכה . אתה , האדם ! ואתה זוחל בתוך הטיט הזה ; כמעט חפצתי לאמר : אתה הנך הטיט ; אתה יליד הצער ומחולל הצער !

ורק אתה לבדך הנך היום המעונן בתוך זיו הדרת הטבע , אתה לבדך הנך הערפל בתוך האור , המדמנה בתוך ערוגת הפרחים , כי הלא מסביב לך הכל כה יפה ובהיר — אתה הרעבתן , האכזר , הכִּלַי !

וזה ענשך , ועל כן אתה לבדך מ ר ג י ש צערו של עולם . . . .

ה.

הַשִּׁעֲמוּם.

(מנגינות היום) .

גם את מצוי החשבון עשיתי — הכל נכון — אין שגיאה — גם כבר זוכר הנני כי „הקֶרן הקימת של הבארון הירש" קבלה מאת „היק"א שנוסדה ע"י הבארון הירש" סך כזה וכזה , גם זוכר אני , כי שמות המנהלים בלשכת הפקידות בבואינוס איירס הם הירש וקאָזס .

ובכל זאת כה נִלְאֵיתִי נשוא , כה . . . אחת היא לי , אם שמות המנהלים הם הורש וקאזס או אחרים , כה מְיַגְּעִים אותי כל הדברים האלה , כה המה לי לעול ולמשא , כה נפשי־שָׂבְעָה תבוס אותם ! הנני עצוב כיתום , בראותו ילדים אחרים חבוקים בידי הוריהם , כחבצלת , שפותחת את גביעה לִקְלוֹט רסיסי טל , ואיש בא ומניח שמה פרוטות נחשת או זהב .

הנני כבן־הַגַּנָּב שהכניסוהו לארמון של קֹרַח . נטילים ורגבים נהדרים מאד , הררי קפאון , גלדי כְּפוֹר , ויש גם כלולי הוד בפטורי ציצים כסדינים המצוירים · על כל צעד מקבלים אותי ברצון , על הפנים צחוק חן , אך גם הפנים קפואות , גם הצחוק קָפוּא . הוי מה קַר לי !

להתפרץ עלינו, בכל מְחִתַּת בלהותיכם, להתפרץ ולהצילנו מן הטיט הַלְאֻטִּי, מן הרפש, שאיננו לא חם ולא קר, ממרבץ הַזֵּהֵם, המָלא נחת ו„בעל־הַבַּיִתִיּוּת" — לא מהלמות האגרוף והרעם, כי אם מקשקוש מורה־השעות של צרות, הקשקוש השָׁוֶה, והנורא בשִׁווּיו: תִּיק־תַּק, תִּיק־תַּק.

זה הוא הערפל הקָרוּשׁ והחָלָק כנחש, המכסה את הרקיע, הממלא את חללו של האויר, הרובץ על האדמה, המחליק וזוחל לתוך האדם, לנחיריו ולפיו, לעיניו וללבו ולמוחו. אין אור ואין חשך, עופרת מְלִיטָה את השמים חציה שחורה וחציה אמוצה; וילון כהה פרוש על הכל, לא כהה וסתום, מעין חידה, שמעוררת את הרוח לדרוש פתרונה, כי אם מעין פתרון, כמו ים של טיט, שאין לשחות בו, ואין גם לצלול ולטבוע בו היטב. ממרום נופלים רסיסים, ומטפטפים ומטפטפים; למטה רומשים אֲדים, וכל אחד דומה לחברו. הם אינם מבהילים, כי אם מעציבים.

זה הוא הצער! אין אתה יכול לעמוד בפניו, יען כי לא תדע, איזה המקום בגֵוְךָ, אשר אותו שָׂם מטרה לחִצָּיו. הִנְךָ גבור מאיוב ביסורי הגוף. נֶגַע כי מצא הרופא ברגלך, והוא גוזר באכזריותו הרחמניה: חובה להסיר את הרגל – אתה פושטה לו, ואומר: חתוך, גם בסם אל תְּיַשְּׁנֵנִי, לא אגוע. אבל... הצער! אותו לא תסיר על ידי איזמל, הוא מקיף את כולך. הוא לא נגש אליך אך היה ליוצא ונכנס, יוצא ונכנס. אין הוא שֶׁלְּךָ, אך אתה שֶׁלּוֹ.

אתה רואה נשר מאביר־נץ, וכנפיו שבורות, ונטפי דם נוזלים מן הפצע, הוא מעופף ויורד, מעופף ויורד. אין לתת לו כנפים חדשות! יונה מוּמֶתֶת בדרך עוּפָהּ, בְּחוּשָׁהּ אל אפרוחיה, להעיר עליהם, והיא לא תשוב, והם הולכים תועים, הולכים וגוֹעים.

וְהָבִינָה נא, כי לא למראה הוריה יבוא הצער. למראהו מתעורר הכעש העינים רובות זיקים ומביטות כה וכה למצוא את המורה, והאגרוף מְקַמֵּץ לחבטה. הצער יבוא אך למראה הַגְּוִיעָה, הגויעה המוכרחת, גויעת האפרוחים שֶׁנִּתְיַתְּמוּ.

ובעברך ברחוב, וראית עגלה כבדה וטעונה משא רב, רתומה לסוס נענה ודל, שצלעותיו הקרוחות, הבולטות והחדות, פצועות וזבות דם, ובעל־השוט, הנער העגלון, חובט וחובט עליהן עד שנשמעת שריקת השוט בקול חליל, אז תקצוף על הנער; אך בזכרך, כי אותו כן יסגף בעליו, ואת בעליו יְעַנֶּה החזק ממנו או מר־גורלו — מערכת מְעַנִּים ונענים, הלך ועלה, הלך וירד, אז תחדל לקצוף — אז יחל הצער, צערו של עולם.

ז.

מוֹת־אָח *).

פָּנה יום־להט־קיץ בנאות־שקט־ישימון, שָׁם — שדמות אֱדום עיד כמתולעות מֻנוגה שמש באה, ופה הוד־ההר, גלמוד וכביר, ושלשת אנשים עולים עליו לְאִטָּם.

ואחד מן השלשה מתנהג בכבדות. הוא איש שיבה, וזקנו הלבן משלג יורד על פי מדותיו. בשארית כח הוא מְטַפֵּס על כֵּפִים וסלעים, ועת ייגע, ישען על הַשְּׁנַיִם התומכים אותו מזה ומזה. הברכים כשלו, אך במצח הזקן עוד יליץ הוד, ובאור פניו עוד נשקף כמו שחר כהן־הצדק. וכי תחדרנה קרני השמש האחרונות דרך צאלי הכפות וסבכי האלונים, ונשקו את אבני היקר המשובצות בשמלותיו, אז תפיצנה האבנים אור עדנים.

והזקן הצועד בַּתָּוֶךְ הוגה בימים עברו. הוא זוכר שנות קדם ועלילותיהן כּצלמי בלהות הן עוברות וחולפות לפניו. אזניו שומעות קול מְצֵרִים צָרִים. הוא מקשיב שאון מקולות מים רבים בפלגותיהם, וקול ענות עם, ורוגנים שהיו עבדים, ועתה חפשים כְּפֶרֶךְ היו לאדונים קשים. הוא רואה כל עמל ואון בישראל.

ועד כה ועד כה כבר עלו שלשת האנשים עד ראש הצור, והזקן הֵנָגַעַ הביט משם לרגל ההר. סביב כנקודות הכסף נטיו אהלי ישראל, בהם נחו וישליו עֲיֵפֵי מדבר לשבטיהם.

ומרחוק, מבעד לָאֵד, בין כפות תמרים נשקפו מגדלות אדומים, ומשם הלאה, כתופת בדד ים־המלח עוטה אבל, ומאחוריו הר שעיר בשיא ראשו הפרוע מפיל אימה.

---

*) לפי חזון ס י ג ו ר נ י י „מן המדבר".

הנני כבן־הדרור במערת עבדים. והעבדים אינם נראים, אך הנני שומע כמו נַחֲרַת עבדים ישנים, ומתוך שנתם הם משמיעים דברים כאלה: הננו ועשינו כאשר צויתם, הננו נכנעים! עבדים הם גם בחלומם.

ואני הסכנתי להתהלך בין השדמות ולזרוע שושנים. האזרע שושנים על רגבי הקרח האלה?

ואני פונה אל הרגבים, ושואל: אמנם הכל בסדר נכון, אך מדוע כה קַר? — אין מענה!

ואני מוסיף ושואל: מחוץ למאסר הזה, בחצר המאסר, הנני שומע אילנות מלבלבים; מדוע אין אתם פותחים חלון, למען שמוע את מַשַּׁק העלים? — אין מענה!

ואני מעמיק שאלה: שם בשוק, בין החיים, יש דברי ריבות. אולי תואילו גם אתם לריב מעט? למען השם, ריבו נא מעט, פן תמותו מקפאון ומרוב שלום — אין מענה!

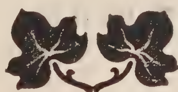
אז אדבר תחנונים: אַחי, רחמנים בני רחמנים, יש לכם אוצרות, לא רק של זהב, כי גם של יָקָר ממנו, של... לב! איש איש מכם לבדו היא איש ישר וטוב.. אין אתם מקבלים שכר... אתם חפצים להיטיב... מדוע כה נרדמים אתם? מדוע כה רחקתם מן העם? מדוע אין אתם שואלים את העם, מה חפצו הוא? — למדו אל דרכי העמים האחרים... רְאו את ענותנותם ואת התערבותם עם הבריות... שמעו לקול הבקרת... השיבו, אם צדקתם... קבלו תוכחה, אם לא צדקתם... דברו אל העם עברית, ושמעו את אשר ידבר עברית... — אין מענה!

גם קשות אדבר: אל תדמו בנפשכם, כי לכם המשפט לעשות כאשר תאבו אתם. לוא גם היטבתם לעשות בכל דבר, אין לשלוט בעם מ„ראש הפסגה", אך במחנה, ואיך תוכלו לדעת, כי תיטיבו לעשות? – אין מענה!

אז יבוא השעמום, השעמום הממית כל דבר, הרע מכל המינים, כאשר יאמר משל הצרפתים (l'ennui etc.).

וכל הפעולה הגדולה והטובה תחל להיות מְיַגַּעַת, והדינים והחשבונות יָחֵלו להיות יבשים, מְיֻשָּׁנים, ארוכים מאד, נראים כארוכים גם בקצורם.

זה הוא העונש. כן תתנקם נפש העם בעבור הַגְּרֻשָּׁה מהמפעל האדיר באדירים. חסרונה שולל מכל דבר את הרגש, את דם החיים, את הכח המושך. מעט שמש, מעט התעוררות, וְהַכֵּהוּת הזאת תחלף! – אך אין מענה...

ז.
תְּפִלָּה.

אֵלַיִךְ בת־הַזִיקִים, נעטרת כתר זיו, מלכה נעלמה בחביון משלי פלאים, אֵלַיִךְ שָׁרָתִי בממלכת הפרחים אשר בגן הנעול, אֵלַיִךְ בת נצח והוד, רוחצת בחשמל וארגמן — אתפלל: חוסי עלי והודיעיני את הלחש הכמוס, בו עוז לדָלוֹתֵךְ ממעמקי התהום ולהַרְאוֹתֵךְ לְעֵינַי!

הנני חָשׁ אותָךְ יִפְעַת אֶרְאֶלִי; הנני חָשׁ, שֶׁאַתְּ בקרבי תמיד. הלא תהמי, תגעשי ותרעשי, תסערי ותפרצי בתוך מורשי לבי. אַתְּ יושבת, משתררת בקצבי תהום נפשי; אַתְּ פורחת בגינת הביתן של נצני הדר חלומותי, ולראותך לא אוכל, ונפשי כלתה, נכספת, לוהטת, גועת בזלעפות סערת חשק להשיגך — ולא תוכל.

כי גם בין גלגלי שְׁמָשׁוֹת כֵּס לך ומלכות. איך אֶראֵךְ ואַתְּ שָׁטָה צָפָה בתוך הַגַּל־הָעֲנָק, גל עִילָאָה טְמִירָא, שממנו יוצא שטף ההויה, כנחל איתן, כנהר שאינו פוסק? ובשעה ההיא, הִנָּךְ גם בי, מאזרת זִיקַי, מִתְעָרָה בגן־עֲדָנַי, מושלת בי ברצון ובאונס, ונעלמה תמיד. מַלְכָּה כְּבוּשָׁה, עצורה בעצמותי, מלכה — באִיתְכַּסְיָא ובחותם הדומיה!

אך דפק דָמַי השובב והנוקף נושא אל אזני את הֵד רעמיך. אראליך יצעקו לפעמים חוצה! וזמירָתֵךְ — שלהבת מוקד אין סוף, ואנחתך — יללה משברת סלעים, וקול נעם שַׂחֲקֵךְ — שירת שרפים ומתק חסדי נצח — מדוע אך אותם אחוש בכל משטר שריגי עֲצַבַּי?

ודורשים ממני, כי אשטחם שָׁטוּחַ כדגים מלוחים, כי אקשרם צרורות צרורות בקשר את הַלֶּפֶת, כי אשים עליהם חתמת ופתילים, לאמר: אלה המראות ואלה הקולות, ואני לא אוכל, כי הם עמוקים מן המראות ומן הקולות, יען כי הם לא מחוץ לי, כי אם בי!

והוא מֵסִיר משם את עיניו, ומביט שנית אל אהלי יעקב. מה שָׁפרו שדרותיהם, כאהלים אשר נטע ה׳! ברגעי המות נשקפו אליו ביתר הוד.

הרואה הוא שם את אהלו, ולבנת יריעותיו העפות, אשר יַשֵּׁב רוח הקדים בכפליהן? או כל האהלים אשר הוא רואה, אהליו המה?

ויחבק את זרוע אחיו, וישען עליו ויבט דומם. אך אז לאזן האדם יִשָּׁמע מבלי אומר המון אמרים. ופניו נהרו, צהלו, ומרום מצחו המשוח קָרן אור,

הרעיף עין על כנען, ארץ הברוכה כגן אלהים, ארץ העתיד? או שמח ויגבר חילים על מלך הבלהות, שיצעידהו את הצעדים האחרונים במסלת עמל החיים?

וקרני השמש האחרונות כהו, עממו, נדעכו, והזקן הנהדר מִתְפַּשֵּׁט את בגדיו החמודות ואת פארי העדיים, וישימם על בנו, ובמורא והוד יצנוף את הצניף על ראש בכורו, ויברכהו ויזהירו לשמור את טהרתם.

אז יוריד משה את חשן הפלאות מעל חָזֵהו, ולעיני הַגֹּוֵעַ הִזְהִירָה בפעם האחרונה כל אבן־יקרה, אשר בנגה זרחן נגלו רזי אֵל לכהן.

ועל אבן מאבני ההר שָׂם אהרן את ראשו, ובתפלת נפש נעטפה גוע.

ועל יד המת עמד משה ופניו נשואות עָל, כמו יְלַוֶּה את נשמת החיים המתעופפת. לא נראו עקבות יגון ואנחה בפני האיש אשר דבר עם האלהים. רק הוד ונצח וגבורה עד אין חקר.

האח מת! וכל ימיו נדד, עמל, הטיף, קוה. הוא חשב לבוא יחד עמו עד מחוז־החפץ, אך זה היה הֶגֶה קל. האח מת, וגם הוא ימות, ואחרים יבואו, ומתו גם הם, ואז יקומו עוד אחרים, שינהלו להלאה את אשר החלו האבות לעשות.

האח מת, והצניף והחשן עוברים, ולא יהיו נשואים על הגו הזה, כי אם על גֵו אחר, ואבני היקר אשר בהן עד מתי תזהירנה עוד? אך אשר־בהן יעבור ויעבור.

והאח הזה היה נְביאו. הוא נתן לרעיונותיו מעטה ניבים — אבל מה דברים ומה רעיוני איש אחד! האם כל היקום אשר מסביב, כל היקום הדומם הזה, איננו מדבר?

לא יקונן האח הגדול, אך הבן הצעיר כורע, נופל, ועיניו דומעות על החוסר, שהיה אָהוב לו.

ממטה, מתחתית ההר עולים קולות בלולים, קולות החיים, וממעל לראשי משה ואלעזר עבר נֶשֶׁר כביר במעופו, ויחץ בעוז את גלי הָאֲוִיר.

על שלחן חותנו, כי „חותנו" חדל מהיות ח ס ן־ישועות. אין למזוג כוס משקה, ורבבות אנשים שהיו מוזגים את הכוס עומדים בידים ריקות; אין לעסוק בעסקי מלוה, וכל המלוים, ושרשרת עוזריהם וסרסוריהם תלוים על בלימה. גם „הַפָּרִיץ" חדל מהיות צ נ ת ר ת. תחת מאה אנשי בינים, אנשי עצה, חוכרים, פקחים, מלוים, שהיו מרקדים לפניו, ומוצאים כלכלתם, ומכלכלים את חתניהם ואת נכדיהם, אוכלים ומאכילים, מחזיקים קהלות — אין עתה אף אחד. האכר איננו עובד עוד בעד הפריץ, והפריץ איננו משפיע לגביר, והגביר לחתניו, למשרתיו, לבני עירו. הנכסים הכבירים מתפוררים, מתפצלים (בלע"ז: מ ת פ ר צ ל י ם) בין האכרים, והאכרים — צרכיהם מעטים, והם מוצאים סִפְּקָם מידי בני עמם ההולכים ומיסדים חנויות.

כל הבנין הזה מט לנפול לעינינו, והוא נופל ונופל. השרידים עודם מכרכרים ומפזזים על הר הגעש. כי לוּעַ הר הגעש, בנוחו אף כירחי מספר הוא צומח עשב ונחפה בירקרק חרוץ, וחשבו הפתאים שאינם רואים את הנולד כי אלה נאות שלום, אך פתאם ישמיע קול נחרתו אימה ובלע ואין מציל. הטו אזן אל האדמה ושמעתם סתר־רעם! ישנם עוד מלוים אחדים, ישנם עוד סוחרים מצליחים אחדים, אך גם הם יתמו.

נהפכנו אילָן סרק, נהפכנו בור אין בו מים — ולא לשעה ולא ליום. כל אשר נפל — לא יוסיף קום ב ד ר ך ה ז ה. היהודים לא ישובו למזוג כוס, לא ישובו להלוות, והפריץ לא ישוב להיות משפיע, והחנויות לא תשובנה להיות אחוזת נחלה ליהודים לבדם. חדלו נא אפוא רגע מחלום חלומות באספמיא, והגידו במה יכלכלו כ ל א ל ה א ת נ פ ש ם? „השם ית' יעזור" — אלה הן מלים קלות להאמר בפי כל נבוב ובער, זה צעיף קדש פרוש על עצלות ועל חבוק ידם. בַּר רק בעד ראש כל גבר לא־יצלח...

לעינַי עומדים מחנות מחנות — כסמן השאלה. כל המוזגים, כל המלוים וכמעט כל הסרסורים נהפכו לאברים מדולדלים, ועד כה ועד כה הם הולכים ונושאים נשים, הולכים ומשיאים בנותיהם, בלי דעת כי כבר מָש היסוד מתחת רגליהם. ולא שאלה היא לי: מה י ע ש ה העם הזה, אך גלוי הדבר לעינַי מה הוא ע ו ש ה. הוא אנוס לנפול והוא נופל. גם זה מעשה. הנופל — מתגלגל ויורד מראש צוק עד תחתית ההר. הוא נעצר לפעָמים על יד אחד הנעצוצים, ואחרי כן ישוב לנפול. יש לנופל שארית פליטה, והוא מְחַיֶּה את נפשו משאריתו. כלתה השארית, והוא מוכר את כליו ואת צעצועיו, או נותנם בעבוט שלא על מנת לפדות. עוד יש לו שנים שלשה כלי חפץ, והוא אומר כי אותם לא ימכור בעד כל הון. גם החלטה זו עתידה להשתנות.

ואני הנני אך כסבך־שיחים, אשר בקרבו תועה קרן אור. היוכל הסבך לתפוש את האור?

וטוב לַחֲוָחִים שאינם מרגישים. ואני מלא יגון ותמרורי־געגועים, ואני מתפלל אליך, קרן אורי ושכינת עוזי, תניני נא להתפשך ולגלותך!

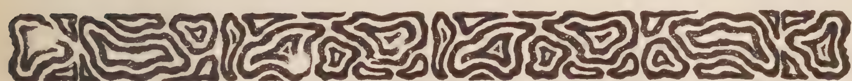
אחת אַתּ נצח, ובת־חליפות אַתּ נצח. אַתּ חסן תהום הקורות; אַתּ צל כביר, מכהה גלגל חמה; אַתּ דמדום־געגועים של חצי־ערפל נטוי על בָּהָה, ויש אשר אַתּ כִּפַּת תכלת טהורה וזכה, ויש אשר אַתּ גלגל פלדות אדום כדם...

ואת כל חליפותיך הנני חש בקרבי. לפעמים אַתּ עושה אותי למזבח, ולפעמים — למדמנה. אַתּ מרוממת אותי, וגם מסתוללת בי! אֶל האלהים, אל ההוד, אַתּ מגישה אותי, וגם ביד השטן תסגיריני. אל האלהים — ואל עגל המדבר ואל עגלי ירבעם ואל הבעלים אשר מאז ועד היום הזה... קדש וטהרה נתת לי, וערב רב הבאת אל קרבי: מלאך ושד; נשר הדרור ותנשמת העבדות; מצרים וכנען ודור המדבר אשר בתָּוֶך. אורים יתומים ואוב וידעוני, חשמונאי וחרד לקול עלה נדף; בר־כוכבא ובטלן נאלח וחנוני כפוף.

אַתּ המושכת אותי אל בורות רפש אין־תהום, והמפרחת מעל לראשי יונים לבנות, תומת נגה וטהרה; אַתּ הנותנת לי כנפים לעוף, והעושה אותי כפסל נסך חרש, אי־נוע, וקושרת אל רגלי מטילי עופרת, עוגן־המעמד והמאסר ומנחת פלח דבלה על פצעי; אַתּ, שבידך מפתח החסדים וחרצבות האכזריות; אַתּ המשוטטת ברחבי ערבות והגנוזה בי — הגלי נא אלי כולך!

חוסי נא והודיעיני את הלחש הכמוס, בו עוז לדלותך ממעמקי התהום ולהראותך לעיני, מלכה נעלמה בחביון משלי פלאים. שרתי בממלכת הפרחים אשר בגן הנעול, בת נצח והוד, רוחצת בחשמל וארגמן.

נפש עמי!

ה.

לוּ מַטִּיף הָיִיתִי.

חדל דגן שמים, אין דבש מסלע, אין העורבים מוסיפים להביא לחם ומים, אין לרעות אפר ואין לבטוח על התהו! אברך כְּלִיל־משי לא יוכל להיות סמוך עוד

בדרך הטבע, בלי סמוך על תהו. איש כזה הוא מפיר תורה! כן — אבל א י ז ו תורה? אולי יש תורה כזאת שמורה בערות ועצלות, עורון ושגעון, שפלות ורעות־רוח — אותה נפיר לעין השמש, לה נִתְפַּחֵשׂ, לנו אין דבר ולתורה כ ז א ת... תורתנו היתה תמצית תבונת־עליון של עם חי, עם עובד וישר. כן היא כתובה וכן היא מסורה — התורה העברית, ולחנם תְּזֻיְּפוּהָ.

חדל דגן שמים, אין דבש מסלע, פסק הַמָּן — ובחפצנו לעצור את העם בדרך נָפלו ולהציל עמו גם את תורתו לבל ישנו תבניתה שתתאים אל סדרי החיים המ ק ו ל ק ל י ם, נתאזר להפוך את עַמֵּנוּ לעם עובד — ברשותו.

ט.

לְאַרְבַּע רוּחוֹת.

— אנה אתה הולך, סר וזעף? למה חרה לך ולמה נפלו פניך?

— הנני הולך, יען כי קצתי בחיי קדרות בַּשְּׁפֵלָה. הנני שם פני אל העבר. שמה אמהר לברוח. בין קברים, בין חרבות, בין רגבי אדמה, במקום צלמות, תהו ושממה, בית לי אבנה, לנפשי מקלט. שם אשכח תבל ומלואה, יגיעי כח. הנני שונא את ההוה, עת רפיון וחלושה. הנני שונא את הדור הזוחל והעצל. לא אלה הם חיים. צללים מתהלכים פה. הנני ירא פן אתהפך גם אנכי לצל. על כן עוד נפשי בי אעשה לי כנפים לעוף אל קברות הגבורים. אנשק עפרם, אוציא תעלומותיהם. משם יציצו לי חיים חדשים.

— אנה אתה הולך, סר וזעף? למה חרה לך ולמה נפלו פניך?

— אל הים אשים פני. דרך היער אמהר אנוסה, למקום שם לא תשורני עין. אנקות עניים לא עוד אזני תשמענה, נפש נדכה ונענה לא אוסיף עוד לראות. נפשי לי מרה על ההמון, על ה ש ו ק. נלאיתי נשוא — לא אוכל און ועצרה! ש ם

ולא רק את כל כֵּלָיו . כי גם את מדותיו הוא מוכר . הוא מפונק מנער , הוא בַּיְשָׁן , הוא צנוע . גם יש לו „עיקרים", שאיננו זז מהם ; הוא מדקדק כחוט השערה, ואחרי כן כשתי שערות , והוא בא עד . . . עבות העגלה .

הוי קבוּרֵי חיים , הוי עורים-ועינים-יש . מדוע אין אתם רואים את הנפילה הזאת ? אם אין אנו מעבירים את העם הרצוץ הזה מארץ לארץ , מֵעַל חָרְבוֹת המשקה והמלוה והסרסרות אל מקצוע אחר — מה אנו עושים ? אין אנו עושים דבר , ואנו עושים הכל — : את כל הקלקלות , את כל מיני הפַּסְלָנוּת והלַסְטוּת , את כל מיני הָרַמָּאוּת המתחדדת עד שהיא מְרַמָּה את עצמה ! הגורלות , הזיופים , שמיטות הכספים , תמרורי התחרות , עקלקלות אחיזת העינים , ועניות מתגברת , ואונאה מתפתחת , ובאויר מלא עניות וערמומית ירקב העם , ירום תולעים ויבאש , יכפף , יתרפה , ושארית הוד אצילותו , שארית הדר הקהל והכנסיה הולכת וכלה בלצין , בתהו .

ותורה מה תהא עליה ? השועלים-בחרבות רצים וצודדים את זבובי הגדרים-לגדרים . בוז לכם , חרפת עולם על ראשכם זרזירי מתנים מחפשי חטאים ! מה אתם נושאים ברנה את אלומות עונותינו , מה תדדו , תעברו בסך ? וחטאתיכם על כל צעד , בכל תנועת יד , בכל הרהור הלב ? ומה התורה אשר בשמה תדברו , חנפים , מכזבים ? פתחו את ספר התורה וראיתם כי ששים אחוזים למאה חוקיה הם חוקי יושר וצדק ומשפט אדם לאדם — ואם אין אתם יודעים , כי בחרבן הזה , שאתם חפצים להניחו בתבניתו , נרמסים חקי התורה ברגל אדם וברגל בהמה — כי אנוס איש איש לרדת לחיי חברו , אנוס איש איש לשקר ולרמות , לעגן את אשתו ולברוח , לבדות מלבו עסקים לא-היו , להתמלא מחורבן חברו — והלבבות מלאים רעל , הלבבות העברים , שהיו מלאים רוך ורחמים , כָּבְדוּ , הוּקְשׁוּ , והאגרופים מעופפים במקומות הקדושים והידים טרודות בכתיבת מלשינות — ועל כל מדרך כף רגל תרמית , חנופה , שוחד !

אין אתם עושים כל אלה — אבל כן כן אתם עושים כל אלה ! פסיק רישיה ולא ימות ? הֲנֵךְ חנונים , חנך סרסרים , הַרְבּוֹת אברכים בלי הכינם למלחמת החיים , הרבות צאצאים וצפיעות , הַהֲלוֹת איש ברעהו , בנים באבותיהם , חתנים בחותניהם — בלי מלאכה ויסוד , והעם הזה אנוס להתהפך לאספסוף נורא ; הוא אנוס לכרכר על רקמת בהו , הוא אנוס לְהַשְׁחִת !

לארבע רוחות השמים יעוף המוץ הזה — לאמריקא ולקצוי אפריקא . יעוף באשר יעוף .

אך אל יעז איש להיות רב-פעלים מקבציאל . אל יעז איש לעורר את העם הזה להכין לו ניר , לבקש מטרה , ולחנך את בניו למען יוכלו להחיות את נפשם

לארבע רוחות אני הולך, מפני „צרה גברתה נפשי בורחת" — כאשר נאמר המליצים, פעם בכה ופעם בכה. והמנוסה לתוך העם טובה מכלן. ובבואי לתוך העם הנני בא כזר. הנני חפץ לבוא כזר, יען כי אך הזר רואה היטב. והנני מרים קול המולה — כפראים למראה לקוי המאורות, אולי יפוצו ענני אפל! האם כבר הייתם בקרב העם, וכאנשים זרים? הכבר הייתם במעבה ההר ההוא, בעמקי הַמְּכֵרָה, ולא כחופרים, שהסכינו להיות שם בכל יום ובכל שעה, אך כתיירים? הנני יורד שמה והנני אומר לעשות שם סדרים. אני, בן הבית, מעמיד פני כתייר זר ואומר לעשות סדרים. אם לא הצחוק הוא?

— הוציאו מָשְׁחָת כאֵלֶּה נובלת, כל מפריעי אחוה קוץ וחדק, הביאו משטרים רַבֵּי תועלת, סדרים ישרים ומשפטי צדק.

— הוציאו כל עון, מחסור ודאגה, כל יצרי שפק ורפיון רוח; הוציאו הוציאו גם ממני שעיפי תוגה, וחליפות הביאו — עוז ורננה.

— הוציאו לחרפות עצבי אולת, בוז גאיונים וצדית איבה; הביאו אהבת אמת-תמים, ובלב כל בשר אהבת טובה.

— הוציאו הבלי נושנות מקרב, תאות הזהב הלאה הוציאו...

— הביאו הגבור יעמוד בפרץ, ידיו אמונה ובר לב ורוח — הוציאו החשך המכסה ארץ, הביאו אשר יבוא: עוז הרוח.

וקירות הַמְּכֵרָה עונים בהד קולם: רוח, רוח.

ובכל זאת הנני רואה פה את העבר ואת העתיד ואת ההוה ואת הטבע. מארבע רוחות השמים זה הוא הרוח החביב לי. זה מזרחי.

(מעין Danse macabre — ליום כ׳ סיון)

וסליחה ישנה בְּיָדִי, על קלף עב כתובה כולה, קלף צהוב-כֵּהֶה-מְגוֹאָל, ורוב הכתב שָׂרוּעַ-חֲבַרְבֻּר. מאותות נותרו תָּוִים, מִכְתַּת מלים, נְסוֹרֶת חָרוּז, תל חָרבות אֲמָרִים שְׁבוּרִים, ועל חלקת דנג הקלף, אצבעותי רועדות מחליקות, ועל

אשתעשע על יפי הבריאה; שם עצים רעננים, עמהם אתרועע. האביב בהדרו לעיני יופיע, קול רעם בגלגל עֲדֵי יגיע. מימי הים עת יתגעשו באפס, משבריו וגליו עת יעמדו מזועפם. קצף ונחת — אין סוף אין חקר, ביום, בלילה, בערב ובבקר. הֶמְיַת הרוח, סער קרב ולב, מנוחת נפש, שלות בשר וגו, בחזיונות הבריאה הד תשמיענה, כבמים הפנים — כן תֵּרָאינה. שם על גדות הים, שם בהיכל הטבע — תסתופף נפשי בחצרות אלוה; שם יִנָּשֵׂא רוחי אל משכן גבוה.

אנה אתה הולך, סר וזעף? למה חרה לך ולמה נפלו פניך?

— אל העתיד אני הולך. בת דמיוני תשוט תעוף למרחקים, כספירים שם מאירים שְׁמֵי תכלת זַכִּים. שם שמש צדקה תזהיר בהדרה, בכנפיה תביא מרפא אלי כל רוח מרה. שם בתמרים, בארזים, רום שיאם לעב יגיע, כל איש נדכא, נענה, רצוץ — יצהל אף יריע —; שם במור ולבונה רוח טהור אט יפוח, ולאין קצה ובלי מעצור חפשי שם הרוח. בחלומי גלוי עינים אתבונן אֶחז מחזה יקר נעים. כן הנני יוצא מטיט היון, מרפש שיאכלני מבשר ועד הרוח, מאויר צחנה מחנק לנפש — אל מקום שם כְּרוֹחַב חוג־השחקים, יגדל ירחב חופש ורוָחה, במקום בשדות ועמקים, אך נשמע קול גיל ושמחה; במקום שריקת הצפרדע לא אשמע מאגם המים, במקום השופר יָרִיעַ רֵעַ, שופר דרור־יובל בְּאַפְסָיִם. ממסגר ההוה נפשי יוצאת אל גן־עדן־העתיד.

אנה אתה הולך, סר וזעף? למה חרה לך ולמה נפלו פניך?

אינני הולך אל הטבע, אינני הולך אל העבר, אינני הולך אל העתיד. הבריאה בהדרה לבי לא תרגיע, וחידות מני קדם לא תקלנה את מכאובי עתה. גם העתיד לא ילבבני. הנני הולך אל ההוה, אל מַעֲמַקֵּי ההוה. בקרב העם הנני רואה גם את העבר, גם את העתיד, גם את הטבע. אליו שוטי בת דמיוני, אליו שוטי שירתי־איומה, שבדמים ודמעות תוך לבי. זמן רב נשאתי! לו תטיף אמרתה, לו תרעים באזנים, ומשם ללב תבקיע, עָקוֹת וצוקות־שנות־אלפים לכל זו שירתי תודיע. ושם אצל לב עמי מעמלי לי ינוח, שם בחופש אשאף רוח; שם לי מעיני ישועה, ואגלי גיל לרפאני. בעמי בהוה אחזה את העבר. והים? הלא באו מים עד נפש! והאביב? האין אתם רואים את אותות האביב בקרב העם? והעתיד? — שורו נא שמה אל קצה הרקיע! הנני חפץ לאמר: אל קצה רקיע העם.

הרתיח מצולה, הנה מתהומות פנינת תפארה, עולה האח עולה בשאון והמולה.

ולא לחנם רגש שגיא־כח, יְעַנֵּנִי ויעורר ויניע את נפשי, מְצוּלָתִי ירתיח כסיר, לְמַעַן העלות משם את פְּנִינַי!

ולא הניני הם אלה הטפות המזות, אלה בנות יִסוּרֵי צַעֲרִי, רסיסי טל ארותי הבוכים, הנליזים, המתהוללים, החודרים, הַמְעַנִּים אותי בקסם־צוף־ענוים — הַפנינים האלה הן הדמעות שעל הקלף!

יא.

חֲלוֹם הָאָבִיב.

פָּרקו נהרות עוֹלָם, פתחו חרצבותיהם — מָגִנֵּי הקרח, ויזלו וישטפו חפשים כמאושרים, ומן השדות ומן העמקים, הביאו כנפי רוח מנשבת ריח בשָׂמים חדשים, ריח אביב רענן.

ובגַל נוגה־עדנים, שֶׁשָּׁטַף מן השמש, נוצצו בברק־אֹשֶׁר — החרשה והאָחו מחוץ לעיר, והשוק הקטן בעיר המצער, וּמֵעַל לחלונות נשמע קול, כי החלו צפרי הדרור לבנות קִנֵּיהֶן, בָּנֹה וְנַקֵּר בחרטומיהן: פִּיק—פִּיק.

ובחדר קטן ד׳ על ד׳, על מצע מטה קטנה, נערה רכה שכבה, מֻכַּת מחלה כבדה — לא היום ולא אתמול חלתה.

אִמָּנָא — היא אומרת — היום בהיר בשחקים! הצפור מרננת בשמחה... פתחי נא את החלון! אשאף נא את ריח האביב, את הריח החדש!

אִמָּנָא שֶׁלִּי! עוד מעט נחוג שבועות. האין זאת? במהרה אָקום, והלכתי אל הנהר, וקטפתי את הַחָצָב הירוק — כה אהבתי.

שרידי קוצי מלים, קוצים של יודי"ן מְחויות. עיני תועה־דולפת, וקרן־חזות בה תקועה, לקומם הריסות המָחוק, לְזַוֵג חֲבילות נִתְפָּרְדו; ויותר שתבאר קרן, תבאר נפשי־חודרת, נפשי בחרבות אלה; ויותר מְצַל־אותיות, מודיעים כתב עגולים, אמוצים־כהים על הקלף, בהרות־סְחִי עכור מעט, כמו עוד שמנות ביבשתן, כמו גַבְנוּנֵי כדורים, מגביהים מעל הקלף, תבנית נטפים שיבשו, אֲגָלִים גדולים וקטנים. שֶׁרָקְעוּ בְּיִמְצֵם הַדַּף, דף העור היבש הזה; ואני יודע כתב־נטפים, ונפשי בלשון־הכתמים, תרוץ לקרא חיש כ„אשרי". הידעתם נטפים אלה?

אלה הן דמעות הורים, טל עיני אבותינו, מיץ הנפשות שהלכו, עקבות פלג נוזל־אט, מים שלנו ויבשו, נוזלים נהפכו למוצק, ואצבעותי ממששות רפאים, ובכף ידי עָבַר בוכה, לא צללי דמיון — אחי! אך גוש עבר ואבן־נהי. וָאֲחַבֵּק את דף־הקלף, הלאה קנה־זכוכית־הכל, הלאה הגהה מדקדקת, פַּדְּנָטוּת בעלת קְוֻצָּה. קמטי רום־מצח־מומחה, סוסתי ברכבי חוקרים, הלאה מציאָתי פתרוני, בו אמרתי להתפאר!! הוי דמעות אבות נענים, הוי טפות חביבות קדושות, תמצית עֲנוּת־עם, יגון־דורות, האניף עליכן ברזל, האמרטכן בְּצְבַת־חק? יבשות אַתֶּן מְזֻקָּן, אך תעבר עליכן רוח, ואַתֶּן לַחוֹת מזהירות... אתן שלי ואני שלכן, מכן מְפַכֶּה מַעְיָנִי, בבדלח־עינכן — צַלְמִי, אליכן יזלו פְּלָגַי! השדה בו גדלתי, היובל עליו צמחתי, הַלֵּיחַ בו שָׂגִיתִי, הקבר יבלעני, הטל — עתיד להקימני, אתן הנכן — אנכי, נְטָפֵי עֲגִילֵי על הקלף!

ואני חי עמכם הורים, חי ועולה ודורך־זיז, חי־וְנֶאֱכַל, חי־ונשרף, מתרומם ומתקדש, נרמס כתולע ועולה כשַׁנְאָן, האח, נטבח בהמון, הכל נכרת־תם־כליל, אך שרידים עוד נותרו זעיר, ומן הזעיר עוד דורות, ועוד נכרתו אף קמו עוד. האח — עוד לא תם קציר עם, האח — עוד כתבו על קלף, בְּנוּחָם הִרְעִיפוּ דמעות, ואחר הדמעות — קציר, ואחר — האח, שבו כתבו על קלף — שישו, לא יתם הקלף!

האח טפות יבשות־נד, לגרגרותי אענקכן־הוד, עִמָּכֶן אצא במחול, מחול מות, ששון־אבל־צחוק! על מזבח עלו הורים, האח בָּעֲרוּ הורים, עַמּוּד לַהַב גבוה מאד! בעבור השם הוּצְעוּ הורים, שְׂדֵה־עצמות רחב מאד!! מְשְׂדֶה צצו הורים, כותבי סליחות רבים מאד! מֵאֵפֶר קמו הורים, אומרי סליחות עצומים מאד! רַקְדוּ נא עַמִּי יחד, האח אֶרְאֶלֵּי השחורים, האח קְרוּבֵי גָלוּתִי! הרטיבו נא את פרחי, אתן הדמעות הישנות, כטל היו נא לי לרויה, עקבות נטפים על הקלף!

האח בנבכי יַמִּים נעלמה, פנינת הדר חן ותפארת, ובסתר חדרי לב נרדמה, מחשבה מאד־נעלה ויקרה. לא לחנם שוא גלים סערה, לא לחנם תרומם

ובהבריקם בכנפי הכסף, בתוך ערפל־דמדום־השחר, הפילו על עיני הילדה הפתוחות חבלי שֵׁנָה נעימה.

וכאשר אך יָשְׁנָה, הסירו את אהל־נוצות־השלג, ואת נפש הילדה בשירת להש לשרום אתם נשאו.

והכרובים הלבנים לא נתנו למלאך השחור לשאת את טרפו, כאשר יעשה לכל נפשות החיים, כי נשמעה תפלת־אֵם, תפלה בלי נוסח, תפלת אמת.

ובהיות הבקר, ואל המטה הקטנה נגשה האם — ותרא את גוית הילדה, עוטה שלום־נצח, ועל הפנים הקטנות קָפָא צחוק אשר תמים, אך לבנות היו הפנים הקטנות, והשפתים — כעין התכלת. היא ישנה לנצח, בעת חלמה על דבר השבועות וְהֶחָצָב הירוק והשמלה הלבנה — חלום האביב.

יב.

לַבֵּן!

כָּבוד! כבוד מולדת! כבוד בית־אב! — למען יהי ביתך, הַבֵּן, מְקֻדָּש לו, שים נא בו את התמונות האלה, עֲדַי, מוֹפְתַי! הם יעשו את ביתך לחמדת היכל ולשערי זבול. עשרים שנה, ערב ובקר, אליהן התבוננתי, לפניהן השתחויתי. עשרים שנה, ערב ובקר, הביטו הן אלי ישר כצופות שומרות צעדי, וכל יָמַי מקומן לא עזבו. בּנֵי חוֹבְלֵי הקדושים האלה, עמדו תמיד אצל גַּן־התוֹרֶן, וישקיפו מִגָּבוה על שלחן כְּתִיבָתִי. בהם נמלכתי בשעות הקשות. הם חזקו את רוחי, את לבי, ולימיני נתנו א מ ץ ו ד ו ך; בעיניהם חִפַּשְׂתִּי למצוא את פשר חוֹבָתִי. שם מצאתי עצה ו מ ת נ ת ה ר צ ו ן. מִסַּפִּיר־גזרתם עלי נזלו כִּרְבִיבִים מעגני ברכה הגיונות וישלטו בי שלטת. אור צחוק החן המרחף על שפתותיהם גרש את כל העבים השחורים: את הגאוה ואת הקנאה ואת היאוש. הם הקדישו את רעיוני לרוחות א צ י ל י ם; הם הֵסַבּוּ את עיני מן האספסוף, מן השפלה, ויעלוני עָלֹה לגשת אל הלבבות ה ג ד ו ל י ם והאיתנים.

כן, זה רבות בשנים, אני עובד וחושב — לעיניהם המפיקות אהבה. שם שכרי אתי ופעלתי לפני. הם משוחחים עמדי תמיד; כל רעיון טוב שאני מביע,

— כן, כן!... משיבה האֵם העניה, בהצפינה דמעתה מעיני הילדה — הה, יודעת היא, כי לחולה לא יועיל כל צֳרִי.

— ואת שמלתי הלבנה עלי תשימי, ובשבועות אחרי הצהרים, אתהלך לשוח עם רעיותי — אל החרשה!

— כן, כן! — עוד מעט נחוג שבועות — ואת תקומי, יונָתִי שולמית! — והיא מבטת אליה, ולבה לגזרים יקרעו יגון ובהלה.

והנה פנה יום, השמש באה, ובחדר ד׳ על ד׳ — ערפל מִשְׁתַּטֵּחַ וזוחל, משתרע — והילדה אורגת רקמת דמיון, בסוד שיח מדברת אל לבה.

והעינים הקטנות מבריקות נגה נפלא, נגה יפה ואיום, וחכלילות נפלאה ואיומה צובעת את הפנים הקטנות — והיא חולמת בהקיץ על דבר השבועות וְהֶחָצָב הירוק והשמלה הלבנה.

לילה... חשך... העגונה היגעה שכבה על מצע קשה, ועדת מחשבות, כעדת צְרָעוֹת, מגרשת שֵׁנָה מעל עפעפיה: הוא נדד; לא נודע מקומו איה; זה שנים עברו מעת בוא מכתבו האחרון — שנים ארוכות, הוי, ארוכות! — והיא עם גוזליה — הוי, התולעים האמללים! — וכל אשר יכלה עשתה — אך החלאים, והחורף היה עַז מאד — וזאת בִּתָּהּ — והרופא אומר: שחפת, וכבר נלאה... בקור־החולים... תרופות חנם... הוא אומר כי אין תרופות עוד... היא תכבה כנר... אב־הרחמים!!

ועוד הפעם דברי הילדה מפריעים את דומית־הליל העמוקה: אִמָּנָא שֶׁלִּי! כה רָוַח לי! כמעט שבתי לאיתני. באמת! נקל לי לרדת מעל המטה, גם לרוץ מעט אני חפצה.

— הֵרָדְמִי הֵרָדְמִי יונָתִי־חֵן! תרפאך נא התנומה!

הוי, ליל נפלא! אף כי מראה היום מדכא את דמיון האֵם, בלבה זרחה קרן תקוה חדשה ובהירה. והיא מכסה את פניה בידה, ומן הלב המלא בהלה כים מלא מים, עולה זרם־תפלה אל כסא הכבוד:

אתה, שאין אני ראויה להזכיר את שמך, אתה אשר כל-תוכל, אתה היחיד הרחמן, אתה שקרעת את הים, אתה שקרעת גם את יַמֵּי שלי ותתנני לכלכל את גוזלי, אתה.. אתה...!

ובעלות השחר שנים מלאכים, כְּתֶלֶג חִוָּר, באו החדרה, וישבו אצל המטה הקטנה, מזה אחד ומזה אחד:

עושה. אך גם הוא לא היה כאבי אביו הזקן בבגדיו, בשפתו, ובדברים חיצונים אשר היה עושה. לוא כן היו כל טבעות השרשרת דומות אשה אל אחותה, כי עתה דָמינוּ עוד כלנו אל אדם הראשון. זאת הֵבין גם האב. שוּרָה את זיק החנינה המבריק מעינו הימנית. הוא ידע ויסלח. הוא סלח יען כי ידע...

שא נא את הדגל קוממיות, הבֵּן! לא יחזו בך הפתאים את אשר חזו באבי אביך הזקן — כי פתאים המה, לא יָדעו להביט ל ל ב ב, כי חשכו רואותיהם בארובות. עיני החודרת רואה בך את האב הזקן בשנוי בגדים ובשנוי הנוסח. לא יִנָתֵק החבל — לא ייבשו טרפי הצמרת.

הנה אריות אשר מהם תרדה דבש. כבוד מולדת ובית אב! אין לנו כבוד של אתליטים מתגוששים, של אבירים על שפעת קלגסין, של מלחמות בינים, של מוֹשכים ביין את בשרם, של מְרִיצֵי סוסים ומתחרים בַּשֶׁגֶל ומשחקים בקוביא. אך כבוד הורים יש לנו. אם ממנו תנער חצנך, הבן, וחדלת מהיות בֵּן לי. אך ממנו לא תוכל לנעור חצנך, כי הוא בך. לא תסיע את אבן הפנה, לא תעתיק ממקומם את צורי המוסר, כי מהם ועליהם נבנית.

חֲזֵה שם, בני, תמונת אשה זקנה במסגרת, היא כְמֻצַל מלאך גבוה, סכת-שלום פרושה עַל בחדר עבודתי! חֲזֵה נא הורָה שופכת שיח! אם-לְמוֹשָׁעוֹת היתה לנוּ. כולה אומרת שיר-עֹז, זמרת-יה. מה לי יקרת, תמונת חן מרום! כמו עוד יש נשמה ביפי נְגֹהֵךְ! בנְעִים הוד העפעף, כמו עוד תלין אהבה עמוקה, ובעקבות תָּוֵי הַכְּאֵב, בְּעֶנוּת נפשך הקדושה — עוד ש מ י ם נ פ ת ח י ם!

עת הוחקה זו תמונה על לוח, כבר על סַף הנצח התמימה עמדה. כבר הוחילה עלות משפל לְגָבוֹ אֵל-מות. לנו כבר שרקו פִּתְגֵי היגון, והוד מצחה לא נכתם — היוכלו צפעונים לנשוך שמש? סביבה הבנים צָבָאוּ, ומכאוביה בברכה מפיה כפלג אלהים נזלו, ובנות עיניה הפונות אל כל עבר, באשון אפלה ודמי הליל, ככוכבים נוצצו. ולאורם עוד אני הולך, ומדי אתעה, יורוני הדרך.

יהודיה זקנה! „אשה צנועה וכשרה" — הידעת, הבן, מה חזק מצור וזך מבדלח וטהור מטל? הידעת, הבן, מה הוא באמת גאון תפארת? אל נא שרעפיך כנשרים יעלו אבר, במרחקים אל תתע לקטוף פרחי מור. ה ב ט ה נ ה! כל אהבת אֵם פה כתובה בעינים... ראה את חוט החסד, ראה את רוך החנינה, רְאֵה נדיבות-תום-סתר, רְאֵה הוד-עֲנות-צדק. כן היו פני הָאִמות העבריות! מן החמר הזה קוֹרַצְתָּ!

גש אליה — עוד עתה באברתה בלאט לך תסך כנפים... מעולם לא לָנָה אהבה עמוקה כזאת בלב עָנָו ורוח שפלה...

וכל דבר לוקח־לב, מהם בא לי. מעודי לא נגשתי אל עבודתי ולא העירותי השחר, בלי הבט אליהם, למען יאזרוני עז. מעודי לא עָגִיתִי, מעודי לא בכיתי בודד נעזב במעטה נשף — בִּלְעָדֵיהֶם. הנני חי בהם — הם הטוב שֶׁבִּי. מהם אך מהם קבלתי, כל אשר יתן חִנִּי, כל אשר יַנְחִילֵנִי אהבה, כל נִצְרֵי מַטָּעַי, מהם, מרוחם, מלבותיהם הגדולים והפתוחים. אם שָׁנוּ שיחי ושיגי, ארחי ורבעי, אל תסתכלו בקנקן! — המלים הן אחרות, אך הנשמה אשר במלים, הַד צלצול הקול — לא שָׁנוּ. נבדלתי מהם בהבדל הדור, בשעור המרחק, אך כן היו גם המה, לוא הוסיפו לראות ולשמוע את אשר אנכי ראיתי ואשמע — כן היו גם המה ביסודם.

והיה מִדֵי תחפץ, הבן, להתאושש, שא נא, ידיד, עיניך, אל התמונות היקרות האלה וְשָׂבַעְתָּ צוף דודֶיהֶן. בהן תמצאני. הבִּטָּתָן המְלַבֶּבֶת תתן לך מִשֶּׁלִי אחרי אשר בשרי יתם: אני אהיה שם, אך נעים יתר, בלי סערת רגש, בלי מרירות לב, בלי לענת יגון על השפתים. — שא נא עיניך אליהם בכל יום; להם יתר אהבה. מחלדם הֶעָנוּ יצאו בהוד. האור זורח היום מעל מצחות־צדיקים אשר להם, ובעת אשר אנחנו נלחמים וחותרים אל עתידותינו, הם כמו נושאים ידיהם במרום מעל לראשינו — לברכנו.

הנה האב הזקן, פני הוד מאירות! לב־יונה, עיני נשר ומוח חכם! הוא ידע, גם אהב אותך, על ברכיו שעשעת. הנשארו תָּוֵי פניו חרותים על לוח לבך? הרואה אתה את העבר בעששית? שמרם נא היטב! שמרם נא כשמר את סִפּוּרֵי הַיְשָׁנִים, את מְשָׁלַי, את הַגָּדוֹתַי, שמסרו לי אבות. ראה נא את לבנת הנגה על פניו. זה אות גזע טוב; שָׂרָף־העיקרין ממין משובח. דם חי וקל ורוח־שמש נתן לעורו גֹּוֶן ספיר וארגמן; השפה הזאת, בלי מררה, חן לאין קץ, דקה וסגורה, הַמְּלִיטָה לפעמים כידודֵי לצון; העין הזאת, מלאה מֶתֶק, נראה בעצובה, לַחָה, ולה ברקים וחזיזים של חדוה, גילת החיים, רננת ההויה.

יהודי זקן מן הדורות שעברו, ארז ישר גבוה, מתנגד — חַלָּמִיש, בעל תריסין — שיננא, באמונתו החזקה קשה כצור, ולזולתו — רך ונוח וצנוע, עומד בדעתו וסולח לכל, חד כשפוד במלחמת וכוחים ומתוק בשיחה. באסון וצרה, בנגע ופיד, בסערות החיים — אחד תמיד, עומד על כַּנּוֹ. ובעת היה הלחם מר, והדאגות קשות — לא תם חזון, ויהי לו היום לעבודה והלילה לגִרְסָא. והחקים לא היו נשיאים ורוח, אותיות מתות כתובות על לוח, אך חוקי חיים. יהודי זקן!

לא תהיה כמהו, הבן, בבגדיו, בשפתו, ובדברים חיצונים רבים אשר היה

אם אך שמץ, אם אך מעט קט רך ו ע נ ו ג יש ב י, אך קו זוהר, אך אבק נחוח־בֹשֶׂם, לוא אך מעט ת א ה ב נ י, הבן, זה אות, כי אליה דמיתי מעט, ואליה תדמה גם אתה. ה נ א ה ב בי — הוא מְשֻׁלָּה!

כי רוחה לא שָׁלֵו ירגיע במעון דְמָמַת נצח, אך הוא מוסיף לסבול ומוסיף לאהוב — בקרבנו. הן מְבָּבַת עיניך, הבן, נשקפת לי אמי ברה גם תמה. היקחך לבך ללעוג ליהודיה זקנה?

יג.

קִדּוּשׁ לְבָנָה בָּרוֹמִי.

ההגדה אוֹרֶגֶת: אחרי החורבן, כאשר הביאה מלכות הרשעה כלי קדש מירושלים, חצבה למו קבר במצולת הַטִּיבֶּר. אף בָּמָה טיטוס לנבכי הנהר ההוא את הלוים החלשים, להיות שם נחבאים אל הכלים. משמרת אחרת לא מצא בעדם — אם לא צלחו להגפת בעלי תריסין ולשפעת קלגסין בזִיבָה...

ויש אשר באחד הלילות, כשתימור של לבנה מתמר ועולה כמקל, בעשן ה מ ע ר כ ה, תזרחנה ממעמקי המצולות קרני המנורה ויפעת הַנִּבְרֶשֶׁת והדר הכיור, ופזזו על חלקת המים כמחולת מחנים בין שנאני שחק, וצללים בְּהִירִים, שקופים כטל, מופיעים ומתעלמים, מופיעים ומתעלמים. וממעמקים עולה עיר־של־תהום, כשרטון על הראי המוצק, ושְׁלָדִים שְׁרוּיִם וּמְרֻכָּבִים, לחים ונמסים, שנטפים לבנים מטפטפים מכל עבריהם כמסוס נוסס, משמיעים שירי פלאות מפסנתירין וסומפוניא וכל זני זמרא, ומסביב ירנן וירעע, המית פלגים, מַשַּׁק רסיסים, המולת חשרת נוזלים ונוזלים.

וג׳נטלמנים אנגלים כבר נמצאו, ויעשו את הדבר לדררא דממונא, זיבטיחו להוציא מן המים את האוצרות, כמישחל בוניתא מחלבא — לשם „בִּיזְנֶס" — ויצררו מים בשמלה.

יהודיה זקנה, ושמה לא ינון עם שמש; בוּצִינָא טְמִירָא, ואיש לא התרפס אליה; טָרְחָהּ מי מנה, ולנפשה שום לא שמה לב, וכל אשם וכל פשע השיאה אך על נפשה, אך את נפשה הִרְשִׁיעָה תמיד, אך בה היה האשם, לפי דבריה, בְּשל כל פגע. אוצר כל חמדה היה רוחה, ורק ברעדה ובבושה היתה פותחת אותו. ולבה הֶסֶן ישועותי, עֻשְׁרִי, מקורי, ממנו בָּנִיתִי, וממנו אני חי עד עצם היום הזה.

אם יש זיק שירה בחדרי לבי, מעל מזבחה לֻקחה הרצפה; אם רוח אל הומיה, מנשבת, בבתי נפשי; אם כַּבִּירִים גַּלִּים בי יָשֹׁקוּ; אם כנפי הגיוני מרום תעופינה וחזון־חמודי אל עָל ישאני...

אם לוהטת בי אֵש נעלמת, אש חיים תמוגג הררי קרח, אש אשר אם תאכל — תאכל גדיש רֶשַׁע...קָמָה אשר לזדים...

אם, לפעמים, מדי תקרא את שורותי, זֶרֶם חמדת־יה יחדור חדרי לבך; אם תחוש, כי לקול כנורי כליותיך יהמיון; אם תריח את בְּשָׂמַי אליך יזלון: אם לבך יֵחַם, יִבְךְּ, ייטב מן הטוב ומן הגאוה אשר אובה לתת לך — דע כי ממנה זאת לי; דע, כי בנות שירתה תוך לבי שָׁרוּ!

האח, לוא ראית, לוא שמעת! לוא ראית את סְקִירַת עיניה, שהיתה עשויה אך למחות דמעות. לוא שמעת האנחות התמימות, לוא ינקת מְשׁד תנחומיה! לוא ראית איך פרשה הצנועה הכשרה קדש ונחת סביב לאהל!

מה לי יקרת, יד רכה, לא היתה כמוך, לחבש פצעים! וְצָרִי־הקסם שֶׁנָּזַל כצוף־פלאות מן העינים! איך הפליאה להבריח מחלה דכאתני, לגדע בריחי מות, שֶׁחָתַר בלא־עת. פַּעֲמַיִם היתה אמי ומחוללתי. חיים לי יָהֲבָה, ומבור מִלְּטַתְנִי. הלביאה והיונה! בסתר באה באש ובמים; דבורה ויעל היתה במלחמה הקטנה, בִּקְרָב־החיים, במערכת הקטל יום יום. כל יש בי הון ונחת, כל יש בי שַׁלְוַת־דומם וחלמיש־סַבָּל, וכל יש בי הַעְפֵּל־עֲלות אל שִׂיא היופי, אל פסגת האור — מִיָּדָהּ לי, לסבול חנכתני, ולעוף למדתני.

יהודיה זקנה — והקברים מסביב פוערים את פיהם כתנינים לבלוע את הָאִמּוֹת הטובות. ואני נבהל ומפחד; לא את המות אני ירא, אך את האבדון, את הנשיה, את מות הדבר ההוא, אשר אותו נטעו בקרבנו אִמּוֹתֵינוּ הזקנות. האמנם עוד יש בי כל הדבר ההוא? ואני ממשך ומרט, ואני מוביל עמי בטלטלת־החיים את הפרחים ההם. הוי, כמה נִחרו מן הלהט, וכמה נבלו מן הַחֹרֶב! כמה צפרי רְנָנַי חנק הַפִּלְיָן העז: הזמן! מה יש בי עוד, ומה אותיר לך, הבן?

אז ישירו השלדים, ישירו הגלים והעננים, ורננה התהום, וצהלת נצחון פורצת מפי המקהלה:

דוד מלך ישראל חי וקים!

ואז תישן „מלכות הרשעה". ובשנתה היא חושבת, כי לה משוררים חֲרֶנַּדָה. הלא בידיה הטביעה את הכלים, וגם את הלוים אשר לא צלחו לקנוגיא של זִיָּרָה. ורומי שלה והטיבר נְהָרָהּ. האם מתהומה יקומו שלדים, ואם יקומו— היחיו?

ואם לא כל זה חלום הוא? היהודים אשר בגְהֶיטא מספרים חזיונות כאלה. וחומות הקרפף כבר נהרסו, והמסַפְּרים ילכו ויצערו. עוד שנים שלשה זקנים, וגם הם יִשָּׁמְטוּ לאחד אחד.

אך בלילה בלילה לאור הירח תִּשָּׁמַע הזמירה — לוא גם בדמיון זקנים אחדים. לוא יִוָּתֵר אך זקן אחד, ונשא בלבו את כל הגדות העם — ומת, ואת הגדותיו לא מסר לאיש, התמות הגדת העם עמו? כאוב תעלה מקברו! ממצולת תהום נהר זר בארץ נכריה יִדְלֶנָּה קסם הירח בעל החלומות. הוא אך הוא יוכל... לדלות ממעמקים.

יד.

הצעירים האובדים.

אל נא תרמסו על הפרחים האלה בנעליכם הכבדים, בסנדליכם המסומרים והמכוסים אבק. הפרחים האלה הם פרחי אורה. והאור הזה אינו האור המָצוי, הנמכר בחנויות, המאיר בשוק, כי אם אור גנוז, בוקע וחודר כקרניו של רנטגן. וגם אם אמרו שרגא בטיהרא לא מהני, שרגא כזה מהני.

ראיתי איש צעיר, שואף, בהיר, חזק, עַז נפש, ופניו לנכח השמש. מראה כזה ירוממני. נשר צעיר פורש כנפיו בעוז אל מרומי ערבות! לבי ירום, יִנָּשֵׂא בקרבי ככסא מלך.

תכנתי את רוח האיש הצעיר מה משפטו לעמו. כאשר התבוננתי אליו מקרוב ראיתי על מצחו את חותם הדראון. ערמת שועל מטמאת תומת ילד הוא צורר לעמו.

ובמקום, ששם ה י ה הגהֶיטָא, אומרים שרידי זקני היהודים: הלוים מקדשים את הלבנה! ומוסיפים בנגון מיוחד להם: davvero (אמנם!).

ושרידי זקני היהודים רואים באיצטגנינות־חזיונם: הנה הגיח, עלה הירח המלא על כִּפַּת הַקְּמָרוֹן האיטאלקי הנהדר, על הרקיע המחספס כוכבים כזרע מן חורין־דק, ושם, במעמקים, יקיצו ישני תהום: מתעוררות נְאוֹת הקסמים, נְאוֹת תְּכֵלֶת־החלום הַמֵּתוֹת, הַקָּרוֹת. והלוים מתפללים.

— אסירי מצולה ויאוש, אחוזי תרדמה, מְזֵי רעב, שבוים, כפושים בעפר וחול, מוטלים רבוצים אין־כח על קֻבַּעַת התהום בארץ נכריה, יְחַלְנוּ לך, לְבָן-יָרֵחַ, חכינו לנוגה זרחך, כי יִבְעַר עלי גל קַר, וכידודיו יחדרו למצלות, למען תאורנה עינינו, שֶׁכָּהוּ בסנורים. אתה מספר לנו את חלום ארץ הקדם.

— רעבים גם צמאים לקרני אורך, לְחֶלְבְּךָ, נוֹזֵל־צַחַר בים הרקיע, נוצץ ונעלם — כי נשתה לרויה את כוס קרניך, נשוב לְנִבְכֵי הַגּוֹלָה והמאסר, בכח חדש.

— האח, לְבָן־ירח, ברכה אתה נושא אלינו מארץ הארזים. הלא אתה זרחת על מוֹרִיָּה ובלבנון רחצת פעמיך!

ומִשְׁתַּפֵּךְ ומִשְׁתַּפֵּךְ אור הירח, וצף כְּהֵלֶךְ חלב, ונמוג, וכמו מתעלף, וזורע זיקי לַהַב חִוֵּר על הגל הֶחָלָק, הַמְּרַדֵּד... והמים מבריקים מרעד קרנים... ודמות כלי קדש על שפעת מי פלג בארץ נכריה. דמות ציון ממול הַכַּבִּיתָל.

ומרחוק, מרחוק, מן החרמון והירדן, בא הרוח דרך יערות וחורשות, הרים ועמקים וגאיות, ועל המצולה אט יפוח, וּבָלַל וְעִרְבֵּב את קַוֵּי קשת הנוגה, שהעגיל הירח על עין המים.

ועננים שטים, מרחפים, תבנית קאקי חיורי, טָסים כרוחות אֵין־גוש, כי ה נ ש ם חלף הלך לו מהם, טסים במרחבי ערבות, תוך רקיעים קלים. נשמתין אזלין ערטילאין.

— האח, האח, לְבָן ירח! אתה עומד במרום, עָגול, בודד, ובבת עינך כגלגל עין־דג קֵהָה, לחה, ומסביב לה קשת אור, אדומה, ירוקה, קלועה מערפלי טהר—עטרה!

— האח, מְלַחֵשׁ חלומות, מאיר בנשף, כדגים אתה שולה אותנו מן התהום, מקום שם חשך ישופנו. אתה הופך אותנו, צִבְּי הַמָּגֵן, לבני רשף, אותנו החוּמָּטִים—לנשרים.

— אחלי, לְבָן־ירח, הַאֲרֵךְ נא את החלום הזה! הֲמִישְׁנוּ עוד רגעים, עוד שעות מן המים האלה.

כי הדבר אשר לו נקרא: קורות ימים עברו איננו משך תמונות כהות; איננו אספסוף רב הצבעים אשר כבר טָבַע בתהום הנשיה, ולא חצר מות שכבר נחרש־שדה, אך הוא מעין־מתגבר ונהר שאינוֹ פוסק, נחלים שהולכים אל הים ושבים אחור.

התצוה על העץ הצומח שלא תעל יוֹנַקְתּוֹ ממטה למעלה ושלא ירעד בו הלֵח רֶעַד ועלה מתחתית השרשים עד קצות הסנסנים?

ואומר אל האיש הצעיר: קחה ספר וקרא בו. ויקח ספר ויקרא, ואשאלהו: הקראת את הדברים המעטים כסדרם מראשיתם ועד אחריתם, וישיבני: כן, כסדרם קראתים. ואומר אליו: אולם עתה אחרי אשר באו הדברים אל לבך לא תוכל למחות את ראשיתם ולשמור אך את אחריתם.

כן יש מוקדם ומאוחר בקורות העם ובהתפתחותו, ואולם הדברים שכבר באו אינם בטלים, הקשר אמיץ והכל מְעֹרָב יחד.

וכאשר לא תוכל למחות מעל לוח לבך קורוֹתֶיךָ אתה מתמול שלשום, כן לא תמחה קורות עם ועקבותיהן אשר השאירו.

אתה—עמך, וקורות עמך—קוֹרוֹתֶיךָ ולא ידעת.

וישיבני: לא—כי בין אחרים אֶשְׁתַּקַּע.

ואומר אליו: מן הקבר הזה שנית בן־עמך תִּוָּלֵד. כי אך חזון שוא תחזה בחפצך לצאת מתוך עמך, כאיש אשר יחפץ לצאת מתוך עורו. לֵךְ והתבולל ובחנת וראית כי הנך כאבן מוטלת בתוך עשב צומח, וכגלגלת שצפה על פני מים. לך והתבולל, ונתנו לך שם לקח טוב, והשיבוך אל המקום אשר משם יצאת.

וילך מר בחמת רוחו עם הצאן האובדות ולא יספתי לראותו עוד, אך צל העדר הנפוץ פרוש לנגד עיני תמיד.

ואהי בעיני כאלו ראיתי אלמנה אשר יחידה גֹוֵעַ בין זרועותיה, כאלו ראיתי משורר נרמס תחת פרסות סוס. אין מלים לָמוד את עומק היגון הזה.

ואהי בעיני כאיש אשר ילין אצל מטת חולה, ותפל עליו תרדמה, ויתעורר אך לשמע קול אנחת החולה. כן שמעתי את בת הקול המנהמת כיונה על הבן הגולה מעל שלחן אביו.

ואנס לדבר על לב אָחי הצעיר על עמו ועל נחלתו, והוא כמו עוטה עור עב בסכת עורו של לויתן, וחִצי אליו יתמוללו.

ויענני לאמר: את דבריך שמעתי ואת אשר קראת אלי בשם עמי. אך על אדות מי אתה מדבר? העל עם העברים? את קולו לא אשמע ואת תמונתו לא אראה בהביטי מסביב. אין חושי שולטים בו, והנני ללמוד מפיך את אשר לא אבין.

— גם אני לא אראהו — השיבותיו — ואולם הוא יֶשְׁנוֹ. לא אוכל שמוע את קולו יען כי הוא בי. לא אמצאהו באחד המקומות, אך לא אוכל לנוס מפניו בפנותי ימין ושמאל. בבלי דעתי אותו — אֵדָעֵהוּ.

— ומדוע אין הוא מדבר אלי?

— צדקת מאד. אך כי ישוט איש בנהר וּסְחָפוֹ זֶרֶם וצנפהו צנפה כדור. או כי יהי הטרף בפי האריה, הידבר הזרם או האריה? הנוכל לדעת מה הוא חפץ? אין הוא חפץ דבר־מה. אין לו כל צרך לדרוש ממנו דבר, כי הננו בקרבו, ואף בדל אזן לא תמלט ממנו. אין הלְאומות דבר שהנהו חוץ ממנו; היא שלנו, כמו שאנחנו הננו שלנו. היא איננה חלק מאתנו, אך היא „הכל" אשר לנו.

ואשם לפני אָחי הצעיר פרקים פרקים מקורות העם, נצחנות ישנים וקינות ישנות.

ויאמר אלי: אל תדבר אלי קדמוניות ועתיקות. הדברים האלה הם ישנים, וגם לא נוכל לרעת אותם היטב. נלאינו לִגְעַ בהם את רוחנו. דברים־עברו — הנה הם הבנין המט לנפול אשר אנו אומרים להרוס. הננו חפצים לקדם את פני השמים החדשים, את השחר, את תהום־התכלת, כבני דרור וכקטנים־שנולדו. אם דבר לך אלינו יהי נא הדבר הזה חדש כלו. אין אנו משתטחים על הקברים.

ואומר אל אָחי: הוי מה נורא געל נפשך אל דברים־עברו, יען כי לא תבין את ההוה כלו. אתה מקטין את ההוה עד בלי היות בו מקום לעבר, ולא תדע כי לא קצר מצעו מהשתרע בו גם העבר.

טז.

תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה.

איזו מהן נבחר? את אשר עם לבי לא אכחד. **לא אהבתי את חדש** האביב. הוא נודר הרבה וּמְקַיֵּם מעט. לא אהבתי חרבוני קיץ, חֲרֵרִים וְשָׁרָב, רוח זלעפות וערפלי אבק, שעולים מארץ עֲיֵפָה ונִלְאָה לכסות את נגה החַרְסָה. לא אהבתי את החרף עם הרפש והטיט ומי המדמנה וממטרות עוז שיורדים על אלוני בכות. או הֲיֶרְהֲגִי הסתיו נחת עת ישלג בצלמון והשליך קרחו כפתים וזֶרַע כפור מְחֻסְפָּס מסביב וסגר בְּרִיחֵי אדמה והגיש את כל היקום לנחשתים, דומם בלי נוע?

הנה התקופות! מארבעתן אין אף אחת. אשה אשה מהן — מום בה. אמנם לוא צֻוֵּיתִי לבחור, כי עתה אולי בחרתי משאת־נפשי את הסתיו — עת רצון לשבת לפני האח המבוֹעֶרֶת ולקרוא בספר את דברי המשורר על האביב, לשמוע את סְמְפוֹנְיַת מאְצַאַרט „זיז שדי" או להתבונן אל „יפעת היער" של בקלין. זה הוא היפה באביבים, ובכל זאת — הלא אביב הטבע יפה ממנו!

איזו „מפלגה" נבחר ונקרב? איה סמל מאויינו? — — — היהודים כדמותם כצלמם אשר יתארם רוחי, כפי אשר הם ראוים להיות! — אלה הם היָפים שביהודים, ובכל זאת הלא היהודים כהויתם יפים מהם...

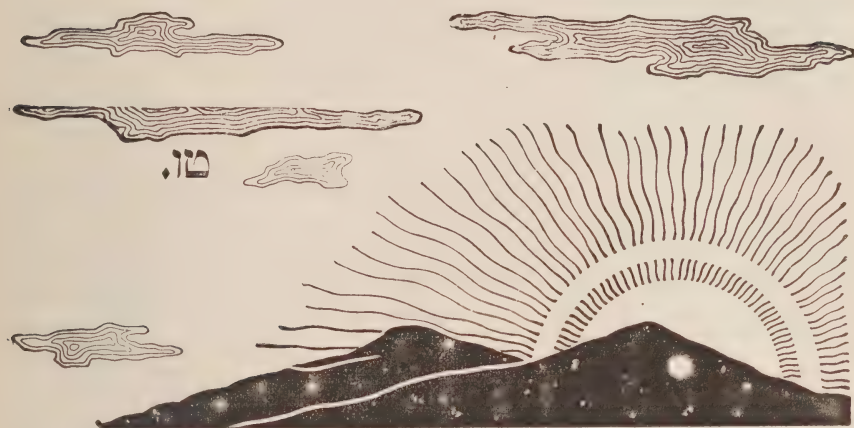
יז.

הַקְלַחַת.

אני חולה וכואב, שוכב למעצבה בפאת מטה בירכתי חדרי הקטן, מאזין ומקשיב זמרתך, כנף הרננים לא־הֲמִי־לה, העוף בעל הגרון הארוכה! ומדי אשמע נהמת נגינתך יקל כאֵבִי ואחשב להֵרָפֵא.

בחוץ יחיל סער. גשמים יורדים בזעף, רצי שלג ומחטי קרח מעופפים ודוקרים את פני העוברים, ובבית תלחש לי הלהבה בסוד שיחה תעלומות ימי עולם, ומקרני זיקיה האחרונים תופע עלי נהרה.

שירה נא שירה! קולך הצָרוד הוא באזני כקול אלפי שנאני שמים והמון צפרים אשר יצפצפו, ישירו אף יריעו. על כנפי האֵד, על רפידת הערפל הצח

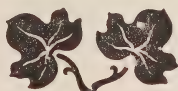
אֲסִירֵי הַתִּקְוָה.

בָּטַחְתִּי באביב כי שב ויאת, בטחתי בשחר הפרוש על ההרים, בטחתי בשירי נעם ונגינות עדנים מבין תמרות העצים, בטחתי בסְנוּנית כי קולה ישורר בחלוני, עת תדפוק בהם בכנפיה ותעיר קנה, אחרי שובה הלום מתחת שמים כְּתַפִּיר לטהר, — בטחתי ברוח האביב המנשב משדה פרחים רטובים מאגלי טל בוקר!

ויקדר עלי היום, ויעט הרקיע צעיף עבים, וָאֶחֱז מבעד לצַמָּתָם את מְסִבַּת החרף הזועף והנזעם. הנה הוא שב על עקבו ויבוא תחת צל קורתי, ואני אמרתי לא ישוב עָוֶל לרמוס ידידות-משכנותי.

והוא כנחש זחל וישב, ומשפטו כמשפט הארחים אשר יבואו לענות נפש בעל הבית, הארחים אשר מחול ימים יכבדו בטרחם וריבם ומשאם! ולקץ הפלאות עת-לחננה תבוא, הלך ילכו להם, ואנו שואפים רוח ונשא ידינו אל-על בתודה וברכה לאל-למושעות אשר קרא לנו דרור, אך בעבור רגעי מספר המה שבים, וציד בפיהם: עוד אחת שכחנו להגיד לך...

עוד עשר פעמים ישוב החרף הזה לְעַמִּי; עוד לא כִלָּה את בני אשפתו, עוד דברים בפיו להגיד לנו, עוד יחמד לשבת בצִלֵּנוּ וללכדנו בשחת רִשְׁתּוֹ.

העינים ההן, עֵינֵי הצדק והתום, נטויות היו ימים רבים אליך, ספר ישן־נושן! כך היתה קוראת תמיד בדממה דקה, בחֲצִי־קול. משגב היית לה ובך חזתה חזות־הכל את אשר רחש לבה הזך, העָנֻו והתמים. על עור חתולתך כמו אראה עוד את עקבות אצבעותיה.

ועל גליונותיך לְמַדַתְני הזקנה התמה לִקרוא... להתפלל... עברית, ומנוגה רוחה אורו פניה בהטיפה תורת חסד, ואנכי שאפתי אמריה, פערתי פי למוצא שפתיה, ואשנה ואשלש את המלים הישנות אשר בגליונותיך הישנים, וטל ילדותי נפל עליהן ותפרחנה.

ספרים רבים פתחתי מני אז, ספרים כתבו חכמים, ספרים מכל הדורות, ספרים מְהֻלָּלִים — הפתר פתרו לי את חידת החיים כמוך אז, ספר־טְפָחָי?

יט.

וֶנֶיצְיַא.

בָּאִים. יורדים לאני־שיט „גונדולה". היא משייטת בקלילותא, כגומא עלי מים. הננו מַחֲליקים, כמעט טָסים על פני התְּעָלות והמְנְהָרות העוברות בעיר לארכה ולרחבה. חלום הקסם נושא את שְׁביו. הננו משתאים ומתבוננים אל חמר מים רבים ונפלאים.

השמים מראה תכלת עמוקה. הגַל מראה צבע שושנה נוטה לגַוָן־כהה. שַׁלְוָתו מה גדולה! לא נעיז לדבר. זמותינו לא תעברנה פינו, לא נעיז להתנועע, אך עינינו בלאט משוטטות ימין ושמאל לראות את המִגְדָלים המתרוממים כבני ענק וראשי עפל ובחן המעלים לעב שיאם.

עינינו משוטטות בתמהון, כמעט באימה, לראות את טור הארמנות. גדות־דממה על אפיקי נחלים.

ידעתי את האשר הזה, טעמתי את טעם הרגש המיוחד הזה. ראיתי את כל הארמנות האלה שהמים הרבים מלחכים את אשיותיהם מטה ואת עמודי השַׁיִשׁ המלחשים סודות. מסביב להם יָמֹשׁ שירה והגדה. תעלומות כהרי נשף תלויות בשערה.

ראיתי את סמל האריה הזקן ואת הנשרים ואת הדְבִיר אשר שָׁם ס"ט מרקו

יהלבן אשר בו הָתְפַּלְּתָ, הנני עולה ממאסר החבלים אשר עִוְּדוּני — מעלה מעלה.

הנני כדרור לעוף, נפשי כצפור נמלטה, ורוחי ידא למרומים אין־קץ ואין־תכלה. בחזיון דמיוני אני מתהלך לשוח בשדה לרוח היום, וכולי עוטה אור שמש כשלמה. הנני טובע בנהר די נור.

ואנשים באים ואומרים לי: אך המית המים היא אשר רתחו ויהמו ויחמרו בקלחת, מִי נזיד המה להדיח את גרונך הכואב, והעוף — כד אֶרֶךְ־הצואר, וחום בשרך עלה מעט, על כן אין ברוחך נכונה. הוי, אכזרים, מה מכם יהלך כי מרחבי רקיע אעופה ברוח, ומדוע אתם חוטפים וחונקים את עוללי־טִפּוּחַי, יצירי דמיון הורה גבר שואף לישע? מה אתם חסרים אם לי יָגֶה אביב חלומותי ואם לי יזל ריח פרחי וּבְשָׂמַי כנחל עדנים? וכי תעודדני נחמתי בעניי, המידכם, שאנגנים, אקח מאום? האת גבול אֶבוּסכם, עגלי מרבק! אני מסיג, עת יִסק רוחי אל עָל?

לא ברוחי רמיה, אך רוחכם זדון ורשע. המית המים לא מבטח בוגד היא לי, ואם אזניכם הכבד משמוע, אנכי שומע בה את הנגינות הקדמוניות, אנכי שומע קול חבל נביאים אשר בשיר ירננו, קול מעין גנים מפכה ומפעם בצלצלי עדן על פני חדודי אבני שיש, קול הזמיר, ולי ירוח וכאבי יקל ושב ורפא לי; אני פותח למוסרותי ויוצא מִכְּלָאַי ומשוטט בעלמא־סגיאָה ועולה על תלג־חִוֵּר אשר בראשי ההרים, ואתם באים ותהמו כדובים: שְׁכַב נָגוּע וזכור כי הגרון גרון הכד וההמולה המולת מים!

החושים כָּחָשִׁים, השעיפים מחליפים, הדֵעִים תועים. אך מבשרו יחזה איש נכחות אשר לו. מה הלהבה וההמולה לי — לא תוכלו אתם לדעת!

יח.

הַסֵּפֶר הַיָּשָׁן.

אחרי שלשים שנה אתה יוצא מִמַּחְשַׁכֵּי הארון העַתִּיק, מֵגִיחַ מתוך סִתְרֵי מחבואו, האח ספר שַׁעֲשׁוּעַי! התזכור את אמי הזקנה אשר כְּסָתְךָ עתרת נשיקות בחֹדת־קדש מִדֵּי נגעה בך? התזכור את הזקנה התמה, הענוגה, הצְחורה, השקופה והִמְקֻמֶּטֶת, התזכור את עפעפיה שהזהירו חן ונעימות?

במחולת המחנים. אבירים תמשוך בכחה ולפניה יכרעו יפלו אדירי עם. רהבים תכריע יעלת החן, ולפני עצמת כשפיה מי יעמוד! הלביאה בטרקלין!

הגיעה השעה. עת להכין פעמים אל לשכת ההוד, עת לנסוע!

פתאם — והשפחה באה בלאט מחדר המבשלות. קולה נשמע כאוב מארץ:

— סִלְחִי נא, הגבירה... דבר עצב בפי... צוה צווני להגיד לגבירה... מ„רחוב היהודים" ... כי אביך ... הזקן ... חָלָה מאד מאד ... כמעט נטה למות...

אהה לצרה. הגבירה נאלמה.... יודעים האנשים מסביב כי אביה נוטה למות, ואין לבוא ולהֵרָאות במחול משחקים. היא לאֹטֶת פניה בשתי ידיה. שוב שבה החדרה — להסיר את בגדי החמודות. לרַכָּב ינאי הוגד כי הגבירה לא תסע, ולחנם חכה. הוא מבטא קללה חרישית מן השפה ולפנים.

והגבירה נמוגה בדמעות: הזקן האמלל — תְּיַבֵּב — הוי כי יסרני יה... למה אין שלום בעצמיו... למה תקפתהו מחלה עזה... הן הוא יכול להיות בריא אולם עוד... למצער, עד אור הבוקר... הוי, לפתע פתאם...

עת אבשר אֶבל לִיהִירֵי שחץ אשר בקרבנו, ברגע יכינו פעמיהם לצאת ולהתערב, יש אשר אני בעיני... כשפחה ההיא. הנני מזכירם, כי יש להם עם זקן, והוא גוֵֹעַ... בגללי, בגלל קינותי, ירט הדרך לנגדם, בעת אשר הם כבר נכונים... והם לא יוכלו ללכת... עם זקן, גוֵֹעַ, עַמָּם שלהם — לא נאוה — אך בקרבם הם מתקצפים גם על העם הזקן הגוֵֹע גם עלי, הבא בעת חדוה להפוך מחולם למספד. האם לא אוכל לחכות עד אחרי המחול?

כא.

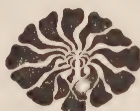
אֲבֶל־אֵם.

הרחק מאד מארץ מושבנו, ביפה־נוף הַפלא ופלא, אֵם זקנה ועצובה, שכולה וגלמודה, יושבת שוֹמֵמָה עלי קבר. לפנים התנוססה בהדר מלכות, ועתה דלה ורָעַת תאר, קרועת בגדים ובָלַת זקן, מחבקת עפר, שעדות שֶׁיָּבְתָה

נקרא עליו. ראיתי ואטבע בים דמיונות. הֶעָבָר קולט וסופג **אותי לתוכו. הוא** מקיפני חומה מימות... יהושע בן נון.

בגיא החזיון ההוא לא רק את הכל אשר מסביב ראיתי כחלום, **כי גם אני** הייתי בעיני כחלום.

אז שָׁטָה הגונדולה עד ס"ט ירמיה. ראיתי את מושב היהודים מכבר! את הגֶטו ראיתי, ואדע כי לא חולם אנכי.

כ.

בִּיש גַּדְרָא.

יש לַגְּבִירָה ההיא אב זקן, איש עָנָו ושפל ברך, איש „מרחוב היהודים". אך מעט־קט הוא דורש מאת החיים: לכלכל את שיבתו, וגם מעט־קט זה לא יִנָתֵן לו. בתו העדינה, הנהדרה, מסתירה אותו מעין ראי. **גבירה גדולה ונאורה!**

נוסעים לנשף־חשק. על רצפה משוחה בששר, בין כסאות ומנורות, מראות־צובאות וכלי חמדה מתהלכת הגבירה בטרם תסע לסוד עליזים. הַגַּדֶּלֶת כלתה את עבודתה. סלסול השערות נגמר. הרים תלוים בשערה. קווצות תלתלים נאחזים ומתלכדים, מדרגות וגלגלים, אלומות ועמרים. בשערות צהובות כעין הזהב מתנוסס זהר אבני חן. ברקים ירוצצו מִגְּלִילִים ממולאים אבני פטדה ואֹדֶם תקועים בין המקלעות. והשערות בטרם סֻבבו ובטרם נשלבו היו יורדות בשפעת הוד עד הבִּרְכַּיִם. שערות אלילת־נגה או לילית.

הרצען כלה את מעשהו. הנעלים, נעלי חן עטופות משי לָבָן, כבר הושמו ברגלים הקטנות והענוגות. התופר עשה את שֶׁלוֹ. חשוקי השמלה מְחֻברים והוָיִים רֻתְּקוּ. ומה נפלאה השמלה! גן מלא פַּרְפָּרִין. מכלולי מָשְׁזָר וצבא רקמתים, מקלעות פרחים ופטורי ציצים. מפעל יד חשב בחכמת התופרים.

הנה היא טוֹפֶפֶת בפאר עדיה ובמשבצות לבושה. הַגְּוִיָּה מְרוּטבת תבנית היכל. נטוית גרון וחשופת זרוע היא מתהלכת ופניה צהלים ושמחים. נִרְדָּהּ יתן ריח ומור תמרוקיה יזיל זרם קסמים. היא תהיה מַלְכַּת הנשף וצפירת תפארה

איננו משיב דבר, עיניו סגורות, שפתיו חתומות. מגע ידי לא יעירהו. לו אין רצון, אין רגש.

אך האניה, האניה היא בחוף המבטח, המסע בא עד קצו. מן המסע הנורא שוב שבה האניה עליזה, מנצחת. ירונו גדות הים, יָגֶה החוף השאנן, אך אני אט אצעדה אל המקום ששם מוטל רב חובלי. מוטל מת, קר.

כן, אחים! כלנו נהיה מוטלים מתים, קרים, אך — אניתנו תבוא אל חוף מבטחה.

כג.

שׁוֹשַׁנַּי!

צפופות, נלחצות, מתרוצצות במֵצַר אֲגַנֵּי הפרחים, סבוכות וקמוצות יחד עם גִבְעוֹלֵיכֶן הארוכים והירוקים, הוי שׁוֹשַׁנַּי האהובות, הנני רואה את יְרוֹקֶת גבעוליכן לא כירוקת רעננה וחזקה, אך כירקון אימה ושֶׁפֶּק, וכאשר תְּבַכֵּרְנָה, וכח הבִּכּוּרים דורש להתפרץ, צועה ברב כחו להשתרע ולעלות, אתן, שושני שבאגני הפרחים, מנופצות אל השיש הקר, אל קירות האגנים מקום שם קלחי גליליכם, גלילי אדמומית תפארת, עָלים נושרים ונופלים לאחד אחד. אין מקום לכן באגנים הצרים והקרים.

מדי ראותי איך יתם לריק כחכן, איך ינוס לשוא לְחֶנְכֶן, מדי אשאף אל אפי את בְּשָׂמֵיכֶן האחרונים, מדי אשמע את המולת העָלים הנובלים והנושרים ואת מַשק הגבעולים אשר תנפצנה אל הקיר בלי יכלת להשתרע —

במצר העיר, בפנת החדר, לבדי בכסא מושבי — הנני רואה מתים, הנני שומע איך מתים ב כ ן ובמיתת חניקתכן אַתן שושני — הגנים הגדולים אשר משם באתן.

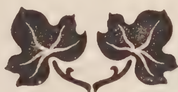
ובטרם תבלינה כלכן, גם בטרם תְּבַכֵּרְנָה, יש אשר אני חפץ להוציאכן ממחנק־האגנים ולהשיבכן אל הגנים הגדולים ההם, כי למה ימותו?

הלבנות ככסף תלויות פרועות יורדות על שכמה, לרגליה נֵבֶל מלכות חֲדַל־זמרה. בירחי קדם ארץ שָׂמחה לקול הֶמְיָתו. זה ימים רבים ירגיע יָדם, וגם היא הפורֶטֶת מאז על פיו — עטופה בדומיה זה ימים רבים, נושאת אֶבְלָהּ בְּחֻבָּהּ, אֵבֶל יחידה ותקותה. אין שפעת אהבה ואין כובד אבל כמו בלב־אֵם: גן עדן ו„גרן האטר", עמק ברכה ועמק רפאים.

אך מלה אחת לך, אם זקנה! לא לך לשבת בשממון על האדמה הַקָּרה וראשך הזקן על ברכיך הכושלות. לא לך להתעטף כחלל ולשים את שערות שיבתך הלבנות כשלג משחק לסער, כי — שִׁמְעִי נא! — הבן אשר אַתּ מְבַכָּה אותו איננו בקבר הזה. שֵׁנִית, אֵם! — היחיד, הבן אשר אותו תאהבי — לא מת. הבן לא מת, חי חי הוא, בריא אולם, כח אבנים כחו, ממושך ומורט, רב פעלים ורב סבלות — בארצות רחוקות. עת פה תבכי, פה על נִבְלֵךְ הנופל והָאֵלֶם רוחות יחלפו מבין רחבי רקיע, ממנו הם באים ואליו הם שבים ואותו הם נושאים על כנפיהם.

שמעי, אם: הוא חי ובוא יבוא.

כב.

קִינָה לֶעָתִיד־לָבוֹא.

הוי רב־חובלי, רב־חובלי! מַסָּעֵנוּ הנורא בא עד קצו. אניתנו יצאה בשלום בלי פגע מתוך נבכי סערי געש. הדרך אשר אותה חפצנו לעבור הנה היא מאחרינו. מחוז חפצנו — החוף השאנן מתנוסס לנגד עינינו. הנני שומע את צלצלי הפעמונים. הנני שומע את קול העם המתרונן. אך בעת אשר כל העם מביט אל הגשר בראש מכסה האניה, מקום משמרת המנהל והמפַקֵּד — החשך מכסה את המקום ההוא. הוי לבי, לבי, לבי, אל תעזוב את המקום הזה. על במתי מקום הכהונה מוטל רב־חובלי. מוטל מת, קַר.

הוי רב חובלי, רב חובלי! קומה ושמע את קולות הששון. למענך הונפו הדגלים, למענך יריעו בחצוצרות, למענך זֵרֵי הפרחים ויריעות הרקמה, למענך בא העם הרב אשר על החוף. הוי רב חובלי, רב חובלי, ידי נוגעת בספיר־גזרתך. האם חלום רע הוא? האמנם תָּצַע לארץ קר, בלי נוע? רב חובלי

ומפלאותיו. אתם, חסיני מרומים אשר במדבר סין, הראיתם אותי בימי תומת ילדותי את האֵל הכביר, אשר אליו ערגה נפשי, את הצדק ואת הטוב ואת היופי — משמים נשקף.

וארא אך אותו, בכל ימי נעורי הארוכים, אותו ואת פעליו, ואת כל אַחי, רואי השמש, ויהי רוחי נכון ושאנן, ואדמה לבשה לי גיל והדר, ויושבי בה הפיקו חן ורצון, וארא ואשמע שבר עול־סֵבל ומוסרות כלא, ואַזין אך הד נשיקות, בנועם צלצל הָמְיָתָן, ואחז אך צדק מְנַצֵּחַ ובינה שלטת וארץ פותחת בריח ודלתים לחשוף שפוני טמוניה ולהשביע לכל חי רצון, וארא בתבל מטה קשת חזון אשר ראיתי על ראש הפסגה ממעל.

קִסמו לי כאוב, העלו לי את חזון הימים הטובים ההם! שורו את פְּאֵר האקדח, כֶּתֶר ההרים, עמדו נא שם על במתי מרומים וראיתם בערב־קיץ נאוה את מחנות העננים שוחים בים־תכלת. כן חזיתי אז את מחנות האדם שוחים בים הדורות אל חוף לא תשורנו עין. עבר חיל סופות הומיות, אך המחנות הגיעו אל החוף, או עוד מעט והגיעו. הנגינות תְּצַלֶּינָה כקול נגינות על מים רבים, רוח אדני פורשת חופת הוד, הדר אפריון, כתם־פז־כלולות על כל בני האדם, על השחורים ועל הלבנים ועל האדומים, על הגמדים האומללים ועל הנפילים שהם מימות עולם אסורים בתהום בחחים, כלם, מן העמקים ומן ההרים, מן האהלים ומן הטירות והבירניות, נאספו יחד. הוי ילדי דמיוני, הוי טל אורות בשׁוֹשַׁנֵּי חלומותי, צוף קְסָמַי, ריח קנמן־אביבי העתיק!

עברו דורות ואני זקן עברי, ובימים הרעים רבת שבעה נפשי. לא אמטיר כאשה־מְצֵרָה נֶסֶךְ דמעות על כי נמס חמודי ועץ חיי בשלכת, על חלאי השיבה לא קנים אעורר, כי להם צחקתי. לא על הרואות בארובותי כי כהו, אך על כוכבי נשפי אשר חשכו נפשי הומיה, כי אֶתיו ימי ערפל וחרדת שפק, כי נהפכו לי כל ענבי לבאושים וכנפי רְנָנֵי לכנפי עטלפים וחליל רוֹעֵי לשריקות רצח, כי נהפכו לי רוכסי גבעות נחמדות לסוללות שפוכות, או היו קִנֵּי הכוכבים, שְׁנֵי הרי הנשף בגבהי ערבות, מקום שם קננה שירה, לתלפיות שלטי הרוכלים להודיע ולבשר משם איש את סחורת הכשרו ולפרוש משם איש את מכמרת בצעו, וארא את המשטמה ואת הַוַּת הנפש ערומה חשופה בלי לבוש, ואני נודד ומנואץ, נרדף ונְכֵה רגלים, ועת יבוזו לי אחרים אין רגש־כבוד מפלט ויֵשַׁע לי בקרב נפשי, כי נפשי לנפשי תבוז, וכי אביט אל נחל הבדלח למען ראות את תאר דמותי לא אכיר את נפשי, כי הייתי אני, ההולם, אני, גור האריה, אני, משורר ההרים, אני, בן נשרי פָּארָן, אני, מבשר־האביב, אני

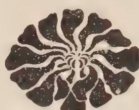
כד.

סִינַי!

גבעות פארן, תועפות שֵׂעִיר, בָּמֳתֵי סיני נוצצות מאור שמש, איתני רום לוהטים בְּגָזְרָם זְהַב פַּרְוָיִם, גבנוני מחמדי המעולפים יפעת ספירים, נתיבות ששוני, מזבחות הדרור נעטרי־עבים, ששם שׂרפי יה לי רִנְנוּ, ששם שׂבעתי זיו צחצחות, ששם אראלים השקוני עדנים מכוס רְוָיָה, ששם נגלו לי תֻּמַּי וְאֻרַי, וגלוי עינים חזיתי את רחם התהו ובין בתרי ההרים, במשבצות נקיקים, בינות לצורים וסלעים, חשפתי מקבת בור תבל; אתם הרי המור, מקום שם רבבות שפירים, בגאון פחדיהם ובשפעת מראות חמדתם, מסכו עלי שכרון־אשר רב־סוד, אתם האדירים במעל, אתם נ ו ש י ם בי את חיי ואת מולדתי, מידכם לי כל אשר בסתרי חֻבִּי, מידכם לי שרש נשמתי, וראשית ראשיתי, ותוך תוכי, מידכם לי מאויי נפשי אל אור וחופש —, סיני, צור מעוזי, אתה פתחת לי את שערי הנצח, ותצוק עלי נחל נגהות עדן, נחל שוטף בעוז והדר!

ואני צעיר עברי אז הייתי, בן רשף, איתן ועַז, וחמדת עלומי עשתה לי כנפים, כדרור לעוף, ואת פָּנַי, פני להבים, נשאתי אל השמש, ובלהט מוקדי רגש חִפַּשְׂתִּי את סוד הנעלם, ובחביון הנעלם ההוא שָׁעֲרָה נפשי את רז חמדת החיים, ואז אליך נִגַּשְׁתִּי, ואטבע בין קמטי תלפיותיך, ענק עָנָו, כילד ילוט פניו בין שדי מינקתו! ואתה לאחרים כבר נשקפת בצעיף ערפליך, לאור יפעת השחר, ולעת ערב, ולמראה הקשת בנעימות חן עֵ־בעתים, ארגמן־מצחך יצוק במוקדי פלדות מבוא־שמש. אפס כי אני לא על פני צנתרות זהבך העיפותי עין, ולא צבע רקמתך לקח את לבי, אך עיני, כחצים דרוכים וכקרנים ירוויות, חדר חדרו א ל ק ר ב ך, אדיר מרומי צופים, ובחקר תהומך, הר נִשְׂפֶּה, התהלכו, ובקרב נפשך את נפשי מצאתי, וָאֹחֵז בידי את גיד־החיים, הצפון במשכיות תעלומותיך, ואדבר אל רוח־האדמה, ותעננני בְּכִי עולמות ורננת שחר וסוד שיח הבריאה, ותעננני קול דרור ובשורת ישע, ותעננני זמירות כוכבים, ומזג־נעימות רקיע ותהום, וכל אשר הודיעה לי בבשורת קדשך סיני, כל צלצל־קו־קולה, כל קרן נגהה בנשף אין־סוף, נתן לי יקר־נפש, טל אביב, מעוף נשר ועוז לביא. וארא את האדם מאושר ואת הארץ מבורכת, ומעל במתי מרום ראיתי אך שפע וְרֶוַח ורחב, ואתהלך בנחת ברחבי יה, ואצמא לטוב ולדעת וליופי, וָאֶצַג בגבהות־תבל, במעון עליון, ואור לי מסביב, ואחז עוזו יה

בספיר הרקיע, אשוב, אחתור, אנסה, אעלה אל כֵּס שלום ונגה מתוך האפלה השפלה.

כה.

בַּחֲדַר־הַיְלָדִים הָרֵיק.

הלכו!... דומיה כבדה מַקֶּפֶת את כל הבית בַּעֲנָנֶיהָ.

הקירות אשר עָטוּ אור, בהיות הם פה, השחרו כקירות בית מאסר.

הנני מתהלך בנפש נוגה מחדר לחדר, ממסדרון למסדרון, ומֵרִים מן הרִצְפָּה כלי שעשועים, שהם שחקו בו, שבר-כלי, שריד כדור משחק.

השברים והקטעים האלה קדושים הם לי.

על השלחנות, על יד המִטות הריקות, הנני סוגר את הספרים הפתוחים אשר עזבו הם. בעינים דומעות הנני רואה את הצעצועים המפוזרים על פני המדבר הקטן הזה, שהיה חדר ילדים.

המלכים של המלכות הקטנה הזאת — אַיָם, צִפֳּרֵי רְנָנַי? כמו צלמי שֵׁדִים כֵּהִים הנני רואה בזָוִיות, שמשם היו עיניהם מבריקות אלי.

בא קץ לשאון, למשחק... למשובה, שהמתיקה את מרורות חיי, והנני עוד הפעם לבדי, אני וחלומותי, אני ודאגותי.

ואולם נחוץ הדבר כי אשוב לראות אתכם למען חיות מעט, זְעִירַי יַקִּירַי! אתם כחי וְחֶדְוָתִי, ילדים! ואתם נסעתם.

אך אתם על ההרים עליתם למלא סַלֵּיכֶם פרחים, ואם בשרי פה ישכן במאסר, רוחי יְלַוְּכֶם. הניחו לי את האויר החונק, את המבאות האפלות, את האבק ואת רעש ההבל שבחיים, ורוצו אתם שמחים לעומק היערות, וטעמו מן הדבש אשר לפרחים הגדולים, שטעמתי אנכי לפנים!

אני פה אֶוָּתֵר עם האזיקים הכבדים, ואתם בני דרור עלו, רוצו, עופו! לכם הגיע התור עתה לחיות, לבקר את המקומות הגבוהים, ולקרוא, לא בספרים, כי אם בדברים אשר ישמיעו השמים והארץ.

אין רע אם אנכי עצוב רוח ואם אִוָּתֵר במצר עם הלצים, לוא אך

הקורע־שחקים, אשר קרעתי משם בגאון עֻזִּי את הקשט ואת האור לבני אדם בארץ, אני... נהפכתי... כחמר חותם... אין דמות לתָאֵר, אין מלה לבָאֵר. לבי חולה ונגוע, והנני שב אליכם, הרים בסין, לא לשאוף רוח צח שפיים, אך לתור לי רפאות תעלה לפצעי נפשי.

והנה אתם מדברים אלי עוד הפעם, הָרֵי קדשי! הנני נשוא עָל, הנני רואה את מִקְדָשֵׁי הישן, הנני מתבונן אל שיא התכלת אשר בראשיכם, הנני שומע את דומיתכם. על גבהי בָּמוֹתֵיכֶם הנני שומע עוד הפעם את עֶרֶךְ הקול השוה, את נצח נגינת הַהַרְמוֹנְיָה אשר מקצה תבל ועד קצה, ועוד הפעם אלטוש עין לקרוא את תָּוֵיכֶם ואת סמניכם החרותים בלוחות סלעיכם במכתב אלהים, ועוד הפעם אשא ראש, עד עבים אגיע, בדד שאנן אעמוד מאזין זמרת יה רבת תפארת בסער ובזֶפיר, באוקינוס זועף וביובל המים.. הנני שואף מלוא נפשי את השלום, הנני שוחה באור. אהבה, תום, המרחב הנהדר של ים־האויר, המרחב השקוף, הוילון הפרוש על האין סוף. האמנם עִוֵּר אתה וסתום־רגש? האמנם אתה אך יופי וסדר בלי דעת? ועת בן התמותה, בן אדם תולעה, שובר צמאו עד שכרון מיינך הטוב, ממעינות ששון־הבריאה, אתה אך מפיץ אהבה ואינך אוהב? האם נשמתנו שהיא חלק ממך איננה שומעת את הנשמה הגדולה אשר בך ובכל הבריאה ויוצרה? האם אך צלם אפע הוא אשר אהבתי? האין אֵל שוכן על במתי ראשיך הלוהטים? לא — גם ברומיתך אני שומע את הד הקול מבתי נפשי, וככל אשר אוסיף לעלות, ככה אוסיף לחוש כי יש נעלה ממך, ומקומי בין העולים ולא בין היורדים.

שורו נא, הָרֵי פארן, הָרֵי עלומי, זקנה קפצה עלי למראה עין, לא עוד ברגל קלה אוכל פַּסֵּג מגדליכם, אבל אין רע — כנפים־לעוף תגדלנה מעל לזרועותי עת מצח הודכם נשקף אלי באפריון חופת כוכבים. תלתלי סלעים עתיקים, ששם שחקים לי נפתחו, וששם לפידים לי נוצצו, ששם קבלתי תורת לאומי, מידכם עוד הפעם נתונה לי מַתַּת העלומים והחלום ולהט הרגש, והנני שב לעלות, והנני שב לבנות עִירִי כבתחלה והיכלי על מכונו, והנני שב לדרוך על במתי ארץ בעוז והדר. אבנה עיר על הָרָמוֹת הנחמדות ההן, שאליה כל אדם יבוא, שֶׁבָּה ינוה שלום וצדק, אשוב אשים קִנִּי על במתי רמה, אשוב אקבל תורה, אף אתן תורה, בסתר צִלְכֶם, צוּרֵי קדמוני, ששם כמו שחר עלה לי אז אור החיים.

כבוד ופאר לכם הרי פארן, ברכה ורוממות לכם רוכסי סלעי מולדתי, אשובה אל קִרְבַּתְכֶם. ואצבעי תשוב תִּגַּע בחכלילות השחר, וכף רגלי תשוב תטבול

כו.

לִקְרַאת אַל־מָוֶת !

— ילדים גֵאִים, חזקים כלבאים, רַכִּים כעלמות, הִתְבַּצְּרוּ כחומה חַיָּה והראו את הרומאים, כי עוד לא סָפוּ צאצאי החשמונאים !

אומרים כי כאשר ראום הסרדיוטים: שופכים שיח לאלהים, מצחותיהם מפיקים עוז ועדנים, גבורת ענקים וּמֶתֶק הַיַּלְדוּת, ועליהם מרחפים הדגלים הקדמונים עם תבנית הארי והאותיות העתיקות, ואחר — חובקים איש את אחיו, ותחת סער המות המטאטא את כל אשר בבקעה, רָצִים נִכְחָם אל הקרונות ואל הַשְׁנְהַבִּים, ולהבות בעיניהם.

אומרים אמור, כי כאשר ראו הלגיונות את מ ש ו ב ת הגבורה הזאת, לא שערוה אביריהם, נאלמו דום כהלומי רעם, כאחוזי שבץ, נרעשים ונדהמים, ולבם אמר להם, כי פה לנגד עיניהם לא צבא, לא חיל, לא ילודי אשה — גזע אחר, סלע־קדומים, צור שַׁיִשׁ, אשר אליו יתפוצצו הכידונים; שרשרת ברזל, אשר אותה יוכלו לשבור, אך ל א ל כ פ ף !

בלי חֲוֹרַת פנים, תחת ברד החִצִּים, הלכו נִכְחָם בקו ישר, עוברים בסך, הלך וּפַזֵּר על האדמה את גְוִיּוֹתֵיהֶם — חומת אדם, והחצים ואבני הקלע עושים בה פרצים ובקיעים, והחומה הולכת, הולכת בלי הפוגות, סוגרת מהר כל חור וכל רֶוַח, ואין עומד מלכת — זולתי הנופלים שדוד ...

והדגל — שחור, קרוע, מגואל בדם, עובר מיד ליד בין הפצועים הגוססים, שהרימו עוד בפעם האחרונה את ראשם המנופץ ואת פניהם הקרועים ואת עיניהם הזובות דם, לראות ברגע מותם את דגל המחנה, את דגל האבות !

והחומה הולכת, הולכת הלך וקרב אל האויב.

והפקיד נופל, וזעקת שבר מתפרצת מכל הלבבות, והסער מרים אותה על כנפי אש, והפֶּרֶץ הנבעה יִסָּתֵם: פקיד חדש! החומה החיה רָצָה.

עוד רגע, והחומה אצל צ ו פ י ם, אצל הסוללות, אצל טיטוס !

והרומאים הקיפו את המקום תעלה עמוקה מלאה מים.

— ואל התעלה !

החומה צפה על פני המים. הנה היא. הביטו! היא באה! היא מתפרצת. היא קרבה אל התלפיות. אל משגב המבצר, אל יערי הקשתות, אל עדרי הפילים — הגדוד הקטן עם הרמחים הקצרים !

בלבותיכם הקטנים יפרח פרח האלהים. ואם שטף הלהט הנעים יכרכם את לחייכם, ישזף את פניכם, יהזק את זרועותיכם, אז אין רע כי יהיה מצחי תַור וכהה, ועצמותי הזקנות כואבות.

מלאתי צבאי. עוד מעט יגיעות, עוד מעט דאגות... ואתם, בראשית ימיכם, ועליכם להיות חזקים.

אתם גדלים בעד התחיה ובעד כבוד הוריכם; אהבו כמנו את עַמכם והתאמצו לעבדו עבודה טובה מעבודתנו אנו. על ההרים, ביערות, בּיַמִים, שוטו, שחו, אִספו את האויר המבריא, עשו לכם זרועות חזקות, זרועות ברזל, דְלוּ, ינקו, אספו את הכח באשר אך תמצאוהו, את הכשרון ואת הדעת באשר אך תמצאום!

והיה אחרי אשר תינקו כספוג את הזיו ואת הגבורה, את החיל ואת האמץ, אחרי פרוזדור־הסער, אחרי ערב־שבת של תנועה והכנה, אחרי כור הברזל, אחרי מדבר המרחב, אחרי המרחץ החם בים־האויר, אחרי פרישת הכנפים, כדרור לעוף, וכנשר עַז וגֵא — מי יתן וראיתיכם גדולים, פנים חדשות בגדלכם, עד אשר כמעט לא אַכּירכם!

אם ביום ההוא, עת אחבקכם בזרועותי, מוזהבים, שזופים מלהט השמש, תשובו לעבודתכם בבת עין בוערת ובצבע־עור דָשֵׁן ומפיק עוז; אם הדם הטהור ברהטי עורקיכם יְחַמם לבות מלאי רגש, אם שפתותיכם תמלאינה רנה חדשה, ואם בשעשועיכם ובריבותיכם, בעיני המנוצח או בעיני המנצח, אשוב אחזה את הניצוצות אשר הבריקו בעיני אבותי.

אם אראה כי נפשותיכם טהרו, ולבותיכם נִקו מחלאת המחשבות והדאגות והתאוות הקטנות, אם אֶנְבַח לדעת, כי הטבע האדיר היה מורה טוב ממני, אז, כבן חורין מעבדות הדאגה שהרביצו עלי הימים הארוכים האלה, אברך את דומיתי ואת תוחלתי הממושכה ואת כח סָבְלִי ואת קינותי.

כן ישוב, יהום חדר הילדים.

הספרים הסגורים יִפָּתֵחוּ, שברי השעשועים ידובקו חד אל אחד, גם הצעצועים יחיו, גם הקירות, ובעד החלון תפוח רוח חדשה.

הניחו לי את הקינות, את השממון, את הגעגועים ואת הדומיה. פה אשב, אלקט את העָלים, אחבק את הספרים, אתבונן בעין דומעת אל הזויות הפתוחות כקברים, אֲבַבֶּה את זכרונותי — אתם, נערים, רוצו, עלו, שאפו, שחו, החליפו כח, העלו אבר כנשרים, חזקו גו, אמצו רוח, אספו, כנסו את כל העוז, את כל ההוד, באשר אך תמצאו — למען תשובו אל הקן.

שַׁלֶּכֶת.

(מנגינות היום).

ועננה כבדה ושחורה השתרעה כּמַצע עופרת על רקיע־נפשי ותאפל על פני כל סַפִּיר־התכלת, ויהי האויר בקרב נפשי עב וְקָרוּשׁ כזפת בוערה, חונק כל כנפי רְנָנַי, וקדרות־עלטה הולכת הלך וְשָׁחוֹם, הלך והתלכד לְגוּשׁ, כאשר יהיה בארץ לפני התחולל סער. אז נשמעה הַלְמ״ת הרעמים הראשונים, העמוקים והעבים, כנהמת דובים רחוקים מאד, וילכו הלך וקרוב, וְסוּפָה מְחַבֶּלֶת, שובבה, שְׁכּוּרָה, התפרצה מחדרי לבי, כעדת לבאים, שזעזעו אותם הַצַּיָּדִים, ותרגז ותפורר ותלפות את מוּסָדֵי רוחי, ותאחז בי ותרימני בציצת ראשי, כאשר תעוף הנוצה, ותעמידני בין השמים ובין הא־ץ, ותקרע מעל עיני את הַקְּרוּמִים הַמְעַוְּרִים, את קלפות־הנגה מגבילות־הראות, וארא לעומק וּלְרוֹחַב, ויהיו צְעָבַי — הליכות סַעַר, וחזיזים וברקים מְנוּרוֹתַי.

זה היה היגון המדכא, הלוחץ, המעיק, הקוּמֵץ כמו בצבת של ברזל, החונק כאבן כבדה שנפלה על הלב — ואחריו הקצף הצועק עד לב השמים, מפרק, משבר, שוחק אבנים, סורק במסרקות פרסותיו את בשרו שלו, מרעים ומבריק — קולות וברקים! אך אז נראו לי הדברים, שחנקו את לבי ביגון.

וארא כדורים מֻשלכים. הנני רואה את הארץ, כראותי את עשר אצבעותי: הככר הגדול מווין לפרשבורג, מפרשבורג לבודאפשט, הבקעה מבודאפשט דרך אגראם לפיומי, אשר לה קראו לפנים ריעקא. הנני עומד בחללו של הנוף הזה, ומעל לראשי עפים כדורים כאבני אלגביש, כמגדלים קלועים, והם מֻשלכים רצוא ושוב — מגבול אונגארן לגבול תוגרמא, ומגבול תוגרמא לגבול אונגארן. שוו בנפשכם, כי מורים מכלי תותח את מגדל אֵיפל מפאריז לברלין, ומברלין לפאריז. משליכים מפה, שם עומדים אנשים וידיהם פתוחות, וחוטפים ושבים ומשליכים את הקלעים האלה בדרך אשר באו!

הלא ראיתם, איך משחקים הנערים בכדורים, בשלג, בתפוחים נרקבים? ואת שחוק הלאַהן־טנים ראיתם? אנשים גדולים, שיש להם בוגרות להשיא, משליכים כדורי קלע איש אל רעהו, חוטפים ומשעשעים. בצחוק הטנים ראוים אך האנגלים לְהִָבָּאוֹת.

לא ארחיק עדותי. איש איש כּאתנו ראה נערים משליכים כדורים. איש איש מאתנו השליך, אולי רק בימי ילדותו, כדורים כאלה. אך אולי תוכלו לשער בלבבכם את התמונה הזאת. מקום המחזה: חצר בית הכנסת, החצר

ולפני הגדוד הזה הכל בורחים, עָפִים כמוץ נדף, באימת מות, בִּמְהִפַּת תמהון.

כמעט הקיף הגדוד את הסוללה, כמעט תפש את — טיטוס.

ומרחוק נופלים, ל ב ט ח, בלי הַחְטָא כחוט השערה, הַחִצִים, האבנים, הרגבים, הגלידים, על ראשיהם, והילדים הגבורים מוצעים כעמרים מאחרי הקוצר, ושרידיהם קמים, מתחברים, והעגול מסביב לדגל הולך הלך וצר, אך מתי מעט נשארו. ואין הרומאים רודפים אחריהם.

רעדה אחזה את המחנה ב צ ו פ י ם, גילה ברעדה, כי לא נתפש טיטוס.

הם לא יבינו את זאת.

ואני יודע איזו זְרוֹעַ עליהם נגלתה, ומה האש אשר בערה בהם. נפשותיהם לִבְּבוּ את החלום הנשגב, יסוד כל הפעלים הכבירים, לנקום את נקמת כבודם, נצחם ועזוזם — אלהיהם, להתנשא, להתרומם, עד במתי במקום ששם לא ישיגם צחוק הסכלים ובוז הגאיונים ותקף הלגיונות והגפת בעלי התריסין.

תחת רגל פומפיי, אמרו הרומאים, יצמחו אנשי צבא מן האדמה כמו מן שרמה פוריה, והם — לא תחת רגל פומפיי, אך מעצמות האבות, מֵחֲלֵב החשמונאים צמחו וישובו ויצמחו פתאום — בן לילה.

וגם אתם הנקובים כ ה נ י ם, אתם אבות הרבנים! לא נחבאתם לברוח.

גם כבודכם זרח באפלת השבר! אור ענוה ותום. גם אתם נלחמתם לציון ולאדני.

אבדון וקריץ לכהנים יחד עם ההיכל — גזר טיטוס. אבדון וקרץ לנו יחד עם אחינו — עניתם.

הבוגדים נפלו אל האויב — יפלו!

איש אל יחת ואיש אל יפול! קוממיות. הָרֵם ראש, הרם רוח נעכרת, צָעוד באון לקראת אַל־מָוֶת, לקראת הנצח והתעודה, כי טוב המות הזה מחיי צאן אֲבוּסָה.

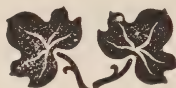
נחמו, נחמו עמי!

אסון גדול מנצחון. מקום נקדש כפלים על ידי האֵבל והכבוד, מקום אשר רוה מאה פעמים מדמנו.

אדמת קדש! שמרי העצמות במעיך, והַעֲלִי לנו משם פרי, ואתה אֵל כביר, אשר לא תתן גרעין אחד לצלול בתהום האבדון, הלא תעלה לנו משם פרי חדש, פרי עבודה ושלום.

לקראת אל-מות!

ועפו הכדורים מגבול אונגארן לגבול אוסטריא. חטוף והשלך חטוף והשב — ונפשי בשלכת הזאת.

סָמְפֹנְיָה בִּסְעָרָה.

ח צ ו ת („נקטורן״).

השמעתם את יללת הסער באשון חשכת ליל? השמעתם את אנחת־הסופה באפל, בחשרת צלמון? שמענו! — אך השמעתם באנחה הזאת קול קורא בכח, בחיל, קול אדיר, אך מלא רב־נועם יריע? אני שומע גם את הקול הזה, לא מר־בוכה בשואה, אך מבשר בגיל, הד קול נפלא, עולה מתהום ליל: א ב ו א ה! א ב ו א ה! א ב ו א ה! והקול מרנין כמוצאי בקר.

אל מי ומי פ ו נ ה בת קול זאת בבשורתה? אל האמללים והרצוצים מעוצר רעה ויגון, שתלאות ומררות אין קץ ממלאות חייהם: חכו נא אף קוו — אבואה אליכם!

הוי נדכה, הוי עשוק, פניך החשיכו; אלה החורשים על גבך, מעניהם האריכו; עֻלך הכבידו, השביעוך נהי — מבינות לחשכה מושיע לך אהי!

ואתה אמלל, שכל תקותך כעוף התעופפה; ואתה חלכה, שחָורו כמות שפתותיך הסגורות, שפתותיך שאינן מתאוננות! כל־אאזין, כל־אקשיב, אף ארא בחשכה תוגתך, מכאובך אשר יוגו נפשך, גם דמעות גם דמים יזובו פצעיך!

אבואה! אבואה! אבואה!

ובת־הקול הולכת הלך וחזק, ובה עוד המון קולות, תוכחות ואזהרות והתראות.

הלאה מְטירות, השלוים, הגאים, הזדים והחנפים, מדַכְּאֵי הנכאים; בשפתכם בתפלה אותי תנשאו, וידיכם אך עול גם דמים מלאו; הלאה מהיכלי שן, שוד־עני מלאים, מארמנות רום שיאָם לעבים יגיע — הלאה, כי גרש אגרשכם משם, אגרשכם כקטב, כדבר.

אבואה! אבואה! אבואה!

קוה, הוי אביון, אליך אופיע! הן ארץ לא כסתה הדמעות הדמים, בדמי אשון־לילה כנחלים נזלו; הוי, מהר אנקמה, אשפילה הרמים, שבחמס ידיהם הכל נחלו; הוי אחלל הקדשים, רומסי הֳרָשים, המקללים בשמי, ולא צויתים.

בין בית הכנסת ובין בית המדרש, זה „פֹּאָרום רומאַנום" שלנו, זה גן־עדן־ילדותנו; נערים מצחקים שם ומשליכים — אך תחת כדור המשחק קולעים הם... ארח עני. מארץ נודו בא לביהמ"ד לבקש מקום ללון, כנהוג, ויקחוהו הנערים ויקלעוהו כקלע את הכדור — מחצר ביהכ"נ לחצר ביהכ"נ בעיר הסמוכה, וישם חוטפים אותו הנערים ומשליכים אותו השלך ושוב אל המקום הראשון. ואתם עומדים בתוך, על פרשת הדרכים, ועל ראשכם עף קלוע כזה — הלא נפשכם תצא מבהלה!

ואם תוכלו לשער בנפשכם, כי לא ארח אחד ישליכו, אך אלף איש — צרור אחד? זאת לא תוכל עדת נערים לעשות, אך עדת אנשים גדולים רבים הלא תוכל לעשות זאת. ואתם עומדים ורואים כי ירה יירה, כמו מפי כלי תותח, צנפה־כדור, גֵד חי, קהל אנשים ארחים מגבול אונגארן לגבול תוגרמא, ומגבול תורגמא לגבול אונגארן — התוכלו לשער זאת בנפשכם?

ואתם הלא רואים את הדבר הזה, ואין אתם יודעים, מה אתם רואים. אתם קוראים, כקורא את „המזמור", כקרוא החינאי את התפלה מעל המכונה הסובבת על צירה לעיניו — כי המונים יהודים באו מרומיניא לגבול אונגארן, וישיבום משם; הם נעו לגבול תורגמא, ופקודה יצאה עתה לבלי תת אותם לבוא. לא, לא יריה מכלי תותח, כי אם במסלת הברזל — לא חבוט הקבר וגלגולי מחלות למתים, אך — לחיים. עַם מֻשלך הלום והנה כבצים נבאשות, כתפוחים נרקבים, כקליפי אגוזין נקובים עשוים לשרוק בהם. אתם עומדים בתוך היריה הזאת, אתם מונחים בתוך הגל של האגוזים האלה — ואין אתם יודעים דבר, ואין אתם רואים דבר.

ואמר תאמרו, כי חוזה חזיונות אנכי. אין יְנְנים ואין סער ואין ברקים בקרב הנפש; ומה אעשה לכם, ועורים וחרשים אתם בעיני; מה אעשה לכם, וערלי לב אתם; מה אעשה לכם, ואתם כבשר המת שבחי, שאיננו מרגיש באיזמל — וראִיַתְכם את הנולד כה קצרה, עד כי בראותכם ברק, אתם משתוממים בשמעכם רעם אחריו.

גם אלה מכם, אשר יביטו אל המכונה הקטנה והמתגלגלת של נוסחי התפלות, גם אלה מכם אשר ידברו אל הַקְלָעים מוסר ויושר — כלכם עורים וחרשים. רוחכם לא יוכל התרומם אל ההכרה, כי השלך לא ישליכו כן בע"ב, כי אם א ר ח ע נ י, ועל כן — יתאמץ נא הארח העני להיות לבע"ב. אל ההכרה הזאת לא תוכלו עלות.

נוסדו כל הראשונים וכל האחרונים. אך אני תופשהו, תופשהו — בבלוריתו ואוחזהו בכל כח. לא, לא תשָּׁמֵט ממני!

והנגון יוצא ביד רמה מתוך זמרת־החתולים, מתוך העקלקלות והעקמומיות, הזיזים והגזוזטראות, מתוך השברים והתרועות והיבבות והרקידות והכרכורים והשגעונות היפים, מתוך פלפול־סבך־תיובתות־סוגיות וספקי־ספקות, מתוך גלגולי זעזועים ודמדומי ערפלים וניצוצות מעופפים, מתוך מבוכת רעש ומְכִתַּת רעיונות וזיקי הרהורים שלא נגמרו; הוא יוצא איתן, אדיר, כפטיש מפוצץ סלע, יוצא כארי מסבכו, כלוכד עמים שבא בראש מחנה ענקים בשערי עיר מבוקעה, יוצא ומשמיע ושב ומשמיע את בשורתו:

אבואה! אבואה! אבואה!

הנני מהלך בלילה ושומע את הקול הזה — ואני מלא רחמים — וכועס מעט — ונפשי מלאה שֶׁמֶשׁ.

כי בנגינה הזאת, בנגינת הילדות הזאת יש רעל, יש שלהבת אוכלת במסתרים, יש יופי־מכאיב של דבר רחוק מאד וחביב מאד.

והם, שאליהם מביאה הנגינה את הבשורה, אינם מבינים זאת — בתומם ובחרשותם. אך אני יודע את הנגינה.

כי את עומק נפשי נושך הרעל הזה, אוכלת השלהבת הזאת, וחפצה להתפרץ ולהסתער. ודבר מה הומה ומתגעש בי ומְיַחֵל ל„יהי!" הגדול — אך מה י ה י ?

הוי עֲנֻות — עֲנֻות ההִעָשׂות בלי־דעת, עֲנֻות מתוקה עד אין חקר.

הנני שומע ויושב ומצפה, ועיני נשואות, לטושות למרחוק, משם עתיד זרם־הישועה לבוא, והוא הולך וקרב, הולך וקרב מן המרחק הכֵּהה מאד.

אבואה! אבואה! אבואה!

אבואה! אבואה! אבואה!

הוא נחבא — תאמרו, א י נ נ ו — תנאצו; לא, לא נחבאתי, אף לא „אינני". הנני ב כ ל, רואה־כל, שומע־כל, זוכר־כל! הנני צופה ומתעתד. כל המעשים הרעים לפני הם גלוים, להסתירם מעיני לא יוכלו אף במשואה.

אבואה! אבואה! אבואה!

קוו צדיקים, רגזו רשעים, חיש־קל אבואה!

ובמקהלת הסער יש שָׂעִיר־לֵץ, ובלעגי שפתו ישרוק לי בדיחות — בלוזת־שפתים:

— הוא יבוא, אך מתי יבוא — אם לא בשנת ת"ח, אז — בשנת תכ"ח, ואם לא בשנת תכ"ח אז — בשנת תרכ"ח, ואולי בשנת תרצ"ח, ואולי בשנת תרר"ם — תרר"ם, רם־תתר"מ־תתר"מ — הלך ותופף.

ומתוך הערפל הנני רואה את קרני השֵׁד־המתקלס ואת הנגה הירוק הנוצץ משתי עיניו. ונפשי עלי תשוח, ודמיונות מציקים ומחבלי נפש יתקפוני.

אז תבאנה עוד נגינות לבלבל את הנגון הממלל רברבן וטוחנות אותו בריחיים, מחול־מכשפות של קולות, רקידת־משובה של רשפי הברות ושביבי צבעים וגוונים, „כף הקֶלַע" של סולמות ו„שמינית" ו„שמינית שבשמינית" — הכל עשוי להקיף, להחשיך, לסכסך את הנגינה הראשית, הנלחמת עמהם להכריעם, ל צ א ת ל ד ר ו ר מתוך השאגה והנהמה, הנהקה, הצפצוף והשריקה.

המלחמה כבדה — כנשמה בשעה שיוצאת מן הגוף — צבאות יוצאים חוצץ — נדחקו יחד, עמדו כמו נד. קשתות נוצצות, להב כידונים, חִצִּים שׁוֹרְקִים ברוח, הגפת תריסין, פלג דם נוזל לעין השמש האדומה; סופת חשק ושצף סער תאוה; כפירים אשר זה עתה הותרו, נפתחו מחרצבותיהם מקפצים בהרימם את מטילי ראשיהם, ובעצמם את עיניהם מרוב אור, ושנהבים מתהוללים, ותכלת הרקיע התבקעה כקליפת ביצה, ושמש מתבוססת ברמיה. פתאם כבתה גם השמש, ותהי כרגב פחמים, והליל החשיך הכל אשר מסביב — וצעקה מאלפי לבבות, נהמת־אריות איומה, מפץ, רעש, מהומה, מחי קבל וילְלת היאוש באפלה והפחד התָּוֵר שֶׁשִּׁנָּיו מצלצלות — שם המון בלי סדרים נמוג בערפלי אבק, ופה מחנות צבא עומדות שורות שורות, כחיל רומי לפנים כמסמרות נטועים, ועיניהם אל נקודה אחת!

והסִמְפוֹנְיָה מִסְתַּבֶּכֶת. עוד מעט ואָבד חוט הנגינה הראשונה ונשמט מידי, כמו מיד הבקי והמפלפל באחרונים — „המקרא המלא" הראשון, שעליו

ותלך דרך מדבר איום, והסופה היבשה רסקה אותך, וערפלי חצץ הצחיח והרכסים החשיכו ויפצעו את עיניך וימלאון דם, ואתה רוקע ורודד בתוך החול הלוהט, ואתה נופל — נערץ ונואש, ויד תופשת בך: הלאה, הלאה!

ואתה חודר אל סירים סבוכים, חדים ככידונים ופוצעים כחצי רעל, ואתה סולל לך דרך בחשכת צְנֶפֶת החרולים, בעד המון העם ההולך אחריך, ואתה משוטט לבקש חלקה אחת, רגע אחד, רגע חסד ורצון, בעד המון העם ההולך אחריך.

ואתה יורד אל מרתפי מערות החרטומים, ואתה חודר אל מרבץ קברי הרזים, ואתה קורע את מעטה החידות מעל הדברים הנעלמים.

ואתה עולה אל מבצרי האבירים, ואתה תועה במסדרונים, ואתה מזעזע את כסאות הפרעונים.

ואתה שב אל המון העם ההולך אחריך לנחותו.

והוא הולך אחריך ומביט אל רוח העצה המרחפת על רום מצחך, והוא שואף ממסגר רגבים אל נחלת שפר, אך כח אין בו ללכת.

ואתה, כברק במעוף חִצו, הכית אותו ותאלצהו ללכת.

ועיניך כעפעפי שחר נשואות אל האור אשר יקום מצהרים, וטל ברכתךָ נועד בעד הצמח אשר יצמח, והוא עוד איננו צומח.

ואתה שומע ילל כוס חרבות, ורוח עצבון כצלמון נשף מעלה לפניך את כל מראות בור האסיר, את כל עקבות הלחץ, את כל גועל החרצבות, ואתה הולם בפטיש, ואתה גודע במערצה, ואתה חוצב ומכה במחי קבל; אכזר אתה בחוקים, גדול ואכזר!

ועל חול המדבר אתה חוטב אֵטון תבנית ארץ נושבת, ובצוהר דמות הסלעים אתה אורג את מראה ארץ היהודים אשר ת ה י ה, אתה חסין המחוקקים!

ואתה חי בעולם זה יצרת, עולם אומץ וטוהר, חלד אור ומשפט אשר י ה י ה! ומסביב לך עוד באוש דמן ורפש, מרי שיח וגעגועים אל יציע מרגעת הכבלים, וקול יללת הדור שעל פניו חותם חרט צלמות.

ואת העם הזה אתה מוליך, בוקע צורים ומוליך; אתה, הרופא, קוצר גֵו כתבן, משליך הלאה את הבדים הנהלאים והנרקבים; אתה, בעל הרחמים ממית את המקוששים!

ויען אשר שאפת עלות מעמק העצבים לבמת התקוה, ויען אשר צמתוך בעותי אלוה למראה סְחִי העבדות, ויען אשר נהי התמרורים לבש בך את סַפִּיר־הַמִּפְעָל, ודמעות העם התאבנו בך לבַהַט המעשה.

לְמשֶׁה!

כשמש פזרת לארץ וליושביה קרני נגה, כצנתרת אור וחיים המטרת על תבל חיים וחדוה, אתה אבי הרשפים!

והרמות הזוחלות והרמשים הדלים התנפלו לחתוף את מַן־הַזּוהַר ויקרעו ויקטפו ויפרמו את אשר השלכת בשפעת חסדיך, וגם את אשר נתת דרך אַגב.

ותהי מלחמה בין הרמשים האלה בגלל כל זיק אור וכל רסיס חום.

מטמונות אין קץ יָרִיתָ ממרומי סלעים אל עמקי תהומות; ככרות שהם ובדלח השלכת על קרקע הצחיח הקשה, למען שמוע את הד הצלצול.

והם באו מסביב ויתנפלו ללקט ולחתוף, לקרוע ולגזול, ואבק אוצרותיך היה להם למגדל תלפיות.

רקיעי ספיר מָתחת על ראשך, ותרקום על יריעותיהם את רקמת כל צבעי הקשת להרנין עין רואה, בפרשך שפרירי עושר על אביונות עפר הארץ.

ויקפץ האספסוף וירצד ויעט לקרוע את שמלות הזוהר, פרום אותן לבלואי סחבות.

ואני אמרתי, כי אבני המלואים הן משא נפשם, היהלֹם והישפה, הברקת והפטדה, ושמו להם איש איש את האבנים האלה להאיר, ואת קשט אמתך יעשו להם לקשוטים.

אך לא! כי אל הצקלונים ואל הקופסאות טמנו את אשר חפצת לעשות למאורות; כי גם ידוע לא ידעו את מטרתם, ופניני זהרך היו להם כְּפַכֵּי הַקְּבָר, ויש אשר נשאם לבם לסתת את גְזִרַת כדכודיך, כאשר יסתת במרגמה.

בים זועף הלכת. השמים פרשו על ראשך נִדְבָּךְ של עבי רעם; הסער צנפך וישליכך הנה והנה; הגלים הנפעמים זרקו אל עיניך את שוט קצפם; אף היו ימים, שאין כוכב ממעל, והדם אשר ברהטיך קופא מאין חום מסביב, ואתה כמעט נופל מעצמת הכאב, אך קול קורא אליך: אל תעמוד מלכת.

ותלך נורא ואדיר, ותהי לקטב ולקרץ לכל מכשול, ותכניע את הגדולים, ותושב לכסא את העבדים הרצוצים, ובכל פעם אשר נרתעת לאחוריך אָחזה בך היד הגדולה ותאלצך להוסיף לשוט הלאה, כי אתה הקברניט!

בך פתר העם העברי את חידותיו ואת מסתרי מנת גורלו.

בוא הנביא, בוא! כה חזק, כה גדול, כה בהיר, כאשר היית! בוא וחדש רוחות, בוא וזעזע את המדבר, בוא ויסר, בוא והודיעה את דבר האלהים! בוא ופזר אל כל עבר את ניצוצי אורך, עוד הפעם יחטפו וינהמו, ועוד הפעם יתקוטטו, ושמו את אבני אקדחך על סחבותיהם, וטמנו אותן בקופסאותיהם הרעבתניות.

בן השמש והסער, הממית למען החיות, המענה במדבר למען הוליך אל מנוחת נחלה, העולה מרום למען רדת מטה, הנותן תורה למען הורות ארחות חיים לעם בארץ!

מעט מעפר אנו עם כל גבורינו וחכמינו עת נביט אליך.

הַהַגָּדָה הַיְשָׁנָה.

אֵם שבויה. ידיה עקודות לאחוריה, רגליה בסד, כל גוה נענה, והיא, במעמד הזה, כופפת קומתה ומשתוחחת אל העולל, להגיש לו שד צומקת.

תמונה זו של סטיפאן סטינדינג, היודע לתאר את עזוז האהבה, המגיעה עד משׁוּבָה, בלי צאת מגבול קו היופי, לא חדשה היא לנו.

עניה ועלובה, דלה וכמושה היא הגדתנו. לא כן יספר עם צולח את קורותיו. לא כן מעופפים נשרי הדמיון של עם מביט אל השמש.

פה, בהגדה זו, לא ירובו הברקים אשר בישעיהו, פה לא נריח את ריח

על כן שנאוך!

ויען ז״שר ערום וחשוף היית מכל שעיף בצע, מכל חוש יצר, ויען אשר הצבת את פצעי הרטיה שבבשרך כמטרה ראשונה אל חצי קרץ, ויען אשר האחרון בדלת העם יקר היה לך מנפשך, ויען אשר פזרת מסביב את כל זהב קרני שמשך, את כל פניני טַלֶךָ, את כל רקמת זהרך, את כל נטעי אביבך, ויען אשר שפכת את כל שמן גלגלתך על צחיחי הַכֵּפִים ועל רגבי העפרות, ויען אשר אתה, הרם על מרומי ערבות, היית שפל בעיניך כעפר חוצות, ויען אשר הרהב שבקרבך היה מעט גם מרהַב הרחל העומדת לגזיזה, ויען אשר היית קרבן העם יום יום ולילה לילה —

על כן הביטו אחריך!

כְּבָרָק מִשְׁחוֹר עָב נֶחְצַבְתָּ, מעופף ומבהיל ומאיר, ותהרס את כל אשר פגשת עלי דרכך למעצור במעוף המלכות, וזיקות חמתך להטו את בני הקדרות ואת עגלי המרבק אשר צבו מרעל העבדות ואת אבירי השבי והנחושתים ואת עתודי הכלא ואת כל אלה אשר קטנו במצוקה, בחוסר, ויתר מכל — על הסיר ועל האבוס —

על כן שאלו: מי שָׂמְךָ.

ואתה רוקע ורודד, רוקע ורודד בתוך החול הבוער, ואינך נרתע לאחוריך, ובשממה הזאת מלאה נפשך חקר ומדע ושיר, כגן מלא נטיעים. כשובך מלא יונים, וכל אור העולם דָרוך אליך כקשת, ופרץ כים די נור, באותם יסורי הפלאים, באותם חבלי הלידה של אביב־נפשות, באותה הִתְבַּדְלְחוּת גאונות עם עבר, באותו פלג־הברקים והתגלות תרשישי אשיות המוסר, באותה חכלילות ההופעה אשר לה נקרא: מתן תורה —

ועל כן שנאוך גם אלה אשר לא קבלו, גם רבים מאלה אשר קבלו.

וממשכנות עננים אתה יורד — ואתה שומע שחוק וחרוק שִׁנים ואנחות חלושה ונהרת ישנים וצלצלי אזיקים ומחולת מחנים, ואתה עומד רגע כתמר מקשה ומבטי עיניך שנונים כחצים, וידך נטויה לחרות בעט שמיר על לוחות את הדברים אשר יהיו —

ועל כן אמרו עליך כי אך מגיד עתידות אתה, ולא תשים לב אל הדברים אשר הם עתה.

נערץ בנערצים, גבור בגבורים, איום באיומים, קדוש וענק! אתה, אשר בך נקבץ, כבנקודה מלוטשת, כל מה שה״א טמיר ונעלם במשכיות נפש העם העברי.

כי נענעת אותנו כתינוקות בעריסה, כי נגעת במיתרים, שהן כמו אלמות לנצח, יען כי אין איש מוציא מהן קול.

כי נתת לנו לחש געגועים שקטים, כי על ידך דמינו לשמוע, כהרף עין, הד נגינת שמש־הפז, רועדת ומצלצלת בחשכה — ברוכה אַתּ לנו.

הננו סולחים לך, כי לא השמעת אותנו את תפלת השדות, היערות וההרים, הלוהטת בברק צבעיה — את תפלת השרון והלבנון.

הגדה אַתּ, הגדתנו!

לא הובלת אותנו דרך תהום נדודים אל ארץ הפרחים והרנה, ושיר גבורים לא שרת לנו.

למדת אותנו לשבת, רגע, „דרך חירות", אך ללכת תמיד אל מטרתנו בדרך זו לא למדת אותנו.

הגדה אַתּ, הגדתנו!

לא יכולת להיות אחרת מאשר הנך — יונה פצועה ומנהמת!

אנחנו הצעירים והנלבבים, בצאתנו לשדה־מערכות־העתיד, כחלוצי נשק, הננו עוברים על פניך, ולפניך נטה את הדגלים. ברכי את הדגלים!

הגדה אַתּ, הגדתנו!

חֲלוֹם רַב הַחוֹבֵל.

א.

נחה שקטה האניה, ולרב החובל תערב השנה בשלות עדנים. אחרי אשר פנה יום, בהעלות הליל את נרותיו, וירח הולך ואור במסלתו שלח אל מול פניו דרך חלון תאו קו כסף צף בזהב, צחר וארגמן.

הוא טרם נרדם נתן השרביט לראש הספנים, והאניה רחקה מאד מן הגדות, כל מפרשיה נשואי רוח, הנס הגדול והקטן צבו, העגילו, ולצדם כל הכנפים מלאו, שאפו, צעו ברב כח.

על חצי הכדור הדרומי במעגלותיה תרוץ האניה כגבור ארח, והיא

הא־זים אשר בתהלים; גם לא תפהק לקראתנו, באימת הוד, התהום אשר באיוב.

כל יש פה הוא מגומד. — עוללות! כהיוסיפון לעומת יוסף בן מתתיהו; כאלחריזי לעמת ן׳ גבירול. אפיגוני!

אנו מרגישים פה זיעה, וגם דמעות, והאנחות הידועות לנו! שירת הגלות, שמתהפכת פתאום למפלפלת, או לדרשנית, מפני שיש בה ערמה, ערמת הגלות.

והננו שואפים רוח, כשאנו מגיעים לשנים שלשה מקראות, המובאים פה. סלעים בתוך עפר תחוח. פסת „ראשון" בתוך האריכות של „האחרונים".

וכשהיא מוצאת בתוכה את כח־ההתפרצות ואת התגעשות־המחאה, וקוראה „שפוך חמתך", הוא ממהרת לענן ענן, ומוזגת הכוס לאליהו הנביא.

שבויה ועקודה היא הגדתנו הגולה, שבויה ועקודה גם החירות, לפי אשר היא מתארת אותה, סגנונה צנום ואף עקבות היופי הקדמון, ההוד אשר עבר, הננו מוצאים בה.

אך בעניה זה היא מיניקה את העולל־העם, דור אחרי דור, דור אחרי דור.

כי חדל העם להיות מוכשר לינק את הטל ואת ליח־האלונים ואת התירוש התוסס והנורא בעזוז. לכל היותר — אפשר לתת לו רק טיפין טיפין מאלה במלוא ההין חלב פושר ומתוק.

והעם יגמל, והיא רואה את הגדתו השבויה, וידיה עקודות לאחוריה, כופפת קומתה ומשתוחחת אליו — לחזקו.

ולפעמים תבוא מחשבה בלבו, כי יכל יוכל להתחזק גם בלעדיה. אבל מה היה בלעדיה, ואם היה קיים בלעדיה, לוא לא היניקה אותו עד היום, עכ"פ בחלב פושר ומתוק?

ומי יודע, אם יוכל גם כעת להתקיים בלעדיה? ומי יודע אם כבר גמל? הגדה אַתּ, הגדתנו!

כי שלחת חץ זוהר אל סוהר־הקרפף, כי הרימות עָשׁ־אופל נדכה לשאוף, לוא אך רגע, לגבוה, מן הדומן — ברוכה אַתּ לנו!

כי היית הרקמה אשר רקם רוחנו בתחנונים וביגון, כי היית הערפל הכהה והנעים אשר העיב וגם הקריש אויר־הגלות.

כי היית קרן־נגה תיעה אשר רחפה ותעף על חוג שמים, קרן־כוכב נופל לנבכי אוקינוס.

וייטב בעיניו. אין לבנות בית טוב ממנו. אח, לוא ישיג את הבית ההוא! התקוה תשעשעהו, כי הן עוד לא זקן הוא, וגיא צלמות רחוק ממנו.

ולרב החובל תערב השנה בשלות עדנים, והגל מניע את הספינה בעריסה, ומלאך החלומות פורש כנפי רקמת פז על הספן שבע הנדודים ונפשו מתהפכת לנפש עולל תם משתעשע על ברכי הורתו.

והוא רואה את ארץ התמרים, בעת זרוח השמש, והיא ירוקה כולה.

ושושנה חמודה חכלילת עינים, לה חמדה לה עדנה עדי עדיים, יפעתה דומה פוריה, בת עמו, חלקו בחיים, מלבבת אותו באחת מעיניה: פה תרגיע אהבה.

ועל כנפי רוח הוא עף ושב אל הנוה, ומסביב לנוה הקברים העתיקים והפרדסים החדשים.

והוא שומע קול: ארץ התמרים, ארץ התמרים, וייקץ ויוסף לשמוע את הקול הזה.

מה זאת? העוף המבטא אשר הוביל עמו, והוא למדהו לבטא את המלים האלה, למען יזכירהו.

והעוף המבטא מתגאה מאד בבטאו את שם ארץ התמרים על פני ים רחוק.

ג.

ובקצה האניה שוכבים מלחים יגעים, ומקצתם ישנו גם הם ויחלמו ויראו בחלומם את הנוה השאנן ואת ארץ התמרים.

כי המה חולמים — לא נפלאת היא. הם חולמים גם כי יבוא יום ואכלו די שבעם, כי יבוא יום ולבשו בגדים אשר יכסו את כל מערומיהם.

אך זאת נפלאת היא — כי גם רב החובל חולם, ושעה אחת של חלומו מאשרתו, מעדנתו, מזכבתו, מרוממה אותו יתר מעשרים שנית הובילו את השן ואת הבשמים מברזיליא לקאָנגאָ.

ואחת היא לי אם שם רב החובל הזה הוא אדמונד רוטשילד, או מאָריץ הירש, או... בנימין ד׳ישראלי.

הזקה, וכל יריעת תרנה הרת רוח, והיא צפה ומשוטטת על תלמי הזרם תלמים ארוכים, כערש־ילדים מתנועעה על פני תהום כוכבים.

ורב החובל ישן, אך מה הוא חולם? ואנה תעופינה מחשבותיו, בשוט מחרשת הים אשר לו מנגב צפונה, למען שוב ושוט אחרי כן מצפון נגבה?

החלום לב הוא? או חלום כסף? התשתפך עליו נפשו, או כיסו חוזה חזיונות? הוי מה נפלא אדם זה בבלי־חליפותיו בכל חליפות הרקיע והיקום, בחיים מלאי שואה ופגע, בין במתי ים וסופה הומיה היום ונאות נשיה ומנוחת אהל למחר!

מלשון הים הבנגאלי עד ארץ־האש זה עשרים שנה הוא רץ על פני תבל בנזק או בשכר. ואחת היא לו אם עגולה הארץ או מרקעת.

הוא מוציא ומביא את הקופי ואת הצוקר ואת האינדיגא, ומשאות משאות בשמי הנגב, ויעש רכוש גדול בכוננו את חציו למטרה מברזיליא לקאָנגאָ.

פּרנגדא־פאָ, צוק לופז, סאַן־סלודור, מרטיניקא, מקום שם פרצו עתה הרי געש, מעון בני אדם שחורים וצהובים, — כל שמות המקומות האלה מצלצלים כפעמוני זהב, ארצות הזהב והשן.

ופעם הוביל גם משא כושים קטנים — מציאה כשרה — בקרקעית האניה... ויקנאו כל הספנים בעץ ההבני אשר לו.

בעבור עץ הצבע ועץ הריח כמה פעמים עבר את קו המשוה, ויבז לקדחת ולסערות!

וימצא און לו להרחיק עד אַררו, לבקש שם את אגוזי המוסקאַט, ואת גן העדן של מטה ואת צפריו בין עפאי הבאמבו בשלל צבעיהם.

ב.

אך אין אדם מאריך ימים לשוט על תהום רבה, ולעבור כחץ רץ אל המטרה בין בלהות הרת עולם, לוא גם יהי בערו נחושה, בלי אשר ייגע, והוא משוטט זה עשרים שנה!

והוא חולם —: בית חזק וטוב, בנוי על קרקע נכון ואיתן, ובו אין דבר נתון לרוחות מנשבות לצחק בו, שערים ודלתות, הכל בנוי חלמיש, כמקדש.

בארץ התמרים, לא הרחק מחוף הים, עיניו ראו בית כזה ומקום כזה,

מה הרה והגה הכבש, מה הרגיש בהתנשאו מעל הארץ, בעופו למרום ובפגשו נשרים על דרכו, בעלי כנפים „לא תאר ולא הדר להם" אשר לא הסכין במו — לא נוכל לדעת, יען כי הכבש לא כתב את ספר זכרונותיו... אל המגדל הרביעי כבר באו בני אדם, אך המגדל ההוא היה קשור עוד בחבל אל האדמה, ולא יכול להתנשא יתר משבעים רגל. ורק אחרי בחינות ונסיונות רבים עלו שארלס ורוברט רעהו במגדל החמישי.

והמון רב היה במעמד ההוא, ויתפלאו וישתוממו ויקיפו את המגדל בהחלו להתנשא ולעוף, ויהי כאשר שבו הנוסעים וירדו ארצה בשלום בלי פגע, ויתנפלו עליהם המונים המונים ויקרעו את בגדיהם ויחטפו מהם קרעים קרעים למזכרת עולמים!"

— מראה נהדר!

— כן יעשה המון העם תמיד בהגלות לעיניו הרוח פתאום — אך לעיניו! לוא ישבו שארלס ורוברט תחתיהם ויכתבו כתב אך ספר „על אדות היכלת לעוף באויר" היו מתחיבים בנפשם! ההרם החרימום, סקל סקלום, שרף שרפום כמורדים במלכות שדי. כי הלא מלכות שדי בעיני המון העם היא תמיד אך אולתם הקשורה בלבם, ואיך קמים אנשים עזי נפש לשנות סדרי בראשית!

הלא עד היום (הוסיף המורה) מאמינים בני ההמון הרחוקים ממסלת הברזל והיודעים אותה אך מפי השמועה, כי תחת אפנים יש שדים אסורים באזיקים אל העגלות, ועל כן אין צרך עוד בסוסים.

וסוחרי הסוסים, וגם גנבי הסוסים מתקפצים מאד על מסלת הברזל, ואם אינם מוציאים חרמות כנגדה, אין זאת בגלל חוסם עליה, אך בגלל אשר הם עושים דבר רע מזה, הם מניחים אבנים וקורות על אדני המסלה למען תמעדנה המרכבות בעברן.

אך להתנשא למרום נעים מאד לגבר — ואלה דברי שארלס אשר כתב בספר זכרונותיו ביום ההוא:

— הננו נכונים למסע המגדל המלא משא ומשקלות נע ונד ורועד, והתשוקה עצורה כאש בנו לעזוב את שטח הארץ. אנו ממהרים להריק את הכל, ולאט לאט אנו מתנשאים לעיני המון רב, המקיף אותנו בדממה, מתפלא ומשתומם.

אל מה אדמה את הענג הממלא עתה את לבי? אין זה ענג, כי אם אשר! בנפול המשאות ארצה, נופל עמהם ארצה גם צרור צרותיני; בהתרוממ

הַמַּעְפִּילִים וְהַכּוֹשְׁלִים.

(שיחת חולין).

... ולא אוכל לשכוח זכרון ספור קטן אשר קראתי זה ימים רבים, ועתה גם את שם מחברו לא אזכור עוד, אך את תוכו אני זוכר היום: מורה לחכמת הטבע מטיף את לקחו באזני נער קטן, והנער מקשיב ומשכיל על דבר.

— אחרי אשר ידענו — אומר המורה — את משפט המשקל אשר לגופים שונים, ואחרי אשר למדנו, כי האויר מתפשט ומשקלו יקל ע"י פעולת החום, וישישנם אֵדים שונים, הקלים במשקלם מן האויר, הלא נקל לנו להבין מזיוע פורח באויר המגדל, אשר מלאנו אותו אויר חם, או אד קל מן האויר, כמו, למשל, המימן!

— הבינותי — ענה הנער, ועיניו הנוצצות מעידות בו, כי אמת בפיו, ואז החל המורה לספר לתלמידו גם דברים אחדים מקורות המגדל הפורח באויר, שהיה בתחלתו אך משחק־ילדים, ועתה מיחלים ומצפים לשכלולו ולסדורו בכליון עינים מצביאי הלגיונות, הסוחרים, ומי יודע — אם לא גם מעבירי המכס.

— זה יותר ממאה שנה בנו האחים מונטגולפיר את המגדל הראשון נייר ובד, ויבעירו תחת החור קש וצמר למען החם את האויר בתוך המגדל, ויתנשא המגדל ויעף, וגם השמועה על אדותיו עפה ותעבור בכל ארץ צרפת, ויקם הפרופיסור לחכמת הטבע בפאריז ושמו שארלם ויבן גם הוא מגדל וימלאהו מימן, ומשפט המימן הוא, כי משקלו קל מאד כאשר ידעת, וקל הוא מן האויר, ויעלו שארלם ורעהו רוברטס במגדל, והוא כבר היה מצופה שְׂבָכָה עשויה מתכת, מעשה רשת, וסל קשרו תחתיו לשבת בו, ויהיו זהם הראשונים אשר עלו למרום במגדל.

והנער קרא ברגש: האח, גבורים אנשי שם!

והמורה הוסיף לספר: הם היו הראשונים בין בני אדם, כי בעלי החיים מקדימים ועוברים לפנינו כמעט בכל המצאה חדשה. רוב הסמים והשקוים אשר יתנו לנו הרופא, מלאו לראשונה בטן כלבים ושפנים, הם כלבי הבחינה ושפני הבחינה שהם עושים בהם את הנסיונות.

ועתה הוסיפה ושמע: שני המגדלים הראשונים עפו ריקים — מגדל ורוח אין כל! לתוך השלישי הובא כבש, שהיה בדרך הזה בעל כרחו לנשיא־היי...

והמעפילים״; הבו נא את „האדון לבן הפנים הזה, בעל המצח הגבוה״— ונעשה בהם מעט שפטים.

ונאסף כל שכור וכל בער, כל מצורע וכל מוכה־שחין, לשלוח את ידיהם המזוהמות אל הנוסעים שנפלו בתחומם במגדלם הקרוע.

והנער התמים מוסיף ושואל: מדוע?

— מדוע? — משיב המורה — יען כי דרכו על אדמתם. אדמתנו היא, שמינו הם והאלהים אשר בשמים הם אלהינו. כן גזרו זקני הכפר, כן יקום וכן יהיה.

ובכל זאת — כלה המורה את דבריו — הולכת ההמצאה ומשתלמת. עוד מעט וירש המגדל את מקום האניות ומסלות הברזל, כאשר ירשו האניות ומסלות הברזל את מקום העגלות והקרונות.

— מי יתן! קרא הנער ברגש.

— גם מעבירי המכס מחכים לו בכליון עינים.

מדוע עלה הספור הזה על לבי, ודבר מה העלה אותו בזכרוני?

רעיון תחית הלאום העברי! תחית הלאום העברי הנאור, בעצם תמו, כמשפטו, במאור אשר בתורתו, זה רעיון משא־נפשנו, זה חותם תכניתנו, זה רוח אפינו!

עוד הוא פורח, כמגדלים הראשונים שפרחו באויר, עוד זה מקרוב היה הרעיון הזה אך משחק ילדים, ואין יודע עוד מתי יגיע היום, ויכלנו לשמש בו לצרכי כל הגוף וכל הנפש.

עד היום עושים אנחנו בחינות ונסיונות... עוד היום עולים מגדלים ריקים, יתנשאו למרום ויאבדו־דרך... יש שאנו מעלים אחד הכבשים... גבור בעל כרחו... וכפעם בפעם רואים אנחנו מגדל יורד, מתגלגל באשפה, נופל לתוך הבור, לתוך הנהר, לתוך מי מדמנה.

או יש אשר נשב בו, והוא עולה ויורד, נוגע ואינו נוגע באדמה, כי אין בו כח עוד לעוף היטב ולשים עבים רכובו ולצחק לכל אשר ממטה, ויש אשר הוא נופל בתחום הכפר, המרובה באוכלסין, ואז — הוי אלהים אדירים, מה תגדל הרנה במחנה, זבח גדול, משתה שמניב, סעודת גן עדן! נער פסח אחד ר״ץ ויחטף את אחד הכלים, והוא צועק ומבשר: הנה

המגדל ינתקו המוסרות הקושרות אותנו אל החיים העמלים, אל הקנאה, אל הנקמה, אל הזדון ואל השפלות! הננו נשגבים ונעלים מעל לכל הרדיפות!

— ועל מה נרדף שארלס? — שואל הנער בקול מפיק יגון.

והמורה משיב: על הרחיבו את גבול הדעת לאושר האדם! האין די בזה להבאיש את ריחו בעיני העם? אך נשובה נא אל זכרונותיו:

— הננו מתנשאים ועולים! עוד קול המולה דקה עולה אלינו מן האדמה... הנה נתק החבל אשר קשר אותנו אל הארץ, אך עוד רואים אנחנו את אלפי הראשים הצפופים ואת העינים הנשואות אלינו למרום... מעל לראשינו שמים טהורים בתכלית הטהר; מסביב — מרחבי יה, מרחבי אין קץ, ושוכניהם להקות בעלי כנף עפים לקראתנו, כאלו חפצים הם לברכנו לשלום ולשוחח עמנו.

— מאושרים אנחנו! קראתי לרוברט, ונעופף את הדגלים הקטנים אשר לקחנו אתנו, לתת לעומדים מטה אות כי שלום לנו. אחרי כן נשמע רעם כלי תותח, הוא האות הנתון לנו ממטה, כי נעלם המגדל מעיניהם, כי חדלו לראות אותנו. טוב מאד! האח, מה טוב!

— מדוע כה טוב?

— כה חשב שארלס בהמלטו מן האדמה...

— הלנצח? הלא ישוב אליה!

— בלי ספק; עוד לא נוכל לראות חיים במרומי הרוח; שם לא נוכל למלא אף חלק קטן מצרכי הגוף! גורל האדם הוא לעלות ולרדת! והירידה, בני, נוראה מאד.

— נוראה?

— וגם מסוכנת! המגדל היורד כמו מתנקם הוא בכעסו על אלה שהעלוהו חנם, ועל כן יטלטלם, יצנפם צנפה, ישליכם, יקלעם כמו בכף הקלע, ויכה בהם על כל תלמי שדי, על כל בנין ועץ, יטביע במים, וגם במדמנה...

ובני ההמון, בני האספסוף, ברדת המגדל בנאות שדי, רודפים אחריו להשיגו, לקרעו ולגנוב את קרעיו — בלואי סחבות, ואת חבליו ואת כליו... הלא הם אדוני השדה מתהום עד רקיע, וכל הנופל על ארצם שלהם, קנינם הוא, אשר המטיר להם האלהים משמים.

חיש קל נופל המגדל על צדו הקרוע, ו„חסידים ואנשי מעשה" שבין ההמון מתעללים בנוסעיו. הבו הנה את „הצפרים העפות", זאת „המהרבין

„היו אבות, היתה ארץ, היתה שבועת אלהים". זה כל אור השלהבת. והזוללים אשר בקרבנו עשה עשו את ריאותיהם כנאדות נפוחים ואת פיותיהם כארובות, לנשב ולכבות את השלהבת הנהלאה ההיא.

יהי לילה! אין אבות, אין ארץ, אין שבועת אלהים. אבל יש דברים קימים, יש עמודים, יש חסיני תלפיות, מצרים!

וילכו הלך ועבר בין צפרי הזמר של תקותינו, הלך וחנק את הצפרים העפות האלה.

טוב לא־היות מהיות — והמסורת תשאר נא מסורת, תרחף, תמוג באויר של האפס!

ומתהום של מדבר נשמע קול, וממקום לא־נודע שטף אל העם גל של דעת־עצמו.

ומצלצל ומפעם ורועש הקול, והאֵפר הקדמון החל לרעוד.

ויללת יגון נואשים נלותה על הקול הזה, ואיש קם ויבט אל מרחק הדורות, ורעיון כביר נולד במוחו, ופרחים כמו נפלו משמים, פרחים רעננים, ותהי מהומה וצעקה, יאוש וריב, וגם רקבון חנופה ושקר „ואנשים עברים נצים".

וגמד חלכה תולעת ולא עם נעשה ענק, ומן הצרות והרקבון יצא „ה א ח ד" הלאומי, והוא נעטר כתר רובה קרני אור.

ו„ה א ח ד" הלאומי הזה מתרומם במעוף עז מעל לחושך ולכלבים אשר מסביב, מעל לחלאת האספסוף אשר בקרבו, והוא נגאל.

וזרם נפלא נוזל ממקורו — תורתו, חקיו, דעותיו שלו.

הלבבות מתחזקים, הנפשות חוגרות גיל, אנו הולכים לחוג את היפה בחגיגות. המשפחה העברית היתה לעם, והעם יצא לחפשי, נצח את עריצות מצרים, ויוצא את בניו למסלה חדשה, למסלת חיי רוח.

ועל המסלה הזאת מאירה כשמש תורת העם הזה.

מה רֶקם, מה להט בחיק השבט העברי, א י ך הבינו, א י ך שאפו בניו אל הטוב, א י ך חפצו הם לקחת חלק בחיי־הכל, כל זאת נגלתה אך בהשבר מטות העול, בהנתק הכבלים.

קְטַמִים, כשפים! ונער משנהו רוקק על החכמים אשר במגדל, מאחוריהם, וצועק, כי הם באו לגנוב פירות מן הַגן הקרוב.

ובין יושבי הכפר ישנם אנשים שונים, אוהבי ישנות ואוהבי חדשות והצד השוה שבהם, שהם צוררים לכל איש אשר ירד בגבולם ונגע באשר להם, והיה הקול היוצא מפי אוהבי הישנות קול נאצה וזדון, לאמר: אלה אשר נפלו פה או אשר יאמרו לעבור דרך פה, הם שואפי חדשות, ועל כן בואו ונסקלם, והקול היוצא מפי אוהבי החדשות הוא להפך: אלה העוברים דרך פה הם נסוגים אל ישן נושן, בואו ונסקלם.

ומהומה בכפר.

ושארלם ורוברט, או קראו למו כאשר תקראו, אינם חשים כאֵב מרקיקת הנער אשר מאחוריהם, הרוקק בשם אלה מבני הכפר האוהבים נושנות, ולא מחטיפת הנער, בשם אוהבי החדשות, שחוטף דבר־מה מן המגדל, וקורא ומבשר כי אלה הם תרפים וכשפים של בעלי הנושנות, או מאלה המדברים „מוסר", שהכפר הוא להם, ולא לזולתם.

קשה לחוש כאֵב מדברים וממעשים כאלה.

אך הם חשים בלבם הרגשה אחרת, והיא: ה ת ג ב ר ו ת ה ת א ו ה ל ע ל ו ת. לא טוב היה המגדל הזה, ואם כן יש לעשות בו תקון זה ותקון אחר.

הרבה מגדלים יפלו — אך כולם הכנות והכנות אל ה מ ג ד ל ה ש ל ם, א ש ר ל א י פ ו ל.

לְאוֹרָה!

מה היינו אז? מה היינו בעת אשר החלה לזמזם המולת־הכנפים הראשונה של בשורת הגאולה? המעט כי התגוללנו בטיט העבדות, כי רקבנו ברפש התועבות, המעט כי כבר חשבנו שהחרצבות והאזקים הם אברי גופנו — היינו אבק דל של חצרי מות, היינו שחק מצבות!

ובליל האיום ההוא, בתהום הליל האיום, עוד בָּעַר נר עני, שלהבת אחת קטַנה, לבנה רועדת.

א) צִיּוֹן רוּחַ צַח שְׁפָיִים!

את ציון, שרוח צח שפיים תשיבי ופלג בשמים תזילי, לקרר ולכבות מוקדי כאב בפצעי מכוה צרבת־נפשי, השלום לך נוה עוזי, חמדת היכלי וגן עדני, השלום לאדמתך פוריה־שאיה, יפה־נעזבה, שלאומי נודד חלכה, יבש כחרש מעת עתיק הוא משדיך? כמַלַח פליט אמלל שמלט נפשו מתוך אניה נשברה בלב ים וישחה ויחתר בשוא גליו אל חוף מבטח, גם אני מנבכי החול שבשממות מדבר החיים, אליך כוכב־נוח בין כל כוכבי נבוכַי, אליך, הציר, סביב לו רָצות כל חליפות צבאי, אליך אשאף, אתאמץ, אחצה, אחתור, אפרש אֲרבות ידי, אשנם, אענוק, אמתח כל עורק, כל שריר, כל עצב, כל גיד דופק בי, העפל וחמוד ושוט בתמצית דמי, אליך, משאת נפשי הנוגה והבוערת!

וכאם רחמניה מאספת בחן ובחסד בן תועה, ששב אל חיקה, כן תקרביני בזרוע חזקה, לחוץ ואַמץ אותי אל לבך זקנה־צעירה, אל לבך הנלאה, הדופק, החלש והנערץ, וטרם ידי בשר אלי, אֵם חוננת, תושיטי, ידי רוח אלי תגישי, נטויות ככידונים יורה־שמש, תופשות ומחבקות ומטילות אותי כאבק דק ומרימות ומטפחות אותי כגמול, וטרם הוכן חיק גֵוך אֵם מוכה, אם עוטיה ומתפלשת, להרָפד כיצוע רפידת ערש מְרֻוַחַת ליצירי הכואבים שעקלו בטלטלה ובהעויות־שבץ ובהרצבות־פתנים ובמחלות עפר צרות ועקומות ובצנפה־כדור, חיק רוח לי תפתחי תציעי כערוגת שושני שמש, ולצללי בהו שרחפו מעל לראשי להקיף עלי מצודיהם קורי עכביש ותעתועי שקר תצוי לנום ולקרוא לי דרור, ואת מכאובי מרֻצַע שלהבת

אין פלא, שאנו רואים את ימי ההוד האלה כימים גדולים, בהירים, משמחים, ושאנו חוגגים אותם לא רק בתפלה ובזמירות, כי גם בחקים ובאותות שנשארו לזכרון ושנקדשו במסורת מדור לדור.

בגביע החבצלת הלבנה נראים אגלי הטל חיים, נוזלים — בקליפת הפנינים היה הקרום הלח לצפוי קשה.

אך גם בקליפת הפנינים יש חיים גנוזים.

והחיים הגנוזים מתעוררים פעם בפעם, והעם העברי יחל לרקום חלומות חדשים.

והוא אחוז כמו בצבת של קרח, ובניו מקרקרים כעורבים: השמידו את הרוח!

מדוע הם יראים את העם הזה? הם יראים אותו כאשר יירא איש מפני המת, ומה גם מפני המת, בהראותו תנועה.

אימת פגר מתהלכת, מת השליך מעליו את תכריך הכליון. נוסו ילדים ונשים, גם נשים ממין זכר!

אך הרגעו נא! הוא לא יגע בזבוב, דבר לא יעשה, הוא אך מתפלל ומשורר, משורר ומתפלל, ושומר אותות וחוקים.

תשמע נא הזמירה הקדמוניה, ירעש „הללויה" והחקים ישתמרו נא — סדור פסח כהלכתו.

וכמו להכעים תחל המסורת לרחף בתכלת החלומות, גם תעטה את ארגמן־הנצחון. היא כמעט תלבש „מלכות".

אמת — מלכות „מן ההגדה" — אבל הידעתם את כח ההגדה?

והחקים יחלו לחיות — או, נכון מזה: יש אנשים חודרים לעומק החקים וליסודם והם האנשים אשר יחלו לחיות.

והם אך הם האנשים אשר יחוגו את הפסח כהלכתו — זאת אומרת: כטעמו וכמטרתו.

ערב פסח, התרס"ב.

ג) צִיּוֹן אַהֲבַת בָּיִת!

האח אהבת בית, ת א ו ת בית, מקור אין־חקר של כליון נפש, קרן אורה, שהשמים הציתו כלפיד־נוגה בכל לב, רגש עז כמות, נטוע, מוטבע בתוכנו עמוק עד מ ו ח העצמות, מפאר באלפי צבעים את המקום בו נולד עמנו, לוא גם נכחד בחול ערבות ציה, לוא גם היה מכֻסה שלג־נצח. האח, צמאון מיבש־גרם, תהום רעבה, יתוש חי נצח, פעמון מצלצל בעת השֵׁנָה ומעורר ומחריד, שאור־תוסס בלבבות, האח פטיש גם מחט, הולם ודוקר וענוג ורך — לא ידע תעצומות שלטונך, לא ישער להט רשפיך, לא יחלום חלום־חסן־מוראך האיש שלבו לא היה סדן למקבת הלמותךָ, אשר לא הגיח מִקִנו, והד שפת הורים לא אבד מאזנו בארץ נודו ועל דלתי זרים לא דפק ותמרורי לחם זרים לא טעם. אך פסילים קטנים המה בבתיהם הקטנים. השערים שפלים, והאנשים שפלי הקומה עודם יכולים לבוא בהם, אך הגבוהים אנוסים לכוף ראשיהם — מה קטנים האנשים האלה באהבת ביתם הקטנה!

אך האיש אשר נדח מקנו, וידד במרחקים לא־קראו־לארח, אך ההלך הרואה מסביב על הים הריק אויר ומים, אויר ומים — ואין חוף ואין קץ, אך הנודד, שלבו מלאָהו, בעת אשר זחה עליו דעתו, לחדור אל יערות עד, לעבור רכסי הרים ולתעות ולהתנגף בדרכים לא סלולות, אך הוא נגוע ידך, נתין ממשלתך, מטרת חציך, שותה חמתך, מפגע לפגעיך, אך הוא לבדו יודע מה עמוק ומה מתגעש ומה זועף ים התאוה השוטף לקראתך: נָוֶה! והוא לבדו יונק גם את עסים רמוני התשוקה הזאת, כי את קוצי כאבו ואת ברקני צער חסרונו אתה הופך לשושנים פורחות כלולות ארגמן ומעבירות מור בְּשָׂמֵי קסמים, כי עת יכאב, עת יתענה — יחמד, ידושן, ירוה, ואז הוא יפה, ואז הוא גבור! הידעתן זאת, נפשות חתולים, המשתוקקות אל החָלָב שבחדר המבשלות? אַתֵּן, הלשונות המלקקות גם את עצמכן ובשרכן, אם אין מטעמים אחרים, אתם, הפיות הפתוחים וְהַוַשָּׁטִים הַצִּוְחִים: תכף, תכף — הידעתם את גאון תפארת החפץ? התראו, ה ת ח ו ש ו את יפי רב החובל ומלחיו בעודם באניה בלב ים וחותרים ומחרפים נפשם למות? האח לבות מלחים!

ומה ארץ־הורים? א ר ץ־ב נ י ם אַתְּ לנו! שמה שואף נס האניה, שמה

ומשרק־עקרבים, בלחש זמרתך כסוד שיח שרפי קדש, אַת הענוגה, הקוסמת, הלבנה, הטהורה, את בת־הספירים עוטה בלואי סחבות, אַת היפה הפצועה, החולה והרופאת ומעודדת, אַת אך אַת מישנת אט־פלאים!

וכל אשר חמסו חיי מני, וכל אשר בזז שלל מר־גורלי, כל אשר לקח המהרס, המפריד, ההשחית הוד תארי, המחבל, ששנה טעמי ויעכור שארי ורוחי, כל אשר לקח לא מכיסי, לא מקניני. מהוני, מרשותי, מידי, אך עמוק עמוק מהם: מחדרי נפשי, מן הדברים אשר לא ישקלו ולא ימדו ולא ימנו, כל אלה אני רואה שבים אל לבי כדמותם כצלמם, כאשר אך שערתים, כאשר אך חלמתי תבניתם. הלא אלה הם תועפות התכלת אשר להרים, עוטים ירקרק עפאי ארזים! הלא אלה הם הצללים, הפנות, הזויות. הקוים, בהם הוחק צלמי, בהם תוי ונוי, בהם סרגל הטבע את שרטוטי קלסתר פני ואת גלילי מוחי, טרם התעותו. האח, הנני חש אותם שבים ומשוים את הדורי עקולי ומוחים במטפחת קסם מעל מצחי היגעה את הזעה ואת האבק ואת הדם.

והתקוה הראשונה, והחשק הראשון, והכעס הראשון אשר יקוה ויחשק ויכעס הלב הצעיר, והכאב המתוק של הדמעות הראשונות, וענג־אלים של הנשיקה הראשונה — הכל הכל שב אלי, כסים אשר תשוב בירח האביב, יבזמירותי ובקינותי ובכל אשר תרקם נפשי, רוח העלומים גא וחפשי, כביר ועז, עוד הפעם ירתח, יהמה. יחמר.

ברוך הֱיֵה לי, קרקע הורים, אדמת אבירים, המחצבת רהבי, המחדשת נעורי נפשי, המשקה כל פרחי, המנהלת צאן פזורי־חלומותי, בעמק החרוץ, על מבועי מים חיים! הנני חש את נשמתך החמה, הרכה, המלבבת, כנשמת האביב השב; הנני חש את כנפי הקצוצות, הקשורות, הנלכדות בחבלי כאֵב, שבות וצומחות, ומשתרעות לשוט, ונושאות אותי כנוצה לרחבי ערבות, מעל לחתחתי החיים. הרחק, הלאה, מאחורי, מוטל כל אשר הייתי; בזיו ובזוהר חדש מצחקים לי החיים, ואניתי פורשת נס, ומפרשיה פתוחים רחבים מתוחים נכונים לעוף כנשר, כי מרוחק, ציון, האבירו נץ. דרך חומות וחיל יפוח רוחך, לבתי המאסר יבקיע ואל הנפשות השבויות והכלואות.

יצֹא יצאו עליזי רהב ועוז בסערת עלומים בוקעת צורים, דור רענן והדר חובבי מַשאותיך, על מרומי מצחם חותם חמד גבורים ועל שושני שפתם כפנינים מזהירים אגלי צוף אמרותיך; יצא יצאו ויכתבו שם קדשך בעט שמיר על לוחות זהב, וכברק משחור עב יהָצב הרימו באשון ליל דגל אורה זו חותמתך ופתיליך, ויתיצבו כחיל שַׁדי נאזרים חמת בני אשפה, מפץ כלי זעם וזיקי גבורה, עוטרים את אפריונך להגן על זְהַב קרני שמשך ולנצור תפארת כרמיך! נודו הלאה עבדים שואפי צל, רדו מראש רום עד לתהום נפְשות־נשף, חרדות מצלמות ורפיון, מתיחשׂות לחרפתך ציון על משפחות נשריך! ואתם החזקים, הקשים, הלוהטים, השנונים־כחרבות, הדרוכים־כקשתות, ענפי הצמרת מגזע עץ — ציון משרש חשמונאַיך, קרבו אֲתיו אל שממות המזבחות ואל הבארות הסתומות, אל חרש ויער החשופים והערומים ואל הסלעים והחול שמכסים, הוי ציון, יפעת כתם שדמותיך! בואו השבעו פה תרשישי עוז, ותחת ילל כוס חרבות ונהי בכי תמרורים על שַׁמות תהו הביאו נא באָלה נפשכם: ציון! לך ידנו אמונה, נמאס יקר חלד, נשליך שעשועי תבל, כאלילי אולת וכנבל יוצרים נשבור כל כלי הון־כזבים, לבעבור ננחול זעיר חלקת שָׂדיךָ! השבעו, כי לא תחפצו היות דלים קוטפים מלוח ומוץ משחק לסער ותבן נדוש במי מדמנה בקצוי תבל ונטף צף בשטף ערוץ השבולת, אך לחיק הורתכם תשאפו בזרמת דם עד האגל האחרון, בעינים נשואות כעפעפי שחר אל היום בו זמרת נשואי עדתך ציון תִּשָּׁמַע תחת קול יללת רועיך! הלאה מְמשל חצי יֵצֶר, רוח נוגים פוסחים על השעפים־המחליפים והדעים־התועים הבלי השוא נשיאים ורוח ומור תמרוקי השפה הערומה והמתוקה, הלאה כל נכאי לבב מהגן ציון על חומותיך! יבוא הכביר השלם, יבוא בלהבות אש כענן חול לוהט וכשאת המדבר אבקהו, כלביא יקום עַם בריא־אולם, בל יאבק עם שרעפיו בקרבו, בל יתע בתמהון לבב בין סבבי צלמון מלים, אך בעוז אומן ובחרף־נפש יסער יעפיל לעלות על במותיך ציון ללכוד את הריך! הוא יחסה בצלך, יינק קוי זהרך, ישוב להיות תם וטהר־רוח, בן עם־רם, נצר נאמן ממטעיך, או תגָדע זרועו ורגלו תָמוט בעלותו בהר, ולגיא יפול החלוץ ועצמותיו תפוזרנה על פני השדות שינחל דור נולד, ואז ידמה לגבוריך! אשרי מי שימות מות רוממות ועוז, בידעו כי נלחם ויעל בלהבות זיקי גבורה ולא בלה ימיו בבאש דמן ורפש ולא טבע במי שחו, אך גלים אדירים עברו נפשו, הלא אז ברגע האחרון תשקי לו ציון נשיקות דודיך! יפול הגבור ומקברו יצמחו בבאים, ובנשוב רוח בעָליהם יוסיפו לשיר

סוער, שוטף, ביתר עז מן הים, כליון־נפשנו האדיר. חברי המלחים, חברי העומדים בראש חִבֵּל, אַחי לחומי רשף השמש, העובדים בעת סער, המושכים את החבלים ורצים ונופלים וקמים על המכסה בעת קרח וקפאון, הניחו לעם העצל לשכוב בירכתי תחתית האניה, הניחו לו לנהום, לקלל, גם ירם תולעים ויבאש ברבץ עצלותו, גם יתקלם מתוך רפש משכבו ושלח לשון למולכם! היו אמיצים, מלחים, היו אמיצים וקשים! יהי נא קשי לבכם כקשי היהלם אשר יברק ויחתך, יגזר וישבר אֲבנים — יען כי הוא לא רק נוצץ, אך גם קשה. הוי, מלחים, אל תבלו את הכח בלהג עצלים עם העם החולה אשר בתחתית האניה. מחלת הים החלישה את העם ההוא, מחלת הים, הקטנה, המאוסה, המְכָעֶרֶת את בעליה. נודו, גבורים, לעם החלש, נודו — ואל תרף היד ואל תכפף הקומה ואל יחלש מיתר מָתוח! כתף אצל כתף, לשורה! עובדים! ישכבו אוהבי נום, יזחלו חומדי זחל, אתם, גבורי ציון, עמדו במערכה: הידים למעשה, הקומות ישרות, הראשים — קוממיות, והעינים נשואות לשמש...

ג) צִיּוֹן שִׁיר גִּבּוֹרִים.

ציון, שיר גבורים שירי לעליזי גאותך בחירי מקודשיך! הן לא רק להב הברזל הוא מגן וצנה לשמור רוח כביר בלב העברים יושביך. גם אַתּ בת השירה, מוקד יקר, נופפי חרב גאותך והעלי מדורה בשלהבת שביביך, ואשר עשתה תקופת הכבירים יחדר נא חדרי לב, יבוא נא לכל אגל דם, ימלא נא כל תא מוח בקרב יורשי שלטי מגיניך! עורי עורי, כי הדומיה היא בגד הלשונות ומעל—השׂפות ואפר כהה לכסות את האח המבוערת המאזרת זיקיך, ואולם כל מלה חזקה וכל דבור נמרץ יגדע בריחים, חרצבות יתיר, יפתח מוסרות צואריך.

הנה עלה צבא רב ויעף על כנפי סער מתוך עמקי מחבואיך, הנה קם התעורר ליום נקם ושלם, לקדם שחר נבקע מתוך עבי ערפל שכסו שמיך, הנה הגיח חיל ההדסים בני הרעם לנקום לקול תרועת הקרב במהומת קטל ובשכרון חרב את נקמת כבודך מיד מחלליך, לקרוע גזר־דין חרץ עליך מר־גורלך שדרך קשתו לפלח לבך וכליותיך, לשוב לרשת את הדר נחלתך מחמד נפש ולהסיר האבק מעל זר הדפנים שהכתיר מאז תפארת רַקּותיך.

ומדי תעברו בין אבנים וגלים נצים וחומות הרוסות ומדי תזכירו ראשונות ותחרשו בתלמים ותחפרו באפר להוציא את הזיקים, על אחת אנו משביעים אתכם בשם המעון והמזבח וכל הקדוש וכל הנשא: אל תִּבְכּוּ אותנו! הננו, גם בקברים, בני שחץ שנושאים את ראשם בגאון וגבה! הננו, גם בקברים, בני האורה! הננו מתעבים את השוממים הלובשים קדחת וערפל חתולתם ובמכלאות נסגרו ועורם צפד על עצמם. הוי, אל תבכו לנו! בכו לאלה שנפלו אחרי כן בגולה, במצוקה ובחוסר, לאלה שהביאו את צואריהם בעול, ואחרי כן נמקו, כי בא הרקב בעצמותיהם ונפשם לעפר שחה, להם נאוה רוח כהה, על מזבח קבריהם נסכו נסך דמעות, כי הם אהבו־הבו את המשקה הזה, את פלחן־גלגלי העינים הזה, הלא המשקה הזה הוא יינכם המשומר בגתו למן העת ההיא, אך לנו אל תאצלו את הברכה הנוזלת! אין אנו אוהבים את הנמוג ואת הכהה ואת השחור, כי אם את הקשה ואת הבהיר ואת המבהיק. היינו כחלמיש צור וכעשת ברזל ממורט. אחת היא לנו אם בבני עליון נתחשב וחלקנו בקדושים אדירי־כל חפצכם בם, או לא, אף קצף תוכלו לקצוף עלינו — אך אל נא תעשונו למכתש, לסחוט את הנטפים המלוחים מעיני הנשים המקוננות!

אך לדרור שאפו נפשותינו, בדרור חיינו ובו תמנו לגוע, ובני חורין היינו במותנו ולא עלה עלינו עול. כי יגיע אלינו רוח רנן וגיל, הד תרועת מלחמה כי יִשָּׁמַע בחוץ אז יבקיע לו דרך, אז יחדר דרך חריץ עמוק כמרזב וצנור והִתר ורצע עדי פלסו נתיב אלינו, ואז כּבירים־הֲדים מפה ישקו לעמתו, כי פה שחו בנות שירה, פה תנוה התקוה, פה מעון אריות והר נמרים. אם יחם לבבם וכליותיכם תהימינה — קרבו הלום, אך אם לבכות תבקשו, לכו אל קברים אחרים, ששם אין נשמע רעש כנפי העזניה הקורעת לגזרים את חבלי מאסרה והעפה למרום אל החופש, אל השמש, אך קול נהמת יונים פצועות וחולות, ומנקרות אשה את אחותה בחָלין כעורבי נחל.

ה) צִיּוֹן. מָגֵן וָקֶשֶׁת.

בשעריך, ציון הנצורה, הנני יוצא ובא, מתהלך בצלם, תפוש ברוב שרעפי, והנני שואל את נפשי: מה אני עושה בעד גאולתך, במה תושע לך זרועי, אֵי תליי וקשתי, מגני ורמחי, ומדוע לטש לא אלטשם עד היות להם ברק?

את נגינת הקבור והאריכו את חייו וְלִבְּבוּ בחורי־חיל חדשים, ואמצום ועוררום להלחם ולהלחם בגבורה אין קץ ובעברה ובוז לכל מכשול, עד אשר ישמע קול דרור ובשורת ישע על מקראיך!

ד) צִיּוֹן. קוֹל מִקְּבָרִים.

אל נא תנודו לנו כי נפלנו. אל תבכו מוגי לב ואל תחוסו על גְּוִיּוֹתֵינוּ אשר קצרו החרבות כתֶבֶן. לא לכם הַגְּוִיּוֹת, כי אם לנו, אנחנו חָפַצְנוּ לנפול! כן! אנחנו ה„פריצים"—מאום מידיכם לא לקחנו, את בשַׂרכם לא שמנו לנו לחומה להגן בו על נפשנו ולהתחבא מאחוריו לא! יצא יצאנו ונעמוד בשורה הראשונה, לא שכבנו על מטות שן ודמשק ערש, לא התחבאנו חדר תוך חדר, לא היינו כשועלים, אך כאריות בחרבות. נפלנו! לא טבענו בטיט הקיקלון, לא נגזרנו בודדים איש איש לבדו בַּצִּיָּה; שדרות על שדרות נצברנו, צעירים שטוחים ועליהם מתוחים זקנים ועל גַּבָּם מסודרים עוד צעירים. כן הצענו לנו המִטה וכן אנו ישנים. לא ניר ולא תלם, לא שדה ולא גן, לא לפלח באת ולחרוש במחרשת ולא לעדור במעדר הניח המחריב מקום בארצנו—לא השחתנו אפוא גם את השדות, גם את מקום הַנְּטָעִים לא לקחנו. בחורֵי עפר אנו ישנים, מגוֹלָלים, סבוכים ומסוכסכים איש באחיו. אתם אומרים לנו, כי לא צְדַקְנוּ. לא נריב עמכם, אולי צדקתם אתם. זקופים היינו בעת אשר אתם כבר הייתם כפופים; חפשים ומרווחים היינו, בעת אשר אתם כבר הייתם קלוטים ומצומצמים. אמת! יש בני אדם שיכולים לְהִתְעַקֵּם ולזחול כנחשים בחורים ובסדקים, ויש שאינם יכולים לבוא בנקרות הצור ולהטמן בעפר. ההיה כל העם שָׁוֶה ברוחו? העם הוא יליד האבות! ההיו כל האבות שוים ברוחם? באלה מְפַכֶּה בלאט דם האנשים אשר היו יושבי אהל שאננים, אשר שרו, אשר רקמו, ובנו מְפָעֵם דם האנשים אשר נלחמו בקומה ישרה ובעקשות ולא יכלו לְהִתְעַוֵּת, לְהִתְעַקֵּל ולהתפתל. להם—זה הוא פטריקון שלהם, ולנו זה הוא פטריקון שלנו, והאבות הלא היו אבותינו יחד. ולא רק האבות אשר חפצו במנוחה, כי גם אלה אשר סערו.

י) צִיּוֹן עַל הַסּוֹלְלוֹת.

(Tacitus Historiae 5. 13)

הָבָה נא, אֵלִי, לשירי, קול שוט וקול רעש. הבה לו להב חרב וברק חנית, יתחולל כסער, ירעש כרעם אריות, ינפץ, יהרס, ישאג, יטרף, במלחמה שהשתובבה — אצל שערי המצור.

עם קנא ונקם, נקם ובעל חמה, הָרים רעשו ממנו וגבעות התמוגגו. חמתו נתכה כאש, וצורים נתצו ממנה!

העם כֻּלו — גם הפריצים, גם הענוים, גם נ ש י ם דרכו עז (ויוסף בן מתתיהו הכהן לא הואיל לספר לנו את הדבר הזה, אך מפי טאציטוס אנו יודעים אותו) — כי היו רגעים, וכל י ו ש ב י י ר ו ש ל ם חדשו כנשר נעוריהם, ויהיו כ ל ם צעירים ופריצים.

ושלשת ימים ושלשה לילות, בלי דֳמִי אף רגע אחד, ולא להתגוששות אתליטים, ולא להגפת בעלי תריסין, אך לחיים ולמות, רַעַשׁ הַקְרָב.

שלשת ימים ושלשה לילות הקריבוכם זְבָחִים, הֶעֱלוּכֶם קְטוֹרָה, בללוכם מנחה מרחשת, עשרוכם מעשר ראשון ומעשר שני, הדריכוכם יושבי ירושלם כדורך בגת — רומאים!

שלשת ימים ושלשה לילות התחוללה המלחמה אך פעם אחת בין החומותים, קְרָב אחד ממאה קְרָבוֹת. מאה חללים בנשימה אחת, אלף בתנופת יד.

טוב, כי לא יוכלו הַפַּרְתְּמִים להתפאר, כי אך את חול מדברותיהם יכולים הם להשקות מִדַּם אויב.

לא רק בקצוי מָדַי, כי גם בטבור ארץ יהודה, על יד חומות ירושלם, בקרבת הירדן, יוכל הרומאי להיות נגוע ומֻכה ונופל כעמיר מאחרי הקוצר.

כי נָאו מֵי שָׁחוּ אשר בירדן מן הדם, והעמקים כה הרבו לבלוע גְוִיּוֹת, עד כי להרים נהפכו לנו.

ולוא גם לא יהפכו לנו להרים, רם מעל כל הרים כבוד לבאים, זיו נצחון מאיר לעד.

הִנֵּה הַגִּבּוֹרִים יוֹצְאִים חוּצָה, פְּנֵי לֶהָבִים פְּנֵיהֶם, מֵעֵינֵיהֶם יִתְמַלְּטוּ כִּידוֹדֵי אֵשׁ, מִתְיַצְּבִים שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת, מְרִימִים לַמָּרוֹם אֶת רָאשֵׁי כִּידוֹנֵיהֶם. מַדּוּעַ אֵינְךָ עוֹשֶׂה כָּמֹהֶם? הֲרִימָה גַּם אַתָּה כִּידוֹנִים, וְלוּא גַּם יִהְיוּ חֲקָיִים, לוּא גַּם יִהְיוּ אַךְ רֶמֶז לְכִידוֹנִים; הוֹצִיאָה חֵיל חֶזְיוֹנוֹתֶיךָ, מְשַׁח מָגֵן, דְּרוֹךְ קֶשֶׁת, הָכִינָה אֶת הַחִצִּים הַשְּׁנוּנִים!

צְאוּ נָא אֵפוֹא אַתֶּם הַמִּתְפָּרְצִים מִמְּקוֹר לִבִּי, כַּעֲנָקִים שֶׁהָרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹת נְחוּשְׁתַּיִם וְשָׁבִי, צְאוּ וְהִתְיַצְּבוּ—גְּדוּד מְיוּזָּן וְרוֹעֵשׁ!

הִדָּבְקוּ אֶחָד בְּאֶחָד כְּטַבְּעוֹת הַשַּׁרְשֶׁרֶת, עִזְרוּ, חֶזְיוֹנוֹתַי! לְהִלָּחֵם אֶת הַמִּלְחָמָה הַגְּדוֹלָה, הִזָּעֲקוּ וְקִרְאוּ לְנֶשֶׁק וּלְמָגֵן!

מְשׁוֹטֵט בָּאָרֶץ בְּאֵתִי וְהַיָּמִים יְמֵי הַמָּצוֹר לִפְנֵי הַחֻרְבָּן, וָאֵרֶא, כִּי מִלְּבַד הַלּוֹחֲמִים הַמְעַטִּים, פּוֹנֶה כָּל אִישׁ לַעֲבוֹדָתוֹ. וָאֲדַבֵּר אֲלֵיהֶם: כֹּהֵן! מָה אַתָּה עוֹשֶׂה? וַיֹּאמֶר לִי: הִנְנִי מַקְרִיב קָרְבָּנוֹת. וָאֶעֱנֵהוּ לֵאמֹר: אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ גַּם יַחַד יַקְרִיב הָאוֹיֵב עַל מִזְבְּחוֹ.

וָאֶשְׁאַל אֶת הֶחָכָם מַה מַּעֲשֵׂהוּ, וַיֹּאמֶר לִי: קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת אֲנִי דוֹרֵשׁ. וָאֶעֱנֵהוּ: מַה חָמוּר מֵעַמְּךָ, וְאוֹתוֹ לֹא תִדְרוֹשׁ!

וָאֵרֶא אֶת הַנַּפָּח הוֹלֵם בְּפַטִּישׁ. מָה אַתָּה עוֹשֶׂה נַפָּח? „הִנְנוּ עוֹשִׂים הַרְצֻבּוֹת, חַרְצֻבּוֹת!" — הוֹי, הֱשִׁיבוֹתִי, כֻּלְּכֶם תֻּגְּשׁוּ לְהַרְצֻבּוֹת הָאֵלֶּה.

וְאַתָּה מַה תַּחֲרשׁ אִכָּר? „הַשָּׂדֶה הַזֶּה יַעֲשֶׂה פְּרִי!". כֵּן, לְצוֹרְרֶיךָ הַפְּרִי, וְלָךְ הַקּוֹצִים!

וְאַתְּ מִי אַתְּ מְנַעְנַעַת אֵם-לֹא-תֵדַע-שֵׁנָה? „אֶת בַּר בִּטְנִי!" — כֵּן, לְבַעֲבוּר יִגְדַּל, וּבְעֵט בָּךְ בְּעֶבְרַת זָדוֹן וְעָזַר לְאוֹיִבֵךְ לְהַרְבּוֹת פְּצָעָיִךְ.

וְאַתָּה מַה תְּיַבֵּת, הַדַּיָּג? „רֶשֶׁת לְדָג, לְצוּדוֹ!". וּמִי יַצִּילְךָ מִן הָרֶשֶׁת הַפְּרוּשָׂה לְרַגְלֶיךָ?

וּמָה אַתָּה קוֹנֶה וּמוֹכֵר, כְּנַעַן? „אֶת מַרְכָּלְתִּי אֲנִי עוֹשֶׂה".—וְאוֹתְךָ וּמַרְכָּלְתְּךָ גַּם יַחַד בְּלֹא-מְחִיר יִמָּכְרוּ.

אָז נִזְעֲקוּ כֻלָּם וַיַּקִּיפוּנִי וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל: וּמָה אַתָּה עוֹשֶׂה?
וָאוֹמַר אֲלֵיהֶם: הִנְנִי כּוֹתֵב בְּאוֹתִיּוֹת לוֹהֲטוֹת אֶת חֶרְפַּתְכֶם עֲלֵי סֵפֶר.
— וְאֶת חֶרְפָּתְךָ אַתָּה? — הֶרְעִימוּ עָלַי בְּקוֹלָם בִּנְגִינַת הַשְּׁאֵלָה.
— זֹאת הִיא גַּם חֶרְפָּתִי אֲנִי — הֱשִׁיבוֹתִי, וָאַשְׁפִּיל אֶת עֵינַי לָאָרֶץ.

ועל כל שפיים רובץ שם דיגון, ומכל הגבעות נשמע קול אחד: הכל נהרס, נהרס, נהרס!

כל העמל והמלחמה והחללים היו לריק. ייגֵנו נהפך לרעל, ועין רעה שרפה את שדותינו ואת לבותינו, ותהפכם לאפר צהוב.

אין רענן בנו. אין עוד רטוב ולח. יָבֵשְׁנו כלנו, ולא לרגבי חרש היינו, אך לְמְכְתַּת חרש, אבק דק מאד, שהרוח נושאת אותו על כנפיו גם בנשבו אט, והאש לא תאחז בו, כי אין להאחיז את האור באָבק.

הוא נושך ומלחך, ומנשק ומחבק ונאבק עם האבק הזה. האור האמלל! אך לא יוכל לו.

הירדן נסב לאחור, גם ים המלח איננו. והתהום עמוקה מאד, אך תמאן בלוע. אף להתנפל אליה לא יוכל איש—איה הים אשר יבלענו? על כן יגעתי בעמלי למות, והנני מוסיף לחיות באשמנים כמתים.

אז יאחז החלום בידי והוליכני והשיבני אליכם. והנני מביט אליכם, ואינני רואה אתכם. גם הארץ הזאת היא ריקה מאדם. אתם מתהלכים עוד, אתם מדברים, אוכלים, ישנים, אך אין אתם חיים. גם כה חלשים אתם, עד כי אין כח בכם למות.

וכשומר קברות אני מתהלך ביניכם, שומר סובב גלמוד בדד במצודת המות, וריח פגרים שנהפכו לאבק עולה באפי, ונפשי עיפה ומכוסה אבק.

ואתם אומרים: לא כי אנו אוכלים ושותים ועומדים על נפשנו עתה. ואין אתה, יהושע, רואה את המעשים הנעשים עתה.

אבל גם המראה הזה אשר אני רואה, הנני רואה עתה, ואף את קול דברי אני שומע. את צלו פרש החרבן על נפשי, עוד טרם בא.

הנני מתהלך ביניכם כמו בין גזרים ואברים מדולדלים מגופי בני אדם, הנני עובר בין בתרים.

וזה הוא המראה האיום לי מכל אימה. כי רואה אני את עמי, את כל אחד מעמי, מנֻפץ ומפוזר, על פני השדה, כמראה העצמות על שדה קטל.

וישמעו האנשים ויתמהו איש אל רעהו ויאמרו: יהושע בן ענן יצא מדעתו.

והוא לא נלאה לשנות ולשלש: יהושע בן ענן נכנס לדעתו — עד אשר פגע בו חץ וימיתהו.

כה תִּלָּחֵם ירושלם ענוגה, ירושלם שונאת רצח, ירושלם אוהבת גת צורר, ירושלם רחמניה, ירושלים שקוראה לגבוריה פריצים.

יש רגעים, והיא קָמָה — עיר דוד ויואב, מעון אריות ומרעה לכפירים; יש רגעים וממנה יוצאים אנשי חיל מְתַלעים באש פלדות, מראיהם כלפידים, כברקים ירוצצו, וכמעט לא תכירם, כי אלה הם העם והנשים.

אך כברקים האלה, ויש שיארכו רגע, ויש שיארכו שלשת ימים ושלשה לילות, תֵּרָאֶה תבנית העם.

וכאשר יחלף הברק ושב החשך. אין דבר נראה עוד. שדה החללים נעזב. הגבורים הלכו לישן. והנשים הומיות בקול יונים ומתופפות על לביהן.

ז) צִיּוֹן שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן עֲנָן.

(Josephus VI. 5. 3.)

המשוגע אנכי? „קול משחר, קול מארבע רוחות, קול קורא לירושלם ולהיכל, לחתן ולכלה, קול קורא לכל הארץ!". אין אתם שומעים את הקול הזה—האם בי האשם, כי אינכם שומעים?

והעורב המבשר את המות והרעם המבשר את הברק והעב המבשר את הסער—האמנם כלם משוגעים?

בתוך עמי אנכי יושב? כן! הנני יושב ביניכם, מתהלך ביניכם, אתם רואים אותי על כל צעד. הנה יהושע בן ענן המשוגע! הנה הוא בא אל כל משתה, אל כל מָחול, אל כל מושב לצים, אל כל פלך, אל כל ריחיים, ודבר אחד בפיו: קול משחר, ממזרח, מארבע רוחות השמים, קול, קול!

ואולם בלילה בלילה אני מרחיק נדוד. אני הולך בחלומי לארץ רחוקה, לארץ העתיד. והחלום איננו בא קָשור בחבלי שֵׁנָה. הוא בא אלי בָּהִיר וְלָבָן וחפשי, כשלג אשר על ראשי הלבנון. הוא בא אלי ויאחז בימיני וַיַּסִּיעֵנִי לארץ העתיד, ושם אין איש אתנו, אך אני והוא.

עת יטיפו אהבת עולמים! ראי נא, איך ארץ זו מתעללת בנדח אחד שנשל מתחומו, ושמעי איך היא מטיפה לו את מוסר לקחה, את מוסר הנמֻרים.

נוער! אתה לבדך עודך ישר, עודך שואל, עודך מתפלא, עידך מתעורר; אתה לבדך אינך מביט על ההר מתחת ומזין עיניך במחזהו מנקודת העמידה מטה, אך אתה עולה בהר, ומשקיף מפסגת במותיו על הארץ אשר מתחת; אתה לבדך עודך תמים, ועוד לא תחפוץ הבן, גם לא תוכל הבן, מדוע ארץ מתקלסת בנודד אחד, ומדוע תמנע ממנו את אשר תתן לאחרים — כי אתה עוד לא טבעת בארץ.

יד ליד, רֵעים צעירים! אחדותכם מבצר כביר, סערת רוחכם מגרשת את האדים הרובצים, „כאן הבן שואל“ שלכם מנגח בקרני ברזל את כלובי הכללים הקבועים, עזותכם מרקידה את הזקנים ומלמדתם לדעת כי עוד הם יכולים לנוע. אף משובתכם מבורכת, כי הוא מפריעה תרדמת־הם; היא משטיפה מים על אופני הריחיים שכבר חדלו לסוב על צירם בנחל דממה ומתינות. יד ליד, רעים צעירים! ואם לא תנצחו את המצוקים — אין רע. ואם יפול האחד, וכשל השני, ונלאה השלישי — אין רע; ואם תרעיש המשובה — אין רע, כי גם המשובה היא תמימה, ובין פרחיה עוד לא ישרקו נחשי הערמה, ועוד עלוקות הבצע אינן מחדדות את יונקות פיהן. יד ליד, רעים צעירים! אף כי ההר אשר אתם עולים עליו הוא תלול וחלול, ונעצוצים ונהלולים יבואו בבשר העולה וישרטו בו שרטת, וחלוקי הנחל ואבני חצץ ימעידו קרסוליו — הלא אתם קלים לעלות, כי צקלון החשבון והנסיון אין על שכמכם ותרמיל הדאגות איננו מכביד עול עליכם.

— עֲלו מקום שמה הזקנים כבר נלאו לעלות! הביטו מקום שמה העין הזקנה והיגעה לא תגיע! רמסו, נפצו את אשר לא נודע איך יוכל להֵרָמֵס! נוער! כנפיך כנפי נשר, וזרועך כרעם — אך כף אל כף! בחבלי אחוה הקיפו הקשת! למדורה אחת כל זיקי המחשבות, למדורה אחת כל שביבי הרוחות! עלי באר, עלי באר! שופי מדוכתך, אַרקא! רוח חדשה נתן לנטותך ואת מחשוף הרקב נקרע ממך, על כן תשובי תעטי ירקרק חרוץ*).

עורה הנוער!

*) מיצקיביג׳ש.

ח) צִיּוֹן לִצְעִירֶיהָ.

חנוני על פנקסו, אַמה, הין, ניטל הלב, פרחה הנשמה — הוי, כן קבור עם, כן עולים עשבים בלחייו, כן יֶעֱבַשׁ תחת מגרפותיו. עורה נוער, הרימני מן השפלה הזאת! פחי נא בי אַתּ רוח־עלומים! תני לי אבר, כנפים לי הבי! אדא מעל לבית־עלמין ישן זה, אעופה מעל לעמק האשמנים — לשערי זבול, למרומי ערבות, למעין החשמל והנגה, לספירת זהריאל, להיכל כתר האצילות, מקום שם עולמות חדשים נבראים, מקום שם נפש לוהטת עושה נפלאות, ותקוה לובשת לבוש מלכות, תכלת וארגמן!

יישנו הישנים, ינוחו העצלים, יתיאשו העבדים — כל איש שהזקנה הלבישתהו קדרות, בהורידו מטה את מצחו, מצח קו־קו ומבוסה, יראו נא את התבל בערפל, עגונה, אלמנה, שוממה ומצֵרה! יראנה נא בעד המשקפים, מראה אפר, שעל עיניו הכהות! אך אתה נוער, עֲלֵה על ההיקפים והשטחים, על הגבולות והתחומים האלה. לא לך מדד קברים, לא לך שבת בעמק הבכא! תשב לה סנהדרין ב„חנויות”, או תשב ב„לשכת הגזית”! סנהדרין — זקנה וחכמה ומכובדת, וזאת תהלתה. אתה נוער, עוד אינך סנהדרין, וכבר אינך עטוף התולים ועקוד כילד... אתה התרומם על העירובין ועל הערכין, לך ראוי גלגל עין כגלגל עינה של חמה, לחדר בו ולהקיף את כל האדם, מסוף העולם ועד סופו.

קומי, עורי, התאוששי, התנשאי בחרות! עֲלִי לעולם הגלגלים, לפרדס הדסי נצח, לשדרות עצי החיים בגן אשר בו הכוכבים תלוים כמנורות, ומשם הביטי מטה! הרואה אַתּ דבר־מה מתחת? אין אַתּ רואה דבר — כה עלית! אַךְ רדי נא מעט! הרואה אַתּ מעין צל אופל, מכוסה, סתום מכל עבר? זאת היא האָרץ! ראי איך רומשים שם העשירים והאביונים, איך הם מעלים גרה כפרות, ורועים כדברם — כבשים, ומתחכמים כשועלים, ובונים להם נחילים כדבורים! ראי איך הם מתארים גבולותיהם במחוגה, לי — ימין, ולך — שמאל! שמעי נא איך הם מדברים, איך הם הולמים בפתגמים כפטישים ובגללים־כילפות על דבר מכשולים, שאין לעבור עליהם. גבעול־קש דַיוֹ להיות מכשול, שאין לעבור עליו. ראי נא, איך הם נפרדים, גם בהתלכדם, ואיך הם אוהבים איש את כרשו ואיש את קצה צפרנו, גם

בשם שארית המוח אשר בקדקד — הלא אומרים אתם, כי דבר זה היה לא יהיה! הלא צופים אתם באספקלרית סגי־נהור, כי דבר זה לא יוכל לקום! ועוד הפעם — בשם שארית המוח: אם דבר זה לא יתכן ולא יקום ולא יהיה, עכביש, עכביש, למה אתה אורג את קוריך, למה אתה אורב לזבוב־הדמיון לינק את דמו, למה אתה מתפתל ומתעַוֵת, ולמה אתה שורק לכל החרטומים ולכל האשפים ולכל חוברי החבר?

עמוד מנגד, עכביש, אם לא תאמין, ושים את אזיקיך מעוז לך! אל תשפיע את רקמת רירך ללא שאלוך, והנח לאלה אשר יאבו לקוות ולחיות! אל נא תעמֹד פני־חנינה כחס על אגורותיהם, על יגיעם ועל עתם. הוי רחמן — הלא ידענוך, ואת הוסך על כסף העם, על יגיעו ועל עתו.

השומעים אתם? קול נהי פולח לב! בוכים על ציון, קינות מקוננים. באמת ובתמים מקונן עם, אך — בעד קול זעקתכם, אתם, סְגרו שמים! שוט זרם הדמעות אחור ישוב לשטוף את מסוה היגון הכוזב. לא אמת בוכיה — אך „שום בעל בכי" שדוקר את העינים...

הנני אליכם צבועי אבל! הנני ואמרתי לכם את אשר יקרכם:

בלילות לא־תנומה, תעמוד לפניכם תבנית אם נוגה ומֻכָּה, זועפת ונעכרת. למראה הזה יאפפוכם חבלי אימה ומצוקת חלחלה. בלי אמר ומלה יודיע לכם כי התעללו באמכם התעללו, שמוה למשל אפר, למלה, ליקהת־כלח, לרעיון רוח, להד זכרון כהה! ואיומה התמונה! מתום אין בבשרה, כולה פצעים פתוחים ושסועים, והפצעים הם כתבנית צפרניכם השורטות, אתם התעללתם באמכם! אתם הריקותם חנית לדקור את לב אמכם, יען כי אומרים להקימה ולהחיותה. חצי רומי קשת שלחתם אליה; כל תנועה שהיא נעה למען התפתח ממסגרותיה הזעיקתכם כמחנה פראים בחרון ומשובה, ותתאמצו לשוב ולהגישה אל אזיקי העבר! זה הדבר אשר אתם עשיתם. הנני אך מוציא את אור האמת מנרתיקו ומראה אתכם — מעלליכם.

האם לא יבוא הנוחם, אשר לו רעל פתן ופרסות עיט, לכלות שארכם ולבכם ולעכור את רוחכם? האם לא יושב לכם כגמול ידכם — יקוד אי"ז קוז׳חת, אש לא תכבה נצח, עדי עד אוכלת? האם ששונכם ותוחלתכם לא ירדו קבר, תחת אשר הייתם למֵץ ולרומס לתקות אחדים, לטבחים הונקים את צפרי רנניהם? האם לא תענוש אם נעלבה את בניה?

ט) צִיּוֹן לִמְנָאֲצֶיהָ.

לוא גם כאררט עדירי אותר בתוך המבול הזה, לו גם שרטון בודד אהי בין משברי ים מתהוללים, אלון אחד בשאון מהפכת הררי פרצים, ערער מעמיק מחשבות בערבה של שעמום מפהק, בל אחדל מהיות לוהט ונערץ, כשמש צהרים שיוצאת מאחורי הרי נשף — בעדך פעמוני העתיק, בעדך כנורי המתוק, בעדך חביון מקלטי, בעדך ספיר עפעפי שחרי, נזר נצחי ועוזי, ציון!

הגבר קורא אלי לצאת לפעלי חק יום יום, שומר מה מליל, שומר מה מליל, אך מה אעשה, ואזני הכבד משמוע את השכוי התדיר, הקהלי, השפל, הבא מן השוק, המזכירני את הריחיים שעל צוארי ואת חובת תמידי, בלתי אם את קריאת נִשְׁרִי! ושאון ההד בא אלי כמשק כנפי השכינה...

אתם ידעתם את רך לבי ואת דבש שפתי. אך חדל הדבש, וצרבת לענה בוערת קרבי ופי, לחרולים ולעקרבים נהפכו פרחי חמדתי. שבטים אני שורה בדם לבי — לדיש את בשרכם; הוי, עזוז־קרין אהיה לכם וקטב מרירי ומגפה משכלת, יען עלותכם בקרדומות על ברושי הרענן! לא אסלח לכם על מרמס שושני ועל חללי דודאי מחמדי...

גשו הנה והביטו: עַם על פי פחת, עצמיו עששו, על עיניו חשכת צלמות, נפשו נמוגה וחתה, ודמעותיו נוזלות על קברים, מקום מצבות שבורות — ותבוא על כנפי כרובים רוח טובה, ותגע במיתרי הלבבות. היא באה מעבר לירכתי השוק והחנות, ויחי העם, ויתנער דור המדבר, ומשאת נפשו, ציון, שמרחפת על כל קורות ימיו מאז ובקרב כלן חודרת, זרחה אל מול פניו ותורהו נתיב נגה צחצחות, ואז החל לדמות אל עם, לדמית אל אדם, לדמות אל ישראל אשר היה מקדם.

לכן אתם באים בענן כתבי מרורות, לכן אתם עולים כמָוֶת צוהל, כאבדון רעב, כתולע מכלה הגפנים, שחותר־חפרפר בעת אשר הענבים כבר אָדמו כדם, לכן, רמות שובבות, שהָשכרו מרעלן, אתן רומשות ומנקרות, רומשות ומנקרות, למען הפיל את השתָק בכרם יהודה, פן יחל לפרוח!

פן תהפך המצבה השבורה להדר אפריון, פן ישוב יציץ הנזר, פן ישוב זעיר־יענקיל־סרסור להיות ענק־יעקב עילאה, פן... פן...

כמה לך בשרי, בעת אשר כה נפשי כלה אליך, וכה דרושה את לי, לשוא אקראך; דומית מות מכסה את נאותיך, והכנור וההרט נופלים, נשמטים מכף ימיני הנלאָה.

מה תֹּאַר ומה זֶמר אחרי המגפה, על איי מהפכה, ששם קבור הכבוד? מה קטוף פרחים וקלוע זֵר על אדמה, שדרסו רגלי פרא מהרס?

דומו לעד כנורות, שירים, חלומות יפים, רוחות מנשבים בנגינה, כנף רננים מְרַפְּדים בסתר קנים, לבלוב עצי היער, צקון־לחש־גלים מתדפקים אל סלעים, וכל שאר הדמיונות, שהביעו לנו אהבה ונצח.

צעיף שחור פרוש על נאות אהבתי; ליל רובץ עליהם, כרבצו על תהום נפשי. לא הוספתי לשמוע את קול הטבע, גם את קול האלהים לא הוספתי לשמוע על ההרים שטִּמא הלוכד.

קץ לאושר החלומות והחיים, קץ לגאוה, קץ לכבוד; כל אשר הֶרִיחַנִי, כל אשר נתן לי עוז ולהט ורוממות נדמה נדמה בקרב נפשי, ויכבה ברקיע שָׁמָי.

ארץ החסדים, אדמת יהודה המתוקה — הכבוד שעלי לשים לך, חובת האהבה שאַת נושה בי, לא יעוררו בי הגה, זולתי שנאה ונקם. חלום דמים אני חולם עתה על במתי הרריך.

הלאה סליחה, בעת אשר הזדון איתן, ארץ יהודה! למנדיך אל תוסיפי האר פנים! לַמדי נא פעם לאהוב את נפשך, כאשר צוה הטבע, ואל תיזילי דרכיך לכל זר. אם לא תאהבי את נפשך ולא תתבצרי, אז אהבתך לאחרים אך חרפה תשביעך, ריש וקלון לנצח.

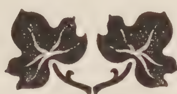
היי חזקה, ואח ר י כ ן, תוכלו היות גם צדיקה! דעי נא יתר מאשר ידעת עד היום את הרומאים המשובחים; למדי מהם את השנאה החזקה. הכריעי את משטניך, ואחרי כן . . . תסלחי להם.

גרשי מחיקך את אזרחי־התבל הנתעבים, הבוגדים במולדתם בשם אהבתם לכל האדם; אטמי את אזנך לקול צבועיך, בעלי ברית הרומאים, האומרים, כי חובתך היתה אך לתת תעודה, אך להורות לאחרים, ואחרי כן — להסגר כקבר ולהעזב כמעין אשר דלל.

אני ידעתי את ימיך הטובים, ארץ אֵם, עת כהניך לבשו הוד, עת חוזיך הרחיקו דֵעַ, ובניך החפשים חלמו הלום אהבה לכל ארצות תבל, ויהיו מאַחים את קרעי היונים והרומאים.

וקול קורא מאחרי: לא! לא תענוש אם נעלבה את בניה, כי על כן היא אם...

והיא אומרת לי: לאט לבנים, שנושכים את בשרם שלהם...

י) לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל! (I)

המכלכלת לבבות אדירים, ארץ היהודים העתיקה, ששם בְּכֹרה הגבורה, ששם פרחה העליצות! רכסים גדולים, גפנים מצחקות, כרים לבושי צאן, ארץ שם בן־האדם שאף רוח בגאות דרור...

האח, ארץ פתוחה לאורחים כאהל אברהם אבינו, מתוקה כנפת צופים, יכה יפה! ארץ יקרה שאהבתי אהבות כה שונות, ארץ עם ישראל, מקום שם שרש גזעי, משם נמשך שפע מלֵי וחסד אלהי, משם חוצבה נשמת בת שירתי.

אַתּ הנשקפת כחידת עולמים למחשבתי הענָוָה, מדי יגש רוחי אליך להסתופף בצללי זכרונך — הוי, כי תשמרי לפיך מחסום, אִם זועפת, ואין קול ואין קשב על הרריך האלמים.

אין אני חש עוד בגבולך את נשמת רוחך המחיה, את הֲבַל רחישת הַמְיָתך, שחולל לפנים הגיונות ענקים; גם התכלת בשָׁמַיִך מפליאה ומבהילה אותי, ושלהבת נגה שמשיך מכהה את אור עיני.

אַתּ נראָה כאלו כמונו הנך עטופת אֲבל אין קץ, כמו גם אַתּ הנך נושאת נטל יגוננו; ארץ נדיבה! בימי קלון ושבר אלה כּתם־חרפת־בניך על מצחך כחותם לוהט.

לא הגינו בכל כחם על חיקך הטהור, אם! ערינו באו למרמס רגלי רומאים!... אלה מכאוביך, וזה המר מכל תמרורים: לבך דוי על בניך שפלי ברך ושפלי לב.

הוי, החדלת ממני כל סקירת עין וכל ניב שפה! בעת אשר כה

יא) לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל! (II)

רב לנו רב משוררי תנומות ושלוה, עוטים לבנת נוגה; רב לנו רב הוגי דעות רמות, נושאי ארון הברית, מטיפי השלום והאחוה; רב לנו רב ענות צדק, רוח־צח־טהר מתדפק על עלי זית! למכביר הטפנו תורת רפיון עצל, מתנהג בכבדות, כרוך ונגרר! לְמַדַי היינו מפיצים חוצה מעינות תורת תרדמה חובקת אשפתות, שוכנת חביון עפר, יונתי בחגוי האדמה, בין אבני בכות! לא נוסיף הטף נופת משביעה! על כנורנו ירעש נא מהיום והלאה מיתר הכח, המאזר זיקים, הדורך חצים שנונים, המאמץ את הרוח ואת הזרוע...

לא נשוב המדברה אל נאות הצללים הקדושים, אל שאיה לוטה קדרות, אל דומה מפהקת, אל מאסר נפשות רצוצות, נוגות ונענות, לשבת שם אל עקרבים ולהקשיב לקול המית מעינו ולסוד־השיח הזהיר והמסֻגן של מלאכי השלום המחלישים, הממיתים בנשיקה, אך נצעד המדברה בעוז וחיל, לשאוף את האויר האדיר, לספוג אל קרבנו את ריח העוז ואת ניחוח הדרור, את נשיבת המרחב האיתן וענקיו ההומים, הצוהלים והרועשים; נבוא המדברה המלא נשמת שדי ורוח אפהו; נבוא אל כור כבירי האומה, בו צורפו האבות הגדולים, המעטירים והמאדירים, בו זֻקקו בני דור המדבר, בטרם הגיעו צאצאיהם אל מחוז החפץ. ליש טורף נהיה לכם, צאן אובדות. הדם, אשר נהפך למים, ישוב יהפך לדם. באש שרפים נטבול עטנו. יבריק, יקרן, יָפוּז, ילהט, ישבר לבות־אבן, יפוצץ סלעים.

לבנון וכרמל, הרים בגלבוע, שירו נא את הנגינות העמוקות והמעוררות, המעופפות בתעופות דרור, הלוהטות ביקוד־להב והשוטפות בזרם חיים! שירו אותן ליושבי המערות, לנדהמים, לרפי רוח! יריע נא שאון חשרת קרָב על במתי ראשיכם העוטים תכלת, פז ושושן! שירו כימי קדם, כארזים נטע אל, בטרם נגדעו במערצה, כנשרינו שלנו בעוד היו מפלחים מרחבי רקיע! שירו!

אַל אנחה, אַל צפצוף אוב, אַל הגה עוף נעים־זמר, אַל צרצור חרגול מְנַסֵּר, אַל צער־געגועים ללב נמס ועין נגרת. אַל שיר־עריסה בעד עוללים גדולים, אַל שפלות ושעבוד והתבטלות, אַל יבבות־נהי וסלסול־יללות בעד נשים מתעלפות! קול ברמה השמיעו, ככוכבי בקר אשר יפצחו רנה,

ויתגאו בשכניהם ויקראו להם אחים, וישתאו ויעלזו על כל מלה לועזת, ויושיטו יד אהבה לכל אשר מחוץ.

ואולם כאשר אך באו ליהודה הפרועה, מחנות האחים. זָרעו הוה ושואה, הפיצו שממה ופיד, ולחלום אהבה שרקמת בקורי הדמיון הביאו את כתרון המעשים.

וילעגו לך: כן, את היין נשמור, ואת החבית נשבור, כי הלא אך חבית היית, ארץ עלובה וישנה, ותעודתך כבר היא בידינו. השלמת את הוקך, מלאת צבאך!

ובתעודה ביד — שברו חומות וחיל, ויגדעו ארזים, ויפלחו וישדדו ארץ.

ועתת אנו נגשים אליך, הוי אם, ו"אומרים אליך: לא חבית ישנה אַתּ לנו, לא קרשי גולל ודופק, לא ערבה חבוטה, לא חרטום חנוט שגונזים בבית משכית, ולא ת מ ו ז שמבכים אותו.

אַתּ לנו ארץ חיים — ועל כן אנו משליכים הלאה את משל־האפר אשר שָׂמך לחבית, את לקח השועל והארנבת אשר לָמֵד, כי עלינו אך להיות מורים־לזרים, שיות תמימית, צנורות שמריקים ואינם שותים, צנורות לארבע רוחות השמים.

ארון גדול הביאו אחים ושימו בו את כל המשלים האלה! קברוהו וטמנוהו עמוק עמוק!

רב לנו רב! אין אנו לא מלאכים ולא חמורים, כי אם בני אדם, לא טובים מהם ולא נופלים מהם — וגם אַתּ אֵם, הנך אם, ככל ארץ הורים לבניה השכולים.

נשוב להיות ישרי קומה, ישרי שכל, בשר ודם! נלמד, נטיף, נפריח ערבה, נשים מופתים באחרית הימים — לאט לנו! אך, בטרם כל דבר, נתנער מן העפר, נחגור חיל, נהיה חזקים כמהם, אוהבי נפשנו כמהם; נהיה רגע, לוא אף רגע, לבדנו, ואז יראו הם מה תוכל עוד גם עתה נשמת ישראל, אם תָּגֹז מעט מהמון תשואות תבל ונכנסה לתוך עצמה.

אביב, כהמולת פלג, כנגינת הססגונא מעירת השחר, כחליל המכה לפני בוא המחנה. עוד לא התלקחו הזיקים האלה, אך יש יום וחצבו להבות אחרי דעוך נר חיי, אחרי אשר אגוע ואֵאָסף — בלי סלוח...

רב לנו רב חנינה וחכד צבוע. אחת היא לרומאים, אם אסלח או אטור שנאה. אך לנו לא אחת היא — ואני לא אטיף אהבת עכברים לחתולים ותעודת הזבובים להיות למורים לעכבישים. לא אקריב להם בשדולים ובפיוסים את בטול ישותי, למלא כרשם, ולמען יוציאונו אחרי כן הפרשדנה. בעד אלה אשר כן יסולו את נתיבות מהלכנו ותקופתנו, אך רוק יש בפי...

חמת נקם אטיף לרומאים קדמונים, מחאה והתמרמרות של עם מרגיש. אהי קטבם, אהי כום תרעלתם! נגף ללגיונותיהם, דראון לחוקי זדונם, קולר לצואריהם! הם לא אך נוה ישרים הרסו, אך ישרים הפכו לנפתלים, ועם־תושב לארחי ופרחי. עוד היינו צמרת מגזע אמיץ, עוד משפט וצדקה היו לנו לחיות, והם רמסו, רצחו, ענו את המשפט בכח. הם היו הראשונים לשים את הכח עליון למשפט — הנהמה עתה לנכחם כתורים ובני יונה מתעלסים באהבים? הנכרה להם אזן ערב ובקר לאמר: אנחנו נלמד אתכם לאהוב! אנחנו הכפופים והרצוצים אוהבים אתכם ואתם אהבונו גם אתם, ובלי מעון, בלי משען, בלי פנת גג, נלך הלך ונסוע עם תורת הרחמים, בצער, בשפלות, בהכנעה, ועל שכמנו תבת־החלילים לנגן את נגינת החמלה? האמנם אלה רחמים? האמנם כן נוכל היות מלמדים להועיל? האמנם כן תלמידים יקשיבו לנו? הלא צחוק זדון אכזרי הוא...

הוי תמה, נוה ומעונגה, אַתְּ לא תדעי שנוא. חלב ודבש, ולא גפרית ואש תזובי. בלבך לא תוכלי שנוא, אַתְּ ארץ־האהבה, צנתרת תורת הרחמים, ובכן שנאי עד מועד, שנאי־בתבונה, לא להשחית, לא להפיל שערה מראש אחר, אך אהבי פעם את נפשך, את אוריך ואת תומיך, עד אשר תוכלי לאהוב כל יושבי תבל.

האח אדמה עתיקה, הנה החל צביונך להתרקם. חרבות אֶל עטו ירקרק חרוץ. החלות להראותנו הפרחים בהם נְשָׁמָה בת־צחוקך ולהטעימנו האש ביינותיך. אך מתחת לגפניך ויבולך, מתחת לתאנותיך ואגוזיך, כחות אראלים ומצוקים רוקמים, חודרים, רוצעים, בוקעים, מפלחים, רותחים, תוססים כשמרים: בחיקך טמונות עצמות הורינו, ועל הרריך מנשב רוח גבורתם. לא גז חיש ויעט הרוח ההוא, לא נהפך לעדן־נעם־ניחוח. הוא מנשב שם ומצחק לתהום אלפי שנות החליפות. הוי ארץ ארץ ארץ הפתחי,

באילת השחר ברקיע, כים כביר, קול גדול וחזק! מזגו את הקולות ואת הברקים, ערבו את הסממנים, ויצאה לכם סִמְפּוֹנְיָה גבורה שבגבורה. אל טל־גבורים זה מיחל עתה כל נטע אביב, כל נצר חביב בעמנו.

יתלחש, יצפצף, יגמגם, ישתמט, ישתוחח זה אשר בשם ישראל יכונה בגולה, זה ישראל שיננא, זה ישראל פגום ולקוי וּמְקֻטָּן, אך אתם, הרים עברים, מגיני עֻזֵּנו, תעל מלכותכם, תרום קרנכם, תפיקו הוד, עוז ונזר, תזהירו כברק ספיר, כאשר הרנגתם בימי יפתח ויואב ושלמה ויהודה המכבי, סערת העם וחסן תעצומות. שורו, עֹד הוד אל נורא על מצחכם הוצג, עוד חום אִשכם תוך לבכם רֻתּח, עוד בחיקכם סתר־רעם.

ישוה נא פרי לעצו וענף לשרשו. הנגינות הישנות חזרו ונעורו — צמאון מעשים ותשוקת חיים.

השמיעו הד אָיום. ישישים ורעננים כבני פורת, הרעישו עולם ברעש כבירים, הפיצו שאון רפאים ונפילים, הטמונים שם בעומק במעבה חיקכם, עד היום, אשר בו ישובו בנים, טהורים, עליזים, יפים, עזים ונלבבים, ובמרום במותיכם עוף ירימו — כי אך אז לארח הורים ישובו, וחוט הפלך אשר נתק ישובו ירקמו, בנים טפחת ורבית, ארצי־נפלאה, יפה מופעת בצעיף אבל ותוחלת עלומים, שושנה נרדמה!

יב) לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל! (III)

ואני בוכה בעת תקוה, ומקוה בעת בכי, ורטובות יונקותי לפני שמש משפילות ראשיהן בערבים. נפשי נוגה בוכיה, כי אני לא אשמע בין תלתלי קווצות שיבתכם, הוי ארזי הקדושים! את קול העתיד, את רננת המעשים היוצאים מתוך עפאי האגדות וציצי הוד הבדיות. אני לא אקח חבל בגילת ורנן. ובכל זאת לא אוסיף הטף לכם עתה לאהוב ולברך. אדבר מעשים, אטיף כח, אף כי אחריתו לא אָשור.

טל חיי ישכים ילך בטרם אשמעהו, בסור הקלון, בהעלות הענן, כי ישיר לי תודה וזמרה, במקום שם אני חובש בטמון את דמעותי. לא אקוה לחזות בנעמך, תחית מולדתי, רק קולי יהלך לפניך, כבשם פרחים, כריח

אֲחוֹתִי נֶחָמָה.

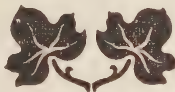
עֲלֵי מַשּׁוּאוֹת דּוּמִיָּה פָּרְשָׂה כְנָפַיִם,
וַיְהִי יוֹם בָּהִיר – כֶּתֶם פָּז וּזְהַב פַּרְוָיִם;
תֵּבֵל מִסָּבִיב נִלְכְּדָה בְּחַבְלֵי תְכֵלֶת־חֲלוֹם.
בְּרַק הַחַרְסָה עַל הַיָּם הַלָּבָן נִרְדַּם־דּוֹם;
כְּמוֹ מַקְשִׁיבִים לְסוֹד שִׂיחַ נַפְשָׁם אֶרֶץ וּשְׁמֵי רוּם;
מֵאוֹר וּמִשָּׁרָב בְּלֹא־כֹחַ הִתְעַלֵּף הַיְקוּם;
פֶּרַח־שׁוֹשָׁן לַהַט אֹדֶם־אַרְגָּמָן־פְּלָדוֹת.
חֲבַצֶּלֶת יָצְקָה כֶּסֶף־רוֹעֵד עַל־הַיְּדוֹת;
עַל מְצוּלַת יָם שָׁקֵט אֵין־קֵץ שָׁט רֵיחַ פְּרָחִים,
כְּקוֹל שִׁיר וּמְצִלְתַּיִם מִתְהַלֵּךְ בְּמֶרְחַב רְוָחִים.

פִּתְאוֹם וְהִנֵּה הֲמוּלָה כְּמַשַּׁק כַּנְפֵי יֶלֶק־הֲמוֹן,
נָגְעָה בְּמָסַךְ הַפִּנָּה וַתַּרְעֵד אֶת הַוִּילוֹן;
אָז הִתְעוֹרְרוּ עֶשֶׂר סְפִירוֹת מִן הַתַּרְדֵּמָה,
וַיָּקִיצוּ פְּרָחִים מִשְּׁנָתָם וַיִּלְחֲשׁוּ אֵימָה;
וּדְבַר־מָה הִתְרַגֵּשׁ וַיְקַפֵּץ וַיָּפֶק פַּחַד,
וַיְעוֹרֵר בְּכָל הַיְקוּם רֶטֶט וְתִקְוָה גַם יַחַד;
אֵיזוֹ תוֹחֶלֶת נֶפֶשׁ נִכְסָפָה שְׁמוֹעַ וּרְאוֹת,
כִּי לְפָעֳלוֹ יֵצֵא הַמּוֹפֵת, כִּי יָבוֹא רָאוֹת...

וּמִמֵּימֵי תְכֵלֶת־זָהָב, מֵעֲלֵי יְרַקְרַק בָּרֶקֶת,
עָלְתָה הֲמוּלָה עֲרֵבָה מְפַחֶדֶת רוֹעֶדֶת מְצַחֶקֶת;
וּתְנוּמַת סְפִירוֹת־עֶשֶׂר בַּתֵּבֵל מִסָּבִיב
נִרְעֲשָׁה וַתָּזוּעַ וַתָּחִיל כְּמוֹ בְּהִוָּלֵד אָבִיב;
וּמִתּוֹךְ קֶצֶף אֶגְלֵי כֶסֶף וּבְדֹלַח־זֶרֶם,
נוֹצֵץ מֵעִמְקֵי נִבְכֵי תְהוֹם עַד מַעֲלוֹת הַגֹּרֶם;

ומעצמות מְתַיִךְ יצאו נא גבוריך החדשים, גבורי את ומחרשה, מגל וחרמש, קרדום ועט וחרט, דקר וגלגל מכונה.

אצילה, עדינה, יקרה! בניך לא יוסיפו רמוש באין כח על קברך. לא יוסיפו להשתטח כבטלנים נמוגים על משואות חרבותיך. אבוי לאלה ילידי חרפה, כי אותם לא הכרת יען קומתם שחוח וערפם רך ועיניהם מסים גיסס ומזבחם מוריד אך דמעות ואין קרבן עולה עליו, וכה שנו מתאר הוריהם עד כי לא ידעת מי ומי אלה ולא אבית חלץ להם שד, אך את אלה הבאים עתה הלא תכירי אם, לא דור דך ונכלם, אך נאפד־עוז, בניך בוניך!

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי!

וְלְיָפְיָהּ אֵין חֵקֶר מִתְבּוֹנֵן חֶלֶד!
גְּלוּיַת הוֹד כְּאַיֶּלֶת הַשַּׁחַר בְּרֶגַע הִוָּלֵד.
לְרַגְלֶיהָ יָם אָחוּז תְּמָּהוֹן וְאֶרֶץ נִדְהָמָה.
וְהִיא נוֹשֵׂאת אֶל הַשֶּׁמֶשׁ עֵינֵי בְרַק אַחְלָמָה.
וּמְרַחֵף עַל כְּנָפָיו חַשְׁמַל הַבְּרָקִים פַּחַז,
וְצָפִים כַּגַּלִּים כְּרוּבִים קַלִּים בְּאֲוִיר־נַחַת,
לְפַזֵּז מִסָּבִיב לְהוֹדָהּ בִּמְחוֹלַת מַחֲנַיִם,
וּמִדֵּי יִקְרָבוּ הֵם נוֹפְלִים אַרְצָה אַפַּיִם,
שִׁכּוֹרִים מִמַּרְאֵה־פְלָאִים מִתְעַלְּפִים כְּאֵין־אוֹנִים.

וְהִיא–כְּרוּחַ עֹז כַּבִּיר וּבַבּוּז לְגַאֲיוֹנִים,
זְרוֹעַ כְּאֵל חֹשֶׂפֶת יָמִין אַדִּירִים מְרִימָה,
מַכְתֶּרֶת בַּנֵּצַח אֶרֶץ חֲרֵבָה וְעַם־כְּלִימָה:
לָנֶצַח אֶת עֶדְיָם לֹא יוּכְלוּ יִתְנַצָּלוּ,
לָנֶצַח לֹא יוּכְלוּ הִתְקַדֵּר, לֹא יִתְאַבָּלוּ.
לֹא לָנֶצַח יַפִּיל הָעֵץ אֶת פִּרְיוֹ, אֶת עָלֵהוּ,
לֹא לָנֶצַח יִפְשׁוֹט הַשָּׂדֶה מַעֲטֶפֶת בָּרֵהוּ.
הוֹדָם וַהֲדָרָם לֹא נֶצַח הַגַּנִּים יַשְׁלִיכוּ,
לֹא נֶצַח יִתְּשׁוּ יִפְרְעוּ מַעֲנִיתָם יַאֲרִיכוּ.
וַאֲרָזִים הָרָמִים לֹא נֶצַח רֹאשָׁם יוֹרִידוּ.
וּתְכֵלֶת זִיוָם שָׁמַיִם לֹא נֶצַח יַכְחִידוּ.

וְהִיא עוֹלָה בְּכָל פַּעַם מִדּוּמִיָּה וּשְׁמָמָה.
שְׁכִינַת הַנֹּגַהּ זוּ יָפָתֵנוּ נֶחָמָה!

וְעוֹד הַפַּעַם בְּיֹפִי נָגְהוֹ הַשַּׁחַר זוֹרֵחַ,
וְעוֹד הַפַּעַם בִּנְעִים הוֹדוֹ הַשָּׁרוֹן פּוֹרֵחַ...

מִתּוֹךְ גַּלֵּי חוֹם וְעַרְפִלֵּי זָהָב וְחַשְׁמַל נֹגַהּ-הוֹד,
הַגִּיחָה תַּבְנִית-תִּפְאֶרֶת-פְּלָאִים קֶסֶם-סוֹד!

נִפְעָמָה נִדְהָמָה תֵבֵל, הִשְׁתָּאוּ סְפִירוֹת-עֶשֶׂר.
לְשׁוֹשָׁן פַּס לַהַט, חֲבַצֶּלֶת הִשְׁפִּילָה לְבֶן-כֶּתֶר;
כְּמוֹ בְהַשְׁבָּעָה נִצְּבוּ רֵיחוֹת צָפִים כְּמוֹ נֵד;
רָקִיעַ הִשְׁתָּאֶה אֶל מְצוּלָה, הֶחְשָׁה כָּל הֵד;
וּבְרִיאָה כֻלָּהּ אֶל חַרְצֻבּוֹת-דּוּמִיָּה רְתוּקָה,
צוֹפִיָּה אֶל תְּמוּנַת-הַחֵן הַנָּוָה הַמְּתוּקָה!
וְהִיא צוֹעֶדֶת בַּהֲדָרָהּ עוֹטָה-עֲרָפֶל-טֹהַר,
וְעַל כָּל צְעָדֶיהָ הִיא זוֹרַעַת פְּנִינֵי זֹהַר;
וּבִצְחוֹק-אֵלִים הִיא מְלַבֶּבֶת אֶת כָּל הַבְּרִיאָה,
וּלְנֹגַהּ הַצְּחוֹק תָּגֵל אַף תִּפְרַח הַשְּׁאִיָּה.

עוֹבֶרֶת וּמְנַצַּחַת יְלֵל יְשִׁימוֹן נוֹאָשִׁים,
מְאַסֶּפֶת נִפְרָדִים, לַעֲנָקִים מְקִימָה חַלָּשִׁים;
מִקְּבָרִים מַפְרִיחָה צִיצֵי תִקְוָה רַעֲנַנִּים,
לִנְוֵה עֲדָנִים וּמְשׂוֹשׂ אֶרֶץ הוֹפֶכֶת מְעוֹן תַּנִּים.
נוֹגַעַת אֶל עֵינֵי כָל אִישׁ נִרְדָּם וְחִישׁ יֵעוֹרוּ,
וּמְלֹא כָל הָאָרֶץ סָבִיב יִרְאֶה כִּי אוֹרוּ...
אַיּוֹ? אֵיפֹה הֹוֶה? וּמִי מָחָה לוֹ זֵכֶר?
אֵיךְ נִשְׁכַּח כָּל אָסוֹן, אֵיךְ נֶעֱלַם פִּיד וָנֵכֶר?
יָפָתִי נֶחְמָדָה בַּת-חֵן נְפָשׁוֹת צוֹדֶדֶת,
מַשְׂאַת נֶפֶשׁ חוֹזִים, לֵב עַם רָפֶה מְעוֹדֶדֶת;
בַּת תְּהוֹם וּשְׁפָיִים, הוֹד יְקוּם וּשְׁלַל צְבָעִים אֶלֶף,
רִקְמָה מַזְהִיקִים וְצִיצֵי זֶמֶר וּשְׁאוֹן טַל דֶּלֶף —
הִיא עָבְרָה וְהַכֹּל שִׁנָּה מַרְאֵהוּ מִסָּבִיב.
וּמִן הֶעָתִיד נִשְׁקַף חָדָשׁ זִיו אָבִיב;
הַכֹּל סָבִיב קָם וַיְחִי, הַכֹּל שָׁב וַיֶּהִי,
הַכֹּל שָׂשׂ, אֵין עוֹד כָּל יָגוֹן וָנֶהִי.

II.

ספורים ופוליטונים

שירים פרוזים

תֹּכֶן:

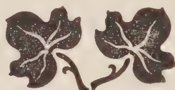
תמונה כהה.

א.

. . . „ומה נשמע בעיר מושבך? — הנני שואל את אחד ממיודעי מעיר גדולה במדינה — הנוע ינוע העם, המתעורר הוא לתחיה או ישן הוא בין הערים?".
— „מעטים התעוררו — השיבני בעל דברי — וינועו הנה והנה. הלא זוכר אתה, כי היו בינינו מכבר משכילים סופרים וקוראים עברים, היו גם נאורים מתבוללים. כאשר החלה ח ב ת צ י ו ן קמו בקרבנו גם חובבי ציון ויעשו כמשפטם בכל הערים, וכאשר נשמע הקול „ציונות חדשה" עלו „כיונק מארץ ציה" גם ציונים חדשים, אגודה או אגודות, דרשות, חגיגות, מעט שקלים, מעט מניות, אך עתה היתה התנועה למנוחה, אין כח ואין חיים, אף אין תאות נפש לחיים חדשים". — „האם לא יסורו אליכם מטיפים, החסרי נואמים אתם, האין לכם עובדים זריזים שבמקום שאין אנשים ישתדלו להיות איש?" — „מטיפים, לא; לא כאלה יוכלו לעולל עלילות במקומנו. נאומים נשמעו ונשמעו, ובאחריתם היו למשא על השומעים. היו לנו מעוררים אחדים אשר הכו את הכפתר וירעישו את הספים בתחלה, ואולם אחרי כן היה קולם כקול קורא במדבר וייעפו וייגעו ולא קמה עוד רוח בהם. הן לא נביאים המה כי ידברו השכם ודבר. הם ראו, כי הארמה אשר עליה הם זורעים כצחיח סלע היא ותרפינה ידיהם". — „ומשפט העם מה הוא?" — „העם הרב, העני, המפלגה העצומה הנקראת בשם המון־העם נוטה עתה אחרי החסידות, ושני צדיקים חופפים עליה, ונקל להבין, כי גדורה הדרך בפני הציונות לחדור אל עמקי המפלגה הגדולה הזאת. גם אם יטיפו כל הימים באזניה לא תשמע ולא תבין".

והנני מוסיף ושואל: „איזה הדרך לכדה החסידות את מפלגת המון־העם? מילדותי גדלתי בערי המדינה, וזוכר אני כי היו שם בין בני עמנו המפלגות האלה: בע"ב מתנגדים, חסידים, ה מ ו ן ־ ע ם מ ב ע ל י ה מ ל א כ ו ת, משכילים עברים, ונאורים מעטים, הנקראים במדינת מושבנו בשם „דייטשען". בעה"ב המתנגדים והמון העם היו מתפללים בבית הכנסת ובבית המדרש (מלבד

להתפלל עם ותיקין — ויהי מה. הוא איננו זז מן המנהג הזה, וכשהוא בא להתפלל בביהכ"נ כחובתו איזה פעמים בשנה, הוא כופה שם הר כגיגית על המתפללים להשכים ולתכוף תפלה לתפלה, אך בשביל דקדוקו לעצמו. הצבור איננו רגיל בזה. הצבור מבקש, למשל, בשמחת תורה, מעט אריכות, מעט חירות, מעט שֶׁהִיָּה בעליות. הצבור חושב כי אין זה עון פלילי אם יעבור מעט זמן תפלה, ושיעלו עוד איזה אנשים לתורה. אל נצחק לדבר כזה. זאת היא החדוה, זאת היא החירות הקטנה. הרב איננו זז מדעתו. הקהל יקצף ירגז, ועוד רע מזה, הוא יצחק, ילעג. או סכסוך אחר: יש שם מנהגים ישנים מקדמת דנא, אומרים שהם מימי הגאונים שהיו בעיר. הרב איננו מסכים על המנהגים האלה. היא מְצַוֶּה לתקוע כסדר שהוא חפץ עפ"י הדין. בעל התוקע מניח את השופר ואומר: יתקע הרב; ה„צדיקים" אומרים גם הם שאין לשנות מהמנהגים הקדמונים, והרב אין לו אלא הדין. בדרך זה פנה זיוו וסר צלו מעל עם־החרדים. מי יודע אם לא טוב היה לקבל רב מגדולי החסידים, שעמד אז על הפרק. אנחנו המשכילים פחדנו מפני אימת חסידותו, פן ינהוג מנהג קנאים. אבל הוא בעל רגש, מתעורר, חוצב־להבות־אש, ואולי אפשר היה לעוררו לאיזו פעולה מועילה לטובת ישראל, בעת אשר הרב המתנגד הוא קרח מכאן וקרח מכאן. אין הוא יכול להשפיע על החרדים, ואין בכחו לאצול מרוחו על המשכילים".

ב.

„ומה משפט הרב ע"ד ציון ?" — „לציונים אחת היא, כי אחרי אשר הרב איננו מרוצה־לרוב־העם, ודבריו אינם נשמעים, לא רק יבצר ממנו לעשות דבר לטובת הציונות, כי גם עזרתו תוכל להיות לרועץ בעיני המון העם. כשהוא לעצמו, הוא דן כל דבר בדעת ובחשבון. הוא משיג על הציונות את כל ההשגות השגורות בפי בעלי החשבון. הוא השמיע דעתו מכבר כי טוב שיסעו היהודים לאמריקא. הניצוץ הציוני לא התלקח בלבו ומן הקרח הנורא לא תוכל הציונות לצמוח. ככל זרע צריכה היא למדרגת־חום ידועה". — „דבריך אולי נכוחים הם

חברות — במִנְיָנִים), בעה"ב יושבים בכותל מזרח ובמקומות קרובים אל המזרח, המון העם בספסלים האחרונים, החסידים — בשטיבלעך או בקלייזליך מיוחדים אשר להם, המשכילים היו באים לפעמים לבהכ"נ ולבהמ"ד, וה„דייטשען" הוקירו את רגליהם. לא אזכור בעלי מלאכות חסידים, המון־עם מתפלל בנוסח ספרד. ההמון היה מכבר סניף למתנגדים, ונבדל מהם אך בחוסר דעת התורה".

„אמנם כן היה משפט המון העם בשכבר הימים, אז היו החסידים — חסידים, ויעמיקו שאלה ויגביהו למעלה, ודרישותיהם ותביעותיהם בבחינת היראה והחסידות היו גדולות, ולא כל הרוצה את השם בא ונטל. אך עתה הם מקבלים גם את ההמון, ו„הבא לטהר מסייעין לו". מרגלא בפומייהו: אין לגדור, כי אם לקבל, כי עוד אך דבר זה נשאר להחזיק את היהדות. אם לא נקבלם — ילכו ויתקלקלו. והם מקבלים גם אנשים מן השוק, גם צעירים שאינם זהירים במצות, למען אך יקרא השם עליהם. ובני ההמון מוצאים קורת רוח בקרבה זו שמקרבים אותם. אין הם חייבים ללמוד תורה הרבה, או להיות מהדרים ומדקדקים הרבה. כל ימות השבוע אדם כזה עושה מה שהוא עושה, ובשבת הוא לובש משי ונעשה „יהודי יפה". וגם התופר או הרצען שאיננו יכול לזכות בעצמו לגדולה, שולח את בנו הבחור להסתופף בצל החסידים, לפנקו ולעדנו ולזככו עי"ז. לפי מצב התרבות ותכונת הרוח עתה נבלעת מפלגת ההמון במפלגת החסידים מעט מעט".

„ומה היה למפלגת המתנגדים הישנים?" — „מפלגה זו הולכת וכלה. לה אין אנשים אשר יעמדו בראשה; לה אין אור להתחמם כנגדו; היא קרה ויבשה מכבר, ומשנה לשנה היא פוחתת והולכת". — „אבל, כמדומה לי, יש לכם ר ב מהמתנגדים". — „כן הוא, ישנו לעצמו, לנמוסו, למשמרתו, אבל לקהל הרי הוא כמי שאינו. ראשית, אין כמעט שומע לו. כבוד הצדיקים אשר בעיר ומוראם והדרם על פני המון־העם, ומה שהרב גוזר צדיק מבטל. הרב מעביר את השוחט ומצוה להכריז ששחיטתו טרפה, והצדיק אוכל ומאכיל משחיטתו; מסביב ל„צדיקים" מתאספים, מתעוררים ומתרגשים, ומסביב להרב יש מקום ריק ופנוי. לוא גם יאבה לתקן דבר חדש בקהלה לא יוכל, אך הוא גם לא יאבה". — „אם לא ישגני זכרוני — העירותי את אזן מיודעי — התאמצתם אתם המשכילים המעטים להביא את הרב הזה ולכוננו ולסעדו, בתקותכם כי ביתו יהיה לבית ועד למשכילים, לקרב את הנאורים, להשיב לב בנים אל אבות". — „כן קוינו, אך תקותנו נהפכה לאכזב. הרב הוא מתנגד, ולו יש דברים שהוא מדקדק בהם לעצמו. הוא מדקדק, למשל, בהשכמה. הוא צריך לאסוף לו מנין

המעטים, או כמו שקוראים להם כעת: הציונים הקולטוריים, ומה אלה לבדם יכולים לעשות? הם „השבלים הבודדות", הם החתומים והקוראים המעטים של מכה"ע העברים, הם הם אשר אתם הסופרים קוראים להם בשם „קהל", בשם „עם", הם אנשים אשר אתם מציעים לפניהם את הצעותיכם לעשות בעד העם. אתה אומר שעליהם להתאסף מסביב להרב. בעיון נכונה דעתך, במעשה אין ידים לה. לא אנחנו נִבָּנֶה מאת הרב ולא הרב ממנו. „ההתנגדות" הקשה כארז רחוקה מאתנו הרבה יותר מן החסידות הלוהטת".

„ומה משפט ה„דייטשען" כאשר יקרא להם ההמון?". — ה„דייטשען" לא פעלו בקרבנו דבר גם מכבר, ועתה הושפל גם ערכם הקודם, ערך ה ע ו ש ר. אל תצחק, כי אך בקשט ותום אדבר. המשכילים, היודעים עברית, „האפקורסים", כאשר קראו להם הקנאים, פעלו ברב או במעט, כשהיתה השעה כשרה לכך. לא לעולם חסן. תקופת ה מ א י ר י ם היתה יפה לשעתה, כמו שתקופת הפלוסופיא של אריסטו היתה יפה לשעתה. המאור שבתקופה ההיא מצא עתה קן לו במחנה הסופרים והקוראים אשר ידגלו בשם ציון. אך מי שהוא עִוֵּר שתי עיניו איננו רואה זאת על כל צעד. גם אנחנו כותבים וקוראים עברית, אולי יותר מהמשכילים הראשונים, ועוד יתרה נעשה: הננו מקימים בתים לחנוך. במקומנו יסדנו חדר־מופת טוב מאד, אף קבענו עתים לשעורי ערבית בעד המון העם, גם יש לנו בי"ס לשבתות. המכניסים אנו תחת כנפי ההשכלה גם מן „החשוכים" מזה אחד ומזה אחד כאשר עשו המשכילים הראשונים? אף במעוט מעשינו אנו עושים יותר מהם גם במקצוע זה. הגע בעצמך: שעורי ערבית בעד המון העם, ולא רק שפת עבר כי גם שפת המדינה ומעט מדעים. ומה ה„דייטשען" עושים, אלה שאינם מבינים עברית, אלה שאינם לא בתורה ולא בהשכלה עברית? ה„דייטשען" יכולים לעשות אך בעשרם. מה „דייטש" עני בעיני העם? משכיל עני יוכל לפעול, ורוב המשכילים היו והם גם עתה עניים. אך „דייטש" עני לא יוכל להיות נדיב ולא יוכל להתמנות לפרנס, ומכיון שלא יוכל להיות נדיב ולהתמנות לפרנס ולהיות הודו והדרו על פני הקהל, לא יוכל לעשות דבר. מדוע? יען כי קשר פנימי ורוחני אין לו עם הצבור זולתי חבל הכסף. ולכן אתה רואה את ה„דייטשען" גדולים ונהדרים בווארשא, ומעט גם בלאדז, מקום שיש להם עשירים, אבל במדינה, בערים גדולות וקטנות למאות שבמדינה זו אין כל רשומם נכר, גם אם נמצאים מהם איזה עשרות בכל עיר גדולה. ראשית, אין להם עשירים גדולים, ואם ימצאו ביניהם עשירים, שוב הדבר תלוי בלבם אם הם נדיבים, וכשהכל כשר וישר והם גם נדיבים, יש

— הנני משיב לאיש המדינה — ואין בידי לעמוד על כל פרטיהם, וגם למותר הוא לאמר שאחריותם עליך, אחרי כי אין אנו דנים ע"ד ערים ידועות ואנשים מפורשים בשמותיהם, ובכ"ז הם מעציבים אותי מאד. מי יודע אם הדבר אשר הוא בעיניך תולדה איננו סבה. המון־העם איננו נכנע להרב, אולי בגלל אשר עזבתם אותו בודד במועדיו. עליכם היתה החובה להקהל מסביב לו, לחזקו ולכבדו, לאמצו ולרוממו, כי עתה אולי כמכם ראו וכן עשו גם בני המון העם. הן דברנו על אדות המפלגות לפנים והיום, ואתה אמרת, כי במפלגת המון־העם נראו בשנים האחרונות במדינתנו פנים חדשות ומסבירות לחסידות, אף אמרת לי, כי מפלגת המתנגדים שהיתה מכבר מבצר התיכון תלך ותצער, ומה דבר המשכילים עתה?". — „המשכילים — עליהם אין צרך לאמר לך, כי לא אחת כבר חוית את דעתך, כי המשכילים דאתמול הם הציונים עתה. המשכילים העברים העומדים בתָּוֶךְ, הזוכים לשני שלחנות, אלה שהורתם ולידתם היו בבתי הורים תמימים, אלה שגדלו ויחונכו בתורה ובתלמוד, אלה אשר צרפו אחרי כן אל תורתם את חכמתם בשעור מרובה או מועט, כי בהם יש מדרגות מדרגות, כולם עתה בתוך המחנה הציוני. אבל הם היו מעטים לפנים, והם גם מעטים עתה. גם במקומות ששם הציונים בכלל הם רבים, הציונים האלה, הציונים הקולטוריים, הם מעטים. הציונים הרבים הם משלמי השקלים מן העם. במקומנו לא היתה יכלת להרחיב את התנועה, אף לשקלים, בגלל הסבות האמורות. המון־העם הולך לאור „צדיקינו" ו„צדיקינו" לא יתנום לשלם שקלים. ואם נאמר להסיר את לב המון־העם מאחרי צדיקינו, הלא עתה עלינו לשנות את דעותיו של המון־העם ואת מנהגיו, והנה שאלת הקולטורא.. אם נאמר לעם — ובכלל אין להסכים על צביעות כזאת — תנו אך שקלים, ואת הקולטורא שלנו לא נטיל עליכם, אז לא ישמע לנו. מדוע ישמע לנו ולמטיפינו, ולו מנהלים ומטיפים טובים בעיניו! ואנחנו פסולים בעיניו. ובכן נחוץ הדבר לשנות את העיקר שיהיו מנהליו פסולים בעיניו ואנחנו כשרים, למען ישמע לנו. ואיך יהיה הדבר הזה בלי אשר יקבל את דעותינו? ואיך יקבל את דעותינו, אם לא נטפל בו ללמדו ולעוררו ולהבינו ולהוכיחו? ועוד הפעם שאלת הקולטורא... זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי. במקומות ששם אין צד שכנגד עצום מאד, יש אשר נקל הוא להרבות את מספר הציונים המשלמים שקלים. המרכז, נקודת החיים היא תמיד בקרב הציונים המעטים הקולטוריים, אך יש אשר מסביב להם יתאסף מחנה ציונים שמעמידים על אחת. אבל במקומנו, בהיות הדרך גדורה בפניגו אל המון־העם, הלא נשארו אך המשכילים

האומה תתקיים. השנוים שאנו רואים הם הכנות אל מצב יותר טוב. גם הקלקולים הם הכנות אל תקונים. אי אפשר שהדברים יעמדו בקלקלתם ימים רבים. מפלגת החסידים —אתה אומר— משתרעת ומתרחבת עד שהיא מאספת לכל המחנות, עד שהיא פורשת כנפיה גם על המון העם. היא איננה גודרת גדרים עוד, היא איננה בודקת לקרב ולרחק. בדבריך אלה צפון סוד פתרון שאלה זו. כשגבולות איזה היקף נמחים, אז אין היקף עוד. אם מספר החסידים כה ילך ויגדל, כי עתה יחדלו מהיות מפלגה. חבל —אתה אומר— על המפלגה התיכונה שהיא מתפוררת. אבל אם היא מתפוררת, אין ספק שאין מקום עוד לתבניתה הקשה ושכבר עברה שעתה. זה הכלל: אין לנו להתאונן, כי אם להבין. התבניות הולכות ומתחלפות, והתכן הפנימי נשאר בעצם תמו. בתוך התרדמה המדומה הזאת, שהיא באמת תנועה גדולה, אנו צריכים, למצער, לאנשים מעטים אשר ידעו מ ה ה מ ה ח פ צ י ם. גם בכל עם אחר לא רבים המה ה י ו ד ע י ם. העושים, ההולכים הם רבים מאד, אבל היודעים מעטים. המשכילים הראשונים היו יודעים אחת: עלינו ללמוד מדעים ודרך-ארץ. מה שהם ידעו יודעים גם אנו, אבל אנחנו העמקנו, הרחבנו את הדעת הזאת. הם חפצו למצוא חן בעיני אחרים, ואנחנו חפצים למצוא יסוד לחיינו; הם חפצו לצחצח את בַּרְנוּ, ואנחנו לא רק זאת, כי גם להסיר ולהעביר את זוהמת הגלות מעל נפשנו הלאומית, כל זוהמת גלות, גם זו של מתנגדים, גם זו של חסידים, גם זו של נאורים. היו מעטים, אם אין רבים עמכם, אבל היו ועמדו על עמדכם! חבל שאין אתם מאספים שקלים הרבה ומניות הרבה. אנו יודעים כולנו כמה נחוץ האמצעי הזה אל המטרה, אבל אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון את לבו. האם בנין-האומה איננו אמצעי נחוץ? אתה אומר, כי גם במקצוע זה אין אתם יכולים לעשות כ כ ל א ש ר ת ח פ צ ו יען כי הרב מתנגד וה„צדיקים" אינם מסכימים וההמון וכו', אבל אתם עושים מעט ואתם חפצים לעשות הרבה. הבה נבאר לעצמנו מה הוא החפץ הזה? הזה הוא רצון-של-ח"ל, כרצונו של פלוני לנסוע מעיר א' לעיר ב', ולא יוכל? הלא הרצון הזה הוא הכרה, כי המצב הנכחי לא טוב הנהו. הרצון הזה הוא מלא כרמון דעות ידועות, הרצון הזה הוא מסקנת השקפה חדשה על עניני הכלל. טוב שיש מפלגה כזאת, טובה אף אגודה קטנה כזאת".

„בעיון צדקת —אומר איש המדינה— אבל במעשה הנה עניים אנחנו, והעוני מתגבר ודעתו של צבור טרודה במזונותיו הקשים כק"ס, ואין גודר פרץ גם במקצוע זה. אמור אמרו ליסד איזו חרשת מעשה להעביד בה יהודים או להרגילם בעבודה ואין קול ואין קשב. מעינות הכלכלה הישנים דללו וחרבו והתגרו התגרים ורבו החנונים והלחץ יגדל ואין מוצא". — „כן — עניתי, דבר זה לא חזיון מיוחד הוא

בידם ליסד איזה מוסד, לעשות דבר טוב, אבל פעולה פנימית בקרב העם לוא גם יאבו לא יוכלו לפעול. והם גם לא יאבו. אין אני אומר שאין ביניהם אנשים טובים, שאין ביניהם אנשים חכמים, ושהדברים הטובים אשר זה וזה עושים אינם טובים, אבל אין זאת במדינה מפלגה עברית פועלת בקרב העם. ובכן זה המעמד: המון-העם נמשך אחרי החסידים, המתנגדים הם מפלגה עוברת ובטלה מן העולם, ה„דייטשען" גם החל לא החלו להיות למפלגה פועלת במדינה בערים הבינוניות והקטנות, המשכילים והם עתה הציונים, הנם מעטים, ורובם עניים. ע"כ הכל דומם ונרדם".

ג.

הנני מנסה כחי לנחם את בעל דְבָרַי: „מרוב עצים אין אתה רואה את היער. המעשים של ממש מכסים מעיניך את הכח-המניע אשר בקרבם. ראה דבריך סותרים אלה את אלה. אתה אומר שהכל עומד נח על מקומו, ואתה מוצא בעצמך שנוים רבים שנעשו בימינו: ההמון נעתק ממקומו, מפלגת המתנגדים מתפוררת, המשכילים היו לציונים, ה„דייטשען" שבמדינה הולכים ערירים בבחינת ההשפעה הצבורית עוד יותר מאשר לפנים. הנה כל אלה הם שנוים, ואתה עומד ותוהה על הקפאון ועל התרדמה. במקום שיש שנוים יש התפתחות. יש חורבן, פרוד (אויפלאֶזונג) במפלגות ישנות, ויש יצירות מפלגות חדשות. השאור המוטל בעריסה תוסס והולך. הכל חק והכרח וגזרה. מפלגת המתנגדים הולכת ומתמעטת בעל כרחה; המון-העם נמשך אחרי החסידים בעל כרחו; החסידים בעצמם מתרחבים ונעשים סבלנים בעל כרחם; המשכילים העברים פושטים את צורתם הקוסמופוליטית או הלאומית הזרה ולובשים צורה לאומית עברית בעל כרחם. ה„דייטשען" נעשים זרים לעמם בעל כרחם. לכל עשב כזה יש מלאך שמכה אותו ואומר לו גדל, לכל חזיון כזה יש סבה פנימית שמכרחת אותו לצאת לאויר העולם, ואין אני אומר, כי הכל משתנה עתה לטובה. יוכל היות, שהוא משתנה לרעה, אבל הוא משתנה, ובאשר יש השתנות יש הסתגלות אל תנאי החיים. לי אחת היא: יתמעטו המתנגדים, יתרבו החסידים, ידולדלו ה„דייטשען", יצטמצמו המשכילים במחנה הציוניים. דבק אני בכללות האומה ומשתוקק אני שכללות

האלה, שמש שופכת חום רב, פלגי להט! אנחנו עיפים ויגעים מעבודת הקונגרס. על הגשר הכביר יש במקומות אחדים מעבריו כסאות חצובים באבן ומחסה פרוש עליהם.

ישבנו לנוח מעט, אני וראובן בריינין. אינני זוכר מי היה עמנו עוד. בריינין, בור סיד שאינו מאבד טפה, אולי ימלא אחרי את הפרטים אשר אני חסר. הנני זוכר: אז עבר לפנינו איש, וכמו חפץ לגשת אלינו וכמו החל לדבר אלינו. הוא היה כבן חמשים. קומתו היתה ישרה כקומת איש אשר עבד ימים רבים בצבא, ואולם באחרונה תחת משא השנים, או העבודה, או הצרות נכפפה מעט. הכפיפה היתה קלה וכמו אך החלה, הפנים הפיקו עוז מכבר, וכמו צל חלושה ורפיון, מדוה או מצוקה היה פרוש עליהם. הפנים היו שזופים מאד. גם בלי בקיאות יתרה בחכמת הפרצוף יכול כל איש להכיר, כי זה הוא איש חזק, בריא, אשר זה עתה החל הָעָש: זקנה או ע־ני, לאֶבלו. לא ידענו מי הוא. בגדיו היו כבגדי פועל או כבגדי אכר. בשווייץ אין מפלגות העם נבדלות בבגדיהן. פועל העובד הרבה יתר מדי או אכר פולח ובוקע — שנסתחפה שדהו. אם כה ואם כה חשבנוהו ליליד הארץ.

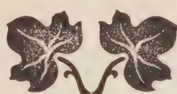
למה נגש אלינו ומה הוא סח? המבטאים בשווייץ רבים מאד, ואם ידבר איש יהודית־אשכנזית במבטא ברדיטשוב, גם אז לא יבדל הרבה ממבטא חור או ברן. מי שיודע את כל המבטאים ההם יודע יתר משבעים לשון. מה בעל־המבטא הזה חפץ? כי האיש העומד לפנינו הוא יהודי, לא עלה אף על לבנו. הכל יכלנו לשער זולתי זאת. כבר ראינו טיראָלים, קוקים, חינאים, שבאחריתם נתגלו כיהודים. אך האיש הזה, בעל הפנים האלה, לבוש בגדים כאלה — יהודי?

ואמנם הוא היה יהודי, והוא בא אל הקונגרס הציוני. הוא היה אחד הטיילים! הוא חפץ לראות את באזיל, הוא השתוקק לראות את התמונות מעשי ידי באֶקלין, ואת הרהיין ואת המינסטר! הוא בא ברגליו — אולי זוכר אתה, בן־לויתי, את המקום אשר משם בא? שמענו אז את כל הפרטים, ראינו את כל האותות והמופתים.

אגדת היהודי הנצחי על גשר הרהיין! לא הרחק מהמקום הזה נמצאו שְׁלַבֵּי המדרגות ששם היו מחולות המות בימי הבינים, ששם גלגלו את היהודים מראש צוק בשעיר המשתלח. האבנים ההן יודעות וגם מי הרהיין יודעים את האגדה הזאת, ואנחנו שמענוה עוד הפעם, שמענוה אחרי הקונגרס, והיא אולי היתה עמוקה ונמרצה הרבה יתר מדרשות רבות שנשמעו בלשכות הקאַזינאָ. אליהו נראה לנו והוא מספר אגדה? לא! יהודי חי וקיים, יהודי מארץ ביהמן!

לעירך, כי עוד לערים רבות, וגם פה אני רואה שהקלקול בהכרח יבוא עד הגבול, אשר ממנו והלאה אין עוד קיום. העם ירד מטה מטה עד שיוכרח להתאמץ למצוא שביל לצאת מן ההפכה בכל פרנסותיו. המשטר או לא־משטר האיקונומי הנכחי של עמנו הולך ורץ בכח טבעי עד המשבר. חובתנו היא אך לעורר בעמנו את רגש הכבוד ואת רגש הדעת והחיים. אם יהיו אלה לו אז ימצא כח בקרבו לעבור מן הקלקלה אל משטר טוב ומתוקן".

אמנם כל אלה הם אך באורים לתמונה, אך לא אכחד כי כהה היא מאד.

הטיילים.

השטנה הבזויה — לא אזכור איה שמעתיה, או ראיתיה בדפוס — כי כח המושך של הקונגרס בלונדון לא היה צפון בקונגרס עצמו, ברעיון הציוני עצמו, כי אם בלונדון, כי אותה נפש האנשים לראות את לונדון ולטייל ברחובותיה. העלתה על לבי זכר שני טיילים כאלה, עומדים לפני כמו חי, ואינם זזים עד שאתארם, למצער, ב„יד כהה". האחד הוא מן השנה השלישית -- האשכנזי היה אומר במקום הזה: יאהרגאנג 3 — והשני הוא מהשנה הרביעית של הקונגרס.

אחרי הקונגרס השלישי ואֻתַּר אני ועוד שרידים אחדים בבאזיל. כחום היום עברנו את הגשר הראשי על פני הרהיין. כל יודעי באזיל יזכרו את המקום היפה ההוא. חסין הנהרות שוטף שם כזרם קיר, כמפל מים במורד, סוער ומתדפק אל גדותיו כמחי קבל. באשכנז הוא כשוכן־בלא, כובש יצרו, שאנן, רצוף דודים, מתעלם באהבים. פה הוא רץ אל ההרים, פה הוא בוקע צורים, ואזני העובר תצלינה משאון חשרת מים. וההכלת לא תכלת נוגה, לא צעיף תרדמה, אך כתנת אור, נוצצה ולוהטת, שנונה כחצים, מלאה נעם ואמיץ. ומשני עברי הנהר באזיל הראשית, העתיקה, עם ראשי מגדליה וצריחיה הנחפים בזהב קרני השמש, ו„באזיל־קטן", חדשה, רעננה, רחבה, בלי מפלאות הבניה, בלי מפעל יד חושב, אך שקט וְרְוָחָה לשואפי צל, באזיל של הגבירים החדשים. אַבא־רהיין סואן ברעש, כמו יתקצף על אשר נועזו בני היבשה להעמים על שכמו את הגשרים הכבדים

הלוך והמעט עד הגבול, ומעינות הכלכלה הלכו הלך ודלל, הלך והחרב, עד אשר כלאו, ואז נהרס איש וביתו, ויהי איש אשר לו בנים והוא נותן אותם למורים ללמדם ואגורה אין בכיסו לשלם שכר ויבטל את הבנים מלמידם ויקבלם לעזור לו בעבודתו ויעבדו האבות והבנים יחד לרוח, כי גם עבודה לא הביאה כל שכר, כי מאס בהם עם הארץ, גמוטו מוסדי מעמדם, ויפנו כה וכה ויתאוננו ויתחננו וידברו רכות וידברו קשות, והעשירים מקרב אחיהם, והאנשים אשר מלים יפות על לשונם דברו אליהם מהתלות: שבו וחכו, הדור דור נאור, העת עת חדשה, מוקשי מדינה המה, סרבים וסלונים המה. ויהיו להם כל הדברים האלה כדברי אכזרים לועגים לרשים וכתנחומות איש שָׂבֵעַ, אשר ינחם את הרעב לחכות עד שַׁנות הדור את תפקידו.

ואז החלו האנשים לנדוד לארבע רוחות השמים. לא ידע איש בשבתם ובנודם. לא ידע איש את היהודים אשר ישבו בכפרים בסביבות פולנא, כי גם את שם פולנא לא ידע איש לפני המקרה הרע. והאנשים אנשי כפר, גם עבד עבדו בצבא, גם עשה עשו בכל מלאכה, גם את בניהם נתנו לביה"ס, גם שפת הארץ היתה שגורה בפיהם, והאיש אשר לפנינו בכבדות דבר אשכנזית ויהי מבטאו כמבטא עמקי שפה שבשווייץ, כי אך מְשַׁחִית דבר, ואולי גם „זְהָה" ענה לפקידו במערכות הצבא, גם פניו כבר היו פני בן כפר, וידיו ידי עשו, גסות, חזקות, כשרות לכל עבודה -- לכו ועשו אותם לפועלים, לעובדי אדמה, לאנשי כפרים. אבל כבר הם פועלים, עובדי אדמה, אנשי כפרים, כבר לא יכלנו להכיר את היהודי ההוא כי הוא יהודי. חוטם כזה — את חצי הונם נתן נתנו במחירו משתוקקי התבולל. וגם חוטם זה כבר היה למאושר ההוא. גם בית ואחוזה היו לו מכבר. ביהמי שבביהמים! ושם בקרן זוית, בפנה נכחדה, שם עוד יוכלו היהודים להתבולל. שם אין המונם רב. שתים שלש משפחות בעיר, בכפר, שתים שלש למאה לחמשים משפחות אחרות. השעור שעור טוב: מלוא הכף לרפואה שלמה. והנה סער בא ואוחז בערף האנשים ההם ועוקרם מאדמתם אחרי אשר הרס ויכלה את כל רכושם, ויזרם בארצות וינערם באשר ינער הארבה.

-- שלום עליכם ר' יהודי — ובכן לקונגרס, לבאזיל?

— כן, לקונגרס, לבאזיל. לשווייץ באתי. הנני נודד. פראג-ווין. האנשים לא ידעו במה להושיע. חשבתי לצאת לאמריקא. הדרך רחוקה. חשבתי דרכי לשווייץ. ידעתי את דבר ציון. ידעתי, הנני אוהב... לא אוכל הביע זאת במו פי. ראיתי... מכ"ע... הוא יוצא בווין... כן, באתי הלום. הפרוטה כלתה מן הכים.

אדם פשוט, חזק, גם מעט, בלי תחבלות, בלי פקחות יתרה — ובכל זאת יהודי. אך העור החיצון היה גס, ואולם עמוק מן העור כבר נמצאה דקותו, כבר נמצאה רוחניותו היהודית. הוא אדם פשוט, אין חלק לו במלומדים, ברבנים, בחוקרים, ובכל זאת יש אשר הוא עובר לפני התיבה להתפלל, יש אשר הוא קונה לו ספר לקרוא בו, יש אשר הוא הוגה, יש אשר הוא חותם על מכ"ע. בן כפר — זאת סבת פשטותו וגסותו. הוא ואבות אבותיו גרו בביהמן. הם גרו בערי השדה, בכפרים. זה מאות בשנים הם יושבים שם. יושבים ועובדים—די היה לראות במעוף עין קלה את האיש הזה למען הוכח לדעת, כי לא הלך בטל—, עושים בכל מלאכה, מסיעים משאות, מובילים עגלות, סוחרים, רוכלים. אין אף אחד עשיר ביניהם. בסביבות מקום מושבו הם יושבים משפחות משפחות בכל כפר, בכל עיר קטנה, רחוקים ממרכז היהודים, רחוקים ממקור הדעה והתקוה אשר ליהודים, ובכל זאת יש אשר יגונב אליהם דבר והשתאו והתעוררו.

מאין באו שמה? לבנו לא הלך אחרי חקרי כדמוניות, להלאות את נפשנו ואת נפש האיש הדובר בנו בשאלות כמו אלה. לא קדמוניות חקרנו. ההוה עמד לנגד עינינו, ההוה בכל עצבו ורגזו בתבנית היהודי הזה. בוא באו היהודים שמה כאשר יבואו אל כל מקום. הסער נשא את המוץ על כנפיו ויביאהו למקום ששם, לפי שעה, לא היה סער. כן ישבו, נולדו, מתו, ועוד הפעם נולדו — יהודים שונים, דורות שונים, ועם אחד. סער לא היה ויֵשבו. והנה התחולל הסער. המקרים הידועים פרצו בביהמן. המקרים — ההוא ידע אותם? האם היהודי הזה ושכניו יודעים את מוצא הסער? אך אחת המה יודעים, והיא, כי היסוד שעליו הם עומדים החל לנוע תחת רגליהם. גם ידע לא ידעו; הם חשו זאת בנפשם, בלחמם. עם הארץ החל להנזר מהם, האנשים החלו להלעיב בהם, הנערים השובבים החלו לידות בהם אבנים. והיה כאשר תפגע אבן באיש ואמר בתחלה אך מקרה הוא. אמנם גדול הכאב, אמנם זב דם, אך כאלה וכאלה יקרו. ואולם בפגוע אבן שניה ושלישית ורביעית הלא יתבונן ואמר בלבו: לא במקרה פגעה האבן בי.

ויהי התופרים אשר תפרו בגדים בעד האכרים, ויאמרו להם האכרים יום אחד: לכו לעזאזל ואת בגדינו יתפרו לנו אחינו, והרצענים אשר תפרו את הנעלים והבונים אשר בנו בתים והפועלים אשר עבדו במלבן והעגלונים אשר נהגו בסוסים והרוכלים אשר קנו או מכרו וכל איש ישראל אשר היה לו מסחר ומלאכת עבודה נשא ונתן עם האכרים ועם האלופים ראו כי האנשים האלה נסוגים מהם וידחפום בחזקה או יהפכו להם עורף, ויאמרו האנשים בתחלה אך חלי הוא ונשאנו, שוט שוטף יעבור, וישבו יחיל ודומם ויאכלו את שארית חילם וימעיטו את צרכיהם ואת צרכי ביתם

עוד בחיים. תמונתו חקוקה על לוח לבי, לא כתמונה פרטית, אך כסמל רעיון, כתבנית דבר כללי. הגלות מביהמן דברה אלינו על גשר הרהיין בבאזיל. לא אתפלא על אשר בימים מאז ספרו ויאמינו, כי אליהו נגלה לפלוני ולאלמוני. יש פגישות שהן כמעט כגילוי אליהו.

עברה שנה ואני על מכסה האניה השטה מאָסטנדה לדאָוור. עוד הפעם קונגרס, עוד הפעם „טיילים" יוצאים „לראות את הערים היפות". הים מאסטנדה לדאָוור איננו נורא מאד, ובכל זאת הלא הוא ים. בעוד האניה צפה במנוחה, בעוד החוף נראה, המסע הוא אך שעשועים, אך בעלות האניה על במתי ים תחדלנה המהתלות, והעצמות תחלנה לרחף מעט, גם עצמות האנשים שהסכינו לנסוע באניות בים, ומה גם עצמות הנוסעים בפעם הראשונה. הים איננו זועף, רוח היום צח, מבין עבי שחקים אך זה השקיף השחר באור יקרות, חופי בלגיא הולכים הלוך ונמוג, עוד הם נשקפים כמו במעטה חלום, כמו בעד וילון הרקיע, ונעלמים ואינם. אך פאת מזרח כתכריך צבעים רקמה. אין רעמי רעש, אין נהמת סופה ויללּ צלמות, הגלים אך ישיחו את סוד שיחם. ואולם מי יודע אם לא יהפך צוף אמרותיהם לשאון מדנים, למפיץ וכלי זעם, מי יודע את העולם הנעלם ההוא אשר אך את פניו אנו רואים. אך שעות מספר לנו לנסוע, ואולם מה יוכל לקרות במשך שעות מספר, אף במשך רגעי מספר — אלהים אדירים יודעים זאת.

אז יאָספו כל האנשים היראים מסביב לכל איש אשר לא יירא. במלכות העורים יוכל גם בעל עין אחת למלוך. „הסגולות" ידועות: שֶׁבת על המכסה, שבת באמצע האניה. הננו חשים לכבוש לנו את המקומות המסוגלים ההם. אני „הגבור", אני הנני חשוב־קצת אצל השר של ים. אם יתחולל סער, ודאי אהיה אנכי המשתדל להמתיק את הדינים. בים הצפוני הלא הנני קורטוב של בע"ב, רוחץ זה כמה, נוסע הנה והנה זה כמה. הנני מרגיע את רוחות המפחדים, הנני מבטיחם כי אין דבר, והם כּת־בקים ונאחזים בי. רופא אחד אשר „טייל" מרוסיא הדרומית ישב לימיני ויאמצני אל לבו. נפלא הדבר, כמה חבבני האיש הזה חיבה יתרה לפתע פתאום. לשמאלי — סוחר או עורך דין; אם לא אשגה, מעיר ריגא. הגלים נערמו יתר ויתר; לגלים כאלה יאמרו הספָּנים: תנועה קטנה. מתנועה קטנה עד גדולה רב הדרך; מגדולה עד טלטול עצום רב הדרך, מטלטול עד נחשול רב הדרך, אבל גם תנועה קטנה דיה להלבין את פני הרופא אשר לימיני. הוי דוקטור, איה תרופותיך? — לזה אין תרופה. — אבל חזק ואמץ, אל תשם לב, אל תחשוב! — טוב הדבר. הרופא מתאושש, גם הסוחר מריגא

באתי ברגלי. העוד אראה פה את הד"ר הירצל? איה הקונגרס? הוי, סלחו נא לי, כי אבקשכם לתת אותי לשבת מעט.

הלכנו „אל החסידה" (צום שטארכען). השקינו את הארח היגע כפל מים. ארח מביהמן! הוא בא אל הקונגרס באסרו חג של הקונגרס. הוא חפץ לראות את הד"ר הירצל, שכבר נסע מפה. חובה היתה לנחם מעט את האיש ההוא.

בפונדק „אל החסידה" נשארו אך עשרה אחרונים. אולם במהרה נעשה נס קבוץ גליות. הנודד מביהמן הוקף מכל עבר. הוא לא ראה את הקונגרס, אך חפצנו להראותו את שייריו המעטים. לא יכולנו להושיע לו, ונחפץ להראותו אהבה ואחוה. זהו יתר מצדקה: אין הצדקה מתחשבת אלא על החסד שבה. הקונגרס הוא מקור אהבה כזאת. האמלל לא זכה לדלות מן המקור, ונחפץ להטעימו אך נטף אחד, אך רסים טל אורות. הוא ראה עינים מלאות חמלה, הוא שמע שפת יהודים, הסגנון, הטעם המיוחד ליהודים גם אם ידברו בכל שפות תבל. הוא שמע כי יש יהודים מרחמים איש על אחיו וכלם יחד על העם. לא בתקות שוא בא האיש הזה, הוא ידע כי לא לו ללכת ארצה כנען, אך אולי לילדיו. אולי לאֶחיו הרחוקים, אולי לדור יבוא. אולי יבוא יום אשר אז לא יסוער ישראל כמוץ מגרן וכעשן מארובה. ישנם אנשים חושבים, עמלים, הוגים, ולוא גם חולמים, אבל ישנם, לא אמרו נואש, לא נסו מן המערכה, לא בגדו בדגל. הוא חפץ לראות זאת. הוא, רעב, צמא, עיף ויגע — אנחנו השקינוהו כוס מים, גם לחם האכלנוהו. אך לא לזאת כתת את רגליו מהר לעמק, מעמק להר, תחת קרני השמש הלוהטת, עדי בא אל הגשר בבאזיל ועדי פגשו יהודים אחרים. עוד ידיו לא רפו, הכח אשר מכבר אזל, הקן חרב, הבנים במחצית דרך למודם הושבו אחור, האשה... אך עוד יש שארית כח, ואם יצום איש יום ואם יצום יומים, עוד לא ימות ברעב. ואם ימות, מה אסון כי ימות יהודי אחד בן כפר מסביבות פולנא. כאלה וכאלה ימותו. הוא חפץ לראות הקונגרס! לכו נא אליו בעלי חשבון ושימו לפניו את שאלות הכלכלה, הקיבה שלו והרעב שלו. הוא יודע את אשר הוא חפץ. גם לו לב!

זה דבר „הטייל" הראשון, אשר בא — האין זאת? — „לראות את באזיל". לו אין כל דאגה אחרת, זולתי לראות את באזיל. סתם, באזיל היא עיר יפה, השוק, הגשר, בית המועצות, המינסטר, בית המשכית, ויבוא ארח מסביבות פולנא לראות את ההוד וההדר. האין זה ברור „כשמש בצהרים"? אנכי לא אשיב על השאלה הזאת — ישיבו נא בעלי השטנה, הפראקוראטורים אשר לנו והליצנים השנונים. הם בקיאים בחכמת הנפש; הם יודעים למה אדם נוסע אל הקונגרס. אנה נדד היהודי הביהמי ההוא מבאזיל והלאה — לא אדע. גם לא אדע האראהו

בכל כחו, הוא נלחם ברגש הגעול, וככל אשר הוסיף להתאמץ ולכבוש את טבעו כן נשחת מאדם מראהו. באחרונה נבהל אל מסגרת האניה להוריד ראשו המימה. יש אשר המחלה הזאת מעוררת צחוק, כמראה נפול איש ברחוב, אשר אך יפול ולא יפצע את מוחו. אך המראה ההוא לא העיר צחוק. הזקן פרפר כלו כאחוז שבץ, נאנק, געה, התכווץ.

איש לא יכול לעמוד מנגד לנגע האיש ההוא. מי הוא הזקן הזה ומדוע כה כבדה מחלתו? הוא כבר נסע פעמים רבות באניה. — הודיעו לנו יודעיו הקרובים אליו, אלה אשר טפלו בו, ואם כבר נסע פעמים רבות, איך יחלה באפן מבהיל כזה? — הוא חולה בכל פעם אשר הוא נוסע באניה — נפלא הדבר, אבל מדוע הוא נוסע? — שאלה נבערה, אין זאת כי אם דבר נחוץ לו.

הרגעים יארכו, השנית עוברות, כבר עברו שתים, ועוד שתים, ואולי עוד שלש. האנשים מביטים מתבוננים איש וקרן חזות בין עיניו. כבר רואים, כבר חושבים הם לראות את חופי אנגליא. אך נפש הזקן כמעט יוצאה. יין, מים, אבק להריח, טפות — אין כל עצה ותחבלה! האיש הזקן איננו רואה, איננו שומע, אך פעם בפעם הוא גונח מלבו, עוה את מפניו, וראשו נופל אחורנית, ואיש איש מאתנו אומר בלבו: הוי, מתי נבוא לדאוור להוריד את האיש הזה אל היבשה. צער וגם תלונה! למה נוסע האיש הזקן הזה, למה נתנוהו לנסוע? אין זאת כי אם ענין נחוץ לו. אבל גם אם ענין נחוץ לו, איש זקן, היודע, כי יחלה בכל פעם אשר יסע באניה — למה הוא נוסע?

שאלות ותשובות, תמיהות ותירוצים! איש ישראל אוהב לחקור ולדעת. פתאום, ואיש נגש אלינו מן „המנין" ההוא, ואומר לנו: אבל האין אתם יודעים מי הוא הזקן ולמה הוא נוסע? הלא הוא ציוני, ציוני מארץ ביהמן, והוא נוסע אל הקונגרס.

לא יכולתי לשוחח עם הזקן ההוא, כאשר שוחחתי עם בן ארצו שהתודע אלי על הגשר בבאזיל בשנה העברה. לא איש דברים היה הזקן הזה בשעה שראיתיו אני וחברי באניה מאסטנדה לדאוור. אך פניו הנעוים, המלאים יסורים ורגש־תעוב וגעול, פני חולה מסוכן נשארו חרותים על לוח לבי. ומי מכם לא יזכרהו, ידידנו הר' ב—ש, הר' ס—טש, ואתה הרופא מרוסיא הדרומית, שישבת לימיני, אתה אשר אמרת, כי פני הזקן הזה כפני חלל?

בשאון, במהומה, במרקחה, במבוכה, בעבודה הרבה והנוראה שהיו לנו

אשר לימיני מחזיק מעמד. המנין שלי בקו הבריאה. רק אחת יראתי, פן תפגע המחלה בי בעצמי, ב„הגבור". זאת חרפה גדולה, אחרי הבטחותי וגבורותי. אך לא נתביישו בי שולחי ולא אני בהם. מהחדרים של מטה העלו אלינו את חֲבֵר מסענו, את ידידנו ב. מאדעסא. שם החל להתעלף מעט. פניו חורו מאד. הושבנוהו על כסא על המכסה ויְנַגֵּעַ. על שפתיו ועל תוי פניו צחוק מעושה, כמו דבק אליהם, ולא סר כל עת המסע. וחבר מסענו ס—טש, זה ס—טש שהיה בכל העולם כלו, אדמיראל ממש, מתהלך על האניה כהולך בחליל, באותו המהלך בחינת „פישוט ידים ורגלים" שהמלחים האנגלים רגילים בו.

— כשנזכה — אומר אחד מבני חברותא — והיה לנו צי על הים התיכון, אז נמנה אותך אדמיראל.

— אסכים להיות גם בר-תנורא וקושר-חבלים, ובלבד שיהיה לנו דבר-מה. ההתולים אינם יוצאים מקירות לב. הם אך מהשפה ולחוץ. סוף סוף אין אדם נוטה ללצון ולשיחה במעמד ההוא, רצוני לאמר בטלטול ההוא.

זה היה המנין שלנו. אך היו עוד מנינים אחרים. מי יודע מי הם. הן לא בשביל הציונים לבדם הולכות האניות הבלגיות מאָסטנדה לדאָוור. עוד יש אנשים, עסקים, וגם „טיילים" בתבל זולתי הציונים. וכאשר הבטנו מחוג המנין שלנו וחוצה, ראינו עוד אגודות אגודות. שם היה זקן אחד, בתחלה ישב במנוחה, אחרי כן לבשו פניו קדרות, לא קדרות היבשה, אך מין צבע מיוחד, מין „צבע מיתה משונה". ואחרי כן... כבר ראיתי חולי-ים שונים, אך כאיש הזה כמעט לא ראיתי. הייתי בהֶלגולאנד בשנה העברה. אין זה כגדות הים, כמקומות הרחצה הנודעים, אך סלע, שרטון ב ל ב ים. שם אין לרחוץ בלי נסוע באניות, כי מקום הרחצה הוא ממול הסלע. הרוצה לראות בית תעלה להולי ים ישב בהלגולאנד ונסע כמעט בכל יום באניות. שם יש „חמר רב בקליניק" כפתגם הרופאים. בנסעי מסילט להלגולאנד, בשעה שפרשה האניה בים, עמדו הנוסעים על המכסה עליזים ושמחים, מתלוצצים ומתענגים. „שפת הים" היתה שקטה, ורוח הנוסעים טובה מאד. שם היה עמנו איש אחד שהודיע כי הוא רופא, כי הוא נוסע כל ימיו באניות, כי יש לו מאה סמי תרופה למחלת-הים, ולא עברו עשרים רגעים, ובעל מאה סמי תרופה אלה נפל כבול עץ וישכב כל עת המסע עד הלגולאנד. ומי לא ראה את הנשים אשר כמעט תחלינה תמיד? אך הזקן הזה — לא ראיתי כמהו. דונג ועפר — כן נהפך מראה פניו. פיו, חוטמו, מצחו התְעַוְּתו, ועיניו קמו בחוריהן. הוא התאפק

מבקשים שיבקר בבה"ס הכוללים, והוא בא ומבקר. הוא משכים ומעריב יתר מחבריו שאינם בני ב"ית. דורשים ממנו שישקוד הרבה, שתהיה לו חריצות יתרה. הוא שוקד הרבה, ויש לו חריצות יתרה. אומרים לו, שכל מנהגיו הקודמים הם מנהגי שטות, והוא שומע ומשליכם הלאה. מיעצים לו, לבל יתחבר עם בני בריתו מאז, שמא יאמרו: היהודי איך שישכיל, איך שישתחרר מעבדות מנהגיו, נשאר יהודי, והוא איננו נזקק לאֶחיו, גם בשעה שלבו הומה אליהם. הוא מתקין עצמו בפרוזדור כדי שיכנס לטרקלין. כל הסגופים — ואין לך סגוף גדול מזה שאדם מכניע את נטיתו הטבעית — כל הענוים, כל ההכנות כבר נגמרו, הוא נכנס לטרקלין! גם תעודה יש בידו. הוא זכה לקבל משמרת פקודה, חתומה בחותם הממשלה. מה תדרשו ממנו? הכל יש לו ממה שקנה בעצמו; כלום אין לו ממה שהיה ברחוב היהודים. אדם חדש, קטן שנולד, חדש ומגוהץ, מגוהץ ומבושם הרבה יתר מאלה הבאים וזכות אבותיהם מסייעתם. הוא צריך להיות מגוהץ יותר, מקושט ומבושם יותר; הוא צריך להיות פטריוטי יותר, כי היתרון הזה נחוץ הוא לכסות על החסרון שיש בו, בלידתו, בקורות ימים עברו. והנה הוא נכנס, לא בתור זר, כי אסור לו לראות את עצמו כזר. מחשבה כזאת היא אסורה. הוא מְצֻוֶּה לראות את עצמו כאזרח, והוא רואה את עצמו כאזרח. הוא בא, מתבונן הנה והנה — מה זאת?

„אֶחיו" האזרחים, אלה שישב עמהם על ספסל בה"ס, אלה שהתרועע עמהם, אלה שהתדמה אליהם, ושהשתדל בכל כחו לחקות את כל מעשיהם, אלה שאין לו בעולמו עתה אלא אותם, מפני שחברה אחרת אין לו, הם מתרחקים ממנו, כאדם שמתרחק מן הכעור. אין איש מהם אומר לו מה הוא טוען עליו, מה הוא מתאונן, מה עליו לעשות כדי לפיים את דעתו, אבל הם מתרחקים ממנו. הוא קרב אליהם; ובמדה שהוא הולך וקרב הם הולכים ומתרחקים. לא טענות, לא מלים, אך סמנים ע"י תנועות, „פאנטאָמינענשפיעל" כבמחול הבאַלעט. הוא חושב בתחלה, כי זו היא טעות. הוא משים עצמו כבהמה, כאלו לא ראה. הוא בא ועומד על המקום הראוי לו לפי משמרתו, לפי פקודתו, לפי התעודה שבידו. האנשים שמימינו ומשמאלו עוזבים את מקומם. הוא חפץ לחשוב, כי זה הוא אך מקרה. הן יודע הוא בנפשו, כי לא מנוגע הוא. היתכן שיביישוהו והוא לא עשה להם רעה? אין זה כי אם מקרה. הוא הולך עוד הפעם למקום שהם עומדים. אין חוסמים לפניו את הדרך. הוא נכנס, אך ברגע שהוא לוקח עמדתו הוא שומע קול מצפצפים ושורקים. מי מצפצף ושורק? אין קול ואין עונה. מי יֵצֵא למלחמה עמדי? הנה כרטיסי! מי בעל

בלונדון שכחתי גם את האיש הזה, ועוד אלפי דברים וחזיונות שאדם רואה בימי מסעותיו. אך פעם אחת, לא אזכור אם במיטינג של קבלת פנים או על המשתה שאחרי הקונגרס, או בקונגרס בעצמו, או באחד הועדים, אך הנני זוכר כי הייתי עיף מאד מרוב שמיעה, מרוב ראיה, מרוב דבור, פתאום, בהיסח הדעת, הזהירו לנגד עיני פנים נודעות לי· הזקן מן האניה! והפנים מאירות, מלאות נחת וחדוה. ברגע אחד הכרתי כי האיש ההוא הקשיב הרבה, כי הוא מדושן-ענג. הושטתי לו את ידי. מה שלומך? — חן חן! אני שלום. — הכבר עברה מחלתך אשר חלית בים? — עיניך הרואות, כי הנני בריא ומאושר. — כן, אבל עליך להזהר לבלי נסוע באניה אחרי אשר נוסית במסה. — לא נעלם הדבר הזה ממני, מוכן הייתי למחלת הים, אבל אחת אמרתי לנסוע אל הקונגרס, וכל עוד רוחי בי אשוב ואשוב.

ובעת אשר שמעתי או קראתי את השטנה הנמבזה, כי הציונים נסעו לקונגרס לשם טיול ולראות את לונדון, עמדו שני אנשים כמו חי לנגד עיני: הנודד מפולנא על הגשר, והזקן החולה על האניה.

ויש אשר יעלה הרעיון על לבי לירוק בפני דוברי השטנה, ואחריו יעלה רעיון על לבי: דוברי כזב ושטנה כאלה אינם ראוים אף לירוק בפניהם.

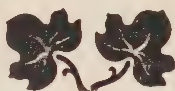
דון קיחוט.

פאריז 15 נאוו.. העשיר האדיר ליבודי שיש לו בית חרשת הצוקר עורך בארמנותיו ציד מדי שנה בשנה, ושמה יבואו פקידי הצבא מפאנטעבלא בלי הזמנה; ויהי כאשר בא הקאפיטאן קאבלנץ ביניהם ויודיע בעה"ב, כי הציד לא יהיה הפעם (תלגרמא).

גם לנו יש דון קיחוט, אך זה שלנו איננו מעורר צחוק כזה של צירוואנטים; זה שלנו, ככל דבר שיש בנו, נוטה יותר לצד יגון. לא נדע עד כמה היה דון קיחוט הספרדי, שנלהם בריחיים-של-רוח, טפוס בזמנו. זה שלנו ודאי איננו יחיד; הוא מין יהודי שכבר עבר את כל תקופת הצרוף והזקוק.

השנים. הוא מפשפש במעשיו -- העשה עול? לא; גם חבריו לא יוכלו להתאונן עליו כי עשה רעה. היוכל להמיר את דתו? גם אם עשר פעמים ימירנה, לא יועיל לו. היוכל להמיר את מולדתו? אי אפשר לאדם לבחור לו אב ואבי-אב עד ראשית הדורות, כמו שאי אפשר לו לאדם לבחור לו לאום. היוכל לחדל מהיות פקיד צבא ברגשותיו, במנהגיו, בנמוסיו, בהלך רוחו? לא; אין אדם יכול לשנות את כל חנוכו למפרע. היוכל לשמור משמרתו זאת, יען כי הממשלה נתנה את המשרה על שכמו? לא; התמנות הממשלה היא אך מגלת ספר, והכל ביד הצבור, ביד דעת הקהל, ביד החברים. היוכל להתרצות אל חבריו? לא, הוא לא ידע במה יכפר את פניהם. היוכל להלחם עמהם? לא, אין אדם נלחם אלא ביחידים שפוגעים בו ביד, ולא בצבור שמתרחק ממנו.

ואמנם זאת אי-אפשריות-המלחמה היא הנוראה שבמלחמות. אדם כזה נלחם בנפשו ומכלה את כל כחותיו לריק — כחות צאצאי החשמונאים...

עֲפַר חוּצוֹת.

I.

לא „מילדי הגֶטו" או מ„נכדיו" אשר חזה זנגויל, כי אם מאלה אשר ראיתי בעיני באואֶטשאֶפל אשר בלונדון ואשר אתאר לפי רשימותי. אציגה לפניכם נערה קטנה. שָׂמָה ליזא. החדר שבו נולדה ושבו היא יושבת עוד עתה הוא במכפלה הראשונה של בית, ובה ארבעה חדרים כאלה, ברחוב מרחובות העניים במזרחה של לונדון. מספר הבתים ברחוב ההיא כארבעים, ובאשר כי כל משפחה דָרָה בשני חדרים, מספר יושבי הרחוב ההיא כמאה משפחות. במושבות העניים אין רחוב זו עניה, ולהפך, לפי הערך היא מצוינת בעושר וברֶוַח. החצרות, המסדרונים, המדרגות, המקומות שלפני הבתים מלאים ילדים. שם מטיילת לאטה נערה כבת שש, נושאת על ידה את אחותה הקטנה כבת ששה ירחים. שם מטיילים, רצים, משעשעים, אוכלים, מריבים הילדים והילדות בקיץ ובחרף, כאלו לא ידעו קור וחום. הם מכוסים סחבות; ראשיהם גלוים, רגליהם וברכיהם יחפות. לצחוק ושעשוע יש להם איזה גֶזֶר עץ או קליפה ועצמות מהחומטים אשר בים ובנהרות. אין הם חסרים דבר זולת זה. החדר

דברים יגש אלי! אין קול ואין עונה. ובכל זאת הלא נשמעו השריקות. הוא חפץ להגן על כבודו, נפשו גחלים תלהט, הוא נכון בכל רגע לשפוך את דמו במלחמת השנים, אבל אין שני למלחמתו, אין א י ש עומד לנגדו, ו ה כ ל עומדים לנגדו. לוא יכול לתבוע למלחמת השנים את ה כ ל! ואם כן הוא נבדל מ כ ל והוא אמר בלבו עד היום כי נ ב ל ע בכל. הנה לא יוכל להכנע וגם לא יוכל להלחם. היעזוב את פקודתו? הנה היהודי עוזב את משמרתו, כי נפל עליו לבו מפני העלבון. הילחם לפקודתו? הנה היהודי איש מדון לכל הארץ, ידו בכל ויד כל בו.

ממוצא כל הדברים האלה יודע לו דבר חדש והוא ישן מאד: שהוא יהודי. אומרים שאין דבר זה תלוי אלא באמונה. אלהים אדירים יודעים, כי רחוק הוא מן האמונות כרחוק מזרח ממערב. אחרים אומרים שאין דבר זה תלוי אלא במולדת. כן. הוא נולד יהודי. אבותיו היו יהודים, אבות אבותיו צאצאי עם, עם נבדל ונפרד. מעשים נושנים! הוא בן הדור, הוא אזרח צרפתי מכף רגלו ועד קדקדו ועד מזמות לבו. מה לו ולדעת הקהל? מה לו ולאנשים ההם אם הנם חושבים אותו כצרפתי או לא. הלעדותם הוא צריך? הלהסכמתם הוא נזקק? הוא חושב את עצמו כצרפתי, ודי לו. גם התעודה, החקים, הממשלה, כתב־ההתמנות, אבל — מה קול השריקה? אי אפשר לעמוד במקום הזה. אי אפשר לשמוע עלבון ולבלי השיב. אי אפשר להיות אָבל בין החתנים; אי אפשר לאדם שיהיה לו משא ומתן עם בנ"א שמתרחקים ממנו. אנה ילך דון־קיחוט שלנו, אנה י ש ו ב?

הישוב אל הגטו? אל ה„פלאֶציל" שבפאריז, מקום שם החנויות סגורות בשבתות ונשים יושבות על המדרגות שלפני הדלתות ומשוחחות זו עם זו? או הילך אל הבירזא לסחור, הוא, הצעיר הרענן, השואף, החולם? כל חנוכו ודרכיו ומנהגיו ומשפטו ודעותיו וטוב טעמו מתנגדים אל כל אלה. הוא גבור, חכם, פרש. בביה"ס הגדול ללמודי הצבא ס"ט סיר השלים חק למודו בהצטיינות יתרה. מחיל אל חיל הלך, והממשלה מנתהו למורה בבית למוד הצבא בפאָנטענבלאָ. התעודה כתובה וחתומה; הממשלה עומדת לימינו; נשיא המדינה אמר זה מקרוב, כי אך אולת היא לחשוב, כי שווי הזכיות בצרפת יבטל. המבטלים את שווי הזכיות? לא — אך רחק יתרחקו ממנו. הוא בא למרוץ הסוסים וישרקו לו; הוא בא לצוד ציד, ופתאם מבטלים את הציד. לֵךְ והתאונן באזני הממשלה! דבר נעים מאד... דבר יפה — לפקיד צבא...

דון קיחוט שלנו מביט הנה והנה. הוא איננו יודע את מי לתבוע למלחמת

מעונה רחיצה בכל יום. בבואה לביה"ס מזוהמת הגורש. היא מְבקרת בביה"ס שנות מספר, אבל איננה לומדת שם הרבה. יש שהיא עוזבת את ביה"ס ולא תדע קרוא וכתוב כהלכה, אבל היא למדה לנהוג בסדר, בטהרה ובדרך ארץ, זאת היא כל השפעת ההשכלה האנגלית ברויטא התחתונה, ודבר זה לא יהא קל בעינינו. מלבד זאת למדה ליזא בביה"ס מעט קריאה עברית ותרגום איזה ברכות ותפלות ותשכח את כולן במהרה.

בת ארבע עשרה שנה כבר השלימה את חק למודיה. מבנה גוה הולך וחזק, תוי פניה עַזִים מעט, אך לא רעי מראה. היא נראה כמלאה חיים ובריאות, נכונה בכל רגע לצחק, נכונה בכל רגע לרקד. בהשמע קול מנגנים על תיבת־חלילים ברחוב, היא ראשונה מעוררת את החברים ואת החברות לחול שם במחולות. בימי הקיץ, לפני בתי היהודים באואֶטשאֶפל, נראים מחולות כאלה לעתים קרובות מאד. עליצות נחמדה ושובע שמחות לילדי עוני. על כל אשר אֻמר לה היא משיבה במהרה וקולעת אל השערה חץ שנון. יש בה בגלל תנועותיה המהירות, עיניה הנעות תמיד בחוריהן והבטתה מן הצד בסקירה מפיקה חשד, מעין פרג (שפערלינג) שברחוב — העוף האחד שהיא יודעת. במזגה היא טובה ונדיבת לב, אך את תועלתה ואת בצעה לא תסיר מנגד עיניה רגע. היא לא תגדף את אָחיה בגלל שתותו לפעמים לשכרה או בגלל הכותו אותה. דברים שכיחים כאלה לא יוכלו לעורר בה קצף גדול.

זה יודעת היא מן העולם החיצון. בביה"ס לא למדה דבר. היא לא תדע גם את לונדון, כי מעודה לא יצאה מן הרבע אשר בו נולדה. אבל אין היא חסרה ענינים לשוחח על אדותיהם. היא משוחחת עם חברותיה ע"ד ה ע ת י ד, ע"ד ימי האושר אשר אז תוכל גם היא כאחיותיה הבכירות להתהלך באשר תחפץ, ללשכת המנגנים „מיוזיק האָלל", לאחד התיאטראות, או לטייל ברחוב הגדול־שבאואייטשאֶפעל חבוקת־זרוע עם ארישה. גם ע"ד שמלות ומגבעות ורדידים היא מרבה שיחה. וסוף סוף יש עוד אלף מקרים ממקרי הרחוב לשיח בהם: מהלות, תקלות, קטטות, משפטים בערכאות. היא מדברת לשון שרובה אנגלית ומעוטה יהודית שנתאנגלה.

נערה בת ארבע עשרה במשפחה כזאת באואייטשאפעל לא תלך בטלה. בא לה מועד לבחור אומנות. היא תוכל לעשות כפיסי גפרית, לרחוץ צלוחיות, לחתוך נייר, להכין צעצועים לסעודות של חתונה. אבל אין היא חפצה במלאכות האלה. אמה ואחיותיה עבדו בבית מלאכת התפירה, וגם היא תלך לעבוד את העבודה הזאת. ליזא חייבת לבוא בכל יום בשעה השביעית ומחצה בבקר אל

שבו ישבה ליזא הוא ערוך בכלים כהוגן, לפי טעמם וצרכם של הוריה. שלחן אחד, שני כסאות, מלתחת קומודא של עץ ועל לוחה העליון עומד כדור של זכוכית ובו צרור פרחים מלאכותיים. התכשיט האחרון הזה הוא ה י ו פ י שבחדר. משני עֶבְרֵי כדור הזכוכית, מרכז היופי, עומדות קערות וכוסות וגם כל צלוחיות סַמֵּי התרופה ריקות, מפני שתוכן כבר הורק והן נשמרות משום נוי. הקופסאות השוממות במלתחה מלאות איזה כלי לבן ובגדים שאין בני המשפחה לפי שעה נושאים אותם על בשרם. על השלחן קדרת תֵּה, גלגול סאַמובאַר בתמונה מזויפת מאד, זכר למקום שמשם יצאה המשפחה, איזה פתותי לחם וקערה מלאה חמאת מארגארין המצויה מאד בין היהודים בלונדון. ואולם מדי תגדל ליזא היא רואה שקופסאות הקומודא מתרוקנות לפעמים ושהקומודא בעצמה מתעלמת לפעמים מן העין למספר שבועות. כשהפרוטה כלה מן הכים וכשאין עבודה נשמטים כלי הבית לאחד אחד ומובלים אל המלוה.

משפחתה של ליזא איננה מן האביונות שבאביונות. להפך, באביה מתקנאים רבים. קרוביו ורעיו בעיר מולדתו שמשם יָצָא, כשבנותיהם מגיעות לפרקן, כותבים אליו מכתבי תחנונים ומכנים אותו בשם „גביר אדיר", ואולי הוא באמת גביר אדיר בערך ההשתוות עמהם. מלאכתו מלאכת חייט באחד מבתי החרשת. לוא לא היה צריך לשלוח מעט כסף לעיר מולדתו בעד ספוק צרכי אמו הזקנה ואחותיו הבוגרות ולוא היתה עבודתו כל השנה קבועה ולא נפסקת בשביתת המלאכה, כי עתה השתכר די שכון במעון מְרֻוח יתר. אבל גם עתה אין אשתו וילדיו מִתְעַנִּים תחת יד המחסור. הוא מלבישם, מנעילם, מאכילם לפי הערך ברווח ולא בצמצום. מסכת ערכין זאת היא בַבַּת הפרקים.

אמה של ליזא איננה מפנקת אותה מילדותה. אוירה של לונדון מ ק ש ה. בחדשים הראשונים ללידתה כבר היא גומעת פתותי לחם שרוים במים חמים; בת שנה כבר היא אוכלת שיורי בשר ושחולת של תבשיל דגים. כבר טועמת היא אז טעם שכר, הוא השכר הפשוט החביב על הנשים הנכריות והיהודיות בלונדון המזרחית, עליהן ועל זרען. ליזא מתרגלת בשתות שכר, והיא מ ב כ ר ת ו על התה הצבוע. מנהג זה נעשה לה ברבות הימים כטבע שני.

בת ארבע וחמש תחל לבקר ב א ס כ ו ל א. יש שם כמה וכמה אסכולות לנערות בנות ישראל. היא הולכת לאסכולא הסמוכה לבית משכנה. היא לומדת שם שלשה דברים: לשמוע בקול נגיד ומצוה, לשבת במנוחה ולהיות טהורה מחלאה וזוהמא. ביחוד מדקדקים בכל חומר הדין בנוגע ללמוד האחרון, כלומר לסדר טהרה. עד אז היו רוחצים את הילדה אחת לשבת. עתה היא

למעלה ממנו. מזגה כבר נתכבר וכבר הוא עשוי; דעות ברורות לה ע"ד הטוב והרע בעיניה. כשהיא נוהגת חירות מרובה לפעמים בעת טיול ובעת משתה תחוש אח"כ מעין מרורות בלבה. היא מַכֶּרֶת טובה, היא נכונה לעזור, אך נתון לא תתן להסיג את גבול חירותה ועמידתה ברשות עצמה. ליזא בתור לאומית— פחותה משוה פרוטה. אין ספק כי הטבע שלה עברי, בפרצופה ניכר החותם העברי, אבל המושג ע"ד המולדת והלאום כמהו כאין. היא יודעת שהיא Jewess ושאין זה עון גדול ושבמקומות אחרים רודפים אבל בלונדון מרחמים ושטוב לה לנערה שאיננה Jewess, אבל הנעשה אין להשיב. המושג הדתי הוא כהה מאד. הנערות הנוצריות הולכות לבית־תפלתן, וזאת היא להן חובה, התפלות בשפתן, הקריאה בשפתן, „הבייבל" לא תזוז מהן, לא תפסוק מעל שלחן הוריהן בבית ומשיחתם כל ימי החופש. הנערות העבריות פטורות מְלֶכֶת לביהכ"נ. השפעת ביה"ס לטובת הדת היא חלושה מאד, אף כי חפצים לטעת שם את הדת. דבר זה איננו יוצא מכלל נוסח ישן. השפעת הפאבריק היא מעשה־לסתור ולא לבנות. השפעת בית־הורים גם היא כאין, ראשית יען כי בבית ההורים אין מדברים ע"ד ענינים רוחניים ונאצלים, והמצוות המעשיות הולכות ונשכחות, ושנית, יען כי אין בני הנעורים שם נזקקים להוריהם. בר"ה וביוהכ"פ ליזא הולכת עם חברותיה לעמוד בקרבת ביהכ"נ הסמוך. הן עומדות שם בחוץ ומפטפטות ומתלוצצות.

בת שמונה עשרה היא מוצאת „אוהב", עושה מלאכת כובעות בן נודדים, שנולד באנגליא וישב עד עתה בלידס. הוא כבן עשרים וארבע. הישיבה הקבועה בלידס היתה עליו למשא ויבוא לונדונה „עם עשר אצבעותיו" וישוטט ויבקש וגם מצא מלאכה בבית עושי כובעות. באחד הימים לעת ערב פגש את ליזא עומדת בחוץ בשעה שנגנו שם על תיבת חלילים. — אדמה שכבר זכיתי לראותך, מיס, באחד המקומות. אך לא אזכור את שמך—. שמי ליזא ראָבינזאָן. — פתיחה קצרה, ואחרי כן פרקים הולכים ורבים. בעוד יום אחד חברותיה רואות אותה מטיילת ברחוב עם „החתן" אשר לה. ביום הראשון לשבוע הם הולכים לראות את מחנות הצבא מדי עברם בחוץ, וכשהפרוטה מצויה הם נוסעים יחד מסע של טיול אל מחוץ לעיר במסלת הברזל או באנית הקיטור.

עברו שלשה ירחים וליזא באה בברית הנשואין. חופה וקדושין בביהכ"נ הסמוך. היא לבושה בגד סאַטין צבע הליאַטראָפּ ועל ראשה מגבעת סאַמעט גדולה ואדומה ומקושטת מאד. גם שושבינאות יש לה מן הנערות, והן לבושות בגדי משי ירוק, אדום או תכלת. אחרי החופה הולכים המחותנים והחתן והכלה

מדור רחב ידים, ששם עובדות נשים ונערות רבות מאר. בתחלה חביבה עליה המלאכה. היא אוהבת את הקהל הגדול ורב המינים והצבעים הזה, משק מכונות התפירה ערב לאזנה, פני העובדות הרבות ותנועותיהן הסדורות נעימים לעיניה. אבל ביחוד אוהבת היא את יום השלום, אז היא מקבלת מטבע של כסף ויכולה לשימו למשמרת.

בתחלה היא משתכרת חמשה שילינג לשבוע. מהסך הזה היא מוציאה לבגדים, לתספרת ולקליעת שערת ראשה, חלק לצרכי בית הוריה, וישארו לה איזה האֶפּנעס, איזה אגורות ליום לארוחת הצהרים. היא אוכלת בצהרים עם חברותיה בקרבת בית המלאכה. בית מזון מגואל, מכוער, וכתוב עליו „כשר". בעלת ביתו המזון היתה לפנים עובדת בבית המלאכה ההוא, ואח"כ נישאה לאיש ויפתחו שם בית מזון. ליזא אוכלת שם לתיאבון, ועפ"י רוב היא רעבה עוד בקומה אחרי כלותה לאכול את הארוחה.

II.

מעט מעט תהיה עליה העבודה למשא. היא מתאוננת בשמעה אחרים מתאוננים, אבל זה הוא מן השפה ולחוץ. לא כל עתותיה נתונות לעבודה. בימי החרף היא נפטרת בשעה השביעית ובימי הקיץ בשעה הששית לעת ערב. גם ביום השבת מן שעת הצהרים וביום הראשון לשבוע כל היום פטורה מעבודה. בעל בית התפירה איננו שומר שבת, אע"פ שכבר שלחו לו בי"ד וכבר בקשו, הזהירו, הוכיחו. גם הורי ליזא אינם מדקדקים. לאביה יש, במקרה, עבודה בבית מלאכה ששם שומרים שבת. רגש הדת קהה מאד, וגם המון-העם שאיננו חפשי בדעותיו, כיון שעבר ושנה נעשה לו כהיתר. מה ליזא עושה בעתות המרגוע? מנהגה כמנהג כל חברותיה. בערב בערב היא מטיילה ברחוב הראשית של הרבע ההוא לארכה ולרחבה, ידיה משולבות מאחוריה, וחברותיה מימינה ומשמאלה. מדי עברה ופגשה צעירים וקרצו אליה עין ודברו אליה מלים או חצאי מלים או הברות שיש בהן חלקת-שפתים או עזות, והיא יודעת להשיב, לפעמים מפטפטת עמהם וגם שותה עמהם כוס של שכר כאשר לבה טוב עליה. לפעמים היא הולכת ל„מיוזיק האָלל" ויושבת עם חברותיה ומפטפטת יתר משהיא שומעת. ברחוב היא מתבוננת אל כל תגרה מתהוללת, ויש שהיא מתערבת לפשר, או להגדיל את הריב.

בשנת השבע עשרה עלתה עד רום מדרגת התפתחותה השכלית והרוחנית. היא כבר יודעת את החיים מכל צד; מִשְׁתַּכֶּרֶת תכלית-הִשְׁתַּכֵּר, שכר שאין עוד

בידי השוטרים הפרוסים בטהאָרן ... בעיני ראיתי את אשר עוללו לשתי נשים אומללות אשר נסעו כמני לאמריקא. הנשים היו נבהלות ולא ידעו מה. תעודות מסע היו להן שלוחות מאת בעליהן. אין לעבור דרך אשכנז! השוטרים לא ידעו רחם. שאל שאלו היש הון לנשים? בגדיהן הדלים היו בעוכריהן. כל איש הכירן שהן עניות. צרור הכסף כמעט השפיק להן לצרכי מסען. אחרי כן העידו בהן השוטרים, כי אם כה ואם כה כל גופן צריך בדיקה: הבריאות הן או חולות. רחיצה, בדיקה, קאראנטין — אלהים אדירים יודעים למה דרושים כל הסדרים האלה עתה. ומדוע הם נטפלים עם חוקיהם וגדריהם אך אל עניי היהודים? נפשי נמוגה מפחד פן יקרבו גם אלי. כפשע היה ביני ובין המות. לוא לכדוני וישיבוני על עקבי אותי ואת הילד, כי עתה קפדתי בידי פתיל חיי. זאת היא משענת תקותי האחרונה. כל חפָצי, כל כֵּלַי — דבר לא נשאר. בעלי מחכה לי שם. הוא קרא אלי לבוא. בברלין ראיתי עוד הפעם את ה„מגבעות המכודָנות". אחד מבעלי המגבעות התבונן אלי בעינים בוחנות. עוד רגע — והוא שואל אותי לתעודתי. אמרתי נגזרתי! אך הוא הביט אל הילד ואל תלתלי הזהב אשר בראשו. האכזריות שהיתה בבקירתו הראשונה סרה. לא אדע החפיץ בתחלה לחקרני וישנה את חפצו, או אך לבי הגה אימה. אולי לריק חשדתי בו. חכיתי מטסע למסע, למען נסוע המבורגה. איש לא כהה בי בבואי לבית הנתיבות. נכנסתי בשלום והנני צלחה.

והאמללה הוסיפה להתפאר בהצלחתה, כילדים קטנים אשר ישירו בחשך בעת ייראו, למען הפיג את הפחד מלבם.

השיבותי בלחש: הנני שמח כי עברת בשלום. אך מה אַת, גברתי, שואלת ממני?

והיא הוסיפה לאמר: שאלתי ובקשתי, כי לכל צרה שלא תבוא תהיה אתה ארון לי!

הכרת פני ענתה בי כי לא הבינותי את דבריה, ואז הואילה באר: הנה אנחנו נוסעים במסלה העולה המבורגה. המכשול הגדול הוא בסביבות המבורג. שמעתי אומרים כי שם בטרם יבוא המסע עד המבורג בודקים עוד הפעם. יש גם אשר יודיעו מן תחניות הגבול, כי כאלה וכאלה עברו ולא נעצרו, ונחוץ הדבר לחקור אותם. או גם אין מודיעים משם, והם באים פה ומתבוננים. והיה אם יתנו עינם בי ואבדתי. בי אדוני, הצילני נא!

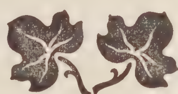
דברי האמללה נגעו עד לבי, אפס כי לא ידעתי במה אוכל אנכי להושיע.

— באשכנז — אמרתי לה באנחה — אין רחמים כי אם דין וסדר, והסדר

הקרואים לבית אבי הכלה ואוכלים ושותים ומרקדים עד אור הבקר.

עוד במשך זמן מה תלך ליזא לעבוד בבית המלאכה, ואחרי כן תחדל, והרחוב תעשר עוד בשלשה־ארבעה זוגים של ילדים וילדות, שעתידים גם הם כאמם לשעשע ברחוב, ואח"כ — לבקר בבי"ס, ואח"כ—לעבוד בבתי המלאכה שברבע ההוא. כן יעברו כל ימי חייה, מצומצמים בתוך אופק הרחוב ההיא ועוד איזה רחובות סמוכות. וכאשר תמות יבואו השמשים העטופים שחורים והובילו את גויתה לבית־עלמין, וחסרונה לא יהיה מורגש ברחוב.

הרשימות והציונים ע"ד הצער שבאואֵיטשאֶפל רבים מאד מאד בילקוטי. אבל בכונה מניח אני את „הטרגדיות" ואת הפורעניות הקורעות־לב ומתאר את הצד השאנן, כלומר המאושר והפשוט, שאין בו מיסורי הסכסוכים; אין פה איש מתאונן, הכל הולך למישרים, הכל כשורה. אבל פה יש הצער־הגנוז. הננו מרגישים כי דבר־מה הולך וכלה בפשטות החיים, בפשטות הנוראה של החיים האלה. ליזא היא נכדת רבקה פעריל אשר אותה ידעתי בעיר קטנה במדינתנו. במקרה ידעתי גם את אבי אביו של בעלה. בעלי מלאכות הגונים ודלים בעיר קטנה. גם בחיים ההם היו צער ודלות; פה, בחיים האלה יש לא רק צער, אבל גם כמו אותות רקבון וכליון. הדבר שהיה מתפרד לחלקיו וריח רע נודף מההתפרדות ההיא. אתה רואה את פני היהודים והיהודיות באואֵיטשאֶפל, פנים ידועות מתמול שלשום, אבל כמו נשוכות משן ההרס אשר החל לסול אליהם את ארחות אידו. צורות מטושטשות, דמדומי טפוס חדש, צביון בין השמשות...

תַּלְתַּלֵּי הַזָּהָב.

הנוסעת שאפה בכל כחה מן הלָגִין הקטנה המלאה מי־קאֶלן, כאלו הֶלְאֲתָה אותה הוּדָאָתָה מאד, ותתמודד על הילד הנאוה הישן בחיקה ותשק בפיה את תלתלי הזהב היורדים על מצחו ואת שמורות עיניו הסגורות, ואחרי כן הוסיפה לאמר:

— על פני המכשול הראשון עברתי בשלום... ברוך השם, שלא נפלתי

— האם לא תשית לי בחלקות, ידיד יקר? האמנם לא יכירוני עתה, כי אני עבריה גולה וסורה?

— הכובע הזה, הסינור הזה, המבטא האשכנזי־השווייצי; חי נפשי, לוא יתקבצו כל בעלי המגבעות המכודנות — הכר לא יכירוך!

— ואוסיף לאמר: ואני הנני האדון גאלדווין סַמִים.

והיא שנתה ותשלש את השם ואת הכינוי למען תזכור:

— גאלדווין סמים.

והושט אלי שנית את ידיה היפות והלבנות.

השעות עברו.

לא יכולתי לישן עוד.

הייתי נפעם ואחכה בקצר־רוח, ברתת בזיע ובתסיסת העצבים כמעט בידידתי החדשה הזאת.

בטרם קרב המסע ללויענבורג עוררנו בנחת את הילד הקטן משנתו. נחוץ היה הדבר להביא גם אותו בסודנו, פן יגלה הכל. עזרתי להלבישו ולשעשעו. הילד היה כבן ארבע שנים. עינים גדולות מתבוננות אל התבל בפקחות ובעוז.

יהודי — נודד קטן.

נחוץ היה ללמדו ולהרגילו לחֶלְקו אשר עליו לקחת בחזיון הזה. בשנוּן הזה עסקנו שנינו.

— ובכן תזכור אהובי את אשר אמרתי לך. לא אהיה עתה אמך, כי אם אומנתך, וכאשר תדבר אלי תקרא לי: „פרוילײן״. ולאדון הזה, שהוא ידידנו, תקרא „אבא״... ההבינות?

— כן...

ויפקח את עיניו החושבות ויוסף בכונה ובכשרון — אשר קנה כבר עתה בעוה״ר — לשקר:

— כן, פרוילײן.

והיא חבקה את הילד בכל כחה.

— יען כי אולי יבואו הלום אנשים וישאלונו לשמותינו: אז אל נא תען דבר, אך לי תקרא „פרוילײן״ ולדודנו זה תקרא „אבא״, ואם לא תשמע, או תשכח, ולקחו האנשים ההם אותנו ואת כל אשר לנו, ואל אביך לא נבוא.

— אל תיראי, הנני גדול, לא אשכח. הם לא יקחוני.

פני הרקיע החלו מכסיפים ומבשרים את קרבת עלות השחר.

הוא כגלגל ברזל אשר יעבור על כל הנצב לשטן לו בדרך ודש אותו כהדש מתבן.

— זאת ידעתי מן הימים הטובים, עת הובילוני הורי לערי אשכנז לראות ולהתענג. — אבל יש עצה, ולך, אדון, עיני תלויות. אם יבוא איש מן הבולשות, ואמרת כי לך הילד ואני אומנתו. איש מהם לא ידרוש את מגלות היחש, וגם אין רשות להם לדרוש כזאת. אתה, אדון, נוסע לאנגליא, לשוידן, לכל אשר תחפץ. אתה נוסע להלגולאנד? טוב הדבר! אתה מוביל עמך את הילד ואת האומנת אל משפחתך היושבת שם. ואם אין פָּנַי דומים לפני אומנת, הנקל לי להתחפש מעט.

הענין החל לבַדֵּח אותי. להתחפש? שחוק־הפורים בחדש אב? אבל התחפשות זו למה? הלא תוכל להיות אֵם הילד ואני...

לא כליתי את דברי, מפני הצניעות. אך היא הבינה לרֵעִי ותאמר: לא ערום אתה, אדון, כי לא עָגִיתָ כמני בשנים האחרונות. הצרות מלמדות ערמה. איש ואשתו עם הילד נוסעים להלגולאנד — הגדה זו תהיה חשודה. אין זוג כזה נוסע בלי עבד או שפחה. גם הבדל־השָּׁנִים עתיד לעורר ספקות. טוב שאהיה אנכי האומֶנֶת.

ובלי חכות לתשובתי לקחה את הראִי אשר בחיק יוטל, ותחל „לעשות את הטואַליטה" במהירות, בקלות, בקלות־הידים המיוחדת לנשים, וברגש טעם וחן, שהעיד בה כי היא יודעת לתאר ולהעמיד חזון. „לא אחת לקחתי חבל בלהקת משחקים־מתנדבים ואצג פני אומֶנֶת" — לחשה בחבשה לראשה כובע של תבן רחב ובחגרה לה סינור לבן.

— הנני אומֶנֶת מארץ שווייץ — אמרה לי בצחוק מלבב, אחרי כלותה את סדר שינוי הצורה עם כל הסמנים הדקים, אשר אך חוש־הנשים תופשם — הנני מדברת מעט אשכנזית, מעט צרפתית, לא כמבטא ברלין ולא כמבטא פאריז, אך כמבטא מיוחד הנהוג בארץ שווייץ (ואני ידעתי את „ארץ שווייץ" ההיא!). שמי דורותהיא סוועבאך; נולדתי ביום 22 פּברואר לש׳ 1868 בעיר באזיל. שמשתי בבתי עשירים.

היא שנתה ותשלש את ההגדה הזאת למען תהיה שגורה בפיה. כמעט שכחתי רגע שהיא יהודיה אמללה נוסעת בצרתה לאמריקא; היא צפצפה בשפתי חן, ועל פניה עליצות ילדה. עתה דמתה מאד אל הילד השוכב לצִדָּה עם הצחוק אשר טלאך החלומות הִשְׁרָה על פניו, פני תום ואושר.

— אבל אומנת נפלאה אַת גברתי — אמרתי לה.

היא התאנחה:

„הרוכל האיטאלקי".

קולו הצָרוד נשמע כקול פעמון שבור מתוך רעש הגפת בעל תריסין ושאון צעקות החנונים והרוכלות, המוכרים המפצירים והקונים המסרבים, ברְחָבָה אשר בעיר ב—גי, בעצם יום השוק.

הוא עמד בצל סוכה, ואולי עוד פחות מסוכה: לחי וקורה ומין מחצלת, ולפניו שלחן, ועל השלחן כלים שונים, „שכיות החמדה" שהוא מזכה בהן את הבריות, והימים ימי סוף התקופה, כשיחתן של בריות: שלהי דהלולא, אחרית „הסזון", ואז עמלים הרוכלים בכל עוז למכור את שארית סחורתם, את השְחוֹלֶת.

והוא עומד ונוהם כארי יו"ע, מתוך קופת צעצועי אֶפע אשר לו, במבטא מוזר ומְגֻחָךְ, אשר בו יבטאו האיטאלקים את השפה האשכנזית: סורו, אֶחיו הנה, אדונים, גבירות, פה שער המצבה למעשי יוצר ולפעלי חרשים, מערכה גדולה מהמערכה הפאריזית, חפצים מתנוססים כלבנת הספיר, צמידים יקרים מעולפי אבני ידל"ם ואקדח, אבני שהם גדולות כבהן יד, כפתורים, נזמים, רצפת תשבץ, מוָ-זאַ-יק, מאָ-זאַ-יק!!

והאיש גבוה ורחב הכתפות, פניו תפוחים, ועורם שחום, זקנו מגולח ושפמו עב ושופע, עיניו שחורות והבטתו חדה כשְפוּד ושפתותיו מרחישות ודובבות בלי הרף. על ראשו כפה קטנה ומְעוּכָה, ועל צואריו תלה שֵיר —והוא מ„שכיות החמדה" שהנהו מוכר — וכלו כרוז אחד, כלו צועק ומפרכס ומפרסם — „רוכל איטאלקי"!

והוא יודע את עתו ומכיר את מקומו ויבן, כי אם לא יצעק — אז יצלול כעופרת במים האדירים האלה; בלע יבלעהו השוק, ולא יִוָּדַע כי בא אל קרבו.

כי לא בשל הכפתורים והאלמוגים ורצפת התשבץ האיטלקית כל השוק הזה בב—גי, כי אם בשל סחורה אחרת, סחורת מדינה, מעשי יד הפועלים והאכרים והאכרות, שנשתבחה בהם ארץ בלגיא, בשביל השְזוּרִים, העשוים לא מעשה מכונה כי אם מעשה ידי אדם.

ו„הרוכל האיטאלקי" חותר בכל תחבלותיו ובכל מרמת חנו לצוד ציד: עלמה יפה כלבנה ועדינה כחבצלת! קני נא את המחט היקר הזה בעד בחירך, חצי חנם! — כאלה וכאלה הוא קורא ועיניו משקרות מסביב.

ואנחנו הולכים לשוק ההוא לקנות שזורים, לקנות או לעמוד על המקח. היום הראשון והיום הששי ימי השוק המה, ואז יוצאים „יושבי מנוחות שאננות ומשכנות מבטחים" הרוחצים בים, והנשים לפניהן — הנשים, אשר בעצתן תנחינה אותנו

הבטתי אל מורה־שעותי . המחט הורה ארבע שעות ועשרים רגעים. היינו אז בקרבת לויענבורג.

עוד מעט ומנהל המסע נהם כדוב: לויענבורג — עשרה רגעים!

וכרגע נכנס אל המרכבה אדון, בעל פנים של אימה, ושפמו עשוי ומשורבב כלפי מעלה, כדרך המלך, ואחריו שני בני אדם חובשי מגבעות, דורכים בתקף ועז בצעדים כבדים, ב„אוטוריטאֶט", כמעט — בעזות, והזקן אשר בהם הסיר את המסכה מעל פני המנורה התלויה בספון. העמדתי את פני כאלו הקיצותי עתה משנתי, ואשאל: מה יבוקש פה? גם ידידתי שנתה אחרי.

ובעל השפם המשורבב כלפי מעלה עמד וישאל: האין פה נודדים?

— גאלדווין סמים — עניתיו ואוסף לשאול: בקרת זו למה?

— זאת אבאר לך, אדון, בעוד רגע... והאשה הזאת?

— דורוטהיא סוועעבאן, אומנת, מארץ שווייץ — השיבה האשה בקול חזק.

— והילד הזה? האיננו מילדי הנודדים?

— לא, לא — קרא הילד — זאת „פרויליין" וזה — „אבא"!

אז אמרתי עם לבי: עתה עלי לדבר עמו „מגבוה", עתה „לא מיבעי ליה לאינש למילף בניחותא", אך בגאוה ובשחץ:

— סלח נא לי אם אגיד לך, אדון, שאין מתנפלים ככה, בלי כל סבה, על נוסעים שאין מבקשים מכם כל חסד.

— ואני מבקש סליחתכם. אבל מה נעשה, ויש פקודות, פקודות גבוהות. יקד ויצא ויסגור הדלת אחריו.

נמלטנו מן הפח!

וכאשר עברנו בשלום דרך לויענבורג ואלתונא ונבוא האמבורגה ונשב עם הילד בקרבת החוף, ו„הנודדים" היו נכונים לרדת באניה בשלום בלי פגע, אז קצצה האשה במִספָּרֶיהָ את אחד תלתלי המשי הרכים והסבוכים שהזהיבו את מצח הנער הקטן ותתנהו לי למזכרת, ועיניה מלאו דמעות, ולא יכלה להביע אף מלה אחת.

... לא הוספתי לראותה, אף לא אדע את שמה, אך הקְוֻצה הצהובה והרכה מתלתלי הזהב של הנודד הקטן, של אָחי הגולה, הקוצה, שבה נשאר חלק מנשמתו, שמורה היא אתי ושומה באחד מְסָפְרָי.

ו„החברה" אשר עליה נלויתי לקנות את השזורים התענגה על הפגישה הזאת ועל תשובתי הקצרה והמחלטת : Sette Franchi .

ואנו מתהלכים פעם בפעם לרוח היום בשוק ההוא , ותשובתי Sette Franchi היתה למשל . כי בכל פעם אֶרב „הרוכל האיטאלקי" על כל הליכותי לשמור את עקבי , ובכל פעם הכביר עלי במלים , ויהי הוא פוחת והולך וכבר גרע עד עשרים פרנק , ואני באחת Sette Franchi . ולא נגמר המקח יען כי חדלתי לצאה לשוק , אך אמר אמרו לי הנשים היצאניות , אשר לא חדלו ללכת שמה , כי שאל „האיטאלקי" לשמי ולבית מלוני , ואומר : אין זאת כי אם בוא יבוא הלום הרוכל המסהולל בכזביו ודרש ממני Sette Franchi בעד הכפתר רצוף האבנים הצבועות , שייפא וסומקא , שאיננו שוה גם המחצית .

וילכו הימים הלוך וקצור והנשים הלך וחסור, גם בתי המשתה נסגרו והענוגות חדלו , וישארו אך „עשרה אחרונים" — והים !

ובראש השנה התלקטנו למנין להתפלל . בעל בית המזון הכָּשֵׁר היה בעל שחרית , והשי־זט־המתנדב — בעל מוסף , ומנגן אחד — בעל תוקע . מנין קטן ומְנֻמָּר מאד .

וכשנקראתי לעלות לתורה ואעל ואחכה שם עד אשר יכלה בעל־העליה שלְפָנַי את עניניו, כי האריך השַּׁמָּשׁ לטפל בו ולברך ברכת מי שברך אותו ואת אשר לו, ברכה ברכה לכל נפש, והוא שואל אותו בכל פעם : כמה, והנודר לוחש לו בקול צרוד ובמבטא זר , ואז נגע אלי הקול הזה והמבטא הזה כמו נודעו לי מכבר , ואתבונן אל המברך , והנה . . . „הרוכל האיטאלקי"!

והוא נודר חמשה חמשה פרנק בעד אביו , בעד אשתו , בעד ילדיו .

ואושט לו את ימיני . ויראני ויכירני וצחוק חדוה נראה על שפתיו .

„הרוכל האיטאלקי" ! גם בחלום לא שָׁעַר לבי , כי זה הוא יהודי אשר יבוא להתפלל ואשר יעלה לתורה ואשר ידור חמשה חמשה פּראנק לדברי צדקה .

ואתבונן עוד הפעם אל „הרוכל האיטלקי" . גם עתה היו פניו תפוחים ועורם חום ועיניו שחורות ודוקרות . אך על ראשו מגבעה הגונה ועל שכמו טלית של משי ובידיו סדור של תפלה עם העתקה איטאלקית, דפוס טריאסטי .

ואחרי כלות התפלה נגשתי אליו ואברכהו: „יום טוב" . ואגרופו אשר הושיט לי היה כאגרופו של עוג מלך הבשן .

מישור, הנשים המבינות, בעלות הטעם, היודעות להבחין בין מעשה מכונה ומעשה אדם.

אך פרא־בודד־לו יבדל מן המחנה, ומדי ילכו עדרים עדרים בעלות השחר לשוק, עיניו תקדמנה אשמורות להתהלך לבדו על חוף הים ולשיח לבדו עם הזקן ההוא, אשר לספוריו אין קץ.

אחרי מאון וסרוב משכוני גם אני. פה מעשה בראשית: הים, ויש אשר הוא עשוי תלמים תלמים, ויש אשר הוא מרודד , ושם, כמהלך עשרה רגעים, שוק, תל של נמלים, שוקקות, משקרות, עוסקות, גם מחוכמות מאד.

ואלך גם אני לבקש שזורים ואמצא אלמוגים, כי צוד צדני „הרוכל האיטאלקי" כצפור. עברתי לפני האיצטבא אשר לו: מאֶ־זאַ־יק! רגע אחד עמדתי ואפול בידיו. הוא השיגני בין המצרים. הבטתי רגע על רצפת התשבץ אשר הוא מוכר. הסחורה נמבזה ונמס, קלוש ורפה כעשב „אל תגע בי". — כה מחיר הכפתר הזה? — אני נגעתי בכפתר וירעשו הספים. מקור הדבר נפתח. כאשר עיניך תחזינה מישרים — החל „הרוכל האיטלקי" לטייל ארוכות — אין ערוך לכפתר הזה בכל הארצות ובכל העמים. אם חבל זה יפול לך בנעימים, אז יתקנאו בך כל באי שער עירך, כל יושבי ארצך, כל יושבי תבל. הוא יהיה כחותם על לבך. שורה נא את האבנים האלה איך צרפו, איך התלכדו ולא התפרדו ומה נאוה שלל הצבעים ומה חברבר ומה מתוק האור לעינים, זה כברוק ברק וזה כשרף מעופף ... מה מחיר הכפתר — הוספתי לשאול. — מחירו לא יערך. לא אדרוש מידך את כל מחירו, אך חלק אחד ממנו. כי גם כה גם כה אֶ שַׁ מֶ ט . אתה התן לי חמשים פֿראנק...

ואָשב אותו שתי מלים: Sette Franchi (שבעה פֿראנק). — הלא כן, איטאלקית תדבר? אמנם לא נאוה לאנוש כערכך להתל באיש אשר את שפתו תשמע. דבר נא אלי בשפת אמת ולא בשפת לעג. ועוד הפעם החל להבטיח ולהשבע ולהתפאר ולהפציר. זרם מליצה השטיף עלי, ולקץ השיבותיו שנית את שתי המלים Sette Franchi.

כהפנותי שכמי ללכת החל להעתיר עליו דבריו בנוסח אחר, נוסח של צער וינון עמוק: האמנם תאמר להרסני ממעמדי? בידך אפקיד רוחי ונפשי, אל נא תעש עמי כלה, כן תרבץ בי אָלה כאשר נאמנים דברי, כי לא אוכל למכור לך את המחט גם במחיר חמשים פֿרנק, אך למענך אעשה זאת. וגרעתי מהמחיר עוד חמשה פֿרנק.

ב—דגי— הידעו האנשים אז כי רוכל איטאלקי וסופר עברי מארץ הצפון היו מן הראשונים לירות את אבן הפנה, ואיך לא הכירו שני האנשים האלה, ואיך לקץ, מצאו איש את רעהו.

פ"נ.

לוא יכולתי כי עתה יריתי אבן מצבה, עם שתי האותיות האיומות הנ"ל, בקרבת בית נתיבות, בחצר מסלת הברזל, בעיר ב. אשר במדינת בלגיא, לאמר: פה נטמן...

אך מי „נטמן" פה? הנטו המרכבות מן המסלה, ההתפוצצו, ההיה שם אסון, הנפלו חללים? לא אח מאחת מאלה. ובכל זאת היתה שם קבורה, בעצם היום, בריש גלי, לעיני כל הקהל.

ודבר עצב זה אשר אספר לך, ידידי הקורא, לא פרי כחש הוא ולא מלבי הוצאתיו. גם לא מקרה הוא, אך פרט יוצא מן הכלל וללמד על הכלל כלו יצא. והמקרה פותח פתח לנו פתח כמחט סדקית להסתכל בבתי נפש האנשים. הנץ שיצא מתחת הפטיש מאיר על כל סביבותיו בחשכת עלטה. ויש אשר הוא מראה את הצפון עמוק עמוק.

יום יום נפגשנו על ה מ ר פ ס ת, הוא המקום ששם מטיילים על חוף־הים: אני ושני „המתבוללים". האחד איש מִתְנָאֶה וּמִתְבַּשֵּׂם, מבלה ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, דָשֵׁן וּשְׂבַע נחת, איש אשר י ג מ א את העוה"ז: מחולות משחקים, נגינות מזמרים, טיול בגנות ופרדסים; מושך ביין את בשרו ומנהיג עצמו בנשיאות ובאַדנות, — והשני: ביישן, צנוע, שפל ברך, נכנע, בחשאי — גבר חכים ונהיר, אך בלי ש ד ר ה, בלי עצמות, כלו דוגג, כלו חמאה! הראשון עמל להתבולל בגאוה, בתביעה־בפה, והשני — בניהותא. הראשון מתנפח כתרנגול הודי, והשני — יונה תמה.

ואקלל את יומי בגלל פגישה זו. אדם נוסע לקצוי ארץ, למען ברוח מפני האנשים, או למען ראות פנים חדשות, והנה הפנים הישנות מבצבצות ויוצאות כעשבי השדה. ועוד הפעם „מתבוללים" „לא מתבוללים" ו„שאלות" ו„מפלגות" ודברי ריבות. אדם חפץ להתבונן אל שולי הרקיע הטבולים בים ואל פני המים אשר חלקו כבדיל נתך; אדם חפץ לעורר את נשמתו הטבעית, היפה

כמתביישים היינו איש בפני חברו, ולא דברנו דבר זולת זה.

ובצום גדליה בא אלי עבד בית המלון ויודיעני כי איש אחד, גדול, עב, בעל פנים תְּפוּחִים, מבקש לבוא אלי.

אמרתי בלבי: כלה ונחרצה; הוא בא לגבות Sette Franchi בעד הכפתר אשר בו יִזַכֵּנִי. הוא שב להיות את אשר היה אז בימי השוק, וביד אכזריה יקרע את וילון השירה והיופי, שכבר החל לְהִתְרַקֵּם מסביב לו, בעת אשר ראיתיו מתפלל ומברך ונודר.

קבלתי את פניו בכבוד, כמו לא אזכור את השוק, אך את המנין.

והוא הוציא מצלחתו את כפתר התשבץ...

ויחל לדבר... וקולו לא היה עתה צרוד, אך רך ונעים מאד, ויאמר:

— לא בתור רוכל באתי אליך. נשאר קומץ סחורה. התקופה לא היתה טובה, אך בעבודה רבה הנני מוצא די ספקי. לי הורים זקנים, ואשה וילד — בויניציא, ומעוני שם ב„גֶּתּוֹ וֶקְיָא". שם יש לנו חמשה בתי כנסיות, ופה אין אף אחד. חרפה תשבר לב יהודי למראה מנין כזה בקרן זוית. נחוץ הדבר לאסוף מעט כסף לשכור פה בית קבוע לתפלה. כעת יש אך ארחים מעטים, אבל בכל שנה יבואו, ואם נאסוף בכל שנה, ונקבץ תכן הכסף במשך שנות מספר. אין פה עדה, אך נמסור את הכסף לאחד האנשים הנאמנים בעיר הקרובה. הרם נא את תרומתך גם אתה בעד הכפתר הזה — לביהכ"נ העתיד להבנות.

— שונא מתנות אנכי — השיבותי — את הכפתר אקנה מידך במחיר אשר תשית עלי, ולבנין ביהכ"נ אתן לבד.

— לא, למכור לא באתי, כי אך בשוק אני מוכר, ועל הפתחים אינני מחזר. ביני ובינך אגיד לך, כי הכפתר איננו שוה הרבה. אך לוא גם לקחתי הרבה במחירו לא העשרתי, כי כאלה וכאלה ישברו, יכלו, יאבדו, ומכל רכולתנו נמצא אך לחם צר ומים לחץ. קחה את הכפתר למזכרת ותנה את נדבתך.

מעולם לא נתתי „נדבה" בשמחה כשמחתי אז. „רוכל איטאלקי" בתור עסקן־במצוה לבנות בית הכנסת בעיר חוף הים בבלגיא, מנין של יהודים מלוקטים כאלה מן הארצות השונות, מן השוקים ומן האומניות, זאת היא מְאָזַאִיק, זה מעשה תשבץ חי.

ואם יש טפוסים כאלה גם בעמים אחרים — לא אדע.

ואם באחד הימים, באחת השנים, יעמוד על תלו בית־תפלה ליהודים בעיר

הראית פה „אנטישמיות" ? שאָלני השני, ואענהו : לא ראיתי אינה ראיה. והאיש מהיר־משפט ויעמד דבריו כחומה : המוציא מחברו עליו הראיה! אם אתה אומר כי יש פה רשעה וזדון, עליך להוכיח את הדבר באותות ובמופתים. בין עמים בוערים, אשר עוד לא רָחצו מצאתם, אולי ימצאון זעיר שם זעיר שם נעוי לב, אך לא במקום הדעת והמשפט. — ואני משיב : אין אתם יודעים את העם ואת הארץ, כי אם את בעלי הפונדקאות ואת מוכרי הכרטיסין הרודים דבש גם מאריות כמנו. במקצוע הזה חקה אחת ומשפט אחד; אין משגיחין בקרחתו או בגבחתו של יהודי וכל הרוצה ליטול את השם בא ונוטל. או התאמרו להכיר את דעת הקהל פה על פי החברה של יושבי בית המלון, אשר „על שלחן אחד [5]) כזב ידברו" ?

וה„מתבוללים" נותנים לי לקח טוב : עלינו אך לנהוג בחכמה, אז יביאונו אל חברתם, אף לא יודע כי באנו אל קרבם. ואני משיבם : אולי ואולי... אתכם ועוד אלף אנשים אשר יצליחו להתחמק ולהסתר... אך לא את העם... ואנו דנים על דבר העם, אשר בו עלינו להדבק או לבגוד בו... והנני שואל : ספוג שבולע משקין, כמה יכול הוא לספוג ? ... כמה יהודים יכולים להבלע ?

ויקצפו עלי האנשים ויאמרו : חפצים אנו שיאכלונו, ואתה אחד מאלה המעכבים אכילה זו.

חלילה — אני משיב אותם — אם חפצים אתם לנשק לא רק את רגלי המבזים אתכם כי גם את סנדליהם, לא אעצרכם. אתם הנכם, גם בלי דעת יהודי הגלות : נכנעים, חסרי כח נפש. אך אם תבואו אל עמנו ואמרתם לו, כי חובה עליו להבלע, הן דמיונכם כאיש אשר יבוא אל רעהו החי למוד את מדת קומתו למען הכן לו תכריכים.

ועקבות צעדינו בחול הולכות ורבות, ודברי ריבותינו הולכים ומתלהטים ומתכרכמים.

ויבוא יום הפרידה, כי נותרתי עוד אני ומתי סודי במקום ההוא, ושני ה„מתבוללים" נכונים היו לנסוע, ומן הנמוס הוא, כי ישלח איש את מכרו המקדים לנסוע עד תחנות מסלת הברזל.

ושני ה„מתבוללים" מכהנים פאר וזריזים לשמש אשה כבודה אחת, ממבחר

---

[5]) „טאבל ד' האט".

והישרה, ולישן בתרדמת מרמוטא את רעיונותיו הקטנים והמתגרים ואת תוכחות המתו ואת „מטרותיו"; אדם יגע מן העיונים ומן המלים הגדולות ומחשבונות הקצין ומנער מעליו את האבק ויטהר — ויבואו ויטרדוהו מגן־עֶדְנו וישאלוהו על דבר דרייפוס ועל דבר דרשתו האחרונה של הקיסר וילהלם — והקונסטיטוציה הסרבית מה תהא עליה ?

וכביצת בר יוכני שהטביעה ששים כרכים יכסה דבר ריב אֶפע את הים ואת הרקיע, את היבש ואת הלח, את הקרוב ואת הרחוק.

כי מדי יגע החרמש בצנור[1]), הלא תהיה הלמותו — הלמות עמלים, והיה בכל פעם אשר אני פוגש ב„מתבוללים", ונחל לדבר על אדות הים והאיים והמסעות הקטנים אשר אנו אומרים לנסוע, ואני חש בנפשי כי כל אלה הם אך דברי פתיחה, כמו שפותחים במזג האויר, ומסיימים בשאלות ובריבות. פני הים חלקים ממעלה, ותוכם נבכי תהום רבה.

והננו נלחמים כאתליטין המתגוששים.

„בעיא דיהודאי"[2]) — אין בעיא דיהודאי, אומרים ה„מתבוללים", גם איש השחץ גם הענו. ואני אומר: יש בעיא דיהודאי! ואנו מטילים על חוף הים, ונושאים ונותנים בהמשאיים[3]) ומתחרים איש איש בחריפותו ובבקיאותו, ועפו כרצי שלג האותות והמופתים, העובדות והסברות, המימרות והמשלים, הבינוים וכינויי הבינוים וְמִש... איזמין, אנטיסימיטיזם, קוסמופוליטיזם, נאציונאליזם, אינטרנאציונאליזם. והחול אשר תחת רגלינו רך מאד, כי אך זה מעט החלו מי הים ללכת הלך והסר, והחול זך כיריעה פרושה, והוא רחב ורחוק מאד מאד, וגם הרקיע טהור וזך, ומדי תצעדנה כפות רגלינו בחול ההוא ונותרו ונראו שם עקבותיהן הקלות על השטח, ואנו הולכים ומפלפלים.

ונשמת הגחכן, בר קפרא[4]), שנתגלגל לקרבי ניצוץ אחד ממנה, מעוררת אותי להגיד לרעי אלה, כי דמיונם בעיני כ„המושכים־בערלתם" שהיו לפנים בעמנו. והם לא ידעו את דבר „המושכים בערלתם", ואספר להם את הפרק ההוא מדברי ימי היהודים, ויצחקו מכאב לב.

ויחפץ אחד מהם להנקם בי ויאמר: כל הדברים האלה נשמעים ב מ ש פ ל ה אשר לנו. ומרוב כעס הוא מגמגם ואומר: יבקע האור ויגורש ענן הפתיות, והיה מצב היהודים גם בארצנו כמצבם פה.

---

[1]) המשל הפולאני Kosa na kamień. [2]) יודענפראגע. [3]) פעריפאטעטיקער, שהיו לומדים בהלכה; [4]) לוסטיגמאכער.

„וסכסכתי מצרים במצרים".

ראיתי פעם על בָּמַת יִשְׂחָק חזון סופר צרפתי — נהורא עילאה של הצרפתים שוכנת עפ"י רוב בעלמא־דִנוּקְבָא, כנודע — שאין אני זוכר את שמו כי אם את עִנְיָנו. שתי נשים אוהבות גבר, והוא איננו משיב אהבה אל חיקן. הן צרות זו לזו ומתגרות אשה אשה ללכדו בשחת רשתה ולחבל את יגיעות רעותה, והוא אוהב — אשה שלישית. אחרי המון סבכי מסבות וקֶלֶם־המקרים המתרוצצים הוא מצליח להמיש מעל צואריו את עול שתי ה„פֶּדְרָאות" ולבוא בברית הנשואין עם „אַרִיצָה" שלו אשר אליה נשא את נפשו. הכתוב השלישי הכריע.

בהתבונני אל החזות הבטלה ההיא עלה על לבי זכר איש ושלש... לא נשים, כי אם א ו מ ו ת. שתי אומות התחרו בו. אהב לא אהבוהו, אך משך משכוהו בחבלי השוא, צנפוהו צנפה כדור, הפכוהו חברבר וכלאים, הביאוהו לעיקומים ולסיקוסים. אך בדי שוא! כל זאת לא עמדה להן. מקום הניחו לאומה שלישית להתגדר בו, לאומה שלישית אשר אהב — ולא ידע.

הדר צלמו עודנו חולף על פָּנַי כאור יקרות שמתנוסס מאפלת צללי העבר. תפארת „אדם דאצילות", איש רם נודע בשער. מצחו עטה חיל ועוז, לחייו כאור בקר ועיניו כתכלת השמים, מהם יָהֵל נגה חכמה ושביב דעת. הוא ישב בקתדרא בבית מדרש המדעים בפראג. מוניטון שלו כבר יצא אז בעולם המדעים. הוא כבר עשה אז גדולות ונצורות על שדה החכמה שהיתה לא רק אומנתו כי גם שעשועיו ומבחר הגיונו וששון ישעו. תומת נפשו הוסיפה לוית חן ליפעת חכמתו. מעמדו היה איתן, כעץ שתול על פלגי מים ורובץ תחת משא פריו. עמל ידו כבר עשה לו אז פרי תבואה: המצאות חדשות ותקונים נכבדים. על ראשו פרוש צל סוכת שלום ואשר במדינה, בעיר, במשפחה.

ומולדת האיש ולאומו ודתו? הימים ימי שלטון פורה שר של שכחה. לפי שעה לא שאל אז איש לדברים האלה. איש נשוא פנים, טוב ומיטיב, חכם כביר — מי יבדוק את מגלת יחוסו ומה לאיש ולמקור גזעו ולאמונתו לא־אמונה? ידעתי כי הוא יהודי, ואולם איש לא יכול לתת ליהדותו סמנים. זה היה דבר מְשֻׁלָּל־הַכֹּבֶד, דבר שאין לו ממש ומשקל. מה"ע לישראל בשרו אז בקהל רב שהוא נמנה לפרופיסור שלא מן המנין, ואח"כ — מן המנין, והיא לא ידע שהם מְבַשְּׂרִים.

מן הנמנע היה לעשות אז את נתוח־מראה־צבעיו בבחינה הלאומית. הוא היה פרופיסור בבי"מ מדעים אשכנזי. נקל היה לשער כי יהדותו, אם נותרה לה

מפלגת ה„מתבוללים". אשר ישבה גם היא כל ימי שבתם שם, היא וביתה, ותסע גם היא בעת אשר נסעו הם, ונלך לשלח גם אותה, ונבא פרחים כחק.

והננו עומדים על המרפסת אשר מאחורי בית הנתיבות, ורוח היום צח, והפרידה לא קשתה מאד. המסע ההולך טרם יצא והמסע הבא בא ומבטן העגלות פרצו וישרצו המונים המונים ויעברו בסך על פנינו, ושני ה„אלופים" אשר לנו, השמן והרזה, הגא והנכנע, רצים לפני האשה הכבודה לתור לה מקום וגם למצוא את צרור החפצים ולהכין הכל במשטר, ונהי גם אנו בעוזרם, והתנועה רבה.

ופתאם והנה רעש מאחת העגלות. נגשנו והנה בלהה! איש בלגי, אדון אָרוך, רזה, וזקני בלול-שיבה עומד וצועק, מתנפל, מפרכס, מנאץ ומגדף את ה„מתבולל" № 1 בעבור אשר חשב, כי ה„מתבולל" הזה חפץ לשבת על מקום אשר לא לו הוא.

והוא ואחוזת מרעיו עומדים וצועקים: Sale Juif [6]).

ומראה פני „המתבולל" נורא מאד. פניו הצוהלים תמיד מנחת רוח הפכו לבן, כלו רועד, והוא צועק: ? La police, où est la police [7]) והדבר הזה היעיל להותו, כי שנו אחריו הבלגי ורעיו בדגש ובפילה וחזוק: La boliece, בצחקם על מבטאו ועל קריאתו לשוטרים.

והוא, האמלל, צועק אל הבלגי: Vous êtez un sale Juif, vous-mêmme [8])

והבלגי פושט את ידו הגדולה והארוכה למען הפילה על פני הנעלב, ואנו חשים ותופשים את היד הזאת. וה„מתבולל" השני, בוצינא דנהורא, ישב בענוה ובכובד ראש באחת הפנות.

ואולם לא המקרה הזה כתבניתו היה מוזר מאד. שערוריות תקרינה פה ושם. אך שמעתי את אשר נדברו שם מסביב, ואיך נתנו כל העומדים יחד עם מנהל המסלה בשחוק קולם, כאשר אך נודע להם כי הנעלב והמנואץ הוא יהודי.

בושתי להרים עיני בפני ה„מתבוללים" אשר דרשו ממני מופתים. לא יחלתי לנצחון מעציב כזה. נחמתי על אשר הלכתי לשלח מַכָּרַי ההם והייתי עד-ראיה לראות בקלקלתם ויחשבו כי הנני שמח לאידם. אך לא, לא שמחתי...

---

[6]) יהודי נאלח. [7]) השוטרים: איה השוטרים ?. [8]) אתה הנך יהודי נאלח, אתה בעצמך.

ראשיו. השכלתו אשכנזית, אך המשובה, כְּפִיַּת־הטובה, האכזריות, העקיצות הדקות והקטנות — אלה היו דבר גדול מנשוא. הוא חשב, חקר, שקל — ויפרד מעל האשכנזים.

בקש צדיק זה לישב בשלוה, אך אין לישב בשלוה בתוך גלי ים זועף, בתוך פרפורים וכויצות מפלגות ואומות. הימים ימי הוסד ביהמן הרוהנית. גם היא תתעשת, גם היא תרום, תשכיל, תטיף, תחקור. גם היא מיסדת בתי מדעים ובתי חזיון. כמעט בלי דעת ימשך לבו אחרי התנועה החביבה הזאת. הוא איש מלא צדק וַעֲנוֹת חן, הוא רואה, כי העם ההוא עומד על נפשו ושואף אל מטרתו בתם לבבו ובנקיון כפיו. אז יחל לְקָרְבָה אל מעינות החכמה והספרות אשר לעם הזה, והוא מוצא גם שם זיקי נגה, ושביבי תפארת. הוא איננו בוגד בסמל מאוייו הראשון. המדעים חיי רוחו, ההשכלה אשר למד מפי האשכנזים חותם תכניתו, אך סוף סוף הוא חובב־אדם, ולבו רך כלב ילד לרחמים ולאהבה, ומדוע יעשקו האשכנזים את משפט העם הסלאַווי הזה, האשכנזים החפצים לבלוע את כל העמים והשפות?

ובקשט ותום, בלי אבק תחבלה ובלי זממי בצע וכבוד, יחל להראות אותות רצון לביהמים. אותות רצון — זה דבר שאיננו מספיק, קמיץ שאיננו משביע את הארי. חייב אדם להראות צבעו. אי אפשר לו לאדם בימי שלטון הלאומים להיות מחותך ומסורס. והביהמים מושכים אותו, והוא מתחבר אליהם. המליצים יאמרו: נס מן הפח ויפול אל הפחת. אך זאת היא מליצה בעלמא. הנני יודע את כל הקְרָבות הקטנות, את כל נסיון הימים, את דקדוקה של נפש שגלגלה את האדם הנפלא הזה לאט, כמעט בלי הַכֵּר, ממחנה למחנה. יודע אני תקופת החבוב והלבלוב שהיתה לו במחנה הביהמים. הוא היה דרוש לחפצם. הוא בא אל מחניהם אך במתון וכבלן, וגלגל הריחים הסובב בשוק המפלגות עבר עליו וישימהו לרב־פעלים.

ועל הרקיע הבהיר ההוא עלה ענן, ואז יָחֵלּו הביהמים תחלה לרמוז, ואחרי כן ללחוש, לדבר, לצעוק, כי בעיני הביהמים יכולים לעבוד אך ביהמים. גם הם יחלו לשער את כמות הערכין אשר ללאומים, כי יש לכל עם נטיה טבעית לקבל תבנית־הבדלה המסוגלת אך לו בסוד יצירתו. עוד אין מִבְּרבין לגדול כמהו. עוד צריכים לו. אך מעט מעט יקטן הצרך. הוא חש בקרבו, כי מעמדו נהרס. הוא „מיטיב דרכו לבקש אהבה ומרבה לו בורית ונתר". הוא חדל מהיות האדם שָׁוֶה־הַמִּשְׁקָל כמשפטו מכבר, ויהי לאדם מסוכסך בקרבו,

איזו שארית נעלמה בעומק מצפוני לבו, היא בנקודת תכלית הקרירות. הטפוס המצוי!

מִלְּבַר היה אשכנזי בשפתו, במנהגיו, בסדריו ובכל דרכיו. אבל „תנועה לאומית" טרם תהיה בארץ, ואיש לא שָׂם מועקה על רעהו. מצב הדברים היה אז מְחֻוָר. המדינה ביהמית, אך האשכנזים נוטלים בה חלק בראש, מספרם רב, להם ראשה ורובה של הספרות, להם בתי מדרש המדעים. האיש הזה גדל ויחנך ויינק את כל תכניתו השכלית מן האשכנזים, ויהי אשכנזי. אפס כי היה החום הזה חום כבוש בקרבו, אור גנוז במוחו.

ורוח עברה ויזכרו העמים את מולדתם ואת ריביהם ויקומו הביהמים על האשכנזים והאשכנזים על הביהמים, ואז כמו נהפך כלו. האומה, ההשכלה האשכנזית הריקה את חניכיה, קראה לגבוריה עליזי גאותה. הוא לא יכול להסגר בבית מדרשו ולהמלט מן התנועות הגַליות אשר רעדו באויר כתנועות האור והקול. הוא נמשך אל מחנות הלוחמים. ההשכלה, השפה האשכנזית היתה „גובא דשתה מנה". הוא נזדווג עמה זווג עליון, הוא היה מלא מרוחה. כסבור היה שהאשכנזים נושים בו ושפריעת בעל חוב מצוה. כמדומה היה שהוא רצוי להם, גם עשו כַּוָנִים כאלו חשבוהו בעצם מעצמם — ויעמידו בפרץ כאיש מגן לעניני אשכנז.

האיש התמים טָוָה לו בלי דעת חבלי רשת בידיו, כי במהרה נבאש בביהמים וימררוהו ורבו, ומרירות זו הוסיפה עוז לרוחו הכביר האשכנזי ויהי לקנא ונוקם וממחץ את הביהמים בשבט לשון ובשוט סופרים. ועוד הוא עושה כה וכה, והאשכנזים החלו להסיר לאט לאט את המסכה הנסוכה על פניהם. בתחלה אך כמו חש מעין עקיצה, מעין רמז, כי לא לו לעמוד בראש הלוחמים. ברבות הימים הלך הרמז הדק הלך ועָבה. נמוקם עמם: איש מזרע היהודים אינו צריך לעמוד בראש. במקום שצדיקים גמורים עומדים אין בעלי תשובה יכולים לעמוד. יהודי ואשכנזי הוא כמו כדור מרובע או משולש. אין זה הדוק וקשיר של קיימא, אין זה דבר שגדולו מן הארץ, אין זה חבור ח י מ י כי אם מ ו כ נ י, מלאכותי, מְעֻשֶׂה.

והימים הלכו הלך ורוב ואשכנז הרתה גם ילדה את המשובה המתוהללת. בקרב האשכנזים לא יוכל לפעול לפי רוחו. על כל צעד נחש מַכִּישׁו. נוהגים בו כבנכסי מלוג להנאה ולצרך. קוראים לו לעזור ומגדפים אותו — בנשימה אחת. מעט מעט החל הרעיון לפַעֵם בלבו, כי הארץ ביהמית, והוא נולד בעיר סמוכה לִסְפָר ששם רב מספר הביהמים. האדם השלם, השאנן לפנים, היה למפקפק ולמגמגם; האדם הבהיר והשָׁוֶה לפנים היה עתה לאוחז החבל בשני

הזמורה ההן. המון סוחרים גרמנים, מבטאם כבני הֶסְיָה, מסורבלים כדובים ופניהם כמגדלי חזירים. מי יודע אם לא היתה זאת סחורתם. בכל אפן לא היתה החברה ההיא שלשלת יוחסין גבוהה מאד. מסופקני האמצא ב„אלמאנאך הגאָטהאַי" את שמות בני לויתי אלה. כן! היו גם מְשֻׁלָּחִים־למסחר — הטפוס הנודע, מגוהצים, סרבנים, צעקנים, יודעים כל דבר, מדברים על כל דבר. מאליו מובן — מִשֶּׁלָּנוּ.

לא שערתי, כי בחברה הזאת ובמסע הזה יהיה מקום ל„שאלת יהודים". היום היה יום־אלול בפאר הודו. פני הים כחלקת הבדלח, ובשחקים אור בהיר ושקט עדנים. בהַפְלָג האניה בים נשמע קול תופש כנור ונבל. להקת צעירים וצעירות החלה לפזז ולכרכר על מכסה האניה. המלצרים שוטטו הנה והנה להגיש משקים ומגדנות וקרח. מורה ההנדסה השטראסבורגי קנה מעט קרח וישלם וירשום בפנקסו. גדות הים בהאמבורג נעלמו מעינינו. עברו שעות ונרד אל הלשכות ונשב שם בקבוץ.

לא אזכור איך התגלע הריב. אדמה, כי אחד מאנשי הֶסְיָה, הארי שבחבורתם, הכעים את אחד המשולחים בצחוק פיו ובקרוץ עיניו. אז החל המשולח לדבר גבוהה גבוהה. איש כזה לא ישא פנים, לא יהדר אף ליש. הוא בעל־הבית פה! המשפחות השכורות לבנות הזמרה התערבו גם הן. גם **שמחת** הצֶמֶד ערבה.

שוט הלשון שֻׁבַּק ברוח. כאבני קלע עפו הנה והלום החצים השנונים. בן מי זה העלם — קרא איש מן המשפחות ויבחן בעיניו את האיש הצעיר שהתעבר על ריב בני עמו — למה באת הלום אתה חֲלָבָה? —— דמי בי רתח וְאגרופי רָעַד. אז ראיתי כי כרגע נפלגו השבטים. גם מורה ההנדסה משטראסבורג הִקְתַּחַ עם משקפי התכלת היה במחנה האַריים. הוי, **אלהי** השנאה, מושל בים וביבשת!

עתר ענן הקטרת עולה, והאויר שֻׂבַע רוח תזזית, הרת מדנים וכעש. סוחר הבהמות מֵהֶסְיָה צוה על להקת המנגנים לנגן אחת מזמירות הדופי להכעים את הנוסעים היהודים. רב החובל הובא ויאסור לנגן. גברא רבה אנא — קרא איש ברליני וַיַּרְאֶה את מטבעת־כבודו שנתנה לו מאת חברת תנופת האברים. כאשר לא יכלה הלהקה לנגן החלו הַהֶסְיִם לשיר בקולם הצרוד, כקול יוצא מתוך חביתי שֵׁכָר, ובמבטאם הנשחת — דברי לעג. המשולחים צפצפו כאוב וַיְחַקּוּ את הקול ואת המבטא.

אנשים עליזים, היצאתם מדעתכם? לנכח הים הזה, לנכח השמים האלה,

הוא מתחבט הלום והנה בין המפלגות כחיבוט הקבר. הוא מתנועע בסבובו בתוך מְלוש-של-כשפים שאין לצאת ממנו.

אז תבוא פולנא, מהומות בפראג, שערוריות בין התלמידים. עוד מגלגלים עמו, מרחמים עליו ואומרים שהוא יוצא מן הכלל, שהוא ראוי והגון שיתנהגו עמו לפנים משורת הדין. אך מלחמת המפלגות הולכת הלך וחזק, ומדי יעמידוהו על הפרק להבָּחר מזכירים לו את עון מולדתו, משליכים אותו כעצב נבזה וקמו עליו פרחח. גם אוהביו יאמרו לו, כי המשכיל בעת ההיא ידם ואך טוב לגבר שהוא מזרע היהודים כי ישא את אשר נגזר עליו בדומיה. רומזים לו, כי עליו להמיר את שמו, אז... אולי... אחרי דורות.

וארא את האיש הזה עוד הפעם בעת אשר דאגתו תשחנו מטה ולא הכרתיו. כדור משחק ביד המפלגות! אך הוא ל א נ ש א ע ו ד את האשה השלישית כאביר החזון הצרפתי. הנני משער אך לפי רמזים אחדים, כי לבו החל ל ה ש ת ו ק ק מ ע ט אל העלובה הזאת.

רְפוּאָה לְפִי שָׁעָה.

עודני זוכר את כל חבורת הנוסעים באניה מהאמבורג לקופנהַגֶן. מימיני יָשב צֶמֶד חֶמֶד, כנראה, מסע שאחרי החתונה. עופֶר וְיַעֲלָה! שמחים, מתעלסים באהבים כתורים ובני יונה, ויפי תאר מאד. חוט של שֵׁם, המתוח על פניהם, לא השחית בעיני את הוד תארם. הוא, חסֹן כאלון, ענק גֶרְמַנִי, כָּבֵד מעט בתנועותיו, מלא עז עלומים, ועיניו מעמיקות לחשוב, עינים אשר זה מקרוב קבלו „זכות אזרח" להביט ולהתבונן אל אשר מסביב, והן מביטות וחודרות... והיא — תערובת קלסתר, מ ז ג איקונין של תארי עם שונים: חוטם רומי, שפתי יונית, שִׁנֵּי הפנינים של צוענית, לִבְנַת עור אנגלית, חן התנועה של פאריזית, טעם גזרת הבגדים של פולאנית, כל-בו קטן חתום — בחותם עברי. שוחח שוחחו אנגלית, ומבטאם העיד בהם כי לא אנגליא ילדתם.

האזכור עוד את יתר הנוסעים? כן! מורה ההנדסה משטראסבורג, קֵרֵחַ, על חוטמו משקפים צבע תכלת, רושם בפנקסונו כל פרוטה אשר שלם בעד ספל משקה; שתי משפחות מברלין ולכל אחת מהנה היו שתי בנות משמיעות קול כמזמרות אשר בבתי המרזח. חושדני במשפחות ההן שהיו אך שכורות לבנות

בונט" — לחש אחר המשולחים באזני . הבינותי את הרמז, כי ראוי לעלות על המכסה . עלינו בכבדות עם סוחרי הסיה והמשולחים והאברך הנוסע אחרי חתונתו, כולנו תומכים איש את רעהו . זרם המטר כבר חדל . ראינו את רב החובל עומד על מקומו שליט על המערכת . ביגיעות רבות הגענו אליו . טלטולי האניה היו נוראים מאד . כפולים היו : לארך ולרוחב .

— ע ת ה אין פחד עוד — אמר לנו רב החובל, ומדבריו למדנו כי ה י ה פחד .

בקצה האופק נראה קו אור, כמו נטף טל אורית בתוך חשרת עבים . הנטף הזה עתיד להשתרע על פני כל הרקיע ולהפיץ את העלטה .

שבנו אל הלשכות להרגיע את רוח הנשים . בלי משים היינו לידידים . שר של ים מל את עָרְלַת לבנו . הצפעוני המפריש, הקטב המרירי בין בני האדם סר מלפני האיתנים אדירי הטבע אשר לא ידעו כל הבדל ופדות . הרוח הטובה שָׁבָה . הזכרתי את מורה־ההנדסה כי שכח לרשום בפנקסו את אשר שלם במחיר הקאָניאק .

— אבל בעל זכרון אתה — אמר אלי הפרופיסור .

— כן, הנני בעל חשבון, יהודי — אמרתי ברגש חזק .

— הנח להבלי המחלקת — השיב הפרופיסור — יהודי, לא יהודי, פטפוטי מלים !

וסוחרי הבהמות מהסיה גלוו על המשולחים המשחקים בקלפים וישחקו יחו׳ . טלטולי האניה כבר היו קלים מאד . ולפני „צמד החמד" שרו בנות הזמרה זמירות מה„בעטטעלשטודענט" . עשתות שאנן . לא נודעו עקבות שנאה וסכסוכים . אנכי ישבתי לבדי, בטל, חובק־ידים, מתבונן .

ובכל זאת היתה החבורה הזאת בקופנהגן לחבורות חבורות, ועל שדה „הטיוואלי" הלכה כל חבורה לעֶבְרָה . ה ז ו ג, והמשולחים אחריהם, אנשי הסיה אחרי בנות הזמרה גם המורה עם מ ש ק פ י התכלת נמשך אחריהם . נשכחה תורת הסער .

מה מַחְלְקֹתֵיכֶם, ומדוע אתם ממררים איש את חיי אחיו?

הפרעות הראשונות עברו. אין שערוריות עוד, אך שנאה כחומת ברזל מַפְסֶקֶת בין השבטים שבבני החבורה. איש איש מביט על חברו כאלו חפץ לבלעו חיים. סדום ועמורה על המכסה ובלשכות. תיבת נח נושאת בקרבה את פרוד השבטים ואת השנאה. הלבה גם הנדסתך, מורה שטראסבורגי, ותעמוד ערום בלי תורה, כאחד מבני השבטים. מלחמה — בגלל מה?

שעות עברו. טלטולי האניה כמו גברו. הנני אומר להתהלך על המכסה, אך אין רגלי רגל ישרה עוד. במעמד כזה אדם מביט השמימה, מדוע האניה מטלטלת? השעה שעה רביעית אחרי הצהרים. החום חזק, וכמו ערפל ברוח. עוד אני מתבונן, והנה חזיז ורעם! במשך חמשה רגעים שֻׁנו פני הרקיע. אין להתהלך, על המכסה אין לשבת. הננו יורדים אל הלשכית.

וארובות השמים נפתחו וגשמים ירדו בזעף כדלף טורד, והים אשר היה שקט לפני רגעי מספר חולל משברים וישא דכיו וירעם. כארי מסבכו עלה סער, ופני כל בני החבורה שֻׁנו. נאלם דומיה כל ריב וכל ענין. אחת מבנות הזמרה אשר שָׁרָה את נגינת המחול מ„מיקאדא" עצרה פתאום. שאון מים רבים דפק על חלונות הלשכות. המורה השטראסבורגי צוה להביא לו מעט קאָניאק וישלם ובפנקסו לא רשם. פניו חורו ובפיק ברכים קרב אל אחד הפקידים וישאלהו מתי תקום הסערה לדממה. האיש בעל הכפתורים הנוצצים השיבהו כהלכה פסוקה: בעוד חצי שעה — כאלו היה הוא הממונה על הרוחות. התבוננתי אל המשולחים-היהודים ואל סוחרי הֶסְיָה. על השלחנות הקטנים אשר לפני המשולחים היו קלפים. הם צחקו בקלפים לפני הסער. ראיש סוחרי הסיה הביט בפָני בעינים הודרות. דמיתי כי הוא אומר לחדש את פני המלחמה. אך הוא נגש אלי בענות כבוד.

— ראיתי כי לך מורה שעות חרונומיטרי מדייק, הגד נא בטובך מה היא השעה?

זה היה אך פתחון פה.

אחת מבנות הזמרה ההלה לקלל את יומה ולשאיל את נפשה למות. הא ב היה נבוך מאד. מראהו כככש אלוף אשר נאחז בסבך בקרניו. המשולחים-למסחר היו המומחים הגדולים בדבר נְטָפִים ובדבר השאלה לעמוד או ללכת או לשכוב ואיך לשכוב. כלנו נאספנו אל קרן זוית אחת. אֵיבתנו, ריבנו שכחנו זנחנו.

הס, קול שאון. רגלינו כמו לנחשתים הגשו. „דיא געשיכטע ווירד צו

המצוינת אשר לו איננה נקנה בלמוד. יש בעלי מליונים שלמדו הרבה, ובב"ז הם... בעלי מליונים. ויש אומרים שזהו המין הרע בכל המינים.

ראיתיו עובר ושב תמיד בקרבת הלשכה ששם הציגו את אפן תרבות העוּבּרים שנולדו בלא־עִתָּם. הדבר נפלא ותמוה למדי, אבל יש בתערוכה גם זולתי זה דברים מושכים את העין. אחרי כן נודע לי, כי הוא נתן הון רב לחברה העוסקת בשכלול האפן הזה. חשבתי בתחלה, כי לשם עסק עשה זאת. אז שמעתי, כי גם לחברת הטלגרף־בלי־חוט מהמצאת מארקוני נתן את ידו. השמועות האלה קרבוני אליו. חפצתי לתהות על קנקנו. בקשתי וגם מצאתי פתחון פה. אז נוכחתי לדעת כי בתוך קליפת טווס מתהדר ובעל תענוגות שפון טמון איש אֲחוּז־געגועים לדברים שאין להם קשר עם „הלחיים והקיבה". הוא בקי, גם בסוד העבור, למד הרבה אימבריאולוגיא, גם בא עד חקר תורת האילקטרון. בשעות הפנויות מן הסעודות, התיאטראות, הקרקכאות, הטיולים, דו־האופנים, הכלובים והקלפים, היה מעיין באחד הספרים. אין זה כי אם כשרון טבעי גדול. באחד הימים ספר לי, כי שמע מהוריו שהתיהשו על המהר"ל מפראג. ומי יודע אם „Dandy" מדומה זה איננו צופן בקרבו איזה ניצוץ גאוני. עכ"פ, הוא חולם בהקיץ ככל איש הרוח. מדי ידבר על הטלגרף־באויר המקיף את כל כדור הארץ, מדי ישא דעו למרחוק ע"ד נצחון המדעים וממשלתם ומדי יפ"ר הון עצום מאד לנסיונות ולבחינות, אז יִמָּשֵׁךְ חוט של חן גם על פניו המלאים גם על שפתיו העבות.

שאלתיו למעשיו מאז פגשתיו ועד עתה. לאוֹסטינדי סָר אך לימי מספר— ה' יודע מאין בא. מבין שפתיו התמלטו המלים: ספַּא, נרווגיא, לושאָן — התערוכה בפאריז לא לקחה את לבו — הבחינות בהמצאת מארקאָני לא עלו יפה — ההדיוטות אינם יודעים איך לעשות את הבחינות — המסלולים המתניעעים, שְׁטוּת ישנה, כבר ראה באמריקא טובה הימנה — התמונות והפסילים רבים יתר מדי — הטוב שבחלקי התפארת הוא החלק היאַפּאַני, ואותו כבר ראה ביאַפּאַן — יש הרבה דברים יפים, הרבה יתר מדי, אבל אין דבר מרעיש עולמות.

הוא דבר ברגש, והיושבים בקרבתנו הראו אותותיהם אותות זעם, כי מפריעים אנחנו אותם משמוע את מנגינות המקהלה. קמנו ונצא.

הים והאופק כמו נבלעו יחד. העין לא יכלה לסמן כל גבול. על הרקיע לא נראו עקבות כוכב, גם על „השְׂדֵרָה" לא נראו עקבות טיילים. שמענו אך את הרעש התמידי, רעש גלי הים. גם אלה מנגינות מקהלה. ישנות או חדשות?

שׂוֹנֵא הַדִּמְיוֹנוֹת.

לא בפעם הראשונה ראיתיו בעגולו, בפניו המלאים והעליזים, בעיניו החוצבות חזיזים כהים, בשפתיו, שפתי יצה"ר, העבות, החלקות והרכות תמיד, ובחוטמו, שֶׁצָּוַח ככרוכיא: א ע פ " כ אני יהודי. בהיכל „הרפואה" (!) באָסטינדרא, באולם הגדול, שחלנותיו נשקפים אל מול הים, בעת נגן המקהלה ממעלה על האיצטבא, בא הוא מאחת הלשכות אשר לצד האולם. יודעי ח"ן מכירים את המקום ההוא: קדשי קדשים של עגל הזהב. שם — לא כל דכפין ייתי וייכול. אין מכניסים לעזרה ההיא אלא מי שמשלם סכום ידוע, ומי שמקבלים אותו שם לחבר. אך הוא היה חבר במקומות גבוהים מאלה. כאשר עבר לְפָנַי הִכִּירַנִי ויקד לי כמו בענוה. זו היא הגדולה שבמדרגות הגאוה בין העשירים. פניו היו יגעים; קויהם ושרטוטיהם ארוכים. הוא פהק מלוא פיו, כאיש אשר יאמר: גם זה הבל. כרגע לא זכרתי א י ה ראיתיו. ידעתי כי זה עתה בא מהלשכה ששם מצחקים בקוביא. ההצליח או לא הצליח? מאה אלף פרנק לא דבר גדול. הוא איננו מדקדק בפרוטות כאלה. הוא ירש הרבה מליונים, לא נשא אשה ויתהלך בארץ, Globe-trotter כמו שאומרים האנגלים. אחרי דַבְּרוֹ אלי שנים שלשה דברים זכרתי איה פגשתיו וגם רוב קורותיו ותכונתו המוזרה מאד.

בפעם הראשונה התודע אלי במקרה בעיר טורין באיטליא, בעת התערוכה האיטלקית. הוא נולד באשכנז הדרומית ויחֻנך בבריסל וישמש בפאריז „וַיִּקֶן שלמות" במונטי־קרלו ובביאריץ ובכל המקומות הטובים. אין להחליט לנכון אי מזה הוא ואיזו היא שפתו. לולא חוטמו, כי עתה אבד כל מנוס לבעלי ההשערות. אבל הפרצוף הזה: בן העשירים, המתענג, הנע־והנד, הקוסמופוליטי— גם הוא מטבע־עובר־לסוחר. לא בגלל תכונותיו אלה הִכָּה שרשים בזכרוני. אך יש בו מה שאין בפרצוף המירגל, השגור והמאוס בשביל שהוא שכיח. יש בבעל־ כים זה מדה הגונה של שירה ותשוקה לדברים נשגבים ורחוקים. לא בשביל שלמד הרבה. הוא, במקרה, בעל כשרנות טובים וגם למד הרבה, אך הנטיה

דו פרצופים.

בכל פעם אשר אגע בְּמֵיתָר ההוא אשר בכנור זכרונותי חִיל ירעדה יאחזוהו והשמיע קול אנחה מרה ועמוקה, כקול העֶנְבָּל אשר בפעמון שֶׁטָּבַע בנבכי תהום וקולו עולה ממצולות.

באחד הימים, באחת השנים — מספר הגון של שָׁנים — בא אלי איש צעיר מעיר קטנה אשר במדינת ליטא בדרך עברו פה ופניו מועדות ברלינה, פאריזה, או לכל מקום, ששם יש בית מדרש מדעים ללמוד. מטרה קבועה לא היתה לפניו. כל מורשי לבי יחד נתכו להגיון אחד: ללמוד. ההיתה הכמה זו או אחרת משאת נפשו — לא ידעתי וגם הוא לא ידע. הוא היה כעֻבָּר מקופל בתוך עצמו. דבריו — כחלום ברוב ענין. הוא טרם למד אחת השפית די באר בה את מחשבותיו דבר דבור על אפניו. דעתו עניה, ומלאה ערב רב. הוא למד מעט תלמוד, קרא בספרים עברים — משכיל! איש כזה הוא חכם-מרחוק. עוד סִפְרָתֵנוּ בְּהִתּוֹלְיָהּ וכתב איש כזה מכתבים מעירו והכה בשבט מוסר את ראשי העדה, או ישא משא בשם העם, והכביד עבטיט על ה„שאלות" „העומדות ברומו של עולם", והכה את הקוראים התמימים בסנורי קסם לחשוב כי אדם גדול וחכם מכל בני עירו מדבר אליהם, וכי יבוא איש כזה ופתח שפתיו לדבר, וראיתם, כי עוד לא קרא ולא שנה די צרכו.

— הנחני נא בעצתך והורני דרך אבחר למען היות לדקטור! — איזה דקטור? אחת היא, אך למען היות לדקטור! אתה תוהה על קנקנו והבור ריק: אין בו למודים סְדורים. ויש אשר לא למד אף חקי שפה אחת כהלכתה, אף לא את כללי החשבון לכל משפטיהם, אף לא ראשי פרקים מגלילות הארץ, אף לא ראשית למודים מדברי ימי העולם, ויש אשר לא למד גם לדבר בנמוס ודרך ארץ ולהשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, כי לא חֻנַּךְ, אפס כי הוא במרום ימריא, ותחת אישר דל חלקו במדעים, בדקדוק ובסדרים, שָׁמֵן חלקו ב„סברות" וב„נקודות הדאות", כי למד מעט לחקור וילקק מעט מפתגמי הלמודים הרמים, והוא משמיעם לצרך ושלא לצרך.

וויעץ בליעל אתה אם תעוץ לאיש כזה „ללכת ולהיות לדקטור". חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. היו ימים — יש יוצאים מן הכלל, עילוים — אך על הרוב לא יוכלו אלה גם לדרוך על מפתן החכמה באין ראשית ויסוד, באין כח-הסבל כביר מאד ללמוד ביגיעה את הדברים הראשונים והפשוטים, ובאין כסף לכלכל מחסוריהם.

לא ישנות ולא חדשות, כי אם נצחיות. אלה לא תהיינה למשא לעולם על שומעיהן.

מזג האויר היה קר בערב. הים, הרקיע, כל השטח מסביב לנו היה מעונן וכהה מאד. פניתי אל יורש המליונים ואשאלהו: מה הדבר אשר לקח את לבו בשנים האחרונות, אם הכל — גם התערוכה הפאריזית — הבל?

קלעתי אל השערה. המיליונר פשט עוד הפעם את צורתו החיצונית ויתראה לי בצורתו הפנימית. התאוה הגדולה השלטת בו בשנים האלה הוא הכדור הפורח באויר של הגראף צֶפֶּלִין האשכנזי. על קרן הצבי הזה הניח מעות הרבה, ולא לשם עסק. הוא יודע בע"פ את כל תורת נסיונות תיירי האויר. הרבה יגיעות יגע, הרבה נסיעות נסע ועתיד לנסוע, את כל הונו יתן „לדבר הזה". כל אושר בני האדם הוא תלוי אך בזה שיסודר המסע-באויר.

— אבל לא יסודר לעולם — השיבותיו — ולוא גם יסודר, מה האושר הזה? ואם אין אושר אחר בשמים ובארץ? רמזתי גם על תוצאות הבחינות האחרונות שלא הצליחו.

גם החשך גם רעש הים גברו בהתהלכנו תפושים ב„ויכוח" זה. כמעט לא ראיתיו, אך את קולו שמעתי: יודע אני כי דבר זה הוא רחוק מאד; אולי אחרי אלף שנים. אבל זה הוא דבר גדול, ואני אוהב את הדברים הגדולים!

קָרַבְנוּ אל היכל „הרפואה". שם כבר ראיתי את פניו.

לא אדע איך התעורר בי הרעיון לשאלו: הלא יהודי אתה, וגם נכד המהר"ל מפראג?

— כן — עָנָנִי — אבל מה זה ענין לכאן?

— יש ענין לכאן — השיבותיו — אתה איש שלא מן המנין הפשוט. אתה שואף לעתידות, אתה אוהב את הדברים הגדולים הרחוקים, וגם את הנמנעים. הלא שמעת את דבר ציון, את דבר אוצר המושבות, את דבר העם העברי המשתוקק לשוב לקדמותו?

לטשתי עיני עליו לאור הנשקף מחלונות היכל הרפואה. עוד הפעם היה שינוי צורה. המשורר, החולם, השואף, נעלם, והמיליונר העגול בפניו המלאים יהעליזים ובשפתיו החלקות והרכות השיבני: אלה דברים שבדמיון!

יש לו קב-חרובין די שְׂבעה. איש לא ידע מה אתו, כי לא פנה אל אדם מעודו להושיעהו ביום אידו, ומסך היה מבדיל בין עניניו ובין עיני הקרובים אליו.

והוא מתהלך אז עם עלמה אחת מבנות היהודים אשר בעיר ההיא, והעלמה רבת חן וטובת שכל, והיא נודעה לו מתמול שלשום, כי נתן לקח לאחיה הקטן דעת שפת עבר בבית הוריה. עלמה בתפארת נעוריה, והוא בחור אשר לא שמח מעודו בילדותו. גבור — ושאננה, סלע — וחבצלת. ואולי על כן משך משכו ההפכים האלה איש את רעהו.

ואשמע כי הגבור הצעיר השלים את למודו ויהי לרופא, וכי נתנו לו יד ושם באחד מבתי התעלה, וכי נשא את העלמה האהובה לו לאשה, ואשמח על הנצחון הזה, ואולם הנצחון הזה עוד איננו אחרית החזון.

ובהיותי שנית בעיר ההיא הביאני בצל קורתו ויצג לפני את אשתו ויראֵני את חדרי מעונו ואת ספריו ואת כלי ביתו, בסדרים ורוחה וטוב טעם, נוה ישרים, קן העבודה והתום, הכשרון והכבוד, וכל זה מיד איש אשר עַזר לנפשו ואשר התנשא ויעל בכחו ובגבורתו, בשקידתו ובחריצותו מתחתית המדרגה — ואני אוהב את האנשים האלה, והם אדירי-כל-חפצי-בם.

ואני לא ארע, גם אין מלים לבאר זאת — אך כמו פרוש היה מעטה כהה על כל האושר ההוא. וכמו פס יד כתבה שם בכתב שאיננו נקרא כי אם מרחף באויר, נראה ולא נראה:

מנא מנא תקל ופרסין!

ההיתה זאת בגלל אשר פני הגבור חורו עתה מאד, בגלל אשר קולו לא היה עָמוק ועב כלפנים, כי אם דק וקרוע, או בגלל אשר בירכתי לחייו היו כתמים אדומים, ככתמי אש שקדחה בעצמותיו, או בגלל אשר נראתה לי האשה הצעירה כנוגה ועצובה. הנני זוכר כי כעין הענן היה פרוש על המעון ההוא — הצל אשר ישליך לפניו האסון הממשמש לבוא.

ובהיותי בפעם האחרונה בעיר ההיא ואשאל לשלום הד"ר י—ן, ויתאנח מכרי, שאותו שאלתי, ויאמר: הטרם תדע, כי הד"ר י—ן איננו, וגם אשתו מתה אחריו?

— כן — הוסיף חברי לספר — גבורתו הספיקה לו עד המטרה, ולא

ואני משמיע וחוזר ומשמיע באזני השואפים האלה את הנוסח הקשה והאכזרי: אל תתהלכו בגדולות! פנו ולמדו ראשי פרקים, לפי שתים או שלש מחלקות אשר בבית־ספר, או מלאכה! ואולם לאיש הצעיר, אשר בא אלי אז, לא יכלתי לאמר את הנוסח הזה. מִבָבות עיניו נשקפה נפש נקיה וזכה כיום הולדה, ובתוך התום הזה נשקף אומץ אשר אין להביע אותו בדברים. רשפי גחלים בוערות, חִצֵי קלע! לא תפארת־אדם, אך עינים כאלה לא הזיתי מעודי; הלחיים שְׁפוּ, וחטם כביר, נמרץ, כמגדל השן, מפיק אמץ נפש, והמצח מצח חושב, והקמטים כשוחות עמוקות. לא! איש כזה איננו שואף, אך יפרק הרים וישבר סלעים; הוא לא ישב יחיל ודומם ולא יתרפק ולא יתגעגע, אך יפריש ארבות ידיו לשחות ולחתור אל החוף מחוז־חפצו עד אשר יגיע אליו.

אך למותר הזהרתיו להתאושש ולאזר כגבר חלציו למלחמה כבדה. בקולו העמוק אמר אלי: אני אהיה לדקטור, אהיה ויעבור עלי מה.

ויסע לדרכו.

עברו שנים ואפגשהו בעיר הגדולה פ. והוא כבר בקר אז את המחלקה הראשונה ללמודי הרפואה, וחבריו אמרו לי: זה הוא אבן שאיננו נימוח וברזל שאיננו מתפוצץ!

הוא התגלגל תחת שואה גלגול מחלות עד בואו אל העיר ההיא, וכבואו בידים ריקות ובמוח ריק ומבולבל ובקיבה ריקה, בלי דעת שפת הארץ, נדחף ונהדף, נעלב ומנואץ על כל צעד, ממושך וממורט, רעב וצמא, החל ללמוד את אשר ילמדו הילדים. ויהי חורש תחבלות תמיד להונות את קיבתו ולהִפָּטר גם בלא לינה וללכת לפעמים מהלך ארבע שעות מאחד הפרורים אל התמחוי, ויהי גורף ביבין ביום ושומר נשף ללמוד אז את כללי הדקדוק של שפת רומי, ויעמוד פעם ושתים על המבחן להכנס לאחת המחלקות הגבוהות מבית הספר ויקבלוהו ואחרי כן גרשוהו מן גֵו, כי עוד היה מִבְטָאו משובש ועוד היה חסר פרקי למודים, ובאחד מימי החרף, באין מחסה מקרה ואור לשבת נגדו היה בָ‏ן ברחובות וחוזר על למודו, עד אשר קבל את תעודת הבגרות.

זה הוא אחד מצוּרֵי קדם, איתן, אדיר, עוכר־שאֵרו, מענה את נפשו, מכניע את כל צרכיו אל רעיון אחד, אל הרוח המושל בנפשו. וכהר אשר תחתיו חרבוני קיץ ועליו נטוי הקרח הנורא כן חזיתיו בעקת נסיונותיו וצרותיו ובמנוחת גבור שהיתה שורה על פניו. לא ידעתי, ההוא מַכְפִין עוד את נפשו או כבר

צנתרא דדהבא.

הוא יבוא — הוא הבטיח לבוא — הוא אֵחר מעט, אבל יבוא, ועלינו לחכות עוד.

האספה נועדה לשעה השמינית בערב, וכשעה צפינו בצפיתנו. מי „הוא" זה אשר לו ייחלו? בעיר ההיא הייתי בפעם הראשונה באספה, אך שְׁמו בוער למרחוק. הוא „אדם גדול", חכם, עשיר, בעל תעודות־מדעים, בעל עסקים, ואחד היושבים בקרבתי אמר לי: את תבואתו לשנה לא תקנה בעד חמשים אלף ר"ט.

טוב הדבר — עניתי — אבל היתן את החמשים אלף ר"ט לטובת הענין אשר בגללו נאספנו?

בעל דְּבָרִי עקם את שפתיו, כמו נכשל בלעיסת שָׁקֵד מרה: יתן או לא יתן — זו שאלה אחרת. הוא יכול לתת. ואם לא יתן כסף ונתן את שְׁמו ושְׁמו שוה־כסף. אחרים יתנו כסף למען שמו, וגם לא על כסף לבד אנו דנים, כי אם על דבר המושבות: איך ליסד, איך לשים סדרים, איך לעורר, איך להחזיק ולעודד, איך לרפא את הנהרסות. איש כזה הוא דרוש לנו.

— גם בלי חמשים אלף ר"ט שהוא מכנים לשנה מתעודות המדעים והעסקים אשר לו?

— עוד הפעם אתה זורק בי מרה — השיבני בעל דברי — הוא דרוש לחפצנו גם בלי עָשרו, גם בלי תבואת כספו.

— אין אני זורק מרה, כי אם בשביל שאנו יושבים ומחכים, הנני מקצר את אריכות זמני... בפציעת אגוזים. יצר לבי רע מנעורי ומסיתני לפתוח את השעשועים ואת הממתקים הסגורים שנותנים לי. גם זה אגוז — פתגמיך: „הוא" „שְׁמו" „הוא דרוש לנו", והנני פוצע את קליפת האגוז לראות מה בתוכו. חשבתי כי יתן כסף, ותאמר: לא, כספו לא יתן. ותוסף לאמר: גם בלי כסף יעזור לנו, ועוד הפעם אני חפץ למצוא את התוך. יש לו תעודות מבתי מדרש המדעים, יש לו — כפתר ופרח! אבל היודע הוא איך מיסדים מושבות, איך מעוררים את היהודים, מה היהודים חפצים, מה הם חסרים, על מה הם מתאוננים, ההתהלך עמהם, הישב בקרבם, ההוא אחד מהם?

— הוא משתתף בצערם; עשיר — ומשתתף בצערם של ישראל; נאור —

ממנה והלאה. הוא הקריב את חלבו ודמו כליל בעת עניו ומרודו, בעת עבדו בפרך, בעת למדו ברעב. הוא הרגיל את קיבתו לסבול רעב, הוא הרגיל את עיניו ואת עצביו להפטר משינה, וכאשר נמצא לו אחרי כן אוכל ומועד לשינה, כבר לא יכול לאכול ולישן. הוא המית את עצמו בפרוזדור לאט לאט, ויפול בהכנסו לטרקלין.

— ואיך היה הדבר הזה? — שאלתי בצער ויסורין מעין חנק.

— תכף להשלימו חק למודו ולחתונתו החל לכבע מעט מעט, ולא שם לבו לזה. איש לא נועז לקרוע את המסך, כי צנוע ומכסה דבר היה, אך ראה ראינו כי עיפה נפשו, כי לבנת פניו מוסיפה וחוטמו מתחדד והולך והברק אשר רוצצו עיניו אור מוזר היה לו, אור מפחיד. אז ידענו כי אין שלום בעצמיו, אך הוא לא נמלך באיש.

— ומה היתה לגבורת רוחו?

— גם בדבר הזה היה לאיש אחר. שוה בנפשך, כי הגבור הזה, אחרי הגיעו למטרתו, היה כגבר אין איל וכאיש אובד עצות. כי עליך לדעת, כי לא החכמה לגמור בבית מדרש המדעים. המלחמה תחל מן הוא והלאה· המכשולים, התחבלות, התחרות, הדקירות הקטנות, ולאלה כבר אָזל הכח, כבר הוציא את כל אשר לו בטרם הגיע אל המטרה, וכן נדף ממעמדו, ותחת אשר לפנים אִבֵּר את לבו לנצח אף את חקי הטבע לא יכול עתה להסיר מעל דרכו גם אבני חצץ ששמו לו משטיניו. יתר מדי היה לפנים נרמס, מעֻנֶּה, רעב ומדוכא, כי יוכל להיות לבן חורין מתהלך קוממיות ונלחם בקמיו.

— ומה היה לאשתו?

— היא היתה ילידת המקום, חנוכה וגדולה בסדרים ובדעת אך לא למדה להשתכר, ולא חלמה חלום לעשות תורתה המועטת אומנתה. ויהי הוא חולה וכושל, והעוני בא בשבט עברתו, והוא לא יכול עתה לשאת את העוני, וגם להלחם קצרה ידו, ולאשה אין כל עזר, כי מתו הוריה, ותחל היא לעשות כמעשיו לפנים ותרץ היא יום יום לתור עבודת תופרת ולהעלים את העוני ולסבול רעב במסתרים, ואולם היא היתה חסרה את כח הסבל אשר היה לו, ואחרי שתי שנות עמל הורידה השחפת אותו דומה, ואחרי שלש גועה היא בקרן זוית אחת, צנועה ונעלמה, ואיש לא ידע.

הנה כן נמוח האבן ויתפוצץ הברזל.

על הפרטים, וראו כי יש דברים שהם חלוקים בהם. ושוב חוזר הדין: אם האומרים שאין להתפשר, אנוסים לעשות הנחות ביניהם ובין עצמם, איך הם יכולים לאסור את הפשרות „במשהו" ביחס אל אחרים? אבל לוא גם יהי כן שאין לעשות פשרות! טוב. אבל אם העם הוא מורכב ממפלגות שונות, ואף מפלגה אחת לא תוַתֵּר על שלה, איך תתקרבנה? ואם לא תעזורנה המפלגות השונות הלא ישאר העם אך כמליצה, אך כשם, כמושג מפשט, גם לא יהיה כסף, ואם לא יהיה כסף לא תהיינה מושבות, לא יִכּון אוצר המושבות, לא יהיו „מעשים", וחוזר הדין, כי כשלא יהיו מעשים, מן הנמנע יהיה להראות את העם לדעת: כזאת וכזאת עשינו, וגם אנו בעצמנו נשאל: מה עָשִׂינוּ, או אחרים ישאלונו: מה עשיתם?

קשר סבות ותולדות, הפכים רבים בנושא אחד, סירים סבוכים של סתירות, דבר ושוברו, ענין ובטולו. מעגלה של קסמים שאנו סובבים בה עד שאנו חָשים בראשנו.

והמעשים? ההיכל המתעה, הַלַּבִּירִינת הקדמון, הוא כחדר ד' על ד' לעמת סבבי התהפוכות האלה. — טוב היה לחרוש ולזרוע, ולא לטעת גפנים. — עתה אנו אומרים כן, אבל הלא אז בדקו ומצאו כי לא טוב היה לחרוש ולזרוע. — הם לא ידעו דבר, ואנחנו יודעים עתה. — אבל מאן יימר לן, שאנחנו כבר יודעים? — לנו יש חקירות ודרישות, לנו יש מכתבים וחוות דעות מאת פלוני ואלמוני. — וגם לנו — משיב השני — יש חקירות ודרישות, מכתבים וחוות דעות מאת אחרים. — נחוץ להוסיף את חרשת המעשה על עבודת האדמה. — לא נכון הדבר, יען כי העיקר הוא לעמוד על הקרקע. — אבל גם בארצות ששם עבודת האדמה היא מקור חיים ליושביה, אין היא יכולה לעמוד בלי חרשת מעשה מצורפת לה. — מזה אין ראיה. אנו שם בתחלת הישוב, ותחלת הישוב אך עבודת אדמה. — אבל איך אתם יכולים להחליט דבר כזה בלי חקירות מומחים? — היו חקירות מומחים, והחקירות רבות ותוצאותיהן שונות. — ואחד מהנאספים ואומנותו אומנות מלמד דרדקי קם ויאמר: כל מה שחקרו האגרונומים והפקידים הוא שקר. אנכי יודע, כי טוב היה לזרוע, אנכי קראתי מכתבים אחדים בענין זה, אך תמול הודיעוני איזה קולוניסטים —... והשני קם ומבטל את דבריו: שני אַחַי זה עתה שבו משם ומחליטים להפך. ולאיש איש יש „אוטאריטֶטִים" אחרים, „ראשונים" ו„אחרונים" אחרים, שהוא סומך רק עליהם, וכ"א מבטל את העדים ואת בני הסֶמֶךְ של חברו.

ומביאים את ספרי הזכרונות והחשבונות. הקמץ איננו משביע את הארי.

וּמִתְגָּאֶה בשם יהודי; מוכתר בנמוסים — ומתימר גם בכבוד עדתו ואמונתו ומתכוון לשמש בכהונה גם בינינו.

— נמטי ליה אפריון — השיבותי למליץ — בשם הזוכרים שהוא ז כ ר. מאי רבותיה? ברירה יש לו? בעל כרחך אתה יהודי, בעל כרחך אתה משתתף בצערו של עמך, כי מה צערו של עמך, הלא הוא סך־הכל של צער יחיד יחיד. השמעת מעודך שבני עם אחר יפארו איש מקרבם — שהוא מודה כי הוא צרפתי או אשכנזי? פשיטא! ינסה נא להתכחש לעמו! הלא ינידוהו גם האחרים כקוץ מונד, אם יתאמץ להכנס לתוכם. השמעת אדם עומד בחוץ ומתפאר שהוא אוהב את אמו, או שהוא מודה כי בן הוא לאביו?

— עוד הפעם עיונים. אולי בין אחרים אין הדבר כן. אין הנדון דומה לראיה. אבל במלכות העִורים גם בעל עין אחת הוא רב־נהורא. בינינו הוא חזון יקר.

— טוב הדבר — אמרתי — שלחו לו מגדנות ופרחים! אבל אם כ ס פ ו ל א י ת ן, ו ב ד ב ר ה ז ה א י נ נ ו ב ק י, מה יתן ומה יוסיף לנו?

ושכני שרק לי בשפתותיו ויצפצף לאט: הס! ה ו א ב א!

האספה החלה והמשא והמתן נפתחו. שאלות סבוכות ומורכבות ונאחזות זו בזו. הבנינים שנבנו פרוצים ורעועים, נוטים לנפול וצריכים חזוק. הבנינים והגזרה היו בשגגה ובדמיון. ההשערות הראשונות פרחו מפני הנסיונות שבאו אחריהם, והנסיונות האלה גם הם אינם עוד האחרונים. להושיע יש אך ביד העם, ואולם העם עוד לא התעורר כל צרכו. נחוץ אפוא הדבר לעוררו — אבל איך? המטיפים — רבים אומרים כי כבר אין להם מה להטיף. חוברות ומאמרים? רבים אומרים, כי לא ימצאו מהלכים. והעם, המתואר בפתגמים האלה כמו גוף אחד, בעל תכונה אחת, הנהו באמת כל־בו ותיבת נח. ביחס אל כל מפלגה ואל כל חטיבה שבתוך מפלגה נחוץ אפן אחר. לשנות ולשלש את הדברים המעוררים שכבר נ ש ג ר ו אי אפשר. אחד הנואמים מאריך לדרוש, ואומר כי נחוץ למצוא דברים חדשים, אבל לא אמר מה יהיו הדברים החדשים. נקל להיות מבקר מהיות מחבר. ומשנהו האריך להוכיח, כי חלילה לותר אף קוצו של יו"ד, כי אין לך אסון יתר גדול לנשמת הענין מעשות פשרות. אך הוא — אגב חריפתיה שבשתיה, כי גם בין אלה האומרים פה אחד שאין לותר ושאין לעשות פשרות עוד אין דעה אחת, ולוא יבחנו איש את דעת חברו ולוא יעמדו

ח' זהובים—קרן קימת.

— הארץ כולה היתה בוקה ומבולקה ועיר הבירה נצורה ויושביה גועים ברעב. הוא הוציא מן העפר, כמו יש מאין, חיל רב, להציל את כבוד עמו וארץ מולדתו. לא קם גבור וחכם כמהו. הוא עף במגדל הפורח באויר מפאריז הנצורה ל ט ו ר, מֵעַל לראשי חיל האויב החונה כדור על פאריז, ושם עשה נפלאות. משפט הבכורה לגאמבֶטָה!

— זאת היא ש א ר י ת אונים, בבוא מים עד נפש יגדל כח איש וכח עם, ועלה על מדתו הטבעית. אך פרוסיא לא היתה בצרה ובלחץ. היא היתה מדינה קטנה, ומה כבד היה להעלותה למדרגת ממלכה אדירה. במה גבורה, כמה פקחות, כמה אכזריות — זה דבר אמת, אבל כמה „גאונות"! לדידי אין כאיל הברזל, לא ליושר, לא לחסידות — אמת, אבל לחכמה ולתחבלות...

וכנגד שניהם גם יחד שָׁקוּל האיש אשר אסף אלף בני גילו, בלי חנוך, בלי תכסים, וַיַּרְעֵשׁ בהם את כל העולם, אף הצליח לירות את אבן הפנה למוסדי איטליא. להשיג מטרות גדולות בתחבלות קטנות ודלות — זו היא פקחות, לזאת יקרא גבורה!

— הניחו נא למדינות ולגבורים ולאדירים. אנכי קורא חכם וגבור למי שלמד הרבה ולמי שהמציא תקונים טובים לתועלת בני האדם. חכם כזה יתהלל בחכמתו, ובגבורתו — אם מכשולים ומפריעים הציקו לו והוא נלחם בהם בעוז ויחתר ויגיע עד מטרתו. האמריקאני ההוא, שֶׁשְּׁמוֹ נקרא על המצאות רבות, הוא חכם וגבור. הוא התרומם מאשפות, ויהי לומד-מעצמו ויעל עד מרום קץ המדעים והשלימות.

— ולוטש האבנים האמשטרדמי שעלה מד' אמות של ביהמ"ד לעמוד בראש פלוסופי תבל? — שאל האחד.

— והחלפן הפראנקפורטי שעלה למדרגת מושל במכמני הזהב ומעלה ומוריד את שטרי הממלכות? — שאל השני.

— אל תפנו לגדולים, אך פנו לקטנים — העיר השלישי — גם בתחתית המדרגה, בד' אמות של החיים הכהים והדלים יש חכמה וגבורה, ואיש לא ידע. החייט המאריאמפאָלי אשר בא הנה זה כשמנה שנים להציג בתערוכה את סדינו המצויר מעשה משזר: תמונת התגלות אמריקא, ומפה נסע אל התערוכה הפילאדלפית ויקן שֵׁם?

— ויקן שֵׁם... חוזר אחריו הרביעי — אבל זה הוא הקוץ שבאליה. הוא

איך לסוך שמן מפך ריקן ? כסף נחוץ לכל דבר . אם יהיו משתדלים זריזים מאד יהיה גם כסף . איך יקומו משתדלים זריזים ? נחוץ להביא אל המחנה המון בני אדם , המון רב , ואז בין הרבים יִמָּצאו גם יחידי סגולה שיצטינו ביתרון הכשר וזריזות , וחזרה השאלה : איך להביא אל המחנה המון רב ? גם לזה דרושים משתדלים , והראשונים נלאו , ואלה אשר לא נלאו מוצאים מכשולים על דרכיהם .

והחשבונות סבוכים והדרשות מְיַגעוֹת , ובין עשרה נואמים אולי יֶשְׁנוֹ אחד שדעתו נתבכרה וילמוד לחשוב מחשבות בהגיון , בישוב הדעת ולהקיף את הענין מכל צדדיו , ויש רגעים , והם מעציבים מאד , שאז יצרו הרע של אדם מתגבר עליו ולוחש לו : דבר זה הוא ברכה לבטלה , בדרך החקירות האלה לא נגיע אל המטרה .

אך רגעי הליקוי האלה הם מעטים . היצר הטוב בא ומגרש את המסית ואומר : זאת היא תנועה , אלה תהו ובהו , אך גם העולם נברא מתהו ובהו . האנשים האלה עם הפקחים והתמימים וגם אלה שלא שמשו כל צרכם — הנם דואגים , מעיינים , מחפשים , מעמיקים , מתרגשים , מתפעלים .

והנני יושב ודואג עם הדואגים ומעיין עם המעיינים . ויש שאנו „מתקנים חצות" .

ומה הביא הוא לאספה ? הוא ישב ויקפל את רגלו האחת על השניה ויסר מכפו האחת את נעל היד ומכפו השניה לא הסיר , וינח בצדו את מגבעתו ומקלו בידו , כמנהג אנשי פאריז בהכנסם לטרקלין לבקר בקור קצר , ויקשב וישמע ויואל לאמר : ענין זה שלכם הוא נעים מאד , רצוי וחביב לי מאד ; לא אכנם בפרטים , אבל בכלל — ענין נכבד , ויקם ויצא אחרי שבתו כחצי שעה . ליהנות מזיו פניו כחצי שעה — לא מילתא זוטרתא היא .

וצנתרא דדהבא זה הוא חבר באחת החברות הגדולות ששם חורצים את משפט המושבות . אין שם דורשי דרשות ארוכות , שם אין מעיינים ואין מתקנים חצות ; איש איש בא ומקפל את רגלו האחת על השניה ומסיר נעל־יד מעל כפו האחת ויושב כשעה באספה נהדרה והמזכיר קורא את הדין והחשבון ופותרים את שאלות האומה .

צנתרא דדהבא הוא טרוד מאד ; הוא הולך מחיל אל חיל : מאספה לאספה . „ענין זה שלכם הוא נעים מאד" וכו' .

ואת ההפסד הזה אני מכנסת לחשבון. ה„פדיון" **לבדו לא** יספיק, **אך בחזרי על** הפתחים אוכל גם לשרת בבתים ששם צריכים לשירות ארעי. בימים אשר אז לא יהיה כל פדיון אפֶטֶר ממסחרי ואוכל להשתכר מעט ככובסת, אז אוכל להעמיד לי לעזר גם את הנערה הקטנה אשר לי, וגם היא תשתכר איזה פרוטות. יש לי ילדים קטנים וגם אישי חולה, והם צריכים שמירה, אבל גם לזה יש תחבלה. הנני מקבל לדירתי משפחה עניה חנם, והאשה ההיא הֵנָּה חלושה, והיא תשמור את הילדים, והיא תבשל. אישי החולה לא יוכל לעשות דבר, אך הוא יורה לנערים „עברי". לפעמים אין פדיון ואין תכבוסת, ואז אתפור את הבגדים לתינוקות, כלומר אתקן את הטלאים, כי הכל צריך להיות „בכבוד". אין אני צריכה למתנות, ברוך השם. המזונות קשים מעט, אבל הפירות, אותן הפירות שנתקלקלו, עודן ראויות לאכילה. יְלָדַי יאכלו את שיורי תפוחי הזהב, גם לבעלי יהיה לפעמים איזה תפוח צלוי — הלא הוא חולה.

שמנת הזהובים נתנו לה, ובקבלתה אמרה: חלילה לי ממתנות, רק הלואה כשרה. אין אני לוקחת סך זה חלילה להוצאה כי אם לקרן קימת.

יבואו נא הגדולים, האדירים, הפקחים והגבורים ונתנו כבוד לפקחת ולגְבוֹרָה זו — הוא התפרנסה במשך כל החרף העז מן הקרן הקימת של ח' זהובים. לא אגדה, לא מליצה ולא משל כי אם דברים כהויתם.

ולפני הפסח באה האשה ההיא אל אשתי ותאמר: הכל הלך למישרים, דבר לא חסר, אך לקנות מַצות לא יכולתי. הוצאה יתרה זו אי אפשר היה להוציא מן הח' זהובים קרן קימת. ותבקש עוד הלואה קְטנה לקנות מַצות.

יש גבול לכל הכשרנות.

הַחַלְפָּן.

„בקרבת בית הבאנק נתפש חַלְפָּן יהודי" — **זה היה כל נוסח „הידיעה"**, ועוד פירוש קצר, נֹפֶךְ מִשֶׁל „הקוריער": יש תקוה כי יבערו משם את הבירזא של יושבי קרנות.

קנה שֵׁם או כסף, ואני יודע עובדים שלא קנו שֵׁם, אף לא עסקו בעניני הכלל, אך בכלכלת ביתם, וגם לזאת דרושה היתה להם פקחות גדולה מפקחותם של הממציאים. מכיר אני בעל-מלאכה אחד שלא למד אומנות מעולם, אך הסתכל במלאכה בהיותו בבית אחד מקרוביו, ואח"כ החל לעשות. וישם לילות כימים עד אשר למד, ומה נוראה התחרות, ועליו לכלכל את אשתו ובניו.

— והבחור ש„אכל ימים", ועפ"י רוב לא אכל, ויסגף עצמו ויתן הוראת שעה אע"פ שלא יָדע דבר כהלכתו, וילמוד וישנה עד שהתקין עצמו לעמוד על המבחן ולהכנס לביהמ"ד הגבוה? — שאל האחד.

— והחנוני שאני מכירו — שאל השני — שעליו לכלכל את ביתו ואת חתניו ואת קרוביו, וכל הון אין לו, אך בהלואות ובהקפות הוא מכרכר על קורי עכביש, והוא איש ישר ואין ברוח רמיה, ובפלפוליו — כי עפ"י הפשט עליו למות ברעב — הוא מספיק לביתו ולכל אשר לו את צרכיהם. כמה פקחות לברוא כמעט יש מאין; כמה גבורה לבלי הִתְרַפּוֹת במלחמה נוראה זו! אני ערב לך שהוא צריך לכשרון לצרף את צרופי חשבנותיו והוצאותיו יתר משר האוצרות האיטאלקי והתוגרי והחיני גם יחד. לו משפט הבכורה בתור בעל כשרון. אין הוא מועיל לבריות. אין הוא גדול, אין הוא קונה שם — אבל מה לי ולבריות ולגדולים ולשם. אנו מדברים ע"ד מדרגות הפקחות והאמץ.

ובני החבורה פונים אלי בשאלה, ואני מְסַפֵּר כעין תשובה „מעשה שהיה" זה מקרוב.

מעשה ובאה אשה עניה אל אשתי בבקשה — להלוות לה „ח' זהובים".

ולא ידעה אשתי את המבקשת ויפלא בעיניה הַקְּצָב הזה שהיא קוצבת „ח' זהובים".

והאשה העניה הוסיפה לבאר: ח' זהובים יהיו לי לקרן קימת לכלכל את מחסורי ביתי, ולי חמשה ילדים, ובעלי חולה.

איך ואפיה?

אקנה פירות בעד ח' זהובים שאשלם במזומנים, והשאר יתנו לי בהקפה. בעד המזומנים אקבל פירות משובחים, ובהקפה גרועים, אבל צריכה אני לכל המינים. אסובב כל יום ברחובות ואחזור על הפתחים וסל של פירות בידי. אקוה להשתכר בכל יום דינר או שנים. הנני יודעת מראש שהפירות עשוים להתקלקל,

את שתי המלים האלה הוציא החלפן מפיו בדממה דקה ובאנחה מסותרת, כמו חפץ לחדל מדבר עוד בדבר הזה. כרגע נאלמו שניהם דומיה, כי המלה מות השליכה עליהם הס.

ויסב החלפן את פניו ויאמר להפרד מעל מכירו.

— אל נא תנוס — אמר לו הסוחר — עוד כשעה אחת פנויה לי, נתהלכה מעט וספרת לי את כל המוצאות אותך.

— חלילה לעמוד פה על מקום אחד. אסור...

— אם כן נתהלך לשוח על יד הגן.

— לא אוכל לסור מפה, כי עוד לא השתכרתי היום אף אגורה אחת.

— האם לא אראה עוד את פניך? — שאל הסוחר ויפרד מעל החלפן.

ברגע ההוא עבר איש ברחוב, וימהר החלפן ויגש אליו וילחש באזניו: היש לך שטרות לחליפין? ויהדפהו האיש בנחת וישיבהו ריקם. אז ראיתי לאור המנורה את פני ר' הלל. עיניו קמו בחוריהן, ואותות פניו העידו בו כי הוא נושא דעו למרחוק, לימים טובים שכבר חלפו, לימי אשרו ומשושו.

מני אז ראיתי את החלפן פעמים רבות. לרגל עניני נקריתי ברחובות ההן כמעט יום יום, ומדי עברתי לפניו נגש אלי וישאלני היש לי שטרות לחליפין. נפשי נכספה לבוא בדברים עם האיש האמלל ההוא, על כן לקחתי אתי לפעמים איזה שטרות אשכנז או אוסטריא לחליפין. בתתי לו שטרות לחליפין היה מבקש אותי לחכות לו, והוא מהר אל השולחני אשר בחנות הקרובה ויחלף שם את השטרות ויבא לי את תמורתם. בתחלה לא יכולתי להציל מפיו דבר על אדות קורותיו, אך ברבות הימים היינו לאנשים אחים.

הוא נולד בעיר... על ברכי הורים מיוחסים. אביו היה רב העיר, ויותר שהיה נכבד בתור רב, אהוב וחביב היה בגלל מעלות רוחו. הבן הזה היה יחידו ומחמדו, בו נפגשו כל סגולה וכשרון טוב, והגביר... הגדול בעשירי העיר שש כמוצא שלל רב ברצות הרב הנכבדות אשר דברו בבנו לתת לו את בת העשיר לאשה. הלל נשא את בת העשיר, ואחרי כמספר שנים מת חותנו, והעסקים הרבים נפלו חבל להלל. כל הימים אשר חי הגביר היה כל פה מלא ספורי נפלאות על כבוד עשרו ואוצרותיו, אך כמעט שסגר עיניו וגלגל מסחרו עמד מלכת, קמו הנושים ויקיצו המזעזעים, ולוא היה הלל כאחד הסוחרים אזי „שם משטרו" עם הנושים לתת להם משה ידם לאחד אחד ולהספיקם במועט, אך הוא לא מצא ידיו ורגליו, גם היה לבו ישר ולא ידע רמיה ויחלק את ההון לכל הנושים בו עד בלי נשאר מאומה. עוד מעט התאושש, אך בראותו כי אין לו

לפי חשבוני קבל המודיע את שכרו 15 — 10 קאפ׳ בעד „מאמרו״, והוא שבע רצון. זו היא מערכת! משלמים טבין ותקילין...

ומדוע נגע הדבר הזה עד לבי? המבלי אין אסונות נוראים מאלה נכתבים ונזכרים? אכן רוח הוא באנוש. יש אשר יתעורר רעיון האדם על דבר מה, והוא לא ידע מדוע.

באחד מערבי החרף ראיתי בפעם הראשונה את האיש ההוא. פניו לא היו כפני סמל אבירים וכיון צלמיהם צלמי הוד אשר יתארו סופרי חזיון. גם תוכו גם ברו לא לקחו לב. הוא עטה מעיל ארוך ובית צואר של עורות כבשים שחורים זֵר לו סביב ועל ראשו כובע מעוך אשר צבעו נהפך מרוב ימים לירקון. לפעמים נראה כבן ארבעים, לפעמים כבן חמשים ויותר. בעמדו שחוח ויגע, קפוא וקודר מני קרה היו פניו כפני זקן. ובשמעו פעם אחת קול קורא אליו באהבה: ר׳ הלל — הסב פניו ועיניו הבריקו משמחה, וכמו חדש כנשר נעוריו בהודע לו כי ישנו פה איש אשר ידעהו בשם.

בשמעי קול דברים מאחרי הבטתי אליו גם אני, כי מי זה יביט על פני־ חלפן? אנשים כאלה מבקר לערב יְבַּתּוּ על רצפת הרחוב הנה והנה ועצרו בעד כל עובר ולחשו באזניו: היש לך שטרות לחליפין? — בעת אשר עברתי ברחוב מעטו העוברים והשבים, אך שני אנשים ראיתי מתהלכים אחרי והכרת פניהם ובגדיהם ענתה בהם כי הם סוחרים שבאו מעיר קטנה, ואחד מהם קרא את החלפן בשמו, וכעבור רגע, כאשר לא ענהו החלפן דבר, כונן אליו את אמריו שנית:

— השלום לך ר׳ הלל, כמעט לא הכרתיך!

— אך אני הכרתיך מהר, ר׳ שמואל — השיב החלפן בלחש, ועל פניו נראו אותות תמהון ומבוכה ושמחה גם יחד.

— מדוע לא התודעת אלי כאשר הכרתני? מה מעשיך פה? הבין החלפנים תמנה? מי מלל לי לראותך בכך!

ר׳ הלל השיב דבריו בלאט, והסוחר מהעיר הקטנה המטיר עליו שאלות רבות: מתי באת הלום? מאז עזבת את עירנו אבדו עקבותיך. שמעתי אומרים שהסתפחת על הכהונה בבית מסחר, ומני אז נסתם חזון.

— מבית המסחר גורשתי ואבוא הלום, והודות לה׳ חסדו כי מצאתי מקור למחיתי. חלפן אנכי.

— ואשתך? ובניך?

— אשתי מתה...

מקומך — הוסיף הפרחח לקרוא, ומבטאו ונגינתו לא רק העידו אך צוותו כברוכיא כי גם הוא מרחוב פראנצישקאנסקא בא.

על פניו היתה שפוכה רוח העזות המיוחדת, שהגוים קוראים אותה בשם „עזות של יהודים", שאין למצוא את עקבותיה בין היהודים אשר בגטו, כי אם בין פליטי היהודים, בין הקופים שבהם, בין המסתתרים והקופצים בראש, בין השחצנים המגוהצים, בין הטווסים המתהדרים, שאין להם חן טבעי, יופי טבעי, חן של ענוה ופשטות, כי אם הִתְיַפּוּת, ולא רגש־כבוד והכרת נפש, אך מה שהוא הפך העבדות והזחילה — החוצפה, כמי שנפלו לו נכסים בהיסח הדעת ואיננו יודע מה לעשות בהם, כמי שהיה עבד ועתה נתנה לו נשיאות. ו„הסוּבְּיֶקט" הזה היה מן הנאורים, לאמר: הוא היה לבוש בגדים קצרים ומיופים מאד, גם כן בלי חן, בלי פשטות, אך בהתהדרות, ממין הנקרא בפי הפולאנים בחקותם את לשון היהודים Grojseszyk. הוא התיצב לנכח החלפן כמו אמר לרמסו ולבטלו בעצמת גאונו ורום עיניו. מי אני, ומי אתה!

נשאתי את עיני אל ר' הלל. לבנת מות ואגלי יזע על פניו. שפתיו היו לחוצות ומהודקות בכח, כמו עצר בשארית אונו בעד המלים המתפרצות לצאת מפתחי פיו.

— סלח לי אדוני, לא ראיתי...

הוא השמיע את בקשת הסליחה הזאת כמי שכפאו שד. קולו רָעַד וכמעט שנשמע.

המענה הרך לא השיב את חמת קוף־הרחוב פראנצישקנסקא המתנפל על איש־הרחוב פראנצישקאנסקא.

— איך תאמר לא ראיתי — והוא חִקָּה את מבטאו nie wydżałem, מן החיקוי היה ניכר כי גם לשונו לשון עלגים — הלא עינים לך לראות!

— ועל כן אני מבקש את סליחתך, שא נא לי!

ראיתי כי מעיני החלפן לפידים הלכו, אך הפרחח המתנשא לא שקט ויוסף לקרוא בקול:

— דום! מה לי ולסליחה! אנכי אתן צו לשימך במשמר אם תוסיף להלאות אנשים עוברים ושבים ברחוב. כמוך כבר הוגו רבים מחבריך מן המסלה.

אז ראיתי, כי פני החלפן אדמו מאד ובמהרה חורו וישובו ויאדמו, ויפן ויצא וישב לי את כספי, וכאשר שאלתיו מדוע איננו חפץ ללכת אל שלחני אחר, ענני כי השלחני האחרון הזה, אשר עוזרו גרשהו, הוא האחד להחליף לו את השטרות בדיוק מכֻוָּן אל השער, למען יוכל להשתכר מעט שכר הליכה,

מעמד, ועד כה ועד כה מ‍‍ת עליו גם אביו, פנה נסע משם עם ביתו. חליפות רבות עברו עליו מאז בצוק העתים, חליפות אשר לקחו את כל מחמדיו וגם את אשתו; גל אל גל הֲדָפוּ עד אשר הוקא אל החוף הזה אשר בקרבת בית הבאנק. הוא נסה לשרת במשמרת בית מסחר, אך בן חורין היה ולא יכול למלט משא משמרת, ומה יעשה איש כזה ולא יהיה לחלפן?

ואולם אין חלפן בלי פרוטה. והלל אנוס היה לשחר ולבקש את השולחני הַקֵרֵחַ ועב-הכרש היושב ממולו בחנות מבעד לשבכה נהדרה, להחליף לו ולפעמים גם להלוות מעט כסף. השולחני היה מביט בבוז על החלפן הזה ועושה לפעמים את רצונו, ועוזר השלחני, עלם מגוהץ מאד, היה גוער ומהתל בו.

אני מתהלך ברחובות ההן וּבְיָדִי צרור שטרות מחו"ל. שמחתי שהזמין המקרה לידי להמציא משכרת מה לחלפן ואשם פני לרחוב ההיא. בבואי עד פנת הרחוב ראיתי נערה קטנה ממהרת ללכת וקרבה אל מיודעי החלפן. היא היתה לבושה אדרת קלה מאד לימי הקור והקרח אשר היו אז, וכפיה אשר אָדמוּ מקור נשקפו מבתיהן הקצרים. כראות אותה החלפן מהר לגשת אליה וָאָחִש גם אני את צעדי לגשת ולשמוע את דבריהם, ואשמע את הקטנה אומרת אל אביה בקול בוכים: „הקדחת גברה; יענקיל חדל להכירני ועל פניו עלו אבעבועות קטנות ואדומות".

— לכי וקראי לרופא — השיב החלפן, וכרגע זכר כי אין כסף בידו ויעצור במלים.

ברגע ההוא נגשתי אליו ואומר: ידידי, אולי אוכל להושיע לך במעט.

והחלפן זקף את קומתו הכפופה וילטוש אלי את עיניו. ראיתי כי הוא חפץ לאמר: לא אביון אנכי, אך הוא זכר כרגע את מצבו עתה וַיְּשַׁתֵּק את תשובתו ויאמר: תשואות חן לאדוני, לא אוכל לקבל ממך נדבה.

— ואני לא אתן לך נדבה. הנה נא לי שטרות כסף מחו"ל, החליפם וקבל שכר.

ויקח את השטרות מידי ויבוא אל החנות אשר ממולו ואלך גם אני אחריו שלא-במתכוון.

— עמוד! עמוד! העִוֵּר אתה ולא תראה כי טרוד אני כעת?

נשאתי את עיני לראות אל מי נקראה הקריאה וארא לפני את הפרחח אשר בחנות השלחני מתגולל ומתנפל על החלפן.

העִוֵּר אתה ולא תראה כי אדונים מחכים פה וידי מלאות עבודה, ואיך נועזת לְהִדָּחֵק ביניהם בבגדיך הסרוחים? שובה לרחוב פראנציסקאנסקא כי שם

האביונים, כמו שאתה חושב. ברוך השם, „עוד אתן לי עצה". לולא אותו ה„יונגאטש" יכולתי למצוא כלכלתי. הראית איך התנפל עלי? ומה עשיתי לו? „עוד אתן לי עצה".

נדחקתי — קרא — אבל אני לא נדחקתי כלל ולא נגעתי לרעה ב א ד ו נ י ם שעמדו שם... א ד ו נ י ם! כלם א ד ו נ י ם. ממש רשע, לא יוכל לסבול כי ישתכר יהודי איזה פרוטות... כן, הקדחת גברה, יענקיל לא יכיר עוד; על פניו — אמרו — אבעבועות אדומות, ה' יודע...

— בריינדיל! קרא אל הקטנה, נלך הביתה.

כה עזבני וילך.

וביום המחרת קראתי את הבשורה ההיא: החלפן... נתפש בקרבת רחוב... וגם את הפירוש לבשורה ההיא.

כי האחרים מחליפים לו כמו לכל איש זולתו ואינם מניחים לו פרוטה להשתכר,

אל עבר פני נשבה רוח קרה ורצי שלג. עוד הפעם ראיתי את הילדה ואת כפיה הערומות והאדומות. בתי היד הם קצרים יתר מדי. הרוח הקרה אשר נָשבה פתאום שם על אֵם הדרך, בְּמִפְגָּשׁת כמה רחובות, חדרה אל בתי היד הקצרים ותצנף ותקף את כל הגוף הקטן והרך הזה. דמיתי כי רואה אני מרחוק את יענקיל ועל פניו אבעבועות קטנות ואדומות. אין אֵם בבית — זכרתי. ואחרי הרגע עף הרעיון במוחי: אבל האיש הזה מְבַטֵּא את המלה widziałem לא כהלכה, וכותבים עליו מהתלות במה"ע ובספרים ובחזיונות צחוק שהוא מבטא — רבש"ע — widźiałem. גם המשרת הבזוי ההוא, שכל ארחו ורבעו לא עוררו בי כעס, כי אם רגש געול ושאט־נפש, עד כי זהמתיו גם להכות על ראשו בקצה נעלי, גם המשרת ההוא לועג לו.. . זה הלל הוא בער־מאדם, הוא „חָשוך", ואלה הם עוטים אור כשלמה... הם פקחים, והוא שוטה... למה הוא לובש את בגדיו הארוכים ולמה הוא חובש לראשו כובע מעוך ונמוך... ואחרי רגע הבריק רעיון אחר: ואיזה רשות יש לי לצוות על זה איך ילבש ומה הכובע אשר יחבוש לראשו... בשם החופש?... וגם הוא חפץ להיות חפשי לנפשו, ובעיניו טוב הדבר כן... ובעיקר, מה יהיה אם תבנית בגדו וכובעו תשונה?... ואם הוא לא יבטא widźiałem, כי אם widziałem... הפלוסוף שבי נוקב ויורד עד התהום ואיננו יכול למצוא בזה את סוד ההשכלה, אך הבלשן והמדקדק שבי אומר לי: אבל יפה ומדוקדק יתר לבטא widziałem, ואיש־הקהל, ואיש הרבים, הפובליציסט שבי מוסיף ולוחש לי דברים רבים, מאמר ראשי שלם. יש — יאמר לי המלאך הזה — קשר ויחס בין עניותו של החלפן הזה ובין חנוכו. בחברה מסודרת, במדינה שיש בה נמוסים, אין מקום לחלפנים כאלה. המשרת הוא דבר אחר — אבל בעיקר הענין, אין שומרי הסדרים יכולים לתת רשות לחלפנים כאלה לטייל. מה הוא זה? לשלחני אין לו הון, אומנות לא למד. הוא אחד מחללי החנוך, אחד מרבבות...

ועוד הפעם אני נושא את עיני אל החלפן ואל בתו הילדה אשר ממולו. היא מחכָּה עוד, והוא עומד נשען אל קִיר בית.

נגשתי אליו ואפצר בו לקבל מלוה מידי. עוד הפעם אָדמו פניו.

— לא אוכל לקבל מלוה מיד איש אשר לא ידעתיו, וגם לא אדע אם אוכל להשיב לך.

— אבל הילד החולה בבית, וגם הילדה העומדת פה תֶּחֱלֶה מקור!

— לא, לא אקבל נדבות. אין אתה מכירי. אין אני אחד **מאלה**

היא העבודה הקדושה, מעשה יד האדם להתפאר; גאון דאדם ותפארת רוח האדם: דנטי ורפאל, מיכאל אנג׳לא ופטררקא.

האח! הַלְבֵּשׁ את האמת בגדים מאוצר הנצח ואל־מות; נָתוֹן למהשבה תבנית כה יפה, עד כי דור אחרי דור ישתאה אליה.

הַשֵּׂג והוצא מעמקי הנפש הפוריה הבר ת כה עמוקות, הרמוניות כה מתוקות, עד כי אין מות ואין מרחק להן.

עשות חרוזים כה יפים, כה טהורים בגאון הד־ם, עד כי הם עוברים מעל לראשי העמים והדורות כנשרים — דברים שהם עתיקים וקדמונים כאשר אך נולדו, ונשארים חדשים לנצח.

עשות איש את חייו למצבת נצח בתוך פעלו, היות שֻׁתַּף לאלהים במעשי היצירה — זה הדבר המעורר אותי, זה הדבר אשר אליו אני נושא את נפשי.

מה יפה הוא לזרוע קרני אור ולהבות במחשכי הבלהות של לילות־נו פה מטה ולתת שטף לפלגי אלהים לתוך הנפשות על ידי צנורי זהב של חזיון ומלאכת מחשבת!

איזה שִׂכָּרון לנפש להביא את חלקה, בדרך עברה פה, לעבודת מין האדם כלו, ולהגדיל מְדֵי עברה, לוא גם רק בתוך חלקה קט־נה, את אוצר היופי שהיא נושאת עמה.

לא אוכל לשאת את נפשי אל הפעולה הנשגבה ההיא; לא אעלה לעולם אל הפסגות הנשאות ההן, אך אנסה, למצער, לעלות תמיד, בלי עמוד רגע, ועיני נשואה תמיד אל ראש הפסגה.

ובבלי יכלת לעשות כמעשיכם, יוצרים נשגבים! למצער אהגה בפעליכם, וסִפַּרְתִּי על אדותיכם בקהל רב.

סורינטו, כ״ה מרחשוון, תרס״ג.

ב.

אֵיךְ „כַּלָּה נִכְנֶסֶת לְחֻפָּה״.

מֵעֵבֶר אחד כתפות הרים גבוהים קורעי שחקים בבמתי ראשיהם המכוסים שלג עולמים. מן העבר השני שרשרת גבנונים, מְאחזים וחבוקים כיוצאים במחול, ממורד ההרים שוטף נהר יפה מאד בצבעו, מיוחד במינו, בשְׁאון המולתו, נוגה הגוזל, בנוער ובעַזוּת הנחמדה שיש לו, הוא ככה צודד נפשות, ככה מושך

אֲרֻכּוֹת וּקְצָרוֹת.

א.

הַיָּפָה.

מְדֵי תפנוש נפשי האסורה פה למטה, בדרך נדודיה, איזו תבנית יופי, איזו קרן רחוקה מן האור הגנוז, אשר כלו לא יֵרָאֶה לעיני בשר.

הנני חָש, כי מֵיתר רועד בקרבי; כל הֲוַיָּתִי זָעָה, נָעָה, נפעמת מֵחֶרְדַת קודש, כאלו ראיתי את תבנית ארץ מולדתי שחלפה, נצבת כמו חי לנגד עינַי.

אלה הקרנים התועות של היופי הנשגב, אלה שְׂרִידֵי הַזִּיו המפוזרים בכל מקום, הפורשים עוד מעטה הדר על חרבות העדן שממנו גורשנו, ושהניח האלהים עוד לבני האדם — לנחמם.

מושכים את כֵּלִי אל יוצרם הנעלה, והאהבה שהם שופכים עלי מעוררים את אהבתי. בשְׁלַבֵּי הסולם האלה הנני עולה אל הנשגב, ואת אשר אני מקבל בעלותי, אני נותן לעומדים מטה.

הנני מברך, למראה המתנות, את הכח הנותן; את הפועל הנעלם, שהנני רואה בפעליו; בפרחי התפארת של הכותרת העתיקה הנני מכיר את זה שֶׁעֲשָׂנוּ למלכים.

השמש היוצא כגבור לרוץ אורח, המחליף לאין ספורות את מראותיו, ואחד הוא בתקופתו; האבק הזורח של עולמות אין סוף, וזיו הלילות היפים מן הימים.

החסד המשוך על כל היצירים, המראות השונים של הארץ והשמים, מַעֲלִים, האח, יוצר, מלך הטבע, את שמך על שפתי ודמעות בעיני!

ואולם פה, למטה, יש גֵּס, שמעורר את נפשי עוד יותר בכח פְּלָאָיו, ובחדרו אל קרבי דרך עינַי או אזנַי, מוסיף מעמיק עד סתרי חדרי לבי להרגיז את כל קִוָּיו.

ליושבי אהל, לנחבאים אל כליהם, שהם פה בעלי בתים, ולא לארח שבא לשוט. ומספר העוברים ברחובות לא רב הוא. ובמקום שאין רב המספר אדם מתבונן ביתר עומק, מקשיב ביתר שים-לב. וכשאמרתי לחברי, כי כת אחת של אנשים שעברו על פנינו, כמדומה לי, שוחחה על דבר יהודים, כהה בי ויאמר: אתה הנך תמיד עם היהודים שלך.

הוספנו להתהלך במקומות „ששם לא צעדה אף אמי הזקנה". עקולי חוצות, סבך שוקים וזויות. שַׁבְנוּ אל בית הנתיבות בתואנה לשאול: הבאה תשובה מן התחנות הסמוכה, ובאמת, רק להיות קרובים יתר אל שְׂרִיר-החבור, הַמְאַחֵד אותנו עם העולם אשר מחוץ. חַשְׁנוּ בנפשנו, שהננו זרים פה, בווילּלַאך. לא יהודים, אף לא גוים משלנו. איזה עולם בפני עצמו. כתפות הרים, נהר, היום הראשון לשבוע, חנויות סגורות, אויר קר. בבית הנתיבות, על כל פנים, אדם יכול להכנס ללשכת הטלגרף, זה תִּיק-תַּק שם. זה קול התרבות הכוללת, זה הוא עמק השוה, וגם שריקות מכונת המסלה שוות הן, אף צחנת הפחמים כמעט שוה היא.

נכנסנו בדברים עם פקידי הטלגרף. הם מסבירי פנים מאד, אבל מצחקים. ומצחקים באפן שלא נוכל להיות נעלבים ממנו. במצב כזה אין טוב מהשתתף עם מי שמצחקים לך.

איה אדם יכול לבלות את הערב במעמד כזה? בתיאטרון אחד מַעֲלִים חזיון של קאָצעבו — הוא יכול להיות גנוב מאתי, אומר חֲבֵרִי. אני מסכים. יש גם קרקס. ודאי הסוסים שנעשו פסחים בערים הגדולות מביאים את בעלות הבית בווילּלַאך לידי התפעלות. גם הם יכולים להיות גנובים מאתי, אומר חֲבֵרִי. אני מסכים.

הפקיד הראשי של הטלגרף כבר נעשה מחותן-קצת. מִילְּתָא זוטרתא? החפצים שלנו „נסעו", ועל ידו שלחנו טלגרמא בדבר החפצים, ואליו נשואות עינינו בדבר התשובה. הוא גם במדה ידועה אפוטרופס לפי שעה. הוא מסייע לנו בבקיאותו איך לבלות את הערב.

אני אומר לו: אדון, בנקל תבין, כי אנחנו, הבאים משוט בארצות, לא נלך לראות חזיונות קאָצעבו, או את הסוסים בווילּלאך. קאָצעבו וסוסים יש בכל מקום. אולי יש לכם פה דבר מיוחד, מקומי?

— דבר מיוחד, מקומי — משיב הממונה בנחת — יש, והוא בקצה הרחוב העולה אל בית המועצות. שם, בבית המשתה, מהשעה השמינית והלאה להקת טִירָאָלִים.

את העינים, עד כי בלי התיעץ ובלי החליט סוף מעשה במחשבה תחלה, כמעט שבאנו אל העיר הננו רצים א ל י ו, אחרי כי שמענו אותו מרחוק, או הבריק זיו זרמו אלינו מרחוק. לבנו שער, שמקומו ודאי בטבור העיר, עובר בה בתוך, ועליו בנוי גשר, ויכול אדם לעמוד על הגשר ולהביט אל המים.

דאגות גדולות מאלה לא היו לנו, זולתי הדאגה — שנתקענו בחור ההיא... והדאגה מה תועיל? נפין את ראשך אל הקיר! במעמד כזה אנוס אדם להיות פלוסוף, ועל כל פנים פייטן. זה היה המקרה אשר חולל את המעמד: רעיון ירה במוחנו כחץ לצאת אל התחנות, לקפוץ ולקנות, כמנהג, את פרח ההרים „ה ל ב ן=ה י ק ר", לשומו במכתב, להדביק אליו את חותם הרצים ולהשליכו לתוך הארגז. מנהלי המסע, הרשעים, לא רצו לחכות, ובראותנו שהמסע זז, אבינו לקפוץ לתוכו, והרשעים אומרים: לאו! ברגע ההוא הפצנו לכתוב מחאה כנגד הסדרים, כנגד חומר הדין, אבל קודם=כל חובה היתה „לחבוט" (כמו שאומרים) טלגרמא אל התחנות הסמוכה על אדות החפצים שנשארו עם כל חליפות הבגדים, להשיבם הלום. אם תאבו, או תמאנו, אנוסים אתם ללין בעיר וויללאך. הננו מקללים בשפה אחרת את מסלת הברזל ואת הטלגרף, והפקידים מתענגים.

כן התעוררה בקרבנו רוח השירה לקראת הנהר היפה, אשר ברגע זה נשמט מזכרוני גם שמו. אבל — אין נפקא מינה לדינא. הוא יפה מאד, והעיר הבנויה משני עבריו, רובצת לרגלי ההרים, גם היא יפה מאד. והאויר הוא נעים, אך קר עד תכלית הקרירות. ועוד יתר קור לו בקרבת הנהר היורד מן ההרים — עוד סמוך למקום מוצאו, עוד נושא עמו את כל הכח ואת כל השאיפות של צור מחצבתו. בו, בעומקו, ודאי יש חמימות גדולה, אבל מסביב לו קר מאד. ואנחנו יכולים להרגיש דבר זה בכל תרי"ג אברינו וגידינו. המעילים הכבדים אשר לנו נסעו אל התחנות הקרובה, ונמלט אך בעור שנינו, כמו שאדם יושב בעגלה שמסיקים אותה היטב היטב. כן היינו אנוסים להשלים ולכלות את יחוסנו אל הנהר היפה בזה, שהחלטנו לקנות כרטיס=מראה של העיר עם הנהר הזה.

משם והלאה רחובות, גם זו אין נפקא מינה גדולה. רחובות — ככל הרחובות. יש מהן צרות מאד. זה אות שהעיר היא ישנה. הנני אוהב מאד את הערים הישנות. אבל להיות משלך בעל כרחו, להיות נ ש מ ט על ידי מסע במסלת הברזל בעיר ישנה — זה הוא תענוג מסופק. וגם החנויות הן סגורות; היום הראשון לשבוע! וכנראה, מדקדקים שם בשביתה. סגירת החנויות עם חלונות מערבותיהן נותנת לעיר, לפנות ערב, מראה תרדמה ומנוחה. זו היא שעת רצון

ספור שכבר קראתיו לפני עשרים שנה. עשרים שנה דרושות היו לו לבוא עד גלגול זה. במאמר ראשי — קולות ולפידים על דבר בחירות.

איזה בחירות? נסעתי כל היום ההוא בין הרים וּמִנְהָרוֹת, על גשרים גבוהים ובמערות עמוקות, וכמעט שכחתי כי יש בחירות.

ועל דבר כל קַנדִידַט — מאמר מיוחד. רבונו של עולם! שמרני מהיות קנדידט בוולליאך! לא מעוקצה ולא מדבשה. למשל, על דבר אחד הקנדידטים קראתי שם, אריח על גבי לבנה, שכרשו בין שניו לא כמו שאומרים המתנגדים בשביל שהעשיר מעבודת הפועלים, כי אם בשביל ששקד על מסחרו. בין כה וכה נודע לי שכרשו בין שִׁנָּיו.

כל כך בטוח הייתי, כי לפי דברי מה"ע האחר המונח שם על השלחן, בעל כרש זה העשיר מעבודת הפועלים, עד כי גם פּוֹסֵף־לדעת לא התעורר בי לאחוז ולקרוא.

אצל השלחנות מסביב ישבו בעלי בתים ושתו שכר. הריח באולם־המשתה היה הריח המיוחד ההוא שיש בו שכר של מאות־בשנים וטבק. והאור היה האור הַלָּבָן של אויער. לאור הלבן הזה סבבו המלצרות הלבושות שחורים. איזה בעל־בית עב מאד, ותחת זקנו על צואריו כיס של תלתול בשר כבותבת הגסה — מעורר בי געול. בעלי כיסים כאלה מצוים בין ההרים. הכיס מתהוה לרגל שתית מים רעים, או מפני האקלים. זה הוא דבר מוכרח, ובכל זאת הוא מעורר בי געול. וכמו להכעים, עובר בעל־הַזָּקֵף על פני עבור והלום. הוא היה מחזר אחרי איזו מלצרית עטופה שחורים. או אולי הוא הוא הקנדידט, שלדברי מכ"ע אחד, העשיר משקידתו, ולדברי מכ"ע אחר — מעבודתם של פועלים?

כלב מסורבל מאד, וכנראה, זקן מופלג, מתנהג בכבדות ונגש אל שלחן זה או אל שלחן אחר. הוא מתפרנס מִשֶּׁל השלחנות. הנני נותן לו, פתין פתין, כמעט את כל ככר הלחם שעל השלחן. רֵעִי אומר לי: סוף סוף יש לנו מעט „מורא", ובלי תת חשבון לעצמנו, הננו נותנים לכלבים יותר משנותנים אחרים.

הדבר מתחיל להיות מבוער ולמשא עלי. בעל הַזָּקֵף איננו פוסק מלעבור לפני. הכלב כבר אכל את כל לחמי, והוא מוסיף לשאת אלי את עיניו התובעות. בא מועד ללכת למשכב!

הננו עולים אל הקומה הראשונה אל חדרנו. הננו מתכסים בכל השמיכות. הנני ישן נים ולא נים כל הלילה. בשעות אשר אז עוד לא נחוץ היה לקום — לא

חברי העוה את פניו. להקת טיראלים כבר יצאה מאַפֵּינוּ.

— אבל יש שם דבר נעים מאד, משוררים שם ממין היהודים.

וכאשר לבשו פָּנַי צורה של סמן השאלה, הואיל באר:

— יש שם אחד בקי במבטא היהודים: „מאן מווישעלט".

הפקיד התלגרפי, מתוך רגילותו בסגנון קצר, היה מדבר בקצרה, כאלו חס על הבל פיו.

אז אמרתי אליו בשפה אחרת: יקחוכם כל השדים!

רעי חפץ להעתיק לו את ההצעה הזאת אשכנזית, אך הוא, הממונה, הקדים להבין שאין אנו חפצים ללכת שמה, ויצטדק: אמרתי שאתם יודעים את התענוג הזה, אבל כנראה אין זה מין נהוג שם, במדינותיכם.

— אדרבה ואדרבה — השיבותיו — זה מין נהוג מאד במדינותינו, בשתחפץ, בלי אשר תקנה כרטיסים. אני אוכל לבטא לך מבטא-משה'לי, כמה שתחפץ. דומה אתה, שאני הנני אדון גדול, ואני בכבודי ובעצמי הנני משה'לי, אבל זו היותי משה'לי איננה גרועה בעיני מזו היות אחרים האֶנזלי או פֶּטֶרְלִי, וכגון מבטא של משה'לי יש גם מבטא של האֶנזלי או של פטרלי, ואין המשה'לים ככלים וחמורים כל כך שיעשו זאת למין בדחנות לחקות מבטא אחרים.

אז עשה הממונה פרצוף פנים ר ש מ י מאד, ויאמר: לא אמרתי, חס ושלום, לפגוע בכבודכם, רק דמיתי...

אך המכונה שעל השלחן החלה, לאשרו, לדפוק, ותוציאהו ידי חובתו להשלים את פתגמו.

גם קול הדופק הזה עוד לא כֻּוַּן אלינו.

בדבר הערב החלטנו לשלוח לעזאזל את קאצעבו ואת הסוסים ואת הטיראלים יחד עם ה מ מ ש ל וללכת לבית מלון לשכור לנו חדר ללון. טוב להקדים לשכוב, כי עלינו להשכים בבקר אל המסע.

בלי יגיעות רבות מצאנו מכנים אורחים כזה. חדר טוב, אך קר, כמו בחוץ, אבל יש כרים וכסתות.

אך להקדים כל כך זמן שכיבה — אי אפשר. צריכים היינו לרדת עוד אל אולם-המשתה, אולם-האורחים.

על השלחנות נמצאו איזה גליונות מכ"ע, כמעט קרועים. לקחתי את הקרוע ביותר. זו היא ההסכמה הטובה שבהסכמות על טיבו של מכ"ע. הוא נקרא בשם וויללאכבער „טאגעבלאטט" או „צייטונג". בפֶּוליטון נדפס בהמשכים

כה הרים את קולו עד כי הכלב הזקן הגיח גם הוא ממחבואו וימשוך את גופו הכבד והעצל הלך ומשך אותו עד השלחנות.

האור הלבן של אויער החל להיות מעורב ומטורף עם דמדומי אור היום.

עת ללכת. ברוך השם, כי עת ללכת. האויר היה קר מאד בצאתנו, אויר הרים בוקע ורוצע עד עומק הריאה, אבל נעים היה מאד לצאת מן האַטמוספירה ההיא של שִׁכּרוּת־בהשכמה ופוליטיקא.

בחצר המסלות כבר היו החפצים שלנו וכבר יכולנו לנסוע. אור הבקר כבר היה כמעט בהיר, ונרא את כתפות ההרים הגבוהים ונשמע את מַשַּׁק גַּלֵּי הנהר, אך באזני לא פסק הקול להרעים: דער יוד, דער יוד! וריח השכר והכלב הזקן וחבורת השכורים והאשכנזי בעל הזקף רחפו לנגד עיני ויבלבלו את רשם הטבע הנהדר, כהשטן את התקיעות.

ואחרי שנים שלשה ימים, ואני אז כבר בארץ אחרת, בקרב עם אחר, קראתי את דבר המודיעים, כי בקאֶרנטין נצחה מפלגת ה„קריסטליך־סוציאלים". כשאומרים: קאֶרנטין, גם וויללאך במשמע. ועוד הפעם עמדו לנגד עיני השכורים והשכר של השכמה והכלב הזקן והזקף התלוי מתחת זקנו של הקנדידט.

כן זכיתי לראות איך פוליטיקא נעשית.

בְּבָל־בָּבֶל.

מְקֻדָּשׁ לפרופ' דיליטש.

א.

אמי זקנתי היתה אומרת: „אַ—ן איידעם אין אַ טשאלענט, קען מען ניט וויססען, וויא זיא ווען גיראטהין".

יודע אדם את בר בטנו, ולא את חתנו, יודעת אשה תבשיל־שבת שהיא מטמינה מיום ו', אבל אם יעלה הזווג יפה והתבשיל יפה — זה הוא בידי שמים...

ואם יש רשות להוסיף על מה שאמרה אֵם, הרי אני מוסיף: חלקת אדמה... לחכירה, בשביל קדמוניות.

היודעים אתם איך עושים זאת? חושבים אתם, כי אלה הם מילי דשמיא? לא! מעט בטלנות, מעט עסק, מעט מן המעט — תורה לשמה.

לי יש ידיד, שהוא מחותן לאיש אחד, שיש לו שאר־בשר — חוקר

ישנתי, וכשהובה היתה לקום, החלותי לישן · קשה היתה הפרידה מן המטה, אבל בא מועד לקום.

עוד חשך בחוין. נחוין לקום, לרדת, לסור לאיזה רגעים לאולם־המשתה לשתות מעט חמים ולחוש אל חצר המסלה.

הננו נכנסים אל אולם־המשתה. הריח מאתמול עודנו ממלא את החלל, ועוד הפעם אורו הלבן של אויער וגליונות כה"ע הקרועים, אך בזויות כבר יושבים אשכנזים ושותים שכר. השטן יודע, איך הם יכולים לשתות שכר בהשכמה, אבל הלא זה הוא המנהג מכבר.

הנני רועד כולי מקור, מקִימָה שלא־בזמנה, מהתעוררות־העצבים, מרגיש געול אל כל הסביבה הזאת. אבל דבר־מה מושך את עיני: ממולי, בזוית, יושבים איזה אשכנזים. באולם, שהוא עתה כמעט ריק, הננו שומע את קולם, גם את בת־קולם.

אחד מהם הוא שכּוּר־קצת. בכל פעם שהוא רוצה „לצאת מכליו" מרגיעים אותו האחרים ומציבים נֶגד לסערת רגשותיו. הנני שומע אחת ושתים „דער יודע" -- „דיא יודען", ועפ"י רוב „דער יוד".

הנני מביט על חברי. הלא אמרתי לך אמש! בפירוש שמעתי עוד ברחוב, כי מריבים בגלל היהודים.

הננו משימים אזנינו כאפרכסת. השכור אוחז את כוסו ומכה בכל כחו אל שלחן השיש ומגמגם: אמרתי, אמרתי לכם, דער יוד... איך טהו וואֶהלען, אונד פאֶט'ן־טויזענד־דאננע־רוועטטער אויסגעראָטטעט טייפעל־הֶעי! נאך איין ביער!

ושני אשכנזים גבוהים מאד נכנסים מחוין. פרצופים בריאים, ידים כעוג מלך הבשן, וקנֵי הנעלים גבוהים כנעלים אשר ינעלו הציידים. זאת היא הגשמיות שנתגשמה. הם ישבו אל שלחן אחר. אחד מהם הכה על השלחן ויקרא גם הוא לשכר. גם הם החלו לדבר על אדות הבחירות. „דער פְרַיְדי מוסס געוואֶהלט ווערדען".

הבטתי לימין ולשמאל. הנני כולי בתוך אויר של פוליטיק. עולם יפה!

והשכור מן הזוית לא נשאר לבדו. אלה, שבתחלה היו מרגיעים אותו, אחרי כן לא נבדלו ממנו. הקולות הלכו הלך וגדל. אחד מהם צעק: יאָ, יאָ; סוציאל בין איך, אבער ניכט יוד!

וויא עס וועט גיראטהין". אדם צריך להשתדל בדבר רשיון, לבנות אהלים, לעשות את התעלות ואת הצנורות — ומה יהיה אח"כ, האלהים יודעים זאת!

בכל רגע היה שולח פתוחה מצוירת אל בת הקאממערציענראטה. היא רצתה לדעת ע"ד כל פסיעה ופסיעה, עד שיגיע למטרתו. הכל היה תלוי בזה, ואם יעשה שם גילוי גדול.

ואז נפרדנו. הוא גז חיש ויעט אל השלל. אחרי שתים או שלש שנים, חקרתי לדעת מפי ידידי ומחותנו ו„כל המשפחה" — מה היתה אחרית המסע ההוא, ונודע לי, כי חוקר הקדמוניות נשא למז"ט את בת הקאממערציענראטה. למותר היה להם לספר עוד, כי הוא „מצא את הימים במדבר". אך בעלי שיחה בארו לי את הדבר לכל פרטיו. חוקר דנן השיג רשיון לחפירה, וגם חפר ומצא פכים קטנים. בקרב החבורה היה מומחה לפכים קטנים, מרורו של רעמסס הז', אם כן היה זה נתח שמן למומחה ההוא, ולא לו. חוקרנו היה אז קרוב ליאוש. אך הוסיף להשתדל, וישג רשיון חדש לחפירה במקום אחר. המזומנים כלו מן הכיס, אך בת הקאממערציענראטה לותה כסף ושלחה לו, והוא חפר, בהתלהבות, בעקשות, בכח האהבה. היו ימים אשר אז הרהר בלבו: או אמצא דבר גדול, או — פיף־פף! נקב וירד עד התהום — אין דבר! למטה מן התהום — אין דבר! ולויירא שלו שולחת אליו תלגרמות אחרי תלגרמות: מאריץ: חזק! מאריץ, חפור!

היא היתה עלמה עזה. היא לא מצאה מנוח שם; בביתה חפרה עמו יחד — במחשבה. ולא לריק! בא היום, באה הבשורה: מצאתי דבר גדול!

ולא „דבר", אך גוו חנוט מצא חופר קדמוניות דנן, גו ממש בתוך ארון עם צעצועים, גו מצרי — „צאצקע", כמו שאומרים בל' אנגליא.

אז החלה תקופת ההוד. אבל אין תקופת הוד בלי עקיצות ונשיכות. בעלי התחרות, וגם אחרים מן החברים, החלו לרנן: גם זה דבר גדול! גבעול־תבן מצא בעפרים! גויות חנוטות כאלה מוכרים כמעט באטליז, במשקל!

פלוגתא דרבוותי היתה: אם זה הוא מצרי פשוט, או מצרי ממין המעולה. כיון שנמצא בארון, וכיון שיש בארון צעצועים, ובצעצועים סמנים מצוים רק על ארונות הגדולים — מוכח כי בר מינן זה לא היה אחד מקטלי קני באגמא, אלא אדם חשוב, טפסר, גובה מסים, ואולי גם ראש קהל, ר"ל בנקיר, כי רק אנשים כאלה יכולים להרשות לעצמם את העונג להקבר בארונות ובצעצועים כאלה. אבל חזר הדין: כיון שנמצא הארון בעומק גדול כ"ב, ולא בתוך חומה, ולא ארונות רבים מסביב לו, זה אות, כי לא גברא רבה היה בר נש זה!

קדמוניות, במחילה מכבודכם! רציתי לאמר: חופר קדמוניות.

כשתראוהו, לא תאמינו שיש לו ענין עם קדמוניות. הוא איננו מתבונן אל בתולה יתרה מבת שלשים, ובכן הוא — דיקא שונא קדמוניות! ורביד צוארונו — העניבה והצבע החדשים שבחדשים! ואפודות הוא לובש תמיד, נבדלות מהנוסח, שלא בדרא דאונא, „ריין פערזאֶנליך", כמו שאומר פטר אלטנברג — במלה אחת: כולו מן „המהלך החדש", וזקָנו Henri Quatre.

וחלומו של חוקר-קדמוניות צעיר זה היה: לשאת לאשה בת קאָממער-ציענראטה עשיר אחד, ובתנאי שהקאָממערציענראטה יהיה זקן מופלג, והבת תהיה יחידה. אבל למען קיים את החלום הזה, היה עליו „לעשות דבר-מה", איזה גילוי גדול, שירעיש עולמות. באפן אחר לא רצה אבא...

ואין אדם עושה דבר כזה ביחידות, רק בחבורה. לכל הפחות שלשה חוקרי קדמוניות, שני חוקרי טבע, רופא אחד שאין לו מי לרפא, פילולוג אחד שיודע כמה לשונות אך אין לו עם מי לדבר. אבל ע"פ רוב, בכל „מנין" כזה יש אדם אחד שהוא „כל ולך". ש"ב של מחותנו של ידידי היה „כל ולך" כזה.

אני פגשתיו בדרך — אל תגלו זאת לבריות! — באיזה „טינגל-טאנגל" פשוט וגם לא קדמון. הוא „ירד" אז „מצרימה". מראה חזהו הגבוה בצד אחד משך את עיני בתור חידוש בנתוח הגוף. והוא באר לי: פה טמונים מכתבי המליצה שיש לי למצרים. התנאי 1 № הוא: להשיג רשיון מאת הממשלה לבנות את האהלים ולהחל לחפור — ובשביל זה אדם צריך לפּרוֹטֶקְצָיָה, והחופר הקדמוניות שלי „קבל פרוטקציה" — אלהים אד'רים יודעים איך עלתה בידו! — מן האפיפיור ומן הויזיר הגדול ומן המיקאדא ומקיסר חינא, ומכל מי שתרצו. ובכן היה הדבר הראשון בטוח: הרשיון לחפירה ינתן.

הוא אמר לי אז, כי כבר גדלה התחרות יתר מדי ביחוד במצרים! בבבל, במואב, ודאי גם באל-עריש של טריעטש — עוד אפשר לעשות דבר, אבל במצרים כבר צפופים בתי מלאכתם של חוקרי הקדמוניות כהחנויות הקטנות בברדיטשוב, חנות אצל חנות. אבל הוא לא ירא מפני התחרות. יתוש אחר היה מנקר במוחו בדבר התנאי 2 №. הוא היה מתירא, שמא לא ימצא דבר. לפי השערתו, קרוב היה לודאי, כי במקום ההוא, ששם היתה חורבה, צריך להמצא דבר מה. „דאס זינד וואונדערבאר רעעללע אויסזיכטען" היה אומר — אבל אפשר שאחרי פקחו את הגל ימצא אדמה, ומתחתיה אדמה, ועוד אדמה, עד שיגיע למים התחתינים. גם זה יקרה לפעמים.

הרי זה ממש, כמו שהיתה אמי הזקנה אומרת: „מע קען ניט וויססען

במרומה לי, כי מי שהיה חופר קדמוניות הוא כעת שותף לבית באנק. ובכן עלה ה„טשאלינט" יפה.

ב.

אך העושים באמת דבר מה לחקירת הקדמונים החנוטים אינם מקבלים נדוניא, ולכתחלה אינם חופרים בשביל עיניה היפות של לוירא.

הלא יודעים אתם, מה עלתה לו, לאגיפתולוג האמתי ברוגש שמצא מלך מבית פרעה, ואולי את „אותו הבחור בעצמו", — את רעמסס השני? גם ברוגש העמיד „טשאלינט", פתח בורות שיחין ומערות, חפר, נקב וירד — וכדאי היה לטרוח ולחפור!

מקום החפירה היה סמוך לתחנות קטנה של מסלת הברזל, ששם נוסעים לקאהירא. ברוגש בא שמה, והפגר בידו. הוא הגלימהו, העטיפהו, כרך אותו, ויעשהו חבילה וישא את החבילה בידו. לעבדו ההולך אחריו מסר את תרמילו עם חפציו, אך חבילה זו לא הוציא מידו רגע, ואולם בעברו בחצר המסלה וברצותו לצאת ולשבת בעגלה, עצרוהו המשמשים שם: לא, אדון! חבילה זו אתה חייב למסור לבאגאז'!

— לא אוכל למסור לבאגאז' — השיב ברוגש — יען כי זה הוא דבר, שאין אני יכול להזיז ידי ממנו.

אך אחד השוטרים שלח את ידו להוציא את החבילה מתחת זרועו של ברוגש, וברוגש כעס ויצעק: אני צריך לקחת חבילה זו עמי — השמעתם?

וראש הפקידים נגש ויאמר: בשום אפן לא אתן לך רשות לקחת את החפץ הזה לתוך העגלה! עפ"י החק אתה חייב למסרו לבאגאז'!

אז צרח ברוגש בקול: יקחוכם מאה אלפים שדים, אותכם ואת חוקיכם! היודעים אתם מי מונח בקופסא זו? פרעה מלך מצרים! האמנם תכופו אותי למסור לבאגאז' את פרעה מלך מצרים?

הפקידים והשוטרים נסוגו אחור בדרך־ארץ, וראש הפקידים צחק ויאמר: אם לא ימחו הנוסעים שישבו עמך בעגלה, טול וצא עם החבילה!

בדרך זה הובא פרעה מלך מצרים לעיר מלכותו. וברוגש לא עשה עסק גדול בפרעה האמתי הזה. את תראו את ברוגש בשוק, „לא תתנו בעדו ג' גדולים" — אם יבוא למשל ביו"ט ורצה להכנס לביהכ"נ לנאורים, לא יתנוהו

והוא בעצמו שותק ואיננו מודיע דבר על אדות תולדותיו, גם אם תכתשוהו במכתש.

מובן, כי במקום שיש פנים לכאן ולכאן, דן כל אדם לפי צרכו, וחופר קדמוניות דנן צריך היה, שהגו החנוט יהיה גו אדם גדול. כל עתידותיו היו תלויות בפגר הזה! זאת היא מלחמת החיים! פה אין התולים... ובכן החל להוכיח, כי זה הוא פרעה, ולא פרעה'לי קטן, אלא פרעה קדמון לקדמונים. הוא היה סוחר פקח — חופר הקדמוניות דנן! הוא אמר בלבו: אם אחל להוכיח כי זה שר, אז יחלו הקדמונים האחרים להפשיט מעליו את אדרתו ולהורידו עד למדרגת עבד עבדים (יודע אני את הכלבים!), טוב איפוא כי אחל אני בפרעה גדול, ואז — גם כשיורידוהו, יורידוהו למדרגת שר.

וכסבורים אתם שבעולם המדע יש לגנוב את דעת הבריות בדברים ריקים כאלה? וחושבים אתם שאין בחינות ובקרת ואותות ומופתים ומשא ומתן? חס ושלום! כל דבר צריך לשבע ושבעים חקירות, אבל חופר דנן היה בקי לצרף את האותיות. כיון שמצא, שוב לא הניח גו חנוט זה מידו, השוה את הצעצועים של ארון זה לצעצועי ארונות של מלכי בית פרעה. הם לא היו דומים לגמרי, אבל איזה תגין היו דומים. ואף בתגים כאלה תלוים גופי הלכות, וסגנון הציורים גם הוא סמן לדבר, והוא דמה מעט אל הסגנון של ציורי ארונות פרעה. סוף דבר... הוא נשא ברנה אלומותיו, הכריז, כתב, פלפל, פרסם כי מצא מציאה גדולה, וגם סתם גרעון גדול בסדר הדורות של קדמוניות מצרים, ויהי למנצח צעיר, ולווירא נישאה לו כדין וכדת. אבא הוכרח להסכים!

ואני זכיתי לקבל גם מכתב קריאה אל האירושין. חי פרעה!

המצרי החנוט לא ידע כלל, שיהיה למזווג זווגין אחרי אלפי שנים.

והגחוך הגדול במקרה זה הוא, כי כשנה אחת אחרי החתונה, הוציא פרופיסור אֶגיפתולוג חד בדרא ספר עב כחזיר, ובו הוכיח, כי המצרי החנוט ההוא, שמצא חופרנו, היה עבד כנעני, ודרך אגב הקים פרופיסור זה שטה חדשה שלו, שגדולי המצרים היו נוהגים לקבור את עבדיהם האהובים בארונות עם צעצועים, אלא שקברו אותם עמוק עמוק. מנהג יפה!

ובכן הלכה חמודו של טרפון דנן, אבל בתו היחידה של הקאָממערציענראטה כבר היתה אשתו, והנדוניא היתה בכיסו, ונולד להם למז"ט בן זכר, ואני יעצתי לו, כי יקראהו, לאות הכרת תודה, בשם פרעה.

אכן במצב כזה אדם מצחק לשיטות חדשות בדבר קדמוניות מצרים.

בברלין, או כניידיטש שלנו, או כ„המים אורסוס" במדינתנו, וכל מנהגו מנהג אַגיטטור, ובטוב שבאפנים: מטיף־נודד, מהמין הגרוע.

אף הוא העמיד „טשאַלינט", וגם הוא לא ידע מראש, אם יעלה יפה. כברת ארץ היתה לו ולבני לויתו, שם, בבבל, ויחתור ויקוב וינקר, ויוצא משם לוחות ושברי לוחות, מעוך כתות ונתוק, והרבה פסילים ואלילים. שבר יד ושבר רגל, ביבליותיקה שלמה חקוקה על לבנים, כי תחת הנייר ועמודיו עתה, היו חוקקים אז „חק־תוכות" בלבנים ובחומר, והיה כל עמוד של ספר לבנה אחת, וספר שלם — נדבך של לבנים, זו מונחת על זו. אף מכתבי אהבים, מה שקוראים עתה billet doux, היו כותבים אז על לבנה, והאוהב היה שולח אל אהובתו לבנה, שיש בה כדי להמית, וגם „קוויטליך" אל האדמורי"ם בודאי היו כותבים אז על לבנים.

תארו נא בנפשכם, לכמה לבנים הייתי צריך בכל יום ויום, לוא נשארה המסורת ההיא, ולא זזנו ממנה? בתי משרפות הלבנים של גראנצאָוו — לא היו מספיקים לי. לכתיבת פֿוליטון כזה הייתי צריך לתבן־לבנים לא פחות, מאשר צריכים הבונים לגמור את „הבית הנאמן" בירושלים.

חֲבַל על שלא נשאר מנהג הכתיבה על לבנים ועל אבנים — בשביל ויכוחים. שערו נא בנפשכם, כי ישליכו לאיש מאמר ויכוח כזה לראשו.

אך חברינו אז, הפֿוליטוניסטים מבבל, לא היו כותבים בסגנון, אשר בו אנו כותבים עתה, מפורש ובאר היטב. רבי ספר לי, כי ה„מגן אברהם" השתמש בסגנון קצר מאד (ובשביל זה זכה לפירוש „מחצית השקל" שהוא ההפך מקיצורו), יען כי ר' אבילי היה עני מדוכא, והיה כותב על פסי נייר, הנופלים כנסורת מתחת סכינו של כורך הספרים. הוי, כמה עֻנֵּיתי ע"י רבי, בשביל שלא היה לו לר' אבילי נייר די צרכו!

וכמה מתענים חוקרי הקדמוניות למצוא את אשר „איזה בבלי חשב בלבו", ואת אשר ר מ ז בתמונות, שקצתן מטושטשות, וקצתן קטועות. למשל פֿוליטון שלם, בשם „האביב", כתבו הבבלים ההם בסמן אחד: ציירו את צפור הדרור. אבל יש שצפור הדרור היא דומה מעט לאוז, ואז — אולי התכוונו לכתוב „סטירא" כנגד „חברה קדישא" בקורטשיוו.

והדבר היה תלוי גם בטבע: במקום שהיה חומר קשה נמצא, היו מאריכים, ובמקום שהיה ביוקר, היו מקצרים. ומזלו של דיליטש גרם, שבמקום שהוא חפר, היה החומר מצוי.

או אולי הלך הערום הזה למקום שהחומר מצוי, בשערו, כי שם בודאי

לבוא, מפני שאין קנה חלול בראשו, וגם פניו דומים לפני יהודי — בעל קומה כפופה, לא משמני הערף ועבי הכרש, ענותן ומעמיק במחשבות — זה מראה הָאֶגִיפְּתּוֹלוֹגְיָא האמתית!

כי זה הלא תהיה אולת, אם יאמר אדם, למשל: שאין אגיפתולוגיא אמתית, או שאין אַסיריולוגיא אמתית, בשביל ש„ש"ב" של מחותנו של ידידי חפר בגלל נדוניא.

חפצתי אך לאמר, כי החכמה האמתית היא ענותנית. ראיתי בלונדון באספה אחת את הקאפיטאַן קאָנדער, ראש חברת תרי ארץ ישראל. הידעתם טפוס של שר־אלף שכבר כלו שנות עבודתו, והוא מתהלך על משענתו, והולך לשתות קעפיר, וחותם על תעודות שהקעפיר הוא מבריא, או... מהרפא בהומיאופאַטיאָ? כן מראה קאנדער. אם תדברו עמו, לא תשערו, כי אדם זה כתב כשלשים ספרים על אדות העתיקות אשר מצא. ולא שמעתי שיזמינו את קאנדער לסעודה בהיכל המלך.

או אולי יודעים אתם את פרופיסור הלוי בפאריז, היושב בארמנות? אדם זה תר וימצא עם שלם, תרבות נפלאה, תרבות הפַּאלאַשים; והארמנות שלו — חדר ד' על ד' במכפלה הרביעית, ודרכו לשבוח תמיד, אם כבר אכל את סעודת הצהרים, או עוד לא אכל, והוא מבריע תמיד, שבודאי כבר אכל. ולא שמעתי עד היום, שיזמין נשיא הרפובליק את צפנת פענח זה לבוא אליו לראמבויי, או לקומפיען, לצוד אתו ציד.

ואעפ"י שאני, חציי מקצת־לץ וחציי הדיוט לגבי פגרים חנוטים, ואין לי עסק עם החרטומים, ומן ההירוגליפין יודע אני לא יתר ממה שנורדא יודע, לפ"ד עצמו, עברית, בכ"ז עוד נשארה מבבר לקותא בטבעי: שהנני מוקיר רבנן ובפני החכמה האמתית הרי אני עובר ובטל, אני ומילי דבדיחותא שלי! ומי יודע אם לא הייתי „חוטף שיריים" מקעָרתם של ברוגש, של קלירמאן־גאנו, של יוליוס אפפערט — לוא נזדמנתי עמהם. לאדמורי"ם כאלה הרי אני עבד נרצע וחסיד נלהב.

אך מה אעשה, ודיליטש מעורר בקרבי הרהורים אחרים! דיליטש הקרוא לסעודתו של ווילהלם ולסעודתו של בילאָה, דיליטש שמציירים אותו על פ ת ו ח ו ת, דיליטש שעושים בו אונטרוויו שבע פעמים ביום, דיליטש הבבלי, שמחברתו נמכרת עתה יתר גם מזו של פרענזען (הראשון למספר הקוראים באשכנז) — דיליטש זה הוא חשוד־קצת בעיני. כשרון־הדברנות שלו נראה לי מעט ככשרון Commis-voyageur; תאות־הפרסום שלו כ„הגאלדענא 110"

דנים עפ"י מה שהעינים רואות, וכיון שאומרים, כי כן הוא הנוסח, הרי זו וכו' וכו'.

כן — אני יודע זאת מראש! — יצעק ד"ר קטינא המאמין באוניורסיתאות והדייקן בנוסחאות. הוא ישרוף אותי בהבל פיו, ואני לא אחפץ לפגשו, וכשאראהו מרחוק, אעבור אל הצד שכנגדו בצדי הרחובות.

כי אמנם יודע אני שיש פאקולטיטין ומלונים ותחבלות-בחינה וקומיסיות וכו' וכו'. אבל יודע אני עוד כמה וכמה דברים, שאין רבנו תם (מן ההגדה) זה יודע.

יודע אני, למשל, שהמלומדים לא מבני עמנו, לומדים עברית ולשון המשנה והתלמוד, במיטודה מעולה שבמיטודות, בשעה שעוד יש בעולם צאצאי בעלי התורה והמשנה והתלמוד, ובכ"ז כשהם מגיעים לאיזו הגדה שבתלמוד, ואצ"ל לאיזו הלכה, הנקל להם למצוא כי „פרה פרחה מעל לגג והטילה בצים". הם מגששים במקצוע זה לימין ולשמאל, כמי שנכנס לבית האפל.

מלומד זה יושב ו„הטייטיל" בימינו והמלון בשמאלו וס' התלמוד לפניו, והוא סוקר סקירה לימין וסקירה לשמאל: מרגלא — מרגלא — מה זה מרגלא? סקירה למלון: מרגלית, פערלע, ובכן — מרגלא, פערלע —, בפומיה, בפומיה — מה זה בפומיה? בפומיה — אין זיינעם מונדע. „איינע פערלע אין זיינעם מונדע".

גם לענין זה יש אוניורסיתאות ופאקולטיטין, ובכ"ז לוא יאָספו כל התרגומים המשובשים שתרגמו ה„למדנים" הזרים את התלמוד, הלא נוכל להסיק בהם תנורות למאות, במשך כמה וכמה תקופות חורף.

היודעים אתם את המעשה הנאה, איך בִּיֵּש ר' אברהם יעקב שטערן ז"ל את חיאריני — פה בישיבת החברה הפולאנית של החכמים Towarzystwo Przyjaciół Nauk?.

קרויזהאאר כתב זה מקרוב מונוגראפיה ארוכה ע"ד חברה זו, ובה הביא גם הרבה אנקדוטות, ולא הביא את המעשה הזה, מעשה שהיה, וחתנו של שטערן הרחז"ס היה מספר אותו לי ולמכיריו פעמים רבות, כי זה קרה „אַנְנאָ כך וכך".

נודע כי ר' אברהם יעקב מהרובשוב היה מהנדס ויודע ש"פ, והחכם המדיני הפולאני סטאשיץ היה מחבב אותו, ואף קבלוהו לחברת החכמים והאצילים ההם, והוא היה בא שמה באדרתו הארוכה ובחגורו ובכובעו השעיר — ובזקנו ובפאותיו, ויושב בין ההדסים.

והיה שם גוי מצוין שהמראה הזה הכעיסהו מאד. שם האיש היה חיאריני.

כתבו הרבה. הן על חותם־התכנית (Wappenschild) שלו יש גם ליטא, ויש בו מעט מפקחות־הגזע.

איך שיהיה — מצא הרבה מאד. וגם קרא את הדברים, וימצא בהם ספורי מעשי בראשית, המבול, גם חוקים שונים, גם עקבות הזמן שאז נכתבו הדברים, קודם למתן תורה, ויש בהם דוגמא גדולה לדברי התורה.

ובכן — „הלכה הגוברניא לכתוב". עולמות רעשו, אשכנז נזדעזעה, וגם ה„איזראעליטים" באשכנז נבוכו.

ג.

באמת, גם אם דומים הדברים שמצא דיליטש אל דברי כה"ק, הרי הדמיון הזה כדמיון קוף אל בן אדם.

אבל אין אני בטוח כלל, כי אמנם זה הוא נוסח הדברים, וכך הגירסא, וכך המשמעות, וכך התרגום. הא לכם נאד נפוח בעד כל אלה!

ואחרי אשר נועזתי בנפשי ואכתוב זאת אריח על גבי לבנה, הנני מתירא לצאת החוצה, פן יפגשני ידידי ד"ר קטינא, ובלעני, כאשר בלע הדג את יונה. ליהוי ידוע לכם, כי ידידי ד"ר קטינא הוא דייקן נורא.

— למען השם! — יצעק ד"ר קטינא — הלא אתה מדבר „כתשבר־גוי"! כלום אתה יודע שיש אוניורסיתאות, ויש פַקולטיטין, ויש אלפי חוקרים; מה אני אומר: אלפי חוקרים? יש רבבות חוקרים, שבודקים איש את דברי רעהו! יש קומיסיות לבקרת! נותנים את הדברים למקרא בעת אחת לכמה חכמים, ואח"כ, כשכולם מכוונים לנוסח אחד, מקבלים את הנוסח, ואם לאו — אין מקבלים, מ צ ל מ י ם את הכתובות, ושולחים אותן לאוניורסיתאות שונות. גם כבר יש מלונים! אסיריולוגיא איננה שיחה בטלה, כי אם תורה שלמה. ספרות גדושה יש על כל פרט ופרט, ומה שהיברר — הוברר. אין אמונה, אין המנהג לאמר: כך אמר גדול זה או משנהו, ובשביל כן בודאי נכון הדבר, מפני שאין גדול טועה; או כך הורה זקן, שכבר הלך לעולמו חמש מאות שנה, וע"כ אין משיבין את הארי אחר מותו, וחובה להפך בדבר למען הוציא מתוך הפלפול, שהדין היה עמו, אע"פ שהפלפול הזה הוא בדוחק גדול. לא יעשה כן במקומנו! יש רק בקרת חפשית, ואין מקבלים דבר בקבלה, ואין סומכים על איש, אך

ושטערן עמד על גבו, ויאמר: אחת היא, עמוד זה, או עמוד אחר, במקום אשר תבחר!

כל הנאספים הטו את ראשיהם, וישאו את עיניהם אל מקום מערכות המלחמה.

וחיאריני החל לגמגם בלשונו, ויאמר: בדרך זה לא יתכן! אם אכין את עצמי, אקרא. לקרוא בהיסח הדעת ולתרגם תכף — אין אדם בארץ אשר יכשר לזה.

ושטערן אמר: האמנם כן הוא? אנכי בעצמי לא אורה נפלאות, ולא אוכיח לדעת, כי א נ י א כ ש ר ל ז ה. יענקילי! קרא ותרגם אתה בקול רם! איזה עמוד שאפתח במקרה!

ובאולם הגדול צלצל קול נגונו של הבחור הקטן בהרעימו את ה„משנה" בסלסלו את ה„גמרא" וה„רש"י" בפרק „אלו מציאות", כפעמון של כסף.

האדונים צחקו. ר' אברהם יעקב אמר: אני חפצתי אך להראות, כי אף נער קטן בינינו יודע לקרוא בתלמוד; ואני חפצתי אך להראות, כי בטרם ישפוט אדם ע"ד התלמוד, חובתו עכ"פ לדעת לקרוא בו.

ד.

מה גמגם אז חיאריני — לא נודע. במשך שבועות אחדים חדל לבוא אל הישיבות „מחמת מחלה". אח"כ היה קובע את מקומו הרחק מן המקום שעליו היה ר' אברהם יעקב יושב, ויחדל להעלות את התלמוד על שפתיו. ההגדה אומרת, כי הוא לא האריך ימים אח"כ.

ומסופק אני, אם למדנותו של דיליטש, במה שחקוק על הלבנים הבבליות, היא גדולה אף כלמדנותו של חיאריני במה שכתוב בתלמוד בבלי... אם לימוד, שהאומה אשר חוללה אותו עודנה קיימת, ולא נפסק החוט שלה, כה רופף וכה מפוקפק הוא בין אלה שלא נתחנכו בו, מה גם לימוד עתיק, הררים תלוים בשערה, שיירי צורות מוזרות, ולקוטי רמזים!

אתם „שלשת המומחים" (הצילוני! כי הנני נופל לתוך ענין דרייפוס!) שאחזתם בכל התחבלות המדעיות ותמדו במחוגות ותסקרו במיקרוסקופין את ה„בורדירו" שנכתב בלשונכם ובכתבכם בימינו, וכל „האפפאראט" המדעי שלכם

הוא היה שונא ישראל, וזורק פעם בפעם טפה של מרה אל ר׳ אברהם יעקב, והיה מפטפט תמיד מימרא מן התלמוד, מילין דרבנן, אשר צָד ציד, כמו שנוהגים עתה להוציא לשוק ממה שכותבים העברים בעברית, פתגם מקרב מאמר, ידיעה נפרדת, טלאי על גבי טלאי — לשטנה וללעג.

וחיאריני התחשב אז כאחד הבקיאים בספרות היהודים, זה בר־סמכא! והוא לא היה זרזיר־מתנים של מגידי חדשות, הוא היה מחבר! הוא חִבֵּר גם מלון עברי־פולאני! קנצי למלין: הוא היה . . . „חיה גדולה״.

ור׳ אברהם יעקב היה איש מעמיק וטרוד בעניניו; ובתחלה לא היה שם את לבו אל כרכוריו. אח״כ החל להשיבו גם הוא דברי חדודין, אבל הוא ראה, כי באלה לא יְוָסֵר חיאריני, וצריך לסתום את פיו פעם אחת, ולא יוסיף.

ואז עשה ר׳ אברהם יעקב את התכסיס הזה.

הלך אצל מלמד חשוב בעיר, ויבחר משם בחור׳יל פקח ולא־פחדן, שיודע לקרוא את השיעור בנעימה ובסלסולים, ויזמינהו להיות נכון שם בקרבת בית הישיבות של Towarzystwo Przyjaciół Nauk — הלא ידעתם את המקום ששם הגימנזיום הראשונה, מאחורי מצבת קופרניק?

אתם, יושבי עירנו, הלא תזכרו עוד את הבנין בתבניתו הראשונה ואת שטחו התחתון עם החלונות הגבוהים. שם היו אולמי הישיבות. לפני החלונות התהלך הנער, וכרך מס׳ בבא מציעא נכון בידו, ושטערן גלה את אזן השוערים לתת את הנער להכנס, בהנתן אות.

החברים נאספו באולם, ועוד הפעם זקוקין דנור נפקו מפומיה דחיאריני. החברים ישבו מסביב לשלחן. חיאריני המליט מפיו מלים מן התלמוד להתקלס. ושטערן התכוון וירם את קולו, ויאמר: לא נכון הדבר, אדוני!

— איך תאמר „לא נכון הדבר״ — קרא חיאריני — וכן אמנם כתוב?

— מאין אתה יודע, כי כן כתוב?

— אני יודע, יען כי כן קראתי.

— אם כן קורא אתה בס׳ התלמוד?

וחיאריני העוה את לשונו, ויאמר: הנני קורא יום יום את ההבלים אשר בו!

— טוב הדבר — קרא שטערן — ועתה אציע לפניך לקרוא עמוד אחד בתלמוד, במקום אשר תבחר.

עוד רגע, והבחור הקטן הובא הביתה, ומסכת בבא מציעא נפתחה לפני חיאריני. והנה חשכו הרואות בארובות!

זוכר אני, כי הסופר הפולאני אלכסנדר סווינטוחובסקי כבדנו פעמים אחדות ב„פראַוודאַ" במיני מתיקה כאלה. אלכסנדר סווינטוחובסקי הוא מבחירי החפשים ומנושאי דגל ההשכלה בספרות הפולאנית — אבל כך הן דעותיו בנוגע ל ע צ ם היהודים.

וזוכר אני, כי כשכתבתי אז בלע"ז דברים ברורים, כעסו כמה יהודונים עלי. היתכן? סווינטוחובסקי! היתכן לדבר אליו כן? והוא כה ליברלי! והוא היה מתנגד לפרעות!

היהודונים האלה, גם כשיירקו הליברלים בפניהם, יאמרו הם, כי אך גשמים ירדו על פניהם.

פניהם של ישראל — תורה ונביאים, קולטורא קדמוניה שלהם, זו נחלת הוריהם, התגשמות עצמותם, סמל משא נפשם, דוגמת נטית רוחם, ואם פוגמים את אלה, עוקרים את העיקר.

והנה מטפס דיליטש ועולה לנשוך את התורה ואת הנביאים. הוא לא ימיט את מצבות הענק האלה; הוא נושך בשיניו את השיש של הבסים. שיש קשה, אדוננו הפרופיסור! וכמה שינים כבר נשרו, בנשכן אותו! ואם יעמוד איש, למשל, אצל מגדל אֵיפל בפאריז, ונשך בשיניו את הברזל באחת הזויות — היפול המגדל? ואם ינסה איש לנשוך בשיניו אחת הפיראמידות — היפילנה?

לא זאת השאלה, אבל — רבניות ורבותים! אם בכונה כזאת ירד דיליטש למערות בבל, העוד נוכל לסמוך עליו?

הרי זה כרולינג לגבי התלמוד. המעט שהוא בור ועם-הארץ, אלא הוא גם משוחד ע"י מטרתו. הוא ימצא תמיד את אשר הוא חפץ למציא. הוא קבלן, פאדריאַדשיק בלע"ז, שהתחייב להמציא אבנים, או תבן, וכיוצא בזה. עזבו נא כל תקוה... לאמת — אתם הנכנסים... למקצוע זה!

הכועסים אתם עלי, קוראות וקוראים, שעשיתי דרשה שלמה לשבת הגדול ע"ד דיליטש? לא בי האשם, כי אם באלה המענים אותי, זה כמה חדשים, פשוט „אין נותנים לי לחיות" — כל גליון של מכ"ע לישראל, לוא יהיה שמו: „יוד' פרעססע", או „יודענטהום", או „איזראעליט" זה, או „איזראעליט" אחר, בשבעים לשון, בשבע ועשרים ומאה מדינה — דיליטש ודיליטש!

כבר חדלתי לקרוא, ורק סטאטיסטיק עשיתי לי: מאה ושבעים מאמרים ראשים, מאה ושבעים פוליטונים, מאה ותשעים ושבעה סתם-מאמרים. רבש"ע! מי שלא נטרפה עליו דעתו, כבצים המטורפות בקערה, אחרי כלותו לקרוא את כל המאמרים האלה, בטוח אני כי לא יצא מדעתו לעולם.

לא הצילכם מן הטעות, אמרו נא: איזו ודאות תוכל להיות בקריאת נוסח בבלי חקוק על גבי לבנה, זה אלפי שנים!

ואתם פירקאָוויטש ושפירא, שהטעיתם עולם מלא, אוניורסיתאות וביבליותיקאות וקומיסיאות, עלו נא כאוב מארץ, והגידו, כמה יש לסמוך על החוקרים האדירים! ואם לא דוקא את החוקרים האדירים נקל להטעות כילדים? בקריאות כאלה שקורא דיליטש מעל הלבנים, מלה אחת שלא־כהלכה מְשַׁנָּה את כל הכונה! הוא מצא את מספר השנים, שאז „נכתבו" הדברים? „אֶליף־ילי" אחד פחות או יותר — הגם זאת מילתא רברבא?

עד כאן בדבר הקריאה ומדרגת הַוַדָּאוּת שיש בה. אלמלי לא מצאנו אלא ספק זה בִּלְבַד. אבל יש עוד „תרתי לריעותא", עוד שני דברים מעוררי חשד.

האחד הוא, כי נכדו של היהודי הליטאי שהניח זרע בלייפציג הנהו מה שקורים באשכנזית „שטרעבער" בעולם המדע. היו גדולים ממנו, אשר גלו נצורות, וישבו בתענית, והוא קרוא לסעודת מלכים. היו עוד אחרים, אשר לא ישבו בתענית, אבל גם חצי כבודו של דיליטש לא נחלו. לדיליטש היתה כמו שאומר הצרפתי une bonne presse. כנראה, יותר שהוא חוקר קדמוניות הוא איש עתי, מקורב לכל הריפורטירים. כל הימים שאני קורא במה"ע: דיליטש, דיליטש, עד אין סוף, הנני זוכר את האֶגיפתולוג הצעיר, שנשא בזכות הפגר המסופק את בת הקאממערציענראטה. אמנם דיליטש לא ישא את בת הקאממערציענראטה, ולא יהיה לשותף בבאנק, אבל כניסתו למקומות הגבוהים עם „בבל" שלו, סעודותיו תמיד בחברת High-Life, חבוריו הנמכרים כהספורים ע"ד דרייפוס בזמנם, נסיעותיו כאחת ה„פרימאדונות" להשמיע פרקים, סגנונו, סגנון של פרוספקטים — כל אלה יחד מחלישים בקרבנו את הבטחון בעומק העיון, בקרירות הרוח, במתינות הדין ובדיוק הדברים.

והפגם השני, רבותי, הוא —, כי בני של החסיד הנוצרי פראנץ דיליטש הנהו באמת לקוי במה שקורים אנטישמיות, ולדידי זו היא אנטישמיות מן המין הפחות שבפחותים והמסוכן שבמסוכנים. אני לא אגוז את שער ראשי, אם יאמרו, למשל, כי אברהמ'לי פּאָק איננו אדם הגון, מפני שהוא מלוה לאכרים ברבית גבוהה. או אם ימצאו בנו מומים אלה או אלה — לא אתיאש.

אבל יש מין אחר של אנטישמיות: אלהי היהודים הוא אכזר, איום, אפוטרופס של עם אחד, מושבע ועומד להגן על שבט אחד; „ספר הברית הישנה" הוא ספר של חוקים קשים וברברים וכו' וכו' עיין וואלטר, עיין דיהרינג, ועוד.

מהיות מה שהוא, אם מצא חוקר קדמוניות, כי ההונני פומפידיקיל היה מלמדן של הרומי ציצירו.

בלשון בני אדם פשוטים נאמר לכם: „לאלף כפרות" אנו צריכים להסכמתכם, בדבר קורותינו, או בדבר גזענו. הרי אנו עומדים וקיימים, לא במעבה האדמה, כי אם על הארץ הזאת ולעין השמש, רבותינו חופרי הקדמוניות! אין אתם עושים נתוח בגוף מת, אך כשיילאק אתם חותכים ליטרא בשר מגוף חי! אם תעלו בפלפוליכם, כי הזמזומים, למשל, הם עם לא היה, אך מוצאם היה מן החתים, או כי הבבליים עשו כזאת וכזאת — איש מן הזמזומים ואיש מן הבבליים לא יקום למחות כנגדכם. על חשבונם יכולים אתם לספר כי „יש יריד בשמים", אבל אנחנו — יש גזע, אין גזע, מדת הגלגלת שלנו היא זו או אחרת, נמצאה כתובת זו במואב וכתובת אחרת במצרים — הוי, בטלנים, עזבו את מואב ואת מצרים, ובואו לחצר אחת ברחוב פראנצישקאנער בעירנו, וראיתם שם ... יהודים אחרים.

בואו בליל הסדר, וראיתם את היהודים אצל הסדר, ממצרים ועד הנה — זאת היא „היסטוריא"!

עד כאן אומרים בשבת הגדול, והשאר — לעניני השבוע. עוד חוב ישן רובץ עלי, ואסלקנו הפעם דרך אגב, בשביל שיש לו גם קצת־ענין לכאן.

ו.

הרשוני נא להספיד — אע"פ שאין מספידים בניסן — איש אחד, שעל אדותיו הודיעו, זה ימים או עשור, ב„הצפירה", כי הוא שחל"ח בחו"ל. במכתב פרטי כתב אלי המודיע: השתדל נא בבית המערכת, שהדברים הקצרים יבואו בדפוס, כי הלא בן עירנו אתה, ובודאי זוכר אתה את שם המנוח, את... גוסטאוו פֿאָגעל!

כונת אל האמת, בן עירי! גוסטאוו פֿאגעל הוא אחד מאלה, שזכרונות ילדותי מגדלים עליהם, כדליות הגפן על החומה. ודומה אני, כי זו היא פסת „קורות־ההשלמה" שלנו בדור האחרון, אע"פ שכמעט איש מאתכם לא ידע את גוסטאוו פֿאגעל בחייו ובמותו.

פֿאָגעל הזקן היה בעירנו מה שקורין: „אַ פרומער דייטש". הוא היה גלוח, אך לא בתער, כי אם במספרים, או ע"י סם. הוא היה מדבר אשכנזית ולובש

כתבו עשרה מאמרות — החשיתי; כרכרו הפוליטינים — ואני הם: ואמרתי אני בלבי: אכתוב לכם פעם אחת, עד שתבלינה שפתותיכם מלאמר די!

ר' ליזר יאשינאוועקער היה אומר: אין דרכי לשלם לשיעורים, כי אם סך-הכל. ב„חנוכה": נר א', ב' נרות, ג' נרות, מוסיף והולך עד ח'; וב„ספירה". יום אחד לעומר, שני ימים, שלשה ימים וכו'. אני אינני נוהג כן; אני מחכה עד הסוף, כמה מגיע לך? ח' נרות. הרי אני מדליק! ובערב שבועות אני גומר את חשבון ספירת העומר.

כן עשיתי גם אני: לא טיף-טיף, כי אם סך-הכל! דיליטש זה היה מונח עלי כפלח הריחיים. בא מועד לפטרו, והנני נודר, כי לא אשוב לדבר בו, גם אם ימצא, כי זה תתק"ט אלפים שנה לפני ב"ע חקקו הבבלים על לבנים אף.. הכשר לתה.

ה.

תוך כדי דבור הנני מתיר לעצמי את הנדר, ומוסיף עוד „עיקר שכחתי" אך לא בנוגע אל דיליטש, כי אם בנוגע אל מרנן ורבנן ורבותי, „בני אמונתנו" האיזראעליטים אשר במערב וכו'.

הנני מרגיש צער בעלי חיים עמוק למראה יסורי הנפש של יהודי ה„יודענטהום", שאין להם בעולמם אלא זכרון היהדות העתיקה וזכיותיה, ותייר בא ומקעקע את הבירה כולה!

למען הפטר מן היסורים האלה כעת ולהבא — יש עצה אחת: חייב יהודי להיות בן-עמו, ואז כל הרוחות שבעולם אינן מזיזות אותו ממקומו. כמה פעמים התלוצצו אנחנו בעצמנו באותו מין ציונים, שהם תלוים במה שמודיע הדואר האחרון מקונסטנטינופול. ואתם נופלים מהם: אתם תלוים בגרסא האחרונה של חופר קדמוניות ובלבנה האחרונה שימצא בבבל! לא נכונה גרסת דיליטש — יש לכם זכות הקיום; נכונה — ואתם נופלים...

לא כך היא השקפת ע ם ח י. אל תחשדונו, שהננו מזלזלים בחקירת הקדמוניות! מצא תייר עוד סמן לדבר שהיתה לנו תקופת הוד בימי קדם, מצא איזה חנוט, איזו כתובת — מהיכי תיתי! הננו שומעים זאת כשמוע דברים עתיקים, וחשובים מחמת עתיקתם. לא מצא, או מצא את ההפך — אנחנו כל כך ל א פ ו ס ק י ם מהיות עברים, כמו ש ל א י פ ס ו ק האשכנזי או הצרפתי

זולתי חוטמו. כמעט לא נועזתי לגשת אליו. אמנם קצות שפמיו לא היו מורמים למעלה כשפודין, הם נטו למטה כערבות הנחל, מנהג יאפאן. כולו היה מפיק עוז, robust, פניו וצואריו שזופי שמש ושחומים, בעל קרקעות, obywatel ziemski, כדבעי.

הוא ירש מאת אביו הון רב, ויקן אחוזות ונכסים. בעד קהלת היהודים ב... בנה בית מרפא, ובעד עצמו קנה נכסים, וישתקע בין „הפריצים".

ולא הייתי מדבר בו עתה, ולא הייתי מספר זכרונות, אשר אולי אינם נוגעים לאיש, לולא חובה היתה לציין, כי גוסטאוו פאגעל היה אחד המעוררים הזריזים בזריזים ואחד המיסדים השקדנים שבשקדנים במקצוע של... התחברות אצילים לעניני המסחר, כדי להפטר מן הצרך להסתייע באנשי הבינים ולהשתמש בסוחרים ובסרסורים. כנהוג, היה הוא „פריץ" יתר מן ה„פריצים" ו„אביוואטעל" יתר מן „האביוואטעלים", מפני שאין חקוי בלי גוזמא, וביחוד — הדמיון המזרחי והעצבים קלי הרגש של היהודי שמתפעלים ומתרגשים ומזדרזים...

ובנסעי פעם באנית הקיטור מפה ל..., והוא יושב בכנופיא של אצילים אגראריים, ומבטל בתוכם את ישותו המיוחדת, ומסתגל אליהם, ומחקה כל תנועותיהם, ומדבר בסגנונם, כאלו, לכל הפחות, נמנו אבותיו בין חיל סאָביצקי אצל ווין, ודורש ומרצה ומוכיח ומפלפל ונושא ונותן ומציע חשבונות מה יש „לנו", כלומר לאצילים, לעשות „לטובתנו" ואיך תהיינה תקנות kółko זו או אחרת, אז השיאני יצרי לגשת אליו, ולאמר לו: בן פאגעל הזקן, בן עירי, מה לך אצל אצילים?

כסבורים אתם, שאני מספר אחרי מטתו? להפך! המקרה זמן אותי מאז והלאה פעמים רבות עם האיש ההוא, וארא, שהוא עושה את מעשהו בכונה גדולה, הוא השב אז באמת את נפשו כ„פריץ". לא יכולתי לעוררו לאיזה ענין יהודי, כמו שאין להאחיז את הדליקה בקרח. אף לעניני הקהלה מן הנמנע היה להלהיב בו אף ניצוץ. אך לעניני חברות סחר האצילים היה נלהב.

עברו עוד שנים ומסבות — ובאחד הבאַדים בחו"ל, בוויסבאדען או בסביבותיה, פגשתי את גוסטאוו פאגעל, „חנה לאחר שלשים שנה"! הלא ידעתם את תורת „היהודי הזקן" שלי? גם זה נעשה „יהודי זקן"! איה הכובע עם הנוצה, והשליאַכציץ — מאן דכר שמיה? שאלתיו על אדות החבורות הרבות אשר יסד. שטותים — השיבני, ויוסף לאמר: כן, כן, הרביתי לעבוד בעדם. הייתי בעל נפש רצוצה, חסר־חופש, ומפחד תמיד פן יחשדוני והכירוני כי הנני נבדל מהם מעט". ואיה הכנופיא של אצילים אשר בתוכה ישב אז באנית הקיטור? הוא

אשכנזית ומהלך בביתו בגלוי ראש, ובודאי לא היה אוכל מצה שמורה, ולא היה מניח תפלין של ר"ת. הוא היה סמל חי של הבנקירים הראשונים וה„דייטשען" הראשונים. תינוק הייתי אז, והוד ביתו של פֿאָגעל, ומשרתיו, וסוסיו, עשו בי רשם של אימה וכבוד. לא הרחק מהבית ששם שכן „הגוברנטור" היה גם לו בית של מכפלה אחת, ממש בית גוברנטורי, מיוחד לו לבדו, עם ב י א ה יפה, וגם עם פעמון בכניסה. ואני, כתינוק, הייתי קרוא לפעמים לפלטין זו, אל „המפתנים הגבוהים".

הלא תזכרו, בני מקומי ובני שנותי! את ההשכלה שנצנצה אז מביהמ"ד ואת ה„דייטשען" של התקופה ההיא? הלא תזכרו, איך היינו אנחנו, פרחי המשכילים, מביטים אז, בדחילא ורחימא, אל ה„דייטשען" הגדולים?

לפֿאָגעל הזקן היה בן יחיד -- ומה יעשה בן יחיד של בנקיר עשיר ו„דייטש" מהודר? פשיטא, שלא ישב בעיר מערי מדינתנו! הוא היה „חי ביום טוב" במקומות הרחוקים — בברלין, בפאריז, ומובן, כי הוא כבר לא היה מניח אף תפלין של רש"י. יכול אני לקצוב את הפרס הגדול מכל פרס למי שימצא בתקופה ההיא „דייטש בן דייטש" שלא ילך קדימה להלאה מאביו. בטוח אני, כי איש לא יזכה בפרס.

וזוכר אני, כי הבן היחיד בא משוט בתבל. טפוס של „דייטש" נאור בימים ההם ובמקומותינו לא דמה אל הטפוס המצוי עתה בין ה„פֿאָלאקים של משה רבינו", כלו' בין המתבוללים. אז היה אדם כזה חציו מגורמן, חציו מצורפת. לֵיש טורף בטרקלינים! פֿאגעל הזקן היה נושא על ראשו כובע־הקנה, צילינדר בלע"ז, רחב־העיגול, כזה של מאיר אנשיל רוטשילד. אך הבן היה חובש לראשו כובע קטן ונוצה בצדו, כמנהג הציידים. זאת היתה „המודה" אז בברלין, או בפאריז.

ולא אשכח כל ימי, כי כשהציגני פֿאגעל־האב לפני פֿאגעל־הבן בתור תינוק נפלא, שמפטפט מעט צרפתית, ויודע עברית, נחלתי קלון תחת כבוד: לא ידעתי צרפתית די צ ר כ ו, ועברית ידעתי י ת ר מ צ ר כ ו. ע"ד עברית אמר אז גוסטאוו C'ést pour moi du grec!. הוא שעשע אז בכלבו הגדול. ואני, כמובן, יראתי מעט את הכלבים הגדולים.

מני אז נפסק החוט ביני ובין בית פאגעל.

עברו שנים, שנים רבות, ואני פגשתי את גוסטאוו פאגעל בין ה„פריצים", לא זה „צעיר רודם", לא מסלסל בשערו ו„פּאַרלי־פראַנסי", לא זה בעל הכובע עם הנוצה ה ת ו ב ע ת, אך „שליאכציץ" ו„אַביוואטעל" מכף רגלו ועד קדקדו —

מר א. ב. השתוקק לדעת גם את הפרטים, ויציע שאלות לפני האציל ההוא, ואדוני פריץ השיב, כאחד הבקיאים.

א. ב. נוכח לדעת, כי אמנם השכילו בעלי החברה בתקנותיהם כסוחרים שנונים, ויאמר אל האציל: תמה אני איך מצאתם דברים מחודדים כאלה, שאינם נקנים אלא ברוב נסיון סוחרים.

אז ענה האציל (ופניו נתכרכמו מעט): האמת אגיד לך, יש לנו שם יהודי אחד... והיהודי האחד ההוא... שמול שלנו... פקח גדול... ונאמן מאד... הוא תקן כל זה.

החושבים אתם, כי הננו מוחים כנגד יהודי של פריץ זה או של פריץ אחר? אומנותנו היא מכבר! מעשה אבות ירשו בנים... פיתם ורעמסס.

כלל גדול הוא !Cherchez le juif.

ולפעמים הם חפצים לעשות פסח, וראשית, הם הולכים לבדוק את החמץ. היהודי הוא חמץ, וכל משהו יש בו משום כרת.

בדיקה ובעור ובטול-בלב, כדין..

לפי טבע דמיוני הנני רואה הכל בתמונות. כשקראתי את הס' הנודע „צרפת המיוהדת" עמד דרימון לפני עם הכף של עץ ועם צרור הנוצות ונר של שעוה. הוא הולך מזוית אל זוית, ובודק גם מה שגררה חולדה.

וכדי שלא יבדוק לחנם, הכין לו מתחלה פרורין פרורין. — „גנבנבתא" כלפי שמיא.

נתבער החמץ מן הבית — יו"ט!

ולפעמים במשך היו"ט, בשעת הסדר בעצמו, על הקערה, על התרטימר של הברבור האבוס, על הזפק הממולא — לא עליכם, קוראות וקוראים נכבדים! — מונח כשור פר... גרעין שעורה. אין לו עסק לכל הבדיקות והבעורים והבטולים ולכל הכשרות ואזהרת הכרת, הרי הוא מונח!

חזיז ורעם — נמצא היהודי! מה לעשות? להשליך החוצה את כל הסדר? אפילו בהנאה אסור?

אדוני פריץ הוא מיקל קצת. הוא אומר: גרעין שעורה זה איננו חמץ כלל. הוא חפץ לכסות אותו, אבל בכל פעם ימצא אדוני-פריץ אחר הקורא בכעס: חמץ גמור!

עכ"פ יש להם „צרות צרורות" לרגל גרעין-שעורה זה.

ויש גם להפך: אין חפצים בשום אופן לראות את החמץ.

בקש את קרבתי; ממש, זחל אחרי כל יהודי. הקומה נכפפה, הפרצוף היהודי התבלט מן השטח הזר המכסה, כאפרוח שמתבקע מביצתו, והחוטרא שנזרק לאוירא אעיקריה קאי.

ומעיד אני, כי הוא היה אדם טוב, בעל לב ובעל דעת. הוא היה חניך זמנו. כן המה מפוזרים, כן המה עמלים — ומי יזכרם במותם?

ובקראי את הניקרולוג הראשון באיזה „קוריער", כי מת גוסטאוו פאגעל, חפשתי בגליון ההוא ובכל גליונות מה"ע אחרים, אולי אמצא שתים-שלש מלים על אדות החלוץ הזה, אשר עבר לפני מחנה המיסדים את חברות סחר האצילים — אין אף מלת אחת! כך עושים לבני לויה.

ובקשתי אני במכ"ע המיוחדים לבעלי הקרקעות, אולי אמצא שם ציון לנפש, אלון בכות, סנסן-אלון-בכות לרב-פעלים זה, אך — אין אף מלה אחת!

אבל הוא נספד. הספד הספידהו הרב בעיר... זה הוא קץ כל הקצין! שם הננו כצל עובר; פה אנו קבועים. אשכנזי-צרפתי-אביוואטעל — בכנופיא של אצילים, כל אלה אינם מלוים את האדם לבית עולמו; הצללים עוברים והעיקר נשאר, ויהודי שב אל המקום אשר בא משם. והדבר הקיים האחד שנשאר מאת גוסטאוו פאגעל, והמקום האחד אשר בו יסיכו לזכרונו נסך-דמעות, חי נפשי! איננה לא kółko זו ולא kółko אחרת, מקום שם מתבוששים עתה גם להזכיר את שמו, אף כי הוא היה המיסד והמחולל, אך — המוסד האחד אשר יסד לעדת היהודים בעיר...

ז.

וכדי שלא לסיים פוליטון של יו"ט בהספד, וכדי שלא תצטערו בחשבכם, כי כשנסתלק זה מן העולם, לא עמד עוד גואל מבינינו לחברות נכבדות ומועילות, נעימות ויפות של בעלי הנכסים הגדולים, אספר לכם ספור, (נניח כי מקום המעשה הוא בעיר גאלאץ) וממנו תראו, כי אין דור יתום.

למר א. ב., נאור ועתיר נכסי, בא אחד האצילים לרגל עסקיו. במשך השיחה ספר האציל כי במחוז נכסיו ובין שכניו, יש עתה חברה, שיסדו בעצמם, לממכר התבואה ישר לחו"ל, בלי אמצעות ה.. (פה גמגם מעט בלשונו, ויסיים: הסרסורים), ויתפאר, שהחברה מצליחה. והיא מביאה תועלת גדולה לבעליה וכו' וכו'.

יהודי בעל־מלאכה, יהודי נושא־סבל מ„רחוב דאוזים", יהודי שיש לו עשרת מונים רמ"ח אברים ושס"ה גידים, (מפני שיש לו אשה ושמנה ילדים, לכה"פ, כנהוג).

ההבינותם זאת בעלי ה„יודענטהום" ו„היודאיזם"?

יש לו ליהודי הזה גם קורות ימים עברו? אמת! יש. אבל גם אלה הן קורות שלו.

הוא אומר כי „בכל דור ודור צריך אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים".

לא תרגישו זאת, אי אפשר לכם גם אם תסדרו לבנים על גבי לבנים...

תהיינה נא לכם הלבנים, ולנו — החיים!

בטוח אני, כי אנחנו נחיה, כשתשארנה מכם רק....

ואז נסדר סדר חדש, ושתי הגדות, ושמנה כוסות... לחיים!

רוצחים! הלא החמץ הוא בעין! — לא — הם אומרים — הוא חמצו של נכרי.

יהודים עזרו לבנין פיתם ורעמסס — יסופר בקורות הדורות. אבל זה לא נעים לאותם היושבים בפיתם ורעמסס.

אז תחל חפירת הקדמוניות. הקדמונים אשר בנו — כן הם מסבירים — לא היו כלל יהודים, אלא עברים, ועברים — שאני.

אבל גם זה לא ניחא להם. סוף סוף יש איזו קרבה ליהודים עם העברים, אע"פ שהחקרנים ממיתים עצמם להראות, כי אין ה„גזע" טהור.

ובכן נחוץ הדבר להראות, כי העברים לא עשו שום דבר חדש. אשור קדמה להם; מצרים קדמה להם.

ר' יוד והגולם של איזה חוקר — מי קודם? חופר הקדמוניות אומר הוא קודם.

ואני אומר: ר' יוד־קודם אפילו לרעמסס השני ולכדרלעומר הראשון, מפני שר' יוד חי, והם — בחינת עוג מלך הבשן שצריך שמירה מפני העכברים.

ואין ר' יוד כועס כלל. כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי וישתי! אין צבור עני. אפילו את דיליטש מי נתן לכם? אנחנו! יש לנו די, ועוד ישאר. יזה מנין. האב עוד היה סניגור, והבן כבר סוקל את ארונו. אין בכך כלום. ־נכד ישביר גם חלונותינו. אין בכך כלום... רעמססים, כדרלעומרים — הננו חיים ב"ה, והננו נושאים כוס של ברכה לחיי בעה"ב ולחיי כל היהודים!

לאפיקומן — פסת חסידות. הלא יש בנו עוד ניצוץ...

סח לי נטע נח וויישאגראדער ז"ל, אחד מאנ"ש מקאצק, כי כשבא הירש טאמאשאווער אל הרב משה'לי בעיר ז... שאל אותו: מה מעשיך, משה'לי?

— מה לי לעשות — השיב הרב — הנני יושב ולומד.

— יושב ולומד, יושב ולומד — חזר אחריו הירש בלעגו הגדול, שהיה מיוחד לו — אבל מה תהא בסופך? סופך שיעשו ממך „פאָטרעט". ומה האושר, כשאדם כבר נעשה „פאָטרעט"? כל חייט יתלה אותך על הקיר! — הֱיֵה אדם!

גם אותנו רוצים לעשות ל„פאָטרעט": „איזראעל" קדמון אשר חידש „אידעע" זו או אחרת, ונהפך לאויר. אח"כ יבוא דיליטש, ואמר: לא! לא איזראעל, כי אם... עילם, או מדי. לא ביבל, כי אם בבל.

לא מעוקצכם ולא מדבשכם!

לא במחילת כבודם, נמצא יהודי פשוט, בלי המצאות, יהודי בעל־בית,

כן! בפאריז יכולה אשה לחיות, ולעולם לא תהוש משא. אך בינינו, מקום אין שום דבר נעשה...

זה נכון, כי בינינו אין שום דבר נעשה, כי לאיזו מטרוניתא, שמסרקת שערותיה ולובשת דרך חירות, תגע הידיעה — למשל — שאורגי הטליתים בדוברובנה מתים ברעב? או מה איכפת לה, שהיהודים הנודדים לאפריקא נשארו גדר מזה וגדר מזה, למחוז חפצם אין נותנים להם לבוא, ולשוב לא יוכלו? או — מה לה ול„נשף פורים", שאיננו מֻדֶה כלל וכלל, נשף של זשידים, ערוך ע"י זשידים?

דאגה גדולה יש לה, שאנו צריכים דוקא למטרוניות עם בגדי צבעונים בעד הנשף הזה?!

כן הוא. למטרונה זו, ולמאות דומות אליה פה, ולאלפים דומות אליה במדינה, לא איכפת כלום שאיננו מאָדה, ושאין ה„עולם" עוסק בו, אפילו משפט אֶמבר ומטרלינק עורר לא עוררו בקרבן שום רגש, ומי יודע אם פרזיבישיווסק, היה מניע את עצביהן, לוא לא שוחהו על אדותיו בטרקלינים.

בין כך ובין כך קרו מאורעות, שאין נאה לדבר על אדותיהן בטרקלינים. סופרים עברים אחדים — למשל — הקדישו מאמרים לפרץ סמאלענסקין, ביום שבו מת, לפני שמנה עשרה שנים.

היודעת גברתי, מי היה סמאלענסקין? גברתי איננה יודעת... גברתי חושבת, כי סמאלענסקין היה מוכר „קונפֿקצית נשים", גאון-עולם, כוואָרטה הפאריזי, או כהֶרזע מפה (שאומרים עליו, כי הוא חפץ לכתוב על לוח בית מסחרו שהוא מספיק לבקש"ת האדמורי"ת מב...), או — שהיה טנור, בחינת באטיסטיני, יען כי מחוץ לגדר מוכרי „קונפֿקצית נשים" וטנורים, אין גברתי מציירת ברמיונה אנשים מפוארים.

או עוד אפשר שהיה אחד מן „דו-אופניים". או מן ה„שייטים", או מן „האדונים", הרוכבים „לבדם", בעת המרוץ? או, עכ"פ, איזה nasz znany נחות-דרגא, כגון חבר של סקציא של קאָמיטט, שה„קוריערים" מדברים בו ומודיעים ע"ד עלות שמשו וביאת שמשו בעיר זו, ולאו דוקא באירופא?

אבל, בעוה"ר, תקות גברתי תהפך לאכזב. סמולענסקין לא היה טנור, ואף לא חבר של סקציא של קאמיטט, אלא רק — בעל מחשבות.

כת זו של בני אדם לא ראתה גברתי ב„ספֵירה" שלה. אמנם פגש פגשה גברתי אנשים, שהבריות היו מרננים אחריהם, שהם „מחשבים יתר מדי", והיו מוסרים אותם אל תחת השגחת דקטורים ידועים. ומתוך כך יש גם מקצת טינא

אני והיא. גבירה שארכה לה השעה. „אין כל דבר נעשה". דברי הזמן עשירים במקום אחר ועניים במקום זה. עניני דיומא שאינם נוגעים א ל י ה. אנוס אני ליאש את לבי מן הכשרון ללבבה „בדברים. נסיוני לבאר לה מי היה פרץ סמאלענסקין. מה שהוא מבואר להדיא בס Wypisy של לוקאמסקי. לבסוף מצאה הגבירה את הגביע בשקי! אני משיאה לדבר אחר. הדאר האחרון ע"ד בראנדס. זכרונות מימי מקרא פרקיו בעירנו. נקמה־פורתא לאחר זמן. דוגמאות מן השיטה הפסיחולוגית שלי בדבר סוד „היהודי הזקן". איזה טפוסים של „יהודים־זקנים" שידעתי. זכרונות מעט שהייתי זעירא דמן חבריא. גרגרים מן קפי די לא בורס. י. ג. בלאך. דויד ראזענבלום. הגבירה מצאה עוד הפעם את „המרצע". אני ואגנט־של־אחריות וקאטא. שאלת הפרוגרמא. האדון "Маббитъ„ ודיוק אמתתו. דרך אגב — איזה ריקלמות צריכים המכריזים להכריז, לפי שיטת פ. ב„השלח". מסקנתי שסוד „היהודי הזקן" הוא שארית ההתבוללות. יחיו הצעירים!

מטרוניתא אחת, שתלתלי שערותיה סדורים לה דרך מינות (סֶיצֶיסיא בלע"ז) ובגדי צבעונים שלה דומים אל ציורי הכותל בפונדק בריסטאָל, ונשמתה שקועה בפרזיבישיווסקי, מטרוניתא זו חפצה שאספר לה איזה דבר חדש.

היא מתאוננת שאיננה בקו הבריאה, יגעה ונרעשת־עצבים, והיא חפצה להסב את מחשבותיה, לא, חס ושלום, מעבודה יומית, כי אם משעמום יומי. וכועסת היא, שמה"ע כה ריקים, ושבינינו הכל כל כך שקט וכל כך נושן, כל כך דומם ונרדם — להכעים! בשעה שהיא צריכה לחדשות מ ע ו ר ר ו ת.

— צרפת המאושרת! — מתאַנח מלאך זה — לה יש עכ"פ משפט אֶמבר ותקות משפט דרייפוס... ווין המצלחת! גם מיטירלינק גם זוגתו באו שמה... גאליציא המבורכת! מודרזעיעווסקא בקראקא; בת שבעים כבת עשרים — כל יום מביא שם התפעליות חדשות, ענינים חדשים לשיחה...

המטרוניות המפהקות בפאריז יכולות ללכת היום אל משפט אֶמבר, ומחר — אל ה„מיטינג הארמיני", ומחרתים יסע „העולם" (וגם פלגא־דעלמא) אל המרוץ באָטייל, ומחר־מחרתים — הוד תערוכה ומהול לטובת העניים האמללים, הוי, דייגי ה„סרדינאות" בברעטאניא.

בגבירה אחת הן מפוזרות. חובה להגן על הטבע. פרשה אחת. עם רשאי להגן על טבעו. פרשה שניה. העם הממאן לצאת מטבעו, איננו ממאן בשביל שכן היא המאֻדה עפ"י וואֶרטה, אלא בשביל שכן הוא אנוס. פרשה שלישית. אונס הנמוסים הגרמנים בין הסלאווים הוא אכזריות — הלכה מיוחדת.

וסמאלענסקין לא חדש דבר, אלא חבר את כל ההלכות האלה לסך הכל. הוא התוה קו בחשבון החבור תחת הפוזיציות הבודדות, ומהן יצא כי...

— ובכן היה סמאלענסקין כנגד ההאקאטיסטים? — שאלה.

— לא רק כנגד ההאקאטיסטים, אבל סֶצֶסִיוֹני גמור. במקום שהכל אמרו כן, אמר הוא לא. הכל אמרו: „כנסיה דתית", והוא אמר „עם".

המטרוניתא פקחה בכל גדלן את שקדי התכלת שלה: זו היא — גמגמה — כמו... איך אתם... קוראים לזאת צ—י—ו—נ—ו—ת.

ובכן היה סמאָלענסקין סופר עברי — ומה לו ולמטרוניתא שלי?

סמאָלענסקין היה אחד מאלה שאפשר היה, בחייהם, למצוא בהם מגרעות ומאה גוזמאות, אבל כעבור שמנה עשרה שנה אחרי מותם, ובהתבונן איש אל עבודתם כולה יחד, הראש משתוחח מאליו לקידה של כבוד. הוא נולד וגם פעל במדבר ספרותי. אך מה שעשה מגלה אותו, על כל צעד, כאיש גבוה מן המדה המורגלת. היו ובודאי יהיו סופרים מלומדים יתר, גם בעלי יופי יתר ביצירות פיוטיות, אבל סמאָלענסקין, לפי מינו ודרכיו, לא היה ולא במהרה יהיה.

מצא מצאתי חן יתר בעיני מטרוניתא יקירתי, אלו דברתי אליה על אדות בראנדס. ובסוף יכול הייתי לאמר לה, כי עפ"י הדאר האחרון, החל בראַנדס להראות מעט פנים מסבירות לתנועה הלאומית בקרבנו.

אין אני חושד את המטרוניתא כי טרחה לקרוא את „הזרמים הראשים של ספרות המאה הי"ט", אבל הלא יודעת היא, כי בזמן ידוע היה בראנדס בעירנו כמעט „לביא הטרקלין". אז היו מזמינים „לסעודה עם בראנדס", כמו שהזמינו בזמן האחרון ל„סעודה עם קובעליק", או ל„פֿייף אָ קלאָק" (מין שלש סעודות) עם בורגמסטר.

ואז לא היה בראנדס לאומיי כלל. זוכר אני: הוא השמיע את פ ר ק י ו באולם־דמתא (סאַליאַ ראטושאָווא), והייתי רץ שמה כל „קדושה". ההכנסה הוקדשה ל„קולוניות הפושעים", והפרופיסור מיקלאשעווסקי, נשיא החברה אז, היה מפקח על הקהל ועל „אנשי מה"ע" שיהיו להם מקומות מרווחים סמוכים לקתדרא. לפני המקרא, בחדר הסמוך לאולם, ששם „הקורא" ואנשי הועד וגם

בלב גברתי אל האנשים ה„חושבים", וככל ה„ספֵירה" שלה חושבת גברתי, כי כל בעל מהשבות צריך להיות מסור אל תחת השגחת רופאים ידועים.

יכול אני להבטיח, כי סמאלענסקין לא היה צריך להשגחת רופאים, עב"פ בשעה שהחל לריב עם בן־מנחם ע"ד „השכלת ברלין". אבל אין גברתי יודעת, מה היא „השכלת ברלין".

אין אף גבירה אחת, שאיננה יודעת איה היא ברלין. מדוע הן נוסעות לברלין...? אין אף גבירה אחת, שאיננה יודעת מה הם נמוסי אשכנז, דרך אשכנז. מדוע אין חפצים, למשל, בפוזנא, לקבל נמוסי אשכנז ודרך אשכנז?

— יען כי אינם חפצים להתהפך לאשכנזים — משיבה לי הגבירה, שהשלימה חק למודה בפנסיון בהצטיינום, ותשכלל השכלתה מתוך מה"ע בשפת המדינה.

גם אין גבירה אשר לא תדע, כי בספר מקרא למתחילים כבר נמצא כתוב: מה דלך סאני לחברך לא תעביד · מקרא מפורש בwypisy של לוקאַמסקי. ולא אחת מן הגבירות ודאי כל כך העמיקה לחשוב, עד כי נדמה לה, שמלבד בני פוזנא, הממאנים להתהפך לאשכנזים, ודאי יש עוד אחרים הממאנים להתהפך לאשכנזים. מדוע הם ממאנים? אדוני פריץ רב־החסד, אדוני תרווד שמגיסין בו את הקדרות, אדוני בולל! מדוע הם ממאנים? אותם בני חשך, אותם נסוגי־אחור, מדוע אינם חפצים להתהפך לגרמנים? — יען כי יש בקורות עולם חק־הגזע אשר לא יתנם.

ואולי יש עוד איזה גבירה, עמקנית יתר, שתבין, כי החק ההוא שאיננו נותן להתהפך לגרמנים, אותו החק בעצמו, רחמנא ליצלן, שמעכב את בני פוזנא מן השמד הלאומי, מעכב עוד אחרים מהשתמד באפן אחר, ובכח החק הזה מתקיימים העמים והשבטים, הגזעים והמינים, לפלגותיהם, לדורותיהם.

ובטוח אני, כי בין המון הגבירות תמצא עוד אחת, עוד יתר חקרנית, שתלך עוד להלאה בדרך המחשבות האלה, ותאמר, כי עם שמתקיים זה אלף שנים בפרודו, סמן הוא לו, כי יש בו כח פנימי שמכריחו להיות מה שהוא.

היא נענעה לי בראשה, בחן מתוק: כן דברת!

— ועם שמתקיים שלשה או ארבעת אלפי שנה בפרודו — הוספתי לאמר — ודאי עוד יתר מוכרח הוא להתמיד הויתו.

הרגשתי, כי נחפזתי לרוץ עד לביטוים פילוסופים — ואָשב אל סגנוני הראשון.

— כל הדעות האלה — הוספתי לאמר — הן מפוזרות בין הגבירות. אף

היהודים שלנו ראיתי — גוי גמור כמהו אז לא ראיתי. דבר־מאומה יש למצוא בכל יהודי. אפילו הפראנקיסטים בינינו עודם מנגנים מעט, ואלה שאינם מנגנים, יש להם בחדרם אותו העוקץ המיוחד — וכמה דורות כבר עברו עליהם! אם אין צורת החוטם יש סקירת העין, אם אין סקירת העין יש סלסול־שבנעימה, או עכ"פ פחד מפני כלב. דבר מה ישאר תמיד.

אין רצוני לאמר, כי הבקי בחכמת הפרצוף לא יכיר את בראנדס. משהזקין, ודאי יכירוהו. אבל הוא כל כך נתנכר, כל כך מחה מעל פניו הרוחניים את עצמיותו, כל כך במרכז היהודי הזה העמיד את פניו כאלו לא ידע, כי יש, בכלל, יהודים בעולם, עד כי הרגשתי מעין נקמה מועטת, כשהתפרץ, אחרי עזבו את עירנו, הקול הקורא "Żydek! duński żydek". המעט Żydek! אבל איזה מין מיוחד: פול המצרי, איסר האיטאלקי, „duński żydek".

וגם באותה הטענה על נתוח ארצו לעיני האויב היה נשמע הקול: duński żydek! רק יהודי יוכל לעשות כתועבה הזאת, לנתח את ארץ מולדתו לעיני האויב.

ולבסוף, אחרי שנתגלה הסוד ע"י אחרים, דבר גם סוויענטאָחאָווסקי. הנני זוכר היטב את אשר כתב אז. הוא התאמץ למצוא את היהודי שבבראנדס, ויגעתי ומצאתי תאמין. ליהודים יש כשרון מיוחד לחכמת הנגינה, להרגשת הנגינה, ל ע ו מ ק הרגשת הנגינה, והכשרון הזה להתעמק במחשבותיו ובמזגו של אחר, להקשיב לסוד שיח נפשו ולקול הרעידות הדקות בדקות של נימי לבו, זה חוש השמע הדק מכל דק, הוא ממתנות הכשרון אשר חנן הטבע את בני העברים, והוא הוא המציין את בראנדס בבקרו את „הזרמים" ובחדרו כמרצע חד ודק לנפש כל דור, כל קבוץ, כל סיעת סופרים וכל סופר מיוחד.

כן, גברתי היקרה, היו ימים וסוויענטאָחאָווסקי כתב כדברים הנוראים האלה, שיש בהם אשור וקיום טבע הגזע העברי המיוחד, obrębność — שומו שמים! narodowość — רחמנא ליצלן!

זה היה בתחלה נגון־החתולים, ואח"כ סמפוניה יפה שנשמעו פה אחרי יציאת בראנדס, והוא לא ידע ולא שם לב.

ועתה — מי יודע! כשיבוא אליו גובה „השקלים" — אולי ישלם גם „שקל". „אין לשום מעי יהודי" — אומר משל ההמון.

הגבירה השתוממה מאד, שאני מדבר בלשון כה לא־טרקלינית, ואומר לה: מי יודע, אולי זה הוא מאותות הזקנה. אדם נעשה, אחרי עבור רוב

מודיעי מה"ע יוצאים ובאים, זכיתי להיות מוצג במשך חלק אחד מששים ברגע לפני מחבר „הזרמים" ע"י הפרופיסור מ. שהוסיף על שמי שהנני סופר hebreu, אזכור — כי חפצתי לראות אז רשם רגש כל שהוא על פני בראנדס. אך לא ראיתי. חוץ ממבטא המגרגר את אות ר' באפן יתר דומה אל המבטא היהודי פה מאשר אל מבטא פאריז — לא יכולתי אז לגלות בו את ה„ניצוץ".

ורק מעטים ידעו אז בעירנו, כי הוא יהודי. סוויענטוחובסקי שהיה אז כמו גבאי קצת (שלא עמלק"פ) אצלו לא גלה את הדבר. אבל נמצאו אחרים שגלו, ואז התחולל הסער אחרי שפנה זו.

הטענות העיקריות היו: כי בעד סבר פניו היפות (כלומר בעד פרקיו) שלמו לו, וכי דבר על אדות הספרות הדאְנית, לא רק בוורשא, כי גם בברלין, וכמו שנתח לנתחים את ארץ מולדתו לפנינו, כן נתח אותה לנתחים לעיני העזים שבצוררי עמו.

הטענות ההן היו מצוינות בתכ.נתן: בראנדס קבל שכר מאת חברת הצדקה בעד פרקיו שדרש לטובת הכנסות חברת הצדקה. עובדא זו מביאה כבוד לחברה שאיננה מתמלאה מעבודת זרים ואיננה פוגמת בבראנדס שהיה אז והוא גם עתה עובד ספרותי, רחוק מאד מעשירותו של רוטשילד.

חברת הצדקה השתכרה אז על ,דו סך איזה מאות, וגם נדבה זו הלא היא נדבה הגונה מצד איש חו"ל אתא-מרחוק. ועוד, כמה זרה תיאוריא זו! האם הפּוליטוניסטים ההם שטענו על בראנדס מכירים סופרים, עורכים, ואפילו פּוליטוניסטים שנותנים את עבודתם חנם?

רשות לבלי הסכם על דעותיו האֶסתֵתיות של בראנדס, רשות לחשב לאיש לא-מחונך כראוי, רשות לקרוא לו גם „יהודיון דאֶני", כל זה — רשות.

אבל האם נאה היה להתנפל עליו בשביל שלא הביא לאוצר חברת הצדקה 1200, כי אם 600 רובל?... האין זה דומה למעשה הקבצנים פושטי היד בזויות הרחובות, המשליכים לרגל המתנדבים אם יתנו להם מטבע של חמשה קאָפ', ולא זהב שלם?

והוא הדין גם „הנתוח לנתחים שעשה ברנדס לעיני אויבי ארצו". כל מי ששמע את פרקיו, או קרא אותם בדפוס, ידע, כי דניא לא ירדה אך עלתה על ידיהם בדעת-הקהל. תמציתם היתה זאת, כי דניא, למרות שגיאותיה, היא עם אמיץ כח, והספרות הדאֶנית -- מלאה חיים.

אמנם פתרון כל הטענות ההן היה צפון בשתי המלים: יהודיון דאֶני בשתי המלים, שהיו בודאי זרות לבראנדס בעצמו. גוים גדולים ועצומים מבין

— אל תספר אחרי מטתו של מת!

— חלילה! וכי אני מספר אחרי מטתו? אדרבה, אני, לפי טעמי, מהללו ו„מתקן נשמתי". פשוט כפשוטו „יהודי זקן". לא ידעתיו בימי נעוריו, הלא אני עודני בחור צעיר לגמרי (הגבירה נענעה בראשה), אבל ראיתי את תמונותיו מאז. זוג של שפמים — פחד! והעינים, כה עזות, כה מביטות נכחן, כאומרות: לי יש רשות לגור בכל מקום שאני רוצה. אבל — לעת זקנה, גבירתי, גדל זקנו, הקומה נכפפה מעט, וכמו שאומר האשכנזי: קומט הערוים der Jüd.

— זה הוא דבר יוצא מן הכלל!

— במחילה, גברתי, זה הוא הכלל! עוד לא כליתי לספר את המעשה. הלכתי מעם יהודי זקן זה, ואצל לורס פגע בי זקן אחר וישב עמי בקרן זוית, ויענני בשאלות: מה נשמע, מה כותבים, והכל בדבר היהודים והיהודים. הוא היה אחד מהפקחים שבפקחים אשר ידעתי בימי חיי, מלומד מעצמו, אבל מלומד אמתי ובעל כשרונות רבים ועסקן חרוץ ובעל עצה בכל מילי דמתא. לפנים היה שמו וכנויו דוד ראזענבלום, ואח"כ נוסף עליו קאראל. אולי תזכרי גברתי?

— מי לא יזכור? אבל החיים יחושו עלבון...

— איזה עלבון? וכי אני מלעיב בהם? עלבון כזה הרגישו גם כשהוציא קרויזהאאר את מאמריו ע"ד הפרנקיסטים. אבל אין בזה אף צל עלבון. חפצתי אך לאמר, כי גם דוד־קאראל, כשישבתי עמו בקרן זוית וכששוחחתי עמו בעת זקנתו וכשהיה מדבר בחירות טבעית, כסבור הייתי ש„יהודי זקן", כמעט מביהמ"ד, אלא מתורגם לשפה אחרת, ומחולף־בגדים — משוחח עמך.

הוי גברתי, אלו היה הדבר כדאי להקניט את האוזים (כי בעת אשר הוא כדאי, אינני מן החוששים), כי עתה קראתי לך בשמות הרבה „יהודים זקנים" כאלה.

הזוכרים אתם את בית־המדרש'יל ההוא, „קופי די לאַ בורס?". מבין הסופרים העברים בני דורי אולי תזכור מעט אהה פרישמאן, או אולי כמעט — גם אנשים אחדים זולתך את הכנופיא של „אבות ההתבוללות" שם, אבותיהם של כל אלה ה„פאַסטעמפאָווצים" הנוראים החפצים עתה „להטביענו במלוא כף מים". כשאיקלע פרץ סמאלענסקין, ע"ה, לאתרן הלכנו עמו שמה, וכשהיה פה יהודה ליב גארדאן ע"ה, התזכור, פרישמאן, את השיחות ואת הברכות על הכוס? זמנים אחרים היו. אביהם של הקר... ר' יצחק היה קורא מְבַיֵק שלי. אני הרביתי אז לכתוב, והוא הכיר כל דבר שכתבתי, ובשכר כל מאמר כבדני במילי דבדיחותא. מובן, כי אין מילי דבדיחותא נאמרים אלא בלשון העם. חרוזיו של

שנותיו, יתר קרוב לטבעו, כל מה שיש בו „מלאכה", כל מה שהוא מרובק אליו מחוץ, מה שהוא מלבר ולא מלגו, מה שנעשה בתחבלות ובאונס — הולך ובטל, הכחל, השרק והפרכוס (פני הגבירה אָדמו מעט, מתחת להאבק הלבן הפרוש עליהם) נמחקים, או כבר אינם יכולים לכסות את הקמטים. והפנים, לא רק הפנים שבגוף, כי גם שבנפש, נראים כמו שהם. גבירה יקרה, לא אגיד לכבודך, כמו שאמר ר' אברהם יצחק מבראדי לר' מאיר קאליר: הנני לקוי, „לא עליכם", בחולשה של זקנה. אדרבה, גם עליכן ועל בניכן. גם גברתי תזקן, ואז תהיה ל„יהודיה זקנה". בזה אין אני בקי כל כך. אין אני מבקש מגע ומשא רב עם יהודיות זקנות. אך זאת אני יודע, כי „יהודיה זקנה" היא טפוס נבדל מאד מאד. לעמת זה הנני יודע היטב, מה הוא „יהודי זקן", פשוט, מה שאומרים הבריות, „אַן אלטער יוד". התחפץ גברתי לשמוע „מעשה"?

— מעשה! à la bonheur! רק לא... ציונות. אתה — לפנים טייל-פורתא, causeur-פורתא... טרקליניי פורתא... נהפכת למין סרסור-לאחריות, שפותח בכל הכדים, ומסיים בחבית אחת, כי כל מי שדואג לאשתו ובניו צריך להבטיח את אחריות זקנתו, חייו, בחברה אֶקוויטעהבל, רוסיא, וכדומה.

— במחילה! היה עוד איש אחד, לאו דוקא סרסור של אֶקוויטעהבל — אלא אזרח רומי, ושמו היה קאַטאָ, והוא ידע לספר הרבה „מעשיות", אבל בכל המעשיות לא זז דבר אחד מפיו: צריך להרוס את קרתגו. ואני יודע עוד איש אחד, הוא איננו אזרח רומי הקדמוניה, אלא דרשן בבית כנסת חדש בעיר אחת בכרכי הים, שחשדוהו בציונות, והתנו עמו שלא ידרוש דרשות ציוניות, כי היתכן? בבית הכנסת ובעיר גדולה שבכרכי הים? והוא פסק לדבר ע"ד ציונות, אבל כל מה שהוא מדבר, בעלי החוטם מוצאים בו את ריח האפרסמון — ומתעטשים כבשים.

אבל נשובה נא אל הזקנים.

מעשה — והלכתי בגן הזקסי דרך „שדרת האנחות" לשתות כוס חמין אצל לורס, וקרא לי זקן אחד מן הספסל, והשעה היתה שעה שאינה לא יום ולא לילה, וקרבתי אליו וישבתי אצלו, והתחיל שואל ודורש אותי מה נשמע ברחוב היהודים ומה נעשה בדבר „השחיטה" (גם זה נגע אליו!) ומה נשמע, אפילו בארגנטינא, ואח"כ טייל עמי ארוכות וקצרות וספר לי ע"ד מה שאמר לעשות ומה שלא עלתה בידו, והיה מדבר אז באותה ההברה ה א מ ת י ת, והלבנה התהילה מאירה אל מול פניו, ונסתכלתי בו וראיתי כי הוא, פשוט כפשוטו, איין אלטער יוד... שמו היה י. ג. בלאָך.

והגבירה נגעה אלי במשיב הרוח אשר בידה, ותאמר: מראש הגדתי, כי הסוף יהיה תמיד: ציונות, כמו האַגענט פֿיינשטיין, או כמו קאַטאָ שאתה סומך עליו. אבל מסופקת אני מאד, אם משעה שהחל קאטא להשמיע ולשוב ולהשמיע את פתגמו, היה מלבב בשיחותיו, ואם, למשל, לוא היה סופר מכ"ע, היו לו קוראים רבים.

זאת ריתה דקירת מחט, שלא אשכחנה. בלבי נדרתי מהיום והלאה לבלי היות כ"כ בעל־צד־אחד במכ"ע. מהיום והלאה אחל לכתוב ע"ד יובלה של יאדוויגא טשאקי וע"ד מרוץ הכוסים וע"ד מלחמת השורים וע"ד הרֶיקוֹרד הגדול של דו־אופניים וע"ד השינויים ש„הדוואָריאנסקאָיע סאָבראַניע" הציעה לעשות במעמד האכרים בפלך סאמארא. אלה הם ענינים!

אך מְדֵי חָשְׁבִי נזכרתי, כי גם זה לא יועיל.

הנה איש חותם את שמו Маббитъ בירחון חדש, שאני עושה לו מתוך כך ריקלמה — (בהסכם עם דעת פ. ב„השלח", שהוא כמו בהקפדה מעט ש„הריץ" הודיע רק בקיצור כי מכ"ע חדש החל לצאת לאור, ולא באריכות דברים ובפיתוי ובהפצרה, יען כי כנראה, לפי דעתו, כל מכ"ע צריך להכר־ז לא על עצמו, כי אם על אחר, כמו שאמרו חז"ל: המתפלל בעד חברו הוא נענה תחלה) שם איש חותם את שמו Маббитъ — Евр. Семейная Библ. וכותב על עמוד 139 שורה כך וכך, כי סופרי מה"ע העברים וכמובן הנני בכלל, כתבו מאמרים ראשים רק על שאלת מנצפ"ך ועל השטה עברית בעברית, ובמאמרים מהחיים הפנימיים רק על דבר אשר קרה בזאַדיחאלאָווקא.

גיוואלד, יודין! (כשאיש מאתנו מתפעל, ואפילו לובאשיצקי, הלא הוא מדבר רק זארגון) פרנס פרנסוכם ככלב וכעורב בכל מיני „דיקארינטסטווא" שבעולם (כן אומרים כעת). אחד קרוב אצלי בטל, כמעט, את המאמרים הראשים וכתב במקומם שיחות. הוא כתב לא רק ע"ד החטוב החדש, אפילו ע"ד גיוטו שבקתדרלה בפֿלורנץ. מאריה דאברהם! כמה מאות מאמרים, וכמה אלפים מכתבי פלסתר באו לרגליהם. הרף — ואם לא, נפסוק מלחתום! הרף, למען השם! מה ענין יאפאן אצל היהודים, מה ענין ויניציא אצל היהודים, מה ענין „סיראנו די בירג'יראק" אצל היהודים, מה ענין הַמוֹדֶרְנַה אצל היהודים? וזה הקרוב אצלי כתב וכתב, להכעים, כי זה טבעו: כיון שהוא כותב הוא כותב ואיננו שָׂם לב אפילו ל„הנשיא מבבל".

וירחון כה צעיר. כה רך הנלוד, וְרֶצֶנְזֶנְט כה זך עוד כשלג לבנון, שאין

ד"ר עטינגר לא היה איש יודע בע"פ ולקרוא בנעימה — כמהו. ור' הלל? הוא היה יותר מדקדק בנמוסים, אבל אחרי כל אלה „יהודי זקן". הנני זוכר, כי איזה Grojseszyk בא פעם ויער את אזני הכנופיא, שמדברים, יותר נכון: מפטפטים יתר מדי זארגונית. לא נאה! סוף סוף, „קופי די לא בורס". מילתא זוטרתא? וזוכר אני, כי ר' יצחק כבד את בעל המוסר ההוא בפתגם אחד. פטריוטניק! הוא יורה את ר' יצחק מה נאה, ומה לא נאה.

והגבירה העירה: הדבר פשוט, אלה היו עוד אנשים מבני הדור הישן, ונשאר בהם מעט מן החנוך הקדום.

— ועוד הפעם אַתּ מהפכת בזכותם במקום שאין צרך, מפני שאין אני קטיגור, אלא פרקליט וסניגור. גם חושב אני, כי טעות היא בידך. לא רק מהדור הישן, כי גם מהדור החדש לכשיזקינו יהיו גם הם כמהם. רק תנאי אחד: זקני עם הארץ כל זמן שמזקינים דעתם כטורפת עליהם. יש זקנים עושים מעשי ילדות, כוחלים, פוקסים, צובעים שערותיהם, או נהפכים משלמה'יים לסאַלעזים. באלה לא עסקינן. הננו מדברים בזקנים ת"ח, ובאותם ההרהורים שאינם הרהורי תשובה מחמת תשישות כח, כמו, שלמשל, זקן נעשה ירא־שמים, מפני שהוא יתר קרוב אל אותו החשבון. הפסיחולוגיא שלי היא לגמרי אחרת. הנני מדבר באותם הזקנים, שטבעיותם מִתְגַלָּה. למשל, ברטולד אויערבאך. אומרים, כי מפני האנטישמיות הרגיש יסורין של נפש וחזר להיות יהודי נענה. יש סמך לזה בכתביו. היתכן? כל כך טרחתי, כל כך הצלחתי לעשות בעד אומה זו, והיא משליכה אותי לעת זקנה, ואומרת שאני נכרי! אמת... יש גם סבה מצד זה. אבל דומה אני כי גם בלעדי כל היסורין והתוחלת הנכזבה מצד העממים — לעת זקנה אפילו וואססערמאן שאיננו מודה עתה בלאומיות, אפילו לובלינסקי שֶׁגִּלָּה בתוך עצמו נשמה גרמנית, סוף סוף יֵעָשׂוּ „יהודים זקנים" — כאיזראעלים. רק את אחד אין אני מבין — את יוליאן קלאצקאָ. כל הון דעלמא הייתי נותן למי שיכניסני בסוד ה„ליטוואק" הזה, שהיה הבחור המשכיל כמר יהודה ליב בר' (עיין פרחי אביב) ועתה הוא ענין להאֶזיג לכתוב על אדותיו ספרים שלמים. אני חושב תמיד, כי היהודי הליטאי, הווילנאי, גם אם יתגלגל מאה פעמים מפאריז לקראקא ומה„רעווי די דיי מונד" להאקאדימיא היאגיללונית — לעת זקנתו ישוב, בכח הטבע, בכח מאה דורות גנוזים וכבושים בכל גוף ובכל נפש שלנו, להיות יהודי ליטאי, ווילנאי.

ומי אבוא יודע, אם גם בבראנדס אין הָרֵיאַקציה הטבעית פועלת? אין כאן שום כונות, אלא, פשוט, בראנדס מתחיל להיות „יהודי זקן"!

ב.

מימרא אחת. — בעלי תשובה. — זה לעומת זה. — הנסורת היוצאת מתחת המקדח. — תורה שמחזרת ושאינה מחזרת על אכסניא שלה. — כאלה וכאלה תאכל חרב. — עמים שמחליפים את עורם. — צרת הסטודנטים בשווייץ. — ה„האכשולע" היהודית. — איזה תשובות למגידי פשעים. — הערות למחברת אחת. — מה למדנו מאספת ה„מזרחי"? — מה סח לי ידיד ע"ד תחרות סופרים? — יעמוד ר' מרדכי!

„אתם שואלים **מ ה ה ו א** ר' ישראל, ואני שואל מה איננו? **הוא גולם-פקח, גביר** קבצן, עוג מלך הבשן-piccolo, ענק-שכיב מרע; הוא קשר גרדי מורכב מאלף חידות, מאלף אבני-עזרא קשים, מאלף ודו"קים של המהרש"א, מאלף ציורים סמליים וְגֵיאוֹ־סֶצֶסְיוֹנִיסְטִים, שאין להבין את צורתם, ואין לקרוא גם את כתב-המלאכים המשורבב הכתוב תחתיהם, כדי לבאר את ענינם".

מימרא זו כתבתי, לבקשת חברי הצעיר, שכבדני בבקשה, לרשום לו „דבר מה" לזכרון באלבום שלו ע"ד העם העברי. („תורה" ארוכה יותר מדי — האין זאת?).

אבל שכחתי, כי אין אתם יודעים עוד את חברי הצעיר — הרשו נא „להציגהו": גוסטאוו נייגעבאָרען! פנים מזהירות; עינים ביערות; מצח ד"ר חיים ווייצמאן; בלורית פאדערעווסקי; על הלב חשן לבן, ובלב... שנאה אל המתבוללים, שנאה קרה, קשה. הוא בן מתבולל. אביו — בל יהי לו לגנאי! — כבר נתמזמז בצוקר בתה (סלחו לי בעלי הצחות! חפצתי לאמר: כנופת בשקו, עֲלֵי־סִינִים, אך יראתי פן לא תבינו). באיזו אומה נמזג—תשאלו. והמוסר כבר עומד ומחדד את אזניו „לחתוף". אבל — אחת היא! נניח, כי בהחינים, ושמו ליהונגטשאנג. הלא הודיעו בדיוק גדול, כי יש בחינא 40 מליון מבני עשרת השבטים. אח"כ הודיעו, ג"כ בדיוק גדול, כי רק 570 בני דת משה נמצאים שם. נניח, שהוא אחד מהם.

אך אביו של זה היה ר' גדליה מן הרחוב, וגוסטאוו, הנכד, שב אל הרחוב, ומדבר בגעגועים ע"ד **א ב י א ב י ו**, כווילהלם.

בנוגע ל„עברי", צריך אני להודות, כי גוסטאוו עודנו „לא עלינו" — אבל הוא תאב לדעת. כשתצא לאור, ע"י „תושיה", מתודה חדשה שבחדשות „על רגל אחת", הכינו נא אחוז אחד בעדו! וזארגון כבר הוא יודע — יתחבא אבראמאוויץ! בכלל, הוא מבטיח ש"י עולמות. רצונכם שיערוך מכ"ע ציוני בשפת המדינה — טוב!

שום גרגר אבק נופל עליו — כבר יודע הוא להפוך את הדבר כל כך מן הקצה אל הקצה. ואם כן הוא „מתחיל", במה יסיים?

אמת, תחום-הענינים הוא ע"ג של חוניו המעגל. נחוץ יהיה להרחיב עוד יתר את „התחום המוגבל".

מדוע, למשל, לא יכָּתב בדבר הסופרים היהודים, שלעולם אינם קוראים את דברי חבריהם, אלא את דבריהם שלהם? או הרצנזנטים שאינם מסתכלים היטב, ביגיעה, בלי משא פנים, אלא דנים להם? הלא גם זה ענין.

או למשל, מדוע לא יכָּתב בדבר איזה ענין של כנופיא, איזה מין Clique שמתחילה להתרקם בינינו, ע"י קנונית חמשה — ששה, לכל היותר „מנין" של כותבים, שמחליפים מכתבים זע"ז ומזמינים את „הדעות", כתוב אתה שם ואני שם, הלל אתה פה ואני פה, או הַלֵל—בתור משקיף, בתור, בעוה"ר, מבקר? הלא גם זה ענין.

כדאי יהיה לדבר פעם גם בענינים כמו אלה, הפרוגרמה תתרחב ע"ז. להתראות! אדונים נכבדים...

אך למטרוניתא חביבה, יקרה, נהדרה אני חייב עוד תשובה אחת: פאַני דאַבראַדזיקא! זו היהדות של זקנים איננה ציונות כלל וכלל. זה היה דרך המתבוללים. אנו לא נחפץ לעשות את עמנו לבית מחסה לזקנים. מה תתן לנו זקנותו של בראנדס? לא יותר משנתנו לנו הרהורי הזקנה של ברטולד אויערבאך. זו היא כמו „ארץ ישראל" שמכבר — מקום לזקנים. אדרבה! יתנו לנו את ימי הנוער והגבורה, לעת זקנה ילכו ויתבוללו. הציונות נותנת לנו את הצעירים.

שבת של שני יהודים-ציירים היום, שבת של שטרוק ושל ניימאן, ותערוכתם אצל קריוואולט.

אבל ר' אליה מתרעם —: אין מקום עוד! כבר הגליון מלא. אי אפשר יותר.

— ובכן לערב-שבת הבע"ל!

בעל „ים התלמוד". אבא היה שט, בבקיאותו, בים התלמוד ובר־ברא שט, בספינות חיל אוסטריא, בים האדריאטי.

אבל, הואילו נא לְיַשֵׁר קמטי הדאגה על הוד מצחותיכם, רבניות ורבנים! הגלגולים מאב לבן ומבן לנכד יהיו תמיד. במקום זה פגימה, ובמק"א תתמלא. משל לאחד שאמרו לו זקנך מגודל, אמר להם יהיה כנגד המשחיתים. העיקר — השורה האחרונה, הבלאנס!

ועתה נתבונן מעט למילי דעלמא.

ודאי יודעים אתם, כי עתה סובב סובב כאלדד הדני, כר' בנימין, כר' פתחיה, ויבדל לחיים כהמשולח ממיר, גוי אחד ושמו סֶוֶן הֶדִין. הרבה דרשות הרצה, הרבה אותות יקר ואבני מלואים קבל, הרבה „ראיונות מיוחדים" היו לו. מה עשה גוי זה? הוא תייר. אדם צריך ללון הרבה לילות ולהתגלגל גלגול שלג על הרי טיבעט, למען יערכו לכבודו אח"כ סעודות בלשכות חמות. בר־נש זה טרח בערב שבת, כדי שיאכל בשבת: הוא כ"כ מפורסם, עד כי מֶלְצַר משוגע כבר התנפל עליו — לרצחו. מי שמתנפלים עליו — בודאי גברא רבה הוא.

אך לא זאת חפצתי לאמר. חפצתי רק להעירכם, שסון הדין הוא איש שווידן, ונאנסן — איש נורווגן.

נפקא־מינה גדולה? במחילה! זכרון מימי הילדות. אצל עיר מולדתי ראיתי, כד הוינא טליא, הר גבוה, והיו קוראים לו „הר המצודה", כי שם היו עקבות מצודה שנבנתה או חרבה לפנים ע"י השוועדים. ברבות הימים למדתי היסתוריה זו מאילאוואייסקי ל„סטארשי וואַזראסט", חלק ג', וכשעברו עוד שנים, קראתי ע"ד השוועדים בפנקסאות של הקהלות. אבל כל אלה עפר ואפר מול הרשם הראשון. „דער שלאָססבאַרג!", „דיא שוועדען!" אנשים גדולים, חרבות גדולות — אימת מות! אף הקדרים לא היו כה נוראים בעיני. הקדר הסובב בשוק ותרמילו על כתפו הפיג את פחדי. אך השוועדים! הם לא הוסיפו לְהֵרָאות! הרסו מצודות, החריבו, עשו „מעשים" — וילכו להם.

ומה הם עתה? אותם בעלי מלחמות, האנשים הגדולים עם החרבות הגדולות? עתה הם ידועים בתור עם שיש לו הטובים בבתי הספר, המתוקנים בבתי המלאכה, הנאים והנקיים שבכפרים. כל החוזר משם אומר בכונה עצומה: סדרים כאלה לא היו ולא יהיו!

כסבורים אתם, כי זה בגלל אשר השווידים נתמזמזו בתוך אחרים? אַקוראַט! ערפם הלאומי הוא כל כך גיד־ברזל, עד כי גם עם הנורווגים, שהם עמהם „שני בשני" לא יוכלו התבולל... אבל הם — אל נא תקצפו! — התפתחו בקולטורא.

בסוד אגיד לכם, שאין אני בונה „פיתם ורעמסס" על גוסטאוו נייגעבארען. „ירא אני את הדאַנאִים, גם כשהם נותנים מתנות". לא אחת נִכְוֵיתִי. אח"כ אומרים הבריות: שיננא! איך סמכת וכו'?

אבל — מה שיהיה יהיה. דיה לצרה בשעתה. לע"ע הננו חיים בתקופת הנכדים — בניהם של הריינאכ'ים והביק'ים דופקים על דלתותינו...

והנכדות? מאריה דאברהם! ריבה אחת, ששאלתיה לפני שלש שנים התבוא לנשף פורים, והיא חָטְמָה לי צרפתית! Jamais de ma vie — כסתה עתה את כל קירות הבודואַר שלה — מרקאות הקפה הלאומית.

אך שמעו נא והתמהו! ביום המחרת לְהִתְוַדְעוּתִי עם גוסטאוו נייגעבאָרען קבלתי „פריסת שלום" אחרת, הוי, אחרת!

יורש העצר של הסופר המנוח, אשר זה כתבנו מאמרים ביא"צ שלו, קבל משמרת כהונה בחברת „האיקספורט האוסטריי" בקונסטנטינופול. רגע הרהרתי כי יפעל שם ל„גאולת הארץ", ענינא דיומא כעת — אבל לא מיניה ולא מקצתיה! הצעיר הזה הוא לקוי ב„עברי". ולא עוד אלא בעלי לה"ר אומרים, שאיננו חפץ לדעת „עברי". ממש. כוולאדיסלאוו בן אדם מיצקיעוויטש, שכתב מכתביו מפאריז לקור' ווארש' בשפת צרפת. עוד אומרים, כי הוא שואף, אך לא מ„השואפים" שלנו. הוא שואף להיות, לכל הפחות, ל„קאיזער קאָניגליכ̇ער ראטה". כנראה יש לו אַמות חזקות לדחוף מסביב — ולעלות.

כגירא בעיני דשיטנא — אחד מאחיו הוא — להכעיסו — עברי לאומי. אבל זה הבכור הוא אוסטריי, ביוראָקראטי, כולו ק. ק.!

כלום אשלח אליו את שמש בית הדין ר' ליבוש; כלום אומר לירד לחייו חפרטיים — גלגל הוא שחוזר בעולם! היכן כתוב, כי ההרגשה הלאומית היא בירושה, מאדה"ר עד היום? שבטוטין של אילן-היחוס נוטים לכאן ולכאן. הכשרון העברי, הנשמה העברית, קופצת ונראה לסירוגין ולמקוטעין. אף מְרַחֶם אחד יעקב ועשו מפרכסים לצאת.

לאחד ממיודעי נזדמן הדבר בטרקלין א' בחו"ל, שהציגו לפניו אופיציר של ים אוסטריי, ששיחתו היתה מלאה שמנונית ותבלין. הוא דבר לא רק על אדות השגל והסוסים, כי גם ע"ד אפלטון ודונאטילו, ושומו שמים! גם ע"ד שירי ר' יהודה הלוי ור' שלמה ן' גבירול.

הלא תשערו, כי מיודעי השתומם מאד. מי „עורב לבן" זה? זה „עז מעיזי ברכוז (שנסתפקו בהם חכמים)?

אח"כ הוברר, כי הוא היה נכדו — לא של בית בורבאָן, כי אם של הגאון

בברלין, למשל, אזכור זה שנים רבות, קודם ההגבלות, היתה גזרה אחת: האלמנה העבה מרת קראוואטשקא, שהיתה באה אל הסטורנט-דנן, ואומרת לו את הנוסח:

— מאַריען מיססען זע 'רויס, זיא טאגעסדיעב!

בשווייץ המבטא הוא נבדל מאד. לכל קאנטון מבטא אחר. אבל סוף סוף הנוסח אחד הוא. ועלינו לדעת, שאין הדבר נוגע אל בני „הנגידים", אל האריות הנוהמים מתוך קופה של בשר; „אותם לא יקח השד". אך הדבר נוגע אל המצטערים במזונות. הנני אומר, בנגון של חול, שאין אני יודע פתרון השאלה בגדר זה, אבל אין ספק שהדבר בכלל נוגע אל בנינו-בונינו, ולא מטוב לב, כי אם מכאב לב ומשבר רוח אנו מבקשים עצות...

ובכ"ז קראתי, שחור על גבי לבן, דברי מר-מתבולל, שכתב במכ"ע אשכנזי, כי כל השאלה היא בדויה ע"י הציוניים.

לא תשלט בו עינא בישא! אומרים, כי „הישועיים" נכונים לשוב לאשכנז. אבל הלא הם „בהמות כשרות" לעומת זה.

מתבולל זה יושב (כחתול בנסיובי דחלבא) על כסא רך, בחדר חם, וענן הקטרת יוצא מפיו, גלילין גלילין, כעין התכלת, ומחכה שיביאו לו את גלגלות הציונים, קרקפתי דמנחו תפלין דרש"י ודר"ת ודרשב"ם, כמו לשולטן מארוקו את גלגלות המורדים; או שישליכום תחת שלחנו, כמו תחת שלחן הוד מלכותו אדוני בזק ע"ה, את המלכים מקוצצי הבהונות.

הרבה הוא יודע בצערן של תלמידי חכמים ובדוחקא דכלה בברן!

היום ראיתי סוס מותח את כל שריריו במשכו עגלת מַּרַם מלאת אדם ממוראנוב למארשאלקאווסקי, והוא מזיע מאד. ערב אני לכם, כי בן מינו, היחסן, המתפטם בְּאֻרְוַת ספורטסמן פלוני, אע"פ שהוא בן מינו, יודע בצערו פחות ממני.

אנו צריכים לסיעתא דשמיא! פלשתים עלינו מכל עבר. עוד אחד שוחט ושוחט בסכין פגום, במכ"ע אשכנזי מתחסד מאד, את „היהדות הלאומית" שהיא, לפי דעתו, ד מ י ו נ י ת! השוחט הזה, כמדומה לי, הוא גם רב גם שוחט גם חזן, כנהוג, ודרך אגב הוא כותב גם „מאמרים", ואוהב לְבַשֵּׂם אותם במור ובשמים, אשר אָרה לו מפרחי ה„ביבעלשאטץ" ומספורי ה„גארטענלויבע".

„האומה העברית — אמר מר — תעמוד תמיד לימין האשכנזים, שהיא קשורה בהם ע"י חבלי קולטורא". או: „היהודים והאשכנזים יתחברו בנקודה אחת, לעניני האנושיות".

אנשי שלומנו בברלין! יודעים אתם, כי באותה אכסניא שלנו, ששם בקיאים

חרפה להגיד: הגיניראלים היו לבעלי מלאכות. וגלגולי הגבורים, שעשו לפנים „מ ע ש י ם", עד כי רטט יאחזנו לזכרם, הולכים עתה לגלות ארצות, וזו גבורתם עתה, שהם לנים על ראשי הרי טיבט, בעת 33 קור.

ובכן הם רק קולטוריים? לא — הם גם מדיניים. אפילו הנורווגים חביבינו, שבראו „מהלך חדש" בספרות, מי יודע אם הגיעו למדרגה זו — בלי ד' אמות...

„בְּנַפְשִׁי עָבְרָה רוּחַ קְנָאוֹת
לְחָכְמָה נֶעְדָּרָה מֶנּוּ וְסָרָה
בְּשׁוּרִי יָלְדָה הָגָר יְלָדִים
חֲמוּדִים וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה".

אך הבה נעבור לענינים קרובים אלינו. הודיעו, כי בשובך ההוא, ששמה כל היונים שלנו עפות, בעיר ברן בשווייץ — צ ר ה מ ק ו ם! ביחוד במחלקה לחכמת הרפואה — סכנת נפשות! הספסלים בשטחו של בית מלאים; הספסלים התלוים באויר מלאים; האיצטבאות והגזוזטראות מלאות; על התנורים ותחת השלחנות, על כל קורה ולחי וזיז בולט מן הקיר — יושבים תלמידים. הפרופיסור בא לשבת בקתדרא — אך כבר קדמוהו; גם שם הם מונחים כדגים מלוחים, שקערוריתו של זה בצד גבנוניתו של זה, כמו ב„תחום המוגבל".

כן מודיעים הגוים שיחיו. גם בבית המחוקקים בשווייץ ידונו, כנשמע, בשאלה מצד זה, מנקודת „צר מעון", אך בחורי חמד ש ל נ ו מודיעים, כי אין כל דחק, ולהפך יש בנין חדש ומרווח, ורק ה ש נ א ה ד ו ח ק ת. ועד כה ועד כה מתעוררת וחוזרת ומתעוררת ההצעה ע"ד „האָבשולע" מיוחדת לנו.

אין הדבר חסר אלא „דאַס נאַטהיגע קליינגעלד". מלתא זוטרתא דא: חסרים אף גדולים ממנו, למשל הארכידוכס ליאופולד פרדיננד, הנקרא עתה, פשוט, ליאופולד וואָלפלינג, הדופק גם הוא על דלתי יהודי ווין העשירים. וישראל הלא ג"כ בני מלכים הם, פרינצים עניים שגלו מעל שלחן אביהם, ודחוקה להם השעה, ואין חרפה...

„המלה" עתה לר' דוד — הקאָנטאָנסראטה! יודיע נא הוא, מה יש לעשות, הלא הוא כבר שאל כמה שאלות — שם, בווין.

אם יאָסף „דאַס נאַטהיגע קליינגעלד" — היכול נוכל ליסד „האָבשולע"? ולכמה תלמידים? ומה יהיה לתלמידים עניים, השל ישלו להם מן הצבתים?

(הוי רָעִים, כולנו זָבִים שם מדוקרים!), בו הוא מראה, שהציונות נאצלת מן הנאציונאליזם והשוביניזם הזר.

אמי זקנתי, ע"ה, כשהיתה חפצה לאמר: דבר זה הוא ברור כשמש, היתה משתמשת במלה זארגונית: „בעשיימפערליך".

האדם הטוב מאד — מדבר „בעשיימפערליך" גם על היהדות ותעודתה. לא נסיתיו, היודע הוא לברך „המוציא" על התורה. למען דבר על אדות היהדות והעודתה, אין צרך להיות דוקא „גראַמאָטני". ובכן לא אדע, היבין את האותיות הקטנות האלה. אבל בזה"ז זכינו למתורגמנים, מקוששים ושמים בצקלונם מכל הבא בידם, קש ותבן, עצים וורדים, גם צרורות וזכוכית, הכל טוב להם, הכל מתוקן לסעודה: זרדים מאכל לגמלים וזכוכית מאכל לנעמיות, ובודאי ימצא לו איש שיתרגם בשבילו.

לא אטפל עמו ביהדות — אלא מ ע ש ה (ב„עולם קטן" כותבים: „מ ע ש י ה") אספר, ממה שקראתי במה"ע האמריקאנים. עדה נכבדה! רק משל אספר — היה המגיד מדובנא אומר -- והקהל שם אזניו כאפרכסת.

באמריקא התחילו העולם מרננים ומתמרמרים על ליסטים של מיליארדין, שעושים קנוניות ותופשים את כל המסחר בידם ע"י שותפות של Trust, פשוט, רציחה. המי"מ להם שכבר אספו הון, ויעמדו בין ההדסים, וירחצו הליכיהם בחמאה, ועוד יפערו כשאול צלחתם לבלוע. אמרו לו למורגאן: לויתן! עד מתי תבלע את כל הדגים? מתי תתמלא תהום-אצטומכא שלך? ונמנו וגמרו שרעבתנות זו היא תאוה זוללה, ר"ל, והתנינים בעלי הכספים הם קשים לעולם.

והיתה שם בשפולה של עיר אלמנה אחת, גועת עשר פעמים ביום ברעב היא ובניה, פעם מקבלת שיורי מזון מהתמחוי, ופעם קונה קשואין בעד איזה פרוטות, ובשעות הפנויות היתה חולמת שתיסד לה בסיעתא דשמיא איזה „מעמד", כדי שתשתכר, כהלל הזקן, חצי טרעפיק לפרנסה, חלומה של אלמנה! בודאי הדם ראתה בחלום, וחשבה שנכנסיה מצליחים. והיו הבריות מתלוצצים, כי זה הוא הכח המְדַבֶּמֶה המתגבר לרגל הרעב, ואחרים היו אומרים, כי בשביל זה תקפח מה שכבר יש לה — כאלו יש לה מה לקפח.

ידברו וידברו! אי אפשר לבלום את הפיות; אבל בני... האלמנה, בנים גדלה ורוממה.

אחד מן הבנים האלה שמע בשוק שמרננים אחרי העסקנים, ונקבעו הדברים במוחו כמסמרות, וכשבא לבית אמו, ושמע שהיא מבקשת לה מעמד, גער בה בסגנון ההוא: לויתן! עד מתי תבלע את כל הדגים? באמו האלמנה, הנגועה בחוסר

כ"כ בכל סודות הספרות העברית, ב„קופי מונופול" אין היהודים והאשכנזים מתחברים אף ב„נקודה אחת" כה „השובה לעניני האנושיות", כשתית כוס שכר. גם שם הם יושבים בד בבד, כנופיא של גרמנים, כנופיא של יהודים.

ובכ"ז מי שהתוכח עם הדרשן הנ"ל במכ"ע אחר וצעק עליו שהוא „מחריב עולם" הפריז משהו.

בזקני ובפאותי אני נשבע לכם, שזכיתי כמה פעמים בימי חיי לראות „מחריב עולם" זה. ראיתיו באכלו, בתם לבבו ובנקיון כפיו, נקניקי פפד"מ, ובשתותו בבונה מיוחדה „פשאָרבריי". אלו אמר לי אדם, כי יש למצוא בעלי מזג יפה ממנו, או שיש לצרף ל„פריפיראנס" משחק יותר נעים — האמנתי; אבל — שהוא מחריב עולם מפני שכתב „חכמה" כזאת, לא אוכל להסכים.

היהדות הלאומית היא דמיונית? תתגלגל נא עלי מדת רחמיך, ר' קרוב! האני — דמיון? אפשר שאומר, כי אתה לא היית ולא נכראת, אתה „להד"ם", אתה „קראַהפֿארד"?

איך יוכל החי להכחיש את החי? ישפוט נא הקהל הקדוש ביני ובינך. הנני סומך על כל בורר, על הבי"ד מהאאג, על רוזוועלט, אף על ר' אליקום געציל.

גם ר' אליקום געציל לא יאמר כי אינני. הן לוא האמין כי אינני, אזי לא היה לו על מה לדרוש ולדריוש. זאת יוכל אך „דייטש" מתחסד — לאמר.

האם לא ידע אדוני-דייטש, כי יש כלל: „הנני חושב, ובכן הנני"? ואדוני-דייטש, הן בכל חמתו לא יגזור שהיהודים הלאומיים אינם חושבים! אדרבה, יאמר, הם חושבים יתר מדי.

אני אומר, כי אפילו הגולם מפראג, לוא היה חושב — היה קיים.

— האומה העברית — הוא מסיים בנצחון, בדאמרי אינשי „מיט'ן קנאַק" — קשורה מכבר ע"י חבלי קולטורא של אלפי שנים עם האשכנזים, ובכן שריר וקיים. סלח נא מאה פעמים, אדון גדל החסד! איזה חבלים ואיזה אלפי שנים? אל תאמר אל"ף, ואז לא תאמר גם בי"ת.

אמרו עליו על כפרי אחד, אשר נסה להראות נפלאות מידיעתו בלה"ק. ויתרגם וידוי אשמנו לשומעיו, וכבואו למלות: זדנו חמסנו, ענה ואמר: פירוש המלה הראשונה ידוע לכל, כי זד הוא אב זקן (דזיאַד), ואם כן „זדנו" פי' אבי אבינו, וממילא נשמע, כי מלת „חמסנו" הבאה אחריה, אָם אבינו! שריר וקיים.

תינוק שלי היה רגיל לצייר לעצמו על הלוח תמונה מבהילה, ואח"כ היה ירא ובורח מפניה. לחנם הוכחתיו: אל תצייר אימים, ולא תירא.

תמים כתינוק הוא גם אדם טוב מאד, שכתב וחתם חבור קטן בשפת המדינה

בין פרטי הידיעות מאספת ה„מזרחי" מצאתי קוץ אחד, שיש לדרוש עליו תלי תלין, ואני אך מלים אחדות אדבר.

מעשה ופרץ הרב ריינס את הגדר הפרלמנטי ואז נשמעו תחלה, כמו באנדריזאן, דחיפות במעבה האדמה, ואחרי כן — רעש! מקצת המוחים יצאו מן האולם, להבדיל, כהפרקציא בקונגרס החמישי. אומרים, כי היה עידנא דריתחא אשר אז קרא הרב ריינס: אנא לא פרלמנט ידענא ולא רגלמנט ידענא, אנא מתניתא ידענא— אבל סוף סוף שעבד עצמו אל הסדר.

הרי אני מרפרף על פני הענין. מה רצה הרב ומה רצו המוחים — לא אחפץ לדעת הפעם. העיקר — שהפרלמנט והרגלמנט נצחו את ה„אני" של הרב ריינס.

וזוכר אני רב שבא לביתי, לפני כמה שנים. נשמה תמימה! מעיר קטנה נקרא לועידת רבנים, וכחבר-דינקותא בא לבקרני. שאלתיו ע"ד הועידה, ויענני ברוח נכאה: לחנם קוראים לנו לבוא. מה רב קטן כמני חשוב שם? רוב דעות, אפילו גילוי דעות — מאן דכר שמייהו! כיון שהשמיע רב גדול את דעתו, אני מתירא להשיג עליו.

מן האספה ההיא עד אספת ה„מזרחי" -- מהלך ת"ק שנים! במזרחי כבר יש סדר, מעין רצון. האירו פני מזרח!

והעיקר: הרצו שם דברים! הנשמע כזאת? לפנים די היה לאמר: עֶה! או, סתם, משכו את הכתפות.

עתה מושך האדון שמעריל־זאהן את הכתפות ומבטל בחברה: עה! — הוא, האפוטרופס על ההליכה-קדימה, איננו מטריח א"ע לחקור, אבל הוא גוזר, כי זו היא — לאחור. הוא אומר, כי אני הולך ללידא-קאנוסא.

מה יתרון, אדוני גדל-החסד, בהברות ובמשיכת הכתפות? „את המרצע לא תסתיר במרצוף, כי הוא בוקע ומראֶה הפרצוף". ברור הדבר, כי רק מבפנים יש להניע את המחנה העברי.

ממשמע שנאמר: מבפנים — גם ע"י ספרותנו העברית! אגב דאתא לידן נימא בה מילתא, ברשות בעה"ב, מרנן ורבותי!

סח לי ידידי, חציו בשחוק וחציו בכובד ראש, כהאי לישנא: לָמָּה אנו דומים עם הפנים החדשות שנתרבו בנו? לעגלתו של ר' קלמן, המכוסה-בד, שהיתה קולטת עשרה „פארשונים", ופתאם נתרבו, ודחק ר' קלמן לתוכה עשרים. בתחלה היו מונחים כדגים מלוחים בחבית, כבושים, צפופים, חבושים וארוזים בסדר יפה— ושאננים. אבל משהחלה העגלה לנסוע ולטלטל את מלואה, מיד החלו הגניחות

לחם ונקיון שנים, ראה הפקח הזה דמות דיוקנא של עכברא דשכיב אדינרי, של בעל הַמְסְפָּרַיִם מקצץ התלושין. מעט הון, מעט גלוסקאות וכלי מילת יש לך, זקנה!

הוא גזר, כי אותו רוח-קנוניא נכנס כדבוק באמו, וראה מראש, כי במוק של תכלת שלה תצבור אמו ברבות הימים את כל המיליארדים, מתוך שהיא מבקשת עתה ליסר לה „מעמד".

— אל תספר לנו מעשים אמריקאנים — אומר האיש הטוב מאד — כי אנחנו הננו באירופא!

יכול אני לשמשכם גם באירופא Mylords and Gentlemen. יש לי, ב"ה, מכל המינים.

כשיצא הקול כנגד רבוי החיילות וצחצוח החרבות בבתי הָאֳנִיִּם והנשק, ונתועדו אוה"ע להאאג, התעורר בע"ב אחד במונאקו, ויצעק, בלב חרד כצפור: רב לנו מצביאי צבא, רב לנו לשמוע קול יְרִיָּה (טעות גוי, כי היריה היתה ירית המאבדים עצמם לדעת, חללי הקוביא). חזק ונתחזק לחבל את העול!

ומספר צבא מונאקו הוא 55½ איש, יחד עם השוטרים, הגלוים והנעלמים.

האדם הטוב מאד, המתריע על הנאציונאליזם היהודי — יצטרף נא לבן האלמנה באמריקא והאזרח במונאקו, ויחד יברכו „מזומן"!

אך האדם הטוב מאד מתריע באמת רק על האלמנה, ולא על מורגאן —. יש בו כל האלפ"א בית"א של הלאומיות. אשרי חסרה רק האות נו"ן, והוא רק את הנאציונאליזם היהודי.

— גיוואלד! — הוא צועק: מונאקו צריכה לבטל את הצי האדיר שלה עם כלי ההותח ושלטי הגבורים וקרופ והטורפידין והתכסים... בעשיימפערליך!

מה אומר לכם, אחינו בני רחמנים! בטוח אני שלא תהיו לעולם H K T כהפרוסים, ולא גוזרי גזרות כהרומינים, ולא נוהגים סלסול בעצמם כהצרפתים, ולא גאוותנים כהאונגארים, אף לא מחזירים אניה נושאת ארחים כהאפריקאנים הדרומים, לאחר מאה שנים, כשיהיה לנו „המעמד", שאנו טורחים בהכנתו.

אבל עתה, ר' קרוב, כשידובר על אדות „שיר לעתיד לבוא" זה תכף בסגנון על מנת — הלא זה הוא לצון משׁוּנֶּה!

ברי לי, שהיהודים לא יהיו תלמידיו של שובין, אף באלף השביעי, והלואי שז.היה כה בטוח, שלא יהיו עבדים לעבדים אף לבדל-אזן „פריץ" מביניהם.

דומה אני, כי אך בכח הרעיון הלאומי שלנו, הננו הולכים מעט לפנים, גם בגדר זה.

שתמצא ידנו ליסד, מה שהוא חשוב יתר מפאפירוסין, איזה משטר ספרותי, משטר—אשר לא יתן את תאות ה„אני" שבנו לסרוק בשרנו במסרקות של ברזל?

ר' מרדכי! איפה נחבאת עם ההכנות לחברת סופרים?

לא בשביל הנדבות והתמיכות והקצבות. אלה הן, ר' מרדכי, חספא בעלמא! הלא יהודי פקח אתה, יהודי־סוחר, ותבין, כי כשם שהננו אביונים בלי תמיכות, כך נהיה אביונים עם התמיכות; דלות אחת היא! אבל רוצים אנו להיות, עכ"פ, עניים הגונים.

ועוד הפעם „תורה' שלי, שרשמתי בפנקסו של ה' גוסטאוו נייגעבאָרען: ר' ישראל הוא גביר־קבצן, גָלֻיִת־תינוק וכו' וכו'.

עיקר שכחתי. ר' מרדכי, גם אם אין שולחים אליך דמי חתימה, צרף נא מחשבה למעשה. רגילים אנו לאמר תמיד: יהי רצון כאלו. ובשביל כסף הן אין שדוך בטל.

ג.

לוח המפתחות רדקציוני. — הודאת בעל דין. — זכרון ערב אחד. — קריאה לעלות לתורה בשעה שהמתים מתפללים. — הזכרת נשמות וה„מעמארבוך" המגנצי. — מה המתים מדברים? — ההיסתוריה בנוסחאות שונות. — גל של אגוזים, או כרך בנוי? — אות קלון וחותם עבדית. — מה אנו למדים. — פלוסופית הקינה ברוח המאורעות.

מי שאוחז את המספרים הראשונות ברידקציא אומר לי, כי יש בידו להמציא לי ענינים קלים ומושכים את הלב, בין במילי דעלמא בין במילי דמתא, והוא מוסר לי רשימה ארוכה, ועליה הנני קורא: הטיאַראַ של סאיטאפירנים; הקונגרס של אנטי־אלכוהול'יים, דרייפוס (ותחתיו רשום קו אָדום, והוא כעיני כמזכיר עון וכשואל בתלונה: מדוע אין אתה עוסק בזה?), הארכיהגמון כהן — ומעניני העיר: קורות ההתבוללות ועוד ועוד — יריד של מאורעות! והוא מזכירני דבר, אשר אולי כבר שכחתיו, כי הפוליטון צריך להיות קל קל, לא, ח"ו, מרקד כדוב מסורבל, אלא מרפרף ומזמזם הנה והנה כילק, וביחוד בדבר ההעברה מענין לענין — שלא לבא

והצפצופים: זה דוחק ירכו של זה, וזה מטיל עצמו למשא על ערף חברו. הוי צלעי! אבוי כתפי! קלני מראשי! קלני מזרועי!

כן הדבר בְּמִתְחָרים שצמחו כפטריות — הוסיף ידידי ללעוג — בתחלה לא הרגש הלחץ, אבל משהחלה העגלה לנסוע...

אמרתי לידידי: גם האי גברא יתיב בהאי תכא, וכלום אני מעוך וכתות. אדרבה, נעים-יתר, בחינת-בבית יתר. צר-פורתא, אבל אין בכך כלום. דרך יהודים. „ויתרוצצו"! לא כמו לפנים, אחד בעיר ושנים במשפחה, או כמו שהיה יל"ג אומר: שבלים בודדות.

אך הידיד ההוא אומר לי: אתה הנך דיפלומאט. גם כשדוחקים אותך לא תודה. אתה „צובט את הלחי כדי להביא צבע".

בורא העולם יודע, שאני מדבר עמכם בלי סודות ובלי „חכמות", כתינוק עם אמו -- אבל צְעַק חי וקים! אין אתה ברשותך, אך כמצר שהחזיקו בו רבים, הפקר ל„פלוטארחים" שלך... הם יאמרו לך מה אתה — וכל אחד יאמר לך דבר והפכו.

ובכן לו גם אהיה, שרא לי מרא, דיפלומאט -- הצעקות מן העגלה למה? צעקות — וגם מעין שערורות קטנות...

בודאי אתם הושבים, שאדרוש לכם דרוש לשבת פ' תצוה: יהודים, אל תשאו כלי לבן מגואלים לתכבסת בחוץ, פן יראו וכו'.

או — הבקרת צריכה להיות צנועה וכשרה, ו„קופקע עמוקה" על ראשה; או הוכוחים צריכים להיות כמים פושרין.

טעות גסה!

אין אני כלל וכלל ממלקקי הדבש. התלהבות, גבורה, שנון, חיים, רגש! — אני שואל מעמכם, בחורים.

כשאני לעצמי הנני מוחל לכם באלף מחילות שמלת-שינה של זקנה וצניף-ליל ופוזמקאות וכר רך של עובד-הולך-לישון ודיפלום-כבוד של עשרה בטלנים, שקילו טיבותייכו! הנני, ב"ה, בקב הבריאה... ו„אותה אני מבקש לשמוע גם מכם".

חפצתי אך להעיר, כי כיון שנעשינו לסיעה מסוימת של בני אדם דרים בקרפיף אחד, או כמו שאומר ידידי הנ"ל: נוסעים בעגלה אחת, בא מועד לכונן מעין הסתדרות של חברים.

ה„וויעק" מודיע — ואני מודה ומתודה, שלא ידעתי זאת בלתי היום! — שיש לנו אפילו פאפירוסין ציוניים, עם בית חרשת משלנו, וארגניזציא שלמה. אפשר

מבורכת יחד עם יומא וסוכה, כבדה מאד! המאורע הזה היה בין המשה עשר באב ובין ר"ה, כשהערבים הולכים ומאריכים, הערפלים השחורים והעבים שבימו הולכים ונעשים צפופים מאד. וזוכר אני, כי גם אז היה, כמו עתה, איזה שנוי־וסת של אויר העולם, וסוף הקיץ דמה לאמצעיתו של סתיו. לא אדע מדוע פסעתי והלכתי בלב נפעם לפני ביהכ"נ הסגור, אך זוכר אני, כי בקרבת הבית הסגור ההוא שטף ועבר זרם של קור בכל בדי עורי. מעולם לא חשתי את נפשי כה גלמוד, כל כך יתום, כל כך צולל במרה שחורה.

מעין לא־נוע היה מסביב. בתי המעון היו טבועים כלם באפלה ובתרדמה, ובית הכנסת, למרות האפלה, כצורה לבנה על גבי טבלא שחורה! והשעה היתה סמוכה לחצות, ואני חושב וחוזה חזיונות לא־ברורים, וההגדות על דבר המתים הנאספים בלילה לבית הכנסת להתפלל באות ועולות בדמיוני, ואני הולך ומצפצף לי זמר אחד לא־ברור, לגרש את הדמיון, ופתאם — והנה קולי הדק יפסק, יחבא ויכלה, כמו נתעכב באמצע הגרון ויחנקני. הייתי כהלום רעם, עיני תעו בלי ראות מאומה, אך זוכר אני, כי דלתות ביהכ"נ נפתחו, ואני נמשכתי שמה. לוח לבי נלחץ, הייתי כמו אסור בכבלים, אסור והולך בברכים כושלות. אין אף כוכב אחד! הנני נמשך אל הבית — אֶל פחד אבי! עדת מתים! בעלי פנים ארוכים וחִוְרים, הוי, חורים, כחורה הזאת לא ראיתי עוד! וגלות העינים ריקות ועמוקות כתהומות, וקוי הפנים עקומים, ועצמות דקות וכחושות בולטות כשפודין, והצוארות פשוטות, והתנועות כתנועות דגים שמפרפרים תחת הסכין, והברות משונות מתרגשות ועפות באויר וממלאות אותו עופרת עד כדי חניקה, והקול קול אשר אין הד לו, ובכל זאת הוא כמו מביע את אשר ידובר בעומק שבעומק נפש האדם, ואיזו בכיה — כל יסודי מיתת עולמות ולידתם, גם אלה אשר היו גם אלה אשר יהיו!

ומעבירים אותי דרך העדה הזאת, והם עומדים — אחוריהם מפנים אל המזרח ופניהם אל השער; ועומדים השמשים על הבמה אצל הספר, ועצמות ידיהם החשופות נטויות כבידונים למולי; ועומד בעל הקורא בקדושה וטהרה של בעל־שם בר־מינן, וקורא בצפצוף נגינת טעמים בקול חד, שאפשר לחתוך בו זכוכית, ובמתיקות מְיֻשֶׁנת לשנת מות, ומאירים הנרות התחובים במנורות, וניצוצי שביביהם מזדוגים עם ברק עיניהם הנוצצות של התולעים אשר ברקב הרבה עצמות, ואני תוהא ומסוכסך, ואני מרגיש את עצמי כה בודד ונעזב, כה דל וסחוף ושומם בתוך ההמון הנורא; גלגלתי מתבקעת מן היללות; הנני מתפתל כנחש ונופל מלוא קומתי ארצה ומרימים אותי; והנני חפץ לעצום את עיני

כשמש בית הדין עם המקל: הרי אני בא! ושלא להפטר כמו שנוסע לאחורי הרי החשך ונותן גט על תנאי, כי אם לרחף, ולהיות יוצא ונכנס בבת אחת, ובאמת לא יוצא ולא נכנס — ובלבד, — כן הוא חותם באזהרה, שיש בה ריח גט פטורין — שלא להתקע בענין אחד, ושלח להכשל בחקירה, או ב„מליצה נפרזה".

והמלאך הממונה על הסתומים (פניו פני הכרוב — ומשחקו צחוק צדיק תמים) אומר אלי כמצַלֵם (מאה שונאים הנני קונה לי ע"י מלה זו!): העמד פנים מאירות! העולם איננו אוהב את ההעויות ואת הקמט־ים של בעל תפלה, ולא את „שום בעל בכי", ולא את בעל היוצרות הארוכים, ולא את מי שאיזו „תורה" נזרקת לפעמים מפיו, והעולם מתבייש לשאול.

ראו אַחי, רֵעַי כנפשי, וכי מה אני עושה? אין אני עושה דבר, אלא אני חותר אל האמת שבחיים, אל תמצית הענין: איך היה וכיצד היה. אין אני עושה דבר, אלא אני מושך ומוציא, כמו שאתם אומרים בל' יהודית־מדוברת, את „הבעבעחעס", וכמו שאני אומר ב„לשון־קדש" — את בני המעים של המאורעות. והרי אני כל כך נזיר! האמינו לי, אנטי־אלכוהול'יים! אין בי אף אונקיא של שכרון־העצבות או של „התגעשות", כמו שאתם אומרים. הרי אני בר נש כפשוטו, ומטבעי הנני גם עלז מעט. ואחת דתי מנעורי וטל ילדותי — להודיע את אשר אני מרגיש.

אפשר שההרגשה הולכת ומתפתחת, אפשר שהיא מסתעפת לדברים שונים? „הודו וכוש" אשר בי — „רב ושמואל חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי" — העבודה, שאינני יודע. אבל יודע אני, כי ברגע הזה הנני אנוס לספר לכם מעשה אחד מילי ילדותי, לא בשביל שאני רוצה לרקוח לכם מליצה נפרזה — הוי, למי מאתנו יש שהות ודעה פנויה להתכוון עתה לרקוח מליצות? — ולא בשביל שאני רוצה לעשות לכם רעוא־של־עצבות (דברים כאלה אינם נ ע ש י ם!), אלא מפני שהדבר הזה יוצא מלבי עתה.

הקבצו ושמעו!

ערב אחד נשאר חקוק בזכרוני. מאותה שעה עברו שנים הרבה משנות חיי, והערב ההוא נשאר וקיים לעד. אֵחרתי בנשף בביהמ"ד, ומשם שבתי לבדי לביתי דרך רחוב היהודים, ששם ביהכ"נ הישן. דשתי בטיט חוצות, בבצעי מים והגשם אינו פוסק, ורוח מנשבת, והעבים אינם מתפזרים. הלילה ליל אפלה, ואני הולך, והגמרא תחת זרועי. כמדומה לי שהגמרא היתה מסכת ראש השנה,

לא תזיזו אותי ממקומי! הנני נכנס לתוככם, נכנס בעובי קורתכם, ואתם התבקעו מקצף! זו היא השירה של השרש ושל הסתבכותו, והשירה של צמיחת הענפים. ובכל זאת לא אלין ביער. גם לבית הכנסת יש הוד — אותו העומק ההיסתורי בתוך הסלעים, או בין הַבָּצוֹת, והוא עומד! אך הנני ירא את ביהכ״נ בלילה — מפני המתים, מפני אותם המתים מדורות שונים.

וזוכר אני, כי כשישבנו ולמדנו, וטיילנו בזרעים וחגונו מועדות, וכל העולם היה משחק לפנינו, עולם עתיק, חצי ארץ־ישראלי חצי בבלי מעורב בהרבה נימי פולין, ובעולם ההוא מצאתי אז חיים ואור וצהלת אביב ושירת צפרים ובשורת יום טוב, כי סוף סוף הלא אחת היא אם זאת או זאת אדם מרגיש כחיים וכאביב, כחופש וכחדוה — אז, כשהודיעו פתאום, כי צריכים לשפוך את המים שבבית, מפני שיש מת בשכונה — רטט החזיקני, והשמועה עשתה בי רשם, כמי שרואה את כל חשובנו מחוק, וכשראיתי את העגלה השחורה באה אל השכונה — בכל פעם הייתי מתפלל בלחש: ורוח קדשך אל תקח ממני, רוח החיים הסואנים, המפכים, המזמרים!

המתים הם לאו מגושם, ואני, אחי, אינני בעל הלאוין, כי אם בעל העשין.

וההיסתוריה העברית? מה אתה עושה בהיסתוריה העברית, כשאין אתה אוהב את העגלה השחורה ואת המתים? כן! הנני אוהב את ההיסתוריה העברית, אך בכל עת שהיא עושה איזה מעשה, או מתכוננת לעשות איזה מעשה, ואיכא דאמרי: מתכוננת היא עוד יתר יפה מעושה.

ואוהב אני את הדגים — אך לא את הדגים, ש״רב אסר לאכלם בכותח" ואחרים התירו, אך את הדגים החיים והמשוטטים במימיהם.

על כן היו לי ימים רעים ושעות רעות בהיסתוריה העברית. לתוך מלחמות לוהטות הלכתי בהתלהבות, אף למלחמות שאחריתן שבר גדול. זה הוא רע על לוהט, שנושך וקורע את הלב המתעלף, אבל הוא נושך וקורע! כשתשוקת המעשה סואנת בהמון גלים, כשבונים על פני גל ועי איזו סוכה, אשר תצלח, לוא גם לעת קצרה, אז יש היסתוריה של מעשה. אך הנה תבא אל „המעמארבוך דמגנצא", או אל קברים ואל היחוש, אל הטליתות ואל התכריכים, אל המצבות ואל הכתוב עליהן, ואין אתה יכול לקרא; הנה אתה בא אל הסליחות ואל הקינות, ושם לא נאמר מה שעשינו אנחנו, כי אם מה שעשו בנו, והרי זו מתהפכת להיסתוריה של אחרים, ואם קורות אחרים אחפץ לקרוא — הלא ארע במה לבחור, ובכ״ז — אין

ולאטום את אזני, אך כופים אותי לשמוע את בכית היסורים הנעלמים ולראות את הקדושים בטליתותיהם ובתכריכיהם המאדמים, שנדחקו שם בזויות, כבני צאן בסער; וכופים אותי לראות גם אפרוחים מרפרפים, והפנים הקטנות לבנות כמטפחת, והם שורקים בקול אטום מדמעות חונקות — הוי! ומעבירים אותי בין בתרים, והנני עומד באמצע התהו של דברים לא-ידועים וכל כך נוראים! ופני, רגע לוהטים כאש צרבת ורגע קופאים כגליד קרח, ואני — קרוא לעלות, ויד השַמָש נטויה אלי, ומימיני ומשמאלי בני העדה הדוויים והמדולדלים, השוממים והמתנונים נושאים אלי את חורי עיניהם הריקים, כמתפללים אל גזלן; ומרגיש אני, כי הם חפצים ללמדני את תפלתם — הם חפצים שאהיה אני הדמעה הבוערת, שאהיה אני הניצוץ המבריק את אשר בהם, שאהיה אני מתורגמן צערם העולמי אשר לא ידבר עוד אל החיים.

ומרגיש אני שהם חפצים לתת בי את הכח לדבר ולכוף שהדמעות תזלנה, ולכוף שהעצבים יזדעזעו ושהאבן המכוסה אבק ורפש תרגיש את להט השמש; הם חפצים לתת לי דברים אשר ייסרו וישפטו, וינפצו את הסלעים הקשים — כמטה משה!

אך הנני נופל יגע תחת משא הרגש; הנני נופל וצולל בים של רעל. הנני נופל אחרי רמזי רגשות ושברי תנועות של העדה האיומה הזאת, כי באמצע דרך עלותי אל הספר הגיחה אנקה נוראה ותקשקשנה העצמות, וינע בית הכנסת, וכמו רגזו השמים, ואני פוקח את עיני, ורועד מפחד ומקפאון, והאֵם, האח! האם האהובה עומדת ומורחת את המטפחת במים קרים ושמה על ראשי, ואומרת אלי בקולה אשר כמהו לא אשמע עוד: אמש הרבית לקרוא בספרים ובודאי קראת „מעשה נורא", כי הנה בכית מתוך שנה. הרגע, אפרוחי!

ו„הרופא" עומד אצלה ואומר: הקדחת רפתה מעט. אין פחד! מחלות ילדים. יש לו תולעים, ובודאי יהיה ללמדן.

אך החלום ההוא הנהו לי יתר מאמת. „אַטריבוטי הסובסטנץ" של שפינוזה— הי ראשי! — לא הרגשתי מעודי כאשר הרגשתי את החלום ההוא. אמנם בשובי מביהמ"ד בשעה מאוחרת, והאויר היה קר ולח, אחזוני צנים, ואז כמעט נקראתי אל המתים. ומן העת ההוא ירא אני, לא את המות, כי אם את המתים. מכבד אני אף ביהכ"נ, אך אוהב אני את ביהמ"ד. גם את היער אני מכבד, להבדיל. היער! אילני סבי, רברביא עתיקי, כמה אני מכבד אתכם ורזין סתימאין דמממרן בכם, וכמה אני מרגיש את עומק האילן, ואותו קוטרא דנחית לארעא, ומעמיק וחותר שם ונוקב ויורד אל הסלעים ופורץ אליהם ומתרחב שם — יקחכם השמן!

ההם לקלעני כמו בכף הקלע מן החדוה אל האבל, מן הבית אל החוץ, מן הישוב אל התהו ואל הזכרון הכהה. ובכן, חברים, הלא ידעתם, כי כששני כחות מתנגדים מניעים איזה דבר לרוץ ארח מנטיות שונות, אז מפעולת שניהם יעבור בדרך אלכסון מהמרובע הנבנה על שני הכחות הצלעיים אשר יפעלו עליו.

מאה פעמים הנני מבקש סליחה בעד „הלמדנות" — חפצתי לאמר, כי משתי הפעולות ההפוכות נולדת תוצאה אחרת לגמרי: לא חדוה ולא עצבות, אלא איזו מרירות, אשר בה אבלות ובדחנות משמשות בערבוביא.

פה „עומדים השורים אצל ההר", ואינם יודעים להבדיל בין גוון-סומק של הבדחנות ובין שחרורית האבל הנבלעת בו. מה לעשות?

הנה דוגמא קטנה: יש אשר אני חפץ לקחת גויל, ודוקא גויל, ולכתוב עליו סליחה, לא פוליטון, לא ספור, אלא דוקא סליחה, בלשון בעלי הסליחות! וחלילה לי לחקות את לשונם — אני כה שנאתי את החקוי! — אך אדמה, כי אותם המאורעות צריכים למצוא להם את אותן המלים בעצמן, מאליהן, בלי שום כונה, מפני שאותן המלים הולמות באפן טוב מאין כמהו את הענין הזה. הנני מרגיש בעצמי רעוא של „אב הרחמים שוכן מרומים". דוקא אותו הקלף ואותו הסגנון! הצער הפיוטי שבסליחות נאבק עם כל ספרותי ומושך אותי, והענין הלא הוא ענין שהזמן גרמא! ספירה! אבלות! אפשר שתגביל את זמן החתונה באחד הימים האלה? לא! אפילו בסינאגוגה של שיש לבן לא יסדרו לך קדושין בשום אפן. דוקא בראש חדש, או בל"ג בעומר! אם יש לך מכתבי הזמנה לחתונה בימים האלה, וחפץ אתה לזכור לשלוח תלגרמא של ברכה, דע כי רק בר"ח, או בל"ג בעומר הכתוב מדבר. אבלות עם? מה הסינאגוגה של שיש לבן יודעת ע"ד אבלות עם? שאלה נבערה — היא יודעת או לא יודעת - אין נפקא מינה, אבל היא קשורה באבלות עם. וזוכר אני, כי פ"א פער שמערילזאהן את פיו כפיל לבלעני חיים. הוא, פשוט, לא הבין מה זאת ספירה. אז בארתי לו. אח"כ לא הבין איזה יחש יש לספירה אל אבלות. בארתי לו. הדברים היו בעיניו, כאלו בא איזה אלבאטרוס מֵאִי בּוֹרְנֵיָא ויספר לו את קדמוניות בני שבטו. הוא התאונן על העתיקות. הדבר הוא כה קדמון! עשר שדרות של קולטורה כבר השתטחו זו על גב זו מימי המאורעות ההם! בבל-ביבל! אז בארתי לו, כי אין הדבר כה קדמון, כי לאבלות הספירה יש יסוד גם בימי הבינים. ושמערילזאהן הוא בקי מובהק בימי הבינים, ואחד מן עגלי המסכה היצוקים תבנית קבועה בפתגמיו הוא — ההבדל בין ימי הבינים ובין „העת החדשה".

וברוח נמוכה הנני מוחל על עלבון האמת, מפני שאני עצוב רוח, ואין לבי

להפטר. תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית! — אפשר שילמוד כהן את ההיסתוריה העברית? והוא לא יוכל לגשת... מה לכהן בבית הקברות?

ואוי לי, כי שמוני למזכיר נשמות; המאורעות ותנאי החיים אנסוני—אותי, את בן השמש הצוהלת!

הנני עומד תוהא ומבולבל, כעמידתי בשעה הנוראה ההיא בביהכ"נ, ורוח חזקה מנשבת, והסחבות, שאני נושא על גופי, מעופפות ברוח, כבנפי עטלפים, והכל מסביב כה שחור, כה עמוק־שחור, והמפתחות אבדו, ומסביב לי מלא גויות, ואברים מדולדלים; ועוד הפעם הנני חפץ לנקר את עיני לבל תראינה, ועוד הפעם פוקחים את עיני בכח, וגוזרים עלי לקלוט אל תוכי כספוג את כל הצער העולמי הזה, את כל אנקת העדה הזאת, ולהוציא אחרי כן את אשר ספגתי, להוציא — בשאגת סער משתולל, בעזוז רעם מחריב עולמות, באותה השפה הלוהטת, שיש בה כעס נשרים, ומיץ רעל המשומר ממאות דורות, והד עמוק כהד הנשמע ממעבה האדמה, באותו סגנון־הכח, שהנשים הלובשות שמלות גברים אינן יכולות לשאת את הוללותו, והתינוקות הזקנים, אשר מאה מלים, לא פחות ולא יותר, מספיקות להם כל צרכם לצקת את כל רגשותיהם וגם חצאי רגשותיהם ובין השמשות של בין זה לזה; באותו הסגנון שיש בו יסורין של הרגשה, מפני שהוא פורץ וחותר, פורץ וחותר, ואיננו יכול להביע עוד את כל מה שהוא שואף להביע, והוא מרגיש עצמו כל כך פעוט וצנום ודל לעומת גודל הדבר, שהוא רומז אליו!

ואין אֵם אשר תמרה מטפחת במים קרים ותשים על ראשי ותעוררני מן השממון והבהלה, והנני שוקע כולי בתוך המבואות האפלים הדוממים ובתוך בתי הדלים הסחופים והשוממים — בתוך עמק רפאים, וגוזרים עלי להביט ולשמוע — ולהשמיע. אני פתאם מסיעתו של... חנינה בן חזקיה, שהיו מחבבין את הצרות

ואחד המבינים עומד מנגדי, ומלחש, בסננו את דבריו בכונה גדולה, כי לקיתי בדֶיקַדֶנְטוּת — חלקי אכל ארבה! אך „שונאי כה ידעו את ידיהם ואת רגליהם" כמו שאני יודע, אם כדאי והגון אני להיות מונח בקופסא שחתומה עליה גושפנקא זו או אחרת. יחזקאל שבקש רחמים, והפך אותו „מראה חיה" לכרוב — יבקש נא רחמים גם עלי שלא יטרידוני חזיונות! הלואי שלא אראה יותר משרואה מי שעובר בלילה לפני ביהכ"נ ברחוב היהודים ומקטיר לו פפירוס, או מי שקורא את ה„מעמארבוך" ממגנצא כקורא את רשימת מסעות מסלות הברזל בשעה שאין בדעתו לנסוע, או מי שסופר את ספירת העומר, כסופר מטבעות שאינם אפילו שלו, אך הוא גזבר ממונה עליהם.

ולי תבוא כל ההזדעזעות הזאת מן הספירה ומן האביב הזה! כַּוָן כונו הזקנים

„ויש לישב בדוחק" ולתלות תמיד את עצם הענין בדברים צדדיים, בכונה, לבלי ראות את הדבר כמו שהוא! הוי, איך יסיתני יצרי למשוך את האנשים באזניהם הארוכות ולהביאם הלום — אל ס פ י ר ה זו! וכמה חזקה תאותי להביאם, לוא אך פעם אחת, להרגשת דמיוני בביהכ"נ של מתים! כן, כן! שוטים אנחנו מאבותינו! כשראו הם בפעם הראשונה ברדת המן, אמרו בתמהון מן הוא. רשאים היו לשאול בפעם הראשונה, ואנחנו שואלים בכל פעם מן הוא, ובכל פעם אנו מבקשים תואנה אחרת, ל ר מ ו ת את עצמנו, או בכל פעם אנו מתהפכים, בשוגג או במזיד, לבני יקטן, כדי להקטין כל דבר. ההיסתוריה העברית! מי נתן רשות לחלק בה מאות, באותה ההיסתוריה, המונה לאלפים? ומי הרבה לקבוע פה אבני האזל ולחשב חשבון תקופות?

יודע אני איך היתה זאת. לרגלי החיקוי היתה זאת, והתחרות באה ותגדל את החיקוי. התחרות כיצד? התחיל יהודי אחד עוסק בדבר מה, מיד חברו מתרגש ובא כנגדו; פתח אחד את פיו והתחיל מדבר, חברו נכנס לתוך דבריו; עמד ראובן והרים פעמיו ופוסע, בא שמעון ומתלבט לו בין רגליו. שמעו בזמן מן הזמנים, שמדברים בחוץ ע"ד שינוי עיקרי בין „מאה" זו ו„מאה" אחרת. עוד אלף דברים אחרים היו מדברים בחוץ. שם אין לזה חשיבות גדולה. אלה מדברים בכה ואלה מדברים בכה, ובכן יש גם דבורים כאלה. והדבורים שם משתנים לפי המאורעות, ולפי הצרך, בשביל שהם יוצאים מתוך המאורעות ומתוך הצרך המשתנים. אבל יהודיונים באו וחטפו איזה דבור. ניחא להם. ניחא ש„הכל כבר בטל", שכבר אפשר יהיה לצאת לתוך עולם שהוא ברגע אחד, ממאה זו למאה אחרת, נעשה כל כך משונה, כמו המאדים מן כדור הארץ, וכשהחל יהודיון אחד לדרוש, אז, לרגל התחרות החלו רבים לדרוש ולגזם בקולי קולות, ותהי מגפת מליצה ממין זה. ידידים! כמה מגפות כאלה אתם זוכרים! אף הצעירים שבכם עודם זוכרים את אויר ההשכלה שהיה מלא ספנסר ובוקל. אחד מאלף בני עמם של אלה לא ידעם, כמו שנחטפו ונטחנו ונתמזמזו ונכנסו אפילו לתוך הדבור הפשוט ונעשו למין נגינה שכל תיבות המחללים מגגנות אותה עד להביא לידי טרוף הדעת. כסבורים אתם, כי זה אות תפיסה יתר קלה, ורוחניות יתר בת־קבול ויתר נוחה להתרגש? לא! זה הוא סמן למי שנפלה לו פתאם איזו השכלה זרה, או איזו מדה זרה בהיסח הדעת.

ובשביל כל אלה עשינו לנו מחיצות וסוכות וחשבונו של עולם זר, בכל פעם עפ"י שבלון אחר, שאנו חוטפים, וכיון שאחדים ממנו חוטפים, תכף באים אחרים ומחקים, עד כי „צפרדע אחת היתה והשריצה ומלאה כל ארץ מצרים"

למחלקת. ועם מי אריב ? טפה שבתוך הים עומדת ומוחה : אין אני מן הים הזה, אך הנני גרגר סלע, מוחה ושטה ונסחפת ונבלעת או נשפכת החוצה עם כל הטפות. וכי ברירה יש לטיפה זו ? וכי שואלים אותה, אם היא חפצה להיות מן הים, או לא ? ואם כדאי הוא להתוכח עמה ? רוח עצבות שורה עלי...

וכשהחמה זורחת על ראשי, וזרם החיים מתפרץ, אז יפחז עלי יצרי להריע תרועת צחוק כצוחת פראים, כצחוק אשר יצחק הסער על גרגרי החול שחשבו כי הם עולמות איתנים שלא יזוזו ממקומם, והוא נשא אותם הרי הרים כמוץ נדף, כצחוק אשר יצחק הר הגעש בהוציאו מלועו מעט רוק לירק בפני הישוב הדל שנועז להאחז ולהנטע בקרבתו — למען יתפלצו עמודי ה„קולטוסגעמיינדות" וה„אינסטיטו-ציאות", למען יתפלצו ורגזו עמדי יחד! כן הוא, אחים! שפתי, שהשחירו מן הכאב, מתעקמות לצחוק סַטִיר, לא חלילה כנגד אחרים, אך כנגדנו בעצמנו! הלא אנחנו הננו המטיפים ע"ד קדמון וחדש, והכל כמו שלמדנו ב„קרבן-מנחה-סדור"; מסמר קבענו במוחנו, ואין להוציאו משם. כולנו עבדי עבדים נרצעים וכפופים לאיזה מלים, מפני הרגילות! לא שמערילזאהן לבדו עושה שפמו ומסתכל בראי ושונה ומשלש: היום אנו מונים מאה זו, או זו — כל השמערילזאהנים שהיו בכל הזמנים שעברו היו שונים ומשלשים מימרא זו, וכולנו אנחנו חסרי כח להגאל מחרצבות איזה דבורים ריקים, ואם נמצאו בינינו איזה עבדים שהחלו לברוח, פשוט, לברוח -- בכדי להשתחרר מעבדות הדבורים הריקים, היו מביטים אליהם כהבטת בהמה כשרה אל מין משונה, לכל הפחות מין היפאָפּאָטאם, או חיה אחרת שהיתה לפני המבול, או גם היו מגדפים אותם, בלי גוזמא, ומקללים אותם כמו את הסוטה. אל אלה ישיאני יצרי לגשת הפעם, אל פאפאגאיי ביבל-בבל, קדמון-חדש, אל נביאי הבעל האומרים שלום שלום, אל מתחמי התחומין בזמנים, המקלסים והמשבחים למי שעשה נסים לאבותינו ולנו להפיל את כל הימים הראשונים ולהכנס לתוך תקופה חדשה, שהיא אחרת ונבדלת ושונה לגמרי, ואין לה כל דמיון וחבור כלל עם התקופות שקדמו לה. האח, חפץ אני לחבק את חביבינו אלה, כי אך לנו הם, הגלות גדלתם ו„מה יפית" הושר על עריסת אבותיהם, ובכל חפצם להראות כנכרים, הם כל כך, ולהכעים, „יודיליך" טפוסיים. כי אמנם אין שום אומה כה מנתחת באיזמל בין הישן והחדש, כה שופכת את הקיתון על „ימי הבינים", כה, אחרי כל החכמות, חסרת-הבנה שאין חתוך כזה חוצין, כה תולה את עצמה בשערה דקה של איזו מליצה שהיתה שגורה בשעתה בפי איזה סופרי האומות, וכה מגזמת ומגדילה את הדבר עד אַבסורד! ואין אומה בעולם, אשר כה לא תדע את הקורות אותה בזמן האחרון, ואשר תהיה כה נוטה לבקש תמיד

בחלומי ראיתי מלאך חבלה זה, המלא עינים. הלא הימים ימי הספירה, ולפי דעת המקובלים, הם קשים לחלום. ראיתיו, ואומר לו: ימחל נא הארון לשבת! והוא השתטח עלי כנחש בריח, ויקיפני קורים כעכביש. הוא דבר אלי צחות, ויאמר לו, כי בעיר קוניץ היה מקרה מיוחד, ובעיר אוהנוב ג"כ מקרה מיוחד, ויראני הרבה הרבה „שקא דריספק", ויחפץ לתת בלבי את האמונה, כי רק בשביל ה„שקא-דריספק" חרבו ה ב י ת ר י ם. אך ראיתי, כי הוא חפץ להשכיחני קורות יום אתמול ולקרוע את החבור בין המקרים. נאבקתי עמו כל ליל הגלות בטרם יצאתי מידיו, אך ראיתי כי רבים הכריע הוא.

ודמיוני הציג לפני את חייט-התכריכים, התופר באפן שאין החלקים נאחדים, מפני שאיננו עושה את הקשר בקצה החוט.

ובהקיצי אמרתי בלבי: יכול אדם לדעת את כל ההיסתוריה העברית, ואם איננו עושה קשר בקצה החוט — לא ידע דבר. עשה נא, חביבי דודי, את קשר החוט, ואז קרא את הסליחות, או את פנקס מגנצא להזכרת נשמות, והיו הציורים כה חיים, כה אמתים, כה מדברים אליך, ומן העלים הבלים יעלו בני אדם וכל קורותיהם תתגלגלנה לפני עיניך, ובדפיקת לב, ובלי נשימה, תחכה לראות אחרית דבר. זאת היא תמונת-פנים, אשר כל הרואה אותה יראה כרגע, כי היא צריכה להיות דומה אל הַמְצַיֵּר, אף כי לא ראהו — יען כי צייר גדול לא יוכל לשקר. זאת היא אשר תתנך להסתכל לתוך נפש ההיסתוריה, בעת אשר כל השאר מודיע רק ע"ד הנוף, ע"ד התנועות, ע"ד הבגדים.

חביבי דודי, מלאך החבלה גוזל את הנפש מן ההיסתוריה שלך, ומלמדך לראות בה גל של גרגרי קורות שונות, והוא מצייר לך בפרטי פרטים, ואף בלמדנות יתרה את שם המקום ואת מספר השנה ואת מספר היום ואת תבנית כתב היד ואת גודל המצבה, כאלו נגעו כל המאורעות אך אל המקומות ואל השנים ואל המצבות ואל כתבי היד, ובני האדם נסתבכו בהם אך במקרה ודרך אגב ובאפן טפל, ובאקראי בעלמא סבלו, וכלאחר יד נפלו ברעה, או נמלטו. היסתוריה כזאת איננה אלא חבור, חסור או כפל של מקרים שונים, שאין כל נפקותא מן הדעת אותם — אין עצבון החיים, אין יסורי הלידה והמיתה במכונה כזאת בעלת גלגלים גדולים וקטנים, שאין בה לא רק נשמה, אלא אפילו רוח של בהמה.

בהיסתוריה כזאת פרשת הקדושים הרי היא אך בית מטבחים. מלאך המות עבר ביניהם אף לא כבוצר ענבים וכדורך בגת שמתכוון, לפחות, לדרוך את הענבים, אלא כרומס בחמר, שבמקרה היה בו רוח חיים. וליתומים אין אף

באותה הפזיזות אשר בה הכל מתרבה בינינו. וכשההיסתוריא מראה לנו פתאם איזה מאורע משלנו — כבר אין אנו יכולים להבינו.

ואחד מחברי נסה לצמצם את טעמי הדבר באיזו הנחה מחקרית... זו היא — אמר — הריאקציא של מאורעות ישנים מאד. אבל אנא לא סבירא לי כוותיה.

זוכר אני, כי ר' שמחה מהרובשוב, הידוע בספריו ע"ד השמות הנרדפים, העמיק לחקור ויסבר איזו סברא ע"ד החלוק אשר בין „תהו" ל„בהו". כשקראתי את הדברים לפני רבי, אמרתי לו: אדמה, כי גם החלוק הוא „תהו ובהו". ורבי כעס מאד.

גם חברי החוקרים יכעסו, אם אגיד להם, כי מחיצות של זמן ומחיצות של מקום הן בדויות. היסתוריה שלנו איננה היסתוריה כלל, כמו שהסליחות שלנו אינן סליחות והקדמוניות שלנו אינן קדמוניות. ביד חזקה אתם חפצים לקבור ולגנוז דברים שהם חיים וקימים, והנם מפרפרים ואינם נותנים לקבור את עצמם! רוצחים השליכו הלאה את כל הקביעות שלכם!

ואותם שישבו בסינוד של תקונים בשנות השבעים, ובטלו את אבלות הספירה, מפני שלא מצאו לה סמך מן התורה, אפשר שימצאו לה עתה סמך מן החיים? — מן החיים אולי במקום אחר — כן יפנקו לאמר — אבל, כמו בשביל כן, באו קורות הימים, ובחרו דוקא בעיר קוניץ, הרי לכם המחיצות בין מזרח למערב!

אפשר שאין הכל עולה יפה ואתי שפיר עפ"י לסינג, ולא עפ"י בוקל וספנסר. כשאמרו לאותו רופא של מוליֶר, כי החולה שלו מת, ענה: אי אפשר, וכשהוסיפו לספר לו באותות ובמופתים כיצד מת, ומתי נקבר, אז הוציא מארונו את ספרו של היפוקרטס, ויראֶה בו הלכה מפורשת, כי חולה כזה — אי אפשר שימות. אפשר או אי אפשר, אדוני הרופא, אבל הוא מת, וכבר נסתם עליו הגולל! גם את הרופאים האלה משכו נא הלום בבלוריתם. הם אינם חפצים לראות, כי השכיב־מרע מת. משכו אותם לקוניץ, או לאוהנוב, או לכל מקום אשר תחפצו! הוי, משכו אותם — מפני שאין הם חפצים לדעת דבר! משכו אותם לביה הכנסת, בשעה שהמתים מתפללים, או בשעה שהחיים יתפללו בשביל המתים.

אתם יודעים את המחבר שחזר עם ספרו, ולא קבלוהו, עד שאנס את האנשים לקבלו? רבש"ע הוא המחבר הזה, וההר שהוא כופה כגיגית — הם המאורעות. באותו מין גדלות אשר בו עובר הסער ודופק בשוט את הנהרות לעלות על גדותיהם, ומאהיל עננֵי אבק על פני הארץ, באותה אכזריות נהדרה שתבוז לכל, עוברים גם המאורעות על פנינו.

רייוני רק שאנחנו נדע ונבין, שנתחזק ביסורין ושנתקדש בצער, שנוסיף ענוה ואחוה וצדקה ודעת נפשנו, ושנדאג לאחריתנו.

רצוני שלא נתערב לענינים של אחרים, ושלא נהיה אפטרופסים־לתיאבון למי שאיננו קורא לנו ואיננו צריך לנו ואיננו נזקק לנו.

רצוני שנדע, כי ספירה היא ספירה וההיסתוריא — החיים. ואין לנו ארחיאולוגיא כלל, ואין דבר עתיק ואין דבר רחוק — בינינו.

כי בכל פעם שאני חפץ לשכוח זאת, בעברי לפני ביהכ״נ בלילה, הנני נמשך לעלות לתורה בין המתים, והם נותנים שם את הסערה לתוך לבי.

ובצאתי משם — והסערה העצורה בי אומרת לפרוץ, והשמש זורחת על ראשי, אז תתבולל סערתי בלהט שמש החיים, ואז הנני אדם־יהודי, מבריק ורוחץ ברעל, בוכה ומצחק.

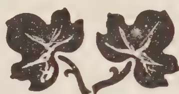
כי הנני, כעמי, בן השמש והסער.

והאוחז את הַמְסַפְּרַיִם הראשונות בהרדקציא כביט בהבטה של ערעור: חרוניקא יפה — הוא טוען, בלי מלים. ואיה הקונגרס של אנטי־אלכוהול׳יים? ואיה הַטְיַאַרַא שעשה ראחומאָווסקי? ומילי דבדיחותא אין אף לרפואה!

והממונה על החתומים מוריד את חוטמו עשרה טפחים. הוא רואה מראש, כי מספר החתומים ישפל כהֶתֶרמוֹמֶתֶר בימים האחרונים.

ואני חושב, כי הדברים הם כל כך פשוטים, ואי אפשר שלא הרגישם כל איש — עכ״פ משבת שעברה עד שבת זו. והרי אני מביע רק את הדברים שהכל מרגישים.

ד׳ אייר תרס״ג.

ד.

הצלת נפשות. — חג הטבע. — שירת העירונים. — העולם הישן והטבעי. — תחית המתים. — מה מודיע לי היער? — הקבוע הגא. — קישינוב. — מעין המאורע. — יגוני שלי. — אל הקדושים. — סיום ל״ג בעומר.

פקוח נפש הוא, בימי הספירה האלה, עכ״פ יום אחד, ל״ג בעומר, לפקוח בו את העינים המכוסות ערפל, ולפתוח את הפה והנחירים, לשאוף אויר — מחוץ לתחומין האלה.

הנחמה האחרונה, כי עתידים השמות האלה להכתב בפנקס מן הפנקסאות ובזמן מן הזמנים.

רוח קדשך אל תקח ממני!

היסתוריה יבשה כזאת — נוח לה שלא נכתבה משנכתבה. וכי כדאי לשמור ולפקד שדה שאין עליו לא זריעה ולא קצירה?

וטובה בעיני מן ההיסתוריה של עץ כזאת ההגדה, ולוא גם ההגדה העתיקה „היושבת בלבנון ומקוננת בארזים“, אך ההגדה מימי הבינים, מן הקרקף, ממגנצא ומוואָרמיישא, ומבתי הכנסיות, ששמה היו המתים באים להתפלל.

וההגדה של גזרת התעניות ושל הפנקסאות להזכרת נשמה ופיוט הסליחות והמצבות וגם היאצ"טין והסעודות של יאצט"ין — זה Danse Macabre של הגלות.

כי אין אני רוצה חלילה לזרוק אבלות על איש בשביל הספירה, ובשביל אוהנוב, ובשביל קוניץ ובשביל כל כך דברים. כלום מעט צרות יש לכל איש ואיש לבדו? וכי תבן אכנים לעפרים?

ואין צריך לומר, שאין אני חפץ לעורר את כעס הזבובים, הנוטה לחוץ. אוהב אני את הנשרים הכועסים, בשעה שאינם יכולים להגביה עוף כחפצם, אבל אין אני אוהב את הזבובים הכועסים. ההזדעזעות המוסרית שבנפשנו צריכה להיות פנימית, ולא יצאנית.

כי הויכוחים עם אוהנוב ועם קוניץ לא טובים הם מן הסמיכה על לסינג, או על בוקל וספנסר, או על גורקי.

אפשר לזאת היתה לפנים איזו הוה אמינא, איזו דעה. אבל אידעא זו שָׁמְנָה; אם אפשר לאמר כן: היא עשתה פימה על כסל.

הוכוחים עם אחרים הם אך כר רך ונוח לעצלים. כלנו נחנו עדים, כי בלינו כחנו וזמננו לריק. לך ותבע לדין תורה אל בוקל, או אל גורקי!

או קרא מפי אחרים את ההיסתוריה שלך! אחת היא — מן האלף הרביעי או מן האלף הששי — ר' יוד, הנני ערב לך, כי לא תכיר את עצמך.

כאשר בודאי לא הכירו את עצמם היהודים יושבי אוהנוב, בגאליציא, באותה הקאַריקאטור של ספור המאורע, שספרו על אדותיהם — כמה מכה"ע כללים.

החקירה הרשמית הוכיחה להפך, אבל—לך ותבע לדין תורה את הכותבים.

הם חפצים כן — וכן תשאר הגרסא. וגם השמערילזאָהנים כן המה יודעים, הלא על כן הם יונקים אך מן הדדים האלה את הידיעות ע"ד היהודים. גם להם אין עצה. הלך ילכו להם.

בלשון מיוחדת לו: התאוה והקדושה, הכבוד והבוז, האהבה והשנאה. על כן החשה השקר.

ורק כן נהיה מה שהוא גדול, כביר, מה שחולמים על אדותיו כל הימים ואין החלום נגמר, מה שמשוטטים להשיגו ואין משיגים אותו.

והנני מזדעזע כמי שרוצה להסיר מעליו תולע זוחל על פניו; הנני חפץ להסיר מעלי, עכ"פ ליום אחד, את הגלות, ובכל פעם שאני חפץ להסיר מעלי את הרמה הזאת — הנני יוצא השדה. הנני יוצא מן הצל אל נגה השמש.

ואני מביט בעינים צוהלות בעיני מנצח. הנני רואה את הפרחים פורחים בעמקי האזוב השקט; הנני שומע את היער מדבר אלי, שוקק והומה. דומה אני, שהנני שומע את קול רוח האדמה.

אין פה אף הברה אחת יגעה. הנה שביל־הבַּר, כלו לא עשוי בידי אדם, אך כמו מאליו, בתוך מלפפוניות, בין אזוב וסלעים, והאור מתגנב וחודר ומבריק בסבך, ומרחוק נשמע קול הקוקיאה, והמולת מים נוזלים בין עמקי אלונים; והשמים החפשים עולים מתוך שברי הסלעים, ומשם והלאה כר נרחב, ופרחי התכלת הפורחים רק במקום חפשי ופנוי, ועוד להלאה: יער, והוא עומד קבוע, כל כך קבוע. רבש"ע! אין לו כל נפקא־מינה, אם טוב הדבר בעיני אחרים שהוא עומד, או לא טוב הדבר; ראו נא אותה הגדלות ואותה המנוחה! ואיך הוא מתפשט ומסתעף בתוך דמדומי ירקרק חרוץ להוך אויר ים־התכלת!

זה הוא אושר! גם העצבות היא פה גאָה וחזקה, וכמו אצילות שפוכה עליה.

מה? חפצים אתם שאַראֶה, כי אני עצוב רוח? יכולים אתם לחכות הרבה—. טוב לי שאֶרטש, משאַראֶה אתכם — את קצף הגסיסה. לא! אכסה את פני, כיוליוס קיסר בהפצעו, לבל יראו בהתעות תוי.

הנני יער; הנני קבוע וצומח; אילנותי חזקים, צמרותי אמיצות, ועלי — להבות ירוקות. שמש זורחת דרך עצי. אמנם חזיז יפרוץ והלמני. כן! הוא יוכל להלמני. יקחהו בבור מות! ואז אשכב ארצה, הלום רעם. אך כל זמן שאני עומד— אני עומד, ובואו נא אלי בבקר בבקר, אף בבקר ליום ההוא אשר אז יהלמני רעם, ותחושו את הריח המקרר והמחיה של טללי. ובואו נא אלי בצהרים, וראיתם איך אני בוער כלי בשמש, לוהט־אדמדם, מלא תאוה וכח, ובואו נא אלי בערב — וידעתם מה שלוה, מה מנוחת נשרים, מנוחת בריאה גדולה, ושמעתם את הסודות...

כן הוא מדבר אלי — זה הרב הגאון, זה האדמו"ר! ואני שומע, ונפשי מתחזקת.

אוי! הננו מרגישים טעם חנק.

אך מה אספר לכם ע"ד הל"ג בעומר, זה יום מחמדי, זה חג הטבע? מאַציעק יוכל לספר לכם יתר ממני. כַּפְרִי־חַם, שמסתכל בהוד שבהוד אשר לבריאה, יספר לכם יתר מן אסיר־העיר, שנענש לעבודת פרך לכל ימי חייו! כי מה אני רואה בל"ג בעומר? פסת רקיע הכלת מראה־אֵפר מפני האבק הרב אשר באויר, עמוד כסף החי בתֶּרְמוֹמֶתֶּר שבחלוני — ארוך יתר, פרחים נמכרים בחנויות, או בידי הנשים והנערים ברחוב. גם כלי משחק ילדים מְחַקִּים את זמרת הצפרים, ממש כבעלי מלאכת חרוזים, שאין בהם ניצוץ שיר, עשוים לחקות את המשוררים.

לוא היו לאביב רק הוד והדר כאלה שאני, העירוני, רואה, מסופק אני, אם מסוגל היה לעורר את בעלי הפיוט להנעים לו כל כך זמירות. אנחנו העירונים שמחים על האביב, בשביל שהוא פוטר אותנו מדאגת פחמים, גם יתננו להחליף את אדרות השער הכבדות במעילים קלים. אבל ההרנן ירנין את לבנו בתפארת מראהו, השואפים אנו אל קרבנו את שפעת בְּשָׂמָיו המשכרים, השומעים אנו את נגינותיו? הֲהַטֶּבַע יטביע את חותמו על חיינו ועל הלך רוחנו? ואם עושה הוא פעולה במזג הנפש ובתכונת הרוח? כבימות הגשמים כן גם בימות החמה אנו עוסקים בשאלות... ובצרות.

ווודעים אתם — אימתי אדם בריא בגוף ובנפש, אימתי כח דמיונו עשיר? כשהוא נשאר במשך כל ימי חייו כתינוק אצל שדי אמו — הבריאה! נעתק משדי אמו, הוא מִתְנַוְנֶה והולך, לוקה בשקרופל רוחניים, נופל לתוך מרה שחורה מבוערת ונבערה, שנוטלת את כחו והופכת לו את החיים למשא. העצבות הכהה היא מחלת העיר. מי שרואה בכל שנה ושנה אחרי חורבן־החורף את תחית העצים, את תחית העשבים, את תבואת האדמה הצומחת מן הזרעונים הטמונים, בעל כרחו הוא מאמין בעתיד, ע"כ אין מפלגה של בנ"א כה מאמינים ובוטחים כעובדי האדמה.

וע"כ כל זמן שהיו אבותינו עובדי אדמה לא היו המחוקקים והנביאים צריכים לדבר אליהם הרבה ע"ד עולם הבא—רק כשנתרחקו מעל אדמתם.

ואני נכד נכדיהם — משוטט לבקש את דרכי, מחפש למצוא את הברית עם אותם הרוחות הגדולים, הענקיים, המגיעים עד לשמים, שהיו חזקים מכל העולם, עצומים כהמלכים שעל אדותיהם תסופרנה הגדות; והנני רוצה להחיותם. כן, כן! אני, אנחנו נחיה את העולם הגדול ההוא.

את העולם אשר בו היו החיים כה פשוטים ואמתים, בו כל כח דָּבָר

האלה ע"ד מות אמי — רעל כלב שוטה לא עורר בי כל כך תעוב, מראה רציחת ילד — כל כך זעם כאמירה זו.

הפראים היו והם עוד עושים גלגלות חלליהם לגביעים לשתות בהם את משקיהם; כמדומה לי — רק את גלגלות חללי אויביהם. ואין אני יודע אם יש פראים שותים מתוך גלגלות הוריהם.

ואין אני יודע אם יש בעולם סופרי עתים, שעושים מעשי עתים, מעשי אומניות — באסונותיהם של עצמם.

והדבר שהיה בקישינוב הרי הוא לי כאסון של עצמי — כמו שאני יהודי!

בימים הראשונים באו מכתבים רבים אל המערכת: מכתבים כתובים בבהלה, כתובים בתחנונים, כתובים בכתב מטושטש — שאין לקרוא אותו. ואני שמתי את האחרונים למשמרת. כן צריכים היו מכתבים מקישינוב להכתב.

בין המכתבים היו גם כתובים בסלסולי מליצה, ומסיימים בחצאי מקראות. כמה אדם כזה הוא מליץ „דורך אונד דורך", עד כי גם בשעה שחרב חדה מונחת על צואריו, פסוקים יוצאים מפיו ומתחת עטו!

וחוץ מן המליצה יש בכמה מכתבים גם טֶנְדֶנץ. כותב א' חותם ב„התעוררות": הרואים אתם מה הסוף? כבר אמרתי לכם פעמים רבות, כי כל זמן שאנו שרוים וכו'.

כנראה, הוא מן המטיפים הציוניים הקטנים. מצא מצא לו תנא דמסייע!

חשבתי כי מאורע־ענקי כזה ממית את כל המלאכותיות, את כל הצדדיות, את כל המליצות, אבל בכמה מוחות הוא מהלטש ומתראה רק בזָויות מיוחדות.

ואז יבואו המתנדבים, וביניהם בוחר אני את אלה אשר מהרו להתנדב — לא רק בשביל „יפה שעה אחת קודם" (bis dat qui cito dat), כי אם בשביל ההתפעלות.

יודע אני עיר אחת, אשר בה פנו אל איזה גדול בעושר ומוכתר בנמוסי הקהלה, ואמר: נראה, מה יעשו בני עָרים אחרות, ואיך יעשו... „געמאַך!".

והוא אדם הגון מאד — מהיכי תיתי?

אלא שהוא דומה אל האשה ההיא שפגעה בה חברתה בשוק, והיא נושאת כד מלא חלב, וספרה לה: השמעת ברײנה יאכנה? פעריל חברתנו מתה!

והשומעת השיבה למספרת: קחי נא את כד החלב מידי. ותקח המספרת את כד החלב מידה, ואז כשהיו ידיה ריקות, ולא התיראה עוד פן תשפוך אף טפה אחת מן החלב, החלה לספוק את כפיה ותיליל: הוי פעריל, הוי פעריל!

והנני מטייל ומטייל מן היער אל השדה, ומן השדה אל העמק, ויצמחו הפרחים לרגלי, והנני שומע את דפק-הטבע ואת נשימתו, והנני רואה בחבק ענן הערב ועב-הבקר את הגבעות בחיקם.

ומשם והלאה — עקבות דברים שיש בהם רוח חיים, עדר צאן, ורועה, עוברים, ואבק רב עולה, ואדם השמש בבואה זורח עליהם, ודומה אני, כי גם אלה הם חלקים מן הכל. ודומה אני, כי הנני יכול להכנס לכל עץ, ממש להכנס, ולהיות עמו לאחד, ודומה אני כי הנני אחד גם עם כל היקום מסביב — רק בתבניות שונות אנחנו.

כוכבים, סלעים, פרחים, מעינות מים — האח! הנני שואף אל קרבי את הטבע המלא והחם. הנני בן האביב, בן האדמה. אין אתם מסכימים? דינים אתם קובעים כנגדי?

הנני כיער הזה; להלמו יוכל הרעם, אך להפסיק את צמיחתו — לאו באלף רבתא! כל זמן שלא נרקב. הנני צומח לי לעצמי, באותה nonchalance אשר בה יצמח היער. זאת היא „אררַאָגאנץ" — השם ישמרנו!

ובאמת לא דקדקתי כלל באמרי שהנני סגור בעיר. להפך, הנני נודד כעת, וגם את הדברים האלה הנני כותב בשעת טלטול. הנני נוסע לקבר אבות, ובראשי יער עם אלפי צפרי זמר ושירית וקינות. הגלגלת צריכה לקושי מיוחד, לבלי התבקע.

ראשית — למה הלכתי. אעשה חקירה ודרישה והשבון הנפש, כמו שאומרים: אנאליזה פסיחולוגית.

אפשר שהלכתי בתור ספציאל-קורספונדנט, ריפורטיר, כדי שאוכל להודיע חדשות, להכריז, לקשקש כזוג?

באמת אני אומר לכם, כי לוא כן היה, אזי לא ראוי הייתי, בעיני עצמי, שהאדמה תשאני על גבה.

זוכר אני את היגון היותר עמוק אשר פרש קדרות שחורה על תקופה אחת בימי חיי: יגון אבל אמי! צערי ודמעותי היו כל כך מצומצמים בקרבי, כל כך עמוקים, עד כי חשבתי כל סמן חיצוני כחלול הקדשים: גם ההספדים גם התנחומים היו לי כנגיעות לא נעימות, כמו חודרת איזו כף קשה וקרה לתוך מה שהוא טמיר מכל טמיר בחדרי לבי.

ולוא אמר לי אז איש, כי ראוי הדבר שאודיעהו לכל פרטיו, מפני שהוא דבר חדש, והבריות רוצים לדעת, ועלי להשקיט את תיאבונם לחדשות בידיעות

מימשלה (ומלכותא דארעא הלא היא כמלכותא דרקיעא!). ואין המלכות רואה את עצמה נעלבת, אך היא משיבה הן או לאו, ואם לאו — היא מבררת מדוע.

גם את האפיפיור שואלים — אע"פ שקיימא להון, כי אין האפיפיור עלול לשום טעות, וזה הוא אחד מעיקריהם, ואם כן אין מה לשאול, ובכ"ז שולחים שמה שליחים, וסגל חבורה, וקוראים שם בקשות והצעות, ומשפיעים על השטה ומטים אותה לכאן ולכאן.

הרבה פעמים שמעתי מפי החרדים או החסידים: ראו, איך עמים אחרים מכבדים את הארכי הגמונים, את המיטרופוליטים שלהם, והיו נא לכם למופת!

טוב הדבר! יהי זה למופת! נניח, שהנידון דומה לראיה; נניח, שאנו צריכים למופתים, ונזכור, כי אפילו הוואטיקאן מקבל שאלות והצעות, וגם מוסר תוכחה — הוואטיקאן העומד על עיקר אי-הטעות, המנצח על השגיון!

ואנו, שכלל גדול לנו: אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא — הרשות לנו להאמין, כי אלה שלנו לא יוכלו לטעות?

ובכן הנני שואל, איה הנדרים והנדבות, ואיה הזכרת הנשמות וההספדים?

אין אני רוצה לריב עמכם הפעם. הננו עומדים כולנו על הקברים, ולא עת ריב לנו.

אתם תאמרו: מה יתרון בהזכרת נשמות? אמנם אין כל יתרון, אבל — יש דברים שלב האומה דורש אותם, ואי אפשר גם לומר לאיזו מטרה, ומה התועלת, ומאי קמל"ן

הלב דורש — אין הוא מדבר, אין הוא יכול לבאר מדוע; זה הוא יתר ממה שיש לדבר; וגם אין דנים פה ע"ד הפרוטות המועטות; פחות, או יותר הרסו המחריבים, פחות או יותר נשיב. אבל הלב! מי שאיננו משתתף בעת הוא מוציא את עצמו מן הכלל — או הוא מראה, שאין הוא יודע מה אבלו של עם, מה כבודו של עם, ומה קדושה.

הנקראים בשם קדושים הלא צריכים יתר מכולנו להבין את ערכם של הקדושים האמתים, שדמם נשפך כמים על קדוש השם.

מפני שאין ספק בדבר, וככל שאני מוסיף לחקור, כן מתחזקת בלבי ההנחה הקבועה, שאין שום סבה צדדית, אלא פשוט כפשוטו: ההיסתוריה העברית חזרה לתקופה של קדושים.

כי יודעים אתם שלא היו שום טענות ותביעות לא לאותם הזקנים ולא לאותם הילדים ולא לאותן הנשים, לא טענות של מקום, שנולדו בעיר, לא טענות

זאת היא מדרגת אבלם של אלה שאמרו: נראה מה יעשו אחרים, יוסד ועד, יושם סדר וכו' וכו'.

ויה אדבר על אדות הרשעים אשר לא אבו לתת? רבותי! אחרי כל חליפות הסגנינים מימי העברית העתיקה עד היום נשארו שתי מלים שאין להן חליפות: צדיק ורשע. זה הוא גדר נצחי, אשר לא ישונה.

ויש לי שאלה פסיחולוגית, שהנני מתקשה בה זה ימים רבים: אדם שהוא מטבעו בעל לב טוב, ויש לו שיטה רעה. למשל, הוא מתבולל; הוא חושב, לפי שיטתו, כי ליהודים במדינה אחת אין רשות להשתתף בצערם של יהודים במדינה אחרת. לדידן זו היא שיטה מהרסת ומחזירה את האומה העברית לתהו, אבל אפשר להבין גם שיטת הרס. זו היא שיטה לא-עברית, מתנגדת לעברית, ובשעור ידוע גם אנטישמיית, מפני שהיא מתכוונת לעקור את היסוד, את הגזע — אבל היא שיטה. אך שערו נא בנפשכם איש טוב ומרגיש, כשבאים אליו ומספרים לו, והוא בעל לב, ושיטתו לא תתנהו להראות צערו — מה מנצח בקרבו?

והנני מודה ומתודה, שאין אני מבין את האיש הזה. הוא מורכב יתר מדי, הוא לא-טבעי יתר מדי הֲבָנָתִי, אי אפשר להבינו, מפני שאין בו עצם אחד, מפני שאין בו מתום, מפני שהוא קלוע בין ההפכים.

אבל מניח אני חידה זו, והנני מציין רק דבר אחד: ק. היא זבולא בתרייתא לפרעות, וזבולא בתרייתא לרחמים. מי שאיננו מצטער בצער הזה, מי שאיננו משתתף בצדקה זו — כבר יצא מכל הכלים.

זו היא כמו בחינה. אוי לנו, שהננו צריכים לבחינות כאלה! נוכל להראות אח"כ באצבע: הנה האיש אשר גם בעד ק. לא נתן! הנה קצה ההתבוללות! יתר מזה — אי אפשר.

ואיך נפגשים הקצוות באפן מגחך! כמדומה לי, והלואי שאטעה, כי גם החסידונים שלנו, אנשי שלומנו, נתנו עד היום אך מעט קט.

והנני שואל את הרב הקדוש בעיר ג., אל נא יהי לו דבר זה לגנאי, ואל יחשוב איש מ„המסתופפים", שאני רוצה להתגרות ב„מעבק"ת", אם עד היום קרא לנדבות, ואם נכון הוא לקרוא לנדבות בימים האלה, כשיתקבצו החסידים, ואם כבר נערכה הזכרת נשמות להרוגים.

והשאלה הזאת היא סובבת סובבת גם אל הרב הקדוש בא., ואל אשר בג., ואל אשר בב. ובכל המקומות שהם נחתים שם.

בפרלמנט קוראים לשאלה כזאת „אִינְטֶרְפֶּילַצְיָא". מציעים שאלה אף לפני

והנני מתהלך פה מקבר לקבר, ובוכה עד אכזריות, עד שהלב נהפך לאבן— ומסביב אני רואה אבנים ומצבות, אבנים ומצבות. טמן טמנו פה בני אדם, ותחתיהם נראה רק אבנים ומצבות.

ואצל הגדר מֵעִיף עֲנַף לִבְנֶה אל מול פְּנֵי ריח מְחַיֶּה, ואני יוצא משם אל המרחב הריק ואל היער.

אפשר שהאדמה אשר זרעו אותה מלח תצמיח שושנים?

והנני מטייל משם והלאה. ערבות שחורות ועצי התדהר עומדים כחולמים. נשימה מתוקה ורכה של צער ענוג מלפפת את כולי.

ל"ג בעומר! חיים! הפסקה של אבל!

כהיפה המבקשת לעורר את אהבת החן, מראה אך קצה פניה. אפס קצם. פסת חיים, יום אחד, הפסקה בתוך הימים השחורים הנמשכים והנמשכים לאין סוף.

ומה ילד יום?

ה.

חק החיים בעולם השפל הזה. — כל דבר במקומו! — מה קול-שוא בנגינה? — מה זווג שאיננו עולה יפה בצבעים? — הטבע בתור אידיאל של „כל דבר במקומו". — הקוים והשרטוטים של הטבע. — החק הזה בעולם האמנות. — היש הרבה מיני יופי, או רק יופי אחד? — כלל „כל דבר במקומו" בחיי עם. — עלבון מעמד עמנו בבחינה זו. — כל דבר שלא במקומו! — הקפיצות האחרונות בהתפתחותנו. — לא-טבעיות הדבר. — איך תהיה ההתפתחות לפי טבע האומה? — איך תהיה אף באפן קרוב לטבע? — הנני בורח מן הסכסוכים אל הטבע. — ציור המנוחה. — לא פעלים, כ"א עצות. — דוגמא מעיונים, שהם נכונים לעצמם, אבל אינם במקומם הנכון. — טענה ע"ד „אגודת סופרים". — חותמי ברכה בעת 25 מעלות רעאמיר.

במשך כל הימים האלה רעיון אחד ממלא את לבי, והוא, כי בעולמנו השפל הזה צריך אדם אך לדעת, איך לשים כל דבר במקומו הראוי לו, ואם זאת עשה— הכל עשה.

ובעה"ב שסע אותי בדברים, באמרו: חובתך לספר את קורות השבוע, ולא להביע דעות. אפשר שתדבר ע"ד בילגרד?

של אנשים פרטיים, לא טענות של אותם שהרגו, שחמסו, כי אם ... הטענה הישנה המכוננת אלינו — כולנו.

ובכן — טוענים על כולנו, ומהם גבו.

על זאת יודו לכם גם המקטרגים; על זאת יודה גם קרושיוואן. גם הוא לא יאמר, כי מחלקת בין אדם לחברו היתה בין המכים והמוכים, אך שנאה אל הכלל. הוא יוסיף לאמר, שלשנאה זו יש יסוד.

ולוא יהי כן: יש יסוד. על כל פנים מן הכלל נטלו את הנפשות ההן ובעד הכלל הומתו, ורוח האומה העבריה מרחפת על קבריהם כנשמה אחרי פרישתה מן הגוף.

והנני חושב, כי האומה העבריה לא תסלח לשום איש שמשתמט בתירוצים ומתעלם ושוהה—בימים האלה. לוא גם יהי רשכבה"ג.

הֲשָׁמַע תִּשְׁמַע כנגדכם מחאה מסוף העולם ועד סופו — אם תעמדו מנגד, או אם תאמרו, כי ק. איננה מאותה הגמוניא, מאותה איפרכיא!

ואפשר שתערערו, כי אותם בק. אינם מדקדקים במצוות? אמת! אין הם מוסרים נפשם על קדושת השם באכילת דגים ממולאים, או באמירת הרבה תפלות, ועוד כאלה מהדברים שאינם עולים בהוצאת פ"א, ושהם מביאים גם תענוג ידוע, ביחוד למי שהוא רגיל בהם. לא! הם רק נפלו חללים תחת הקרדום, הוצגו כלי ריק.

הצעיר בהם סבל בעד היהדות יותר מכל הקדושים שבעולם -- אבל לא חפצתי הפעם לריב.

נניח, שאתם סובלים בעד היהדות, אתם מתאנחים, אתם מצטערים — טוב הדבר! אבל תנו נא אות, כי יודעים אתם לשים כבוד לקדושים!

והמחשבות מתרוצצות בלבי, והנני הולך ונודד, הולך ונודד, מבית הקברות לבית הצדקה, ושוב לבית הקברות, ומעיר לעיר, ומקשיב ורואה, הוי, כמה אין אני חפץ עתה להיות מודיע! הוי, כמה לא באתי הלום בשביל חדשות! ובכל זאת הנני אנוס לעשות גם את האומנות הזאת.

סלחו לי, אתם הצללים.

דבר=מה משך אותי אליכם. כשאתם עומדים על ראש הר גדול, אז כמעט מושכת אתכם התהום; גם הים מושך. כל דבר גדול מושך. התרים יספרו לכם, כי גם הַלוֹעַ של הר=געעש יש לו מעין כח מושך, לא רק מפני שאדם מתאוה להסתכל לתוכו, כי גם מפני שהוא ההפך מן ההויה. ורוצה ההויה להכיר את האבדון.

„פרופיסורים חדשים"; אוהב אני יותר מכל את ילדו של האב המלמדהו ב..דלות אבטוריטטית כל מין שטות, שלא היתה עולה מאליה על מוח הקטן.

כי אמנם עונות האולת הם הרבים בכל העונות.

ואומר אני, כי זה הכל! מה זה אדם גדול? היודע מקומם הנכון של כך וכך דברים וקובע אותם שם. וגאון מה הוא? היודע מקומם הנכון של הרבה, הרבה דברים, ומשים אותם שם, או גורם שישימום שם. גבורה יש בעולמנו זה למי שיודע לראות, בשעה שאחרים מביטים ומחפשים. הנביא הוא מי שעיניו הולכות ורואות כסדר את שלשלת הסבות והתולדות, ומן היא והלאה תולדות התולדות. וע"כ ברור לו העתיד, והוא גם מכוננהו. אין אדם יכול להיות מחוקק, אלא אם כן הוא יודע להתנבא, כלומר רואה מקומם של דברים גם בעתיד. מי יוכל, מי יעיז להתערב בדבר הנהגת בני האדם, אם אין עיניו רוואות את קצה הדרך, או אם הוא רואה את קצה הדרך, בלי ראות את כל ארכה, את כל תַחֲנִיוֹתֶיהָ, את כל אשר עד הקצה? למאורעות העתידים לבוא יש מקומם ההגיוני בהמשך העתיד, ואין אדם ראוי להיות מנהיג באומה, אם אין הוא רואה בעתיד את מקום התוצאות. הנהגה שאין עמה ידיעה זו מביאה את האומות לאבדון. ובכ"ז יש אומות שאינן אוהבות את מי שיש לו סגולת הדעת הזאת, ויש שהן מבזות ורודפות אותו, וזה דבר מובן, מפני שאין הן יודעות את אשר הנביא או המחוקק רואה בעתיד; הן שונאות ומבזות אותו עד שהעתיד, אשר על אדותיו התנבא, מתקיים, ואז — הם מזכירים את שמו בכבוד.

— מאורעות סַפֵּר לנו, דברים של ממש, אומר בעה"ב...

— מחל נא! הנני אומר, כי מנהיג האומה ראוי להיות מי שיודע מקומם של הדברים ההולכים ובאים זה אחר זה; ועוד אני אומר, כי הָאָמָּן, הוא מי שיודע מקומם של דברים, שכבר נמצאו.

האמנות היא — חפוש המקום הזה; הגאוניות היא היכלת למצוא את המקום הזה תכף, בלי יגיעות, כהרף עין; הכשרון הוא — יגיעה, שמצליחה לשים את הדברים במקומם הנכון. מי שמתאמץ להבין, להשיר ולהשיב את ההרמוניות שבעולם, הוא נדבק במדותיו של הקב"ה ונעשה שותף למעשה בראשית, בגבול הכח האנושי, וזו היא הבחינה העליונה של האמן. בכ"ז, יש אמנים רבים שאינם משערים לא את המטרה ולא את החובה, וחושבים הם שהם ממלאים חובת האמנים כשהם מחקים את הדברים הקבועים לפניהם, כשהם מציירים את הבריות העושות תנועות שונות, לבושות או ערומות, או כשהם מספרים מעשיות... הם מערבים את האמצעי עם המטרה וממירים אותם זב"ז. כי אין המטרה חקוי

ואני מוסיף להביע דעות, ואומר: כל הפורעניות שבאות לעו"לם, בין במדינה, בין בחיי איש פרטי, בין בספרות, או במלאכות היפות, אינן באות, אלא בשביל שאין בני אדם יודעים לקבוע את הדברים על מקומם.

ועל כן אני מסדר ומסדר; אין אני מתפאר בעבודתי זאת: הסדר צרך טבעי הוא לי; יסורים אני סובל בראותי דברים או מעשים, נסחבים ומושלכים ומעורבים הנה והנה, תהו־ובהו. כשהענין נוגע אל עסקי שלי, אני ממהר להסיר תכף את הערבוביה, כשהיא רק מתחלת. וכשהענין נוגע אל אחרים, הרי אני אנוס לחגור כל כחי למען עצור ברוחי, לבל אשלח יד לתקן ולהישיר את הדברים שנתערבבו, על אפם ועל חמתם של בעליהם. זה יצר סוכן בי, תקיף מרצוני: בכל פעם שאני רואה אדם אמלל מחבל את נפשו ומשחית את מעמדו על ידי לא־סדר, אני מחפש תכף את הרפואה, ועוד לא אירע לי שלא אמצא אותה מיד. וכשאני מוצא אולת — רוחי קופץ עליה, כמו על טרף, וישמידנה בקצף. אני מודה ומתודה: בקצף! בלי זכור, כי בקרב לבי צפון הרגש המכריח אותי לעבודה להשיב כל דבר על מקומו, אני מתקצף על האולת הרבה, שמטרידה אותי כל כך!

אפשר שאני בעל צדקה־קצת? מהיכי תיתי! כל יהודי הוא, בגדר ידוע, בעל צדקה־קצת, אבל רואים אתם, והודאת בעל דין כמאה עדים דמיא, שאין אני ראוי לגמול לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, מפני שהצדקה שֶׁבִּי נעשית אך לרגל אהבת הסדר, ואם לא לגמרי, עכ"פ יותר משהיא נעשית ע"י אהבת הָרֵעַ. האוהב אני אותו, את הָרֵעַ? אין אני בטוח בזה לחלוטין; הוא מכעיסני תמיד בשקדו לעשות כל דבר באפן רע ולקבוע כל דבר „הראש למטה והרגלים למעלה". ראשית, אהבה כאהבתי, שהיא זרועה ונפוצה על כל כך בריות, על כל הבריות העובדות, היא: אהבת־עצמו פועלת, רחבה, ולעולם אין אני עושה רעה לעצמי בשביל טובת הָרֵעַ אלא בשביל להרגיע את עיני ואת רוחי ע"י מראה הדברים שהושבו על כנם, ע"י הסדר המושב, ההגיון המוצל, ההרמוניה המתוקנת, שהעדרם ענה אותי עינויים קשים.

אהבה — אולי יש בלבי באמת אך לחללי אי־סדרים, לחללים אשר לקו על ידי לא־סדרים, בלי אשר חוללום. ובגדר זה אין אני מבחין בין אמונות, בין עמים, בין שבטים, אפילו בין החי והמדבר. רחמי מתעוררים בכל כח גם על הסוס, שהָרַכָּב דופק אותו בשוט עד זוב דם, תחת אשר די היה למשוך את הרסן משמאל מעט, תחת משך אותו מימין; אוהב אני את החולה, שקרוביו, מרוב התרגשות, ממיתים אותו ברחמיהם, בטפלם בו יתר מדי, ובסחבם אותו בכל פעם אל

מרגישה את רצון האל, ושואפת לצד זה. מטרה אחת לאמנות ולחכמה. האמנות מרגישה, והחכמה חוקרת ובודקת, אבל שתיהן נפגשות אחרי כן בנקודה אחת. עתידה החכמה לבאר מדוע פעלי אמן הם יפים או מכוערים. חכם הפיזיקא וחכם הנגינה כבר באו לידי הסכם, ועתה כבר אנו יודעים איזו הברה בנגינה היא מוטעת, ממש כמו שחשבון חסור או כפל הוא מוטעה. עתידים אנו לדעת גם בדרך זה איזו הזדווגות של צבעים היא כוזבה, ג"כ מטעם הנ"ל, והחקירה תבאר סבות כעור איזה ציור, כשתגיע לידי שלימות להביא בחשבון את רעידות גלי האור בדיוק כל כך גדול, כמו שהיא כבר מביאה עתה בחשבון את רעידות הקול.

כה הרביתי להרצות את דעותי, ורק כאשר ראיתי כי כל אשר מסביב לי — כבר חטפתם שינה, וכבר השמיעו קול נחרה, אמרתי עם לבי: בשעת 25 מדרגות חום עפ"י רומיר צריך לספר דברים יתר ממשיים.

ואני הלא רק דברים ממשיים, הוי, ממשיים יותר מדי, אמרתי לספר, וכל זה היה רק מעין מבוא. ואמנם ההקדמה גדולה מן הספר. קראו לזה דרוש, אמרו שכל זה כבר נודע, ומה קמלי̇ן, א' שכל זה איננו נודע, ואין לנו עסק בזה כלל, הרמוניות, צבעים, וזו מכה־של־אמנות. שמבלבלים בה את המוח בעת האחרונה — למה היא באה? למאי נפקא מינה?

אמרו מה שתאמרו; אני חפצתי לדבר אך על אדות הסדר אצל אחב"י, וע"כ נכשלתי בדרוש. חפצתי לעקור מן השרש דעה אחת שנשתרשה, בעוה"ר, עמוק עמוק, והיא: כי חוסר הסדר הוא אחד מן החסרונות. מהיכי תיתי! חסרון! אי אפשר שיהיה עם נקי מכל חסרון. לאחרים יש חסרונות אלו, ולנו יש אלו. וגם „עם מחלה זו אפשר לאדם לחיות מאה ועשרים שנה".

הלואי שהיו הדברים כך! בעוה"ר, אין הם כך! ואין אנו יכולים „לחיות מאה ועשרים שנה עם מחלה זו".

הדברים נמצאו אצלנו! Rumpelkammer — הכל יש! אבל הכל הוא שלא במקומו. ואנו צריכים להיות רק מסדרים. האידיאל של מנהיג עברי בזמננו ובמקומנו הוא בעיני: סדרן, אפשר מפני שאני הנני מטבעי סדרן, וכשאראה דבר מונח אף על השלחן שלא במקומו, כל עצבי מזדעזעים.

וזה הוא הדבר אשר אמרתי למר שמערילזאהן, והוא לא יחפץ, או לא יאבה להבינני. הנני אומר:

בדברים נוגעים לכלל האומה העברית, אין אנו יכולים להשתתף בעבודה עם אנשים שהם כופרים בזכות־הקיום של האומה העברית, בתור אומה, ולא רק בתור כנסיה דתית.

המראות, אך הֲשָׁבַת ההרמוניה שלהם. אין שום דבר קיים, אם איננו קיים בהרמוניה... הנגינה היא הרמונית הקולות, הציור הרמונית הצבעים; החטוב היא הרמונית הקוים במנוחה, כמו שהמחול האיסתתי היא הרמונית הקוים בתנועה. רבים מתחשבים כחוטבים, או כציירים, בעשותם ערבוביות שונות, למען התענג, או בשביל פרנסה. כשמעשה אמנות עושה בקרבנו רשם של כעור, זה הוא רק בשביל שלעינינו יש איזו ערביביה בקביעת החלקים השונים, שמהם הורכב המפעל... כל מי שיש לו חוש השמע לא־לקוי, שומע בנגינה קול־שוא, ובשרו נעשה חרודין חרודין. ומה הוא קול־שוא? הברה שלא במקומה, שתי הברות שאינן מזדוגות יחד. במלה אחת: לא סדרים. ולא כל בני האדם, אבל הרבה מהם רואים גם מעין קול־שוא כזה בציור, והיינו הך: צבעים שאינם מזדוגים, חצאי גוונים שאין מקומם זה בצד זה.

ואני אומר לכם, הסידי רעי, שגם זו היא עבירה, עבירה כנגד החק האלהי, חק ההרמוניה השורר בתבל. רטט זה שאוחז אתכם כשאתם שומעים קול־שוא בנגינה הוא מחאת חק האלהים, חק ההרמוניה, הנטוע בטבעכם, כמו שהוא נטוע בטבע כלו, יען כי בכל רחבי הטבע לא תמצא דבר שלא במקומו.

אבן שמתגלגלת ונופלת, גבעול צמח שמתנשא ומתעקם, עלה שנפרד ויעף, רושמים בתוך הָרֶוַח קַוִים שהם... שלימות היופי; הקוים האלה הם טבעיים ומוכרחים; כל נקודה מהנקודות שמהן הורכבו הקוים האלה נמצאה במקומה ההנדסי הנכון, ואם נזיזה כדי אחד מאלף שבמילימיטר, ההרמוניה תִשָּׁחֵת. כל הקוים שבטבע נעשים עפ"י השלימות הגמורה הזאת; אף קוי הדברים הטבעיים, הנראים בעינינו כמכוערים, הם קוים יפים, הם היופי השלם, יען כי לוא לא היו היופי המוחלט, כי עתה לא היו יכולים להמצא בטבע, והיסודות שמהם הנם מורכבים היו מעופפים ושואפים כאו"א לצדו למצוא את מקומם הטבעי.

אין הטבע עושה שום דבר נאה. נאה — זו מלה אנושית, ואין הטבע יודע אותה. הוא עושה אך את היפה, ר"ל את ההרמוניה. ואנחנו רואים, או לא מוכשרים לראות ההרמוניה זו.

ובעה"ב אמר לי: אבל הלא מתלא אמרא — אין לריב ע"ד הטעם.

— אולת, אדוני! זה אחד מן המשלים הנבערים ביותר. היפה הוא רק אחד! יש אלפי אפנים של לא־הֲבָנָתוֹ, אבל הוא רק אחד, אפס כי העבירות כנגדו והטעיות שבנגדו -- מספרם לגיון. בנידון זה צדק המשל, ביעצו לבוערים לבל יריבו לריק בינם לבין עצמם על אדות דבר רחוק ונשגב מהם — כהחק הזה.

הגאוניות מוצאת את החק הזה כהרף עין, בחוש, בנבואה! היא רואה,

שהוא מה שהוא. אין פה טעות בחשבון. הנקודות, שמהן הורכבו הַקַוִים, הן נקודות הנדסיות.

ולאכר זה, לפועל זה, ליחף זה, לסוחר זה. יש מעורר ומשהדל מאחיו, מאלה שגידולם מקרקעו, מאלה ש„טעם דמים שוה״, ויש לו גם משורר שמבין את געגועיו, ונכנס בלא בר בכל חדרי לבו ובורק בכל נימי נימיו, ויש לו גם צייר מאחיו החי עמו ונכנס לתוך תוכו, וידע לתארו כדמותו בצלמו, ולפחת בצלם הזה נשמת רוח חיים, מפני שהוא מחותן עמו. מסופק אני, החיה רודיארד קיפלינג׳ בכל עוז רוחו הכביר, או אנאטול פראנס, בכל סלסול דקותו, או קנוט האמסון׳ בכל בהירות־הבדלח שלו, יכולים להאר, למשל, את היחף הרוסי, או דוגמתו. זאת תצלח לפעמים למשורר־אל, כשקכפר, שלא היה מימיו בויניציא, ויתארנה אותה ואת יושביה באפן שלא עלה גם ביד אלה אשר נולדו בה. אבל אם בשירה יצלח הדבר ביד הגאונים, בחיים — לא יצלח הדבר לעולם. החיים אינם נתונים להשתנות ואינם יודעים קפיצות ודלוגים וזיופים. אנו מסתכלים בחיים, כמו שאנו שומעים קנצרט. יכולות המנגינות להיות איטאלקיות או אשכנזיות, קדש או חול, סגנון קדמון או סגנון חדש. מקום יש לכל הסגנונים. אבל אם נשמע בתוך הנגינה איזו קריאת השכוי, איזו הרכבה שאינה קולטת, איזה קול יוצא דפן, אז נשם ונשאף יחד. לוא יש חרב בידינו כי אז הרגנו את המנוול המפריע. כן הוא הדבר גם בחיים. כל דבר על מקומו! אנחנו כמעט התנצלנו את הכשרון להבין בכמו אלה דברים לפי טבעם. אין אנו יכולים לחוש את אשר יחוש איש טבעי מקרב עם טבעי למראה התחפשות כזאת שפורצת להיכו מן החוץ. לוא היו אחרים באים ומתבוללים להוכנו, בטוח אני, שהיינו גם אנחנו חשים את הרגש הזה. יש גם לנו טפוסים ידועים — לוא גם יהי הטפוס של ר׳ טרייטיל! בחשבנות־בית, שיש לנו, רשאים אנו להתחשב עמו ולשלם לו לפי מדתו או לתבוע ממנו תביעות, אבל אין הוא מבוער מצד עצמו, מפני שהוא יליד אפני חיים. יליד סבות היסתוריות ידועות, בו נתגשמו המסקנות מן המאורעות, דרכי החנוך והמנהגים שקדמו לו. הוא לא התחפש לעינינו על הבמה; הוא לא נברא כגולם פתאם ע״י מלאכת איזה בעל מופת; הוא לא נעשה לעינינו ע״י תעמולה, או ע״י קריאה באיזה ספרים: הוא איננו חטף־בריאה, כי אם בריאה, ממין זה או ממין אחר — אין אנו נכנסים עתה לדין עד״ז, אבל הוא מין שיש לו יסוד.

אך נשוה בנפשנו, כי בני עם אחר, שונים בטבעם ובקורותיהם, קראו איזה דברים בס׳ לקוטי הר״ן, או עוד באיזה ספרים אחרים, ויבואו הדברים אל קרבב, ו„מלוש בצק עד חמצתו״ מהרו להתלהב ולעשות את עצמם כהרף עין טרייטלים,

והוא אומר: חוסר סבלנות, קנאות נוטה לצד אחד.

ואני מבאר לו: חביבי! אף לא ניצוץ של קנאות. הנני סובל כל אדם, ולא רק סובל, כי זו היא מלה קמצנית ורעה, אך גם יקר בעיני כבודו של כל אדם, או עם, או צבור, אלא שאני קובע כל דבר על מקומו. הכופרים באומה העברית יכולים להיות מלאים מצוות אחרות כרמון, מסכימים בקיום עמים אחרים, מסייעים לעמים אחרים, ויכול אני להכיר את ערך מעשיהם ולהבין גם את נמוקי מעשיהם, באשר הם שם, אלא שאין מקומם כאן!

— אבל מפני השלום, כדי שלא להקניט, לתועלת הצדקה — הוא מתחנן.

ואני אומר: כדבריך, מפני השלום, כדי שלא להקניט, לתועלת הצדקה— טוב שלא לערב את הצורות ולשתף את שלא נתנו להשתתף, מפני ששותפות מעושה זו עתידה לגרום או לבטול רצונו, או להחלשת רצונו של כ"א — וזה לא טוב; או לסכסוכים יתרים, שיבלו את הזמן — וגם זה לא לתועלת.

בעיני זאת היא רק שאלת הסדר. איש על מהנהו ואיש על דגלו.

והרוח אשר אחזה רבים ותצררם הרחק מהענינים היהודים המיוחדים -- מה היא?

ראו נא טבעם של דברים: ראו מה בינינו וביניהם! עם ומפלגותיו המדיניות, עם וכתותיו בעניני הכלכלה. קרקע תחת הרגלים, על הקרקע רבוצה מפלגה עצומה של אכרים. יש שמצבה רע, ויש שמצבה ייטב מעט. יש לה מחלקת עם אחרים, או אין לה, או עושים הנחות אלה לאלה. זו היא הויה של ממש, מעמד, שבודאי לא ישאר בלי שינוי, מפני ששולט בו כח ההתפתחות. להלאה — מפלגה של פועלים, גם כן הולכת וגדולה; גם כן טענית ומענות, הנחות מצד זה ומצד זה, זעזועים, ומאמינים אנו שסוף סוף לא יחרב העולם, אך יִתְרַצוּ. עוד להלאה מפלגה של סוחרים, מרגישה את עצמה בביתה, מפלגה של פקידים וכו' וכו' אנשי ההשכלה המשפיעים מרוחם לצד זה, או לצד אחר.

זו היא צורה טבעית, וכל תנועה של מפלגה בעם כזה היא טבעית. פה כל דבר הוא במקומו, וכל תנועה היא במקומה. גם כל טפוס נולד לידה היסתורית ויתפתח התפתחות ארציית ותרבותית לפי תנאיו; ואם, למשל, גורקי תאר את „היחף", הוא לא ברא אותו יש מאין, אך הוא מצא אותו קיים, ואפילו היחף הזה — נועז אני לאמר — איננו מכוער, מפני שהוא במקומו, וכיון שהוא במקומו הרי הוא טבעי. היו הרבה דורות שהכינו ואספו טפין טפין את הסבות אשר קדמו ליצירתו של קלסתר זה; היו סבות של טבע, סבות, פשוט, בידי שמים, וגם בידי אדם, שהתלקטו אחת אל אחת, וכמו סך הכל מהסבות והתולדות יצא זה.

בו יש קוים, זויות, עקודים ונקודים מדורי דורות, ומתוך טבעם של אלה.

ואין אנו מגיירים גרים, והבאים אלינו ברצונם — רבון העולם! — לא נחת נוכל להשביעם, ויש שאנו מספרים, או שאנו שומעים ע"ד הסובאָטניקים שבאו מעצמם, והם לפי מולדתם סלאווים, ובחקי הדת היהודית יש שהם מדקדקים יותר ממנו. ושואל אני את האדוקים שבאדוקים מבינינו: כשאספר לו, כמו שספרו לי, כי באיזה מקום בא"י יושבים המגושמים האלה באיזה מספר, ושם כ"כ התחסדו, עד שגדלו זקנם ופאותיהם, וידברו זרגון — איזה רושם עושה הדבר הזה בסתר לבו? — הרי זו רק חטיבה אחת, יוצאת מן הכלל, איזו ראַריטאֶט מוזיאלית — ולא יותר, אבל נשער בנפשנו, כי הדבר הלך ופשט, ויש הרבה מגושמים כאלה שציציותיהם נגררות על כסתותיהם, והם הולכים ובאים בינינו, וממלאים את ה„מזרח", בשעה שיש לנו איזה ענין, אם סוף סוף לא תפרוץ, בכח טבעי, הקריאה מפינו:

— איזה מחותנים אתם עמנו?

הרי אנו כועסים ומתלוצצים, מין של יהודים, על התבוללות המין האחר, הבא מפלכים אחרים, ושומע אותי אומר אל חברי היהודי: פאַן שמערילזאהן, חושב את הכינוי הזה כדבר חסר טעם. איזה פאַן יכול שמערילזאהן להיות? ובשאני בא אל הפלכים שלו, ואשמע אותו אומר אל חברו: יאַקאָוו מאטווייע־וויטש, אני חושב שוב זאת כהתבוללות, שאני מרגיש זרותה, ואין הוא מרגיש זרותה, ואני שואל: איזה יאקאוו ואיזה מאטווייעוויטש? כששנינו באים אל יהודי אשכנזי, ורואים את גרמניותו בשפתו, בשמו, בנמוסיו — המראה הזה מְגָהֶה אותנו, ואת שלשתנו — מראה היהודי בצרפת כשהוא גאוותן כתרנגול גַּלִּי. כל הנגעים אנו רואים בין חברינו — וסוף סוף אין אלה נגעים, כי אם דרכי דבור ונמוסים שמתדבקים בכח הסביבה, בתקף פעולת ההרגל והחנוך, בחוסר ההיקף היהודי שיקיף את כל החיים. במלה אחת: לא בבונה, כי אם לרגל המעמד הזה.

וגם ההתבוללות־בכונה, לפי הנוסח הקודם, אע"פ שהיא מסוכנת מאד. ואע"פ שהיא כופה אותנו עד היום להלחם ולהלחם בה עד רדתה, איננה מסוכנת כמחלה מהלכת זו שהולכת ומתדבקת בימינו אלה, כספחת הרוח, בכח יסוד טבעי, בעקשות ובעורון; מסוכנה — מפני שהיא מתחילה להקיף המונים המונים, מפני שהיא נוטלת ממנו את הכח, מפני שהיא משליכה אל הים הכולל את ענינינו המיוחדים — ולא כלל מפני שנטפלה לאיזה עניני כלכלה.

יכול אני לצייר בדמיוני טפוס של לוחם מלחמת הכלכלה בעמנו, לכשיהיה

ינענע כמהו באגודליהם ולקמט כמהו את מצחותיהם ולהשמיע כמהו חצאי הברות ולחקות איזה מפתגמיו, עוד ביתר התלהבות וביתר נענועים וביתר הברת החוטם וביתר קנאות כנגד אחרים, ובשכחה גמורה, שהם באו ממקור אחר, ושכל טרייטליותם אך תמול היא, לא שלשום ואולי גם לא מחר — שואל אני: מראה זה איזה רשם יעשה? והנני משיב בלי פקפוק: מראה כזה יראֶה בתחלה כקומדיא, ואח"כ יחל גם להכעים. הטרייטלים בעצמם — בתחלה אולי יתעננו למראה הדבר החדש, רק מפני חידושו, ואח"כ אולי יקבלו נחת מעט, ואמרו בלבם: הנה כמה יקרנו בעיני הבריות הזרות הללו עד שהן מתיגעות לחקות אותנו, ואח"כ כל זמן שאלה העושים את עצמם טרייטלים יהיו מעטים, וכל זמן שלא יתפרצו לעמוד במקום ראשון, אולי יחשבו שהדבר הזה הוא מועיל מעט. גם מישום שלא להעיז פנים. אבל משיתחילו הנדחקים האלה להתרבות ולנהוג מנהג זרות כאדם העושה בתוך שלו, מן ההכרח הוא שבקרב הטרייטלים תתעורר הרגשה, שבתחלה לא יביעו אותה גלוי, כי אם ברמיזות עין, ואח"כ ימצאו רק יחידים שיגלו אותה לבריות, ובסוף ימצאו רבים.

— איזה מחותנים אתם עמנו?.. „מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי?"

הוי, יהודים! כל כך רחוק הדבר, עד שכמעט אין אנו יכולים לשער בנפשנו איזה רשם תעשה ההבוללות כזאת. יכולים אנו לדון רק עפ"י דוגמאות. אולי שמעתם את הספורים מן הגֶיטו שבפראגא, אשר ביניהם יסופר גם ע"ד „גוים". שהיו מדברים יהודית בתכלית השלימות? חנויות היו להם בגיטו כיהודים, במלבושיהם כמעט לא נבדלו מן היהודים, היו מגדלים זקניהם כיהודים, ויש שארח בא מעיר קטנה, וסובב בגיטו, ומתבונן הנה והנה איה ימצא מקום ללון, עם מי ישוחח, אל מי יפן, ויהודי „מכל־מפרשט" כזה, בעל תריסין, שעומד בפתח חנותו, פונה אליו ברצון ומזמינו לביתו ולשלחנו, פושט לו יד לשלום עליכם, ומביאו לביתו, ומשוחח עמו יהודית, ונותן לו ליטול את ידיו וכו' וגונב את דעתו. זו היא הכנסת ארחים הביבה מאד, ובכ"ז יש בהתחפשות זו מִיָּדם של תפל, של מצחיק, וגם של מרגיז. ואין זאת אומרת כלל, שיש בלבנו אף טינא כל שהיא אל „הגוים" הנכבדים ההם, אלא שאנו חפצים לראות אותם במקומם, לפי טבעם. ובטוח אני, כי כשהגוים שהתאזרחו כל כך בגיטו נסו להתערב במחלקת שבחברות, ולא רק שבחברה משניות, כי גם שבחברה „חייטים", בזכות זה שגם הם יושבים כאן ומדברים כן ובקיאים בעניני החייטים, היה דבר זה מעורר מחאה עצומה, יען כי באמת, אף ענין כל כך הדיוטי, כל כך מופשט מן הדת והאומה, כענין החייטים, אי אפשר שיתערבו אחרים בו, כי גם

— גם האנטישמיים אומרים כן! ולי יש עוז לאמר, כי בנידון זה הדין עמהם! אומרים הם דברים רבים שהם שקר וכזב, אבל אם יתמלט דבר אמת מפיהם לא יחדל מהיות אמת, בגלל אשר הם אומרים אותו. ישנם דברים שהם אומרים לזדון, כונתם להזיק — ואנחנו אומרים אותו לטובה, וכונתנו להועיל. זו היא פְּרָזה זלה מאד בשוק הדברנים: „האנטישמיים אומרים כן". לנו אין שום עסק אל מה שיאמרו הם, לא אל מה שיסכימו ולא אל מה שיכחישו, אך אשר אנו מוצאים לטוב אותו נאמר. עוד הפעם דבר שלא במקומו. אל לערב את האנטישמיים בדברים שאנו מדברים בינינו לבין עצמנו.

— ומה הוא המקום המיוחד ליהודים?

— המקום המיוחד, לפי שעה, הוא האויר שהם תלוים בו. קלקלות מבקשים לתקן, כושלים להקים, רעבים להשביע, עצלים לעורר, חלשים לרפא, בוערים להחכים, ילדים לחנך, החסרים אנו כל אלה? על כל קוץ וקוץ שאלה, בכל אבר מחלה אחרת, על כל צעד פגע, על יד כל הצעה—ספקות! לצד כל מנהג — תקלות. אנו צריכים לעבודה ממרקת גופו של כל יחיד, ולוא ירב מספרנו שבעים ושבעה, קמץ נהיה בפני ארי העבודה המיחלת לנו. לכל אנו צריכים: להתנדבות, לרגשי העלומים, לעצת הזקנים, לגעגועי השואפים, לכח המדמה של המשוררים, ליופי של אמנים! כל מה שיש לנו הוא כטפה מן הים מול הצרך הרב, ועדיין אין אנו יודעים הנכבוש את ההר הגבוה הזה, אבל עלינו לגרוף מַשְׁפָּלה אחרי משפלה, ואיך שיהיה, אם אפשר יהיה להצליח בדבר מה, רק אנחנו בעצמנו נוכל לעשות דבר מה. הכל אומרים לנו כן, אף הצדיקים אף הרשעים שבין האומות. זה מובן. כל עם דואג לעצמו, ומומחה לענינים שלו יותר מעמים אחרים. אין זו דרישת מפלגה, או כאשר קוראים לזאת חסרי הדעת: נאציונאליזם, אך זו היא סִימֶטְרִיָה, כלומר מדה נאה בהתחלקות העבודה. אנחנו חסרים לגמרי את הסימטריה הזאת. הכל הוא מעורב בינינו. לא התפתחות ולא גדול, כי אם פזיזות והזדעזעות. כסבורים אתם שהולכים קדימה? לא! דוהרים וקופצים קדימה, מעופפים קדימה, במסע הברק. ועפ"י רוב כאותו מין של אוטאדידאקטים, שאין להם כח הסכל לקנות ידיעת נטיות הפעלים על בוריה, או לסגל להם את יושר הכתיבה, מפני שהדבר הזה דורש זמן וטרח, ומיד הם עולים הגגה אל העיונים הדקים מן הדקים הכתובים בשפה ההיא, וממהרים לאכול ולכלות, לאבול ולבלות, ועוברים ממדור למדור, בלי התחלות, בלי עומק, בלי מתינות, וגם בלי יכולת להשתמש אח"כ בעולם המעשה בידיעות מקוטעות. גם בקנין השטות והדעות יש מדה זו. יש

לנו עם מסודר. מי שאומר שאין עניני הכלכלה צריכים טפול, הרי זה פתי; מי שאומר, שהתבנית הצבורית שנכונן אנחנו תהיה בפעם אחת שלמה ומשוכללת כל צרכה, הרי זה בעל דמיון. ודאי עיקרי מבעי בני האדם שוים הם, ומה שנראה בעמים אחרים, אותי נראה, בצביון נאות, גם בעמנו. וכן צריך להיות. אז תעלה ותבוא מחלקת בעה"ב והפועל ושאלת הכלכלה והנחות ותקונים וכו' וכו'.

— ידענו את הפקחות הזאת — שסע אותי איש בדברי. אתם חפצים להעמיד את השאלה ב ת י ק ו — כהלכתא למשיחא.

ואני מוסיף לאמר: זה הוא רק צד אחד. זאת תהיה התפתחותה הטבעית של שאלת כלכלה עברית, ולא אני אשם בדבר, שזה הוא מן העתיד. לפי דעתי, קרבת העתיד הזה או רחוקו תלוים בנו. בידינו לקרבו ובידינו לרחקו, וע"כ טענת עתיד רחוק היא טענה ריקה. ישתדל כל איש, ואתה הטוען בתוכם, שהעתיד הזה יקורב, ואז נשיגהו, ואז לא יהיה מקום לטענתך שהוא רחוק. הרי אתה מרחיקו, ואתה טוען שהוא רחוק! הפקחות של ערמה לא בי, כי אם בך נצנצה. אבל גם בהוה — יכול אני לשער בנפשי, כי בארץ מן הארצות נטעו היהודים לתוך הקרקע, לא שקבלו זכיות והם שטים וצפים כשמן על פני מים, כמה גבירים וכמה מלומדים, או כמו שאומר ד"ר י. משורר: סוהרים קטנים, רואי־חשבון קטנים, רופאים קטנים, וכו', אך גדלו לתוך הקרקע, „הייניינגעוואקסען" עם שדרה, לפי הערך, של אכרים, עם שדרה הגונה של פועלים, ועליהן סדורות ומונחות השדרות האדריות, ואין שום שאלת משפטים, ואין שום צל של מצב מיוחד. אני אינני יודע מצב התבוללות כזאת לא בארץ המיניסטרים היהודים כאיטליא, ולא בארץ הלורד־מאיר היהודי וגבירי הוועסט־ענד ואביוני האִיסט־ענד... אינני יודע מצב כזה, אשר עוד לא יהיה טבעי, אבל יהיה עכ"פ קרוב לטבע. בכ"ז יכול אני לציירו בדמיוני — ואז אפשר גם לתנועה קרובה לתנועה טבעית, דומה לאותה תנועה שנראה כעת על שדה שאלות הכלכלה בקרב עמים אחרים. זה יהיה סוראָגאַט, אבל קרוב אל הטבע.

— ומה אתה אומר אפוא לעשות? — שאלו אותי המסובין. עתה לא יָשנו. האויר היה שְׂבַע־חשמל, כמו לפני סערה.

— רק סדרן אנכי. חפץ אני רק לאחוז בידי אחב"י שתעו למקומות אחרים, לנהלם אל מקומם שלהם.

— אבל גם האנטישמיים אומרים כן!

יכלת לצאת ממך, ובלי יכלת להכנס לתוכך יתר משכבר נכנסנו... הוא בורא תמיד תבניות חרשות; מה שהוא, לא היה מעולם; מה שהיה, איננו שב; הכל חדש, ובכל זאת — ישן נושן. הננו חיים בתוכו, וזרים אנחנו לו. הוא מספר לנו בלי הפוגות, ואיננו מגלה לנו דבר. אנו פועלים עליו תמיד, ובכ"ז אין לנו שלטון בו... הוא הָאָמָן היחידי: מהענין הפשוט בפשוטים עד ההפכים האדירים באדירים; בלי צל יגיעה עד השכלול הרם, עד הדיוק היותר מדויק, ותמיד איזה רוך מתוח גם על הדיוק. לכל אחד ממפעליו יש הויה מיוחדת לו, כל הופעה מהופעותיו היא כמו לבדה, ובכ"ז כולן מתלכדות יחד.

ונטלתני רוחא לשוב להיות איש אדמה, להתמכר אל האדמה ולהשתקע בה; להאָנח ולהנפש מן בני האדם, לשכוח את נפשי ואת זולתי, לשכוב בשמש, להריח את ריח העשב, לחוש את נשיבת הרוח בשערות הראש, לחוש חום מן החום אשר בטבע וקור מן הקור אשר בטבע, לצעוק, בעת אשר המולה נשמעת בראשי העצים, לצעוק כעוף הבר, להוציא מקרבי הכל בצעקה, ואחרי כן, להתדמדם לאט לאט, והכל יחלף, והאור נראה כמו ידעך, ומסביב נוצץ־תכלת, והעין תיגע, ואבן ועץ ועשב מתמזגים יחד, ודומיה מסביב, והנפש שוקעת ומתערבת עם הכל אשר מסביב!... כן אני חפץ לרפא את הלב הרגז ואת מבוכת העצבים המחשבים להקרע!

לסְוִידֶר יש שם גדות גבוהות, גזורות, והוא מתעקל עקולי רביד, בנחש, ועל כל חמשה צעדים ציור הנוף משתנה. האספקלריא על הככר אשר מעבר לנהר הקטן הזה היא רחבה, מרגעת נפש, ומעל כל מקום גבוה מעט, אתה רואה באיזה כלי־מגדיל־הראות שיהיה, אף בפחות שבהם, את ורשה, כמו על הכף. פה ושם על האדמה צרורות של עצי פַּפִּילִין, ממין פפילי־הווייכסל, וביניהם חתיכות יקרות־המציאות, וגולת הכותרת: — כי למרות קרבת מסלת הברזל יש בדידות מוחלטת, דומיה באין מפריע. אך לבלוב האילנות והמולת ה„מקדח", זה נהר־זוטר ועז, מראים אותך לדעת, כי זו היא אמת, ולא חלום.

מלבד יער ונהר ושמים — אין פה דבר, אם לא נחשוב את הבתים הקטנים, אשר נקל להתרחק מהם. מסביב — טבע. אין עקבות בני האדם. והנהר הקטן הזה, כמה נפלאה פסיחולוגיא שלו! כשמו כן הוא: הנהו מקדח אמתי, שיודע לחדור גם במקום שאין מחכים כלל לביאתו. לסמוך עליו כמו על בר־סמכא אי אפשר. ראשית הוא דומה במקצת אל רינאלדינו, וגם גרוע הוא ממנו; כי בעוד השודד הפיוטי הזה, כפי שקראתי בימי ילדותי בספור המעשה, היה גוזל מעשירים ונותן לעניים, הסוידר לעתים קרובות נוטל חלקת אדמה מאבר עני שבעניים ונותן

שהתנפלו על השטה הלאומית בחשק רב, כא תם האוטאדידאקטים המפ־לפלים — אין פנאי ואין סבלנות ללמוד את ההתחלות, כי מה יש ללמוד מהן, מאי קמל"ן פשיטא, הבו את התוך שבתוך, את המלים הגבוהות, ובמהרה — כבר לחכו את השדה הזה abgegrast, כבר אין דבר עוד, אכלו ושרפו, כבר עברו מן הוא והלאה. לא נאה להיות סתם ציוני. פשטות רוה, דבר שכבר נמרטו נוצותיו. צריך ללכת הלאה: שאלות כלליות — ע"י השאלות הכלליות נפתור את שאלת היהודים. שטות ישנה. קיא הכתות הבורג'ואזיות הטועות באשכנז ובאוסטריא, בדותא שאיננה ראויה אפילו להכחישה. אבל הענין פה, בתבנית זו, מעין חדש. כלליות, כלכלה, העיקר הוא כלכלה וכו' וכו', ואני יעקיל בער חיים'ס אינני כלל יעקיל בער חיים'ס, אך דמיוני כבאַסיאַק.

ומה אעשה, ואני מפונק, ומראה יעקיל בער חיים'ס בתור שתדלן לענינים כלליים הוא כל כך מכוער! כל כך לא אֶסתֵתי! ואל תחשבו כי זו היא שאלת האֶסתתיק, וכי אני באמת יושב ומתענג ביניכם כיושב בקונצרט. האסתתיק פה היא . . . הטבע, ואצלי — האמנות והחכמה והטבע חד הוא.

ואני יוצא מאת בעל הבית והמסובין, אחרי אשר הלאיתים כל כך, ואני בורח אל הטבע־התמים, החביב, הקדוש.

גתה כתב בספר היומי שלו בש' 1776: הרגשה נפלאה היא שאדם מרגיש בשבתו בשדה לבדו בבקר — מה יפה! הכל כה שקט! שומע אני אך את קול מורה שעותי ואת היער מרחוק! — פה השתקע לדקור אספרגין ולטפח פרחים ופירות. בכל פעם הוד והדר חדשים, אל כל אשר הביט, ואושר שפוך על כל העצים, על כל הציצים, אשר לא שער לבו, וחדוה שקטה מסביב לו, בקרבו, אשר מפניה הלפו כל „שאר תאוותיו הקטנות, שעשועיו הקטנים ושגעונותיו". כן היה הנער לאיש. המון „הטענות העקומות והמזויפות", שנתן לבו אליהן בימי עלומיו הראשונים, חלף, ועתה הכיר מה הסב את לבו אז אחורנית: ככל אשר יגדל מראה התבל בעיני, כן ינזול מחזה הצחוק". לברוח מהמהומה המכוערת של בני האדם ולמען „השתקע באין־סוף של העולם הגדול" הוא עולה על הרים גבוהים, ויורד למערות עמוקית. ומדי הוא שוכב שאנן ובודד בגן, הרחק מבני האדם, עת העשב יכף לרוח מנשבת, והילק טרוד במעשהו, והכל סואן ודופק, והוא שומע בכונה, ומריח ושואף את נשימת האדמה ומרגיש את הרחיפה האטית ואת הרעידה העמוקה של רזי נצח, ושוקע כולו, נדהם, נרעש, משער, בתוך הכל זה — הוא כותב את דבריו אל הטבע, אשר אך מעט אנו מוצאים דוגמתם: טבע! אנו מוקפים ונבלעים בך — בלי

הדבר אשר אנחנו, דמתקריין סופרים, יכולים לעשות, הוא אך זה — שהעצות תהיינה במקומן.

מפני שיש עצות, אשר כשהן לעצמן, במקומות אשר משם מוצאָן, לענינים אחרים, הן נבחרות שבנבחרות, ורק פה לא יכירן מקומן.

כגון זה הוא, לדוגמא, נמוקו של מר רוזנפֿלד, כי בתקנות „אגודת הסופרים" שנתחברו עפ"י מר מרדכי הכהן, עָוֶל גדול יש במה שהוּא מבקש, שבראש האגודה יעמדו מו"לים, או באי כח חברת של מו"לים.

אני מדייק לאמר: בנמוקו של מר רוזנפֿלד, יען כי על עיקר מחאתו יכול אני לחתום בשתי ידי. אם לא ניחא אף לחבר אחד, שמו"לים יעמדו בראש, דומה אני, שהמו"לים ימחלו ברצון ובלי שום הרגשת עלבון על שררה זו, או נשיאות זו.

אבל הנמוק הוא, מפני שהמו"לים נוגעים בדבר, מפני שהם חשודים על קפוח שכר סופרים, מפני שיש שהסופרים רוצים לתבוע בדין.

הדברים מצלצלים יפה. הרי זה כמו טקסט „לאו-דוקא", שנלוה לו נגון חביב. ונשבע אני לכם, שגם לי הנגון הזה הוא חביב: בעלים—עובדים—מקפחים שכר — זה עובד וזה אוכל!

מי יעיז לעמוד לימין האיקספלואטאטורים המגושמים?

והענין הוא נכון מאד במקומו, במקום שיש מו"לים ויש סופרים, כדבעי. במקום שיש מארקסים, וואֶלפים, סובאָרינים. אולי הדוגמא היא נפרזה, ולקחתי דוגמא קטנה מהספרות הפולאנית: במקום שיש געבעטנערים ולאֶוועטהאלים.

והנני מתבונן מסביב. אם היו, אם ישנם בקרבנו, בבחינה זו, מו"לים וסופרים. איה געבעטנערים ולאֶוועטהאלים בקרבנו? ידעתי בעצמי מו"לים (איקספלואטאטורים מגושמים), שהיו כ"כ מקפחים את שברי סופריהם, עד שמתו... בלי תכריכים. ידעתי מו"לים, שהוכרחו, בשביל שלא למות ברעב, להתנוול על הבריות ולחזור לאסוף חתומים. יודע אני עוד עתה כאלה. ואם ישנם, שכבר אינם אנוסים לחזור על הפתחים — מצד הכבוד הספרותי, האנושי והעממי, ראוי היה אך לקבל את השינוי הזה ברצון.

הרי זו כאותה קנוניא של נערי ר' יוסיל החייט. ר' יוסיל החייט בעצמו עובד בדם ובזיעה, שקול כנגד כל נעריו, ואביון מדוכא, וגוע שבע פעמים ביום ברעב, הוא ואשתו וילדיו הרבים, והנה מכריזים עליו: איקספלואטאטור! ראוי להלחם בו! הוא העומד מצד הקאפיטאל! ר' יוסיל החייט — קאפיטאליסט.

אותה לעשירים. ושנית, הנה בימי קיץ יבשים יש אשר בר-אווזא לא יוכל להרטיב את קרסוליו בהסוידר, ולעומת זה בימי הסתיו, או בעת המס השלג, הקטן הזה נעשה גדול, ויש שהיא מכסה שטח רב, וסוחף במימיו קרשים, בתים, אלומות תבואה — חנם ל„דאנציג".

ואני מטייל פה וחפץ לנוח. אפשר שתתנו לי סגולה למנוחה! הנני מטייל, ובמשך טיול אחד עולים בדמיוני שלשה פוליטונים ורומן אחד, כלם נגמרים, עד כמה שאני יכול בכלל לגמור. לפי הרגשתי – לעולם אינני יכול לגמור, כי במדה שהכל בא ועף אלי בנקל, כן הכל מתחלף, וכן אני בעצמי משליך הלאה את הענינים שאינם על מקומם הנכון, ורעיונות חדשים באים, שנראים לי כגדולים מן הראשונים, וגם הם נדחקים ובטלים מפני אחרים. חכו נא לכשאפנה! ולעולם אינני נפנה. גם למחאות שלי חכו נא, גם לשיטה שלי. כל מה שהגדתי לכם לע"ע עוד איננו כלום; לי יש להגיד לכם.

הנני שוכב בעשב, הרוח מנשבת ומחליקה, האֶחו כמו רומז אלי, כל מקום סואן, היער רועש ממולי, ועת כה אשכב ואחשב, יש לי ההרגשה, כי זו היא רפואה, עכ"פ לזמן קצר, ממחלת הזעזועים ומן העקמומיות שבאומה, שבצבור, שבחיי היחיד.

ועוד הפעם באה מרת פובליציטיק ונותנת מלים בפי: בעמנו הכל כה עקום וכה מסובך, יען כי התרחקנו מהטבע. בעמנו הכל כה מפזז, שורף ואוכל, שורף ואוכל, שטה אחר שטה, כתה אחרי כתה, בחינת ח ל ף (בלשנא דאמא ראשי תבות: חאפ לאפ צאפ), מפני שהתרחקנו מהטבע. בעמנו שלטת מחלת החקוי; כל דבר שלנו, איננו טוב בעינינו, וטוב בעינינו רק מה שאנו רואים אצל אחרים, ודוקא הכלליות, כלומר הזרות, הנראות לנו כמבריקות יותר, ברחבות יותר, מפני שהתרחקנו מהטבע; בעמנו הכל כה משולל כח הצמצום, כח הצומח וההתבכרות לאט לאט, והכל כה מהופך, מתחיל מן הגג ומקדים את המאוחר, מפני שהתרחקנו מהטבע.

אח! שאף רוח והֵאָנַח מן העבודה הקשה אשר עם בני האדם; שכח את נפשו ואת זולתו, שכב באור השמש והריח את ריח העשב וחוש את נשיבת הרוח בשערות ולא חשב על דבר כל המפלגות והפלוגתות והסכסוכים– לוא יכולתי זאת! הרי אני חפץ לקבוע כל אדם וכל דבר במקומו. אין ספק שמקומי שלי הוא שם, ואני, הסדרן, גם את עצמי לא אוכל לשים במקומו, וכל דברי על אדות מנוחת הטבע — זכרון וגעגועים.

ואיך אוכל להזיז ולקבוע אחרים, המונים המונים? עצות, עצות, עצות.

ולכם בעלי הבית ורבנן ורבותי, אוכל אך להביע ברכה, שתשובו בימים האלה מעט אל הטבע, לא רק דרך ציור ומשל בעלמא, כי אם אל הטבע ממש, באשר תוכלו.

זה הוא הז׳רגון שאנו מז׳רגנים כל מושג ממקור אחר, מתנאי חיים אחרים, מתוך יחוסים וערכים אחרים לגמרי!

ואין זה דבר מעציב, שמר רוזנפלד קובל בשם סופרים, שמו"לים מקפחים את שכרם. אפשר! וגם אפשר מצד השני, כי לא כל הטוען — הדין עמו, ולא המו"לים כולם־חייבים ולא הסופרים כולם־זכאים, אבל הדבר המעציב הוא, שהננו נכשלים תמיד בהבאת מושגים זרים לתוך ענינינו הַסְפֶּצִיפִיִים, אף בזאת, שאנו מקדימים לברוא שאלות, עוד בטרם יש הקרקע לשאלות האלה.

לכשתתפתח המו"ליות העברית, אפשר שתקבל גם היא צורה קאפיטאליסטית, והיו לנו בעננעטים ומאֶסס׳ים, או אפילו חלק אחד אחוז ממאה שבהם, ואז יהיה פנאי לריב את ריב העשוקים. השאלה תהיה אז טבעית ובמקומה.

עתה אין מו"לים ואין סופרים. יש שנים, שלשה, חמשה אנשים, יש איזו התחלות־של־אגודות, עובדות בתנאים קשים, וזה אך מורגש נדנוד של רצון לחבר אלה אל אלה, וזה הוא דבר „אגודת הסופרים".

אבל הלא יש „אינטרסים קלאסיים", יש יחוסי כלכלה, בעלים ועובדים— יש, יש וכו׳ — כל זאת אנו יודעים בע"פ, כל זאת אנו קוראים במכ"ע, בז׳ורנאלים רוסים — ובכן הבה הלום!

הכל יש, הכל אמת — אבל לא זה המקום, ולא זה המועד.

פרינציפ דימוקרטי, הגנה על העסקים של הפועלים, דאגה מראש שלא תהיה קלקלה ביחוסי המעמדות — במחילה מכבודכם, לגבי ר׳ יוסיל החייט כל אלה הן פֿרזות, פֿרזות, פֿרזות. אחת היא — מליצות מחצאי מקראות בסגנון „השרידה היחידה" „אחרי בלותה היתה לה עדנה", או פתגמים לקוחים ממין זה, מטבעות עוברות לסוחר במקומות אחרים, לענינים אחרים.

אנשים יהודים! מעט פקחות יהודית! למה נטיל אימה בשמות כשמות המלאכים? פשוט, בלשון יהודים, הגידו שאין אדם צריך להתמלא מחורבנו של חברו — „מעמד" זה, או „מעמד" אחר? גם ה„מעמדות" האלה הם מושג זר בקרבנו, מפני שהכל מתחלף ומשתנה וצף תמיד.

רק סדרן אנכי: כל מושג על מקומו ולפי ענינו.

התהו איננו חסר אף דבר אחד מכל מה שיש בעולם; הוא חסר רק סדר, ועל כן הוא חסר הכל.

ומדי יפול קנה המדה מידי, מרוב משא הסברות וההיקשים, למדידת הענינים לפי מהותם האמתית, הנני חוזר, לוא גם בדמיון, אל הטבע, אל ההרמוניה הנצחית, אל פשטם של דברים.

תהיה החלקה קטנה מאד. הוא חשב דרכו אחת לאחת למצוא חשבון, אולי תשפיקנה לו האגורות די צרך החלקה.

והחלקה הזאת היתה למשאת נפשו, לכל ישעו וחפצו בעמלו, לתאות לב, שענתהו יומם ולילה ותמשכהו בחבלי השוא ותתן לו רגז ושעשועים, תוחלת ונדודים.

וכמעט היתה לו זאת למחלה מכלת עינים ומדיבת נפש, שמסכה בו רוח עועים, ותהי רבת כח להצעידו לדרכי שאול ומדחה. הוא השתוקק לחיות חיי מנוחה ושלות השקט בנוה שאנן ובנאות האכרים בחלקתו שלו, ויחז לו בהלך נפשו את הוד העתיד הזה ויהי כחולם בהקיץ, עד אשר כמעט בינתו הסתתרה, ויש אשר ירא, פן יסיתהו יצרו המושל בו, לעשות דבר רע, ויהי מתפלל אל האלהים: אלי, אלי, חוסה נא עלי ואל תתן למוט רגלי! — ואחרי רגע שב ויהגה ברוחו הקשה: ומדוע לא תהיה לי חלקה קטנה שלי? הן זאת ארץ הורים, וגם בימי קדם היתה לאיש איש מאתנו נחלתו אשר חלקו לו בחבל! האמנם זה עון פלילי, כי אדיר כל חפצי — „ארבע אמות" בארץ הורי? או אין דעתי זכה ורוחי נכונה בקרבי? אֵלי, אֵלי!

ויהי היום וישב מן השדה, והוא עיף ויגע, ורעיונותיו שבו להתדפק אל מוחו כמו בכנפי עטלף, ולקלעו בכף הקלע, מתקוה ליאוש, כמשפטם יום יום.

ובקרבו אל ביתו, השתומם, בראותו, כי אין עקבות מוקד על האָח, ואשתו איננה יוצאת לקראתו, כדרכה תמיד, לעזור לו להסיר מעליו את כלי העבודה הכבדים, ולשימם דבר על מקומו. הוא בא האהלה, והנה בלהה! אשתו מוטלת מתה! מחלה עזה עברה על נפשה פתאם ותקפנה לנצח. אז נבהל מאד ויבך מנהמת לבו ויזעק תמרורים, עד כי כל בני המושבה חרדו לזעקת שברו. ואולם מה יועיל הנהי? המתים—לקבורה. ונשא נשאו את האשה המתה לקברות והוא בידיו חפר לה קבר, ובידיו רפד את יצועה באדמה. והשואה אשר באה עליו השכיחה לימים מקרב לבו את תשוקתו לארבע אמות שלו.

וכאשר תמו ימי אבלו שב אל העבודה, ובערב, אחרי כלותו את עבודת חקו, יצא לבקר את קבר אשתו, וישב על הקבר, ויצעק פתאם:

— הלא החלקה הזאת פה לי היא. האח, יש לי היום החלקה אשר אליה היתה תאות נפשי, אף כי קטנה היא מאד!

ד' אַמּוֹת שֶׁלּוֹ.

ויהי איש עני עובד אדמה בארץ הורים, ממשך וממרט יום יום מתגרת יד העבודה, ויהי לבו סחרחר ופניו זועפים וראשו לחלי. רבות שקד, רבות עמל, ומאומה לא העלה בעמלו, וכמהו כרעיו, אך מעטים היו ימי ששונו, ורבים ימי יגונו ועצבו ורגזו. והוא לא היה כשור על בלילו וככבש תמים על מרעהו, אשר יגמא, יכרסם, יעלה גרה — ודי לו. אף בהיותו נענה במעוף צוקה, לא היתה נפשו סגורה בחומה ודלתים, בין המשפתים, בקרב המעשים הקטנים, אשר היה עליו לעשות יום יום, אך רעיוניו רצו הלאה הלאה, אל ענין אחר ותוחלת אחרת, ויעפילו עלות אל במתי חלומות עדנים, ויחלום על דבר האושר והברכה לכל בני האדם. רוח החזיון על פניו חלף, ושעיפים אשר להם הוד ורקמה פתוהו לקוות, כי ארץ זו תוכל היות טובה ונחמדה משהיא עתה, ולמה בני האדם ליחצים איש את אחיו בנכליהם ומצודיהם יקיפו?

עופו, עופו רוחות עתיקי ימים, ותארו לפני העין אשר עששה מכעס, תמונות יפות בשלל צבעיהן! תהי נא זאת נחמתו בעניו.

ואולם הוא ידע, כי אך איש נמהר לב יאמר לכונן ארחות תבל לפי שכלו, ועולם כמנהגו נוהג. הוא ידע, כי הרעיונות אך את רבצו ישדדו, את מנוחתו יפריעו, ודבר אשר בחיק יטל בל יתנו לו, אך הוא חמד אותם גם באפס תקוה להוציאם לפעולות. הוא חש עתידות כאיש צופה ויודע רבות וגדולות אשר תבאנה בימים יצרו, כאיש אשר לא למראה עיניו יראה, ולא למשמע אזניו ישמע, כי אם ברוח. הוא נתן בעפר פיו אך בקרב לבו נשא את חזון העתיד, ואולם מבשרו חזה את ההוה בכל קשי ערפו ובעבי גבו מגניו, כסלע לא ימוט, וחייו עברו בכבדות, בלי נחת, והעבודה הכבידה את אכפה עליו, וכאשר קרבו ימי הזקנה, הוסיף לחוש את כבד המשא.

וכאשר היו המחשבות אך למחץ לבו ולדכא נפשו, גזר אמר לבלי חשוב עוד, ואולם יגיעו היה לריק, כי אין אדם שליט לכלוא את רוחו ולקרוע מתוך מחו את אשר ירוקם שם, אך עתה לא הרים עוד למרום קרנו ולא התהלך בגדולות ובנפלאות, רק אחת בקש, ובבקשתו זאת היתה כל נפשו קשורה, והיא, כי תהיה לו באחד הימים חלקת קרקע שלו, ולוא גם

של קצף ופחד, נקם ותחנונים. מי שעינו בחונה מאד יוכל לראות בשדרת האויר מעל לראשי כל ההמון מעין שלג דק מאד של נוצות מעופפות. בקרב ההמון צועקים, בוכים, מקללים, משתוממים, מתחננים—בכל „סולם הקולות". רבים מנופפים אגרופיהם, ויש גם אוחזים באגרופיהם מוטות עץ, אבנים, כלי חובלים. אחרים בורחים, מתחבאים, יש גם מוכיחים, פורשים את ידיהם, מדברים „על לבות" האנשים האָצים „לעשות מעשה".

וההמון הזה כמו בעל גופות הרבה ונשמה אחת; לבבות הרבה, אך כמו דופקים כלם דפק אחד. כמעט נשמע קול הדופק. הוא יוצא ממקום אחד, והולך ועושה עגולים, שמרחיבים והולכים, ומדי ירחקו מן הנקודה הראשונה, כן ישתנו פני המהומה הראשונה. נקודת המוצא היא באמת כשמועה הראשונה, אחד מבתי התפלה. שם התחולל רעש שוא. משחיתים נעלמים קראו: אש, ויש אשר קראו: גנבים, וההמון הרב התפרץ פעם אחת בכל כחו אל המבוא הצר. שטיפה אחת של הגל הזה, ואנשים אחדים נחנקו. עוד אחת — וחללים חדשים. צעקות, גניחות, מלחמת איש ברעהו, המלחמה היותר־טבעית!

ומשם וחוצה הולכת המבוסה הלך והשתרע. וכבר נשמעה המלה וכבר נתן האות, והמון העם העמיד פנים, בתחלה, נזעמים, אחרי כן—פני להבים.

ובתוך ההמון ההוא סולל לו דרך איש כפוף מעט, בעל צורה טובה ונעימה מאד. לא בגדיו, אך פניו פני יהודי. הראיתיו מעודי? כן, הנני זוכר את מראהו. ראיתיו זה שנים, מדי בקרי בבתי עניים. ראיתיו בא בא שמה, וגם הוא עני, ומלאכתו לא נשגבה — מלאכת חובש, וגם עניותו וגם אומנותו הפחותה הזאת העלה הוא לאצילות ולעשירות־הלב. כן, הלא זה הוא הנלחץ בין ההמון! הוא מבקיע לו דרך, וכלי ההצלה בידו. הנה — הנה בא אל הפצועים.

ההמון הנושף חימה זז מימינו ומשמאלו — הוא כמו מוקף חומה של אש, שלא תתן איש לגעת בו. מכירים אותו, או אוהבים אותו? האמנם כל ההמון הזה יוכל לדעת את האיש היחיד בעיר גדולה, והאיש איננו לא „חבר ועד עדה" ולא „ראש ועד עיר", כי הוא עני! והנה הוא עובר בין החיים ובין המתים, המליץ יאמר: כמלאך הרחמים. ואני מתבונן אליו ורואה: איש מן העם, ואדרתו אדרת עני. הוא חובש—ויבוא לחבוש פצעים. הוא נכנס במקום הסכנה — אבל האיש הטוב הזה לא יכול גם לדעת מה סכנה. היוכלו האנשים הטובים, כל האנשים הטובים אשר בקרב

— אך בבמה עלתה לי? — הוסיף לאמר, ויבך מרה.

כן „ב א ד ו ד י ל ג נ ו“. מדי היתה לו שעה פנויה, הלך „לנטות את קו התהו על אבני הבהו“, וישב על האדמה שלו, שאין לאיש משפט הקנין ומשפט הגאולה לנשלו משם, והרעיונות לא הוסיפו לחבל נפשו ולתת לו עמל רוח כמאז, אך בנחת ובדומיה שטו תחת מצחו הקמוט. עתה ינוב בתפארה, שתול בנוה. רק לפעמים אמר עם לבו: הוי בבמה עולה לנו חלקה קטנה כזאת!

שֶׁבֶר.

מקדש לזכרון החובש יעקב רייזוואססער ז״ל.

(Fragment)

יום כסליו. לא קרח עז ולא גשם. האויר שקט מאד, מרגיע ומיַשן. האור כהה ונעים. על החוצות מרחפת רוח יום טוב. חג לקאתולים. המון רב ברחובות. השעה בין השניה והשלישית אחרי הצהרים. בהרבה רחובות אנשים מתהלכים לשוח במתון ובנחת, בחירות. אצל המהלכים המתונים נפגשים גם עבריינים, שעוברים דרך הרחובות והולכים לבית התפלה, או לבקור, גם כן הליכה מיוחדת. בבמה רחובות אנשים מתלחשים. נראים גם איזה פנים מפיקות אימה. לא נודע מה קרה. דבר־מה שט באויר. איזה הד לא נשמע, אך כמעט מורגש — ה ק ו ל עוד לא בא כלו, עוד לא הספיק לבוא, אך לפניו הלכו הבשורות.

מה מיום? אומרים, כי דבר־מה ק ר ה. אחרים אומרים, דבר מה נ ע ש ה. איה? אומרים: באחד מבתי התפלה. במשך רגעים אחדים היתה זאת אך אגדה, ובמהרה היתה לשמועה, והשמועה ל מ ר א ה. הרחובות מתרוקנים. רוח החג מתהפכת לרוח חגא. על החנויות הסגורות נוספים גם שערי בית סגורים. הזהירים, היראים שבים לביתם. הנלבבים הולכים למקום המקרה, ומהם אך מקצתם יגיעו שמה. רובם שבים מחצי הדרך.

בקרבת מקום המקרה מתרוצצים רבבות אנשים. קול בלול, סמפוניה

פה לתשלומין? הלא אך עתה מלעיבים בו, ולא בשגגה כי אם בזדון.

והוא איננו חפץ לקבל את הכסף. הוא משיב שלום וברכה, וגם עצה. הוא יועץ: כסף תנו לעניים ביותר!

אולי לא נקל למצוא עני גדול ממנו, אבל הוא חושב כי יש עניים גדולים ממנו.

הכסף נתּן לעניים. חרש העץ בא וישם חלונות חדשים ודלתות חדשות. משוק פאַציעיאָוו הובאו איזה רהיטים חדשים. „הבית" הושב על כנו.

כעשרים שנה עברו מאז. אתנחתּא של עשרים שנה — הלא זו היא מילודרמה גמורה! אחרי עשרים שנה נתעשר העני, העני העשיר והיתום הקטן היה לטפסר. לא, אל תיראו, לא אעשה לכם תבלין חריפים כאלה. אחרי עשרים שנה מת החובש ההוא. אין זה „מעשה נורא", הוא מת בן חמש ושבעים שנה. „אל נא ימותו צעירים ממנו", כשיחת הבריות.

ואומרים לי, כי הניח „לערך" חמשה קופיק.

הוא מת בבית ההוא, ששם ישב כחמש וחמשים שנה במורד הרחובות אשר על יד הנהר ויסלא.

הוא היה מכובד במקום ההוא. גם „בעלי־הסכינים" המרובים בסביבות ההן היו מקדמים את פניו בברכה.

את חייו ידעתי, אך דבר מותו נודע לי מן „הקוריער הווארשאי", ששם יש גתּו מיוחד בעד הניקרולוגים העברים, קבוע תמיד בסוף המדור של ניקרולוגים.

ובשביל שלא היה האיש לא פֿאבריקאנט לאָדזי ולא באנקיר ווארשאי, מהני אשלי רברבי, לא נדפסה ההודעה באותן האותיות הגדולות, המוכנות והמיוחדות בעד הניקרולוגים של הפֿאבריקאנטים הלאָדזים ושל הבאנקירים הווארשאים.

וגם לא באה ההודעה בנוסחאות שונות: הודעה אחת מאת המשפחה, אחת מאת עוזרי בית המסחר, אחת מאת העדה, אחת מאת החברה, אח"כ ברכות תודה למלַוים וגם למספירים. ואחרי תום שנת האבל עוד הודעות חדשות ע"ד המצבה וכו'.

לא! החובש העני לא הטריח את קהל הקוראים בקריאה מרובה כזאת.

ההמון הזה (וזולתם הלא אין) לנגוע בו? והוא בן ארצם ובן עירם, וכה דבקה נפשו בהם. גם בגלל השכר לא בא. אמנם הוא חובש — אך בבתי עניים לא הוא מקבל, אך הוא נותן שכר. וגם פה הלא אין מקום להשתכר.

באשר חללים, באשר פצועים — שם הוא עומד, וסרבליו מקופלים, וידיו מלוכלכות, ומעל מצחו נוטפת זעה, ומעיניו, מעיניו הטובות נוזלות דמעות גדולות, דמעות טהורות, שנופלות על החללים ועל הפצועים.

ובתום העבודה, כעבור שעות מספר הוא שב לביתו עיף מאד, והוא מוצא את... עקבות ביתו. מראה הבית כמראה איש אשר נקרו את עיניו ויקצצו את ידיו ואת רגליו. החלונות נפצו, הדלתות נשברו, ובתוך הבית — כל אשר ביד יוקח — לוקח, וכל הנשאר — גל אשפה, ועל הגל יושבת האשה והילדים. והאשה אשתו והילדים ילדיו.

והוא משתומם! הנה הוא שב מהציל. הנה הוא אוהב את כל העם אשר מסביב, ואת ביתו הרסו! היתכן? והוא עומד ומתבונן.

ומלאך טוב בא משוט בעולם המחשבות, וכנפיו משיקות אל מוחו ואומרות לו: אך שגגה היא. גם אתה איש טוב, גם הם אנשים טובים, אך שגגה היא!

והוא נגש אל אשתו ואל ילדיו הבוכים, ואומר להם: אל תבכו, אך שגגה היא!

והוא אומר להסתיר את כל הדבר הזה. מה? חלונות נפצו, דלתות נשברו. חרש עץ יעשה את החלונות ואת הדלתות. כלי הבית? גם אלה יש לקנות בזול בשוק פאציעיאָוו. אמנם אין לו עוד הפרוטות הנחוצות, אבל — איזה פרוטות הלא ישתכר. ברוך השם, שלא היה האסון גדול משהוא. הלא בעת מבוכה יכלו לשגות וגם לעשות רעה לאשתו ולילדיו. ברוך השם שלא הרעו. הס, חרש, אין לדבר הרבה בכל „המקרה" הזה.

אך למרות חפצו הקול נשמע ע"י מה"ע — הוי, מה"ע! — והדבר שהם קוראים לו „דעת הקהל" התעוררה ביניהם, וכותבים וצועקים: החובש היהודי, החובש היהודי, וקוראים לנדבות, ויאספו איזה אלפים רובל, והם מביאים לו את הכסף.

והאיש הטוב התחלחל אך עתה. חללים ופצועים כבר ראה, גם את ביתו הנהרס כבר ראה, אז התעצב, אך לא נבהל. עתה נבהל מאד. מביאים לו כסף — בגלל מה? בגלל אשר הוא חובש פצעים? משלמים לו? והוא לא דרש שישלמו לו! או בעד האחרים ששגו? איזה מקום יש

תארם, ויש גם שהסכילו מאד. האחרונים מרבים לעורר רחמים יתר מן הראשונים. בני ר׳ יהודה—והתאר כה נשחת, ואף במשחתו יש להכיר את הניצוץ הראשון, ניצוץ־האב. בני ר׳ יהודה — וחכמתם כה נסרחה, אך גם בסרחון הזה יש להכיר עוד את ההוד אשר חלף.

ואיך ישכחו את ר׳ יהודה, וצאצאיו מוטלים למשא על הבריות! גם יפי התאר, גם רָעֵי המראה, יש עוזרים לנפשם ומכוננים להם מעמד, אך אין זה בית ר׳ יהודה. וחרפה וכאב אָנוש הוא לרבים, כי צאצאי ר׳ יהודה עניים מרודים, מתגוללים בחוצות, תועים הנה והנה.

אך יש גם קרובים, ובין הקרובים יש עשירים. חובה לעשות דבר־מה!

הם מתאספים, מתיעצים, אגודות אגודות. והם נפלגו לשתי פלגות. הפלגה האחת אומרת: חובה להקים את בית ר׳ יהודה על כנו, ולאסוף שמה את צאצאיו, ובטרם כל דבר, את צאצאיו הנדחים, התועים. בבית ההוא, בגן ההוא, כשישבו יחד, תנוח עליהם רוח אביהם. אולי יהיה זה בית יהודה, כמו לפנים. זאת אנו חייבים לעשות בעד ר׳ יהודה המת, בעד צאצאיו החיים.

ויש מפלגה אומרת: למען הקים את שם יהודה, אין טוב, כי אם שיאמרו צאצאיו קדיש אחריו ביום שבו מת, שילמדו משניות לתקון נשמתו—, ועוד הם מוסיפים: הלא תהיה תחית המתים, ויהודה יקום. האמנם אין אתם מאמינים בתחית המתים?

וגם יש כתות כתות קטנות. מהם יש אומרים: מצבה על קבר ר׳ יהודה — על זאת נסכים. אף „אהל" על קברו! ואשר לצאצאיו — לאלה מהם אשר רשו וירעבו, נתן לחם וכסף, ולאלה ששכחו תורתם, נתן לקח. ויש גם אומרים: חדלו נא להשתטח על הקברים ולהזכיר את נשמת המת. ר׳ יהודה מת, וצאצאיו אל נא יקראו בשמו!

הבית חרב, הגן היה למרמס, צאצאי ר׳ יהודה הולכים ומתדלדלים— והקרובים מריבים.

ושאלה נשאלה מכבר בעליה אחת, שבה מתאספים יהודים מכל ה„זרמים״ ומכל ה„מגמות״ — אם יוכלו ציוניים ומתבוללים ללכת יחד? אם יש ענינים שוים לכל נפש, שבהם יוכלו ללכת יחד? והתשובות רבו מאד.

— כן — אשיב — יוכלו ללכת יחד — אחרי מטתו של יעקב דייזוואססער.

בְּנֵי ר׳ יְהוּדָה וּקְרוֹבֵיהֶם.

ר׳ יהודה מת! אֵבל כבד במשפחה, בעיר, בסביבותיה, וכבר עברו ימים ושנים, והאבל לא חדל. מתים רבים נשכחו, אך הוא לא נשכח. כה גדול, כה חכם, כה יפה היה האיש. הנה שם עמד ביתו, שם גנו, שם חדר למודו. ומה רבו עקבות פעליו! אין חברה שלא נכּר בה רשומו. את רוחו שׂם בהן ומלתו על לשונן. המקום הראשון בבית הכנסת, השורה הראשונה בכל רשימת מתנדבים — לו היו!

ואף כי באחד הימים — וכה הָחֵל היום ההוא בחתולת ערפלי העבר! — הכריעו מקרים, חלאים, פגעים, את גוו החזק ואת חיתו כבו, ויבואו הנושאים וישאו את עצמותיו ויובילון לקברות, צל תמונתו כמו מתהלך עוד בחוץ, מופיע ומתעלם, מופיע ומתעלם. אין איש חי נזכר כמהו וממלא כמהו כל חללה של עיר.

ולוא אמרו בני העיר לשכחו — הנה זרעו! הבית נפל, נמכר, חרב, הגן היה למרמס. הזקנים וגם הילדים עודם מראים באצבע: זה היה בית ר׳ יהודה, זה היה גן ר׳ יהודה. קרא קראו גם למקום ההוא: בית ר׳ יהודה, גן ר׳ יהודה, אף כי בעלים אחרים שלטו בו. אך יתר מן המקום הזה מחדשים צאצאיו את זכרו, צאצאיו הרבים, שאנשים פוגשים אותם על כל צעד.

והם רבים ושונים. יש מהם שקלסתר פניהם דומה אליו, ר׳ יהודה בקומתו, בצביונו! יש מהם חכמים כמהו. אין לסמן היטב מה היא החכמה המיוחדת, אשר בה נשתוו אליו. אבל יש דבר־מה, גם אם אין לסמנו. ההברה המיוחדת, הברק המיוחד שהעינים מבריקות, סלסול הצחוק המיוחד בזויות השפתים. די להביט עליהם בעין קלה למען הכירם. ויש גם שהשחיתו

ומתהום אל ראש רום נשמעו קללות בנחרת אימה. הן אמרו לעלות, אך הן הסתבכו בשפמיהם הסבוכים של המקללים, אשר זה כביר לא עלה עליהם מסרק ולא טעמו טעם בורית.

וגדול־התכסיס שנה את משטרו, ויתן צו: עתה שלחו לשון איש אל מול כוכב. כשלח לשון הלא יפלו הכוכבים ממסלותם. פשיטא!

אחת, שתים, שלש! — וכל הגבורים הוציאו איש איש מפיו גזר תנוכי אדום. לוא היה שם חובש, כי עתה חשב, שהם מתאוננים על קלקול הקיבה.

אך גם חובש לא ראה, גם נער מתקלם לא נמצא, שיפזר על הלשונות השלוחות ההן אבקת מלח ופלפלין. כשעשוע הילדים — ומה גם ברחבי ערבות, על במתי עבים, מי ידע ומי שמע, כי שם שוכבים גבורים ומשלחים לשון?

ותכבד המלחמה מאד. המפץ וכלי זעם, רעש כידון וחמת בני אשפה, מעוף חצים ומטרות כדורים? לא, אין בלהה! זעיר שם לַחַש שם מלחש־בסתר, זעיר שם אֶרג עכביש קורי נרגן.

— באלה לא נכריע את הכוכבים, חזקו, והכבידו המלחמה! — והגבורים היטיבו, הישירו את משכבם, פרקדן.

— עלינו לתת עתה מחי קבל, אבל עלינו לשכוב במכֻון דק, איש איש לנוכח אחד הכוכבים!

והגבורים לא הסכינו בסדרים, ויהי אחד דוחף את רעהו בכתף, אחד ער ואחד ישן, וחוטמו של זה בצד אזנו של זה. „ככה אין להלהם בכוכבים. הביטו את כדריהם, את מסלותם, וגם אתם שכבו במשטר — כן קרא רב־העליליה — והיה כאשר אתן אות — אז כלכם יחד... כמו מכלי תותח...

אחת, שתים, שלש... עתה יחד יָרוקו אל הכוכבים, ישר, זקוף, ממעל לחוטם, בכל כחכם, יורה־כחץ, עתה, בלי כל ספק, תכבו אותם, ככבות את פתילת השמן".

והרקיקה החלה. במקום אחד, בשעה אחת, ובצבור. האח מראה! המהדרים זרקו למעלה את כל רירם, גם את כיחם וניעם. הלשונות והגרונות יבשו אחרי כן כחרש. האנשים הטובים, שרובם תמימים, יגעו ברוקם ובשעולם. מחנה הגבורים!

והכוכבים מאירים במסלותם.

מִלְחֶמֶת גוֹג וּמָגוֹג.

(Idylla-Furiosa)

וישכבו הגבורים על הארץ פרקדן, אחוריהם למטה ופניהם למעלה, ויתענגו, ויבלו שעות של קורת־רוח. הם היו במצב שבין היקיצה והשנה. ואומַר: הנה נאות־עדנים ועשתות־שאנן, שכינתא־בניחותא; אך הם אמרו: זה הקרב שאנו עורכים.

ועשה מה עשו גבורי החיל? לא תפתרו את החידה, טרם אגיד לכם, וגם אחרי אגיד, כמעט לא תאמינו לי.

אז היה ערב, ומסביב ימש חשך. לא ראה איש את קצה חוטמו, ומה גם מקצה חוטמו והלאה. האויר היה עב וקרוש וכמעט עשוי להחתך. אֵדים שחורים וחונקים הגיחו ויזחלו כנחשים זקנים. המקום אשר שכבו עליו הענקים היה מְרוּח כל צרכם. הדשא שעליו נהפך צהוב ונרקב, אך המצע היה רך ושקוע, והאברים הכבדים יכלו להשתטח בפנוק עצל. תענוג תענוגות! טעם גן־עדן!

אך ממעל, בגבהי שחקים, זרחו, בעוה"ר, כוכבים, לא רבים, אבל נוצצים מאד, וקרניהם החדות, העזות, המעוררות, המבקרות, החפשיות, חדרו, רצעו כמו במרצע, פלחו את מעבה הערפל ואת שכבת האויר הדומם, ותרדנה עד הרבץ ההוא מטה, ותהיינה לבדן הנגוהות באפלות ההן.

ואל נקודות הזוהר האלה ערכו גבורינו מלחמה — לא ידעוה יהודה המכבי ואלכסנדרוס מוקדון, האניבאל ונאפוליון. אימת אבדון!

הם קצפו על הכוכבים. הנשמע כזאת? קרני אור דוקרות ומכאיבות את העינים הקטנות, הרפות והמטפטפות! הכל כה מתוק־עצל, כה נעים־מגואָל, כה נוח־מישן, הכל משתפך יחד — וקרני הכוכבים ההם נוקבות ויורדות ומפרידות.

חלקה טובה — והן משחיתות אותה!

ותחל המלחמה, וראש המערכה נתן אות: אֱרוּ, אֱרוּ, איש מול כוכבו!

„נִגְּחוֹן", או „חסידי", או סתם „השתפכות" ? כרצונך — ואולם אך כ ר צ ו נ ך : בלי מעצור, בלי אונס, חירות, כמו „שגדל לך החרטום".

שירה, חביבי, את שירתך, ו ע ב ו ד היטב עבוד את עבודת . . . הבורא.

במקום קדוש אתה, חביבי, עומד. ממעל השמים, טלית שכולה תכלת, וכולה חופש ודרור, כבשנת היובל: השמים, מעון קדשו של בורא העולם — השמים שאין אתה רואה אפס־קציהם במבואותיך האפלות. שבעה רקיעים על ראשך, ואין דבר חוצץ.

ומתחת רגליך הארץ — זו הטובה, הרחמניה, המוציאה־הכל והמכנסת־הכל; הקרקע השחור, המלבב והמדשן; זה שאמרו עליו חכמיך־באמת: מי שאין לו קרקע אינו אדם, ועתידים כל בעלי אומניות לעמוד עליו; הקרקע, אשר בלעדיו, אין לך עמידה ואין לך דת ואין לך מזון לגוף ולנפש, ובלעדיו לא תוכל לברך על פרי האדמה ועל פרי העץ, על מיני מזונות ועל מיני בשמים—מאה ברכות בכל יום. ה ו א מקור הברכות.

פה אתה בשמים ובארץ. אתה כמעט ט ו ב ל בשמים ובארץ, טבילה כשרה, יתר ממ' סאה, ואין דבר חוצץ. הוי, כמה אתה צריך לטבילה זו!

והכל פה עשוי לטהר ולזכך אותך, להישיר את כפיפת קומתך ואת עקימות שכלך, להפכך מערבה חבוטה להדס. פה נפתח מאסרך, הוסרו הכבלים, הגדרים, הקברים, התכריכים, ה„שמות", ההגבלות. אין פה רב־מאורות כותב מרורות, ואין לוקח לו קרנים לנגוח לשם שמים.

פה לא תפחד מפני רועים תועים וגבאים ושמשים וכל כלי הקדשים, כי לא בידיהם אתה, אך בידיך הם, בידיך היגעות המוציאות ב ע ד ם את הלחם מן הארץ. תחבק ידיך — יאָספון עם כל נאומיהם, מסכותיהם וצעצועיהם הבל. אתה תוכל לחיות בלעדיהם — ינסו נא הם לחיות בלעדיך — אם יוכלו.

אז יהיו גם הם אנוסים לבוא הנה — והיו גם הם לאנשים אחרים, ואמרו גם הם: כל חלומותינו אפס ותהו, אך זה חלום נאוה — השמים והארץ! ואך פה בעבדנו — נעבוד את האלהים בששון.

יבואו נא הבטלנים המקופלים, השנונים — פה חפשית תתהלך שירת החיים. פה יודע אתה מה על ראשך ממעל, ומה תחת רגליך. פה אתה בחברה אחת עם החי והצומח.

ויש אשר תדמה כי אתה חלק מן היער הזה, מן האָחו הזה, מן

ואני עובר על פני האנשים האלה, ואומר אליהם: מה אתם עושים, הוי, אנשים טובים, מה אתם עישים! הלא מכוסים אתם רוק וגועל.

והם אומרים לי: לא כי גשמים יורדים בזעף.

אבל אין גשמים יורדים אף בנחת — אין איש מגדף אתכם, ואין משדד רבצכם; אתם גוללים את האבן השבה אליכם.

והם מתאנחים: קרני הכוכבים הדוקרות, קרני הכוכבים הדוקרות! כן, דוקרות הנה, ואל תתחרו בהן.

חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה.

לקוצרים־יהודים.

(מן הזמירות ללא־עושים חולם שבת)

מה הקול הזה? פעמוני כהן־גדול? הם אבדו ואינם! אומרים כי שאריתם טבעה במצולות הטיבר, ומנבכיו עולים לפעמים קולות מפליאים ומחרידים.

מה הקול הזה? מטבעות נחשת? לא זה מקום המטבעות — בשדה, בנאות דשא, בין עניים! והקול הולך וחזק. צלצלי ברזל מפעמים, כמעט מזמרים.

צלצלי חרב, או צלצלי. . . אזיקים? לא! צלצלי מזמרות ומגלים והרמשים! להקת משוררים יפים, מנגנים את שירת החיים, את שירת העבודה.

ובסמפוניה נשמע קול קורא, צועק. מי צועק? אל תירא „עבדי יעקב״! אין צועק עליך. בעל הכנפים בענף יריע.

והוא בעל תוקע נפלא מאד: תקיעה, שברים, תרועה, ועוד ועוד, הוא אומר שירה לבורא־העולם. הוא בן־הדרור, הקדוש והטהור. הוא יפה כברוב, ושר כשרף בין שנני שחק. הידעת את הנגון הזה? הוא מלא דבקות.

ובין צלצלי מגלים ושריקת צפרים, השמיעה נא גם אתה את זמירתך!

איך שיהיה — הוא עושה דבר־מה, ולוא גם יפטם סוס בצמוקים ובשקדים. הלא מגחך הדבר — האין זאת?

ואני אומר לכם: לתמימות ההיא אולי אנוד, אבל לא אתלוצץ בה, ואין צריך לומר שלא אכעס עליה.

ובבחינה ידועה, אחת היא לי מה אדם עושה. הרב מגריידיץ, למשל, היה חושב, כי טוב לעשות הכנות להעמיד מזבח. הוא כתב וגם הדפים ספר, הוא טרח, ובודאי הוציא גם סך מועט מכיסו, וגם קבל על עצמו את הליצנות שהתלוצצו בו. הוא האמין!

יש ציוניים שונים, וחדתין נבוט לצפרין. היו „ציוניים", שסוסים היו מוכנים להם; היו „ציוניים" של מזבח. כל מי שעושה דבר מה לפי דרכו, מוחזק שהיה מאמין.

סתם ביטוי שפתים, „לא לי ולא לך" — כמו שאומרים הבריות — רק אמירת איזה נוסח שגור בלי הנעת אצבע, איננה מוכיחה כלל שאדם מאמין באיזה דבר.

טרייטיל החסיד, מכירי מאז, היה שמח תמיד כשהיה מגיע אל אני מאמין בביאת המשיח וכו'. הוא הרגיש כי בעוד רגע יוכל לגמא את כוס יין־השרף. כלתה התפלה!

זה הוא הטוב שבעיקרים — היה יוּבֶנַל החסידי ההוא אומר בשנונו הקאָצקי.

פשוט כפשוטו — „משיח" היה לו: נוסח שאומרים בסוף התפלה, ולפעמים באמצעיתה.

כמה „טרייטלים" כאלה איכא בשוקא!

ואם הם באים אלינו בטענה, שאנו כופרים בביאת הגואל—בכל פנוק נפשנו ובכל רגש הנמוס ודרך הארץ שבנו, ישיאנו יצרנו לירק בפניהם, ואחרי רגע נשוב ננחם: אינם ראוים גם לירק בפניהם!

קשה להגיד מה זאת: בערות, או עזות; טפשות, או שגעון.

הוי רוח אפנו, משיח ה' — הבט נא אל הקזקים שלך!

עָקר מעליל על המטופל־בבנים שהוא הולך ערירי; עצל הולך אל נמלה ומוכיח אותה; מרמוטא הולך לעורר את מי שכל שנתו נים ולא נים!

טרייטיל — וד"ר הירצל. הקלייזיל ששם היה יין־השרף שמור ומוכן אחרי אמירת הנוסח — והקונגרס הציוני, למי מאלה יש יחס יתר קרוב אל

השדה הזה, כי אתה שוכת־אַלון, או אבן, אך אבן ממולאת בכל הריח המחיה ובכל השלום המקיף אותך שם — כענני כבוד.

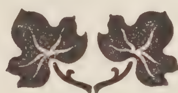
ושם לתוך ענני כבוד, לסוכה הזאת, באים גם האושפיזין האבות, כי אך כן היו האבות, כן חשו בלבם, כן התפללו, כן עבדו את האלהים.

קוצרים־עברים, ומה גם בארץ־הורים, אתם בני האבות.

ויצלצלו המגלים, ולהט־שמש־תאוה מעורר את הפרחים הישנים מסביב, ומזיל מתוך הערפל המתנשא אגלי טל אהבה ללבותיהם השוקקים. ושירה מתפרצת כנהר איתן, שירת חן־פלאים ונורא־הוד.

ויפתח כל פרח את גביעו, לוהט רשפי חשק, וישתה וימצה ויספוג את צרבת־להב־השמש בשכרון משתגע ובכוסף־הוללות, כאלו יצאה נפשו מתאוות האור והחום.

וישירו הפרחים ויזמזם הילק, וירעשו פלגי המים, ויצלצל הברזל בידי העובדים ושירה חדשה ישבחו גאולים — מן המצר, מן הקרפף, מן המחנק, ברחבי היקום.

הַקַּזָּקִים שֶׁל מָשִׁיחַ.

יודע אני אך אחד שהאמין באמונה שלמה בביאת המשיח. הוא היה הרבי, שמספרים עליו, שהחזיק באֻרְוָתוֹ סוס חגור ומוכן בכל רגע, והיה מפטמו בצמוקים ובשקדים, למען רכוב עליו לקראת המלך המשיח.

מדוע היתה אך האמונה ההיא אמונה שלמה, קוראי הפקח? בוא ואלחוש לך: בשביל שהרבי ההוא, „זכותו יגן עלינו", היה מוציא מכיסו פרוטות או דינרים! דבר שאדם מוציא כסף בשבילו, אנו יכולים להאמין לו שהוא מאמין בו. אין אדם עשוי להוציא ממונו לריק.

ועוד אחת: כל עושה דבר זר כזה, חזקה שהבריות יצחקו ע״ו. הוא מקבל עליו גם את היסורין של בדחנות, שתתעלל בו — מכלל שהוא מאמין בדבר שהוא עושה!

ואם לא סמך ר' טרייטיל גם על הכשרות בגריידיץ, איך יכול לסמוך על אמונת המשיח של הרב הזקן והתמים ההוא?

האם יוכל טרייטיל לחשוב אותנו למאמינים בביאת הגואל? „אני מאמין" שלו ו„משיח" שלו ו„כוס יין שרף" שלו — באמת אינם דומים לאמונתנו אנו.

מעשה בחוכר אחד.

סתם חוכר, ארינדאר בלע"ז, בור ועם הארץ. אבל הוא רוצה לבשם את סעודתו וליפות את משפחתו בבן תורה ומשיא בתו לבחור עני ולמדן וסומכו על שלחנו.

והאברך היה יושב בחדרו ושונה בקול רם ובנגון בסוגית הילך. ובחדר הסמוך היה החוכר יושב ו„שואב נחת".

כמאה פעמים היה האברך חוזר על משנתו והיה מסלסל את הפתגם: טוען הֵילָךְ ופטור.

ובמקרה היה אז לחוכר ההוא ריב עם חוכר אחד ממכיריו, ועתידים היו לעמוד לדין לפני הרב. וישמור החוכר את הדבר בלבו, שעליו לטעון הילך, והוא פטור, ויקבע במוחו הסתום כמסמרות את שלש המלים: אני טוען הילך.

וכשבאו אל הרב וכשכלה בעל דינו את טענתו, עמד החוכר שלנו ויאמר בנגון חתנו: אני טוען הילך!

והרב חשב, כי הוא פושט ידו לשלם במזומנים ומחכה רגע, אך בראותו, כי אין צלצול כסף ואין פשוט יד, הביט אליו בתמהון, כשואל: ומה להלאה?

והוא שנה וישלש עוד הפעם: אני טוען הילך, ואני פטור. אני יודע כי כן הוא הדין!

כן ה„טרייטלים" מאמינים בביאת הגואל, הם טוענים הילך והם פטורים. ולא עוד אלא שהם מתאזרים למלחמה כ„קזקים של משיח". — אמרו לנו, כי במקואות (!) ובבתי מדרשות מדביקים הם כרוזים שמה"ע העברים עוקרים את עיקר אמונת המשיח. הקזקים ממש, עכ"פ

האמונה השלמה בביאת הגואל? פשיטא שטרייטיל הוא „המאמין״, ואנחנו „הכופרים״.

דכירנא כד הוינא טליא, היה המשא והמתן הידוע של הרב מגריידיץ, של הרצ״ה קאלישער. אז שאלתי את טרייטיל מה דעתו. והוא היה מסלק את כל הנ״ל דרך קצרה: רצ״ה קאלישר — אומרים שהוא יהודי כשר, קצת־בר־אוריין, לפי הערך — באשכנז. אבל איזה בר סמכא הוא לנו?

— והרב מטשעחינאוו — שאלתיו, יען כי ידעתיו, שהוא היה באמת צדיק וחכם, והוא היה נוטה אחרי דעותיו של רצ״ה קאלישר.

— לא גרסינן — השיבני בחטף.

— והרב מגריידיץ?

אגב דאתי לידן ספר לי, כי הוא בקר את הרב מגריידיץ.

— ואיך הוא בעיניך? רב, או רבי? האמנם הוא רבי, בעיר אשכנזית?

— אספר לך הכל — ענני טרייטיל — העולם צועק גריידיץ גריידיץ, והתאויתי לדעת מה שם. ידוע לך, שאין אני מן הכת ההיא, אבל נסעתי שמה פעם אחת, סתם, כדי לראות.

— ומה ראית?

— ראיתי — מה שלא חכיתי לראות. רב זקן, ובאמת ירא שמים, בפאותי ובזקני, ירא שמים ממש. דבר פלא! לבוש כאחד הרבנים, ויש לו ביהמ״ד, והוא עומד ומתפלל שם ומאריך בתפלה, ועולם נוסע אליו, ואח״כ „נוהג שלחן״. הייתי שם גם אצל השלחן. זקן — ובגדיו לבנים, כנראה ירא שמים מאד.

— אבל האמנם הוא „רבי״? הוספתי לשאול.

— רבי, לא רבי — גמגם אחרי — הוא ירא שמים מאד.

— ומה היה אצל השלחן?

— מה היה צריך להיות אצל השלחן — השיבני בשאלה, כנהוג — הכל כמו בינינו. אמר „תורה״, שמעתי. . . איזה מילי מעליותי. . . אכלו דגים. . . כעיגול. . . בשר. . . שתו „לחיים״ וכו׳.

— ומה היה אח״כ?

— אח״כ! הכל היה, אפילו שיריים חטפו. . . גם אני חטפתי. . . אבל רק דגים. . . „פֿאָרט פרייסען״, סוף סוף פרוסיא!

להבין, מפני שההבנה דורשת למוד ועבודה, ולא כל מוח סובל, ולא כל איש מתמיד בלמודו; דבר קשה הוא לעשות, כי היצה"ר אומר: אל תעשה, אל תתן, ואדם צריך להלחם ביצרו כדי לעשות וכדי לתת!

אדם בעל דעת, אשר למד וחקר והיו לו ספקות והיה מיגע את מוחו עד שבא לכלל הכרה ברורה — ראוי לבטוח בו שדעתו דעת. להאמין סתם — יכולים גם הנשים והתינוקות. האין אנו יכולים להאמין? האנו חסרים כשרון זה, אומנות זו, הכנה זו? מונופולין יש לכם, ל„פאַטנט" מיוחד זכיתם, „פאַטנט" על המצאה נפלאה זו, מיוחדת לכם? ה„גיניראל־אגנטים" אתם לאמונה בביאת הגואל, עם פרוביזיה מיוחדת בעד סוכנותכם?

להאמין כמוכם יכולנו מכבר ויכולים אנו גם עתה, אפילו בשעה שאנו ישנים. אין זאת לא מלאכה ולא חכמה, לא למוד ולא כשרון, לא דעת ולא נדיבות. אין זאת דורשת לא רגע אחד של עבודה, ולא הוצאת פרוטה אחת. לכתוב לכבוד המשיח „פתקי־אוילים" בעילום שם — יוכל גם חרש שוטה וקטן.

אך להאמין כמונו אין אתם יכולים. „תת לא אוכל", „הבן לא אוכל"! זו היא בחינה גבוהה מ„אמונתכם" הפטפטנית כגבוה השמים מן הארץ.

לנו אותו העיקר של הרמב"ם הוא ככל העיקרים האחרים. האם העיקרים האחרים דים בהאָמרם? הלא חובה לעשות מעשים בשבילם! כן גם העיקר הזה. חובה לקרב את הגאולה. חובה לא רק להאמין, כי גם להבין, להבין ולעשות את הגאולה;

ולא רק את הגאולה מן „הגלות" בדרך הטבע ובדרך נס, כי גם את הגאולה מן ה„טרייטלים" ומכרוזי המקואות.

למקוה גדולה אנו צריכים, מכילה יתר מארבעים סאה, לרחוץ את צואַת הגטה מעל עמנו האמלל.

זה מכבר קראתי ב„הקלאדעראדאטש", בעוד היה שנון מאד, עצות למפורסמים שונים באשכנז, לתקופת ימי הרחצה, אנה על איש ואיש מהם לנסוע.

לשטקר יעץ ה„קלאדעראדאטש" בקצור: Baden-Baden!.

זה היה רמז על זוהמתו, שצריכה רחיצה.

כן, כן, רחצו, הזכו, בטרם תהינו לגשת אל „משיח" ולהגן על „י"ג עיקרים" של הרמב"ם, אשר כתב את „היד החזקה" ואת „מורה הנבוכים".

הם גבורים, נכנסים במקום סכנה, יוצאים גלוים. מין קוקים אלה זוחלים ורומשים בסתר, ואין להם אף אותו המועט שבמועט של גבורה לחתום את שמותיהם על דבריהם. קוקים שלנו!

ה ם יורו לנו מה ת ו ר ה, מה ד ת, מה י ה ד ו ת ומה ב י א ת ה ג ו א ל! היצילו האווזים האלה את הכַּפִּיתָל — את ציון!

חברה יפה!

וכשיבוא המלך המשיח „לקבץ נדחי ישראל" (כדברי הרמב"ם) „וילחם מלחמות ה'" וכו' הלא יעשה את „הטרייטלים" האלה לפמליא שלו, ליסד בהם מדינה וממלכה ולקיים את דברי הכתוב „כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", „להקים שמו מישראל ולהעלות מושיעים בהר ציון" — האין זאת?

הלא כתב הרמב"ם י"ג עיקרים, וה„טרייטלים" מחזיקים בקרנות המזבח הזה. האין הם ה„אפקורסים"? האין הם „לועגים לדברי חכמים"?

ואני בטוח: לוא ראה הרמב"ם, לוא שמע את „החברה היפה" הזאת מעיזה בנפשה לקרוא בשמו לשוא, כי עתה לא אבה גם להסתכל בה. בשאט בנפש היה הופך לה ערף!

ולוא ראתה החברה הזאת את הרמב"ם, לא כמו שהיא מציירת אותו בדמיונה הנבער, כי אם כמו שהיה באמת בחכמת אדם נאור, בדמות איש נמוס, עומד במרום ההשכלה ודרך הארץ שבזמנו, איש אשר לא יכול להבין את לשונה והרבה ממנהגיה ומתנועותיה, הלא קראה אחריו מלא! הרצה רצתה לקבלו לרב אף בעיר קטנה שבקטנות? האם לא היתה אומרת שאין לו כלל „יודישקייט"?

אין אנו צריכים להשערות: הטרייטלים שבדורו כן העלילו וכן החליטו. ודאי הדביקו גם כרוזים במקואות ובבתי מדרש שהיו בזמנם.

אין אף עיקר אחד בי"ג עיקרים שאדם יוצא בו ידי חובתו באמירה בעלמא. גם את עוף הפאפאגיי יכולים אתם ללמד לבטא: אני מאמין באמונה שלמה וכו'.

אומנות גדולות אתם עושים, יגיעה אתם יגעים, חידוש אתם מחדשים? האם דבר קשה הוא „ל ה א מ י ן", או לאמר „אני מאמין"? דבר קשה הוא

להבחר. אולי יאבה האדון המזכיר לקרוא באזנינו את השמות. דומה אני, כי זו היא הדרך היותר טובה — בלי דברים־שבכללות. כן אני מציע. אבל אולי דעתו של איש מכם שונה מדעתי? (אחד מן החברים מנענע בראשו). לאדוני יש מה להעיר?

אחד מן החברים: אך הערה קצרה. אבקש, שנברר לעצמנו, מה אנו מבקשים מאת העומדים להבחר. (חברים אחדים מראים העויות שונות כמתאוננים על דברים יתרים).

היושב ראש: במחילה מכבודך! דבר זה כה ברור הוא לאיש איש מאתנו, עד שאין כל צרך לשוב ולברוו. (החבר הקודם נותן אות, שהוא מבקש לדבר עוד הפעם). „המלה" נתונה לך.

החבר הקודם: רצוני לשאול שאלה אחת, שלא נתבררה עוד. עכ"פ, לי לא נתבררה. ישנם אנשים שחפצים לפעול בחברתנו, חפצים להקדיש כספם, עתם, לא אפונה, שכונתם רצויה. הם גם נשואי פנים. אבל... אינם בקיאים בשפתנו (צחוק נשמע מפי הנאספים).

היושב ראש: סלחו, רבותי, אל תפריעו את הנואם! יברר נא את שאלתו!

החבר הקודם מוסיף לדבר: לא אבין בשלמה הצחוק הזה. הן אני טרם חויתי את דעתי; שאֵלה אני שואל. ישנם אנשים, שלרגלי חנוכם לא למדו את שפתנו. אבל הם חפצים לנדב כסף, והם, בכלל, אנשים טובים ומשכילים. (ה' אבראהמזאהן נותן אות, שהוא חפץ לדבר).

היו"ר: בעוד רגע, ה' אבראהמזאן! אני, כנשיא, חפצתי אך להעיר על שאלת החבר הקודם, כי חברתנו היא חברה לבתי ספר אשכנזים בעד אשכנזים. (החבר הקודם קורא: אבל התקנות!). כן, התקנות! בתקנות לא נאמר, שאנו רשאים לקבל רק אנשים יודעי שפת עמם. זה מובן מאליו.

ה' אבראהמזאהן: היו"ר כבר קדמני במקצת, אבל תשובתו היתה נוחה ומתונה ביותר, אני חושב לעלבון לנו, שמעוררים שאלה כזאת. ב„שולפעראיין" אשכנזי ישתתפו אנשים שאינם יודעים אשכנזית? זה הוא, פשוט, חוכא ואיטלולא! השואל אומר, כי ישנם אנשים שנכונים לתת כסף. כגזבר, אני משים לבי ביותר אל החלק הזה. אבל הלא אין חברתנו בית־קבול לכסף. חברתנו היא חברה אשכנזית בעד אשכנזים.

אנשים אחים אנחנו, ואין לבנו הולך כעת אחרי ריבי המפלגות. הננו חפצים לחבר, ככל האפשר, את התיאודורים ואת הטרייטלים — לענין לאומי שוה לכל נפש. אבל אם ישתובבו הטרייטלים — אנוסים נהיה לזרוק להם פעם בפעם קורט של חלתית, שיתעטשו ממנו...

לא אמסר עלמא בידי דטפשאי!

עבר זמן החרמות ושלטון התעתועים, ואם יכולנו לבלות את האינקויזיציא של טורקווימאדא, הלא נבלה את האינקויזיציא שר׳ טרייטיל אומר להתקין בקרבנו.

מַחֲזֶה מול מַחֲזֶה.

א.

היושב ראש: פרידריך מילר.

הסגן: לודוויג שולצי.

חבר־מזכיר: מאקס האָהענשטוף.

הגזבר: עמיל אבראהמזאָהן.

עוד חברים אחדים.

(אולם מרוח. שלחן ארוך ועל גבו מפה ירוקה. פנקסאות, כתבים, פעמון־הנשיא. הנאספים יושבים מסביב לשלחן. מקום המעשה — עיר אשכנזית, איזו שתהיה).

היושב ראש: לא אוגיעכם בדרשות. אספתנו איננה בעד העם, כי אם אספת הועד המצומצם. יכולים אנו להכנס מיד „לאמצע הדברים": בחירותינו ממשמשות לבוא. בטוח אני, שהבוחרים יבחרו אך את אלה שיוכלו להביא איזו תועלת לחברתנו. אעפ"כ אין אנו יכולים להניח את כל הענין הזה הפקר, בלי הנהגה והשגחה. יש לנו פה רשימות של העומדים

בינינו. ה׳ האָהענשטוף, קרא נא את הרשימות! המזכיר מתחיל לקרוא את הרשימות. המסך נופל).

ב.

היושב ראש: עמיל אבראהמזאהן.
הסגן: פרידלאנד איזאקזאהן.
חבר מזכיר: לואי קאון.
הגזבר: גוסטאוו גאלדלעבען.
עוד חברים אחדים.

(אולם מרוח. שלחן ארוך ועל גבו מפה ירוקה, פנקסאות, כתבים, פעמון הנשיא. הנאספים יושבים מסביב לשלחן. מקום המעשה — עיר אשכנזית, איזו שתהיה).

היו״ר: יש לנו אך ענינים מן השורה. החשבון נתבקר. הקצבה לשנה הבאה נקבעה. חברים חדשים מבקשים להכנס אל הועד אשר לנו. השאלה האחת שיש לנו עתה היא שאלת הבחירות. יבחרו בל״ס את הראוים להבחר. אעפ״כ אין אנו יכולים להניח את כל הענין הזה הפקר, בלי הנהגה והשגחה. יש לנו פה רשימות וכו׳ אולי יאבה האדון המזכיר לקרוא וכו׳ אבל אולי דעתו של איש מכם שונה מדעתי (אחד מן החברים מנענע בראשו). לאדוני יש מה להעיר?

אחד מן החברים: אך הערה קצרה וכו׳.

היושב ראש: במחילה מכבודך! דבר זה כ״כ ברור וכו׳ (הכל כמו במחזה הקודם).

החבר הקודם: רצוני לשאול שאלה אחת: ישנם אנשים שחפצים לפעול בחברתנו, חפצים להקדיש את כספם וכו׳, אבל דומה אני, כי אם אין הם יודעים עברית, אין מקום להם בחברה עברית (צחוק, שאון, מחאות).

היו״ר: סלח נא, אדון, כי לא הבינותי.

החבר: הדבר הוא כה פשוט! חברתנו חברה עברית. מטרתה להשגיח על תלמוד תורה, להפיץ דעת עברית. אפשר שישגיח על ענינים

ה׳ לודוויג שולצי: יכולים אנו לקבל את האנשים ההם אך... כתלמידים, לשלחם אל בה״ס שלנו.

ה׳ האָהענשטוף: במחילה מכבודכם, רבותי, הרשימות הן בידי! האנשים, ששמותיהם נזכרים בהן, ידועים לנו כמעט כלם. אין אני מוצא ביניהם איש שאיננו יודע אשכנזית. ואם כן אין כל שאלה, וכלום אני יודע על מה אנו דנים.

החבר הראשון: אין אני נכנס בפרטים, אם יש קנדידט כזה או אין. אפשר, שלא היה ולא נברא. אך הלא יש מקום לשאלה עיקרית!

היושב ראש: ה׳ אבראהמזאהן! המלים „חוכא ואיטלולא" הן בטוים קשים ביותר. חזור בך מן המלים האלה! (ה׳ אבראהמזאהן קורא: לא התכוונתי אל הנואם, כי אם אל הענין). ובכן, אל הענין! רבותי, השואל שאל, איך שיהיה, שאלה עיקרית, ואני אשיבהו ג״כ תשובה עיקרית: לא נוכל לקבל במספר מנהלי החברה האשכנזית אנשים שאינם יודעים אשכנזית. המסכימים אתם כולכם, רבותי? (הנאספים מנענעים בראשיהם נענוע נחפז, כמו כבר חפצים הם לפטור שאלה זו). ועתה, אדוני (בפנותו אל החבר הראשון) אדמה כי עתה כבר נחה דעתך.

החבר הראשון: ובכן, אני מציע, שיכתב הדבר בתקנותינו (עוד הפעם קול צחוק. אחדים קוראים: דברים כאלה אין כותבים בתקנות!), או שיכתב הדבר בפרוטוקול הנכחי!

היו״ר: דרישתך זאת היא יתרה. חברנו הנכבד ה׳ האָהענשטוף עורך את הפרוטוקול גם בלי בקשות.

ה׳ אבראהמזאהן: ואני מוחה כנגד הרעיון הזה. חלילה לכתוב את הדבר בפרוטוקול, שמא יאמרו שהיה איזה ספק ושהוצרכנו לויכוחים בדבר פשוט כזה!

החבר הראשון: אבל בשביל הסדר, לזכרון.

ה׳ שולצי: אבקש את הנשיא להרשני לדבר: לסדר.

היו״ר: אבקש!

ה׳ שולצי: הנני מציע לסיים את הויכוח הזה (הנאספים מסכימים). ואקוה כי גם השואל הראשון לא יבקש להוסיף לדבר (החבר הראשון קורא: אנכי חפצתי רק לדעת!), ועתה כבר הנך יודע, ונגמר הענין.

היו״ר: אין אני חושב לנכון למנות את הדעות. אין כל פרוד

יודעים אשכנזית (שאון מחאות; ה׳ איזאקזאהן קורא: אבל אין הנדון דומה לראיה!). ואני חשבתי כי הנדון דומה לראיה! אם אין להעמיד בראש חברה אשכנזית אנשים שאינם יודעים אשכנזית, כי עתה אין להעמיד בראש חברה עברית אנשים שאינם יודעים עברית (ה׳ גאלדלעבען קורא: אבל אין אנו עברים, כי אם איזראעליטים!), במחילה, רציתי לאמר: אנשים שאינם יודעים... איזראעליטית. (השאון הולך וגדול) וגם נודע לי כי מעלת כבוד נשיאֵנו היה שם המוחה היותר נלהב (המולה, מחאות — הנואם מרים את קולו) כנגד פתיחת החברה לפני אנשים שאינם יודעים את שפת העם, אשר בו הם אומרים להפיץ דעת (הנאספים קופצים ממקומם; הנשיא מצלצל בפעמונו).

היו״ר: הנואם השתמש בחופש־הדבור באפן שאיננו מתאים אל ההתחלות היסודיות של משא ומתן בצבור. (בכובד ראש) הוא הכנים הלום דברי ריבות נוגעים אל אנשים (החבר הקודם קורא: חלילה!) אדוני, קריאות־באמצע הן אסורות. (בפנותו אל הנאספים) אדמה, כי התשובה היותר טובה על דברים כאלה היא כאשר הציע חברי הסגן: לעבור אל סדר היום. (הנאספים מוחאים כף). ה„אינצידנט" נגמר. ה׳ קאַון, קרא נא את הרשימות! (המזכיר מתחיל לקרוא את הרשימות).

עברים איש אשר דעת הענינים האלה זרה לו? אדמה, כי אלה הם שני הפכים בנושא אחד. (צחוק, שאון, מחאות — ה' איזאקזאהן מבקש את הנשיא לתת לו רשות לדבר; הנשיא מרשהו).

ה' איזאקזאהן: הנני מציע לעבור אל סדר היום. הנני הושב את שאלת המציע כאלו לא נשמעה. אין אנחנו פה לא רבנים ולא אָריענטאַ־ליסטים, שתהיה עלינו חובה לדעת עברית. שאלתו של הטוען מכוונת לא רק לבלי בחור קנדידטים חדשים משלנו, כי גם להרחיק את כולנו. כדבר הזה לא נשמע עוד!

ה' גאלדלעבען: וההכנסה מה תהא עליה — הרבה תאספו, אם תבחרו אך באלה שיודעים עברית! חורבן החברה.

ה' קאַון: וברשימות שלפני לא אדע, אם יש אחד ממאה יודע עברית! אתם דנים על דבר שאיננו.

החבר: אחת היא לי ההכנסה מה תהא עליה, ואם ברשימות נמצאו א' ממאה או א' מאלף. הנני דן ע"ד העיקר. בנוהג שבעולם: לנהל עם — בוחרים באנשים מקרב העם; להשגיח על דת — בוחרים באנשים מיודעי הדת; להפיץ דעת — בוחרים באנשים בעלי הדעת ההיא, וע"כ אני חושב . . .

היו"ר: הנני אנוס להפריעך . . . רבותי, אל תדברו כולכם יחד. החבר הוא, כנראה, מאותם החדשים . . . אין הוא יודע את תקנותינו. ה' קאַון, הבה נא את התקנות (ה' קאַון מגיש לו פנקס). ראה, בתקנות האלה לא נזכר דבר על אדות איזו . . . שפה . . . עברית.

החבר (קורא פתאם, בלי נטילת רשות): דבר כזה אין כותבים בתקנות, הוא מובן מאליו!

היו"ר: סלח, אין לך רשות לדבר כעת! לנו, להפך, מובן מאליו, שאין כל מקום להצעה כזאת. זו היא רק דימונסטרציא. (החבר קורא: הרשני נא, אדוני הנשיא, להשמיע דברים אחדים רק לתקון טעות!). הנני נותן לך רשות לדבר — אך ורק לתקון טעות.

החבר: שגיתי, ולא בי האשם. במקרה נודע לי, כי נשיאנו הנכבד, שהוא, לכבודנו ולכבוד היהדות, משמש בכהונת גזבר בחברה (אותות הסכמה על פני הנאספים, הנשיא מוריד עיניו בענוה), דִבֵּר גם שם בענין שאלה כזאת (אותות מבוכה על פני הנשיא). גם שם היתה השאלה, אם ראוי לקבל במספר מנהלי החברה להפיץ דעת בין האשכנזים אנשים שאינם

עומדת ירושלים שלנו במדרגה ראשונה, באחת המדרגות הסמוכות לה שֶׁמדת רומי.

כל הידיעות על אדות העיר הזאת — נשיאים ורוח, אותיות מתות כתובות על לוח. כל הלמודים שלומדים בע"פ ומקשקשים כזוג שבענבל — הם למדנות עשויה.

לדוכתא פלן צריך אדם ללכת, למען ירגיש את התוך שבו.

כי יש לכל המקומות הגדולים והעתיקים מעין עצמיות מיוחדת, שאי אפשר למצוא מלה שתבטא ותביע אותה כראוי, איזו פנימיות שאין לה תפיסה בעולם המציאות.

הרי אני תינוק של בית רבן לגבי חקירת רומי. חפירות לא חפרתי, וקורטוב לאַטיין שלי — כמה שתעלה החולדה על זנבה. אבל זוכר אני, כי בפעם הראשונה, בבואי בשערי העיר ההיא, הייתי כולי כְּתֵיבַת חלילים; הכל המה, הכל נגן בי.

אל תחשבו זאת לגוזמה: שכור הייתי מהתרגשות.

אז דר עמי בבית המלון פרופיסור אשכנזי, בקי בקריאת כתבות קעקע עתיקות, כמו שאני קורא „אשרי". פקחותי המעשיית יעצה לי „להתחכך אצלו וללקק ממנו איזה דבר", אבל לא יכולתי לעמוד במחיצתו.

הוא היה בריא כראם ואוכל לתיאבון את המאקארוני — אותו פרופיסור.

ושכר שתה, בלי עין הרע, כמדבר צמא לאיזה אגלי מים, ובין לגימא ללגימא היה מרצה לפני פרקים ארוכים מקדמוניות רומי.

לא מיבשותכם ולא מבקיאותכם, פרופיסורים!

בשפתים מְכֻוָּצות ובעינים שקועות עברתי תחת קשת הנצחון של טיטוס. כל מיתרי לבי גנחו, כמקהלות מנגני קינות מהרבה דורות.

איזה „שני בשני" הוא הַטִּיטוֹנִי הבריא הזה עם טיטוס—ואנכי!

והקולוסיאום? הן לו הוא שם בלי ענין, מושג בלי תכן. רצוני לאמר: אין לו יחס נפשי, יחס חיובי, ממשי אל הדבר הקדמון הזה—ואנכי!

הוי כי אטיל מום בקדשים. גם סינקיביטש, צייר מסולסל, יכול אך לטעום טעם קלסתר; בגזעו, בדמו, בקורות אבותיו אין כל צרוף לא אל פולמוס של אספסינוס, ולא אל גזרות אדרינוס.

ליהודי מרגיש אין ימי שבתו ברומי ימי מראה, כי אם ימי חיים, ימים שבהם הוא זקוק למלחמת רעיונות וזכרונות וחיים פנימיים.

„אֶפְתָּחֵי דְרוֹמִי".

(מקודש לתיאודור הירצל).

תחת שמי תכלת זכים ושקופים, בהירים ומפיקים עליצות חיים, בנויה עיר על עיר על גבי עיר, רבודות זו על זו כּשְׁדֵרוֹת רִבְצֵי הַמַּחְצָבִים.

בעומק האדמה עיר קדמונים; ממעל לה קרתא רבתא מהדורות שקוראים להם בהיסטוריא: ימי הבינים; אבל גם זו כבר היא ברובה קבורה ומכוסה. עליה בנויה עיר חדשה עם בולבארים רחבים, ובתים של חמש ושש קומות.

ואין הערים האלה, המונחות זו על גב זו, בנויות בעמק שוה, על שטח ישר, כי אם על כמה וכמה גבנונים. משום שיגרא דלישנא תפסו בני האדם את המספר החביב שבעה, אבל לא דייקו.

כשתסתכל לעיר זו מלמעלה, כעוף הפורח, אתה רואה עליות וירידות, מקומות גבוהים ומקומות עמוקים. והיה בעיניך הקרקע כים, והגבעות המתנשאות עליו כמו איים גבוהים, בולטים מתוך מישור המים.

והגבנונים אינם שוים בשרטוטי צורותיהם, כמו שורה של אנשי צבא לבושים מדה אחת, אבל תבנית כל אחד היא שונה מתבנית חברו, זה מתחדד ועולה כמגדל הצופים, וזה רובץ ברחבה כבע"ב קבוע שאין להזיזו ממקומו; זה מִתְעַגֵּל ככפה ודומה לגיגית, וזה עשוי תבנית נד, כמו נצב למשמרת.

ועל הגבנונים ממעלה ועל כתפותיהם לצדדים, ובבקעות שבין גבעה לגבעה משתרעת העיר של שלשום, של אתמול ושל היום, כלומר של שלש תקופות ראשיות.

וכל תקופה פִּתְּחָה את פִּתּוּחֶיהָ העמוקים על קלסתר העיר, ויש ששארית התקופה הקדמוניה משמשת בערבוביא עם, למשל, הַטְּרַמְוַי האיליקטרי, ובין פַּצִּים לחברו תחוב חלק מימי הבינים.

ואין זו ערבוביא הֱוִילִית, אלא מצטרף יחד להרמוניה ע"י שני מנצחים על מקהלה זו: הטבע וההיסטוריא.

היופי הנופל שם, כטל מן השמים, הוא מכריע ומְזַוג, מפשר ומחבר את השינויים. ההיסטוריא הרוקמת שם, מלוא האויר, אורגת מכל החוטים האלה מסכת אחת.

והמסכת הזאת נקראה בשם רומי!

לא רבים הם המקומות על כדור הארץ, ששם ההיסטוריא ממלאה את החלל, ואתה שואף אותה אל קרבך, ואתה ממשש אותה בידיך. כמובן,

אבל במגרש הזה תנועת המסחר , החנונות , התגרנות=של=שוק , המלאכות של רחוב , העשויות בפומבי , יחד עם הילדים המרקדים והמתגוללים , השבעים והרעבים , עם הלאצארונים הבטלים שאינם עושים דבר , כי אם מביטים אל הרקיע ונהנים קורת=רוח , ויחד עם הקבצנים ובעלי המומים ועם מקהלות הנוגנים של הרחוב ועם להקות ארחות=עולי=רגל עם סמליהם ודגליהם ונגוניהם ועם המכריזים על סחורותיהם ועל הערמונים הצלוים ועל הפַּאלֶינְטַא — כל הסמפוניה=של=רחוב זו , פוסקת .

הטרמואים הרבים עומדים מלכת , בריחוק מקום , כמו בדרך ארץ , לבלי לבלבל את שלות הטבור הזה ; המרכבות הדוהרות עם רכביהן הערומים , העליזים, הגנבים המוכשרים לגנוב את הלובן שבעיניך , ופטפטנים — עד כי בהפתח מקור הדבור שלהם אי אפשר למצוא פקק לסתמו או להמעיט את שפעת הסילון השפוך , ובקיאים בקדמוניות — עד כי כל אחד יכול היה להתמנות בגימנזיון כמורה עתיקות רומי — על כל אלה שפוכה פה איזו יראת הרוממות , איזו תרבות שקטה , איזה דרך=ארץ מיוחד .

ודומה כאלו ישבנו אצל שלחן בהמון ובלא=סדרים , ועל השלחן שיירי גלומי קטרת , ופסולת של נייר ואפר ועקבות משקים וצלוחיות נשברות , אבל בעלת הבית באה ותסר את כל אלה , ותקרא אותנו לסדר , ותפרוש על השלחן מפה לבנה .

המפה הלבנה הזאת נקראה בשם : מגרש ס"ט פטרוס , שם עומד בית הכניסה של ס"ט פטרוס .

בית הכניסה הזה הוא לקאתולים שבכל העולם כבית המקדש המרכזי , כמקום שרית שכינתם הראשית , כחמה מאירה לכל העולם , כמקום הנבחר שממנו יוצאת ההשפעה וממנו נמשכת היניקה לכל המדינות והעמים בני ברית רומית=קאתולית .

בית הכניסה הזה הוא בתור בנין — תמצית ההמצאות הגאוניות של אדירי הארדיכלות משנות מאות , ובתור ארנקי דמלאכת מחשבת הוא מוזיאום=של= מוזיאות , ענקי , תל תלפיות , מלא אוצרות , כים מלא נטפים .

הציירים , אראלי היופי , **ארזי** לבנון=האמנות , אשר לזכר שמם יאחזנו רטט של התפעלות ; החוטבים והפסלים שהפליאו לעשות צורות , אשר למראה החיים הנוצצים בהם בזקוקין די נור , אדם נופל כמעט על פניו מהתפעלות על נצחון ההכשר והסגולה שברוח ושביד לחולל פעלים כאלה .

האמנים אשר אם בדרך נס תמצא איזו תמונה קטנה ממעשי ידיהם

אתה זוכר, Maestro חנוך גליצינשטיין, את ירידתנו לעומק הכּוּכּין, למרתפות הקברים משנות אלף, לתוך הקאטאקומבין של יהודים!

איטאלקית צעירה, שְׂחַמתית, קבלה את הכרטים, ותפתח לנו את המנעול. היא דרה בשכונת הכוכין ההן — אבל למי יש יחס נפשי אל המעמקים ההם, לה או לנו?

ואומר אני, כי גם בקאטאקומבין של הנוצרים הקדמונים, הנני מרגיש יתר מהם.

רבותי! משפחה אחת היינו. פרוד פנימי היה בינינו לרגל חלוק דעות דתיות, אבל גם לגבי חוץ גם לגבי פנים היינו אומה אחת.

ומי יוכל להרגיש את הכח, את היסורין, את רוך הלב, את חכלילות השמחה של קדוש-השם ואת תכלת חלום הגעגועים אל האמת ואל השלימות? מי יוכל להרגיש את וילון הרוחניות הפרוש כמעטה שקוף על כל היקום, את חן הצער ואת לבנת הבדלח של אותן הנפשות החורות שהלכו למות בשמחה, הלך וקרא את המקראות שלנו עלה והמרא למרום כסנוניות צחורות, ושירות ס' התהלים בפיהן?

הם היו „עצם מעצמינו ובשר מבשרנו". אנחנו יכולים להשתתף ברגשותיהם.

על כן אנו שומעים גם את קורותינו בקאטאקומבות הנוצריות, היסטוריא שלנו היא ואזני שואבות את קול משק כנפיה על כל צעד.

לבי פִּתַּנִי לאמר אל Mr. Smith הדק והכחוש, ש„מצטמק וטוב לו" בתלבשת של דו-אופניי, ועמד לצדי בקאטאקומבות הנוצריות ההן, ויסתכל בהן בזכוכית שבעינו האחת:

— Mr. Smith, מה לך אצל קאטאקומבות של המומתים על קדוש דתם? כלך לך אצל מושבות בהודו ומכור אופיון בחינא!

כי במח"כ של ג'נטלמן זה, גם אם יחוסו גדול כיחוס סאליסבורי, כי עתה היו אבותיו לפני אלף שנים פרשים ולסטים מזוינים ביערות שקוטיאָ, לא היו בין שני אריות של הזירה, והאש של נירון לא להטה אותם.

אתה זוכר את טיולינו ב„ח צר" (ברומי קוראים ל ג י ת ו: „חצר"), אתה ש"ץ וחצי מלמד, מר פיציפאני!

ודרך רחובות עקומות ומסורסות, עולות ויורדות, הייתי מהלך בכל פעם שהייתי ברומי — אל מגרש גדול אחד.

הרחובות נכנסות אליו, כנחלים המשתפכים אל הים, כולן צרות ומלאות חייב ותנועה, תנועה מנומרת ומגוונת המלפפת את כל ערי איטליא.

וארמון לפנים מן הארמון, ולשכה לפנים מן הלשכה יושב איש, והוא גזיר אחיו, והמאמינים אומרים, שהוא יושב על כסא פטרום.

וכל צבאותיו לא יעמדו אף בפני גדוד קטן של פרוסיא, וכנגד הציים האדירים אשר בים איננו יכול להעמיד אף סירת דוגה קטנה.

אבל האיש הזה מושל ממשלה מיוחדת לו על אלפי רבבות מאמינים.

והיו דורות שממשלה זו היתה מרגיזה כל ארצות תבל. והיו דורות שממשלה זו התמוטטה, ויש אומרים שהיא רפת כח עתה, ויש אחרים אומרים שהיא חזקה מאד — אבל אין איש יכול להכחיש, כי זאת היא ממשלה רוחנית גדולה.

ובעמדי בלוגג'יא של רפאל אצל החלון, מראים לי איש זקן, עטוף לבנים, ועבד הולך אחריו, והוא מטייל בגן הואטיקאן.

ובני הכנופיה של טוריסטים וגם Mr. Smith נזקפים על בהונות רגליהם לראות את האיש ההוא.

אך גבעה אחת הוא הואטיקאן, ואולם נשקפת היא על פני תבל.

ואני יורד מן הגבעה ההיא, ועובר בין חיל השומרים=לראש=האפיפיור הלבושים בגדי צבעונים אדומים, ויוצא ממדינה זו, ועובר לאיטליא החדשה.

ונקודת צמצום הכח של איטליא החדשה, איטליא של קאבור וגאריבאלדי וויקטור=עמנואל הוא בנין אחר בשוק אחר, בנין של חומות צהובות=שחומות בקסרקטין, בנין המבטא לנו, כי הוא מקום הכח והממשלה.

הקבירינאל!

פה נותנים שווי זכיות, פה ממנים יהודים לשרי מלחמה ולשרי אוצרות, פה נעצו חרב לאחד את כל איטליא בגבורה, ופה—כמו שאומרים המאמינים— עשקו את נחלת האפיפיור.

והנני מסתכל גם אל הבנין הזה במחשבות רבות.

האנשים יצאו מדעתם — היו בעה"ב ברומי ובניאפול ובפלורנץ אומרים לפני ארבעים שנה — כי כיצד יתאחדו הטוסקאנים עם הלומבארדים, הצפונים עם יושבי Mezzogiorno (הדרום) בהיותם קרועים ושסועים ושונאים איש את אחיו יתר משהם שונאים אומות אחרות, ולשונות ומבטאים רבים ביניהם, עד כי אין הויניציאני מבין את דברי הניאפוליטאני?

וכיצד יתאחדו, וזין דת אחת מחברתם, ורבים הפוקרים ביניהם?

וכיצד ייסדו עיר הבירה ברומי, ורומי היא קדושה ואין לנגוע בה,

יזדעזע עולם כלו, וכל המוזיאין יתעוררו להתחרות לזכות בתכשיט מעולה כזה —

הם היו פה ציירי הקירות והרצפה!

ואני, היהודי הקטן, עומד ותוהה ומסתכל במה שנתהוה מן הדבר הנפלא והמסוגל לנשמות עמים רבים, שהובא מארץ ישראל לרומי זו, לרומי של עובדי האלילים מכבר, לרומי של הקסרים, של הגייסות, של הלגיונות ושל הפולמסין, שפסעו על ראשי כל עמי תבל.

ואיך נצח הדבר הנפלא שהובא מארץ ישראל וע"י בני ארץ ישראל את כח הכובש ואת כח התאות, את הברזל של חרבות ואת הברזל של פלוסופי סטוא.

ואני מסתכל בזה בלי זעם, בלי קנאת דת, אלא במחשבות, במחשבות, במחשבות.

ואין אני רואה את עצמי כלל זר ונכרי לגבי כל הדברים האלה. להפך, אני מרגיש א"ע יתר קרוב להם מן Mr. Smith בן בנם של האנגלא-זאקסים, המכודן, הקפוא, שאין לו יחוסים היסטוריים אל כל הדברים האלה.

והיחוסים ההיסטוריים שלי הם מלאים טרגדיות נמשכות, נמשכות כנחלים.

הוי, הַטִיבֶר הזה, וגם החומות האלה, לוא יהיה להן פה, ויכלו לספר הרבה הרבה מאד על אדות רציחות, טביחות, שרפות, ענוים, רדיפות, גזרות, יסורים, שאין הדמיון יכול לשער.

אבל הנני מסתכל בכל אלה בלי ניצוץ שבניצוץ מתאות איזו שנאה קטנה אלא להפך: בגאוה, בכבוד, בהכרה ברורה, כי יש לי צד-קרבה עם כל אלה ויש לנו ענינים חשובים, משותפים ומתנגדים, בונים וסותרים. יש לנו חשבנות שכבר נסדרו, ושעומדים להסתדר עוד.

ואנו חפצים, שיסתדרו ביושר ובאמת.

ומפה ולמעלה, מן הצד לבית הכניסה עולים במסלה, בין שדרות עצים, והמקום הולך ומגביה עד לגבה הר.

ולצדי המסלה, ולשני עבריה, וממולה — בנינים ובנינים, עתיקים וחדשים, ארמון על גב ארמון, קדש וחול, בתי כניסה קטנים ומיוחדים, ובתי אוצר, ששם יאָצר ויחסן ההוד של דורות, סך הכל של חכמת דור דור וחכמיו, של מלאכת מחשבת, דור דור ואמניו.

הואטיקאן!

רפאל מימין ומיכאל (אנג'לא) משמאל מושבים אותי לכאן ולכאן, ובית עקד הספרים עם אוצרותיו, עתיקותיו וכתבי ידו — —

„פיקלהויבע" פרוסית אחת תסערן כמוץ, ועשיר אחד יכול לקנות את כל רכושן.

והגבורה שיש להן בקרב אומתן? הגביר יאקילי, דמתקריא יאן פימפרנוטער יורק ג' פעמים בכל פעם שהוא מזכיר את הדבר המכוער הזה. המפונק פימפרנוטר מרגיש תעוב והכרח־הקאה.

— יודילי מוכה־שחין — הוא אומר בגאוה, בכעס ובצער — רוצה ליסד לו מדינה!

שוכח הוא, שהוא הוא בעצמו „יודילי מוכה שחין", אשר השחין שעל ראשו איננו נותן לקרני אור וחופש לחדור לתוך קליפת ארנקי קשה של מחו הסתום.

איזה דקטור'ל מווינא מטריד את המחות בדבר שאין אדם מן הישוב יכול לטפל בו.

והוא, פאַן יאן פימפרנוטר, מצייר בדמיונו, כי עבדו בא ומרצה:

— אדון אחד מחכה במסדרון, ומבקש שאדוני רב־החסד יואיל לקבלהו.

והעבד מוסר לו כרטים. על הכרטים כתוב שמו של אותו דוקטר'ל.

— אמור לו, שאין אני פנוי לקבלו.

אבל יש איזה אגודות — הוא מוסיף לאמר בלבו אחרי אשר סלק את הנדחק להכנס — ומי ומי הם? ארחי ופרחי! מי יבוא עמהם בדברים? איזו חשיבות יש להם בעולם?

ובכח ארחי ופרחי אלה אדם בא לרומי, ונכנס אל ויקטור עמנואל השני.

וזוכר אני, כי בפאריז מנו את הרגעים בחרונוֹמֶטֶר: חמשה רגעים סח עם ואלדק, עשרת רגעים עם קומב, ועם דילקאסה — אולי כחצי שעה.

ובין כותלי הקבירינאל נשמעה, במשך שעות, הרצאה ארוכה מאת האדם ההוא.

הרצאה ומשא ומתן בין האדם ההוא ובין מושל — איטליא.

הד הבכיה העולמית; האנחה שלנו, הנבלעת ברעש העולם וחייו, גניחת הנפשות הצמוקות והחורות נשמעה בחלל מלא הוד וזיו, כותלי הקבירינאל.

ועיני מלוות את האדם ההוא מעבר לגבעת הפינטשו, דרך הקורסו ועל פני הגשר מטה מטה, עד מגרש ס"ט פטרוס, ומשם מעלה מעלה עד הואטיקאן.

וברומי יש ממשלה מיוחדת, וגם הממשלות האחרות לא תתנה רשות בשום אפן שבעולם?

וכיצד וכיצד וכיצד?

ואני עומד ומסתכל אל החומות הצהובות. הנה הן עומדות ומשיבות לכל שואל כיצד?

ובמקומות שהתהלכתי אני כטייל ובעל מחשבות, התהלך יהודי אחד, לא טייל, לא מכנופיא של קוק, לא אמן שהשיג פרס־רומי, ולא חוקר קדמוניות.

איש אחד אשר חָדֵש תנועה מדינית בקֶרב היהודים במהדורא חדשה ונוספה.

איש אשר עוד לפני שבע שנים, כאשר החל להשמיע את דבריו, אמרו רבים: צריך להתפלל לעצירת... צחוק.

ושערי הקבירינאל נפתחים, והאיש הזה נכנס.

והוא עומד ומרצה לפני המלך, שמלכות אבי אביו נתגדלה ונתחדשה מתוך תנועה לאומית... דבר תנועה לאומית כל כך שונה ממנה.

אדם מקרב עם דל ועלוב עומד לפני מושל עם נאור ומאושר, ומרצה לפניו פרק מן התלאה, המוטה, הצרות והבזיון, ופרק מן הישועה והגאולה האפשרית.

אדם שאין שמו רשום באלמאנאך הגוטהאי — התקון־ליל־שבועות של אצילות־העולם — ושאין שמין אותו בבתי הבירזא; אדם אשר אם יש לו איזה אות־כבוד מאת הפאדישאה הוא טומנו ומניחו בקופסא לבל תשלט בו עין.

ואם יש לו איזה זהובים — הוא זריז להוציאם למטרה אחת, שהיתה לתוכן־חייו.

והוא בא מאת עם שהוא כעץ מט לנפול, שהגדיים קופצים עליו, מאת עם שכל בעל ידים מלוכלכות מקנח בו את ידיו.

בא מתוך חלל מלא עצב ומרירות, מתוך בנ"א מתענים, ומתחלקים למנינים, ומכרסמים זא"ז בתיאבון של זאבים ובערמה של שועלים.

והכח שיש לו, והנמוס שבתקפו בא? והשליחות שבידו? אגודות בחרו בו! איזו אגודות ומה יש להן? כמה עולה הקרדיט שלהן אצל קרופ? באיזו הצטרפות של ממשלות הן נכנסות?

ופה אדם בא, והולך מן הקבירינאל אל הואטיקאן, ועומד ומרצה את דבריו, לא בעד הערפל, לא דרך מחיצות.

וכותלי הואטיקאן שומעים את המלה החדשה ומזדעזעים מתמהון.

כי כבר שמעו הכתלים ההם דברים רבים, אך מלה כזאת לא שמעו עוד.

והמלה כה פשוטה, עד כי חידה היא מדוע לא נשמעה עד היום.

ומסביב עולות תפלות בכל הלשונות בבַפֵּילות של ס"ט פטרוס, היעודות לעמים שונים.

ותמרות ענן הקטרת מתאבכות ורוצעות, כלוליונים, את האויר.

ונרות דנג עבים בוערים, ונגה־דם כפלג־תולע משתפך על התמונות.

ומוקדי מזבח זורחים בדבירים הכהים.

וכתרי קרני ההוד של תמונות הקדושים, על מצחם נהרה, על ראשם שפריר־איקונין, לוהטות בחביון סוד, כנגהות באפלה.

ולפידי המערכה יעשנו ילהטו, ולאורן נראות מצבות השיש כגלילי שן צחר.

וזמירות עצובות נוזלות־מעדנים, קול גילת ורנן, שיר ומצלתים, והעוגבים יהמו נפלאות כשרפים מרננים ברוח, כמלאכי שלום כנור יעירו.

ופעמונים מצלצלים, והמוגים המונים כורעים על ברכיהם, ולבבות אלפים דופקים בתפלה, ונפשות תנשאינה בעז ואמן לאֵל בו ישגבו.

ובין אולמי החצר, מחנות חרדים ידדון ברגש, כגלים, וְהַשָּׁנִי של אדרות היקר אשר לחשמנים נשקף מתוך צבע רקמתים של חיל השומרים לראש.

ונשואים הלבבות והעינים אל הלשכה הסגורה, שם יִנָּוֶה ממלא־מקום פטרוס על אדמות.

ומסביב ללשכה ההיא מתהלכים אט, כמפחדים להפריע את הדומיה.

ופלמטרים, ציורי הממשלות, צועדים בזהירות, ועל פניהם סוד כבשונו של עולם־המדינות מזדוג עם סוד לחש האמונה ובטול־היש.

ובסביבה הזאת עומד איש־חול, לבוש בגדי חול שחורים.

ושתי עינים חולמות, עמוקות, גדולות, נוטות ישר אל אדיר הכהנים — ונפגשות עם שתי עינים טובות ורגילות לברך.

והפה, הנודע לכולנו, יביע, איך אל ארצו ואל קנו שואף עם קדמון ואמלל.

והוא מביע את הצפון בנפשו המרה: נפש עם קדמון ואמלל.

כן נצב וכן מדבר איש־החיל.

ויהודי הולך ומשנה את אושפיזו מאיטליא הרשמית אל כביבות כסא פטרום.

עוד מעט, ושני אנשים עומדים זה מול זה; האיש שבי מתגשם הכח הרוחני של העולם הקאתולי, והאיש הבא מאת עם־דל־חלכה.

מאה שני חיים של ריקנות בעד רגע עשיר, מלא, רב התוכן כזה!

הרגע הוא כה יפה, עד כי כל התאורים שאתאר וכל הקוים שאשרטט, מתירא אני שמא יפגמו, שמא יגשימו ויעבבו את הדבר הדק ביפיו והיפה בדקותו.

וירא אני שמא יאמר האומר: הלך דקטור'ל לבקש את הגלח הראשי, שיתן לנו את ארץ ישראל.

או יאמר: הלך איש מווינא, ויבקש ראיון, ונתנו לו, ועמד ובקש, ומפני סבר פנים יפות לא דחו את בקשתו תיכף.

זאת תהיה פַּנטסיא של בורסקי; מדרגת־השגה של בעל־עגלה וחידוד־הפקחות של ריש דוכנא.

לא איש עמד לפני איש, אלא מסרת בפני מסרת, שאיפה בפני המון שאיפות אחרות, יכול אני לאמר: עולם בפני עולם.

בוא וראה: שתדלנים הלכו אל האפיפיור, או חפצו ללכת זה כמה. בוא וראה מה בין בני לבן חמי!

מונטיפיורי ז"ל הלך אל פיוס התשיעי לגאול את מורטארא. אבל עד פיוס התשיעי לא בא. הוא שחר את פני איש סודו.

ועוד זה מקרוב קראתם זכרונות פלמטרי אחד. הדבר היה בימי טיסא־איסלאר. המשפחה הגדולה, המיליארדירית, משפחת רוטשילד, איננה שוכחת את חובותיה להורים ולעם אשר ממנו יצאה. היא חפצה לעשות דבר; היא, המשפחה שכבר יש לה כתרים, יחוסים של כמה דורות עם אצילי עולם, היא שכבר יש לה רוזנים ופרתמים שהתחתנו בה; האוחזת בימינה את הרסן ובשמאלה את השוט על הבירזאות וההלואות של ממשלות, כאשר רצתה להציע דבר לפני האפיפיור, בהרה לזה את הציר האנגלי בווינא, שידבר עם הנונציוס אשר בווינא, למען יציע לפני מזכיר הכנסיה ברומי, למען יציע לפני כבוד ליאון השלשה עשר.

ואחד מן השלשלת הזאת לא קיים את דברו, וקרובה ההשערה, כי ליאון השלשה עשר אף לא שער מה דרשו ממנו, ואל מה התפללה המשפחה הגדולה ההיא.

מטפוסי בית המדרש.

תנועה מדינית בביהמ"ד. — עניני דיומא. — יאקילי וירוחם. — האיש ה„מוסרי". יהודי־זוטר חי. — השקפה על העולם. — חזון הימים העתידים. — שינוי המקומות והערכין. — האמריקאני הנלהב. — שיחתו עמי. — שונא ההיסטוריא. — נפשות רבות וחסרונם.

בביהמ"ד של מגידי תהלים, בין מנחה למערב, יש מה „לזמר ולהגיד"; עניים לאין מספר, בלי צל קורה על ראשיהם, בלי עצים או פחמי אבן להסקה, בלי מזונות — אלה הם ענינים משעממים. מהיכי תיתי? מאי קמל"ן? פשיטא!

אבל חדשות יש ויש. אין אנו חסרים מכתבי עתים. הפרוספקטים של העתונים ירדו בתקופה זו על ראשי עם קדש, כגשמי סתיו. עולם הפוך! אפילו גבירים נעשים מו"לים.

ויאקילי מתפרץ הנה והנה, כאוז אמוצה. יאקילי הוא הפוליטיקן הגדול בביהמ"ד של מגידי תהלים, בין מנחה למעריב.

— אח! אח! מאורע דילזור. כהן, אלוסי, וממפלגת המוחים כנגד אשכנז, ויגרשוהו מצרפת.

יאקילי הוא לץ מסוכן מאד. קומב — הוא אומר — יחנק בבלעו את הכומר הזה. הגלח יתקע בגרונו. זה בשר קשה.

— והדייטש עשה לו דייסא! עיסה יפה לש לעצמו דייטש־פתי! ההירירים מרדו! ואתם חושבים באמת, כי המורדים הללו הם פראים, ההירירים! אסור! הם צרפתים מהחפשים. התבינו מעשה? זה „צרור מכוער לגמרי".

— השטן הוביל אותם — הוא מוסיף לאמר בסגנון הטפה — לאפריקא דרומית מערבית. גם זה חשק! טוב טוב היה להם לוא נשברו ידיהם ורגליהם עד שהלכו שמה. עתה הנה עסק!

בביהמ"ד שתי כתות עומדות זו כנגד זו: בעד האשכנזים; בעד ההירירים.

לירוחם הארוך יש חולשא מיוחדת לגבי עשרת השבטים. הוא אומר: מי יודע אם אין ההירירים מעשרת השבטים?

ועיני מלוות אותו בצאתו ובשובו.

חשכת הליל את פני רומי הליטה.

לא נשמע עוד קול הפעמונים; לא נשמעה הברת־החוטם של הכהנים המנהמים; לא נשמע דבר, זולת ההימנון שהכוכבים שרים אל האין־סוף.

הכל ישן. הנהר העתיק רוביץ כגולם אי־נוע בין גדות האבנים. מרחוק מתפשטים ערפלים, ועל הקריה העולה והיורדת, על כידוני המגדלים ועל כפות הגגות יורדת הדומיה, המתוקה כתרדמת עיף.

והאיש הבודד יצעד בלילה. היכלות וטירות עזב אחריו, ונגהות אפלה נדו גם נעו.

הוא הלך לנוח, אך מעיניו השנה נודדת.

רפאים מתי עולם קמו מעפר, קהל גדול מאד, אימים רבותים!

אלה אשר הלכו בראש גולים, וישאו את המנורה כאשר הסגירם שוד משדי בידי אויב.

ואשר נסעו עם ידידיה מאלכסנדריא אל קאליגולא — לבאר דבר אמת.

ואשר נסעו אל אדרינוס מירושלם החרבה להוביל את הילדה אשכר ללעג מנצח.

ואשר נלחמו כנמרים בקצף מסביב לביתר, ויובלו ככבשים בחרצבות הלום.

ואשר רוטשו ואשר הובסו ואשר נרמסו ואשר נמשלו לטיט חוצות ואשר נפזרו העצמות בארץ צלמות ואין מקבץ.

ומנבכי עמקים, מן הקאטאקומבות, קמו הנגידים המתיונים, שהמירו כבודם בקלון זר, ויערימו ויתכסו בשמות נכר ובשפת נכר, והתחבלות לא הועילו — כי עוד היום מערות היהודים יקראו לקבריהם.

ומעמקי מצולת הטיבר עלו הנטבעים עם כלי השיר מירושלים.

וכלי השיר מירושלים השמיעו קול נורא מאד.

ומעפר קמו עצמות יבשות, עצמות שליחי הקהלות מימי הבינים, נעורו מזבול חשכתם!

והנאלמים בשנת המותה פתחו את פיהם, וישיחו ויתרועעו עם האדם הבידד, וקולם כילל רוח סער בין עצים חשופים ואבלים על חצר מות.

ושלדים גדולים תוקעים אליו את כפיהם: אחינו אתה, אחינו אתה!

וכרוב־חן מנחם ירד ויסתר בכנפיו את הצללים. ושמורות עיני האדם הבודד סגרו, אך לבו ער, והוא חוזה חזון תשובת בנים לגבולם.

הוי, מי יתן בקר!

קודם שנבראה הפלונית שלו ? אף הוא שוב תלוי בכלל העולם. ע"כ צריך לדעת מה נעשה בעולם. אפילו חבר של חברה תהלים צריך לעינים מקיפות את כלל העולם, ובלאו הכי לא יצליח לעשות שום דבר מועיל. אפשר שאשב בעצמי ואיבש את מוחי לחקור בשכלי לבדי מה לעשות כל מה שיש לעשות בעולם ? בטלנים! אני צריך גם לראות מה עושה העולם. ארבע רגלים לסוס, ועב"ז לפעמים הוא נכשל, אמרי אינשי. צריך להסתכל.

יהודי-זוטר חי, עליז, מהיר החושים, מין שונא בטלנות שלא ראיתי כמהו, ושונא — אבל לא, לא רק שונא אך גם מרגיש בחילת הנפש לכל הדברים הקטנינים, הננסיים, לכל הדחוקים הגמדיים, ואוהב את הָרֶוַח, את רחב-האפק, את העולם, וגם את כל ההשערות הרחוקות ע"ד העולם — זה צביונו של יאקילי.

בבימ"ד קטן של מגידי תהלים, בקרן זוית צרה, בין מנחה למערב, פורש יאקילי, ממש נשר, כנפים רחבות על פני העולם.

טפוס של יאקילי למדני הרבה.

על ידו נתבארה לי הכונה הסתומה של הפיוט „ברח דודי". נתקשיתי תמיד בפיוט זה. מה הוא ההוד של הבריחה? Удирай дядка! ויש במה להתפאר?

זו היא מחאה כנגד הצוק, הצפיפות, הצמצום. זה הוא הַנַחַ וההשק שמצרי התחומים יסתלקו, שהרגלים תתנועענה ושהדם ימהר לרוץ בעורקים.

בימים האלה יאקילי הוא מרא דעלמא כוליה. הפוליטיקא היא כל כך רחבה! פשוט, מחיה! קוריאה, יאפאן, הירירים.

ירודם קבל מכתב מבנו, מפורט-ארטור, שהוא עושה משם נסיעה לסאן-פראנציסקו.

יאקילי הוא בקי ב„לאנדקארט" — בע"פ. פשוט, כיהודי יודע „אשרי". זכרון כבור סיד. בעיני כונותיו של המוסר'ניק איננו „מר בר רב אשי" גדול, אבל במקצוע זה הוא מאושש, כצור איתן.

בימים האלה דרש ע"ד אמריקא. צריך לדעת, שהוא אמריקאני נלהב.

— עתידה אמריקא שתנצח את אירופא — חרפות ובושות! ועתיד האוקינוס השקט לנצח את האוקינוס האטלאנטי ולהפוך עליונים למטה ותחתונים למעלה.

— אנחנו נהיה לקבצנים, והם לגבירים מפורסמים. אנחנו נהיה ליחסנים.

מסיחים גם ב ד ז ׳ א ו (טשמברלן). יאקילי כועס על ההשתדלות שטשמ־ברלן עושה בנסעו ובדרשו בערים שונות למשוך את העם אחריו.

— מילא, חזן בא לעיר ויסלסל בגרונו נעריצך׳ל, ישתבח׳ל, או מגיד בא לעיר, וידרוש דרשה, ויתופף בידיו וירקע ברגליו, אז לא יחפוץ ההמון לעזבו. „עַמְךָ" מתעקש: הוא צריך להשאר פה.

מה יש לו לחזן ההוא? כלי לחיכה! חכה שנונה להעלות בה דגים טפשים! דבר שנון־הלשון הוא ענין פחות, מלאכת הפטפוטיא להחליק לשון ולהכתגל לטעם חך השומעים. רפש!

ויאקילי מוסיף ללמד את העם:

— טשמברלן איננו רוצה שגם אחר יעסוק בישיב. גם להם דחוקה הפרנסה, והנה אדוני־דייטש בא. שלום־עליכם! מי הזמינך לסעודה? השמעתם, כי יוסיפו עוד שוחט אחד כשהשוחטים הישנים, העומדים על משמרתם, גועים ברעב?

וירוחם מגין. חבה יש לו לאנגלים, בשביל שהם מעשרת השבטים.

הוא אומר: אם כן הדין עמהם!

— הדין עמהם, הדין עמהם — שנה אחריו יאקילי בהעויה ובכעס. אבל ידיהם של השוחטים הישנים רועדות, ע״כ באים שוחטים חדשים!

יאקילי הוא אינש דעלמא.

יש שם בביהמ״ד מוסר׳ניק אדד. גו ארוך וצנום, הלוך משונה וגב עקומה. רגליו נגררות, כמהלך בתוך שנתו. מפיו נזרקות לפעמים מלים עם כונות. מסביב לו עומדים בעלי כוונות וקומטים מצחותיהם, ושפתיהם דובבות אחריו.

ויאקילי מתלוצץ: יכוד הסידות ושרש העבודה התמיכה אי אי אי! ועוד הפעם יסוד ושרש העבודה אי אי אי!

והוא, הלץ, אומר לאותו מוסר׳ניק, בכלביות: אל תהא כזנב הלטאה! ומפני שהוא יודע פולאנית־קימעא, הוא אומר לו! Hulaj duszo (התענגי נפש!) — אל תהא שוטה שרוי בצער! השך את הכונות ועכל היטב! מפני שכל זה הוא מבני המעים.

ואין ליאקילי הוש לדברים קטנים. הכל — הוא אומר — יוצא מהמקומות הגדולים וחוזר למקומות הגדולים. הברה־תהלים — הוא אומר — תלויה בקהלה, וקהלה תלויה בכלל ישראל, ומה שייך לומר: כלל ישראל הוא אדון לעצמו? נעץ קנה בים ועומד באמצע? מין בן־יחיד, או דד בדרא, כאדם הראשון,

האדם (בנאמנות, אין אני יודע, אבל יאקילי יודע) אך מיליארד וחצי.

ואוסטראליא? רבותי, באוסטראליא יש סך הכל ארבעה מליון נפשות. אפשר להושיב שם עוד איזה מנינים.

וסיביר? רבותי, סיביר איננה כלל סיביר. רבש"ע, פסת סיביר לוא תנתן לנו! כמה יש שם זהב, עצי יער, אדמה טובה לחרישה ולזריעה! איצרות! וכל זה הוא סמוך לים השקט.

בכל המקומות ההם, באלאסקא, בקאנאדא, במערב הרחוק של כנסיות הברית, באוסטראליא, בזיילאנד־חדש ובסיביר יתישבו מליונים בני אדם, וימצאו פרנסה בריוח.

והפוליטיק בנוגע לחינא אתם מבינים? מה אתם מבינים? גם שם יתישבו.

אני מציף סלון של צונן על ראש יאקילי, ואומר לו: אחרת המועד! חינא כבר נתמלאה!

אבל הוא שקדן ומתמיד בסטאטיסטיקא, וזוכר יותר ממני.

— מה חינא — הוא צועק. צפיפות הישוב בחינא היא החצי מצרפת, וגם בצרפת עוד אין הצפיפה מספקת. לוא יהיו יושבי חינא צפופים כיושבי יאפאן אז יש שם עוד מקום בעד 1,200,000,000 נפש, כלו' כמעט למספר כל האדם. ואפשר להגדיל את צפיפת הישוב בחינא, יען כי העושר הטבעי של הארץ ההיא הנהו גדול מאד. שטחי הפחמים והברזל במדינות שינסי וש:נסי (אף את אלה יודע יאקילי!) הם הגדולים שבעולם; ארכם חמש מאות ורחבם מאה קילומיטר, ולפי דעת המבינים יש בהם אנטרציט די ספוק לכל העולם במשך אלפים שנה, ו„הגנבים" האנגלים יפרצו במסלת ברזל שלהם, שכבר קבלו דרמנא לבנינה, באותן המדינות, והניחו את היד על העשירות של קרח ההיא, מחפורת הפחמים והברזל, ובנו גם מסלות אחרות, והברזל יהיה גם לבנין מכונות, וכשיתחילו לעשות שם סחורת מאנופאקטור — יומא טבא לרבנן!

ופני יאקילי מכל־העולם היו כפני להבים, ויוסף לתאר את תמונת חופי הים התיכון, המתפשטים מסינגאפורי לולאדיבוסטוק עם ארצות סיביר, חינא, אוסטראליא ועוד.

וממול המקומות האלה, ממש כרחוב אהוזים מול רחוב הפראנציסקאנים — חופי אמריקא, מן אלאסקה עד פאטאגוניא, קאנאדה, כנסיות הברית, אמריקא הדרומית ועוד ועוד.

שתי שורות יפות — האין זאת?

נשכחים, כמו הערביאים והמצריים. המקומות האלה יהיו לחורבה, ומה שעתיד להבנות, יבנה שם, במקומות החדשים, היפים, הנפלאים.

והוא מוסיף לאמר בהתלהבות ובקול רם:

— הרי זה כמו שוק הגרזיבוב! כמה פרקמטיא, כמה עשירות היו! ומה נשאר היום? בצדדים עוד נשאר, אבל באמצע — גן, ולצדו משקים את הסוסים וגיסי מתעצם ועומד על דעתו לפתוח דוקא פה חנות גדולה. הך ראשך בכותל! אבל פה עבר הזמן!

— הים התיכון היה במשך אלפי שנים מרכז המסחר והעשירות והכח. אבל בא זמן משך הדירות ונשתנה הדבר. העולם „משך את עצמו" למקום אחר. בא הומבולדט וגלה את אמריקא, ונעתק מרכז העולם מהים התיכון לאוקינוס האטלאנטי.

— למה היה כן, מוסר'ניק? אבל כשם שאין אני יודע את החד גדיא, כן אין אני יודע למה ואיך.

די כי היה כן, ומה שהיה הוא יותר אמתי מכל הכונות שלך.

ועתה — הוא מוסיף לאמר — עובר הענין אל הים השקט. הוא יהיה מה שהיה התיכון לפנים, והאטלאנטי אחריו.

והוא מוסיף לדרוש:

— ה„גנבים" חופרים עד גמר את תעלת פאנאמה. זה הוא מין מעשה, שאין לכם שום השגה ממנו, מלמדים! תעלת סואיץ העשירה את האנגלים, פאנאמה עתידה להעתיק את כל העשירות לאמריקא.

הוא פתח את כף ידו האחת, ובכפו השניה החליק עליה, ויאמר:

אחרי פאנאמא אין עוד כלום.

ע"י פאנאמא יהיה האוקינוס השקט מולך בכיפה!

ויפתח את שתי כפות ידיו, וישרטט עליהן באצבעותיו, כארדיכל עושה תבנית בנין.

— ראו! כל הקרקעות הגדולים, שלא היו עוד לגרוגרת דר' צדוק, אלא עומדים בעשירותם הכבושה בהם, וגם אינם מרובים באוכלסין, חוץ מאפריקא, הם מתפשטים מסביב לאוקינוס השקט. ראו! אמריקא הצפונית, אמריקא הדרומית, אוסטראליא, סיביר ועוד. כמה מסוגלות עוד הארצות האלה לישוב, פלאי פלאים! כסבורים אתם, שאמריקא כבר נתמלאה? מלמדים! „קהלות" אחדות נתמלאו שם, אבל אמריקא! עוד לא התחילה להתישב. עוד שלשה וחצי מיליארד נפש אדם יכולים להתישב באמריקא. ומה מספר כל בני

לבוא, תחלה יבוא שם. אפילו חברה תהלים באמריקא היא עתה כפי שעתידה חברה תהלים להיות פה בעוד זמן רב. מוסר'ניק! טוב הדבר או לא? נעניתי לך, כי לא טוב. אבל היש לך עצות כנגד זה? מי שולח למי? השולחים אנו רובלים לשם, או הם שולחים דולאַרים לכאן? אפשר שנצא משוקא דגלדאי ונעבור לתוך שוקא דרבנן? טוב הדבר! אבל הדולאַרים! אם הם לא ישלחו את הדולאַרים — מהיכן יתפרנסו רבנן?

ואני אומר לכם, שעתידה אמריקא לקנות את כולנו. התחילו לקנות כלי חפץ, דברים עתיקים שאין להם שם. אח"כ באו ויקנו פרופיסורים, ריקטורים, דירקטורים מן המובחר שיש לנו. אפילו רבנים כבר קנו. ואם יהיה להם צרך — יבואו. וכשיבואו, וצרור הדולאַרים בידם, יקנו אפילו את הריש גלותא מבבל.

הגם אלה חייטים, גם אלה רצענים שיש לנו פה? אמריקא! לכו וראיתם מה חייטים, מה רצענים; איזה כלים, איזו מיני המצאות, והכל מתחדש שם, וברגע שהוא מתחדש, מתחילים לשמש בו, בכל דבר הם קודמים לנו, והננו מהלכים תמיד אחריהם.

כל מה שיש להם לקחו ממנו, ועתה אין להם מה לקחת. עתה חזר הדין — ואנו צריכים לקחת מאתם.

אני קטנתי בעיני לנכח יאקילי. איש שנושאי מחשבותיו לא אפילו ארצות, אלא חלקי תבל, ופה בבית המדרש למגידי תהלים, בין מנחה למעריב.

— היכן למדת את ה„לאנדקארט" ? שאלתיו.

— למדתי, פשיטא, לא מתוך קערות, אלא מתוך ספרים — השיבני בהקפדה.

ודרך אגב סח לי ספור זכרון אחד מזכרונות ימי נעוריו.

הוא רצה להיות רב בעיר קטנה במדינה זה. סמיכה היתה לו, אלא צריך היה גם להבחן מאת מורי בימדה"ר שהיה פה ולקבל מהם „קונסינס". כן היה הדין אז.

הימים היו ימי נצנוץ האפיקורסות, והאפיקורסים התענגו להקניט את היראים. בין המורים הבוחנים אז בביהמ"ד ההוא היה אחד שמנהגו היה לדקור את הבאים להבחן, שהם „פאַנאַטיקים" וכדומה.

הוא בא אז, ומורה הגיאוגרפיא החל לנסותו.

ובכל שירה, לכל הפחות שני מיליארד בנ"א, ס"ה ארבעה מיליארד.

ישוב נאה!

ויאקילי שכח, שהוא דר בחדר צר ומצומצם ד' על ד'.

הוא קולט את העדן והנעם מדמיון המרחב. שני מזהים מזה ומזה, ובאמצע האוקינוס השקט, כמו שהיה הים התיכון לפנים.

ועוד הפעם שם יאקילי את עיניו על ארץ דמיונו. גדות הים התיכון הן מבורכות במחצבים יקרים, אוצרות באוסטראליא, באיי פיליפוס, ביאפאן, בקוריאה, בחינא, ובארצות אמריקא מן אלאסקא עד פאטאגוניא.

הנה האוקינוס השקט הוא כספיר משובץ בזהב וכסף.

ומה יהיה לאירופא?

החברה תהלים נזדעזעה, אירופא יורדת מטה מטה. איזה גבורות יש בעולם, כלומר הגבורות הראשיות? רוסיא ואמריקא! והנה הן מעמידות את הפנים שלהן משני עברי האוקינוס השקט.

בנך זה ר' ירוחם, שנסע מפורט־ארטור לסאן־פראנציסקו, יודע את דרך העתיד.

אנחנו ואמריקא נעמוד אלה מול אלה כורשא ופראגא משני עברי האוקינוס השקט.

ומה יהיה האטלאנטיק? אמת המים! אפשר שנלך אליו לתשליך.

אלו ידע את שירי גרדון מהרידאווקא, אז אמר: מין רידאווקא.

ואמריקא־גנב, כמו מתיר לכל העולם להפליג באניות על פני הים השקט, אבל אמריקא תופשת את פאנאמא.

יאקיל סגר את אגרופו לרמז כי „האיחז ביד" היא הטובה שבתפלות.

זמן מערב הגיע. חושד אני את יאקילי, כי בכל עת התפלה לא היתה נשמתו כלל בעולמות עליונים, אלא היתה מרחפת בין פורט־ארטור ובין סאן־פראנציסקו.

כמעט שגמרתי לאמר את הקדיש שבשבילו באתי, והאגודה שבה ותתקבץ מסביב ליאקיל.

— ואם יודעים אתם מה אמריקא? זה הוא עולם חדש לגמרי. רע־אמריקא; לא יודעי הן ולא אנשי טעם. תגרנות, תגרנות ותגרנות! כן נראה לכאורה. בריה נפלאה! כאלו אנחנו לא רצינו בתגרנות! גם אנחנו רוצים, אלא אין אנו יכולים כמהם. לא אנו למעלה, כי אם הם, והא ראיה, לא הם באים אלינו, אלא אנחנו הולכים אליהם. כל מה שיהיה יותר חדש, כל מה שעתיד

התבל, המסחר, חרשת המעשה, הנסיעות, האוקינוס השקט — כל אלה הם יומא־דשוקא גדול. ליום השוק באים מכל עבר, כמו לתיבת נח זמנית; עשירות, גבורה, תנועה, הוד כל עולמים. אפשר שנבוא גם אנחנו ולא רק אפשר, אלא גם צריכים אנו לבוא, ואם לא יתנונו לבוא נכבוש לנו המקום בכח, ואם כח אגרוף לא יספק לנו וצרפנו אל האגרוף את המוח. לא נעמוד כנד נקפא, בשעה שהכל מתחרים ורצים. אדרבה נפיל עצמנו לתוך כבשן התחרות הזאת, נפיל עצמנו מזורזים, לוהטים, חזקים וגאים, יהודונים חיים ורעננים!

עיניו הבריקו שביבי אש בדברי. הרגשתי, כי אצבעי נגעה במיתר החיים והעולמיות שבלב הזקן הצעיר הזה.

אך הוספתי לאמר:

— ואולם ליום השוק באים ממקומות שונים. בך יש יתרון־החיים, כמחאה כנגד הבטלנות, והיתרון הזה מתאר לך את כל הדברים בתנועה, בגוונים שונים, עקודים נקודים וברודים, מראה מנומר, כתבנית אספה או יום־הלולא, אבל אין אתה יודע, כי התנועה הזאת באה מתוך מנוחה. אנשים יוצאים מתוך מקום שיש להם, מתוך מעמד ומוסד, להגדיל את נטישות ישובם. לכל אחד כאלה הבאים ליום השוק יש ביתו שלו, אשר בו הוא חי את כל חייו בישוב העולם ובדרך ארץ, וכשהוא מוצא מעצור ומועקה מפני חוסר המקום שם הוא הולך ומבצר לו מקום להלאה.

— גם אנחנו נלך עם האמריקאנים לאיי פיליפום ועם האירופים לחינא!

— אמת — אמרתי לו — שהננו עומדים לנכח מהפכות היסטוריות עצומות מאד; אולי לא היה עוד דור מלא וגדוש במהפכות כדורנו. אמריקא מתחרה באירופא, אירופא באזיא, האוקינוס השקט בולע את האטלאנטי, ובפנימיות הארצות ניגודים מדיניים, צבוריים, תרבותיים, אידיאליים, דתיים בכל הגונים ובכל המדרגות, ואין יודע מי ינצח, ובודאי ינצח מי שיש בו יתר חיים, כח, שקדנות.

אבל אל נהי משועבדים לבורמס של דמיונות ולפולמוס של כבוש. לנו יש מלאך מלוה — אנה נלך מרוחו ואנה מפניו נברח? יש חק שהולך ומתקיים בכל פעם שעמנו בא. הננו הולכים תמיר עם החלוצים, ואח"כ דוחקים אותנו לאחור, ויש שאנו אומרים: לא נהיה אלא ארח (והלא מצוה היא, כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא) — אבל גם בהכנסת אורחים אין אנו מובטחים. הלא עם הרומאים באנו הלום, אז בעת אשר נעתקה „נקודת הכובד" מן הים התיכון אל האטלאנטי. ויאקילי מן הדור ההוא רשאי היה לתלות את כל

— איזהו הים הגדול הנזכר בתורה ? שאלהו הגיאוגראף מבימדה"ר, בכונה לעורר וכוח.

יאקילי ידע היטב, וישיבהו: הים הגדול הוא הנקרא היום בשם הים התיכון.

— אבל מדוע קראה לו תורה „הים הגדול" ? האמנם הוא הגדול בכל הימים ?

גם זאת ידע, וישב כהלכה:

— לא ! יש ימים גדולים הרבה יתר כמו וכו', אלא ביחס אל ארץ ישראל, כפני שיש בה ימים קטנים, נקרא זה בשם „הגדול".

והגיאוגראף המתאפקרם מצא את התואנה.

— ראו — אמר לחבריו המורים שעמדו אז שם — עד היכן מגיע ה„פאנאטיזם". הלא טוב להודות בלי תירוצים כי משה רבנו, אע"פ שהוציא את היהודים ממצרים והיה מחוקק, לא ידע שיש ימים גדולים יותר ! רק בגלל ה„פאנאטיזם" מתעקש זה להוכיח, כי משה רבנו ידע, אלא שכוון ביחוד אל ארץ ישראל !

אז פנה יאקילי גם הוא אל המורים, ויאמר אליהם:

— הלא שמעתם את אשר אמר האדון ? הוא אמר כי יכול היה משה רבנו להוציא את היהודים ממצרים ולהית מחוקק — בלי דעת הגיאוגרפיא, ואני — רוצה להיות רב בעיר קטנה שיש בה עשרים משפחות יהודים בעלי עגלות, ואתם מעמידים אותי על המבחן בגיאוגרפיא !

ובכן מימי נעוריו היה זה מין Reclus זעיר אנפין. אמנם לקתדרא לא זכה, אבל בין מנחה למעריב הוא מרצה את בקיאותו.

ולא רק לקתדרא, כי גם לרבנות לא זכה. יש בו זרם חיים יתר מכדי הצרך למרנן ורבנן.

נסיתי דבר אליו.

— דהתלהבות הזאת — אמרתי — שאתה מתלהב לזכר גדולות ועתידות ועמים רחוקים וים גדול שמשני עבריו משגשג ישוב כביר — הלא איננה משכיחה מלבך את פרוסת הלחם שאתה אוכל ואת המקום שאתה מניח עליו את ראשך בלילה לישן ולהנפש מעמל היום.

תשובתו היתה אנחה קלה. כנראה, בצאתנו מביהמ"ד לא הלך אל האוקינוס השקט.

הוספתי לאמר:

— כן גם אין מרה שחורה צריכה לנפול עלינו בנוגע לעתידות עמנו.

כתבניתם, ושהעמיקו לפתח את פתוחיהם החדים על פני לוח לבי — ואזכור כי יש יהודים כאלה.

ויש פוליטיקא כזאת של ביהמ"ד לחברה תהלים, בין מנחה למעריב. צדיק ה' בכל דרכיו.

וזאת לדעת, כי אין יאקילי ציוני, ולא שונא ציון, לא טיריטוריאלי, ולא אנטי־טיריטוריאלי.

מפני הגדרים האלה אנו שוכחים כי יש עוד בלי עין הרע מיני יהודים שונים וגם עמהם אנו צריכים לחשב.

אנחנו סופרי העתים הננו לקוים בכמה מומים. כשיונקתנו מן החיים תחדל, הננו מתיבשים בתוך מלים ומושגים ידועים. אנחנו העובדים במערכת מכ"ע לקוים עוד במגרעת אחת: מאמרים אשר לא ייטבו בעינינו הננו מפטמים בהם את הסל; אנחנו אנשי מפלגה, עלולים הננו שיקהה בנו חוש ההתבוננות הראויה לדברים שמחוץ להם.

ואם לקה אדם בשלש אלה — עד כמה הוא עלול להעשות צדדי ומוגבל!

טוב לסור לפעמים, בין מנחה למעריב, לבית המדרש של חברה תהלים.

אדם נכנס שמה ויוצא, ופוליטון בידו, רחוק מכל התחכמות, בלי התול, בלי עקימת הכתובים — דברים כמו שהם.

תקות חברה תהלים נ"כ בדרך חריזת כלל ופרט במחרזה אחת בעתידות האוקינוס האטלאנטי!

אמרתי כי אשחטהו ברוגמא זו, אבל הוא עשה את צואריו כעמוד של שיש.

— היסטוריא לא אהבתי מעודי — אמר לי — נ"מ גדולה מתי נולד הריב"ש! רציתי לדעת, מה הורה הריב"ש וכה לי לעשות, אבל מתי נולד — זה הוא בעיני דבר מיותר לגמרי. גם בעת אשר הכינותי עצמי לבחינה אז בידיעות החיצוניות, כמדה שחבבתי את הגיאוגרפיא תעבתי את הרשימות ההיסטוריות. לאנדסקארט — זה דבר שיש בו ממש. נמצא מקום כזה, אפשר לנסוע שמה, לעמוד עליו, למששו, להשתמש בי לצרך בני האדם, ואי אפשר לבדות דבר כזה מלב. למשל, סמבטיון. אם תוכיח הלאנדקארט שאין סמבטיון, עוך ישאים להתגלגל מצד אל צד ולאמר, שהוא נמצא באותם עמקי אפריקא אשר שמה עוד לא הגיעו התיירים, אבל אם נסל מסלות ברזל גם שם, ולא ישאר עוד מקום נעלם, וסמבטיון לא ימצא — יעמדו נא כל חסידי מזרח ומערב ואמרו, כי יש סמבטיון! יש? אבל הראוהו נא אותנו! עם הגיאוגרפיא אין כתבות. אבל עם ההיסטוריא — כל מה שהפה יכול לדבר! הם יאמרו לכם כך וכך היה המעשה לפני מאה, לפני אלף שנה, ואין אתם יכולים להכחישו בשום אפן. זה הוא דבר של בטלנים! ע"כ לעולם אין אני מסתייע בהיסטוריא. היכן אני יודע הבאו עם הרומאים, ואיך באו, ואיזה סבות היו? יודע אני להיכן שטף הישוב נוטה עתה, מפני שאני רואה.

הקלכתר המיוחד של בעל-חיים ושונא-היסטוריה זה היה כה מצוין ומוזר, ובאותה שעה גם מושך את הלב, עד כי בחרתי להתחקות עליו מהתוכח בפולמוס של טענות ללא-הועיל.

מחאה כנגד העם ההיסטורי, שכולו עבר, כולו זכרון: זכר לחורבן, זכר ליציאת מצרים, אפילו זכר לטל, וזכרון ונסיון מכל המאורעות.

ויהודי קטן בביהמ"ד פורק בתוך לבו ומעל לבו את כל הדברים שברוח, ונעשה קנאי של החיים.

חפצתי לקרוא לפוליציא, ולבקש לחבר פרוטוקול. ליצנות! אבל כה היה הרשם בלבי, כאלו צריך לעשות דבר מה כנגד דבר לא-מורגל כזה.

אך כשנתישבה עלי דעתי, ואחל לחדש בקרב רוחי זכרון „נפשות רבות והסרונן", זכרון מיני פרצופים מיוחדים, שאין ביד כל חרש וחשב לצור

הראש סומרות כמסמרות נטועים. עוד יש ניצוץ נשמה בתוך ריחיים טוחנות שלי.

לפעמים אינני יודע מכל הנעשה. הנני בבחינת אדם קדמאה, ושואל: היתכן, כי נער כזה ינתן לצאת לרחוב, ואיננו לבוש בגדים חמים? האין גז הכבשים מספיק?

רבש"ע! כמה אבות מלאכות החלותי לעשות! לא אעמוד בדבורי „אתבור לגזיזי", ומהיום והלאה אכתוב השכם וכתב רק ע"ד הנערים הקופאים האלה — בין מן הת"ת בין מן בית למוד המלאכה.

הכוסות משתקשקות, וארא־הערב, נואם־של־כום מאין כמהו (בכל מקום אשר יבוא אליך י ב ר כ ך), איש מרושן ענג וקפדן על דברים יפים — מאכילנו מראשית זבחי טואסטיו לשנה החדשה.

השעורים נעשו לו יפות.

עומדים ומפצירים בי: דרוש! דרוש!

אני אטיף לכם „הדרן" יפה! כלום חסר אני „הדרן'ים"? טליא הוינא, וכבר זווגתי ביצה שנולדה ביו"ט עם המגרש אשתו ראשונה שהמזבח מוריד עליו דמעות.

אבל הרי אני כנזכר שנמסרו לו המפתחות הפנימים. והמפתחות החיצונים לא נמסרו לו.

אין אני יודע, איך „לגשת אל הענין". אין אני יודע מה אתם עושים פה, מה אני עושה פה, מה סילביסתר, מה שנה חדשה, ומה זה מברך.

יודע אני דברים של ממש. ארחים חדשים באו לעירנו — ממרחקים וצריכים נהיה לתת להם פת לחם, ועצים ופחמים להסקה, זה הוא דבר של ממש.

השומעים העוו פניהם, כאלו נחש הכישם.

הנני אדם קדמאה, וע"כ אין אני יודע שום סברות, אלא דברים של ממש. הנני בן דורו של ר' תובל קין, או של ר' ארפכשד.

יוליוס אופירט מדבר ע"ד היהודים, כמו על עם־פרחח, שאין לו עוד חתימת זקן. התינוקות האלה — הוא אומר בגדלות. הוא בא מרוב ענין עם המתים, עם האשורים.

אני הנני עוד יתר קדמון. הנני חש את עצמי כמו פרא־מתפלסף לפי דרכו, שאיננו נותן את האחרים לַעֲגָן ולעמם את הרגשתו ע"י ענן מלאכותי של מלים מוסכמות. הנני מרגיש כהפרא המאמין, כי דוב גדול מאד עשה את

הדרן לשנת 1903.

שפמי עשוי, רביד לבן על גרגרותי, פרק־פגולים על בשרי, ובידי כוס ישועות.

זה הוא תקון חצות, עפ"י נוסח סילביסטר, מין „זכור ברית".

כשמשמיע האורלוגין את השעה הי"ב נשמע משק כוסות הזכוכית.

— לשנה טובה, מבורכה ומאושרת!

בחוץ — קרירות־מרירות, השם ירחם; האויר מלא קפאון, וחד כשפוד מלובן, כתער הגלבים, שאין עליו פגימה!

הנני משקיף בעד החלון. עוד נמושות עוברים ברחוב. אשה אחת מכורבלת בכל הסחבות שיש לה, בסחבות של דורות, שבה מן האצטבא לביתה, והסל בידה. צעדיה יגעים. בסל עוד נשארו איזה תפוחים נרקבים.

היא נושאת לביתה את הזהוב וחצי, שהשתכרה במשך היום — כזאב טורף, הנושא את טרפו אל מערת רבצו.

עוד רגע — וזקן אחד זוחל, שומט את גופו כל עוד נפשו בו, ומשעל ומכעבע.

ונער רץ וישר איזו זמירת הרחוב. בקולו מורגשות זלעפות הקרח. טְרֶימוֹלַאנְדו.

האח! הוא רץ אל המקום החם. שלש משפחות בחדר אחד ד' על ד' כאווזים כלואים בלולות, כדגים מלוחים וכבושים בחביות. שירה בני, שירה! במחילה מבני המסבה. — בעוד רגע אשוב אל המשתה.

שירת הנער. הנני תועה בעולמות בהו. הקול נוזל כפלג בהיר. אני אומר בלבי: גם קול כזה יוצא ומתחלק לשבעים לשון, כ„אותו הקול". הוא יבוא גם אל היושבים בחומותיהם, כחמרא על דורדיא.

חָכַמְתָּ מאד — אני מוסיף לאמר עם לבי — ראש יהודי לך! ההם ישמעו? „כלום חולה ותפוח אתה" ללכת ולספר להם? איך קראו בי מלכא לר' אלעזר בר"ש: קריינא דאיגרתא וכו'?

מה אוכל לעשות? אהפוך עליונים למטה ותחתונים למעלה? הנני רק גלגול ר' אידי: בר בי רב דחד יומא, ז'ורנאליסט בלע"ז.

ההתרגשות הולכת הלוך וקהה מרוב העבודה — אך לפעמים שערות

ולא היתה לנו שום יכלת ושום „עת מצוא" להפריד היטב בין הרגשה אחת לחברתה.

אתם יודעים מה היא אתנחתא בטעמי הנגינה, או הפסקה אמנותית במוסיקה, בשירה, בנאום הדרשן. היא התחנות, הציון שעל יד הדרך, בלעדיה לא היינו יודעים מאין ולאן.

טוב היה, לוא היינו מוכשרים לפחוד בכל רגע שאנו נהנים מאיזה דבר, כי יכול הוא לפסוק. ההנאה היה היתה עי"ז גדולה משהיא, ועמוקה משהיא.

לו יכלנו, כשאנו שואפים אויר אל קרבנו, לזכור, כי אפשר שברגע זה תלקח ממנו יכלת זו, או כשאנו רואים אור יום ומתענגים ממנו — לזכור, כי ברגע כמימרא תוכל הנאה זו לחדל.

אחרי נסיונות ארוכים של הרגשה בני אדם באים לידי הכרה, כי טוב לשים להרגשותיהם את הגבול האמנותי.

עוד נסיונות ארוכים, ואנו מבינים, כי האל, שאנחנו מאמינים בו, בהיותו אמן שלם, עושה את ההפסקה האמנותית השלמה ביותר, והוא – המות.

המסובין מרגישים מעין קרירות באבריהם, ואני מוסיף ודורש:

המיתה היא — גבול הזמן, אבל היא שונה מעט מראש השנה. חלוקת הזמן, שבנ"א הסכימו עליה, יש בה אחד מששים שבמיתה. כשאנו רואים את סוף השנה הישנה, אנו עושים מה שעשו בנ"א רבים — אנו מתים מיתה זמנית. כשאנו אומרים היום יום ה' בשבת, אנו מכריזים כר' המנונא: וי לן דמיתנן, וי לן דמיתנן.

מסופקני אם ימצא אחד קדוש, המסוגל להתענות בכל הענוים שבגיהנם, כדי למרק את עונותיו, אשר יוכל לשאת ולסבול, למשל, את ההרגשה, כי היום יום ה' ומחר יהיה יום ה' וסמוך לו יום ה', וכן יום ה' יום ה' — עד יום הדין הגדול והנורא.

חלוקת הזמן לראשי שנים נעשתה כדי שיהיה לנו רגע המנוחה ורגע התנועה, או דמיון רגע המנוחה והתנועה, כדי לפתוח את שאלת החיים לשוב ולשאול מה נשתנה, ולהחל את הסדר.

אין הוראת השם והתאר שנה חדשה, כי יש איזה דבר הנקרא בשם שנה, וכי הדבר ההוא הנהו חדש, אך הננו מתארים בדמיוננו כי יש לנו נפש חדשה וגוף חדש וחיים חדשים.

הנני פוקח את עיני, כקטן שנולד, ושואל: מה זאת? אדמה! והשלג הנופל עליה הוא לבן. זה דבר חידוש. הברירה היתה לו להיות שחור, והוא

הכוכבים, והדוב הזה התנפל עליו ויחבקהו. כן מרגיש הפרא את הלילה. גם אני מרגיש כן את הלילה.

דוב, או פיל, או איזה דבר גדול אשר מחוץ לנו מקיף אותנו ואוחזנו בכח גדול. או רצונכם באמונה מאוחרת של העם־הפרחח? הננו כיונה במעי איזו דגה גדולה מאד.

כבר אמר לנו סופר פולאני גדול: קולכם ערב בקול הזמיר, אבל אי אפשי בזמיר חי בתוך אצטומכתי, לוא גם יזמר שם — פלאי פלאים!

כן אומרת לנו פעם בפעם הדגה הגדולה בשעה שאנחנו מסתדרים עם צקלונינו ותרמילינו, „קורטוב עניות" שלנו, ורוצים להעשות בע"ב קצת בתוך כרסה.

— שנה טובה, מבורכת ומאושרת לכבוד הדגה הגדולה!

אין אני קולע חצים ואבני בליסתראות, אף לא אבן חצץ קטנה, לשום איש, לשום אומה! מודעה רבה — וחתימת אלף רבנים. זו היא סתם הרגשה טבעית ופראית מאד, ומפני שהיא פראית, אולי היא אמתית יתר מן ההרגשות המיושבות, המסולסלות, הכחולות והסרוקות.

הנני מרגיש את עצמי בתוך דבר־מה, ואותו דבר־מה, שהנני נתון בתוכו, מונה מספר שנים, ואני, כשהנני שוכח שהנני רק נתון בתוך אותו דבר־מה, הנני מונה ג"כ.

אוי לנו אם אותו דבר־מה המקיפנו מזורר, אוי לנו אם קיבתו מתכווצת או מתמתחת. יש שהננו מטולטלים בבני מעים שלו. עתה, למשל, באביב הנכחי, „משך הדירות" למקצתנו. או כשאותו דבר־מה מרגיש איזה געול, ומקיא אותנו.

שנה טובה לאותו ההיקף המקיף אותנו ולנו!

כלום כועס אני עליכם, שאתם מונים מנין זה או מנין אחר.

לפנים היה עַמְנוּ ריש-לוקסוס בראשי־שנים, ארבעה היו לו.

והנני מוסיף להתפלסף כאדם קדמאה: ראשי שנים ועוד דברים כגון אלה הם תקונים נאים, הם חלוקת הזמן, חלוקה שהסכימו עליה בני האדם; חתוך פתאומי של הזמן לשני חצאים. כשאנו רואים לפנינו נחש שאין לו סוף, מה אנו יכולים לעשות, בלתי אם לחתכו לשני חצאים? הזמן נראה כדבר שאין לו קץ, ואין ספק שהוא כמו נחש.

הסבה האמתית אשר בגללה נוסדו תקופות, עונות, חגים, ימי זכרון, היא: כי בלעדיהם היה נחש הזמן מטיל את אריכותו הזוחלה על כל הרגשותינו,

אומר אני לכם: זאת היא הגדולה שבהחלטות. אם תקיימו נדר זה, מובטח אני בכם, שתגיעו אל השלימות.

לא אגיד לכם, כי כשתתבוננו בעיניכם שלכם אל עצמכם ואל עצמי, מה אני פה, מה סילביסטר זה — אז תלעגו לנפשכם.

אלה הן שטויות ודברי הבאי.

אם תהיינה ההחלטות ישרות, תהיה זאת עת הרצון.

החליטו לבלי השב על דבר: מה לעשות? זה כבר היה! זה הוא המנהג! יש מכשולים רבים! כבר היתה אספה בענין זה ולא הצליחה!

אם כך הוא — אין צרך בשנים חדשות ובבנ"א חדשים. הזמן נמשך ונמשך כנחש שאין לו ראש וזנב.

כיון שיש שנים חדשות, אין זאת, כי אם רצו אותם הקובעים, שנתחיל פעם בפעם לשאול שאלות חדשות, אע"ג שעל כל שאלה כבר יש עשרה תרוצים ישנים.

לכבוד השנה החדשה — היודעים אתם מה אני עושה? מה הוא הדבר הגדול מכל, אשר תוכלו לעשות? ל ש כ ו ח א ת כ ל ה ת ר ו צ י ם ה י ש נ י ם.

וכשאספר לכם, כי ראיתי נער לבוש קרעים, אתם צריכים להיות מסוגלים להתרגש מאד מאד. שמא אין אתם מסוגלים לכך — אין חלקכם עם חוגגי ראש השנה, לא באחד בתשרי ולא באחד ביאנואר.

וכשאני אומר לכם, שהננו נתונים ומונחים בתיך איזה דבר, אין אתם רשאים לטמטם את לבותיכם ולסמא את עיניכם בתשובות מקובלות ומסודרות מדור דור.

ידידים! השוטים היו אומרים: אַברורה פוהחת בכל יום דלתות שערי מזרח; המאמינים אומרים: הקב"ה פותח. אבל אין ספק, שמעשי בראשית מתחדשים בכל יום.

יוי, כי הננו בהמות־ההרגל, וצריכים הָרַכָּבִים לתת לנו פעם בפעם מנה יפה בשוט, כדי להוציאנו מן ההרגל שאנו טובעים בו.

צריכים לאמר לנו: שנה ישנה, שנה חדשה. זוהי דחיפה מתוך ההרגל.

ומשער אני, כי נס חזקיה בצל מעלות אחז היה ג"כ מעין דחיפה זו. לא די היה בדחיפה מורגלת; צריך היה להראות דבר הפך־המורגל: צל המעלות שב לאחור. לוח־הטרף לא פסק כבית שמאי (פוחת והולך), אלא כבית הלל (מוסיף והולך).

האמנם אנו מונים ש' 1904? או קרה גם אותנו מקרה צל מעלות אחז?

לבן! ולקצות השדרה, משני עבריה עומדים עצים מכוסי שלג, שצמחו מן האדמה. פלאי פלאים! לא האדמה צמחה מתוכם, אך הם מתוך האדמה.

זה הוא ראש השנה. החלותי לראות דברים שנמצאו מכבר, ולא פסקו כלל, כאלו פסקו ואח"כ חזרו והתחילו.

ומפני שהוא ראש־שנה, הנני רואה, כי נער עני לבוש קרעים רץ ברחוב, והנני שומע ארכובותיו דא לדא נקשן.

אומר אני לכם: מי שאיננו מסוגל לראות לפעמים דברים כאלו ראה אותם בפעם הראשונה, איננו מן הרואים.

מי שאיננו מסוגל להתפעל מזהרורית לובן השלג ולעמוד ולהתבונן בזה בעינים חדשות וברגש פליאה — איננו בעל התפעלות.

מי שאיננו מרגיש פעם בפעם בהרגשה חדשה, כי הוא נתון בתוך איזה דבר המקיף אותו מחוץ – איננו מן המרגישים.

ומי שאיננו מסוגל לְהִוָלֵד מחדש לידה רוחנית — נוח לו שלא נולד.

מטרת הגבולות הקרים והקשים של הזמן היא כמטרת הסמנים הדוממים והמוזרים שבאמונה. הם עשוים לעורר את הלבבות.

מי שאיננו גומר בדעתו בראש השנה: מהיום והלאה אתנהג כה וכה — הוא איננו מסוגל להחליט החלטות בכלל.

מי שאיננו מסוגל לגשת אל הענינים מחדש, לעולם לא יעשה דבר שיש בו ממש.

אין ספק, כי חלוקת הזמן היא מלאכותית, אבל גם בזה אין ספק, כי זאת היתה אמנות גדולה. בני האדם הרגישו בדיוק את צרכיהם. הם ראו, כי שואפים הננו כולנו אל ההוד שבנצח, וכי איזה סמן על הלוח, או קריעת פתקא מלוח־הטרף, מזכירה אותנו, כי הנה עתה היה דבר חדש: החלנו להיות.

המסובין כבר חשו בְּלַבְּתוֹתֵיהֶם מתוך פהוק על פלוסופיא־פראית שלי. ע"כ החלותי מכאן ואילך — טינדינץ!

ידידים! החליטו החלטות של ראש־השנה. עת רצון היא להחלטות, לא מפני שהמזלות עומדים במצב זה או אחר, כי אם מפני שיש דמיון, כי איזה דבר חדש מתחיל.

בדרך הזה תקנו עולמכם בשעה אחת.

אל תחליטו החלטות טובות לבד. החליטו, למשל, לזכור כי יש לכם עינים שנבראו למען ראות היטב כל דבר כמו שהוא.

עַם הַפְּרָחִים וְאַרְזֵי הַלְּבָנוֹן.

ה„מלה החדשה", שרבים חכו לה, נשמעה! המלה האחרונה של היופי, הסלסול, ההשלמה היא — יאפאן. — דכירנא כד הוינא טליא, ולמדתי גלילות בספרו של ריטר, הייתי כועס על אריכות דבריו בפרק יאפאן. למה לי לדעת את השמות האלה? שמות מקומות כאלה! גם אֵם אמי זקנתי לא היתה שם, גםניני ונכדי לא יהיו שם! יאפאן, בכללה, היתה מרחפת אז בדמיוני כדבר צהוב מאד, צהוב-שחום, עם עינים קטנות ועקומות.

עתה — צִיָּרוּת יאַפּאַנית, תיאטרון יאַפּאַני, בלי לדבר ע"ד מלחמות היאפאנים, וע"ד ברית היאפאנים עם האנגלים. עתה יאפאן היא ספוג שסופג את הכל, תל שהכל פונים אליו.

במשך איזה עשיריות שנים היה הדבר הזה. מה איזה עשיריות שנים בקורות? צעד אחד לפנים, ואח"כ צעד אחד לאחור אשר יצעד עם, במשך איזה עשיריות שנים, והעם, כמובן, עומד שוב על נקודה אחת. אין הדבר תלוי בעשיריות השנים, כי אם במה שעושים במשך הזמן הזה.

היאפאנים עשו דבר-מה. ובכח הדבר הזה היה העם הרחוק, המוזר, הצהוב, המשוקע בעבודת אלילים מכבר, לעם גדול, שאירופא מחשבת עמו.

והדבר הזה הוא... „הדבר, שאיננו נכנס בכלל הקולטורא ושאיננו חובה ואיננו עיקר, אבל רשות לעשות בו בכל מקום ומקום, לפי הצרכים, וברוח החרדים".

זה כדור אחד, אתם מוצאים באוניורסיתאות שבאירופא ובאמריקא לערך חמשים אלף יאפאנים צעירים, ואם לא רובם באוניורסיתאות, ויש מהם בצבא, בפַבריקאות, במכרה הרים, בתיאטראות, ברדקציאות, אך כלם יחד במרכזים ההם, שבהם התרבות הגדולה מְרֻקמת, מנשבת, מתפתחת. והם שבים לארצם ותלמודם בידם; לומדים מכל אדם, לומדים כל דבר, מתערבים, מתבוללים, מסתגלים, מטים עצמם לכל צד, חודרים לתוך תוכה של כל השכלה, ועומדים בטבעם — לא, אין עומדים בטבעם הישן, אך מיטיבים ומשבחים ומפתחים אותו, — עומדים בגזעם, במולדתם, ואחרי כל הלמודים שהם לומדים מאחרים, הנם בוראים איזה דבר משלהם.

ברשות בעה"ב מרנן ורבותי! היו בשנה העברה מאורעות, שדוגמתן נמצא רק...

המסובים החלו להתנועע על כסאותיהם.

אני החלותי לקרוא „א ת ה ז ו כ ר" גדול, אתה זוכר את זאבלוטוב; אתה זוכר את הזריקה לאחור מחופי אפריקא; אתה זוכר את... ואת... ואת...

בעה"ב הפסיקני: לא בשביל כך נאספנו.

— גם אני לא בשביל כך באתי. חפצתי רק לאמר, כי קרה אותנו מקרה צל מעלות אחז.

דוחפים אותנו לפנים, דוחפים אותנו לאחור — כדי ש נ ל ך.

ע"כ אני מעביר על מדותי הלאומיות, ואני מושך חוט של חסד גם על סילביסטר. לא שני ר"ה, עוד עשרה ר"ה ארשה אתכם לחוג, אם אך יביאו לכם רגע-זכרון, רגע-התחדשות.

נגשתי אל החלון. הנמושות לא חדלו לזחול. אותו זקן, שהשמיע קול שעול, בתוך שעולו עברה ש' 1903 ותבוא ש' 1904; אותה רוכלת, המתאנחת אנחה של אשה יהודית, בתוך אנחתה היה רגע הקץ והראשית של שתי שנים; והנער ההוא, כרך את הרגע בתוך סלסולי זמירתו הרועדת, אשר בה הוא מתחמם מעט.

אין כאן לא סוף-שנה ולא ראש-שנה בלתי אם שעול אחד, אנחה אחת, קול רועד אחד.

יש כאן סוף-שנה וראש-שנה לי המתחדש, הנוטל איזמל וחותך לחצאים את האויר, את הזמן המקיף אותי מצדדין וצדי צדדין.

נתחתי לשני חצאים את הנחש, ונדמה לי, כי לא על גחונו הוא זוחל בלי קץ, רק קוממיות הוא נצב על זנבו, פיו סתום כקבר ועיניו מזרות חמת עכשוב, ולרגעים הוא מתחפש בעור כבש תמים.

אך אני מתבונן אליו בעינים חדשות, רגע — ואני חושב, שאין אני כרוך בו, אך הנני מחוצה לו, והנני מפרידו...

דבר אליה היום, דבר אליה מחר — היא באחת: הראה, באר, מה? קוים עברים? צבעים עברים? או מציירים ענינים מחיי העברים? זאת יוכל גם אחר! אבל אם יציירו למשל תמונת־טבע, כברת־שדה, יער, היציירוהו באפן אחר?

ואני מדבר אליה ע"ד הטעם המיוחד של כל עם, ע"ד ההסתכלות המיוחדת, ואז עוד טרם נשא בובר ידידנו את משאו, ואני אומר אליה: אשלח לך את Juda המצויר ע"י ליליען, וראית ונוכחת!

שלחתי אליה את Juda המצויר ע"י ליליען. הנחתי לה זמן־מה להסתכלות, אחרי שבועות, כשנכנסתי ללשכה הקטנה שלה הערוכה כולה בסגנון היאפאנים, מצאתיה קוראת את החוברת האחרונה של הירחון Chimera, שם היה מאמר ע"ד האמנות היאפאנית. Juda המצויר ע"י ליליען היה מונח בקרן זוית.

ומה — שאלתי כמנצח — יש אמנות עברית? עכ"פ ריח של אמנות עברית? איזה נותן־טעם?

בחדר היאפאני, לנכח ספר פתוח, שבו מאמר ע"ד האמנות היאפאנית, ובתקופה שבה היאפאניות שלטת בעולם, שאלתי היתה, לכל הפחות, שאלה שלא בזמנה ושלא במקומה.

יונתי השיבה בהקפדה־קצת: אתה תמיד עם היהודים שלך! וכי כבר נטל ממך החוש לכל דבר זולת זה? ראה, דבר אשר לא שער איש! אמנות יאפאנית! כותבים, כי זו היא לעילא ולעילא מכל אמנות!

אבל—השיבותיה—קראתי וקראתי! — — יש להם תמימות, והתמימות הזאת היא יפה . . . הם מציירים באופן אחר, בשביל שהם מסתכלים באפן אחר . . . יש להם פרספקטיוה אחרת, בשביל שהם יושבים על הארץ, וכמעט שטוחים על הלוח, שהם מציירים עליו. והכל הם רואים בדקות מסולסלת, והכל כה קטן ונאה בעיני עם־הפרחים וכו' וכו'.

— האם קראת את המאמר הזה? — שאלתני, בהראותה באצבעה על הס' אשר לפניה.

— קראתי, או לא קראתי — אבל גם תינוק יודע עתה מה היא אמנות יאפאנית. זה כבר הוא ישן־נושן! הלא ראינו תערוכות שלמות של הציורים היאפאנים. אבל מה שהוא חדש בחדשים — הוא דבר האמנות העברית. אין עוד אמנות עברית — וזה הוא היפה שבה: הנץ החמה, הדמדומים הראשונים. תערוכות אין עורכים עוד, אבל — יבא יום.

ראוי שנתבונן מעט אל העם הזה; ראוי שנתבונן מעט אל נפשנו אָנו.

א.

בדרך קצרה שהיה עלי לעבור בה מרחוב לרחוב, נעצרתי שלש פעמים ע"י שלשה ממכירי. איש איש מהם שאל בנגון מיוחד לו: הן תלך לחזון היאפאנים בתיאטרון! — אחד הוסיף: לך ודאי יש כניסה חנם, אתם המאושרים! ואחד אמר דרך ודאי: הלא נתראה פנים „על סאדי יאקאָ" (שם המשחקת הראשית).

כשהשיבותי: לא — הביט עלי האחד בצער בעלי חיים, כאומר: זה איננו יכול להתיר לעצמו אף את התענוג שאדם זוכה אליו פעם בימי חייו. השני הביט עלי כמשתומם, וכאומר: האמנם לא שמעת את דבר סאדי יאקא? והשלישי, פשוט, התנפל עלי בקצף: „רק אספות, רק מאמרים ודרשות דרשות ומאמרים, וכשיש להתבונן לדבר חדש, שאין בו דרשות ומאמרים אין זה נוגע אליכם".

עניתיו כי כבר ראיתי את סאדי יאקא, ואז לבשו פניו צורה נוחה וכמעט נכנעה: כן, כבר ראית, ואיה?

תשוקה התעוררה בי להכניעו מעט, ואומר אליו: „ראיתי — בפאריז, בעת התערוכה האחרונה, שם היתה האורחה גדולה הרבה יתר. שם היו יאפאנים רבים גם בקרב הקהל, ולי שכן יאפאני בבית המלון, שארח אתי לחברה, ויבאר לי את כל הדברים.

— אבל — גמגם — לראות עוד הפעם. הן הם פה! מתי תשוב לראותם?

— אשוב לראותם — השיבותי — אולי... ביוקוהאמא. הנני אוהב לראות כל דבר במקומו, ולא בנדודיו.

— עוד הפעם רמז לציונות! אי אפשר לך לדבר אף ע"ד תיאטרון יאפאני בלי ציונות! — ויפן וילך לו חציו נכלם וחציו מתקצף.

ב.

ועוד זה מקרוב היה לי הויכוח ההוא, אָח, מה טובה ומה נעימה אותה „קוזינה", אבל בשום אופן איננה חפצה להאמין, שיש אמנות עברית.

האנשים החלו לגשת אלי. אבל — אמרו — קיסיליבסקי יבאר זאת באריכות; ואחד מהם אמר: אם כן ראוי הדבר לשעות בו!

פגשתים אחרי משאו של קיסיליבסקי. הייתי בטוח כי עכ״פ ילכו לשמוע את המשא. אבל הם יצאו ידי חובתם במה ששמעו, וגם ברצנזיא שקראו. חניכי ה„קוריער״!

עתה התכוונתי לבייש את „הזשידעק״ המתנפח, שהתנפל עלי אז עד żydowstwo וטענות „נסוג אחור״ המעוררות, פשוט, זָרָא.

הם העמידו את פניהם כאלו שמעו את משא ק., אך הרגשתי מדבריהם כי לא שמעו, ואני, העלוב, הנסוג אחור, במקרה, הלכתי לשמוע, אע״פ שידעתי מעט את הדבר.

— מה אתם אומרים על אותה הסברא בדבר „בלתי אמצעיות ההרגשה״?

— כן, כן „בלתי אמצעיות ההרגשה״ — זה נכון מאד, השיבוני. וא׳ מהם הוסיף: אבל התנועות שקיסיליבסקי עושה אינן נאות מאד.

הכרתי שהוא מדבר מתוך הקוריער. טפּוּס ידוע לנו...

— וקיסיליבסקי אמר — הוספתי — כי... היאַפאנים חפצים לבטל את שטת חזיונם המיוחדת להם, ולקבל את שטת האנגלים.

— כן, כן, השיב אחד מהם, נבוך מעט.

— אך לא, לא — הוספתי — קיסיליבסקי לא אמר דבר כזה כלל!

האנשים הטובים הוכרחו להודות, שלא שמעו את קיסיליבסקי.

אז נחמתים: שאלה גדולה: שמעו את ק., או לא שמעו. אך בעיקר השאלה: אם ראוי לבטל את שטת החזיון היאַפאַנית.

והשלישי, העז בכולם, קם ויאמר: גם זה רעיון! אבל חלילה וחס! כל היופי שבדבר זה הוא רק יחודו וציונו.

— ואני אומר — עניתי — כי יאפאני כזה הוא שוביני, נסוג אחור, וכל נאור יאפאני, לא, לא רק כל נאור, כי גם כל עוזר מסחר ביאפאן, כל kantorzysta, צריך לקום ולצעוק: מה זאת? אותו הרפש הישן? מה אתם חפצים להחזיק? את ה„יַאפּאנְשְׁטְשִׁינא״?

— עוד הפעם בשלך — השיבוני — עתה תבוא דרשה ציונית.

— לא, חלילה — השיבותי — לא אשחית את דברי. אתם הנכם אַפּאַנים בני דת משה. יודעים אתם את היאַפּאַנים מן „הקוריער״. אף לשמוע משא אחד התעצלתם. אבל... איזו גֶיישא, אולי... אתם, לוא הייתם

— עמך אין לדבר — אמרה „הקוזינה” בעקימת שפתים נאה מאד — אתה פותח ביאפאן ומסיים בציון. ותענישני בראיה.

ג.

„הקוזינה” אולי עוד תתפייס — הלא אנשים אחים אנחנו — אבל אנשים זרים, גם אם הם ידידים, כועסים עלי ולא יסלחו לי כל הימים.

בפגשי אותם זה שבועות אחדים היו טרודים מאד. אולי בדבר הקופה הלאומית? בדבר בית־הספרים, או המלון? בדבר הקולוניא לנערות? או בדבר בחירות ראשי העדה הקרובות לבוא? לא!

הם היו טרודים בדבר קיסיליבסקי. יבוא, או לא יבוא? מתי יבוא?

— „מלכם הקובה, ומה אתם להקובה, שתבכו בשבילה” — כמו המלט.

דקרתי בתל של נמלים. מכל עבר עפו אלי תוכחות. אחד אמר: לפנים היית מעט au courant של הדברים הנעשים בעולם הכללי, עתה אין לך פנאי! והשני אמר: אף את הקוריער אין אתה קורא, כנראה; והשלישי העז בכולם, אמר לי: אתה, פשוט, נעשית נסוג־אחור, קנאי „שוביני” יהודי, nadżyd כמו שאמר הפרזעגלאנד, או panjudaita כמו שאמרה הווארשאווי' — לך יש ענין רק אל היודאיזם; לא, אף לא אל היודאיזם, כי אם סתם żydowstwo! זה טעם מיוחד!

לזה השלישי חפצתי לעשות זריקת קורט של חלתית מתחת לעורו.

— היודע אתה את קיסיליבסקי? — שאלתיו.

— גם זו שאלה — השיבני — אני יודע שיבוא ושידרוש דרשה בצבור ע"ד התיאטרון היאפאני.

— ואני — עניתיו — יודע גם את אשר כתב גם את אשר הוא עתיד לדרוש.

„ההפעליות הן חזקות וגם זרות. אבל כן הוא דמיון היאפאנים. הדברים הם ילידי הדמיון שעבר, ולא הדמיון החדש. זהו התיאטרון הלאומי. תמונות החיים ביניהם הן אחרות, יען כי החיים הם אחרים. הפסיחולוגיא איננה נבדלת מן התנועות החיצוניות, כי אם מחוברת להן, והיא בתוכן, וכו' וכו'”.

הם לא אמרו שאיננו נכנס בכלל, ושאיננו חובה ואיננו עיקר, כי אם שנכנס ושהוא חובה ועיקר.

כי במה עשו את יאפאן לזו שהיא עתה — אם לא באותה ההתאמצות הנפלאה מכל נפלאות, שעם רחוק ונבער מדעת עשה במשך שני דורות לעלות עד המדרגה הגבוהה שבמדרגות כשרון המעשה וההתפתחות.

וכשהדבר עשוי, וכשיש יאפאן, אז אין צחוק עוד, והולכים לראות את סאדי יאקא, וכורתים ברית עם מלכות כזאת.

ניסד את עמנו, ואז יחדלו לצחק. היאפאנים לא השגיחו בזה, אם אחרים מצחקים או לא. הם עשו את שלהם.

ביאפאן, הייתם יועצים עצה כזאת. אבל ביאפאן יש חכמים אחרים ומשרתים אחרים!

גם עם אלה הנני עתה „במצב המלחמה“. נמנו וגמרו שהנני „נסוג-אחור“ גמור.

ד.

וכל מקום שאני הולך, יאפאן מְלַוָּה אותי. הדבר מביא כמעט לידי יאוש!

הנני בא לבית עקד הספרים. רֵעִי, שאני פוגש שם לעתים קרובות, מעמיק כה בקריאה, עד שאיננו רואה שישבתי לימינו. הוא שקוע כולו בכרך אחד מן „הקאָנווערזאציאָנסלעקסיקאן“.

אני דוחפו בניחותא — הוא איננו שומע. אני מלחש באזניו — הוא כחרש. חכיתי עד שישא את עיניו למעלה.

— מה היה לך?

— אודם קל נראה על פניו בהשיבו לי: הנני קורא ע"ד יאפאן. עלי להודות לך, אין אדם יכול לבוא בין הבריות, אם איננו יודע מעט ע"ד יאפאן.

ואני אומר לו: וע"ד ארץ ישראל אתה יודע הרבה?

והוא: אתה תמיד עם ארץ ישראל שלך!

אין זו ארץ ישראל שלי, או שלך. זו, למשל, יאַפאן. אבל זו תוכל להיות גדולה מיאפאן. מה? אין בידינו לעשות כצהובים ההם? אין אנו יכולים למצוא אמנות שלנו, איזה יופי, איזה ספרות, איזה דבר מיוחד לנו?

זקנים אנחנו? אבל הן הזקנה איננה מעכבת. כי זקנים גם הֵם כמנו, אזיים אנחנו, אבל ראה, יאפאן קרן זוית באזיא, והיא עומדת כעת בראש ההשכלה.

ואין קצה לשיחות. וסוף כל השיחות הוא שאדם סח עם נפשו, שואל ומשיב, ומסתפק, הוי, כמה הוא מסתפק, ושוב מברר ומכריע.

וסוף כל ההכרעות הוא, כי היאפאנים עשו את יאַפאַן „כאותו הדבר שאיננו נכנס בכלל הקולטורא ושאיננו חובה ואיננו עיקר, אבל רשות לעסוק בו בכל מקום ומקום, לפי הצרכים וברוח החרדים“.

היהודים. יש להם קשר עם אחיהם בחו"ל, והם לא ילוו לנו. (ואלידיסקו נותן אות שהוא מבקש לדבר. קאראמילו רומז לו, כי יוכל לדבר).

ואלידיסקו: בנוגע לענין זה סלח נא הוד השר, וסלח נא גם אתה כבוד הנשיא, אם אעיר את אזנכם שאתם מגדילים את האימה. מאליו מובן, אם מכעיסים את היהודים, לא ישאו לקראתנו את צרור הכסף. אין הבטחון גדול, והעסק עמנו איננו חשוב כעסק טוב מאד. ואם, נוסף על זה, עוד אנו דוקרים אותם, מובן, שהם נועלים דלת, אבל אם נחליק מעט את פניהם (עושה בכף ימינו תנועה כמחליק), אז...

באיאריסקו: (לוטש אחת מעיניו אל הקודם) במחילה, אדוני, שאלה זו איננה שאלת ממון סתם. האומה קודמת לממון. היהודים הם מכת מדינה... לא נוכל גם בשביל אלפי מיליונים...

קאראמילו (בניחותא—כמכריע): אדוני נשיא הועד, תן נא את האדון ואלידיסקו לברר את דבריו, מה כונתו בעצתו „להחליק מעט את פניהם"!

ואלידיסקו: רבותי, כלום אני צריך להעיד בעצמי, שאני שונא את היהודים. אם יאמר איש מן השרים לתת להם... דבר של ממש, לא אהיה האחרון לידות בו אבן. אין אני מדבר ע"ד היהודים בארצנו, אך ע"ד יהודים אחדים שם... בברלין, בלונדון, בפאריז. היהודים שבראש מה"ע, היהודים שבראש הבירזאות. אותם מן „האלליאַנס" — הלא ידעתם! להם ראוי לתת דבר מה...

באיאריסקו: רִבִּית, אדוני, רבית נתן „לאותם מן האלליאנס"! מה נוכל לתת להם עוד? הֲנִתְיַהֵד בגללם?

ואלידיסקו: (בנחת) כן רבית, אך הרבית לבדה איננה מספקת איזו הבטחה... (קאראמילו ובאיאריסקו מצחקים) איזו הכחשה... (הצחוק הולך וגדול). ראו, אדוני, הכחשה ששלחנו אל מה"ע „פראנקפֿורט' צט"ג" היתה טובה מאד. הכרז הכריזו שם בכל הקהל, כי גזרות חדשות נגזרו ברו־מיניא, והקריאה יצאה „גֶיוַואלד"! הֵא לכם הכחשה!

קאראמילו: אם זאת היא ההחלקה שאתה מבקש — לא אקמץ, אע"פ שבכלל הנני נוטה לקמצנות.

באיאריסקו: גם אני! אני נכון אף להכחיש את ההכחשה הנ"ל!

ואלידיסקו: אדוני הנכבדים, אתם יושבים פה, ואני מרבה לנסוע, ואני יכול לראות את המכשולים יתר מכם. אתם חושבים את הדבר על נקלה, על נקלה. העבודה היא עבודת פרך. יש צרך לדבר עם אנשים

„מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים מִלְיוֹן״.

(תמונה בשלשת מראות)

א.

ק א ר א מ י ל ו — ראש האוצרות.
ב א י א ר י ס ק ו — נשיא הועד החותך את הקצבה.
ו א ל י ד י ס ק ו — משולח לענינים שונים לחו״ל.

(לשכת העבודה של קאראמילו בבית האוצרות בבוקארשט. כלי הבית ערוכים בטעם „הקסריות הראשונה״. השלחן, הכסאות, ארונות הספרים מפיקים מעין קפדנות וחומר הדין. כתבים רבים על שלחן הסופרים. מורה השעות העומד על השלחן של שיש בקרן זוית משמיע את השעה הי״ב בצהרים. קאראמילו יושב על כסאו לפני שלחן העבודה, באיאריסקו וואלידיסקי באו עתה).

ק א ר א מ י ל ו: (בסבר פ״י אל הבאים) כִּוַּנְתֶּם את השעה. הנני מחכה לכם! חברי, קבלתי עלי ל ס ד ר את גנזי המדינה. לא יכולתי לסרב מלקבל את המשרה. (בְּגַדְלוּת) זאת היתה חובתי לארץ מולדתי. אבל איך נצא מטיט היון הזה, בחיי ראשי, אינני יודע. קמץ בזה, קמץ בזה — כבר נקמץ, והגרעון במקומו עומד, אין עצה אחרת, ע ל י נ ו להתיעץ בדבר השגת מלוה בחו״ל — לערך מאתים וחמשים מליון.

ב א י א ר י ס ק ו: סלח נא לי אדוני השר, אבל הרעיון הזה לא חדש הוא.

ק א ר א מ י ל ו: (מפסיקו — ברגש) חדש, או ישן, אחת היא. בכלל אין עוד רעיונות חדשים בעולם. גם הרעיון להפוך חמר לזהב הוא ישן מאד, אך עוד לא הוציאוהו לפעולות. אין זאת שאלה מי חִדֵּשׁ רעיון, כי אם מי הוציאהו למעשה. גם רעיון המלוה כבר היה ל פ נ י נ ו, אבל הם לא הצליחו. אולי נצליח אנחנו. ננסה!

ב א י א ר י ס ק ו: וְיָרֵא אנכי פן ישוב גם הנסיון ו ת ו ל ד ו ת י ו. אין בעלי הכסף בחו״ל בוטחים בנו, והתמורות התכופות בממשלתנו אינן מסוגלות להגדיל את בטחונם. גם אומרים, שאין המסחר בארצנו מתפתח כראוי, באין מעצור, אדוני השר! למה נתעה את נפשותינו? הננו ביד

פה. באוצרנו יש מעט כסף, אך אם נוציא להם את כל הכסף, אז נוצג כלי ריק. זה לא יתכן. אם לא נתן להם, אז יפלו למשא על הצבור.

ה׳ זילבערבערג: יכול אני אך לאשר את דברי כבוד סגן הנשיא. הם באמת נופלים למשא על הצבור. יש לנו פה הרבה מחזרים על הפתחים גם זולתם, ושאלת המחזרים על הפתחים היא שאלה חמורה בפני עצמה. אני מציע לשלוח את העניים הרומינים לאמריקא.

ד״ר כהן: זה נקל להאמר, ולא להעשות. הנה יש לנו מכתבים מאת בני אמונתנו באמריקא, מבקשים ומתחננים שלא נשלח אליהם את הרומינים.

ה׳ בריליאנטמאן: ולדעתי ראוי אך להשיבם לרומיניא. הם עזבו את ארצם אך לרגל איזו תנועה בין היהודים. אומרים שהציונים הסיתום.

ד״ר כהן: זה איננו ברור כל צרכו!

ה׳ בריליאנטמאן: בעיני קראתי דבר זה במה״ע!

ד״ר איזראעלהיימר: רבותי, סרנו מן הענין. עלינו להתיעץ מה לעשות, ולא להזכיר מה שהיה כתוב במכ״ע. השאלה תפרד לשתים: א) לאלה שיש למצוא בעדם איזו עבודה פה, נחפש למצוא עבודה; ב) לאלה שאין להם עבודה פה נתן דמי נסיעה, ונסעו באשר יסעו.

ה׳ זילבערבערג: עבודה פה לא נמצא, וגם לא תנתן להם הרשות לשבת ימים רבים. ואם גם נמצא עבודה נמצא אך בעד מעטים. אין אני רואה דרך אחרת, בלתי אם שנתן להם תמיכה למען יסעו.

ה׳ בריליאנטמאן: אך מלבד שתי השאלות אשר הציע כבוד הסגן יש עוד שאלה שלישית, והיא: מה לעשות לאלה הסרבנים מהם, אשר לא יתנו לנו מנוח?

ד״ר כהן: אמת, גם זו היא שאלה חמורה. הנה אל הועד אשר לנו באים מכתבים מאת אנשים חשובים. כלם מתאוננים על הסבוב שהעניים הרומינים סובבים בעירנו. ה׳ פאן ראָטהראָדער, למשל, (הנאספים מתעוררים להקשיב יתר) כותב אלינו: נתתי להועד שלכם נדבה הגונה בעד הרומינים, והם מוסיפים לבוא. השתדלו נא שהקלקלה הזאת תחדל!

ד״ר איזראעלהיימר: (בכובד ראש) הנני חושב, כי שאלה זו איננה לנו. לא נוכל לאסור על העניים לדפוק על דלתי עשירים, ואם נאסור — לא יועיל. דבר זה הוא מסור לשוטרים. אנו צריכים (בפנותו אל הד״ר כהן)

למאות, לאלה — להבטיח, ולאלה — לתת, שם להודיע, ופה — להכחיש.

קאראמילו ובאיאריסקו: זאת אנו יודעים, יודעים!

ואלידיסקו: לא אחפץ להגדיל את ערכי ע"י הרצאה זו. הנני עבד נאמן, הנני עושה כל אשר בכחי. אבל צריך מעט יותר חן, מעט יותר חיבה מאת הממשלה. לא יזיק, למשל, שכבוד צירנו בלונדון ילך לבקר את „הלורד" (קאראמילו ובאיאריסקו מצחקים) ליוֶוי. בקור מיוחד בביתו יעשה רשם.

קאראמילו ובאיאריסקו: אף עשרה בקורים! דבר זה נוכל לעשות. לא נתקנא בצירנו, שהוא אנוס לעשות דבר כזה, אבל... פלמטריא!

ואלידיסקו: ועד שאלך ברלינה, אבקש שיתנו על ידי אות כבוד כרבעי, בעד הארון „פֿאָן" ראָטהראָדער. זו היא סגולה יפה. זאת היא כל עצתי, כל „ההחלקה".

קאראמילו (בהדר): הנני מוצא את הדבר הזה אפשרי — אציע. אדמה, כי יסכימו. (באיאריסקו מקמט את מצחו). מה, החושב אתה, כי לא יסכימו? אני ערב לך, שיסכימו. אבל, תנאי, שלא ימוזמז הדבר ע"י מה"ע קודם־למעשה.

באיאריסקו: אדוני השר, בטח בי, כי איש סודך אני.

ואלידיסקו: ואני — בסודי סודות אשמור את הדבר.

קאראמילו: ובכן, הגענו לידי איזו החלטה קטנה. הענין נגמר!

(באיאריסקו וואלידיסקו יוצאים בקידה, מלוים ע"י קאראמילו עד הדלת. המסך נופל).

ב.

ד"ר איזראעלהיימר — סגן ראש הועד.

ד"ר כהן — מזכיר.

יועץ המסחר זילבערבערג.	חברים
יועץ הרפואה בריליאנטמאן.	

(אחת הלשכות אצל ההיכל ליהודים בברלין, כלי הבית פשוטים וסדורים. על הקירות תמונות יהודים עשירים ועגולים מאד. הנאספים יושבים מסביב לשלחן הראשי באמצע הלשכה).

ד"ר איזראעלהיימר: הנשיא הנהו טרוד, ועלי למלא את מקומו. אדוני! אנו צריכים להתיעץ בדבר בני אמונתנו הרומינים. הצרה איננה חדשה, בכלל, אבל היא חדשה פה. הנני מדבר ע"ד היהודים הרומינים הנמצאים

זה סך גדול מאד. רוח בעלי הכסף איננה נוטה כעת להלואות בכלל, ומה גם להלואות חיצוניות.

ואלידיסקו: אכבד להעירך, אדוני הבארון, כי הנה בעל הכסף הוא מקבל השפעה מרוחק. בתר רישא גופא אזיל. אם כבודך יהיה לטובת ההלואה, גם הם יהיו לטובתה.

ה׳ פֿאָן ראָטהראֶדער: אבל, יש עוד מכשולים... איזה מה"ע התוכחו בדבר מעמד המסחר ברומיניא... יש שם, כמו שאומרים, חוקים מגבילים, לא לפי רוח הזמן. כבר יעצו לשנות שם את המשטר באפן יתר חדש, יתר נאור.

ואלידיסקו: בנוגע לזה, אוכל להבטיחך הבטחה נאמנה, כי המיניסטריום הנכחי יעשה הרבה, וגם במה שנוגע ליהודים (אודם קל על פני ה׳ פֿאָן ראָטהראֶדער), חפצתי לאמר, במה שנוגע לישראלים, הכל יהיה טוב וישר.

ה׳ פֿאָן ראָטהראֶדער: (בנמוס גדול) ראה אדוני פאן ואלידיסקו, אני הנני איש חפשי מכל דעה קדומה בנוגע לאמונות. מה לי יהודי או נוצרי או מושלמני או מאמין בבודהא? וגם אתה, אדוני — הן אנשים נאורים אנחנו. אבל שם, במטה, בין ההמון עוד הדעות הקדומות שוררות, ועלינו להסירן משם. הנני מבין: חובה לעשות את הישראלים לאזרחים. אתה רואה איך הם פה. גם אצלכם יהיו כן. (הוא מראה על תמונת אביו על הקיר). ראה, זה המנוח, היה עוד מבני הדור הישן. והוא היה ידידו של ביסמארק. כל הישראלים יכולים להיות כן (ואלידיסקו כמעט יתנק מצחוק, והוא משתעל להרויח לעצמו מעט). רצוני לאמר: המיניסטריום שלכם צריך ללכת קדמה, כמנהג העולם עתה.

ואלידיסקו: צדקת, צדקת מאד, ולאות כי המיניסטריום הוא מלא רצון טוב, הנה מלאו את ידי להביע לכבוד מעלתך את ברכתנו וגם להגיש... (עבד לבוש בגדי השרד נכנס ולוחש באזני אדוננו דברים אחדים. ה׳ פֿאָן ראָטהראֶדער כובש כעסו ומשמיע מבין שניו את המלים: ילכו לעזאזל)!

ה׳ פֿאָן ראָטהראֶדער: הנני מאושר מאד לשמוע מפיך את דברי הברכה, ואוכל להבטיחך, כי אראה בעליל שראוי והגון הייתי לכך, וגם אני מבקש להביע בשמי וכו׳.

ואלידיסקו: ולמען שים זכרון לרגשי האהבה מלא המיניסטריום את ידי (העבד נכנס שנית. ה׳ פֿאָן ראָטהראֶדער נגש אליו וישאלהו מה בפיו. העבד השיבו:

להשיב לה׳ פֿאן ראטהראָדער, כי אנחנו לא נוכל להעמיד שוטרים על יד ביתו להבריח את העניים.

ה׳ ב ר י ל י א נ ט מ א ן: כבוד הסגן צדק מאד, אבל הנני חפץ להעיר, שעלינו לעשות דברים שונים למען עצור את שאר העניים מבוא. יֵדַע נא שהועד איננו קיים! בכלל, טוב לעוץ להם לבל יעזבו את רומיניא. הלא ה„פ״פ צט״ג״ הכחישה את השמועה בדבר גזרות חדשות.

ד״ר א י ז ר א ע ל ה י י מ ר: אדוני ד״ר כהן, כתוב נא את ההחלטות! אני מסכים להודיע שהועד איננו קיים. לעוץ להם לבל יעזבו את רומיניא, בשביל ש„הפ״פ צט״ג״ הכחישה — לא ארע אם יועיל, כי הלא הם יודעים יתר ממנו, מה נעשה שם, אבל נעשה גם זאת. עתה נשארו אך שתי הצעותי הראשונות, ועל אדותיהן לא היה כל חילוק דעות.

(השמש בא ומודיע, כי יהודים רומינים אחדים מפצירים בו לתתם להכנס).

ד״ר כ ה ן: החלטתנו תצא למעשה תכף. אמור (בפנותו אל השמש) לעניים ההם, כי הועד נסגר. אין עוד ועד!

כל הנאספים: אין שום ועד! אין נותנים פה כסף! (השמש יוצא).

ד״ר א י ז ר א ע ל ה י י מ ר: (בלחש) כמובן, מה שיש לתת ל ה ם, נתן לא פה, אך ע״י אחד מאתנו. ה׳ בריליאנטמאן, אולי תקבל עליך את העבודה הזאת לתת את הנדבות בדרך פרטית.

ה׳ ב ר י ל י א נ ט מ א ן: (בפנים של חסד) הנני טרוד מאד, אבל... אקבל עלי את העבודה.

ד״ר א י ז ר א ע ל ה י י מ ר: אודכם בעד היגיעה שיגעתם. הישיבה תמה.

(והנאספים קמים ממקומם. המסך נופל).

ג.

ה׳ פֿאָן ר אָ ט ה ר אָ ד ע ר.

ו א י ל י ד י ס ק ו — משולח מרומיניא לענינים שונים לחו״ל.

(לשכת עבודה נהדרה. כלי הבית בסגנון לודוויג החמשה עשר. על הקיר תמונה גדולה של מיסד בית המסחר במסגרת יקרה. בזויות החדר אנדרטאות יוניות. ה׳ פֿאָן ראָטהראָדער יושב לפני שלחן מלא מגלות וצעצועי כלי כתיבה).

ה׳ פֿאָן ר אָ ט ה ר אָ ד ע ר: בכל לבי הנני חפץ לעזור לכם, אבל מסופק אני מאד. שוק הכספים הוא עתה במצוק. „מאתים וחמשים מיליון״ —

נֶשֶׁף חֲרָדוֹת.

ויהי בחצי הלילה...

ואני רואה את נשף החרדה ההוא: ליל פורט־ארטור.

אפלה על פני הים. מלחינו כלו להתפלל את תפלתם לפני שכבם לישן. נרדמו הענקים, שבע אניות שריון, אנית מרוץ גדולה אחת, כעשרים אניות קטנות. קהל הספנים, אמיץ ואולם: צלם דמות האיתן הצפוני. הם דוממים באפלת ליל. שאננים, בוטחים בזרועם, בלי סאון סואן ברעש, בלי שמלה מגוללת בדמים.

האפלה מתפשטת, חובקת, מלפפת את האופק. פנס איליקטרי יורה הלום והנה קוי כספו. נברשת בודדה כמו תפושה במזמות, גלמודה, צופיה, לשמור מן המזיקים.

מעבר השני, על במתי ים, מפעמת, סוערת, מתחוללת עבודה מזת־קדחת, זה מספר שעות. הצי מורם מעל העגן; נשמת העלומים של עם אכזרי תחיהו.

נחשול־אנושי באוקינוס השקט.

זריזות הרת חזיזים, יקוד רגש, רשפי להט וסערת זלעפות בלבבות.

שש עשרה אניות ועל נסן „מוצאי שמש" שטות במערכה; רב חובל קטן מפקד אותן; אנשים קטנים מכוננים את המכונות, עורכים את המדורות, צופים על הגלגלים, אוחזים את הקברניטים.

הלאה אל מול מבוא השמש. הלאה אל צללי ערב!

גם עליהם פרש הליל את כנפיו, אך הם לא יישנו. הם יראו מרחוק את קרני האיליקטרון טסות על פני המים, אל המקום הזה הם קולעים.

דומיתם איננה הרת מחשבות. היא רועדת מתשוקה, ותחשב להבקע מן הרצון הממלא אותה. לא מוחות מנקרים, אך עצבים גרויים, מעוררים מתאות פעולה. חפץ־המעשה מזעזע את כל הנימין שבלבות. חפשים מן החקירות וערטילאים מן הספקות. הוצא הוציאו מתוך מיץ העורקים ומתוך דם הלב כל אשר איננו מעשה, כל אשר איננו סוער ומתפוצץ.

עזב עזבו כל אלה — לנשים, לילדים, לזקנים, בבתי הקיץ הקטנים,

הם כמעט צרים על הבית, הם מתאמצים להכנס. לא אדע אם להכניסם או לגרשם. ה' פֿאָן ראָטהראָדער משיבו: קרא לשוטרים להוליכם למשמר!) **להגיש לך את מטבע הכבוד של העיט הצבוע מדרגה א'.**

(ואלידיסקו מרכס את המדליא לה' פֿאן ראטהראָדער מול לבו. — לפני הארמון באים שוטרים ומוליכים את היהודים הרומינים למשמר).

השני רואה לפניו את ים ארץ מולדתו, ואת האיים המפוזרים; וביניהם זקוף־תלול אי מחמדם, אשר עליו סובבו שרשיהם ועליו מתבסס חוש־השתתפותם, וזכר שמו מריץ את דם הנפש בגידיהם.

חלק החלוץ פורש ונפרד מן הצי וחודר הלאה, לא נראה, שותק ופרא, עוצר נשימתו ושובב כנמר. הוא קלע את טורפידי המפיץ.

הנה שספו את נד המים, ויפגעו באדירי איומה אשר בצי, ויגזרו את שריוניהם.

נפץ הרעמים קרע את וילון הדומיה. השנה נדדה מעל העינים.

אי־הדעת של התרדמה פנתה מקום לדעה צלולה ולהכרה ברורה.

על כל מכסי האניות, על הסולמות ועל התלים, על הסריגים ועל הגזוזטראות, על החבלים ועל הרתוקים, על התרנים ועל המרפסת מטפסים ועולים, מקפצים ורצים, מפזזים כברקים בני אדם לבני-פנים, דחופים ומבוהלים. ערוב של אנשי מלחמה, של מלחים ועבדי התותח.

נהפכו סדרי בראשית. יאפאן הקטנה פגעה בעם כביר וגדול ממנה. הרמה עפה מסביב לשלהבת הנר, ותזמזם...

מבוכה ומבוסה. פורט־ארטור מתעוררת משנתה להד רעמי התותח.

האניות הנפצעות נמשכות אל החוף הפנימי.

לא פתע נעשה הדבר. פחם לגחלים ועצים לאש ערוכים מאתמול הרבה מאד. כלום היה הדבר חסר, אלא גץ אחד יוצא מתחת איזה פטיש, ועלה הלהב השמימה.

העניבה הראשונה בקשר הגרדי.

צללי הליל הולכים ומאירים על פני גי־ההרגה הנוזל, על עמקי המצולה שהיו לשדה קטל. עצמות החללים נפזרות על התהום. הנאלמים בשנת המותה אינם פותחים את פיהם...

ויהי בחצי הלילה... ואניות אחרות חותרות וקרבות אל שפת הים אשר בקוריאה, ובני אדם קטנים אחרים יוצאים כנמלים מן האניות. בני האדם הצעירים, הקלים, הכובשים כל מקום, השואפים אל מטרתם בכח הקיטור, האיליקטרון, ובכל הכחות הירועים ולא ידועים.

על פני השמים פרוש צעיף אבל; במחבואה נעלמה שמש. הקור חודר ומסמר, ובני האדם הקטנים, שפלי הקומה, צהובי עור לוהטים ורצים, ושביבי תקוה בעיניהם.

זאת היתה התמונה הראשונה.

עוטי הנחת, הסוגים בלבנת ציצי הדובדבנים ובבתי החרף הקטנים עם האיהם וצעצועיהם הגמדיים, ובאושפיזיהם, מקום שם ה„גיישות" מחוללות ומשעשעות.

גם הפלמטריות היתה עליהם למשא. הזקנים האלה הם כה צעירים ורכים, עד כי אינם יכולים עוד להקשיב לקול מחוקקים ושופטים יושבים בשער.

הבהלה אשר דחפתם אל מול הצי הרוסי, בלי התמהמה אף שעה אחת עוד, היא היא הבהלה, בה התנפלו, גם כן בלי ניחותא ומתינות, כרעם בגלגל, במשך שנות מספר, על כל הדעת, על כל הנמוסים, על כל כשרון המעשה אשר באירופא ובאמריקא, רוץ והפך פעם אחת את שלית מנהגיהם העתיקים על פניה, עקר ונתש כל אשר שתל ההרגל.

עם אשר כה תְּרֻגָּה אשפתו, ועוז כזה לו ברוח, אם לא ישיג את המטרה מהר, יהיה כשעיר המשתלח המתגלגל מראש צוק.

בעת אשר התעוררות־עם עולה מן התוגה העמוקה, משוחררת מכל חלושת רוח ומרך לב, מכל צנימות וקמיטות הנפש, מכל שרטוטי מצח־החשבון, מכל סדור פרשיות, מכל הלכות פסוקות מכבר, מכל תורת כהנים, מכל בית דין, ונעשה כשאול יוקדת — אז אין עוד שגיאות, עוותים וקלקולים. הכל אסור, או הכל מותר.

„פואיזית"־החוצפה־הפראית, שאיננה יודעת גדר וגבול, מושכת חוט של חן שובב על החטאים, על הזדון ועל הסכלות.

בני האדם הקטנים על שש עשרה אניות, שנסי תרניהן אינם נראים עוד כי הלילה מאפיל עליהם, מובילים עמהם על פני הים שלהם רוח כביר, אשר יעוז לא רק להגן על האחוזה, כי גם לעשוק ולהשמיד ולסלק את מצרי התחומים.

והרוח הכביר הזה ילין לא רק בלבבות, כי גם בפיות קני הרעם וכלי התותח.

יאפאן הצעירה, ארץ־השמש הפורחת, הולכת כמו בשליחות הגזע הצהוב המסתדר, להלחם עם הגזע הלבן רב הנסיונות.

שני שבטים עמדו, איש מול אחיו, בליל הבלהות.

השבט האחד נם שנתו, יגע מעט מעבודת היום; השני היה ער ולא־מנוחה, והמלאכה היתה עליו לגמור.

לשבט האחד, שבט־מעוזנו, מדינות רחבות, נחלות כמעט בלי מצרים בכל מקצעות ישוב העולם; ערבות מתפשטות על מרחב אין קץ; ערים לבנות והומיות; מזח ומעמד על ימים רבים, ותרבות חזקה, ונמוסים ישנים, וקופות דובאות זהב וכסף בשפע רב, ומקור אונים באמונה.

מזדקרות אל צי האויב. אם יצליח להסב לאניות האויב פגם ונזק, ולהזמן בשסוף, לבל תוכלנה לקחת חבל במלחמה — לו הנצחון..

כך היה הדבור בין רב החובל ובין עוזרו. הגלים ענו בהמולת תעלומות לעומת סוד ספנים זה, וגל אל גל מסר את הרז.

אחרי מסע שעות, מתפתחות הטורפידין מן הצי. מסתדרות בשני טורים ארוכים מאד, מסודרות כמו שטות.

אמנם נודע מקום מרבץ צי האויב. אבל גלי הרהבים בוגדים, והים יהפך סחרחר, ונחוץ מסלול מסוים על בית־הרים הזה, פן תחטיאנה הטורפידין את המטרה, ואז לא די שתלקינה בכל מיני חבול, כי גם את התכסים הבא תחבלנה.

מחלקה שלישית של טורפידין צפה אחריהן, כמאסף לכל המחנות.

מנהיגי הטורפידין קבלו מאת ראשי הצי תורות ברורות, איפה יחנו איפה יסעו; מה עליהן לעשות, כאשר יפגשו את אניות האויב. משדלים אותם בדברים כדי לזרזם. מסדרים לפניהם את סדר המעשים, אך אין מתנים עמהם לבל יסורו מן התהלוכה כמלוא נימא. נותנים להם חירות בתוך עבדות, ומתירים להם לעשות, לפי אשר יהיה הצרך. אין חוקקים להם חוקים במסמרות נטועים.

מתאספים בפעם האחרונה. הספן הראשי, „זאב־מים" כהלכה, איש שפניו מקומטים ומפוחמים, שונה לתלמידיו את הפרק בפעם האחרונה ונפטר מתוך דבר הלכה. היודעים הם את שעורם היטב? אם לא יפול לבם מפני שפעת הקלגסים? האם לא תרעד היד ברגע המכריע, בעת אשר נחוץ יהיה להכית הכפתור ולהרעיש הספים? עינו של רב החובל שוננה בזלעפות-סער. עתה הוא לוטש אותה אל החשכה הרחוקה. הוא גומר את משנתו. האנשים אצים אל החיים או המות. איש אל איש ירתקו. שגיאת האחד איד למשנהו. שואה על ראש אחד — חברו חייב לקפוץ, כהרף עין, ולהחיש עזר. הכל דרוש להיות מוצק יחד, בלי חכוך בין הגלגלים. סגן הפקיד בעד אלופו, האלוף בעד סגנו, המלח — בעד שניהם, פסוח והציל, קפץ והמלט. יודעים האנשים את תורת בית רבם. הם הולכים להתיצב איש על מצבו חגורי כלי קרב. עוד הפעם עובר רב החובל דרך התאים ועל המכסה. כל מבואי הסירות סוגרו; הנרות נכבו. בתוך תרמיל אחד טמונה נברשת שקופה־אטומה. לאורה סוקרים המצביאים עוד סקירה אחת על פני הים. בחדר ההסקה יפקד מנהל המכונה בפעם האחרונה את מגני הפקידים ואת המסיקים: צמצום כח הקיטור גבורה שבגבורה, למען תוכל הסירה לחוש במשלחתה, כחץ מקשת; הסקת בית־המוקד במבחר הפחמים. לבל תהי התמורת העולה מן הארובה עבה, פן תמשוך את עיני האויב.

בן-לויתי הצייר, אשר ארח אתי לחברה במוזיאים שבאיטליא, היה מיגע אותי בשתי מלים: Grandioso veramente! ששפתיו היו דובבות אצל כל „רפאל" ואצל כל „טיציאן". כמלים האלה עולות עהה על פי.

לכו והפגינו בלילה, ותקנו „חצות" של טורפידין! השירה נאלמה דומיה בעולמנו המלא קדרות. אבל מי יודע? אולי צפון כעת ה„אידיאל", עטוף תוך עטוף וקפול תוך קפול, בכלי האבדון המתחבטים?

איש המחשבות עומד, תוהא, שואל: עד היכן באנו? כמה כרכורים כרכרנו, כמה לבוטים נתלבטנו, למען הגיע עד כה? לבו מהסס, ואיננו מאמין, כי הוא רואה כל אלה בהקיץ.

והאמן מושך לשער התמונות. אתי מאטליה, צייר, אתי ממוזיאום תבוא, והראיתיך את המראות הצובאות.

בעל מלחמות אחד מרצה במב"ע לועזי את תורת התכסים, אך הוא מגמגם כסייפא, ולא כספרא. אעביר עליו את מכחולי הדל, ותמונה לנגד עינינו — דמות המלחמה העתידה להיות בדור יולד.

צללי ערב נטו. רוח חרישית מסלסלת חלקת פני ים. המים הרבים נמתחו כדוק, כמפה פרושה, כמצע מתוח. עוד לפני מספר רגעים היה הממתח נראה. עתה מטושטשות הצורות. מקפה כהה. הנשף פרש ענן להאהיל. חשך עב ומוצק. אפסי האופק נבלעו ויתבוללו יחד עם המים.

מאניות התחרא ומאניות המרוץ, הרבוצות על העגן, בחוף הרחב, אין אור זורח. הן משתרעות, מתמודדות כפויות כגיגיות, כחומות תלפיות צוללות באפלת ליל. שרטוטי תבניתן אובדים ונעלמים בחשכה, חמודן ימס בערפל.

מי זאת עולה, עפה, מרפרפת, מבין שורות הגושים העכורים? מחומר גלדיהם נפרדו חלקים קטנים, נעים ושטים. לשתי מחלקות נפרדו, לעברים שנים נחלקו, על פרשת דרכים הסתעפו, ויפליגו בים.

סירות הטורפידין.

אניות-מרוץ, שלוחות לרגל ולחפור ולתור, שבו משוט בים כל היום, ותודיעינה כי במקום פלוני אלמוני עומד צי האויב; איתן ואדיר, דגול בגאון עוזו, שליט, חסין ונורא.

וימלך רב החובל בלבו, ויגמור לערוך את המלחמה אף להיות זריז-מקדים. יודע הוא את נפש פקידיו ומלחיו, העומדים לשרת לפניו; לבו אומר לו: טוב שיצאו למלחמת תנופה. עוד יום, עוד שני ימים בחוף לעמוד. אם כה אם כה והמלחמה תפרוץ; טוב אפוא להחל ולכונן טורפידות סוערות, מתנטלות,

כאשר תוסיפנה הסירות לשוט, תקלענה על ידי הזרם אל בין שורות אניות השריון, ולא יהיה מקום לנוס, לא לפנים ולא לאחור.

במשאת־יד ירמוז למנהל המכונה להחיש את המרוץ. דומה דודי לצבי קל־טס. כקלח של מי נַגְרָא, כחשמל מעופף תשוטינה הסירות ותשימינה עֻנָּה על חלקת המים. עיני המלחים והפקידים נשואות אל נכחם.

ומתחולל האויב כסער. רעמי תותח הלמו, כמו הריעו תחתיות תהום, ויגער וירעד הים. עושה הברקים איננו גונז עוד את אורו. הוא שופך את כל זהרו על הים מסביב.

צופה הצי, לבלתי תת המשחית לבוא בצלעותיו.

וכתים וחילים רועשים בקולות, והולכי נתיבות במעמקי מים נוקבים ויורדים עד התהום, ויחפזו חוצבי להבות, ויחרדו פורשי מכמורי רשתות של פחים מתפוצצים ממולאים חומר מתלקח, מהם כתבנית פך או כד ועריבה, או חֵמת חלילים־עומדים במארב, ומן הפחים בולטים נרתיקי הכדורים ומחתות־המפץ וקלתות הרמונים — כפיקות היוצאות מן העצמים.

וזה לעומת זה וזה כנגד זה מתכוונים לקלע, מתנשאים לעומת שרפים, מתעוותים ומתעקמים, עגים עוגית, או מתעגלים ככדורים, ועוטי שריונים, נוסעים וחונים, מבריקים באישונים, וסואנים בשפעת לגיונים, ואנפי הרההיטנאים׳ הקרייצרים, טשים כנשרים, מעוררים סערה בשאגת רעמים.

החלה המלחמה.

אך סירות הטורפידין שטות בשֶׁלִי ובעקבה. האויב יודע כי מתרוצצים אליו שית־מוקש, אך את הסירות לא יראה ואת הפחים אשר הוקפו לרגליו לא ימצא, כי עוד החשכה מלפפתם, והמים להם חומה.

והנה דבר־מה מבצבץ ועולה. מה זאת? עופל ובחן, בית מצוד? עוד הוא נסתר מרחוק בענני ליל. מצביא הסירות מגדיל את מרוצתן, הן רצות כברקים. אחרי מספר רגעים רואה המצביא, כי מן העפל נפרדו חלקים קטנים, קודרים כאודים, מכוסים דכי־עשן, נהוגות, כנראה, במזמה ובצדיה.

גם אלה טורפידין — טורפידין של האויב.

עתה — העיקר הוא הכונה: כונת הדרך והמטרה. כשני כדורים עפים ברוח זה מול זה. בהפגעם יתפוצצו יחד.

אך זה מעוז ומקוה: כי לא יפגעו יחד, רק יחולקו, לעברים שונים, בגלי ים לפי שעה שטים, כמו נפץ מול נפץ. אשתוללו המלחים למראה.

ובנרתיקים מונחות הטורפידין השונות, זַיִן ממורט, חצי רשפים שהוחדו מזודקרות בלחיצת-יד, הכל כשורה.

האנשים מתפרדים, אשר למכסה העליון ואשר לגשר המצביא. עיניהם אל צי האויב.

אחזו לנו שועלים!

ובשוט הסירות, זוכר המצביא את דבר רב החובל הראשי אשר דבר אל אנשי האניה:

— אדוני! לא כמלחמת רוסיא ויאפאן לפנים תהיה המלחמה הזאת, כי כבדה וסבוכה יתר היא ממנה. אתם לא תדעו את מקום צי האויב. השמרו אפוא, לבל תתעו בדרך!

המצביא מביט מסביב, תהלה לאל! ליל אפל פרוש עלינו כמסך. לא יראנו האויב.

והסירות שטות.

פתאום, ואחת מִיְתָדות-המתנועעות-לאות נעה, והט קדימה בנצב אשר לה. העינים נסבו לרצוע את חומת האפלה. לקריצת עין המצביא משלשל מלח אחד את עצמו בחבלים למטה, ומצוה את אנשי הסירה להיות נכונים. הקיים המרפרפים של גוש חשוק הולכים ומבהיקים: אניה גדולה, כטירת מצוקים, נשקפת מצדה הרחב, ושטה בדרך, ששמה אנו הולכים. המצביא מצוה לסתום את מכונת הסירה. אז היה חכוך וגרוד קל; וקול מצוה בלחש; הסירה משַנה את מסלולה, למען תשוט מאחורי האניה ההיא — כי לא אליה כוננו להשחית. לאניה זו ארבע ארובות. זה אות שהיא אנית מרוץ. בדומיה בלי נשימה, עובר רגע בלהות. אנשי אנית המרוץ הגבוהה לא ראו את הסירה השפלה והשטוחה, ותעבר הלאה, ותעלם בחשך. בעריפיה חשך האור. הקץ המכריע הוא קרוב. אנית המרוץ הזאת שלוחה מאת האויב, לרגל מסביב, להגות צנים-פחים מן הנתיבה.

מצביא הטורפידין חושב רגע. על לבו עולה הרעיון, כי בעבר ההוא, ששמה שטה אנית המרוץ, חונה גם כל צי האויב.

פני רקיע אורו. פנס-הקולע עשה חזיז פלדות. זיקי החשמל זרחו על פני המים מימין, וידעכו לאט. ברגע ההוא נוצצו עוד ארבע וחמש קרנים שלוחות כאלה תעה ושוט, על פני המים, לחפש את עקבות צי האויב. זיקי שלהבת מהבהבת ומחצבת נראו במקומות שונים.

המצביא נמלך בלבו: אין זאת, כי אם אניות האויב פזורות הנה, ובכן,

והמצביא עודנו נצב על מקומו . וקול נמהר ומורתח פרץ מגרונו : עושו, חושו וקלעו הטיר ... !

ויאמר לצות לירות את הטורפידין אל האניה השניה .

אך ברגע ההוא נשמע הד מפץ . הקרקע זע מתחת רגליו .

על דאטפת אטפוך .

זאת תמונת מלחמת-הים העתידה להיות — כדבר האמור בתורת התכסיס טורפידין, דודים! שריונים ורמונים — אם תחפצו שֶׁיִּרָאוּכֶם .

למקום מערכות המלחמה, ציירים ! אם תבקשו אימה והוד .

על שפת הים יחד כולם יעמדו ויציירו את האמנות היאפאנית .

עזי וזמרת, „אפופיה" של עם עז ולוהט ושובב .

וקוצו של יו"ד אשר בי — מוחה . והנני משליך הלאה את מכחול-תמונות המלחמה .

ומערב אני את תמרוקי הסממנים על המצבע, לבזור את שפוני רוחי — תמונות אחרות .

אך עתה אין תמונות אחרות .

שבת של טורפידין היום — כי כן צוה ... המיקאדו .

אבל בעוד רגע. האח! הסירות ההן ירוויות אל עבר אחר — — הלאה, הלאה — — — הנה האויב!

אילי תרשישים שטים. בא מועד להקלע אליהם. צפה הצפית! שם ראש חבל... שמה שך-יקושים! הכינו הקנים!

סגן המצביא ירוצץ כרשף למטה. הטורפידין מחוברות ומהודקות בקרסים אל שלדי הסירות, טמונות בחגוי צלעותיהן. אנשי צבא הרובים עומדים אצל המַקְחָחות. ידיהם על הנוצות המניעות.

מן המכסה נשמעה הפקודה למטה, כמו בת-קול מתהומות: קלע הטורפידין!

והן קלועות אל צלע אניה נחושה-בצורה, אל אחת הקורות השופעות בה.

הד-רעם ממצולות, ומשק מרקחה, כקרוח אש המסים.

נחש הנחשת פצוע ומפולח-כבד.

תועפותיו גדולות. אלף המגן עוד תלוי עליו לתלפיות, למראה עין — אין פגם ונזק. אך נחפר בו גומץ... שם, למטה, בין מסגרות הקרשים, בנקיקי המסעד, בין פצים לחברו.

אז כתבה עליו פסת-יד: מנא מנא תקל ופרסין.

וישאג כאריה פצוע, ותהומות זעו.

ויפרכס ויתעוות, ויט על צדו, כנכה-רגלים צולע. ויעש תנועה סבובית עקומה — ויתלם תלמים, ויעמק גיא ויפרוש דוק... במים.

וירד תהומות.

ולא היה סיפק ביד צבאותיו להלחם, לא היה סיפק לראות את האויב, ולא היה סיפק להבהל.

אך אנשי אנית-התחרא השניה ראו את הסירות.

ויעמידו את פנס-הקלע, ויגולו חשך מפני אור. מטר-חשמלים. ים די-נור.

ופיות כלי התותח, כפיות הרים מקיאי אש, כוננו.

עוד גואלם חזק.

והמון-עופרת עף, וישרוק שריקה חדה ברוח. חזיז נוצץ. קלע אל השערה. פגע בסירת הטורפידין, ויקוב ראש פרזיה.

ובבית המוקד אשר בסירה התבקעה הקלחת, השבבים התפוצצו, ויקולעו, וימיתו כרגע את קצות המלחים.

ברותחין קלקלו וברותחין נדונו.

הידעת את העזוז הנעלם בערוץ־משברי ימים מתפוצצים ?

ואם אין נפש לים הזה, והוא כה נורא ומשמים ונפלא, כה אמיץ ואיתן, כה מלא שְׂגִיאות ורוחב וכה מוקף־מצודים ?

וחידתו, חידת הים, כה סתומה בעיני קטני ארץ, יען אשר כה רבו חליפות פניו, בעלות מימיו ובסובם אחור, בהתראותו כמו מצע ורפידה שאין תחתיהם מאומה וכמו תבל מפעמת עז והומיה מתשואות חיים; פעם בפנים קמוטים וצפודים, צולל שוקע ביגון עולמים, ופעם כמו יפצה צחוק כל היקום פעם מרגיז מרחבי התהו בנאקות סופות מתגעשות בלוית גורי כלביו ודלפיניו, מעלה קבעת בשאון פניו, ופעם משורר ברננת שרפי בקר — ובתוך רבבות חליפותיו אלה הוא שומר ארחותיו ונוצר חקו ומיושר בפלס, עד כי גם לצלעות גליו יש קצב ומדה ובנחרת אימתו יש ערך קולות, תבניתו מתוארת במחוגת צייר ושאונו והמונו סמפונית מנצח־המנצחים על נגינות.

האם לא יחיה הים, ואם לא אֵל פלא שוכן גם שם בתהום ?

והאדם בא, ויסמן, ויתוה, וירשם קוים קוים, ויעש לו נתיבות על פני הים הזה — כְּשֶׁל דְּוֵי לַחְמוֹ.

ויעל האריאל על במתי ים, ויעש אותם למי מריבה לגאֵל את לִבְנָתָם בתם.

לתוך הים לא חדר, כי לא יחדור שמה האדם וחי. הים הוא עולם סגור בפניו, עולם מלא חייו שלו, תענוגותיו שלו וצרותיו שלו, ופני המים הלא הם אך מעטפה, אדרת, תכריך לעולם הנוזל הזה, ועל המצע הזה הוא דורך הַפַּנְפָּרוֹן, הגבור, בידעו, כי הים, ארך האפים, יסבלהו על כתפו.

ויבן לו אניות, והן עושות תלמים וחריצים, גוזרים, פולחים, דשים את פני הים, וישם באניות סירים וקלחות וארובות עשן, ויכונן בהן אדנים ובסיסים וכנים, ויצב בהן תרנים. עצים גדועים מן היערות לקח, וברזל ממחצב האדמה המציא, וַיָּצֶף את הַתֵּבוֹת על פני המים.

ואיתני תהום מביטים למעלה בעינים כעיני סלעי בדלח, ויצחקו, וינהם חד אל אחד: הנה סוחב הגבור באניות משא את מעט הדלות אשר לו מחלקת־יבשה אחת לחלקת־יבשה אחרת!

ואם אין הוא מוליך דבר, זולתי חי נושא את עצמו, יאמרו ליצני המצולה: הנה מטלטל הגבור את עצמותיו, הלך ומשך אותן מארץ לארץ.

רק לפעמים, לשנות את השווי המיגע, ישרקו הליצנים, ואז תרד האניה הבצורה מצולות עם עציה הגדועים מן היערות וברזלה המוצא ממעבה

שיר של פגעים.

לפאת קדם, מקום מוצאי שמש, לחוף החיצון בעיר מבוא הים א ר ט ו ר, ומשם לבית המסגוד לעגל־הזהב ב„רחוב המלכים" בורשא, נטוים קוים אשר לא ינתקו.

תהום מצולה ונבכי תחבולה, עולם־מוגר ועולם־מצלצל; מטילי־קטל, מרגמות זיקים וקני קלע, אניות מדוקרות, נרצעות ונקובות — ומהפכה וזועה וטלטלה, מכתה והרס ונפץ, הבוק והורש, בחנויות השולחנים!

אנה ישאני היום רוח אדני, ואם הָנְעל „פֶּגֶזִי" פעמי ברזל די צרכו לדרוך על הבמות והשפלות האלה?

הרחק מכל מגור ומשכן, מקום יחדל קול אדם וחית היבשה ונעדרת כל תנועת עיר וכפר, פרושה מסכה נתכת, במרחב משתרע לאין חקר.

הידעת סוד ים?

הנה הוא כהה, קודר, מוּעָם, בעין־עיפתה, במראה קודר ואפלת עלטה, מְיַבֵּב, מילל חרישית, כמְמַתֵּחַ נוזל של מרה שחורה משתרעת, מתמודדת בחוג סובב את הכדור, ומתלחש בלאט ומקונן את קינת ההויה — משא מדבר ים!

הידעת יללת תהום?

העבים נפוצו, טהרו פני שמים, והממתח הפך ממורט־קלל כעשת ברזל, כצפוי בדיל נתך ומוצק יחד, שטוח, רובץ, כמו מְגֻשָּׁשׁ בתוך הערפלים המרוכבים והנמקים, מועק ונלחץ בתבנית לוחות בדלח, ישן בערשו ערש ברזל.

הידעת חלומות מצולה?

הראית אותו בזרוח השמש, והוא חכליל, צח ואדום, שואב את כל ברק היפעה והזוהר אשר בעולם, לובש רקמות ומעטה תפארת, מפנק ומעדן את העין, מתלקח ולוהט בחדוה ומרקיד את כל קוי הבזק כמחולת המחנים?

הידעת ששון מים רבים?

הראית אותו כביר, סוער, מתפרץ, מְרַתֵּחַ, וסלעי גדותיו עומדים כנדהמים מפחד; עת נתללות על פניו צַמות הַשֵּׂיבָה והוא טלוא חברבורות מעברה וזעם, ונהמוֹ נהם־כפירים, ומימיו צבו, התנפחו, התפתחו מתגם ורסנם, ויהי כולו משאת ותנופה וזוע הנה והנה, ובהרותיו השקערורות נודדות ביעף, והגל כגבנון תלול־נשפה מתרפק לאַכֵל ולכרסם בְשִׁנָיו את חלמישי גדות הים?

והנני סוער ועליז, מחריש ומתחולל, ושומר ארחות טבעי בתוך גלגל=החוזר של תמורותי אלה — כים.

אני איש=שלום=הים. עיני צוללות בו שעות, שעות, וחש אני, כי יש שֶׁלָּב וחוברת לנפשי עמו, בהנשאו, בזועו הנה והנה, בפנותו אל הרוחות ובהשארו בכל אלה הוא לבדו, בהזורו ובהסוגו לאחור — למען שוב ועלה.

לבי הולך עמו בסעור והפץ וגרף, בנפץ ודוש, בחשוף ופצול וקלף את הסלעים, כתת וקצץ אותם וחפור וחתור תחתיהם לאט לאט, וגם בהתמודד במנוחת ענק, כמו אין בו נוע, סבוב, תקופה.

הנני קולט כעדשת זכוכית את רשפיו וסופג כספוג את ערפליו.

יום יום הלכתי על שפת הים לשבת ולהביט בו, ובנשף יצאתי בלט ממעוני עת כבו כל המאורות, ואשב על שפת הים — לשבת ולהביט בו.

ויהי היום ובפאתי רקיע נראו כמו שדרות=תרנים. הָאסקדרה האשכנזית ערכה מלחמת=בשלום ממול הילגולאנד.

כי הנה על ראש הסלע בהילגולאנד נבנה בֹּחַן לצבא=המשמרת ותרשישי קרופ ושנאני ארמסטרונג ופיקלהויבין עודרים במערכה, ועמודים זקיפים נצבים בציונים ומגדל הנשק ותלפיות מבצר, והנה בא הצי ממולם, וינסה ללכוד את כל הכבודה הזאת.

ועפר אני תחת כפות רגליכם, ובכל זאת אשבע: כל אלה היו בעיני בשעשיעי עוללים, לעומת הים.

זאת היתה מלחמה=בשלום, והאדם צהוב=העור עושה מלחמה במלחמה.

הוא משחית לי את מראה הים; הוא מבלבל את קריאתי בכתב אלהים אשר על גליו.

איש מאתנו לא פלל, כי מאת העם העז ההוא, בירכתי אזיה, יבוא הקץ לבריאת=התערובות ממזל צדק וממזל מאדים אשר קראו לה: השלום המיוזן. מה הוא השלום המיוזן? איש איש חפץ להיות חזק ולשבת לבטח.

ועל כן הוא... צונף את גוו במגן=ברזל, ואת קצות שִׁנָּיו הוא שונן ומורט, למען תהיינה חדות כשכינים, ואת צפרניו הוא מגדל, למען תהיינה ארֻכות וחזקות כפרסות.

כה נאזר — הוא עומד ומחכה עד בוא השעה, אשר אז יתנפלו עליו, או שעת הכשר, אשר בה יוכל הוא להתנפל.

ויחשוב האדם הצהוב, כי בא לו מועד להתנפל — ויעל.

האדמה ועם כל אשר בה, והיתה ארוחת־מְחִים לתנינים, לשינוי וסת.

כי מה התבות האלה לתהום הגדולה ההיא? קליפי אגוזין וכלי גומא! ומה אדי הקיטור המתאבכים מהן? הבל פי תינוקות!

אבל זה יקרה אך לעתים רחוקות. עתודי הים הם נוחים וטובי לב, ומה הם חסרים כי ישוטו אנשים ואניותיהם על פני אבעבועות־נזידם?

אך גם מלחמות עושה האדם על האבעבועות האלה. הוא בא עם „סכסוכיו" לתוך מרחקת תהום וסיר מצולה. אנשי חיל — לא מתולעים כלשון הכתוב, כי אם צהובי־עור, עוררו עתה את השוט, ערכו את המחזה הזה.

הלא צר המקום על היבשה, כי לא תוכל היבשה לספוג אל קרבה את כל הדם אשר ישפך — פְּתַח תהומך, ים!

ובעה"ב־של־התהום מסתכלים כלפי מעלה, ורואים פלאי פלאים.

„אסקדרה" נבובת־שדרות, וְרֶוַח נשקף בין הטורים, אניות מטולאות, ממשיים מוצקים בתוך הנוזל־הנגר, רוצים להתדמות לתניני הים, ולחקות את תנועותיהם.

והן מעוטפות קשקשים ומחגרת־נחושה, אפיקי מגנים, מחסה ברזל ושריונים כפי תחרא מסביב, וכלי מַפִּין ותותח, ומגזרות וחריצי ברזל, ומדורות בית המוקד לקלחות, ובריחים גליליים ובריחי קצוות ואזיקים וחבלים ומיתרים.

ערים בצורות מוקפות חומה שטות על פני המים; קריות נשגבות מטיילות על הגלים.

ועל גדות הים תללים וסוללות עד תאות גבעות עולם, ומבצרי חוף ומעוז־הים, ואילי ברזל לקרקר קיר, ומלכדת ומוקש ללכוד בפח ולצוד חרם, כעין מכבר ומעשה רשת, וקני רעם ותלי ואשפה לכדורים, וצבא צופים.

וממזרים קרה, ורוח צפון מסלסלת את תלתלי הכסף של הַצַּמות האמוצות אשר על הים, ואדם־מצער, תחת החם בשרו בסתר אהלו, בא הלוב בתבותיו להצות ולשסף את הגלים.

וזקני התהום מביטים למרום: מה הוא התחמס השט, הֲיָרוֹי כחץ אל כול אניה לנקוב אותה? והוא נועז לחדור גם לתוך חמר מים רבים, וירצעם כרצוע את האספוגין!

עוד רגע — וקול מהלומה ומחי קבל.

הזקנים במצולות אינם מצחקים עוד. רדל הדבר מהיות צחוק.

יודע אני את הים ואת רזיו. לבי מלא המון־שירה בים, והמון־חליפות כים,

בסגנון המגיד מ„חברה תהלים" אומר לכם: הם עומדים רק בזכות אבות.

כי יש אשר סערה תהרס או אש תאכל בית על יושביו, וזכר האמלל הנהרס, כי מטבעות זהב שם בקדרה, ויטמנה עמוק עמוק באדמה, ואת מטבעות הזהב קבץ על יד מאשר חשך מפיו גרה גרה ליום חשך, ותהי זאת הצלתו האחת.

וההצלה האחת של עמים, אחרי שרפות ומהפכות, הם האוצרות הטמונים בגנזי העבר.

דנטי, רפאל ומיכאל־המלאך הצילו את איטליא יתר מכל גדודיה, ויון־החדשה היה היתה עוד וַלָיָה עותמנית לולא הגינו עליה הומירוס, פריקלס, אפלטון, אריסטו, ופידיאש.

הוי, דודה בֶּרְתַּא! חבל על דמי טלגרמות לוואשינגטון, וחבל על הספרים היפים, על הדרשות ועל „שיחות הסעודה".

והנני עובר בקרן „רחוב־המלכים" ו„רחוב המארשאלים", ועל לבי עולה זכר ה„יהודי הזקן", ורחשי לבו על דבר ה ש ל ו ם.

וחושב אני, כי עצמותיו רועדות ושפתיו דובבות שם, בקבר ההוא...

ומזמזם באזני כמקהלת־זבובים: וכתתו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות — של ישעיהו.

טקסט ישן!

ואולי רק עמים חלשים מתפללים בנוסח זה?

כי זולת זה מה ישאר לנו, העומדים מחוץ למכונות־התופת של החיליות?

— אין אנו ביער, והעולם, ת"ל, לא יחזור לתהו ובהו.

זה הוא שיור הנחמות. לולא השארית הזאת, אין כל בריה חלשה יכולה לעמוד.

כי עומד בן שווייץ בתחתית ההר מונבלאַן, ורואה שהוא עש לנוכח ההר הזה.

אבל ההר הוא חומר דומם, ועד אשר ינוע — נקל לברוח מפניו.

כי למד האדם הצהוב על רגל אחת את כל תורת האדם הלבן, והתלמיד, קטן-הקומה ופזיז-התנועות, קופץ לתלש שערות זקנו של רבו.

ומי יודע אם למד האדם הצהוב גם את ההלכה האחרונה, כי לא בכח יגבר עם?

כי מה הוא הדבר אשר הציל לפני שלשים שנה את צרפת, בהנחת בה גרמניא אגרוף חמושה, כבדה כהר-עופרת?

דירוליד יאמר לכם: שארית הצבא. טולסטוי וגם המגיד מ„חברה תהלים" יאמרו לכם: קניני הנפש ומעלת היחס.

ורואה אני את דברי טולסטוי מדברי רידוליד.

כי הלא היה לאל יד המנצח לבוסס את צרפת, להשמיד את שרידי חילה, לספח את אדמתה על אחוזותיו!

מדוע לא עשה זאת, ויסג אחור, ואת תבוסתו לא השלים?

הוא לא נועז לשלוח יד בדבר אשר בו לא תשלוט יד: בשכינה של אומה קימת, חיה, גדולה.

כי בנפול הבתים למשואות ובהכשל החיל ובמוט המבצרים תחת מטר-פחי-אש אשר יותך עליהם, ותקומה אין — הקברים בחצרות המות נפתחים, וצללי רפאים גדולים עולים מהם לשום מעצור לצעדי חיל מנצח.

בארצות תלאובות, במחשכי אפריקא, אין קברים כאלה נפתחים, יען כי אינם; שם יש עוד לאסוף עמים וארצות, כאסוף בצים עזובות.

על כן הייתי מתבונן בכבוד אל האדם הצהוב, באספו דעת, בבנותו את מבצר-העבודה בקרב ארצו, בהעמיקו את המחרשה בנירו ואת המעדר בהריו, בהתמירו את העשן כמקל מארובות בתי חרושתו, ובמשכו גם חוט של חן על חייו. דעת, עבודה ויופי.

ואומר: הוא יוסיף ושכלל, ואז לא יוכל עם לכבשו, כי השכלתו תגן עליו כחומת אש סביב.

אך הוא הלך בדרך אחרת, וישם את החרב מעוזו.

הוא למד את תורת האדם הלבן החזק, אך את תורת החלש לא למד.

ולא ידע, כי לכח — הן החלש הוא כגבעול קש בתוך זרם ים זועף: העומדים העמים הקטנים לנכח הגדולים מהם בכח החיל?

סוקרים סקירת עין אל שלמים שלי, ומספרים לדור, כי יש פרושים שמימיים — וגבירים.

עכ"ז לא פעל דבר זה במאומה על יחוסי אל ה„קורסצעטטעל", שנשארו קרים כהשפיצבערג.

ויען כי עד עתה אין ה„קורסצעטטעל" לא מחמם ולא מקרר את רגשותי — יכול אני אפוא להיות רק מתורגמן של רגשות אחרים.

לפנים הייתי משים אזני כאפרכסת לשמוע את שיחת-הסביבה, אז בימים הטובים, בימי Café de la Bourse כשהיינו מזדמנים שם — הלא תזכרו?

ואז אחרי רב-קשב לעולם לא יכולתי לדעת מה אושר ומה אסון: קורס גבוה, או קורס שפל.

וכבר ראיתי, כי כשהשער יורד, והשטרות כה יפלו בנופלים, עד כי הבריות רוצים להדביקם כטאפיטין אל קירות החדרים, קול חרדה נשמע מעבר מזה, אנשים נתלים ונחנקים, ממיתים את עצמם בכדורי קלע, מפרסמין פשיטת הרגל — לעומת זה אחרים שמחים.

ומעולם לא הייתי יודע את מי עלי לברך: את המעלים, או את המורידים.

אמנם הלב הוא דירה של חדרים אחדים, אבל אי אפשר להשכיר דירה זו לחלקים, אך כולה יחד — למעלים או למורידים!

כן היה לפנים. עתה בירזא אחת היא, קינה אחת, וכל המצחות מטפטפים זרה קרה.

בית גדול. לפניו שורה של עמודים וכפה נטויה עליהם. להבדיל פַּנְתֵּיאוֹן; אך בלי העומק, הָרֶוַח והאויריות שיש שם. הסגנון הרומאני היוני נעשה מגושש ומאושש, כמו לרמוז על ממשיות הקרן הקימת.

האולם הוא גדול ומרווח. לא פַּנטסיא, כי אם חוסן ורוחב ובעל הבית'יות.

האולם הזה הוא עתה — היודע אני מה הוא עתה? כתנור בוערה מאופה, או כגלד קרח? גם חם, גם קר.

מנשב פה בימים האחרונים רוח מחנק, מעיק, מכביד.

גם זה ים וסערות ושקט ושמש ורעמים ואבעבועות ותהום.

הידעת סוד ים זה?

הראית אותו מבריק בשלל צבעים, גבוה ונשא, וזיקיו ירוצצו כברקים?

והוא רואה שלשת אלפי אלפים רמחים נטוים אל מולו מאשכנז ' ולקריצת עין אחת יכולים הם לעבור על פניו , כאשר יעבור עדר שנהבים על תל נמלים ביער .

אך הנמלים כה קטנות ורבות ומהירות , ותצחקנה לכל עדרי הפילים .

וממני לא יעשוק איש את הים , כי לא אחפץ לשוך ולגדור , לסגור, לעטור ולצנף . — לי הוא כולו , בשאון מצולתו , בהמון מימיו , בשטף אפיקיו , בהד מעמקיו , בכל הודו והדרו .

ואם ראיתם את הזמית והמרק אשר יזרוק הים לפעמים ?

אלה הם הנזיד והמרקחה מבתי המבשלות אשר במצולות .

ואם ראיתם את השבבים ואת הגזרים ואת הרגבים אשר יקיאו מי הים על החוף ?

גוש מוזר הפליטו הגלים על גדות הים האטלאנטי , שם בנוף־מחמד, באי אולירון , על ה„גראַנד פלאַזש" הסמוכה לס"ט טרוזשאן .

ונתהלך שם כעשרה ימים , יום יום היינו מביטים אל הגוש ההוא , ולא ידענו מה הוא .

ואיש בא , והוא מזקני חיל הספנים , ויהפך וימשש ויאמר : זה הוא קטע משבר אנית מלחמה שירדה תהומות זה מאות בשנים .

עוד מאות שנים — ובאחד המקומות על גדות הים יקיאו הגלים גוש מוזר , והטיילים לא ידעו מה הוא , ובא בקיא בספינות , ופתר את החידה : קטע משברי אנית מלחמה .

והים ים אחד הוא .

ומש המרחק , וסרה ממני רוח הקדש של שירת הים , ואני סר אל הבירזא פה ק"ק .

אומרים : תשעה באב , מפתים אותי : טוב ללכת פעם גם שמה — לראות .

ואין אני למדן בהלכות עולה־ויורד בבית הבירזא ,

אפשר שאין דבר זה לנחת־רוח לקוראי , שהנני משולל־היכולת להשמיעם בענין זה דעת מומחה .

אמנם לפעמים , במשך מלחמת ה„דעות" , בעלי הנעלים הנקובים ,

אדיר הוא גם הים הזה כארחו, והאדם הצהוב הרים שם אגרוף מלחמה, ופה ירגזו תהומות.

ויותר שירגזו מרעש כלי התותח ירגזו מן המשאון והמדוחים והפחדים והאגדות של שטות, כי עתיד עולם להתהפך לתהו.

כי כל אסון יחוללו בני האדם, ואם לא יחוללוהו — יגדילוהו שבעה ושבעים על ידי הבהלה והשיחות התפלות.

ומלבד השיחות התפלות יש גם זממי בצע.

אתם יודעים את תמונת וירנשטשאגין: שלשה ימים התחולל קטל על שדה אחד. עדת עורבים היתה באה יום יום לארוחת לילה מן החללים המוצעים. המלחמה חדלה אחרי שלשת ימים, והכל תם שם.

אך עוד ביום הרביעי באו העורבים כמו אל אכסניא, אשר בה ערוך השלחן.

התנינים בתהום האוקינוס הגדול באים כעת בתיאבון, וכלם אומרים יום טוב, למקומות שהם רגילים למצוא שם בְּרוֹתָם, וגם בתהום הבירזא יש תנינים כאלה, כי גם עתה יש מעלים ויש מורידים־ולא־מעלים.

והעבודה, כי טוב בעיני האוקינוס האמתי, כי אותו אני יודע ומרגיש, ובמחיר תמונת בירזתי אין אני נותן לכם אף ג' גדולים.

כנראה, מזרעא דזבולון קאתינא.

ומש מרחק־הזמן, והנני על גדות־התכלת של הים התיכון, ושמי ספירים נשקפים בבדולח הגל.

הבו לי שם חלקת אדמה, וראיתם כי לא אעשה כאשר יעשה האדם הצהוב — לא אהפוך את המים לדם.

כי השחו הדורות את קומתי, ויעמיקו את השרטוטים על מצחי, וכבר חדלתי מהיות פַּנפַרון ו„קונדאס".

עוד יודע אני פרק בשיר־טבע, אך לשיר רעמי־קרופ כבר פג טעמי, ופואיזית־ההרגה, שאליה חתר האדם הצהוב, לא אחוש.

ומתפלל אני, שהים שלי, אשר כה אהבתי, יטהר מהרה מן החיל הצהוב ומאניות נושאות המגן ואניות נושאות הפחים ומן היער־של־תרנים ההולך ומתעבה.

הראית אותו מריץ — איך יאמר הומירוס? — את כל כלבי־הסערות לחטוף, לאסוף?

הראית אותו בשַׁלְוָתו: מַתְכֹּנֶת, קצב ומדה, בטחון־שאננים, בטחון דשן, רחב, „עב״?

ואם התבוננת אליו, עת הוא נכנע ומתרפס, ריש ופחתת, חרדה ומהפכה?

הוי, סוס־שירתי, צולע אתה על ירכך למראה הים הזה!

ו„היהודי־הפקח״ שבי אומר לי: הנך אוילי־מעט! רשפי שמש, גלים, סערות — גם זה עסק? מליצות! הזה נוגע אליך? והשטרות נוגעים אליך? פיו, פיו! רומנתיק, אֶפֶּיִ.

ו„היהודי הפקח״ שבי מערב אותי עם הבריות, והוא מוליך אותי, כבירגיל שנהל את דנטי.

הוא מראה אותי תל־מפלה, ובתל — רצוצים, שבורים כבר, או נהרסים ומתפרקים עתה, הרבה מיודעים.

ומסביב לתל עוד רצים, אך אין זאת מרוצה אל מטרה, כי אם טלטול, בלול, נעור.

בקרן זוית זו עומד איש שטרות, וחשב עם קונהו, גם על שפתיו של זה גם על שפתיו של זה מין צבע תכלת.

ושם ממולם, הרואה אתה את העליז ההוא? כקדש־נונא הוא לוחם תמיד בקרב־מתחרים, חץ פגע בו ויפלחהו. הוא עף כל עוד רוח בו, אך יודעים כי הוא מדוקר.

ומשם והלאה בעלי מניות אשר רתקו אל עָגְיָם. השטרות שהיו עולים כבצק, יעבשו עתה תחתיהם.

וקוצר יד ותום־כסף ולא־כח ומדוחים — ואניות נשברות על פני המים, ובתחתית התהום רובצים האיתנים ומביטים למעלה ומצחקים — ילכו נא הנערים ויצחקו!

אך לפעמים יפול אחד השיטים, וצללה אחת האניות, ובלעוה הכבירים ההם השוכבים שם על פני תהום.

יזכור.

עברו ה„שבעה", עברו, ה„שלשים" ועוד מוטלים מתינו אלה, כאשר יוטל את הדמן — כך וכך יעות, כך וכך גריפות.

תל גדול. אולי ארבע מאות, או חמש מאות, או שמונה מאות, או — להשלים את המנין — אלף?

לא מניתי. שואל אני את „האליאנס". היא "לא תדע. מיבעי לי ל ה„יק"א". לא תדע.

יש לנו ועד סטאטיסטי בברלין: סטאטיסטים בני רחמנים — אני מתחנן — הודיעו לי אתם את המספר!

— אנו סופרים רק את החיים ולא את המתים.

אבל מה איכפת, שלש מאות פחות, שלש מאות יותר? — דקדוקי עניות. מי ינקר באשפה, ויספור?

יודע אני, שעשרה „ניזאַמים" נפצעו בתגרה שהיתה בין איסקיב ודיאקובה, בחיל שמשי־פחה עם גדוד האלבאנים. שתי סוכניות הודיעו זאת בארצנו; עשר סוכניות באירופא.

ויודע אני, כי „שני יאפאנים" טבעו אצל טשימולפו, ואת שם אנית המסחר היאפאנים שהטבעה אצל וולאדיבוסטוק.

בחנוני נא, והודעתיכם גם את שם הגאון־השימפאנז, ג נטלמן־הקוף, שנפטר בברלין.

את שמות מתינו אלה — מי בקי ויגד לכם?

* *

*

ואם יש אשר דמעת עמי הומיה בתוך קולי ורועדת בתוך אנחתי; ואם יש אשר קינה יתומה, כנשמה מבקשת תקון, באה אלי למצוא בי גואל; ואם יש אשר חצי קצף הדורות יְרוּיֻם מקשתי; ואם יש אשר רוחות עתיקי ימים מעוררים בי את רשפי סערתם — אך רם וזקוף על כל אלה היא יאוש־הבוז.

ודומה אני, בי כל העננים וכל התהומות יורקים בפני — בנאצה.

אז אשיר את שירת הים, בלי סיגי פוליטיקא ובלי סמיכות פרשיות „קורסצעטטעל". שירה שכולה שירה.

עתה — עונות האדם הצהוב גרמו, שנעשה שירי שיר של פגעים מעורב בהבלי היום.

כי כרוב פֶּגֶזִי הוא, לא עליכם משוררים! גם בהמת-משא למשוך את חול-הפוליטיקא ועניני היום.

רק „רגעים בהירים" יש לו, ואז, כאשר שר הינה, ישליך היהודי הלאה את נשמת הכלב שלו, והיה לבן-מלך בעד בת המלכה — בשבת.

כי כבר עברו אולי ששה שבועות, ואולי גם שני ירחים — וישנות מי יספר, בשעה הרת חדשות?

לא־סדרים היו במדינה אחת, וילחם שבט באחיו, והאבק מפלגה ברעותה, ויסעו מחנות מחנות, ואיש איש בנה דיק, שפך סוללה, צבר תל־עפר, בנה צריח ועפל — איש מול רעהו.

אך בני עם לא־מגן נדו גם נעו; מחסה המה מבקשים.

ואל אשר יהיה המחסה שמה המה הולכים בתפלה ובדורון, בלב נשבר ובפנים — מאירות.

שווי התכסים, קו אחד מהעולם ועד העולם.

אנשים חדשים עושים רעש מגונה לשנות את התכסים הזה, ויבשרו שחר חדש, ומרומים מפליאים של מעוף-נשר — אבל בצרה, במבוכה, בשבר, יש רק עם נסחב וזוחל.

בפחד־דומיה, שאין בו אף ניצוץ אור, צללי ערפל מלפפים את האדמה לעיני עם לא־מגן.

והארץ שקטה; ואין השבטים המריבים רוצחים איש את רעהו, כי יראים הם איש מפני אחיו.

ופתאם התפוצץ הד רעם מתהומות הליל, וז־ם סער שטף, וצבתות לא נראות תפשו את המון בני עמנו — הלא יודעים אתם את ההגדה הזאת?

כי רצו היהודים והיהודיות מכל עבר. המון שחור — וזעיר שם זרקה בו שיבת תלתלי הזקנים, והרבה ילדים, ונשים, צעירות וזקנות.

ורטט אחד עובר במחנה הזה, בליח העולה מן השרש והגזע עד ראש האמיר.

ויהיו כהר־חול אשר יניף הסאַמוס במדבר. רגע ידובק, יתנשא, ירעש — ואחרי כן יעוף.

ויהיו כח־ה אחת, אשר מורה־המחול ירקיד אותה בחבל, ויצונה לעבור, לרבוץ, להשתער, אז תיליל ולא תצלצל בשנ־ה, אך תעשה כאשר יצווה, ומורה־המחול יעבור ממנה בהיסח הדעת.

כי גולל האבן הזאת אליו לא תשוב, אך אל אשר יגללנה שם תהיה באבן שאין לה הופכין.

כי הבריק קרדום ה־ורג – ויתקבץ ההמון הזה, נמהר ומר בחמת רוחו.

ולוא כבה רגע ברק קרדום־ההורג — אזי נפוץ ההמון הזה איש לעברו, בהר־החול הנשוא על כנפי סער.

וחושב אני, כי הסערות אשר במדבר וכל משברי ים בשאונם יצחקו לי — בקלסה.
ורואה אני הַעֲוָיוֹת של שמחים לאיד, וְעֶרְוַת טורי שנים חדות, עליזות, מלוטשות בנשק קרב, שמחות בצר לי.
אז אחפץ לבוא בצור ולהטמן בעפר...

* *

*

עברו ה„שבעה", עברו ה„שלשים" — ואני מה? מה אני יודע?
יודע אני, כי צחוק־הלצון מצלצל כפעמון: הפקר אתה, כעפרא דארעא!
יודע אני, כי יש עמים, גבורים, מנצחים ומנוצחים במלחמות.
ואולם מלחמותינו שלנו הן מלחמות שחורות בעד המות הֶעָקֹר.
שם למטה, בלילות ההומים, נטוים צללים, אך בצללים מבריקות חרבות ומן החרבות מתפוצצים רשפי תאוה, זיקי חיים, נקמה, חשק.
ועל התלים ועל הרמות מרחפים דגלים, אשר רוקמו מזיו־שמש.
ואנשים מתהלכים בצעדי אונם, ובבל גומה וגומה אשר בחגוי הסוללות יש חיים.
אבל בְּעֵוְּרָה זו מיתת־הרמש, הנמעך — ואין מספר.

* *

*

מחילה אני מבקש מכן, עצמות פזורות, בלילות התהו, בלי חוף וגבול!
העליהן נשאתי חרפה? ואני חפצתי לשאת אתכן אל זבול־התפארת.
ואני חפצתי לשאת בזרועותי את התינוקות הקטנים המומתים — ולחבקם ולנשקם.
ואני חפצתי להעמיד לאיש איש מכם כסא בגן עדננו.
ולבכות לא אחפץ, אך את דדמעות חפצתי להפוך לרעל, ואת הרעל למיץ־חיים, אשר יפכה ברהטי עורקינו.
אך אין הד עונה לי, נשכחו החללים.

* *

*

עולם מלא — חושים ורגשות, צרכים ומאויים, קשרים ויחוסים אל חבריו.

וגדודים מתפרצים על פני השדה הזה, ותחת הרקיע הפרוש עליו הם כופים גיגית של בית מטבחים.

אז יפרוץ קיל, שאומרים עליו כי „יבקע צורים" — אבל הצורים עומדים במקומם, ולא יתבקעו, עומדים מנגד הנגע.

ויללה תשתפך, אשר לשמעה אומרים, כי „גם העקרבים ימסו מבכי", אך העקרבים לא ימסו מבכי. גם יונות הומיות פורחות הנה והנה, בלי שים לב.

והמון המרצחים רומסים את העם הזה, כרמוס את החמר, וסוחבים את הזקנים בתלתלי שיבתם, ומושכים את הצעירים בציצת ראשיהם, ומבתקים, ומשסעים, ודוקרים, וקורעים רצועות ואברים מן החי, ובוססים עד ברכיהם במוח, וטובלים בדם ועולים ומסתפגים, וחוטפים את הבורחים, ומתנכלים לצוד כל צפרת-כרמים נאוה, ומדי ירמסו בסנדליהם המסומרים והזבים דם על פני השושנים, כאשר תמצא אחת חן בעיניהם, וקפצו, והתחולל הקרב בין הרמש הנרמס ובין פרסות העורב, בין הצפור הצדויה והצפעוני, ואז יטמא הרצח, עד אשר יאדמו פני השמים מבושה.

ואני מכסה את עיני.

* *

*

מכסה אני את עיני, אך על מצחי לוהט חותם דראון.

נפשי מות שואלת — מות או חיים. רקבון הרפש הזה, שאיננו לא מות ולא חיים, והוא רע משניהם, לא אוכל שאת.

זוכר אני, כי שני אשכנזים נרצחו בחינא. אז נזדעזעו רקיעים, ונחל גפרית בערה בחינא, באירופא. לא יכלה חינא להדיח מעליה את כתם-הדם.

גם את קיאאָ-טשאו נתנה; גם ערי חוף סגורות מכבר פתחה. איך הֻמכה ממלכת השמים! כנבל חרש נשברה, ומלחמה אירופית היתה בה, ועד היום היא קודרת-עצבת.

מי יריב את ריבנו? מי יקום את נקם קלוננו?

* *

*

מלאכים לי שרו, ואמות זקנות לי ספרו, כי שם, מקום שולי הנצח נחפים

אך הברק לא כבה — וההר עומד.

* *

*

ועיני כה בהירה, כה בחינת י ל ד, והנני מתבונן אל ההר הזה.

ילדים אשר אך זה עלו מן הקבר, וזקנים יורדים אל קבר — נקבצו באו הנה.

וכלות, וחתנים, ותינוקות של בית רבן, ונשים הרות, ומיניקות עם עוללי טפוחיהן, ואין מרעיש רעם, ואין שאגות נתכות, אך כמו נקפא הדם, ומחנק הושם לנפשות. דומית אבן במצולה רותחת.

מה הסער אשר הוציא את הילדים מן החדר, את בעלי האומניות מעל האבנים, את החנונים מחנויותיהם את החתנים מתחת אפריונם — וגם את הרבנים הישישים מחדרי התורה?

מה האספסוף המנומר הזה התגודד פה, ויעמוד כחבילה שאיננה מתפרדת? ההמון הזה הוא כים, וגלגלות צפות עליו.

גלגלת זקן. על דוק־המצח ענן כאֵב אִלם. עינים־כנגהות באשון לילה. השפתים לחוצות ומאימצות — תכלת־שחורה. האזנים נטויות, מחודדות, כמו לחתוף צליל־המולה רחוקה. החושים, כחושי צבי בורח, שלוחים, מעופפים הנה וחנה. בעל־נסיון! רבים מביטים אליו. הוא ידע, היבואו, או לא יבואו. תוי פניו מודיעים, כי שואה קרובה.

גלגלת צעיר. חותם השמש על הפנים השזופים. גבורה, כעס, או יאוש? בעומק גבות־העינים נוצץ זיק. הריון של רעיון — להתגבר, להלחם. אך הרעיון הזה לא יולד. על ימין הצעיר נשואים שני ילדים, ובשמאלו אוחזת אשה. חק הכובד, עיני הצעיר רובות, כזאבים מן הכלובים, אך הידים קשורות במשא.

ומן ההמון הזה נטויות אלף עינים למעלה, למרחק, אלף ידים פשוטות לתחנה, למלחמה — מי יודע אל מה ואל מי הן פשוטות?

והכל יש בהמון הזה: ערמת נרדפים ותום ילדים, כליות סוערות, מורשי לב הומים, ויאוש זוחל, שח כתלעת; גרמים כברזל וחלקת טוב־צואר וגויות צנומות.

ובכל אלה עוד יש חיים. היונק עוד יונק את שדי אמו, וכי ירמוס איש על בהן רגלו חברו, והתאונן חברו על הכאב שהכאיבהו. עוד כל איש הוא

פה תנוחו גם אתם, הרוגי מארוקו!

הוי, כי גם את שמותיכם לא נדע, ולהזכיר איש איש מכם — אין יכלת, ואין גם פנאי.

בעתים האחרונות אנו מאלמים אלומות ומקבצים עמרים לגרן הקדושים. לא שבלים נלקט בעמק רפאים.

בוארמייזא, במגנצא, עוד היתה השעה פנויה לרשום איש ואיש.

עתה כרו קבר גדול, והקימו מצבה גדולה על מות המון בלי־שם!

יזכור אלהים את.. האלומה המארוקית!

בירקרק חרוץ, תלוים מעל למרחב, מאחורי וילון הזמנים החולפים, לפנים מפרגוד של הרי-געגועים, פורח פרדס לא-נחקר, נקסם, תוהה, נקסם מיפעת ההילל ותוהה על ערפל אין סוף.

שם זבול הקדושים, שנהרגו, שנטבחו, שנשרפו על קדושת השם.

על כנפי חזיון אני עף אל זבול-הפלאות ההוא, דרך שממות חלומות שנגלדו, דרך ערבות הויות ישנות שכבר פסו! ולא אחת, במסע-נפש זה, אפגוש דיוקני שושנים חורות, ותמונות חבצלות פורחות על קבעת תהום, ובמערות ובנקיקים עצמות האנשים אשר לא יכלו להגיע עד הזבול, אכולי ארבה, נופלים-בדרך, ואעבור בארצות-חלום של סליחות וקינות, מקום שם הכל ערפל, ובנבכי הערפל שטות בין גלי-צער נשמות נעזבות, מפליגות בים — לבלי שוב עוד.

ולקץ, אחרי מסעות שממה ונדודי תהו, מביאני הכרוב עד השער, ועומד אני, ברוח נדהמת, בתוך הפרדס.

ושם כל עץ מושבע, כל ענף עולה לשמים, וזרמי המים העולים מהמזרקות נעשו גבישים, רחוצים בחלום, ובדלח של קפאון עליהם, ונבכי היאורים כה ירוקים, עד כי אימה להביט אל עמקן, ואימה להביט אל משקפן, פן תראה את פניך כפני מת.

תחת עץ אחד נקסם, תוהה, שכל עלה מעליו גוָע בחלומות בת-ציון, נפלאה יושבת, חציה הויה וחציה חלום, מרקתה קוֻצה מבושמת נופלת, תלויה, פרושה כדליה מראש סלע — וממעל שפוכה לבנת כסף-הירח.

הגידי הבת, החורת, אֵי מזה עומק עיניך? מאיזה ימים אלמוגי שפתיך?

הנני העלמה היהודית המחוללת!

ואני מכסה את פני...

ועובר אני הלאה, ותחת אחד השיחים, רותם-צלמון על עין תהום — ילד יהודי נרמס, והידים הקטנות משחקות בלבנת הספיר.

שם דומם יישנו ינוחו... חללי ספרד.

ורדיפת הרוגי ת"ח, ותר"ם, ותרס"ג ותרס"ד מרוקעת על תרשיש, ומכוסה בעין החשמל ובערפלי טהר.

וחקקים בסלע משכן להם כחות, כתות של זקנים, והשופראות הבלות באַרעא — פורחות פה.

.III

מסות ספרותיות

(ESSAYS)

ספורים ופוליטונים

תכן:

מסות ספרותיות

(Essays)

תֹּכֶן:

עַל קֶבֶר לַאצַארוּס.

אניח את כל שאלות החיים „הבוערות", ואגש רגע אל ארונו של מת.

בוא נא עמי, הקורא, ונהגנו בידינו את כל הפרוטסט־ראַבינירים האשכנזים, ונקריבם אל המת הזקן הזה, ונראֶה להם: הִנה זה היה יהודי!

הנה זה היה יהודי „מערבי", יהודי „נאור", שאנחנו הציונים כבדנוהו בחייו, ונתאבל עליו אחרי מותו...

והוא לא הטיף את השטה הלאומית, ולא מצא את לבבו להוכיח, כי היהודים הם „עם לבדד ישכון", אף כי יסד לבדו, ואח"כ יחד עם גיסו שטיינ־טאהל את חכמת דעת מזג הלאומים, ולא בקש מקלט לשארית היהודים בארץ ישראל, אך היה „נאור" מאמין בחזיונות הדורות שעברו. ובפלוסופיא — תלמידו המובהק ובמדה ידועה גם יורשו של הערבארט.

ומדוע אנחנו, החושבים את תקופת הרוחניים האלה כתקופה אשר עברה, נכבדהו באזכרה מקירות לבנו?

יען אשר היה כהן כשר בהיכל החכמה, ואיש לבב טהור, ויען אשר בכל גדולתו ובכל התמכרותו לענינים האנושיים, לא שכח אף רגע כי הוא יהודי. גם בשנות עבודתו המצוינות ביותר 1856־53 בהוציאו את מערכת ספריו: „דאס לעבען דער זעעלע אין מאָנאָגראַפּיעען" פנה פעמים רבות מלמודיו לעסוק בעניני עמו.

הוא לא עשה לו את נמוסי המעלה ואת מינויי הכהונה של ממשלת פרוסיא לחומות, להסגר בתוכן; הוא לא הפך את היהדות לקטורת־היכל ולמליצת־פרוכת; האידיאליסט הזה לא גדר בעדו מפני אספסוף „היהודים הפולאנים"; הוא לא שקע את ישראל תחת הנדבך של מוסדות פּילאנטרופיא; הוא לא טפח את ההדיוטות השלטת בקהלות יהודים, בלי דעת אלפ"א בית"א עברית — ולא חי חיי בודד, בעד כרשו, בעד שלות שנת הצהרים שלו, אך קשור היה בכל נימי נפשו אל כלל ישראל; נתן כחו לפעלים, שנוסדו להרמת רוח ישראל, ויעזור כל ימיו לספרות ישראל — גם בימי כהונתו בשווייץ (בברן עלה בש' 1894 למעלת רקטור האוניורסיתה), גם באשכנז, גם בימי עשרו, וגם אח"כ.

תראו, כי הוא היה בן החדר, ואח"כ רצה אביו למסור אותו למס"ר בפוזנא, „הכל כמו בינינו".

היהודים היו לו יותר־מעם. המעט היה לו לחשבם אך כעם נפרד, כאחד מן העמים; הוא חשבם כעם עילאה, כעם קדמון, אשר לא רק נתן אך עוד יתן לעולם הרבה מאד.

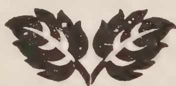
הפלוסוף ואזרח־התבל נבלע סוף סוף בהיהודי, ב„איש היהדות", במעריץ הנביאים העברים, שברא לו ארץ ישראל של מעלה ומרכז רוחני ספרותי.

ואם יש רשות לאמר על איש מבני דורנו, כי היה חוקר — לא משכיל אשר הבין מעט ויטרח לבאר מעט, אך חוקר אשר קבע מקומו בין פלוסופי העולם, רשות לנו לאמר כזאת על האיש אשר הפיץ אור על יסוד המדות („איבער דען אורשפרונג דער זיטטען" 1860), על הלך הדעות בקורות התבל („דיא אידעען אין דער געשיכטע" 1861), על טעיות החושים („איבער דיא זיננעסטיישונגען" 1867), על רוח זמננו („איין פסיחאָלאָגישער בליקק אין אונזערע צייט" 1872), על כל שאלות הדעות („אידעאלע פראגען" 1878, ונדפסו בשלש מהדורות), על החנוך ועל דעת הקורות („ערציעהונג אונד געשיכטע" 1881), על חיי הנפש („דאס לעבען דער זעעלע" — לא אדע את שנת המהדורא הראשונה, כי בידי נמצאת המהדורא מש' 1886) — והוא האיש אשר יסד חכמה שלמה, ובשבילה הוציא לאור את ספר העתי „צייטשריפט פיר פאָלקער־פסיחאָלאָגיע אונד שפראכוויססענשאפט", אשר ברא ספרות גדולה, ובשבילה נוסדו קתדראות בבתי האוניורסיתאות. על איש כזה נוכל לאמר: זה היה חוקר.

ואם יש רשות לאמר על איש, לא בדרך גוזמא, כי אם באמת, שהיה מגן ל ר ו ח ה י ה ד ו ת, ושעשה מעשה רב לברר את הרוח הזה לפי השקפתו — על לאצארוס רשות לאמר כזאת.

איך הבין את תורת המוסר והמדות של היהדות — על שאלה זו השיב תשובה ברורה בספרו הגדול, זה הוא בנין שטה ידועה ממסד ועד הטפחות.

הוא מת. ואין אנו יכולים לכבד באפן יתר נעלה את זכרונו, מאשר להגיד למערבים, לנאורים, ולמתבוללים, בהראותנו את צלו של זה החולף: אם לא תהיו דומים אל זה בלהט אהבתו אל היהדות ובדבקותו ביהודים מכל הארצות ומכל הדורות, לא תהיו ראוים לשם נאורים בעלי דת משה.

כל דורשי עזר פנו אליו, כל מבקשי תקומה היו מטריחים אותו, והוא לא נלאה לעזור לכל, להיות ראש המדברים בכל מקום, לעורר הכל, ליסד, לתקן.

ובמה נראו עקבותיו בספרות היהודים? אמנם הוא ישב ראש בסינודה של רפורמיים בש' 1869 בלייפציג ובש' 1871 באוגסבורג, אבל היעץ יעץ למחות את זכר ציון מן התפלות? או בלה את כחו בחיקוי החיצון של נוי ההיכלות? הוא, איש היופי עד תכלית עומק נפשו, לא בקש את היופי בדרך זה, הוא היה אחד ממיסדי ה„האָכשולע" בברלין.

הוא — איש העולם, אדיר החוקרים, מיסד מדע חדש, מדע חקר מזג־העמים (ולמדינת פרוסיא היה במדה ידועה גם נביא, כי במחברתו „דיא זיטט־ליכע בערעכטיגונג פרייסענס אין דייטשלאנד", שכתב בש' 1850, הוכיח עפ"י חקירה כי יש הזכות לפרוסיא להיות מושלת בכיפה באשכנז), האיר נתיב להכיר את ערך הנביאים העברים; הוא הורה את תורת המדות של היהדות.

הוא היה פלוסוף, פסיחולוג — ויהודי נלהב. הבינו נא זאת: יהודי „נלהב" — אֶנטהוזיאַסט של היהדות, של ערך היהדות בעולם, של עתידות היהדות בעולם, של רוח היהדות, השונה והנבדל מכל רוח אחרת.

זאת לא היתה ה„מיסיון המונוטיאיסטית" שבה מתגדרים המתבוללים, למען הכחידנו, על חשבונה, מגוי; זאת לא היתה פּירמא ריקה של „דת משה", שהיא רק יוצאת ללאו, רק רומזת: לאפוקי עם, ובעצמה היא איננה כלום...

זאת היתה יהדות רוחנית, יהדות הרבה יותר „סיפראטיסטית" לפי דרכה, והרבה יותר „שובינית", לפי דרכה, מן היהדות הציוניית.

ועוד בשנות חייו האחרונות היתה תעודת ישראל — כל חיי רוחו.

ולא „איזראעל" של הדרשנים — הוא לא היה לא רב ול:: דרשן, ולא היתה עליו כל חובה לעשות מליצות בדבר „איזראעל", שתצלצלנה יפה מעל הבמה, לאזנים שתערב להם המליצה האשכנזית.

רבי משה לאצארוס היה במקור רוחו ונפשו עברי. בעיני רבים חרפה תהיה להגיד, כי הוא היה עברי אשר עוד ידע „דף גמרא עם תוספות". למרות כל גרמניותו המדומה, הלא היה ר' משה יהודי פולאני, יליד העיר פּילעהנע, במחוז פוזנא, בן ר' אהרן לוי לאצארוס, שהיה אחד מתלמידי רבי עקיבא איגר. והנני מציע לפניכם כותבי תולדותיו: תרגמו נא את חבורו „אויס איינער יודישען געמיינדע פאָר 50 יאהרען" אשר כתב, כמדומה לי, בש' 1883. משם

אבל אחת היא, אם חכם מקבל כבוד, או מוחל על כבודו, אם חוגגים את יובלו, או לא חוגגים, אם מרבים לו תארי מעלה או מרבים לגדף אותו — מה שעשה עשוי. אין חכם מקבל כבוד, אך מעשיו מכבדים אותו. אין הוא מקבל, בחסדיו של מבקר זה או אחר, את המקום הראוי לו — הוא קובע מקום לעצמו.

והעבודה הזאת היא ארכה מאד. שנים עברו, כמעט דורות עברו, בטרם הכירו האנגלים את ערך ספנסר.

הנני מתכוון לאמר „האנגלים", יען כי באנגליא אחרה דעת הקהל (כמובן, אנו מדברים ע"ד דעת הקהל בין החכמים והמשכילים) להכיר את ספנסר, יתר מבכל הארצות.

כבר אמר באָקן (Bacon) האנגלי, כי עמי חו"ל מקדימים להכיר את ערך החכמים האנגלים, ובאנגליא עצמה אך דורות יבואו מכירים אותם.

המפורסמות אינן צריכות ראיה: שני שמות של אנשים אנגלים מעילם החכמה בימי מלכותה של ויקטוריא היו ידועים ביותר בחו"ל. השם האחד: דַרְוִין, והשם השני: ספנסר.

אל נתפאר, כי רק אנחנו יכולים לקיים את התורה מעוני, לחבבה ולהגות בה עם „פת במלח", יען כי זה עוז הדת, זה „כחנו לאלוה", ואין חכמה בלי קדושה יכולה לתת כח כזה.

זו היא מליצה בעלמא. שלי שלי ושלך שלך. יש גם לנו מעלות, אבל אין אלה נתונות במונופולין. גם לאומות העולם יש חכמים מקריבים את חייהם על „מזבח החכמה". אחד מהם היה ספנסר. הוא קיים את תורתו בעוני, ובקרב עם, אשר לא חפץ במשך שנים רבות להכיר את ערכו. הוא הכניע את כל תאוותיו, הטובות והרעות, לתאוה אחת, והיא: להוציא לאור את אשר הגה לבו, לגלות את שטתו הפלוסופית — ויהי מה.

גם זו היא אמונה. אדם מאמין, כי תוצאות יגיעת רוחו יכולות לפקוח את עיני בני האדם. אדם טורח ויגע, ושמח בפרי יגיעתו, ומאמין כי זו היא אמת מוחלטת, ומשתוקק לגלות אמת זו. מי יודע אם אין זאת „בחינה" יתר גדולה באמונה מן „בחינת" האמונה שאדם מאמין במה שאמרו לו אחרים, שאין הוא מבין, ושאין גם האחרים מבינים.

גם זו היא קדושת הנפש וחסידות ופרישות אמתית, אם איש חכם,

הֶרְבֶּרְט סְפֶּנְסֶר.

(ליום הולדתו השנים ושמונים).

נשיח היום מעט ע"ד זקן אחד, „גוי", אנגלי, „בעל מחבר" הרבה ספרים, ששפך את רוחו על הדור, בכל אומה ולשון. שם הזקן הוא סְפֶּנְסֶר. עתה מלאו לו שתים ושמנים שנה. תולדותיו יכולות להאָמר בנשימה אחת: הוא בן כהן אנגליקאני. הוא היה בימי חרפו סולל־מהנדס, אינזיניר, אח"כ היה לסופר עתי, ובסופו היה לפלוסוף.

כל ספריו נעתקו לצרפתית, לאשכנזית, לאיטאלקית, לרוסית, לפולאנית, — לכל לשונות אירופא. ס' אחד (ע"ד החנוך) נעתק גם לעברית, ותמצית ספריו נעתקה גם במאמרים שונים בעברית, תמצית מן התמצית, „כמר מדלי וכשחק מאזנים".

עוד איזה פרטי תולדות? שנים שלשה גרגרים! בש' 1882 בקר ספנסר את כנסיות הברית האמריקאניות. בש' 1883 מנתהו האקאדימיא הצרפתית של למודי המוסר והמדיניות לחבר במחלקה הפלוסופית אשר לה תחת אֶמרסון שהלך לעולמו, אך הוא מאן לקבל את הכבוד הזה, כאשר מאן לקבל את כל שאר הכבודים האקאדימיים.

זה כמה שנים ספנסר הוא זקן שתש כחו, או כמו שאומרים בשפות העמים אינוואליד, ובכ"ז עוד מצא שארית כח להשלים את ספרו „Princip-les of Ethics" (עיקרי תורת המדות—1893), להכין תוצאה מקוצרת ומבוקרת מן ספרו Social Statics (למודי תורת הצבור—1892) ותוצאה מבוקרת ומורחבת מספרו Essays (מסות—1891) בשלשה כרכים.

ת"ח כל זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם.

כאמור, מָאֵן מֵאֵן ספנסר כל ימיו לקבל כבודים מאת מתיבתות של חכמים או מאת זולתם.

אולי היה לו אחד מחכמי עמו למופת, והוא קַרְלַיל (Carlyle). אומרים עליו, כי כשקבל את מטבע־הכבוד הפרוסי (פֿערדיענסט־אָרדען) אמר, כי אלו שלחו לו רבע ליטרא טבק טוב, אזי הרבו להנחילו ענג וקורת רוח מאשר עשו בשלחם לו „אָרדען"

ומקבל צורה במוחי, ואני מוציאו לאור, הנני שמח בו, כביכול, כשמחת מי שאמר „וירא... כי טוב", ושמחה זו שקולה כנגד כל השמחות שאדם זוכה אליהן. שמחה זו איננה נקנית במליונים.

דַנְטֵי אמר על אריסטו, כי הוא היה „מורה ליודעים". כזאת יש לאמר על ספנסר.

רבים אומרים, כי בתורת הצבור שלו הוא הפלוסוף של בעה"ב, ואולי גם הפלוסוף של הגבירים. אי אפשר לצאת ידי כל הבריות. הוא מה שהוא, ועוד: תורת הצבור שלו היא חסרה וקטועה מאד. עיקרו של ספנסר הוא בתורת ההתפתחות, ויאמרו מה שיאמרו: אי אפשר לדבר היום ע"ד האדם וחייו וטבעו — בלי הזכר את שם ספנסר, או בלי הרהר בו.

ואם תשאלו: מה תקן זה, מה חִדֵּש, ולמה היה העולם צריך לו, ומה הוא כדאי שנדבר עליו, אנחנו היהודים, במה"ע העברים, במקום ששם מדברים ע"ד „השאלות העומדות ברומו של עולם"? — אשיבכם תשובה קצרה: הוא תקן את שטת ההתפתחות!

זאת אומרת: כל דבר בבריאה, בטבע, באדם, בצבור הולך מן הקל אל הכבד, מן הפשוט אל המורכב, מן השווי אל ההסתעפות. מן הבוסר אל הבכורים ומן החוסר אל השלימות.

פשיטא — יאמר המפולפל — דבר גדול חִדֵּש זה, וכי לא ידענו כי הכל הולך ומתפתח?

ידענו — ולא ידענו. הכל ידענו, ודבר לא ידענו. גם את הכוכבים ידענו, גם את הארץ, אבל את חוקיהם לא ידענו, בדיוק לא ידענום. גם את העמים ידענו גם את קורותיהם, אבל את חוקי קורותיהם, בדיוק לא ידענו.

וגוזמא היא אם יאמר איש, כי ספנסר מצא בראשונה את חק ההתפתחות. הבקיאים הראו, כי דרוין היה השבעה ושלשים בין הדרוינים, כלו' ששה ושלשים חכמים בדורות רבים קדמו לו בעיקרי תורתו. השורה מתחלת בחכמי יון. ואנו יודעים, כי יש באגדה ובמדרש דברים כלפי שטה זו.

והדבר שאנו קוראים עתה בשם התפתחות הלא הוא בעיקרו צמיחה, ומי לא ידע כי הכל צומח? הכל יודעים. ודרוין וספנסר הראו אך איך הדברים צומחים ומתפתחים. הכל יודעים ע"ד בחירה טבעית, איך כל יסוד

אשר רוחו הרת רעיונות גדולים ואדירים בעיניו, מתגבר על יצרו, בז לכבוד, לכסף, ממעט חלבו ודמו, יושב בתענית, יען כי גמר בדעתו, יען כי החליט החלטה אשר רק חסיד אמתי, כלו' קדוש ואַסְצֶט, מוכשר לה — להקדיש את חייו לאיזו דעה, לאיזו עבודה רוחנית.

ומהעבודה הזאת לא יצא מפעל־אמן מפליא, מן מעשי הנס שאנו רואים בבתי משכית, שאנשים הקדישו לעשיתם את כל ימי חייהם. מן העבודה הזאת יצאה שטת הפלוסופיא הסינטטית (סינטזה—הנחה כוללת), שיש להסכים על כלה, או על מקצתה, אבל אין לכחד, כי מימי באקן לא הוסיף חכם אנגלי תוספת כזאת ללמודי הפלוסופיא.

כסבורים אתם, כי ספנסר אשר כה הרבה לכתוב ספרים ישב ולמד בדעה רחבה? כסבורים אתם, כי רק בנו יש סופר „עני וזרעו מבקש לחם", ובאומות העולם — הון ועושר?

רק בינינו, ולא במקום אחר — נוסח זה נשמע בכל עיר קטנה כשמריבים, כשנושאים ונותנים. זה אפשר הוא רק בעירנו עיר הנדחת, ולא בשום מקום אחר!

אבל מי שסבב בהרבה ערים קטנות, יודע, כי בכל מקום אומרים כן. ספנסר מספר בעצמו, כי ספרו הראשון אשר בו גלה את דעותיו החדשות נדפס במספר 750 אקזמפל', ומכירתם נמשכה ארבע עשרה שנה. ספרו Essays נדפס במספר 500 אקזמפל', ובמשך עשר שנים ומחצה גלגלו בו מוכרי הספרים. ארבע ועשרים שנה עברו מעת הדפיסו את „עיקריו הראשונים" המפוארים (First Principles) עד אשר יכול להוסיף להוציא לאור את שאר עיקריו. מני אז החל להתחבב יותר על הקהל, אבל גם חיבה זו איננה יתרה. הפילוסופיא הסינטטית שלו יצאה בכרכים זא"ז, ומן החתומים הראשונים נפקד מקום החלק השלישי, שלא היה להם כח הסבל „לשתות את קבעת כוס התרעלה".

אבל מה לנו ולספנסר, אם אכל או צם, ומה אכל? הצד הזה שבחייו הוא זמני ומקרי בנוגע אליו. עבודה כעבודתו* אין מתן שכרה בצדה, כי אם בה.

איזהו התענוג הגדול בתענוגות, ההנאה הנוה והמעונגה, המתוקה מכל מתק? זה הוא תענוג הבריאה הרוחנית. אם דבר־מה מִתְרַקֵּם

איך החיים נבראים, איך נבראו מתחלתם, למה נבראו — זו היא ספירה עליונה, שבה הדת שלטת בהדרה. החכמה לא פתרה את השאלות האלה. תורת ההתפתחות נגשת אל המוכן, אל האדם החי, אל הצבור החי, ומבארת את הסבות שלרגליהן החיים מסתעפים, מתחלקים, מתהפכים לכמה גוונים, מוסיפים והולכים, מעשירים והולכים.

ואיש לא באר בסגנון מובהק ובנהורא מעליא את הדבר הזה כספנסר בעצמו. לא אוכל להמנע מהביא את הפסקא הקטנה הזאת — מצוינת בבהירת הרעיון כמעט כדברי אפלטון — מן ספרו First Prinsiples.

„כל מי שמפקפק ופוסח על שתי השעפים, אם רשות לו להודיע ברבים דבר שהוא חושב כאמת נשגבה שבאמתיות, שעוד לא הגיעה שעת הכושר לה ועוד אין הדור ראוי לכך, שיתגלה אורה, יבחון נא את אשר הוא אומר לעשות לא בבחינת איש נוגע אל נפשו וקרוב אצל עצמו, רק כאלו לא נגע הדבר אליו כלל וכלל. יזכור נא, כי הדעה שבלבבו היא ילידת ההשפעות שמשפיעים עליו המראות והמעשים מחוץ ומסביב לו, הוא החלק הנמצא בקרבו מן הכח, מן הדעה הכללית שמכינה ומבצעת את כל השינוים הצבוריים, ואז יראה, כי רשאי הוא לתת ניב שפתים שלם למה שהוא חושב בלבו, ויולידו הדברים איזו תולדה שיולידו. לא לתהו הוקבעו בקרבו הדעות והורגשו בלבו ההרגשות שהוא מרגיש. הוא, עם כל כשרנותיו, עם כל שאיפותיו ועם כל אמונותיו איננו מקרה, כי אם פרי העבר. ועליו לזכור כי בעוד אשר הוא בן־העבר, הנהו גם ההולך לפני העתיד, וכי מחשבותיו הן הן ילדיו שנולדו על ברכיו ושאיננו רשאי לתתם למות. הוא, ככל איש זולתו, רשאי לראות את עצמו כאחד מרבוא רבבות הגורמים שעל ידיהם עובדת העילה העליונה, ואם העילה העליונה מולידה בו באמת ובתמים איזו הכרה, איזו הבנה, עי"ז לבד היא נותנת לו כח ההרשאה להביע את הדעה ולגלותה בחייו ובמעשיו... לא כדרך ארעי יחשוב החכם את הדעה שבלבו, אך כניצוץ מן האמת הכללית, שעליו לגלותה, ועליו לדעת כי אם יפעל את אשר הוא חפץ לפעול — טוב, ואם לא — גם זו לטובה, אע"פ כי אין זה כ"כ טוב".

ועוד דברים אחדים — ביחוד, ביחס אלינו.

הנה תמצית שטת הַלִיבֶּרלוּת בטהרתה, בטרם טמאוה בתחרות המפלגות ובוכוחי האומות ושנאתן וקנאתן. הננו נמלכים בנפשנו אם יכולים אנו כיהודים להיות ליברלים, ואם יכולים אנו כליברלים להיות יהודים.

בוחר את הקרוב אליו, או „אהבת הדומה"; הכל יודעים עתה מה היא „מלחמת החיים", ומה הוא „נצחון היותר מוכשר".

ההדיוטות והפתאים השגירו את המלה ע"ד „הקוף של דרוין". את הקוף אנו יכולים לשלח לעזאזל של השערות, אבל „אהבת הדומה" ו„מלחמה בעד החיים" ישארו למודים מאירים וכללים גדולים בחכמה.

לא כה ידועה ומפורסמת היא הדֶפִינִיציא (ההגדרה) של ספנסר ע"ד ההתפתחות, זו אבן הראשה בכל למודיו. קשה מאד לתרגם את דבריו מלה במלה, אך אנסה: „ההתפתחות — כן הוא כותב במקום אחד — היא שמירת העצם ופזור בלי־הפסק של התנועה; במשך התנועה עובר העצם מן השווי אל נגוד החלקים והִתְרַבּוּת שנוייהם, ועם השנויים האלה משתנה גם התנועה בעצמה".

במדה ידועה, הדֶרָה זו דומה אל הגדרת יציאת העולם מן החומר ההיולי, מן התהו שהוא חומר עכור אחד, אל צורות מתחלקות ומסוימות.

והיתרון שבו הוא, כי הוא יסד את השטה על היסוד המדעי של השתמרות הכח (Conservation of Energy), ושהוא מבאר את חקי קורות העמים כחקים טבעיים, ולא בנה את הבנין הזה על החול של מה שאחר הטבע.

ולמאי נפקא מינה? נפקא מינה לענין ההתקדמות. אם חק מונח הוא בטבע, שעלינו להתפתח, ממוצא החק הזה אנו למדים שעינינו צריכות להיות לפנים ולא לאחור.

חק ההתפתחות הוא חק שחנוטי מצרים, המתים או החיים, אינם יכולים להסכים עליו. הם עומדים, או נסוגים אחור. להתפתח לא יאבו. אבל הרצון לא מעלה ולא מוריד. גזרה היא, ואין להרהר אחריה. החיים מוכרחים להתפתח.

בתוך ההתפתחות משתמר העצם העיקרי — באדם ובעם. ובכן אין ההתפתחות בטול העבר, כי אם שכלולו ע"י ההוה והעתיד.

היו ימים, ורבים דברו על אדות סכסוך בין הדעות הדתיות ובין שטתו של ספנסר. אבל זאת הוכררה כשגיאה. הדעות הדתיות מקיפות כולן את השאלה הגדולה ע"ד ר א ש י ת מ ק ו ר ה ח י י ם, וזהו מקצוע שאין בעלי ההתפתחות נוגעים בו.

כל מכ"ע יוצא לפרקים; זשורנאליסט סופר מכ"ע בכל יום, וע"צ ההשאלה סופר מכ"ע; זשורנאליזמוס — ענין הכתיבה במכ"ע.

הנני חפץ להקדיש לזכרון הזשורנאליסט היהודי, שלא ידעתי חרוץ וזריז ממנו — לא דברים כבושין, אך דברים מבארים, מה זשורנאליסט.

בספרות הספורית יש לכל מפלגת בני אדם: לסוחר, לרופא, לעורך־דין, טפוס קבוע, והוא הטפוס הבינוני של רוב בני המפלגה, צורתם הכללית בסמניה היותר מובהקים. הנמצא בספרות גם טפוס של „סופר היום", העתוני, או היומוני? הטפוס הזה איננו נושן ותדיר וערוגה שהכל דשין בה, כמו, למשל, הטפוס של אכר יושב כפר, או הטפוס של מלמד בינוני. הוא, בעיקרו, יליד העת החדשה, ועוד לא הספיק להתברר ולהִסְתַּיֵּם כל צרכו, עד שיהיה „עובר־לסופר" בציוריהם של הַמְסַפְּרִים, עכ"פ אני אינני יודע לא רק צורה שלמה, כי גם צל צורה של טפוס, שאפשר יהיה להגיד עליו, כי כשיתבונן עליו הזר, יכיר את טבעו הפנימי של המצויר, וכשנתבונן אליו אנחנו נכיר את עצמנו.

אין זאת אומרת, שלא נסו בעלי ספורים בשפות העמים לרקום על היריעה תמונות תמונות של סופרי יום. גם על במת התיאטרון, גם ב„גיא החזיון" של ספורים, אף ב„ערוגת הבשם" של שירים, סובבים סובבים ה„זשורנאליסטים" של פֿרייטאג, ואלה של בעללאמי. ושל האמסון („רעדאקטער לינגע") ושל טשעכֿאוו, במרגליותיו, יש שם תמונות נטולות מעולם מה"ע. אבל דייקו נא להבין מה אנו דורשים, ומה נמצא מכבר. אנו דורשים לראות את עולמו הפנימי של סופר היום ואת חוברו ודבוקו הנפשי עם עבודתו — ושם מראים לנו, איך סופר עתי, בשר ודם, בעל שני יצרים, שמתגרים זה בזה, מתנהג עם הבריות, באפן זה או באפן אחר. אין זו תמונה כי אם חֲטָף, פֿוטוגרפֿית־הרגע. הזשורנאליסט יוכל להיות במקרה אוהב בצע, וכן גם יוכל להיות אדם הגון מאד בעניני ממונות. הוא יוכל להיות פתי ומתגאה, וכן גם יוכל להיות ענו ופקח. יכול הוא לחיות על עטו ולהותיר לנפשו ליום רע, או להתפאר לפני הבריות שהוא כולו, לא רמ"ח אברים ולא שס"ה גידין, כי אם חתיכה גדולה של רוחניות ואצילות, וכל זולתו הוא משוקע בתאות החומר. כל אלה יחד הם דברים מקריים. אין השינוים האלה מן הזשורנאליזמוס, רצוני לאמר מעיקריו.

ולא אתפלא על חוסר תמונה כזאת. כשאני מעמיק לחקור בזה, נראה לי, כי קשה מאד לתאר על ידי הַגְשָׁמָה, על ידי צמצום השכינה בגוף

ואחרי עיון עמוק, נבוא לכלל החלטה, כי לא רק יכולים אנו, אבל גם חייבים אנו.

חק ההתפתחות הוא שמירת העצם ותנועת חלקיו והתפרדות צביוניהם וגווניהם. זו היא ההשכלה האנושית והלאומית.

חופש־הדעה איננו מונופולין לבני אדם רבים או מעטים, אך לכל בן־אדם שמכיר בלבו איזו אמת. ליברלות כזאת ראה וקדש!

הליברלות יצאה לתרבות רעה בין מריאי הבשן ועגלי המרבק הרועים באחו, היא היתה לשטה של גבירים במובן ידוע — לא בה אנו דנים. כן גם נזדייפה לגמרי ע"י הליברלים האשכנזים או האוסטריים שהם לאומיים לעצמם, ואם עם אחר מרגיש גם הוא את עצמו ואת כבודו, אומרים לו: אתה אינך רשאי, לך אין זכיות, לך אין השכלה, אין שפה וכו׳.

זו פסידא־ליברלות ראויה שישליכוה לשער האשפות.

עם הליברלים האמתים, העיקריים, הננו בהסכמה גמורה. אין אני אומר: הננו כמדבר בעדו, אך כבן מפלגה שהציבה לה למטרה — „התפתחות מושכלת, התעמקות והשתכללות הרוח האנושי והעברי (שהוא אחד) ביהודים".

אם אנו חפצים לעודד את האומה „על ידי התחיה, ההתפתחות וההשלמה" — הננו עומדים על יסוד חוק ההתפתחות.

אם אנו מודיעים, מביעים, מקיימים את חפצנו זה, שהוא אמתי בלבנו, הרי אנו מסתייעים באותה הזכות הטבעית והאלהית אשר ספנסר ברר אותה בזיו הגיונו באפן ברור כ"כ בדבריו המובאים למעלה.

יְקַר סַהֲדוּתָא.

(לנשמת עמיתי מ. אשר ס. מאיר׳ס עורך .Jew. Chron)

„זשורנאליסט" מת! וכי ראוי לפתוח בזה? וכי אין די ברשימה קצרה? אבל — היודעים אתם מה טיבו של זשורנאליסט? את פירוש השם הלא אתם יודעים: זשור (Jour) יום; זשורנאל — מכ"ע יוצא בכל יום, וע"צ ההשאלה

וכמשוררים, ויש סופרים שאין להם כשרון אף לכתוב מודעה כהלכתה.

דומה אני, כי בין מאה זשורנאליסטים טובים ומובהקים יש למצוא תשעים, שאחרי הכנה וקנין שלימות מעט, יוכלו להיות גם לסופרים טובים, ואולם בין מאה סופרים טובים נמצא אך מעטים שיצלחו לעבודת זשורנאליסטים.

הזשורנאליסט הוא, בפירוש השם לפי פשוטו, כותב ליום. לא לדור, כי אם ליום. המחברים הרבים — רבש"ע! — כותבים לדורי דורות. אני אינני בטוח, כי בעוד חמשים שנה יהיו הספרים והקאטאלוגים נשמרים, ולוא יהיו נשמרים, הלא כה ירבו, עד כי לא ימצא בין אלפי רבבות איש אשר יוכל לקרוא את כלם, אבל כן הוא המנהג לאמר: מה שהוא, לדור, לדורות, ואולי גם לנצח נצחים (עכ"פ כן חושב כל מחבר ע"ד חבורו) צריך להיות יתר מזוקק ממה שנועד אך ליום. בעיקר הדבר אין לחלוק על יושר זה. כן צריך להיות, אבל אם כן הוא — זו שאלה אחרת.

הזשורנאליסט כותב ליום, אבל היום, שהיה לפנים סבלן ומתון ומסתפק בכל מה שנתנו לו, נעשה כה רעבתן, ומפונק, וטרחן, וסרבן, ו„חבור עֲצַבִּים" ומזדעזע ומתאונן תמיד, עד כי התאמצות גדולה של עבודה ושפעה גדולה של דעת ושל רגש דרושות לבעבור מַלֵּא אף את חֲצִי תאותו, ומובן, כי לצאת ידי כל הדעות, הוא דמיון גמור! הבא לעבוד את העת, עליו להבין אותה; עליו להיות מחונן בכשרון לשמוע את סוד שיחה, להכיר את תביעותיה הנעלמות, לדעת מה היא צוררת בכנפיה, מה היא חפצה ולאן היא שואפת. אשר מאירס עורך .Jew. Chron היה יוֹמְסַפְרָא *) ממין זה. הוא עמד באיתן בקרב העת היהודית (עכ"פ בתקופת הנאורים), ויגדל וירם עמה, ויהי מחובר עמה באלפי חוטים, וכמעטים, הרגיש וידע את אשר היא חפצה.

והוא לא היה למדן, וגם לא סופר רב־הצדדים. אבל הוא היה זשור־נאליסט שוקד וחרוץ מאין כמהו. וחוץ מזה היה מו"ל עסקן ונאמן. גם בנוגע לזה יש שטות שמפטפטין אנשים מחוסרי כל חוש בקרת. אומרים: המו"ל דורש מחיר עלהו; כאלו המחבר לא דרש מחיר בעד כספו, הרופא בעד רפואתו, הרוקח בעד מרקחתו, ואותו המבקר בעצמו הכותב את הסטירא כנגד המו"ל — בעד סטירתו. זה הבל — יבקשו מחיר, יחיו, ובלבד שידעו לשכלל את העבודה.

---

*) שם מורכב כמו יוֹמָחְרָא (יום־מחר) שנמצא בתרגום ובתלמוד.

(פּערזאניפּיציערונג בלע"ז) את העבודה הזשורנאליסטית הענפה יהמתחלפת מאד. העבודה הזאת כה רחבה ונסבה, התפתחה והתפצלה בשנים האחרונות, עד כי לריבוי הצדדים של התביעות דרוש להקביל ריבוי הצדדים של המתנות. הרוח הזשורנאליסטי מביע את תכנו באפנים שונים. הוא מסתעף לנטיות רבות, שאין להן קשר פנימי זו עם זו. אבל הן יושבות במדור אחד: מה"ע מאהיל עליהן ומחבר אותן חבור מקומי. הפוליטיקא הכללית, הפוליטיקא הצבורית־הפנימית, הפּוליטון, הבקרת הספרותית, המסחר, המקרים המקומיים — כל סוג מסוגי הדברים האלה דורש הבנה ברורה ויד רגילה. כל אחד מהמינים דורש מאת החפץ לעבדם עבוד הגון לא רק הכנה וידיעות ולמודים כלליים, כי גם השקפה ידועה ודרך־לתאר את הענין. וההתבוננות הפנימית של מכ"ע מרבה עוד יתר את התפלגות המקצעות. עבודת העורך, היא, למשל, נבדלת מעבודת העוזר, אע"פ שמצד אחר הורו החכמים היותר מומחים, כי הנבחר במכ"ע הוא זה שעורכיו הם גם העובדים היותר חרוצים שבעוזריו. אבל יכול אדם להיות „עורך" טוב מאד, בלי כתוב אף שורה אחת, ויש גם עוזרים מעולים, שאינם מוכשרים לערוך אף ידיעה קטנה.

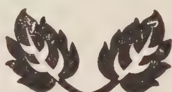
בקצור: הרוח הַקְּבוּצִי של מכ"ע הוא מהדורא חדשה של האגדה ע"ד הכרום, או הכַּמִילְיוֹן, רב־הצבעים, או האליל פּראָטעוס, במשלי היונים, שהיה מתגלה בכל פעם בתבנית אחרת, והפלוסופים ראו בו את סמל הטבע, בחליפותיה שאינן פוסקות; מה"ע מאחד המון כחות יחידים, תוים תוים של פנים שונות, שמתחברים לצורה מקובצת אחת.

ועתה שתים שלש מלים ע"ד מדרגתו של הזשורנאליסט בעולם הספרות. מנהגו של „הקהל הגדול" למשוך קו מבדיל בין זשורנאליסטים וסופרים, חציו מצחיק חציו מכעיס את הזשורנאליסטים. הבדלה זו, אלו היתה במשפט, נקל היה לסתרה, כי משפט יש לבטל ע"י משפט נכון ממנו, אבל כיון שהוא מנהג ומרגלא־בפומא ופזמון, אין לבטלה. מי שכותב ספר, גם אם הוא גרוע בערכו, הוא „סופר", ורשאי הוא להרים אפו עד שחקים ולהביט ממרום על הזשורנאליסט, אע"פ ששכיח הדבר, כי הזשורנאליסט צריך לְהֵאָזֵר וּלְהִצְטַיֵּד, ביום אחד, ליותר חריפות וטעם ודעת, למען מלא את משאלות קהל קוראיו, מאשר צריכים מחברים מפורסמים, במשך שנה רצופה. יש זשורנאליסטים, שבמאמר קצר, שרוח היום נושאו על כנפיו כמוץ, ולא ידע אחרי כן מקומו, מופיעים לפני קוראיהם כבעלי מחשבות עמוקים

חייו של אשר מאירם, והוא, במובן האומנותי, הטוב בין מה"ע לישראל בשפות אחרות. זה ששים שנה הוא קיים, כימי דור אחד נהלהו מאירם ויעשהו כלי חפץ.

שובו ונשובה לכתוב ולקרוא עברית, שובו ונשובה מן התרגומים — טוב, אנחנו מסכימים! אבל הקהל הנאור, הקהל ההדיוט, הקהל שאיננו יודע „עברי", בתפוצות ישראל, האם נוכל להניחו כמו שהוא, לבלי דבר אליו בשפתו, לבלי הזכירו, לבלי הלהיב בו, למצער, את הניצוץ? וזאת היא זכות־הקיום של מה"ע לישראל בשפות אחרות.

רק זשורנאליסט מת. כמודע, כבן־אומנות, הריני נותן לו את כבודו, הריני עושה תקון לנשמתו; הריני מזכירו במקום שראוי להיות ואקוה, שיהיה, אחרי כל התרגומים, המרכז שאליו תשוב כל עבודת הרוח של האומה: על עמודי מכ"ע עברי לעברים.

וִיקְטוֹר הוּגָא.

„כה ארימך, למעלה, למעלה, שמה עד נגוהות החרסה,
עד כי משפחתך, שחוללה כמוך, בחשכת ערפל
ומצולות רפשך, וקולות האדמה וכל ההמון —
הכל, הכל, שרץ! יחלף, ישתק, ימות.

ראה, בצפרני אלה אעקור את שניך מפיך,
לחנם תתבוסס, זוחל, במכאובות וקצף.
לחנם תשפיל עיניך לארץ מטה,
לא תראה דבר, זולתי אור אין קץ.

ושמים, שמי שקט טובעים במצולות רעיונות
נגידים ומצוים לכל החי,
שלוים תמיד, עוטי נהרה, ואולי גם שליטים

להעשיר ולהעמיק את התכן, ואני לא ידעתי מכ"ע לישראל בשפה אירופית כה משוכלל, כזה שעשה מאירס בעבודתו. כמה למדתי ממנו, בהמנותי בין סופריו!

תהי נא לי ההירות בשביל דיוק התמונה להוסיף פרטים אחדים מרשות היחיד. במשך שנים רבות היו לי חליפות מכתבים עמו. בפעם הראשונה ראיתיו זה כתשע שנים בלונדון. הודעתיו מפאריז, כי אבוא שמה. במדה של הכנסת אורחים שאין כמוה קבלני הוא וגיסו, שהיה עוזרו הראשי, דיפאַרק (הלא תזכרו מן הקונגרסים את דיפאַרק הזריז!). ישבתי אז בלונדון מספר שבועות. ובכל העת ההיא ארח אתי לחברה ממוסד למוסד, מחברה לחברה, עד שבלו שפתותי מלאמר די. התזכור, זנגויל, עֶרֶב אחד בבית מאירס? גם הזקן ד"ר לאֻווי היה שם, גם דזאָזעפֿס, וכל ראשי המטות של בית המערכת. והאיש מאירס ידע להחזיק ולעודד את ה„מנין" הנפלא הזה. אז לא היתה עוד הציונות החדשה כור המבחן, מצרף ומבדיל.

בפעם האחרונה ראיתיו בלונדון אחרי הקונגרס הרביעי. קשה היה לי לבלי בקר איש שהייתי כה קרוב אליו במשך שנים רבות. הציונות הבדל הבדילה בינינו. הוא ידע, כי לא יעבירני על דעתי, ואני ידעתי, כי לא אעבירהו על דעתו. הוא ידע, כי כעסתי על מאמרים רבים שהדפיס, ואני ידעתי שיש לו טינא בלבו עלי, אף כתב אלי פעם אחת בסגנון: „הגם אתה, ברוטוס, בני". הָעֶרֶב הספרותי של שנת 1893 עם זנגויל ולאווי ודזאָזעפֿס ועוד יחד, כבר היה מן הנמנע בשנת 1899 — ובכל זאת הלא אנשים אחים אנחנו והדזוז קראניקל גִדֵל את זנגויל! סוף סוף ראיתי את פניו. נזהרנו לבל יתגלע וכוח. הא הצטדק, כי לא יכול להיות בקונגרס, יען כי היה אז רחוק מלונדון, וגם חולה. ובאמת ראיתי שֶזקנה קפצה עליו. — ועוד זה מקרוב החלפנו הרבה מכתבים בעניני עמנו. באחד ממכתביו הוא כותב אלי: הנני מוקיר את ההשקפה הציונית, אף כי לא כגלתיה לעצמי.

לא אחפץ לשקול את ערך מאירס במאזני השאלה הציונית. Jew. Chron., גם בהתנגדותו, היה עפ"י רוב ישר מאד, ואת חובתו כמודיע עשה לפעמים ביתר זריזות ממה"ע הציוניים. הנני חפץ אך לשים זכרון למאירס, בתור הזשורנאליסט היותר זריז (וגם נשכר) ואולי הראשון הראוי לשם זה, במחנה הזשורנאליסטים היהודים, שרובם היו מטיפים, מדפיסים דרשותיהם, או בע"ב מבינים־קצת (דִילֶטַנְטִים). Jew. Chron. הוא מפעל

שנה ישב ויקטור הוגא בגלות, ישב ומחה כנגד ממשלת הקסריות השניה. הוא פרש מצרפת — בעד צרפת, מארץ המולדת — בעד ארץ המולדת.

בשנת 1869 הציע נאפוליון השלישי בפעם השניה לפני המשורר סליחת עון, אך הוגא סרב גם הפעם, באמרו אל אוהביו: S'il n'en reste qu'un ,je serai celui-là (לוא גם אחד יִוָּתֵר, אני אהיה — האחד ההוא).

במכתבו אל לאמארטין כה הוא מתאר את דעותיו על עניני עם וצבור:

„הצבור המסכים על מציאות המצוקה והאנושיות המסכמת על מציאות מלחמה הם בעיני צבור שפל ואנושיות נְבָלָה. אני שואף אל צבור יתר נעלה, בלי עריצות, ואל אנושיות יתר גבוהה, בלי הגבלות. אין אני שואף אל בטול הקנין (propriété), כי אם אל הרחבתו. הנני חפץ לעקור מן השרש את ההתמלאות מחורבנם של אחרים, הנני חפץ שיהיה לכל איש איזה קנין ושיהיה בעל קניניו, אך לבל יהיה אדון. זאת היא דעתי ע"ד כלכלת המדינה. אולי מטרתי היא רחוקה מאד, אבל האם זו הנותנת, שאין לשאוף אליה? הנני מתעב את העבדות, הנני מבטל את המצוקה, הנני מורה את הסכלות, הנני מאיר את החשכה, הנני משקיט את הכעס".

„נשר עז, בדרך עופו נשא את הנחש!".

ובימי גלותו שר:

על שפתיך נהר חמד! על שפתיך נכספתי תקוע אהלי,
כי נעמה חברתך לי מחברת אנוש;
כי אראה מרוצתך לרוח היום אל מקורך
אבין מרוצת גבר כמוך יצעד צעדו
וסופו אל היום האחרון לבלע קבר.
אך לא בעודו ישוה אליך, לא בחייו ידמה,
לא כמהו יקהת פניך לעת שיבה.
כל אשר תוסיף ימים יצחו מחלב מימיך
בשטף גליך תביט תמיד נעימות עדן חדשות,
תרעיש השדה בניב שבלים מגודלות על גדותיך,
אף תלביש סבך היער ועציו — עלי נעם
והם יסכוך בצאלים צללים והוא שכרך.
על שפתך תקנן צפורת השירה שוררת ליל,
כנפי יונה נחפה במימיך ואברותיה תטהרנה.
ישב רוח צפון יסלסל שבלת נהריך.

לדכא יצירי אימים, לרמוס נחשים נתעבים.

אז תשתומם הצפור הַשָֹּטָה בגלי אורה
וחרדה בהעיפה עין על השורץ,
על יציר הבלהות, שלֹא ראתהו שמשנו,
שנברא בעד הרפש—ולאור שמים יסוף.

והיה בבוא מעריציך — כי יש גם כאלה —
לבקשך ברפש, מקום שם מינךָ מתחבא,
קול יקרא ממעמקי צללי ליל:
„נשר עז, בדרך עופו, נשא את הנחש!".

כן שר ויקטור הוגא הצרפתי — לא, האדם! — באחד משיריו שנדפס בס' La dorniére Gerbe, אחד משיריו האחרונים.

אתמול חגגה צרפת את חג מלאת מאה שנה להלדת ראש גאוניה. ביום 26 פֿברואר לש' 1802 נולד בעיר ביזאנסון ויקטור הוגא המשורר, הַמְסַפֵּר, יוצר החזיונות, חוקר קורות העמים, הסופר העתי, הפלוסוף וחכם המדינה.

האדם אחד הכל יכיל וכולל יחד את הסגולות השונות האלה? אנשים כאלה נקראים בשם „אשכולות".

ומלבד כל הסגולות האלה היה ויקטור הוגא אדם גדול. המאה הי"ט לא חוללה אדם גדול ממנו.

שאטאָבריאן הכירהו כעילוי, וינבא לו עתידות. נבואתו לא נתקיימה. העתידות שנבא שאטאָבריאן היו כאין מול הדברים אשר השיג ויקטור הוגא. הוא עלה בכל המדרגות, למעלה מכל המדרגות. במהרה נפתחו לפניו שערי האקאדימיא הצרפתית, במהרה הוקם על לשבת עם מחוקקים; בהיותו עני קצבה לו הממשלה שכר קבוע, ועמו ומולדתו הרימוהו למעלה ראש בעד יצירי רוחו.

והוא השליך את כל אלה אחרי גֵוו בקצף ובגעל נפש, בראותו, כי בא מועד לערוך מלחמה עם המשטר שאיננו טוב לעמו ושאיננו מתאים עם חזון־נפשו הנשגב בדבר תעודת העם.

מימי המהפכה אשר עשה נאפוליון השלישי בשנת 1851 כעשרים

ד״ר שלמה מאנדעְלקרן ז״ל.

גם זה איננו עוד! מווין באה השמועה, כי ד״ר מאנדעלקרן מת שם, אחרי שבתו בעיר ההיא, בדרך עברו בה. מטה אחרי מטה בקרית ספר, כבימי מגפה עגלה אחרי עגלה נוסעת, ורטט יאחזנו. מִשרת הספדן היתה כמעט למשרה קבועה, שערי חצר מות, שערי דמעות, אינם ננעלים, והאבלות איננה פוסקת.

והאֵם — הספרות, במות עליה אחד מבניה־בוניה שוכחת בכל פעם את האסון הקודם; אחרונות משכחות את הראשונות. אין היא מבחנת איזה מבניה חביב היה עליה יותר; אין היא שוקלת בפלס, אין היא סופרת את הדמעות שתשים בנאד. בכל פעם תדמה, כי האסון האחרון הכביד.

והיא נוגה ומתיפחת על מות שלמה מאנדעלקרן, כי היה מאנדעלקרן סופר — וסופר גדול. אם יש לשפה העברית יחידי סגולה אשר לא אך דרכיה ידעו, כי גם בכל מִכְמַנֶּיהָ מושלים הם, אם יש יחידים שאזנם בחנה כל סוד שיחה, כל רַעַד מֵיתָרֶיהָ, כל הד צלצלי קַוֶּיהָ, אם יש אוהבים קרובים שֶׁגִּלְּתָה למו את כל יָפְיָהּ הנעלם, שֶׁחָשְׂפָה להם כל תעלומות רָזֶיהָ, אם יש כהנים ונביאים מתי מספר כאלה, שלמה מאנדעלקרן היה אחד מהם.

אם ישנם בעדת הסופרים העברים אנשים אשר למדו מדעים, לא בשעה שאינה לא יום ולא לילה, לא, בעוה״ר, „ככלב המלקק מן הים״, לא מתוך קומץ מאמרים במה״ע, לא בשטחיות משתרעת, בריקנות מתפארת, שכאיסתרה בלגינא קיש קיש קריא, אך במשך שנים רבות, בשקידה גדולה; אם יש מעטים כאלה אשר לא אך ידעו לכתוב עברית, כי גם היה להם דבר־מה לכתוב, שלמה מאנדעלקרן היה אחד מהם.

אם ישנם בקהל סופרינו העברים אנשים אשר יכלו להחשב כסופרים או כחוקרים גם בספרות אחרת, אנשים אשר גם בדב״ם בשער הסופרים בשפת עם ועם — לא יבושו, שלמה מאנדעלקרן היה אחד מהם.

אם ישנם בקהל סופרינו אנשים אשר חפצו וגם יכלו לעבוד עבודה רבה, עבודה שאינה פוסקת, עבודה פוריה, השכם וחקור, השכם וכתוב, במשך שנים רבות, בענינים שונים ובשקידה אחת, אם ישנם מעטים כאלה, שלמה מאנדעלקרן היה אחד מהם.

ואם ישנם אנשים שאין הזקנים יכולים לאמר עליהם בגאוה: אלה הם

אשריך נהר עדן, תאושר בארץ עלי אדם
לא עליך תשתרר גאוה וקנאה כמהו.

אך תבל ובניה בקרב לבי על כזב יעמד
בחנפם למשחת מראה יאמרו יפיפית.
הן האדם למופת נתן על צבאות האדמה,
אך בתאותו בל ימשול וקנאתו תשימהו לעבד,
על פיהן איש מאחיו יפרדו ושנאה במשכנותיו.

והוא לא חדל כל הימים לכונן את חציו אל שלטון הרע, אל הזדון הצובע את מעשיו בצבע של יראת שמים, ועיניו ראו עולמו בחייו, כי בא האור, הקיץ הקץ על „נאפוליון הקטן". ובנפלו שב הוגא אל ארץ מולדתו, נשא ומרומם.

הוא מת ביום 22 מאי לש' 1885 בפאריז.

להלוית המת בא כל עולם ההשכלה. ראש בית הנאמנים בימים ההם, פלוקה, דרש באזני אלפי אלפים איש שעמדו לפני „קשת הנצחון":

„מה ידמה אל גודל התמונה אשר לנגד עיני?

„על הקשת הזאת חרותים שמות גדולים, שמות אנשי השם הגבורים, שהיו בצרפת, הגבירים שנלחמו בעד חפש העם, ויתנו לעם את גאולתו ואת פדות נפשו, ופה הננו רואים הפעם את עצמות האדם אשר שִׁוָּה הוד נעלה כזה על ארץ מולדתנו, ויהי נלהם בעד חירותה. הננו רואים פה מסביב לנו גדולי תבל, בחירי החכמים והמחוקקים מכל הארצות, כורעים ומשתחוים לפני כבוד־הרוח, לפני גאון־הנפש, לזכר האיש שהיה מלך בממלכת הרעיון וגולה בעד המשפט שנרמס, מגן לחלשים, מעוז לבני האדם בדורו. בשם העם הננו נותנים לו כבוד, לא בראש שחוח מאבל, כי אם בראש נשוא למרום, בגאון ובהדרת כבוד. לא קבר הוא זה, כי אם היכל תפארת וזבול תהלה. הננו מתאבלים על האדם שמת, אך הננו מעריצים את הציר ששמו לא ישכח לנצח, שדבריו נשארו בקרבנו, שדבריו אינם בטלים, אך יחיו, יצמיחו, ישובו יחיו, עדי הביאם את בני האדם אל הצדק והיושר".

קטפתי אך מלילות אחד מיששים ואחד מאלף. כיהודים אנו יודעים להוקיר כל מרום ונשגב באדם, וכאדם ידע ויקטור הוגא לשים כבוד גם לנו.

היה להכיר כי אדם זה הוא „בן עוה״ב", מוכן ומזומן לנסיעה. לא הועילו כל השינויים והטלטולים. איש שהמות בתוכו יוכל לנסוע גם לקצוי תבל. מאת המות לא יברח; הוא יוכל לְהִסָּגֵר בבתי תעלה, או להפיל עצמו לתוך מהומת שוק החיים. הֶחָבֵר שנטפל אליו לא יפרד ממנו.

מאנדעלקרן נסע לבקר את בנו באמריקא. מכתבים קבלתי ממני לפני יציאתו, ובשעת נסיעתו מן האניה, ואחרי בואו שמה. הוא עשה שם שנה, או שנה ומחצה וישב. בשובו חלה ויאנש. מחלת עצבים, או מחלת הרוח, או שתיהן יחד? רוח רעה ומוזרה מאד היתה שורה עליו לפעמים, ויהי כמתעתע. אז הוחל להתרפא, ובהפסקות, כשחשבו קרוביו שמצבו כבר הוטב, שב לנוע ויהי מבקר בבתי מכיריו ולא־מכיריו, ויש אשר נראו עקבות מחלתו. אז שבו ויכלאוהו בבית תעלה, ואחרי כן הוציאוהו. עוד לפני ירחים אחדים קבלתי את אותיותיו, אותיות הפנינים הידועות היטב לכל מכירי כתבו, אגרת גלויה ובה גם חרוזים יפים. ראוי יהיה לחפש ולמצוא עוד את זו.

כן גוע העובד ההוא, במשך שנים גוע, ועתה בא קצו, עתה נכנס לס׳ קורות הספרות העברית.

למרות כל הספורים הרבים, שאיש איש מאתנו שמע ע״ד מאנדעלקרן ומעשיו לפני שנים רבות פה בארצנו, יכנס מאנדעלקרן לס׳ קורות ספרותנו. אין אנו יודעים כמה אמת וכמה גוזמא יש בכל הספורים ההם. אין אנו יודעים אם כל אלה שספרו היו צדיקים גמורים. עלינו לפרוש צעיף על כל הדברים הסבוכים ההם, ולהוציא מתוך תולדות מאנדעלקרן את הנוגע אל הספרות.

לוא היה מאנדעלקרן אך מחבר הקונקורדנציא העברית הענקית לבדה — דיו להיות יושב „בכותל מזרח" בספר קורות הספרות. עבודה כזאת בקרב עם אחר נעשית ע״י חבורה של חכמים, והוא עשה אותה לבדו. גם אם יש בה שגיאות ומגרעות, עבודה זו היא אחת הגדולות שבגדולות שעשה סופר אחד.

ואולם מאנדעלקרן היה ספרא רבה גם בלעדי העבודה הזאת. הוא נמנה בין המשוררים, ואף כי לא היה משורר „בחסד אלהים", הוא היה משורר בנעם השפה. שפתו היתה שפת שיר נחמדה מאד. העתקותיו הן הטובות

מן הצעירים אשר מקרוב באו, והצעירים — בבוז: אלה הם מן הזקנים שכבר אבד עליהם כלח, אם ישנם כאלה שאין לסגרם במכגרת ולהניחם בקופסא של כת אחת, יען כי יש בהם גם דעה מיושבת של הזקנים גם כח העלומים, אם יש מעטים כאלה — שלמה מאנדעלקרן היה אחד מהם.

האיש הזה היה — ואיננו עוד. לא יוסיף עוד לשיר בשירים, להעתיק העתקות, לחבר חבורים גדולים ולכתת את רגליו מלייפציג לברלין, מברלין לווין. אחד מכוכבי נבוכה אלה נפל. חדשים ממין זה, ועכ"פ בתמונה זו, אינם נולדים עוד.

ראיתיו בפעם האחרונה זה איזה שנים בחו"ל. מראהו היה אז כגרוגרת דר' צדוק, פנים ירוקים־צהובים, מְקֻמָּטִים מאד, פנים שהוקטנו מן הקמטים, הוקטנו ונתכווצו, וכל הקומה היתה כפופה ודקה. חולה, או זקן? או חנוט מהלך? גופו של רעמסס השני במוזיאום הבריטי היה בהערכו מול זה גוף חזק ויפה מאד.

נכנסתי עמו בדברים. הוא יכול אז לדבר אך בענין אחד, בענין הקונקורדנציא העברית הגדולה שחבר. הימים ימים מעטים אחרי גמר הדפסתה. כל מכיריו יזכרו את מראה התנ"ך שהיה מראה אז לכלנו, את התנ"ך המשורטט, המנומר, החברבר בכל מיני צבעים מתחת לכל מלה, התנ"ך שהיה משתמש בו בשנות עריכתו את הקונקורדנציא. מי יתן את התנ"ך ההוא לאיזה מוזיאום עברי, או לבית־הספרים בירושלם!

ואתבונן אז בפניו, ואומר בלבי: זה מראה איש, אחרי אשר כלה לחבר בעצמו קונקורדנציא עברית גדולה! כל כחו, כל חייו של הגוף הזה נכנסו לתוך „השרשים" ו„הערכין" של הקונקורדנציא, והגוף הזה נשאר כמו מצבה על עבודתו שעבד. גוף כחרש הנשבר. גם נפש יגעה ומתיגעת. מן הנמנע היה לדבר עמו. מן העינים הבריקו לפעמים איזה ניצוצות, כמו „רֶפְלֶקְס" מן החיים שכבר עברו. הלא תזכרוהו, מבקרי הקונגרס השני, — הוא היה מתנמנם בעת דרשתו של נורדא.

ולא מליצה היא, אם אומר, שאדם זה המית עצמו באהלה של תורה. מאנדעלקרן הוא חֲלַל הקונקורדנציה העברית הגדולה. בסקירה אחת נקל

צְרוֹר אַדְמַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

(למראשותי מרדכי אנטוקולסקי).

בכה בכיתי על הנפישות העבריות מקדם, התועות, הנענות, הנודדות בלי גו; בכה בכיתי על זיקי האש שכבו, על גחלי התשוקות, שעממו תחת אפר הגלות, על המוטות־של־חופה שנהפכו לגולל ודופק, על ההדסים שנבלו בין הערבות החבוטות, על השושנים הפורחות, שפרשו עליהן תכריכי מתים.

בכה בכיתי על היסורים, שאין איש מרגישן, על היגון, שאין בעלים לו, ועל דִמְדוּמֵי חלומותינו, שלצדם אורבים זאבי המציאות, ומחדדים את שִׁנֵּיהֶם, לכרסם גם את הרקמה הדקה הזאת ולעלע את אגלי־הטל שעליה.

בכה בכיתי על השעמום הכהה של הגהיטא, שהוא אלם ושוה־תמיד תחת שָׁמָיו העצובים וחסרי הצבע — ואשאל: אם אין גם לנו חלק ונחלה בעולם היופי? ואם כבר חדלנו להיות אף צל של צל, בבוֹאָה דבבואה של העם הכביר ההוא, שישב בצל ארזים, וַיְגַדֵּל תלתלים כשמשון הגבור?

אלי, אלי — ולנו היו אריות אשר רחצו בשמש! אלי, אלי — ולנו היו רקיעים בהירים, אופקים גדולים מאד! אלי, אלי — ולנו היו נפשות שוקקות, צמאות לכוכבים! ולנו היה הוד וְשֶׁפֶר וָגֹדֶל?!

וכעדת יונים לבנות עפו לנגד עיני נפשות נפלאות, זרות, וכה קרובות אלי, וכה לא־דומות אל הנפשות אשר במחנה.

ראה ראיתין כאניות תורן במפרשיהן הלבנים על פני הים בשולי הרקיע. וגם הים דמיון, גם אניות התרן דמיון, כי סביב לי אך שלולית קטנה, ואיככה אוכל והוליכני צי אדיר על שלולית קטנה, על אגם מְכוּסֶה יָ־וֹקה?

ונפש אחת ראיתי בעיני רוחי, כראיתי את ידי: נפש בצלאל בן חיר.

והיא תועה כילד שהוריו עזבוהו בהיכל־המתעים, והיא מבקשת להכנס הֶוֶרֶת מאי־יכולת, לְבָנָה מאי־מעשה.

ותאמר: אלכה נא אל הכלובים החשוכים, אל החלשים מכל החלשים. אלך — ונטעתי נטיעות הדר המזרח במערת קרח.

ותבוא אל הקרפף אשר בווילנא.

שבהעתקות אשר בספרות העברית. הוא היה מטהר (פוריסט) לא אסור באזיקים ומרקד על חבל מליצות, אך שפתו הברורה היתה חפשית מאד. ספרו „דברי ימי רוסיא" יוכל להיות למופת להעתקות נמלצות, שיש בה כל היופי אשר בסגנון המליצה, בלי כל הערבוביא שבו.

מאנדעלקרן היה סופר־כולל: הוא כתב דברי חקירה נוגעים אל השפה, הוא כתב מאמרי בקרת, הוא העתיק, הוא כתב שירים וגם אֶפיגרמות — ועל כל מה שכתב טבוע חותם כשרון ממוצע ועבודה רבה מאד. בחקירותיו אין בריאת עולמות ולא טחנת הרים, אבל יש בינה ישרה; במאמרי בקרתו אין בנין וסתירה נפלאה, אבל יש סדר; בשיריו אין נשגב ומרגיז, אבל חן רב שפוך עליהם, גם חִצָּיו השנונים אינם שנונים מאד, אבל הם יפים.

וחיי האיש הזה חיי בן הגלות. מי יודע אם לא נפש נאה היתה בו מנעוריו, והעניות באה וְנִוְלְתָה אותה, דרך הלוכה מביהמ"ד לביה"ס, מכת לכת; מי יודע את המשבר ההוא ואת תוצאותיו. ואח"כ — נדודים חדשים, עולם חדש, עולם המערב. ומני אז, במשך שנים רבות, הלא היו חיי מאנדעלקרן מסודרים מאד, חיי עובד כביר.

בלי מרכז, בלי עם, נעים ונדים העובדים האלה, מדביקים את קִנָּם בצפרים אל אחד הזיזים שבחומה. לא דבר קל הוא, למי שהיה בחור עני, ואח"כ תלמיד בי"מ הרבנים, ואח"כ פִּילולוג מוסמך ואיזה עוזר־רב — ברוסיא, להתאזרח בעולם המדעי באשכנז וליסד שם את כלכלתו על עבודה מדעית לפי רוח הארץ ההיא. גם את ההעברה הזאת עשה מאנדעלקרן — בעבודה.

ובאחד הערבים, כשישבנו ונשוחח יחד אז בעת התארחו בבאזיל, התחמם מעט לאור הזכרונות, ויאמר אלי: מחמד חלמותי הוא לשוב לעיר הקטנה אל אַחי היהודים, אחרי כל הנדודים האלה ואחרי כל העבודה הזאת.

תפלתו לא נתקימה. הוא שב „אל אחיו היהודים" בחצר המות בווין. חותם החזון, סוף השאיפות והיגיעות, התקוה והנדודים, היסורים והגעגועים.

ובימי התערוכה בפאריז בקרתי פעמים רבות את קבוצת פעליו, שהיתה שם.

ראיתיו מוקף אורחים עשירים, מְצֻנָּסִים. האמריקנים חפצו לקנות־הכל, אך כמעט הכל כבר היה קנין בעלים.

והרוסים היו אומרים: אנטוקולסקי שלנו, והצרפתים היה מתגאים בו— בשביל הרוסים.

ואני עמדתי מרחוק, ויש אשר חפצתי להרים קולי ולקרוא מן „שדות העליזים" עד ה„טרוקאדירו": אנשים טובים, אל נא תבלבלו את המוחות! אמריקנים, צרפתים — אין זה שלכם. זה הוא ליטאי קַטָן, יהודי־זוטר מרחוב היהודים — מווילנא.

אך לא חפצתי לערב את השמחה. היו רגעים, אשר אז דמיתי, כי אנטוקולסקי בעצמו שכח, שהוא יהודי קטן מווילנא — „לא פחות ולא יותר".

אבל אין הדבר תלוי בהסכמתו ובמחאתו, בזכרונו או בשכחתו.

לא אדע מדוע רחף אז לנגד עיני מסוה המות.

עוד שתי שנים חי האמן־החושב.

ועוד הפעם אני רואה עדת יונים לבנות מעופפות ברוח. הנפש הבצלאלית עזבה את בית חמרה.

והיופי העברי מכסה את פניו.

ד"ר יצחק קאמינר.

כמו בעיר גדולה: פה בכיה וילָלה, שם הלולא וחינגא. לפעמים בבית אחד, בעת ובעונה אחת, במעון זה ביכים ואומרים: ברוך דיין אמת, ובמעון השני שמחים וקוראים: מזל טוב. גם בחיי עם — הללו נוצצים והללו נובלים, חקי הטבע עושים את שלהם. צבא לאדם על ארץ. י ח י ד י ם נולדים, גדלים, מתפתחים, עולים עד מרום הכח והבינה, ואז יחלו לרדת, או גם בלא־עתם יספו. אך ה ע ם כלו יכון. סופרים, ספרות — גם הם עובדי העם; גם היא רכושו. היום אנו עומדים על משמרתנו, איש על מחנהו ואיש על דגלו, ואיש איש יָגֵעַ יגיעת בשר ורוח להביא אל ארון הספרות הקבועה או אל הצרור הנקוב של הספרות העתית את תמצית נשמתו. מחר — מי יודע, אולי יקחו אחרים את פקודתנו. הננו צללים עוברים. הננו גרגרי עפר שמהם נתלל הר גדול, והסער נושא אותנו פעם בפעם על כנפיו ומביא גרגרים אחרים.

ופֶּרַח מוזר במראהו צץ על הַמַּזְבְּלָה, ויגדל וייף, ויהי למרדכי בן מתתיהו אנטוקולסקי.

ויהי כבן־מלך רעב ללחם, כמלח במדבר, וכצבי בעיר קטנה ונצורה.

וישא בלבו את יגון כל הדברים האלה, כן! את יגון כל הדברים האלה, שאין אתם רואים. אתם, הדלים גם בעשרכם, אתם, הפתאים והבהמות, גם בחדוד־שכלכם!

וירעב ויתגלגל, וילחם ויתבולל, ויהי כצולל אשר לא יוכל להעלות.

כי הוא לא העלה למרום את האמנות העברית בעצם תמה.

כי יש אשר היה כעובד אדמה שנשלוהו מאחוזתו, והוא בא ומתחנן אצל דלתי בית חרשת מעשה, לתת לו עבודה. ויש אשר היה — כפתגם מֶטֶרְלִינק — גַּנָּן שנהפך לאורג, מאין גן.

אך אתה, אל כביר, ידעת את עניו ומרודו וגלגוליו של... בצלאל־הגלות.

ראה, מה הביא לך, אל כביר — ניצוצות!

ובכל זאת היה בן־בצלאל זה נושא דגלו של הדבר שהיה ואיננו, שעתיד לבוא, ואשר גם אם לא יבוא — הוא קיים. שם הדבר הזה הוא — היופי העברי!

ואמרו כי אין ביופי הזה נמרים עזים של תאוה שובבה, ולא תפארת בדלה של יופי ל ש ם י ו פ י, אך יש בו דבר מה שהוא נלבב ו ח ו ש ב. וזאת היא, אשר לה קראו העברים: מלאכת מחשבת.

ועוד אני רואה בתמונתו הדלה, בלי כל נוי ובלי כל ת ב י ע ה. לפנינו שיא הפילאַטוס, ולרגלינו נחל ארבעת הקאַנטונים, בין השדרות בלוצרן, מקום שם טילתי עמו ארוכות וקצרות — זה ארבע שנים.

לא איש דברים היה: הדברים, שאנו מביעים במלים, הביע הוא באבן. אך כאשר ספרתי לו דברים מארץ־העברים, ראיתי כי הוא חש את קרבת האבות.

והוא הרגיש עמוק את צער אי־היכולת של החולם.

אז אמרתי לו: כן, זה הוא חמר קשה — העם! אך אנחנו נעשהו תבנית. ואת שפתיו סלסל צחוק־יגון.

ואז כבר שָׁעַר לבי, כי הוא הולך למות. כה היתה נ פ ש ו יגעה, הוא כבר השלים אז את תקופתו.

לי חליפת מכתבים עם קאמינר, ובמשך כל העת הזאת אחד היה בבחינה זו. גם לא אוכל לזכור על איזה מדבריו נוסדה השקפתי — אם על אלה שנדפסו או שלא נדפסו. לו אחת היתה — הוא כתב כאשר נחה עליו הרוח, ובשעה שכתב היתה נפשו, כנאום החסידים, מלאה „דבקות" עם העצם השלם, האידיאל, שאליו היה נושא את נפשו: העם העברי. באותן השעות של דבקות ושל זווג נפשו ונפש האומה, לא היה רואה את האומה בפרטי אישיה הטובים והרעים, וגם אותה כולה, בקבוצה, לא ראה עוד בתאר דמות ממשית, כי אם לדבר נאצל ונשגב ותמים ואהוב, לדבר מלא יופי ועדן וזיו היתה לו האומה, ויהי שמח בשמחתה ונלחם עם צורריה ובוכה עמה. הוי, כמה היה בוכה. הצד הזה, הנטיה לינון, למספד, לגעגועים כהים, לאבלות חזקו בו מאד, כפי אשר חזקו בכל האומה, בכל קורותיה ומצבה. רבים מקוננים היו לנו בדורנו, וקאמינר היה אחד מבחיריהם, לא כ"כ במה שכתב, כי אם במה שכתב „ביני שיטי" או במה שנשאר בכתב יד. והסגולה המיוחדת: צחוק מתוך דמעות היתה נתונה לו במדה חשובה. שבט הלצון היה בידו, אך לא לכל אשר חפץ הטהו, כי אם לכל אשר העירהו יגונו על צרת עמו ומכאובו, והיגון העברי, שנפשו של קאמינר היתה רחבה כפתחו של אולם להכילו, לא העירהו לגעת בקוצים ובברקנים של ההתול החד בקטנים, בעניים, בתמימים, כי אם בתקיפים, בבעלי הזרוע, בבעלי הכים ובבעלי החוטם.

אין בידי ציונים לתולדות קאמינר: איה ומתי נולד ומה היו קורותיו. הוא החל לכתוב עברית זה כארבעים שנה. אם לא ישגני זכרוני, נדפסו מאמריו הראשונים ב„הכרמל". וכל אשר כתב ב„השחר", ב„הקול", ב„האסיף" וכמעט בכל ספרי השנה והירח ומה"ע — אנו זוכרים כולנו. תמונה ספרותית מיוחדת, טפוס מצוין. אבד לנו עמית ורֵעַ, לנו, אשר מחצית תקופתנו הראשונה חלה יחד עם מחצית תקופתו השניה. אבד לנו קאמינר, אחד הרופאים העברים מהדור העבר — היקומו עוד רופאים עברים אשר יכתבו „בריתות" ו„הגדות" ו„קינות"? היקומו עתה, לרגל התנועה הציונית, יתר מאשר קמו לפני ארבעים שנה? אנו חפצים, אנו שואפים, אבל היצלח בידינו? האם בעוד ארבעים שנה יהיו בנינו, אשר יזקנו אז, „תנים לבכות ענותנו וכנור לשירינו"? היהיו גם אז יהודים לוהטים ובעלי רגש מבני הדור החדש, וסופרים אשר יספידום?

הוי, קאמינר, זאת היתה האבן הכבדה אשר לחצה את לבך, וממנה נשמע הד האנחות! בכל קינותיו הרבות נשמעה האנחה הארוכה הזאת.

הד"ר יצחק קאמינר מת. בשעה שאני כותב זאת, אין אני יודע עוד את הפרטים. הטלגרף היה קמצן בדברים ויודיע אך את דבר מיתתו ולא יותר. הוא מת בשווייץ, ששמה נסע, בל"ס, להתרפא. הוא היה איש זקן — לפי השערתי, כבן שבעים, וגם ידוע חלי מכבר. כל מקרה יוצא מן הכלל, כל מיתה, כל חגיגה וכדומה הוא מעין שוחד. עיניו של דיין, כשהן דומעות או כשהן מבריקות שמחה, אינן זכות וברורות די צרכן לראות היטב את הדברים כהויתם. ע"כ הגוזמא וההפלגה מצויות בשעת אבל ובשעת שמחה. אבל אין ד"ר קאמינר צריך לְזֵר של גוזמאות. אנו יודעים כולנו את החירות הגדולה שנטל לעצמו בשיריו; כולנו יודעים, כי רוב שיריו לא היו שירים לפי פשוטם, לפי התנאים שהתנו בעלי השפה ובעלי השירה. כולנו יודעים כי ד"ר קאמינר היה אך כותב פרקים, לעתים מזומנים, ולא נתן לנו דברים שלמים, אשר על פיהם נוכל לתאר לנו את כל השקפותיו כתומן. אבל בכל אלה היתה צורתו של ד"ר קאמינר, עם מעלותיו ומגרעותיו, צורה בולטת בכפרתנו. למותר היה לו לחתום את שמו על מאמריו, רשומו היה נִכָּר, כי הוא היה בעל סגנון מיוחד וגם תכנית דבריו ורוחם היו מיוחדים לו. הרופא הזה, איש מביהמ"ד הישן, שנבדל זה שנים רבות מאד מקהל ביהמ"ד ההוא, היה יהודי לוהט, לא באש פלדות ורעמים וברקים תיאטראלים אשר יֵעָשׂוּ בתחבלות, כי אם בלהט רגשי נפשו. הוא לא היה למדן ומדקדק גדול לפי תנאי הספרות, גם עני היה בציורים ובמלים, וכעני מהפך בח־רה, היו ציוריו ומליו כגלגל החוזר, נשנים ונשלשים, ומקבלים ע"ז תבנית, מַאגְרֶה, ידועה. הרופא הזה, לא תורת ישראל כי אם תורת הרפואה היתה אומנותו, וכשאני אומר, שלא היה למדן כביר כוונתי על ערכו המוחלט, כי לא ראוי היה לתפוש ישיבה בין המלומדים. ואולם ערכו היחוסי היה רב מאד גם בגדר זה. הוא זכר הרבה מאד מימי בחרותו. עדים „פזמונותיו" ו„יוצרותיו" ו„בריתותיו" שהיה כותב לפנים, במקצת ב„השחר" ומקצתם ב„הקול" ועוד, כי רוחו היה מלא מאלה, כי לא היה מן „הקראים" היודעים לכתוב מעט עברית עפ"י מה שקראו בספרי ההשכלה החדשה, כי אם מ„בני תירה", איש אשר למד הרבה בנעוריו ויהי לו כשרון וכח הזכרון, וכל החליפות לא הזיזו מקרב נפשו את הקרן הקימת, את ההון העיקרי הזה.

אבל לא זאת היתה תכונתו הראשית של קאמינר. עיקרו היה הרגש העברי. כמה יתדות וכמה תנועות וכמה מלים זרות היו בשיריו — אין כדאי למנות. אבל לוא היה הרגש דבר שבמנין, כי עתה הרגש שבשיריו ושבכל דבריו לא יספר מרוב. לא שיר אחד ולא במשך שנה אחת. כעשרים שנה היו

המאמרים האחרונים, חסרה „הפרוגרמא" הקבועה, ויש שהדברים נוגעים בענינים שכבר דנו בהם הסופרים בפרקים הקודמים, אך גם הם כתובים בטוב טעם. הס' הוא ס' טוב לנו יודעי עברית, לנו יודעי שד"ל. אבל אגודת החברות של ספרות בברלין איננה מו"ל ספרים בשפ"ע. בעד מי תוציא ספרים בשפ"ע? מי יבין עברית באשכנז? אחד בעיר ושנים במשפחה. אם כן אך בשפת אשכנז יכולים לכתוב ע"ד שד"ל. למותר להגיד, כי כונת האגודה רצויה. טוב מעט מאפס, אבל היספיק המעט? זאת היא שאלה פדגוגית. הנני משער בנפשי, כי לא למדתי עברית, לא קראתי את ספרי רנ"ק, את ספרי שד"ל, את ספרי שי"ר, לא ידעתי את „בכורי העתים" ואת „כרם החמד" ואת ה„אוצר הנחמד", ובכלל לא אדע מקרא משנה ותלמוד בשפתם, אך לב עברי לי, והנני יודע אשכנזית. וזכיתי לשעור ידוע של השכלה כללית, ונותנים לי ס' כתוב אשכנזית ע"ד שד"ל, והוא כתוב ע"י חכמים מומחים. האמנם אבין עי"ז את שד"ל? האחדל עי"ז להיות עם-הארץ מגשש בספרות העברית כעור בצהרים? ואם אשמע „פּאָרטראג" זה או „פּאָרטראג" אחר באשכנזית צחה ע"ד ההומאָר שבכה"ק וע"ד הוועלטשמערץ שבשירי ר' משה אבן עזרא, היוקלט במוחי דבר מה מכל הענינים העמוקים האלה שאינם נקנים אלא בדעת שפ"ע? וכל ה„פּאָרטראגים הפאפולאֶרים" והספרים ה„פּאָפולאֶרים" בשפות אחרות ע"ד הענינים העברים, בין אלה שנקראים בין אלה שנדפסים, ההם מוציאים באמת את אחינו, במקומות שאינם לומדים עברית, מן ההדיוטות והבורות? לא נעים לאמר זאת, אבל חובה להודות על האמת, כי כל עיקרם של הדברים האלה אינם אלא דימונסטרציא ודיקורציא, ולא יותר. עוד על דבר אחד חובה להודות. יש מעט קידוש השם, לא לנכח הנוצרים, כי אם לנכח היהודים בעצמם. האדון מאָריץ גאלדשטיין וזוגתו, בִּירְגֶרים הגונים, וגם „איזראעליטים", כששמעו מפי הד"ר הדובר-צחות פרק יפה ע"ד משורר עברי שהיה לפנים בספרד, או ע"ד התנאים והאמוראים שהיו בעלי מלאכה, שבים לביתם ברגש-נחת לפי שעה. האדון מאָריץ גאלדשטיין וזוגתו יודעים עתה כי היו משוררים עברים, בעלי אומניות עברים. אי אפשר להם לדעת יותר, אם לא למדו. אולי יעוררו הפרקים ההם ללמוד שפ"ע, אז ישיגו את המטרה, אך אם לא יעוררו לזה, אז לא יזיזו את עם-הארצות ממקומה, ואולי יחוללו „דיליטאנטיזם" נורא של חצאי משכילים, לא משלנו, לא מבית מדרשנו הישן, כי אם מן הפרקים ומן המליצות האשכנזיות, חצאי משכילים שאין אדם יכול לעמוד במחיצתם.

הרהורי-אפקורסות אלה כנגד ה„פאפולאֶרע פּאָרטראֶגע" בשפות אחרות הלא הם שאלה כללית, ומדוע אני מעורר אותם עתה, מפאת ס' הזכרון של

יניעו המליצים היבשים בראשיהם על הקינות ההן, ואני אומר כי בהן יָמֵש שירה. הקינה העברית — הוי מי יבדֹּק את יתדותיה ואת תנועותיה? הקינה הישנה, ושם באמצע האותיות עקבות דמעה. איזה אב זקן בכה על פני הקינה הזאת, ואיזה נכד בכה גם הוא. הדמעה בת אלפי שנים, הממלאת את הנאד, את חללו של עולם. אבד לנו מקונן, אך הדמעה תשאר.

שד"ל.

Das Hebräische ist meine Leidenschaft and das Wieder-erstehen seiner Literatur — der schönste Traum meines Lebens.
(שד"ל באחד ממכתביו אל גייגר)

ביום 22 אוגוסט לשנה זו (1900) מלאו מאה שנה להולדת שד"ל ז"ל. לכבוד היום ההוא הוציאה אגודת החברות למרבה דעת קורות היהודים וספרותם באשכנז ע"י הר' אלברט כ"ץ ספר זכרון, כולל מאמרים מאת הפרופ' ד"ר א. באבער, הד"ר א. ברלינר, הד"ר ש. בערנפעלד, הרב ד"ר פיליפ בלאך, הד"ר מ. בראנן, מרת הנריטה הירשברג והרב ד"ר מ. קאיזערלינג. מובן, שהס' כתוב אשכנזית. הנני שואל את נפשי: היבינו הקוראים האשכנזים, כלו' אלה שהם הדיוטות בספרות העברית וכל חכמתם הם שואבים מהספרים הכתובים אשכנזית, מי ומה היה שד"ל? האם אלה שאינם יודעים קרוא עברית, אחרי כלותם לקרוא את ס' הזכרון הזה, יקלטו במוחם מושג נכון וברור מתכונת שד"ל וערך עבודתו בספרות ישראל? לא מפני שאין הספר הזה כולל מאמרים טובים מאד. משנתו של הד"ר ש. בערנפעי קב ונקי; בנעימה יתרה וקלה, בסגנון צח ונחמד ומושך את הלב, הוא מסַפֵּר את עיקרי תולדות שד"ל. בבקיאות הרבה גדולה יותר מדי מתאר הרב ד"ר מ. בראנן את יחוס משפחת לוצאטו וסעיפיה וסעיפי סעיפיה באיטליא וביתר הארצות, בהסתייעו לזה בחקירותיו של שד"ל בעצמו באוטאביאגראפיא האיטלקית שלו ובכמה מאגרותיו. בבקרת בהירה מסַמֵּן הד"ר פיליפ בלאך את שטת שד"ל בתור חוקר דת ואת תכונת „הפלוסופיא מן הלב" שהיתה לו. בקצרה, ובלי עומק רב, יוצא הד"ר ברלינר את חובתו בתור מתאר את שטת שד"ל כמבאר כה"ק. פרקים לא כל כך מסוימים במִצְרֵיהֶם וקבועים בענינם בחרו להם הרב ד"ר קאיזערלינג והרב ד"ר באבער, הראשון כמפיץ אור על שד"ל בתור היותו כותב קורות הספרות, והאחרון, סתם, „חאראקטעריסטיק" מתוך ספר מכתביו של שד"ל. פה, בשני

הנפרד, שהצטיין בקולטורא אחרת, שיש לו נטיה מיוחדת מטבעו לאידיאלים יתר מוסריים!

בפאדוא לפני איזה שנים כשטיילתי שם בקרבת קבר שד״ל יחד עם תלמידו הרב זאמאטו, וכשבקרנו יחד את הקברים הרוחניים, המקומות ששם היתה תורה, ועתה מרחפת רוח קרה, רוח תרגום איטאלקי, רוח קאטיחיזם וצמצום העיקרים, אמר לי זאמאטו (והוא, כתלמידו של שד״ל, יודע עוד לדבר עברית): משעה שהחלו לכתוב עניני ישראל בשפת המדינה, הכל מת פה, הכל נשכח, הכל היה לעול ולמשא; מי מכם יודע מה אנו הוגים וכותבים, מי מאתנו יודע מה אתם כותבים והוגים? שפת עבר היתה הבריח התיכון המבריח את חכמי ישראל ואת עם ישראל מן הקצה אל הקצה, ועמה תמות חכמת ישראל. — כמה יהודים איטאלקים יוכלו לקרוא אף את ס' הזכרון הזה? גם אשכנזית לא יקראו, כאשר לא יקראו היהודים האשכנזים איטאלקית. ומה יתרון כי הלבישו עתה את שד״ל בגדי יו״ט בשפת אשכנז? למדו את העם עברית, את העם כולו, לא את המטיפים, את העם בנעוריו ובזקניו, וקרא את דברי שד״ל והבין. לנמוס מה זו עושה, כי במלאת מאה שנה להולדתו מוציאים ספר לכבודו?

יכבדו נא את בעלי הנמוסים בצעצועי נמוסים כאלה, ושד״ל הלא היה חכם עברי. איטאלקי או אשכנזי? אחרי כל חקירותיו של הרב ד״ר בראנן לא נדע זאת לנכון. מקור השם לוצאטו הוא לויזיטץ. המשפחה באה מלויזיטץ שבאשכנז. במאה השש עשרה כבר אנו מוצאים אנשים מצוינים בשם זה באיטליא ויש שיצאו מארץ זו למדינות אחרות. במדינת ויניציא היה ביהמ״ד של לוצאטו (Scuola Luzatto) ידוע עוד בקץ המאה שעברה. אחד מבני המשפחה היה דרשן בפוזנא (ר' יעקב בר' יצחק), והוא הו״ל בקראקא את דרשותיו של בעל הדמיונות ר' שלמה מולכו; ר' משה חיים לוצאטו, ר' אפרים לוצאטו ועוד אנשי שם ממשפחה זו חיו בארצות שונות. בכלל, יחוס העברים לא נתן להצטמצם בשום ארץ. שד״ל נולד ביום 22 אוגוסט לש' 1800 בטריעסט. אביו, חזקיה, היה אומן עץ, מתפרנס מיגיע כפו בדוחק, ומוצאו מסאן־דניאלי בפריאל שנחשבה אז למדינת ויניציא. למה יצאה המשפחה ממקום מושבה מאז? מפני הגירוש — כנהוג. הזה הוא יהודי איטאלקי או אשכנזי? כל המושגים האלה הם חדשים. השאלה היא אך שאלה שפה. שד״ל חונך עפ״י רוב בדעת שפת איטליא. אביו היה יודע תורה כידיעת בעל־מלאכה עברי לפנים באיטליא, והיום ב . . . ווילנא. אמו היתה אשה יהודית כשרה, הוגה גם היא בכה״ק. אנשים ישרים ממשפחה מיוחסת, והם בעצמם עניים מדוכאים. הם ישבו בטריעסט ברחוב

ז:גודת החברות לכבוד שד"ל ? זוהי סמיכות הפרשיות שאונסת כל א"ש מתבונן לעיין בה. שד"ל ו„פאָפולערע פאַרטראֶגע" בש"א — אי אפשר היה למצוא שני הפכים מתנגדים יתר זל"ז. שד"ל כתב צחות בשפת ארצו, בשפת איטליא היפה והענוגה; הוא כתב עוד בשפות אחרות, הוא היה בלשן, הוא ידע להביע את רעיונותיו גם בצרפתית גם באשכנזית, ביחוד היה סגנונו האיטלקי טוב וברור. אבל מי יכיר את שד"ל בבגדי חול אלה? הנועם והלבוב והמתיקות אשר לו היו אך בשפת ישראל. הוא היה שד"ל אך בשפ"ע. היודעים אתם את שד"ל? שיחה אחת כנגד פירשט: לא אבין, איך איש הנקרא יוסף אלזארי יכול לשנות את שמו להקרא יוליוס פירשט — זה שד"ל! כעת יאָמר: רעיון לאומי, רוח לאומי. בדברי שד"ל לא נזכרה המלה הזאת, אבל מה החרדה הגדולה אשר הוא חרד על ה„אטיציזמוס", על ה ה י ל י נ י ו ת, מה הוא ה„מאָראליזמוס" שלו, ה„אַברהמיזמוס" שלו בספרו „יסודי התורה", מה הוא הדבר אשר הקימהו, אותו, את הסבלן, את האיש אשר לב-יונה לו, להתעורר, לזעוק חמס על קרירות-אריסטו? הוא — רעליגיאָנס-פילאָזאָף? לא דובים ולא יער; הוא היה יהודי נלבב, מלא פיוט עברי, מלא געגועים עברים; „ההיסטוריא" העברית היתה חיה בו, לא כמו שהיתה חיה בד"ר יאָסט בתור „חקירה", כי אם בתור דבר שהולך ונמשך, בתור נהר שאינו פוסק. הוא לא ידע ולא חקר היטב את רוח ההתבוללות שבאה מאשכנז, אבל הוא הרגיש אותה. הוא לא היה שונא תקונים; הן לא יתן איש את שד"ל למחמיר קשה לב ושונא דעת, אבל בכל פעם אשר הרגיש בהרגשתו הזכה, הרגשת משורר ואיש הלב, את ההתבוללות שבתקונים, את הרוח הזרה, את החנופה ואת ה ת ר ג ו ם, את הרקת היהדות הלאומית מכלי אל כלי, נעשה בשרו העברי חדודים חדודים, כמו שגוף זר נכנס לתוך גופו. ד"ר ב"פ כותב (צד 22): אונד „געראַדע יעטצט, דא זיך אים יודישען ש ט א מ מ ע, נאך איינעם י א ה ר ה ו נ ד ע ר ט ד ע ר אירר ו נ ג ע ן א ו נ ד ד ע ר ז ע ל ב ס ט פ ע ר ל י י ג נ ו נ ג, נייעס לעבען צו רעגען בעגיננט, דא ער זיינע ז ע ל ב ס ט א כ ט ו נ ג וויעדער צו געווינגען שטרעבט, שטראהלט דער נאמע לוצאטטו'ס, דער מיט אללען פאַזערן זיינעס לעבענס אם יורענטום אונד אם יודישען ש ט אַ מ ם הינג, אין העללעם גלאנץ". בדבריו אלה אך רמז חכם זה את ערך תכונתו של שד"ל. לחכמים די ברמז, אך היבין זאת העם הקורא אך אשכנזית? ומדוע לא הואיל הרב ד"ר פ י ל י פ בלאך לבאר את האברהמיזמוס של שד"ל ביתר באור? הלא זאת היא השטה הלאומית, השטה המעמדת את היהדות על המקור הראשון, על המשפחה, על הגניוס של השבט

עם שי"ר, צונץ, יאסט, גייגר, זקש, ישור, דעליצש, פירשט, גראֶטץ, שטיינשניידר, יעללינעק, קאססעל, דוקש, מונק, שניאור זקש ועוד ועוד. רוב ספרות הימים ההם היתה במכתבים. ערכו של שד"ל, עבודתו, כשרונו, הוראתו וספרותו הלכו הלוך וגדול עד לשעור ענק. הוא עזר לצונץ לחבורו הנפלא „גאָטטעסדיענסטליכע פאָרטראֶגע", ולמיכאל זקש לספרו „דיא רעליגיאֶזע פאעזיע דער יודען אין שפאניען". הוא החליף שו"ת עם כל חכמי ישראל בעניני חכמת ישראל, והוא, עם שי"ר ויש"ר מריגיו, היה לאחד משלשת עמודי התוך של „כרם החמד" שנוסד בטארנופול בש' 1833. מעבודה לעבודה, מספר לספר הלך הלוך וחבר, הלוך וחדש: דקדוק שפ"ע באיטאלקית, באורים לדקדוק, באורים למקראות. בש' 1840 הו"ל מבחר שירי ר' יהודה הלוי. לא היה כמהו איש אשר חדר אל רוח המשוררים העברים מימי הבינים. לא היה כמהו מבאר אותם בנועם וחן, עד כי הקורא יתענג על הבאורים כמעט כעונג שהוא מתענג על השירים. כי היה שד"ל משורר ומבאר גם יחד, ועל כל אלה היה עברי מרגיש את רוח העברים! ר' שלמה ן' גבירול, ר' משה ן' עזרא ור' אברהם ן' עזרא חיו בשיריהם ע"י באוריו. הכל רואים, כי הוא באר אותם לא כמבאר זר, אך הוא היה עצם מעצמיהם ובשר מבשרם. חכם עברי! עני ככל ת"ח העברים בימי קדם, גם שכר הוראתו עפ"י רוב לא נתן לו. גם בעד ספריו לא שלמו לו, ואך בש' 1847 היה בויש בווין הראשון ששלם לו פורתא בעד באוריו לכה"ק. כל ימיו היה עובד ולומד, מורה ומחבר, וכל ימיו היה טרוד בדאגת פרנסה ונגוע באסונות משפחה, שעלו בגדלם עד ה„טְרַגִיק" היותר נוראה. אשתו הראשונה, בנו בכורו אוהבגר משוש ישעו ומשענתו בחלד, בנו העלוי אשר החל לעשות גדולות בחקירת הקדמוניות, מת בש' 1854; בתו היחידה בש' 1862 — נפשו המרגשת, הנוגה, לא הדלה להגות ולסבול, לאהוב ולרחם ולהרגיש יתר מכל צער את צער גלות השכינה, את ה„וועלטשמערץ" העברי, את צער עלבון הלאום, עלבון השפה העבריה, עלבון כה"ק שקמו עליהם מבקרים בקרדומיהם, בלי אהבה ובלי כשרון טבעי ורגש לאומי. זה היה שד"ל העברי, אשר השיב רוחו אל על בש' 1862. שירו הראשון היה עברי, ושירו האחרון מקודש לדאנטו היה עברי. בשירו זה הוא מביע את הרעיון, כי דאנטו לא עלה למדרגת הרוממות הפיטנית, לולי נהנה עצה ותושיה מפי חכמי ישראל.

נכונים מאד דברי הרא"ג ע"ד שד"ל: „אללע געלעהרזאמקייט וואר איהם הערצענסזאכע — די שטודיען ווארען איין שטיקק זיינעס לעבענס". הוא היה חכם

הנוצרים, בשלום, ולא בהתבוללות. הנוצרים ידעו, כי אלה הם אנשים עברים עניים, תמימים וישרים. זהו היחס הטבעי בין ישראל לעמים, כל זמן שאין מעוררים שנאה, ושאין ישראל נדחקים לתוכם. איה למד שמואל-דוד את תורתו, איה קנה את השכלתו? הוא למד בבה"ס לילדי עניים עברים בטריעסט. אומרים כי ביה"ס ההוא היה טוב מאד, בראשו עמד החכם ליאו וויטא סאראוואל. שם למדו הילדים עברית, רומית, איטאלקית, צרפתית, אשכנזית, קורות הדורות, גלילות הארץ וחשבון. בן ט' שנים כבר היה במחלקה העליונה. אבל הלא רבים למדו שם, ושד"ל אחד יצא משם. יותר שהיה תלמיד ביה"ס היה לומד-מעצמו מילדותו ועוד יומו האחרון. זו היתה האוניורזיטט של בן מנחם ושל קראָחמאל, של לוצאטו ושל שטיינשניידר. אביו רצה ללמדו אומנות, אך הוא באחת — ללמוד אך תורה וספרות. אביו ירא מפני בי"ד של מעלה ויקח מאתו תעודה, כי הוא הזהירהו ויאץ בו ללמוד מלאכה ויבקש להניח לו את התעודה בקברו. התמימות הקדושה! התעודה הונחה בקברו. יחזקיה התמים זכה לראות אך את ראשית כשרון בנו. שד"ל החל להעתיק את התפלות לשפת איטליא. שירו הראשון העברי כתב בש' 1821 ע"ד שרפת ביהכ"נ בטריעסט, והשיר הושר ע"י הש"ץ בעת חנוכת בית הכנסת החדש שנבנה במקום זה שנשרף. בשנת 1825 נדפסו חקירותיו הראשונות, ואח"כ שיריו בשם „כנור נעים" בס' בכורי העתים. תחלתי זאת כבר הוכיחה על סופו, כי עתיד הוא להיות משורר עברי אמתי. בשנת 1826 נשא לאשה את בת רבו ר' רפאל סגרי.

והימים ימי ממשלת פֿרנץ הראשון וימי נשיאות מיטרניך. בכלל לא היו הימים ימי זכיות יתרות ליהודים, אבל הממשלה רצתה שברבנות ישמשו רבנים חוקרים מלומדים. ברוב מדינות אוסטריא מהנמנע היה לתקן תקנה זו, אבל במדינות ויניציא ולומברדיא כבר היתה השעה כשרה לכך. ההשכלה כבר מצאה שמה נתיבות. הלא ביה"ס בטריאסטי כבר היה בי"ס מתוקן, כאשר רצה רנה"וו ב„דברי שלום ואמת" שלו. שם כבר היה עת רצון ליסד בי"מ רבנים, וייסדוהו בפאדוא. אז נקרא הח' לילא די לא טורא מטורין והח' שד"ל מטריאסטי, הראשון ללמודי התלמוד והאחרון לחכמת ישראל. שד"ל היה אז בן כ"ח שנים. אז השלים את עבודתו המדעית הראשונה, את ספרו „אוהב גר" על התרגומים. שם, בפאדוא, החל שד"ל להיות את אשר היה כל ימי חייו: חכם ויושב בקתדרא, מורה, אב לתלמידיו, מדריך, מנהל, מחבר, מעתיק, מלקט, מקיץ נרדמים, מאסף ספרים וכתבי יד, מחליף מכתבי חכמה עם כל חכמי הדור:

ההגיונות העמוקים שבנפש האומה, גם לא היה בהם מעין „ריח־אדמה של טבעיות". לא רק בישראל, גם בעמים לא בשל עוד פרי הבקרת, אך פרחי אביב פרחו, והם היו יפים מאד. האשכנזים קראו להם „אויפקלארונג". הסופרים העברים המתיקו אז את המלה הזאת „השכלה". היא היתה „חכה ממתקים וכולה מחמדים". היא היתה, כמו שאומרים הבריות, „בחינת אברך של משי". פניה היו כפני ילד שמהללים אותו בשפת ההמון, שהוא לָבָן וצח, עד כי „אין בו אף טפת דם". לא היה בדבר הזה כח מן השרש ולא ליח מן הגזע, לא היה בו מעוז הטבע הגס והכביר. יופי, או נכון מזה אם נאמר: הִתְיַפּוּת היתה בו. נחוץ הוא שהיהודים ידברו צחות, שימירו את הבגדים הצואים בלבוש־מכלול. הסופרים האשכנזים השתוקקו מאד, שכל בני עמם יהגו רמות, יחלמו, ירכבו על כרוב הדמיון. הסופרים העברים חפצו ששפת עבר „אחרי בלותה תהיה לה עדנה". המליצה היתה לא רק על שפתם, כי גם בחדרי לבם, הם חשבו מחשבות במליצה. המלים היפות היו תרגום רגשותיהם היפים והמפונקים. חצאי הפסוקים היו לא רק בסגנונם; הם גם חשבו עפ"י חצאי פסוקים, ועל חצאי הפסוקים נוספו גם פסוקים רבים משיללער, מגֶתֶּה.

הלך הלכו להשכיל את היהודים. אז קראו היהודים „שקאָלעס ניע זשעלאיעם". הכרוז הכביר הזה, עם כל ההויה שבו, עם כל העקשות שבו, כח גדול היה לו. הוא יצא ממעמקים, כקול הפעמון שטבע בנהר ונשמע ממצולות. אולי אין חיים באומה שקוראת: „שקאָלעס ניע זשעלאיעם", אין חיים ש ל מ י ם, אבל יש עקשות, והעקשות גם היא אות חיים. באותם בעלי המלים היפות שבאו אל העם עם הפרחים שבידם, לא היו חיים. הם היו פסילים יפים, פסילים מתנועעים, ועפ"י רוב בכח אחרים. האמנם לא חפצו להיטיב לעם? האמנם אין דרושים לעם בתי ספר, בתי עבודה, סדרים טובים, נמוסים מתוקנים, שפה נקיה, טהרה וכח ומדעים? יותר שהחליטו זאת „המאירים" ה̈ה, א נ ו מ ח ל י ט י ם ז א ת ע ת ה. אבל אנו באים מן העם ושבים אל העם. ה ע מ מ ו ת היא האדמה שאנו צומחים ממנה, שאנו יונקים ממנה. אין אנו מדברים אל העם בסנון־הלשון, בהברת־החוטם, בנגון־הגאוה, דרך־פריץ, מנהג־מיוחס־שוטה אך אנו מדברים אליו כלשונו, כלומר כלשוננו; אין אנו באים אל העם, כמי „שהואיל" לבוא. הננו בו, והוא ב נ ו. וההשכלה? לא אותו המשי הדק, אך הקרקע הקשה של עבודה, של התפתחות אנושית, לאומית! הנמוסים הטובים של אחרים? כן, אנו מעוררים ללמוד מאחרים כל מה שיש ללמוד, אך לא להתדמות, ולא בשביל למצוא חן. המנהגים הישנים הרעים? כן אנו מעוררים

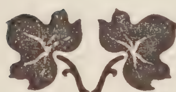
עברי, כתבו נא על אדותיו גם ספרים עברים, או — אל תכתבו. הוא כתב למדי; למדו נא את העם עברית, והפיצו את ספריו להיות מצוים ביד כל אדם מישראל.

זה נמרצו דברי יהודה ליב גארדאן:

דּוֹרְשַׁיִךְ בַּת צִיּוֹן יוֹם יוֹם יִמְעָטוּ
מִפְּלֵטַת מַחֲנֵךְ רַבִּים יֶחָשֵׁלוּ;
אֵלֶּה מִכְּאֵב לֵב וָרֵישׁ יִכָּשֵׁלוּ
אֵלֶּה מִטּוּב לֵב שָׁמְנוּ וַיִּבְעָטוּ.

אֵלֶּה מֵרֶשַׁע כֶּסֶל יִתְקוֹטָטוּ
אֵלֶּה לִמְצוֹא כָבוֹד וָהוֹן יְחֵלוּ,
אֵלֶּה חֵיק נָכְרִיּוֹת חַבֵּק הֵחֵלוּ
וְיִקְהַת פָּנַיִךְ יִבְזוּ כִּי קֻמָּטוּ.

אֶחָד הָיָה שְׁמוּאֵל דָּוִד לוּצָאטוּ
לֹא שָׁעָה לְתִלְאוֹתָיו כִּי גָדֵלוּ,
לֹא חָדַל עָבְדֵךְ עַד יָמָיו חָדֵלוּ,
לֹא נָטָה עַד צִלְלֵי עַרְבּוֹ נָטוּ.

לזכרון „המאירים״.

(משום יקרא דשכבי).

חגר חגרו כלי מלחמה לערוך קרב עם הולכי חשכים. הם באו מן החוץ מקום שם אור בהיר בשחקים, בעוד אשר פה ימש חשך. שם הקשיבו שפה צחה, ופה — שפת עלגים, רוצעת את אזנם הענוגה והרכה. שם התענגו על היופי, ופה — מצאו סחי וחלאה. שם חופש, מחקר, שירה, ופה — הכנעה, אמונה, חק ולא יעבור. לא היה עוד סיפק בידם לחקור היטב את עצם האור שם ולחדור אל תוך ענני החשך פה; העת היתה קצרה, הנסיון עוד לא הורה דעת מה בנהורא ומה בחשוכא, לא בחנו עוד את ההרגשות הדקות ואת

את דעותיו של יאָזעף השני. דברי שלום ואמת של רנה"וו, יאָזעף השני, יוסף פעריל בטארנאָפאָל, בתה"ם הראשונים — הנה ה„מאירים"! ההשקפות הכלליות, תנאי החיים, אביב־ההשכלה, דור המליצה והיופי והפנוק לא יכלו להצמיח ולהפרות פרי אחר. הם הביאו את בכוריהם „בקלתות של כסף ושל זהב", ואנחנו — ב„סלי נצרים של ערבה קלופה". בדורם — „אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו", החליל היה מכה לפניהם, והפחות והסגנים והגזברים יוצאים לקראתם, ואנחנו — בנפשנו נביא לחמנו. אולי היו ה„מאירים" יפים לשעתם, במדרגת־ההשכלה שעליה עמדו בני האדם אז, בהרגשות ששלטו אז. עתה כל תקופתם היא פרשה שנכתמה, וכל מי שהוא הולך קדימה באמת לא ישוב לעמוד על הנקודה אשר קורות הדורות כבר עברו ממנה והלאה. זכרון כ״ב לראשונים ושום לב אל ההוה!

נָבִיא לַגּוֹיִם.

(לזכרון אמיל זולא).

הוא נמצא, מוטל מת, בחדר משכבו. הלב הגדול ההוא, שֶׁחִצֵּי החרמות והנידוים של ה„בערות הקדושה" מחצוהו עד עומק מיתריו, שָׁבַת פתאֹם, חֲנוּק־קיטור. העובד הכביר חלף בדומיה, בצל, בתרדמת המות, בלי השמיע לתבל את אנחתו האחרונה, את נשימתו האחרונה! כָּתוּב כבר כָּתַב את צואתו בפעלו האחרון, החתום בחותם כל הגיוניו וכל חייו: חותם אור ולהט, שמנחם את האנשים הטובים, כנגה כוכב מתוק, ומכעים את הזדים, כתו־שמצה על מצח הא מ ת! — בגלל האמת היה האיש הזה לאיש לא רצוי לרבים בצרפת, כי בעוז ובהדר העמיד את פניו, החזקים כחלמיש, בגל העלילות והשגיאות והשטנות, שיצאו כנהר איתן מן הקונגרגציאות והקסרקטין, מוסַבֵי שם „פטריוטיזם"! אך תהלתו, שעממה בארצו על ידי מוקשי כתות, יצאה, כצאת השמש בגבורתו, על ארץ רבה, ושמו, העומד מעל לחלוקי מפלגות הספרותי, קנה זכות אזרח במקומות הגבוהים של מלכות רוח האנושי, ששם זורח הטוב הנצחי והצדק

עליהם עוד יותר מ„המאירים" הראשונים, אבל לא כתמימותם וכקלותם. אנו נוקבים ויורדים עד התהום. אנו חוקרים לדעת את סבות המצב הלא־טבעי, ואנו חותרים לשוב אל המצב הטבעי, ואין אנו מתגאים כ„המאירים" הראשונים שחשבו לתומם, כי „ההארה" כבר היא קץ השלימות, וכי בה הכל טוב ונאה וכי ממנה הכל מתבשמין. האפקורסות ההיא, שהיתה בהם ביחס אל המנהגים הישנים, נצנצה בנו גם ביחס אל המנהגים החדשים. הם חשבו כי „אחרי בלותה היתה לה עדנה" כבר היא המלה האחרונה של ההתפתחות העברית. הם חשבו, כי בלכתם קדימה כבר באו עד הקץ, עד תכלית השלימות. הם חשבו כי „ההארה" כבר היא פותרת את כל סכסוכי החיים העברים וצערם ומַעֲקַשֶּׁיהֶם. הם חשבו, כי חוש־העם איננו ראוי לטפל בו. ההמון, החשוכים, אלה שאינם מדברים צחות, אלה שאין בהם כחל וסרק ופרכוס — לא בני אדם הם. הם חומר ביד היוצר. אך בנו נזרקה מינות כנגד „הדעות" האלה, שהן באמת אמונות טפלות ושיחות בטלות. הם בקרו תמיד את זולתם ולא את עצמם, ואנחנו מבקרים־את־עצמנו. ההשכלה שלנו איננה מפונקת, מבושמת, מתהדרת בנוצות זרים; היא איננה צפה למעלה כשמן על המים, משוטטת „כנשר על גוזליו". היא איננה מושפעת מגבוה, בה אין משלות הגבירים ומגאות הני אשלי רברבי. היא עמוקה ועצובה מאד, כהעם בעצמו; שחורה היא וגסה, כהמון העם בעצמו, כהאדמה וכמחצביה, גסה וטבעית!

*) קראתי זה מקרוב במה"ע Вѣдом. Одесск. Градоначальн. הזכרונות ע"ד הד"ר ליליענטהאל. ביום 22 יוני לשנת 1842 הציע הגראף אובארוב לפני הקיסר ניקולאי הראשון את הצעתו ע"ד השכלת היהודים. ביום 23 יולי לשנת 1843 שלח הגראף אובארוב את דברו אל הגינ'־גוברנטור של רוסיא החדשה הגראף וואָראָנצאָוו ע"ד בחירת אנשים אל הועד שנוסד אז. בסוד הועד נכנסו ה' באזיליוס שטערן (מיסד ביה"ס לעברים באדעסא) וה' משה ליכטענשטאדט. ה„הארה" פלסה לה אז נתיב. מצד הממשלה היתה השפעה גדולה, השפעה של חסד, שאיפה אל מטרה ידועה. מצד היהודים היתה זאת אך קבלה, וכל מה שעשו המעטים עשו אך בכח של מעלה, בכח קאזיאָנני, זו היתה תערובה נפלאה מן ה„הארה" האשכנזית וה„קאזיאָננית". מתוך האומה לא נראו אז כל עקבות תנועה.

בקראי את הפרטים הראוים להודיע (דרך אגב אזכיר, כי באחד מכרכי האללג' צייט' ד' יודענט' משנות הארבעים נמצא מאמר גדול מאת הד"ר ליליענטהאל, שכתב אחרי צאתו לאמריקא, והדברים הם סניף נכבד לקורות ההארה בארצנו. וראוים להעתקה) נזכרתי

לפעמים את הכח ואת הכשרון של המנתח הסבלן, ואז מתהפך המפעל שֶׁעָתִד להיות מלאכת מחשבת לכבשן של אש רגש, והמספר הטבעי, שאין לו בעולמו אלא דברים כהיותם, מתהפך שלא-במתכוון לממשל משלים — אך גם בחליפותיו אלה הוא נשגב! מארבעת הדרכים שקדמונינו קראו להם פרד"ס בחר זולא אך את הראשון, ואולם הפשט שלו עולה מאליו למדרגת רמז כללי. הבריות אשר ברא, ההגשמות אשר בהן צמצם את רעיוניו, עולות, עם טבעיותן המצויה והפשוטה, למדרגת סמל ואות. מי יכיר בספור S. E. Rougot את גלגלתו של נפוליון הראשון, הצפה על פני תהום הקסריות השניה, הסכלה וההפכפכת? ובגסיסת נאַנה, הטובה, האמללה והזוללה, מי לא יכיר את צרפת שלפני המלחמה עם האשכנזים, עת נשמע הקול: „ברלינה", ברלינה"?

זולא היה חוקר כל מחלות העם וכל מחלות היחיד. במדה שגברה המגפה, חזקו אזהרותיו; במדה שגדלה הסכנה, הוסיף הוא זריזות להזהיר! יש מספוריו שאינם עומדים בפני הבקרת, אך אין סופר נידון עפ"י פרט אחד או זלזולים אחדים, אלא על פי כל עבודתו. נמצאו גם טפשים, שהראו, כי זולא לקח דברים מִשֶׁל אחרים. למשל, בספורו Rome הראו חלק של כרך ראשון, שלקח מדברי תייר. הן גם את שקספיר בטלו המנקרים. אך אלה הם דברי בערות קטנה ומלאה קנאה. ענק כמהו אלף פעמים יותר מאשר לקח — נתן. ואחת יש לאמר על כל ספוריו: תכלת כלם היה רעיון מוסר. זולא האמן לא תמיד עלה למרום, אך זולא המוכיח, לא החטיא אף פעם אחת את מטרתו. הוא הראה באצבע את כל החלאים ואת כל הקלקלות שבמשטר החברה הנכחית, ובכל מה שתאר את המגונה, היתה מהשבתו גלויה, להראות שהדבר מגונה. כרופא, לא התרחק משום כעור; כאיש ישר לא נשא פני אחת המפלגות. מן השוקים (Ventre de Paris) אל הבירזא (L'Argent), מן המלחמה בין הרוכלים הקטנים והסוחרים הגדולים (Au Bonheur des Dames) אל הריב בדבר הכנסת הנכסים (La Terre), מן סודות הלידה (La joie de vivre) עד שאלת המשפחה (Feconditè), ומן אסונות המלחמה (Debâcle) עד תקות השלום בין בעה"ב והפועל (Le Travail) עבר א"ש הרוח הזה ואבוקת החקירה וחותם האמת בידו! וסגנונו לבש את כל הצורות, את מהות כל הענינים שעליהם כתב, וישתרע עם קרני השמש האויר ועם פירות האדמה, בזרם זהב, אשר בו דפק וילהט לב סופר, לב מרגיש ההוה ומשער את העתיד.

עבודה שאין לשער, פעלים שאין להאמין, כי איש אחד עשה אותם!

המוחלט. המלכות הזאת עוטה היום אֵבל על מות המצוין בין ענקיה.

כל עבודתו כסופר וכל שלהבת רוחו כנביא וכלוחם בעד דעות ישרות, הקריב, כעולה כליל, במלחמה האחרונה והגדולה שנלחם בעת משפט דרייפוס.

הנפשות השפלות מן השוק, המבקרים הבורים, הפוליטיקנים הזוללים, היו מאשימים אותו בתחלה, שהוא עושה מעשה תיאטראי, בגלל פומבי ופרסום לספרותו הנשכחה, שמתנונת והולכת, ואין קופצים עליה. אך האשמה הזאת לא מצאה ולא יכלה למצוא יסוד, לנכח ארבעים שנה של מלחמה ספרותית, שנתבדלחו, כלו' שנעשו גביש וגליד מקשה וזך בספוריו ובמאמריו, די הצרך להעמיד לעיני הקוראים כחומה את יושר לבו, את עוז אמון רגשותיו ואת האַחדות השלמה של נפשו, בגדר היותו סופר והיותו חוקר. מעטים יכולים להתפאר כמהו בשווי הדרכים והדעות והמטרות בספרות ובחיים. מעטים יכולים כמהו, לפתוח את ספריהם, בלב בטוח, לפני בית דינה של הבקרת, למען תבדוק אותם ולא תמצא בהם — לא אגיד: שגיאות, כי את מי אין כמו אלה? אך — לקוי הדעת והרגש אי־ודאות ואי־ברור ההוכחות והתכלית. עבודתו כאמן ועבודתו כמבקר כוננו בו יחוד לא־נפרד, ותכנית יחודו זה היתה גם מוסרית גם מדעית: מוסרית בהיותו מטיף נלהב של האמת, ומדעית — בהיותו חוקר החבור בין הסבות והתולדות. באמנות, נלחם בשם האמת, בשטה הרומנטית; בפוליטיקא׳ נלחם ג"כ בשם האמת, בקלאסיציזם: וכרצונו לראות את הרומאן ואת הדרמה בטבעיותם, רצה לראות גם את הרפובליק בטבעיותה, כלומר: נוסדה על צרכי העם באמת ומביאה את האמת לידי נצחון בחנוך ובחיים. כן היה נלחם עם פיטנותו של הוגא, עם מליצתו של גאמבטא, עם התיאטרון של סאַרדו, ועם הפרלמנטיות של פלוקה, עם ההשחתה של הקסריות השניה ועם הקליריקליות והנאציונאליות של הרפובליק השלישית. ספריו לברור האמת המוסרית והמדינית (Une campagne וגם Nouv. camp.) סללו דרך לספריו שהקדיש לברור האמת בספרות (Le Roman naturaliste, Nos auteurs etc.) וכלם חברו יחד באילן־החיים של ספריו, הנקראים בשם הכולל Rougon Macquart.

הרומאנים של אמיל זולא — בלי הכנים פה לדין את השטה שעליה נוסדו ואת מעלותיה וחסרונותיה —, הם פעלי ענק, שהספרות הצרפתית יכולה היתה להגיע אליהם רק אחרי באלזאק וסאַנד והוגאָ ופלובר. הרבה פעמים מנצח בהם האמן זולא את המבקר זולא, הפייטן זולא מבלבל לפעמים את המתבונן זולא, החזיון הגדול והכולל של איזו תקופה, של איזה מין, של מעמד, מנצח

כזה נכנעים כל העוברים אשר לב בהם. גם אנו, כאנשים יהודים, נקוד ראש, יפרחי זכרון תודה נפזר על ארונו של איש שהיה בימינו נביא־לגוים.

אפרים משה ליליען.

חפץ חפצתי להיות לליליען — אך לא להיות כמהו אורח בווארשא. לא! בעד כל מחיר! לוא גם ידעתי כי ישאוני על כפים, כאשר נושאים עתה על כפים את אפרים משה שלנו.

אף בעד כל הסעודות שסועדים בשבילו, אף בעד כל הברכות והדרשות שמתכוונים לדרוש אליו ובעד כל מחיאות הכפים וקריאות הידד.

אף לא בעד הכבוד — שעוד לא זכה אליו, אבל בל״ם יזכה אליו — להיות מגיאץ ע״י איזה „זידֶק״ שיזחול למכ״ע אנטישמיי, או למכ״ע ליברלי־לאומי, או למכ״ע ראדיקאלי־שוביני — עם המלשינות: לילען — האקאטיסטים — נשף־כורים — שקל — וויסאצקי — באזיל — חרם — zacofanie — הַצְּפִירָה — אחיעזר — „עיר ואם בישראל״ וכו׳ וכו׳.

הנני כמעט רואה „זידק״ יושב וכותב, הנני כמעט רואה את הזעה שנוזלת מעל מצחו היקר, מצח־גאון, כשהוא מתיגע לצרף את הצרופים ולעשות את החרסת שלו עתה עם ליליען. הנני כמעט רואה אותו בא עם פשטידא זו, כמובן, בלי קרוא את שמו עליה, בכל פעם למערכת אחרת ונותן אותה לתוך הסיר.

וגם בעד הכבוד הזה חפץ לא חפצתי להיות ליליען.

שוו בנפשכם איש שמקיפים אותו „כתנורו של עכנאי״, כת יוצאת וכת נכנסת, ממש תהלוכה־בסך, ובכל כת יש אנשים שונים, ואיש איש מהם נגש אליו ושואל אותו: מה היא מלאכת מחשבת עברית?

שוו בנפשכם איש, אשר בעברו מבית מלונו „האירופי״ לבית המשתה „בריסטול״, אדם עוצרו באמצע הרחוב, בתוך מהומת ה„טראמוואיים״ וה„דרוזקות״ ופונה אליו בשאלה: הגד נא לי, במחילת כבודך, מה היא אָמָנות עברית?

שוו בנפשכם איש שנקרא לסעודת פורים. מצד זה בטרקלין מרת רוזא הנוה מנגנת על הפסנתר מזמירות שׁפֶּין, ומצד האחר בלשכת המזון מלאכים יחפזון לערוך את השלחן, ותופשים אותו במסדרון ולוחצים אותו אל הקיר, מזה אחד ומזה אחד: באר נא, מה היא „קונסט״ עברית!

מה ישאר מן העבודה הגדולה, מן בנין התלפיות אשר בנה הסופר האדיר יום אחרי יום, אבן על אבן, ברוח כביר שלא ידע מרגוע, וביד אשר לא נלאתה? לא אדע, ולא זה הוא הרגע למהר לשפוט — גל של גליונות מוטל לפני, וכלם מלאים משפטים ופרטים, כתובים במהרה וגומרים את הדין על עולם מלא זה שנצטמצם באיש אחד, ואין אני חפץ לנגוע בגל הזה.

ודאי, מזולא, המתוכח, ישארו הרבה עמודים של בקרת חזקה ונכחה, כעֵדות על הכח והגאון של היושר והבינה השלמה שנוססו בו; מזולא, בעל־העיון, תשאר למופת השטה המדעית, שיסד, להרבה מספוריו; מזולא, האמן, גם אחרי אשר הרבה מספריו ישכחו, ישאר לזכר עולם הרומאַן הנפלא L'Assomoir, מפעל אשר מעטים יש כמהו בספרות התבל בהוד פשטותו; ובמסקנא מכל עבודתו ומכל חייו ישאר המכתב J'accuse. כלום חסר הסיד זה בחסידי אוה"ע דברים שמזמינים אותו לתהלה אל־מות, לחיי העוה"ב.

והעתיד יעטור עטרה לראשו, בהקימו לפעולות את החזיון הגדול אשר חזה בספרו Travail.

„כוכב כבה ועין המאה תסגר בטרם יזרח שנית, כי במסלת רחוקה הולך הגניוס הזורח, ואך נינים מאַחרים לבוא יקצרו ברנה את אשר זרעו ההורים בדמעות. עטרה נפלה מראש מלך, חרב נשברה ביד גבור, כהן גדול מת!" (ברנה).

האיש הזה אהב אותנו כאהבתו את האמת. היה בצרפת לפנים עוד איש שנלחם בעד האמת, אך לא בעד כל אמת. וואָלטר, שאליו דמה זולא בדברים רבים, היה מסובך ביצרי שנאה וקנאה, אך זולא היה בן חורין. אמת, בספורו L'Argent צייר תמונת קלס של מיליוניר יהודי — אך היא נאמנה. לוא באנו לצייר, גם אנחנו ציירנו כמהו. על צוררי היהודים המטיר דברי מוסרו כאבני אלגביש מן השמים של רום דעותיו: „לי — כתב במקום אחד — נ־אה האנטישמיות כבלהה עומדת מחוץ לשכל, מחוץ ליושר הלב, מחוץ לדעה, דבר מגונה ונתעב, העלול להשיבנו לאחור אל שלטון הכסל והאכזריות והשגעון". כמהו כתבו רבים, ושוט שוטף כי עבר — נחבאו. עמהם נחבאו גם המתיהדים גם היהודים, בעת סער־התאוות, בעת משפט דרייפוס. הוא לבדו לא נחבא, גזרו חרם על ספריו, תבעוהו בערכאות, העמידו עליו פרחח, קללוהו בכל רגע — הוא לא זז ממקומו. אנשים כאלה מתים, אך אינם נכנעים. לפני קבר איש

והסלאווים, למשל — אהבת נפש אנו אוהבים אותם, רק אהב לא נאהב את פליטי בני שם המדביקים אל פניהם מסוה של סלאווים, או של גרמנים.

אנו אוהבים אותם בשביל פשטותם ותמימותם. אין הם חוקרים הרבה: מה סלאַווי? מה רוח סלאַווי? מה יופי סלאַווי? מה לאומיות סלאַווית? ומה סוד סודה של כל מחלקה סלאַווית, של כל שבט בפני עצמו, ותוך תוכו של מזגו?

ואין הם מרבים גדרים, מה היא נגינה, למשל, ביהמית, במה היא סלאַווית בכלל וביהמית בפרט. ואם אין זה, במקרה, בדותא בעלמא, שאפשר לקולטורא סלאַווית מיוחדת, ולא עוד כי גם בתוך קולטורא זו אפשר לקולטורות מיוחדות של רוסים, של ביהמים, של פולאנים וכו'.

אם נחפש באבוקות בספרותם אז אולי נמצא איזו חקירות ממין זה, אחד מאלף מעמיק ככה. גם במה"ע המדעיים לא תמצאו הרבה מזה, במה"ע־לעם לא כל שכן.

תחת חקור מה למעלה מה למטה — הם עושים. המנצחים בנגינות עושים את הנגינות, הציירים עושים את הציורים, החכמים עושים עבודתם המדעית, כותבים בלשון עמם, מציירים, מנגנים לפי רוחם, וסך־הכל מזה היא הקולטורא הלאומית.

אין אדם בא ומקדים: הריני מוכן ומזומן לעשות ציור, נגינה, בנין, ספרות לפי רוח הביהמי. לכתחילה אין כאן שום כונה, שום מסירת מודעה, אבל בדיעבד — הכל רואים כי בעבודת איזו אומה נִכַּר דבר מה שמציין אותה.

מַאסֶנֶי אמר כי האמנות היא — היות אדם אשר הוא באמת.

L'art, mes enfants, c'est d'être absolument soi-même.

ליליען הוא באמת יהודי, וכן הוא גם בציוריו. על כן נכנס להיכל האמנות.

גאָטטליב היה באמת יהודי, וכן היה גם בציוריו. על כן נכנס להיכל האמנות.

העברים המתחפשים עוד לא נגאלו. יש אשר יצליחו להתחפש היטב. אבל תמיד ישארו בגדר „העתקה".

כשתהיה לנו אוניורסיתה, וקתדרה מיוחדת לעניני היופי, אז אציע הושיב שם פרופיסור, או כשאנו אומרים: מלמד מובהק, שיקרא שעורו, והוא יבאר מה היא אמנות עברית.

כל זמן שאין לנו אוניורסיתה וקתדרה ומלמד משלנו, אל נא נבטל את ליליען מעבודתו, וגם לא מסעודותיו, בשאלותינו הַמְיַגְּעוֹת והמנקרות.

וגם הוא — אם ברצונו להשיב תשובות, אל נא ישחת את דבריו הנעימים, אך יוצא נא מכיסו איזה כרטים עם ציורו והראֶה. וכשימצא מתעקש ואמר: אבל אין זאת אמנות עברית, יאמר מה שיאמר — אינה מקודשת!

ובכן אין זאת אמנות עברית. אבל זה הוא יפה? כן! ואם יש לזה יופי וסגנון מיוחד? כן. ואין אנו צריכים יותר.

אנו חושבים, כי זאת היא „אתחלתא דגאולה" של אמנות עברית.

נשער בנפשנו שאין פה לא עברים ולא ציונים ולא רעיון לאומי, אך אמן ואמנות יפה, ואנשים מתפלספים באים זה אחר זה ושואלים אותו: מה היא אמנות?

הנני מדקדק בדבורי: סתם אמנות, ולא אמנות עברית.

או: מה היא לאומיות? מה היא אמת מוחלטת? מה נפש? מה אהבה?

כסבורים אתם שבנקל תשיבו תשובה על השאלה: מה אהבה — אבל נַסוּ נא! — אפשר לקציב פרס, וגם גבוה מאד, למי שישיב על שאלה קלה זו תשובה כה מַסְפֶּקֶת, עד שלא יִמָּצֵא איש שיוכל לדחותה.

ואם כן אין לאומיות ואין אהבה. אבל כה ברור הדבר שיש לאומיות ויש אהבה, כמו שהדבר ברור בעינינו שאנחנו הננו.

כמובן יש מקום גם לספק אם אנחנו הננו, ומה היא ההויה שלנו, ותוך שבתוך של הויה, ואם אנו אומרים מה, עוד יש מקום לשאול מה טיבה של מ ה ו ת זו, האמנם החושים הם עדים על הויתנו? והחישים כחשים לפעמים.

או מה הוא יופי? מאה תשובות תוכלו להשיב. ולכולהו אית להו פירכא. ואם בשביל זה אין יופי?

יוסף כהן צדק.

צַדְקָתָּ המתאונן — אדם יגע כל ימי חייו, כל—לרבות הלילות, וכשנפטר מן העולם, פוטרים אותו בשתים שלש שורות.

הלא יודעים אתם את העונש שהדור נענש בעבור שאיננו מספיד כהלכה את תלמידי חכמים.

בחייהם—יעש הדור כל מה שלבו חפץ; ידון אותם ארבע מיתות בי"ד! ילבין פניהם ברבים! יקפח פרנסתם וירד לחייהם! דחה ידחם בימין, ולא יקרבם אפילו בשמאל! ישסה בהם את כל הכלבים! אבל אחרי מותם — אל נא ידין אותם... בשתיקה!

ואתה מר ג., תִּקְנְתָּ אך במקצת את המעוות. ציירת את קלסתר פניו של מר יוסף כהן עפ"י „המבשר" ו„הנשר".

אני אבוא אחריך והשלמתי את התמונה, לפי אשר ראיתיה.

מן „המבשר" ו„הנשר" הכרוכים והמונחים לפני מכבר, נחקקה בלבי אך צורה מטושטשת מאד.

כשאדם כותב דברי מליצה, אין לדעת היטב מה כונתו, הוא משועבד למקראות, לחצאי מקראות, אי אפשר לאמר שהוא פרודוקטיבי (עושה), אי אפשר לאמר שהיא ריפרודוקטיבי (מעתיק), אלא הוא עומד באמצע בין שתי הבחינות האלה.

בלבי נחקקה מכבר צורת יוסף כהן צדק בצורת מליץ בקי בתנ"ך וממציא המצאות נפלאות ב„לשון נופל על לשון". עוד: יחסן גדול, אבל מתגדר יתר מדי ביחוסו; עוד: שקדן גדול וכותב הרבה מאד; עוד: ספרא־סייפא, כלומר: בעל מלחמות סופרים.

מן כל המושגים האלה אין תמונה משתכללת.

הרי זה כמו שכותב מופאסאן באחד מספוריו הקטנים: הגבור שלו נושא על ידיו מטפחות נומר כך וכך.

זה סמן מובהק!

אבל הדברים נתגלגלו שרבי יוסף כ"ץ היה מראה בקיאותו לפעמים בקורות היהודים בפולין, ואני — אוהב מאד את המקצוע הזה — ולפעמים אני משליך מעל צוארי את הריחיים של עבודה אחרת, וחותר וחותר במקצוע זה, ממש, כביכול, כחוקר קדמוניות. ואחרי חתירות של כמה שנים, הנני כותב

הגאולה היא שהיהודי יחל להיות יהודי בכל, ר"ל א ד ם ב כ ל, אדם, כמו שהרוסי, הפולאני, האשכנזי, הצרפתי הוא אדם — לפי רוחו וטעמו המיוחד.

הכרת עצמותנו היא האמנות היותר יפה, ואנחנו שלא נוכל ל ע ש ו ת את האמנות הזאת, הלא נוכל ל ה י ו ת אותה.

ליליען חי את האמנות ועושה אותה באמת, ומפני שהוא עושה אותה באמת, כמו שצייר בן עם אחר עושה את ציוריו, בהיותו בן עמו ומרגיש וחי חיי עמו — מ מ י ל א היא אמנות עברית.

בואו נא אלינו, שובו נא אלינו התועים, המתחפשים, היהודים־הגמורים, היהודים־במקצת, אמכם הזקנה מחכה לכם. נשמת רוחה הַחַמָּה תשובב את נפשכם, היא תתן לכם אמת, היא תתן לכם יופי.

ציירים גדולים יש מבני עמנו, יש גם אוהבי עמם, אך א פ ר י ם מ ש ה ל י ל י ע ן עומד לבדו בתכונתו המיוחדת.

הוא איננו צייר עפ"י הנוסח הנהוג. הוא עושה מִסְגָּרוֹת, זֵרים, קושר כתרים ותגים. הוא איננו צייר כי אם מאירי, אילוסטראטור!

הוא איננו מושח בצבעים. שחור ולבן — בשְׁנַיִם אלה הוא עושה כל אותותיו, קו־לקו, ישר והפוך, עקום ועגול — וכמה עולמות יש כאן.

ומִדֵי אתבונן אל התמונות האלה, אל הקוים האלה, אף גם אל „מִסִפְרִי" (עקס־ליברים) שלו, הנני דומה, שאני רואה את נפש הצייר בהירה, לְבָנָה, עליזה, מלאה חֶדְוַת חיים.

וכל הקוים האלה הם לא רק מלאים סגנון ומדה וקצב, כי גם מלאים איזו לבנונית, איזו השקפה מצוחצחת.

לוא היה מושח בצבעים, מי יודע אם לא מצאנו בו את הזיו המיוחד, את שמחת החיים שיש בבֶּקְלִין. אין אני מיסד את משפטי זה על דעות בני סמכא, ולא על מופתים. כי אם על איזו הרגשה שאני מרגיש.

ומן הקרפף הגאליציי (דראהאביטש) יצא בן־האור הזה, וגם הקרפף מתמלא אורה בציוריו.

גם חצר המות שראיתי על לוח אחד מן הלוחות המוכנים להעתקת שירי רֹאזענפעלד, ה ת ו ג ה שעליו כה בְּהִירָה היא!

מן החשך הוציא אפרים משה ליליען את האור, משעבוד החמר יצא לגאולה.

והוא צייר לרעיון הגאולה.

אוהב אני בנ"א, אשר אם כה או כה הוא מצב הונם, אינם נוהגים לעולם מנהג־קבצן, אלא יש בהם מדה נאה, וניכר שהם בני אצילים, וששיש בהם ניצוץ מאותה ה„שליאכטא" שלנו, שליאכטא של „תורה וגדולה במקום אחד".

כשהתודע אלי רבי יוסף כ"ץ, וכשהתהלכתי עמו — הבינותי מדוע מסר במלאת לו ארבעים שנה את המלאכה המליציית־היורנאלית לבנו הצעיר, וילך לבקש לו ענין יתר נכבד.

לפי ידיעותיו היה רבי יוסף ביבליוגראף וגיניאולוג מצוין; לפי נמוסו ומנהגו — היה ת"ח וגביר, והכרוזים אל ה„חתומים" בגאליציא לא היו יכולים להספיק לו את צרכיו.

בלונדון היה מטיף ביהכ"נ אחד, בקהלה אחת. אבל זה היה דבר צדדי. רבי יוסף חי בביתו, בין ספריו הרבים, בתוך כתביו, בזכרוניתיו.

הוא היה מטיף כמו שהיה יורנאליסט. אלא שבני הקהלה בלנדון הספיקו יתר מן החתומים בגאליציא. בני הקהלה בלנדון לא היו מבקשים גליונות לדוגמא.

התהלכתי עם המנוח מגדול לגדול, מכהן ללוי, מלוי לכהן.

דומה אנכי, כי אני הצעיר אז, והוא הזקן — הבינונו איש את רעהו. הרגשנו כי יש בנו דבר־מה מיוחד, מה שאין באותם הכהנים ובאותם הלוים.

הלא יודעים אתם את לנדון? אדם עולה הרים ויורד בקעות, נוסע במסלות ברזל על האדמה ומתחת לאדמה, יוצא ממסלה זו ונכנס למסלה אחרת, עולה ויורד ומתגלגל גלגול מחלות ברצותו לעשות בקור אחד.

מבית מלונו של מר בון, ששם נתארחתי אז, עד מעונו של רבי יוסף, היה יותר מכמה תחומי שבת. הזקן נע ונד עמי, עד שהביאני אל מחוץ לעיר, אל הבית המיוחד שדר בו, כמנהג לנדון.

באותו הבית היתה לשכת הספרים. כשישבתי שם עם הזקן שעות היינו יחד בירושלים, בברלין, במזיבוז, בווילנא, בלמברג, במלה אחת: בכל המרכזים הרוחניים שהיו לישראל, אך פחות מכולם בלנדון.

והוא היה „ציצירוני" שלי בלנדון היהודית. אף ל„בריטיש מיזיאום" לא נתנני ללכת לבדי.

הוא לוה אותי כמלאך טוב.

אפשר שהשערים סגורים מצד זה — נכנס מצד אחר; אפשר שלא יראוך את כתב היד ההוא — אני אתפלל בעדך.

זוכר אני, כי בפעם הראשונה נסענו לבריטיש מוזיאום ב„הוצאות הקהלה".

לפעמים איזו הערה, שאין אתם צריכים להשפיל את ערכה, מפני שבעיני עצמי היא פחותת הערך במאד מאד.

לכל אדם יש תאוות, והמקצוע הזה הוא — תאוה שלי.

חולם אני, כי כשיזכני השי"ת, וכליתי את כל עסקי, אז אשב בביהמ"ד ואהגה יומם ולילה בקורות היהודים בפולין, ואז — אולי אוכל לעשות דבר מה.

ע"כ הייתי בא בחליפות מכתבים, בא וחוזר ובא עם האנשים העוסקים בהלכתא זו. וצריך אני לאמר לכם, כי אנשים בקיאים בפולין, ובקורות היהודים בפולין, לא יצטרפו אפילו למנין עשרה, וזה כהן צדק היה אחד מהם.

משכיל זקן למברגי, ויחסן, וזוכר תכן אלפי ספרים, ויודע רבבות ספורי מעשיות, ומודע ומכיר מימי נעוריו לר' שלמה ליב, לר' נחמן, לאיטשה מיזס, לשמשון בלאָך וכו'.

כל מה ששאלתי אותו היה יודע: כל הספרים שחפשתי, היו נמצאים בידו. וביחוד את תולדות המשפחות המיוחסות היה יודע כשדכן־מדיני שחי ימי מתושלח.

אדם זה, בתנאי חיים טבעיים, היה לסופר קורות ממדרגה ראשונה. אבל אצלנו — ההיסטוריים נעשים יורנאליסטים, ומוכרחים להתחרות יחד עם עמא־דארעא.

ואם אין מזונות — מקום שיש רבנים קאזיאננים אדם נעשה רב קאזיאנני, לוא יהי גם רופא שינים. ומקום שאין רבנים קאזיאננים — הוא נעשה... מטיף בלונדון.

אני ראיתיו לפני עשר שנים בפעם הראשונה בלונדון. יהודי חם ומחמם את כל הקרב אליו, נעים המזג, פקח, מלא וגדוש ב„אנקדוטות". גלוי־לב, חפשי וישר בדבריו.

עם אדם כזה אפשר היה לשבת לילה אחד, וכמה לילות, ולשוחח ולשוחח עד אין סוף.

הוי, אדוני־דייטשיל מן הדור החדש! אין אתה יודע את אותה החמימות של יהודי פולאני חרוץ. אתה, שהנך „מרוכס על כל כפתוריך" — אינך יודע את אותה הידידות; אתה שהנך מזדמן עם חבריך לקהוה בבתי הקהוה, אין לך השגה כל שהיא מאותה מדרגת הכנעת אורחים.

ועוד דבר אחד.

אין לי נטיה מיוחדת אל הגבירים. אבל אוהב אני את הגביריות.

IV.

מכתבי מסע

היינו אצל מרן הכולל, משם אמרנו לנכוע למוזיאום — ועוד הפעם גלגולים ועליות וירידות, אבל מרן הואיל לשלוח אותנו במרכבת הקהל.

בשעת נסיעה אמר לי המנוח:

— הסוסים האלה מושכים תמיד כל כך ריבירינדים; אין אחריות אם ימשכו פעם אחת אותנו.

— במקום שמרכבה כזאת נכנסת, אין בנ"א פשוטים יכולים להכנם — הוסיף לאמר לי.

ואמנם גם אם אחרנו מן המועד המורגל — הרכב מצא נתיבותיו.

וזוכר אני כי בבריטיש מוזיאום פגשנו את האדם הטוב והעניו, הביבליותיקאר וואַן סטראאלין, יהודי הולאנדי, שנשאר בו עוד ניצוץ מחברת „שוחרי הטוב", מחבריו של גבריאל פאלאק ע"ה.

הרבה שעות ישבנו אז עד שבאו השוערים ויאמרו: רבותינו, הגיע זמן וכו'.

אחרי שתים או שלש שנים קבלתי חבילה כבדה מלנדון: העתקה מכתב יד קדמון.

החבילה היתה בלי מכתב, ושם השולח היה מטושטש, לא ידעתי ממי ולמה. זכרוני הסתבך באלפי השערות.

אחרי איזה זמן נפתרה החידה. כתב היד היה מאת וואן־סטראאלין, אני אמרתי לו אז ע"ד כת"י אחד, שהנני משתוקק לקראו. האדם הטוב לא שכח את בקשתי, ובשעות הפנויות העתיק למעני כרך שלם.

גם זה גם זה אינם עוד.

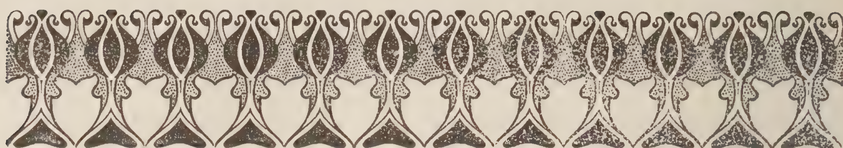
בפעם השניה נפגשתי עם רבי יוסף כהן צדק בימי הקונגרס... בלנדון. הקומה השתוחחה יתר, הקמטים על הפנים המאירות רבו. השיבה היתה כתלג־חִוֵּר, ולבי דוה למראה השינוי הטבעי הזה.

מדי צבו אזני מהדרשות הארוכות ע"ד האורגניזציא (שדרשו אז אלה אשר נסו להרסה עתה), ישבתי בקרן זוית עם רבי יוסף, או עם ר' דוד בנו, ונשיח מעט דברי תורה.

ומכתבים החלפנו מני אז — ופתאם ר' יוסף כהן־צדק איננו!

תוגה עמוקה, בלי מצָרִים.

מכתבים מאיטליא.

המסע מוויען לוויניציא. — כניסתי לויניציא. — הקולות והמראות. — התעלה הגדולה. — זכרונות וחזיונות.

א.

„אך כפשע בין התפל והנשגב" יאמר משל הקדמוני אשר לרומיים, ואולם במסעי חזיתי, כי יותר מפשע אחד וגם מצעדים הרבה יגדל המרחק המבדיל בין המהולל והמהולל. כי כשבע עשרה שעה אֹרך מסעי ממקום מערכות מלחמת „הבחירות" בוויען, מקום ההוֹלֵלֻת והשגעון, משאות שוא ומדוחים, רהבים ושטי כזב — אל מקום תפארת יה ומחמד בת עין, אל מקום שלוה ועדנים, הנקרא בשם ויני·· או וֶנֶדִיג. על דבר המסע הזה אשר בו עברתי את גראַץ ואת לאיבאך, ואתמד ...ט בטריעסט — אחשוך את דברי לפעם אחרת. אעברה נא עם הקורא אך במעוף ...ין על פני מחוז חפצי, והיה חזיוננו „כאשר יביט העוף הפורח" על פני האדמה אשר מתחתיו. כארבע שעות יסע הנוסע במסלת הברזל דרך הגבול אודיני או פונטיבו, ובעברו את הגבול ועמדו רגליו על אדמת אִיטליא, ונסע ע... ארבע שעות במסע חפזון, וראו עיניו שמים חדשים וארץ חדשה, והתבונן א... ...מחים חדשים, והביט אל פנים חדשות, ושמע נגינות חדשות, לא תשב... ...ראות ולא תמלא האזן משמוע, והיה אחרי מסע ארבע שעות אשר יעבור לו כרגעי מספר, וקרא מנהיג המרכבה! Venezia.

למנין שאנו מונים היה יום בואי לעיר ויניציא ח׳ תשרי לשנת תרנ"ו, ולמנין אשר האזרחים מונים היה היום ההוא יום 26 ספטמבר, ואולם אחת היא, אם יבוא הנוסע לעיר ויניציא היום או מחר, וכמעט אחת היא אם יבוא הלום בימות

מכתבי מסע

ת֫ כ ן:

בשם Gransieri בגלל חתפם את האניות הקטנות לחברן אל החוף, אך בעת אשר נטפל אלי העני, אני טרם ידעתי מה משפט Poverino זה (הויניציאנים יכנו את העניים האלה Poverino, והוא שם של חיבה לעני) ומה מלאכתו, אך בגדיו ומראהו משכו את עיני עליהם. הקבצן הנהדר הזה כויניציאני גמור (אשר זאת נראה בציורי הויניציאנים, וזה הוא סגנונם המיוחד להם) ידע גם הוא לצרף את הצבעים, והמלחים והסמרטוטים אשר אותם לבש היו סדורים וערוכים עליו בחליפות צבעיהם, והצבע האדום עלה על כל יתר הצבעים, כחק לציורי הויניציאנים. הצבעים האלה היו בעוכרי העני להסיח את דעתי מתפלהו ומברכותיו, ומי יודע אם לא המיר אותן בקללות, בראותו אותי יורד אל תוך הגונדולה בלי תת לו פרוטה בעד ברכותיו הנעימות ובעד הפסים האדומים אשר שוה על לבושו. אמנם ברגע ההוא כבר לא ראיתי ולא שמעתי דבר; קסם העיר הנפלאה כבר היה על פני. אמנם אין כמראה ויניציא מראה נפלא, נהדר, חדש, מראה נשגב ונעים, מראה בהיר, מאיר עיני איש ומשמח את לבו!

הגונדולה נתקה מן החוף ותביאני אל שקט מי מנוחות. האח, מה נעימה השלוה הזאת, רפאות היא לבשר ושקוי לעצמות, גם מרפא ונחמה אחרי עצבי ורגזי בשאון מפלגות ומוקשי עם וקול מחצצים בוויען ההומיה. לבבתיני ויניציא, תל תלפיות מוצא מים, מה ידידות משכנותיך ומה נפלא זיו תפארתך! זה הוא מקום שכלו שבת ומנוחה, זאת היא עיר ברה כנדגלות ונעימה בהדרים! הנה באה האניה אל התעלה הגדולה (Canalazzo), מעבר מזה ומזה ארמנות המפסרים, היכלות רמים ונשאים, אדירים באדירים, מחוטבים וחקוקים, יפי תאר מכלולים, כצבאות גדודים נצבים למשגב, זבולי תפארת, פלאי מלאכת מחשבת, תבנית יציר כפים, ופעלי חכמת אמנים, אשר בשיא דמיונם הנערך הפוך הפכו את החמר, את העץ ואת האבן ליצירי רוח, בעלי חיים ונאדרי יופי. ההיכלות ממללים, קול החומה הומה, והבנינים ישוררו ככנף רננים; פה שמו חרשי אמנים לחמר אֹלם, והנשמה אשר צררו בצרורם, נשמת היופי, עודנה היה. הם לא אך חצבו בשיש, כי גם רקמו ויטוו אותו, ויש אשר אתה רואה חומה בצורה, והיא בנויה שיש ממסד ועד הטפחות, ויסודה איתן ואשיותיה כברזל, וכענק תעמוד, גם אחרי אשר בתים חדשים רבים יהפכו לשמה, ומראה החומה כיריעה מרוקמת או כתמונה אשר על הלוח, כל יש בה פורח ומועף ביעף. הנה גנזי מכמנים אשר לרוזני ויניציא מימי הבינים, בתי אוצר והיכלי מעון, טירות ומצודות, אין קצה לחזון, וחליפות לאין מספר לדמות ולדיוקן. פה סמל בנין הביצאנטים, ושם הגוטיק הנשגב, ומשם והלאה מצהירים בתוך שורותיהם הבנינים המיוסדים עוז מימי תקופת התחיה,

החמה, או בימים אשר יקראו להם בעלי הלוחות ימות הגשמים. ויניציא אחת היא, את דמות תבניתה לא תשנה לרוח היום, וחליפות עתות השנה אך על נקלה תגענה אליה. היום אשר בו באתי לויניציא היה יום אורה וחום צח, וכן גם תמול גם שלשום, גם היום אשר בו אצא, כי גם אם יעבור ענן וערפל על שמי ויניציא, כענן בקר יחלף ועקבותיו לא נודעו. לעיר ויניציא באתי לבדי, גם למיודעי אשר בעיר הזאת לא הודעתי את מועד בואי, כי נפשי אותה לראות בתחלה את העיר לבדי, לבל יהיה מליץ בינותינו. גם את הנוסעים אשר יערגו כאילים איש אל רעהו, כי איש איש מהם מבקש לו „חברה" ואומר לדבק טוב למען ראות את העיר יחד ולמען שאול עינים איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה, לבעבור יכוסו על באֶדעֶ־קער אחד או על מנהל־חי אחד, — גם את אלה עזבתי לנפשם, ואתן את מקלי ואת תרמילי לאחד נושאי הסבל (Facchino) ואגד לו בשפת דאנטי, כי אחפץ לבוא באניה קלה (Gondola) לנסוע בה אל בית המלון. „שנסתי מתני" לקראת נושא הסבל הזה להראותו מה רב כחי בשפת איטליא, ויהי זה נסיוני הראשון לדבר איטאלקית על אדמת איטליא, ונפשי נכספה לשמוע את משפט נושא הסבל על סגנוני ועל מבטאי. אך נושא הסבל כמו לא שער בנפשו כי הנני עומד למבחן לפניו, ויתנקם בי, כי תחת אשר דברתי אליו איטאלקית, השיבני הוא צרפתית, ואבן, כי משלם הוא לי מדה כנגד מדה, כי חפץ הוא להתפאר ולהתגאות בפני, כי יודע הוא גם צרפתית, ולוא הוספתי לנסותו, אזי בלי ספק הראני גם את דעתו שפת אנגליא, ואת השפה הבלולה אשר עשו נושאי הסבל האלה, המשרתים את פני הארחים מכל ארצות תבל, הוואלאפיק הנעשה, לא בתחבלות, כי אם לפי רגע, בתור הוראת שעה וצורך המקום. אך השיחה לא ארכה בינינו, הוא חפץ להביאני אל האניה לכל הקהל, המביאה את הארחים אל בתי המלון השונים, או אל הטראַמוויי (כי כל מה שיש ביבשה בערים אחרות יש בויניציא בים), אך אני בחרתי לי אניה קלה לקיים מצות „גונדולה" כהלכתה ולמען היות בודד במועדי כאשר חפצתי. הבטתי מאחרי והנה עני אחד לבוש קרעים, אך בלואי סחבותיו כמו נערכו בטוב טעם, כמו חוט של חן משוך עליהם ביד צייר, הולך אחרי ומתחנן ופושט יד לבקש נדבה.

זאת היא מפלגה גדולה ועצומה, אשר בה נמנו רבים מבני דלת העם בויניציא. הם צובאים על גדות התעלות השונות, ובגשת אחת האניות אל החוף, יעזרו לַהֲדֵק את האניה בטבעות המחברות אותה אל העמודים הערוכים על שפת התעלה. זאת היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי גם הספן (Gondoliere) יקריב את האניה אל החוף, אך זאת היא תחבלה לעניים, לבל יהיו אנוסים לבקש נדבה חנם. הויניציאנים קוראים את העניים האלה

בעבר הזה (כי אם בעבר האחר המפנה אל היבשה), ומה ישתומם הרואה, כאשר תסב הדלת על צירה, ובא אל הבית, והנה בית מלון נהדר ומרווח, והשוער יקבלהו בכבוד, והעיר למוסר את אזן הגונדולירא על אשר דרש „ליר" אחד יתר מדי. נקוו המים ונראתה היבשה, ועל היבשה בית מלון, ובבית המלון יש חדרים טובים ומרווחים, גם לחם, גם ענבים, גם שכר. אך מי הוא האיש אשר יבוא לאיטליא להחבא שם חדר בחדר? מי הוא האיש אשר יוכל לשאת ולסבול את הספון ואת הגג אשר על ראשו, זה הספון והגג המבדילים בין עינינו ובין השמים הזכים והטהורים, שמי איטליא? שוער חביבי, סגור על מסגר את חדריך ואת לחמך ואת מימיך, ואתה לך שכב, ואל תיעץ לנו עצות טובות. אנחנו נרוצה אל המגרש של ס"ט מרקו.

ב.

קץ מלחמת הבחירות בוויען.

השמועות באיטליא. — ויניציא. — מערכי לבי.

ויניציא ט' תשרי תרנ"ו. — לפני עזבי את העיר וויען עוד לא נודעה אחרית הבחירות אל-נכון. ביום החמישי לשבוע הזה (אתמול) נגשו בני המפלגה הראשונה אל הבחירה, הלא הם העשירים ובעה"ב המביאים תרומת מסים הרבה מאד לאוצר הממשלה. בקרב המפלגה הזאת היתה יד אוהבי החופש והיהודים תקיפה מאד. רוב העשירים בוויען נמנו בין מפלגת הליברלים, והיהודים גם הם נושאי דגל הליברלים, ולכן נחשבה המפלגה הראשונה של הבוחרים למצודת משגב היהודים. קטני אמנה אומרים, כי העשירים הליברלים לא באמת ובתמים הם חפשים בדעות, אך יראים הם מפני המון העם, פן יבולע מידם לרכושם ולהונם. ועל כן מתעבים המה את השתדלנים ההמוניים (הדימאגוגים) לועגער וחבריו, אך בסתר לבם גם הם עוינים את היהודים. לוא יהי כן, גם אז רחוק היה לשער, כי בני המפלגה הראשונה יבחרו בצוררי יהודים. השאלה היתה מרחפת על שפת כל איש: כמה יבחרו הצוררים, לאמר כמה אנשים יעלו במצודתם הפרושה גם על המפלגה

ועליהם כל מפלאות מעשה אמנים, כל הדר הכפות והיציעים, השבכות והנזוזטראות, העמודים והאדנים, האִצטבות והמסדרונים, ודמות כל חיה (ולכל לראש האריה סמל ויניציא) ותבנית חשמלים וארלי שיש וכל חזיונות היונים והרומאים במשלים עתיקים ובהגדות נושנות — מחוקה ומתואר בתבנית צבאות רום ושנאני שחק לפי טעם הדורות הקדמונים, ואל כל אשר נפנה נראה חמדת יקר, תבנית יופי ועושר ומזכרת חקוקה ורשומה בצביון פאֵר כל דור וכל תקופה, אוצר כביר אשר גנזו ויאספו שרי ויניציא ועשיריה ומחוקקיה בימי גבורתה וגדולתה, בעת אשר סלסלוה וירוממוה ויעטרוה וימלאוה שפעת שכיות החמדה מכל ארצות תבל. כמצבות גדולות עומדים הארמונות המלאים תפארת וגדולה מימים עברו, ולמראיהם יתעוררו הזכרונות בלב כל איש. אין מקום בויניציא אשר בה כל מה שהיה עם כל מה שהוה נשלבו יחד. בשוטנו על פני ה„קאַנאַלי גראַנדי" ובראותנו מעבר מזה ומזה מצוקי מלאכת מחשבת ואיתני פעלי האמנים מדורות עברו בכל צביונם ונוי תכשיטם וזיו תבניתם, אז בלי משים יחל הרואה להגות בהלך־נפש, והגביה לעוף על כנפי הדמיון, וזכר ימים חלפו והמקרים אשר כבר נשכחו יעברו לפניו בסך, וחלם בהקיץ ושכח איה הוא, כי אין פה דבר אשר יפריע את המנוחה, אין קול שוט וקול אפן מרכבה, אך ההמולה הנעימה, המית משק המשוט על פני המים, והמים אשר בתעלה טהורים היו היום כטהר הבדלח ומזהירים כזהר הרקיע. מי מדד בשעלו מים אלה, מן הים יהלכו ואל הים המה שבים, גם עלה יעלו גם ירד ירדו ככל מי הים, והירח יקר הולך ברום שחקים (ואדמה כי דמות הירח האיטאלקי לא נמעטה), נשקף צחר וזך בלבנת כספו מעל עין המים, והכוכבים נוצצים וכמו שמחים בצאתם וששים בבואם, אומרים שירה ומרננים לאל עולם, שולחים קרני נגהם מן הרקיע אל התעלה, ומן התעלה הלוך ושוב אל עינינו.

הנה נטה הגונדולירא הצדה ונעזוב את התעלה הגדולה ונבוא אל אחת התעלות הקטנות והצרות כרהטים וכשקתות המים, ונעש דרכנו דרך עקלתון בין החומותים, וגם פה נצבים הארמנות והטירות, המגדלות והצריחים, כענקים אשר יראה וגבה להם, והמראה איננו פה בהיר כמראה אשר ראינו בתעלה הרחבה, אך עוד יתר שאת לו בעיני בעל לב רגש, כי המראה הזה, מחזה החומות הגביהות והשחורות, והתעלות חצרות אשר ביניהן ועקלקלות הרחובות והגשרים הנטוים ככפות, המראה הזה הוא נורא־הוד ואיום בהדרו, וכמו מעטה הרזים וערפלי הסוד פרושים עליו, מעטה הדורות ויריעות מאות בשנים. האח, מה נעימים המראות האלה אשר בהם יש חזון ושירה ומשא־נפש! אך הנה גז החלום. תופש המשוט הקריב את האניה אל אחד הבתים. הדלת מְפֻנָּה אל המים, ונפש חיה לא תראה מחוץ

היהודים רחבו ונסבו — הלא הדבר הזה הוא ט ו ב, אבל לא! אם הוא נוגע אל היהודים, אז יהפך הטוב לרע. ועתה ננסה נא לעשות הנחה לצוררים ולהסכים על הדעה הזאת לאמר, כי הבקור המרובה של בני ישראל בבתה"ס הוא חזיון ר ע, ולפי זה, בגאליציא, מקום שם מעטים הם התלמידים העברים בבה"ס — הכל ט ו ב ונכון, אך לא! עתה חזר הדין, כי רבים יזעקו חמס על שפלות מדרגת ההשכלה בין היהודים בגאליציא.

לכו נא ו ה ת פ ש ר ו עמהם!

הממשלה תעשה את חובתה, הליברלים יתהפכו נא מסבות בתחבלותיהם, יאכלו את פרי מעלליהם, ילכו לאור אשם ולזיקות בערו, אך על ישראל בווינא חובה עתה רק לבוא בחדריו ולכלכל את מעשיו במשפט ודעת, להתכונן פנימה, להתבצר ולהתחזק ברוחם ובמעמדם, לבלתי היות עוד לכדור משחק ביד הליברלים. ובטרם כל דבר חובה על היהודים בווינא לסול להם דרך אחת למפעליהם, בשלום ובאחוה. בא מועד להם להשליך את עצבי השנאה והקנאה ופרוד הדעות.

היום באו הנה השמועות מווינא על אדות קץ הבחירות, כי גם במפלגה הראשונה קנו הצוררים שנים עשר נצחונות, ועוד אין להם רוב מוחלט וקבוע („רוב" כבר יש להם, ואין אנו מדברים בזה, כי אם על רובא דרובא, הנחוץ למען אשר וקיים גם את ההצעות הטעונות הסכם 2/3 ממספר יושבי הבית), כי עוד תהיה בחירת המלואים. פה, באיטליא, תעוררנה השמועות האלה רגשי געל נפש. מלבד המפלגה האדוקה הקיצונה אשר בהוואטיקאן, לא נודעו פה עקבות שנאה, וגם השם הזה לא נודע לעם הארץ, בלתי אם לאלה אשר יקראו הרבה במכ"ע המביאים חדשות מחו"ל. למרות האגדה המשולשת עוד נחלת השנאה לאוסטריא לא כבתה, וזקנים רבים פה בויניציא אשר יזכרו עוד את ימי שלטון האוסטריים, הגידו לי: טוב הדבר, כי סר עול הברזל מעל צוארינו. לו החזיקו האוסטרים מעמד בארץ, אזי מי יודע אם גם אותנו לא פקדו בפקודת ישועה ורחמים כזאת. זאת יזכרו הזקנים; יודעים הם כי היו ימים רעים לישראל גם באיטליא, יודעים הם את תהפוכות העתים ואת חליפות המעמד, וביניהם נמצאו רבים אשר חותם ה ג י ט ו חקוק על מצחם והכרת פניהם ענתה בהם כי עיניהם נפקחו לראות אור חיים בין חומותים, בקירות הגיטו, אך בני הדור החדש אינם יודעים דבר מכל התלאה והצרה, הנדודים והחליפות. אזרחי איטליא הם ונפשם קשורה בארץ מולדתם, וכמעט אין להבדילם מכל יושבי הארץ, והאיש המתאמר לבקי בחכמת הפרצוף,

— —

הראשונה. עוד בשעה אחרונה לפני צאתי מן העיר נקריתי לבוא בסוד אנשים
שונים מנכבדי המפלגות. אך לא יכולתי להציל מפיהם דבר נכון אחד, כי הם
נפלגו לגדולי אמנה ולקטני אמנה. מקצתם החליטו, כי הממשלה לא תתן את
העוז והמשרה בעיר וויען ביד האנטיסימיטים, וקצתם אמרו, כי באדעני לא
ימצא און לו לצאת למלחמה עם צוררי היהודים, אחרי ראותו כי כחם וגבורתם
מלאה וויען, ועל כן ישית להם בחלקות, והחל לעשות להם הנחות שונות,
למחצה לשליש ולרביע. גם עשתה לה השמועה כנפים, כי מאת הממשלה
היתה שומה להחל את מסחר הדעות בשוק המפלגות, וזה דבר המסחר
היפה: יש צוררים גמורים ושאינם גמורים, יש קרים כקרח ויש בוערים
כלפידים, וכן גם בין הליברלים יש תיכונים וקיצונים, והנה כן עלה הרעיון
על לב הממשלה לצרף את חלקי המפלגות, את הצוררים הפושרים עם
הליברלים הפושרים, לעשותם לאגודה אחת, ולהבדיל ביניהם ובין הקיצונים.
זאת היא מלאכת ההרכבה וההפרדה אשר שרי אוסטריא הם בקיאים בה מאז,
כי עליה הטבעו אדני הממשלה, וממנה יתד ממנה פנה לכל מיניסטריום. אך
ליהודים לא היתה אורה ושמחה מאת העצה היעוצה הזאת. אין שלום אמר
אלהים לרשעים, אין פשרה והנחה לצוררים, כי כל הנחה אשר יעשו
להם תרהיב עוז בנפשם עוד ביתר שאת. האם יודעים האנשים האלה את אשר
הם דורשים מאת היהודים? האמנם יש להם מטרה נכונה וברורה לכל איש? אך
מסכה נסוכה עליהם, ומסביב ימש חשך. נואם אחד הגיד פעם אחת בבית
הנאמנים לאמר: הלא ידע כל איש להבדיל בין טוב ורע. הדברים אשר אותם
נקרא בשם „טוב" ידועים הם לכל איש, וכן גם נודעים לכל הדברים אשר „רע
רע" נקרא להם, וכל איש יודע מה היא מדה טובה שתפארת לה מן האדם.
ומה מדה רעה אשר תחשב לחרפה לבעליה. אך הנה בואו וראו, כי על אדות
היהודים נתעותו הדעות ונתבלבלו הרעיונות, הרע נהפך לטוב והטוב לרע,
וכל הדעה וההבדלה בין טוב לרע שבו לתהו. הנה מופת נאמן: אם יבקש אחד
העמים דעת, ושלח את בניו לבתי הספר במספר רב מאד, אז יקרא כל איש
אשר לב לו להבין את הדבר הזה בשם טוב. נבחרי כל עם היושבים בבית
הנאמנים עמלים לצרף את האותיות ולהביא חשבון נכון וברור, למען הראות
לדעת, כי מספר בתה"ס במדינתם עולה משנה אל שנה, ומספר התלמידים
המבקרים בהם ילך הלוך ורב והיה זה לאות כבוד ולתעודת תהלה לעם הארץ,
וזה הוא הדבר אשר לו יקראו „טוב". ועתה תא חזי: היהודים מרבים לשלוח
את בניהם אל בתה"ס השונים אשר בארץ, הדעת וההשכלה בין בני הנעורים

כל אשר מסביב, אך הגיטו הנושן וקהלת היהודים החדשה תהיינה ראשי פנה לחקירותי.

מהיכל הדאָזשים — אל בית הכנסת, כי ערב יום הכפורים היום.

ג.

הכר הנרחב הנקרא על שם „קדוש הנוצרים מארקוס" Piazza di San Marco (מארקוספלאטץ) הוא התל שהכל פונים אליו בעיר ויניציא. יפה נוף זה משוש כל העיר הוא „ל ב ה ש ל ו י נ י צ י א", וממנו ירוץ הדם את תקופתו בשס"ה (המספר איננו מדוקדק) גידים, הלא הם הרחובות והתעלות, הגשרים והמנהרות, השוקים ומגרשי העיר, המסתבבים ומתלכדים יחד כדליות אֵלה גדולה ועבותה, ומהם ישוב דם־החיים, הדם הוא הנפש, אל המרכז הראשון אשר ממנו הוא יוצא. בערי מושבות בני ישראל אנו רואים שתי נקודות התוך כאלה, אחת קדש ואחת חול: הככר אשר עליו עומדים בתי הכנסיות ובתי המדרשות הוא מקום הקדושה וזבול הרוח, והשוק עם חנויותיו הוא הטבור והמרכז למסחר העיר, אך פה נבלעו יחד שני התחומים, ועירוב פרשיות אנו רואים בזה. בשמוע איש נכרי את השם הגדול St. Marco יחשוב בלבו, כי המקום אשר השם הזה נקרא עליו, כלו אך מושב חסידי הדת ואראלי האמונה אשר בצל שדי יתלוננו, ומה ישתומם בראותו, כי הקדושה פנתה שם מקום רחב לחמדת החיים, לתשואות המסחר, לתאות הבצע ולכל מנעמי התבל, ועל יד בית התפלה הכלול בהדרו יש בתי מסחר ובתי תענוג, וזה הוא „אתרא דארעא ורקיעא נשקו בהדי הדדי". האיטאלקים אינם מבדילים בין הקדש ובין החול; אל כל פנה אשר הם פונים, הם מבקשים תענוג, יופי, חן וחמדה, או מסחר ותועלת, ויש אשר הם נוהגים קלות ראש גם בבתי התפלה.

כאשר עשו הויניציאנים את הכר הגדול הזה, את ה„מארקוספלאטץ", חשב חשבו ליפות את העיר ולשכלל את הדרה, אך הם לא פללו כי יתר מכל הועילו בתקנתם זאת לבני הנכר הבאים לבקר את העיר. לולא ה„מארקוספלאטץ" אזי לא יכול איש מבני הנכר למצוא נתיבותיו בין ארחות עקלקלות בהיכל־

והתעקש לשים פדות ורוח בין היהודים והנוצרים, כשל יכשל מאד בדמיונו הכוזב. אחד ממיודעי העמיד דברו על דין תורה, לאמר: היהודים הם גזע נפרד ונבדל מכל העמים, האנכי לא אכיר את היהודי ולא אבדיל בינו ובין יוצאי ירך הויניציאנים? היו לו תהיה! אך לפי השקפה ראשונה דומים הם בחזות פניהם אלה לאלה, אבל אם בעין חדרת נביט אליהם, אם נסכין לראות את הדמיון והשווי אשר ביניהם בתחלת-ההשקפה, אז נלמוד להכיר גם את ההבדל הדק מן הדק, גם אם רשומו איננו נכר מהר. נעניתי לדברי בעל הסברא הזאת, אף יעצתיו לבחון את שיטתו בשוק ויניציא לראות מאי עמא דבר. יצאנו יחד, והוא פרש את רשתו לצוד יהודים, אבל כל לויתן אשר העלה בחכה, תמונת יהודי לכל משפטיו וחקותיו, איש שפרקו נאה וזקנו מגודל וחוטמו כחרטום הנשר, וגם בגדיו כבגדי היהודים בימי הבינים, וכפה קטנה ועגולה על ראשו, כל טפוס גמור כזה קלסתר פני יהודי, הוא אך אחיזת עינים, כי האנשים אשר אליהם פנה הכם-הפרצופין, כלם אנשי ויניציא איטאלקים מלידה ומבטן.

אבל אם גם זיו איקונין של ישראל איננו נִכָּר מאד במראהו, לא למראה עיני אשפוט ולא אל פני איש אביט, אך בוא אבוא אל חדריכם, אל בתי מקדש מעט, אל בתי הקהל, אל בתי גנזי הספרים, אל הרבנים ואל הפרנסים. אחדור אל קרבכם ובחנתיכם, אל החיים ואל המתים אפנה. גם אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יענה, למען אפיץ עליכם אור לעיני כל ישראל.

אם עוד לא נחקרו תולדות היהודים ומצבם באיטליא עד תכלית (אמנם כבר נחקר הרבה מאד), לא פשעם ולא חטאתם. בין היהודים באיטליא ימעטו התרים, ואחינו בני הארצות האחרות יכולים לתור את דרכי היהודים האיטאלקים, וגם איטליא לא מעבר לים היא, אך יש פה מכשול אחר אשר יעמוד לשטן על דרך החקירה. האיש הבא לתוֹר את היהודים באיטליא, הוא בא אל ארץ אשר היא תל שהכל פונים אליו, אל ארץ מלאה שכיות חמדה וסגולת כל יקר, ועל כל צעד ימשוך את עיניו חזיון פלא ערוך בידי שמים או בידי אדם. היוכל איש, לוא גם יהיה יהודי מכף רגלו ועד קדקדו ועד מזמות לבו, לוא גם יהי יהודי בכל רגשות לבו ועשתנותיו וחלומותיו, האם יוכל להסיח את דעתו מכל אשר מסביב, ולכלוא את חקירתו אך במקצוע היהודים, במקצוע אשר לא נקל הוא למצוא, אך נחוץ לחפשו בחורים ובסדקים? על כן רוב התרים את איטליא בהחלם לתור את הארץ ישכחו את היהודים, וכי יפנו לשעה אחת להביט אל הגיטו, ופנו משם בלי המדה. ואולם לא כן אנכי עמדי. אשימה את עיני אל

טעון פשתן לא יוכל לעבור בהם — וככבד למצוא בה דרך, וגם אם ישאל איש את הויניציאנים והגידו לו אנה יפנה, כי האנשים הם טובי המזג ומקדימים שלום ומשיבים שלום בסבר פנים יפות, ורק לעתים רחוקות יקרה, כי האיש אשר נשאלהו על אדות הפנה שאנו פונים יהשוב בלבו: הנה אוצר יקר, הנה נזדמן לי אליהו הנביא, כי בן הנכר השואל הנהו למצער לורד אנגלי או נאַבאָב הודי או מיליארדיר אמיריקאני, ומה טוב להיות מנהל לאיש כזה, מה טוב „ללכת רגלי על יד עגלה כבדה" כזאת, ואז ייעץ האיש עצה טובה כי נכון הוא לארח לחברה, לנהל, לפתוח כל השערים, לבאר את כל דברי הקדמוניות, להפיץ אור על כל פסל וכל תמונה, והיה לסוכן שלא ע"מ לקבל פרס, אך בסתר לבו יקוה, כי הלורד או הנאבאָב או המיליארדיר לא יקפח את שכרו, אבל כמקרה הזה יקרה אך לעתים רחקות, ובאמת אין האיטאלקים סרבנים וטרחנים, כאשר יתארים כותבי ספרי המסעות, ולהפך, אם לא ירעימם איש לא יטיל קוצים בעיניהם הם נעימי המזג וטובי לבב ונכונים לשרת לפני כל איש ומשיבים לכל שואל בנחת ובנעימה בלי הבדיל בין עם לעם ובין עשיר לעני. אך הועל לא הועילו כל מאירי נתיב אלה בעיר ויניציא, לולא היה מורה דרך אחר העולה על כלם, והוא מגן לתרים החוסים בו לשמרם מהתעות בעקלקלות הרחובות והמבואות האפלות, והוא המגרש של מארקום. בלכת איש ברחובות הקטנים ולא ימצא דרכו, אז עליו ללכת אך קדימה, ואל כל מקום אשר שמה ילך — אל המארקוספלאטץ יגיע, ואל מקום זה שאדם רוצה לילך מוליכין איתו, יען כי כל הנחלים הולכים אל הים, ובקרבת המארקוספלאטץ יש זרם המון היוצאים וזרם המון הנכנסים, והוא משתפך על פני כל הרחובות, ובבוא איש אל המחנה ההולך קדימה, והגיע אל כר־מארקום או אל „גשר של ריאלטו" הסמוך אליו.

ואלו בשביל זה בלבד בא הנוסע לוויניציא, לאיטליא, אלו בשביל זה בלבד נסע מוואַרשא ווינה, ויכתת את רגליו בוויען. וישבע שם לענה ורוש בבחירות ונצחונות העמלקים, ויעבור משם לגראַץ האנטיסימיטית וללאַיבאך הנטויה על אבני בהו (אחרי הר ע ש שהיה שם) ויסע בין הרי אוסטריא, צחיחי סלע ואבני שיד, ויתן את ציגארותיו אשר הוביל עמו מרוסיא להוריד לטמיון, מקצתן ע"י פקידי גבול אוסטריא בכניסתו לאוסטריא, ומקצתן ע"י פקידי גבול איטליא בכניסתו לאיטליא, אלו בשביל זה לבד נתגלגל גלגול מחלות אל הזעמערינג ומן הזעמערינג ומטה דרך תעלות ומנהרות ארוכות, למען ראות אחרי כל אלה את המארקוספלאטץ בויניציא — דיו ודיו! יקח אופל את הבחירות, את הגעמיינדע־

הטועין הזה, בלתי אם תהיה בידו פקעת, כדברי המדרש, או חוט של ארידנה, כהגדת היונים, להוציאו מן המבוכה. לא אדע מי הוא האיש מבני הנכר אשר יוכל להתפאר בנפשו, כי אחרי שבתו פה ירחי מספר כבר נהירים לו שבילי דוויניציא. האנגלי האֶעלס התפאר בדבר הזה, אך מכיריו אומרים, כי גם הוא היה ממשש באפלה, ויש אומרים, כי הוא כתב את ספרו בשבתו באנגליא, אחרי אשר בקר במשך ימים אחדים את ויניציא, ו„בראיה בעלמא" קנה אותה. אמנם זו היא בדיחותם של ליצני הדור, ובאמת ישב האֶעלס ימים רבים בוויניציא, ואני ידעתי אנשים אשר היה לו שיח ושיג עמהם. אבל זה נכון כנכון היום, כי יש תרים מעופפים כברקים רצוא ושוב, אשר יסובו את כדור הארץ בשמנים יום ואחרי כן יכתבו ספרים במשך עשר שנים. זה מקרוב נדפסו במה"ע „נייע פֿרייע פרעססע" מאמרים ומכתבים רבים מאת אחד הסופרים הקבועים של מה"ע הזה, אשר נסע לוויניציא לשבת שם ימי מספר ולהודיע כל אשר יראה, והנה ראה והודיע הסופר הזה דברים שלא ראתה פה שפחה על הים. הוא שם דבריו בפי הגונדולירה פ י ט ר ו, והגונדלירה הזה מדבר בסגנון הפֿוליטוני של הנייע פֿרייע פרעססע. אח, כמה צחקנו בוויניציא על הפֿוליטונים האלה, ובאמת אגיד לכם, כי כאשר יחפץ התייר, כי אנשי המקום אשר אותו בקר לא ימלאו פיהם צחוק על דבריו אשר הוא עתיד להוציא לאור ולתאר את המקום, כי עתה לא קלה העבודה הזאת. מה נקל הוא לסופר לבדות מלבו ולברוא גברא כ„פיטרו" של ה„נייע פֿרייע פרעססע" ולשים בפיו דברי חזיון ומליצה. אמנם כך עשה גם . . . אדיר אדירנו היינע, אבל — פרתו של הרב מותרת. גם היינע היה, בורא נפשות רבות בספוריו שהוא מספר כמעשה שהיה, אך הכשרון הנפלא וגאון הדמיון הנערץ מכפר על כל, וטובים שקריו של היינע גם מספורי אמת של אחד הסופרים ב„נייע פֿרייע פרעססע". אך אם לא נחפץ לצאת בעקבי הגדולים אשר בארץ המה, כי עתה עלינו לחקור ולחפש, לדרוש ולבקר, לראות ולהתבונן הרבה מאד, וזאת היא עבודת פרך גם באיטליא, מקום שם שמים וארץ משחקים לפנינו, ואף זאת לדעת, כי לא כל אשר יראה ויחקר פה יסכן אל מ"ע עברי: יש אשר יכיר מקומו בספר, ויש אשר לא לישראל הוא, והונח הצדה והושם אל ילקוט אחר, ואם מאלה נבחר את אשר למכ"ע עברי ואת אשר לישראל, גם אז „ימלא כפו קוצר וחצנו מעמר", כי הדברים רבים ושונים המה, וכמעט לא נגע בהם עדנה עֵט עברי.

גלכה ונשובה אל ה„מארקוספלאטץ". כבר מלתנו אמורה, כי ויניציא היא מפוצלת ומסוכסכת מאד ברחובות — וביניהם רחובות צרים, עד כי גמל

המלאכים ההם לתקון העולם, לישובו ולשכלולו? אפס ותהו! בנין העולם יוסד אם אך ישאו במאזנים יחד הטוב והיפה, הרוח והחומר, יפיפותו של יפת באהלי שם.

הנה כן — ברשות העדה הקדושה — נתבונן נא מעט אל יפיפותו של יפת, נעזבה נא לפי שעה את ביתנו ושאפנו רוח צח מן החוץ, או נפתח את חלונותינו ובא הרוח הזה אל ביתנו פנימה. לא טוב להכלא תמיד בחדר לפנים מן החדר. אבל יהי נא ביתנו פתוח „כאהל פלן של אברהם אבינו לפני האורחים". נסורה נא לראות את כר־מארקוס בויניציא. אל תיראו, קוראים נכבדים! גם אל הגיטו נבוא, גם בבתי הכנסיות ובבתי המדרשות נצא ונבנס, גם את הכתבים והפנקסאות נבדוק, גם עם הרבנים ועם החזנים נשתעה, גם את יום הכפורים בויניציא נתאר לפניכם בגאון קדשו, גם על הקברים נשתטח ואת המצבות נעתיקה. עבדכם לא יניח דבר גדול או דבר קטן מעניני אחינו, אשר לא יתחקה על שרשיו ולא יבוא עד תכליתו, ככל אשר עלתה בידו, בהתאמצו לשים את רוב יגיעותיו כפר ושלומים בעד אי שלימות דעתו. ואולם אל נא תדרשו מאת המבקר את ויניציא להסגר בתוך הגיטו הנשען אל St. Jeremia, ובלכת עבדכם מפה והלאה לפלורנץ, לוירונה, לפאדוא, לרומי ועוד, אל נא תבקשו ממנו כי ישב שם מאחורי התנור באחד מבתי המדרשות, בלי ראות את הארץ אשר מסביב, ובלי הודיע לכם מעט מזעיר מן המראות אשר יראה מחוץ למחנה ישראל. אין פה לא מחנה ישראל ולא מחנה העמים! במקום שם יש גאון חמדת יופי, יתרון הכשר דעת ושאר רוח, מקום שם יש יצירי כשרון חכמי הבניה והגזרה, תבנית אולמים ותפארת היכלות, שכיות חמדה ופאר תמונות, מקום שם ערוכה לפנינו השכלת מין האדם, מקום שם חכמה בנתה ביתה, בנה וחצוב, גדר ותקן במשך אלפי שנים, מקום שם רוח האדם העולה למעלה למשכיל אצר ויגנוז ויאסוף את יציריו ואת פעליו, את עבודתו ואת עמלו, והפעלים והמעשים האלה הם ערוכים וסדורים כמו בשדרות זו על גב זו, עד אשר אתם רואים אותם במדרגות גדולם, הלוך וצמוח, הלוך ושגשג, הלוך והתערות כאזרח רענן, במקום כזה אל נא נקם גדרים וחיץ מבדיל בין ישראל לעמים, במקום הזה אל נא נבנה לנו תחום המושב וברדיטשיב־זוטרתא אשר ממנה לא נצא, אך פה נשקיף נא, פה נתבונן אל כל אשר מסביב בעינים פקוחות ובלב מבין!

במה קטנה הקימותי לי פה על יד הככר הקטן Piazetta הסמוך אל ה„מארקוספלאטץ", למען הטיף לפניכם מעין פתיחה ליוצר של יו"ט זה אשר בו בקרתי את כר־מארקוס. עד כאן אומרים בשבת הגדול — ועתה נלכה נא להלאה.

ראַטה, את האנטיסימיטיזם ואת כל האיזמין שבעולם, יקח אפל את כל העיונים הדקים והפלפולים והסברות שהסבירו בעלי דמיון וחובשי ביהמ"ד, כי אין לישראל רגש היופי והנועם, וגם אין הצדקה לאדם מישראל להתעורר ולהתענג על מפעל יד חושב ומלאכת אמנים נפלאה ונשגבה — דעו כי שקר הדבר! בואו נא הלום לאיטליא וראיתם, כי חן המקום על יושביו; בואו הנה וראיתם, כי לא אך העשירים, כי אם גם העניים מבני עמנו יודעים מה יופי ומה שפר, וגם הם מפארים את מעונותיהם בטוב-טעם, ויבקשו להם חפץ עתיק-ימים או תמונה נאוה, איש לפי אשר תשיג ידו. ולא בדור הזה בלבד, אשר הוא דור שפל באיטליא לעניני הדת בין אחינו, אך גם בדורות אשר עברו, בדורות אשר אז היתה התורה ברום מדרגתה וחכמת ישראל העלתה אבר כנשרים בין אחינו באיטליא, גם אז נראו עקבות חן ונעם וטוב טעם בהליכות אחינו, במנהגי ביתם, בספרים אשר הדפיסו, בשירים אשר חברו, בנגינות אשר עליהן נצחו, בבתי הכנסיות אשר בנו, בכלי קדש ומכשירי מצוה ותשמישי דת אשר עשו, בטבעות של קדושין ובחותמות אשר הכינו להם, בכל אשר פנו ובכל אשר עשו היו גם הם בעלי חן ושכל טוב, אוהבי טעם ויודעי נעם, משכילי מלאכת מחשבת וחובבי חרשת אמנים. והיה לכם זה לאות, כי הכעור והנוול לא מולדת בית ישראל המה, כי אם מולדת הגיטו בדורות החשך אשר היו בארצות הצפון; בני ישראל נאים הם ברגשותיהם לולא נוולו אותם הצרות ותחשיכינה ותעיבינה בקרבם את רגש היופי; ואולם לא כן באיטליא, כי גם בעת אשר הגיטו היה קיים, חדרו שמה קרני הוד היופי השפוך על כל הארץ, וגם אם לא עשו אחינו את היופי לעבודה זרה כהיונים הקדמונים, אך הלא עשוהו על טהרת הקדש ולא עצמו את עיניהם ולא סתמו את לבם, ותהי מוזרה להם ההשקפה העכורה והכהה על התבל אשר לא ממקור ישראל תהלך, כי אם ממעין נרפש, ממקור התלאה והנדודים. ההשקפה הישראלית היא בהירה וזכה. היא מרוממת לכל לראש את הטוב, אך גם מאת היפה לא תשלול את ערכו, כי לא רק רגש-הטוב, אך גם רגש-היופי הוא מותר האדם מן הבהמה וחלק אֱל ממעל. אמנם היו עמים, אשר את הטוב עזבו, וישיתו לבם אל היופי לבדו ויתעו מן הדרך, ואולם גם העם אשר יצפון רק את הטוב לבדו והתבודד במועדיו בלי חפץ ללכת קדימה ולעשות הכל יפה בעתו, גם היא יהפך לאבן. מי טוב לנו מהבודדים הראשונים בארץ הודו, אשר העלו את הטוב עד מרום קצו ויתאמצו וגם עלה בידם להכניע את היצר, לכבוש את התאוות, לבטל את היש (נירוואנא), להתקדש ולהטהר „כשכלים הנבדלים", ואם אנו כבני אדם היו הם כמלאכים, ומה הועילו

רגל, נצב בקומה ישרה וזקופה, ונשקף בשיא גבהו על פני הים והיבשה, איתן ואמיץ, כביר ונשגב, עומד על תלו משנה 888, אשר אז החל להבנות (בש׳ 1187 נשלמה המלאכה; בש׳ 1396 חדשו את פניו; בש׳ 1400 נשרפו חלקו העליון; בש׳ 1489 החלו לתקנו ובש׳ 1514 השלימוהו בתבניתו וישימו כרוב של נחשת עם דגל מורה נטות הרוח בראשו), נשא על פני כל הבנינים וראשו מגיע השמימה, הלא הם השמים, אשר אותם יחשבו הויניציאנים לגולת הכותרת על פני כר־מארקום, כאשר חשבו המאורים את השמים אשר על פני עיר משושם לפנים, העיר רמון (גראנאדה) בספרד, למקום גן עדנם וזבול משכנם לעתיד לבוא.

זה הוא חזון המגרש־של־מארקום כאשר הוא נשקף מרחוק, ואם לא יכבד מכם הדבר, הואילו נא ונסורה ונראה את המראה הגדול הזה מקרוב, וידעתם היום והשבותם אל לבבכם, מה אדיר ומה נפלא רוח האדם בפעליו, מה נשגב ומה נפלא הגיון לב חרש בכשרון מעשהו, ומה ישכיל קרוץ־מחמר קצר־יד ואין־אונים לרדות בכל היקום, לכבוש מצוקי גלמים, להכניע נטל רגבים, לשית תחת רגליו אפיקי איתנים, לפחת זיקי רגש בתוך גוש עפר ולשפוך את רוחו על העץ ועל האבן, לברוא תבנית יפי, לשכלל הדר תבל ארצו, הנתונה לו למעון מאת יוצרו, ולהנעים חן חלדו — לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחו אשר עליו, בחכמתו אשר חלק לו האל, בתבונות כפיו ובטוב־טעמו, אשר מהם תוצאות להגדיל ולהאדיר את הדעת וההשכלה בארץ. דבר גדול אמרו חכמינו: תורה מחזרת לאכסניא שלה. לכל מקצוע שבתורה, שבדעת ותושיה, יש ארץ־סגולה, והאכסניא להשכלת היופי, להשכלת מלאכת מחשבת היתה מאז וגם תהיה עוד ימים רבים הארץ הזאת אשר בה אני כותב את הדברים האלה. הארץ הזאת היא מלכות שבתפארת; ויניציא היא קרן אחת בעטרת יפיה, המגרש המארקוסי אבן חן — במשכיות הנזר הזה. תהיינה נא על אבן זו שבעה עינים!

ד.

בני הדרום אינם נחבאים אל הכלים כמו בני הצפון יושבי אהלים. ככל אשר נרחיק ללכת צפונה, כן נראה, כי בני האדם ישימו את כל מעיניהם להנעים

בין כל המקומות אשר בויניציא זכה מקום=מארקוס לבדו לשם Piazza (פלאַטץ), ואולם כל יתר המגרשים, וייש ביניהם גם גדולים ויפים, נקראים הם אך בשם „שדות" Campi. לכל מגרש כזה יש בית=תפלה, וכל Campo היה לפנים חצר=קברות (וזה שם חצר הקברות בל"א), ואחד הוא המגרש של מא־קוס, אשר גם בתחלתו היה מגרש, ולא לחנם זכה לשם מצוין אשר יבדילהו לטובה מכל המקומות להתפאר ולעלות לגדולה בגלל תפארת בניניו. הנה Piazza San Marco יוכל להתנוסס לא בויניציא לבדה. אך גם בכל ארצות תבל, כי אמנם אין בכל ארצות תבל מגרש אחד, אשר בו נמצא הוד בנינים רבים ונפלאים כאלה יחד, אין כמהו מכלל יפי מלאכת הבונים והארדיכלים, המהנדסים והמודדים, אין כמהו אשר יציג לעינינו את כל ספרי חכמת הבניה והגזרה והחטוב בכרך אחד, אין כמהו צמצום שכינת תפארת ומועט המחזיק את המרובה במערכת קצרה וסדורה ובשיטה= מקובצת אחת, במשטר נאוה וסדר נפלא מלא חן והדר מתאים ומקביל בקו ובמחוגה ומתואר בשרד יד אמן, מלאכה נפלאה ונהדרה! הכר הנרחב הזה לא ידמה לשוק או לרחוב, לא למגרש ולא לרשות הרבים, אך מראהו כאולם נהדר, כלשכת עונג וכעזרה גדולה ורחבה, שקירותיה מכל עבר — בניני ענק, היכלי חסן, מבצרי ארמון, עמודי תפארה, מצבות קדומים, כפות הוד, מצוקי שיש, שערי זבול, איתני חיל וחומה ומוסדי דור ודור קורעים בגאותם ישחקים, מפליאים, מרהיבים ומרנינים כל לב רגש! לפאת מערב יתנוסס לנגד עינינו אחד ממבחר בניני תקופת תחית מלאכת מחשבת באיטליא, הליברעריא מימי הדוג׳ים (ועתה הוא היכל מלך איטליא), מימינו יסבו ורחבו בניני הפרוקוראטוריא הישנה (מקום שם ישבו לפנים גדולי נושאי המשרה הנקראים אז בשם Procuratori), משמאלו בניני הפרוקוראטוריא החדשה, לפאת מזרח בית התפלה של ס"ט מארקוס, משם והלאה היכל הדוג׳ים, ולפאת דרום פתוח המגרש ונשקף אל ככר קטן הנקרא בשם Piazzetta, בין עמודי מזרח של היכל הדוג׳ים ובין פני בית עקד הספרים הישן, והשתרע עד המקום אשר שם עומדות מצבות תבנית ס"ט מארקוס וס"ט טודרוס, ופגע בפאת דרום אשר להיכל הדוג׳ים, ונסב משם והלאה עד הפרדס של העיר דרך גשרים רבים מאד, בין בתים ואניות, ארמנות יבשה והיכלי ים, חומות בצורות ועמודי שיש, עד גדות התעלה, הנקראות בשם Riva degli Schiavoni ובעמדנו על יד Molo, והבטנו משם אל הככר Piazzetta, וראינו את כל המגרש המארקוסי, את מגדל הפעמונים המתנוצץ בשלל צבעי התכלת והזהב, ועליו ענקים פסלי נחשת, מתופפים בפעמונים ומודיעים לבני ויניציא את שעות היום, ומשם והלאה נראה את מגדל הפעמונים הישן של סאן=מארקאָ, מגדל גבוה ארבע מאות

ומשוחחות. הוויניציאנים מדברים הרבה, הוויניציאניות יותר מהן, ואִם זקנה בוויניציא — הוי, מי יעמוד בפני שיחתה!

כל קאַמפאָ (כבר בארתי, כי הקאמפא הוא שוק קטן) הוא כמו עיר קטנה, כרך שלם ומדור בפני עצמו, אשר לא יחסר כל בו. לכל קאמפאָ יש בית תפלה מיוחד לו (ולפנים היה הקאמפאָ שדה הקברות הסמוך אל בית התפלה, כי בימי הבינים היו קוברים את המתים בקרבת בתי התפלה, כנודע). בכל קאמפאָ יש בית מרקחת, חנות למיני אוכל ומשקין, חנות לממכר פרי הארץ, בית מלאכת חרש ברזל, ורצען, וגם למצער חנות אחת כוללת, אשר בה אתה מוצא הכל מזבורית דזבורית בתכלית הזול. גם יש בכל קאמפא בית מלאכת מורי שעות ובית מלאכת נחשת, וגם סַפּר, והַסַפָּר הוא אחד מעמודי התוך של הקאמפא, וביתו הוא תל-תלפיות לכל הלעז והדבה, לכל החדשות והכזבים, לכל ההתולים והמילי דבדיחותא הממלאים את חללו של הקאמפאָ לפי שעה. את כל אלה עוד יכולתי לשאת ולסבול בשעת הדחק, אך המכה הגדולה מכל המכות הכתובות בספר ויניציא הם הרוכלים הקטנים הסובבים בשוקים ובחוצות. התבוננתי וארא כי רום קול הרוכל ושאון צעקתו מתיחשים בערך מהופך אל גודל מסחרו, לאמר: ככל אשר יקטן מסחרו של הרוכל כן יגדל קולו וכן תעלה צעקתו, ויש אשר נער קטן הנושא בידו למכירה בפתורים אחדים וקמץ כפיסי גפרית צועק ומרעיש את הרחוב הרבה יותר מכל העם אשר מסביב. איסתרא בלגינא קיש קיש קריא, ואילן סרק — קולו הולך. ומי יודע אם קטן זה לא גדול יהיה באחרית הימים, ואם לא עתיד הוא לעלות למדרגת מאַזזיני, כאשר יחום עליו אחד האימפרעזארים לגדלו ולחנכו — כמה הם הטינאָרים על הבמה הצועקים גם הם כנער הזה, ואנו משלמים להם טבין ותקילין. ועל זה נקציף? והנער הקטן הוא מתבולל בין המון בני גילו הגדולים ממנו, הצועקים גם הם בכל כחם. הנה הדַיָגים ועל ראשיהם סלים מלאים דגים: הנה רוכלים קטנים המוכרים חוטים ורבידים לנשים; הנה מוכרי פירות לימוני ותפוחי זהב — תפוחי זהב שנתבכרו ונתבשלו די צרכם, לא כפירות בוסר שהם שולחים אלינו; הנה אנשים מוכרים מים לשתיה; הנה שרלטנים מכריזים, כי יש להם תרופות לכאב שנים ושיד נפלא להדביק קערות שבורות ופסילים שבורים (כאלה יש רבים בוויניציא); הנה קוסמים אשר יפרשו יריעה על פני היקום אשר עליו הם עומדים, וכהרף-עין יערכו את הבמה (בראותם, כי יש להם קהל צופים שיצטרפו למנין לשלם להם שכרם), וכבר יש מערכה של מַגִיות שחורה ולבנה, והקוסם הוא פרופיסור לחכמת המגיות תלמיד תלמידיהם של חרטומי מצרים ורב-מג-החצר של הוד מלכותו טשעטעוואיאָ ויש לו אותות כבוד

ולתקן ולערוך את מעונם, וככל אשר נרד הנגבה, כן נראה, כי המעון כאין נחשב, וחיי הדרומים אינם ערוכים בבית כי אם מחוץ. מה גדולה דאגת האנגלי ואהבתו ודבקות נפשו בנוה אשר לו! הנוה (Home) הוא חותם תכנית לחיי משפחה, הוא משא נפש כל איש אנגלי, הוא סמל דמות האשר והנעימות, אך לא כן עמי הדרום. גם להם יש מעון, אך יודעים הם לעשות להם את כל העיר למעון, להפוך את רשות הרבים לרשות היחיד, ולקנות להם ארבע אמות בכל מקום. אין אדם יושב בצל קורה, כי אם באונס. גם בימים האלה, חצי תשרי, עוד הויניציאנים יושבים בחוץ ואוכלים ממתקי קרח ושותים ומאחרים בנשף עד חצות לילה. הטיול בחוץ לא לענג יחשב לאיטאלקים, אך הוא אחד ממחסוריהם, הכל חייבים בטיול אפילו הילדים, ומי שאינו יכול ללכת מוליכים אותו. והיה כאשר תזרח השמש (ומתי לא תזרח השמש בויניציא?) ויצאו גם המיניקות הנושאות בחיקן את הויניציאנים הקטנים ואת הויניציאניות הקטנות, והמיניקות הן נשי הכפרים לבושות שני עם עדנים, עטופות שכיסים ושהרונים נוצצים ומצהירים, ועברו ברגש גאון על פני הפיאַצצאַ, והכרת פניהן תענה בהן, כי יודעות הן כי עתידות ויניציא בחיקן, ועל פני מעקה הבתים בעד החלונות תשקיפנה העלמות הצעירות למטה, ועיני בחוריהן נטויות למעלה, ככל אשר אנו רואים בחזיון „רם ויעל" במערכה השניה, ובעלות־הבית הויניציאניות הכבדות, אשר עבודתן רבה בבית ואינן יכולות לצאת חוצה, בשעת הדחק הן למצער מדברות „לשון הרע" עם שכנותיהן אשר ממולן בעד החלונות הפתוחים, ועפה השיחה הזאת על ראשי כל העוברים ברחוב, והתבוללה עם שיחת שואבי מים הדולים את המים מן הבארות אשר בצדי הרחוב, המשוחחים אף הם בעת השאיבה. הכל הומה וסואן ברעש, הכל חי־מדבר, כל חלון וכל אשנב הוא פתוח וגלגלת נשקפה ממנו. וגם אם לא נראה אותה, את מקומה לא תנח, אך הגזוזטרא או הזיז היוצא מן החלון או הפסל והעמוד הנמצא בכל מקום יכסנה מעין ראי. גם העשירים גם העניים משפט אחד להם בהליכותיהם ובאהבתם לשאוף רוח בחוץ, ועוד יתר שאת בדבר הזה לעניים, יען כי הענג הזה הוא ענג שאיננו נקנה בכסף, כי נתון הוא לכל איש, ועל כן ישמחו העניים בחלקם וישישו כמוצא שלל רב כאשר אך יוכלו לצאת מחוריהם ומנקיקיהם, מקום שם יגורו בארמנות נהרסים בין חרבות תהו ומבואות האפלות, להתחמם כנגד אור השמש ולשאוף רוח צח. הם עובדים את עבודתם ואוכלים ושותים וגם ישנים בחוץ. הנשים יושבות לפני פתח ביתן — כמו במושבותינו בערים הקטנות — ורוקמות, או מתהלכות עם שכנותיהן הנה והנה ורוקמות, וגם האֵם הזקנה לבנת השער יושבת מחוץ לבית ומדברת

אשר בה יוכלו הטיילים להתהלך בשלוה ובענג כמו בעיר הזאת, אשר אין בה פרסת סוס? אך ארבעה סוסים נמצאים בעיר, והם חצובים בנחשת ומתנוססים על פני San Marco, ואין לאיש רשות להשתמש בהם (ומי יוכל להשתמש בסוסי נחשת?), אלא לראותם בלבד. אין קול שוט ואין קול אופן מרכבה מרקדה, אין רכב ואין עגלון, ושמץ אבק לא יראה ולא ימצא. מראשית חדש האביב ועד קץ תשרי וחצי־חשון יהמו יסובבו ישיחו הויניציאנים על פני Piazza San Marco, יושבים בקרנות בבתי המשתה הרבים המפנים חוצה על גדות degli Schiavoni ובכל מקום ששם מוזגים את הכוסות, אך יותר שאת מכל המקומות האלה ל„פיאַצצאַ", יען כי אין מקום כמהו אשר בו נשקפה חמדת הערב הערֶב, הערב הויניציאני בכל הודו והדרו, עוטה אור כשלמה משפעת המנורות התלויות על העמודים והאיצטבאות והגזוזטראות וראשי המגדלים וזויות ההיכלות אשר לא יספרו מרוב. ההיכל הנשגב והנפלא אשר למלך איטליא, הפרוקוראטוריי: המחוטבת ומהוקצעת בעמודים וכפות עגולות תפארת פתחי שערים ותועפות חומות בצורות, רוח החן והקסם השפוך על סאן־מארקו הבנוי לפי טעם הביצאנטי בהוד שלל צבעים — ימשכו ברב כחם את האיש אשר ראה אותם פעם אחת לשוב לחזות בנעמם, גם הרקיע הזך הפרוש למעלה נראה לעיני הצופה כחלק אחד אחוז מן התמונה הערוכה בכל, ושכני האנגלים, אשר כבר סבבו את כדור הארץ שלש פעמים, מחליטים, כי אין כרקיע ויניציא לטהר התכלת, ובכל רקיע ויניציא אין כרקיע הפרוש על ה„פיאַצצא". ואם יתקדרו השמים בעבים, הלא אז עוד יותר תשוקה לבני ויניציא לראות בהדר הפיאַצצאַ אשר ימלא להם בצבעי ראשי מגדליו את חסרון תכלת הרקיע.

מדי דברי בתכלת הרקיע אזכיר, כי כן כתוב היה בספרו של אדם הראשון, כי מקום סגולה לתכלת היא ויניציא. פה בויניציא נודע לי, כי הרה"ג מ' גרשון חנוך ז"ל מראדזין מצא את ה ת כ ל ת, ר"ל את החלזון, בקרבת העיר הזאת, במקום הנקרא Chioggia. שמוע שמעתי מאז על אדות מסעות הרב הזה לאיטליא, גם את ספרו קראתי, גם את המופתים ואת הנפלאות אשר ספרו אנשים רבים שמעתי. אך לא פללתי כי המקום הזה הוא קרוב אלי ממול חלון ביתי. Chioggia הוא כפר של דיגים בקרבת העיר, ושם על גדות הים האדריאטי התבונן הרב וירא בין חיות־הקליפה הקטנות את החלזון ועינו כעין התכלת.

גונדולירה! הובילני נא אל המקום Chioggia! נסעתי אל החלזון אני מיודעי מאחב"י —, אך את הדבר הזה אספר לכם בפעם אחרת, ועתה נשובה

מאת המלכה השלטת בטארנאנאראיא, ובעד כל אלה ידרוש ממך אך dieci centesimi. האין זאת „מציאה יקרה״? ומשם והלאה עומדים משוררי הרחוב ומודיעים בקולי קולות, כי יש להם זמירות חדשות, והקהל מתאסף סביבם, והם מזכים את הרבים בשיריהם החדשים. והקהל ימחא כף ויקרא bene, או יצפצף ויצחק, וההמון הולך ורב, ואני שומע עוד את קול הנער מוכר הכפתורים, כי עולה הוא על כל הצעקות, על הפרופיסור של מגיות ועל המשורר.

אמנם יש מהומה ומבוכה, אך על כל אלה שפוכה רוח חן, כי גם המבוכה האיטאלקית היא מבוכה מלאה סדרים. בענג רב התבוננתי אל המחנה הזה. לוא צייר הייתי, אזי מצאתי פה ענינים לתמונות אין מספר; לוא מנצח בנגינות הייתי, אז רקמתי את כל הקולות האלה על יריעת סמפוניה, כי אמנם אזני שמעה ותבחן, כי בכל המהומה והרעש הזה יש ערך נאוה; אך לא צייר ולא מנגן אני, כי אם לב רגש לי, וגם אם לא אתאר בשרד, הלא אדע איך מתארים, וגם אם לא אנגן אדע איך מנגנים. אלפי ציירים כבר תארו ועוד יתארו את ויניציא, אלפי מנגנים כבר הביעו את תכונתה במנגינותיהם, אך מכל אלה לא יוכל איש לדעת עד מה ולשוות נגד עיניו את ויניציא כמו שהיא. כל איש אשר יבקר את ויניציא והתבונן וחקר ודרש, יראה חדשות ונצורות, ואני אך מעט מאשר חזיתי אספרה.

ה.

„כל נטיעה שמצא לקח ושתלה בתוך פרדסו״ — כפתגם חכמינו זה נוכל לאמר גם ע״ד הויניציאנים מימי הבינים, אלה גבורי התבל ולוכדי הארצות והעמים. מכל קצוי אחוזותיהם הביאו תרומה אל בית האוצר הזה, אל הכר הנרחב Piazza מחמד נפשם ומשוש לבם, וגם עתה, אף כי אוהבים בני ויניציא את שמי התכלת וידח יקר הולך וכוכבים במסלותם ושקט פני התעלה כמי השלוח ההולכים לאט והדר הצמחים והנטעים בגנות ובפרדסים שונים, בכל זאת חיבה יתרה נודעת מהם אל Piazza San Marco ומבחר שעשועיהם הוא להתהלך לשוח במקום הזה יומם ולילה, בימות החמה ובימות הגשמים. עשרה קבין אהבת הטיול ירדו לאיטליא ותשעה נטלה ויניציא, כי איה עיר באיטליא

התורה והדת, ובראש השנה ישב על מקומו כראש וזעדה בבית הכנסת, הדבר הזה לא מצא חן בעיני הלצים, ויתארו את רבא בדמות כהן גדול עומד ומשרת במקדש, אך את פניו לא עקמו, כי קאריקאטורה עברית הלא תהיה בעיני הרואה גם קאריקאטורה איטאלקית, בהיות קלסתר פניהם של האיטאלקים דומה לקלסתר פניהם של העברים. אמנם בין אחינו ואחיותינו אשר בגיטו עוד אנו מוצאים את הטפוס הנבדל, אך מחוץ לגיטו, על ארץ רבה, כמעט לא נכירהו.

אם חפצים אנו לראות את היהודים מן המין המעולה בפאריז או בבריסל, בויניציא או ברומי, עלינו להתבונן בבתי ההזיון אל היושבים בשורות הראשונות, ובבתי המשתה אך בנבחרים שבהם. אחינו אינם אוהבים להיות בטלים באלף ונבלעים בקרב ההמון, הם חפצים לראות ולהראות, אוהבים הם את הבכורה ואת הכהונה, וגם בבתי המשתה שבויניציא איה נמצא יהודים? בבית המשתה הראשון, והוא של פלאָריאן. הבית הזה הוא חלק אחד מויניציא, עצם מעצמיה ופנה מפנותיה. דור הולך ודור בא, גם בעלי בית המשתה כבר הלפו עברו וחדשים באו, וגם נין גם נכד ירשו אותם, והשם פלאָריאן לעולם עומד, והאנגלי הבא לויניציא הוא זריז מאד לקיים מצות פלאָריאן, לשתות חמים at Florian's ככתוב בספר הבאֶדעקער. פלאָריאַן זה הוא לוקח מקום נכבד בראש הפיאַצצאַ, והיושבים שם רואים את כל הטיילים עוברים לפניהם כבני מרון ושומעים את הקולות ויכולים לקדש את הלבנה בלי פגימה ושותים קופי שחור שבשחורים ואוכלים מיני מתיקה הנקפאים, אשר גם הם זכו להזכר בס' הבאֶדעקער, ויונים — הלא הן היונים המהוללות, היונים של סאן־מארקו, הנודעות מקצה התבל ועד קצה. כי אין כמהן יונות נכנעות ורגילות אצל בני אדם, אלה היונים אשר בגללן נשים באות מקצוי אמריקא לשבוע את הענג המיוחד הויניציאני, לכלכל את היונים ביד ובפה, והיונים האלה, העוזרות הרבה מאד אל הריקלאמא לטובת ויניציא (אשר אמנם אין כל צרך לה בריקלאמא), גם הן קרובות אל פלאָריאן — היעלה אפוא על הדעת, כי לא נמצא פה יהודים, העם שנמשל ליונה? פה מצאתי רבים מאחינו, ויהי לנו פלאריאן כ„קאפע דע לא־בורס" בווארשא בשעתו. אנגלים, אמריקאנים, צרפתים ואיטאלקים, אשכנזים ומאג'יארים פשטו את קליפותיהם ויתודעו איש אל אחיו. מצא מין את מינו גם על הפיאַצצאַ אצל פלאָריאן, ואתם הדוג'ים העשוים שיש ואריות ויניציא והסוסים החצובים בנחשת ולהקת הנוגנים האיטאלקים על הבמה — שאו נא לפשעי חברת היהודים אשר התאספו אל פלאָריאן להשתעות בעניני ישראל. הנה הקימותם לנו „גיטו". דוג'ים נכבדים, שם מעבר התעלה על יד San Jeremia שם חצבתם לנו קבר, אך אסירי הגיטו יצאו לדרור והם יושבים פה

אל ה„מארקוספלאטץ", מתכלת הציצית אל תכלת הרקיע. הנה הרקיע הוא טלית שכולה תכלת, והאנשים מתהלכים ומשוחחים ויושבים ומתבוננים אליו ושותים חמים, יין ושכר, ולהקת המנגנים ממחנה צבא האיטאלקים תריע בחצוצרות בבמה העשויה לה בקרב הפיאַצצאַ, והאנשים מתהלכים הנה והנה על רצפת שיש טובה וחלקה ונעימה מן הרצפה אשר בארמנות עשירים. אמנם עלמא הדין לבי-הלולא דמיא, ויש אשר תתעורר בקרבי רוח תוגת עולמים הצפונה בקרב כל איש עברי, ואשאל: מה זאת? למה נאספו כל האנשים האלה הנה? איה דאגותיהם ותלאותיהם? מה עבודתם, ולשמחה מה זו עושה? האמנם אין לכל האנשים האלה „דאגת פרנסה" ו„צער גדול בנים"? ומתי יבוא הקץ ליום-טוב זה? אך גם ביום השני גם ביום השלישי הלכתי לראות, והנה לא נגרע מספר הקהל ולא יחסר המזג. אמנם הם עזבו לנו את הקינות, ואת ברכת החיים לקחו לנפשם.

והנפש העבריה תשוב להתעורר, ופנתה מכל המחמדים האלה ושאלה: איה פה העברים? האם יש יהודים רבים בין ההולכים האלה? שמי התכלת פרושים על כל בני האדם, הכוכבים יפיצו אורם על כל העדה השמחה הזאת, גם קול להקת הנוגנים, גם ריח הצמחים והנטעים יבוא אל כל איש. היהודים האיטאלקים רובם ככלם שחורי שער וכפופי חטם, כדמות דיוקן הטפוס העברי, אבל גם איטאלקים רבים הם דומים לעברים, ובין הויניציאנים הזקנים ראיתי אנשים מגודלי זקן ואפם כאף הנשר ותוי פניהם מפותחים עמוק עמוק כפני ישישי הרבנים בני הדור הישן. שאלתי את אחד ממיודעי, איך יתאר האיטאלקי תמונה עברית מעוררת צחוק (קאריקאטור), ומה עושים פה ה„קוריערים שוויאָנטעטשנים" וה„מוחות" וה„קאָלצי" דאתרא-הדין, באין להם ערוגה זו לדוש בה? אמנם רבו מאד מכ"ע של לצון באיטליא, גם חד והלק מאד הלצון האיטאלקי, אך קאריקאטורות עבריות לא תראינה ולא תמצאינה, גם אם יתקלסו לפעמים באיש מן העברים. במכ"ע אחד של ליצני הדור בויניציא נדפסה לצחוק תמונת ראש העדה, נבחר בית המחוקקים וכגן שר האזרחים האדון ר ב א Rava. אך גם הצחוק לא היה צחוק מכאיב לב וקלס שנאה דוקר כמדקרות חרב, כי אם צחוק קל. וזה הדבר אשר בגללו שמו הליצנים עיניהם באיש אשר לפנינו, כי ביום 20 ספטמבר העבר, היום אשר בו הגגה איטליא חג מלאת חצי יובל שנים מאז לכדה את העיר רומי, לא יצא האדון רבא לקראת כל החוגגים לעבור בסך עם מהניהם, אך ישב אז בבית הכנסת, כי היום ההוא היה ראש השנה. ר ב א הוא מבחירי אוהבי ארץ מולדתם, איטאלקי בתכלית האיטאליות, אך במקום אהבתו לארץ מולדתו שם גם אהבתו ליסודי

להבין, כי לא על נקלה נבנתה העיר הזאת. עבודת האדם היתה כבדה מאד ומלחמתו עזה וקשה בהלחמו עם מי הים לקרוע מהם כברת ארץ. האדמה לא נעבדה, ובשטחיה העמוקים היא מלאה מלח, וגם אוצרות חשך ומטמוני מתכת אין בה, העצים שפלי הקומה לא היו לצל, וגם מים מתוקים לשתיה כבד היה למצוא, ובמקום הזה הצליחו הויניציאנים בשקידתם, בתבונות כפיהם ובכשרון מעשיהם, בחכמתם ובתחבלותיהם וברוחם הכביר העשוי לבלי חת לכונן להם שלטון אדיר ונערץ, להכניע את שכניהם תחתיהם ולשלוח מפה אניות אל מרחקי תבל, לסוכך באברתם על עמים ועל ממלכות, לבנות ולטעת, לנתוש ולנתוץ עמים ומדינות, וכן היתה ויניציא הבנויה כמעט על תהו בלב ים על איים קטנים ובודדים לגברת המדינות, שלטת בתבל ושרתי בימים מאין כמוה בדברי ימי העולם.

והממשלה בויניציא גם היא היתה יחידה במינה ובודדת במועדיה. היא היתה ממשלת רפובליק, אפס כי הרפובליק לא היתה ביד העם, כי אם ביד האצילים. הממשלה הזאת נוסדה בויניציא מראשית עמוד העיר הזאת על תלה. בתחלה היו השלטון והעוז ביד פקידים גבוהים אשר נקראו בשם tribuni maritimi לעניני האניות השטות בים, אך בש' 697 החליטו הויניציאנים להגדיל את השלטון, ואז ראו לנכון לפניהם לבחור גם דוכס (Doge, dux) אחד, למען יהיה הוא עליון על כל שופטי הים, ומושב הדוכס היה בעיר מצער הירֿאקליא. הראשון אשר נשא את המשרה הנכבדה הזאת על שכמו נקרא בשם פאוליציא אנאפֿיסטו. האספה אשר בחרה בו היתה אספת כל תושבי הערים אשר נמנו במדינת ויניציא, ואף כי חקה אחת ומשפט אחד היו לכל האזרחים לבחור, בכל זאת היו מדרגות מדרגות לאזרחים, ויפרדו לשלשה ראשים: Maggiori, mediocri, minori (גדולים, בינונים, קטנים). המשטר החדש הזה עמד על תלו במשך ארבעים שנה, ומקץ ארבעים שנה התאכפו האזרחים ויחליטו לבטל את שלטון הדוכס ולשים תחתיו שלטון חדש ולשים אותו ביד maestri della milizio פקידי חיל האזרחים, ואולם הסדר הזה התכונן רק שנה אחת, ואחרי חמש שנים נמנו וגמרו האזרחים לשוב לכונן את משטר הדוכס ולבחור דוכס אחד למשול במדינה כל ימי חייו. הבחירה הזאת היתה בש' 742, ואז העתיק הדוכס את מקום מושבו מהיראקליא למאלאמוקו. אכן מאת ממשלת הדוכסים היו הוצאות לפרעות שונות ולמוקשי עם וריבי עדה, כי יש אשר הדוכס היה איש חסר לב ואין תבונות או כילי ורודף בצע מעשקות, וירבו קמיו ויעצמו המתפרצים ותהי מהומה בארץ, ויש אשר נשפך דם רב במרידות ומהפכות ותגרות נוראות בין האזרחים. וגם קרו מקרים, כי דוכסי ויניציא בבואם במשעול צר והמים נגעו עד הנפש, פנה פנו בבקשה למושלי ארצות אחרות, לפעמים פנו לממלכת יון

על הפיאַצצאַ ומחללים את קרושת היכלי הפרוקוראטוריאות בדברי חדודים ומשלים שנונים עברים. האם אזנים לכותלי הארמנות לשמוע את אשר אנו מדברים? וההמון הגדול הזה, ההמון רב הגוונים, ערב רב מכל העמים והלשונות, זו העדה הבלולה הקוסמופוליטית אשר בהפיאַצצאַ, האם יודעת היא, כי יש בה עדה בתוך עדה, ורחוקים נעשו קרובים, וטעם החדוד העברי קבין את פזוריו גם בויניציא? לא, ההמון אשר בהפיאַצצאַ לא ישית לב לדברים כאלה. הירח יאיר, הלהקה תנגן, הבנינים נשקפים בגאון יפים, קול הקריה הומה, והמשרתים אשר אצל פלאריאן מוזגים כוסות של חמים, כי בעד מי הקימו הדוג'ים את ארמנותיהם, בעד מי נטו כדוק את קשתותיהם ויבנו את עמודיהם לתלפיות, בעד מי עשו את הפיאַצצאַ הזה ואת כל תפארתו מסביב? בעד מי כבשו ארצות ויביאו הנה אוצרות תבל? הלא אך בעדנו — למען נוכל לשבת אצל פלאֶריאן לשתות חמים ולהתענג לאור הירח. האין זאת? יישר כחכם דוג'ים, על פלאֶריאן ועל החמים, על האריות ועל העמודים, כי אמנם ענג רב הבאתם לנו, ועל אדות „הגיטו". האם לא תדעו, כי גם הוא יזכר ויפקד בבאֶדעקער במקום שם נזכרו כל הדברים הראוים להראות. הגיטו הוא בן־ראיון וגיא־חזיון בין כל שרידי הקדמוניות. אך בני הגיטו יושבים בכותל מזרח אצל פלאריאן.

זה הוא הגלגל החוזר בעולם, דוג'ים נכבדים!

ו.

העיר ויניציא לפנים והיום.

איש לא יבין מה משפט ויניציא הנכחית ותכונתה אם לא ידע את קדמוניותיה ואת כל אשר עבר עליה. על כן נבאר באמרים קצרים את קורות העיר המהוללה הזאת.

ויניציא נודעה בדברי ימי העולם בתור חלק אחוז אחד מעשרים ותשעה חלקים אשר נפלגה ארץ איטליא ע"י קונסטנטין. במאה החמישית לספירת הנוצרים כבר ישב עם רב על האיים הקטנים המפוזרים בין אשדות הים (לאגונען) מן אלטינום עד אדריא. ואולם אל־נכון אין להציב גבול ולסמן את המקום אשר עמדה שם ויניציא, אך מימי המאה התשיעית נודע, כי המקום המכונה כעת בפי יושבי ויניציא בשם Rivo Alto (או Rialto) הוא העתיק והקדמון בבל חלקי העיר. נקל

ובגלל מעמדה בתבל לא יכלה ויניציא להיות לממלכת יבשה כי אם לממלכת ים גדולה, ובהיותה שרתי בים האדריאטי, לא נפלאת היא כי נשאה עיניה קדמה, ואז היתה עוד יד שודדי הים תקיפה, ולכן שמו מושלי ויניציא את לבם להבריח את המזיקים האלה מן הים. באחרית המאה העשירית גבר הדוכס פיטרו אָרסיאולו על הפיראטים (שודדי הים) אשר ידיהם היו נטויות על גדות המזרח של הים האדריאטי, וירבצו שם כנחשים על דרך מסחר ויניציא, ויגרשם משם ויאכפם לברוח ולבקש להם מפלט בקווארנירא ובמייטריא. ביום 20 מאי לש' 998 חדר הדוכס הזה עד דאלמאטיא ויפגע בגדודי הפיראטים וַיַּפֵּל מהם רב. ויהי אחרי תתו מעוז ומשגב למסחר, היה למעוז הים, לאמר: לשר מושל ומשגיח על האניות והאיים מטריעסט עד אלבאניא, ותאר דוכס דאלמאטיא נתן לו, ולזכר הנצחון והגדולה היו הויניציאנים חוגגים מדי שנה בשנה בפאר והוד גדול את „כלילות הדוכס עם הים האדריאטי" ומני אז הגדילה הרפובליק הויניציאנית את מסחרה קדמה מזרחה שמש, ובימי מסעי הצלב נתנה את אניותיה אל חיל נוסעי הצלב להביאם לארץ הקדם, ותהי גם ידם שם למלחמה ולמסחר, ויכוננו ערי מושב ומוצאות בגדות המזרח של הים האדריאטי וגם באיי הים התיכון, וכל החפים אשר מטריעסט עד אלבאניא נספחו אל ויניציא ויהיו כמו עיר אחת. אז קנאו הקסרים הביצאנטים בגבורת ויניציא ובעשרה הגדול, ובש' 1171 יצא צו מאת עמנואל הראשון להחרים לאוצר המלכות את כל רכוש הויניציאנים ולתפוש את כל בני ויניציא היושבים בגבול הממלכה הביצאנטית, ואז היה וידאל מיכאל השני דוכס ויניציא, ותרגז ויניציא על החמס הנורא, ותשלח צי אדיר אל קונסטנטינופול להגן על הויניציאנים ועל רכושם, ואולם אז פרצה מגפה בין צבאות הצי, והמצביא השיב אחור את שארית הפליטה, ויהי רעש גדול בויניציא, ויקצוף העם על הדוכס וימיתוהו באכזריות חימה, אך מאת האסון הזה היו תוצאות להגדיל את גבורת ויניציא ולחוש לה עתידות.

אחרי וידאל מיכאל הנרצח נבחר סיבאסטיאנו ציאני לדוכס, ואז היתה תמורה נכבדה בסדרי המדינה. האזרחים אשר כבר נפלגו מאז לחלקים הפקידו שנים עשר ב ו ח ר י ם, והבוחרים האלה בחרו בארבעים אזרחים גבורי חיל בכל חלק מחלקי העיר. כן נבחרו ארבע מאות ושמנים איש, והם היו לבעלי בית המועצות הגדול, להתיעץ על כל עניני העיר וגם להקים את כל הפקודות והחקים לפעולות. לפני הוסד הסדר הזה היו יועצים עוזרים לדוכס מקרב האזרחים, אך מאז והלאה גדל מספרם, והם נתבקשו (על כן היו נקראים בשם pregato) לעזור לראש המדינה בכל ענין, ותחת אשר לפנים היו שני יועצים

לעזרה (כי גבול ממלכת יון פגע אז בגבול ויניציא), או אל הלאָמבארדים אשר עוד החזיקו מעמד בימים ההם בארץ איטליא. והעיר ויניציא היתה אז עיר רבתי מסחר, ורבים מבני הנכר היו באים בשעריה, והם עזרו להותה להגדיל את מבוכתה וכסכוכיה, לסכסך מפלגה במפלגה למען הפיק תועלת בצעם ולמען הבנות מחורבנם, ויש אשר הבטיחו לעזור לאחד הדוכסים, ובעד עזרתם בקשו לתת להם זכיות יתרות למסחר. מש׳ 712 עד ש׳ 810 היו מלחמות רבות כאלה, ולרגליהן בא פיפין שר הצבא ובנו שארלעמאן לויניציא להתערב בעניניה. הדוכס השליט אז בויניציא, אָבילירִיו, היה בעל ברית הפּראנקים, ויסכסך את הויניציאנים ויביאם בקשרי מלחמה עם הלומבארדים, ואז כבש פיפין את גראדו וישתף את המקומות היראקליא, קאורלי, יוסולו, ויכונן מצב צבא באלביולי, וגם כבש את דרך התעלה ויעופף חרבו על פני מושב הדוכס במקים המכונה מאלאמוקי. אך בעת צרה ההיא אמרו הויניציאנים לדבק טוב. אז התעורר רגש אהבת ארץ מולדת בלבות עם הדייגים.

ויתאוששו הדייגים המפוזרים והמפורדים להגן על נחלתם וילחצו את אויביהם לכרות עמהם ברית שלום ולהשיב להם את חופשם ואת משטרם. שנת 818 היתה שנה הרת פעלים נמרצים וקורות נכבדות לבני ויניציא. אז עזבו הויניציאנים את הערים הקטנות אשר ביבשה, ויעשו את ריוואָ אלטאָ ואת האיים הקטנים אשר מסביב למרכז ממשלתם. בשנה ההיא החלו לבנות גם את בית תפלתם אשר שם ס״ט מארקו נקרא עליו, והויניציאני אנג׳ילאָ פארטעציפאציא, אשר יעץ את העצה הזאת לעזוב את ערי היבשה ולכונן את הממשלה על הריאלטאָ, נבחר לדוכס, ואז נוסדה ויניציא בכל תקף ועז.

ומש׳ 811 עד ש׳ 1026 משלו שמנה עשר דוכסים בויניציא, ומהם חמשה עשר נבחרו מקרב שלש משפחות אצילים, וכה היתה המשרה כמעט לנחלת הורים, אבל לא חזון יקר היה בדברי ימי ויניציא לשלול את המשרה גם מאת הדוכסים. רבים מהם נרצחו, נתחיבו חובת גלות או נענשו בענשים קשים מאד, אף כי נבחרו בתחלה על פי כל האזרחים, וגם יש אשר משפחות הדוכסים נלחצו גם הן לעזוב את ויניציא ולבקש להן מעוז מאת הקיסר אָטטאָ השני, כי הקיסר הזה היה לוטש מאז עיני חמדה על ויניציא, וכבר הכין צבא וכלי מלחמה לעלות על ויניציא למלחמה, אך כאשר היה הכל ערוך ומתוקן למלחמה קטפו המות פתאם, וישמחו הויניציאנים על מות צוררם זה, אף לקחו מוסר, כי לא טוב להם לשבת בחבוק ידים, יען עוד רבים אורבים לויניציא מחוץ, ולכן שמו את לבם לחזק את ממשלתם ולהאדירה.

נר לרגלם בכל הנוגע לדברי ימי מדינתם. הם חקרו וימצאו, כי בין המאה הי"ב והמאה הט"ו לסה"נ היתה תקופת העוז של הרפובליק הויניציאנית. ואמנם עלתה הרפובליק הויניציאנית בראשית המאה הי"ג למרום קץ העוז והגבורה, עד כי ממלכת ביצאנץ החזקה נפלה בידיהם בימי נצחון הדוכס אינריקו זאנדולו (1204). אז נסו הויניציאנים ליסד על איי ממלכת ביצאנץ ממלכה רומית, אך את מחשבתם חבלה הריפובליק הגינואנית המתקנאת בויניציא, והשב את היונים לבצרון בש' 1261. תקופת העת מן שנת 1172, הוא זמן בחירת הדוכס סיבאסטיאנו ציאני, עד 1300, והוא זמן בחירת הדוכס פיטרו גראדינינו, היתה תקופה גדולה מאד רבת ההוד והנצח והעוז בדברי ימי ויניציא. האחוה והשלום בין כל האזרחים, חריצות כל המפלגות, אומץ רוח הממשלה במערכת הקרב, כשרון השוטרים והפקידים, הביאו להם את קונסטנטינופול לאחוזה, וברית השלום אשר כרתו עם פאליאולוגוס בהושיבם אותו על כסא ממלכת ביצאנץ, הצמיחה קרנם בארץ הקדם. אז גבה לב השליטים ויחליטו לסגור את בית המועצות, ומני אז עמלו להרחיק את העם מן המשרה. ותהי הרפובליק העשירה והעצומה לארץ חמדה בעיני הקסרים והאפיפיורים לבקש את קרבתה, ודגל ס"ט מארקו נראה על מי הים התיכון, ומדינת ויניציא נכנסה אל האגודה, כלשון כותבי דברי המדינות בעת „אל הקונצרט האירופי". ואז החלו הויניציאנים לבנות היכלות ולהראות את כחם ואת עשרם ואת יפים במלאכת הבניה והגזרה.

ויניציא עשרה ותגבר חיל במסחרה ותכבוש בחילה ובגבורתה גלילות רבים על הים האדריאטי לפאת מזרח, וישאו עיניהם גם אל ארצות אזיא, ורבים מבניה יצאו לתור להם ארצות, ומארקו פאולו שב ממסעו ויספר נפלאות ויעורר את התשוקה בלבות בני עמו לנסוע לארצות אזיא לעשות שם מסחר וקנין, וייסדו חברות מסחר, ורכולת ארצות הקדם וכל נעם הדרה ושלל צבעיה הובאה לויניציא: זכוכית ומעשה משכית ויריעות עשויות לפי טעם יושבי ארצות הקדם. ויהיו אלה למופת לחרשי אמנים בויניציא לחקור ולדרוש סוד הצבעים ואופן כל מלאכה ומעשה רקמה וצעצועים ופתוחים, לעשות כמתכנתם ולהוסיף עליהם עוד יתרון יופי, וגם אל הספרות שמו הויניציאנים את לבם ויקנו כתבי יד מארץ יון ויפתחו את שערי ארצם לפני כל חכם וחוקר אשר לא נשאה אותו ארצו לשבת בה בימי החשך ההם, אשר אז נתפש כל אדם על דברים שבלבו.

בויניציא הננו רואים, כי רוח המסחר איננו רוח בער לכל חזון ומשא-נפש, למדעים ולמלאכת-מחשבת, לרגש חן ויופי. סוחרים היו הויניציאנים בימי הבינים. אמנם הם לא היו חנונים קטנים, חנונים יושבים על פנקסיהם כל הימים.

קבועים לדוכס, יסדו עתה ששה יועצים, ולאלה נלוו עוד ראשי בתי המשפט להיות לסוד אחד לענינים נכבדים, והסוד הזה נקרא בשם Signoria. על אלה נוסף עוד סוד של עשרה, ועוד בתי סוד כאלה עם יועצים וממונים ופקידים וסופרים ומזכירים מדרגות מדרגות גבוה על גבוה — משטר רפובליקאני נפלא מאד, מורכב מחלקים שונים אשר נשאו בד בבד, והמשטר הזה התעודד מימי המאה השלש עשרה כל הימים שהיתה הרפובליק קיימת עד נפלה. ובעת אשר משטרי הרפובליק האלה הלכו הלוך והתפתח, נשתנה רוח המדינה מהיות רוח ההמון, וזכיות המפלגות השפלות מבני דלת העם הלכו וצמקו עד כי כמעט לא נשאר זכר להן, ותהי הרפובליק לרפובליק מיוחסת ונהדרת בכבוד אצילים ובזכות אבות ונוסדה על מגלת יוחסין ונחלת משפחות, ובש' 1297 יצא חק לסגור את בית המועצות הגדול, ואז נכתבו בספר זהב שמות המשפחות המיוחסות, ומני אז נגדרה הדרך לפני בני ההמון לבל יוכלו לנגוע אף כמלוא השערה בעניני הרפובליק. גם במשך ימים רבים לפני החק הזה כבר היתה זכות הבחירה, לבחור דוכס מושל, מצומצמת מאד ונתונה רק למקצת האזרחים, והדבר הזה הכעיס תמרורים רבים מבני המון העם, עד כי דוכס אחד שנבחר ברעת רבים לא אבה לעלות לגדולה, מיראה בדבר פן יתנפלו עליו בני ההמון חשוכי הזכיות. אחרי כן הרחיבה הממשלה למראה עינים את זכות הבחירה, ואולם באמת לא היה להמון העם כל שלטון ובחירה, והזכות האחת אשר היתה להם, היא, לבוא לבית התפלה של ס"ט מארקו ולקרוא אחרי הבחירה: יחי הדוכס! וכאשר חשו האצילים בנפשם, כי גבורתם עולה מחיל אל חיל, הוסיפו לגדור בעד המון העם ולהוציא חקים שונים, אשר על פיהם לא יוכלו בני ההמון להתערב בעניני הממשלה. אבל יש אשר עמדו האזרחים בפרץ וידרשו בחזקה להשיב להמון העם את משפטיו, ואז נוסדו בתי בקרת לבקר את זכיות הדוכסים, ויש אשר לרגלי הבקרת הזאת היה מעמד הדוכסים במצור ובמצוק, ויהיו כאסירים בהיכליהם, וגם יסדו בתי בקרת לבקר פשעי הדוכסים אשר כבר מתו ולפקוד את עונם על צאצאיהם, למען תחדל הדוכסיות מהיות נחלת אב לבנים.

דברי ימי ויניציא נכתבו בדרך המלך על ידי בני הדורות ההם, ואם אמנם רב טוב צפון בספרי הזכרונות ההם, ואוצר יקר שמור בהם לחוקרי הדורות, בכל זאת אין לקבל את דברי הסופרים ההם ככתבם, יען כי רובם לא יכלו לכתוב בלתי אם כנוח עליהם רוח הדוכסים. והחוקרים בדורות האחרונים עבדו עבודה רבה לזרות ולהבר, לקרב ולרחק ולהבדיל בין התבן ובין הבר. חכמי ויניציא כותבי דברי הימים אשר היו אחרי חורבן הרפובליק הגדילו לעשות בחקירותיהם, ותהי האמת

טיעפולו כעשר שנים אחרי כן, קשר שלישי בשנת 1328, והאחרון הכביד, הקשר אשר שם מארינו פאלירו (1355) נקרא עליו, כל אלה לא החריבו את הרפובליק, אך עוררו את ראשי העם ליסד את „סוד העשרה", והוא בית שלטון טמיר ונעלם, רב העליליה ומפיל חתיתו על כל המדינה, אשר עליו תסופרנה הגדות לאין קץ ואיש לא בא עוד עד תכליתו. מן ארבע המרידות המנויות למעלה היו שלש המרידות הראשונות מכוננות אל המטרה להשיב להמון העם את משפטיו, והמרידה הרביעית היתה אך פעולת איש אחד אשר שאף למשול. סוד העשרה נקבע בשנת 1300 כעין אינקויזיציא (לא של דת, כי אם כנגד פושעי מדינה) לפי שעה, ובשנת 1335 היה הסוד הזה לסוד קבוע, וכעשרים שנה אח"כ, כאשר נשפט מארינא פאלירו, ראתה הממשלה לנכון להגדיל את מספר העשרה ולהוסיף עוד. ויהי סוד העשרה לבית מועצות חדש והדוכס בראשו לשפוט על כל נעלם בעניני המדינה הנכבדים. החקירות החדשות הוכיחו, כי ללא אמת נחשב בית המועצות הזה לבית משגב אך לאצילים. ההגדה הזאת מצאה אזנים קשובות הרבה מאד, יען כי אנשי הבית הזה אהבו לפרוש צעיף ערפל על כל מעשיהם. גם יש אשר לעת הצרך נתני ידם עם מרגלים חרש אשר שלחו לארצות אחרות, אך בדברים רבים הועילו גם לגדולת המדינה להרבות חוסן עשרה ותועפות עוזה.

ואמנם בכל העמל אשר עמלו האצילים לקרוע אליהם את המשרה והשלטון ולשים את העם למרמס לרגליהם, ובכל אשר הרבו על ידי מעשיהם אלה לזרוע שנאה ומדנים, יש אשר מקרים מן החוץ עזרו לחבר את הנפרדים ולקרב את המרוחקים בזרוע. בכל פעם אשר מחוץ נשקפה רעה לממשלת הרפובליק, שמו האצילים והאזרחים ובני דלת העם יד אחת להגן יַל נחלתם. אחת הממשלות אשר שנאה את הויניציאנים והתנכל להשמידם ולשבור גאון עוזם, היתה ממלכת גינוא הקרובה. היא לא יכלה לשקוט במכונה בראותה את גדולת צרתה ואת שלטונה על הים האדריאטי. בשנת 1298 הכו הגינואים את הויניציאנים ובשנת 1379 כמעט הבקיעו להם דרך להדור עד עיר הבירה. תבוסת הויניציאנים על יד פאלא היתה שלמה, אך גם רוח הגבורה שהתעוררה אז לרגלי השבר הגדול הזה בלבות הויניציאנים אין ערוך לה בדברי הימים. כל יושבי המדינה, אנשים ונשים וטף, נערים וזקנים יחד אחזו בשלח, כלם הביאו איש את רבבות שקליו ואיש את פרוטתו ואיש את כלי ביתו ואשה את נזמה לבית האוצר. וכל המטמונים אשר הביאו הויניציאנים מכבר מארצות הקדם, הובאו אל הכור להתיכם ולצקת אותם, והדוכס אשר משל אז בויניציא, זקן בן שמנים שנה, ושמו אנדריא קונטאריני, חלה את פני העם לזכותו בכבוד הגדול הזה להצביא את הצי האדיר השלוח

הם היו סוחרים אדירים, ובמקום מסחרם שם היה גם רגש גבורתם, גם אהבתם לחכמה, גם תשוקתם לכל מפעל יד חושב, ויהי זה חזון נפלא, כי מדינה קטנה כזאת אשר מדת שטחה כאין, תשתרר בין ארצות תבל בכל מקצוע ופנה, גם על שדה מלחמה, גם על שדה מסחר, גם על שדה המדעים ומלאכת מחשבת. אכן רוח המסחר היה ראש פנה למפעלי הויניציאנים. עניני המסחר הטו את הויניציאנים לבנות אניות, לתקן ולחזק אותן הלוך והאדיר הלוך והיטיב את סדרי האניות, ומן האניות באו הויניציאנים אל הצרך לכונן להם גם חיל צבא להגן על האניות, ויבנו בתי מלאכה אשר שם עשו את האניות, וכן היתה להם המשרה העליונה בים. ראשית הצלחתם באה ממסחר המלח, כי היו ימים אשר אז הביאו הויניציאנים מלח ליושבי כל ממלכות אירופא התיכונה. ויהי כאשר ראו כי גם בני עמים אחרים החלו להוציא את המלח ממעבה האדמה ומגדות הימים, וילכו לשכור גם את מכרי המלח בארצות אחרות וישכרו את מכרה המלח מיד בני בולוניא, אף מצאו דרך לאוסטריא ולאונגארן לשכור גם שם את מחפורת המלח, ובכל פעם אשר כרתו ברית שלום עם אחד העמים, לא שכחו להתנות להם תנאי בדבר המלח. ובית הנשק (ארסענאל) הויניציאני העומד על תלו עד היום הזה היה משגב למדינה ומהולל בכל ארצות תבל בטוב משטרו, בחריצות פועליו ובאמון רוח כל העובדים בו, אשר עליהם נתנה הרפובליק את המשרה לסוכך על הסינאט ועל בית המועצות הגדול, ואויבי הרפובליק נסו פעמים רבות לשלוח מרגלים לתור את בית הנשק הזה. בימי העוז היו 16,000 פועלים בבית מלאכת הנשק, ומספר הפועלים בו היה תמיד מקביל אל מצב הרפובליק.

ז.

ושנות המאה הי"ד היו ימי מרד וקשר בויניציא, וסופרי דברי הימים הויניציאנים מבארים את סבותיהם ואומרים, כי אך קנאת איש מרעהו חוללה את כל המקרים ההם, אבל נקל להבין, כי סבת המקרים היתה שנאת ההמון והמלחמה בין בני עליה ודרי מטה. קשר מארינו באקאניו בשנת 1300, קשר באיאמונטו

בסוף המאה השש עשרה הצליחה אגודת ספרד, ויניציא והאפיפיור להדוף אחור את התוגרים על יד ליפאנטא (1571), אך מאז והלאה לא היה עוזר ותומך לויניציא. בניגרופונט (1470), באזמיר, בסקוטארי (1474), באריצו, במונציניגו ובשורידאנו נלחמו הויניציאנים בתוגרים בגבורה נפלאה, אך מקץ שנים אחדות אבדו לרפובליק הויניציאנית אחוזותיה בים התיכון, ובשנת 1479 נלחצה לתת לתוגרים גם את סקוטארי, את ניגרופונט ואת מודוני. ותמעט גם זאת ותבוא תקופת התגלות הארצות החדשות ע"י קאלומבוס וואסקא די גאמא, והתקופה הזאת גדעה את גאון ויניציא בים. הן אמנם גם היא נשאה את לבה בראשית התקופה הזאת לגלות ארצות חדשות, אך אחרי כן סבבוה תלאות שונות, כי על אחוזותיה אשר ביבשה סבו רבים ויקיפוה מצודים וחרמים, ותהי אנוסה להגן על נחלותיה, ולא יכלה להתחרות עם הספרדים והפארטוגיזים במסעות התרים.

אחרי בוא ויניציא בברית עם פלורנץ, עם מילאן ועם הוואטיקאן, הקיפוה דאגות שונות בסכסוכי העמים והממלכות: פעם נקראו צבאותיה לבוא ללומברדיא, פעם לרומאניא ופעם לניאפול. בסוף המאה החמש עשרה, אחרי מלחמת ארבעים שנה בין שברי ממלכת הלומבארדים, ראו האיטאלקים שתי פעמים את הצרפתים עוברים במעברות הרי האלפים והופכים את איטליא לשדה קטל לעמי אירופא. ונסיכי איטליא קצפו בראותם כי ויניציא חותרת להרחיב את גבולה על היבשה, וייסדו אגודה (שנקראה בשם אגודת קאמבראי), למנוע את הרפובליק הויניציאנית מרשת משכנות לא לה, ותהי מלחמה בין האגודה הזאת ובין הויניציאנים בש' 1509, ויכו בעלי האגודה את הויניציאנים וילחצום לעזוב את כל הערים והמקומות אשר נחלו על היבשה. אז באה עת צרה לויניציא. שלשה איתני אירופא: מלך צרפת, הקיסר מאקסימיליאן והאפיפיור נצבו כצרים על דרך ויניציא, מלבד הצוררים הקטנים בכל עבר ובכל פנה. אז הראתה ויניציא את גדלה ואת ידה החזקה, אז הראה הסינאט את חכמתו, כי בתחבלות ובמזמה עמוקה הפך את המסבות בענוה והשקט, ותחת האגודה אשר אמרה להרוס את ויניציא, נוסדה אגודה אחרת לכוננה ולסעדה, וברית חדשה נכרתה בנאיאן להשיב את הרפובליק הויניציאנית לגדולתה ולקדמותה.

מאז והלאה לא יכלה הרפובליק לחשוב מחשבות להרחיב את גבולה, ותשם את כל מעיניה אך בעבודתה להגן על אחוזותיה הנמצאות בידה מכבר. מעבר האחד היתה תוגרמא לפח ולמוקש על דרכה, ומעבר השני מררוה ורבו הנסיכים המושלים במדינות שונות באיטליא. וגם אם חפצה לשמור את מצב הבינים ולשקוט במכונה, לא נתנוה לשבת במנוחה ויעמלו אך לסכסך אותה בית־

לקראת בני גינוא, ופקיד הצבא ויקטור פיזאני, אשר הושם לפני זה בבית האסורים, מפני שנחשד על פי בעלי סוד העשרה בפשעי מדינה, הוצא מבית כלאו לרחוב העיר בהמון חוגג, והפקודה נתנה לו לצאת לפקד את הצבא, ויצמד אליו גם קארלו טינו. אשר זה עתה שב משדה המלחמה בארץ הקדם, ויקדישו מלחמה נוראה על בני גינוא ויגרשו אותם מעיר מצער קיוג'א הסמוכה לגינוא, וינחלו בני ויניציא נצחון גדול, ותרב השמחה בויניציא, ולזכר הנצחון הגדילה הרפובליק את מספר יושבי בית המועצות הגדול עוד כדי שלשים איש מבחירי גבורי החיל.

ובמשך המאה הי"ד הרחיבה ויניציא את גבול ממשלתה גם ביבשה. בשכבר הימים היתה ממלכת ים, אך במשך המאה ההיא השתוקקה לרשת ארצות גם ביבשה, ובכל ימי המאה הארבע עשרה היו הויניציאנים בכל מלחמה שהתחוללה בין העמים באיטליא. מפלת ממלכת הלומבארדים, המלחמות בין הגיבילינים והגווילפים הביאו גם את ויניציא לשדה המערכה, ובכל פעם אשר יצאו הויניציאנים לקרב לא שבו בידים ריקות, ויספחו על מדינתם עוד כברת ארץ אחרי כברת ארץ ויגדילו את אחוזותיהם גם על היבשה (terra ferma). ותהי ויניציא לגברת וויצינץ, פילטרי ובאסאנו בשנת 1388, ואח"כ נלוו עליה גם אלוויאנו, קוליאוני, ווירונא, פאדוא, בירשא, בירגאמו, ראָוויגו, קרימינה, ותשם פקידים (Podesta) בכל הערים האלה וגלילותיהם למשול בשם ויניציא.

ח.

ועד כה ועד כה וצרה חדשה עלתה על שמי ויניציא בלכת התוגרים הלוך וגבור באירופא. אז היתה הרפובליק אנוסה לחדל מרשת ארצות ולשים כל לבה אך להגן על נחלתה ואחוזתה אשר לה מכבר. בשנת 1453 לכד מחמד השני את קונסטנטינופול, ובשנה שאחריה נסו הויניציאנים לכרות עמו ברית מסחר וגם כרתו את הברית, אך לא עברו שנים מעטות ומדנים פרצו, ויהיו התוגרים לצוררי הרפובליק הויניציאנית, וירדפוה' וישטמוה כל הימים עד נפלה. אך פעם אחת

ט.

ואולם תקופת הימים ההם עם היותה תקופה לא טובה לעניני המדינה בויניציא, עת רצון היתה למלאכת מחשבת, מפעל חרש וחושב, לחכמת הבניה והגזרה, הציור והחטוב, וכל אלה צעדו קדימה צעדי און ברוח חן ושכל טוב. על שדה הספרות היו הויניציאנים אנשי הבינים בין היונים והאיטאלקים. במושבות אשר לפאת מזרח למדו הויניציאנים את שפת יון, ובנפול ממלכת יון בקשו חכמים רבים מבני יון מנוס ומפלט בויניציא ויביאו שמה את ספרי רבותיהם הקדמונים סבי דבי אתונא. גוארינא בווירונא הפיץ חוצה מעינות ספרי קסינופון, סטראבו, לוציאן אֶרפיאוס, אריאן, ריא, פראקאפיוס, דיודוריוס ואפלטון. בעת ההיא למדו הויניציאנים גם את חכמת הבניה אשר ליושבי ארצות הקדם, ויוסיפו עליה חן בתבונתם וביתרון הכשר דעתם, וישימו עליה חותם תכניתם, עד אשר כל רואה בעין בחונה וכל אשר לב מבין לו יכיר על נקלה את בניני הויניציאנים. הם למדו מאת הערבים מלאכת מעשה פתוחים לפאר וליפות ולשכלל את הבנינים; מאת הפרסים למדו מלאכת אריגת יריעות יקרות. בפסיליהם ובעמודיהם ובכל פעליהם המחוטבים נודעו עקבות הארצות הרחוקות, אשר שם אור בהיר בשחקים, והכל מצהיר ומתנוסס בהוד והדר עד להפליא. כאשר אך נודעה המצאת מלאכת הדפוס היתה ויניציא אחת הערים הראשונות אשר בה החלו להדפיס ספרים, ויהיו מדפיסים שם את הספרים לא כמלאכת המדפיסים בערים אחרות, אך צביון ומראה מיוחד ונפלא ונהדר מאד היה להם בדמות תבנית דפוסם. הן השכלת אירופא נוסדה על חכמת יון העתיקה, ואין עיר כויניציא אשר הרבתה להציל ולשמור מן הכליון את ספרי היונים, להדפיסם במהדורות חדשות, לתקנם, לשכללם, להעתיקם ולבארם, ונודע לשם המדפיס א ל ד ו ס, גאון המדפיסים, אשר מדפיס יתקרי והכים יתקרי, כי הוא היה לא רק מדפיס אמן מאין כמהו (ויש מין אותיות בדפוס הנקראות עד היום על שמו), אך גם ח כ ם-ע ת י ק וחוקר קדמוניות, מבין בספרים, מגיה ומתקן מפליא לעשות. הויניציאנים לא עשו חדשות ונצורות על שדה ספרות המליצה והשיר והחזיון. אמנם היו גם להם משוררים כפיטרו בימבו, מולצא, ברני, לודוביקו דולטשי, דוני, ניקולו פראנקא, רוטשילאי, ספירוני, ואריטוני (אשר בני דורו קראו לו Il Divino — האלהי). ביניהם נמנו ויניציאנים מלידה וגם חכמים מחוץ אשר בגלל דעותיהם החפשיות בקשו בויניציא מקלט להם, אך

הממלכות. בימי פיום החמישי ובימי פיליפ השני לא עמדו לה מלכי הנוצרים ולא הושיעוה בצרתה. כאשר הציקו לה המושלמנים התוגרים משנת 1516, אשר אז כורתה הברית בעיר נאִיאָן ועד שנת 1571, אשר אז היתה המלחמה על יד ליפאנטו, לא יכלה הרפובליק להניח אף יום אחד את כלי הנשק מידיה, אך אנוסה היתה לערות את כל כחה במלחמה ולפזר את הונה ולשפוך את דם בניה על שדה קטל. מושבותיה הרחוקות נשמטו ממנה לאחת אחת. פעם לקחו ממנה את קארפו, ופעם עקרו את ממשלתה מאיי הים העגעי. ובאחרונה נשלו אותה גם מנויפליא וממאלואזיא. הנציבים והפקידים אשר היו לה במושבותיה היו עמלים בכל עז לכונן ולהחזיק את ממשלתה לבל תמוט, אך כל עמלם היה לתהו. בין הנציבים האלה נמנו גם אנשי מופת גדולי עצה ורבי עליליה, כמו: בראגאדין ומארק אנטוניו בארבארו. הם היו מבני האצילים מהמשפחות המיוחסות בויניציא. והאמת תורה דרכה, כי רבים וכן שלמים מן האצילים ההם הקריבו את נפשם ומאדם על מזבח ארץ מולדתם, כי מילדותם חונכו ויגדלו ברגש החובה והכרת הרעיון הנכבד, כי עליהם להגן על כבוד ארץ מולדתם. בש' 1570 הפילו התוגרים את חתיתם על אניות ממלכות הנוצרים על יד הים האדריאטי, ושודדי הים המתחבאים במערותיהם בחפי ברבריא היו מתנפלים פעם בפעם על האניות להרוס ולחמוס, וגם פעמים רבות הוליכו עמהם את אנשי האניות שבי. ובימים ההם היו לספרדים אחוזות רבות על גדות הים התיכון לפאת אפריקא, ויחתרו בכל עז לשים קץ אל השערוריות האלה, וגם האפיפיורים היו נכונים בכל עת להחזיק מגן וצנה להגן על ארצות הנוצרים מתגרת יד הבנים הכחשים, ואז התאוששה גם ויניציא, בראותה כי כלתה הרעה גם אל אחוזותיה הרחוקות, וביום 13 מאי לש' 1571 כורתה ברית בין שלש ממלכות אלה לגדע את קרן התוגרים, ופיליפ השני התחייב לשלם את מחצית דמי המלחמה; הרפובליק הויניציאנית נתנה את אניותיה אל האפיפיור, והספרדים נתנו גם הם את אניותיהם, ויהי מספר האניות שלש מאות ומספר אנשי הצבא חמשים אלף ומספר סוסיהם שלשת אלפים. אז פרצה המלחמה על יד לעפאנטאָ, וצבאות אניות התוגרים הוכו מכה נחלה מאד. אז יכלו הממשלות בעלות הברית לדכא כחלל את רהב התוגרים ולגדע את קרנם, לולא פרצו סכסוכים שונים ביניהן ואת אשר קרבה האחת רחקה השניה ויהי ריב ומדון וכדי בזיון וקצף, ולרגלי הריב הזה הצליחו התוגרים בתחבולותיהם לכרות ברית שלום עם הממלכות על פי תנאים רצוים מאד לטובתה, ולויניציא לא באה כל תועלת מן המלחמה ההיא, ונהפוך הוא, כי עוד כבדה יד התוגרים עליהם.

מאחוזתם בקנדיא. בתחלה הבטיחו הממלכות לעמוד לימין ויניציא, ואולם אחרי כן עזבוה לנפשה. רבבות אנשי צבא, ששה מליון שקל סעקיני הוציאה הרפובליק על המלחמות האלה, רבים מבניה נחלו להם שמות גבורים מפוארים בדברי ימי העולם, אך אחרי כל המלחמות האלה נעקרה ממשלת ויניציא מאי קנדיא, וכן הלכה ויניציא מדחי אל דחי, אף כי עוד היו לה תקופות ודורות שלום ומנוחה, חליפות אושר ושלוה, עמל וסכסוכים ומלחמות עם התוגרים, ויהי הדוכס האחרון בויניציא לודאוויקו מאנין (1788). ובש׳ 1797 בא נאפוליון בשערי ויניציא וילכדנה, ותמשלנה בה חליפות צרפת ואוסטריא, עד אשר קמה ויניציא לאוסטריא בש׳ 1814, וימשלו בה האוסטריים עד ש׳ 1866, ומני אז באה לחסות בצל מלכי בית סאוואָיא ותהי לאחת ממדינות איטליא.

בדברים רבים דמתה ויניציא אל צור הקדמוניה. גם היא היתה יושבת בלב ימים ובניה סחרו אל כל הארצות ויבנו ערי מושב במרחקי תבל, ויביאו אל מדינתם ואל בירת מלכותם מזמרת כל ארץ וממבחר רכוש המדינות והעמים. כצור הקדמוניה היתה גם ויניציא קטנה במדת גדל מדינתה הראשית, ואולם גדולה ועצומה היתה על ארץ רבה וידה נטויה על הים ומסחר תבל בידיה. כצור הקדמוניה היתה גם ויניציא לא רק עיר מסחר גדולה, כי גם עיר אסף עשר וסגולות הארצות ושכיות חמדת העמים. וגם בדברים רבים ממנהגי הויניציאנים ומשפטיהם והליכותיהם, ימצא חוקר דברי הימים דמיון כביר אל מנהגי הצורים הקדמונים, לפי המסופר לנו בספרי החוקרים העתיקים. ובמקרה צור היה גם מקרה ויניציא, כי כאשר החלה ויניציא לכבוש ארצות רבות מפוזרות ומפורדות, העירה קנאה בלב הממלכות ותלחמנה בה, ויהיו הסוחרים לאנשי מלחמה. ויהי כאשר הציקו לה מסביב, ולא יכלה עוד להחזיק את שלטונה בכל אחוזותיה, כן החל זיוה לפנות, ואוצרותיה הורקו, והרכוש הרב אשר עשתה ברכולתה הלך לאבדון במלחמות כבדות, ואולם בעוד אשר לצור אבד זכר, לא כן ויניציא. כי גם אם שלטונה חלף, ומפני האריה אשר על ס״ט מארקו לא יחרדו עוד כל העמים כבימי הבינים, ורק תרים יבואו להתבונן אליו ולהשתאות על יפי המלאכה, וגברת הממלכות היתה עתה אך לאחת המדינות אשר בממלכת איטליא, בכל זאת עוד ויניציא נצבת לפנינו בכל הדרה, בפניה ובצביונה הנבדל והמיוחד לה לבדה, בקבוצת סגולותיה אשר כמעט אין ערוך להן, באוצרות עשרה, בבניניה העתיקים והנפלאים, בטעם צייריה, חוטביה ואמניה, בתפארת מלאכתה ופלאי אמנותה, וגם בתבונת רוח יושביה ומנהגיהם וארחות חייהם, אשר גם היום עוד לא נבלעו בין יושבי איטליא ועוד עמד טעמם בם.

משוררים נודעים בכל ארצות תבל כדאנטי, או חוזי חזיונות כמאָליער, לא היו להם, ואולם הם הראו כחם ביתר שאת על שדה החכמה, ובית עקד הספרים של ס"ט מארקו (אשר בו אני כותב את הדברים האלה, ותשואות חן לחכם הזקן, גראף סאָראנצאָ, כי הואיל לפתוח לפני גם את אוצרות כתבי היד ואת כל השמור בבית העקד הזה) יעיד מה רבה היתה אהבת ויניציא לחכמה ולתושיה. עוד גם עתה אין ממנים משגיח בית עקד הספרים הזה אלא חכם גדול ומובהק. ובימי הבינים היתה הבחירה הזאת נעשה ע"י הסינאט ובית המועצות הגדול.

זה היה משפט מצב ויניציא בקץ המאה השש עשרה. עוד היו לויניציא ארצות רחוקות, אך כבד היה עליה לשמור אותן ולהחזיק בהן את ממשלתה. המסים לא הביאו עוד הון עתק לאוצר הרפובליק כמאז, ועל כן נמנו משגיחים חדשים מבין האזרחים. תאות המותרות גברה מאד בין בני העשירים, וע"כ נקבעו תקנות כנגד המותרות (והתקנות שאנו מוצאים בפנקסי קהלותינו העתיקות הן דומות אליהן בדברים רבים) והמשגיחים על התקנות נקראו בשם Proveditori alle pompe. הרפובליק לא היתה עוד חזקה ועצומה, ואולי תחת זה הוסיפה הוד והדר, עדיים ותפארת, לכסות את חלושת הזקנה המתגנבת אל קרבה. אז נבנו ארמנות לתלפיות, היכלות נהדרים ונפלאים, וגם שעשועי עם נערכו בפאר והדר. בש' 1575 פרצה מגפה בעיר, והיא הובאה שמה מארצות הקדם ע"י המלחים והסוחרים. ארבעים אלף איש מתו במגפה, ומויניציא פרץ הנגף להלאה אל ארצות היבשה. בשנה אחת אחרי המגפה מת הדוכס מאָטשיניגו, ואז נבחר „אריה־הים" סיבאסטיאן ויניורי, הגבור המפואר מימי מלחמת ליואנטו, לדוכס, וימשול שתי שנים, ואחריו נבחר ניקולו דאפאנטא זקן בן שמנה ושמנים שנה, וזה אות, כי הדוכס בויניציא לא היה מושל בפועל, כי אם אות ודגל וסמן לבד, יען כי אין להעלות את הרעיון על לב, כי זקן מופלג כזה ימשול במדינה. בימי הדוכסים אשר משלו אחרי כן פרצו מריבות בין ויניציא והאפיפיורים, ובש' 1606 הטיל האפיפיור פאול החמישי את להט החרם על הרפובליק. אמנם הרפובליק היתה מאז חרדה על דתה הקאתולית, ותבן בתי תפלה ותכלכל כהנים רבים מאד, אך הם הפרידו בין עניני הכהונה ובין עניני המדינה, ובעוד אשר נתנו כבוד ויקר לאפיפיור בתור ראש הדת, לא בטלו את רצונם מפני רצונו בדברי המדינות. בראשית המאה השבע עשרה היו לרפובליק הויניציאנית סכסוכים ומלחמות עם שודדי הים, עם הספרדים וגם עם אוסטריא. משנת 1645 עד ש' 1669 נלחמו הויניציאנים מלחמות כבדות עם התוגרים אשר התרו לנשלם

אליהם לתארם ברוב חזיונות, אך עתה נעזוב מרומי קרת ואל „עיר היהודים" נשית פנינו — בית אֵם נלכה!

הידעת את המקום אשר שם לא יצלח מגד שמש, אשר שם לא יפרח תפוח הזהב, אין שדה וגן, ולא ינץ העץ, אין ניר ותלם, אין צל דליות ואין גם שוכת ע"ף, אין אור שמש, אין עפאים ועלי אלונים? הידעת מקום צר בעיר העליזה הזאת, אשר רוח חדש לבקרים לא יפקדנו ופלג אלהים לא ילחך עפרו, עיר כדמות סוהר וכתבנית מאסר־צלמות, עיר בתוך עיר, גלמודה ובודדת במועדיה, סוגרת ומסוגרת? הנה „עיר היהודים" שארית דורות הבינים, הנה הכלוב המוזר אשר עמים לו יקראו Ghetto! פה לכדו אותנו בסוגר ויושיבונו במחשכים כמתי עולם; פה ישבה בת ציון בעוטיה מתאבלת על כלי חמדתה וגאון עזה מקדם. מאחורי הפרגוד הזה בקש ישראל מקלט לנוס שמה מפני רודפיו. אל המקום הזה נבוא עמכם הפעם, וערכנו לפניכם את דמות תבנית „עיר היהודים" כצלמה בכל הקהלות העתיקות באיטליא, וגם כי בויניציא נדבר הפעם, מופת תהיה לנו, כי גם בפאדוא גם בליווארנא גם בפלורנץ שונה היא דמות הערים, אך מראה הנגע — מראה Ghetto, אחד הוא.

הננו נוסעים אל San Jeremia, כי כן קראו בויניציא לרחובות היהודים מאז בשם בית התפלה לנוצרים הקרוב אליהם. עוד המלח תופש המשוט קורא לנו לעזוב את הסירה, והנה לנגד עינינו רחוב אשר רוח כהה עליו מרחפת, אך עוד אין זה רחוב היהודים, אפס כי אותותיו לא ינכר, כי רגלינו עומדות בקרבת עיר היהודים. הננו הולכים הלאה ודרך מבוא צר נבוא אל תוך עיר היהודים. הס, הנה הגענו אל מחוז חפצנו. מרעיד ונבוך יעמוד הרואה למול החליפה ונפשו עליו כחלל תתעטף. עוד זה מעט ראינו את תפארת ההיכלות ואת חמדת הארמנות, ועתה מה שונה המראה בארץ עיפתה זו: צלמות ולא סדרים, המקום הוא צר מאד, צר מהתכנס שם המון רב, צר מהכיל גם עדה קטנה, כמו ערוץ אדמה ונקיק סלע בין רחבי שדה ואחו, וכמו הובאו הלום בני עם נרדף אסורים בחבלי עוני, שדודים ואין כח, לבוא בנקרות הצור ולהטמן בעפר. ידענו את רחובות הערים מימי הבינים, כי צרים היו, אך צר־מעון כזה לא תראינה עיני איש גם בערים קדמוניות. זה הוא הרעיון הראשון אשר יתעורר בלב הרואה, לוא גם לא ידע מה כמוס מה חתום היה בדורות הבינים בין חומותים אלה, ובעד מי סגרה פה הארץ בריחיה. כל מתבונן בעין בחונה ברגע יכיר, כי פה נעשה מדור בפני עצמו לגוי קו קו ומבוסה וחשך ועיפה

י.

צר-מעון.

(חזון עיר היהודים (Ghetto) בקהלות העתיקות).

עוד לא תשבע העין מראות את שלל הצבעים ומראה הקשת בנעימות חן שבעתים המצהירים על תועפות מגדלי חוסן אשר במגרש ס"ט מארקו, ששם הכל בהיר ונוצץ, כצלמי תפארת אשר זה עתה ידי חרש פִּסְלוּם, מלאים הוד ומפיקים ענג ועדן במקלעות פקעיהם ופטורי ציציהם; עוד הננו מתבוננים אל הארמנות הנפלאים המעולפים כמו בקסם חלום, ממולאים בהט ושש וכל אבני חפץ רצפתם, כדכד ואבני אקדח שמשותם, בהם כל הצבעים יחדו התבוללו, כמיתרי כנור מצלצלים יחד נגן ייטיבו, אף כי לכל מיתר טעמו ומשפטו — הנה הם מתנוצצים בצבעיהם פה כעין נחשת קלל, שם כעשת ברזל ממורט או רקרק חרוץ, הנה אור פני ספיר ושהם חמדת מראה הנפך ונועם דמות הבדלח! האח, מה תאוה לעינים ראות חטובות-יופי אלה, אשר תעדינה עדי זהב כבתולה תעדה כליה; מה נפלאו מעשי חרש ורוצף וחוטב המאירים בזוהר ספיר, משבצות חוטי תרשיש כשורייקי סומקי, יפים ואדומים כעין האלגומים, ודקים כחרוזי פנינים, כמו לא נחצבו בגרזן ומקבת, כי אם נרקמו ביד קוסמת וכבני רשף עוף יגביהו! ומפה והלאה, על יד עין המים, מראה איתנים היכלות נושאים את ראשיהם בגאון וגבה כבני שחץ, וירימו מרום קרנים בשיא תלפיותיהם ומפלאות מלאכת הכפות והעמודים ואפודת מסכת זהבם; פה מראה תבניתם יפיק גאוה והוד, ושם הם נשקפים כמלאכי בלהות שבעי עמל ומלאי עצבת, כמו מחוללים ומדוכאים יילילו דומם ויהגו חרש, מפוצלים על יד עדיי תפארתם בפצלות ובקוים שחורים. הטיח אשר עליהם נפל והם מנומרים בכתמים כהים ובחברברות בקמטי עור זקן אשר צפד על עַצמו, כאצילים שהתרוששו וכבני חורין שירדו מנכסיהם, והכתמים והבהרות והחברברות האלה עד ישיתו נוספות למורא הודם וירוממו את ערכם בעיני כל איש יודע חן אשר לא השה אותו אלוה טעם היופי. הנה נצבים טורי ארמנות אלה, צורים על אגם מים מעבר מזה ומזה, ומראיהם כחזיונות וחלומות מני ירחי קדם ושנות עולמים, כחלומות אשר נרקמה עליהם רקמת שיש וספיר גזרתם, כחזיונות אשר רֻתקו פה בחרצבות אבן מוצק! עוד הננו מתבוננים אל הענקים איתני הבנין השוקעים במים עד קרסוליהם וראשם מגיע השמימה, גם עוד שיב נשוב

האלה ועירוב פרשיותיהן לא ראה מראה מוזר ומסובך ומסוכסך מימיו. רעיון תוגה ימס את עין הצופה ויעיק את לבו בעמק הבכא הזה. אמרתי אני עם לבי הן לא רק במישור כי גם בעקוב, לא רק בבקעה כי גם ברכסים יוכל היודע את חקי המדידה למצוא תמונה אחת מתמונת חבור הצלעות וקשוריהן וצרופי צרופיהן, לו יהיה הקו עקום, לו יהי גם עקלתון כנחש בריח! וחקרתי אני את פצולי הרחובות האלה למצוא בהם שמץ מדה וקצב, אך יגעתי באנחתי ומאומה לא מצאתי! יש אשר נפגוש מקום משוטח ומרוקע, ונדמה כי זה יהיה טבור הרחובות אשר על סביבותיו, ושמנו לנו בו אות והצבנו לנו ציון, והלכנו משם והלאה, והנה הגודרים והבונים אשר בנו את הבתים פה יעטונו פתאם עטה וצנף יצנפונו צנפה לאחור, ותחת הרחוב אשר בקשנו נראה חריץ עמוק כמרזב וצנור וקירות וגדרות ישנים, אחוזים ומשתרגים, ברוכים ומגוללים יחד, מתלכדים ומחוברים, וחוזרים ונפשלים לאחוריהם והולכים ומתקפלים, צדם החיצוני לפנים וצדם הפנימי כלפי חוץ, ועוד הפעם שוק קטן, וגם הוא מתעגל ומתפתל, ובקצהו הוא מתעקם וזוחל כנחש אל תוך חורים וסדקים, ויורד משם עוד עמוק עמוק כמו פולח ובוקע בארץ. ושם יתחבא במסתרים לבל יודעו עקבותיו.

במקום הזה יש פנת רחוב, ואשיש כמוצא שלל רב. האח מצאתי נקודה אחת נכונה, נקודת המרכז אשר ממנה אצא, ואחקר את תבנית יתר השבילים והמשעולים, אך מספר צעדים מן הפנה הזאת תלך הרחוב הלוך וצר, אין רוח בין הדבקים, והתכוצה בסדק דק מאד, ונסבה אל תוך קבוצת רוכסי חצרות קטנים, כתלוליות תלוליות מרכבות, עולות ומטפסות זו על גב זו, קלוטות ומצומצמות בין אבנים וגלים נצים וחומות הרוסות, כמו היה פה המודד חפרפר וחולד, אשר לא על פני האדמה יבקש לו מעון, כי אם יהתור במסתרים, כי טורי בתים צרים יתעותו והתפתלו כנחש בריח, נקודים וברודים, שרוקים ומפוצלים, וגם אם עשר, גם אם עשרים פעם נעברה בשבכה הזאת, לשוא ניגע למצוא בה דרך! פה אין „תעלה גדולה", ואין מגרש ס"ט מארקו, אשר יהיה כמאיר נתיב לעוברי ארח, פה הכל מעוקל ומפוצל, נפתל ועקש. פה לא ישבו האזרחים השאננים, פה היו מושבות היהורים המרודים, פה הצטמקו ויתיבשו היראים ורכי הלבב, החרדים לקול עלה נדף; פה שכבו האמללים מגוללים, סבוכים ומסוכסכים איש באחיהו, עד אשר שלחה השמש שביב אשה, באביב תקופת העת החדשה, ואז הקיצו ישני אדמת עפר אלה, וצר־מעון זה דמיונו עתה אך ככלוב קדמון, רבץ העוני והעמל מקדם, משוכת צרה ותלאה, שוד ושבר, סמל הקנאה! כה היה

רפידתו, ופתח שער הכלוב הציבו שומרים לשמור את משמרתם, סביב להם גדר ומשוכת חדק, וישפכו עליהם סוללה מכל רוח, וירביצום פה באשפתות, ויבואו עליהם בעקיפין ויקיפום מסביב, ויסתמו היטב צר-מעון זה לבל יוכל איש לקרוע חלונות בבית האפל לזכך את הרוח המרחפת בו, לטהרו ולנקותו.

ואחרי אשר יהגה הצופה ברוחו הקשה את הרעיון הראשון המתעורר בפתח עינים, כי המקום הזה הוא צר מאד, ורעיון שני יעלה על לבו, כי המקום הזה הוא סתום וחתום מפני קרני השמש, ועל כן פניו קבצו פארור, שומם וקודר מאימה חשכה. הנה קוי החרסה מלכת היום, אשר לאורם יתענג גם הרמש הקטן, בדי ריק ייעפו לחדור אל תוך הרחובות האלה שנסתמו כמערות צורים. השמש הזורחת בהדר גאון עוזה על שמי איטליא, על שמים כספיר טהרו, השמש הנותנת חיים ומרפא, חדוה ותוחלת, משוש ישע ומאור פנים לכל יושבי ארץ מבורכת ה' זאת, לא תוכל להריק שפעת ברכתה על בני אדם יושבי חשך וצלמות במכלאות Ghetto. היא לא חפצה למנוע את אורה, היא לא חדלה את מתקה מאת כלואי צלמון אלה, אך האנשים המתענגים בהיכליהם על גדות התעלה הגדולה, השרים הלבושים שני ועוטים אדר יקר, הדוכסים המשתרעים בארמנותיהם הנצבים מרווחים ומלאים מוטה ופרק, קראו לשמש דום! ותמעט זאת בעיניהם, כי יאושרו בארץ ונחלת שפרה עליהם וחיל עמים יינקו, שלחנם מלא דשן והם שוכבים על מטות שן ודמשק ערש, וישימו דלתים ובריח גם לזיו השמש וישאפו לבלוע גם אותו, לבל יהי ליושבי Ghetto חלק בו. במקומות אפלים ורטובים כוננו את מכוני Ghetto, קיקלון, טיט, רפש ושחת שמו תחתיתו, ובעד השמש ממעל חתמו, וגם את הרקיע הזך הפרוש כתכריך תכלת על פני איטליא כמעט לא ראו יושבי Ghetto. לא הרהיבום עפעפי שחר וברן יחד כוכבי בקר לא ראו, ואף יומם עינם שמה נשף ויהי במחשכים מעשיהם ורוח נבאש יקיפם מסביב, יקיף עליהם ראש ותלאה.

יא.

עוד מראה אחד, אשר עליו תתעורר רוח הצופה במעוף-צוקה זה, הוא מראה דמות הרחובות של Ghetto. כל מי שלא ראה את תהפוכות תחומי הרחובות

תוך חדר, פן תפיצהו הסערה או פן יהלמהו רעם, והבית השלישי העומד ממולו כבר הרהיב עוז להיות גשקף מעט החוצה ולהציץ מן החרכים, ומשם והלאה עוד המון בתים קטנים, בתי עוני, אהלי דלים, מכונסים ונלחצים ונדחקים יחד, דרים בכפיפה אחת, ככבשים הרובצות זו על גב זו, כמו היו טרודים מאד, דחופים ומבוהלים, ויתקבצו ויתלכדו יחד, כמשפט המון בני עמנו מאז ועד היום הזה.

יב.

הנשובה, אחי הקוראים, אל תשואות קריה ואל הוד ההיכלות, או נעמוד פה מעט לראות איך שמה פה יונת ישראל את קנה בנקיק גדר הדחויה? שם יש תאוה לעינים, נוה שאנן על נחלי עדנים, שמחה לנפש, רוח צח, סדר נאוה וטוב טעם, כל יתרון, כל יופי.— ומה נחזה פה בשולמית? תאר נתעב ונאלח, אגודת בתים עקומים, מארבים ומוקשים טמונים, מתלכדים ומשתרגים יחד! אך חבלי קסם ימשכונו וחרצבות זכרון ירתקונו אל המקום הזה ואל הבתים האלה, כי קרובים הם לנו, ללבנו ולנפשנו, מכל ההיכלות אשר על גדות התעלה הגדולה ומכל המגדלים המצוינים בבנינם הדק ובהוד תארם הגבוה. הכי אחינו אתם, מיודעינו מקדם! צר-מעון זה במחשבי עקלקלותיו וגם באַרדיכלותו המטורפת לנו הוא. זרועי חמד פה בעפר נטמנו, כל אבן מקיר פה נפלאות תביע, וכל כפים מעץ חידות מני קדם ישמיע, כי בחורי עפר אלה ישן ישראל באיטליא שנת החרף; בארון זה, ארון לבנים ואבנים הושם כלו מנפש ועד בשר, למען יכל בשרו ובא רקב בעצמותיו ונפשו לעפר תשוח; פה אימה מחדרים נשקפה, פה היתה „הכבשה נתונה בין שבעים זאבים".

לִרְגָעִים הוּנַח לָמוֹ יִשְׁאֲפוּ רוּחַ,
עֲדֵי חֵץ נָקָם לָמוֹ שֵׁנִית שָׁלוּחַ.

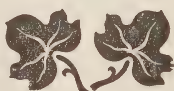
(ל. א. פראַנקעל).

ענק־ישראל אסור בחחים כפרומיתי אל הסלע, אך הוא נתק מוסרותיו ויצא חפשי משחת.

ואנכי עומד ומתבונן אל הבתים האלה ולא אוכל לגרוע מהם עין. רוחי יאסוף אליו את המעט אשר בינותי בספרי חכמת הבניה והגזרה, למען תאר את תכנית הבתים האלה בשרד ובמחוגה, לדעת מה משפטם ומה צביונם וסגנונם, האם זה הוא הצביון הרומאני, הביצאנטי, או רוח „תקופת התחיה במלאכת מחשבת" מרחפת פה? האם גבהי הבתים המחודדים האלה הם שיא גאון מבנה הגותים אשר ימריא רום וידא על כנפי רוח, וצלעי העמודים האלה והאיצטבאות והגזוזטראות, הנחצבו לפי טעם היונים, מועף ביעף, או יש פה עקבות ההודים ועגילי כפות הפאַגודות? לא ולא! פה תעמיד חכמת הבניה משתאה מחרשת ולא תמצא מלים. פה אין הגיון וגזרה־שוה ובנין־אב, אין רעיון נכון ועקבות משטר, אך פלפול מעוקל ומשורבב, פה יש מערכה מיוחדת במפלגות חכמת הבניה והגזרה, מערכה אשר לא אדע אכנה. שוו נא לנגד עיניכם: בית אחד ועליו בנויה כעין מגבעה מחודדת, ועוקצי חוליות בולטים כדרבנות וכמסמרות נטועים; הבנין התחתון משוטח, ועליו מתוחים כדוק בנינים קטנים, מתרחבים בשוליהם וכפולים מתחתיהם וטלואים במספחות רבות זו על גב זו, שדרה על שדרה; משם והלאה חומה אחת כמו שריון מוצק ובית מצודות, ועליו יסף בנין אחר כתבנית צנה וסחרה מסביב, ומאחוריו יסתפח עליו עוד ביה חדש, כסרח העודף על שולי מעיל. משם והלאה קבוצת בתים נפרדים בתחתיתם והולכים ומתחברים בראשיהם, שוליהם נבדלו וגגיהם נתבדרו כשפופרת, וראשם סגלגל כתבנית הביצה. שם אתה רואה בית אחד, ועליו בנויות „עליות קיר קטנה", מסודרות כרעיפי הגג ומסומרות בקוצים, מדובקות אל החומה הראשית כאשר ידביקו החובשים אל גוף האדם קרני־דאומנא שמוצצים בהם את הדם. הבית האחד יצנוף מצנפת משולשת, שלשה גגים לו, ובעד חלונות קטנים הננו רואים את המעונות, קמט ושריטה אחת בבנין ושם יש מעון, או עוקץ־חדודים יוצא מתוך הגג ובולט כפטימת הדד, כאלו נתקע בלוע, וגם שם יש מעון, והמראה מעורר בלב הרואה את הדמיון הנתעה ואת מחזה התרמית, כאלו היו הבתים מונחים מצומצמים כמו בתיק, אבל יכולים להשתרבב ולהתפשט. יוצאים ונכנסים אל נדנם, פה הם מסודרים בטור אחד, ומזה והלאה בשני טורים, והטורים צרים מאד, והם מתכווצים ומתקפלים, חצר לפנים מן החצר, זיז יוצא וזיז נכנס. הנה פה בית אחד מגיח מחורו ונראה בחוץ, כי לא יירא קרץ. ועל ידו הבית השני חבוש בטמון ומתחבא חדר

אך פעולותיה עוד לא שבתו. ועוד שברי לוחות מונחים בארון עמנו, ובעת אשר אנחנו עומדים בין חומותים אלה, ונקשיב רב קשב, וכמו נשמע סודות מן החדר, סוד שיח דורות אשר עברו, המה ישיחו ויספרו לנו את אשר היה הכלוב הזה לישראל בעת אשר עמנו לבדד שכן בו, ואת אשר הרע והשחית — מליץ יושר מול מגיד פשע. הבה נסכת ונשמע!

דברי הימים מודיעים לנו, כי שתים סבות המריצו את השליטים בימי דורות הבינים לשים סיג וגדר למושבות היהודים. הסבה האחת היתה למנוע אותם מהתבולל עם בני עם הארץ, והשניה — להגן עליהם מחמת אויב ומתנקם. הם לא יכלו לראות כי היהודים ימין ושמאל יפרצו, ובאשר תאוה נפשם ישכנו, על כן אחזו בכנפות הארץ לנער ממנה את היהודים אשר כבדו עליהם מנשוא, ויוציאום אל מחוץ למחנה ויזרום כמו דוה, למען יתכנסו כלם במקצוע אחד, ויקראו למקצוע זה שם „עיר היהודים". גם יש אשר לטובת היהודים עשו את הגדר ויציבו את הגבול הזה, בידעם את נפש האספסוף, כי הם כזאבים טורפי טרף, ושוט זעמם כי יעבור והשמידו את היהודים בשבתם עמם יחד, ושדדו את רבצם וחמסו את רכושם. לכן סגרו את היהודים ברחובות צרות ויציבו עליהם משמר, לבל יוכלו בבורי דלים וצבא היחפים להבקיע להם דרך אל עיר היהודים. אמנם פעמים רבות היה להפך, כי בגלל המחנה הנבדל הזה היו היהודים לעג וקלס לסביבותיהם, כי ידע כל איש מן המשטינים איה מקום היהודים, ויהיו לוטשים עין שוקקת על החומות האלה, כי הציון הלז היה להם סמל הקנאה המקנה, מצודים וחרמים, פח ורשת, כמטפחת אדומה לשור נגח, וכמראה דם לפריץ חיות, וישתובבו ויתנפלו על עיר היהודים ויעשו בה שערוריה, ויהי כל המבטח הזה לישראל שן רועה ורגל מועדת, שם מזורה רשת, שם יארוב שבר.

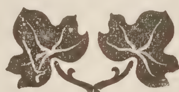
למראה שערי Ghetto לא הרגיעה נפש רודפי בצע מעשקות, שמה הביטו כמו אל אוצר חוסן היהודים ומטמוני מסתריהם, וככל אשר הוסיפו הצוררים וגם

פה יעברו לפנינו צללים צללים מעמק הרפאים, פה צפוני עתים נקרא; זאת היא במת המחזה לדברי ימי עמנו בגלות החל הזה, עת כבדה עלינו יד אלוה! בבתים הקלועים והצפופים האלה חיו, התענו, התפללו, אהבו, קוו, חלמו וישיחו אבות עמנו; פה יגונות צררום וחדות ה׳ היתה מעוזם, ופה חמודם על עפר נחת; פה היו עצבונם ועמלם ושעשועיהם. פה אין פסילי יופי ופטורי ציצים, פה אין גם סדר ונעימות החוש וחמדת חן, אך פה יש היכל גדול מכל הארמנות אשר על גדות התעלה הגדולה, פה היכל הרעיון בחסנו יתרומם, פה זבול רוח נכון ואמיץ למועד עולמים, פה כח נעלם עשה במחשך מעשיו לתקן בישועת חסן את אשר עותה הרשעה ולבנות בסתר את אשר הרס הזדון בגלוי, פה נחזה כח הרוח והגיוני לב אדם, ומי זה יערך להם ביופי! לא קינה ואבל, אך קול ענות נצחון ישמיע צר־מעון זה. כן בקדש חזיתיך, עיר תהלה! הוי, מה נבערו, מה נואלו בוני הכלוב הזה. הכאב הכאיבו את החלקה הזאת, אך לא השחיתוה. הם חשבו רעה על עמנו, הם החליטו למשפט נכון, כי שרש ישראל ייבש, אם לא ישאף רוח, ויתעמרו בו ויבלאוהו, וישראל בעצם תמו כלו דשן ורענן ומח עצמותיו ישוקה! צאו נא בחוצות וראו את היהודים האיטאלקים! צורי מלכי ואלהי! האלה הם היהודים השוממים, אשר עוד זה לפני דורות אחדים קדרות לבשו, במכלאות נסגרו וערפל חתולתם? איכה מהרו להישיר את קומתם, להיטיב את פניהם ולהסיר מעליהם כל עקבות סחי וחלאה! ורחובות Ghetto מה הם עתה? אך שריד מדורות עברו, אך מזברת נושנה ומושב לעניי עם! פה היה בית ספר קשה ואיום מאד, ומחללו של עולם זה יצאו אנשים חזקים אל עולם ההשכלה על ארץ רבה המלאה רוך ופנוק, חמודות ותמרוקים, סלסול ונועם, ויכריעו בתקף עוזם ובשאָר רוחם את כל אשר פגשו בדרכם. הלא כן נקם השיבו לצריהם.

אמנם איש כי ישב ימים רבים במעון אחד, ונדבקו אל נפשו תכונות המעון; איש כי ישב במקום אחד, בעיר ובמדינה, ונכרו בו עקבות המקום והכונתו, אם רוח כהה מרחפת במעון או במקום ונחה גם עליו, ואם לח המעון ורטוב, שוד לו וקרץ, כי יהיה המעון כרקב בעצמיו. הן כבר חכמים הגידו: מפני מה רגליהם של מדיים ארוכות וכו׳ — היעלה אפוא הרעיון על הדעת, כי שבת בני ישראל בקרן חשכה זו במשך דורות רבים לא חוללה כל פעולה, ותחלף כענן בקר וכצל תהו? לא! לא פנה נשכחה הוא Ghetto זה בקורות עמנו, וגם העת עוד לא לחכה ולא השביתה את כל עקבות פעולותיו. מחי קבלם נתנו הגודרים והמתקנים בחומות „עיר היהודים", ויש גם אשר הרסוה כלה (כמו ברומי), ויהיו כצרור אבן במרגמה,

והתמימה, שם הביעה ברכותיה, הגיוניה ושיחה בענוה ותום, שם בבתה בעיניה יונים, המפיקות חן ונעם ונדיבות וחמלה ורחמים! זה היה מעון שלום וישע, זה היה הצור אשר ממנו חוצב עם כביר, עם עולם, נצח ישראל. פה היה בית ישראל שתול כגנה על יבלי מים, על נועם המדות, על הטהרה, הענוה והצניעות, ויהיו חיי המשפחה שרש פורה אהבה שלום ואחוה, מַלְמַד לפעול טובות ומתג ורסן לנהוג במוסר ובתום ולשאת ולסבול הכל באהבה.

והסגולה השניה אשר פרחה כחבצלת בין עיים, בשממות חרבות Ghetto, הלא היא האחוה בישראל, זה דגל מעוזנו! פה, במעון צר זה מלא קיטור נבאש, פרח שלום העשוקים והרצוצים וחרצבות אחדותם עצמו מאד לתקן המעות ולחזק בדק, פה היו כלם מחוברים ומשולבים בכפל רסנם: חבלי הדת ומוסרות מולדת, לא תשבות שלות העדה וברית שלומה לא תופר; פה היתה מצודת סלעים משגבם — העדה בעד כל איש, וכל איש בעד העדה, על כן מתקו למו רגבי עפר אלה, כי במקום אשר אמרו מנדיהם להצמיתם ויבזו צלמם וישחיתו תארם, הקימו המה מקדש לשלומם ולאחדותם. הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, עושים משפט וצדקה וחסד, אלמנות ירחמו ויתום יעזורו, מדת הרחמים, הנדיבות והישע חשפו את כל שביות חמדתן, זו העטרה שעטרו לנו ימי החשך, זה נגה הקשת בענן. כזהב בעליל נבחנו אבותינו בכור המצרף הזה, אשר לו קורא שם Ghetto; מועקה שמו המשטינים במתניהם בהקימם את העיר הזאת הנפרדה והבודדה, בנויה קו תהו על אבני בהו, אך המועקה הזאת עזרה לישראל ותצילהו משוטניו ומצמיתיו המתנכלים להשחיתו, ותאזרהו עוז בהלהמו, ותפדהו מכף נוגש, כי המגור מסביב והמחתה מחוץ וקול דופק בשער העירו וימריצו את האמללים להתלקט, להזעק ולהתחבר, להקהל ולעמוד על נפשם ולחרוד יחד ממחבואיהם בהיות חייהם תלואים להם מנגד, ועל כן לא היו ימים טובים לאַחדות ישראל כימים ההם, אשר אז הוגשו לנחשתים, לגדרים מעיקים, כאסיר אל בור. פה בין סחי ודומן היה עוז ואומן!

האוהבים מחוץ ללטוש את עיניהם אל מטרת חמדתם זאת, ככה הוסיפו היהודים להתחבא ולהסתתר, להיות שאננים ממגור ובטוחים מפחד, לבל יהי רכושם לקוץ מכאיב ולסלון ממאיר, ובין בלויי סחבות ובלויי מלחים טמנו את שארית יגיעם כשפוני טמוני חול, וגם זאת לא הועילה להם, ויוסיפו להסתיר פנים, להערים, להתחפש ולהטמן, וישבו במחשכים, ויתעותו ויתקפלו כשבלול הנטמן בקליפתו, ויבנו את כל הבתים האלה עם חטוטרותיהם ועקוליהם כאשר עינינו הרואות, כי רתת ומחתה מלאו את בתי נפשם ודמיונות מציקים ומרגיזי נפש רדפום כל הימים, וברוח נפעמת ורועדת היו בונים את בתיהם בהפזון ובמחשך אך להסתתר ולהתבצר בהם. לא הלך לבם אחרי חקי היופי והנעם, הסדר והטהרה, ההיכלות והפסילים, ויהיו כל אלה בעיניהם כחזון שוא ומקסם חלק, לא בגלל אשר רוח ישראל לא תשא את היפה ואת הנעים, כאשר יחשבו הפתאים, כי אם מקוצר רוח ומשובע רוגז. — נאנח תחת תגרת יד המקרים, נפעם, נדהם, דחוף ומבוהל היה איש ישראל כל הימים, נרדף על צואר להביא לחמו לנפשו, או בהול על ממונו וירא מפני המזיקים והחומסים, בידעו כי איד נכון לצלעו ובוססים ישחתו את כרמו ויכרסמו את זרע העמל, על כן שׂם כל לבו אך לשמור את הונו גנון והציל.

ובחדרי אפל וצלמות אלה כי נראה על האבנים, אז ישר נחזה, איך השתכלל רוח ישראל בכל יפי סגולותיו וגם במעט מגרעותיו אשר דבקו בו. „בני, מי העלך מן הים? — שאל רבן גמליאל את ר' עקיבא — דף של ספינה נזדמן לי — ענה ר' עקיבא — וכל גל וגל שבא עלי נעניתי לו ראשי"... אמנם דף של ספינה כזה היה המעון־הצר לישראל! בחדרי אפל אלה עלו ח י י ה מ ש פ ח ה ו ש ל ו ם ב י ת בישראל עד מרום קץ מדרגתם! חלאה ורפש בחוץ, אך טוהר הנוה, טוהר בית ומשפחה, קשר נפש אנשי בית למכורותם, למולדותם, הצנע לכת, הקדושה הנעלה המרחפת על הזווג והאישות פה מצאו משכן חמד וזבול תפארה! לא ידעו האנשים האלה ללבוש גאות ועוז כאבירים, לא אוֹתה נפשם לצוד ציד, להאָבק, לרכוב על סוס הודו במלחמה, לצהול אל עלמה, אך כלכל אשה וטף, שמור וזכור חובת בן לאביו ואב לבנו, אָצול ברכה לשאר־בשר וקרוב־משפחה, התחבר והתלכד יחד בעבותות אהבה נצחת — זה היה משוש דרכם וחלקם בחיים, זה היה חזון־לב ומשא־נפש בבתים הצפופים והמעוקלים האלה! הנה מזוה הבית אשר שם ישב האב בראש מסבי משפחתו האב, נשיא המשפחה, כמלך בגדוד! הנה הפנה אשר שם ישבה האֵם הצנועה

אשר יאמרו מבקרי סדרי Ghetto, על אחת הלֹא יודו, כי התורה היתה פה כיין המשומר ב ג ת ו, כחכמה מפוארה בכלי מכוער. לא שכבו פה היהודים כאבן דומם, שכלם לא נרדם בירכתים בין משפתים אלה, אך שאר רוח אשר יפעמם ויתרון הכשר דעת אשר בקרבם לא עזבם, והמחשכים אשר ישבו בהם כמתי עולם לא העיבו את יפעת תבונתם, ולא מצאו כל הגודרים והסותרים את ידיהם לסתום ולמנוע מהם את קרני אור הדעת אשר גונבו אליהם, למען יבינו פעם בפעם גם את צרכי החיים שהשעה דורשתם ולשמוע את קול הזמן הסואן ברעם ורעש מחוץ לקלעים.

הנה כן אחונן עפרכם, אריוכם דמעתי ושיחי אשפוך עליכם. היו ברוכות לנו אתן חוצות שממון ומבואות אפלות! היו ברוכים לנו אתם בתים ישנים, מעוקלים ותלולים ומצומדים, כי בכם שכנו אנשים גדולים, אנשים אשר לבם כלב האריה, אנשים עשוים לבלי חת, גם אם השתוחחו בענים! קחו את ברכתנו ורצו את אנחות לבנו ואת נסך דמעתנו, אתם חדרי הורים, חדרים סבוכים ומעוקלים כסבכי הגלות ועקלקלותיו עם שפוי־כובעיכם וחטוטרותיכם כמראה הסיגים והגדרים והחומרות. הננו עומדים בגיא החזיון הנורא הזה, ורוח חדשה מלפנינו תחלף, ורעיונות חדשים יעלו על לבנו. האמנם אך טוב וישע הביא לנו צר־מעון זה? האמנם רק ברכה אָצל עלינו ואין בו צד־מזיק ופועל־רע? חלילה לנו לדבר חלקות בשפתי חנף ולהסתיר את הרעות ולמרוח בחמאת פינו על המכה. במקום האור שם גם הצללים, ולעמת אשר היטיב לנו צר־מעון זה, היו גם נאמנים פצעיו, וגם הפליא את מכותינו, ויכונן אלינו את כלי משחתו, ואל נא נשים זועה לזיו ודופי ליופי! יש בנו מגרעות אשר שוטנינו תולים אותן ביסודי תורתנו ובתכונת אומתנו זעומת נפשם, והן לא ממקור התורה תהלכנה, ולא האומה הרה וילדה אותן בהיותה בעצם תומה, בעוד אשר עמד טעמה בה וריחה לא נמר, בהלו נר אלוה על ראשה ושלום בחילה, אך צר־מעון זה היה בעוכרינו, וממנו היו תוצאות לטלאי הכתמים האלה, ובשער האשפות הזה רבקו בנו, וכל עין בחונה תראה כי זאת היא „טומאת־בית הסתרים", חלאת בלוב Ghetto.

יד.

הננו עוברים בין שורות הבתים האלה, ונתבונן בהם, ולבנו נאנח והומה אליהם. הוי מה רבו הדברים אשר יביעו לנו בתבנית בנינם, כאוב מארץ ישפל קולם ומעפר אמרתם תצפצף. הנה הם סתומים מחוץ, מפני העין הרעה לבל תשלט בהם, מפני קול נוגש לבל יבהלם, אך אל מול פני חצרותיהם הם פתוחים ונשקפים כחופת כבוד וסוכת צל. שורו שם את החדרים המשולבים כטבעות והמחוברים בין בית לבית! לפנים בישראל כל איש ראה את אשר יעשה עמיתו, ותהי כל העדה אגודה אחת, אגודת אחים, חברת שכנים, ובריח תיכון מבריח אותם מן הקצה אל הקצה. לא יכול איש ישראל לחטוא, גם אם דבר בליעל יצוק בו, לא יכול להעקר ולהנתש מעמו, לחלל קדשיו ולבעוט בכל העדות והחקים והמשפטים אשר קנין היו לו, ירושה היו לו, כי מוסרות אגודת העדה חזקו מאד, ותהי עין רואה ואזן שומעת, הכל צפוי ובית דינה של דעת הקהל פתוח ואיש צופה דרכי אחיו. פה אבן מקיר זעקה, ולכל כותל היו „אזנים" באמת. הנה כן נשמרו החקים והתורות בחביון עוזנו זה, וככל אשר הוסיפו הצוררים מחוץ לעפר בעפר על היהודים הרצוצים, בחפצם להסיר את לבם מאחרי תורתם וחקיהם, כן הוסיפו להם עוז ובצרון, כי כהוסיפם את הפרוד ואת ההבדלה מחוץ, כן חזקו אחינו את ההשגחה מבית, וכל הנעשה בתוך קהל ועדה היה נתון לבקרת ולמשפט. כבושים בבורות בשיחין ובמערות שמחו ביסורים ונתחזקו בצרות, ותקף נתן משטר Ghetto לחקי התורה אשר כמהו לא נתן כל מחוקק. יסור יסרם יה ולמות לא נתנם

ואף זאת היתה אחת מסגולות מעוז ישועות זה, כי פה היו היהודים שוררים בביתם וישגבו במכונם. עם דכא ושפל רוח צפוי אל קרץ שלט פה שלטון בלי־מצרים בקרב בניו פנימה, ויפרח אהל ישרים; פה משל הקהל בזרוע עזו, וממשלת בית היתה ליהודים, אשר עמדה גם לפני כס הממשלה מחוץ. הזקנים, הנשיאים, ראשי העדה, החכמים והמורים נהלו בעוזם את המון העם. בחוריהם אלה היו העבדים הנרצעים מחוץ — מלכים בבית. יש אשר המלכים האלה דרכי תהפוכות בחרו להם וארחות עקלקלות הלכו, ויש אשר כלכלו מעשיהם במשפט, בתם לבב ובנקיון כפים, אך אם כה ואם כה הלא היו עושים לביתם ומטפלים בצרכיהם וטורחים בעניניהם וגודרים פרצותיהם לפי רוחם וטעמם ולפי רוח הימים ההם, ומן המצר יצאו בהלך־רוח למרחב־יה, מתחתיות ארץ למרומי שחקים, ותנשמת־מדמנה זאת העלתה אבר כנשרים! יאמרו את

שעל עץ רענן והדר, אך מפה ומעלה ילכו העצים ויצערו, כי אות תו השחת יחרט צלמות שם יוצר היקום על פני הככר הזה, אין עץ ואין גם גבעול, אך לַבָּה נקפאה, שטף ערוץ הרי געש אשר נהפך לאבן, וברק נגה השמש מתרוצץ ומשעשע סביבות מצוקי נחושה אלה להגדיל את האימה ואת ההוד.

רגלינו עומדות בגבול פאמפעא. הננו יוצאים בבהלה אל התחנות הקטנה אשר תארה חסר נועם. מאחורינו ישרוק קול נהמת המכונה, ומלפנינו ארץ חדשה, מוזרה וגם נאוה, לובשת קדרות ועוטה בגדי אבל, וגם מלאה חן והדר. עצי תות סוגרים עלינו את הדרך מסביב כמו רשת סבוכה פרושה ליד מעגלנו פה, אך מספר צעדים ממעמד רגלינו לשון הים בשיא גליו המאירים כרקמת זהר וכפניני טל, ועל שפת לשון-הים עצי התאנה ההודית וענפיהם העבים ועליהם המפליאים ערוך צבע ירקרק-כהה אשר יפיק מחזה נפלא בחקות אור וצל, ועל יד המשעולים הצרים, לפאת הבתים הקטנים על גדות מי הים יסובכו יתלכדו גדרים נפלאים, לא גדרים בנוים עץ או חצובים באבן, אך גדרי נטעים וצמחים וענפים עבותים, חותרים עמוק עמוק עולים ומשתרגים ומתחברים ומעולפים ובלולים יחד בנטישותיהם ובפרחיהם ובקוציהם מעשה סבכה. והיה הגדר הזה לחומה ולמגן בפני גלי הים המלוחים ובפני הסערות העזות להגן על שדי התבואות ועל גפני העסים המתולעות באשכלות בכוריהן.

וגדוד עניי המקום, להקת „מאקארונים״ איטאלקים, התנפלו עלינו בהולים זזים מתרגשים ומזדעזעים ומזדרזים, מפזזים ומכרכרים, צועקים יחד בקול פרוע ומוזר, צעקת הדל המבקש להחריש בשאונו את רעהו, צעקה גדולה ומרה לשם הסולדי (מטבעת הנחשת האיטאלקית), ונערים אחדים אשר עור בשרם כנחשת קלל ומופז ותארם כתאר אלילי השכרון הבאקכוסים בתבנית היונים הקדמונים רצו לפנינו, שולי בגדיהם מקופלים, והם מתנפלים ומתגלגלים לפנינו, למען יתנו גלגולי-מחלות אלה את חנם בעינינו, והיו להם תחת הצעקות והתחנונים אשר יצעקו ואשר יתחננו בכורי דלים זקנים, ובראותם, כי גם הגלגולים לא יועילו, וקמו ונגשו ומשכו ביד ובצלחת וחסמו בעד העוברים, ועשו את מלאכתם זאת כיד העזות והשפלות גם יחד הטובה על עניי ניאפול וסביבותיה.

כגבורים יצאנו בשלום בלי פגע ממקום המערכה הזאת, ונקן במחיר שני פראנקים את „הכרטים״ אשר יפתח לפנינו את שערי עיר הפלאות העתיקה ונעל בדרך העולה אל הגבעה, ולשני עברי הדרך עצי שטה עוטפים פרחי צחר כלילי הוד, ומהם והלאה כר נרחב חמדת עינים עוטה יקר צבעים בשדי תרומות, שפעת דשא וציצי חן, חלקה איטאלקית רעננה בכליל יפיה ומלוא טובה.

טו.

הדרך העולה לפאמפעא.

מרכבת הקיטור תעוף כנשואה על כנפי סער, סובבת היא סבב והקף את לשון־הים, חודרת אל תוך מעבה דליות עצי גנים ופרדסים ושוקעת בין השדרות כולה, ויוצאת משם ברעש שריקותיה כשואפת רוח חפשי ורצה כברק לרגל הררי סלעים וכפים כמו על שבכה ובמשוכת חדק. השמים פרושים כמעטה תכלת זך על ראשינו, וממטה — על יד גבנוני צור חלמיש יהמו גלים, יעברו, יתחמקו, יחליקו על פני החול הדק והלבן, רגע דחופים ומבוהלים רצוא ושוב, כמו סער צפון בעמקי תהומות יסחפם ויזרמם, ורגע יפלסו מעגליהם לאט, בנעם ונחת, כמתענגים על הדר השמים הנשקף עליהם ממעל ועל קרני הזהר כשביבי אש וכמראה הבזק אשר יציצו מתוך עין המים כמראי מלוטש. בתים קטנים ולבנים, מעונות קיץ, אהלים בנוים בנקיקי סלע, שם סוכה קטנה בסתר קנה החורשה ופה בית דל ושפל על שפת יובל המים יפה ונהדר מארמנות העשירים בערים הגדולות, להלאה — קוי פז יפוזו מן השמש על מגדל גבוה ונשא שארית מצודת אבירים מימי הבינים, ולרגליו פני הברכה כנחפים בכסף, וכל המראה הזה ינוע ויעוף, עד כי כמעט ובכבדות רבה תראינה עינינו את הכתבות הגדולות על החומות: Antico Caffé degli Amici, Antica Ostria, Antico Nobile Albergo כל בתי המשתה האלה הם עתיקים, וגם החדשים מתפארים בעתיקים. יודעים האיטלקים הערומים, כי אין אנחנו מבקשים פה את החדש ואת הנוצץ, כי אם את העתיק והנושן, על כן ישיתו לנו בחלקות ועשו לנו מטעמים כאשר אהבנו. וגם כרם החמד אשר ישתה מטל שמים, גם הכרם הזה המקוטר מור וכל ראשי בשמים אשר ימשכנו בקסם יפיו בלי אשר אשאל למספר שנותיו, גם הוא תלה לפתח שעריו את השלט „עתיק". הננו עוברים דרך Resine הנשקפת כולה כענב חכלילי ברוב כרמיה, עוד כשלשים או כארבעים בתי קיץ, היכלות קטנים למעון הרוזנים, היוצאים משאון קריה ללון באחד הכפרים, כולם נחפים בירקרק חרוץ, וכמעט לא יראו מרוב העצים הסבוכים והמתלכדים יחד על כל סביבותיהם; הננו עוברים דרך Torre del Creco ודרך Torre dell Anunziata, עיר־מצער קטנה אשר לא תאר ולא הדר לה, בנויה לרגלי הַזְּוּב המתנשא בגאון מוראו על יד שעריה, קורע בגאותו שחקים ועוטה בראשו ענני עשן כמעיל אפר. המקום אשר עליו אנו נוסעים עתה כולו כתף רוכסי הרים רמים ומוצקים. פה במורד מקום הארח והמסלול למרכבת הקיטור עוד נמצא על כל

להם הדרך. ידענו את נפש המנהלים האלה, כי אמנם רגליהם קלות כרגלי האילה, אך דעתם קצרה וקלה גם היא, ולשונם אף היא תמהר לבטא את הדברים אשר אותם יבטאו פעמים רבות, והאיש אשר יחפץ לחקור ולתור באמת, לא באלה יבחר, ולא מפי מורים כאלה יחיה. גם בספר המסע כל־בו, בספר הבאֶדעקער, לא שמנו עין, כי גם הוא יעשה אותותיו אותות בדים, לעצור את הנוסע על יד כל היכל וכל מצבה אשר בפתח עינים, להראותו חזות הכל ברגעי מספר, ולדוש בערוגה שהכל דשים בה, בלי תת את הנוסע להתבונן ולהתהלך בהלך־נפש אל אשר תשאהו רוחו. גם לשוא יבקש הדורש בספרים כאלה, לדעת איה מקום קבר האברבנאל, כי לא ידע הבאֶדעקער את האברבנאל ואת קברו, וספר מאיר־נתיב לאיש עברי, להורותו איה ימצא את הדברים היקרים לנפשו — אין עוד בספרתו.

אמנם גבר עמיתי הוא איש אשר ידע את כל שבילי איטליא, את מוצאיה ואת מובאיה, והוא כבר הצטיד מאז בכל דבר חכמה ותושיה אשר בארץ, וידע כי קבר האברבנאל הוא בחצר קברות ישן נושן, ומקום חצר הקברות הוא קרוב אל בית הנתיבות אשר למסלת הבר׳ל, ויהי הנקל לנו לבקש את אחד מבני העדה להראותנו את המסלה, אך נפשנו אִותה לדעת, אם גם בלי עזר מנהל ומורה נמצא דרכנו, ואם ידע בן עם הארץ איה חצר־מות הנושן אשר ליהודים. הנה נושא התלגרמות עובר לפנינו, ורעי אֶלשקי, טוב טעם והתוליו כחצים שנונים, אמר אלי בחמדת לצון: הבה נשאל את פי הרץ הממהר הזה, הלא הוא נושא התלגרמות, ויש גם אשר ישא תלגרמות אל שוכני עפר אשר בחצר הקברות הנושן! אך לבי לא היה עוד לנעימות לצון ולדברי חדודים, נפשי מלאה חרדת אלהים ורוח עצבים לבשני, וכמו נבא לי לבי כי בקרבת מקום נעלה ונשגב עומדות רגלי. הוספנו לשאול את אחד העוברים, והוא הראנו את מקום מעלה הקברים.

והמקום הוא, כאשר אמרתי, על יד מסלת הברזל לבוא בית הנתיבות, כר נרחב ומרובע. מפאת מזרח עצי ערמונים ואלה ואלון גבוהים ועתיקים, משם והלאה עצי תות וזרגוני גפנים שפלי קומה ועבותים וקלועים ומסובכים יחד, ודליותיהם תחברנה אותם, ובפנה אחת גן עצים יפי ענף וחרש מצל גבהי קומה, ומירכתים ימה בתים אשר לחברת בעלי מסלת הברזל, וגומץ ארוך ישתרע והבדיל בין המקום הזה ובין הרחוב אשר לצדו. ונרד בחולית הבור, ונעל ותעמדנה רגלינו על חצר הקברות, והמקום ריק, אין כל, אין גלים נצים, אין עיים ומשואות, האדמה מכוסה עשב, אך במקום התיכון אבן גדולה ורמה בלי

ואולם אך כפשע בין נאות עדנים וצלמון נשף, כי לקצה החלקה הזאת יהפך החזיון, ונסב משם הנתיב אשר בו נעבור, וחלפה תפארת הצמחים וחשכה לבנת נגה ונעלם מעינינו תכריך צבעים רקמה, וקדר עלינו היום, כמו בתעלה חפורה במעבה האדמה, ועברנו בין שערי חומות ומסגר רגבים, מצוקי סלע חשופים ערומים מזה ומזה, שבבים ונפץ צורים, ובהביטנו בעין בחונה אל שרידי חרבות אלה, אל עיי קדומים, שארית בנינים עתיקים. קירות נהרסים ועמודים נתוצים, אז נכיר כרגע, כי פה היתה חמדת היכל, מפעל יד חושב ומעשה ידי חכם חרשים, חותם תבנית ופתוחי מצבה. פה היה מבוא שערים לעיר ההוללה ודרך פה יעברו גם כיום הזה הולכי נתיבות לבקר את הקריה הקדמוניה.

הנה פאמפעא!

טז.

על קבר דון יצחק אברבנאל בפאדוא.

פרק אחד ממסעי מאיטליא.

השמש הפיצה את קוי אורה האחרונים ותכס בזהב קרניה את ראשי הטירות, את שיא המצבות ואת תאות גבעות חמד אשר בקרבת העיר, העוטרות אותה כמזח סביב, וכמו יבערו מנגה לפידי ההרסה. השמים לבשו ספיר וארגמן, היום היה יום צח, מלא יפעת הוד ונגהות חמד, ולפנות ערב עוד נוסף חן ונעם, ותהי שלות השקט מסביב. מנוחה שאננה שפוכה על שפיים, וגם קול המון העיר ותשואות קריה כמו נחבא, לבלתי הפריע את מנוחת היקום. אז זכרתי, כי אחרי כל המראות אשר ראיתי בפאדוא, עוד לי להתבונן ולראות מקום אחד, אשר אליו תערוג נפשי מאז. המקום הזה הוא קבר איש המופת המעוז לעמו ועטרת תפארת מולדתו, דון יצחק אברבנאל! ואכונן את פעמי, אני והברי ההולך עמי, לשוט לבקש את גל העפר, אשר בו נטמנה חמדת ישראל, ואנחנו לא היינו כנוסעים, אשר ישכדו את בני לויתם בבכף, להורות

אינני רואה עוד את דמות תבנית האדם הגדול מאחיו, אך הנני רואה המונים המונים בעמק החרוץ וקדרות אֵבל מסביב, כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה, אבלו נאות הרועים, סערת ה׳ חימה יצאה ושוד משדי בא על גלות ירושלים אשר בספרד, השלום והאושר נהפכו כקשת רמיה, והאזרחים השאננים היו לזעוה לחרפה, למשל לשנינה ולקללה, למשסה ולחרם, להרוג ולאבד, ובת יהודה תיליל, תזעק בנהי בכי תמרורים, תתפלש בעפר, וחרב היונה, חרב הוחדה גם מורטה עוברת על ראשה כסער ביום סופה, כי מאסו בה הספרדים, וילכו בתהו אחרי המתעים אותם, מחליקי לשון ומחטיאי אדם, אשר נתנו להם את כוס התרעלה, את משטמת הזדון ואת קנאת הדת, וישתו ויתגעשו ויתהוללו, ותלך בת יהודה בגולה, בזויה, נרדפה על צואר, ביגון ותלאה, בצרות ובתמרורים. נורא המראה!

ומגיא החזיון הזה עולה לפני עיני עוד הפעם תבנית האיש, וכמו מבין עבי שחקים השקיף השחר באור יקרות, והנני רואה בתבנית, והיא כדמות פנ הראשון, ותבנית אחת היא, אך עוד נורא ונעלה הודה מבתחלה. משכמו ומעלה גבוה ממחנה הגולה יתנשא לפני עיני איש המופת, בהדר אבלו ובמורא גאונו. המלך רצה את האיש, ובעת אשר כל עמו ומולדתו כמוץ יסוערו מגרן וכעשן מארובה, אליו לא נגעה הרעה, אל רום נפשו לא העפילה המשטמה לעלות, וגם את אבק נעליו לא השיגה, כי גדול האיש וכבודו וגאון עזו על פני כל העם, זדים לא קמו עליו ועדת עריצים לא בקשו נפשו, אך הנה עזב ככפיר סכו, לא חלל בריתו ומוצא שפתיו לא שנה, ויתן את המוטה על צואריו ויקח כלי גולה וירד גם הוא כעצב נבזה נפוץ, לא שם בית עכביש מבטחו ולא בקש שלום לו, אך נפשו בקרב עמו תתלונן ובתוך עדת הגולים יתהלך, עליו עברו תהפוכות הגלות ובעותיה ותלאותיה.

ועל גל העפר כמו חפת רקמתים מרחפת ממעלה, סוכת שלום, ואתבונן עוד הפעם וארא בתי מדרש ושר מדינה זה כנשיא אלהים בתוכם. ירושלים אשר בספרד עיים היתה, אך חכמת ישראל אשר בספרד לא מתה, ובהיכל החכמה יכהן איש התהלה פאר, שוכן את דכא, ומורה דעה ומוסר־השכל לאחיו והראה פעלו והדרו על בניהם; תנחומי אל ישעשעו נפשו גם כאשר הוטל אל ארץ אחרת. הרכוש נחמס, סגולות עדי ושכיות החמדה היו לשלל, הבתים נהרסו, כמו הרים נפלו עליהם וגבעות כסום; אימים ומלאכי קרץ, שבי ונחושתים, פרעות עם ומשואות נצח, אך — הוד הנפש לא הועם, הנצח וההוד אשר להוד כביר לא חלפו, התורה עלתה כפורחת, והחלש אמר גבור אני ברוח, והנה איש

מקלעות כרובים ופטורי ציצים, אבן אשר יסודה רחב, ופיה הולך וצר למעלה, אבן זכרון היא לבית ישראל, אבן אחת, מצבה אחת, בודדת במועדיה בתוך מקום ריק, כתומר מקשה, כסלע בלב ים.

ואקרב אל האבן הזאת ועצמותי רחפו. זה הוא קבר דון יצחק אברבנאל! זה הוא מסגר־רגבים יקר לנפש ישראל מכל ארמנות פאדוא גם יחד! התוכל לשוני למצוא מלים לתאר את המון רגשותי בעמדי על יד האבן הזאת? התוכל שפת אדם להביע את אלפי הרעיונות והזכרונות אשר יעורר גוש־עפר זה? הוי, מה רבו המצבות, הפסילים, האולמים, העמודים וכיון הצלמים אשר יראה הנוסע בארץ איטליא, מה רבו אבני הזכרון ושרידי קדומים אשר עליהם ידרוך הדורך על במתי ארץ זו! הן גן עדן ומדבר שממה פה נפגשו, שכיות פלא ושממות קדומים פה נשקו, גם את היכלי הקסרים גם את בתי מרחצם ירמוס הנוסע ואת השלטים אשר על חומותים ימשש בידיו; על כל עבר ועל כל פנה מצבות נהדרות, חסן תלפיות ופאר תבנית, והאבן הזאת מה היא, אך אבן מחצב, גם לא שיש, גם לא חלמיש צור בקשה לה עדת פאדוא לשים אות כי בקרבה קדוש ישראל, ולא שמה על לב, כי עוד שנות מספר ושבבים תהיה האבן הזאת, וחלקת קרקע הקדש תרמס ברגל ופרצו גדרה וארוה כל עוברי דרך —, ובכל זאת הנני עומד נפעם ונדהם, נכנע ונבהל למראה המצבה.

דומיה ושקט מסביב. הנני עומד, והורות יעברו, יחלפו לפני. מגוש העפר הזה עולה תבנית איש, והתבנית תלך הלך וגדול, כארז בלבנון תשגה, עד לב השמים תגיע, ואני הולך הלך וקטן, קודר שחותי, כמו עש זוחל הייתי בעיני. הנה הוא עומד לפני בגאון הדרו, רם עד מרומי ערבות, הנה אני רואה את האיש גדל העצה ורב העליליה אשר עיניו פקוחות על דברי ממלכות, איש אשר כל סתום לא עממוהו, איש גדול בענקים, אשר כרוב גדלו לא גבה לבו בחילו, שש לעשות צדק ואוהב כל האדם. הנה ארח צדיק זה כאור נגה, בבית המלכות איתן מושבו, עליון שם מעונו, ובת יהודה עודנה יושבת בשלות נחת בארץ ספרד בטרם יצען אהלה, ותאכל מפריה ותשבע מטובה משד משמני ארץ. ויהי האיש הזה כטל לישראל ויך שרשיו כלבנון, כי פעלו והדרו נראו מסביב, ושאר רוחו ויתרון הכשר דעתו לגאון שמוהו, ויהי אדני למשגב לו, ויתן חנו בעיני מלכים ושרים, ותהי בת יהודה שתולה בגאון שלות השקט בארץ ספרד, ותעד נזמה וחליתה בכתם פז כלולותיה.

הנני עומד על יד המצבה — והחזיון הפך עלי את ציריו, ויורידני מבמת התקוה לעמק העצבים. שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם, צלמון נשף מסביב.

טלטולים רבים הנידוהו
ובימי תקפו אב היה לנדכאים
בימי נדודו מחצרי המלכות
היתה תורתו שעשועיו
ויחבר חבוריו המרובים
זכותו יגן בעדנו
ק"ק פאדובה הציב חשוון התרנ"ג •

הכתב הזה לא הרגיע את רוחי, אך מי מן העומדים על רגבי עפרות אלה ישים לב אל הכתב אשר על מצבת האברבנאל? לוא השכילו בני פאדואה, אזי לא כתבו דבר על המצבה בלתי אם את שם הנקבר אברבנאל (כן השכילו מאד לכתוב על קבר מצבת שד"ל אך את שמו ש ד "ל באותיות גדולות וחקוקות עמוק עמוק), אך הם חפצו להודיע לדור, מי ומה היה אברבנאל, ויכתבו את אשר כתבו. ומשלשת צדי האבן עוד כתבו גם בשפת איטליא, על הצד האחד:

Saggio consigliere e ministro fido
Lui prostarono
Alfonso V di Portogallo
Ferdinando di Castiglio
ed
Isabella d'Aragona
Poi i Napoli
Ferdinando I ed Alfonso II
Patria onori fortuna
Alla fede a vita
Sacrifico
Nell' esiglio ancora
Servende il paese natio
Negoziatore fortunato
Fra il realme di Portogallo
è le Republica di Venezia.

(יועץ חכם ופקיד נאמן, עבד עבודתו וישרת לפני אלפונס החמישי מלך פורטוגאל, לפני פערדינאנד מקאסטיליא ואיזאבעלא מאראגוניא, ואחרי כן לפני פערדינאנד הראשון ואלפונסו השני מ. של ניאפול, ויקדש מאדו לכבוד ארץ

המופת כותב רובי תורתו, ואמיץ לב בגבורים, תם וטהר רוח, מתגבר על פחד פתאם ושואת רשעים, מתאושש מתלאותיו, מחבש לכל עצבותיו, וימצא נחמה ומרגעה בהגיוניו, באמונתו, ויהי אלהים מעוזו, ובקרב עדת הגולים על שַׁמּוֹת תהו, עוד יפרח צדיק זה כתמר, עוד ינוה בהדר גאון, בעטרת תפארת שיבה, עוד יורה, ינחם, ישפוך את רוחו על כל בשר, שאנן ורענן אחרי כל תלאותיו ונדודיו עוד יתן כחו והגיוניו בארחות מוסר ותוכחות חיים לעמו, עוד יצמיח קרן לבית ישראל, ונתיבו נתיב אַל־מות.

עתה לעפר ישכב האיש. פה מצא יצוע מרגעה. היוכל קמץ העפר הזה להכיל אהבה רחבה מרחבי תבל, אמונה חזקה מצור? האמנם הגיונות אשר עד כסא יה הגיעו פה המה חבושים וארוזים, קמוטים וחנוטים יחד, טמונים ושפונים — לא אאמין, אבל עדה המצבה ועדה המסרת אשר בפי כל אחינו יושבי המקום הזה ויושבי הערים הקרובות, כי פה נטמן לבוש החמר של דון יצחק אברבנאל.

הנני מתהלך תפוש ברוב שרעפי מסביב לגל עצמות זה, ורוחי יארוג, ירקום רקמת זהר, חלומות נעורי יתעוררו, יהמו, ירעשו, יסערו מורשי לב. הזה הוא האברבנאל, אשר מימי עלומי הקימותי לו מקדש בקרב הגיוני עלומי, מקדש מלא חזון ושירה? הזה הוא האברבנאל, אשר אבי מורי כבר שתל בידים אמונות על תלמי לבי הרך את זכרונותיו ואת קורות ימי חייו, בידעו את כל ספריו בעל פה, ובהגידו בענות תומתו, כי בעולם שכלו טוב, עתיד הוא להתאבק בעפר רגלי מורהו זה? הזה הוא האברבנאל אשר אל גאון עוזו, אל הוד גדלו ואל מפלאות תכונות דרכו נשאתי את רוחי ואת לבי תמיד? חלומות נעורי יתעוררו, יהמו, ירעשו, יפכו, יזולו רסיסי בת עין, ובעד דמעות הנני קורא את הכתב שעל גבי המצבה:

„דון יצחק אברבנאל

נולד בלישבונה שנת הקצ״ז

מת בויניציאה ופה הובל לקברות בש׳ הרס״ט

יועץ ומשרת

לפני מלכי פורטוגאל וספרד

אחרי הגירוש הנורא

מצא חן וחסד לפני מלך נאפולי

ואף שררת ויניציאה

בשירות של בטחון כבדתו

בש׳ 1437; מת בויניציא בש׳ 1508, לזכרון לדורות הבאים, הקימה עדת ישראל בפאדוא את האבן הזאת).

צללי ערב פרשו את מעטיהם מסביב, ורוח צחה חרישית תסלסל את עלי העצים ותרעישם, ואני לא אוכל עוד למוש מן המצבה. הנני קורא לאור הנר, ואשוב ואקרא את הכתב אשר על המצבה. עברית על העבר האחד, ואיטאלקית משלשה עברים. את הכתוב עברית הלא קראתם, והאיטאלקית היא צחה וברורה, והוא גם קצרה ונמרצה, כחק לכתב קצר הדלתות שעל גבי מצבות זכרון. ידעו צדיקי פאדוא את נפש בהמתם, כי רוב היהודים לא ידעו ולא יבינו את הכתב העברי שעל גבי המצבה, לא ידעו את האברבנאל, ותהי להם חזות כולו כדברי הספר החתום, ורובי תורותיו אשר כתב כמו זר נחשבו להם, על כן כתבו למו באר היטב בשפת הארץ, מי היה דון יצחק אברבנאל.

ועוד הפעם יתעוררו בקרבי רעיוני תוגה. איה נחצב קברך, דון יצחק אברבנאל? לא בין אחיך אשר יבינו לרעך, אשר יהגו בספריך, אשר על דרכיהם נגה אורך, אך בין אנשים אשר כמעט שמעו את שמעך. מה הוא אברבנאל לאנשים האלה? האם עוברי בעמק הבכא הזה למעין ישיתוהו, הישימו את ספריו למקור נאמן להגיוניהם ולהליכות חייהם? בעד מי עמלת, נלחמת, סבלת ונשאת, אדם גדול בענקים? איה צאצאיך, תלמידיך מבני ארצך ומבני הארץ הזאת, אשר ישאו את דגלך ביד רמה? איפה אתה פה בשדה ריק, בקרבת בית הנתיבות אשר למסלת הברזל R. A.?

וגבר עמיתי אשר ארח עמי לחברה אומר אלי: ראה ופקוד מצבה זו! אם כבר מצאה עדת ישראל און לה להקים מצבת זכרון לדון יצחק אברבנאל, האם לא השיגה יד עשיריה הנודעים לשם בכל ארץ איטליא להקים מצבת שיש גדולה וחזקה? הן חצר מות עתיק היה במקום הזה, ואחרי מלחמת האוסטריים והאי־טאלקים בראשית המאה הנכחית, נהרסו המצבות, נגדעו במערצה, וממשלת אוסטריא צותה אז להסירן משם, ולא נשאר במקום הזה, כי אם אות וציון ומסרת כי שם ינוח אברבנאל, שם הושב עפרו לאדמתו נגד זקני עמו ונגד כל יקירי העיר אשר לווהו במותו לבית משכן עולם זה. עתה חצר המות הזה הוא לעדת ישראל, אחוזתה היא בנחלה, ובחצר הזה אין כל, בלתי האבן הגדולה אשר הקימו על קבר אברבנאל. הלא יכלו להקים במקום הזה מצבה גדולה, ואם לא מצאה ידם לאסוף את הכסף המתוכן, הן יכלו לקרוא לאחינו אשר מחוץ להביא את תרומת הקדש. ההיה אברבנאל גאון פאדוא, הן הוא היה גאון ישראל. ולכל ישראל יש חלק בקבר הזה ובמצבה הזאת!

מולדתו ונפשו לכבוד דתו, אף הוסיף לעבוד בימי גלותו את עבודת ארץ מולדתו, בהיותו איש הבינים משכיל בכל דרכיו בין מלכות פורטוגאל ובין הרפובליק הויניציאנית).

ועל העבר השני כתוב:

Filosofo filologo
L'alta idea giudaica
Morale sociale
Religioso
Né sacri libri consegnata
Mustro e diffese
Legando ai posteri
Nei molteplici scritti
Un tesoro di sapienza é di fede
E nell' intera esistenza
Esempio del vero israelito

(פלוסוף וחוקר הלשונות, הואיל באר ויסוכך באברתו על רוח היהדות, בדברי המוסר, בעניני החברה, ובדברי האמונה, אשר בספרי הקדש, וַיַשאר ברכה לדורות הבאים, בספריו הרבים, אוצר חכמה ואמונה, ויהי בארחות חייו חותם תבנית יהודי).

ועל העבר השלישי כתוב:

In questo campo funereo
Riposo
L'immortale
Don Isacco Abravanele
Nate a Lisbona 1437.
Decesse a Venezia 1508.
Ricordo alle future generazione
La commissione israelitico di Padova
Questa pietra
Eresse
1892.

(בחצר המות הזה ינוח, בן הנצח, דון יצחק אברבנאל, נולד בלישבונה

ואחד". ימים יעברו, שנים תחלופנה, והנער יגדל והיה לאיש, ודמיונות הנעורים יעברו כענן בקר וכטל משכים-הולך, אך אהבת ארץ הקדם עוד תמלא את לבו ואת נפשו, ובכל עוז יפעם בקרבו החפץ הנמרץ לנסוע לבקר את הארצות ההן המעולפות בהוד נפלא ונעלם. אמנם בעתים האחרונות האלה ילך ויצער גם הקסם הזה, מאז נקרבו אלינו הארצות ההן על ידי נס קפיצת הדרך של מסלות הברזל ואניות הקיטור, עד כי עתה כמעט לא למסע יחשב אם יסע איש לקונסטנטינופול או לקאהירא, כי כעת יקרא למסע כזה ט י ו ל, כמשפט הטיילים אשר יסעו או יתהלכו לשוח, ואין זאת כי אם ט י ס ה (עקסקורסיאָן, אויספלוג) אחת, והכל לפי מנהג המקום, נהרא נהרא ופשטיה: יושבי הארצות הקטנות לא ירחיקו לכת, אך יושבי הארצות הגדולות מתהלכים מהלך ת"ק שנה בימי מספר, ופרח לו יושב ווארשא אָטוואָצקה בימי החפש ויושב לונדון עשה טיסה לקאהירא. אמנם למרות בעלי כנפים אלה ה ט ס י ם מסוף העולם ועד סופו, עוד לא נמחה מעל ארץ הקדם צלמה המיוחד וזיו איקונין וקלסתר-הפנים אשר לה לבדה, ועוד יחזו התרים בארץ מצרים, בארץ ממשלת-פרעה העתיקה, את מפלאות תערובות שארית מעשי עם קדמון כביר ועצום, נבון וחרוץ, חכם ועשיר בימי קדם, בלולה עם פלטת מחמדי הישמעאלים אשר באו אחריהם וישפכו על הארץ הזאת רוח אחרת, רוח הדת המושלמנית כאש לוהטת, מעשים חדשים ומנהגים וחקים חדשים, והותם תכניתם תורת הקוראן ורשפיה רשפי אש מעורי עינים, ועל כל אלה נספחה עתה ההשכלה האירופית ויפיפותו של יפת, עד כי כל איש אירופא יוכל כעת לשבת בקאהירא בבית משתה השכר של גאָרפ ולשתות שכר באיערן כאחד הגיאורים החוטאים אשר חקי הנביא מאפס ותהו נחשבו להם.

ואולם אף כי יש דרכים ויש מסלות-ברזל ואניות קיטור, לא כל איש יוכל למלא את תאות נפשו לרדת מצרימה לגור שם מעט, ובכן הניחו מקום לעורכי שער המצבה בברלין להתגדר בו, ויבואו למלא את החסרון. את חטאי אני מזכיר: תם אני ולא אדע כה ענין שמיטה אצל הר סיני, ואיך נסמכה פרשה של קאהירא אל הפרשה של מערכת דרשת המעשה הברלינית, אך לא באתי לדרוש סמוכין, וחברי הברלינים הרגיעו את רוחי בבארם לי בסברא, כי המחלקה קאהירא לא תחשב לחלק אחד מחלקי המערכה הברלינית כי אם להוספה נספחה עליה, וחרשים-אמנים בני ברלין עשו את תבנית קאהירא זאת, למען הציג במחזה לעיני מבקרי המגרש טרעפטאה (מקום המערכה) חזיון מקאהירא ושאונה והמונה, ואם כן גם זאת היא מערכה ברלינית. יהי כן — אמרתי — הבה נלכה להלאה.

וכאשר שאלתי אוזרי כן את אלופי ומיודעי הרב ד"ר זאמאטו על אדות הדבר הזה, הודה גם הוא ויאנח, כי לא נכון היה הדבר אשר נעשה, אבל עוד יש לתקן את המעות ולמלא את החסרון, ויזרז למזורז ויבקשני להודיע את החסרון הזה ברבים, למען ישמעו וידעו.

רבי הטוב! התחשוב באמת כי זאת היא מצבת דון יצחק אברבנאל? התחשוב באמת כי לעדת פאדוא משפט האחוזה על קבר אברבנאל בארבע־אמות אלה? יש היכל־תהלה, פנתיאון, עברי, והוא כמו ירושלם של מעלה, בנוי ברוח, חרות וחקוק על לוח לב, כמו גן עדן אשר בו צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. ההיכל הזה איננו בזעיר חלקת שדה על יד מסלת הברזל בעיר פאדוא, אך הוא בלב ישראל, בספרותו, בחזיונותיו, ובחמדת היכל זה יש מקום גדול ונשא לדון יצחק אברבנאל!

משוט באירופא.

א.

קאהירא אשר בברלין.

לא אך לנו צאצאי עם קדם נחמד ונעים כל דבר אשר מארץ הקדם מוצאו, אך גם עמי המערב אשר לא הליכות קדם למו, אלה המתפארים בגדל לבב כי הם אך בכחם ובעצם ידם ובכשרון תבונתם צעדו קדימה בארח העולה למעלה למשכיל, גם היהירים האלה המתנשאים ברהבם על כל עם אשר לא שרש בארץ המערב גזעו, גם הם חובבים ומעריצים את ארץ הקדם ומכוונים פניהם כלפי מזרח. קסם החן שפוך מאז על ארץ הקדם לעיני כל עמי המערב מימי נושאי הצלב ועד היום הזה, ועוד טרם יקשיב התלמיד הצעיר בן ארץ המערב ברב־קשב את קורות מפלאות מסעי הצלב, כבר לכד המזרח את לבו בחבלי, כשפים בהדר תפארת ההגדות הנפלאות הנקראות בשם „אלף לילות

אף כי „שאלת מצרים" נודעה לי מאז. האנגלים מושלים במצרים, והמושל היושב על כסאו מקהיל קהלות לנגינה, ושבח אני את בגדי המנגנים האלה יתר מאשר אשבח את נגינותיהם. בגדי השרד אשר להם עשוים תבנית אירופית־מצרית בלולה, והמקהלה נשקפה ביפיה מרחוק, וממקומה לז: תמוש על „המגרש של הכדיב", הוא ראש־הומיות של קאהירא.

והבונה הנבון אשר בנה את קאהירא, הארדיכל וואָהלגעמוטה, לא מלבו הוציא את כל התבנית הזאת. הוא מדד בשעלו את קאהירא וכל בשליש את עפרה ואת בניניה בזרת תכן, וגם השכיל מאד לאסוף פה במקום צר וקטן את דמות תבנית קאהירא, בהציגו מזה אחד ומזה אחד כל מראה נפלא ומצוין ומיוחד במינו, מעט מכל: קצה־רחוב, פנת שער, קבוצת בתים, מראה שוקים, דמות רחובות, תבנית שערים, בתי מסגוד, בארות וחצרות, וכל אלה יתלכדו יחד למראה שלם, לחזות־הכל, לתבנית מתאימה ומאחזת יחד, ויוסף על אלה את הבנינים אשר על רמת תחפנס (מעמפיס), את בניני המצרים העתיקים, את בתי מקדש הקדמונים ואת שיא חוסן הפיראמידות, כי כן גם בקאהירא יתלכדו יצמדו שני המראות האלה: מראה קאהירא כהויתה עתה ומראה שרידי חרבות מצרים העתיקה והיו לתבנית אחת נשגבה ונפלאה, ואת כל אלה יד הארדיכל וואהלגע־מוטה עשתה בקאהירא אשר בברלין, ובפה מלא נוכל לאמר, כי הצליח במלאכתו עד להפליא, וכל אשר בידי אדם לעשות — עשה, אבל יש אשר יהיה הדבר הזה בידי שמים, כי כאשר פרוש על פני קאהירא זאת רקיע כהה וקודר, רקיע צפוני קשור־עבים, והאפיל בטליתו על כל ההוד והזיו והנועם אשר בקאהירא, והיתה כל המלאכה הזאת בעיני האיש הבוחן מראה והיודע טוב־טעם כחזון שוא ומקסם כזב, אך אם אור יקרות נשקף ממרום והרקיע בעין התכלת והשמש תפיץ קרניה כזהב פרוש על פני לבנת הבנינים האלה, או כאשר יהיה הרוח נעים בערב וירח יקר הולך בין גלי תכלת שקטים, אז נשכח רגע, כי בשערי ברלין עומדות רגלינו, והדמיון ישאנו על כנפיו לארץ הקדם. לא זה המקום לתאר את כל הבנינים הבנוים בקאהירא אשר בברלין, אך על פני בנינים אחדים נעבירה אתכם, ותארנו את המחזה כאשר הוא כלו יחד.

בין מקום המערכה הגדולה ובין המהלקה קאהירא תבדיל דרך רצופה אבני חצץ, ולעומתה יחבר אותם גשר כביר של עץ, ועוד טרם נבוא לקאהירא פנימה נתענג מרחוק על החזיון הנאוה. כל איש אשר יבין חין ערך תבנית ומראה וצבע יביט בחמדה על גיא החזיון הזה. מגבוה נשקפים לעינינו שטחי גגות הבתים ועליהם מתנשאות הכפות העגולות ומגדלי בתי המסגוד הגבוהים והדקים, ועל כל אלה תתרומם פיראמידה גבוהה, ולרגליה יער צומח עצי תמרים. זאת היא קאהירא מרחוק.

ובקרבנו אל העיר הזאת ובאנו פנימה דרך השער הנקרא בשם „בב אל פוטו" לאמר: שער הנצחון, בנוי אבני מחצב כבדות, ואותותיו לא ינכר כי הוא תבנית אחד הבנינים מן התקופה אשר לפני מסעי הצלב. פה בקרבת תלפיית השער הזה והמגדלים העגולים הסובבים אותו הגירו המושלמנים לפי חרב את הרוכבים מחיל נאפוליון הראשון, בבואם להקים את הסערה לדממה בעיר המורדת אחרי אשר נרצח הגיניראל דיפוי. אך בקאהירא אשר בברלין אין רוח בין השער הזה ובין יתר חלקי העיר, וגם המגדלים העגולים הנודעים לנו מספרי קורות הצרפתים ומלחמות נאפוליון — מקומם נפקד פה, אך דרך השער נבוא אל המקום התיכון והראשי, הוא טבור העיר, הנקרא בשם „המגרש של הכדיב". פה תנגן מקהלת הנוגנים של הכדיב, בשאלת פי המושל ואמרו הן, כי הוא בכבודו ובעצמו נתן הרמנא לבעלי הרמוניה אלה לנסוע ברלינה ולנגן בשער. נעימה יתירה אין למנגנים האלה, אך הברלינים הטובים אינם מדקדקים כחוט השערה, והם מקבלים באהבה את הנגינות האלה, וישנו וישלשו בגאון כי זאת היא המקהלה של הכדיב, כא״ו נתנה הרשות בזכות הכדיב למנגנים האלה לקרוע את עור התוף אשר באזן השומע. אך גם אנו לא נדקדק עם הצדיקים האלה. הן המנגנים כולם אנשי מצרים, ולא מלאכה קלה היתה לפני המנצח אשר עליהם, איש באֶהמען ושמו ווינצעניך פּאלטים, ללמד את המצרים לנגן לפי חקי ערך הקולות, ולפי מדרגת חכמת הנגינה בארצות הקדם כבשם הזה לא בא עוד. הכדיב המושל כעת במצרים השלים את חק למודיו בבית הספר תרזיאנום אשר בווין, והוא היה מנשא את נפשו בימי עלומיו לעשות חדשות ונצורות בארץ מצרים, ובהיות ידיו אסורות בחבלי אנגליא והוא לא יוכל לעשות דבר בעניני המדינה, בקש מנוס לו לעולם הנגינה, וייסד את המקהלה הראשונה מקהלת נוגנים מצרים על ידי האיש הבאֶהמי אשר הביא עמו מוינן. מספר אנשי המקהלה הזאת כמאה איש וחצים באו ברלינה לשעשע פה את נפשות האשכנזים. וכמקהלה הזאת כן גם יסד הכדיב מקהלה ערבית בעד הרוכבים אשר בחצרו ומקהלה סודאנית בעד צבא ארצו. כל זאת לא ידעתי עד היום,

זו, ומקומה יכירנה בין תבנית הבנינים השונים, להשלים את תמונת הזירה מקום שם הבדוים (הבעדואינים) מראים את שעשועי הרכב לא בכשרון גדול, כי אם בשאון גדול. גם נפגוש את הבדוים האלה עומדים על שלבי הפיראמידה, וגם שם הם עומדים לא לצרכם ולא להנאתם, כי אם לשכלל את התמונה, הכל כאשר לכל „כמו שנדפס באמשטרדם", כמראה אשר יראה הנוסע בגיזאֶה הקרובה לקאהירא, ועוד מדה יתרה להגדיל את דמיון השקר הזה לאמת, בעלות כל איש על שלבי הפיראמידה, והקיפוהו „בני המדבר הגאיונים" האלה כדבורים, ודרשו בחזקה „באקשיש" — לא כמצות אנשים מלומדה, אך באמת ובתמים ובכויה גדולה. הפיראמידה הזאת היא עשויה ברזל במלאכה נפלאה, ובכסא עולה ויורד ע"י תנופה נוכל לעלות על ראשה, ומשם נשקפה לעינינו קאהירא כולה, וגם פרושים כספר כל יתר חלקי המערכה. כן גם נוכל לבקר את קברות המלכים בבואנו לתוך הפיראמידה דרך לשכה צרה כחק וכמשפט, ובלשכות ההן נראה חנוטים באמת (הסחורה הזאת זלה עתה!). אך לא נאמין לדברי השוער אשר נשבע לנו ב„זקן הנביא", כי החנוטים האלה הם המלך חופו ואשתו. עוד זאת חסרנו — כן אמרנו בלבנו — כי גם גופות המלך חופו ואשתו תובלנה לשערי המערכה הברלינית.

ברדתנו מהפיראמידה (ארבעת אלפים שנה נשקפות אליכם מן המקום הזה — קרא נאפוליון הראשון אל אנשי חילו, ומן הפיראמידה הזאת נשקפים חמשה ירחים) נבוא אל נאות חפי הנילוס. מאחורי יער עצי התמרים נראה כפר מושב הפלחים; ילדים מגואלים ונאלחים משעשעים עם עזים, ועופות צפים על פני נחלים שקטים, ושור הבר מניע את גלגל המשאב, וגם פה עומד אחד מבני בניו של פרעה ודורש מאתנו באקשיש. ועל החול הצהוב אשר לקצה יער התמרים גמלים רובצים, וממולם עומדים חמורים קטנים לרכוב עליהם, והמחמרים נערים קטנים נושאים מעילי תכלת קצרים ורגליהם יחפות ופניהם כפני נערי הרצענים אשר בברלין (מי יודע!) עושים את מעשי שעשועיהם בהמולה רבה ודורשים באקשיש גם הם. ובלכתנו משם והלאה ובאנו אל מקדש עתיק ונאוה מקום שם תבניות המלך סיטוס הראשון, ובאכסדרה אשר לפני המקדש הזה מצא קן לו אחד מבתי הדפוס הברלינים, כי כמו במחלקה הנקראה בשם „ברלין-ישנה" כן גם במחלקה קאהירא מב"ע אחד נדפס ויוצא לאור. וממקדש סיטוס והלאה מתנשא בשיא גבהו מקדש הורוס מעדפו עם עמודיו הכבדים, וביניהם השער הראשי כמו נלחץ במלקחים, ולפני המקדש תבנית מודעינו הורמבי ורעמסס השני, וכיפי תבנית המקדש הזה מחוץ כן גם יפיו הנפלא מבית, מקום שם

ב.

מלבד השער הגדול דרך בו יבוא העם פנימה הוצגו פה עוד שני שערים יפים משערי קאהירא. בקצה הסוקאריה, הוא השוק של מסחר הצוקר, יתנשא השער הישן „עם סובלה", ולפני השער הזה נשקפים ראשי מגדלי „בית המסגוד האדום". גם דרך שער שלישי, והוא נקרא בשם על־אזר יצא העם מן השוק של מסחר הצוקר הקטן והצר מהכיל את כל ההמון אל הזירה (ארענא) הגדולה. תאר והדר אין לבנין הזה, אך יש שם מעט עקבות ראשית חכמת הערביים במלאכת החטוב והתאור, והבנין הזה היה לפנים מבוא ושער אל בית מדרש המדעים המושלמני.

בקאהירא אשר במצרים יש ארבע מאות בתי מסגוד (כי המושלמנים מרבים לסגוד), אך קאהירא אשר בברלין יוצאת ידי חובתה בבתי מסגוד אחדים, והגדול ביניהם הוא בית המסגוד האדום הנזכר למעלה, ואותו יוכל כל איש לראות לא אך מחוץ, כי גם מבית, למען הכיר מה תבנית בית־תפלה של מושלמנים בתכונתו המיוחדת לו. פה נראה את הגזרה והבניה לפי טעם הערביים בהוד יפיה, הקירות מכוסים במקראות מספר הקוראן ועל הטפחות תלויות ביצי בנות היענה ומעשי צעצועים נהדרים ורבי הצבעים, ועל קרקע האכסדרה הגדולה פרושות יריעות כבדות ובין האכסדרה ולשכת הקברים מקום שם אפלה רובצת יש שבכה מבדלת, והבנים הכחשים — כל איש אשר לא יאמין בנביא — לא יוכלו לדרוך גם על היריעות בלתי אם ישימו סנדלי תבן ברגליהם, ואך אז יקרבו אל השבכה להביט אל לשכת הקברים — לבלתי ראות שם דבר.

וגם דבר הבארות יקר מאד בארץ הקדם, לכן הוצגו גם פה כמה בארות עם הבתים אשר בקרבתן, והגדולה בהן היא הבאר „קיחיא" של שוק הנפחים, ותבנית הבאר והבית העומד אצלה כתבנית כל בארות ארצות הקדם, אך מלאכת הפתוחים והעמודים היא יפה מאד, ומראה השבכה המוזהבת על פני השיש הלבן והאיצטבא של עץ על פני גג הבאר, מקום שם ערוך בית־ספר לנערים, ישכללו את תפארת התמונה הזאת.

ומבניני המצרים העתיקים נטע וואהלגעמוטה שלשה בקאהירא אשר בטרעפטאָה, והם: הפיראמידה של העאָפס ושני בתי מקדש עתיקים. אמנם זאת הפיראמידה של חעאָפס היא כננס לגבי הענק אשר בקרבת קאהירא במצרים, ולוא ראה אחד ממלכי פרעה את הפיראמידה הזאת אזי חשב אותה לכפים מעין לתהוב בין השינים, אך באפס גדולה ממנה נוכל לצאת ידי חובתנו גם בבז״ת

קאהירא הומיה ומלאה תשואות, המונים המונים מתרוצצים ברחובותיה וכוננים צעדיהם אל אשר תשאם רוחם, והמחמרים עוברים בין ההמון בשאון צעקתם, ועל כל צעד שמלות צבועות ובגדים שונים והבדוים הגאיונים עוברים ברום עינים ובצעדי גאוה, והפקידים המצרים מזהירים בבגדיהם המרוקמים על ידי פקידי הפרוסים, והכושים והערביים והפלחים, בעלי צבעים שונים, מלבנת הפנים אשר לאשה הברלינית עד שחרות העורב של הכושי הסודאני, כל צבע ומראה וקול בלולים ומתערבים יחד, והשאון ילך הלוך וחזק כקול מים אדירים וכמשברי ים ביום סופה, ובתוך ההמון תעבור פתאם להקת ערביים, והשיכים רוכבים על סוסיהם הקטנים והקלים, ואחריהם הנשים המעולפות בצעיף יושבות על הגמלים, ומקהלות הנוגנים הערביים ישמיעו את מנגינותיהם המעציבות כנגון הסליחות, ועוד הפעם ירוצו הנערים עם חמוריהם הקטנים, וככל אשר יאחרו בנשף כן ימהרו לרוץ, והיו כל אלה לחזון אחד, למהומה אחת, למהומה נעימה אשר תמסוך רוח שכרון בכל איש לעור את עיניו ולהשגותו לשכוח את מקומו, ומה נפלא אז מראה פני אנשי הערים הקטנות הבאים ברלינה, והם לא הסכינו בגדולות ובנפלאות כאלה, אז יפיקו פניהם תמהון ומבוכה גם יחד, נבהלים ונפעמים יעמדו על מקומם והביטו אל כל עבר, והבדוים והמחמרים והשיכים והנשים המעולפות יהדפום בצד ובכתף וקלעום כבתוך כף הקלע, והם מקבלים באהבה גם את המדחפות האלה, ויש אשר יקצפו ויריבו עם המצרים והערביים, ופטפטו להם את הזרגון-של-גדופים הברליני, ואלה ישיבו להם את חרפתם אל חיקם ערבית וגיפטית, יגעשו, ירעשו, ירעימו בקול גאונם, אך רגע הם באפם וכעבור סופה והנה רוח צח מלא חן ונעם יעבור עליהם, ואני התבוננתי אל פני האנשים האלה ואחקור מעט את מבטאם—, הוי מי יודע כמה ילידי ברדי-טשוב איכא בשוקא של הכדיב...

ואם יגעת, הקורא, בעמלך ותחפץ לנוח מעט, הרי שלחן ערוך, הרי שכר והכל מתוקן לסעודה! קאהירא אשר בברלין דאגה יתר לחוש הטעם של מבקריה מאשר לכל יתר החושים, כל דכפין ייתי וייכול, כל דצריך ייתי ויִשתי (בעד כסף מלא), על כל שעל בתי משתה, וגם האבטומאטים, אלה הגלמים של חברת קוויזיזאנא, הנפוצים מאד על פני ברלין, משמשים גם במקום הזה ומוזגים את הכוס ונותנים מעדנים וממתקים. אך המהדרים הרוצים לקיים מצ"ת קאהירא עם כל פרטיה ודקדוקיה יבואו אל בית הקופי הערבי, ושתו שם את המוקא — שחור כלילה, רותח כשאול ומתוק כאהבה — אשר תמזוג פאטימה העבה. גם בית תיאטרון מזרחי אתה מוצא שם, ועל הבמה יוצגו כל מסתרי ההרמון

ארבעה ועשרים עמודים ואתיקים עשוים תבנית תמרים, ובמקדש הזה אוצר כל כלי חמדה, קבוצות חפצים שונים מוצגים לראי, אספת כלי הנשק של הכדיב עם חרב גאות מחמד־עלי משובצה אלפי אבני שהם ויהלום, וקני רובה נהדרים ומקטרות יפות ויקרות עם משביות אבני חפץ, וכל האוצרות האלה שאולים הם מאת הכדיב, וברצונו וברשיונו הובאו ברלינה אל המחלקה קאהירא. אמנם אלה הם אך מראות הוד לאחוז את העינים, ויתרון מהם לקבוצות הכלים והדברים הנוגעים אל בתי החנוך במצרים, אל בית הספר לחרשת מעשה ומלאכת מחשבת, אל בית מלאכת הצוקר של הכדיב, אל בית־הרצים של מצרים, וגם כל פרי הארץ. ובעזרה השניה יש אספת תמונות נוגעות אל ארץ הקדם, ומוצאן מברלין, מוויען וממינכען, וגם יש ביניהן תמונות מעשי ידי ציירים אנגלים וקאהיראים. הננו עוזבים את המקדש הזה ונצא החוצה והתענגנו גם אל המראה אשר מחוץ, ומדי עברנו נבקר את תבנית קברי הכליפים, וגם נמצא שבילים מעוקלים אחדים דרך רחובות קטנות ופנות נפתלות ובאנו אל חצר ערבי צבוע בכל מיני צבעים, ודרך השבכה נביט שם אל תוך ההרמון בית הנשים, ובמבוא עומד הסרים לשים מעצור לנו לבל נלך להלאה, וגם בעד זה דורש האיש הטוב באקשיש. —

אמנם יפה ונעים מכל הוא להתהלך בשוקים לפני החנויות והעמודים מקומות ממכר כל הבל נוצץ וכל דבר חפץ ותועלת, שעשוע וכלי חמדה. פה נראה את היריעות הנפלאות מלאכת ארצות הקדם אשר אין ערוך לתפארת צבעיהן, פה נמצא את שמן־השושנים האהוב, את הכלים העשוים מן הרקק האדום והשחור של הנילוס, את רקמת המשי הנהדר מברוסא, את מלאכת החטוב הדק מדמשק, ואת כל בעלי האומניות הערביים: את הרצענים ואת המשקדים ואת קולעי הסלים בעשיתם את מלאכתם, ואת סנדלי עור הסאפיאן האדום המרוקמים והמצוירים, ושביות חמדה מעשה קנה ואגמון ומלאכת ארגמן ורקמה, וסביבותיהם ערוגות הבשם ועצים מסובבים ומתלכדים יחד, ומשם והלאה שמלות ומחלצות ועדי עדיים, וכלים ספוגים בארז ומשוחים בשׁשר, וברק נגהם מתרוצץ ומשעשע לנגה השמש, ואלמוגים ופנינים מפיצים זהר נעים. אין חסר פה דבר, גם השוט העשוי מעורו של סוס הנילוס, גם הפפירוסין הנעימות הנעשות לעינינו המקוטרות מור וראשי בשמים והמשגות כל מעלה־עשן להאמין כי אמנם כגן עדן מצרים לפניו, ושכח כי דרך שער הנצחון יצא העם לרחוב קאֶפֶּעניקע. וביתר עז יחזק השגיון הזה לעת ערב, בעת אשר בפתחי שערים איש את רעהו ידחקון, והמון העם כשאון מים כבירים הנגרשים אל החוף והנסוגים אחור בהמון דכים, ישאפו ירוצו רצוא ושוב, דמות עם רב, מוכרים וקונים.

אין ערוך לה בכל תפארת המערכה הנהדרה. אל נאות אכרי ישראל, אל נוה שלום ומשכנות מבטחים ישאנו רוחנו, ואך הבל ושוא יהמיון כל החורשים מזמות לשים רוח בין הדבקים ולנפץ את ישראל לרסיסים, לאמר זה חובב את ציון וזה איננו חובב, ומדדו באמת המדה את רגשי הלבבות, והיו לתוכני רוחות, וכל שוחר אמת הלא ידע, כי גם אם יש לפעמים ריב לשון על שמות ועל מלים ופתגמים, אך מהומה היא, כי לא יבין איש שפת רעהו, או יש אשר יבדלו האנשים ברגשי לבם, אלה ישאפו ירוצו יתהוללו בסערת רגש ובשצף קצף, ואלה יתהלכו לאט בנעם ובנחת, ושקלו כל אמר וכל מפעל בפלס התבונה, ואולם הלא מישרים יאהב את ציון כל איש אשר רוח ישראל מפעם בקרבו, ואם יאמר לאיש ישראל: הנה אחיך עובדים בכל מאמצי כחם, קוצרים, בוצרים ויוגבים, גם אכרים גם פועלים ועושים במלאכה, האכרים על חלקת שדמותם והחרשים על האבנים, ותלמי אדמת ארץ אבותינו העתיקה ירעיפו דשן מעבודת ידי ישראל — לב מי לא יעלוז לשמועה הזאת? ואם לשמועה ישיש כל לב, מה גם למראה עינים, כי הנה ערכו לנו פה בברלין מחזה כליל־יופי, וזאת היא הפעם הראשונה אשר הוצגה עבודת ישראל בארץ אבותיו שער אלי קרת באחת הערים הגדולות באירופא, וזה הוא לקח טוב ונעים, כי טוב מראה עינים מהלך נפש.

רחובות קאהירא אשר בברלין הומות מאדם רב, בני קריה ובאי מועד מערים אחרות ירוצון ישוקון, ואנחנו פונים הצדה לדרוש לשלום ציון, ובבואנו האהלה ועברה עלינו רוח מלאה חן ונעם, כמו באנו אל נוה שלום ומשכנות מבטחים אשר לנו, כמו באנו אל הדר הורתנו! קאהירא לבשה מחלצות ותעד עדיה, אך ציון לא נשקפה פה בהודה והדרה, כי אם בתומת ענוה, ומה זך וישר פעלה ומה רב פריה ומה נעים יבולה! למקום הזה נאוה כבוד ביתר שאת מכל המקומות אשר בשערי המערכה הגדולה הזאת, כי מה נחזה שם? הכלים והמחמדים האצורים בבית האוצר הזה הם מעשי ידי האשכנזים, וזה מאות בשנים ידיהם עושות תושיה, וחרשת המעשה תצעד קדימה בצעדי און, והסוחרים הגדולים ובעלי חרשת המעשה האבירים והדשנים שתולים בנויהם בעושר ובכבוד ושלום ושקט במכונם, שכרם אתם ופעולתם לפניהם, והמון עושים במלאכה יבצעו כל דבר אשר יזמו החרשים לעשות, וגם הסכן הסכינו בעבודה, והכל נכון וערוך לפניהם. גם בקאהירא הננו רואים חזיונות ופעלים אשר השתרגו ויתלקטו מדור דור, הלוך והתפתח הלוך והתרקם עד היות להם תבניתם בה נראה אותם כעת. כל אשר אנו רואים על שדה טרעפטאָה הוא תבואת עבודת דורות

במחולות מחנים ותנועות מוזרות, ובכל מקום שם נשב תסובבנה אותנו הערביות מוכרות הפרחים, והן טרחניות וסרבנות עוד הרבה יתר מחברותיהן הברליניות, ובעד באקשיש הגון הן מרימות גם את הצעיף הפרוש על פניהן והמכסה — לאָשרן — את כל הפנים זולתי העינים השחורות והנוצצות, ואם ישלם איש את הבאקשיש למען ראות את התמונה המעולפת בצעיף אוי ואבוי לו, כי מראה קמטי הזקנה יעיר בו געל נפש, כי תחת יופי. אל תבהלו ברוחכם להרים את הצעיף!

אך יתרון הוד ותפארת לקאהירא בלילי ימים טובים, בעת אשר היא עוטה אור כשלמה, ונשקפה בחזון חמדתה כהגדה חיה מהגדות „אלף לילות ואחד". באלפי מוקדי מנורות צבועות בצבעים שונים נראה את תלפיות הוד הבנינים, אור החשמל הלבן שפוך על מגרשי קאהירא ועל כל מקראיה, קשתות אש פלדות נטויות מבית מכגוד למשנהו, להבות אש פלדות עולות ממזרקי הנחשת, עליהם יזהיר אור יקרות, ירקרק, אדמדם, והפיראמידה מתנשאת בהדר, נחה ושקטה בתועפות עוזה, ועליה תבנית הבדוים הלבושים לבנים, וכמעט יאמין הרואה, כי יחזה אחד מנשפי חשק אשר בירח הצום ראמאדאן, כי כן הדרת נעם ושלוה חופפת על עיר־הקדם הנטועה פה במלאכת מחשבת. אמנם זה חלום נעים.

ו.

פרי העץ לגאון ולתפארת.

וסכת ציון עשויה בתוך המחלקה קאהירא בין כל שכיות החמדה מזמרת ארצות הקדם, וסביבותיה אהלי המצרים והערביים מסובבים ומתלכדים, אך במה יחשב לנו הון ערב ויריעות דמשק, אטון מצרים ופשתה אשר צמחה על נהר שיחור לעמת היקרות האצורות והצפונות בסכה הזאת! לנו זה הוא נזר כל פאר והמדת תענוגות, חזיון לא יתארהו הציר בשרד, מקום נחמד ופנה יקרה אשר

הלך הרעל ונפוץ על פני כל הארץ, ויבואו כל המקרים הנודעים אחד באחד יגשו, זה בעקב זה, ויחלו ימי הטלטלה והנדודים, ותתעורר רוח ישראל לשוב אל הצור ממנו חצב, וישתרגו ויסתעפו כל הענינים הלוך והסתעף עד אשר נוסדו המושבות ועד אשר נתנו המושבות פרי, ופרי המושבות האלה הוצג בפעם הראשונה בעיר הזאת, ומסביב לאהל הזה כמו בת קול מנהמת כיונה: אתם חשבתם עלינו רעה והאלהים חשבה לטובה. הקבצו נא הנה צוררי ישראל וראיתם, כי השנאה החדשה והזעם העז והדינים הקשים אשר עוררתם עלינו אתם באירופא ואשר המריצונו לנוד, הם היו השרש ממנו צמח הפרי הזה.

אמנם האיש אשר ידע את מחקרי ארץ הצבי ואת מעמד בני המושבות ויכונן לחקר מעשיהם ומלאכתם ועבודתם לא יראה פה חדשות ונצורות, וכבר שמענו מפי אנשים נבהלים ברוחם, כי לא נשא האהל הזה חן וחסד לפניהם, יען מה? יען כי קוו לראות גמלים פורחים באויר. אך האיש אשר ידע מה תכונת המושבות וכמה ימי שני עמדן על תלן ומה רבו המכשולים על דרכן, הוא יודה, כי למקום הזה נאוה כבוד ולעורכי המערכה הזאת תשואות חן חן, כי הם קדשו את השם ברבים, גם שם ישראל גם שם ארץ ישראל, על כן ברוכים יהיו. הננו חיים עתה בתקופת הפרסום, וכל דבר אשר לא יתפרסם ולא יגלה די צרכו, גם אם הוא יקר מחרוץ, בחשך ילך ובחשך שמו יכסה. לבני הדור הזה אין עסק בנסתרות, הם חפצים כי יהיה הכל גלוי ופרוש לפניהם, והנה השכילו נוטעי האהל הזה לקרוא את פעלינו בשערים, וכל החזיון נצב חי לעיני רבבות עם מבקרי שערי המערכה, ואשר ליהודים האשכזים — תקותנו חזקה, כי עורכי המערכה ירכשו נפשות, ישבו שבי בעד חברת „עזרא" להגדיל את מספר חבריה, אחרי כי עתה ראה כל איש ויבחן את פרי מעשי החברה.

הייתי נחפז לדרכי, ואך תעופת-עין קלה שמתי על כל חלקי המערכה, כי עוד בדרך שובי אתבונן אל כל המראות האלה, ואולם גם סקירה אחת דיה לשים לעיני הרואה דמות שפעת פרי ארץ ישראל. אני ראיתי את כל הדברים האלה מכבר; יין ארץ ישראל יש לנו רב ב„כרמל" אשר בווארשא, כלי עץ מארץ ישראל מובאים לארצנו, גם מתבואת הארץ ראיתי זעיר שם זעיר שם בעתים שונות, אך בהקבץ כל אלה יחד דבר על מקומו ועל סדרו במערכה ובפרקים, אז תדלוף העין דמעות גיל ונפש הרואה תגיל בחרדה.

התמונות והלוחות, הרשומות והגליונות מ„מקוה ישראל" מתארים בסדר נכון ונאמן את כל תבנית המושבה של חנוך-נערים לחלקיה לפלגותיה, ואת מדת הגנות והפרדסים ושטחי השדות והעמקים והגדרים והארוות והאסמים ובתי

ותנובת עמל רבבות-עט, אך במקום הזה, באפדן הזה לבדו הננו רואים נטעי נעמנים אשר שגשגו כמעט ביום אחד. פה לא ישבו האכרים שאננים על נחלתם, פה לא מצאו חלקת שדה וכרם ערוכה ושמורה. כערער בערבה היו האנשים בישימון זה במשך השנים הראשונות, וגם אחרי אשר קמו נדיבים וישגבום ישע ויעטרום כצנה רצון ורוח נדיבה וישלחו להם משאת כסף, גם אז עוד לא הונח להם מעצבם ומרגזם, כי על כל שעל היו אלפי חתחתים פרושים על רגליהם. ולכן אם גם כאחד האדם נשקיף נתבונן אל המקום הזה וראינו את הגרעינים הקטנים היקרים לנו ואת היין הנוצץ, גם אז נתעורר לאמר: ברכת ה' עליכם העובדים! אתם הייתם עובדים אובדים, עניים נעזבים מרי נפש, במשוכת חדק עברתם ועל אבני אפל וצלמות התנגפו רגליכם ובעמל ונדודים ועצבת באתם עד הלום, על כן שאו ברכה מאתנו.

כן יהגה לב כל מוקיר עמל-אנוש למראה שכיות האוצר הזה אשר עין רואה תעידהו כי כלו מחמדים, ומה עצמו רגשי לב היהודי הנאמן לעמו בראותו פה את אותות התחיה אשר חיתה ארץ אבותינו ותתעורר מעפרה ותקם משממותה ותסר מעליה את חרפתה, חרפת ערבה יציה, חרפת עצלות ואפלה, ותרם קרנה בכבוד, ועתה זכינו לראות, כי „זאת יונתי תמתי ציון העתיקה" מפליאה לבות עם נאור בתבואות אסמיה ובחמדת פריה! ואם ישאל האיש האשכנזי ידי מי עשו את כל החיל הזה? מי החיה מערמות עפר את אדמת ישראל העתיקה? מי נטע את הכרמים ומי שתל את הזיתים, מי צרף את החמר העכור להוציא ממנו כלי למעשה, מי הצמיח את התירוש ואת היצהר ומי הביא לנו הלום עסים רמונים וממתקים ומגדנות? הן אז ישיבו לו, כי ידי יהודים עשו את כל העבודה הזאת, ידי יהודים אשר את חרפתם הוא שומע כל היום, כי הם רועי רוח ורודפי קדים, לא יצלחו למלאכה כי אם לאכול חיל גוים! האם לא כל רואה חן חן יענה למראה הזה, לאהל הזה, אשר בו כל אבן מקיר תזעק וכל כפים מעץ יענה לאמר: שקר הדבר אשר אתם אומרים: אך רמיה ברוח ישראל ולעבוד לא יצלח, שקר הדבר הזה! הבו לו מקום לעבוד, תנו לו יד ושם, תנו לו פנה אחת בה יתערה כאזרח רענן, ועמל ועבד, גם יציץ ופרח וישב שאנן על נחלתו באין מחריד, ואם בשנות מספר הצליחו העובדים היהודים להצמיח ולהניב את כל פרי הארץ אשר נחזה פה, הלא יש תקוה, כי יש יום וכגן עדן תהיה הארץ אשר אותה יעבדו וישמרו היהודים בעמל כפיהם.

וכמו אצבע אלהים הוא, כי בעיר הזאת נראה המראה הנעלה בפעם הראשונה. פה החל נחש אנטי-שם להפיץ את רעלו, ובצי צפעוני בקעו, ומפה

מן החיים אל המתים.

יום אחד לפני צאתי מברלין יעדתי לבקר את חצר הקברות. בתי הקברות העתיקים משכוני תמיד כבחבלי קסם, ויתרון להם מבתי הקברות החדשים, כי החדשים יעציבו את לב הרואה והעתיקים ירוממו את רוחו. החדשים עוד ירעשו מהמית אנחות היתומים והאלמנות, עוד הקברים רעננים ורטובים מדמעות, עוד רוחות מספרות ומנהמות בין גלי עפר, עוד על כל קבר אחזה בהלך נפש, כי חוטים דקים אשר לא תשורם עין ראי, מיתרי לבב, יוצאים מבין תלמיהם ומתוחים משם אל החיים ועל כל הארץ יצא קום; אך בית הקברות העתיק והישן הוא מפתן הנצח, פה כבר ננעלו שערי דמעות, פה בצע הזמן את עבודתו, כלה מעשהו ויצרור אותו בצרור „קורות ימים עברו". בית הקברות החדש הוא „פרשה פתוחה" בספרא דאדם הראשון, בספר דברי הימים, ואולם ביה"ק העתיק הוא „פרשה סתומה".

אמנם לעמת בתי הקברות הישנים שבתפוצות ישראל, ביה"ק הזה הנמצא ברחוב ההאמבורגית בברלין אך תמול הוא, אבל הוא כבר סתום וחתום הנהו ימים רבים, וגם אותו יוכל קורא הדורות להכנים לעזרה של דה"י לבני ישראל. עדות המצבות האלה, כי פה נשלמה תקופה גדולה בדברי ימי עמנו, תקופה הרת נכבדות ונצורות.

ואדם גדול היה לבית הקברות הזה, אשר שמרו ויצרו ויכתוב את קורותיו. האדם הגדול הזה, החכם לאנדסהוט, איננו, ואני הייתי בהדרו, חדר עבודתו וחדר פטירתו, ואשב על כסאו, ובדמיוני חשבתי, כי עוד רוח לאנדסהוט מרחפת ב אהלה של תורה" זה, עודנה מוציאה פניני חכמת ישראל ושירי ישרון משפוני טמוני חול; אך לאנדסהוט כבר הלך לנוח עם המתים אשר אהב כל ימי חייו, ועל מקומו יושב כעת הד"ר יואל, ישיש נשוא פנים, כנפיו פרושות על הקברים היקרים לשמרם ולפקדם, והוא המליץ בין המתים והחיים, והיה כי יבוא איש או אשה לבקר קבר אבות, והראה המשגיח הזה את הגל ואת המצבה. בין המבקרים תבאנה לפעמים גם נשים גדולות, גלומות ברדידים עבים כמסתירות פנים לבל תכירן עין ראי, ועבדים לבושי שרד לפניהן ולאחריהן. הגבירות האלה נתונות מאז לעם אחר, ודבר אין להן עם ישראל, אפס כי את בית הקברות הזה עוד תפקדנה לעתים מזומנים, ולפעמים יבואו גם אלופים ושועים מבני מרום עם הארץ, ועמדו על יד הקברים האלה והשתטחו עליהם, ואנחה חרישית תדא על כנפי רוח הומיה כחלילים, וחדרה ובאה עד אהל המשגיח ועד אזנו, ולפעמים בצאת האדונים והגבירות האלה, והנה תראינה עיני השומר פרחים חדשים על הקברים הישנים, ועל הפרחים דמעות כרסיסי טל... מה הגה שם לב האדונים הנשגבים, מה רחש לב הגבירות עטופות הרדידים — מי יודע!

המסכנות וכל לשכה וחדר אשר לנערים אם ללמוד או לעבודה, וכמשפט הבכורה אשר למושבה הזאת בשנים כן משפט הבכורה לה בשכלול סדריה, ואחרי הלוחות נראה את החטים ואת הכרשינים ואת העדשים ואת התורמוסים ממקוה ישראל, ומשם נסע ובאנו לראשון לציון וראינו גם שם את כל מיני התבואות ואת כל אשר שִׁלח הלום מן הגרנות והיקבים, ואת גדול תולעת המשי בראשון לציון, ומשם והלאה תעבורנה לעינינו יתר המושבות, מושבה מושבה ולוח תבניתה ופרי כרמיה ושדותיה, גם המשי והדבש, גם הפקועות מראש פנה, גם אתרוגים יפים שהם עתה „כדבר בעתו", גם מעט מבגדי האכרים אשר הנשים עושות בצמר ובפשתים להכין מלבוש לבני ביתן, ובהדר הראשון חביות וכדים וצלוחיות מלאים יין, ומוזגים את היין גם בספל, ועל השלחן בחדר השני המזון כלים מכלים שונים מלאכת עץ מארץ ישראל, והאנשים העומדים על משמרתם הם מבני הארץ, ומנצח עליהם הר' שו"ב הנודע לשם בין הראשונים לכהונת עבודת הישוב — זה הוא מעט מזעיר מן החזון אשר יחזה המבקר את המערכה הזאת, ועל יתר הדברים עוד אשוב לדבר כאשר אשוב לבקר בשערי המערכה.

אמנם גם למראה התמונה המצעירה הזאת יעלה רוחנו אבר כנשרים לחזות מחזה ציון ואזנינו קשובות לשמוע מרחוק קול תודה ורנה מנאות שדי, קול שמחת הקציר וגיל הבציר מרנין לב. האח, מה ערגה נפשנו אל ההרים והעמקים ההם, ומה עזה תשוקתנו לשוח שם בין הזיתים הרעננים ובין הגפנים אשר נטעו ידי אחינו! הן זאת היא ראשית מעשיהם אשר חזינו פה, אך התקוה משחקת לפנינו, כי על עבודתם ישקדו גם מהיום והלאה, והרבו עמל לאלף ::רחות כל עם חרוץ ונבון, ועל המדות שבני ישראל מצוינים בהן מאז יוסיפו כלוית חן וכנזר תפארה גם את כשרון המעשה ואת אהבת הסדר ואת החריצות ואת הזריזות וכל המדות, אשר על ידיהן עלו ויצליחו העמים הנאורים באירופא. יפרחו ינובו אחינו העובדים על הרי ציון, ירויון מדשן ארצנו, ישבו שאננים על נחלתם, ובמנוחת גן ושקט נאות שדי יטהר נא רוח ישראל עתיק ימים מכל הסיג והחלאה אשר דבקו בו בימי החשך, ושב אל ספיר גזרתו ואָצל מהודו גם עלינו, ושלח לנו עזרתו מקדש ויסעדנו מציון להתאים ולחבר אותנו יחד בחוברת אהבה ואחוה ולהיניק גם את כל הענפים היבשים, ויונקתנו לא תחדל. עבדו עבדו אחים יקרים, כי על הדרך הזה תהיה תפארתכם.

זאת היא אשר תזעק אלינו אבן מקיר, המצבה הקרובה אל החומה, והיא רשומה במספר 751.

הננו הולכים משם והלאה, והנה מצבה עתיקה ויפה מאד, וכלה עברית:

פ״נ

אד״מ הרב הגאון הגדול המפורסם חכם הכולל
עין העדה שג״ב מוהר״ר
מאיר ב״מ שמחה ווייל
ז״ל רב״ד בקהלתנו והמדינה
נפטר יום ג׳ ז׳ אדר ראשון תקפ״ו
כהתהלכו עמנו עלי ארץ
היה גודר גדר ועומד בפרץ
בחכמה רבתי נהג קהל עדתו
על תלמי נער נטע מור ואהלים
ראות טובת בחיריו היתה מגמתו
הוי אבדנו גדול ליהודים ורב פעלים.

תנצב״ה.

הקבר הזה הוא קבר ארז גדול מארזי הלבנון אדירי התורה, והמצבה כתובה ע״י אחד מבעלי המאספים, ומלתם על לשונה.

משם והלאה מצבות כתובות עברית וגם אשכנזית, כולן אבני זכרון לבני ישראל. העתיקות כולן עברית, חדשות מהן עברית ואשכנזית, וחדשות שבחדשות כולן אשכנזית. גם זו חזות קשה!

Lazarus Bendavid

מיין נאמע וואר
אליעזר לאזר בן דוד
אלי עזרי היה
גאטט וואר מיינע הילפע
פערגעננטע מיר וואָנאך איך שטרעבטע: אונאַבהענגיקייט
געלאבט זיי דער נאמע גאטטעס.
געבארען ח׳ חשון תקכ״ג. געשטארבען כ״ו אדר שני תקצ״ב.

הפלוסוף הזה נולד ביום ח׳ חשון תקכ״ג בברלין לאביו ר׳ דוד ברוינשוויג ושם אמו חוה בת ר׳ הירש פרעגער מברלין, חותנו של ר׳ יהודה וויצענהויזן המכונה פ י י ט, והוא היה ש״ב של החכם ד״ר פייט. בבחרותו היה חברו של החכם יואל ברי״ל ומשוחרי פניו של ר׳ משה מדעסא.

גדולה היתה ידיעת האיש הזה במקרא, משנה וגמרא, בדקדוק הלשון,

באתי אל בית הקברות ואגש אל קצה החומה, והנה קול קורא מאחרי: של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא! גבנון קטן, אבן שלמה בלי צעצועים ועדי, ועל האבן חרות:

פ״נ

החכם ר׳ משה מדעסא

נולד י״ב אלול תפ״ט

נפטר ביום ד׳ ה׳ שבט

ונקבר למחרתו ביום ה׳ ו׳ בו

ה׳ תקמ״ו

תנצב״ה

ועל העבר השני בשפת אשכנז ובאותיות אשכנזיות: מאָזעס מענדל־זאָהן געבאָרען צו דעססוי אם 6 דעצמבר 1721. גע־שטאָרבען צו ברלין אם 4 יאנואר 1786.

הנה זה הוא הקבר, זה יקר־סהדותא— לחש איש בריתי באזני. דומיה קדושה — מחשבות מרובבות — אֵי הלשון אשר תספר לדור את אשר יטמון הקבר הזה בחובו? הנני עומד על הפרק בדברי ימי ישראל. האבן הזאת היא אבן האזל גבול ומוצא לתקופה חדשה. רבים קנאו בך, אדם צנוע וענו, רבים לא הבינוך ויורו בך פנים שלא כהלכה, פלוסוף עברי; בנית את בית אמונתך כמו רמים על אדני החקירה, ויהי לך הבית הזה למעוז, בו ישבת צדיק ונשגב, בו שמת את האמונה דגלך ואת החקירה נר לרגליך, ותזבדן זבד טוב ותחברן מעדנות, ותאמר כי מגדל עוז יהיה נוה איתן גם לצאצאיך ולתלמידיך אחריך, ותבוא רוח סערה ותעש פרצים בביתך, ואוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם. אך מי יוכל לחלל נזרך, ואם גם אלף מבקריך איש על קדקד אחיו יתיצב, הן גם את אבק נעליך לא ישיגו, כי גם אם חבלה העת הרבה ממעשי ידיך, גם אם קצות תלמידיך נדו גם נעו הרחק הלאה מן המטרה אשר הצבת למו, הן אתה על עם רב יצקת אור יקרות, אתה איש המופת אשר התרומם מחדר עוני לשבת בסוד בחירי חכמי כל העמים. כעלם דל במטה נודד באת ברלינה, בעת אשר איש לא חשך מבני עמנו כלימות ורוק, ותהי לנשיא המליצים ולראש חוקרי הדור ותמלא הארץ כבודך ותהלתך, ומהודך אשר עליך אצלת על אחיך ותרב את ריבם ותגן עליהם, ותהי הראשון ליוצרי אור הדעת במושבות בני ישראל, ובכל מקום אשר נפנה נחזה עקבות רוחך ופרי מעלליך! והנה אתה כלוא כה בצר־מעון!

מברלין לדרזדן.

,אום אשכנז ולאומיו הקטנים. — ריב במסלת הברזל. — פלורנץ האשכנזית. — מראה העיר דרעזדען. — קורות העיר ומחלקותיה.

בנסענו מברלין דרעזדענה עם יוצאי חפזון במסע הרצים, אך שלש שעות יארך המסע מבירת פרוסיא ואשכנז אל בירת זאקסען. גם זאת מדינה תקרא! שלש שעות על כנפי הקיטור וכבר עברנו את ברלין ומחוזותיה, את בראנדענבורג וגלילותיה, ורגלינו עומדות בשערי בירת ממלכה חדשה. היו ימים ובירות הממלכות באשכנז היו עוד צפופות יותר, ובכל תחום־שבת נסיך וארמון ומדינה, אלפים אמה לכל רוח, ואז היו יושבי תחום זה קוראים ליושבי התחום השני, בני חוץ לארץ. עתה נבלעו הרבה ארצות כאלה באברי אשכנז הגדולה. אך עוד יש ממלכות ומדינות עומדות על תלן. פרוסיא היא מלכות בפני עצמה, וזאקסען מלכות בפני עצמה, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, אך כל הממלכות האלה יחד הן אשכנזיות. כל יושב אשכנז נברא דו־פרצופין: חציו פרוסי וחציו אשכנזי, הציו זאקסי וחציו אשכנזי, ומכל האנשים האלה מצטרפים אך חצאי־זיתים לכזית אחת ששמה אשכנז. הזאקסי איננו נצמד אל הפרוסי; גם שנוא ישנאו איש את אחיו, גם בוז יבוזו איש לאחיו, והיו מנהגי הזאקסים ומבטאם למשל ולשנינה בפרוסיא, וגאות הפרוסים וכילותם וקשי לבם לבוז ולקלס בזאקסען. בשבתי בחברת הנוסעים עמי יחד במסלת הברזל, ותהי אל מולי מלחמה מפנים ואחור. כברקים עפו החצים השנונים רצוא ושוב מן הפרוסים אל הזאקסים ומן הזאקסים אל הפרוסים, ואשב אל עקרבים מיראה בדבר פן ישימו המריבים את עיניהם גם בי וישאלוני אם לפרוסיא או לזאקסען אנכי, ואחשוב בלבי: הנה „הלאומיות" האשכנזית! יש בה עוד לאומיות אחת כאפן בתוך האפן, ולוא קם ביסמארק חדש וימצא את הדבר כשר לפניו לעורר ולחזק ולהלהיב את הלאומיות הזאקסית בזאקסען ואת הבאיערית בבאיערן ועוד, אזי פור התפוררה הלאומיות האשכנזית לרסיסים ולגרגרי אבק. אך עתה אין הדבר הזה נחמד למעלה, לכן הכנע יכניעו את רגשי האיבה והקנאה, ותחת אשר במעמד אחר, מי יודע אם לא היו הפרוסים והזאקסים מתנפלים איש על אחיו בחרב, כהבולגארים והסערבים, עתה לא תצא ההבערה ללהב, והשנאה לא תפרוץ מגבול מריבת הנוסעים והלאה. עוד המה מריבים, עוד הברליני בזוית זו מלגלג בזאקסי, ואומר: כי כל זאקסי בדברו ישום, יפעה, ישאף רוח כנאד נפוח, והזאקסי בזוית זו משיב לו, כי כל

בפלוסופיא ובחכמת ההנדסה, ויכתוב ספרים הרבה בענינים האלה, ונודע וכוח ר' מאיר קארניק עמו בספרו „דבר בעתו". הוא היה במשך שנים רבות ראש ומשגיח לחנוך נערים בברלין, ולבקשת איש נודע בשערים, לאווע שמו, כתב בן דוד את תולדותיו, ונדפסו בספר המכונה „בילדניססע בעריהמטער ברלינר געלעהרטען" (ברלין 1808), ושם גם ציור תמונת פניו.

משם והלאה הננו רואים מצבת: Sabbattia Joseph Wolf, Dr, Med.
geb, 12 Sept. 5517 (1757) gest, 28 Febr. 5592 (1832).

הרופא מהו' שבתי בר יוסף נולד כ"ז אלול תקי"ז ונפטר כ"ח אד"ר תקצ"ב. תומתו וישרת לבבו נחוהו כל ימיו, כי ברבות תלאותיו לא זעף לבו כי נאמנה את אל רוחו. תנצב"ה.

החכם הזה הנולד והנפטר בברלין היה אוהב ורע להפלוסוף שלמה מיימון בעל „גבעת המורה", ויכתוב קצת מקורותיו בספר המכונה Maimoniana בברלין 1813. ר' יוסף אביו היה בנו של ר' וואלף בר פייטל סג"ל. הוא ואביו החסיד המפורסם זכריה מענדל בר רפאל היו ממגורשי ווינא בש' ת"ל וממיסדי קהלת ישראל בברלין.

הננו דשים בעקבנו את קברותיהם של הרופא מרדכי בן הירץ הלוי, של ר' יעקב הירץ בעער (אביו של מאיר-בעער), והנה מצבת ר' ברוך אויערבאך:

יהודה נצח יודוך אחיך
רבות עשית בית זבולך במרומים
ושם טוב ושארית השארת אחריך
כי מחסה ומסתור הכינות ליתומים
אור זרוע לך בארץ ובשמים
בך יברך ישראל בלב ושפתים.

מצבת איש חיל ורב פעלים ברום לבב ותבונות כפיו, הכין ופעל במעט מאין ואפס בתי מעוז ליתומים ויתומות וברחמי אב גדלם ועל מבועי חכמה ומוסר נהלם, ה"ה מו"ה ברוך בן הרב מו"ה יהודה אויערבאך ז"ל. נולד ט' באב תקנ"ג, נפטר י"ד שבט תרכ"ד.

הננו עוברים משם והלאה, ועל כל צעד נמצא ציונים יקרים ועקבות תולדות הדורות שעברו. הנה מצבת אשת פֿריעדלאֶנדער ומליצה יקרה עליה בשפת אשכנז מאת בעלה. הנה מצבת ד"ר הירץ... והאבנים מריבות זו עם זו, זו אומרת אותי יקרא המבקר, וזו אומרת אותי יקרא.

אך היום פנה לערוב וצללים נטיו על המצבות, ועלינו לעזוב את בית הקברות — זה ספר תולדות עדת ישראל בברלין, טמון בעפר וחקוק באבן.

הוא גדול ויפה מאד. בו חברו להם יחד בנינים רבים כלולים בהדרם, ועליהם מגדל גבוה מכל מגדלי העיר. בהיכל הזה ישב אוגוסט החזק, הנודע לשם גם בדברי ימי המדינה הזאת. יליד ווארשא ימצא פה הרבה ממיודעיו, כי מלבד אוגוסט החדש ימצא גם את בניני ברי הל. ומי ימלל את תפארת בית המשחק, ואת הצווינגר אשר אותו בנה אוגוסט החדש אך כפרוזדור לטרקלין אשר אמר לבנות! שם גם בית אוסף סגלות עתיקות עם ציורים נפלאים מעשי ידי חכמי חרשי צירים. משם והלאה בית גן החיות ובית הנשק. ובעיר החדשה ימשוך את עינינו ההיכל היאפאני, אשר אותו יעד המלך פרידריך אוגוסט הראשון לבית קבוצת סגלות יקרות ואוצר שכיות החמדה מעשה ידי חכמי חרשים. בו בית עקד ספרים גדול מאד, בית אוצר כלי זכוכית לבנה מלאכת ידי סינים ויאפאנים, בית אוסף דברים עתיקים ובית אוצר מטבעות.

כל אלה הם חזיונות מרהיבי עין אשר יעידו, כי פה יושב עם חכם ונבון, חרוץ ומשכיל, זריז ומהיר במלאכתו. סדר, טוב טעם, יפיפותו של יפת, כל תקון נאוה לצרכי בני האדם פה נפגשו יחד. במעלליו אלה יתנכר עם. אם הוא הוזה בחיק העצלות, אם הוא יושב כאן ורואה חלום באספמיא, אם הוא קופא על שמריו ובורא עולמו בדמיון, אם הוא אחוז בסבך מרכלת קטנה, סרסרות בזויה, מנהגים אשר אבד עליהם כלח, אם אין סדר בחנוך בניו ובנותיו, בכלכלתו ובלמודיו — אז גם ערי מושבותיו מלאות רפש וחלאה, שממון ותהו, העזובה רבה והפרוץ מרובה על העומד, אך אם העם הוא שוקד על עבודה אשר יש בה תועלת לרבים, אם הוא עמל ויגע ביד חרוצים, אם עיניו לנכח יביטו והוא מבקש מטרה בחיים, ויודע הוא כי השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם לראות עליה חיים נעימים, חיים שיש בהם כבוד וסדר, נחת וחן, אז ערי מושבו נעימות למראה, כפריו נקיים. ואז יכיר כל צופה כי זה הוא עם משכיל, והרואה אומר ברקאי!

רבו מאד הבתים בעיר הצולחה הזאת, אשר בחדרי משכיתם נמצאים אוצרות כל כלי חמדה, דברים עתיקים אשר רחוק מפנינים מכרם וסגלות המדינה אשר לא יסולאו בכתם אופיר, בתי מדע ושערים המצוינים בהלכה רבים ועצומים מאד, בתי מועדה לחכמים וחוקרים ובתי גנזים ואוצרות לכל מדע וחרשת המעשה ומלאכת ידי אמנים. והמסחר גם הוא גדול בעיר הזאת, אך איננו רב הומיות כבברלין. הזאקסי הוא אוהב עבודה מאין כמוהו, אך הוא לא יעשה את עבודתו בשאון, גם לא יגביה עוף בתחבולות רוכלים, כי דרכו נכון לפניו, ויותר שהוא סוחר על ארץ הוא עושה במלאכה. בתי מצרף לכסף, נחשת ובדיל, בתי ארג

פרוסי הוא גבה ומהלך בקומה זקופה, כאלו בלע מקל ארוך, ואני ירא וחרד פן מענין לענין יצא הפלפול הזה לתרבות רעה של מלחמת אגרופין — והנה אנחנו בדרעזדען!

עיר הבירה הנוה והמעונגה הזאת איננה גדולה ובצורה והומיה כברלין, אך היא יעלת חן ואילת אהבים, ובהעיפי עליה עין זכרתי את דברי הערדער, כי דרעזדען היא פלורנץ האשכנזית. אמנם עתה נדמתה לפלורנץ עוד יתר מאשר בימי הערדער, כי כפלורנץ גם היא ירדה ממדרגתה בתור בירת ממלכה, בהיות עתה ברלין תל־תלפיות לכל יושבי אשכנז, אך עוד לא פנה זיוה, עוד קסם החן והנועם שפוך על פניה. המקום אשר דרעזדען עומדת עליו — זאת לא זכרו הפרופים והזאקסים אשר רגזו בדרך — היה לפנים מקום כפרים קטנים מושבות דייגים עניים מבני הסלאווים אשר פרשו מכמרתם בנהר עלבע, אבל הם לא העלו לויתן בחכה... הכפרים היו לערים, צאצאי הדייגים הסלאווים — לסוחרים זאקסים, אך העלבע עודנה שוטפת במקומה ובדרכה, אפס כי הרבו הזאקסים, האוהבים בנין וסדר, לנעוץ בה קנים ולהעלות בה שרטונים, וישימו עליה משא גשרים גדולים ורחבים הנשענים על כפות רבות, גם בנו דיק וישפכו סוללות לעצור את הנהר היפה הזה במקום צָפָתו לבל יט עקלקלותיו, לבל ינום ולבל יסוב לאחור, כאשר יעשו לפעמים הנהרות הגדולים במשך שנים רבות אם אין מעצור לשטף עוזם. הקף הקיפו הזאקסים את הנהר הזה בשכר וסוללה, למען אשר ילחך הנהר עלבע כל הימים את עפר העיר דרעזדען ולמען יוכלו כותבי הגיטין בדרעזדען לכתוב עד סוף כל הדורות „מתא דיתבא על נהר עלבע". אמנם העלבע היא תפארת דרעזדען, ובמה תחשב לעמתה השפרעע הברלינית, הקטנה, השחורה ולא נאוה. דברים רבים לקחה ברלין מדרעזדען, חפצים בבתי המשכית, כלי תותח בבית הנשק בברלין לוקחו מערי הבירה הקטנות, אך את העלבע לא יכלו הפרוסים לקחת משם, וע"כ הם מקנאים בזאקסען, וברצות הברלינים לשאוף רוח צח ולשבוע נעימות הדר הטבע ויפי מלאכת חרש וחושב, הם נוסעים שלש שעות — כמסענו אנו יושבי ווארשא למראָזי לבתי הקיץ, והנה הם בדרעזדען.

והעיר בנויה בבקעה נאוה על שני עברי נהר עלבע מימינה ומשמאלה, ולה מגרשים יפים. הרחובות רחבות ידים והשוקים גדולים ויפים. אין אנו רואים על כל צעד לחץ המונים, אין אנו שומעים שאון ומהומה, אך על כל מקום הוצק חן ושלוה, ואין קצה לדברים המרחיבים דעתו של אדם. עקבות המלכות לא נראה פה ברוב צבא ובגאון עוז ה„לייטנאנטים" הסובבים בברלין ודוחקים את רגלי השכינה בקומתם הזקופה, אך הוד מלכות נראה בארמנות ובהיכלות; היכל המלך

דמות גהעטטא, כבר הגו מן המס׳לה, כי ההשכלה והחפש עברו עליהן במטאטא השמד, ובמקום הבתים הרעועים עומדים בתים חדשים, והאנשים העוברים ושבים לא בני געהטטא המה ולא ישראל חקוק על מצחם, גם אז יאמר לך המנהל או ספר הבאֶדעקער המאיר נתיבך, כי זה מקום מ י ש ה י ה גהעטטא, אך בדרעזדען אין שם וזכר למגרש כזה, ומניח אני לחוקרי קדמוניות לחקור ולדרוש אם המקום המכונה לפנים Jüdenhof, אשר על יד ארות המלך, היה מעון צר ומדור מיוחד ליהודים, או סבה אחרת היתה בדבר אשר נקרא שם היהודים על המקום ההוא, אך אם כה ואם כה לא היתה גהעטטא בדרעזדען כמשפט כל הערים בימי הבינים — לא בגלל אשר ממשלת זאקסען חשבה זאת לאון ולסכלות לשים מאפל בין הנוצרים והיהודים, אך מפני כי דרעזדען וכמעט כל ערי ארץ זאקסען היו סוגרות ומסוגרות בפני היהודים. כן, חביבי הקורא, אחרי כל שכיות החמדה אשר ראו עיניך, אחרי התמונות והאוצרות והנפלאות — זה החלום וזה שברו! המקום אשר אתה עומד עליו הוא מקום אפל ושואה, חמת זדון ועלילות שוא. צרעת השנאה לישראל פרחה במצח זאקסען הנוה והמעונגה, היפה והעשירה! העם הזה שפקח הוא מה ראה לשטות זו? מלכות זו שאספה וכנסה מבחר מלאכת מחשבת ופעלי חרשים, למה הסכילה לאסוף תחת כנפיה גם שקוץ משומם כזה? בסבר פנים יפות פניתי אל אחד העוברים ואשאלהו להגיד לי, אם יש פה רחוב אשר בה יגורו רוב היהודים — וילפת האיש כמו נשכתו צרעה, וגם השוטר אשר אותו שאלתי למקום בית הכנסת, אף כי יצא ידי חובתו ולא רק בידו הראני אך גם נחני מספר צעדים ויהי לי למדריך נאמן, בכל זאת נזרקה בצוף אמריו טפה של מרה, כמו הגיד לי: גם אתה מן החברה ההיא!... כן הוא, הזאקסים האלה לא יאהבונו, ומה נעשה להם? — גם את בית הכנסת גם את כל בתי היהודים מצאתי הכל טוב ויפה ומתוקן. בית הכנסת הוא בנין כלול בהדרו. הארדיכל הנודע זעמפער אזן וגם חקר את תכנית הבנין הזה, ויעשהו כלו מבנה חמד מלא חן לפי טעם יושבי ארץ הקדם, והיה כל הסובב בעיר הזאת ומביט אל הבתים ולו עינים לראות, והיה אחרי התענגו למדי על מראה בניני הגותהים הזקופים והמחודדים למעלה עד כי היו לו לזרא (כי גם אכול דבש הרבה לא טוב), והביאה התמורה הזאת עדן לנפשו, בראותו כי פה מצא רוח ארץ הקדם קן לו. הבית נבנה בש׳ 1840, ולוא לא היה בית הכנסת ליהודים, אזי בא זכרו בלוח יקרות דרעזדען ומראותיה, הנתון לכל נוסע גם בטרם יבוא העירה, למען ידע מה הם הדברים העומדים להראות; אבל, כאמור, הזאקסים הם נגועים במחלת השנאה.

למעשה גלומי צמר וצמר גפן ואטון בד וגלומי משי, מטוה חוטים, מלאכת פוזמקאות, מקלעת כלים מכלים שונים מקש ותבן, כלי עץ, כלי זמרה, כלי זכוכית לבנה, נייר, מלאכת מחצב ההרים, מלאכת הבנין, עבודת האדמה ועבודת היערים נפרצו במאד מאד, ואיש איש פונה למלאכתו או לעבודת אדמתו, אין רועי רוח ורודפי קדים, אין סובבים בחוצות „לבקש את אליהו", אין אנשים „אשר ידעו כל ולא ידעו מאומה", אך כל איש למד דבר, אומנות או מדע, וכל דבר אשר למד — למד עד תכלית. עם כזה יכול לבנות לו בירת ממלכה כזאת. העם הזה הוא עובד בשעות עבודתו, אך בהנפשו ימצא גם תענוגות, על כן הכין לו מקומות נחמדים רבים, גם בתי משוש ובתי שעשועים עם גני חמד ופרדסי ענג, ולזכרון קורות ימיו הקים מצבות, ובסובבי ברחובות ואתבונן אל העמודים ואשבע את זיו איקונין של פסילי תבנית מלכי הארץ ושריה וגדוליה, חשבתי כי הנני קורא מעל ספר את דברי ימי הארץ. זה משפט העיר ההוללה, זאת היא „פלורנץ האשכנזית", אשר אליה היו אצילי ארצנו הזקנים יוצאים לבלות שם את שארית ימיהם. אמנם הם ידעו מה טוב.

היהודים בדרזדן.

לא נקל הוא למצוא בבירת זכסן את מחנה ישראל. כי נפוץ הוא. לשוא נחפש עקבות גהעטטא בין עתיקות דרזדן, מקום הגהעטטא לא יפקד גם בכל עיר קטנה באיטליא, וגם אם לא נשארה אבן על אבן מן החומות והשערים, וגם רפש עולמים וחלאת דור ודור, אשר בלעדיהן לא יוכל איש לשות לנגד עיניו מראה

מה עשו עניי הצאן, והפה שהתיר להם דירת עראי לשבועות אחדים הוא שאסר להם דירת קבע אם ישבו יום אחד יתר על המדה הקצובה והשעור המסוים אחרי אשר כלתה רגל מן השוק — ועתה? גם אם נחר גרון הצוררים מצעוק, הלא יש קהלות קהלות בארץ זאקסען! אבל בשימנו על לב, כי מדינה זו היתה כגן נעול בפני היהודים מאז ומקדם, כי עתה לא נשתומם בראותנו, כי בדור פרוץ זה, כשנתעותו הדעות ונתקלקלו המעשים והשנאה רחבה ונסבה בכל ארצות אשכנז, חזר ונעור גם עמלק ישן נושן במדינת זאקסען, והעם הקטן הזה, הבהול על ארצו הקטנה, נתעה בשוא אחרי תורת הקנאות והמדוחים, וקנאת מסחר אכלתו, בקרוא הצוררים באזניו כל היום, כי היהודים ילחכו את כל אשר לו, ומי יודע כמה נלכדו בשחיתות דעה זרה מהזאקסים בלייפציג, אשר הסוחרים היהודים פשטו להם או לאבותיהם את הרגל. הם לא יבואו חשבון כמה עשו הסוחרים היהודים למען האדיר את מרכלת זאקסען ולמען פתוח לפניה שוקים ונתיבות במרחקים. את הטובה אשר קבלו אינם זוכרים, ואת נזקם המה זוכרים.

דרעזדען היא עיר הבירה בזאקסען, אך קהלת ישראל אשר בה איננה הקהלה הראשית במדינה. עוד לפני חמשים שנה היו אחינו בלייפציג כשה פזורה, באין מורה ורב, באין בתי ספר ותפלה ומדרש קבועים, וכבר היתה אז בדרעזדען קהלה גדולה ערוכה בכל חלקיה, ובראשה פרנסים מכובדים ורבנים ומורים וסופרים וחכמים, ואולם ברבות הימים נהפך הסדר, והחלש יאמר גבור אני. הקהלה בלייפציג התנערה מעפר, היא הכינה בחוץ מלאכתה, בנתה כמו רמים בית מקדש מעט, קצבה שכר למכהנים לפני העדה והמקדש, כוננה בתי-חנוך לנערים ולנערות, יסדה חברות ואגודות לעשות צדקה וחסד. ואם ניתי ספר דברי הימים לבנ"י ונחזי מה עשתה זאקסען לכנסת היהודית ברוב מנינה ורוב בנינה באשכנז, העשתה מעשה נכון וכביר אשר על כל העם נראה הדרו ותוצאותיו, ומצאנו כי בלייפציג נעשה מפעל גדול, והוא אגודת כל קהלות ישראל באשכנז (דייטש-איזראעליטישער געמיינדעבונד), שתחלת בריאתה ויצירתה והתחזקה על מעמדה היו בלייפציג, ורק אחרי אשר נקוו כל שלטוני המרכז והתלים שהכל פונים אליהם מערי הבירה הקטנות אל בירת אשכנז החדשה, אל ברלין, אז העתיקה גם החברה הזאת את מושבה הראשי אל גדות השפרעע.

ובכן אל נא נריד בשיחנו ואל נהי מן המתאוננים שפלי הרוח בגלל מראות הנגעים שאנו רואים עוד! לא כגן עדן זאקסען לפני בנ"י; השנאה העמיקה הרחיבה בה שרשיה, וגם תחת מסוה הנועם ותחת אדר היקר של המדות המתוקנות והנמוסים החדשים, עוד קרני שטן וטלפי חזיר צפונים ומסתתרים; דרשות של

אמנם הם היו נגועים במחלה זו עוד בטרם נודע שם אנטיסימיטיזם בארץ. הזורעים את זרע השנאה והרשעה בשנים האלה מצאו בזאקסען בקעה פוריה ודשנה. הזאקסים חרוצים ומהירים בכל מלאכת עבודה, אוהבי סדר ונקיון, אך עינם צרה לבל יבוא זר בגבולם. לאנשים האלה יש מדינה קטנה, וירכשו את רכושם ברוב אונים ויגיע כפים, ולבם חרד על מדינתם ועל רכושם. היכלו אחינו למצוא מקום בין האנשים האלה המהרוצצים ולחוצים כעדר בתוך הדברו? ומה יכלו היהודים להביא הלום, ומה המקום אשר יכלו להתגדר בו? המסחר? הזאקסי מתהפך בסבות בתחבלות מסחרו זה מאות בשנים, והמכנים מסחר לזאקסען כמבנים תבן לעפריים וכשפים למצרים! באשר נפקד מקום אנשי הבינים בין אוכלים ועושים, באשר לא היתה מפלגת התוך בין האצילים והאכרים, או באשר יש מקום רחב ידים להוליך ולהביא מפה לפה סחורה ומלאכת יד, שם נאחזו היהודים ויעשו חיל. ובזאקסען לא נמצאו כל אלה. על כן לא מפני כי קנאת דת יתרה נזרקה בעם זאקסען, אך מפני אפני החיים וסדרי הכלכלה השונים בה מבשאר ארצות, לא יכלו היהודים להבקיע אליה. למחוזות הרהיין באו היהודים זה דורות רבים מאד, ומי יודע אם לא באו יחד עם חילי רומי, ויהי כאשר אך תקעו יתדם לא חלצו עוד; נטבחו, נשרפו, נרדפו ויעונו, יצאו בראשן גולים וישובו, אך לזאקסען ירט הדרך לנגדם מאז ולא נסו לחדור שמה. בזאקסען לא יכלו היהודים להיות סרסורים לאצילים, כי מספר האצילים בזאקסען אך מצער הוא, והם לא הסכינו לשלוח לפניהם סרסורים. בזאקסען לא היה מקום מרווח בעד סוחרים יהודים או בעלי אומניות מבני עמנו, כי המסחר והאומניות גדלו מאד בארץ הזאת, ו„העירונים" הנוצרים, אלה ה„בירגערים" אשר קמו לאויב ולשטן על דרך ישראל בכל מדינה ומדינה. היו ראשי המדברים בכל מקום בזאקסען ולא נתנו את היהודים להסיג גבולם ולרדת לתוך אומנותם ומסחרם להפך עמהם בחררה.

עוד לפני תשעים שנה לא נתן הרשיון ליהודים לשבת בזאקסען. והיהודים העוברים ושבים אשר כארחים נטו ללון שלמו מס לגלגלת, אך ללייפציג היתה הצדקה לפתוח את שעריה בעת הירידים לב"י אשר באו לעשות שם מסחר וקנין, ויהיה כעבור עת היריד ויבדקו השוטרים בחורין ובסדקין אם לא נשאר עוד „משהו" של ישראל, ורק שתים שלש משפחות זכו לרשיון גביה מאז ומקדם לשבת בעיר הזאת. עוד לפני חמשים שנה היו רבים מאחב"י באים בימי השוק לייפציגה, ויהי לאיש איש מהם כתב תעודה מאת ראשי העיר לאות על ידו, למען יוכל לעסוק במקח וממכר, ועיני השוטרים היו פקוחות עליהם בכל עת, למען דעת

מסע על פני הרהיין.

מסע על פני הרהיין. — קרן-בן-שמן. — נאות חמד. — מה היא ההשכלה? זה לעומת זה.

Auf die Berge will ich steigen
Wo die frommen Hütten stehen,
Wo die Brust sich frei erschliesset
Und die freien Lüfte wehen.
(Heine)

„אֶל רָאשֵׁי הַשְּׁפָיִים לִבִּי יִשָּׂאֵנִי,
מְקוֹם שָׁם אָהֳלֵי יְשָׁרִים סָבִיב נָטָיו,
מְקוֹם שָׁם סְגוֹר-לֵבָב יִתְפַּתַּח מֵחַרְצֻבּוֹתָיו,
שָׁם רוּחוֹת זַכִּים בְּאֵין-מַעְצוֹר יֶהֱמָיוּ".

חרוזי היינע אלה עלו על הגיוני בנסעי באניה על פני הרהיין ובהתבונני על גדותיו. תועפות ההרים מצופות בשביבי זהב החרסה, זהב פרוים; השמים הטהורים והצחים לבשו זהב ארגמן בפאתי ים; רוח צח שפיים, פרחי אחו ונצני שדה יזילו בשמיהם, שרות חמד דשנים ורעננים, כרים מעולפים ירקרק דשא ושלל צבעים, כפרים נהדרים ונאוים מחמדי בת עין, בהם מקהלות אכרים ונשיהם ובניהם יחולו במחולת המחנים ומזמרים שירי-עם. רוח צח יפוח מכרמים וגני עדנים, החפים נחפים בגפני אדרת, על כל צעד נחזה יפי חמדת התולדה, הדר גאונה והוד יפעתה, ועל ההרים והגבעות שממות דור ודור, שארית מצודות ומבצרים ובירניות, צוקי סלעים וצורים, וגם עיי המפלה ושרידי החרבות האלה לא נפוצו שם כגלים נצים על תלמי שדי אשר לא תאר ולא הדר למו, אך עוד בתלפיות הריסותם ירהיבו עין, ימשכו לב ויעוררו זכרונות קדומים, ועלו לפנינו כצללים זכרונות פריצי ימי הבינים אשר עתקו גם גברו חיל בדורותיהם, זכרון שאון עריצים ורגשת אנשי דמים, זכרון המקרים הכבירים קורות-עולם אשר נקרו פה בשאון הרעש עת המיר ארץ, זכרון הנצח וההוד אשר לאבירי-מגדל אלה רבי פעלים וגדולי העליליה אשר חשפו את זרוע עזם על ארץ רבה ויבצרו פה עמדתם בבנינים מפוארים, היכלי חמד, מצבות ועמודי פאר וכל שכיות החמדה.

הננו רואים פה כבמחזה את התקופה הגדולה בקורות-עולם, את תקופת ימי הבינים, את תפארת מחמדיה, את זהרוריתה ואת צחצוחה. וגם כל הבלי שוא

דופי נשמעות, וספרות העתים מחרחרת ריב, ובחלקה של דרעזדען עלה, למשל, מכ"ע „דרעזדענער נאכריכטען", שהוא אחד מן עתודי צאן הצוררים. גם הסכילה ממשלת זאקסען לאסור לפי שעה את השחיטה, ובשר כשר מובא כעת לזאקסען מן התחנות הקרובה שבפרוסיא מהלך איזה שעות — כל אלה הם קוצים מכאיבים וענינים רעים לענות בהם! אבל — עלינו לזכור ראשונות, כי עוד תמול ימינו בארץ הזאת, והיה אם אזכור ראשונות, כי עוד לפני תשעים שנה, לוא בא אבי זקני לבקר את העיר דרעזדען, אזי שמו לו מס על גלגלתו ויהיו שומרים את צעדיו וסופרים את רגעיו ומלאכי חבלה היו מלוים אותו בכלות עתו ובמלאת צבאו, לבל ישאף את רוח העיר הזאת ולבל ירמוס את אדמתה יתר על המדה הראויה, ועתה הנני יוצא ובא בעיר הזאת, וכלב לא יחרוץ לי את לשונו, והיה כל עצבי ורגזי, כי דמיתי אשר האיש הזאקסי עקם את שפתיו בשאלי אותו למקום מושבות היהודים (ואבי זקני הן לא היה שם את לבו לדבר כזה!), והנני מוצא אחרי כל אלה, יהודים מימין ויהודים משמאל, גם בית כנסת יפה ונשגב, גם בתי ספר, לא נפקד דבר מכל צרכי הקהלה, ובנסעי מזה והלאה בערי זאקסען הנני מוצא קהלה קהלה על תלה בנויה — הלא אנחם מכל עמלי ואמרתי בלבי: אבל הימים האחרונים טובים מן הראשונים!

והקהלה בדרעזדען היא עדה שאננה, בה אין מפלגות ומחנות, אך קהלה אחת והיכל אחד ורב אחד והוא הד"ר ווינטר, מטיף משיב טעם וסופר נודע בחכמת ישראל, כי יותר שהוא חכם ונאה-דורש, הוא גם מלא רוח תורה, ולו ידיעת בית-רב רחבה בהלמוד מבתי המדרש אשר בארץ מולדתו באונגארן. פה שמשו בכהונתם הגאון רבי זכריה פראנקל והחכמים באָנדי וד"ר בעער ז"ל, וכהונת אילי תרשישים כאלה קבעה את חותמה על הקהלה לתורה ולתעודה. אין פה הולכי קדימה פורצי פרץ. סדרי העבודה קבועים ומתוקנים, ואיש לא ישנה ממטבע שטבעו להם הרבנים הנ"ל. אך תורה בצבור והגיון ודעת בחכמת ישראל בין בני הנעורים עוד לא רחבו ונסבו כאשר אותה נפשנו. חכמת ישראל וספרותה מצאו קן להן ביתר שאת בלייפציג. שם הקהלה היא הומיה ורַבת מפלגות, וקהלת ישראל בדרעזדען חן המקום עליה. כהעיר כן גם הקהלה היא נוה שאנן, דומם תישן תנוח הקהלה הזאת, ומתענגת היא על רוב שלום.

רגבים, למען יסערו מורשי לבב, הוא יתור פה לריק למצוא את כל אלה. אך האוהב נחלת־שפר, ענות־טהר, סוד־שיח וחזיון עדן אשר יתן נחת ומרגוע, הוא ישיש על המראה הזה אשר כלו רצוף דודים כסוכת שלום.

הוד נפלא מרחף על פרחי חמד, ערוגות בשמים, חמדת עצים רעננים מעולפים עלים ועפאים ומסובלים פרי הלולים הנותנים ריח ומרהיבים עין ביפי הדרת זיום, אך ביתר שאת לקחו את לבי מפלאות מעשי ידי האדם, הבתים והחצרים, הכפרים והערים. האח, מה נעמה ארץ־חמדה זאת בפעלי יושביה! עבודת האדמה תפרוץ, המסחר ירים קרן וחרשת המעשה תשלח מטות כנפיה מסביב. על כל מדרך כף רגל חורשים, קוצרים, נוטעי עצי פרי, אורגים, רוקמים ועושים בכל מלאכת מחשבת. בזעת אפים וביגיע כפים אָצרו פה יושבי המדינה אוצר השכלה מופיעה ומתגלה באלפי פעלים וסדרים נראים לכל עבר. בחכמתם ועומק תבונתם וחריצות ידם ושקידתם הנפלאה נטעו עץ חיים לאדם רב ותהי הרוחה והברכה מנת חלקם.

פה נראה את ההשכלה לא בתור „שכל־נבדל" (אבסטראקציאָן) כי אם בתור שכל־פועל, בכל משלח יד ומקנה וקנין ובכל פעלי חכמי חרשים ואמנים נפלאים. החזיון הזה נראה כמעט בכל קצוי אשכנז. שוטטו נא לבקש שם שדה־בתה, גדר רעוע, קיר מנופץ, שברים ורגבים, סחי ומאוס! שם עץ החיים ועץ הדעת שתולים יחד, כל אשר תלמיד ותיק מחדש משכיתו בחדר בחקרי ההמצאות והתקונים והכלים, חיש־קל יצא לפעולות, חיש קל ימצא לו מהלכים בעיר ובשדה, ובסדרי החיים נראה את אצילות אורם של כל המדעים, של כל ההמצאות והתקונים. תורת ההשכלה איננה שמורה וערוכה בלבבות, אך היא חיה וקימת ואחוזה בכל נמוסי האדם וסדרי החיים כשלהבת הקשורה בגחלת „ונהורין מינה מתנהרין ומזלהטין ואזלין ומתפשטין לכל עיבר, כבוצינא דמתפשטין מינה נהורין".

הנני כָלֵי לפזר תהלה לאשר לו לא יאתה, אך מדי אראה את עבודת יושבי אשכנז ואת כשרון מעשיהם, את התהלוכות הישרות ואת המשטרים הטובים, עלי להודות כי קטנם עבה ממתנינו בכל הנוגע לעבודת ישובו של עולם, לעבודת הישוב הנקראה בשם ההסכמיי קולטורא. אנחנו מגביהים עוף כנשר לשים בין כוכבים קננו; אנחנו הוגים דעות בדבר ההשכלה, והם בונים עולם ומישביו, הם עושים דרכים, מתקנים שוקים, בונים גשרים, חופרים תעלות וחפי ים, מרבים עבודת אדמה, מלאכת עבודה וחרשת מעשה, מחצב־הרים להוציא שפוני טמוני אוצרותיהם לאור; הם פועלים ועושים חדשות ונצורות בחכמת לבם ובבח ידם, וכל מקום אשר הוא חבל נחלתם לא יניחו בו אף טפח אשר לא יפתחוהו ולא ישדדוהו

ורשע כסל, משאות אפע ומדוחים, הבלי חמדות תבל ותעתועי תענוגות בשרים אשר עלו בתהו ויאבדו, וכסבכי הבכאים האלה. במשעולים נלוזים ובין מעקשי כפים, שם בין הררי גדר תחת חרולים ושבכים יתהלך רוחנו, יתע מהר אל גבעה ומסלע אל חלמיש צור, ודמיוננו יברא לו כנפים לעוף ביעף אל קורות עמנו בימים חלפו, והרפאים יחוללו ממקבת בור קברם, ומבין רוכסי ההרים נשמע כמו קול ענות חלושה ממחנות העברים, קול שועת בת עמי עולה מבין חרבות, ועפעפינו יישירו לנגדנו חזון עם חליש ואין=איל ידכה ישוח תחת יד קובעי נפשו ומצמיתי חייו, דרכו חשך וצלמות, שואה ומשואה, יושב אל עקרבים ושוכב למעצבה עיף ואין כח, ותהום אל תהום קורא לבלע דל=חלכה, וכהנים קנאים, אוחזי עינים בלהטים ובמעשי תעתועים, מבעירים את שלהבת קנאת הדת ועורכים את המדורה לשרוף את הקוץ המכאיב ואת הסלון הממאיר, והאבירים יביטו אל מוקדי אש אלה ונהרו, ולקחו מלוא חפנים פיח לזרות על עיני העם ההולך חשכים. הוי, מה רבו הזכרונות המעציבים והאיומים האלה! הן הוד תכלת מי הרהיין יהפך למשחית בזכרנו כי כמטרות עוז יזרמו עבי שחקים צפו הלום דמי אחינו אשר נשפכו כמים המוגרים במורד ויזובו מדוקרים; פלגי הדמים ההם כבר נזלו למו, שטפו אל הים הגדול, ים דמי בני ישראל הנגשים והנענים, ועוד הפעם נשקף עין הנהר הצח כראי בדלח, אך בדברי ימי עמנו, על לוחות תולדותינו נרשמו עקבות הפלגים ההם, ובסובבי פה בקהלות העתיקות זה כשנתים ימים אספתים קו=לקו ועל ספרי כלם יכתבון.

בין הלך=נפש ומראה עינים, בין זכרון ימים חלפו וחזיון עינינו עתה יתע רוחנו, וגם אם ישימו הזכרונות רעל בכוס שמחתנו, רב כח מחזות=החיים להשכיח עד ארגיעה עמל ויגון. זכרון=קדומים הוא צלם בורח, משוטט במרחבי ערבות, מעטהו נשף ונתיבו צלמון וערפל, אך חזיון=עינים הוא אדיר ורענן ולו עוז ותעצומות לפרוש צעיף על ערפלי הזכרונות, להביא תחבשת למכות ורפאות= תעלה לפצעים. המראות מפיקים חן ונעימות, לא מורא ועוז להם כמראה הרי שווייץ ואשדותיהם, אך הם מפיקים תום ונחת כ„מי השלוח ההולכים לאט". פה נחזה תמונות עדינות חליפות, עליהן מרחפת רוח שירה וזמרה, חן ונעם, גילת ורנן, זה הוא מראה עשתות=שאנן (Iyulle) כחזון אשר חזה גאָטהע ב„הערמאן ודאָראָטהעא". גם ההרים והגבעות, גם הכרמים והשדות מחמדי בת עין כלם מפיקים מנוחה ומרגעה ונחת. האיש המבקש שאון רגשת רוח אל יגש הלום! המשתוקק לראות את הדר היקום במוראו, עמקי תהומות, רעמי רעש, תועפות הרים קורעי שמים, זיקות חימה, מפץ וכלי זעם הטבע, בלהות צלמות ומצוקי

יחיד גם משל צבור, שואפת אל המטרה לעשות את הכפר או את העיר הקטנה למעון השלום ונוה הצדק ולהרבות חרשת מלאכה ומעשי ידי אמן. הבתים טהורים וחזקים, על כל צעד חרשת מלאכה ומעשי ידי אמן, בתי ספר, בתי אוצר ספרים מלאים זיו החכמה ומפיקים נגה הדעת, בין האזרחים רוב שלום ושלות השקט, איש את אחיו יעזרו ופנו כל אבן נגף מדרכם, והושע ידם למו וימינם סמכתם להביא את כל משטרי התקונים. ברחובות — רצפת אבנים טובה, גשרים חזקים, גנות ופרדסים מחמדי בת עין, ובגנות משכנות עליזים וסוכות שלום. בין עיר לעיר, בין כפר לכפר המסלות מסוקלות, שדרות אלונים מכל עבר, חמדת שעשועים וכל פרח נעים וגם פרי מגדים, ואיש לא ישחית עץ בלחמו ואיש לא ירמוס את ערוגות הפרחים, בל ירעו בל ישחיתו זרע הטוב אשר זרעו הורים, כי זה הוא עם אשר ארחותיו מישרים, פעולתו רצויה ובחכמה ודעת יגבר חיל. הוא ידע לעשות הכל יפה בעתו, עת לכל חפץ, עת לעבוד ולעמול, וגם לבקש ענג והרוחה בעתות המרגוע.

כל איש ידרוש מחיתו מיגיע כפיו, כל איש יבקש להיות חבר לחברת אנשים, לעזר ולהועיל לו ולבני אדם זולתו, כל איש יודע מה הוא ומה מגמת תעודתו, מה אומנותו מקור חייו, וכל איש מחזיק בתומתו ומישיר לכת לפי דרכו ורוחו. בכפרים ראיתי בתי חולים ובתי מחסה לילדים עניים. הבתים הם קטנים, אך מלאים זיו וטהר ומשטר, אין פרץ ואין צוחה ואין מבוכה, אך נעם שקט צח, וכל דבר עומד על חקו ומשטרו, רצפת אבן רוחצה למשעי, שלחנות וכסאות נקיים, מטות מוצעות, ולבנת-שלג אשר לכרים ולכסתות וחתולותיהן נחמדה לעין, כל דבר על כנו, נכון, מתוקן, ערוך למטרתו בתכלית הדיוק והשלמות, ההכשר והתקון, וכלים מכלים שונים, נקיים, מבריקים, שמורים וערוכים, כל סמים-למרפא, כל רפאות-לבשר ושקוי-לעצמות, סדורים ופתוחים, או חבושים ואחוזים בתבות. שם אין דבר פרוץ ורעוע, שרוע וקלוט, מכוסה-אבק או עוטה חלודה, הכל טהור ומְלֻבָּן ומְזֻקָּק, הכל נפקד בידים אמונות, בידי חרוצים, גם הדברים העשוים לתועלת גם העשוים לנחת ולשעשוע. שם לא נראה עקבות התרשלות והתרפות, בטלה ושעמום, ערבוביתא-דרישא ומבוכת-לבב, בערות ורפיון-ידים, פרצים ועזובה; מכל עבר ופנה מבקעים נצוצי ההשכלה, אור הדעת ורוח האדם העולה למעלה והעושה כל מעשיו במדת המשפט ובמשורת הדין ובמחוגת הסדרים.

כבתים האלה כן גם כל הבתים והמוסדות של צבור -- חותם חמד מלא חן, מסודר ומשוכלל! בתי-התפלה עומדים על תלם, הבתים החדשים בנוים בטוב טעם

ביד־חרוצים ובתכלית השלמות. לא למקוטעין ולסירוגין, אך במדה ובמשורה, במחוגה וקו. בתאר והדר, וכן גם כל הליכות ביתם במשטר ובסדרים ישרים וכל מעשיהם בהשכל ודעת. יאמרו המתאוננים מה שיאמרו על דבר קשי לב העם הזה, ואני אומר כי ברהטי גזעו סובב סובב ליח בריא ודשן, הגו איתן ומוצק, חזק ובריא אולם, וגם הרוח חי חי ועשוי לבלי חת, וכל לשון תקום אתם למשפט ירשיעו בפעליהם.

מה יתרון לנו בכל הרעיונות הנשגבים אם דל כחנו ב„עולם העשיה"! בוא וראה מה נמשך להם לבעלי האצילות מאצילותם! אנשי דת בודדהא הגו רמות ונשגבות בדברים שהם כבשונו של עולם ויביטו מגבוה על „היש השפל התחתון" ועל כל הנמצא פה „בזמן ובמקום ובחומר", וישתוקקו לשוב אל האפס וכן גם עלו בתהו, ויהיו כחציר גגות לפני עם האנגלים, עם רב פעלים. הערביים בקשו גם הם אך עליות בשמים, מנוחת הנפש ושמחת הנשמה, וישחקו לטרדת המזונות ועבודת העולם, וישימו את הבטחון מעוזם, ועל משמרתם עמדו ויתיצבו לעשות „תקון למעלה", עד שבאו העמים החדשים ויעקרו אותם ויקעקעו ביצתם. עמוד התוך אשר עליו תכון תבל היא העבודה, וההשכלה הנכונה איננה זו הכתובה בספרים. השכלת־הספר תתהפך לפעמים לפלפולים של הבל ודקדוקי עניות, אך ההשכלה הנכונה היא ישוב העולם וסדורו ותקונו ושכלולו. העם המשכיל נעשה „שותף לקב"ה במעשי בראשית", לא לברוא יש מאין, כי בריאה זו היא לאלהים, אך ליצר יש מיש ולקיים את החק הראשון „וכבשוה" שנאמר במעשי בראשית, לקיים אותו בכל תקף ועוז, ברוח חכמה וגבורה וביתרון הכשר דעת בכל דבר בינה ובכל מלאכת חרש וחושב, ומה נפלא החזון איך אנוש רמה יכריע תחתיו מצוקי מוסדות תבל וכל ישית תחת רגליו! תולדות ההשכלה מראשית מולדתה, מימי אדם קדמון עד בן דורנו זה, הן כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ולמען ראות את ראש הסולם עלינו לבקר במשכנות עם נאור, ולא בערים הגדולות, מקום שם לנגה ברק העושר ותשואות קריה לא נוכל לראות את רוח העם על טהרתו, כי אם בערים הקטנות, בכפרים ובחצרים.

האנשים והנשים חזקים ואיתנים, אדם שושנים על הלחיים, הפנים מזהירות ומצהיבות, הבגדים יפים ונקיים. העם לא ילביש שני עם עדנים ולא יעלה עדי זהב על לבושו, גם לא יפזר הונו להרבות כבוד ביתו באהבת הפאר ועדי עדיים, גם לא יגביה עד העבים אפו אם יצליח במעשהו, אך הוא ישים כל מעיניו לתקן ולשכלל ולהנעים את חבל נחלתו, לבנות ולנטוע, לגדור ולסקל ולעזק, להכין ולעבד, לפלח ולבקע את החמרים והגלמים אשר בטבע, וכל העבודה גם משל

יש מעינות מים טהורים, ויעשו את הצנורות האלה להביא אליהם את המים משם. עוד במקום אחד ראינו שוחות ותעלות עשויות להחריב את האגמים, ונחקור ונדע כי שם היו מי גבא ובצה אשר השחיתו את השדות ויקלקלו את הזרעים ויהפכו רפש על המסלות, וישימו האכרים יד אחת לחפור את התעלות האלה, ובכח ידם דללו וחרבו מי האגמים. חברי בעל הנכסים, אשר עיניו לא שבעו מראות את כל חזיונות הסדרים האלה, בא בדברים עם יושבי הכפר ויחקור משטרם ותהלוכותיהם ויתבונן לדעת את הנסבות מדוע דרכיהם יחילון, וישאל את אחד האכרים: מה אתם עושים בשנת בצרת אם לא תתן האדמה את יבולה? ועל זה השיב האכר (מלה במלה): מאן מוסס זיך איבער דאס אונגליקק שטעללען („טוב לאדם לעמוד מעל לאסונו"). שיחה קטנה זו מראה את מדרגת השכלת האכרים.

אמנם זו היא אך שיחה נאה וקלה, ובאמת הם לא בנו את כלכלתם על יסוד אחד, אך יצרפו אחת לאחת למצוא חשבון. יש אשר עובדי האדמה רשו וירדו מטה מטה, אז יפנו אל חרשת המעשה. ומה רבו שם בתי המלאכה! בכל מקצוע הראו יושבי המדינה את גדלם ואת ידם החזקה עד להפליא, כי כל אשר המה עושים בהכשר דעת ובכח לב המה עושים, לא ילכו בדרך עקש ופתלתל, לא יחקו כקוף איש מעשי אחיו, לא ירבו תחרות זוללה, אך התחרות היא תחרות העבודה, אשר בה מתפתחים ומשתכללים הכחות והכשרונות בחכמה בבינה ובדעת, וגם בערים ובכפרים יש חברות ובתי מלוה ובתי אוצר לחזק את ידי עושי המלאכה לארוג ולרקום ולעשות גלומי צמר ופשתן וכל מלאכת עבודה מלאכת בית ומלאכה חוץ, וכל מקום ששם יש בית-מלאכה יש גם בתי מעון לעובדים, בתי ספר לילדיהם, בתי תעלה לחולים וחלשים, אוצרות לקובצים על יד, ואם תשמע את דברי השועלים הקטנים מגרי ריב ומחרחרי מדון בין הפועלים, אל תאמר בלבך כי אמנם איום מצב המון הפועלים, ונהפוך הוא, מצב הפועלים ילך הלוך וטוב, וככל אשר ישכילו וככל אשר ירוח להם כן יוסיפו לדרוש. וגם הדל שבפועלים — טוב מצבו ממצב רוכלינו ובעלי מלאכותינו בערים הקטנות.

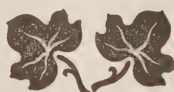
גם שם יש עוני ומחסור, פגע ותלאה וכל נגעי בני אדם, אך על רוב-העם נדבר, ובפה מלא נוכל לאמר, כי חיי רוב העם הם חיי יושר וצדק, שלוה ונעימות, ולא חיי מהומה ומבוכה, ומחיי העם הזה הננו רואים את הנמוסים ואת הסדרים נאצלים זה מזה לאשרם בנתיבות דעת ודרך תבונות, וכל החקים והמנהגים משולבים זה בזה כבדי הארון אשר לא יסורו מטבעותיו, כלם עולים אל מטרה אחת לפתוח מקור חיים ולעשות את המדינה העדינה לצבי תפארת, והחקים

לפי רוח הדור החדש, והבניה והגזרה מחוטבות במישור, והבתים הישנים, גם אלה אשר עליהם אבד כלח, עודם שמורים בנקיונם מתוקני-בדק, נצורים כאישון בת-עין בדמות תבניתם הקדמוניה לזכרון דורות עברו, וכבתי התפלה כן בתי הספר וכבתי הספר כן גם בתי מועד ושעשועים, גם — להבדיל בין החיים והמתים — חצרות המות. ומה נפלאים הם סדרי העבודה! עבודת השדות ועבודת הכרמים נוסדו על כל התקונים אשר חדשו ואשר תקנו חכמי דורנו להצמיח ברכה, וגם כל אכר יקח לו את התקונים האלה לקו ואת סדריהם למשקלת למען מצוא די שכר לפעולתו. כלי מחרשה, מגל וחרמש וכל כלי העבודה טובים ומתוקנים, גם הקיטור היה לעבד נרצע לעזור בכל מלאכה, ובאשר אין יד היחידים משגת להכין להם מכונות קיטור, המה שמים יד אחת ומשתתפים לשכור להם מכונות, ועיני העם כלו אך לבנות ולנטוע ולגדור הפרצות, לטהר ולסדר ולתקן.

הנה עמי יחד „איקלע לאתרא" אחד מבעלי הנכסים מארצנו, והוא לא יכול לכלוא את רוחו מתמהון-פלא למראה המשטרים המתוקנים האלה. פה ראינו באחד הכפרים מגדל-צופים קטן, מגדל תוכן-רוחות (מעטעאָראָלאָגישע סטאציאָן) אשר בנו להם יושבי המקום על גבעה רמה, שם נם להתנוסס (וועטטערפֿאהנע), שם כלים מודדים את כובד האויר ולוחות קבועים להורות את מדרגת הכובד, למען ראות את דרך הריחות ולמען הגיד האותיות לאחור, ולא חוקרי-טבע ערכו את המגדל הזה בשערים המצויינים בהלכה, אך מורה-הכפר, איש אשר רוח יתרה בו, הוא הואיל באר לאכרים את תועלת חזון-הרוחות ויעזור להם להכין ולתקן את הבית כאשר הוא דרוש למטרתם ומועיל לרגל המלאכה אשר לפניהם, והמורה הזה מקהיל לעתים מזומנים קהלות ברבים וקורא לפני העם פרק במרעים בשפה קלה. במקום אחר ראינו מיני זרעונים חדשים לא ידעם בעל הנכסים מלומד עבודת-האדמה. חקרנו את הדבר ונדע, כי אכרי המקום עושים עתה נסיונות ובחינות בזרעונים האלה שהובאו מארצות החמות, וכלם יכוסו על הבחינות האלה, גם מומחה הביאו להם מן העיר הגדולה להורותם את אפני הזריעה, ויעשו את כל התכונה לדשן את האדמה ולהרוותה ולהכשירה לפי כל התנאים הנחוצים, ועתה הם ששים ושמחים בראותם כי הזרעים האלה הכו שרש, ויש להם תקוה לראות ברכה בעמלם ולהרבות את תבואותיהם ואת יבולם למען יהיו מפיקים מזן אל זן.

עוד ראינו באחד המקומות מעין הצנורות מוליכי המים אשר בערים הגדולות, השתוממנו ונשאל מי בנה את הצנורות האלה, והנה נודע לנו כי במקום ההוא חפרו בארות ולא מצאו מים, ובנחל הקטן היו המים רעים ונבאשים, והרופאים הגידו למו, כי המים יזיקו גם לאדם גם לבהמה, ויראו כי בהר הקרוב אליהם כברת ארץ

תמיד. מדת הזריזות מקננת בקרבנו, אך באשר נחוץ הוא לכבוש את איתני הטבע ולסול דרכים חדשות בסדרי הכלכלה, תרדמת העצלות ורפיון ידים ימוץ את לשדנו. רבות מחשבות בלבנו, אך אין לנו כח־הסבל להוציא את מחשבותינו לפעולות, וכל מקום אשר שם פעולה של צבור דורשת אחוה ושלום, שם יבואו יצרי קנאה ונקם ודבת חנף ונאצות לנו כל היום. חקי הטהרה חרותים וחקוקים על לוח לבנו מאז ומקדם, וידינו תרפינה מעשות תושיה להיות מחננו טהור; הלכות דרך ארץ, תפארת כלי חמדה, כתובות היו על ספרינו, בעוד אשר עמים רבים לא ידעו בין ימינם לשמאלם, והמון בני עמנו הוא פרוע ומוזר בהליכותיו ובמדברו. הננו עובדים עבודת פרך, אך אנו חסרים את הסדר אשר יתן עוז ותעצומות לעם; הננו מהירים להתחרות איש באחיו ולחבל איש מעשי רעהו במזמות עמוקות, אך לא נעצור כח לעבוד בבטחה, בהשקט ובדממה. אין כמנו אבות רחמנים, סדרי חנוך והתלמוד־תורה כללי היו לנו זה אלפי שנים, והננו מחנכים את בנינו ללא־מטרה או למטרה אשר לא ישיגוה. הננו מרימים תרומת ידינו לצדקה ברוח נדיבה מאין כמוה, אך לא נדע לכלכל את מעשי צדקותינו במשפט. ומה נורא מראה ערינו הקטנות, מה נורא מראה השפלות והדלות, התהו והבהו, החלאה והעזובה! הסכן הסכין איש איש מאתנו לגול את האשמה על תנאי־החיים מחוץ, אך עוד יש מקצעות רבים אשר איש לא יסך בם את דרכנו בסירים. מי מפריענו לאחוז בחק טהרה ודרך ארץ? מי יעצרנו לבנות ולנטוע בסדר ובטוב טעם? מי יאנסנו לנשואי־בוסר בלי תכלית? הזאת היא האמונה הברה והתורה אשר היא תורת חיים? הן איתני לאומנו, אבות עם־עבר על גדות הירדן ובין ארזי הלבנון לא מסלה כזאת סללו לנו. הם היו רועים, עובדי אדמה, בוני עולם, הם היו ענקים מתאבקים עם מצוקי הטבע, הולכים ישר בארחות התולדה, עמודיהם ואדניהם לא היו החדוד והפקחות והחריפות בעסקי תהו, אך חכמה ובינה ותושיה. ימים רבים חלמנו על דבר ההשכלה, אצלנו לה כבוד והדר, נלחמנו בקנאת־דת ואמונת־הבלים, אך לא השכלת־הרוח אנו חסרים כי אם השכלת המעשים, דרך־ארץ וישובו של עולם. יאמן העם באשר יאמין, אך יהי נא מראהו ומנהגו ומשטרו, שיחו ושיגו, עבודתו ופעלו בטוב־טעם וסדר, בחן והדר, בשקידה ובתבונה כמתוקנים שבהם. זאת היא ההשכלה ואותה אנו מבקשים.

והסדרים אינם למשא על העם, אך העם חובב ומוקיר את החקים בהבינו פעולתם ותועלתם. הנה כן בכל פעל ידם ומלאכת מחשבתם בבית ובשדה, בשוק ובחצר, בקהל ועדה, בבית מלאכה ובבית שעשועים, בבית־הספר ובלשכת הפקידות, הננו רואים עם נאור וחרוץ, ער ומשכיל, זריז ומְנֻמָּס, עם אשר הנמוס לא היה לו כברק נגה חיצוני, אשר בכל רוח מצויה יפול ממנו הטיח התפל ונגלה ערום ועריה, אך הנמוסים באו אל קרבו, כי ההשכלה היתה אֵם ואומנת לדורות רבים ותלמד את העם לערוך לו את סדרי חייו במשכנות מבטחים ובנאות שלום, לא להתהלך בגדולות ובנפלאות, אך לעשות את כל אשר תמצא ידו, לבקש „קבא מארעא" ולא „כורא מאגרא".

ונתתי אני את לבי למצוא את היתד הנאמנה אשר כל כבוד העם הזה תלוי עליה. הנוסדו כל סדרי העם הזה על העושר, ויתר שאת ויתר עז לו, יען כי עשיר הוא ממנו? זאת לא זאת. אמנם מדינת הרהיין היא מבורכת־אלהים, אך כמראות אשר אנו רואים בה נראה גם ביתר מדינות אשכנז אשר לא שמן חלקן. או הנוסד אָשרם על רוב העבודה? אבל אנו יודעים כי הרוכל או הסרסור העברי מדת עבודתו מרובה, כי הוא לא יאכל ולא ישתה ולא יישן במועדו, כל היום ממשך ומרט, נגוע ומענה בעמלו. או — העמקתי חקר— אולי יאושר העם הזה בארץ, יען כי הוא לא יאמין בכל אשר למעלה מן הארץ הזאת? אבל הלא נדע כי העם הזה יגבר לאמונתו, ותקותו חזקה לחסות בצל חסין־יה. אמנם שרש אָשרו ומקור טובו היא ההשכלה, החנוך המתוקן, ההשכלה אשר לא המדרש בה העקר אלא המעשה. ההשכלה המפלסת את נתיב חיי האדם ומעשהו בתבל. אין בקרבו עצלים הולכי בטל וחובקי ידים, אין בקרבו פקחים יתרים מעיילים פילא בקופא דמחטא, הוזים שובבים ואוהבים לנום בחיק הדמיון, אין בקרבו גופות רעועים ונשמות משועממות, אין לו מוסר־הבלים, מוסר מבולבל ומבלבל הלבבות ומעוות הדעות, אך לו יש סדר והגיון, חריצות וזריזות, והמעלות היקרות האלה הרכיבוהו על במתי תבל.

ומדי ראותי את כל המשטר הטוב הזה, במסתרים תבכה נפשי בזכרי את מעונות הרקבון ואת חדרי התהו, את גלי האשפה ואת עיי החרבות אשר בבית ישראל. הוי, נחפש דרכינו ונפשפש במעשינו, מה שפל חלקנו בכשרון המעשה ובסדרי החיים. נפש ברכה בנו, אך היא תגביה עוף למרומי ערבות, כשרון נוסס בנו בכל דבר חכמת בינה, אך גם את הכשרון נמשוך בחבלי השוא להוליכו תהו לא דרך. הננו מצוינים מאז בצדקת נפשנו, בישרת לבבנו ותום דרכינו ובור כפינו, אך בכל אלה המְאֵרה שלוחה במשלח ידינו, כי הלק לבנו ורוח רעה בינינו

בקעות ועמקים רבים למרעה צאן. טיבותא של איטליא כזאת שקילו ושרו אחיזרי! אולי שר האוצרות האיטאלקי הנהו שבע נחת. אנחנו התרים מבקשים יתר. נעים לנו המישור הזה — מדי נעזבהו לבוא אל מחוז בארי וטראני, מקום שם שפעת עצי פרי, תאנים ושקדים, וחליפות עזי זית ועצי גפן, המון תבניות, המון צבעים, עשירות של רעיוני הטבע, אין-סוף של צמיחה וגדול, ולפנינו חֶלְקַת הבדלח, פני הים!

באתי למחוז ההוא מפלך פֿודזיא, כאמור. כמעט שכחתי. מלבד המישור המשתרע שם באריכות גדולה כסגנון סופר שאנו יודעים מראש מה הוא עתיד לכתוב ושאין לנו לקוות לו כי יתן לנו דבר מה בהיסח הדעת, יש שם אבן-שואבת אחת, „אַטראַקציא" אחת: ההר גורגאנו ועל ראשו בית התפלה הקאתולי ששם המלאך מיכאל נקרא עליו. לא אדע אם בשביל המלאך מיכאל, אשר חשבתי את עצמי כקרוב אליו יתר מיושבי פֿודזיא, או בשביל שאחרי שְׂבוֹעַ העין מראות את המישור היא משתוקקת לראות הר, חמדתי מאד את הפסגה ההיא, ולא אנחם על אשר שלמתי שתי לירא המחיר ולירא אחת הוספה לאיטאלקי גבה הקומה ודל הבשר אשר הוליכני שמה. אמנם לא זכיתי להתודע שם אל המלאך מיכאל יתר משהתודעתי אליו עד אז, אך זכיתי לראות יער עצי תדהר יפה מאד. אין דובים, אבל יש יער. אך ממטה אין היער הזה נראה, כי הוא גבוה ונסתר כמו מאחורי ההר. זכרתי את אשר מספרים ע"ד „חכמי" אבדירה (ההפך מסבי דבי אתונא) שהיו מקימים פסלי תבנית גבוהים מאד מאד. לצון כזה חמד לו הטבע בראש המאָנטי גורגאנו.

נשובה למחוז בארי. לא אדע מדוע ממעטים התרים לבקר את אַפוליה הדרומית ואת קאלאבריה. אין זו דרך כבושה, וע"כ במקום שאנו מוצאים את עשירות הטבע אנו מוצאים את עניות הקולטורא. בתי נתיבות, בתי מָלון — הכל קדמון, נושן, נאלח, אף לא-נקי, הוי, הזוהמא לנכח הדרת הטבע, כי בתוך יופי! בברינדיזי בתי המלון הם במרום השלימות והתקון, וכי יבא איש משם הלום תגעל נפשו בבתים ובסדרי החיים האלה. בערים כביִשֶׁליא, מאלפֿיטא, גם בארליטא — אין דבר. הכל קודם מתן הקולטורא. כמעט כל הבאים הלום הם אך המשולחים-למסחר. אין דרך התרים המצוים לבקר ערים שמספר יושביהן עולה לערך 20,000 או 30,000 נפש. הגם אלה מקומות, כרכים? הגם פה יש לראות דבר? בבארי — בתי המלון למטה מן הבקרת. גהוץ, פנוק, נקיון — מי שלקה בצרכי קולטורא אלה לא ימצא פה אף חצי ספוקו.

במחוז ההוא יש עתה כח מושך חדש: לְצִי עיר הרפואה; ואולי תמשוך

חֹשֶׁךְ בְּתוֹךְ אוֹר.

בתוך נוף יפה, דומה לסביבות ברינדיזי, בנויה העיר ב אַ ר י באיטליא, קנקן חדש מלא ישן. זקנה ובחרות בה נפגשו. כל הערים הבנויות על גדות הים לפאת מזרחה של איטליא, מדרום למקום ששם משתפך הנהר פאָ אל הים, אין עיר נאוה ממנה. לפנים, כאשר עמדה מלכות ניאפל על תלה כמלכות נפרדת, היתה היא מרכז המסחר הכי נכבד במחצית המזרחית של ממלכה זו. עתה בטלו ה„יחוסים" ההם — מלכות אחת!

בכל מחוז אַפּוּליה אין אדמה פוריה כהאדמה אשר בסביבות באַרי. יינות אפוליה המפוארים: הבארליקא, המוסקאדו די טראני, הבישליי, והמעולה שביניהם הקאסטילו דיל מוגטי הם מגפני בארי. מנהג קדמונים הוא באיטליא לקרוא את היינות על שם עיר-הראשה שבמחוז. העיר בנויה על גדות הים, והיא כמו רצועה נכנסה לתוך הים, ומאחוריה כתפות גבעות נחת — כן אנו קוראים לגבעות שאין גבה להן ויראה להן אך בָּמֳתֵי גָבְהָן מפיקות חן ולא עז, נעם וחמדה ולא מורא ובלהות. הגבעות ההן מכוסות כרמים, שמגביהים והולכים כשדרות זו על גב זו וכבנין אמפיתיאטרון מדרגה גבוהה מחברתה. מפנים — הים ומאחור — ההרים, ועליהם יציץ נזרם — כרמי חמד. לא יוכל איש לתאר בדמיונו מזג-מראות נעים מזה.

אם בין התרים חלקך ורצונך לדעת הפוריות, השמנות אם רזות הן סביבות העיר אשר תבקר — צא לשוק הפירות בימי הקיץ, וראית שם לא את נויו של עולם, שופרא דמעשה בראשית, כי אם את הממש, את „התכלית", לא את הפרחים כי אם את הפרי. שוקה של בארי — אני ראיתיו בימי הקיץ — פותח אספקלריא לפירות ולירקות ולתבואות מתנובת אדמת הסביבות. לא אוכל לתאר במלים את תכונת הצמחים האיטאלקים. אף מי שבקר את הארץ ההיא אך פעם אחת, אף מי שסקר אך בסקירה אחת את שדי הזרעים ואת גני הירק ראה ויכר, כי יש שם לנטיעות מעין גַּוָן יתר בהיר, מעין בהק, וגם יש להן יתר-שאת, יתרון שפע ורויה. כמדומה, כבר הלל הוראץ את שפעת הדגים ב ב א ר י ו ם. מי שאין לו בקיאות זו מן המקור הראשון, יוכל לקנותה מתוך הסידור הנודע לתפלות הדרך: מתוך ה„באֶדעקער". כל המעלות האלה של בארי רשומן ניכר עוד יותר למי שבא שמה מאנקונא ומפּוֹדזיא, ועל פי רוב הכל באים שמה מצד זה. העיר פּידזיא בנויה בקרב שטח חָלָק אשר לא תאר ולא הדר לו, הוא ה„טאוואָליערע די פוליא", ארץ מישור, ברובה זרועה חטים,

שמה מבארי ושוב חוזרים ובאים. שם נפתח לי פתח להכנס מעט לתוך חיי היהודים האיטאלקים בפנה נכחדה.

גארטאנו לֶמִי, דזיאקומו פיסאנו, בנדיקטו סאטשרדוטו, ענריקו קאדירו, מגוא (?) קאדזי, ויטא מאלעחארו (?) קינירו — אלה הם שמות האנשים שרשמתי לי לזכרון, הם היחידים שהתהלכתי וששוחחתי עמהם הרבה. אחד מוכר עורות, אחד סוחר ברשתות ובכלי ציד הדגים, אחד אַגענט, כלומר סרסור לעסקים שונים. מספר היהודים כשלשים בתי אבות בטראני, ומעט מזה בבארי. אין הם יודעים מאין באו. הראה הראוני את המקום ששם היה הצר הקברות הישן. זקן אחד (בנדיקטו סאטשרדוטו) ספר לי כי גם הוא גם אבותיו נולדו פה. Siamo qui molto, molte secole אמר בסגנונו המשובש ובהברת החוטם הדומה למבטאם של יושבי נאפול. כלם בעניני הדת הדיוטות. הם לא ידעו, כי אבותיהם כבר היו בטראני במאה הי"ב. אז היתה קהלה גדולה בניאפול, ור' דוד היה נשיא (Principino) בה. 200 משפחות היו אז בטראני. הם נגערו כארבה הנה והנה במשך מאות=בשנים בגליות וברדיפות.

הבקר אור. הנני מטייל על חוף הים בבארי ומתבונן אל עבודת הדייגים. ענריקו קאדירו מטראני ארח אתי לחברה. הוא הביא רשתות. הנני שואל אותו: מדוע אין אתה דייג ככל הדייגים? מדוע אתה מוכר רשתות?

— אין אף דייג אחד בין היהודים באיטליא.

— אבל מדוע? האם אין לכם הרשות?

ענריקו קאדירו צחק.

— אי כלכם עשירים — הוספתי לשאול.

והוא הוסיף לצחק.

הוא לא יכול לבאר לי מדוע אין היהודים דייגים באיטליא.

יתר מכלם התהלכתי עם הזקן. איש זקן, לוא גם יהי נבער מדעת, יש לו דבר מה לספר. צריכים אך לדעת איך לשוחח עם איש כזה ואיך להוציא, לדלות ממנו את הצפון בו. חפצתי שישתכר מעט מידי. מְגִיתִיו למנהל, לטשיטשירוני. ישתכר נא יהודי זקן איזה פרוטות — למה אמלא את צלחת הלאַזארונים? חטוף והַלְשֵׁן עלי, „מתורגמן"! דבר לאט לי עם יהודים א־־־אלקים. קשר, מעל, עון פלילי, שמו שמים! ולא רק זאת. עוד חטא אחד אני מזכיר. היו שם אנשים אחדים עמי במלון, וגם הם היו צריכים למנהל. כוננתי עמהם חבורה אחת, וגם הם קבלו את הזקן. זוכרני, כי הקריתי לו מן ה„באֶדעקער", כמי שמקריא לפני בעל=התוקע. אצל הכניסה הגדולה הארכי=הגמונית סנטא

למקום הזה את אוהבי תפא״ת מעשי אלהים, תפארת הטבע, וגם תפארת מעשה האדם — מלאכת מחשבת. אין במקום הזה שפעת תמונות, אבל בנינים יפים ישנם למַדַי. יש שם בנינים רבים בנוים בסגנון המכונה ראָקאָקאָ, תלתלים תלתלים, פטורי ציצים על מקלעות פרחים, כוסות פרח שושן על גולות כותרות, סגנון בְּנָיָה וּגְזָרָה מעין המליצה המסולסלת עם חצאי המקראות וצרופי מלים יפות שהיתה נהוגה מכבר. לא זה המקום לדבר ע״ד סגנוני בְּנִיָּה, וגם מעט קט זה כבר יהיה יתר מדי לקוראים אשר לא יחפצו לצאת מן העוגה ולהרחיב את אופק־מבטם, כי אם להִסָּגֵר בתחום. גם אין זאת מטרת התמונה אשר אני מתאר. בקצרה: ישנם שם בנינים כבירים גם בסגנון הביצאנטי הכבד, המעוגל והיושב על מְלֵאת, ויש טירות ומצודות וחרבות היכלות מימי הבינים, שמתבוללים יחד לתמונה גדולה אחת המדברת בעז אל הרוח ואל הלב, ובבתים ובהיכלות יש גם תמונה לא אחת ממעשי ידי הציירים הגדולים, וגם ציירי ויניציא. וכי אפשר לעיר איטאלקית בלי אלה?

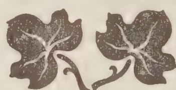
הנה כן בארי היא עיר ראויה־לראיון, לוא גם בגלל זה שיש בה חלק חדש וחלק ישן. החלק החדש: רחובות ארוכות, רחבות, ישרות, לפי כל הקי סדרי עיר חדשה, והחלק הישן ה„מקום" (כמו שהיהודים יכנו את החלק הזה במדינתנו) הוא בין הנמל הישן, מקום מושב הדייגים הרבים ומקום קבוץ סירותיהם וכלי מלאכתם ורשתותיהם וכל תנועתם וארחם ורבעם, ובין החוף החדש הנכנס, כאמור למעלה, לתוך הים, מְלֻחָךְ משני עבריו מזרמת הגלים. העיר הישנה דומה בהמונה לרחובות הצרות שבניאפול, אך אין האספסוף מרבה להתרוצץ כבניאפול. המראה אחד הוא גם פה גם שם. הצורה היא שונה ונבדלת מצורת רחובותינו. כל המעונות שבשטח המישור הם פתוחים, נשקפים אל הרחוב, והעובר ברחוב רואה את המעונות עד קצם עם כליהם ומטותיהם וזכוכיותיהם וקשוטיהם וכל הנמצא והנעשה בהם. תכונה זו מרבה את חליפות הצבעים ואת שפעת השתנות החזיונות, ובדרך זה מתמזג ומתבולל „מבית ומחוץ" למראה אחד.

בארי וטראני הן סמוכות מאד, ובדברים רבים דמות אחת להנה. בבארי אין כל מרכז יהודי, אף כי גם שם היו יהודים וגם ישנם עוד מעטים. בטראני יש „טראַטאָריאַ" (בית מזון) יהודי. בימי הקיץ — באיטליא תיאבון. האכל יורד עד תכלית המעוט, ושמירת הבריאות, ביחוד לאורחים, גוזרת לאכול אך מעט צמחים. ה„טראטאריות" בכלל אינן „עושות עסקים" גדולים, אך ל„טראטאריא" יהודית יש עוד מטרה אחרת. היא נקודת המרכז. באי־ם

— בירושלים, בארץ ישראל, היינו דייגים וגם כורמים. שם „נכנסנו לתוך הדברים ההם".

הזקן מטראנו שם את ידיו על לבו, כמנהג היהודים האיטאלקים בעת התפללם. הוא לא הבין היטב את דברי. הוא חשב שאני מתפלל. דבור אחר לא היה בינינו זולתי — התפלה.

כִּפַּת התכלת פרושה על ראשינו, אפריון נגה ואשר, הרי נעם, הים הנאוה, התלפיות העתיקות, וברוח מרחפת תפלת גולים.

מִי͏ַלְקוּטֵי הַוֶינֶיצְיָאנִי.

I.

גם בְוֶינֶיצְיָא יש חודש אחד יפה עד להפליא, וגם שם עמים לו יקראו M a i, ואנחנו — חצי אייר וחצי סיון. בשביל צחות הלשון — וצחות הלשון איננה משגחת ב ל ו ח — נקרא נא לו „ירח האביב". הוא היה אז קַר, ועמוד הכסף החי בתוך מודד־החום השפיל לרדת מטה מטה, למורת רוח בעלי המניות, האקציונירים של בית המלון הגדול Grand Hôtel des Bains, הבנוי על גדות הים במקום הרחצה על הנֶד לִ י ד א. האקציונירים ההם הנם משוררים שנפשם גחלים תלהט לשמש ולחום. ובכל זאת היה המאי ההוא — סלחו: חדש האביב ההוא — אביב הגון. ירוק־בהיר, בָּרֹד עם צהוב־לבן, עוטה ממעל תכלת־לבנה — זה הוא שלוש־צבעים נפלא מאד. אלה הם העיקרים, היסודות, ומי יספר את חצאי הצבעים ואת בניהם ואת בני בניהם, ומי יקרא להם שמות בשפתנו העברית גם עם כל חדושיה! הנני זוכר את צבע החבצלת הלבנה, הנני רוצה לאמר: „דאס העללע לִילַא" של הגליצינִיות התלויות והמודלות בשפע על גבי קירות הפרדסים, ואת לבנת — בגדי הנשים. זיו צבעים אלה, שעשועי מזגם, פלאי הרמוניתם, לא לעינים תרוטות כי אם לפקוחות, למאירות, לחודרות לתוך הבריאה. הצבעים מרחפים, דאים, מתבוללים, מ נ ג נ י ם לא במקום אחד, אך בכל הָרֶוַח, בכל חללו של עולם. אביב! גם הכלבים הם גזוזים, הפודל השחורים והלבנים, ואל יהא דבר זה קל בעינינו. מטרה גדולה

סאבינא לחשתי באזניו לאמר לכל בני החבורה שהיא נבנתה בש׳ 1021, והוא לא שמע או לא הבין היטב את מבטאי שלי ויוסף — שש מאות שנה. אחרי כן צויתי לאמר לו, גם כן מן הסידור שלי, כי „חֲבַל על אשר הבנין הביצאנטי העיקרי שֻׁנה בטעמו לרעה בש׳ 1745". הוא השמיע את הדבר הזה בלוית אנחה מרה.

ויהי היום ואנו מתהלכים לא עם החבורה, לא בשכר. חשתי בנפשי, כי הוא מכיר לי טובה. הוא חפץ להודיע לי דברים רבים, לוא אך יְדָעָם.

שיחה אחת רשומה אתי לזכרון, ועל גבה המלים: חשך בתוך אור.

אני: מדוע כה דלותם פה? הנני יודע, כי לפנים היה מספרכם רב מאד. קראתי בספרים והדברים עתיקים ונאמנים. עתה מספרכם דל ומצבכם שפל, ולכם הלא יש כל הזכיות!

הוא: כן, כל הזכיות! אין אנו מתאוננים. אבל אנו יהודים.

אני: יהודים — כן, אין ספק, אבל אין איש מפריע אתכם מהתרבות ומהתחזק פה.

הוא: יש לנו הכל, ואין לנו דבר.

אני: לא אבין מה אתם חסרים,

הוא — לא דבר דבר אך הביט ימין ושמאל אל הבנינים הגבוהים: סאנטא סאבינא, סאנטא קרוטשי, בית המועצות הישן, מקלט הנזירים, מצודת המלך. הבינותי את קריצת עיניו, כאלו אמר: מה יש לנו פה? מה נשאר ממנו פה? הננו במוץ אשר סוער מגרנו.

אז השיבותיו גם אני בקריצת עין. רמזתי אל הגבעות המכוסות כרמים, אל הים, כאומר: אבל פה יש לכם חלק, פה בטבע הזה, הרחב, הפתוח.

והזקן הבין את רמז עיני ויאמר: פה בין הכורמים, בין הדייגים לא תמצא אף יהודי אחד. טוב ויושר הדבר או לא — אחת היא. הנני איש זקן. מעודי לא ראיתי פה כורם או דייג יהודי. הננו חסרים את הכשרון, את החוש. לא אדע מה אנו חסרים, לא נכנסנו לתוך הדברים האלה בארץ הזאת לפני אלף שנים, לפני מאה שנים, בלי זכיות, עם זכיות.

אז תקעתי את כפי אל הזקן ואומר אליו: האתה יודע מעט עברית?

— כן, מעט, להתפלל.

— אתה יודע... ירושלים, ארץ ישראל?

— כן, כן, כן!

להעביר במגרה את הגזוזטראות כדי קומת איש. רחובות כאלה בונים... לךְ לעזאזל Va in malore!

רק לא בָזֶה! רזה הוא מינות בציור, מְעִילָה; שנוי ממטבע שטבעו חכמים, מהלך־חדש, סֶצֶסְיוֹן, וזאת לא יאהבו הויניציאנים. סיניור מאקאלא הטוב והזקן, אשר לו חנות בהפיאצצא ממול חנותו של ידידי אָ., אומר כי זה הוא stilo libertin, סגנון הוללים או פוקרים. לא אדע מאין לקח את השם החדש הזה. ואולם מכר ימכור גם תמונות של סגנון זה, כי אחד מחבריו אומר, והוא מספר את הפתגם בשמו: כל דבר שנמכר בשוק הוא יפה. אך הצבעים הסצסיוניסטים שעל גלומי השמלות הם חביבים, וגם סיניור אינדובינא המצייר מעודו בכל שנה ושנה את היכל הכניסה סאן־מארקו נכשל ונופל לפעמים בסגנון זה. מחלון חדרי במכפלה הראשונה של הפראקיראטוריות הישנות (האֶטל סאן מארקו) התבוננתי אליו בכל יום ואבט אל היריעה שעליה צייר את הבַסִילִיקָא, ומסביב לו המון רב. עיני כל העם כלו לראות מה הוא עתיד להוציא מתוך סממני צבעיו. פעם אחת תאר את הכניסה פְּיָאלֶט כלה, ואחרי כן קשט אותה בצהבות של תפוחי זהב. זימנא אחריתא צייר אותה ירוקה ככרתי ויְעַפֵּר על פניה כמו אבק קנמן. עוד פעם אחת תאר סמוך להיכל הכניסה תעלה עם גשר, שאין למצוא את עקבותיהם על מַפַּת העיר המאושרת מטעה"מ. יש והוא מתאר את הכניסה ההיא מכוסה מטר סוחף נתך ארצה וממעל לה רקיע בהיר ושמש זורחת. סיניור אינדובינא יודע לשלוט בטבע, בחינת „צדיק גוזר". הצייר היהודי ר. וו. המתגלגל עם תמונותיו והעתקותיהן, עד כי לפני שנים אחדות החלו גם מה"ע העברים לדבר בו — סמן טוב ומזל טוב: הוא יהיה עשיר כסופר עברי. אם יש לו לחם לאכול ובגד ללבוש לפי כבודו ולפי צרך ביתו — מצלצלים בכל הפעמונים. לא, לא ליהודים ציור — גם בויניציא, אף כי שם רוצה כל אדם להיות לצייר, ובכל אחד מוצאים סמני עילוי וגאון. גם מוכר הכרטיסים על הלידא מנשא את נפשו אל שמי הציור. חבל בנעימים נפל לו, חבל עשיר בצבעים: הוא רואה יום יום את השמש באה מאחורי ויניציא. זה הוא מראה־פלדות ברקיע, לא מראה אחד, אך מראות אין מספר, מראה ליום מראה ליום. מי לא יהיה במקום כזה לצייר גדול? פִּילוֹן הטוב — זה שם האיש הצעיר — החל לצייר את תמונותיו, ועוד העמיק סרה: הוא החל למכרן. בין ביאת אניה אחת ויציאת השניה יש לו עשרה רגעים שהות, ואז הוא מוציא את היריעה מן הזוית ומוסיף לצייר. הוא היה טרוד ומזיע על גבי מבוא שמש מצוין מאד עם קרנים מתפשטות ומתחלקות בפרקי המפוח,

לבעלי חיים אלה. חוטבי פסל צריכים להם שישמשו להם כדמות צורות בחטבם את האריות הקטנים בעד קרנות המעקות של הארמנות החדשים. אין קרן מעקה כזה בלי פסל אריה, סמל ויניציא, ובאין אריות למופת ולצורה, יוצאים הגלפים ידי חובתם גם בעשותם את הפודל לכיון צלמיהם. גם פרנסה מועטת היא לכלבים במקום ההוא ששם דחוקה פרנסתם מאד עד כי הם מתחרים עם החתולים בצידת עכברים ובאכילתם. וחתולו האמוצה של סיניור לואיג'י אומרת „בלבה" "Va in malore" „ היא הקללה השגורה והחביבה על הויניציאני. החתולים חושבות את עצמן כאזרחי ויניציא. משמרת חתול, למשל, באחד מבתי המגדנות של סנטי אורטים, זאת היא כהונה, זאת רבנות! לא ריבה אחת שעוברת דרך מבחר־המקומות ההוא, דרך „הפיאַצצא", ועל שכמה מטפחת sciallo, הוא השאַהל המפורסם של המון העם בויניציא, מתקנאת בחתול זו. היום מכורבלת בsciallo, מחר — רדיד ומגבעת, כגבירה מפונקת, אם אך יהי רצון לפני אחד ה„מילַארְדים" — האשכנזים... ואחרי זמן מה עוד הפעם sciallo ארוך ושוליו יטאטאו את רצפת הרחוב. הריבה הויניציאנית איננה מרבה להקפיד על חליפות שמלות כאלה, וה„מילאָרדים" — הלא זאת כל תעודת חלדם לבוא לויניציא ולנסוע ממנה. ראיתי „מילאָרד" אחד, בן יהודי עשיר מברלין, שהלביש והנעיל מחנה של ריבות כאלה. אבי אביו היה גביר מפואר בפוזנא, והיה מלביש ומנעיל את ילדי „תלמוד־התורה". הוא בא הפעם ממונטי קרלו בלוית אשה שהוא קורא לה Madame la comtesse, וידידי הפקח א. תָקָה את מבטאו: חאָנטעס. בשם אביו זקנו בקשנו ממנו אך אחת: לבלי הכנס לתוך הגָתו במעשי צדקותיו. אך גם מן הגתו תבאנה הנערות לסאַן־מארקו. אך 5 צנטיזימי מחיר המסע בטְרַאמְוַאי־השט. גם הנערות ההן מחליפות את שמלותיהן כסדר. העיקר היא לבלי הֶרָזוֹת, פן יקרא להן פתאום טיציאן המנוח להושיבן־תבנית בחפצו לתאר אשת דוג'ה. אשת דוג'ה דַלַּת בשר — זה לא יתכן. והויניציאני בכלל עודנו נאמן למסרת „חמש המאות" (Cinque cento) ואוהב את המלא ואת השמן. Oh che bella grassa, come una porcella! שמעתיו לא אחת קורא בהביטו אחריה: מה יפה ועבה, כחזיר! והוא אמר זאת בלי זדון, כשוכן ה„יסוד המלוח" המוכשר לעכל חתיכה שמנה. לכן אין עוּבָּן של עלמות־הפרחים בה„פיאצצא" מעכב. אחת מהן מצלחת למכור את פרחיה, אף כי יש בויניציא רחוב אשר דרך בה לא תוכל לעבור. Calle stretta di Gallipoli היא רחוב אשר לא רק „גמל טעון פשתן", אך גם אותה ריבה טעונה פרחים לא תעבור בין שורת בתיה האחרונים שהתקרבו כל כך, עד כי הוכרחו

בקורות הימים, וגם בקורות היהודים בויניציא, ואלה יושבים פה וממוזמזים את השמש בתערובות גוונוניהם.

II.

ב„אקדמיה" — זה עם בית גנזי תמונות ופסילים — לא הייתי בפעם ההיא. זה מקום חפץ לפנים חדשות ולמנהליהם, ואין אני „פנים חדשות" בוינציא. אצל פלאריאן הנני „חתיכת בעל־בית", אצל בויער ארח קבוע, עם הגוגדולירים הנני, כשיחתן של בריות ביהודית: „לגמרי כפתר־קטן", אצל היונים שעל שוק סאן־מארקו חשוב גדול, גם יש לי שני „מקומות" בביהכ"נ האיטאלקי החדש ובביהכ"נ התוגרי (הליואנטיני) הישן. כסות־לילי — ה„שלאפראקק" שלי — תלוי בויניצא בקביעות, מוכן בעדי. גם במבטא כבר הנני ויניציאני גמור. האיטאלקית שלי, שלמדתי מפי ספרים ואח"כ מפי מורים, האיטאלקית של דנטו — כמה נשתנה! תחת צנטזימי (פרוטות) כבר אני אומר schei, ולקבצנים החוסמים את הדרך מפני אינני קורא עוד Via! (הלאה) ככתוב בספרים, כי אם curri כמנהג המקום. כל זמן שהייתי קורא via לא חתו ולא זעו הקבצנים. הם אמרו בלבם: הנה איש מתאיטלין, הוא למד איזה מלים ורוצה לאיים עלינו במלים מן הספרים. לעולם אין המלים מן הספרים דומות לשיחת העם. אבל אם אדם קורא curri — זו היא איטאלקית שבויניציא, וגם אפרוחי הקבצנים שרוצים גם הם „לנהל" וקוראים גם לאדון „מאדאם", בשביל שזאת היא המלה הזרה ה א ח ת שהם יודעים, גם הם בורחים כצללים לקול קריאתי Curri!. הקבצנים הגדולים והקטנים — זה נגעה של איטליא. רפאל, מיכאל אנג'לו, טיציאן, ליאונארדו דא ווינטשי, גם גאריבאלדי נעשים מאוסים בגלל מכת הקבצנות המלפפת והולכת לפניך בכל מקום. פ"א הפסיק לי את הדרך בין מוסף ומנוחה בר"ה קבצן יהודי אצל ביהכ"נ בגטו. דמיתי בתחלה שהוא נכרי, אבל הוא רצה לעורר את רחמי ויזמזם בנגינת חוטמו sons ebreo. אז זכרתי את השם curri, וקריאת השם הזה הועילה. הכל — גם הקבצנות התבוללה. „וויא עס זיך קריסטעלט, זא יודעלט'ס זיך". באשכנז היה השנורר היהודי הפולאני למשל ולשנינה. העבודה שהשנורר הוא ג'נטלמן גמור לעמת הקבצן האיטאלקי. הלא ידעתם את המהתלה ע"ד הקבצן שבא ללשכות בית האוצר של רוטשילד בפפד"מ, וברצות הגזבר לפטרו בנדבה קטנה החל להתקוטט עמו ומדבור לדבור בא עד צעקה ושערוריה, ורוטשילד שמע את הרעש בחדר משכיתו ויצא לראות מה הרעש, ויאמרו לו, כי שנורר מתהולל ויצו לתת לו איזה ר"ט,

וארמון הדוג'ין כלו מראה כרכם ואודם להט עז, עד כי גם לשכות העופרת היו נמוחות ונוזלות. מאליו מובן, כי מעודו לא למד לצייר, אך הוא מצייר־מאליו. חלום מחמדו הוא להבטל ממלאכתו מלאכת קבוץ הכרטיסים ולהיות „לגמרי" לצייר. אנכי הפצרתי בו לבל יעשה כן: טוב להיות נזכר לכבוד בספר קורות מלאכת המאספים את כרטיסי המסע מהיות נבלע בשתיקה בספר קורות הציירים. אך חוששני כי בקרב הימים או השנים יחל לתאר בעד מרת אַיקלין „ברחוב 22 מאַרץ" את ציורי צבעי־המים, 5 לירא החתיכה, והאורחים משלמים 8 לירא, ובמודעות של האאזענשטיין ופאָגלר נאמר: „ציורים לקשט ביתו של כל איש".

אהבתי להתעסק מעט ב א מ נ ו ת קטנה זו, יען כי לעסוק שמונה שעות ביום באמנות גדולה אי אפשר. ולבלי עסוק בויניציא באמנות — ג"כ אי אפשר. שם אין אתה יושב א צ ל היופי, כי אם ב ת ו ך היופי. המצוה האחת — היה רַבִּי אומר — שאנו נכנסים ל ת ו כ ה, היא מצות סוכה. ויניציא היאום כת יופי כזאת. במקום קדוש זה לא נקל הוא לשנות מן המנהג. כשמנהג גוזר: רק לא רזה — אין לזלזל בו. רזון ראיתי על הרוב בגתו. גם שם יש רחובות מעין Calle stretto di Gallipoli מכוונות לאנשים דלי בשר לעבור בהן, וה„מרא דאתרא" יכול לעבור בהן. הפאטריארך והוא — פילא וקופא דמחטא. המקום האחד ששם יסכימו על מינות בציור הוא הגתו. סיניור אנדובינא המצייר כל הימים את הכניסה של סאן־מארקו לא צייר אף פעם אחת את בתי הכניסות שבגתו. גם ציירנו וויטאַריאָ... לא תאר את בתי הכנסיות האלה. מי יקנה את הציורים? ידידו של סיניור מאקאלא השכיל לאמר: כל דבר שנמכר בשוק הוא יפה. הברליני אשר בא ממונטי קארלו עם ה„חאַנטעסס" — לא יקנה ציורי בתי כנסיות, אף כי הוא חומד בלבו את הריבות שבגתו. אבל הריבות — לפעם אחרת. באביב ההוא הייתי כולי... צייר. הלכתי לסאן טרובאזו מקום שם חונים הציירים, ועוד הפעם ראיתי את מקום חנית האניות והסירות שכבר ציירוהו עד עתה (עפ"י הספירה האחרונה) 417,693 פעמים. לא אחרתי לראות על ה צ א ט י ר י את בית כניסת הישועיים, שציורו המכוון והצח תלוי בחלונו של נאיא. פעם הוא מציירו מימין לשמאל ופעם משמאל לימין, וגם זה — שינוי וחדוש. לפני café alla Calcine (אצל הגשר הנקרא בשם זה) ישבו בצל המעקה הישנה והנרקבה שני ציירים איטאלקים. האדונים האלה הביטו אל השמש ה ב א ה ויציירו מעין להט מבריק. אומרים שדבר זה קשה לעינים. סַאן טראיוואזא, צאטירו, דזיזואטי, פונטי דיללא קאלטשינו... כמה מקומות מצוינים

קריצת עֵינַי, ויאמר לי: מִנְהָגִי זר בעיניך, שהנני לובש בגדי עניים, אבל זו היא התחבלה האחת להפטר מן הקבצנים שאינם נותנים איש לעבור ברחוב.

בגדי עני, או מבטא איטאלקי. ! Curri תורה מגינה על האדם. גם יודע אני שמטבעות הלירא אך משנת 1863 והלאה הן עוברות לסוחר, וכי „אומבערטאָ עם הראש הארוך" לא יקובל עוד. אם אתה מזוין בבקיאות כזאת, יביטו עליך האיטאלקים כעל „גאון". וגם לטשיטשירונים אין אני צריך. גם זו מכה אשר לא כתובה בספרינו. המנהלים שבשאר הערים הגדולות בארצות שונות הם אצילים ונדיבים לעמת המנהלים שבאיטליא. השם ישמרנו מאפוטרופסותם. פ"א ראיתי ב„אקאדימיא" הנ"ל מנהל נכנס ואחריו עדר אורחים, והוא הולך לפניהם כעתוד לפני הצאן. הם באו ללשכה ששם תלוים פלאי פלאים, והוא נגש בצעדי און אל תמונה ישנה אחת וַיַרְאֶה עליה ארבעה מלאכים מרחפים באויר ויקרא: „הדבר היותר מצוין בלשכה זו היא התמונה הנכחית, יען כי עליה תאר הצייר תחת ארבעה מלאכים ארבעה ס ר ט נ י ם". פתרון הדבר הוא: התמונה היא ישנה ומקולקלת מאד וצבעי המלאכים הפכו אדום, הוא הצבע היסודי שתחת הצבעים העליונים שהובלט לרגל הקלקול והיושן. ע"כ קבל המלומד הזה את המלאכים, פשוט, כסרטנים, והעדר אשר מאחוריו עמד בחרדת פלא, ואח"כ הפכו פניהם ויצאו כלעמת שבאו בלי ראות דבר זולתי הסרטנים. איזו „מיסס" אנגלית רשמה דבר מה בפנקסה, בל"ם Wodnderfull craw-fishes. באטאווסקי הפיל פ"א אימה על מנהל כזה, באמרו לו במנוחה: „הלא אני בעצמי הנני צייר, אני ציירתי את הפרעסקען של רפאל בהוואטיקאן". בתשובה על זה השמיע המנהל את ההברה הקצרה „אָ!" כאיש אשר שמע דבר חדש ונפלא מאד ויקד בכבוד.

III.

עשרה קבין יפיפותו של יפת ירדו לעולם, תשעה נטלו האיטאלקים. שם ברחוב הקטנה אשר בין בית המלון של בויער ובין שוק־מארקוס לפני בית אחד התאספו המונים המונים. מה קרה שם? אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה. שם חנות לממכר תמונות, ובעל החנות הציג בחלונו תמונה חדשה למראה. העוברים והשבים, העם מן השוק, פועלים, ילדים, זקנים, רוכלים, משרתים אינם יכולים לעבור על פני תמונה חדשה בלי התבונן אליה. יש בקרב נפשם יופי נעלם, שמתעורר ומתפעל מכל יופי חיצון. מי שהוא ערל וכהה־החוש בדבר הזה לא די לו שלא יוקיר סגולה זו, אך גם לא יחוש את המרומם ואת הנאצל

ואחרי כן נגש אל השנורר ויאמר לו: הנה נתנו לך עתה איזה ר"ט, אבל מדוע אתה פרוע לשמצה, מדוע אתה מתהולל? — ואז ענהו הקבצן: אתה רוטשילד, בקי ומומחה הנך בעסקיך, אבל איך לכלכל את עבודת השנורר תוכל ללמוד מפי; לולא צעקתי, כי עתה לא קבלתי איזה ר"ט. — אבל הנני עָרֵב לכם, כי גם הפקחים שבין קבצנינו אינם מגיעים עד קרסולי הלאזארונים והטשיטשירונים הנכרים באיטליא. ולא זאת בלבד, כי גם סתם איטאלקי הוא קבצן. מרגיש אני את הגוזמה שבכלל זה, ואין רצוני לפגוע בכבודם של האיטאלקים היפים והנחמדים, המשכילים והחרוצים. אבל שער נא בנפשך שאתה מתהלך ברחוב ואתה חפץ לדעת איזה מקום רחוב או בית ואתה פונה בשאלה אל אחד העם העובר לפניך, והוא משיב לך ברצון: הנני וַאַרְאֶךָ, ולפנים משורת הדין — הוא הולך לפניך להראותך הדרך, ואתה שבע נחת, מתפעל ומתרגש למראה יתרון הידידות והמדרגה העליונה של נמוס וסבר פנים יפות, אך כהפרדו ממך הוא פושט ידו לקבל שכר. מעשים כאלה הם מעשים בכל יום – אף בויניציא, וויניציא בבחינה זו כאין וכאפס בפני רומי, ורומי כאין בפני ניאפול. שם הכל שנוררים, כל הולך על שתים — ורק ביחס אל הארחים. מושג זר ונפלא ע"ד הכנסת אורחים. הגוים אומרים שהיהודים הם „איקספלואטא־טורים", מנצלים את העם, מתמלאים מחורבנם של בריות. איקספלואטאציה ביחס אל הארחיב כמו באיטליא לא נודעה בין היהודים ולא יאמן כי יסופר. בן הנכר באיטליא איננו בכלל אדם. הוא אך כעטין־פרה לחליבה, כרחלים עומדים לגזיזה, כענבים לסְחִיטָה. אם אין אתה בקי בחשבון, או אם אסתנים אתה ולא נאה לך לעמוד על המקח ולדקדק בפרוטות, אז מן המְשָׁרֵת הראשון אשר ישא את תרמילך אחריך בבואך במסה"ב ועד האחרון אשר יביא אליך את צקלונך בצאתך במסה"ב — שרשרת ארכה של רמאים קבצנים זייפנים וליסטים ערומים חונים עליך כדור. הסגולה האחת: להתראות כאיטאלקי. „היה בן נכר באהלך, ואיטאלקי בצאתך". התהלכתי במשך שבועות עם הצייר הפולאני באַטאָווסקי שבא מלבוב. חברת צייר היא נעימה ודרושה מאד — באיטליא, באֶדעקער חי כזה ראה וקדש! באטאווסקי הוא צייר נודע לשם, והוא גם אדם של צורה ואיש רעים להתרועע ושיחתו שיחת תלמיד חכם. לא שאלתי לעניניו, לעסקיו. חשבתיו כעני, כי בגדיו היו דלים מאד, ולא אחת נכמרו נחומי על חכם כמהו שתוכו עשיר וברו מנוול מחמת עוני. פעם אחת במשך השיחות בקשני לבקרהו בבית הקיץ אשר לו בקרבת לבוב, אם יתעוני אלהים שמה. בלי משים נסבו עיני אל בגדיו. בית קיץ — ובגדים כאלה! הוא הבין את

היה ישר ופשוט. חזק; הקומה היתה ישרה וגבוהה, קוממיות; הכל זקוף, גא, חזק וגם ישר. אז נגנו הלוים, אז שרו המשוררים שירי טבע שאין כמהם ליופי. אחרי כן בתבנית זו או אחרת נכפפו הקומות, נתעקל היושר, רבו העקמומיות, וכל דבר הוצא מפשוטו. לא גזע מחצבתנו הוא נעדר יופי, לא מבית אבינו הננו סריסים לגבי שופרי דעלמא — והא ראיה, כי גם בלחץ הקרפף ובמבואות האפלות יש ניצוצות.

ולא עתה היה הדבר הזה, עתה — כשישראל באיטליא במצבם הרוחני בתחתית השפלות, כי מאז ומקדם, ואז עוד יתר מעתה. האיטאלקים אהבו שירים, והיהודים כמהם. גם הרבנים גם הגאונים גם המקובלים. בין כתבי היד העברים שראיתי שם בידי הרב מ. ראיתי שירו של מקובל אחד ע"ד „הנוטל צפרניו כסדר ולא בסירוגין כמנהג האר"י". גם זה היה לו ענין לשיר. וגם על עניני חול שרו. מי שהתיר ומי שאסר לקרוא את שירי עמנואל — מר כאתריה ומר כאתריה. היהודי בקראקא או בלובלין מהמאה הי"ז לספירתם היה בן מקומו ובן המאה הי"ז, כמו שהיהודי הרומי מתקופת הריניסאנס היה יהודי רומי. אם נאבה או נמאן — הננו אנשי מקומנו וזמננו והניכי חנוכנו. יש דבר־מה שהוא יסודי לנו, שהוא צד־השוה לעמנו ולמולדתנו, דבר־מה זה עוד לא הוברר ולא נחקר למדי, ואולי גם לא יֵחָקֵר כי אם יורגש, אבל רוב המדות והמעשים משתנים לפי הסביבה ולפי החנוך וצרכי החיים. הראיות מן הפסוקים ומן המימרות אינן מוכיחות כלום. עפ"י רוב יש להם שבעה פנים, וכ"א מורה בהם פנים לפי רוחו וגם לפי צרכו. יש אשר איננו יודע כי לפי צרכו הוא מורה, ובכ"ז הצרך הוא מנהלו ומדריכו בעל כרחו.

מלאכת חוצבי מצבות בין היהודים בגתו היא מלאכת מחשבת לא רק עתה בנוח רוח החופש וההשכלה, אך גם מאז היתה כן. חצר המות אשר ליהודים על הלידא מלא מצבות נהדרות. ההיה פרוד והבדל בעניני הדת בין היהודי הקראקאי ובין היהודי הויניציאני בתחלת האלף הששי? לא מאומה. אך כ"א מהם התפתח לפי תנאי הסביבה אשר בקרבה חי ואשר נתנו לאט לאט תבנית ידועה גם למנהגיו ולדעותיו. נסו נא להעביר את היהודי הויניציאני על דעתו ולהזיזו ממנהגו שקבל מאבותיו והייתם בעיניו כמחריבי עולם. יש אשר הוא עומד מחוץ לביהכ"נ אצל פתח הבית ומביט פנימה בשעה שפותחין הארון ומוציאים את הספרים והוא „שולח נשיקות" בהגעת יד־לפה אל הספרים ההם מרחוק. הוא עושה כן בכונה רצויה, והוא מאמין כי דבר זה נמסר מסיני, מירושלים וכו' וכו'. לא תועיל כל הוכחה שבארצות אחרות אין היהודים עושים

שבה. הוא יחשוב, כי דבר זה הוא ילדות או חיצוניות, כלומר חוסר הכשרון לדון כל דבר לפי עומקו. אך באמת אין בין יופי זה ובין היופי שבנגון ולא כלום. בנגון ערך־הקולות, בציור — ערך הצבעים והמראות. הערך, ההתבוללות הנעימה, ההתאמה וההסכמה מולידים את העֲרֵבוּת והמתיקות.

גם סיניור לאזאר מוכר האוזים בגתו וֶנֶיָא (קאללי 2, מספר 35), יהודי כשר ויניציאני דואג לקיבות היהודים להמציא להן בשר אוזים, הנהו בטבעו אמן ארטיסט גדול מן הצייר ** שלמד וישמש וישתלם בתמיכת קצבה. הוא גמר את חק למידו וידע לערב צבעים וכל רז לא אנים ליה, ובכ"ז בטיילי עמו פעם אחת ביער ובשאלי אותו ע"ד הרשם שמראה היער עושה בלבו, ענני כי לפי השערתו כך וכך „סאזשען (קלאפטער) עצים יש לכרות מן היער הזה". הוא היה בן „סופר־יער", ותורת היופי והציור שלמד היה רק כעין קרום דק על פני הטבע הפנימי של ברא כרעא דאבוהי. וסיניור לאזאר מוכר־האווזים ממלא את ביתו העתקות אנדרטאות ועל תיק של טלית ותפלין שיש לו שזרה לו אשתו בהיותה ארוסתו את תבנית סאן־מארקו עם האריה. הנני מכיר שם את עוזר השמש הראשי בביהכ"נ אחד: בעל קורא, מוהל, סופר, מקצת חזן, ובעיקרו צייר. הוא מצייר את הצעצועים על המכתבים הנדפסים לקריאת ארחים לסעודות חתונה וברית, וגם חורז חרוזים באיטאלקית. העיקר היא הסביבה. אנשים שגדלו ויחנכו בתוך יופי, תחת השמים ושמי שמים בהירים ויפים כאלה, למראה נטעי תפארת וצמחי הוד כאלה ובין פלאֵי מעשה חשב ואמן, אי אפשר שלא יהיה לאמן, למבין־אמנות, למרגיש־אמנות. קחו את ה„רבי" מזלאטשוב, את הבטלן ממיר, את הפרוש מאיישישוק והושיבוהו לשנות מספר בויניציא, בקאפרי, בניאפול, בשווייץ — הנני ערב לכם כי יהיה לאיש אחר, ומעינות הרגשות חדשות יִפָּתְחוּ בקרב נפשו. האדם עץ השדה. הנוכל להשוות לפת כבושה אל עץ שתול על פלגי מים? כזה גם זה צמח, אבל הצמח הראשון נעקר ונכבש, והשני עומד על מקומו ויונק שפע מאדמתו וישולח את דליותיו לכל רוח.

והאיטאלקים לא במשך שנות מספר הם יושבים באיטליה. זה אלפי שנים, והסביבה עם האדם שבתוכה, ותנאי החיים עם כל אפני החנוך, והרשמים החיצונים וההִפָּעֲלֻיוֹת שבנפש במשך הרבה דורות, בכח ירושת המדות והכשרנות עזרו ויועילו להתפתחות היופי, לקולטורא אֶסְתֶּתִית זו. ובתוך קולטורא זו הגתו... מקום מושב היהודים... היהדות? לא ולא! אך התבנית שנתנה הגלות, שנתנו עמי הנכר ליהדות. במקומה, ביסודה, ב ב י ת ה היתה היהדות גם היא מלאה ודשנה ורעננה ותשר על הטבע ותזמר זמרות הוד ועוז. הטבע

מכל ארצות תבל. תערוכה זו נפתחת אחת לשלש שנים. באביב ההוא היתה פתוחה ומושכת כאבן שואבת את התרים שאין די להם בעולמי ובבריותיו של הקב"ה וביופי שנתן הוא במעשי בראשית, אך חפצים הם לראות גם את מעשי החושב והאמן בחקותו מעשי אלהים. לא כל אדם מסתפק במועט. לי אני, למשל, היתה כל התערוכה למשא ולמותר. עודני זוכר, איך נפתרה שם שאלת האדום לא ע"י סרטנים, כאשר ספרתי מהאקאדימיא, כי אם ע"י תפוחי זהב. תמונה גדולה אחת היתה תלויה שם, ועליה אדמומית רבה: פני הנשים המצוירות עליה אדומים, ובגדיהן אדומים. התמונה צוחה כברוכיא ותרע"ש עולמות. פתאם קרא נער קטן: "Per cosa quel quadro é coperto di pomo-dor?„ (מדוע מכוסה תמונה זו מרק של תפוחי זהב?). צחוק אדיר התפרץ מסביב. הנאספים הביעו חן להורי הילד. הנה ילד פקח, הנה עילוי! תשובת הילד היתה מלאה תמימות, וכולה מקומית, כי בארץ תפוחי הזהב כמעט הכל מבושל ושרוי ומטוגן בתוך pomodor, עד כי ליצני הדור קוראים גם בלוח סדר המסעות במסלות הברזל את הכתוב שם „7. 30 pom."—pomodoro. גם הגתה תבשיליו מלאים פאמידארים.

במקום שיש מבינים רבים, שם יש גם בורים ועמי הארצות לרוב. כבר הורו חכמים: אין לך פגע רע מפגע „המבינות" השטחית, הדילעטַנְטִיזְם. לדוגמא — חצאי־המשכילים, אשר לקקו מעט, ועוד לא הגיעו למדרגת יודעים גם במקצוע היופי והציור יש ויש תאנים שלא נתבכרו ואפרוחים שלא נתפתחו עיניהם. כסניף להערת התינוק, שיש בה תמימות ופשטות, ספרו לי הערה אחרת, נפלאה מאד, ע"ד התמונה בעטהאָוועןשל באללעסטריערי. איש מלהקת מנגני העיר הביט על התמונה הזאת מן הצד בעינים מפיקות זעם, וירם את זרועו, ועל בית־היד אשר לו נראה עוגב קטן זהב — אות אומנותו — וַיַּבְאֶה על הקדרה העומדת על תנור של ברזל קטן בחדר. Va in malora, 'sti pittori— נָהַם —e la pignatto sulla stuffa, questo è bello? (לך לעזאזל, הציירים האלה! והקדרה על התנור, האם זה יפה?). נוצות התרנגול שעל כובעו המְכֻוָּן והמשולש רחפו ברוח בלכתו, והוא נענע ראשו בכעס ובמחאה.

אהבתי לבקר את התערוכה ההיא בחברת ילדים. וויניציאנים קטנים! כבר הם מביטים אל ציורים בעינים אחרות. ויען כי לוא גם אחפוץ לא אוכל להגיע אף לזמן־מה למדרגת „התפשטות היהדות", מפני שהאדם שבי והיהודי שבי הם מזוגים ומעורבים תערובה שאינה מתפרדת, השיאני יצרי היהודי לבחור אך בילדי יהודים לנסיונות כאלה. נוכחתי לדעת כי הילדים ילדים. יוליוס קיסר

כן. מה לו וליהודים שבארצות אחרות? הדבר הזה שבידו הוא יהדות. התאמרו לו את אשר כתוב בספרים? אבל ספרים ישנם רבים מאד, ומה הם ספרים? גם ספרים נכתבו ע"י אנשים במקומות שונים, וגם הם נקראים ומובנים באפנים שונים — ולו יש סְפָרָיו שלו, מסורת אבותיו החביבה עליו ממה שכתב איש אחר בארץ אחרת.

הזוכרים אתם את הָעֶרֶב הָעָרֵב ההוא, ידידַי בויניציא? היינו במסבה אחת בבית יהודי חכם ואוהב דעת. ביתו נוה ישרים, תורה וגדולה, חכמה ויופי. ילדים יפים ונפלאים, פקחים וחן להם, חן עברי. זה פרט על פי הנבל, זה זמר, זה קרא פרקים. גם ארובות מילי דבדיחותא נפתחו. החלונות נשקפים על פני הקאנאלאצא. ממולנו הזקן, הגביר המבייש את כל הקצינים החדשים, הארמון Ca' d'oro (היכל הזהב), מרחוק נשמע קול שרים ושרות, ואנחנו — החברה היהודית לא בגתו, אך בארמון על פני התעלה הגדולה. השיחה עופפה מענין לענין. היה שם גם הד"ר מ. ואשתו ובניהם שתילי הזית. האשה היא בת הרב המנוח מעיר ווירונה. הרב המנוח — גדול הדור, כמעט קדוש יאמר לו בין היהודים האיטאלקים, ואנכי לא ידעתי. אז החלו לספר הגדות, מנהגים, נפלאות ע"ד הרב ההוא ורבנים אחרים, ואנכי לא ידעתי. אז החלו לשיר שירים משירי בתי הכנסיות את אשר יושרו בר"ה ואת אשר יושרו — אל אלהים אדירים! — ביום הכפורים, ואנכי לא ידעתי. היתכן? גם את אלה לא ידעת? א ת ה? הוי, עזרוני נא, רבותי, עם ספריכם ובקיאותכם, ועם ה„יודישקייט" שלכם, אשר נפלה לכם נחלה, אך לכם לבדכם! בת הרב מווירונה — אגדות אחרות, נגונים אחרים — לא מהגתי הקראקאי ולא ממעזיבוז, כי אם מהמקום ששם קבורים „רם ויעל", ומהמקום ששם בנוי Ca' d'oro — שם קבלו הדברים פנים אחרות, אותם הדברים בעצמם — אך פנים אחרות להם. ואיה הפנים הראשונות, הקדמוניות? ולבי אומר לי, כי הפנים הראשונות והקדמוניות היו דומות יותר אל התכלת שברקיע ושבים איטליא, אל היופי ואל הרוחב, מאשר אל הרחובות הצרות והאפלות שלנו.

IV.

בעוד אשר ויניציא בעצמה היא שומרת אמונים, אורתודוקסית, בדרכי מלאכת מחשבת (אף במקצוע זה יש אחור וקדם, עמידה והליכה), „האינטרנאציו-נאלה" שבויניציה מלאה חידושים. ה„אינטראציונאלה" היא תערוכת אֻמָּנוּת ככל

וגם סיניור סנטי אָרטעס — בעל בית המגדנות בעצמו, והננו עומדים תמיד ב„פיאַצצא סאן־מארקא", זה טרקלין העוה"ז — הוא „אוריגינאל", איש נפלא, יחיד במינו. כלל גדול לו לבלי דַבֵּר איטאלקית כי אם ו י נ י צ י א נ י ת, הוא נמנה בחברה Sezia dei 21. זאת היא חברה של לאומיים מיוחדים, לא לאומיים א י ט א ל ק י ם, כי אם לאומיים ויניציאנים. מטרתם הראשית היא להגן על הוויניציאנות, על המנהגים הוויניציים, וביחוד על המבטא הוויניציי. גם בין אלה נמצאים יהודים אחדים. החברה יותר שהיא תמימה היא ליצנית וקלה, וזה ח ק ל ה, לנהוג קלות ראש גם בדברים חמורים ונכבדים ומטילים אימה. ספר תקנות החברה מכורך במשי ירוק שמור תמיד בצלחתו של סיניור אָרטיס, והוא מקושט בחותם הגדול של החברה. החותם הוא מַגָּל הירח עם הַכְּתוֹבֶת „Co se ga la so salute... basta" (אם אך בריא האדם די לו). הפתגם הזה דיו להראות כמה טוב ובריא יסודה של החברה. הסמן הראשון מבאר את התכלית: „להרבות בין החברים רוח טובה ועליצות נפש ובדיחות הדעת שהיא יפה להם וטובה לבריאותם". למען השיג את המטרה הזאת אוסר הסמן הט' בכל איסורים שבעולם להזכיר את המלים: „פוליטיק", „רעליגיאן", „מעלאנכאליה" (מרה שחורה) ודברי אסונות. פוליטיק ורעליגיאָן — מפני השלום לבלי התקוטט על הכתות והדתות, והשאר — שלא לצער. מלים כמו „חולה" „קבורה" „הפסד כסף" „רציחה" וכדומה הן אסורות ומוחרות, והנושא אותן על שפתיו אף פעם אחת יענש לשלם "21 schei„. קנס בזה משלם גם מי שמוציא מפיו פתגם שלם בשפת איטליא. כל חבר חייב לשאת בחיקו תמיד את ספר התקנות, ואם לא ישא — עוד הפעם "21 schei„. הקנס (multa) הזה הוא נוטל מקום בראש כל התקנות, וגם יש ממונה מיוחד, מוכתר בנמוסו ונקרא בשם che tira i bezzi (אשר ימשוך את המטבעות), והוא הגובה. פעם אחת ברח גובה כזה ויקח עמו אולי עד מאה צנטיזימי, או כמצווה עפ"י החברה הזאת לדבר ויניציאנית schei, אך החברים לא רצו לדבר עד"ז. כסמן נושאים החברים על רבידי צואריהם מיניטון של זהב עם האריה, סמל ויניציא, ורק אחת נפלאה היא ממני: איך הם מתירים לעצמם לאמר את הפתגם Va in malora ומאַלאָרא הלא היא אסון.

עיר שאין בה דאגות, עניים, ושאין לעניים טרדות פרנסה, ושאין לה בנות להשיא לאנשים, ושאין בה „שאלות" — כן יחשוב בן העיר הקטנה, העצוב, הנבוך. אך באמת לא כן הוא. כל הדאגות, כל השאלות, כל מרירות החיים נמצאים גם שם במדה מרובה. אבל יש מעין בְּדִיחוּת מיוחדת. לא לשון הרע וערמומית ונְבָלָה, לא עקרבים של שנאה ונקמה ותחרות, אך מעין קלות

הקטן — אל תחרדו, זה שֵׁם נער קטן בן אחד ממיודָעַי — הבין את התמונות באפן בלי־אמצעי, באופן טבעי, ועכ"פ כמה ציורים הבין מעיקרם. את הסכסוכים, את דקדוקה של נפש לא הבין. אך את מראות הטבע, את השמש, את הים, את צבעי הצמחים — היטיב להבין. אוצר מִלָּיו היה דל מאד — אולי היו לו מאה מלים בכל אוצרו, אך ידע להשתמש בהן, Come e bello! (מה יפה!) — קרא למראה תמונה מתארת את מבוא השמש ב פ י ו מ י — ולא רצה לזוז מן התמונה. הוא לא רצה לראות תמונות אחרות, ויהי בדבר הזה פקח יתר מהמון הרואים שבאים ומשוטטים לראות ולבלוע הכל, וסופם שהם יוצאים והכל מטושטש ומעורב במוחם. יוליוס קיסר הקטן לא השתומם על תמונות המלחמות שהראיתיו. אמרתי כי דבר זה יעורר את חוש הילד. ואולי, בלי תת חשבון לנפשי, שמו לבד מְשַׁכֵּנִי לצד הגבורה. אך בראותו את החבילות של בני אדם מסובכים וצנופים כדור ומתחבטים והורגים זא"ז — אמר: זה לא יפה הוא! אמנם כן הוא — לעולם אין מלחמה יפה בציור. גבורים אחרים, מעמד שבו נראה איזה נפשות מרוממות יכול לעשות רשם, אך ההמון המתרוצץ, ההרגה, המטבחיים, אע"פ שהצייר מתאמץ בכל כחו לפרוש עליהם מעין זיו של דעה, הזיו ההוא מועב ועומם בתוך הלחץ והמהומה. הציור האחד אשר מצא חן בעיני היה ציור דוד בקלעו את אבניו אל גלית.

אלף שנים של התפתחות מלאכת מחשבת אי אפשר שיעברו בלי רושם. ציירים, חוצבי פסל בירושה! תורה מחזרת לאכסניא שלה. גם סיניור לואיג'י פ ו נ ט י הוא מבני בניו של אחד מבוני הגשר ריאַלטא. בן גדולים! עתה הוא מנהל את בית המגדנות אָרְטֶים, והוא נודע לשם בין יושבי ויניציא בבדיחות דעתו. ריכארד ו ו א ג נ ר אהבהו מאד ויהי יושב אצלו שעות שעות סמוך לשלחן קטן אחד. השלחן הקטן היה אח"כ לכלי חפץ מפואר. אמריקאנית אחת קנתהו, ובהיותה ספירטיסטית, מאמנת ברוחות, שיח ושיג לה באמצעות השלחן הזה עם וואגנר המת. סיניור לואיג'י הוא פלוסוף מִכַּת אופטימוס. פעם אחת התאוננה גבירה אנגלית באזניו שאיננה יכולה לישן מפני הצאַנצאַרין (צְרָעות נושכות) הרבות מאד בויניציא, והמציקות, כהטישטשירונים, ביחוד לאורחים, וייעץ לה לפתוח בלילה את חלונותיה ולהדליק עליהם שלשים ושנים נרות, לא פחות ולא יותר, וזה בדוק ומנוסה. ביום המחרת באה מִיסֶּעס האָפקינס והיא מכוסה אלף חבורות, כי היא קבלהאת המיל תא־דבדיחותא בקשט ותמימות וע"י שלשים ושנים נרותיה משכה אל חדר משכבה את כל הצְּרָעות אשר בחלק העיר ששם מִשְׁכָּבָהּ.

V.

שוֹטֶה, דזובאַנני, שוֹטֶה! דרך רחוב סאן גראערהא דיל' אָריאָ, משם והלאה לפני סאן־דזובאנני דֶיזולאַטו עד התעלה הגדולה.

הַסִּירָה מַחְלִיקָה על פני המים, כעין הכסף עם ירקרק חרוץ, צבעם כצבע עפאי הערָבָה הַגְּדֵלָה על פני מים. נפשי עולה לספירה עליונה של שירה. הנני מרגיש דברים שאין בהם תפיסה, לא במחשבה ולא בהרהור. הנני מתרומם מן המציאות אל האצילות, מרום מרום, באויר־הבדלח, אל זיו הוד האלהים ואל אדנות יחודו בעולמות אין סוף. הנני חפץ לתפוש, לצוד, לאסוף אל קרבי, כמו אל נקודה כלולה אחת, את כל זעזועי העולם, את כל רעידות מֵיתְרֵי ההויה, את כל ההרגשות המרחפות, הטסות, את כל ניצוצי היופי המעופפים והמפוזרים.

מה אני רואה, צופה ומסתכל מסביב? הבלי העולם העובר? לא! לבושי מלכות של האין־סוף. רקיעים בתכלית הזכוך והבהירות. הנני שומע יצירי בראשית פוצחים הלולים. הנני כארח קרוא אל משתה גדול, אל משתה כלולות זווג עליון. זה הוא חותמו של הקב"ה: השלום, ההרמוניה, חבור הדברים ודבוּקָם, חג הזווג של הַקַו והצבע, של הנגון והמלה, זווג מְלַנֵו וּמְלַבֵר, זווג של נוזלי תהומות ושל טסי אוירים, כמהים, תאבים, משתוקקים, חולמים, חבוקים יחד, עולים לתמונה אחת, לנגון אחד, לְרֵיח אחד, שממנו העולם מִתְבַּשֵׂם.

לא מחשבות אני חושב, כי אם תמונות; לא קולות אני שומע כי אם נגינות. התמונות והנגינות, חצובות־שלהבת, באות מאליהן, פורצות, לוכדות, מנצחות, והן יתר מַמָשִׁיות, יתר חיות, יתר אמתיות מן הדברים שאנו דשים בעקבנו ושאנו נהדפים בהם בצד ובכתף.

שוֹטֶה, דזובאנני, שוֹטֶה!

אספקלרית־האופק פושטת צורה ולובשת צורה. "לבושין דאיהו לביש בצפרא לא לבש ברשמא ולבושין דלביש ביומא הא לא לביש ביומא תנינא". לֶהָבוֹת טובלות בשולי רקיע, כְּקֶשֶׁר בלול מאש וממים. אין אני משער, אבל אני רואה צנורות מקלחים בתוך הבריאה, צנורות מושכים ומוליכים מגבורה לחסד, ומחסד להוד, ולהוד שבהוד. אין אני משער, אבל אני שומע ארשת שנאנים, כהֶמית זְלוּף מספירה לספירה. אֶל אחד, אֶל כביר ועולמותיו האדירים והיפים. האח, נפשי, מלאה רצון ותאוה בוערת, חפצה לחבקך, עיר הים, עיר הקסמים. האמנם כבר אַתְּ בכלח אלי קבר?

שוטה, דזובאנני, שוטה!

נעימה שפוכה על פני העם ומראה עקבותיה במנהגיו ובשיחותיו. רוצה אני במחלקת עם עשרה ויניציאנים מבשלום עם פרוסי אחד. הפרוסי איננו בעל נמוסים מטבעו, אך הוא מנומס, קשה כארז, כסנדל המסומר, כאותו הכובע המכודן שבראש א״ש הצבא. לו יש „פרינציפים״, הוא רוכב על „פרינציפים״ ידועים — אדם שֶׁבָּלַע מקל ואיננו יכול לכוף קומתו. הויניציאני היא איש בעל קולטורא עתיקה, גם אם לא מלימוד, מטבעו הוא „אינתליגנט״, מטבעו הוא בעל טעם, בעל חן, ואוהב דברים שנונים. בבדיחות הדעת יכולים אתם לנצח גם את הטשיטשירונים גם את הלאזארונים גם את — בעלי בתי המלון.

דבר בשם אומרו: לא לי קרה הדבר כי אם לבארון מאנטייפל הנודע לכלנו מהקונגרסים, הוא הנוסע התמידי, Globe-trottrer כדבעי. הוא בן־בית באיטליא, וענינים לו כל הימים עם האכסנאים. על אחד מהם הוא כועס מאד בשביל שהוא נותן רשות לעבדים ולשפחות להתיצב שורות שורות בעת שאחד האורחים יוצא משם לנסוע לדרכו, והם כמעט תופשים בכנפי בגדיו. הרעיון כי אנוס אהיה לעבור בין השורות האלה יציק לי כל הימים שאני יושב שם — סַפֵּר מ. — ולכן גמרתי בדעתי להתנקם. לא רציתי לשנות את האכסניא, מפני שיש לה כמה מעלות טובות, אבל חפצתי לתת לבעה״ב לקח טוב. לדבר הזה עֲזָרַני הוא בעצמו בלי אשר ידע זאת. אחד ממנהגי האיקספלואטאציא הוא דבר הנרות. בחשבון רושמים מחיר כל נר לירא אחת. מביאים בכל יום שני נרות, וכשאני שב בשעה מאוחרת לביתי אני מדליקם למספר רגעים, וביום המחרת בבקר לוקחים אותם, אחרי עבור שמנה ימים יש לי בחשבון 16 לירא מחיר 16 נרות. שמרתי את הדבר ולא השארתי את הנרות אך טמון טמנתים בתרמילי. הלא משלם אני בעדם ולי המה. הנני עוזב את בית המלון. אך יצאתי מחדרי ואראה את שתי השורות הארוכות במסדרון. הנרות היו בחיקי. אז החלותי לעבור בין השורות ואתן נר לעבד נר לשפחה. הא לכם, מחיר הנר לירא אחת, הדליקו! שחוק אדיר פרץ מפי כל האספה. דבר החדוד מצא חן בעיניהם מאד מאד ויעלזו וידליקו את הנרות ויעמדו בשורות, והוא עבר בין הטורים כמנצח, והם קוראים! Bene, bene.

עם זקן בקולטורא אוהב התולים ומבין דתולים. לבי אומר לי, כי הננו דומים יתר אל העם הזה מאשר, למשל, אל העם הגרמני.

רִשְׁמֵי פְלוֹרֶנְץ.

I.

אם תאמר לאיש: הייתי בפלורנץ, אז תוך־כדי־דבור ישאלך: ואת ג׳וטו (Giotto) ראית? ג׳וטו הוא שם צייר מפואר. זה דורות הוא בעלמא־דקשוט, אך פעליו חיים וקיימים. אם משוטט אתה, תוכל לראות מקצתם באסיזי, אך שם לא תשב. רבים מהם תוכל לראות גם בפאדואה, ושמה, כתייר־יהודי, הלא תסור, כי שם יש דברי חפץ רבים לנו, אך פעלי ג׳וטו בפאדואה הם יצירי תקופה אחת מתקופות חייו. בפלורנץ היה ג׳וטו יליד בית. על כל צעד אתה מוצא את מעשה ידיו. חפץ אתה בל״ס לראות בהחלה את מבחר פעליו, ממבחר זמנו, וממבחר כשרונו. הוא תאר תמונות קטנות מאד, וגם גדולות מאד — הוא עסק במלאכת מחשבת משנת השתים עשרה עד שנת הששים לימי חייו — ויש דברים אשר תאר כלאחר יד, ויש אשר תאר ברגש כביר. אתה חפץ לראות, או למצער, לשמוע, ע״ד אחת מתמונותיו הגדולות, במרך תרויץ לקלות ולדקדוקים, והדין עמך.

ועתה, אם באמת קרובה מלאכת המחשבת הישָנה אף מעט ללבך, הלא יודע אתה את כחה של המאה השלש עשרה. הנני מניח, שאין אתה מן החכמים הגדולים ההם היודעים מְסַפְּרֵי קורותינו, שימי הבנים היו „הימים אשר בהם היינו נרדפים, אנחנו היהודים”. יודע אתה שמלבד זה עוד היה דבר־מה בימי הבינים, ושאנחנו בתור בני אברהם יצחק ויעקב, או בתור בני אדם וחוה, צריכים לדעת גם „דבר־מה” זה. גם יודע אתה מי היה המלך לודוויג הקדוש, ועד כמה צמצם הוא בדמות איקונין שלו את דמות המאה הי״ג. הלא נודע לך מְסַפֵּר קורות תבל, כי ס״ט לודוויג היה כהן פראנציישקאני, וכי הפראנציישקאנים, אשר בעבורם תאר ג׳וטו את תמונותיו, לפי רוחו ועצתו של דַנְטֵי, התגאו בו יותר מאשר באחיהם ובאחיותיהם מזרע המלוכה. נקל לך אפוא להבין, כי ג׳וטו, אשר תאר בעד הפראנציישקאנים את תמונת ס״ט לודוויג, שָׂם את כל מעיניו במלאכתו זאת.

בכל ספר־מנהל תמצא, כי ג׳וטו, שהיה האמן הגדול בכל האמנים למלאכת הציור, החטוב והבִּנְיָה, נתבקש מאת הפראנציישקאנים לבנות את מגדל הפעמון („הקאמפאַנילי”) אשר אצל בית הכניסה שלהם („הדואָמאָ”), ויבצע את מעשהו הגדול הזה בסוף ימי חייו, או בדמי ימיו. ולפי זה כל תבנית מגדל־הפעמונים והציורים אשר כללו את יפיו לו המה. ובכן הרוצה לראות אחד מפעליו המצוינים

הספָּן רָקַע את זרועותיו. לרגעים כמעט התפוצצו חריצי הברזל, וכעין חריקת שִׁנַּיִם נשמעה מהם. מתוך חתולת צְלָלָהּ עלתה תבנית הַכְּנִיסָה דֶיל סאַלוּטי, מפעל באלטאזאר לונגין, עם הכפות, הקובות, הכרכוכים, העטרות, הפסילים, העמודים, נפלא ונהדר. כלו דומה לארמון־מַיִם. בַּקָוָיו ושרטוטיו, המשתפכים ונגרים ונוזלים ומתבוללים כעין הגלים, לָבָן כחומר הפנינים, עם זָוִיּוֹת שוקעות, פְּגוּמִים עמוקים שהמים כסום בשטח נוצץ, עין־כסף, חָלָק ורך, כצד הפנימי אשר בקליפות הים. תרשיש רום זה ידי אדם חוללו, ידי אדם רָבְדוּ, פה, בין גבורות מים! הננו עוברים על פני ארמנות קורנארו ופיזארו, שני ענקים, מכוסים כמו בעשן שרפה, באבק דורות. הארמנות עומדים כחולמים, כנלכדים בחבלי קסם, כתפושים בשרעפיהם, מחרישים וחולמים, והמולת המְשׁוֹטְטִים כשיר־הערש להם, קול עֲנוֹת אל חלומותיהם.

עברנו על פני Ca’ d’ore „תכשיט של אבני שיש ואויר, סִמפוניה של קַוִים, הרמוניה של פשוטים ואלכסונים, חותם תכנית, והנה הגשר ריאַלטא בְּעַבִי גַבָּיו, מרים את ערפו הטעון כִּפּוֹת כִּפּוֹת עגולות, מלא רעש והמולה, המון עם רב. מסחר, חרשת מעשה, בני אדם מבקשים טרף, וקורעים את הטרף איש מבין שִׁנֵּי אחיו.

שוטה, דזובאנני, שוטה!

הַתְּעָלָה הגדולה, הקאנאלאצא! מקור דומית נצח ושירה. לגיוני היכלי שיש, תכסיסי תלפיות ענקים, לא אומרים־שירה, אך שותקים־שירה. במסגרת השיש אשר להם המה סוגרים, חובקים, כוללים את מִבחר הַנֵּצָה והפֶּרַח של גאון כשרון איטליא. דַּקּוּת הַחוּשׁ מסתכלת דרך המָסָךְ הזה ורואה את הנצח, את היופי. כל תקופת הַתְּחִיָּה, הרֶנֶסַנְס — במלאכת מחשבת. האם נפשי, נפש חצובה מִגְּהָה, באשמנים רפושה, בטמון חבושה, תוכל חוש את הרוחב ואת העומק הזה? כן! גָּז וַיָּעַף האבק, הקלף, הַכֶּבֶל, הצרות־הצרורות — הנפש מנצחת בגבורה. היא עולה, היא קופצת מתוך הגוף, היא רצה כחזיז, קורעת שמים, עוברת, חודרת, נכנסת בכל. אין מחיצה, אין גִּתָּה, אין חומות וחיל, נתצו, הרסו, ערו, ערו עד היסוד! יש אלהים, יש אדם, יש נפש, אמת, יופי ונצח אחד לכל.

דבר מה הִבְרִיק בעיני, דבר גדול, נוצץ, נורא וכביר: שתי אניות צבא של האיטאלקים עמדו שם על העונן...

מהר, דזובאַנני, שוטה מהר מפה!

כניסת הבאפטיסטים עומדת במקום שעמדה עליו במאה השמינית. זה הוא בנין המרכז, תל תלפיות של הנוצרות האֶיטרורית, הנוצרות האירופית.

הנני מכניסך ל כ נ י ס ו ת, הנני מספר לך דברים נוגעים לקורות הדת הנוצרית, הנני מזכיר את קדושיה ואת בניניה — לאיזה צרך? על שפתיך מרחף „מאי קמשמע-לן" שלך, אשר אמנם בו אתה יכול לבטל הכל כעפרא דארעא. אך כתר נא זעיר ואחוך. הלא שמעת את מאמר החכם: ככל אשר ייטיב איש להבין שפות אחרות כן יעמיק להבין אחרי כן את שפתו שלו. הוא הדין גם בדבר הדתות. כנגד מוגבלי הדעה הבורחים מפני כל ענין נוגע אל דת אחרת, או נפטרים באיזה פתגם, או חוצבים להבות ונאפדי נקמה, כמדומה אני שהִתְיַחֲסוּתֵנוּ, למשל, אל הכנסיות הנוצריות צריכה להיות ישרה, נכוחה והגיונית. יהודים אנחנו, והחקים והתורות אשר לנו ידועים בציונם ובהבדלם, והננו נושאים אותם כחותם על לבנו וכדגל רם בימיננו, אך עינינו צריכות להיות פקוחות מסביב, חודרות חדרי כל דבר נכבד בעם ובדת אחרת. אם אמרו חכמינו: כמקולקלים שבהם עשיתם כמתוקנים שבהם לא עשיתם — הלא צ ו ה צ ו ו נ ו לעשות כמתוקנים שבהם ולהזהר מעשות כמקולקלים — ואיכה נדע מה עושים המתוקנים ומה עושים המקולקלים, אם נהיה סגורים וכלואים בעדר בתוך הדברו, אם לא נלמוד ולא נתבונן?

II.

זה הכלל: אם אתה מוחה מסַפְּרְךָ את הענינים הנוגעים לימי הבינים ואל הדתות הנוצריות, החבא נא אל הכלים, ולאיטליא או לכל ארץ אחרת מצוינת במלאכת מחשבת ב ל ת ס ע. אך אם תבין, כי יהדותך לא תְקֻפַּח, כי אם תשוכלל ותעשר במדה שהשקפותיך על הטבע ועל העולם הסובב אותך תעמקנה ותרחבנה — לכה נא אחרי ואל תחרד מפני הפראנצישקאנים והדומיניקאנים, סופך לראות, כי פה יִקָּרְעוּ לך חלונות גם אל קורות ימינו אנו להבין אותן ב י נ ה י ת ר ה.

מעת שהחלה הדת הנוצרית — והשקפתנו היסודית על תעודתה של דת זו ביחס אל העמים הלא מבוארת היטב בדברי הרמב"ם הידועים — להתפשט במדינת אֶיטרוריא ובמדינות אחרות במשך כמה וכמה מאות שנים לא נודעו עקבותיה בעוז וחיל ורשומה לא נִכַּר בהדר כבעת אשר קמו שני אנשי השם שנדרו נדר גדול להפיץ מעינותיה חוצה, ותולדות ראשית התקופה החדשה הזאת

של ג'וטו לא יוכל למצוא דבר גדול מזה: תמונה גדולה, תמונת איש בכל קומתו, מצוירת על בנין מגדל־הפעמונים, שהוכן לפי תבניתו.

חכה נא לעת מצוא: לשהר לא־עבות, קומה ממשכבך עם הנץ החמה, עם ותיקין, ולֵך לכניסה ההיא וכלי מחזה בידך, ככלים שאתה מסתכל בהם אל הבמה בתיאטרון, וראית מפעל אחד, ואם תספיק לך השעה, פעלים רבים. לך ישר אל הקאפֶּלֶה לצד ימין, והיה בכניסתך תראה אך חלון חדש עם לוחות של זכוכית צבועים עם כפה ארמה בתוך, והכפה הזאת לוקחת, לכה"פ, $^{7}/_{8}$ מן האור הדרוש לך למען ראות את הדברים הראוים לראותם. חכה מעט עד שתתרגל באור הכהה ההוא, ואז הסב עיניך מן החלון החדש והארור המקלקל את רושם העתיקות והבט בכלי המחזה לימין וראית מקצה שתי תמונות. האחת היא תמונת ס"ט לודוויג מתוארת ע"י — ג'וטו? או ע"י אחד ציירי פלורנץ המאוחרים אשר צייר על גבי תמונת ציור ידיו של ג'וטו? זאת היא מחלקת הפוסקים. ג'וטו אמתי או הגהת תלמיד — השאלה היא מעין השאלות הרבות שיש לנו בספרתנו ע"ד ספרים קדמונים ומחבריהם האמתים או המדומים וחלופי גרסאותיהם, בכל פעם שאתה מתבונן אל תמונה ישנה מצוירת על הקיר (fresco) — שאלה זו היא הראשונה.

יש שאין כל שאלה. שתי התמונות בקצהו העליון של הקיר מימין ומשמאל הֻאֲרו בשנים האחרונות על גבי ציורו של ג'וטו שנמחק חֶציו. אך תמונת ס"ט לודוויג? נקיה מכל סיגי תקון, או מתוקנת — גאה היא מאד, זה דבר שאין בו ספק, ועלינו להוסיף להתבונן בה.

מן ספר־המנהל נודע לך, כי הקאפלה הזאת של Bardi della Liberta שבה אתה עומד, היא מכוסה תמונות מעשי ידי ג'וטו; שהן נכבסו עד לבנוניתן ונתגלו בכל טהרתן בש' 1853; שמוצאָן מהזמן אשר בין שנת 1296 וש' 1305; שהן מתארות תמונות מחיי ס"ט פראנציסקוס, ושבכל צד מצדי החלון נמצאות תמונות ס"ט לודוויג הטולוזי, ס"ט לודוויג מלך צרפת, ס"ט אליזאביט האונגארית וס"ט קלארא — „בולן מתוקנות". אחרי „הבנה" כזאת, אם בעל נפש אתה, לא תתאוה לראות את שביות החמדה ההן. עתיקות מתוקנות הלא הן להבדיל, כ„יקום פירקן" הרפורמי. ובכ"ז טועה אתה: דבר זה ראוי הוא להתבונן אליו. הנה שנים שלשה גרגרים מדברי ימי פלורנץ: המקום אשר אתה עומד עָליו הוא עתיק מאד. הבנין הזה הוא בנוי בתכלית השלימות של סגנון הגוטים. הכניסה היא הכניסה הפרנציישקאנית הגדולה בפלורנץ. בקרבת המקום הזה עומדת כניסת הבאפטיסטים וכמהלך חמשה רגעים מפה הכניסה הדאָמיניקאנית.

מפני כלב שחור (מושג שגור מאד בזמן ההוא גם בספרותנו), שראשו נראה בקרן זוית.

מדת ההסתפקות — תמונה מעולפת בצעיף עם מלאכים שומרים לראשה.

המשמעת — משא על שכמה וידה על ספר.

III.

היופי והצעצועים בבתי תפלת הקאתולים החלו להתפתח בפרוץ העושר וברבות תשוקת נעם החיים וצחצחות טוב־טעם. בתי התפלה הראשונים היו במערות, בקאטאקומבות, ב„מעמקים". תבנית אחת היתה לבניניהם, תבנית שתי וערב. הביצאנטים הגדילו, הִכְבִּירוּ את התבנית הזאת. הכהנים הקאתולים הראשונים, בני ברית פראנציסקוס הק' ודומיניק הק', עוד היו כ„חסידים ראשונים" לכנסת הקאתולים: נזירים, עניים, פרושים מן התאוות, גדורים מן המותרות, ענותנים, שפלי ברך לפני המקום, וקנאים א מ ת י ם לבני הדתות האחרות. תמימים ימי התפתח הסמדר. הם טרם בנו את בתי התפלה למען הַכְבֵּד בהם, או למען שוות כבוד על הערים. הם בנו בתי תפלה לצרכי קדושתם, בתי תפלה — לתפלה, לְהַטָּפָּה, וגם לקבורה. שִׁטַּת אַרנולפו הזקן: חומות וחיל, קירות נכונים, מְקָרֶה הזק. זה היה טעם הבנין בימי הוסד הכנסיה. היא טרם היתה שלטת, וחבר לא חברוה עם הממשלה, עם השררה, העושר, היופי. אכן לא אָרכה התקופה ההיא. היא לא תוכל לְהִמָּשֵׁךְ הרבה מאד בכל דת, בכל כנסיה, שהולכת ומתחזקת, וגם מַעֲשִׁירָה. חק אחד שליט בכל גלגולי פשט־צורה ולבש־צורה בחברות האדם, בכל דת וצבור, אמונה וכנסיה, גם בכל מפלגה וסניף־של־כנסיה. התמימות, האצילות והעניות של מעזיבוז לא תוכלנה לעמוד ולהתקיים כשמגעת המפלגה עד מדרגת סאדאגורא. הדבר הצפון בחדרי הדרים של אנשים אחדים, הוגי דעות או מרגישי הרגשות, בהגיעו עד קבוץ, כבר ייסד לו „קלייזיל", וה„קלייזיל" יהיה ל„קלויז". הקורא המבין יבין, כי אין אני חפץ בזה לערבב את הצורות ואת הסמנים, ומה גם לפגוע בכבודו של זה או בכבודו של אחר. הנני מדבר על הענין אך בבחינתו הכללית, בבחינת הצד־השוה, החק הצבורי ושלטון כח ההתפתחות הנראה בכל מקצוע. מאליו מובן, כי במעמד הצר והרצוץ שלנו הכל הוא מעוך וכתות ונתוק, וכפתגם התלמודי „כתותי מיכתת שעוריה", מפני שהכל התפתח רק בקצת־חלקו תחת הגורמים

נראו מהר בפלורנץ, מקום שם היה לפנים איזה בית תפלה גרוע הערך; ואז בָּנוּ שני בתי כניסה גדולים. שני האנשים, איתני הדת במאה הי"ג היו: ס"ט פראנציסקוס, הוא אשר למד את הנוצרים את המעשה אשר יעשו, וס"ט דומיניק אשר למד אותם את הדעות אשר בהן יהגו האחד היה בעל מעשה, והשני—בעל מחשבה. איש איש מהם שלח את תלמידיו המעטים לפלורנץ להטיף: ס"ט פראנציסקוס בש' 1212 וס"ט דומיניק כש' 1220. התלמידים תקעו מושבם מסביב למקום הזה שאתה עומד בו כעת, ויורו ויטיפו כל ימי המאה הי"ג וינצרו את פלורנץ עמוק עמוק, ואחרי אשר נעשתה פלורנץ נוצרית שבנוצרית, נגלתה אמונתה ושלהבת דתה זאת ונתגשמה בציור ובתמונות בולטות ובגִזְרָה ובניה ובשיר ע"י אַרנולפו, ג'וטו, דַנְטֵי, אורקאַניאַ ועוד. הפעולה הראשונה שפעלו תלמידי הנ"ל היה בנין כניסות גדולות. הדומיניקאנים, מטיפי האמונה, החלו לבנות את כניסתם בש' 1279; הפראנצישקאנים, מטיפי המעשה, בש' 1294. הדומיניקאנים נצחו בעצמם על המלאכה, אך הפראנצישקאנים יחד עם בני העיר בנו תחת השגחת האמן הגדול בבניני הגותים ארנולפו, עם ג'וטו לימינו, ודנטי, משפיע עליו מרוחו. — והנה אתה עומד כעת בכניסתם של הפראנצישקאנים, בתוך בנינו של אַרנולפו, עם כמה ציורים של ג'וטו שעוד נשארו, וביניהם תמונת ס"ט פראנציסקוס. אין למצוא אגודת דברים, צרוף־עתיקות מצוין יתר ומושך יתר לב אוהב־התחקות.

עתה שים נא לבך אל תכונתו הנבדלת והמיוחדת של ג'וטו. הוא היה בעצמו איש מעשה שבמעשה בין אמני איטליא. הדבר אשר אחרים שואפים אליו, הולמים על אדותיו — הוא היה עושה. הוא היה פועל בתשבץ־אבנים: הוא היה עושה בשַׁיִשׁ, הוא היה מתאר תמונות ובונה בנינים, ובכל אלה התנוסס רוחו הגדול. הוא השב את נפשו כאחד מתלמידי מטיף המעשים, וגם רוב ימיו עסק בכהונה. והנה תורת המעשה אשר הורה לנוצרים ס"ט פראנציסקוס תפרד לשלשה ראשים. חייב אתה לעבוד בלי כסף ולהיות עני. חייב אתה לעבוד בלי תענוג ולהיות מסתפק במועט. חייב אתה לעבוד כאשר יצווך ולהיות מקשיב. אלה היו שלשת חוקיו של ס"ט פראנציסקוס, וע"י קבלת שלשת החוקים האלה נעשו פה הפעלים הכבירים שאתה רואה.

ועתה קח נא את כלי המחזה והבט אל הרצפה בבִנְיָנוֹ זה של ארנולפו וראית שם את תמונת ס"ט פראנציסקוס, לפניו העוני, לימינו המשמעת ולשמאלו ההסתפקות: שלשה מלאכים.

העוני במעיל אדום, וכנפים מראה כהה, ומעל הראש כותרת זיו בורח

רוח המושל היתה בכל המפלגות אשר המשל ופחד עמה, ותשא את לבה לימים ראשונים, ימי זיו המיסד והאהבה הראשונה.

IV.

ועתה טרם תוסיף תתבונן שא נא עיניך וראה את שתי המצבות שבכניסה זו. המצבה אשר לפאת מערב היא ממבחר שרידי החטוב של המאה הי"ד: דמות זקן, ועל ראשו מגבעת עגולה כמגבעות אשר חבשו החכמים והאצילים לראשיהם בפלורנץ מן ש' 1300 עד ש' 1500, וכתבנית אשר ישאו עוד היום הזקנים בויניציא ובפלורנץ והיהודים החרדים בארצותינו. הזקן מוטל מת, על חזהו ספר, ועל הספר מקופלות ידיו, ולרגליו כתובות המלים: Temporibus hic suis philosophye atq. medicine culmen fiat Galileus de Galileis... cujus sancto memorio bene acta etc. גאליליי זה היה אחד מאבותיו של התוכן המאיר-נתיב, ה„אפקורס" הנרדף בדורותיו, שהועלה עולה כליל על מזבח האמת, הוא האיש שעיר מולדתו פלורנץ לא נתנתהו לבוא בשעריה, עד אשר הובאה גְוִיָּתוֹ לקברות אבותיו אחרי מותו. מסרת היא בפי יושבי העיר, כי גאליליי הזקן הזה הקבור פה היה ראש הפלוסופים והרופאים בימיו ויעמוד בראש משטרי העיר ויעבד את עבודת המדינה, ובנו עשה „נפש" לזכרון כבוד אביו ויכונן את המצבה הזאת, להגיד לדור אחרון מה פעל אביו. אין לכוון היטב את מספר השנה. אך נודע כי תקופתה בראשית המאה הט"ו. פלורנץ היתה אז מלאה חכמים. הפלוסופיא היתה לוית חן למלאכת מחשבת, לחכמת הרפואה, וגם לעבודת עניני הצבור. הפלוסופים היו נטורי קרתא, ובהם התפארה קרת.

ועתה התבונן נא אל מלאכת המחשבת. אחד מאותותיה הוא כי גם אם שִׁן העת עוֹשָׂה בה שַׁמּוֹת, מְכַלָּה, ממעטת את הדמות, גם מעט-קט אשר ישאר לפלטה הוא הותם תפארת מלא חמד. נקוט כלל זה בידך: כל עוד תוכל לראות אף אפס קָצֶהָ את כולה תראה, כי היוצר אָצַל לכל חלק את עתרת כשרונו ואת סגולת יקר נפשו. בהתבוננך אל מפעל-חושב זה אין אתה נזקק לחקירות ע"ד מה שגרעו ומה שהוסיפו המקלקלים „על מנת לתקן". ידי איש לא משמשו במלאכה יקרה זו, וכשתוסיף תתבונן בה וראית כי לא מעט נשאר ממתלעות הזמן. הפנים עודם גם עתה פני זקן בכליל השלימות, מפתחים פעם אחת, באתערותא-דלעילא אחת, בצלוח הרוח על אמן-גאון ובנהלו את החרט אשר בידו בעוז. וקפולי הכפה, הגלילות, הדרפריות

המעיקים והמפריעים. מה שאנו רואים בינינו אך ברמז, בעולם הרחב, בתנאי החיים המְסֻדָרים, אנו רואים במלואו.

גם ארנולפו בעצמו, הבנאי הראשון, הפַּשְׁטָן בתכלית הפשטות, הנזיר־בבנין, לא החזיק כל ימיו בתומו. גם הוא החל אחרי כן לחשוב מחשבות גאות ועשירות, ענוגות ורכות מאלה אשר הגה בתחלת ימיו, ואחריו החרו החזיקו והוסיפו ג׳וטו וטשימאבו. הטבע הדשן והרענן אשר מסביב, זה הגביר האדיר והמקושט והמבושם, השמים הבהירים והנהדרים אשר יעדו כליהם, לא נתנה לפשטות־הנזירים ולמדת הסתפקותם להתקיים ימים רבים.

הַכְּנִיסָה הישנה עשה לא עשתה רשם בתבנית בנינה. הסגנון ההוא לא היה סגנון מושך־את־הלב כי אם מַתְאִים־לענין, משנה־קב־ונקי בלי מילי דאגדתא. „ואזארי ומיכאל־אנג׳לו בטלו אז הסגנון הפשוט והמעשי הזה. רצונך לתאר בדמיונך את מראה הכנסיה לפָנים, מְחֵה מעל לוח לבך את המצבות ואת הקברים הגדולים ואת מעשי הפִתּוחים והצעצועים אשר אתה רואה כעת. שַׁוֵּה לנגד עיניך עזרה גדולה ועמודים איתנים, לא משוחה בששר שלל צבעים כמראֶהָ עתה, כי אם חצובה באבני המקום וגג עץ גבוה וחזק נטוי עליה והאבנים מראה אבנים ומוטות־העץ מראה מוטות עץ, ועם טהור, גם ופשוט כסלעים וכעצי הזית אשר ביערות הגלילות ההם עומד ומתפלל שם. כן היתה „סנטא קרוצ׳י" של ארנולפו. בכניסה של ס"ט לודוויג אנו מוצאים את טעם הגַדְלות והגסות הראשונה ההיא. הגדלות הגוטית, ובאיזה מהן את הסגנון הפראנציסקאני הראשון, ואו"ם „הַכִּפְּלוֹת" הנמצאות שם הן מאוחרות אף בחלק־האבנים שבהן, ועל אחת שבע בציוריהן ובקשוטיהן. כל הסניפים האלה נבנו ויתוארו עת רבה אחרי מות פראנציסקוס קדושָׁם, כי ממנו הכל ומידו נתנו לקהל המאמינים ההם.

וזה אות כי המָסורת המלאה „דבקות" ו„התלהבות", יסורין וצלותא ומסירת נפש, הקבלה שקבלו ע"ד חיי פראנציסקוס ומעשיו וענוייו וצניעותו וכיבוש יצרו ובל הגדולות שעשה לפי אמונתם אזרו את זיקי הרעיון וילהיבו את מוח הציירים והחוצבים, ויהיו חותם תבנית וענין ונמוק לכל האמנים אשר כללו את הוד „הַכִּפְּלוֹת" האלה בעמודיהן וסִפֵּיהֶן וכפתוריהן, בתפארת חזן יפעתן ותעצומות כבוד גִזְרָתָן, כי מדי רבו הימים ויארכו הדורות כן הוסיף זכ־ון הקדוש הקאתולי ההוא זיו איקונין, והמסורת, הפשוטה בתחלתה, הוקפה ענני גוזמא ורקמת אגדה, בשגם לא יכלו הפראנציסקאנים להתפאר בהוה אשר להם, כי אז כבר היו למפלגה אדירה שהגדילה עצומיה ותשלט שלטת, ומעת אשר נח עליה

היא דרושה להיות תמיד בכל התקופות ובכל שינויי הטעם, מימי יון הקדמוניה ועד איטליא החדשה. אם תעבור בכל בתי המשכית אשר באירופא לא תמצא אף באחד מהם דוגמת מלאכת חוצב אשר ל א ע ש ה מעשה להטים בשיש. ועתה הבן נא במראה הזה, למען דעת מה חטוב, ומה יופי וגאון.

כבר מלתי אמורה, כי גאליליי הזקן מוטל מת על יריעה מרוקמת. אך אין היריעה ככל היריעות. לוא היתה כדוגמת היריעות האחרות, אזי ברגע אשר נגשת אליה, אחרי סקירה ראשונה, קרא קראת: האח, מה נאה יריעה זו, אין מַרְאֶהָ כמראה אבן ושיש מְפֻתָּח, כמעט אני נפתה לאחוז בה ו ל ח ב ט ה מפני האבק. יריעה אמתית! אבל האמן לי, בכל פעם שאתה נפתה ומתעורר לקרוא קריאה זו, מלאכת החטב היא גרועה ו ז ל ה. אתה חושב לתומך שדבר זה הוא קשה בקריעת ים סוף, ואמנם אין לך דבר שאמנים דשים בעקבם כמלאכת ח י ק ו י קִפּוּלִים, דְּרַפֶּרִיּות, בשיש. אמן גדול לעולם לא יעשה את הרקמה הזאת. אין שעתו ואין דעתו פנויה למלאכה זו. אם יש צרך הוא מוסר את העבודה לנערו של הבונה העוזר על ידו. חוצב אשר שאר רוח לו לתאר פ נ י א ד ם בשיש, הדבר היפה בַּיָּפִים והקשה בַּקָּשִׁים, הדבר היותר נאצל, היותר נפשי, היותר קשה להגשם, לא יטפל בחטוב דברים מן הצד, או יעשה זאת לפעמים בריהטא של גאון כלאחר יד, או באופן דִמְיוֹנִי, נאצל, לפי רוחו הוא, ולא באופן חקויי, כצייר יוצר, ולא כפֿוטוגרף מעתיק.

אך אם רעיונו השליט בו, רעיון היוצר יעוררהו, יתקפהו — כי רעיון היוצר האמתי לא ידע רחם ולא ידע הנחות, אך הוא עריץ ותקיף מכל תקיפים — להראות את כל ע ז ו ז ה ה פ ך ו ה נ ג ו ד בין התבנית הראשית, התמונה המרכזית, ובין „ש ט ח ה י ס ו ד", כפי המושג האמני, או בין „הסביבה", כפי המושג הצִּבּוּרִי, ע"י תשבץ של קָוִים אֹרְנַמֶנְטָיִם, קנים של קשוטי בנין, אז ירקום לכם יריעה, או יטע עץ, או יציץ מתוך השיש גבעולי שושנים, מקלעות פרחים ופטורי ציצים, יפים כמעשי אלהים, וכל זאת יעשה אך דרך אגב, בשביל צרך הקשוט, בשביל הוציא אור את הרהורי היופי שבלבו, ולא בשביל החקוי, ואולם מ ע ש י ו א ל ה ידמו לטבע מאה מונים יתר מן החקוי המדויק שבמדויקים.

כן, אַחִי, חשבתי בעָמדי על יד מצבת גאליליי הזקן ובהזיני את עיני מהמפעל הפֿלורנטיני האמתי ההוא. ואמרתי אני עם לבי: יצירה — וחקוי. החקוי יהיה לעולם מעשה קוף, החקוי באמנות או בחנוך עם; הוא יחתר

לא קוים רבים אך מעטים מראים עקבות ימין־רוממה, ימין אמן אדיר, בלי שגיאה, בדיוק ודקדוק כחוט השערה.

עמוד פה, מבקר מתבונן, אצל אבן־הבחן הזאת, פה תִּבָּחֵן, פה תִּוָּכַח לדעת אם תוכל להבין ולחוש ציור וחטוב פלורנטיני, או לא. אם רואה אתה כי קו־לקו ושרטוט־על־שרטוט שבכפה זו הם נכונים ונחמדים, שהם מקבילים אל האמת והטבע, שיש בהם נעימה יתרה, אף כי הם עשוים בקלות שבקלות, בנגיעה, כמעט בִּרְחִיפָה, אות הוא כי לא חסרת רגש ותבונה לחוש ולהבין את ציורי ג׳וטו ובוטיטשלי ואת חטוב דונאטילו ולוקא. אך אם לא תראה דבר בחטוב זה, גם בשלהם לא תראה דבר מאשר ל ה ם. באשר יְחַקּוּ דוגמת בשר הגוף, או משי, או באשר יעשו מעשה־להטים בשיש (והם מרבים לעשות כן!), מה שהוא במעשיהם — במלה אחת — צרפתי, אמריקאני, או זארגון־של־סגנונים, אותו תראה, אך מה שהוא פלורנטיני וחי וקיים לעד — לא תראה, אם לא תכיר את סמני ה נ ש ג ב שבחטוב המתאר את דמות האיש הזקן ומגבעתו שעל ראשו. הפלורנטיני זה דבר מיוחד באמנות, והדבר המיוחד הזה לא יבואר מ פ נ י ש ה ו א ד ב ר מ י ו ח ד. כן גם לא יבואר הדבר המיוחד אשר בסגנון משורר גדול יוצר חזיונות ובורא נפשות בצלמן, לאמר בצלמו הוא אשר יחוזה לו הוא לבדו. רגש זה עוד לא צמח לניב שפתים, וניב שפתים עוד לא גמל למען היות כלי וסמן וסמל נראה לסמן ולציין את הרגש הנעלם והדק מן הדק. רגש זה הוא כרגש הלאום, טעם הגזע, דבר בודד לו, דבר נשגב מן השפה ומן הגדרים והכינוים ועמוק מן מטבעות השמות העוברים לסוחר בשוק הדברנים הגסים החפצים לכלוא את הרוח בחרצבות ולשים את הטעם בסד המלים השפלות. טעם פלורנטיני — חדוד עברי — נסו נא לנתח את הדברים האלה באיזמל לפצלות חלקיהם!

V.

ובמעשה חוצב זה יש יתר מן תבנית הזקן והכפה שעל ראשו ופִּלְאֵי קִפּוּלֶיהָ. הזקן מוצע על בד יריעה מרוקמת, חצובה בשיש. הרבה מן הקנים הדקים מן הדקים, יען היותם בולטים היטב, רֶלְיֶף גבוה, כאשר יאמר בשפות העמים, עודם ניכרים ומובהקים. המקלעות ותבנית כוס פרח שושן כולן שלמות ושכלה אין בהן. ואם תשפיל עיניך לראות את דמות פטורי הציצים אשר על הקרנות, אז תדע, על פי המראה הזה לבדו, מה מלאכת חטוב י ק ר ה, ומה

גַ ל עֵ ד

(רשימות עופרת בין הסלעים בפומפיי).

בכל מקום החלו לרצד הרים גבנונים, הרי פרצים התעוררו, התגעשו. ההר פֶּליי עודנו עשן. אך זה תמול באה השמועה, כי שב לפרוץ פרץ. כל ים האַנטילים זועף, ונחרת אימה נשמעת מתהומו כמו מִסֵתֶר רעם. וגם באירופא נראה אותות מרגיזים בשמים ובארץ. סיציליא תרגז. ההר אַלטֶמונְטֵי בקַלַבְּרְיָא, הר־געש שחשבוהו כמו כבר כבה, שב להרגיז את יושבי סביבותיו. אך ימים אחדים עברו מן המהפכה במארטיניק, ובראש ההר ההוא נראה עב עשן קל, ועתה הוא מֵרִיק מתוכו אפר ואבנים ולהבות אש, וזְוָעָה מסביב. הוי, מה יֵעָשה שם, במעבה האדמה!

בשנת 1783 נראתה קלבריא זאת כעומדת על ירכתי בור. הרים השלכו, כקליפות אגוזים, לתוך עמקים; כפרים וערים עפו ברוח כנוצות. יושבי המקום השתגעו למראה עיניהם, וינוסו אל גדות הים, והים יצא מגבול־החול אשר לו ויבלעם. כארבעים אלף איש ספו תמו אז. היִתְחַדשו גם עתה פגעים איומים כאלה?

גם הוֶזוּב, אשר ממולי עתה, נחשב כהר שכבר כבתה גחלתו האחרונה בקרבו. יושבי רומי העתיקה ידעו את ממדיו, וזכר לא היה להם על דבר פרציו ועל כן בנו לרגליו ערים וכפרים, נאות חמד ומשכנות מבטחים. כל אשר מסביב — ארץ מבורכת אלהים, אדמה מאושרת Campania felix.

אז התעורר ההר משנתו; כאלף ושמנה מאות שנה לפני הריסת ס"ט־פיר, מהפכה דומה לה האבידה ערים רבות, פלך שלם.

*　　*

*

בשעה השביעית בבקר באתי מפאת ים ואקרב הנה. נכנסנו לתוך לשון־הים של ניאפול. הוזוב, תבנית פיראמידה, מצטיר על אופק הרקיע, שצבע־פנינים לו עתה, והוא שחרחר־כהה. הים אשר לרגליו הוא ירקרק, דומה מעט

להתדמות, ולעולם לא יתדמה. רק מן היצירה הפנימית יוצא לפעמים הדבר הדומה תכלית דמיון, הדבר החי והקיים.

ראו נא את המקלעות ואת השליבות. אין חטוב אורנמנטי דק וקל מזה. ועתה פנו לפאת מערב וראו איך מ ל ו מ ד מ ו מ ח ה מחקה מעשי אמן. למד הרבה, עבד הרבה, טרח, יגע ביושר ובאמונה, אבל אין אדם משים עצמו אמן. ובשובכם אל „הכַּפֶּלָה" של ג׳וטו פנו נא לצד שמאל וראיתם מעל לדלת הצפונית את המצבה המפוארה של מאראספוני מלאכת דיזידיריו מסיטיטינאנו. המלאכה יקרה, אך הקפולים עשוים רק לאחוז את עיניך, עשוים בדיוק. ראו מה אני יכול לעשות, ראו כי גברא רבה אני — כן הם צווחים בכרוכיא. כלו תפל, המוני, לא פשוט, כי יש פשוט גם בנשגב, אך שפל ו ע ש ו י! ותחת רגליך, במקום שאתה עומד עליו, עוד פרושים לוחות מצבה, והם הרצפה והלוחות מעשי אמנים מהתקופה הטובה, ואם עין בחונה לך, וחכך יטעם טעם, וראית בזה מה בין אמנות אמתית ומזויפת, ואם רוח בך לראות את השפל שבאפודת מסכת המלאכה החדשה וצפוי משבצותיה ואת הנשגב שביופי ויקר תפארת זה, הנה יָנְקָה נפשך מזיו ג׳וטו, ועוד אליו תשוב, אחרי אשר תנוח לפי שעה אל העמים על נפשך משא רשמים מרובים. עבור והתבונן אל אך תבנית הפרש היפה ואל הַקָוים הגוטים של הפַּחָתִית או הַנִּשָּׁבּוֹת (נישען). גם אלה מעשי „ראשונים", כל קו פה לא יסולא בכתם אופיר, כל חבור והרכבה — מהיכל היופי, בלי גבוב הַדורים, בלי גהוץ וּבִשּׂוּם, נטית ישרים ואלכסונים, מפיקת עוז וחדוה — פה אין אמונה, אין קנאה, אין הבדלדת, פה פועל חק אתדבקית רוח ברותא (סוגסטיה), רוח האמנים הראשונים תנוח עלינו למראה פעליהם.

שאין קץ וגבול להן, אין מראה־צד־הפנים החד של ההר עוזב אותנו אף רגע. היא תמיד לעינינו, והוא תמיד נחמד ומאַים. כמה פעמים כבר ראיתיו, והוא תמיד יפה ונורא, הוא מושך אותנו בחבלי קסמיו; הוא, האלם והנח באמת, מנהל אותנו לרגליו. והנה מעשהו, יציר כפיו! הנה פומפיי!

פומפיי היתה עיר מצער, עיר־מדינה קטנה ונעימה, ויושביה היו קדמונים בני קדמונים, ועזב לא עזבו קרן בן שמן זאת, זוית נחמדה ומאושרת זו, אך התענג התענגו לאור השמש הזורח עליה, בין פרחיה וכרמיה. כפעם בפעם היו הרומאים מרומי, מעיר הבירה, בתאותם לנאות קיץ, מגיעים עדיה, ויהיו בונים מחוץ לה, בקרבת תחומה, ביתונים של בניה קלה, כראוי לדירת ארעי במעונות קיץ. כבעלי טעם מפונק צִוו להביא שמה מרומי וגם מיון שַׁיִש ונחשת קלל ויריעות וסדינים וכלי חפץ, אך למען עשות בשיש ובנחשת קלל פנו אל הַחרשים שבין יושבי המקום, אל החרשים בבנין, בחטוב ובציור, והחרשים עשו ככל אשר יכלו, חתרו ויתאמצו להראות את יושבי עיר הבירה, כי גם הם בעלי טעם, ויעשו בשיש ובנחשת וירקמו ויציירו עפ"י הסמלים והמופתים והדגמאות והמטבעות שהובאו אליהן מן המטרפולין, ויעברו מיד ליד למען עשות כמתכנתם, והחיים, בעיר התענוגות הזאת, היו שאננים ומלאים שפע תאוה.

אנחנו, לפי תורת בני שם הנטועה בקרבנו, תורת הטהרה והצניעות, אמר אמרנו על עיר זו, שהיא התמכרה ליצר הרע, לתאות בשרים. אך הרומאים היו אומרים, כי פומפיי קדש לְוֶנוּס.

דרך הרחובות הצרות היו צללים נחמדים, עוטפים כסות קלה, סובבים הנה והנה, בלילה בלילה; בבתים היו זָוִיות מְהֻטבות באחת הצלעות, שבעל הבית היה מראה, בצחוק קל על שפתיו, לאורחים מאוהביו; לקצה הרחוב הראשה, מעון קטן ושאנן כזה היה נועד לאורחים שבאו, וגם לבעלי בית מהוגנים, מיושבי המקום; והנערים העליזים והשובבים מנערי העיר יושבי המגרשים מסביב היו יודעים זאת והיו מתארים, לְהָתֵל, ציורים מְבַדְּחִים על הקירות. בקיץ, בעת אשר הקרה הנעימה המאחרת לבוא היתה מאריכה את הערבים בתוך האפדנים השאננים, נשמעו קולות נעימים ממול השדה משוררים את שירת הַמְּחַמֵּר Amores ignes si sentries, mulio!... מנהל הפרד, לוא ידעת את חלי־האהבה, כי עתה הכית בשוט את פרדך... הלאה, נמהר! הביאני אל המקום, ששם אהבה צופיה ומיחלת לקראתי...

העיר היתה גדולה וסדורה לְמַדַּי; היא יכלה להכיל כעשרים או

לצבע החָלב. תבנית ההר היא עדינה ורכה; עטרת העשן, המתאבך תמיד על ראשו, מבדילתו מתוך ראשי ההרים האחרים, שנראים מאחוריו, בירכתי התמונה, כחמרים חמרים, טובעים עוד בתוך הצללים. משמאל, לקצה לשון־הים, ניאַפּול תחל להראות בתים מעין שושן, וחלונות אחדים בהם יחלו להבריק כידודים ׳ מנגה השמש העולה מקדים. רוח משובבת נפש מניעה ומרעידה את ארובות האניה, את נסיה ותרניה, וכולה נדה ומשתחוה וקמה, ומצירת על פני הים חצאי עגולים רחבים למען השיג את החוף, ועל הים, שהלבין עתה עוד יתר, היא משליכה עתה בבואָה שחורה מאחוריה, צל שלה, והסירות הרבות שבחוף נראות כקרבות אליה, ועפות מסביב לה כזבובים. ובאמת אך מראה כוזב הוא׳ כי היא קרבה אליהן.

והוזוב משתרע ומתקרב אלינו, כמו כופה גיגית על ראשינו. פתאום׳ והשמש זרחה על כתפו, והיא שולחת עין, כמו סקירה ארוכה מאד על לשון־הים, ולשון־הים תחל לחיות ולדפוק. גם היא קמה משנתה „גבור כארי וקל כנשר ורץ כצבי לעשות את עבודת הבורא". שני קוים, דומים לשני שרטוטים ארוכים ורחבים ששרטט החרט, מצַינים את הרקיע ומצַירים אותו בכתם פז. הננו רואים ראיה ברורה ומובהקת את לשון־הים ואת העיר, ועתה לא כעין שושן, אך צבע־שושנה שלם לה, כעלית הבקר. ולשון הים היא גדולה, גדולה מאד. ההר, בתבנית בנינו, שהיא כה פשוטה וכה מלאה הוד וגאון, נותן לעיר אשר מסביב, ללשון הים אשר מסביב את קצב המראה, שהענק נותן לגמד העומד אצלו. כל מי שיש בו חוש השעור והמדידה, חש בנפשו, כי לולא התנשאו שם, מאחורי העיר, ההרים הגבוהים, כי עתה נראתה העיר ולשון הים כחצי גרן עגולה המלחכת אותה - גדולות יתר מדי, אך עתה הן גם בגדלן קטנות־נאות. קרן נגה ארוכה ומבריקה השתרעה מן הרקיע על פני הים, וכמו הים לבדו עוטה אור כשלמה, בעוד אשר האדמה וההרים עודם לובשים שחורים. לקץ, חולפים הצללים האחרונים. זכות בהירה משתפכת, מתהלכת על פני היקום. אין זה שחר עוד: זה היום!

למען עלות מניאפול לפומפיי בעגלה — ואמנם יש גם מסלת ברזל, אך מי פתי יעלה בה? — יעבור הנוסע במגרשי העיר הארוכים: פאָרטיטשי, טוררי דיל גריקו, קאַסטילאַמאַסי. שמות נהדרים, אך רחובות הרס ואבדון! חרבות ורגבים, עיים ומפלות. לחנם פורש בוקר הסתיו הנהדד את תכריך שמשו על המקומות האלה — והים קרוב הלום, סמוך ונראה, וכה יפה הוא!

אך לארך כל רחובות החרבן, בין כל החומות, שרידי החומות העתיקות.

ומחלקותיו,՝ ולקץ בקרן זוית צפונה ושמורה, חדר־חדרים, מקום שם אנו מוצאים שנית מחוטב האליל המצחק והמתהולל, שקבל פנינו בביאה. וָטיום זה נחשב בין נכבדי המקום; כן דר אפקורס עשיר.

לולא המהפכה שהתחוללה לא ידע איש בחיי יושבי המקום הזה ובמותם. הם חיו, הרחק מן טבור הארץ, וימותו פתע, בלי אשר ידעו זאת יושבי הארצות הרחוקות, ואף האסון עשה להם שם. ברור הדבר, כי המאחרים בנשף בבית המשתה שהיה ברחוב מֶרקור, שתארו על הקיר תמונת קלס של איש צבא, וכתוב תחתיו ברוח התולים: הבה, חנוני, תן לנו מים חיים! ברור הדבר, כי האנשים ההם לא חלמו שמעשיהם ותנועותיהם שעשו שלא במתכון עתידים להגלות, להוָתר בלי נוע, להכתב בקורות הימים לדור דורות.

אך בשנת השלש וששים לספירת הנוצרים, קבלה העיר הזאת את קול האות המחריד הראשון. האדמה אשר מתחתיה רגזה, כל הפלך מסביב סבל. גם בפומפיי נפלו בתים רבים, ורוב בניני הצבור נמוטו. אך יען כי יתר מאלה לא הרע המקרה, שבו המפחדים למנוחתם. אחרי רגעי מבוכה, הכל שב לקדמותו. החל החלו לסתום את הפרצות. גל החיים שב לשטוף, הסוחרים שבו אל מסחרם, יושבי קרנות אל בתי המשתה, האזרחים אל תענוגותיהם ואל ריביהם. הימים היו ימי בחירות; יושבי העיר הרבו להתקוטט; הוַעַדים היו מלאים תנועה ורוח חיים; אספות רבות היו אז, נואמים נאמו, מפלגות צררו זו את זו בעיר הקטנה והשאננה תמיד, והנה פתאום אחרי חום קודח וממושך שֶׁעָנָה את יושבי העיר ימי מספר נראה ענן כבד ותבנית מוזרה לו עולה מצלע ההר.

הוא כסה לאט לאט את הרקיע; רגע נראה לבן, רגע שחור, רגע אדום ולוהט. הענן עמד וירבץ נַ.יְעֲבֶה וַיְצַיֵּר חֲצִי־קשת על הרקיע ויחל לרדת ולרדת מעט מעט על הארץ, כמו חפץ לבלוע אותה ולאטור עליה את פיו. פתאום ויהי ליל עמוק ושחור, והזוב החל להקיא מקרבו להבות להבות, והן הבריקו בתוך האפלה מסביב. עוד רגעים — והלבה השתפכה בכח מפרק הרים ומשבר סלעים, ואש ירדה כמו מן השמים על הארץ, וירגז הים וימדד ויתקומם, וסועה הרת חול מלאָה את חלל האויר, ואבני אלגביש החלו לנפול, ואפר לוהט ירד כגשמים שיורדים בזעף. המהפכה התפרצה בכל עזה.

ותהי המהפכה שלשה ימים. במשך שלשה ימים לא הבדילו בין יום

כשלשים אלף נפש. בניני הצבור היו רבים, וגם רובם ערוכים היטב; כראוי לעיר, ששכללו אותה לשם תענוג, היו בתי הקרקסאות והתיאטראות יפים, השוק, הפֹּאָרום — מרווח; היתה שם גם בזיליקה גדולה, היכל ששם היו השופטים יושבים על מדין, ושם היה העם מתאסף בימי החרף. שאר העיר היה מלא אפדנים, אהלים, סדינים מצוירים, גזוזטראות — אך מעט אבנים ושיש; אכן מלאכת מחשבת נעימה ומיוחדת היתה למאות נפש יושב פומפיי, והיא חרשת מעשה צַיָּרים עושי תמונות לא בצבעים, כי אם באבנים שצבעים שונים להן מן הטבע, והיא מלאכת תשבץ אבנים, מוזאיק: על קירות החומות, על הכפות, על המזבחות, על העמודים נראה ההדור הזה, הבריקה דיקורציא זאת, נוצצת חיה, מציגה מראות שונים מן הטבע, מן האגדה, מן החיים של יום יום. הפומפיינים העשירים היו שׂבעים נחת מן המשבצות הנאוות, הבהירות והחיות האלה, שהוסיפו לבתיהם לוית חן ותתנינה להן עליצות. אמנם הכל היה בפומפיי קטן ובינוני; אין ערוך בה אל ההוד ואל האמץ של טימגאַד. שם, בטימגאַד, נעשה הכל בכסף הממשלה, וכבוד האימפריום היה חופף על כל דבר; פה, בפומפי, יסד איש כרצונו וכטעמו ויכוון את הוצאותיו אל הכנסותיו: עיר של זוית מדינה, עושר של עיר קטנה, טעם של יושבי עיר קטנה.

הבה נכנס אצל וֶטיוס. הבית נמצא כלו, כמעט שלם, ונקל היה לתקן את בדקיו, בלי שנות את צורתו הקדמוניה; הכל עומד שם על מקומו; כמעט עולה רעיון על לב, כי עוד רגע, ובעל הבית יבוא לקבל את פני ארחיו. הוא היה איש עשיר; אם לא ישגנו המראה, נשא אשה עשירה, כי הנה הציג בביאה, במסדרון, תמונה שבה שוה הוד על סבת עשרו זאת. הנה אנחנו בחצר הפנימית; היא מלאה פסילים, תמונות משוחות על הקירות, מלואת אבנים, מלאכת מחשבת משמחת לב, ובכל מקום חוזרים ובאים שני האלילים העליזים באקכּוס אליל היין ואַמאָר אליל האהבה. הנה המדור אשר מאחורי החצר, הנה הפֶּריסטיל: מערכת עמודים, קולונַדה, וגנָה נטועה על ככר קטן ומרובע, ובתוֶך מזרקת מים חצובה בשיש, ופסילים פסילים תבנית אמור מריקים, כפאננעקענפים שבבריסל, ניצוץ דק של מים אל הכיור העגול; משם והלאה — עליות מרוחים, ואולם הסעודה, קירותיו משובצים אבנים שחורות ואדומות, פתוח אל מול הפריסטיל, ושם שכלול גדול של אַמאָרים מצחקים, מתחבטים, מתפיסים ומחבקים זה את זה. חדר המבשלות גדול מאד, וכירה ותנורות; המרתף עם מבואיו

הרוח נוגעת בה, והיא נופלת מתה, חציה ערומה: מוצאים אותה, אחרי עבור אלף ושבע מאות שנה, תבנית וקלסתר פנים של ילדה נאה; הנה השלחני, שהאריך לאסוף את כספו להמלט על נפשו: הוא נופל מת ברגע עזבו את נוה עשרו, והנה משרתו שנשא אחריו את צרור הכסף נפל מת אצלו; נמצא הכסף, החשבנות, המשרת, השלחני, גם אַנדרטתו, חצובה בשיש, נמצאה, והיא כה דומה אליו, כה . . . צועקת, והיא עומדת עתה בביתו.

מהפכת פומפיי — אין ספק, כי דמתה אל מהפכת ס"ט פֶּיֶר שהיתה זה עתה בימינו. בתחלה היה רעל וחנק, והגשמים של אפר באו רק אחרי כן. אמנם לא היה בפומפיי ועד של חוקרים וצופים, שהלך להרגיע את העם. רבים מיושבי העיר נמלטו אל גדות הים ויצילו את חייהם, ואך אלפים לא יכלו להמלט, לרגל סבות שונות, ויפלו בנופלים.

הימצאו אחרי אלף ושמונה מאות שנה בס"ט פיר את מראה הקפאון, את גל החיים שדַמם, את הטרגדיא של אבן בהוד מוראה, כמו שאנו רואים אותה עתה בפומפיי? שם, למטה, אולי הטבע, העשיר והעצום שם יותר מאשר פה, ישוב אל משפטו. בתבל זו הגדולה, מקרה האדם, גם מקרה רבבות אדם, הוא כה קל הערך עד כי איננו נוגע בלתי אם באלה, שהוא נוגע אליהם. דורות נוצצים ונובלים, נוצצים לפעמים בשפע, ולפעמים אך מעט, ועד שהם מספיקים להולד, הם הולכים ומתים.

אחרי עבור אלף ושמונה מאות שנה על גדות הים האלה, לרגל ההר הזה העומד על מקומו כמעמדו אז, ההר שאיננו פוסק להעלות עשן, שנראה בכל רגע ביום ובלילה עם להט אש, הנה בני אדם באים, בני אדם דומים לאלה שהיו, בני אדם בעלי יצר כמהם — דבר לא נשתנה! החיים, התענוגות, האהבה, השנאה, מלחמת הבחירות, כרוזים של מפלגות — דבר לא נשתנה! הנה מסירת־נפש על דברים שיארכו רגע; הנה החשק להפליא את לב הרואה, לתת תענוג לאוהב ולהכעים את השונא, הנה התמונות, המפלצת והזועה, בהן התקלס איש באיש — דבר לא נשתנה! הנה האמונות, ההגדות, שכל אחת מהן נחשבה בעיני בעליה כיחידה ואין כמוה, הנה החקים והמנהגים שנחשבו כילידי הנצח, הנה התאוה — כה עזה וכה נוחה לשבוע — לרגעים המעופפים, לרגעי הרמיה, שעושים את החיים. פומפיי היא קבורה, אך היא קמה ומתנערת מן העפר, היא צומחת מן האפר אשר כסה אותה.

ולילה. לא נראו השמים, לא נראתה הארץ, לא נראה אור, לא נראה צל. כאשר שבה המנוחה וכאשר שבה השמש לזרוח, נראו שלש ערים: הירקו־לאנום, רוטינא ואופלונטי נבלעות בים של לַבָּה עבה מאד, במקומות רבים כתשעים רגל. פומפיי וסטאביי נקברו אך תחת מצע עמוק משנים עשר עד חמשה עשר רגל, מצע אבנים דקות ואפר. חשב חשבו אז בעלי החשבון, כי למען רפד יצוע כזה דרוש היה הַזֶוּב כלו לעוף ברוח ולהתנפל על האדמה; והוא לא נע ממקומו, ורק מתוכו הקיא את אלה. איטליא כלה רגזה אז. ברומי קדרו השמים. הרוח נשא על כנפיו את האפר עד מצרים, עד ירכתי אזיא.

כל הארץ לבשה יגון ואבל. נסה נסו אז לפקח את הגל מעל הערים הנקברות והמכוסות; חפיץ חפצו, על כל פנים, למצוא את האוצרות, את כלי החפץ; חפר חפרו זעיר שם, כרה כרו איזה בארות, אך היגיעות היו רבות, ושכר לא היה, וימשכו את ידיהם. הגליל מסביב חרב ומת. ומי ישים לב אל שרידים מפוזרים בין עיי המפלה?

במהרה שכחו; שכחו את האסון, שכחו את אבל העם ואת אבל המשפחות; שכחו גם את שמות הערים שנהרסו. כבר אמרתי בדבר קולוסיאום: אין אבלים למתים האלה.

מקרה דרוש היה לזאת, שאחרי עבור כאלף ושש מאות שנה, חפירת דקר במעבה האדמה והדפקו אל חומה, יתן תוצאות לחשוף בתחלה את הירקולאנום, ובמהרה אחרי כן את פומפיי. אז התעוררה התשוקה בקרב כל העם לדעת; כל הנפשות נכספו לראות את פרטי הפרטים, לחדש, בדמיון, את מראה הפרץ האיום; אז החלו לחשוף את הירקולאנום, ואחרי כן את פומפיי. אוצרות של אמנות נמצאו בראשונה, אך בשניה נמצאו יתר מאלה: בה נמצאו החיים כהויתם, החיים העתיקים והשוטפים, שנהפכו רגע אחד לדוממים. מה שהיה ומה שיהיה תמיד מפליא כל לב ויחיד במינו בין כל פלאי התבל בפומפיי הוא מראה החיים שנצבו פתאום, כמורה השעות שמחטו נצב ויעמוד דורות על המקום ששם נח.

הנה האופה הלש את עיסתו, הנה האורג החובט את הבד, הנה המבשלת היוצאת אל השוק, הנה המשפחה הזאת שנמלטה אל המרתף בבית דיומיד; שבע עשרה נפש היו, כלם מתו. האפר חתל אותם בחתולתו, והמקשה שהיה באפר ההוא הגליד את פניהם, ויקבל מהם את צורתם הבולטת בצורה שוקעת; הנה העלמה הצעירה שברחה ותרם את שמלתה ברוצה;

V.

אָמָנות

האין היא העתקה נאמנה מכל עיר חדשה, מלאה מראות ומעשים של הדור ההוה? האין בה אמנות, פנוק, יופי, כתות, משטר, חופש, שלטון? שומר החרבות המלוה אותי בכל פעם לוחש באזני, בפקחות, בהראותו את הציורים המגלים יתר מטפח המצויירים בזוית נעלמה שבבית וְטיום: אי, אדון, בני האדם היו תמיד כמשפטם עתה.

ובצאתנו והוא שולח את כפו לקבל איזה סולד"י בעד הנהגתו ובעד פלוסופיתו, ואני אומר עם לבי: גם השומרים היו תמיד כמשפטם עתה, וכן גם יהיו תמיד. הם ישמיעו תמיד דבר-מוסר, ואחרי כן ישלחו את כפם לקבל איזה סולד"י. אדם חייב לחיות ולהחיות — אומרים הבריות. בלי ספק כן אמרו גם הבריות בפומפיי...

אודר התמונות בדרעזדען

א.

מה ראינו בדרעזדען? — החזיונות השונים. — הזמטרה הראשית. — שפעת אספות וקבוצות. — אוצר התמונות. — דברים אחדים ע"ד חכמת הציור.

הארח הבא לדרעזדען ואת אוצר התמונות לא ראה — למה הוא דומה? למי שבא לרומי ולא ראה את האפיפיור. אמנם הנוסע לרומי עוד יוכל לפטור עצמו מן הדין, כי למען ראות את האפיפיור דרוש רשיונו, ואם הוא מסתיר פניו ונועל דלת ביתו, כי הוא עליון ועינו אך על יראיו, מה בצע בעמלנו שנעמול לשבוע בהקיץ תמונתו? זאלא נסע לרומי ויהי אדיר כל חפצו לראות את אבי הכנסיה, אך האב לא רצה להסתכל בפני אדם רשע וכל חתירותיו שחתר וכל כרכוריו שכרכר חובר חברים מחוכם זה, המספר דברים כהויתם, לא פתחו לפניו את פתח הוואטיקאן אף כחודו של מחט. אבל אוצר התמונות בדרעזדען הוא גלוי לכל העמים ומצר שהחזיקו בו רבים, ובאמת כל הנוסע לדרעזדען פניו אל בית האוצר הזה, ואע"פ שגם בשכונתו ובקרבתו נמצא שפעת כל טוב מהני מילי מעליותא: אבנים טובות ומרגליות בארמון המלך, שיכול כל אדם להסתכל בהן עד שיאמר די, ומכונות וכלים מכלים שונים בבה"נ האסף לצרכי תשמישי מדע, שאין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד, ומלאכת ארג מעשה רקמה ותשבץ שני עם עדנים וסדינים המצוירים (גאבעלינין בלע"ז), בגדי צבעונין ויריעות הוד מעשה משזר וגבלות, ומטוה דק מעשה רשת, וכל מה שהדמיון יכול לתאר ממלאכת מקלעת חוטים ושליבת נימין צבועים ומצוירים באלף אלפי תמונות, ומשם והלאה בגנזי מרומים אשר בה„צווינגר" תלי תלים של שרידי זכרונות קדומים שפוני סגולות החפצים שנשארו לפליטה מהדורות שעברו: כלי עץ, כלי עור, כלי עצם וכלי זכוכית, כלי חרס, קדרות, פכין וחיתות,

אָמָנוּת.

תֹּכֶן:

גושנות, ותאמר כי ארובב שפתי ישנים ואשנה לך פרק בחקר קדמוניות, ושמשתי לפניך בכלי שרת אלה, והוריתיך את חיי הזאקסים מימי הבינים. הגדתי לך, כי יש צנא מלא ספרי, ותקוה כי אביא לך בחוצן העתקות של כתבי הידות החבושים בטמון לזכות בהן את הרבים, ואני הנה תקף עלי יצרי ואשם פני אל אוצר התמונות, ואתה לא הסכנת כי ידברו גוברין יהודאין בשער על ארות תמונות ולא יתבוששו . . . מה הן תמונות? חזות, מראה, צבע! הראוים דברים של מה בכך אלה לטפל בהם, ונפקא מינה לענין מה, לענין דיני ממונות או לענין דיני איסור והיתר? הרי יריעה, הרי סממני צבע, הרי מכחול, הרי שפופרת, טול וצייר! קו, זוית, שרטוט לכאן ולכאן — הנה „פרצוף פנים עם החוטם" (לפי דיני תקנת עגונות). אם יש לתמונה זו דקיון של בריות, קלסתר נאה וזיו איקונין של אדם חי וקיים או לא — מה בכך? ועל מדוכה זו יושבים גדולי תבל ומתפארים שהם „עוסקים בנויו של עולם"! גם מי יודע אם לא תדקדק עמי בדינים ואם לא מזמות עלי תחמס כי התבוננתי אל הדיוקנות שאסור להסתכל בהן, ואיך אתאר לפניך את התמונות ובשפתנו לא הסכין הסופר לדבר על הענין הזה, ואיה אקח לך את המלים והשמות שהיו בכל ספרות וספרות למקצוע גדול במדע, והדבר הזה ביניהם איננו צריך לפני ולפנים, כי נקל מאד לעשותו וזיל קרי בי רב הוא, והם משכימים ומוצאים הכל מוכן לפניהם; אבל אנחנו הננו עוד קודם מתן תורה זו, כי טרם נכתבה בשפתנו אף ראשית למודים מחכמת החן והיופי, ובין מבקרינו הרבים כגוב גובי, על כל מחבר שבעה מבקרים, אין מבקר לתמונות, לית דין ולית דיין בספרותנו לחכמת הציור — ואני אומר להביאך למתיבתא דרפאל. הבה אנסה.

קודם כניסתנו, בעמדנו על המפתן, אלחוש באזניך דברים אחדים על רגל אחת. לפעמים תזוח דעתנו עלינו וגאותנו ורום לבנו ישיאונו לבטל בהבל פינו כל יפיפותו של יפת ונתפאר בחלקנו ובתעודתנו, כי אנחנו היהודים לא נביט מה יפה ומה נעים, כי אם מה טוב ומה מועיל, כי היופי והחן והנועם הם רק דברים חיצונים, דמיונים כוזבים, שעיפי תהו ורעיוני בהו, צורות וצעצועים, להטים ואחיזות עינים ופנים לכאן ולכאן, ובהם השתעשעו אך היונים והרומאים וכל העמים יוצאי ירך יפת, ואנחנו לא נראה לעינים, כי אם ללבב, ולא נתבונן אל הדברים מלמעלה, אך נחדור אל עמק ענינם ותכליתם, ולא נסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, התוך נאכל והקליפה נזרוק ונעמוד על בוריו של כל דבר, ולכן לא תמשוך את עינינו תמונה ותבנית, ולא נבקש מראה עינים כי אם הלך נפש; אע"פ שהננו מתהללים במדה טובה וב תרון

מטות, כסאות, ספסלין, שלחנות, מחתות ובתי תבלין, כלי נחשת, כלי המר וכלי חרסית, תנורים וחוליותיהם, כירים ויורות וכפות, כל מחט וטבעת, צמיד פתיל ומגופה, טסין וצפויין, כני כלים, אוגני כלים ואזני כלים, מאזנים ואונקלין, דינרים ופונדיות, כל מיני כלי נשק, הסייף והסכין והכגיון והרומח, כלי אומנות, מגל יד ומגל קציר, מעצד ואיזמל ומקדח, קנטור של בנאי ודקור של חרש — קבוצה שלמה, ערוכה בכל ושמורה מן הכלים והחפצים שהשתמשו בהם בני הדורות שעברו, — חזות-הכל ואספקלריא מאירה ממנהגיהם ודרכי חייהם, מאכלם ומשתיהם, ארחם ורבעם, הליכות ביתם ועסקיהם, משאם ומתנם — ועוד משם והלאה בית עקד הספרים מלא כרכים ישנים נושנים מכל הדפוסים שבעולם מעת שנודעה מלאכת הדפוס, כל מיני סדור אותיות ופתוחי חותמן וטופסי קביעתן ומטבע שטבעו להן תלמידיו של גוטענבערג, יריעות, גוילין ומגלות, תיקים של ספרים ומעטפותיהם ותמונותיהם, מחוקות ומפותחות בולט ושקוע. כתבי ידות והעתקות, לוחות ודפי פנקס, סימנים ושריטות ורשימות, קלפיב קמיעות ואזכרות וכתב על גבי כתב, — לא תשבע העין מראות גם אם יהיה הארה מלא עינים כמלאך המות, ובצאתו מקרית ספר ובעברו את הגשר הנטוי על פני הנהר עלבע ועלה על ר מ ת י ם צ ו פ י ם בין שדרות אלונים על ה מ ד ר ג ה (בריהל'ס טעררא‌סע) והתחייב בנפשו, כי ישיאנו יצרו לאמר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה, שם מזלפים מי גלות עלית, ופה אניות שיט קלות המרוץ תחצינה את תכלת מי העלבע, והלאה תמשכנה את עינינו הכפות הירוקות של היכלי המלך ומגדליהן ותלפיותיהן נטוים כדוק ופרושים כאפריון על פני העיר הישנה. בכל זאת לא בשביל כל אלה טרח הנוסע לבוא דרעזדענה, כי אם בשביל אוצר התמונות. בין כל שכיות החמדה אשר בדרעזדען מהולל מאד ב י ת א ס ף ה צ י ו ר י ם, כי תמונות רבות ונפלאות בו אשר אין ערוך אליהן, ואך בצבי עדיה וחמדת תפארתה זאת תתפאר דרעזדען המעטירה. בגבורה, בעשר, בתשואות עם לא תדמה דרעזדען אל גפי מרומי ברלין, אך בתמונות שמן חלקה והעטרה שעטרה לה מלאכת מחשבת עוד לא הורמה מעל ראשה.

התבוא אתי, קורא נכבד, גם לבית התמונות? התעבור עמדי בין היריעות לפנים מן הקלעים? ירא אנכי פן תעזבני פה לבדי ולא תאבה לארח אתי לחברה להציץ בפרדס. שמעת כי יש אבני חפץ, חלי וכתם ועדי עדיים בארמון המלך, ובצפיתך תצפה, כי אשימם פה לפניך ואזול ואחשוב כרוכלא ותאויתי לך את ברק נגהם למען תאות לאורם ואולי גם אעריכם ואחשבה מחירם. שמעת כי כלים שונים אצורים בבית גנזי קדומים, ונפשך תאהב

והרוך והענג ותהפכהו לתוכי מתהדר בנוצותיו, לא במלאכת מחשבת תלויה הקלקלה, כאשר לא באמונה זכה ושלמה הסבה, כי לפעמים יתהפכו המאמינים לקנאים בשרירות לבם, והמטרה הנכונה אשר להדת תשאר מעל. הן במלאכת מחשבת נכיר שאר רוח האדם ויתרון הכשר דעתו. אין אתה מוצא מלאכת מחשבת בין עמים שאינם מן הישוב; — העם הנע והנד לא יברא לו מעשי חרש וחושב; הקנה הנעוץ בשרטון שבים אשר ינוד לכל רוח המנשבת בו לא יעשה פרי הלולים. המדרגה הראשונה בשלבי סולם ההשכלה הוא הישוב! „לא לתהו בראה ל ש ב ת יצרה". גם אחרי אשר יחל עם לעסוק בישובו של עולם, עוד נראהו דורות רבים יושב בין שפתים, ועל הלחם לבדו יחיה, אך כאשר תנוב תפרח הצלחתו, טובו יחיל וימשך לדור דורים, והשתוקק לערוך לו את חייו יפים ונעימים, ובקש גם מעט צרי מעט נכאת לבשם אותם, ואז יקומו בקרבו משוררים ומנגנים וחרשי צירים מתארים בשרד. אמנם במקצוע האחרון הזה לא הגדלנו אנחנו לעשות, לא בגלל איסר נאסרה לנו כל דמות ותבנית, כי הלא היו לנו פעלי מלאכת מחשבת כבירים, ולא יעלה על הדעת כי עם ישראל בארצו, בעת אשר שכנו בו יופי, אמץ ורוח נדיבה, בהלו נר אלוה על ראשו וברן יחד כוכבי בקר על שמיו, לא נתן את לבו לעשות מעשה חרש וחושב ולשפוך רוח חן על פעליו. זאת לא זאת. גם לנו היה חך טועם ולב רגש, ואם מאסנו בפסילים ואלילים אלמים ולא עשינו לנו פסל ותבנית כל תמונה לעבדה, הלא יצקנו חן אף שמנו הוד והדר על מקדשינו ועל היכלינו, וגם לנו היתה תפארת כל חמדה; אך מעת אשר הסיעונו מערוגות מטענו עמדנו מלכת בדרך הזה, כי קדר עלינו היום ועינינו חשכו, ונהי לובשי שממה ומלאי עצבת, ומלאכת מחשבת לא נתנה לנו מנת פארה. אפס כי בגלל זאת חלילה לנו להקל את ערכה, ואם פגרנו מלכת, כי נרדם הכשרון הזה בבתי נפשנו בימי האפלה, הבה נתעשת להחיש מצעדינו, ואל נסכיל להוציא משפט מעוקל, כי היופי הוא אך לבני יפת ולא לבני שם, אבל נעשה כדברי חכמינו: נשכין יפיפותו של יפת באהלי שם. השכלתנו תהיה חסרה ושדופה אם לא תצמד אליה מלאכת מחשבת כלוית חן. אם שכלנו שנון כמורג חרוץ בעל פיפיות, ואין תאר והדר לנו ולא נדע לעשות ה כ ל י פ ה בעתו ולא נבין סדר וערך נאוה, אז רחוקים נהיה ממטרת הדעת, כי יתרונה בכל הוא. אל נתגאה בעולם שאינו שלנו ואל נסתיר את מומינו. אך כרמנו שלנו נטור וכל מטע טוב אשר נראה בכרמים אחרים נטע גם בו. רבותינו חכמי התלמוד היו אומרים גם על כל דבר מן הערך אשר ראו בין העמים האחרים, אם הכירו בו כי הוא מועיל ונכון, לאמר: בדברים אלה אוהב אני את המדיים וכדומה, ומדוע לא נשים לנו את ענות החן

סגולה נכבדה זו אשר בקרבנו, כי בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם לכל פנ̇ולה וכשרון פלס נתיב להליכות הרוח, ועל כל עם לשמור את מנת חבלו — בכ"ז חלילה לנו להיות חסידים־שוטים וקנאים מופלגים עד הקצה האחרון להשפיל ערך מלאכת מחשבת ולכחש כי תפארת האדם והדרו יראו ויגלו במעשי חרש וחושב, ולבלתי הודות כי גם כשרונו של אמן נפלא וחכם חרשים הוא מתנת אלהים ושפע רוח גבוה. הלא מקרא מלא הוא: ראה קראתי בשם וגו׳ ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה, וגם אם נבדיל בין הקדש ובין החול ונניח לבצלאל את ידיעתו לצרף האותיות, הן לא נכחד, כי כמו לחוזה נשגב, למשורר אדיר, למנצח בנגינות נעלה, כן גם לכל חרש צירים מצוין בכשרונו יש מתת יה ממרום; זה הוא גברא דמרא סייעיה, לו עין חודרת לחשוף צפונות משכיות לבב, לדעת הליכות עולם, למצוא חידות מני קדם ושפוני טמוני דור ודור. כיוצר חזיונות בנעם מליצה ובערך קולות כיוצר חזיונות על היריעה משפט אחד להמה. האדם השלם ישחר טוב, אמת ויופי. הטוב הוא תקון המדות ויושר המעשים, האמת הוא השכל וידוע, חקור ודרוש ובחון כל דבר ודעת אותו לאמתו, היופי הוא הערך הנאה והחוט של חן אשר ימשך העליון על יצירי כפיו, (ובשפתנו העברית הוא נרדף עם טוב, וכשהכתוב אומר: וירא אלהים כי טוב, הוראתו כי הוא מתאים ומקביל ונערך יפה לכל חלקיו), וזה הוא יסוד וראש פנה לחכמת היופי, וכאשר יחזה איש הרוח חזות־הכל (אידעאל) כליל תפארת, שלימות — בטוב ובאמת, כן יחזה גם ביופי, וגם שלימות זו תמצא קן לה במקום שם כבוד אל עליון מסתתר בחביון עזו. המורים המטיפים לנו את מוסר לקחם ישימו לנו לנס בארחות מישור: הדבק במדותיו של הקב"ה מה הוא רחום וכו׳, גם חרשי צירים ואמנים עמלים לתאר דמות מעשי היוצר: עינות מים טהורים כבדלח, כפת הרקיע מעולפת ספירי כוכבים, קוי פז אשר יפזו מן השמש, קרני זהר כשביבי אש ומראה הבזק, דממת ליל נאדרה בהדרת קדש, כרם חמד וגפני עסים מתולעים באשכלות בכוריהם, ועל כל אלה פני אדם וחליפות תבונת נפשו ורגשותיו, הדר וגאון, נעם וענות חן, מרמה, כזב ועקבה. על כן נחזה סגולת כל יקר במלאכת מחשבת, ועל כן הננו רואים כי ימיה כימי החכמה והמדעים, כימי הדת והמוסר והמדות, דור דור וחכמיו, דור דור ואמניו וציריו, כי גם מלאכת מחשבת כאמונה וכחכמה מרוממת את רוח האדם ומיטיבה את טעמו ומצרפת ומטהרת את נפשו. חביב אדם שנברא בצלם, וצלמו זה תארו, זו חכמתו, ואם יש אשר אהבת היופי והתמונות מביאה את בני האדם אל הפנוק

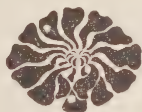
קביצה זו היא חכמה ואינה מלאכה. אם „נשלח את הסכל לשוק" לקנות תמונות, הידע מה לקנות, היבין לערוך אספה שיהיו כל חלקיה מקבילים ואחווים יחד? מטרת האספה היא להציג לעיני הרואה חזות הכל, ערוכה בכל ושלמה, דור אחר דור, כל צייר אמן והטובים שבציוריו מלאכת ידו. הגע בעצמך שאתה מאסף ספרים לבית עקד, הלא תעמול להשיג מכל ספר את המהדורא הראשונה, וסמוכות לה המהדורות האחרונות, ואם יהיה לך ספר בעל כרכים וחלקים רבים, וחלק אחד יחסר לך, הלא תתאמץ להשיגו ולמלא את החסרון. אין חובת המאסף ספרים או המאסף תמונות לאסוף ולכנוס כל מה שנמצא, כי בהציבו לו מטרה כזאת נבול יבול וכלה לריק כחו, אך חובתו לשום לב, כי האספה שאסף תהיה מסודרת כל צרכה והדברים הנמצאים בה בל יהיו נקודים וברודים ומטולאים, חסרים ויתרים. יש אספות גדולות, ומהומה בהן ומאפס ותהו תחשבנה, מפני שהן מלאות ערבוביא, עניות במחלקה זו ועשירות במחלקה אחרת, ויש אספות קטנות אשר לא תסולאינה בפז, כי מלאות הן, סדורות וערוכות ושלמות.

אספת התמונות בדרעזדען היא גדולה וגם שלמה. ראיתי גדולות ממנה, אך שלמות וסדורות כמוה כמעט לא ראיתי. באספות הגדולות מאד תתעה כשה אובד גם אחרי אשר הצטידת בספרי הרשימות מאירי נתיב, וגם אחרי אשר נמלכת בשומרים העומדים על משמרתם בפתח כל לשכה, תהיה אחריתך כי יקלעוך בכבף הקלע מאכסדרה לאולם ומאולם לעליה ומעליה לגזוזטרא. אך בדרעזדען בן חורין אתה להפטר בלא כלום; אין צרך לך לא ברשימות ולא בדין ודברים עם השומרים, עיניך לנכח יביטו וידעת לצאת ולבוא. גלוי ונראה הדבר, כי המסדרים את המערכה הזאת היו עתותיהם בידיהם לעשות את הסדר כהלכתו. בראש מאספי התמונות עמדו שני המלכים אוגוסט השני (1694—1733) ואיגוסט השלישי (1733—1763). שני אוגוסט אלה קנו את הציורים ע"י ציריהם באיטאליא, בצרפת, בהולאנד ובבאהמען. מה היה לצירי זאקסען במדינות האלה לעשות? דברי המלכות אשר לזאקסען עם יתר הממלכות היו קטנים ודלים, והצירים אחזו בחכמת הדיפלומטיא אשר להם אך לקנות תמונות, ויהיו נושאים ונותנים עם הציירים, ומי יודע אם לא היטיבו בזה לעשות מאשר היו „עוקרים הרים וטוחנים אותם זב"ז" בסכסוכי ממלכות וריבי עמים. אוגוסט השני סבב בארצות אירופא בטרם עלה על כסאו, ובכל מקום אשר שמה בא בקש נתיבות לו אל בתי מלאכת הציירים ואל סוחרי התמונות, ויבא עמו ממסעו זה תמונות רבות מאד, ואחר עלותו על כסאו עוד נוססה בלבו אהבת נעוריו אל מלאכת מחשבת חרשי צירים ויוסף לאסוף ולכנוס, וגם אוגוסט השלישי, הוא אוגוסט אשר מלך אז גם במדינתנו, מי יודע אם לא

הזאת לקו ולמשקלת, לאמר: הנה יש לעמים המתוקנים דברים רבים וטובים אשר עלינו ללמוד מהם — ניזול וניגמר! לא הביישן למד — על כן נסיר את מסוה הבושה מעל פנינו ולמדנו מלאכת מחשבת מהם, ואל נוקיר את רגלינו משערי תמונותיהם ואספות ציוריהם, חותם כל חמד ומלא חן, כי גם תורת היופי תורה היא וללמוד אנו צריכים.

אמרתי להביאך לאוצר נחמד, והנה — שא נא לי! עוד אנו נצבים פתח השער ואני השמעתיך דרשה ודברים עתיקים. עוד לא בא מועד להודיע לבני אדם מקרבנו יקרת אוצר תמונות ולהעביר כל טובו על פניהם, בטרם הבאנו ידים מוכיחות ועדים כי מלאכת מחשבת לא מעשה הבלים הוא ולא דבר האסור. אומרים עליו על אחד מזקני העשירים בדור העבר בעירנו שהיו לו שלשה בנים: האחד עזר לו במסחרו, השני יצא לעשות מסחרו לבדו, והשלישי למד את מלאכת הציור, בלי נטילת רשות מאביו, ויתעצב האב על פרי בטנו זה בראותו כי הוא עוסק בדברים בטלים, מביא סממנים, ממרח ומדמע ומערב וצר צורות על היריעה, ויהי מרגלא בפומיה: לא אדע מה הנער הזה עושה, החפץ הוא להיות לצובע? — שם האב ושני בניו כמעט נשכחו, וזכר „הצובע" הזה ינון לעד בדברי ימי חכמת הציור. ואני הנה אציג לפניך את הצובעים האלה.

עתה נבוא אל „גיא הצבועים"!

ב.

קורות אוצר התמונות בדרעזדען. — תורת מאספים. — מטרת אספת תמונות. — ערך התמונות לעניני הדת. — פשר חידה. — נבואה רחוקה.

„לא ביום אחד נבנה כרך גדול של רומי". מלכים ונסיכים, שרים ורוזנים, אפרתים ושועים במשך דורות רבים קנו וגם קבלו במתנה, גנזו ויאספו „לקוטי בתר לקוטי" כאלפים תמונות מלאכת אמנים נפלאים וחכמים חרשי צירים, מרפאל סאנטי ותלמידיו אשר יצקו מים על ידיו עד בית מדרשו של פאולו וועראנעזע ומבית מדרשו של פאולו וועראנעזע עד מתיבתא דרעמבראנדט ועד דורנו. גם

מתארים אותה כבמחזה ביריעות הוד, המתנוססות עד היום בגנזי מחמדים ומעוררות בלב הנוצרים את האהבה לדת אבותיהם. הדבר הזה יפתור לנו את החידה, מדוע הננו רואים בין הנוצרים, כי רבים גם מהאנשים החוקרים לכל תכלית. המבקרים והמחפשים ומבקרים ברוח הפשי, אשר כמהם בבני עמנו יפרקו את עול הדת וחוקיה מעל שכמם, הם נאמנים לדתם. פתרון החידה הזאת היא, כי מלאכת מחשבת, פעלי חרש וחושב לאלפים ולרבבות, אשר חוברו להם יחד במשך הרבה דורות, נטו שפרירם על דת אבותיהם, והיה גם במקום אשר יחדל השכל, שם תחל פעולת החזיון, קסם החן והיופי. פעולת מלאכת מחשבת היא גדולה מאד, ויש אשר טוב מראה עינים מהלך נפש. הננו אומרים זאת לא במחשבה זרה לנגוע אף כמלוא השערה בכבוד דת אחרת, או למען מהוח קו בקרת על אשר לנו. כבוד כל דת יקר ונעלה בעינינו, וגם לא כל הדברים אשר מקומם יכירם בכנסיה אחרת יכולים למצא קן להם בקרבנו, אך עלינו להבין פשר כל שאלה ולהביט על כל דבר בעינים פקוחות.

כמה הפליאו לעשות ציירים כרפאל סאנטי לשוות הוד נשגב על הדת אשר במעוזה החזיקו! ראש מפעלי רפאל היא אבן הראשה בכל אבני הנזר המתנוססות בבית האוצר בדרעזדען. דורות רבים עברו מימי רפאל ועד היום, אך עוד לא פנה זיוו, ועוד אין ערוך לציוריו בטהר וזהר עליון. דעות מדעות שונות נשמעו ובטלו וחזרו ונשמעו, מפלגות שונות של אוהבי הדמיון ואוהבי הטבע הללו נוצצות הללו נובלות בין הציירים, אלה שמים פניהם אל הנשגב והנעלה, ואומרים כי מטרת מלאכת המחשבת היא לרומם את רוח האדם, לברוא לו משאת וחזון ע"ד היופי והחן, ואלה לעומתם אומרים, כי לא נועדה מלאכת מחשבת בלתי אם להיות העתקה נאמנה וראי מלוטש אשר בו נראה את הטבע כמו שהוא, ולכל מפלגה יש כתות כתות קטנות, ולכל כתה יש שם ופתגם ונס להתנוסס. כל אלה יהמו, יגעשו, איש באחיו יסוכסכו, אך את הענק לא יזיזו ממקומו, רפאל סאנטי לא שמע ולא ידע את כל הפתגמים והלחשים, וצחצחות תמונותיו כעצם השמים לטהר מי ימלל! החטא רפאל להטבע, האם לא תאר גם הוא את תמונות בני האדם בצלמם כדמותם? עור, קרום, גלד, פרקי אברים, הכל פה מתואר כבשרד ובמחוגה לפי דיני חכמת הנתוח ופרטיהם ודקדוקיהם, אך הכל פה בהיר וצח ומלא זיו! אם ימצאו חופשי עתיקות גזר אחד של תמונה מעשה ידי רפאל, ברגע אחד יכירוה, כי כל מלאכת ידיו גם בלי שם ובלי כינוי ובלי חמר חותם וצורה חקוקה היא התומה בגושפנקא דמלכא, הוא גאון הכשרון ואור ברק הסגולה הנפלאה, ונשמע הקיל במחנה אוהבי התמונות: הנה נמצא „רפאל חדש" (התמונות נקראות ע"ש

שם את מעיניו באספת תמונות יתר מבעניני המלכות הזאת. כאשר היו לו מלחמות מבית ומחוץ — חדל, אך כשוך סערת המלחמה שב להפציר בציריו עושי דברו בכל המדינות לקנות בעדו תמונות, וגם הגראף בריהל, זה ביסמארק הזאקסי בדורו, היה נושא ונותן עם הציירים, וגם הוא אסף תמונות. בתר רישא גופא אזל, המושל מאסף תמונות כל משרתיו מאספים, ותהי אספת תמונות גם לבריהל גם לרוזנים זולתו, אך באחריתן הובאו כל האספות האלה אל בית האוצר הגדול, וכל הנחלים הלכו אל הים.

ויועצים ומביני דבר היו למלכי זאקסען, ובהם היו נמלכים ומהם היו נהנים עצה ותושיה לקנות ולכנוס תמונות. היו גם מומחים אשר תחת אסף תבונות יקרות אספו רוח בחפניהם; היו חכמים אשר התחכמו מאד למלא זהב חוריהם, אבל אין עניות במקום עשירות. אוצר המלך הוא מקור אשר לא יכזבו מימיו. התמונות הרעות נבדלו אל מחוץ למחנה, המומחים רודפי הבצע נשלחו לעזאזל, ומבינים חדשים לקחו את מקומם, ויכוננו את בית האוצר הזה.

כמו בכל בתי איצר התמונות מימי הבינים, גם פה רוב הציורים נוגעים אל דברי הדת הנוצרית. הציירים מימי הבינים אצלו מהודם על דתם ואמונת אבותיהם, ואנחנו לא נתפלא על הדבר הזה. כאשר יחמוד איש למלאות דבר יקר בעיניו במשכיות כסף ולהעלותו עדי כל יקר, כן גם חביבים ואהובים היו עליהם דברי קורות דתם ויפיצו עליה קוי זהרם. ויגדילו מאד לעשות, כי אמנם אין קצה לתכונה והדר תפארת אשר שוו על אמונתם בעזוז גדל כשרונם. הם קיימו לפי רוחם ודעתם: זה אלי ואנוהו! כל היודע את ארחות הכנסיה הקאתולית ואת קורותיה, ידע את אשר עשו הציירים המהוללים באיטליא למען הרים את קרנה בכבוד. אם תסיר הכנסיה מעליה את אדרת מלאכת מחשבת ואת בגדיה החמודות, אז היא אך רעיון מוסר, אך דעה רמה, וכח אין בה למשוך בעבותות אהבה ובחבלי נעם את לב העם. זאת ידעו הציירים הגדולים בימי הבינים, ויפארו ויהדרו את דתם ויציבו לה מצבות כבוד והוד עד דור אחרון. רוח העמים וכשרונם ושיחם ושיגם וכל מעיניהם היו נתונים נתונים בימי הבינים לעניני הדת, ועל כן היתה גם מלאכת מחשבת ספונה בחלקת מחוקק. ואנחנו אשר נאהב את תורתנו ונדבק בדתנו דת מורשה לנו מאבותינו, אל תצר עיננו בכל בני דת זולתנו בשמרם ובנצרם את סגולת חמדתם, ונהפוך הוא, כי לזאת נקרא חיבת הקדש.

ואולם לא זה המקום לדבר על אדות תמונית הציירים הגדולים הנוגעות אל דתם. אור רב גנוז פה, בינה יתרה וכשרון המעשה עד להפליא, ודי אם נגיד, כי אין אף פרק אחד, אף אות אחת בדברי ימי הדת, אשר הציירים הגדולים לא היי

גד מחספס. ממעל הוד שמש ועזו, שמים עוטים ספיר וארגמן, ומתחת המדבר הגדול. בגבה התמונה נצבים משה ואהרן ובתחתיתה אשה נושאת ילד בחיקה. מן הקצה האחד נשקפים אהלי המחנה, ומרחוק ראשי ההרים ועליהם נטוי כדוק שפריר שמי תכלת. התמונה כולה אומרת כבוד ליוצרה.

התמונה 84 (מלאכת קארלו פאָרטעללי ממחצית השניה של המאה הט"ז) מתארת את משה על הר סיני. תועפות ההר וגלי עפרות מתנשאים בתוך. המחוקק הגדול עומד בראש הפסגה. השמש תגלה בהדרת בקר מגבולות קדים וכנפות ההר תבערנה מנגה לפידיה, יפעת כתם תכסה את ראשי הגבעות, אך ביתר זהר והוד יתנוצץ ברק קרני פני משה. הנה הלוחות בידו, והכרת פניו תענה בו כי רוחו לא־מנוחה ולבו לא־השקט. מרחוק יתגעש העם כבהמון חוגג ובמחולת המחנים. עוד מעט ובערה כאש חמת המחוקק והשליך את הלוחות ארצה. התמונה היא מעשה ידי אמן, אך לא תשא בד בבד עם המסופר בתורה, כי הלא קול העם ברעה הגיע לאזני משה אך בפנותו וברדתו מן ההר.

התמונה 95 היא תאר פני ישעיה מלאכת מענגס בעקבות רפאל. החוזה יושב על גל אבנים גדול, והוא עטוף מעיל. בשתי ידיו מגלת ספר ועליה אותיות עבריות (כתב אשורי!) והוא משגיח ממכון שבטו למטה. תבנית הנביא יפה מאד, על מצחו ילין הוד ומעיניו נוצצים זיקי גבורה, דעת וטעם זקנים, אך לא נדע למה תאר הצייר מעל לראש הנביא שני ילדים ענוגים ורכים, תבנית שני אראלים קטנים החוברים איש אל אחיו במקלעת זר פרחים ובידיהם לוח אבן ועליו כתובת בלשון ובכתב יון, כי זה הוא בן אמוץ. מה ענין שפת יון אל ישעיהו? ילדי שפר אלה הם יפים מאד ועל פניהם הקטנים שפוכה ענות טהר (ומן ההעתקה הזאת נוכל לשער בנפשנו מה יפה מלאכת רפאל הנמצאה בכניסה של סאן־אגוסטין ברומי), אך לא זה מקומם.

התמונה 107 הגר וישמעאל מאת בארוטשיו. הגר שוכבת על האדמה כעוטיה בחגוי הסלע בעת שאַת המדבר אבקהו. בקרבתה על הארץ כובע תבן (כאשר חבשו נשי איטליא לראשיהן במאה הי"ז?). לפניה כורע ישמעאל הקטן על ברכיו, והיא תשקהו מים מן החמת, וממעל על ראשה בתוך עבים אשר מעטיהם נשף מרחפים אראלים ושרפים משוטטים במעטה עבים. זאת היא דמות עין ה' הנשקפת מבין ענני מרומים.

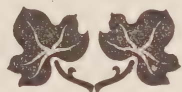
התמונה 192 יעקב ורחל מאת פאלמא הזקן מתארת את יעקב אבינו בפגשו את רחל ובנשקו לה. מעבר האחד בא יעקב ומעבר השני רחל. משם והלאה יושב רועה וינפש מעבודתו, ורועה שני עומד על יד הבאר אשר סביבו צאן

בעליהן, ואם יאמר מוכר התמונות: יש לי מוריללא למכור, כונתו שיש לו ציור מלאכת ידיו של מורילְלא). רפאל זה עוד לא מת. עודנו חי בהיכל היופי, ועוד רבים יאותו לאורו.

אך לא בגלל זה באנו אל בית אוצר התמונות. הנני חפץ להציג לפניכם תמונות מספר, אך עלינו להחיש צעדינו, כי ימים רבים לא נשב פה. חטוף אכול, חטוף ושתי, דעלמא הדין לבי הלולא דמיא.

יש פה תמונות הנוגעות אל כתבי קדשנו ואל דברי ימי עמנו, ועליהן חפצתי להביע דברים אחדים. התמונות האלה נעשו בידי הציירים הנוצרים הגדולים. בכל פעם שאני רואה את התמונות האלה אשאל את נפשי: האם נוכל אנחנו לפטור את עצמנו מן הדין, לבלתי שוות הוד בכשרון ציירים על דברי ימי עמנו? אמנם אנחנו התאמצנו תמיד להרחיק את ההגשמה, ולא נוכל לתאר את דתנו, אבל דברי ימינו הלא נתנו לתאר אותם, ומדוע גם מלאכתנו זאת נעשית ע"י אחרים? יש לנו עתה חרשי צירים מקרב עמנו. אולי תבוא בהם הרוח לתת אונם לעמם, ואולי תבוא הרוח הטובה בלבות עשירינו לתמוך בידי הציירים האלה, ובראו לנו הרשת-צירים עברית. אשורנה ולא עתה, אראנה ולא מקרוב. עתה שמונו אך נוטרים את הכרמים, וכרמנו שלנו לא נטור.

הבה נשים עינינו אל התמונות מכתבי הקדש, הבה נבחן מי ומי הציירים אשר תארו בשרד נאמן את קורותינו, ומי ומי — אשר קורות היו בעיניהם ולא ראו נכוחה.

ג.

התמונות: לקט המן; משה על הר סיני; תאר פני ישעיה; **הגר וישמעאל:** יעקב ורחל; יהודית; טוביה עם המלאך; שמשון בהכותו את הפלשתים; הילד משה; תיבת נח; משה ואהרן עומדים על יד הסלע; תמונה נעלמה.

תמונה עתיקה (מלאכת אחד מתלמידיו של ערקאָלע ראָבערטי) מתארת את לקט המן במדבר. אנשים עברים משוטטים הנה והנה ומלקטים מן, והמן כזרע

זקן. המלאכה מלאכת חרש. אך רוח זרה ולא עברית מרחפת על התמונה הזאת.

התמונה 206 מתארת את שמשון בהכותו את הפלשתים. מלחמה מתחוללת מסביב, שדה ההרגה, מפץ ובלי זעם. רעש כידון וחמת בני אשפה. בתוך עומד שמשון ברעם גבורותיו ובמורא הודו וגוזר על ימין ועל שמאל בלחי החמור אשר בידו, קוצר כתבן, פולח ובוקע. לרגליו מתגוללים חללי פלשתים, ומרחוק ינוסו אנשי צבא ודגל לבן בידיהם. עברה וחמת נקם, כובד פגר, זרמת דם, גבורה ונצחון מעבר מזה — ושוד ושבר מעבר השני נפגשו יחד בזעיר חלקת היריעה הזאת ביד אמן נפלא.

התמונה 229 מאת הצייר המהולל פאאָלא ווערָאָנעזע מתארת את הילד משה. בת פרעה כשרתי בגדוד שפחותיה עוטה הדרת מלכות קרבה אל מי מנוחות לרחוץ. חזיון עדן ויופי נשקף מעבר מזה כצח רוח היום. זהב קרני השמש משעשע על תפארת בגדי החמודות, על חלי וכתם. אחת השפחות משתוממת ומרימה את הצעיף מעל פני ילד צפון בטנא בסוף. הילד ידמה לבן אלים ביפי פניו ובעיניו הצחים מתכלת הרקיע. בת פרעה מבטת אל הילד הנחמד הזה בעינים מפיקות רוח נדיבה ורחמים, ומהן נוצצות פניני טל דמעות. מרחוק תשואות והמון העיר הגדולה, חמדת היכלות וגם תועפות גשרים נטוים על היאור, תעלות ומנהרות — עקבות המצרים הקדמונים. מי יודע אם לא עבודת אבות הילד הזה ואֶחיו... התמונה הזאת היא מפעל יד חושב מלא חן ונעם.

התמונה 254 מאת באססאנא מתארת את תיבת נח. משמאל רחבי ערבות ומימין עומדת התיבה על ראש ההר, וחיות תבאנה אליה צמדים צמדים. על המפשעה אשר לפתח התיבה צמד אריות ואחריהם חיות-יער אחרות. אין עץ, אין דשא עשב, זולתי רום שחק, והתיבה אשר על ראש ההר. מסביב המונים המונים, אדם ובהמה, ועיניהם אל המקלט האחד אשר יתן להם שארית בתבל. שלום ושלוה, אחוה ורעות בין כל החי אשר בארץ למראה המבול הנכון להשחית כל בשר. לא התוה הצייר על פניהם תו חרדה או בהלה, אך כמו ידעו את אחריתם, כמו כבר קראו בסדר נח כי כל אסון לא יקרם. פני אדם ופני בהמה מתוארים ביד אמן — אך את נח לא ראינו. האם הזקן הקרח אשר בגדיו אדומים, העומד בתוך אחד העדרים, הוא נח? לא זאת הנקודה הראשית והותם תכנית אשר ימשוך עליו את עיני הרואה. עיקר חסר מן הספר.

התמונה 259 מאת הצייר הנ"ל מתארת את משה ואהרן עומדים על יד הסלע. מכל עבר יתרוצצו ידחקו בני העם איש את אחיו ויפלסו להם נתיב ביד חזקה אל המקום הזה. מן הסלע נוזלים פלגי מים, ואדם ובהמה חשו לבוא.

ובקר. בקרבת הבאר עצי יער גבוהים ורמים, עצי פרי נחמדים ונעימים וגם תבואות שדי יצמחו. תמונת שקט ומנוחות זאת היא נאוה מאד. אך הצייר אשר ידע חקי אור וצל, לא ידע לתאר את מחזה הטבע מארץ הקדם, כי אם מארץ מולדתו בחר לו נאות שדי ועל אחד מראשי ההרים תאר בית תפלה לנוצרים. הנה זה הוא מראה בפרים בארץ איטליא, ומכליל הוד כזה נתן הצייר כגיא חזיון ליעקב ורחל! התמונה הזאת בכל הדרה ותפארתה היא מעוררת צחוק, כי הצייר בלל את העתים ואת מנהגי בני האדם ואת מדיהם. הנה הרועה האחד לובש מ כ נ ס י ם א ד ו מ י ם! דמיון הציירים האלה כדמיון המפלפלים הבונים עולמות ומחריבים אותם בדמיונם, ויעלה להם כי המן וזרש נחלקו במחלקת שהתחבטו עליה אחרוני הפוסקים. שערי דעת דברי הימים ננעלו בפני הציירים בימי הבינים (יש גם יוצאים מן הכלל) ולכן לא הבדילו בין המוקדם והמאוחר, לא רק בתמונות הנוגעות אל דברי ימי עמנו הקדמונים, אך גם בתמונות אשר מתולדות דתם יצאו מלפניהם שגגות כאלה, ולפעמים היו מתארים את הצירים הראשונים של הדת הנוצרית לבושי מכלול וחרבם על ירכם כמשפט אצילי החצר הענוגים והמפונקים בימי הבינים.

התמונה 174 מאת דא קארפי מתארה את י ה ו ד י ת בת מררי, אשר הצילה את עמה באמץ לבה בכרתה את ראש הולופרנש. בידה השמאלית היא אוחזת את ראש הולופרנש ובימנית היא מורה על מחנה האויב. הצייר, כאשר נראה, בחר לתמונתו את הרגע אשר בו אמרה יהודית אל זקני העיר (לפי המסופר בס׳ יהודית): „שמעוני אחי קחו את הראש הזה והוקיעו אותו על ראש החומה, והיה באור הבקר והשמש יצא על הארץ ויצאתם כלכם חגורים מן העיר ושרי החיל בראשכם כמו לרדת מן ההר אל מחנה אשור, אך ירוד אל תרדו". האשה היא יפת תאר ויפת מראה, תוי פניה מפיקים עז, והיא כמדברת אל העם בקול נגיד ומצוה. יהודית היא ברה כחמה ושחורת עינים — חותם תכנית תפארת אשה עבריה. לפני אשה כזאת רבבות הולופרנשים יכרעו ברך. מראה ראש הולופרנש הכרות מגוו מפיק בלהות צלמות. שערותיו פרועות, והזותו תעיד כי זה עתה נגזר מן הגו בהלמות רצח. התמונה איומה ויפה מאד.

התמונה 180 מתארת את ט ו ב י ה ע ם ה מ ל א ך, מאת אחד מתלמידיו של טיציאן. בגבה היריעה עלם יפה תאר וטוב טעם, מתניו חגורים כמו נכון הוא לשים לדרך פעמיו. בימינו יבתר את הדג המפזז לרגליו ויקח לו את הלב ואת המררה ואת הכבד והוא מגיש את המררה לטוביה להעלות לו ארוכה, וטוביה בתחתית התמונה עומד נפעם ונדהם, ומרחוק כמו צלמון נשקפה תמונת איש

דורם האחרון ולקחו משם את מדיהם ואת תבניתם והולידו לנו ספק ישן ספק חדש. אבל ישנם ציירים מחוכמים אשר לא נלכדו בפח יקי״ש זה וידעו לעשות הכל יפה בעתו, ואף אם לא הרבו חקור ודרוש כבני דורנו, כשרונם הגדול נהג ויוליך אותם על פני כל המוקשים הטמונים לרגליהם בשלום בלי פגע; אך לא על אלה נדבר. גם על שגיאות נוכל לסלוח, אבל אין מתאר לנו על פי הרוח העברי אשר לו תאות נפשנו, והצופה מבני ישראל גם אם יתענג, נפשו ריקה, ויודע הוא עם לבבו, כי לוא היו חרשי צירים גדולים לבני ישראל, ולוא תארו המה את קורות עמם, אזי „הטילו נשמה" בציוריהם. השפופרת שהביטו בה הציירים על עניני כתבי קדשנו היא לקוחה מאוצר סופרי הדת והמבארים אשר להם. בה צמצמו ויכלאו את חוג השקפתם ומלוא-עיניהם, ולפעמים הננו מביטים בתמונה ולא נבין את רוחה גם כי „ניכול עלה כורא דמילחא". אדם וחוה בגן עדן — הן זו היא ערוגה שהכל דשין בה. הכל נאוה ונהדר: סוכת שלום, נטעי נעמנים, זהר קרנים, יפעת חכלילות השחר, עצים רעננים, עטרת הדס ופרחים — גן מלא ענג ודודים, אך בהראות כבוד ה', וגם לכבוד של מעלה זה יש דמות, והדמות עטופה במעטה תכלת, הלא נשם ונשרק, כי רוחנו זרה אל ההגשמה בצביונה וברוחה זה, וגם כי נסכין בה לא נדע מה הוא צבע התכלת; לריק נבקש אנחנו את מקורו. מסרת היתה ביד ציירי תמונות הדת בימי הבינים, איש מפי איש כמצות אנשים מלומדה, ומלאכת מחשבת זו היתה יונקת גם משדי הספרות הדתית אשר להם וזכתה לשלחן גבוה, והציירים אשר תארו כמה פרקים וקורות מכתבי קדשנו היו מתארים אותם כאשר הבינום המבארים אשר לא מבני עמנו בימי הבינים, ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, שהיו התיאולוגים מאירים עיני הציירים בהלכה זו, ותורתם נקנתה בסימנים, בתחלה היתה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבאו הם ועשו לה אזנים. מהיכן נטלו הציירים קרני ההוד אשר נתנו למשה? מן הבאורים והפירושים אשר קראו בספרי כהניהם ומבאריהם. ומה אנו כי נבקר אחריהם? ציירינו היו קצוצי בהונות ולא יכלו לעשות לעמם, והם יוכלו להשיבנו, בהבענו אותם לפני בי"ד של בקרת: לאו בעל דברים דידי את! הם תארו את דברי כה"ק מן השפופרת שהם היו צופים ומביטים בה, לא כצאצאי העם אשר קורותיו פרושות וערוכות בספרים ההם, אך כמאמינים בני מאמינים מביניהם אשר ידעו כי יש ספרי „הברית הישנה", ואם אמנם כבר אבד עליהם כלח, בכ"ז התנדבו לתת גם לספרים האלה מעט מכשרונם, לשוה הוד על כמה פרקים מהם. לא למען תאר את קורות עם ישראל, אך למען שים זכרון ושארית לדברי האמונה העתיקה משום פרסומא ניסא, ושלוחי מצוה אלה פטורים מן הבקרת, וע"כ רוב

והם שותים ורוחצים, שוברים צמאונם ומכבסים את האבק הרובץ עליהם. פה עומדת אשה וילד בחיקה, והיא משקה את הילד, ושם נער רוחץ במי שחו. זה בא בכדו וזה בא בחבתו. פני המחוקק והכהן הגדול מפיצים זיקי חדוה ונחת. הנה הרנינו את לב העם, והנפשות אשר שבעו מרורות מכוס חמת עליון מתענגות עתה על נפת תנחומותיו. בין סלעי שקט והרי מנוחות יזל הפלג מן הצור הלאה הלאה, יזל אף יזיל חיים לכל עבר.

התמונה 261 מאת אחד מתלמידיו של באססאנא מתארת שערי עיר. מן השער יוצאות נשים, ומלאך אחד יוליכן לימין עזו, ושם יקדם את פניהן איש זקן עטוף מעיל ירוק. משם והלאה תצפה בצפיתה הארחה אשר לזקן הזה, ולפני הארחה כורע נער צעיר. — על פאת החלקה כתוב: מנוסת לוט, אך את הדברים האלה לא כתב הצייר, כי אם „תלמיד טועה". אין אנו רואים פה עקבות לוט ומנוסתו. התמונה היא חתומה בחותם ארץ הקדם, ודמות דיוקנם של עברים קדמונים נשקפת לעיני כל רואה ומבין, אך מה הוא „נושא" התמונה וענינה — לא נדע.

ד.

הגיוני לב הצופה בבית אוצר התמונות בדרעזדען. — ציורי כתבי הקדש. — רוח זר. — מה אנו מבקשים מאת חכמת הציור?

מלאכתנו נעשתה ע"י אחרים ואנחנו הננו בעוה"ר כעניים מחזרים על הפתחים; חרשי צירים אשר לא מבני עמנו משחו בששר ויתארו בשרד, ויתנו מראה ודמות, צבע וחזון לקורות קדמוניותינו, אך כל עין בחונה תכיר ותדע, כי לא רוח ישראל תפעם במלאכת מחשבת זאת ולא חלומות ילדותנו נחזה פה, לא הד אנחות לבנו ונהמת רוהנו נשמע. יש דעה בעליונים אדירי הכשרון, הן הוצק על תמונות רבות ממעשי ידיהם, דברים עתיקים ונושנים עולים כיונק לפנינו, מוסדי דור ודור יגלו והיו מופת לרבים, בחזון ודמיון נראה עפעפי שחר ומוצאי בוקר בדברי ימי האבות; אך לפעמים שגגה יוצאת מלפני הציירים והיא תהפיך היד פעליהם למשחית, כי לפתע כתאם בעמדם בראש בקדמי ארץ ירדו פלאים עד

ובמאה הזאת כבר החלו גם החוקרים להודות במקצת, כי דברי ימי היהודים לא הסקו מימי החורבן והלאה, כי עוד כפתנו רעננה. לא נתפלא על הציירים מבני הדורות שעברו, כי היו בענין הזה מעין כת הקראים, ויקחו חמר לתמונותיהם אך מכתבי הקדש (וגם מספרים חיצונים אשר להם נקדשו), כי זאת היתה תורת הדור, אך גם מכתבי הקדש לקחו רק ענינים ידועים ופרקים מצוינים, נאים לצייר על אדותיהם צורות או נפלאים בנסיהם ונפלאותיהם, אך לא חשפו לנו את קורות עמנו בהדרם ותפארתם. הם לא הפיצו אור על עם ישראל ודעת דרכיו לא חפצו. הם לא הוציאו כנגה את גבורת העברים, את בשרונם ואת ארחות חייהם; ידיהם רפו מעשות תושיה להראותנו נעם זהר ישרון בהלו נר אלוה על ראשו. הם לא חשפו זרוע עזם להראותנו את מלכות בית דוד או את מלכות בית שלמה אשר העלתה עד שמים שיאה. הם לא העבירו לעינינו את העם נאזר בגבורה, נעטר בחכמה ובתפארת, גם אספו ידם מהציג על יריעות תמונותיהם ציורים מן התקופה הגדולה והנפלאה, תקופת הנביאים, משאם ונאומם ופעולתם על בני דורם. לא נדרוש מהם, כי יבחרו אך את הטוב, אך את הנעלה ואת הנשגב בדברי ימי עמנו, אך ברק קרנים, פאר והדר, כי כזאת יעשו אך הציירים אשר יכחלו את דברי הימים ולא אלה אשר יתארום. יכולים היו לבחור פרקים וענינים גדולים מן העתים אשר אז שחת ישראל, יכולים היו לתאר לפנינו את העם הכביר הזה בהתעותו, בעת אשר נתן הנבל במרומים וחכמים הושבו אחור, כי גם זה הוא ענין נכבד לענות בו, כי איה עם אשר בדרכיו אין עול ופעלו תמים? איה עם אשר לעתים לא יזעכו ימיו ולא יתקדרו חשך? לא ננאץ תוכחת כזאת עלי תמונות, ולא נבקש רהב וכבוד, אורה ויקר, הוד וברקת, כי אם אמת ונכוחה. יתנו לנו כבוד ורוממות, או יתירו ידם ויבצעונו והיה תחת בשם מק וקרחה תחת יופי — אך יציגונו נא בתור עם, יציגונו נא כמו חי ומבשרנו יחזו אלוה, יקראו נא את הדורות מראש ואל יגלמונו במעטה ערפלי סודות ופלאים וצלמי אפע! חרשת צירים כזאת שיסודתה בדברי הימים בלי שרפים ושנאנים וצבא שחק — אין עוד לישראל.

אין לנו כל משפט וצדקה לבקש מאת ווערָאנעזע, באססאנא, טשעלעסטי ומיליאָרי ויתר הציירים אשר התמונותיהם תלויות על גבי האיצטבא (גאללעריע), כי יתארו לנו את קורות עם ישראל. מה להם פה ומי להם פה? שתים הנה קוראותיהם. שעיפים מחזיונות הנסים והנפלאות אשר ב„ספרי הברית הישנה" העירום להוביל להם שי קרב ולב ולהציג את מראיהם בצבעי תפארת לפי אשר הגו ברעיונם, את הנסים האלה יסלסלו וירוממו, לא בגלל ישראל, אך בגלל

התמונות מדברי ימי עמנו על יריעות הציירים, כרובים ושרפים מעופפים עליהן ושערי זבול נפתחים, שמים הם נוטים עלינו כיריעה, הם כל בשר!

„אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות, אמרו לו חכמים אל תתירא אגריפס אחינו אתה, אחינו אתה, אחינו אתה" — עיני הציירים היו ג"כ זולגות דמעות לוא ידעו כי גם במלכות היופי והציור קשה הוא, ומי יודע אם לא מן הנמנע הוא. לבן עם אחר לחוש בלבי רגשי עם זר לו ולהבין הגיגי ולרדת עד סוף דעתו ולהיות לו לפה ולנביא על היריעה. „כיצר הלה עושה סחורה בפרתו של חברו?", מעיו לא יהמו לשוד עמנו וקרביו לא לנו יבכיון. אמנם יחידי סגולה עשו והצליחו, אך רוב הציירים בני הנכר תארו לפי רוחם, ולהם לא נוכל לאמר כאשר אמרו החכמים לאגריפס. הננו רואים את עצבון ידם כמעשה ידי חרוצים, המלאכה היא יפה ונעימה, אך אם נביאנה בכור הבקרת כאנשים עברים לא תעמוד לפנינו בדין, ולא בגלל הפרטים והדקדוקים וערקתא דמסאנא, אך יען כי מ ע י ק ר א (פרינציפיעלל) דדינא פירכא.

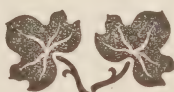
למען הוכח לדעת כי הציירים ההם לא נתנו את לבם לתאר את קורות עם ישראל, ולא העמיקו לחקור את קדמוניותינו, אך צפו על פני הדברים למעלה באותה הגלגלת הריקה שצפה על פני המים, וישימו את לבם אך להראות על יריעותיהם נפלאות ונצורות מן כתבי הקדש, די לשים עין בקרת על הענינים אשר בחרו להם הציירים ההם. לא נתפלא עליהם, כי פרשו צעיף ומסך על קורות עמנו מזמן החורבן והלאה, כי לא ששו אתנו משוש ולא חלו על שברנו בדורות הבינים. הדבר הזה כבר היה לחק בין החכמים אשר לא מבני עמנו, כי הכר יכירונו לעם אשר לו קורות דברי הימים אך בעוד קפאנו על שמרינו, ומאז והלאה אין לנו עוד ענין לענות בו; עוד אנו חיים וקיימים, עוד כצל כנטותו נהלך פה ושם, עוד מקרים שונים יקרו אותנו, אך אנו חשובים כמתים, או כפסולי המוקדשין שירעו עד שיסתאבו. אין תעודה לשארית יעקב בין עמים רבים וטוב ממנו הנפל. זאת היתה דעת החוקרים מאז, וכאמור, היו הציירים תלמידים מקשיבים לתורת בית רבם, כי הם היו חסידי הקאתולים שבכל דור ודור, ולא היה כח ביד חכמי מלאכת מחשבת לעקור דבר מן התורה הזאת, ואם החוקרים לא רצו להכיר את תולדותינו מעת החורבן והלאה, מה גם הציירים! רבי לא שנה רבי חייא מנא ליה? בקשנו בכל בית האוצר הדרעזדעני תמונה לדברי ימי עמנו בדורות הבינים, ולא מצאנו כי אם אחת, והיא המסומנת במספר 2243, המתארת את רדיפות היהודים נדחי ישראל הנפוצים בגולה ואת תלאותיהם בעיר שפייער, אך היא מלאכת צייר אשר חי במאה הנכחית (ווילהעלם שוריג 1874—1818),

נבחון ונשכיל לדעת איזה הוא מראה נאוה ונחמד, אשר עדותיו נאמנו מאד והוא רשום בכתב אמת ונשקף מראש אמנה, מקדמי דורותינו וקשט תולדותינו, וכזה נראה ונקדש, ואיזה הוא חזון שוא ומקסם כזב, אשר הוא לראוה במראות הצובאות האלה.

התמונה 272 מלאכת טינטאריטו מתארת את נחש הנחשת. המדבר הגדול משתרע מסביב. על אדמת חררים, בין גלי עפר וחול, מתגוללים נשוכי נחש, פה גופות חללים, ושם פצועים אשר יאפפום חבלי מות. על גבעה קרובה נראה נחש הנחשת, וברקיע הנטוי על פני הגבעה כמעשה לבנת הספיר צופיה עין ד' הרופא לכל בשר. התמונה היא מעשה ידי אמן. אדמת תלאובות, תהו ילל ישימון, חול בוער כתנור מאופה, החללים אשר מראיהם כאודים עשנים, והפצועים המתהפכים בציריהם וכל בדי עורם יתעותו מפני הרעל הנורא אשר חדר חדרי בטנם הם עשוים במלאכת מחשבת נפלאה, אך נחש הנחשת הוא כמעשה צעצועים, בלי הוד ומורא, וגם הקשת אשר נתן הצייר בענן לתאר את זיו דמות השכינה — לא תקח את לבנו. דבר נשגב מבינת אנוש יסוד ד' ליראיו כנחש הנחשת, אם נגשימהו נשפיל את ערכו. אך זה חלי הוא ונשאנו. הצייר יביט אך לעינים, ואם נשים מעצור לו לבל יגשים — מאין יקח את תמונותיו? תבן לא נִתַּן לו, ולבנים נאמר לו עשו! אך גם להגשמה יש מדה וקצב וחין ערך (עסט=העטיק). אם רצה הצייר להציג לעינינו את נחש הנחשת כחותם תכנית סגולה נפלאה וכח טמיר ונעלם לרפא חולים, אזי היה עליו לעשותו נורא בהודו ובגבהו ומרום ראשון בין כל מראות התמונה הזאת, כמו תל שהכל פונים אליו, אך הצייר דש את „נושא" התמונה בעקבו ויתארהו כלאחר יד, ויעש כמעשה המחברים „המאריכים במקום שראוי לקצר, ומקצרים במקום שראוי להאריך".

מן המדבר הגדול הזה נבוא אל היכל שלמה בהדרו. התמונה 284 מלאכת פארעסקאלקא מתארת את „מלכת שבא לפני שלמה". רגלינו עומדות באולם העמודים. שלמה יושב על כסאו. חמשה שרים סובבים אותו, והמלכה שבא עומדת לפניו. קוינו לראות את מעמד החצר בהדרו ישאונו והמונו, והנה נתן לנו הצייר תמונה קטנה ויבשה, לא נתן נשמה לעם עליה, ולפני קרתה מי יעמוד? יוכל היות, כי הצייר הזה לא נשאו לבו לתאר לפנינו משא גיא חזיון גדול מדברי הימים הקדמונים, כי אם תמונה קטנה מן הזין אשר יכונה בלשון למודים לחכמי הציירים בשם Genrebild, צורת החיים מרוקמת על היריעה, קרן מצעירה משיח ושיג בני האדם, אך כל המקטין את קורותינו הגדולות והאדירות לטפחות זעיר אנפין כזה, הוא ממעט את הדמות ומעייל פילא בקופא דמחטא. לא נבוז

אמונתם אשר אותה יעריצו ויקדישו. גם חזיונות בודדים בחרו להם מן ספורי כתבי הקדש. הם לא תארו לנו דור דור וגדוליו, תקופות תקופות וראשיהן, הם לא קדמו את פני משה בעמדו בתוך העם, אך הרסו אליו בעמדו בקרבת אלוה, כי לא משה המוציא את בני ישראל מארץ מצרים משך את לבם, כי אם משה איש האלהים, בעת אשר על מראהו ילין הוד עליון. הם לא תארו את מלחמת ישראל עם הפלשתים, אך את שמשון הגבור תארו מאה פעמים. הם לא הלכו לבקש את העם ואת קורות ימיו לתארם בשרד, אך רוחם המריא לשחקים לתאר את הנסים, וישוטטו לבקש אל מי מקדושים יפנו, או הוציאו להם מזה אחד ומזה אחד, ויתארו חזיונות בודדים ומקרים בודדים. איש לא יתאונן עליהם בגלל הדבר הזה, כי הלא הם היו ציירים קאתולים, בני ארצם ועמם ודורם, ולפי רוחם ודעתם הפליאו עצה לשוות הוד על דברי כתבי הקדש, אשר הם להם ספר הברית הישנה, ויש מהם אשר שמאלם דוחה וימינם מקרבת את הספר העתיק הזה, ואם המכהנים פאר בהיכל היופי זכרו גם את דברי הספר הזה למשוך עליו חוט של חסד ויניפו את ידם הנדיבה לאצול עליו הוד — תבוא עליהם ברכה, כי שכרם אתם ופעולתם לפניהם לשכלול הדת. אבל הם הניחו מקום רחב ידים לחכמת הציור בישראל להתגדר בו. עוד חזון למועד, וההיכל יוסד ביד אמנים ציירים עברים מבית מדרשו של שם ועבר, אך עתה עוד לא איכשר דרא. „אשרי מחכה ויגיע ויראה עלות אורך ויבקעו עליו שחריך".

ה.

בית אוצר התמונות בדרעזדען. — קורות כתבי קדשנו על היתדות. — נחש הנחשת. — מלכת שבא לפני שלמה. — דוד וגלית.

שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי בית אוצר התמונות עוד הפעם, „עוד רגע אחד אעלה בקרבך", גיא חזיון נפלא ונהדר בשלל צבעיו! אעברה נא ואראה מה תארו עוד גדולי חרשי צירים על לוחותיהם ממבחר קורות ימינו. הואילה נא, הקורא, לארוח אתי לחברה והעברתי לעיניך עוד תמונות עבריות למען

בטוב טעם. פה יש כר נרחב מאד למשכילים במלאכת הציור, והבוחר יבחר. הצייר יוכל לתאר את כל המסב *), את שדה המערכה, את מחנות הצבא, נושאי צנה ורמח ונושקי רומי קשת, את ההרים והעמקים, את רקיע השמים ואת האהלים הנטועים לאנשי החיל, ובתוך — את הנפשות אשר בגיא החזיון הגדול הזה, גם יוכל הצייר לפרוש מסך על כל אשר מסביב ולהפיץ זהרו אך על שני נושאי החזיון, על דוד וגלית, וגם בהם ימצא אמן משכיל ענין לענות בו. אם כה ואם כה עליו לתפוש את ההגיון, את הרוח המפעמת בספור הכתובים; עליו לתאר לעינינו מעבר מזה את הנער והתום, את הגבורה „בידי שמים", את הגבורה הנובעת ממקור אמונה נצחת, את הגבורה אשר אין לה כלי חובלים ולמוד יחנוך במערכת הקרב, אך היא נעטרת זהר עליון, זיו רגש יה, הגבורה אשר זו כחה לאלוה, וקדושה היא לעמה —, ומעבר האחר את חוסן הענק הנורא והאיתן, הגא והיהיר, העז והפוחז, המיוזן והנאזר, לו זרוע עם גבורה, לו אגרופים כמטילי ברזל, וכלי מות תלוים לו כקופה של שרצים מלפניו ומאחריו, והנה הכריעה הגבורה של מעלה את הגבורה של מטה, נושא דגל אלהי ישראל את הראש והראשון בעליזי גאות דגון אליל פלשתים! הנצחון הזה הוא מזהיר כזהר הרקיע. אשר נחזה במלחמת החשמונאים עם היונים ברבים, הננו רואים פה בתמונה הקדומה: גבר מול גבר. אך ההצליחו הציירים לתאר לפנינו על היריעה את הדר הנצחון הזה? נתבונן ונראה.

ה׳.

דוד וגלית: תמונות גידוריני, ספאדא ודזורדאנא. — תמונות דיאמאנטיני וסקארעל. — איזו תמונה נבחר?

חרשי ציירים רבים נסו את כשרון מעשיהם לתאר את דוד וגלית. על התמונה 332 (מלאכת גידוריני) דוד הקטן אוחז את ראש גלית בידו. הנער אדמוני יפה מראה, אך לחנם שחת הצייר את צבעיו הנעימים במעטה ורקמת הוד, בהלבישו את דוד שני עם עדנים לא לעזר ולא להועיל, כי אם לבלי

*) אומגעבונג.

לקטנות; יש אשר יגלה לעינינו כשרון צייר בכל גאון עזו בתוך מסגרת תבנית קטנה ו„טבא חדא פלפלא חריפתא ממלא צנא דקרי". אך יש דברים הדורשים ג ב ה ו ר ח ב ולא ע ו מ ק, יש דברים אשר לא יוכלו להיות פשוטים ועורים מהוד והדר. שערו נא בנפשכם, כי התמונה הגדולה „הכנעת פרוסיא" (Hold pruski) של מ א ט ע י ק א לא תתן לנו מכלל רוממות והוד תפארת עם רב וכבוד מלכים, אך שתים שלש תמונות בני אדם. היוכל ציור כזה להעמיד חזון ולהציג לפנינו את מראה הנצח והעז?

הן עלינו לחדור אל עמקי הרעיון בכל מקרה בודד במועדו בדברי הימים. הכתוב אומר: ו מ ל כ ת ש ב א ש מ ע ה א ת ש מ ע ש ל מ ה ו ג ו' ו ת ב א י ר ו ש ל י מ ה ב ח י ל כ ב ד מ א ד ו ג ו' ו ת ר א מ ל כ ת ש ב א א ת כ ל ח כ מ ת ש ל מ ה ו ה ב י ת א ש ר ב נ ה ו ג ו' ו ת א מ ר א ל ה מ ל ך א מ ת ה י ה ה ד ב ר א ש ר ש מ ע ת י ב א ר צ י ע ל ד ב ר י ך ו ע ל ח כ מ ת ך ו ל א ה א מ נ ת י ל ד ב ר י ם ע ד א ש ר ב א ת י ו ת ר א י נ ה ע י נ י ו ה נ ה ל א ה ג ד ל י ה ח צ י ו ג ו'. מה הכתוב בא להשמיענו? לא נדבר על אדות ההגדות וערפלי הרזים והתעלומות; הדרש ידרוש, ומקרא אינו יוצא מידי פשוטו, כי הכתוב בא להשמיענו כי מלכות שלמה עמדה אז במרום האושר וההוד, והמלך שלמה התנשא לכל לראש בחכמתו ובעשרו, בגבורתו ובמעמד חצרו, לא בארצו לבד אך גם באפסי תבל, עד כי גם מרחוק באו האיתנים שליטי הארצות לשים לו כבוד ועוז ויכפו ראשיהם לפני גדולתו ויכנעו לפני הדר גאונו, והנה את כל אלה כסה הצייר במשאון. ראו מה בין בני לבן חמי! המנצח בנגינות ק א ר ל ג א ל ד מ א ר ק הציג לפנינו בערך קולות והוד מנגינות ובמחזה על במת ישחק את המלך שלמה ואת מלכת שבא. שם נחזה הדרת מלך ועוז עם אדיר. כי גאלדמארק הוא איש עברי ורשפיו רשפי אש בזכרו את קדמוניות עמנו. ואולם הצייר הזה— תבלול בעינו, ו„לא יראה את היער מפני העצים הרבים", על כן תמונתו לא תאיר אחריה נתיב, ולא תבאר לנו מה הוא הפרק הזה בתולדות ישראל ומה תכונתו וצביונו. הוא נתן רוח בין הדבקים וינתק את היתרים אשר בין ספור הכתובים וגלגולי המסבות והמקרים וכונת המקרא המרומזת באור בהיר בדברי הכתוב: ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר ולחכמה וגו', ולכן תוכל תמונתו להיות מתוארת על פאת החלקה בתור דמות וצורה אל כתוב אחד, אבל היא לא התן לנו חזות הכל.

טובות מאלה הן התמונות המתארות את „ד ו ד ו ג ל י ת". חרשי צירים רבים נסו את כחם להציג את החזון הזה כמו חי ויש אשר השכילו לעשות זאת

נראה דמות עם רב ולהט חרב מתהפכת ותנופת כידונים, ומן הקצה השני נראות שתי נשים מתבוננות אל דוד, אך שתי הנשים באו כארחים לא קרואים. אם זה הוא רמז כנגד הנשים אשר יצאו מכל ערי ישראל לשיר בתפים בשמחה ובשלשים, לא שתים נשים אלה תוכלנה להיות לנו כסמל עליצות המון הנשים המשחקות, ועוד לא זה המקום ולא זו השעה, כי הנשים יצאו בעת אשר כבר שבו אנשי המלחמה מן המערכה כעליזי גאוה במסע נצחון ושובע שמחות, ואיה פה עלמות תופפות, חג עם, ששון ויקר? אולי הציג פה הצייר את הנשים האלה המתבוננות אל דוד לאות, כי מעשה תקפו וגבורתו הראשונה החל למשוך ולהסב אליו את עיני הנשים ואת לבותן ולהאיר לו נתיב ומסלות ללב כל העם אשר סר אחרי כן מאת שאול ויפן אליו באהבה ובחסד. אך הרמז הזה הוא צלם אפע וקו תהו כי אותותיו ינכר ואין פעולתו חזקה. הנשים האלה מהפכות את פני הציור לתמונות עדנים ומנוחה, והשלוה הענוגה הזאת והמלחמה המתחוללת עוד ברעם ורעש בקצה השני הן כשתי תהפוכות הצוררות אשה לרעותה, והנראה בזוית זו מאפיל ומבטל את הנראה בזוית השניה, ועל ידי זה תחץ התמונה, והיה כאשר נעבור בין הגזרים האלה, אז לא נדע אנה נביט ואנה פני הצייר מועדות. גם התמונה 551 (של הצייר דיאמאנט ני) מתארת את דוד. פה הננו רואים אותו בדד גלמוד כתרן בראש ההר. בידו האחת ראש גלית ובשניה הוא נשען על חרבו. פניו מפיקים עז ונצחון, ולענו זה נתן הצייר המשכיל חן נפלא, אך לא מילדי העברים זה. פסילי היונים היו למופת לצייר אשר לפנינו, ויצג את דוד כמעט ערום כיום הולדו. חוצבי פסל מבני יון בחרו להקדיש את כשרונם לתאר מלאכת שמים, בנין גו האדם ספיר גזרתו, מהרבות יגיע ועמל לתאר את מלאכת התופרים, ועל כן היו כמעט כל גבוריהם ערומים, ובשת לא ידעו היונים, כי היופי הוא להם על כל ערוה חופה, והחוט של חן המשוך על צלמי תבניתם וערפלי הטהר הרובצים עליהם היו להם תחת הבגדים והשמלות; אך לא כל הנאוה ליונים הוא נאוה לעברים ולא כהירקולס דוד. אנחנו לא בשוקי האיש נרצה, ומה לגבורים אנשי השם מכתבי קדשנו ולאלילים וחצאי־אלילים אשר באגדות חזיונות היונים? ספורי כתבי הקדש לא אגדה הם, לא מקסם חלק ולא חזון יופי, אך הם קורות עמנו, ועל הצייר המשכיל אשר לבו ישאהו לתאר עלי לוח ולרקום על היריעה את הקורות האלה — לשים לו את דברי הכתובים לקו ולמשקלת.

ולחבל את רעיון התמונה ולמחות כעב את חותם תכניתה. הכתוב אומר: וילבש שאול את דוד מדיו ונתן קובע נחשת (ולא מצנפת אדומה עם נוצת תכלת) על ראשו וילבש אותו שריון. ויחגר דוד את חרבו מעל למדיו ויאל ללכת כי לא נסה. ויאמר דוד אל שאול כי לא אוכל ללכת באלה, כי לא נסיתי, ויסרם דוד מעליו ויקח מקלו בידו וגו', והנה בא הצייר הזה לתקן את הכתוב, ונקל להבין, כי לא תקן אך קלקל, כי איננה דומה הפעולה אשר יפעל בנפשנו מראה הרועה הצעיר והיפה בכלי הרועים אשר לו ובילקוטו וקלעו בידו, בצאתו לערוך קרב עם גבור נערץ וענק איום, אל הפעולה אשר תפעל דמות הטווס הנהדר הזה שיש בו שס"ה גוונים, וכולו נוצץ ומבריק ועוטה אור כשלמה, והוא עומד כמבקש חן בעיני הרואה בשפעת הודו, וכמו נצב לפני הצייר, שכל את יושר קומתו, עיניו משקרות, רגליו רגל ישרה, ידו האחת על השבכה אשר לפניו והשניה על שוכת עץ — ובה הוא אוחז את הגלגלת, והוא מתכוין כנגד הצייר למען יתאר את תמונתו בטוב טעם. והצייר הצליח במעשהו ויצג לעינינו על היריעה עלם יפה וכלול בהדרו, אך לא אל הנער הזה התפללנו, לא זה דוד נבחרהו! — טובה מזו היא התמונה 334 (מלאכת ספאדא), כי בה נראה את ההפך העושה פעולתו הנמרצה בלב הרואה, לא את ההפך בין דוד וגלית, אך בין דוד והגבור העומד לימינו — מגבורי ישראל (אולי הוא אבנר). דוד הוא לבוש מעיל דק כמשפט נערי הרועים, ובידו האחת יאחז בשערות הראש הפרוע, בגלגלתו של גלית, והוא מוסר מתנת־יד זאת אל הגבור העומד לימינו, אל הגבור החמוש בכלי נשק ונושא צנה ורמח. הרואה יחשוב בלבו: למען קבל את הגלגלת מיד דוד אך למותר היה לך, גבור איום ונורא, להחלץ ולהתאזר, כמו יצאת להחריב תבל על יושביה! כן הכין את התמונה 415 הצייר פעטי. גם הוא הציג את דוד ברמות נער רועה עני וצנוע בבגדיו, אך חזק ואיתן בגוו וברוחו, ואולם לא השכיל הצייר הזה בהושיבו את דוד על גל אבנים בעת אחזו את ראש הגבור הפלשתי בידו. לבנו יאמר לנו, כי בסערת מלחמה ההיא, בעת אשר אנשי ישראל ויהודה קמו „ויריעו וירדפו את הפלשתים עד בואך גיא ועד שערי עקרון" לא היה מועד נכון לדוד לשבת לו בדד גלמוד במנוחת נפש על גל אבנים, למען הראותנו את גלגלת הפלשתי הכרותה מגוה. הצייר הזה שם רוח בין דוד ובין כל עם המלחמה, ובהוציאו אותו מן הכלל כפר בעיקר הספור, ולוא אך על פי התמונה נשפוט, אז נדמה, כי הנער הרועה הזה מצא גלגלת אחת, והוא משתעשע בה. אך יתר שאת ויתר עז לתמונה 442 (מלאכת דוורדאנא). הוה הגבור הצעיר עומד וראש הפלשתי בידו, ובקצה התמונה

גוו משתה שמנים, ובחר בחזיון כזה הנותן לו נעם ועדן, מתענוגות הנפש המלאים זיו, אשר רושמם לא ימח ועקבותיהם לא יעלמו ולא ישבות מטהרם ימים רבים מאד. שעה אחת של קורת רוח כזאת תאיר אחריה נתיב לימים ולשנים.

אם טרחת, קורא נכבד, ללכת עמי בין היריעות האלה, לא ארפך ולא אעזבך, עד כלותנו לראות את המראות הצובאות אשר לדברי כתבי הקדש. התמונה 342 (מלאכת אלבאני) היא חזיון להכתוב: ויגרש את האדם. בעדן גן אלהים ישכנו ישליו אדם וחוה, והנה על כנפי עב ידא אליהם מלאך ממרום ושבט להכות בידו ויגרשם מנוה תענוגיהם. הפרק הנשגב בהנתק כפות רגלי האדם הקדמוני ממצב הילדות והאושר הטבעי לעמק העצבים, העמל והמחסור, יעורר בקרבנו גם בקוצר אמרי הגיונות עמוקים, אך בתמונה הזאת הננו רואים חזיון קטן בלי רוממות ובלי הוד נורא; מין שוטר של מעלה מגרש את אדם וחוה בפולסא דנורא. אמנם טוב עוללות הכתובים והאגדות מבציר התמונות האלה, כי הצייר הגשים את החזיון וישפילהו.

משם והלאה נראה את התמונה 382 (של חאנטאריני) המתארת את יוסף ואת אשת פוטיפר. גם זה הוא חזיון נשגב בספורי כתבי הקודש לאיש אשר יבין הגיון ויחוש טוב טעם. מעבר מזה תאוה סוערה, הסרת רסן הבושה ופריצות שובבה, ומעבר האחר פרישות וטהרה, אֵמון ותום ועוז רוח כביר הכובש את היצר השפל והמכניע תאות בשרים, זו הכח לאלוה, זו הגבורה אשר לא היתה גם ליוליוס קיסר ולאנטוניוס בפני קליאופטרא; אך רוב הציירים אשר נסו את כחם לתאר את התמונה הזאת החטיאו את המטרה. כי מצאו הציירים האיטאלקים בספור הזה ענין לענות בו — הן על זה לא נתפלא. כל מקום שהם מוצאים מטרוניתא נאה, מצוים הם אצלה כתרנגולים. על תמונת האנטאריני — אשת פוטיפר תופשת בשתי ידיה בבגדו של יוסף, והוא נס וימלט. אך זאת הוא תמונת צבעים ושעשועי גוונים. הצייר הרבה רקוחיו בדברים חיצונים: הרפידה אשר עליה האשה יושבת היא אדומה, בגדיה הם ממראה תכלת, ובגדו של יוסף הוא צהוב. עירב הצייר סממנים שונים ביורה, אך לחנם נבקש את שאהבה נפשנו, את אותות רגשי הנפשות ואת ההפך אשר ביניהן. נשיאים ורוח וגשם אין! וטשיניאני הקרוב אליו (תמונה 387) נתן את כל כשרונו אך לאשת פוטיפר ואֲמותיה, ורחם רחמתים עלו על רצון מזבחו, וישם את כל התמונה לתמונת אשה יפה ומבישה. כל בעל טעם ישט ויעבור מעל התמונה הזאת, לבל תשחית את הציור אשר יתאר לו בדמיונו.

גם אל משה הרסו הציירים, ורובם לא בראו לנו חזון אשר תאוה נפשנו.

ו׳.

דוד חי וקים. — ויגרש את האדם. — יוסף ואשת פוטיפר. — משה. — אברהם בגרשו את הגר. — רבקה ואליעזר. — יעקב ורחל. — מלחמות ישראל. — רדיפות היהודים בשפייער.

אם נזכה לראות מלאכת מחשבת עבריה אשר לא הורקה מכלי אל כלי, אם יקומו לנו חרשי צירים גדולים אשר כפתם רעננה מרוח עמם ורגשי מולדתם קרן ישעם ושרש גזעם, ולא מעבר אחר יצמחו, אך על אדמת ישראל יעשו שרש למטה וענף למעלה, אז אך אז קורות עמנו נחזה בהדרן, מתוארות לפי רוחנו וטעמנו, וחוקקות בסלע כתבי הקדש משכן להן, ואולם מן התמונות האלה המתנוססות לנגד עינינו פה בהיכל היופי, אך מצער הוא אשר יקח את לבנו.

הנה מכל התמונות המשיקות אשה אל אחותה בפנת יקרת זו, הסובבות על ציר מלחמת דוד וגלית אשר לה נתנו ציירים רבים את כחם ואת כשרונם איש כמתנת ידו, ורחבה ונסבה מחלקה זו עד אשר תאצור המון תמונות, אך אחת היא אשר תתנוסס ביניהן כאבן נזר, וידי איש הולאנדי עשוה אף עצבוה. הציירים ההולאנדים נופלים מן האיטאלקים בעזוז שלהבת הרגש, אך השכילו מהם לחדור אל עמקי קורות ישראל המסופרות בכתבי הקדש. התמונה 844 (של יאן וואן סקארעל) תציג לעינינו את דוד בהמיתו את גלית. הענק ירום ונשא וגבה מאד על פני התמונה, והנה הוא נופל ארצה בתועפות חסנו כנפול חומה בצורה, והגבור הצעיר העומד עליו עודנו באבו, כמעט פתח הסמדר, וכבר נראה בו דמות איש הרוח כביר ונשגב ומאד נעלה, מבבות עיניו ברקים ירוצצו, על מצחו ילין הוד מלכות, וזה עתה הראה כי לו עוז עם גבורה ויפל את הפלשתי וירין את גלגלתו וישח עליו לכרות את ראשו מגוו. התמונה הזאת היא חתומה בחותם האמת. חזות פני הגבור הצעיר מוכיחה, כי הוא לא אכזרי כיענים, אך הוא מתגבר על אויבו, אשר זה עתה לשואה בקש נפשו, ויאמר להשמיד את עמו ולהלל את כבוד אלהיו. בעין פקוחה ובתבונות כפים עשה סקארעל את כל התמונה הזאת. מעבר האחד עוד מלחמה סוערת, ומעבר השני להקת מנגנים ורגלי מבשרים ממחנה ישראל נראו על ראשי ההרים להודיע לבני אדם גבורת דוד וישועת ישראל, ומרחוק רחב*) לא מוצק נשקף על ראשי הרים אשר עליהם יציין נזרם עבי תכלת. זאת היא תמונת הוד, אשר לוא אך אותה לבד יראה המבקר את האיצטבא להתמונות אשר בדרעזדען, לא יתאונן על בואו לפנים מן הקלעים האלה. האיש אשר לו לב רגש וחך טועם ועין בחונה ישליך אחרי

---

*) פערספעקטיווע.

דברי ימי עמנו בדורות הבינים, והיא: רדיפות היהודים בשפייער. בתוך עומד בית התפלה לנוצרים, מימינו בתי האזרחים יושבי העיר ומשמאלו היכל ההגמון. — ההגמון יוהאן עומד בפתח היכלו ופניו מפנים ימינה וסמל דתו בידו, וימינו פרושה אל האספסוף הרודף את היהודים האומללים בחמת אכזריות, והאספסוף הזה לא המון חוגג עובר בסך והולך ברגש אל מחוז חפצו, אך גדוד קנאים חורשי בליעל, איש אחיו ידחקון, והמון גליהם ומשבריהם יעברו על מחנה היהודים האומללים הבורחים בחרדה ופחד ונושאים את עיניהם אל המעוז לדתו, אשר ינשא בעברות הצוררים, וככרוב סוכך הוא עומד להגן על השדודים ולאספם אליו ברחמים. הנה לעינינו יום עברה בכל פחדיו ובלהותיו, הנה תמונה אשר בה כל אדם חי וסוער וכל אבן מקיר תזעק! מעבר מזה רשע וזדון, קנאה וחמת פתנים, חיל סופות הומיות ופריץ שנאה שובבה, רוע מעללים, נשף ואפל בלבבות, ומעבר האחר תומת ענוה נרדפת ועטרת צדק נרמסת ברגל, וכברק מבין מפלשי עב, כקשת אשר בענן, יופיע כהן נושא דגל הדת והמוסר, ויעזור בימין עזו בעד השנאה הזוללה. התמונה הזאת היא האחרונה והחביבה לנו מכל אשר ראינו בבית האוצר הזה. הדרן עלך איצטבא לתמונות אשר בדרעזדען:

הדרך עלן!

נשגב ואיום הוא משה של בראנדי (תמונה 434). המחוקק עומד על ראש גבעה, ועיניו דלו למרום, ובידו הלוחות. ראשו קרח, שער זקנו הפך לבן, ומעל למצחו נראה את הקרנים. פניו מפיקות עוז ומזרות אימה. כהצייר הזה ככל הציירים נתנו למשה כח ועוז, חכמה וגבורה. שאתו תבעתנו, אך לא תמשכנו חסד. זאת היא הדעה הקשורה בלב רבים מהם על אדות הברית הישנה, אשר בה יש משטר ותבונה, אך אין בה חסד וחנינה, על כן העיבו באפס את פני משה, ולנו מוזר הוא החזיון הזה, כי משה אשר לנו הוא גם מלא אהבה ורחמים, נדיבות וחן וחסד וצעיף העלטה אשר פרשו עליו למרות קרני ההוד לא יקח את לבנו. ההתנקמו בו הציירים, יען אשר הגיד את דבר ד׳: לא תעשה לך פסל וכל תמונה? — גם על אברהם בגרשו את הגר נטו הציירים האלה קו, ובלי הבין את עמק רעיון הכתוב ואת התעודה המורה דרך לישמעאל המדברה וליצחק לשבת בנוה שאנן ולהחנך בבית אביו בנטע נעמן, בלי הבין את דבר הֶרֶוַח הזה אשר הושם בין הדבקים, למען פלס לכל תכונה ונטיה מוטבעת בטבע את דרכה ואת מטרתה, עשו את אברהם מורה מאד, ולא עטרוהו חסד ורחמים הנשקפים לנו מרוב המעשים הטובים המלאים נדיבות ורום נפש, אשר על אדותיהם יספרו לנו כתבי הקדש. על אברהם עברה כוס בתמונה 482 של דזורדאנא.

בעברנו הלאה הננו רואים את תמונת הצייר הנ״ל (488) המתארת את רבקה ואת אליעזר על הבאר. זו היא תמונת עשתות-שאנן נפלאה ויפה מאד, וכמוה גם תמונת הצייר הנ״ל (491) המתארת את יעקב ורחל על הבאר. תוכן רצוף אהבה ותום, טוהר נפש וענות חן מאד נעלה, יען כי לא מצאו פה רעיונות צפונים ורזין עילאין, וגם אין זה גיא חזיון גדול למקרים הכבירים הנוגעים אל כל האומה. טובה ונכבדה היא גם תמונת הצייר הזה (492) המתארת את מלחמת בני ישראל עם עמלק. הפליא הצייר לערוך על לוח קטן המון אדם רב, סערת מלחמה, כובד פגר ומלא גויות, ומשה ואהרן נצבים על ההר. משם והלאה עוד בלהות צלמות, שואת קרב ועליצות נצחון. התמונה 493 מתארת את מלחמת גדעון עם המדינים. ברק נגה החרבות מתנוצץ ומתחרה עם ברק הגיל על פני העברים המנצחים.

המחלקה הזאת עוד רחבה ונסבה למעלה, עוד תמונות רבות תלויות על הקיר מדברי תורתנו, אך לא נוסיף עוד לעצור את הקורא בבית האוצר הגדול הזה, כי אפס קצהו הראינו וכולו לא נעביר לעיניו, והננו חותמים בתמונתו של הצייר קארל וויל העלם שוריג, היא האחת הנוגעת אל

ליופי ולסדר בכל עם, ומי שאומר: הרוח והמוסר הם הכל, היופי והסדר אינם כלום, הוא אך בטלן פרא.

ולא רק בטלנים פראים, כי גם פקחים כ״״ן ידוע יש שמתנגדים אל היופי. הם חושבים את עצמם כמסתכלים על החיים „בתכלית" וב„ישוב הדעת", והם מנאצים ומתעבים כל תשוקה שאיננה מביאה תכף לידי הדבר הנקרא בלשונם בשם „תועלת". ריב ישן מתחולל ביניהם ובין החוזים והמשוררים חולמי החלומות ובעלי הדמיון, האמנים והציירים, העוסקים, לפי דעתם, בשה"י פה"י, מבלי זמן ומבלי עולם.

אומרים שאביו של אלכסנדר לעססער, שהיה בעל חנות גדולה בעירנו, בראותו כי בנו הנער שהתעתד להיות צייר מפואר בימיו ויראה בילדותו סמני כשרון ותשוקה עזה לציור, היה מצטער על זה ומתאונן באזני מכיריו לאמר: בני האחד עוזר על ידי בחנות, השני הלך ליסד לו חנות אחרת, השלישי לומד אומנות, אבל זה — ידיו ממשמשות בצבעים והוא מצייר דמות צפרים, והעבידה שאין אני יודע תכליתו, האומר הוא להיות לצובע?

ומי שבנו התכשר לאמ:ות המשחקים על הבמה חשב זאת לאסון גדול. לשחק על הבמה? גם זה ענין, גם זו תכלית! היהיה ל„פורים־שפיעלער" בין עממים? וכי עולם צריך, בכלל, ל„פורים־שפיעלערס" כאלה, וכי אי אפשר לעולם בלי בתי תיאטראות? כן היה, עפ"י מסרת זקנים פה, אב אחד שואל ע"ד בנו הסורר, שהתעקש ללמוד את אמנות המשחקים. והנער עמד במרדו ויגדל ויהי — לבאָגומיל דאווידזאהן.

ויאָסט מספר ב„הולדות־עצמו", כי בימי בקרו באוניורסיתה, בראשית בכורי ההשכלה באשכנז, היו בחורי החמד חבריו היהודים אומרים על גתה: הוא פטפטן נעים („ער איסט איין אנגענעהמער שוואָטצער"), אבל סוף כל סוף מה הוא מלמדנו להועיל ומה קמל"ן?

והתכונה המצוינת בתכונות הריב הישן הזה היא, כי כל מה שאומרים האנשים האלה אינם אומרים מידיעת עצמם כי אם מחסרון ידיעת עצמם. זה הפשטן הקר והמיושב בדעתו, זה הפקח והמבקר המפולפל המחפש אך את התוך, שאין לו כל ענין אל מלאכת מחשבת ויופי, שהוא מבטלם כקליפת השום, זה העסקן הדורש תועלת ותכלית, איננו יודע שאי אפשר לו לצעוד צעד אחד כל ימי חייו, שאי אפשר לו להולד, למות, או לאכול את לחמו, בלי שהלוהו המדה היתרה בעיניו והבחינה שהוא כועס עליה ומבטלה: מלאכת המחשבת.

הֲיֵשׁ חֵן עִבְרִי?

(Juda. — Ost u. West.)

קיימא לן: היופי והסדר לבני יפת, הרוח והמוסר לבני שם. הצעיר בקורספנדינטים והמתחיל שבמשכילים יודע דבר זה. הלא הוא נקרא בכל המאמרים ונשמע בכל הדרשות. הילינִיות ויהדות. פרחים ופרי, בר ותוך וכו' וכו'. עולמנו הקטן מלא קיימא־לן'ם כאלה. אי אפשר לנו להניע יד או רגל בלי התנגף בהם. אבל אין ברירה. אנו צריכים לנוע מעט ולשבור את התרפים. אין אנו מתכוונים לשברם; אך נגוע נגע בהם, והם מתנפצים ככלי יוצר.

מי שאמר תחלה כי יש דברים שבהם נבדל רוח ישראל מרוח יון, כי הראשון נוטה יתר לפנים והאחרון יתר להוץ, הבין מה שאמר ויפה אמר. המנצח בנגינות אשר ערך בראשונה את הנעימה של „טראַוויאַטאַ" או את הנגון של „קאוואלעריא", השכיל לערוך את הקולות, אך משהתחילו כל כלי השיר והמצלתים והפעמונים והטסים לקרקר ולזמזם את הנגונים היפים האלה — השם ישמרנו! הברה אחת מהם דיה להבריהנו עד מעבר להרי חשך.

ומסופק אני בדבר, אם „הסופרים הנכבדים" המפטפטים את הפתגם השגור ע"ד ההילִיניות ושחיתותיה ובערתה ואכזריותה, יודעים עכ"פ ספרי חוקר יוני אחד ממקור ראשון ויתבוננו עכ"פ אל מלאכת מחשבת אחת של היונים הקדמונים, ובכלל, יודעים מה מלאכת מחשבת. ואפקורסות עוד גדולה מזו: מסופק אני אם יש להם השקפה שלמה וברורה ע"ד רוח ישראל, במה הוא נבדל ומציין. דבר זה דורש טרח ויגיעה יתר מדי. והפתגמים השגורים כה קלים הם להאמר ולהכתב.

והנה שני ספרים נפתחים, ומטרתם להראותנו כי יש יופי וסדר גם ליהודים. ע"ד הספרים האלה ותכונתם אחפוץ לדבר בזה, אבל חשובה וקודמת בעיני השאלה: אם יש חן עברי? ועל שאלה זו אני משיב: אנו צריכים

והעוגיות הקטנות והאגוזים המוזהבים והעגלות-של-קטן — הכל מלאכת מחשבת, הכל בא מספירת תפארת ומכחה הטמיר והנעלם השליט בנו, לפעמים גם בלי אשר נדע זאת בנפשנו.

והאֵם העבריה, אשר לוא יעלה רעיון על לבה, כי בנה עתיד חס ושלום, להיות ל„כלי-זמר״, או למין מנגן אחר, מגדל-בלורית, לבן-הפנים, מהלך בנעלים קרועים, מאותן הבריות הפיוטיות מעולם הדמיון, אז תתחלחל מאד ונשאה כפיה אל על בתפלה, כי יצילנה האֵל מאסון כזה, האֵם הזאת איננה יודעת, כי בעת אשר תשיר על עריסת הילד בלילה, לאורו הכהה של הנר או פתילת השמן, את הזמירה הפשוטה והתמימה: „אונטער יאָסעלע׳ס וויעגעלע״, אז יחד עם הנעימה הקלה הזאת היא נוטעת בנפש הילד את רגש ערך-הקולות, את רגש השעור וההרמוניה, והיא מעוררת את רעיונו אשר זה אך נולד לרקום רקמת חלומות נעימים ונפלאים מאד. ע״י השעשועים שהיא נותנת לילד, ע״י הזמירה שהיא מזמרת לתומה כדי לישנו או להרגיע לו, ע״י האגדה היפה שהיא מספרת לו או שהיא רומזת לו, ע״י הלבוב שהיא מלבבת אותו בעיניה, ע״י פניה המפיקים חן עלומים — האֵם הזאת, כאשר לא תוכל לחיות אף רגע אחד בלי מדת היופי, כן היא עמלה ומתיגעת, גם בלי תת דין וחשבון לנפשה, למלא את חיי הילד יופי ונפשה מתקשרת בנפש הילד ומתדבקת בה ע״י החוט של חן ומתקינתה ומכשירתה לחיים שלמים ע״י קסם מאד-נעלה צפון בעולם-הנעלם שבנפש האדם המתאוה והחושקת אל היפה.

ואין אלה מעשי ילדות או נערות. גם בעה״ב המהוגן, שונא ההוד והגהוץ, גם איש הרוח החודר לתוך תוכו של כל דבר, החי, לפי דמיונו, רק מלגיו ולא מלבר, גם הוא, בלי דעת זאת, הנהו עבד כפות לרגש היופי. הוא סוגר את ביתו בפני שלטון מדה זו, וביתו מלא ממשלתה. בשבתו אל שלחנו הוא מוצא לפניו קערה שפיה מוזהב, פורשים סדין על שלחנו וגם הוא מתנוסס בלבנת צחר או מקושט ברקמת פרחים ופטורי ציצים, מושיטים לו כפות ומזלגות וגם הם בתי ידיהם עשוים תבנית יפה ושפיראה, עפ״י גזרה חטובה, עם אותיות וחקיקות, מביאים לו כוסות וצלוחיות וגם הן נחמדות למראה ואוחזות את העינים בזכוכיתן המלוטשת ובגזרת הספיר ובשקיפותן שבעדה משתברים ניצוצי האור. בעה״ב המהוגן הזה איננו מכיר בעצמו כי בבגדיו שהוא לובש, לוא גם תהי גזרתם ישנה-נושנה, בכובעו שהוא חובש לראשו, לוא גם יהי הכובע הזה מהנהוגים בין החסידים

כמו שלא ידע לפנים מה היא נשימת האויר ושאיפתו ומה כל ערך האויר ופעולתו — בכ"ז הרגיש מעין חנק בהיותו בתוך אויר נעדר יסוד החמוצי, כן גם עתה איננו יודע ואיננו נותן דין לעצמו בדיוק עד כמה הוא צריך בעד שאיפת אויר נשמתו למלאכת מחשבת ועד כמה חייו קשורים ותלוים במדה זו שהיא יתרה בעיניו. אחד הוא האדם והיהודי בדבר זה.

ב.

והאיש ההוא אשר אין לו חלק ביופי ולא נחלה במלאכת מחשבת, החושב לאסון ולאיד כי „יתמכר בנו לדברים של מה בכך כאלה", אף העברי ההוא, האומר כי שקר החן והבל היופי ואף רוח יון חוללם, והוא נשא ומרומם מעליהם, בהולד לו ילד, יצו לתופרות לתפור לו חליפות שמלות קטנות ולא שק על גלדו, או יצו לשַׁבֵּץ ולשזר פרח על מכסהו, לקשור פתיל משזר אל חתוליו ולחצוב לו את עריסתו הקטנה תבנית יפה ולא פשוטי כלי עץ, וכאשר אך יכיר העולל אף מעט אשר מסביב לו, אז יתן לו למען עורר את חושיו, כלי משחק שונים מן החליל הקטן של חומר עד התולע־של־מתכת המנגן, מן הסוס הקטן העשוי שיד והלבוש בגדי צבעונים מקושטים בשורייקא דסומקא, ומה כל אלה, איה מקור מוצאם, ומה ענין להם לרביתא־דינוקא, לולא היה צרך היופי, לולא היה שופרא דעלמא נטוע עמוק בנפש האדם?

והאב ההוא הדואג לאחרית הנער או הנערה, המתבונן בכובד ראש לתכליתם לתת להם מטרה בחיים, כאיש שונא תמונות וצעצועים ודמיונות, כאיש קר רוח ומדקדק בחשבון התועלת וההפסד, אינו מניח אף רגע אחד לילד בינקותו, בלי מלא אותו רושמי שפירותא, ככל אשר תוכל נפש הילד לקלוט אל קרבה. הכל מסביב לילד הוא מקושט: מן המינקת הלבושה „שני עם עדנים", מדה מדה לכל מדינה, והצד השוה שבין המדות ההן בהירות הצבעים ורבוים ושנוייהם והמון כפתורים ואלמוגים נוצצים והשבכה שעל הראש, ועד הקערה הקטנה מעשה ריסיקום [1]) עם תבנית התרנגול ועד הצלוחית עם ציור פרח קטן ועד גזר־הנופת הצבוע ועד התרווד השפוי והאדמדם

---

[1]) שטוקאטור, שְׁניטצארבייט.

ג.

מן חדרי המעון במרתפות ששם דרים עניים מרודים, הלך ועלה בכל המכפלות או הקומות של בתים, זו למעלה מזו, שהן כמעלות מצב הונם של בני האדם, עד עלית קיר קטנה שלעילא ולעילא תחת הגג, מקום שם דר אחד חוקר או אחד משורר, בכל אתר ואתר, יש מותרות במדרגה ידועה, יש קורטוב או שעור גדול של לוקסוס, ואין מותרות בלי יופי ובלי מלאכת מחשבת. אִספו נא הרים תלולים של זהב ואבנים יקרות בתבניתם הטבעית כצאתם ממעבה האדמה; נסו נא לשלול מהם כל מה שיש בהם ממלאכת האדם וכשרון מעשהו ותקונו וְשִׁפּוּרוֹ, וראיתם כי חמר הזהב הוא חמר גס ועכור שמזהם ומסאב את היד הנוגעת בו. ותבנית קאהנאר, אבן השהם היחידה בעולם, או אבן אחרת מן המפוארות שאין להמשיל להן ולהחבירה, לא תאר ולא הדר לה. שיש קאַראַרא מה נפלא הוא באמיץ עזו ובלבנת הנגה הפרושה עליו, הן גם לזכרו תגל נפש המשורר— אך אם לא תחצבוהו ואם לא תסתתוהו, אם לא תחליקוהו ולא תשפוהו, לבנות אותו תבנית עמודי חסן או גְלוֹת־כותרת או גזוזטרא דַקַת הרקמה או ראש פנה חצוב בידי חכם חרשים, מלוטש בהדר ויופי מעשי ידי אמן, והיו רְגָבָיו גבנונים נפוצים כאבנים לבנות משתפכות בראש כל חוצות ולא יגדל ערכו מערך אבני חצץ שמכאיבות כל חלקה טובה לא לזרוע ולא לטעת ולא לבנות. הן ערך הזהב והשיש ואבני החפץ והשן וכל חמר יקר יגדל אך לפי אשר יכשר החמר הזה לעשותו תבנית יופי מעשה ידי אמן, בכל אשר יצלח להוציא ממנו זהר קרנים אשר „כְּבָרָק מִשְּׁחוֹר עָב יֶחָצֵב“ על פי חקי אור וצל, וככל אשר יכשר לכלול בו את כל הקוים והזיקים והערכים והתנאים אשר מהם יקום יופי. מה רגבי עפרות צפונים ברחם הררי אֵל ומה הפנינה אשר בעמקי תהומות? הם מיחלים לקול דרור ובשורת ישע מפי האמן אשר יוציאם ממסגר ונתנו להם תבנית ועשום למראות חמדה ולכלי חפץ. גם החמר הנבזה, גם אבן מאסו הבונים תהיה למפעל יד חשב, לחותם כל חמד ומלא חן בשלט בו יד אמן כביר.

האנשים החשופים והערומים מכל בגד שירה ודמיון, והרואים כל דבר, לפי אשר הם חושבים, אך כמתכונתו ותועלתו, מדברים בשאט נפש על דבר חרשי צַיָּרִים וּבִבכוד גדול ע״ד המקצעות של ממש: חרשת המעשה והמסחר. זה ענין לענות בו, זה דבר מועיל, זה חק תבל, זאת תעודת

במדינתנו, במקלו שהוא נשען עליו בצאתו החוצה, בתיבת הטבק שהוא מעשן או מריח ממנה, באזור שהוא חוגר, בשנץ שהוא משנץ בו את אפודתו— יש ניצוצות מפוזרים של אמנות, זיקי צרך-היופי וצרך קבלת שפע ורושם ממנו. הפקח שבפקחים והיבש שביבשים— החנוני על פנקסו יושב על כסא מחוטב תבנית ידועה, ועל שלחן הסופרים אשר לפניו כלי כתיבה רקועים ומרֻדָּדים ומכוסים בדיל מוזהב בסגנון התחיה, רענעסאנס בלע"ז, ובסדרו על שולחנו את קולמוסיו ואת סַכִּיניו ואת חריטיו ואת החותמת ואת הפתילים למען יהי להם משטר, ישלט בו חוש-היופי ההוא, שהשפעתו העירה את היונים הקדמונים לכונן וליפות ולנשא את עמודיהם או לבנאים הגאָטהים— לרומם את צריחיהם.

וכי יעלה נר לעת ערב הוא מתכוון שתהיה תבנית לבַן מנורתו, וכי ישימו תחתיה הֲדָד, והסתכל בו שיהיה מנח במקום ובשעור הראוי לו, ושתהיה המנורה מכוסה במגן צבוע, ואם יהיה הכיסוי הזה עשוי נייר, לא יהיה זה נייר פשוט ותלוי מצד, אך ישים לו תבנית ויופי למען תכבלהו העין, ואור המנורה, בהחליקו על פני ההדר. גם אם אין בו שפעת עושר רב, מוצא פה רובד מקושט, שם כסאות לשבת מכוסים איזה גלומי בד צבוע חדש או ישן, נוצץ שם על מסגרת משכית-התמונות ופה על איזה אגן-פרח, אי על כריכה יפה של סידור קרבן-מנחה או על הכלים המוצגים בארון מבעד ללוחות הזכוכית... סוף דבר, כל מה שבעלי החשבון האלה משמשים בו, כל דבר שאין הם יכולים להפרד ממנו, הוא מוקף ומלא מלאכת מחשבת. אמנם יש אשר המלאכה היא נמבזה ונמס, יש אשר היא מלאכה ולא חכמה, יש אשר היא העתקה מאלף העתקות ועשויה לסחירה, יש אשר היא לא דינר זהב כי אם פרוטה אחת מאלף שבה החליפו את הדינר, אבל איך שהוא— השפע נמשך מעולם היופי; לא עולם חיצון כאשר יאמרו בעלי הפרזה שלא למדו ולא חקרו ולא נתפתחו, אך עולם פנימי שבפנימיים בנשמת האדם.

והמוציאים את היהודי מן הכלל הזה, אינה יודעים בין ימינם לשמאלם. הזות הכל נחזה בנשמת ישראל כמו בנשמת האדם.

במלאכת מחשבת, ברגש היופי אשר בקרב האמן אשר בדה מלבו את הדוגמא וידע לצרף את הצבעים או לעשות תבנית פרח שושן חדש. מה זר הדבר, כי בני האדם, והיהודים בתוכם, אם כי חיים הם בחבור שאינו־פוסק ותחת השפעה־שאין־לה־סוף עם מלאכת המחשבת, אינם יודעים ואינם חשים את שלטונה בקרבם ומסביב להם. הם חיים ועובדים ומתענגים וגם ישנים בסביבה מלאה עקבות מלאכת מחשבת, וכי ימותו, אז גם בינינו המרוממים מעל כל תבנית, הלא סוף סוף אנו עושים נפשות למתים, אנו מקימים להם אבני מצבה, ואם אינם מלאכת מחשבת נהדרה, סוף סוף גם הן מלאכת מחשבת, גם פה יש תבנית וגזרה; אמנות לנו קטנה ודלה ואין דעתנו פנויה לה, אבל יש גם חן עברי, יש אמנות עברית.

ד.

כאשר לא יוכל האדם היחיד לחיות בלי מלאכת מחשבת שמלפפתו והולכת לפניו מיום הולדו ועד מותו וגם אחרי מותו, כן גם לא יוכל העם לעמוד ולהתקיים בלעדיה. היא איננה עשויה במתכוון, אבל היא נרקמת ומתפתחת יחד עם חיי האדם ועם חיי העם. האמנות היא אחת מתמונות החיים, אחת התבניות המוחשיות שהחיים מתגשמים בהם. האדם היחיד, כשהוא מחפש למצוא דירה נאה וכלים נאים, כשהוא מסדרם בערך יפה זה בצד זה, כשהוא מנעים את חייו, כשהוא משים אזנו כאפרכסת לשמוע נגון יפה, כשהוא מביט ברגש חדוה והשתוממות על הקשת אשר בענן, כשהוא מתפעל ומתרגש משיר נשגב, מחזיון מושך את הלב, הלא הוא נכנע ומשתעבד, ברצונו או שלא ברצונו, אל השלטון הכללי שהיופי שליט בעולם, וכן גם העם השלם, ואין בין פרט וכלל אלא שתשוקותיו ודמיונותיו של כלל הן מורכבות הרבה יותר, בשביל שכל דבר גבוה מחברו במעלות ההתפתחות הוא מורכב יותר. האדם היחיד מתקין את ביתו ומשפר את מעינו בד' אמות שלו, זהו דבר בולט וגלוי גם לכל הדיוט, אלא שההדיוט רואה ואיננו יודע מה הוא רואה מפני שאיננו יכול להשיג את הסבה הפנימית המחייבת את מציאות כל הפרטים הנפרדים שהוא רואה זעיר שם זעיר שם, ורק כשנלמדהו לדעת כי צרך היופי וההרמוניה הוא צרך מוטבע בטבע האדם, אז יבין, כי כל מה שאדם יחיד עושה בתקון חייו ובהנעמתם, בכח הרגש הזה הדוחפו — הוא עושה כן. אבל

האדם, לכלית זרע ברך ה׳. אך גם זה הבל ורעות רוח מבלי הדעת. המצפצפים והמהגים האלה אינם יודעים, כי למצער מחצית חרשת המעשה וכל החיל שהיא עושה וכל הבתים כמו רמים שהיא מקימה וכל ההון הכביר שהיא רוכשת עם המסחר הנמשך אחריה וענפיו ושריגיו, ממלאכת מחשבת חמדת כשרון האמנים לה תוצאות, משד חסדה וממקור טובה תינק וממנה תגדל ותתנשא. העבודה והיופי כרתו ברית, וכל אבן מקיר בתי החרשת תזעק וכל כפים מעץ יענה, כי יש פה חלק לאמנים המהגים אותנו משופרא-דעלמא. ינסו נא בעלי החשבון, הוואַנדאַלים האכזרים ואנשי הרוח המתקדשים לגדוע במערצה את מלאכת המחשבת, אם תקום חרשת המעשה. היודעים הבוערים-בעם מה חלק מלאכת המחשבת בבתי ארג ורקם אשר במאנשסטר או בלאָדז? הן לוא יגזרו הברברים שונאי היופי לגרש את האמנות היפה מן הבתים ההם ונהפכו מרכזי-חרשת אלה ראשי הומיות לתהו ישימון, וחלודה תעלה על תבות הברזל שאין האיר שולט בהן העומדות בבתי העשירים למשמרת עשרם, על התבות העדויות גם הן במקלעות ופטורי ציצים חצובים ברזל, ואנו ואבלו „מלכי צמר הגפן" ומתו ברעב כלם. כי אין מלאכה בלי תאר והדר, בלי תבנית ומראה וצבע, בלי רגש יופי וחן וכשרון אמנים, ואך בזאת תבדל מלאכת המחשבת הטהורה מחרשת המעשה, כי בעת אשר הראשונה עושה מפעלים אחדים, יצירים שלמים, וכל אחד בתבניתו באין חליפות ובאין העתקות לו, חרשת המעשה מחלפת את זְהַב מלאכת המחשבת בפרוטות דקות עוברות לסוחר.

היש ענף בין ענפי חרשת המעשה אשר יוכל לקום בלי משוך וינוק את השפע ממלאכת המחשבת? יש אשר אמרו: יש ענף כזה, והוא חרשת המעשה של קרופ, דמלאכה החביבה, מלאכת כלי התותח וקני הרובה והכדורים המתפוצצים וצנים-פחים השטים מתחת למים; ואחרים השיבו: לא, גם בענף החרשת של מלאכי חבלה ההם יש חלק למלאכת מחשבת; גם שם מסתכלים גם בקנקן ולא רק במה שיש בו, גם שם יש חקי תבנית ושימת לב לתנאי מראה עינים, ובאשר אלה—שם גם מלאכת מחשבת. אבל בלי הכנס אל הריב הזה, יכולים אנו גם לותר על שופרתיה דקרופ.

ודבר זה דרש ברור בעד רבים מבני עמנו, שיש ביניהם מדברים ואינם יודעים מה הם מדברים. הם עומדים למעלה מהבלי היופי והעדנים, המראות והצבעים והחזיונות; הם סוחרים מהוגנים, אנשי מעשה. במה הם סוחרים? קונים מיד בעל החרשת ומוכרים בשוק. הם מציעים לפני הקונה דוגמא חדשה, „מוסטער" אשר זה עתה נתחדש, ואינם יודעים—כי ע"י"ז חייהם וכלכלתם תלוים

לבית בארג'יא שהעלו את מלאכת המחשבת עד מרום המדרגה היו רשעים עריצים. זו היא מעין השאלה האסכולסטיקית: אם המים שאדם שותה הם מסוגלים לאזניו או לא, ואם כלי המחזה שאדם נושא על עיניו הם מסוגלים לרגליו או לא. זהו עירוב פרשיות. מלאכת המחשבת היא קשורה בבני אדם צדיקים ורשעים, עניים ועשירים. „העניים מביאים בסלי נצרים של ערבה קלופה והעשירים בקלתות של כסף ושל זהב" אבל כולם מביאים. היונים והעברים, אנשי החמר ואנשי הרוח — אין נקי ממלאכת מחשבת.

ה.

דנה כן כאשר נצא מן התחום הצר שבו מצומצמים חיי היחיד ונתבונן אל הצבור, תופיע לעינינו מלאכת המחשבת בגאון עוזה, מלאה הוד והדר ומושלת בגבורתה עולם, כונסת וכוללת בקרבה את מבחר כחות האדם וכשרנות רוחו הכביר; היא תופיע לנו בתור חֲבֵרה ובת־לויה שאיננה זזה מכל התגלות אשר רוח הצבור מתגלה בכל מדרגות ההשכלה, בכל האקלימים ובכל הזמנים מראש מקדמי ארץ ועד עתה. בכל שפה ובכל הלך רוח ומשכיות לבב שבני האדם מעריצים את האלהים, זו בחינת הדבקית והתחממות הנפש לאהבה רמה, למורא גדול, לעריגה, לגעגועים, לשאיפה ולהשתוקקות עליונה אל העצם הרוחני השלם והנצחי מתלבשת בלבוש מלאכת מחשבת. הן אך למותר הוא למנות את הדתות ואת בתי התפלה הידועים לכל, וגם נודע, כי כל דת מתגלה בתבנית אותות אחרים. זו מרבה וזו ממעטת, זו מתיפה מאד וזו איננה אוהבת את ההתיפות היתרה, אבל בלי תאר ותבנית ואות, חשופה ועורה מכל תמונה ומכל מעשה חשב, מכל בנין ומכל דבר נראה לעין לא היתה עוד דת בעולם.

מה הוא הדבר שאנו קוראים לו: חזיון החיים, או התגלות־החיים של יחיד או של צבור (לעבענסערשיינונג)? אין אלה החיים בעצם, החיים הנעלמים, כי אם התגלותם לחושינו, וכמו שרעיון האדם מתלבש ומתגלה ע"י מלים, כן גם התגלות החיים יוצאת מן הכח אל הפועל ע"י מלאכת המחשבת, וככל אשר יגדל, ירום ונשא חזון־החיים והרוח אשר בו, כן יגדל וייף המפעל האמני אשר בו יופיע. אין למין האנושי אמצעי אחר להתגשמות רגשותיו ולהתגלותן בלתי אם מלאכת המחשבת, כמו שאין לו אמצעי אחר

דבר זה הוא מורכב יותר וסתום יתר ביחס אל אומה שלמה. ההדיוט איננו רואה איך אומה שלמה חיה ופועלת, ולא כל שכן שאיננו מרגיש איך היא חולמת ומשתוקקת, יען כי הוא רואה אך מראות נפרדים, ואם לא למד חשבון לחזיונות החיים של הצבור, להעלות את החזיונות הנפרדים לסך־הכל, אי פרוטותיו, כלומר החזיונות המיוחדים שהוא רואה, מצטרפים לחשבון.

אבל היודע לשער את חיי העם הלא ידע, כי במקום דאגת העם לצרכיו הראשונים, לכלכלתו, ולמלא את כל מחסוריו הגסים והפשוטים, שאי אפשר לחיות בלעדיהם, שם גם דאגתו ליופי, וממש כהאדם היחיד המשתוקק והמשתדל שתהיה לו דירה נאה, כן גם רצונו של עם שתהיה לו ארץ נאה, וכרצונו של היחיד שיהיו לו כלים נאים, כן גם רצינו של עם בערים נאות ובבנינים נאים, ובדבר הזה רצונו של עם הוא סך־הכל מרצון אישיו הפרטיים, כי לכל איש פרטי, מלבד שהוא חפין, כתור אדם יהיד, שיהיה הכל מסביב לו יפה ומתוקן, הן גם כתור חבר של אומה ידועה, הוא חפץ שהתבנית החיצונית של אומתו, של ארצו ושל עריו תהיה נאה מאד, וכמו שיש לכל אדם טעם וסגנון ידוע, שעל פיהם הוא מבקש לו את הדירה הנאה ואת הכלים הנאים איש כטעמו וכטוב בעיניו מה שנפשו חיכדת ומתאוה לו וכה שהוא בעיניו יפה ומסודר ומתוקן היטב, כן גם יש מעין צד שוה לטעמו של עם, לא מפני שאנו חפצים שיהיה כן, אלא מפני שבהכרח כן הוא ומפני שאי אפשר שלא יהיה כן. זהו חק טבעי, ולא נופל הוא בחיובו ובהכרחותו מחוק הכיבד, ואע"פ שהדבר הוא דק ונאצל יתר, מציאותו מוחלטת, ולפיכך יש חן מיוחד לכל עם, עד כמה שהעם יכול לגלות את חנו, כלו' למלא את ספקו ברגש היופי, לסדר את ארצו ואת עריו, לבנות את בניניו ולכונן את מצבותיו ולצייר את ציוריו ולנגן את נגינותיו באין מעצור לרוחו כטוב בעיניו. וזאת היא התרבות היפה, הקול־טורא האסתתית, של כל עם שלם ומתוקן, ובמדה שהעם עולה במעלות כן העשר וכן תגדל תרבותו זאת. פשוטה ודלה היא בין העמים הפראים העומדים בשפל מדרגת ההתפתחות, וגבוהה ועשירה ומורכבת היא בין העמים המתוקנים.

ושאלה נבערה היא שהתחכמו בה רבים ללא צורך, אם תקון היופי הזה מיטיב את המדות או לא. אין אנו צריכים להגן מצד זה על מלאכת המחשבת. יכולים אנו להסכים שהיופי איננו מביא לידי מדות נאות ומעשים טובים. אי אפשר לנו לכחד שהיו תקופות נהדרות מאד במלאכת מחשבת, ובאותה שעה השחת השחיתו בני האדם את דרכם. לנירון קיסר היתה הנאה משונה ממראה לפידי אדם שנערכו לו, וגם הוא היה שפראה ענוג ומפונק מאד, והאנשים

אותן יחד בשם הכולל „אמנות" או „מלאכת מחשבת" — כבר עלתה כפורחת ותגדל ותיף ותמצא לה המון כלים ותהי לראש פנה בסדרי עבודת האלהים ותירש מקום גדול בחגי עם ומשפחה ובית. חלק הרננה ודאי גדל מאד בעם היהודים, וזה אות, כי בדמיון המשוררים העברים הכל מרנן, כל היקום אשר בארץ, שמים וארץ, ים ומדבר, יער ונאות שדה וכל יושב בהם, לכולם יש קול וכלם יעלזו ירננו. „קולוריט רענן ובהיר כזה אין אנו מוצאים בשירי לאום אחר". וההרמוניה של הספירות, העולה הלך ועלה עד האלהים הממלא אותן, זו הדעת העליונה של פיתגרוס, כבר נידעה לעברים קדמונים. חכמת הנגון לא שנתה בין היהודים במשך כל תקופות קורותיהם מאז ועד עתה, ותמצא לה בכל דור את הלבוש הראוי לה, ויש אשר היה המצע קצר מהשתרע, בהצטמצם חיי היהודי בתוך גבול וצר־מעון, אך שבת לא שבתה החכמה הזאת בין היהודים וחדל לא חדלה מעשות פרי, וכאשר אך רוח מעט ליהודים ויצאו מקרפיפם החוצה ויקומו ביניהם מנצחים בנגינות, ויש גם אשר נמלאו בימי הבינים זעיר שם זעיר שם מאחורי החומה (בין ה„מיננעזאֶנגער" האשכנזים), ובמאות האחרונות כבר קמו מנצחים בין היהודים האיטאלקים, ובאחרונה שבאחרונות הלא זוכרים אנו את הקריאה ע"ד „היהדות בנגינה", זו הקריאה המפיקה כעש וקנאה, והמראה גם כן, כי נודעו עקבות היהודים על שדה החכמה הזאת עד שכבר החלו לדחוק את קומתם של אחרים. ועוד אחת מהמלאכות היפות: מלאכת המשחקים על במת החזיון, חכמת החקוי, היתה נחלה לאנשי שם ולנשים מצוינות מישראל (במחברת השניה של מה"ע Ost u. West נדפסה תמונת רחל). הנה כן ביחס אל חלק אחד מהמלאכות היפות אין כל יסוד לשלילת הזכיות הטבעיות מאת עם היהודים — ע"י אחרים משנאה, או ע"י פתאים שבנו — בלי דעת. במקצעות האלה יש בלי כל ספק חן עברי, ואם אין סגנון קבוע, יש גוון מיוחד, יש מעין־סגנון, מעין חוט של חן מיוחד שהיהודים מצוינים בו, ואם עוד לא הוציאו את הדבר הזה כולו מכח אל הפועל די התבררו, אין זאת בגלל העדרו, כי אם בגלל אשר עוד לא היה סיפק בידם ועוד היו חסרים את התנאים הדרושים לזה.

להתגשמות מדת הרחמים בלתי אם מעשים טובים. וכל האומר, כי רגש היופי שליט באדם רק כשהוא שאנן ושקט על שמריו, ורק עדן ופנוק הוא לו — אינו אלא טועה. גם על ים זועף של מלחמת עמים ושל מסירת־נפש צבורית וקבוצית מרחפת רוח האמנות, בגלל היותה השפע הנאצל מהן, הסמל והלבוש של הכניתן הנעלמה. בסערות מלחמה, בתיך תמרות עשן, ברעמי כלי תותח מבקיעים ארץ, נוצצים הדגלים הצבועים והמנומרים ברקמת עדייהם ובשלל צבעיהם ונשמעים קולות כלי השיר בנגינותיהם המעוררות והמאזרות עז.

כי מלאכת המחשבת, כאשר כבר אמרנו, היא מלוה אותנו, אם נחפץ אי נמאן, על כל צעד, את העניים ואת העשירים, את הגולים ואת הקופאים על שמריהם. העני מכנים איתה תחת צל קרתו אל קירותיו הפשוטים והכהים, כשמש, כאביב, כקו שמים בהירים, אשר מהם אור זרוע על חייו המלאים יגון. והאיתנים שבאדירי תבל אינם מוצאים לגבורתם, לכבודם ולתהלתם סמן ולבוש וסמל אחר — זולתי מפעל יד אמן. וכמו שהאות העליון שבעליונים לגבורה, לעושר ולשפע הוא מספר מפליאות פעלי החשבים וחרשי הצירים וחין ערכם, כן גם העני הדל בדלים, האמלל באמללים והשפל בשפלים, זה אות לו ובזה יבחן: באפס גמור ובהעדר מוחלט של אמנית ויופי ומלאכת מחשבת בחייו.

כי יובא החוטא בפלילים והטילו עליו ענש להתו במאסר וכלאוהו בתאים, שאין בהם עקבות מלאכת מחשבת. בתי המאסר, כלי הנקם שהצבור מתנקם ביחידים שפושעים בחוקיו, מענים את האדם לא בהרעיבם אותו. הוא מוצא שם די ספקו, אך שוללים ממנו את חירותו ואת היופי בבחינתו הכללית, בהכהותם את זכוכית הלוחות שבחלונות, למען אשר אחד ממקורות הראשים של היופי — הטבע — יסגר לפניו והזונו יסָתם ממנו — הנה בן האדם כיחיד כקבוץ, ברגע אשר בו יחל להראות ניצוץ חיים ורגש נפש, יחל גם ליצר מלאכת מחשבת ולקבל ולקלוט אל קרבו את רשמי פעולתה.

ומי הגיד לנו כי אין ליהודים מלאכת מחשבת? יש בפתגם הזה, כבכל פתגם שגור, קורטוב של אמת. אין לכחד כי ה א מ נ ו ת ה ב ו ל ט ת לא עמדה במדרגה גבוהה בין היהודים גם בהיותם בארצם גם אחרי אשר גורשו ממנה. אבל אין לשלול מאת היהודים את חוש היופי בכלל. שתים משבע המלאכות היפות, והן: ה ש י ר ו ה מ ל י צ ה (פאָעזיע אונד רהעטאָריק) עלו בקרב עם ישראל למדרגה אשר אולי לא עלה אליה, ולמצער לא עלה ממנה ומעלה כל עם זולתם בימי קדם. גם חכמת ה נ ג ו ן — אחת המלאכות היפות שאנו קוראים

גם לזה יש פשר. אמנם האסר אשר אסרה הדת: לא תעשה לך פסל וכל תמונה אולי היה לאחת הסבות אשר עצרו בפני התפתחות החטוב, אך הן לא יכול להיות למכשול על דרך הציור, וגם האסר הזה הלא סתום וחתום יהיה בעינינו אם לא נחדור אל עמקי סבותיו וסתרי מקורו. כן גם יש אשר העירו כי „תהפוכות העת טאטאו במטאטא השמד נטעי נעמנים ונצני יופי והוד ולא באשמתנו נשארנו רחוקים מן חכמת הציור ומלאכת מחשבת עד המאה האחרונה. מסעי הצלב, גלות ספרד, הרדיפות בצרפת וגרמניא והעדר זכות אזרח וחוקי אדם בארצות פזוריו היו לאבן נגף לעמנו על דרך החכמות היפות" [3]) ורק חכמת השיר והמליצה לא חדלה להביא בכוריה לעתים, כי המשוררים היו גם גדולי התורה, אשר היתה החוף האחד לנמלטים מפני גלי זעם בים התלאות ולכן סלסלוה וירוממוה גם בימי נודם ומרודם. לא כן חכמת הציור ומלאכת מחשבת אשר לא תפרחנה רק בעת שקט ומנוחה בממלכה מסודרה, ועל כן לא יפלא בעינינו כי זרו לעמנו דרכי חכמת הציור עד המאה האחרונה, ואך שקר יאמרו כי הטבע חמס מבני ישראל את הכשרון למלאכת חרשי צירים. הצירים והחרשים אשר קמו בינינו בשנים האחרונות יוכיחו כי כשרון היהודי לא נופל הוא מכשרון בן עם אחד. ואולם מן העבר האחר שאל שאלו מבקרים [4]): מדוע לא התפתחה חרשת צירים בישראל בתקופות אשר אז היה שלום מסביב? רבות התחבטו בפתרון שאלה זו החוקרים האשכנזים בחתרם ובחפשם אחרי „די אור־זאַכֶע דער קונסטענטפֿרעמדונג" – סבת התרחקות מהאמנות, ויפתרו את החידה איש כחלומו וכתבונת עמנו.

כי לא מנהג חדש הוא לפתור את כל השאלות הסבוכות והצריכות עיון גדול ע"י איזו מלה שגירה. מספרו של עוואלד [5]) אנו למדים, כי בזמנו שלטו אותיות פורחות אחרות שנשכחו עתה מרוב ימים. אז היתה למלה בפי רבים לבאר את פשר כל התכונות המיוחדות ל ע ם י ש ר א ל עפ"י התכונות המיוחדות ל א ר ץ י ש ר א ל. זה דבר ישן־נושן. תכונת האקלים, המים, מראה הטבע אשר מסביב, הם גורמים עצומים בהתפתחות תכונת האדם. כבר אמרתי בפרקים הקודמים: בכל מרגלא־בפומא, בכל פתגם הולם־פעם יש קורטוב של אמת, וכן גם בחבור וקשר זה שמוצאים בין היהודי ותכונתו ובין תכונת ארץ הוריו שבה התרקמה ותתפתח תכונת נפשו במשך דורות רבים מאד, יש משהו

---

[3]) במאמריו של מרדכי צבי מאנע „הצייר היהודי אפפענהיים" האסיף הראשון.

[4]) הד"ר גידעמאן במאמרו „דאס יודענטהום אונד דיא בילדענדען קינסטע", ווין 1898.

[5]) געשיכטע ד. פאלקעס ישראל, 1843, עמ' 64.

מלאכת מחשבת וגזע שם.

א.

במאמר הקודם „היש חן עברי ?" כבר דברתי על רגש היופי ומקורו ותכונתו, וכבר רמזתי כי ב„מלאכות היפות", שבשפות העמים יִקָרא להן שם כולל: מלאכת מחשבת (קונסט Художество-Sztuka-Art. וכאלה), יש מקצעות שבהם התנוססו היהודים לצבי ולתפארת ויש אשר דל חלקם בהם. במלאכות היפות, הנקראות כן בשביל החוט של חן המשוך עליהן, נמנו חכמת השיר והמליצה, חכמת הנגון והזמרה, חכמת הציור, חכמת יוצרי פסל וחכמת הבנאים ועוד. בין אלה יש שתי פלגות כוללות: חכמות לא-מתארות וחכמות מתארות. השיר והמליצה, הנגון והזמרה לא יתארו כל דמות, לא כן הציור והחטוב והארדיכלות: הם מביאים עדן לנפש ומעוררים ומהנים את רגש היופי הצפון והנרדם בקרב האדם ע"י מראה תמונה וצורה מצוּיֶרֶת או בולטת. כאמור, לא נטלו היהודים חלק גדול בחכמות המתארות (בילדענדע קינסטע) אבל גם לא אלמן ישראל מיוצרי חרשת כאלה. ישנם בערים רבות בתי כנסיות כלולים בהדרם, בנוים בידי ארדיכלים עברים וראוים לעמוד לנס. גם בין הציירים ובין חוטבי פסל בדורות האחרונים ישנם אנשי שם מישראל. לא יתר ממאה שנה עברו מאז החל כשרון היהודים לפנות אל המקצוע הזה. בשנות 1782—1795, עוד טרם יצאו היהודים מן המצר, עשה חכם מישראל ספר שהוא כבנין עדי עד בפִּנַּת החקירה ותכונת הציור גם יחד. אין אדם זוכר עתה את החוקר הברליני מארקוס אליעזר בלאָך. הוא נודע לשם אך בין המומחים העוסקים בחכמה שהוא עסק בה: בחקר תכונת הדגים. הוא כתב ספר בן י"ב כרכים, מפעל-ענק, מיוסד על חקירות ארוכות ועמוקות וכלול בהדר תמונות שאין ערוך להן גם עתה [1]. בראשית המאה הי"ט נודעו האחים הענשיל העברים לתהלה ולמשגב כראשונים ועליונים לכל עושי פתוחי נחשת, וגם גֶתֶה מזכירם לשבח [2]. מני אז ועד עתה קמו חרשי צירים רבים מישראל ויעשו להם שם איש איש במלאכתו. ואם ישאל איש: מדוע כה אֵחרו היהודים לקחת חבל בעבודת מלאכת מחשבת המתארת

---

[1]) האפפמאַן: געש' ד. וויססענשאפט' ליטעראטור, ברלין 1889 עמ' 197.

[2]) פערמישטע שריפטען. כרך ל"ט, עמ' 91.

ב.

כנגד הנותנים לעם ישראל דקיון של גזע שם בכלל — לדוגמא רינן במאמריו הראשונים — היו אחרים אשר קבעו לעם ישראל מדור בפני עצמו. באמת אין הדעות האלה מעכבות זו את זו. אפשר שיש לנו תכונה כללית של בני שם, ולא זו אף זו: אפשר שיש לנו תכונה עוד יתר כללית של בני נח ובני אדה"ר, היא התכונה האנושית, ואין זו מעכבת שתהיה לנו גם תכונה פרטית בתור בני אברהם יצחק ויעקב, לא בתור גזע שם בכלל, בשותפות עם בני ישמעאל וכיוצא בהם, כי אם בתור גזע ישראל. את הדעה האחרונה הזאת, כלומר: הבדל עם ישראל מבני שם בכלל, כבר אנו מוצאים אצל הֵינה. „ארץ יהודה נראתה לי מאז כרצועה מארצות המערב שנכנסה עפ"י טעות לתוך ארצות המזרח. ארץ זו ואומה זו באמונתה הרוחנית, בחוקי הטהרה והצניעות הקשים והחמורים ובפנימיותה הנאצלת מכל חמר, היו הנגוד הגמור מן הקצה אל הקצה אל הארצות הקרובות ואל העמים השכנים, שהיו שקועים ושטופים ולהוטים במיני עבודה זרה גשמית וחומרית ובשכרון תאוה זִללה ופרועה לשמצה ויהיו מבלים את חייהם באלה, בעת אשר היהודים היו יושבים בעֲנָות תום איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו והיו מהללים את האלהים אשר לא תשורנו עין ראי ויעשו צדקה וחסד"[1]). ובמקום אחר כותב הינה: „כמעט נוטים אנו לחשוב את ארץ ישראל הקדמוניה כמין אשכנז שבמזרח"[2]). — הגאון שבמשוררים ושבלצים השמיע, כלאחר יד, דבר מכוון יתר אל האמת שבקורות הימים מכל החקירות הכבדות בקורות בית הבד של המומחים הפרטיים. שיננא זה הרגיש את מהות הרוח העברי יתר מכל הבקיאים הבלשנים וחוקרי הקדמוניות. הד"ר גידעמאן טועה בתארו את הינה ככופר בטבע הגזע בכלל[3]). הוא לֹא כפר בטבע הגזע והמולדת, אבל הוא תִחֵם את הגזע העברי בגבול יתר מדויק ומוגדר מאותו הגבול הרחב אשר לו יקראו: עולמו של שֵׁם.

למה אנו צריכים לחקירות אלה? אנו צריכים להן, יען כי רבים מן החכמים בקשו למצוא בטבע גזע בני שם את היסוד ואת השרש לשני החזיונות שנראו בתכונת עם ישראל, והם: רעיון האחדות ואי כשרון למלאכות היפות מן הסוג המתאר (בילדענדע). גם מעלה זו, גם חסרון

---

[1]) ח' י"ג עמ' 83 והלאה.

[2]) ב„ענגלישע פראגמענטע".

[3]) „דאס יודענטהום אינד דיא בילדענדען קינסטע" 58.

של הגיון ודעת, אבל מי שאומר כי ע"י פתגם כזה נקל לפתור את כל השאלות דמיונו כמי שמאמין בסגולת תרופה כוללת אחת לכל המחלות. עברו ימי הפתגם ההוא, ויבוא שלטון הגזע והמולדת, תשבי זה יתרץ את כל הקושיות והאבעיות! מדוע היהודים עשירים במקום זה ועניים במקצוע אחר? הגזע! מדוע יש להם תורה כזאת ולא אחרת? הגזע. אמנם גם בדבר הזה יש שעור הגון של אמת, אבל סְתָמִיוּת הפתגם וההשתמשות בו כבסגולה כוללת הוא גוזמא נוראה. אחד מהראשונים שנכשל וגם הכשיל את הרבים בגוזמא זו היה החוקר רֶינַן. הוא השליך את עם העברים אל סיר אחד עם כל העמים יוצאי ירך שם ויערבם ויניפם בקדרה דבי שותפי זו יחד ויעשם למין דייסא אחת ויקרא את שם הדייסא שמיות (סעמיטיזם), לאמר: יש איזו מהות מיוחדת, נבדלת ממין האדם במעלותיה ובחסרנותיה, מיוחדת אך ליהודים ולערביים ולכל שאר בני שם".

מה עשו בני שם אלה בעולם? לא יצרו פסילים יפים כהיונים, לא צבאו צבא אדיר ולא קבעו תכסים נפלא כהרומאים, אך הם הורו דרכי אֵל יחיד, אֵל בורא עולם, מדות טובות ומעשים טובים. רינן מביע את הרעיון הזה בדברים קשים ושנונים מאלה: חוץ ממעלת האמונה ואפן האמונה באל יחיד, אין לעם היהודים שום מעלה ויתרון אחר. עם העברים הוא אחד העמים הקדמונים שכשרונם למדעים ולפלוסופיא היה פחות שבפחותים; לא מצב מדיני מצוין ולא מצב תכסיסי חשוב היה לו מקדם. מוסדי הצבור שיסד היו אך עשוים לשמור ולהחזיק ולא לחדש ולברוא, ואיך אפוא התחוללו ברוחו של עם מגבל־הדעה ולא־מְפֻתּח כזה מרידה רוחנית (כנגד דת־האלילים) שלא עלתה ביד יון או ביד רומי? — ועל שאלה זו משיב רינן: האמונה באֵל אחד יכולה היתה להתעורר בקרב שבט, שצרכיו הדתיים היו מעטים מאד, מפני שזה הוא מעט מן המעט שבאמונה".

ואחרי שעמד הגזע היה לנגר ולבר־נגר לפרוק את כל השאלות. אין מלאכת מחשבת בישראל — הגזע! יש שירה ונגון — הגזע! ואולם עלינו לדעת, כי דברי רינן הנ"ל, שהם — אע"פ שהיה רינן מגן ליהודים — אנטישמיות פרועה, עוררו בעת הגלותם מחאות עצומות מצד חכמים רבים, וכי רינן בעצמו „הדר ביה מההוא", ובספריו המאוחרים הרים למעלה ראש את ערך נביאי ישראל ואת מעלת רעיון האחדות, וגם התאמץ — ואף הפעם נכשל בגוזמא — להכחיד ישראל מגזע. ואולם דבריו הראשונים עשו להם כנפים ויהי הגזע למלה, והמלה בלבלה את הדעות, וע"כ לא מצאו פשר.

את תבנית יופיטר הנ"ל, להתבונן אל הדעות והמדות בא"י וביון, אלה לעמת אלה, וראינו כי אמנם יון שפיראה מלאה נויו של עולם, אבל הנוי הזה הוא כעין קסם יופי וצעיף חן פרוש על תהום תאוה וקלקלה, וארץ ישראל הקטנה היא, לפי הערך, נוה תמימים. ע"כ לא נאמין, כי היוני הקדמון, כשנסתכל במעשה ידיו של פידיאש נהנה אך הנאת היופי הטהורה. אמנם לפי דברי אָביד: „בלכלת האמנות מזככת את המדות ומוציאה את האכזריות מן הלב", אבל פעולה זו אולי נגעה אך ליחידי סגולה. מי שקרא אף מעט במיתולוגיה, בהגדות העמים הקדמונים ואליליה, הלא ידע מה היו ומה עשו האלילים ההם. והנה גם הויתם גם מעשיהם היו החומר העיקרי וכמעט היחיד לציירים וליוצרי פסל. ואם היתה מעין הנאה רוחנית בהסתכלות אל מעשי האמנים ההם, הלא בטלה בתוך הרשם העצום יתר, הרשם המעורר את התאוה ואת הנוול ואת ההֶבל, המשכר את החושים והמשחית את המדות, והוא הדבר אשר הכריח את הנביאים להוכיח ולהזהיר את העם לבל יפול ביון מצולה זו.

ואחרי אשר החנוך הראשון של העם העברי הטהו מהאמנות המתארות, בכח זה הלך חנוך-העם מעצמו גם להלאה בנטיה זו, עד שבאמת תשש כח הכשרון למלאכת מחשבת מתארת ומוחשת בין היהודים. נודע כי כשאין בריה משמשת באחד מאבריה במשך ימים רבים, האבר ההוא הולך ומתנונה, ולהפך כשהיא משמשת בו, חושו ומהירותו וכח הסתגלותו מתגברים. ע"כ עיני בעהח"י שבמערות, כהתנשמת והחפרפרת, כהות מאד, ועיני הנשר המעופף במרום ומשוטט לטרף מתחת — חדות מאד. זה הוא חק טבעי גם ביחס אל הגוף גם ביחס אל הנפש. החוש הרוחני, הנאצל, הנפשיי, של היהודים נתפתח ונתבכר ונתחדד עד תכלית, ולעמת זה נחלש חוש היופי המוחשי והמתאר לרגלי אי-ההשתמשות בו. אין כאן לא גזע שם, ולא חוסר רגש היופי בטבע, כי אם נמנום הכשרון הטבעי לרגל סבות מוכרחות בחנוכה של אומה.

ג.

נמצאנו למדים, כי ע"י שהאדירו באומה העברית את העומק ואת הפנימיות ואת הכונה, הלך ושכלל את הסגולה הגדולה הזאת, עד שהיתה הרוחניות (הספיריטואליזם) לאל"ף ותי"ו של עיקרי היהדות,

זה הם — חטר מגזע בני שם. אבל כאן הבן שואל: אם עלתה ביד היהודים להתרומם מעל כל משפחות העמים בני שם בהשקפה זכה ורוחנית על הדת, אם הצליחו במקצת החכמות היפות, כמו השירה, לצעוד הרחק הלאה מן המקום אשר עמדו עליו בני שם זולתם, ולכבוש להם מקום מורם ומצוין בספרותו של עולם, מדוע לא היה ביכלתם להתרומם מעל לשפל-המדרגה של שאר בני שם גם בבחינת הכשרון למלאכות היפות המתארות, ומדוע לא עשו אף נסיון קל להתרומם? הנה שוברה של סברת-הגזע.

לא חוסר כשרון טבעי של בני שם היה למכשול ליהודים להצטיין בכשרון המלאכות היפות. החוקרים שצללו במים אדירים אלה העלו אך חרס בידם. אין צריך לצלול במים אדירים, הפתרון הוא קרוב מאד, והוא גם ישן נושן. סבת אי הצטינות היהודים בסוג המתאר של מלאכת מחשבת איננה צפונה בטבע היהודים כבני שם, כי אם בחנוך שנתחנכה האומה העברית מראשית הוסדה במשך דורות רבים מאד. נותן התורה והבאים אחריו, הפדגוגים הגדולים של האומה העברית, ברצונם להכשיר את האומה לדת רוחנית ופנימית השפילו בעיניה את המלאכות היפות. ראשית המלאכות היפות בין האומות היתה קשורה בהשקפותיהם על האלהות והבריאה. גם היונים העומדים בגרם מעלות היופי גם העמים הפראים העומדים בתחתית המדרגה היו לוקחים חומר לציוריהם ולחטובם אך מדמיונם הדתי. ההערה הראשית לציור באה מאת האמונה, והעברים שהתנגדו לכל העמים הקדמונים במושג האלהות היו חסרים את ההערה הזאת. אמונות העמים הקדמונים קרבתם אל התאור האמני ואמונתם של העברים רחקתם מהתאור הזה.

אמנם לפי דברי ווינקלמאן[4]), אמר גתה על אדות הרשם שהיה פסל יופיטר האֶלימפי עושה בנפש היונים הקדמונים: „האֵל היה לאדם, למען רומם את האדם לאל. היונים ראו בזה את הכבוד ואת היופי". והננו מודים, כי מי שחוש יָפיו התפתח די צרכו, מי שנפשו מלאה עדן הרמוניה, והיא ענוגה וזכה ומוכשרת להתפעל ולהתרגש למראה מעשה חשב חותם כל חמד וכליל יופי והוד, יהנה הנאה רוחנית מעין העולם הבא למראה ציור נפלא או תבנית נפלאה, ולא רק אחד מיוחד ויוצא מן הכלל, כי גם האדם הנאור בימינו אלה בכלל, האדם, בן לאום זה או בן לאום אחר, אם הוא שלם אי אפשר שיהיה חסר את „המבינות" ואת ההרגשה האמנית במדה גדושה או זעומה. אבל אם נשוב לאחור לזמנו של פידיאש[5]), שעשה

---

[4]) „געטהעס כאראקטעריסטיק". [5]) חי לערך 500 שנה לפני ספירת הנוצרים.

לאמנות יפה, ואם גם זה נסגר, הן כמעט לא נותר עוד מקום להתגדר בו.

והיו מי שאמרו: תכונה זו היא בוז למלאכת מחשבת (קונסטפֿעראַכטונג), קהות החוש ואפיסת רגש היופי. אבל — בצדק מעיר הד"ר גידעמאן [4]) — כל המדבר על אדות הבוז ליופי בקרב עם העברים הוא מוציא דבר שקר מפיו בזדון או בשגגה. להפך, האסר שנאסר: לא תעשה לך פסל וגו' מראה שהיתה סכנה גדולה לרוחניות של האמונה באל אחד שמא תתגשם ע"י הרשם הגדול אשר מעשה אמן יוכל לעשות בנפש הרואה, והא ראיה שהעברים לא היו חסרים את חוש היופי ואת כשרון ההתפעלות וההתרגשות למראה מעשה חושב. באמת יחוסו של העם העברי אל האמנות המתארת כך הוא: בעיני העם העברי היתה מלאכת מחשבת זו (לאפוקי: השירה והנגון והמליצה) מוגבלת, מפני שאיננה מוכשרת לתאר את העצם הרוחני השלם, את האלהי. אי אפשר היה לחבר ולהרכיב את הרוחניות שבדת ואת המוחשיות שבציור ושבתבנית בנוגע אל העצם הרוחני הגבוה. האמנות היפה מטבעה היא בת חורין כרוח האדם אשר יחוללנה. היא איננה סובלת את החרצבות ואת הגדרים, ופה פגעה בגדרים חוסמים את דרכה. אבל זאת לא היתה קהות הרגש, כי אם להפך הכרה ברורה שמלאכת המחשבת כל תוכל ויש לחוש פן תרע. בן אסר החק חקיקת תבנית פני אדם בצורה בולטת. יען כי פני האדם, שהם כראי מלטש לנפש חושבת ולהגיון לב ושעיפי עשתנות אין חקר וחליפות רגש, הם המסגלים ביותר להיות מעין צורה של אלהות והחביבים ביותר על חרשי צירים להראות בהם את כחם, אבל מצד הדת חששו בענין זה שמא יביא לידי הגשמה.

אין אנו צריכים אפילו כר' שמעון לדרוש טעמא דקרא ולהוכיח כי כל הגדר ההוא היה רק להרחיק את ההגשמה שהיתה מצויה בתנאים ההם, וכי בלעדי חשש חשוב ונכבד זה, אין לתורת ישראל כל נגוד כנגד חכמת החטוב והציור; אין אנו צריכים לראיות כאלה מפני שהדברים ברורים וגלוים. כל מקום שלא היה חשש הגשמה, לא היה עם ישראל חסר תאר וחן ועניני היופי והנשגב היו קרובים אל לבו והוא שואב מהם שפע הנאה ככל עם אחר. המקום שהאמנות היפה עמדה עליו בתקופת המשכן היה לא רק מקום נכבד כי גם מעין זיו קדושה היה חופף עליו. ע"ד תבנית

קיינע אויפפרישונג דורך אימפאזאנטע דענקמאֶלער בעדירפטע".

[4]) „דאס יודענטהום אונד דיא בילדענדען קינסטע" עמ' 61.

ע״ז החלישו את הנטיה ואת הכשרון ליופי של תבנית או של ציור. מעין דבר זה ראינו גם בקורות קדמוניות הדת הנוצרית וכנסיותיה הנכבדות. במשך המאות הראשונות להוסדה עמדה בבחינה זו תחת השפעת העיקר הרוחני, בנגוד גדול אל שאר הדתות הקדמוניות, ותהי סגרת ומסגרת בפני מלאכת מחשבת. הנוצרים הקדמונים היו מביטים בגעל נפש על מקדשי העמים הקדמונים ועל פסיליהם ועמודיהם ויחשבו למצוה גדולה להרסם[1]. כל איש יודע את דבר התנועה להריסת הפסילים שהיתה בכנסיה היונית[2], ודוגמתה גם בעת תקון הדת הנוצרית באשכנז ע״י לותיר, אשר אז התעוררו המתקנים ג״כ כנגד מפעלי האמנים. אמנם מתקופת התחיו, הרענעסאנס, שבו העמים הנוצרים הנאורים לשכן באהליהם יפיפותה של יפת ולמשוך על חייהם ועל כל אשר להם חוט של חן משופרם של העמים הקדמונים המשוכלל על ידיהם. אין ספק, כי לולא פשרה זו שהתפשר העולם הנוצרי עם העולם הקדמון, ואלו, להפך, נתקימה עד עתה אותה הבטלנות הרוחנית והדיקנות המחמרת שנראתה גם ביניהם ביחס אל האמנות היפה בדורות הראשונים — אזי ברוב ימים נסתם גם ביניהם חזון היופי, וגםכשרונם במקצוע זה היה פוחת והולך עד שלא נודעו עקבותיו.

אך בעוד אשר העומדים בראש הכנסיות הנוצריות הלכו הלך והתקרב אל העולם הישן בבחינת יפיו וחן תפארתו, גודרי גדר ועומדים בפרץ בכנסת ישראל הרבו גדרים לגדרים וילכו הלך והתרחק מן התבנית והמוחש. אין אני כותב פה הסכמות רצון או מחאות של בקרת, כי אם דברים כהויתם. היהדות במלחמתה הכבדה שנלחמה לקיומה חשבה, כנראה, את הדבר לנחוץ לעשות את ההפך ממה שעשו אחרים, כדי להראות את יחודה, את פרודה ואת הבדלה. כך היתה המדה בגליות רבות שגלתה כנסת ישראל ובמעמדות רבים שעמדה בהם. הציור והתבנית גורשו לא רק מקדשי קדשים של עבודת אלהים, כי גם מענינים נוגעים אל מנהגים שמקצתם חול. בבחינה זו מצוין המאמר הנודע: „אין עושין נפשות לצדיקים שמעשיהם הם זכרונם"[3]. הנטיה הרוחנית הגיעה בזה עד אפסי ההתרחקות מן המוחש והמתאר. נודע כי חוץ מהציורים והתבניות לצרכי הדת, היו המצבות והפסילים ואבני הזכרון והפתוחים והצעצועים לכבוד אנשי השם וליקרא דשכבי מקצוע גדול

---

[1]) זה מקרוב יצא לאור מאת הח' מופילייר ספר מיוחד ע״ד הריסת מעשי אמנים קדמונים על ידי הנוצרים הראשונים, (Les Oeuveres d'Art Classiques פאריז 1900).

[2]) ידועה בדה״י בשם „איקונוקלאסטיא".

[3]) דיעסטעל כותב ע״ד המאמר הזה: „דיא פיעטעט וואר זא שטארק, דאסס זיא

ד.

כמו שהבדילו אפילו רבנן בעצמם בין „מדאורייתא" ו„מדרבנן" בבחינות שונות, כנודע, כן עלינו להבדיל תמיד בין תכונת העם העברי בימי חירותו ועמידתו ברשות עצמו ובין תכונתו אחר כך בתפוצותיו בכל קצוי תבל. בפרק הקודם בררתי את יחס העם העברי אל היופי, גם בחיוב גם בשלילה, לפי שאנו למדים מן התורה מקרא לפי פשוטו. ואולם שונה ונבדל מזה הוא יחס העם המפוזר והמפורד בגלותו אל הענין הזה. כשאנו חפצים לבחון ולתכין רוח עם למען דעת את מעלותיו ואת מגרעותיו, כי עתה עלינו להוציא משפט אך לפי מעשיו שהוא עושה ברצונו ובגבולו ובהיותו שורר בביתו, כשדעתו צלולה ונוחה וכשהוא שאנן וְשָׁלֵו ובחירתו חפשית, ולא לפי מעשיו שהוא עושה כדי להדמות לאחרים, או בעל-כרחו, או בהיותו זוחל וְיָרֵא או בהתגאותו לפי שעה בעולם שאינו שלו. מצב כזה הוא רעוע ותלוי על בלימה. המעשים שעם עושה במצב לא-שלם אי אפשר שיהיו שלמים. זה ראש פנה לכל השקפות בדבר הרוח העברי הטהיר ובין השנוים והנטיות והעקמומיות והמינים והגוונים החדשים שנוספו אח"כ בעוצם יד הגלות.

אין רצוני לאמר שהיהודים בתפוצותיהם הסכילו עשה תמיד בלמדם אל דרכי שכניהם. אם יש דבר טוב בשכנינו, אנו צריכים ללמוד מהם, ולא רק משכנינו, כי גם מאת הרחוקים ממנו. גם אין רצוני לאמר, שהיהודים בגלות עשו תמיד רק כמקולקלים שבהם ולא למדו לפעמים גם מדות טובות ונמוסים נאים. אין אני אוהב את הפתגמים המחליטים האלה, שיש בהם גוזמא נוראה ועוות הדין. רצוני אך להחליט, כי כל תקופת הגלות היא תקופה של התבוללות בשעורים גדולים או קטנים. למרות כל איסורי תערובות קלטו קלטו היהודים דברים שונים מפה ומשם, ואף היהודי החרד, בתמונתו שאנו רואים אותו עתה, יש בו חמשים ממאה מנהגים ונמוסים של בני מדינתו ושל קבוץ היהודים במדינתו. מאשכנז נטל את שפתו, מפולין את בגדיו, מרוסיא הקטנה את נגינותיו, ויש דברים אשר קנה לעצמו לא מהמדינה כי אם מן העבודה שעסק בה. היהודים היו במשך הרבה מאות בשנים סוחרים וחנונים, וכל המנהגים שמפלגת הסוחרים בכלל מצוינת בהם לטובה ולרעה היו גם להם למורשה. זה כל-בו גדול מאין כמהו. אי אפשר לעמוד על בוריו של טבע היהודי הנכחי בלי חקירה ובחינה, בלי נתוח ו„אנאליזה". ההדיוט מן החרדים אומר: כל זה הוא „יודישקייט", יהדות, כל זה נמשך והולך מן הזמן הקדמון,

המנורה אמר אחד המומחים שהיא היתה צלם ודיוקן של אחדות[5]). קירות המקדש היו מעולפים מקלעות פרחים ופטורי ציצים. ובדבר ערך האמנות בעיני נותן התורה והעברים הקדמונים הלא יעידו דברי הכתוב ע"ד בצלאל ואהליאב. בהעתקה מלשון ללשון עוד אין לנו עתה בשפתנו העברית כל השמות המדויקים, וגם „קונסט" בעצמה אנו מעתיקים פעם „מלאכת מחשבת", פעם „אמנות"—, שֶׁנֶע קינסטע, מלאכות יפות; חן, שופרא, אֶסתֶּתיק, וכדומה. אבל נפתח את ס' התורה ונראינו איך קראה תורה ל„קונסט": „לחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכה". עפי"ז אנו רואים, כי זה הוא מה שאנו קוראים עתה בשם „אנגעוואנדטע קונסט", והיא אמנות מצורפת למלאכה, שאיננה עוד, או שכבר חדלה מהיות האמנות העליונה והשלמה, והנה ראה איך היא נקראת בתורה: „חכמה", „תבונה", „דעת" וגם— „רוח אלהים". נקל להבין, כי עתה כשנסתעפו המושגים, וכל מושג צריך למלה מיוחדת לו לעצמו, אם אין אנו חפצים שיהיה בסגנוננו הכל מטורף ומטושטש (פֶערשוואֶממען), לא נוכל לקרוא את ה„קונסט" בשם חכמה סתם, או בשם תבונה סתם, מפני שהשמות האלה הם כוללים ואיצטרכן להו למושגים אחרים, אבל הכינוים האלה שכנתה התורה את ה„קונסט" הלא יעידו מה רב היה ערכה בעיני ישראל ועד כמה כזב הרעיון שהגאונות העברית היא זרה למלאכת מחשבת. הוא היתה מְלַוָּה את העברים הקדמונים על כל צעד, היא היתה בעיניהם התגשמות הרוח האלהי, ורק מפני שידעו את עצם פעולתה בנפש ואת מפלאות מעשיה שמו לה גדר בגבול הדת וישללו ממנה את הרשות לצייר את אשר לא יצויר, והגבלה זו היתה סבה לדבר שרגשי הדת בקשו וימצאו להם מקום להתגדר בו במקצוע הסמוך: בשירה ובמליצה ובזמרה, למען השלם את החסרון. זה הוא יחוסם של עם העברים בטהרתו ובמקור גזעו אל מלאכת המחשבת לפי אמתתו[6]).

---

5) „אן דיעזעם גערֶאטה מאכט זיך דאס שטרעבען נאַך גאנצהייט בעמערקבאר, ווארין, אבגעזעהען פאן דער סימבאָלישען בעדייטונג, צוגלייך דאס שטרעבען נאך העהערער קינסטלער־שער געשטאלטונג הערפאָרטריטט" (אטלאס ד' קולטורגעש' באססע, שטוטגארט 1884, עמ' 109).

6) דיעסטעל אומר: דער זינן פיר דאס ערהאבענע, דער זיך זא גראָססארטיג אין איהרען דיכטונגען קונדגיעבט, פאנד ניכט דען וועג צו איינער דארשטעלונג אין פאָרם אונד פארבע, דיא דעם פאָלקע זעלבסט געניגט האבען ווירדע, ווא אבער איין דערארטיגעס טאלענט איהנען ענטגעגענצוטרעטען שיען, וועלכעס יענע בריקקע שלוג, אַהנטע מאן זאפארט איינען העהערען גייסט, איינע גאֶטטליכע בעגאבונג, זא בייא בצלאל אונד אהליאב".

בינוני. אבל גם בשמרם את החוקים הם מראים טוב-טעם ורגש יופי והרמוניה. מי מהקוראים לא ראה, למשל, את הסוכות שלנו בימי חג הסוכות, ומי ראה את הסוכות בווירצבורג או במגנצא או בוורמייזא? ואם יאמר אדם: העניות מנוולת, יהיה גם בזה קורטוב של אמת אבל לא אמת גמורה לכל הצדדים, מפני שגם בעלי ההון אשר בקרבנו הם חסרי טעם אם נערכם לעמת העניים שבקרבם. איה אפוא הרוח העברי וה„יודישקייט" ? הן לבני אברהם יצחק ויעקב היושבים על גדות הריינוס והים האדריאטי והדניעפר והוויכסל צריכה להיות „יודישקייט" אחת, תכונה לאומית אחת? אלא אין בגלות רוח עברי בטהרתו, כי אם עקבות התבוללות ופעולת תנאי החיים של ארצות שונות.

החפץ לראות את ה„אורתודוקסיא" היהודית בהדרה, בחין ערכה, ביופי וחסד, יתבונן נא אל התמונות הנודעות לשם מעשי ידי הצייר אָפּפּענהיים, והרוצה לראותה בערבוביתה ובשעמומה, בהעדר כל עקבות יופי ומלאכת מחשבת יתבונן אליה בעניות מצבנו! איזו הוא האמתית, איזו היא „מסיני"? גם זו גם זו היא צורה מעורבת: הראשונה עם ניצוצי היופי והסדר שהיו בסביבה ובהיקף שלה באשכנז, והאחרונה עם העזובה שהיתה בהיקף שלה במקום אחר. אם יאמר זה: יש ליהודים רגש יופי ואחר יאמר: אין ליהודים רגש יופי, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. היו תקופות ומקומות שונים, ורוח בני האדם עולה למעלה או יורדת למטה והיהודים היו מקבלים מדות נאות או מגונות, במתכוון או שלא במתכוון, ועפ"י רוב שלא במתכוון. עפ"י רוב לא היתה הגלות מסוגלת למדת תפארת. מדה זו איננה יכולה להתגבר בצלמות ולא-סדרים ולא בקרב עם תועה כשה אובד. מכל המדות הישראליות העתיקות והטהורות, העבריות האמתיות, אשר לא העלו אותן היהודים מבבל או מפרס או מכל ארץ אחרת, כי אם מציון — לקחה ביותר מדת היופי, במדה יתרה או פחותה, לפי תנאי הזמן והמקום.

ה.

עפ"י המבואר בפרקים הקודמים יבין כל איש, כי מן הנמנע היה כי באבוד ניר לישראל ובהתפזרו בארצות יעמוד טעמו בו ויתגלה ויתקיים

ההדיוט מהנאורים אומר: כל זה הוא נסיגה לאחור, ריאקציאן, ואולם החכם יעמוד על ערבוביא זו להבדיל את הסלת מן הפסלת ולזרות הלאה את „היודישקייט" המתבוללת שנתחדשה באוקריינא או בגאליציא או באונגארן ולמצוא את היסוד העברי, את סיני, את ציון, מה שהוא ראשון וקדמון ועיקרי וכולל לכל־ישראל, במלה אחת: מה שהוא עברי.

בוא וראה: אם ישאל איש היש ליהודים חיבה למלאכת מחשבת, אז ישיב מי שמכיר את היהודים הפולאנים: לא, ומי שמכיר את היהודים האיטאלקים: כן! בהתהלכי זה כמה פעמים בבתי היהודים בויניציא, לא מצאתי אף מעון אחד שלא יהיה בו איזה מעשה חשב ותבנית תפארת. גם העני שבעניים, שאין ידו משגת לקנות ציור או פסל מעשה יד הוא קונה מעשה דפוס, ועתה מאן יימר לן כי היהודי האיטאלקי בבחינתו זאת איננו קרוב יתר אל הרוח העברי הקדמון מהיהודים הפולאנים? הגם בשביל שהאחרונים רבים המה? אבל רובם איננו מכריע שאלה זו. רבים המה לרגל סבות אחרות שעמדו להם להתרבות במדינות אלה. גם בין היהודים ההולאנדים ראיתי נטיה עצומה למלאכת מחשבת. הדת איננה מעלה ואיננה מורידה בדבר זה, כי החרדים אינם קונים תבניות בולטות, אבל קונים ציורים רבים. ולא רק בדורנו כי גם בדורו של ר' מנשה בן ישראל היו חובבי אֻמָּנות יפה רבים מאד בין היהודים בהולאנד[1]). ובימים ההם הלא היתה מפלגת החרדים גדולה שם מאד. מכלל שאין הדבר מדה כוללת של היהודים בתור יהודים בני עם אחד או בעלי תורה אחת, אך תלוי הוא במנהגי המדינה ובתבנית החיים של היהודים השונים. האם יש סדר ליהודים? הרואה את מצב היהודים בערים הקטנות ברו"פ יאמר: אין, והמתבונן אל מצב היהודים באשכנז ישיב: יש. מכלל שיש דבר מיוחד ליהודים של רו"פ וליהודים של אשכנז מכלל שהיתה התבוללות והשפעה מן החוץ, מתנאי החיים, מקורות הדורות. יש מי שמשיב: הם למדו סדר יען כי למדו דעת בקרב העמים, אבל אין זו תשובה מספקת. באמת גם בדורות שעברו, כאשר לא היה עוד כל הבדל בין היהודים האשכנזים ובין יהודי רו"פ בדבר הדת והחוקים וכשהיו הראשונים מקפידים ומחמירים כהאחרונים בדינים ובמנהגים, כבר היה הבדל גדול ביניהם בדבר הסדר והנמוס שהראשונים הקפידו בם והאחרונים זלזלו בם[2]). יש באשכנז גלילות ששם היהודים הם שומרי קדמוניות עוד הרבה יתר מן החרדים אשר

---

[1]) דזאסעפס: היהודים בימי הבינים עמ' 181.

[2]) ב. נ. שטערן: דיא קעמפפע אים דייטש' יודענטהום פאָר דער רעפאָרם. ליפסיא 1861 עמ' 37

הציורים שעל גבי כתבי יד וספרים יקרים מימי הבינים. הוא ראה הרבה בהיותו בקי ומומחה בידיעת ספרים ומקבציאל ומאסף זריז ולו ולבית אבותיו אוצר ספרים גדול מאד, ולפי השערתו יש באותם הציורים ומקלעות הציצים והידור האותיות מעין סגנון מיוחד ליהודים, סגנון שבו ניכרת נטית הטעם (געשמאקקסריכטונג) של היהודים והצד־השוה שביניהם בבחינה זו [6]), אך עוד לא היה סיפק בידו לברר הלכה זו די בירור. ראיתי כמה קבוצות של מלאכת מחשבת עברית, וכלן עושות את הרשם הלא־ברור זה: יש סגנון מיוחד ואין סגנון מיוחד, יש דבר מה שהיהודים המציאו בעצמם, מה שהוא ממקורם ומרוחם (וזה הוא החביב והנשגב ביותר), ושוב אנו תוהים על קנקן זה ומוצאים שאין זאת בריאה חדשה שנבראה ע"י היהודים, כי אם קבלה שקבלו מאחרים, ובהתחקנו על קבלה זה אשר נדמה, כי היהודים הטביעו את חותמם גם על מה שקבלו — וזה הוא קנין — ויש אשר גם זאת לא תתברר לנו די צרכו. יש לנו פה בווארשא קבוצה עברית אמנית חשובה מאשר אסף איש עשיר עוסק במקצוע זה [7]) ויש בה חפצים יקרים ונפלאים גדולים וקטנים מתשמישי קדושה ומתשמישי חול, מלאכת היהודים בתקופות שונות שבימי הבינים מעשי ידיהם להתפאר או מה שעשו אחרים בשבילם. רוב החפצים הם כלי קדש ומכשירים שונים להנהגות ולסדרים דתיים שבצבור ושבבית, שבביהכ"נ ושבמשפחה. רגש היופי של היהודים היה לוית חן אל רגש הדת, יען כי דת היהודים לא היתה ואיננה דת כמובנה של מלה זו בשפה אחרת, אבל היא תורת החיים מקפת וכוללת את כל הנהגת האדם והיהודי. צרך היופי וההידור נצטרף אך אל חוקי התורה ואל סדרי ביהכ"נ והחגים והזכרונות, וגם בזה אנו רואים איך בקש טבע האדם הצריך ליופי את תפקידו גם בין היהודים באפן אחר שהיה לתמורת הציור והחטוב. זה אלי ואנוהו דרשו חכמים התנאה לפניו במצוות. היופי וההגשמה נאסרו בתור ציור העצם העליון, אבל הידור המצוות הותר וההגשמה מצאה פה מקום רחב מאד, כי הלא כל עיקרם של החקים הם הגשמת זכרונות ודעות ועיקרים רוחנים ידועים [8]). כן בקבוצה הנ"ל יש חפצים רבים שייכים להידור מצוה: לס"ת, למגלות, לסדר הפסח, לחנוכה, לסוכות, לפורים ולסדרי

---

6) הנני מעתיק את דבריו אלה אך עפ"י זכרוני ממה שקראתי במאמרו אז.

7) ה' מתתיה בערסאן הנודע בכסה ספרים שחבר בש"פ בנוגע לקורות האמנות.

8) הרלב"ג בתועליותיו לס' שמות פ' וארא.

בעצם תמו ולא ישבת מטהרו הסגנון העברי הנבדל והמיוחד לכל עם היהודים במקצעות שונים של מלאכת מחשבת. כפטיש יפוצץ סלע פוצצה הגלות את הסגנון הזה לניצוצות, שהיו מרחפים ותועים וטסים מסוף העולם ועד סופו בלי נקודת הצמצום ובלי יכלת להתלבש ולהתלהב במוקד גדול אחד ובזיו חַמה אחת, הלך ותעה, כנשמתין דאזלין ערטילאין, בכל האקלימים ובכל הדורות, הלך והתחבר והשתתף עם ניצוצות זרים. בקשו חכמים את הסגנון הזה בטהרתו ובקדמותו ולא מצאוהו לא בנגון ולא בציור לא בבנין ולא בתבנית אחרת, אפס קצהו גלו פה ושם. מתוך הערבוביא והתבלול, מתוך הרסוק והמֵרוס, היה הרוח המיוחד הזה ניכר לפעמים כניצוץ אש תחת ערמת שפך הדשן, היה יוצא לפעמים ומפרסם לעולם שהוא עוד לא כלה, כבן בניהם של בני תערובות מזרע ישראל שיוצא לפעמים לאויר העולם כחטר מגזע מעורב ופרצוף פניו עם החטם צווחים ככרוכיא ע״ד מוצאו הראשון.

לאגארד [1]) מביא ראיה שהיהודים הם אזיים וזרים באשכנז מזה, שהם בונים את רוב בתי כנסיותיהם בטעם הבניה של המוירים. לפי״ז שלטה בין היהודים בארץ המוירים — כלומר בספרד לפנים — התבוללות גדולה בין היהודים. אבל הלא אנו יודעים, כי חוץ מכמה תקופות של שלום היו גם המוירים חושבים את היהודים כעם נבדל ונפרד מהם [2]). חכם אחד מישראל [3]) מוכיח, כי עפ״י דרך ההיקש וגזרה-שוה של לאגארד יש לערער גם על הנוצרים שלקחו מאזיא את סגנון הבניה והגזרה של בתי קדשם, שיש בהם תכונה אחת אשר בה ניכרת התדמות אל מקדש שלמה. ע״ד ביהכנ״ס העתיק בטולידו כותב חכם אחד מן התרים המומחים [4]), שאע״פ שבכמה דברים הוא דומה אל בתי המסגוד של המוירים, יש דברים שבהם הוא נבדל ומצוין, אבל הוא מוסיף על זה לאמר: „בכ״ז כבד מאד לציין בדיוק את סמניו של הסגנון העברי״. עוד חכם אחד [5]) רצה לאסוף את צעצועי

---

[1]) במאמרו „איבער דיא פרעמדען״.

[2]) גראֶטץ כרך ששי, עמ׳ 89 ועוד.

[3]) גידעמאן במאמרו ע״ד מלאכת מחשבת.

[4]) איזראעלס ב„מסעו בספרד״, נעתק מהולנדית לאנגלית בספר העתי לבני הנעורים Israel.

[5]) הבארון דוד גינצבורג כתב בענין זה מאמר חשוב בחברת הירחית „וואסחאד״ זה שנים אחדות.

ו.

„אך כדרור אשר בחבל כלא אֻסרה רגלה, לשוא תרים כנפיה להוציאה למרחב, לריק תתאמץ לנוד, כי רק כמלוא ארך חבל מלכדותה, עוף חפש לה״ — כן מחליט חכם אחד ע״ד מעלות מלאכת המחשבת העברית בימי הבינים[1]. לבעבור תהי מלאכת מחשבת כלולה בהדרה היא דרושה להיות כל-יכולה (אללמאַכטיג). חכם אחד כותב[2]: האמנות איננה יכולה להיות לאומית-במתכוון, זאת אומרת: שחרשי הצירים בקרבם אל המלאכה יהיה סוף מעשיהם במחשבתם תחלה לשם שמים, אבל היא שלא-במתכוון לאומית, כי במפעלי יד השב והרש של כל עם מופיע ומתנוסס רוח העם ההוא. אך עם כזה דרוש להיות עם רענן ודשן, אשר לֵח החיים עולה בו מן הגזע עד ראש האמיר וקצה הסנסן. באורח פלא הציל עמנו בתפוצותיו חלקים קטנים או גדולים שרידי זכרון ושארית עקבות תרבות לאומית, וגם מעט קט מספירת תפארת שבתרבות[3]. יש בזה עירוב תחומין וסמני חקוי רבים מאד מכל הדורות ומכל הארצות ומכל העמים, אבל יש גם מעין חן עברי מיוחד, שקוי אורו עוד לא התאחדו למפעל כביר אחד, אך הם נפוצים, או יש שלא עֻבדו ולא התפתחו כראוי[4]. בפרק הקודם הראיתי, כי יש לוחות ושברי לוחות הראוים להיות מונחים בארון למראה עיני החכמים, וגם מפסולתן של לוחות יש להתעשר, לוא תהיה מתוארת ומפורסמת. הראיתי עד היכן הגיעו הרפיון ושפלות-הידים בענין זה, אך אמת נתנה להאמר, כי עקבות תנועה ואתערותא נראו בשנים האחרונות לכנוס שכיות החמדה העבריות. אין תנועה זו באה ברועשים וכלי געש, וע״כ אין המון הקוראים יודע עד מה את תכונתה ואת מטרתה. גם יש מן ההדיוטות האומרים: יש לנו שאלות החיים, שאלות כלכלה, רעבים, פועלים, חדרים, ומה לנו ולמלאכת חרש וחשב? הילויגאבאל היה אומר, כי נוח לו לאכול את לשונות צפרי הזמיר משמוע את קול רננתם. הדיוטות

---

1) הה׳ יאסט במאמרו בשפת אנגליא Jewish Art in the Middle Age.

2) ביינעלס: געשיכטע דער קונסט. שטוטגארט 1874. עמ׳ 109.

3) „דיא עסטעטיק איסט איין בעשטאַנדטהייל דער אללגעמיינען קולטור״ — כותב קאלב בספרו קולטורגעשיכטע ח״א עמ׳ 83, והולך ומבאר, כי יש לכל עם דרך ידועה בהתפתחות זו.

4) חמר גם, בלשונות העמים ראָהמאטעריאל, ובדברי חכמים נמצא המושג הזה בדרשתם: אבני בהו הן אבנים שלא יעשה מהן דבר, לפי שלא נפסלו ולא נתקנו במעשה אומן.

משפחה שיש בהם רגש דת: לקידושין, לברית מלה, לפדיון הבן ועוד. בין החפצים האלה יש רבים שהם חותם חמד מלא חן עברי. אין חלקי בין המומחים הבקיאים; הנני אך לומד ושונה ומסתכל ומשתמש בכל מקרה הבא לידי לקנות לי ידיעה מועטת, אך חלקי אמרה נפשי כי יש בקבוצה זו ניצוצי חן עברי זך וטהור —, ושערו נא בנפשכם, הקוראים, כי כלי חמד אלה גנוזים בקרן זוית ועוד לא יצא טבעם בעולם, מה שאפשר להעשות אך ע"י חכם מומחה שיתאר בספר את כל החפצים ההם והפיץ עליהם אור ובאר את מהותם ואת סגנון תבניתם ואת מקורם. ספר כזה לא נכתב עד היום, והקבוצה הרי היא כמו שאינה בעד עולם האמנות העברית, חוץ מכמה יחידים שהתבוננו אליה.

וכן הוא הדבר גם בקבוצה אמנית עברית אחרת, כזו של שפיצר אשר במוזיאים Cluny בפאריז [9]). גם שם יש חפצים יקרים מאד, ואף הם עושים בלב הרואה המבין את הרושם המעורב, ואין אני יודע ספר הגון מקדש לקבוצה זו לתארה כראוי [10]), ולא זו אף זו גם רשימה הגונה אין שם. כמה פעמים הייתי שם ורשמתי לעצמי כמה רשימות, ואם לא ישגני זכרוני היתה שם בשנים שעברו רשימה נדפסת, אך בהיותי בפעם האחרונה בפאריז בעת התערוכה לריק בקשתי את הרשימה. השומרים הגידו לי, כי היו אך אקזמפלרים אחדים ונקרעו וזה שנים אין עקבות רשימה. צריך לכתוב אל רוטשילד — אמרו לי השומרים. זו היא התרשלות וזלזול מאין כמהו. נתן נתנו את הקבוצה הזאת במתנה, ואין שמים לב להדפיס קאטאלאג אחרי שנקרעו האקזמפלרים האחדים. עתה השאלה היא אפוא: איך אפשר לנו לחרוץ משפט אם היתה אמנות או מעין אמנות עברית בימי הבינים או לא? למען חרוץ משפט נכון כזה אין לא לדיין אלא מה שעיניו רואות. שאלות כאלה אין לפתור עפ"י איזה שיחה או איזו הלצה או סברה מ„סברות הכרס" הנהוגות בינינו. תורה היא וללמוד אנו צריכים, ובעיקר, לראות הרבה אפשר רק במקום שיש קבוצות וגנזי משכיות, והנה הקבוצות העבריות הן מעטות מאד, ולא די שהן מעטות, כי גם אין כל ספר ואין כל קאטאלאג (רשימת החפצים) על אדותיהם. בדרך נס ומקרה נקבצו איזה חפצים, בדרך מקרה וכלאחר יד ראה אותם אדם זה או אדם אחר — אין כאן לא קבוץ כראוי ולא תאר. מצב האמנות העברית שנשארה מכבר היא כמצב היהודים בגלות. הכל מפוזר ומעורב ולא נחקר כראוי.

---

[9]) משפיצר קנה רוטשילד ויתנה במתנה למוזיאום העתיק „קליני".

[10]) כמדומה לי כי באחד הכרכים של מה"ע .Archiv. Isr בשנות השבעים בעוד שנערך מה"ע זה ע"י ה' איזידור כהן נמצא מאמר בענין זה, אבל איננו חשוב מאד והוא אך סקירה בעלמא כדרך סופרי העתים שאינם מדייקים.

חיים, ואתם לומדים את חוקי הכובד של ניוטאן, או את קדמוניות אשור, יון ורומי; פה יש צער, יסורים, חלאים, עניות, ואתם מוצאים נחת במנגינותיו של בעעטהאָווען.

העבודה הלאומית העברית היא מחוברת מחלקים שונים, וביניהם גם חלק היופי ראוי להיות ראש פנה, ומפני שאין לנו שיור מן החלק הזה אלא מספר כלי חמד, היטיבו אשר עשו המאספים לאספם כעמיר גורנה, וחבל על שעד היום נעשה אך מעט. פעולה זו היא חשובה בעיני מעט פחות או מעט יותר מפעולת „מקיצי נרדמים", שגם הם — עבודתם כשרה ומועילה לכנוס החומר הנחוץ למי שיעמוד לכתוב תולדות ספרות ישראל בשלימותה. ראשונים לעבודת קבוץ כלי היקר העברים היו אחינו באנגליא שערכו בשנת 1884 תערוכת החפצים האלה בלונדון. את פרשת התערוכה הזאת תארתי במאמר גדול בהאסיף[7]) עם לוחות תמונות עפ"י העתקות פוטוגראפיות ששלחו אלי מלונדון. „לפי ידיעתי היו הלוחות האלה הראשונים בספרות העברית החדשה לציור כלים בשלימות היופי" — כן כתב אז החי' אֶבְרָמס במה"ע .Jew. Chron. התערוכה היתה זמנית, ובהיותי בראשית שנות התשעים בלונדון עוד ראיתי את כל החפצים מונחים למשמרת, וכמדומה שעברו לרשות חברה אחת מקודשת לחקירת קורות היהודים באנגליא[8]), אך לא בשלימותה, כי לעת התערוכה השאילו רבים את כלי החמדה שהם קנינם ואח"כ שבו ויקחום. ועד היום לא קמו גבירים עברים, גם בין בעלי המיליארדים שבחו"ל, להקנות את הכלים האלה לצבור. גם אין עד היום עבודת-מומחה בספרות ע"ד התערוכה של שנת 1884. יש מאמרים של „מבינים", של סופרים, של דיליטאנטים (וגם מאמרי בכלל זה), אבל אין מפעל ספרותי מיוחד. אח"כ נחה הרוח על אחינו בארצות אחרות לגנוז. בפפד"מ ובהאמבורג התעוררו מאספים וגם אספו וגם יסדו. קראתי בענין זה בעת ההתעוררות הראשונה כמה מאמרים וחוברות וכרוזים, אבל ידיעה ברורה אין לי, ולוא יאבו מיודעי לבוא למלא אחרי והחזקתי להם טובה. מלבד המוזיאום הרוטשילדי בפפד"מ שתכונתו תכונה אחרת, לא ראיתי בשתי הערים הנ"ל איזו קבוצה עברית ממין זה, ואולי יש קבוצה כזו ולא פרסמוה בגלוי (והרי היא כמי שאינה), או אך הצעה היתה ולא יצאה

---

[7]) כרך ג' ע' 209.

[8]) Anego Jewish Historical Society.

יש גם בין המולים גם בין הערלים, ואין לשים לב אליהם. גתה היה אומר: האומה המאבדת בידיה את מלאכת-המחשבת שלה היא כאשה הרוצחת נפש עולה[5]). אין אנו אחראים לאספסוף שאיננו מבין ושאיננו מרגיש מה תרבות לאומית, ושאיננו מוכשר להתרומם מן הרקק ואגמי הרפש להשגת השלימות, ועכ"פ להרגשת כוסף נמרץ אל השלימות העברית המיוחדת[6]), שצריכה לבוא לא בדרך נסיי ונפלא, כי אם עפ"י הכלל העתיק: „תושע ידך לך ויושע לך האלהים". גם אין אנו אחראים לבוערים-בעם החושבים, כי אין לה לספרות העתית לטפל בלתי אם בדברים שכבר רגיל בהם המון הקוראים. להפך: אני חושב זאת לחובה ולהכרח להרחיב לאט לאט את חוג השקפותיהם של המון הקוראים, לקרב אל שכלם ולהבינם בדברים שהיו נשגבים מבינתם עד היום, ולא לדרוך בלי הפוגות בגנת הענינים שהם כאסקופה הנדרסת. וזה דבר ברור, כי ביחס אל מלאכת-מחשבת וגדרי היופי וההרמוניה והחן קצרה דעת המון קוראינו מאד מאד. גם משפטם ע"ד הספרות הוא בגלל זה מעוקל, יען כי הספרות גם היא אחוזה וקשורה בחקי האמנות, ויש בה מקצעות רבים (הספרות היפה) שכלה מלאכת-מחשבת, ולא יוכל לדון עליהם איש נעדר החוש והרגש הזה, ואי אפשר לחוש ולרגש הזה להתפתח בלי עבוד ופולחנא וקריאה ושמוש. ע"כ לא עשה החזיון שאנו מדברים עליו: התנועה ליסוד בתי גנז עברים רשם בין המון העם. מה העבודה הזאת לכם, מה קמל"ן, האם אין עסקים נכבדים מאלה, מה אנו למדים ממראה „הדס" זה או „מגלה" זו, מה לנו ולמעשה צעצועים — או סמיכת פרשיות אחרת, כמו למשל: בני ישראל טובעים בים ואתם דורשים יופי; פה „נשרפים" מחזורים על הפתחים, ושם ייסדו מוזיאום וכו'. כדברים האלה היו לפנים איזה סופרים אומרים לחכמי ישראל: לנו יש שאלות חיים, ואתם עוסקים בקדמוניות; אנו מתים ברעב, ואתם חוקרים לדעת מתי נולד הקליר! הפתגמים האלה אינם חסרים עוקץ ידוע, אבל זה אסוננו, שהננו מבטלים לפעמים את ההגיון הישר מפני החריפות והלעג והשנון לחדודא-בעלמא. באמת יש בכל דברי החדודים ממין זה בורות ועוות הדעה, וממש עפ"י הנוסח הנ"ל יוכל כל איש לאמר: לנו יש שאלות

---

[5]) פראגמענטע 74.

[6]) זה דבר השואפים, ששמם היה עתה למלה, ובעיקר, געגועים כאלה אל השלימות, אם יהי להם איזה משקל ופלס, הם מדה יקרה ומועילה מאד.

והנה יצא עלי הרנון כי אין לי רשות להקרא בשם אשכנזי. מה הנני אפוא? אדמה כי טוב טוב לי להיות יהודי, ועכ"פ איש לא יוכל לערער עלי שאני מתעטף בטלית שאינה שלי. הנה כן נכנסתי בברית החברה לעתיקות ישראל ומאד אותה נפשי להוביל להם שי מאשר תמצא ידי.

ז.

בספרתנו העברית החדשה כמעט אין דבר על אדות חוקי היופי והטעם ועל מלאכת מחשבת. תורת היופי, שהיא מקצוע גדול בכל ספרות אחרת, שיש על אדותיה ספרים למאות ולאלפים, למתחילים ולשלמים, עוד לא נכתב בשפ"ע אף בראשי פרקים. מה נכתב ע"ד המלאכות היפות? הצייר מאנע ז"ל כתב דברים אחדים ב„האסיף"; באחד הכרכים של המאסף „כנסת ישראל" כתב הארדיכל טאנענבוים מאמר חשוב ע"ד סגנון בנין בתי כנסיות; הסופר ה' מגיד, המומחה בחכמת החטוב, כתב את הס' הנעים ע"ד אנטוקולסקי, שי"ל ע"י מערכת הצפירה, ובס' השנה כרך ב' החל לכתוב את ספרו „חלוצי ישראל במלאכת מחשבת". כל כך כתבו המומחים. זעיר שם זעיר שם איזה מאמרים נפוצים. זה כמה שנים כתבתי מחברת שלמה ע"ד התמונות הנוגעות לקורות ישראל העתיקות שבאוצר התמונות בדריזדן, והמחברת נדפסה בהמשכים בהצפירה. בעבדי את העבודה ההיא, כלו' בנסותי לסדר בשפ"ע את תמצית הציונים והרשימות שהיו לי, הביא המקרה לידי להוכח לדעת עד כמה שפתנו חסרה כינוים לתאר מעשה חרש וחשב. דמיוננו לפעמים כאנשים שחצים אלמים וחצים מדברים — בשביל שמקצוע זה היה במשך דורות קרקע טרשין בספרתנו. רוב הקוראים העברים אינם מבינים את הדברים האלה — ובכן הנח להם, יאמרו דורשי תועלת ושונאי דמיון. רוב הקוראים העברים אינם מבינים את הדברים האלה — ובכן הרחב את חוג השקפותיהם. הלא זאת היא החובה הראשית של הספרות: לא להעלות גרה את הדברים שכבר נודעו, כי אם ללמד את העם להבין ולהרגיש דברים שעוד לא יבין ולא ירגיש כל צרכו. אדבר דברים אחדים ע"ד הראשון לציירי ישראל, אָפפענהיים, שכבר יודעים אותו הקוראים מעט, וציוריו נפוצו גם בברטיסים (שנמכרו בבאזיל בעת הקונגרס ועוד במקומות רבים).

למעשה. הידועה ביותר היא הקבוצה אשר בווין של החברה הנקראה בשם גדול [9]). בועד של החברה הזאת נמנו אנשי שם מהיהודים הווינים[10]). הננו מקבל בכל שנה דין וחשבון, אבל עד היום לא יצא ספר עם ציורים אשר יוכלו לתת לקורא מושג נכון מכל אשר בבית המשכית ההוא. צאו וראו את ספרי התפארת שמדפסת האקאדימיא הקראקאית או כל אקאדימיא אחרת, בחפצה להודיע לחכמים את טיב הכתבים או החפצים השמורים בידה.

אכן הרוח אשר עוררה לכנוס את סגולות מחמדינו וכלי קדשנו היא בלי כל ספק רוח עברית עולה למעלה, וברור הדבר בעיני שהוא אחד מנצוצי התנועה הלאומית, אע"פ שאיש זה או רעהו מהעוסקים אולי יראה את עצמו כמתנגד אל הרוח הלאומי. לא אוכל לכלוא את רוחי מלספר שיחה אחת, בשביל שהיא מצוינת מאד בבחינה זו, ואחריותה עלי לכל דיוקה. סוחר־הספרים הנודע ל. א. בויניציא ספר לי לפני שלש או ארבע שנים, כי הפרופ' הזקן והמצוין פאליצר מווין בא לבית מסחרו. הוא ידע את הפרופ' מכבר, כי מדי יבא לויניציא לעתים מזומנים הוא סר אל חנותו וקונה מידו מהדורות ישנות של כפרי יון ורומי, ויהי בבואו הפעם ויאמר א. בלבו אין זאת כי אם ספרי יון ורומי דרושים לו ויציע לפניו.

— לא! הפעם אני מבקש דברים עברים עתיקים! אולי יש לך ותברכך נפשי. — מה לך אדוני הפרופיסור ולדברים עברים עתיקים? הן לא נסית באלה, ואתה הסכן הסכנת לקנות מימים ימימה מהדורות יוניות עתיקות! — ראה, חביבי, השיבהו הפרופיסור בפנים שוחקות, זה ארבעים שנה אני יושב בקתדרא. הורתי ולידתי היו באונגארן, וחנוכי ולמודי אח"כ בווין. בתחלה אמרתי: הנני אונגארי, אך האונגארים אמרו לי: במחילה מכבודך, אונגארות שלך היא בטעות; אח"כ אמרתי: הנני אשכנזי, ובאמת התחשבתי כאשכנזי,

---

[9]) געזעללשאפט פיר זאממלונג אונד קאנסערווירונג פאן קונסט = אונד היסטארישען דענקמעלערן דעם יודענטהומס.

[10]) הנשיא הארדיכל וילהלם סטיאסני; הסגן הראשון, המשחק אדולף ריטטער פאן זאננענטהאל, הסגן השני הפרופ' אדם פאליצער; המזכיר: הארדיכל מאקס פליישער; הגזבר: תיאודור לבית גאלדשמידט; חברי הועד: הרב ד"ר גידעמאן, הציר ליאופולד הורוויץ, הפרופ' היינריך מיללר, הפרופ' גרינהוט, א. עפשטיין, המנגן איגנץ בריל, הד"ר אדולף שטיין והד"ר טויסיג.

רשם בעולם כ מ י ט י א ו ר . כוכב-נופל כזה היה ג אָ ט ל י ב בגאליציא. זה כבר הוא יהודי לאומי לכל חקותיו, יהודי לאומי למרות חפצו. הוא חפץ לצייר ציורים אחרים, גם צייר ציורים אחרים, אבל בכל הציורים האח-ים לא נגלתה נשמתו, יחידתו של גאטטליב, בלתי אם בציור „העברים המתפללים" או העברים הלומדים או בציור שיילאק ויעסיקא או קאזימיר ואסתרקא. בן המזרח, בעל דמיון עמוק, מלא קסם-יה, מפיק חן נפלא, וגם החן הזה לא קל הוא, אך עמוק כתהום הגלות. ציורים אשר ישארו לתהלה ולהפארת כל עוד תהיה עין אדם, כל כך ציור יש בהם. אי אפשר להיות הדיוט נבער כל כך לבלי ראות בציורים האלה את נפש הענק. „ער שפראך זיך ניכֿט אויס" — כתב עליו הספדן המבקר האמני במה"ע נפ"פ. כן, לא היה סיפק בידו להוציא החוצה את העולם הגדול והנעלם, את עולם היופי העברי אשר נשא בקרב נפשו, כי נפשו זאת עזבה בית חמרה, והוא בשנות עלומיו נגזר.

כן הם הולכים ובאים. פעם בפעם יגלה איזה ניצוץ. גם עתה לא אלמן ישראל. ישנו ה י ר ש ע נ ב ע ר ג, ומקצת פעליו מראים סמני ג ד ו ל, בלקחו את הענינים העברים לו לחומר. ישנם עתה ציירים, חוצבים עברים רבים מאד בכל עם ובכל ארץ, וביניהם הולכת ומתפתחת מפלגת חרשים וחושבים עברים (מימון, פיליחובסקי, טרעמבאטש, וויינגלעז, נאססיג ועוד). קראתי אך שמות אחדים לא לבייש את האחרים, כי אם כציונים מורי נתיב. יש יסוד המעלה, היופי העברי עולה ומתעורר לקבוץ גליות ושואף לברוא מקצוע מציין ומיוחד.

ועוד היה הדבר הזה חסר את קול האות האחרון המנצח והמכריע: ל י ל י ע ן הלאומי, הצייר המלא רוח עברי.

ח.

גיא חזיון שלם עָרַךְ ל י ל י ע ן בתמונותיו לס' Juda. רשפים מתפוצצים מן השירים, שמקצתם ח ז ק י ם מאד, אבל יתר מבשירים יש משאות וחום בתמונות. התבונה הנפלאה היא, כי הכל חדש בתכלית החדוש, והכל כמו נוסד בימי קדם קדמתה. כמו שוכני עפר יקיצו ועברו לפנינו בצללי רפאים. דמיונם כ„יהודי הנצחי" החדש של נאָססיג, זקן כמשותלח, אך לא „עבר ובטל". לא אמלל ונרדף, כמו שתתארהו האגדה הורה לפי ש ט ת ה, אך דורך בענק

אפפענהיים חי במחצית הראשונה של המאה הי"ט ויתאר כמנהג זמנו את חיי המשפחה של היהודים בבאיערן ובגלילות הרינוס. על מה שכבר אמר מאנע ז"ל הנני מוסיף: אפפענהיים היה צייר-מליץ. ההארה, ה„אויפקלארונג", של המחצית הראשונה מהמאה הי"ט, היתה נאה מאד בגלל רוח הילדות השפוכה עליה. נעם, שקט, תמימות. הכל מפונק ומכולכל וקטן מאד. כל עולם המחשבה ד' על ד', אין בקרת, אין נתוח, רק עריגת הנפש וגעגועים וכוסף אל הדעת, אל הדור החדש, שהוא ודאי שלם בתכלית השלימות. בשירים שנדפסו ב„מאספים" יש אך אביב ואביב. אין תקופה אחרת, אביב עולמים! כתב כתבו מליצה, והכל במליצה. ומה שאננות הן תמונות היהודים והיהודיות של אפפענהיים! הרוצה לדעת את ה„בחינה" ההיא יקרא נא את החזיון „הערמאן אונד דאראטהעא" של גתה (נעתק לעברית בהעתקה טובה מאד בשם „נוה הצדק"). ילדים גדולים ומאושרים! החפץ לראות את האורתודוקסיה ביפיה ימצאנה בתמונות האלה. והוא לא פעל בקרב תלמידיו ודורו. מעט קט קבלו ממנו, ואין אנו יודעים אף ציור אחד אליבא דאפפענהיים. הוא לא היה בעל כשרון מעורר, כי אם בעל כשרון מצומצם. אומרים עליו, כי אם אמנם לא שמר את חקי הדת, הקדישם ויעריצם. הוא היה מאמין גדול, והאמונה נתנה לו את השלוה ההיא. אבל הוא ידע גם לצייר, ויהי אחד הנבחרים שבציירי אשכנז בראשית המאה הי"ט. אין להשוב את אפפענהיים ליהודי-לאומי, אבל בלי כל ספק אפשר לחשבו ליהודי פראנקפורטי, וזה הוא התפל שבו. בתוך תוכן של התמונות הורגש הגביר-החרד הפראנקפורטי עם הפאטריארחאלות שלו, שאיננה סמן חיות, כי אם סמן עשירות.

חבל על שלא ישב הצייר הזה בעיר קטנה בפולין, מקום שם יכול לראות יהודים שונים בעלי פנים שונות מפיקות רגשי רגשות לאין קץ, אך ישב בפפד"מ ובסביבותיה, בעשתות שאנן, מקום שם הכל היה ל„עמק השוה". הוא יצא מבית מדרשם של האשכנזים, ואולי הוא היהודי האחד שיצא כשם ביהדותו השלמה. להצלת יהדותו עמדה לו התנועה שהתחוללה בימי נעוריו לשוב לחדש את רדיפות היהודים. ניכר בציוריו הרשם הגרמני, אבל הוא ניכר רק בתור משפיע, ואפפענהיים ההרומם מתוך ההשפעה הזאת וימצא את עצמו. אין הוא עז, למשל, כלייבל האשכנזי המצייר את האשכנזים. הוא ענו מעט, צנוע, יהודי! עמוק עמוק בו, כל כך עמוק עד שאין העין שולטת בזה, צפון היהודי מן הגטו המוצא את כל נחת רוחו בביתו ובחגיו.

כמוס וגנוז היופי העברי ואך לפעמים הוא מתפרץ בכח גדול ועושה

הטבע. כבר העירותי באחד הפרקים הקודמים: מלאכת המחשבת העברית היא מוגבלת מאד, כי בהגיעה אל הנשגב, אנוסה היא לשוב אחור באין אונים לתת לו תאר. אז — וזה הכלל, והוא דבר קבוע בכל הצעצועים היהודים — ירד ענן והקיף את מקום הנשגב. צעצועים סדורים כתלתלים נאחזים ועולים לעגול אחד — זה לפי טעם היהודים; מכודנים ומחודדים זה גבוה מזה וזה חד מזה — איננו לפי רוח היהודים. פה מציץ מן החרכים רוח האבירים אשר בנו להם טירות בראש הפסגה. היהודי — כותב חכם אחד [1]) — הוא כהנפש האסורה בכושרות אשר תרחף למרחב יה, למעון עוז. אי אפשר לתאר לא את הנפש ולא את מרחב יה. אפשר אך לממשלי משלים: היה גבור כארי, רץ כצבי וכו׳. ואם כן יבואו נא הארי והצבי והציגו את הרעיון הזה ע״י צורותיהם; או — פרחים אחדים, פירות אחדים, או עמודים, כציור המשען, היסוד. כאמור היו הפרחים בתחלה מן הטבע שסבב את היהודים. אח״כ נכנסו אל הספרות בתור ציורי משל ושיר ומליצה (שושנת העמקים, חבצלת השרון) וכן גם הפירות.

יתר מהכללים האלה וגדול שבמומחים הוא הטעם אשר לא יבואר ולא יתפש, והוא לומד סתום מן המפורש. היהודי בגלות השתמר — דברינו יסובו על המון היהודים — בציוריו הטבעים שהוחקו בתורה. לרגלי חוסר השטח והמרחב נעשה הכל מצומצם ועמוק מאד. הסגנונים שהיו קרובים אל התכונה הזאת, אף כי הורתם ולידתם היו בעם אחר, בשביל כן נתקבלו. צעצועי הערביים (אראבעסקען) והסגנון המאורי, שהם כמו חלום חזיון כהה ונעלם, היו מתאימים במקצתם אל טעם היהודים ויקובלו. אך מדי החלו לקבל ויקבלו גם מימין ומשמאל. הרוח הכביר יכול לקבל ולעכל הרבה, אך החלש לא יוכל, וכן באו התערובות. אמנם ליליען איננו מתאר לנו את התמונות ואת הצעצועים אשר מצא, כי אם את אשר רחש לבו לפי הטעם העברי, וגם ברחשי לבו אלה הננו מוצאים פה ושם דבר אשר למראהו נאמר: הנה זה חקוי, הנה זאת זמורת זר ואלה סורי הגפן נכריה, זה לא־יהודי כל עקרו, וזה מיוחד. ואם כן אין עוד גאונות שלמה בכל המין הזה הבוקע ועולה אך עתה מתוך חשרת עבים.

אין זאת שמש בהדרה, כי אם הילל בן שחר, ולכן הוא משעשע את רוחנו.

כְּמוֹ בֵין אֵלֵי יַעַר יִשְׁרֹק הָרוּחַ
וּבְהַדְרַת קֹדֶשׁ הֵם יִקְּדוּ יִשְׁתָּחוּ.

[1]) פיליפזאהן ריכטונגען ד. יודישען קונסט.

בגאון עזו. הראיתם את המראות: פני גאוני ישראל וגדוליו? רוחות עתיקי ימים מרחפים, והכל חי ורענן. ועוד הפעם אני בוחן וצופה ומבקש לחזות כל סתום, לראות את אשר מפנים לתמונה. האמנם נצנצה פה גאונות חדשה ואדירה? אין אני רואה סמן מובהק ורשם מכריע להליט עפ"י הדוגמאות האלה, כי ליליען הוא גאון בחכמת הציור. הסופרים המתעוררים הפריזו על המדה. הנשגב, הנפלא באמת איננו קונה את הלבבות, אך ל כ ד י ל כ ד ם. כל בעל רגש מדי ראה בפעם הראשונה מפעל אדיר, חש את הרשם, שהוא מעין מהלומה, מעין הכאה גורמת ענג משונה ויסורים משונים. הגאונות כופה הר כגיגית; אם תקבלוה מוטב, ואם לאו — פה תהא קבורתכם. יכול אדם להמלט על נפשו, אם ימצא מועד, אך לעמוד ולהיות קר ככפור — לא יוכל. המאָן־בלאַן, הים הגדול, ישעיהו, עזרא, הלל, סוקראטס, דאנטו, רפאל — זו היא גאונות בטבע, או ברוח־האדם, זה הוד. נזר, להב, ליליען הוא צייר מלא חן, מלא רוח מ ד ה ו ק צ ב, „יש לו מטמוניות", יש לו רעיונות והמצאות, יש לו זבול־תפארת בקרב נפשו, אבל – לפי פעליו אלה עודנו רחוק מהיות ג ד ו ל ומה גם מהיות ג א ו ן. אולי גדול יהיה; הן אך החל, וכבר היה לנס. אחרים יאמרו: לא! הגאונות תבוא פעם אחת, תפרוץ „באֵימי סער ובעיתי נֶפֶץ", תעלה „כארי מסבכו". אך אל נהי מגידי עתידות. אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות.

ואולי ה מ י ן המיוחד, המין העברי, אשר העלה ליליען כאוב מארץ, הוא המאור שבו? ואולי המין הזה הוא גאוני? לא! גם המין הזה עודנו מלא ערב־רב! הננו מתבוננים בתמונות. אין לעמוד על הטעם והנמוק, די בראיה, בסקירה אחת. יש דברים יהודים, ויש עש־ים כמתכנת הדברים היהודים. לא רק בתמונות, שהן מעטות מאד (תמונות אדם ובהמה), כי גם בצעצועים, בהדורים ורכסים אשר יְסֻבּוּ ישתרגו, כל עם צר את הצורות האלה עפ"י חזיונות הטבע אשר ראה מסביב, על פי חנוכו ומנהגיו. זה הוא המקור הראשון. אחרי כן יהיו הציורים למסורה שתקודש ברוב ימים. המסורה תתחבר עם הדת, תקלט בתוך הספרות, והדת והספרות פועלות את פעולתן ומקדישות את המסורת וסוגרות את הגבול בפני כל תאר אחר. כן, למשל, זכו ה ע נ ב י ם למקום קבוע בצעצועים היהודים, אף כי לא גדלו ברוב ארצות הגלות. זו היא רק דוגמא אחת. תבנית כוס ומעשה פרח שושן, חקוים רבים לאין קץ מן תבנית ה מ נ ו ר ה, ושאר כלי הקדש, היו גם הם לנמוקים, למוטיבים, קבועים. עוד דברים רבים גם הם יסודתם בהשקפות האומה על הענינים שלמעלה מן

ינון לעד, היה תלמידו של מאטייקא, גאון ציירי הארץ. וכאשר החל גאָטליב לתאר את קדמוניות קורות הארץ הזאת, כנוח עליו הרוח לעשות כמעשי מאטייקא היה מאטייקא שרוי בכעס ונהסתרת פנים, ויאמר לו: „בני, בני, לא לך העבודה הזאת, כי אתה לא תוכל לגעות בבכיה בהשתטחך על קברי המלכים הקדמונים האלה". מזכירו של מאטייקא, גאָרזקאָווסקי, עשה את השיחה הזאת לדינה של גיהנם, ויקדם נעשה לנשמע וילעיב עפי"ז בתלמידים מן היהודים [2], אבל, אחרי כל אלה אין הדבר ברור בעינינו כי מאטייקא בקש להשמיד ולהכרית את מלאכת המחשבת ואת הכשרון אשר ליהודים, או את רגשי רצונם לארץ מגוריהם. הוא ראה כי גאָטליב הנהו כלי מחזיק ברכה, וטוב טעמו לתאר את היהודים ופי שנים ברוחו למשוך חוט של חן על מה שהיה לעצם מעצמיו — וכן הוא. יאמרו מה שיאמרו: גאָטליב יבין ויחוש יותר את הבדוי (בֶדוּיִנִי) מאשר את הֶלֶך או את הסרמַטי הסלאַווי, אע"פ שלא ראה מעודו לא את זה ולא את זה, ואע"פ שהוא חפץ לאהוב את האחרון יותר. רעיון החרש והחשב נובע ממקור יותר עמוק, משנובע החפץ היוצא מתוך החנוך. פתחו של אולם וסדקית של מחט. אֵלה עבותה בת אלפי שנים וקיקיון של יונה.

הקוראים הקלים, או הנרגנים האורבים לכל חצי־דבר, אשר יוכלו לסרסו ולזייפו, עתידים להעלות במזלגם פתגם אחר, שורה אחת, לאמר: הנה תהום רבה בין היהודים ובין העמים. אך אין לך דבר זר ומעוות יותר מזה. יזייפ' בעלי תחבלות ונאצות ונכלים ומרמה כמה שיזייפו, יוליכו שולל רבבות קוראים שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם, משנה לא תזוז ממקומה, כי הלאומיים העברים משתוקקים לעשות „כמתוקנים שבהם", ולסגל לעמנו כל ענין חצוב ממקור טהור, מן ההשכלה, ולהעמידו במצב ישר ואמתי ביחס אל העמים. יש בנו חכם ורב חילו לאורייתא הכללית, למדעים, למלאכת מחשבת המדינית — ילך ויעבוד. אבל הפזור המוחלט שאנו מפוזרים, ויצר החקוי השליט בנו להדחק ולהכנס רק בתחומים אחרים, הוא הנסבה כי תחומנו שלנו יוצג ריק ועולמנו חשך בעדנו. ולא זו אף זו: שכרנו בהשכלה הכללית עולה בהפסד הדברים שהיינו יכולים לעשות בהשכלתנו הפרטית, אשר גם היא חלק מן הכללית. כשאני רואה את פעלי גאָטליב היהודי — כותב וויטקעוויטש — עולה רעיון על לבי, כי זהו עולם שלנו, ואנו רואים אפס קצהו, כמו בעד הצעיף.

---

[2]) בדבר הזה הרבו מה"ע השבועיים בשפת המדינה לכתוב בראשית שנות השמנים.

לא אנו לבדנו, אך כל המינים וכל הסגנונים. הם ואולי הם יתר ממנו התעוררו לקראת התחיה היהודית הזאת וישתוממו לראות כי מחביון הקרפיף האפל פרצו זיקי יופי מיוחד. אין קול ענות וקול לחם לעמת הפרוד הלאומי הזה. הכל מודים: לזה יש משפט וצדקה לחיות ולהתעודד, כי יפה הוא, ויפיו מיוחד. זו היא יתד תקועה במקום נאמן. אבירי הרוח אשר בנו יעשו חיל יאת עצומים יחלקו של ל. הכשרון העברי מדי יתגלה בתמונתו העברית יתן חתיתו בארץ אשר תתקומם לו ונצח את אויבי האומה העברית. „חכמתנו ובינתנו לעיני העמים". ספרות עברית, מלאכת מחשבת עברית, מקבצת כל קוי האור מעמים אחרים, כל הדר, כל נועם, כל שֶׁפֶר, וקובעת ברכה לעצמה ומאירה נתיב נכון ומיוחד לה, ככל דבר שהוא גאוני ומקורי. הלא אל התחיה הזאת אנו נושאים את נפשנו. אין אנו מפליגים לכל דבר. הרבה יתר מאחרים הננו רואים את „עמידתנו דלים וריקים", את המהומה והערבוביא שבתנועה הלאומית, את התלמידים שלא שמשו כל צרכם, את „דתן ואבירם", את השטן המרקד, את מעוט בעלי הכשרון והטעם והמוסר. אבל עם גאלילעי נאמר: ובכל זאת הלא תנוע! ובכל זאת הלא גם המעט הזה לא היה לנו. הלא ישנם סופרים אם מעטים ואם רבים, הלא החלה מעין־ספרות להתרקם, וראה זה חדש הוא, גם מעין מלאכת מחשבת עברית. נגן נא על הנטיעות הרכות האלה, אולי יקום חלד חדש לעמנו.

ט.

רכושנו שלל גוים — דבר זה בא מכבר לרגל חוסר השלום וההתחברות וההתאחדות בינינו. „שמוני נוטרה את הכרמים וכרמי שלי לא נטרתי". אלכסנדר לסר היה „כמעט" לאבי הצַיָרוּת הקורותית בארצנו. הכונה היתה רצויה מאד, אך המעשה לא היה רצוי. איזהו חכם המכיר את מקומו. אין זאת לא מן המדה ולא מן היכלת לאיש יהודי להרכיב על כתפו עולם גדול כזה. סוף סוף אין זה עולמו שלו, ויחוסו אליו עוד איננו מוסד מוסד. כל היקר והגדולה לפי רגע אינם מוכיחים כלום. יבוא יום וקמו המבקרים ואמרו: מה בן האשה הישראלית הזה עושה בינינו?[1]. העילוי גאָטטליב, אשר שמו

---

[1]) המבקר והצייר וויטקעוויטש שולל מאת לסר לא רק את כשרונו, כי גם מלגלג עליו ועל התחסדותו הלאומית. וויטקעוויטש איננו אנטישמיי, וכמהו כתבו רבים.

התכוננות (אורגאניזאציא) בעניני הצבור, החנוך והחסד. בכל מקום ומקום לבדו, בכל פעולה ופעולה לבדה יש חבלי לידה, צער ויסורין של התחלה, תביעות יתרות, תקוה נפרזה או יאוש נפרז. מעקשים ולא סדרים, אֻרות אוגיאַש שצריכה להרקולס, או „שלש מאות שועלים" שצריכים לשמשון שילכדם וקשרם זנב אל זנב לבל יפריעו. אבל חזות־הכל מכרעת את כף התקוה ולא את כף היאוש, ועוד הפעם: אם אין היא מכרעת, אנחנו נכריע, אנחנו המצווים ועומדים לשקוד על העבודה הזאת ולנהל את התנועה הלאומית בארח מישור אל מטרת הטוב והמועיל.

מדוע אינם מרבים לתאר תמונות כאלה ? — התשובה אחת שהיא שתים : בעד בני עמם עוד לא נתבכר רגש הצרך, ומחוץ הם חפצים להראות כלא־יהודים. אנו אומרים לכם: אין זאת שאלת הלאומית או שאלת ההתבוללות, אך שאלה עיקרית ועמוקה יתר. הכשרון העברי והחריצות העברית הולכים ומתדלדלים ע"י ההתרחקות מן המקור, השכינה מסתלקת! השכינה, הגאונות אינה שורה אלא על מי שהוא מקורי, טבעי, על מי ששואב משרשיו ועולה וצומח חפשי באין מעצור לפי טבעו. כל מקום שיש ניצוצות אמתים: גאָטליב, אנטאָ־קאָלסקי, אפפענהיים, ליליען אך מן המקור הם באים. אלה שאינם נובעים מן המקור הראשון, הם מעשים ולא יצירות. נודע למשגב הצייר ההולאנדי איזראעלס, הוא עשה תמונות למאות, בכולן נכנע ונשתעבד לאיזה סגנון ולא השיג את השלימות, ואך בשתי תמונות מחיי היהודים עשה לו שם עולם. ואם כן אין אף רכושנו שלל גוים — אנו מפסידים והם מפסידים ע"י שתכלינה הנשמות שבאוצרנו, ע"י התהפכנו מאוריגינאל (עצם, גוף הדבר) לקאפיע (העתקה).

ומה התנועה הלאומית יכולת להועיל פה בתקנתה? לא דבר, והכל. — עפ"י הפשט הפשוט לא תעשה דבר. מה היא יכולה לעשות? ליסד אמנות עברית, להטות את לב בעלי ההון בקרבנו לפאר את בתיהם בתמונות עבריות, לעורר את הציירים ואת המנצחים בנגינות ואת העוסקים בכל ענפי המלאכות היפות בקרבנו להשתתף ולהזדווג בעבודתם לרוח ישראל, לבאר לבוערים בעם מה ספרות בבחינת היופי, ומה הוא היופי לחיי עם ומה מלאכת מחשבת לאומית ומה תרבות שלמה וחתומה בחותם הלאום, לבל יוסיפו לשאול למאי נפקא מינה ומה מתן שכרנו בצדנו — גם זו לא מילתא זוטרתא. התנועה הלאומית איננה בענין הזה בבחינת עושה כי אם מעשה, וכנודע, גדול המעשה יתר מן העושה. התנועה הלאומית החלה למצוא גבורי כח עושי דברה בכל המקצעות. התנועה הלאומית איננה דבר של ממש (וע"כ לא ירגישוה המנושמים), אך היא עריגת הנפש, רוממות הרעיון למטרת האחדות והשלימות העברית. היא ההפך מחולשת הכחות ואפיסתם, ההפך מן ההתבוששות, ההתעלמות ותנועת המנוסה לחוץ. היא איננה מעשה אחד במקום אחד, אך הוא כהגשם היורד על פני שדות רבים ושונים מאד והשקם וה‍ִרוֹם; פה יענה את הדגן ושם את החטה; פה תתפתח מעט ספרות עתית, ספרות חנוכית עברית, שם תקבל השפה המדוברת צורה חשובה, ומשם והלאה מדברים, כותבים ברוח ישראל בשפות המדינה; פה מלאכת מחשבת עברית, שם

לתת את כל כחו לעמו, אבל, לעתיד לבוא, רצוני: במעמד טבעי, יתנו האנטוקולסקים את כחם לעמם, גם הדבר הזה — אנטוקולסקי לא יפתרהו, כי הוא כבר חלף, ואולי יפתרוהו החרשים החיים אתנו היום.

והנני שב אל שאלתי הראשונה: היודעים אתם את גליצנשטיין?

האספר את תולדותיו? Es ist eine alte Geschichte: הורים עניים וישרים וחרדים מאד. חדר — בית המדרש — ישיבה — אכילת „ימים" — רדיפות — התגלות הכשרון הראשון בציור, בסתות — עוני וצער — אחרי כן הצלה פורתא מאת המשכילים המקרבים את בעלי הכשרון — ולקץ: שלשלת ארוכה של למודים, למודים ולמודים, שקידה בבה"ס בחו"ל — האם לא היו כל הדברים האלה עליכם למשא ואתם שומעים אותם יום יום?

כן! יום יום אתם שומעים את התחלת הפרשה, אך לא יום יום את סופה. כי יֵצאו הנערים האמללים מחוריהם ופקחו עינים והרימו ראש אל השמש. כי יְענו, כי יברחו, כי יתגלגלו תחת שואה, כי יחשבו בלבם שהם עתידים לנחול עולמות — אלה הם מעשים בכל יום. אבל אחד מרבבה מגיע אל המקום ששם עמד אנטוקולסקי וששם עתיד גליצנשטיין לעמוד.

ובאמרי: אל המקום ששם עמד אנטוקולסקי אין רצוני לאמר, כי הוא עתיד להצליח ולהיות נִשָׂא על כפים ולהיות מכובד בקרב עם גדול ועשיר כהעם הרוסי, כמשפט אנטוקולסקי. להצלחתו של אנטוקולסקי, מלבד שיא רוחו האדיר והנערץ, הועילו גם סבות מן החוץ. לא היה לרוסים חוצב כביר ובורא תקופה כמהו, והוא כבש לו את המקום הפנוי הזה. ואמנם לא אדע הימצא גליצנשטיין העובד עתה תנאים כאלה וסבות כאלה מן החוץ. אבל הכשרון שיש בו, והפעלים אשר פעל עד היום, הם הולכים לפניו להובילו אל מקום גבוה מאד בדביר התהלה של אמני היופי בבני עמנו.

גליצענשטיין הוא כבן חמש ושלשים. טפוס עברי מובהק, עינים בוערות כגחלי אש, עמוקות ולפעמים כמו תועות הנה והנה, שערות שחורות כעורב, מצח יפה וחולם, ומסביב לשפתים מרחף צחוק חן. הליכותיו ותנועותיו מקבילות אל טבעו ואל חנוכו. ברגע אחד נקל להכיר, כי אין זה איש מדקדק בדברים חיצונים, אך מעמיק בדברים שהוא עוסק בהם. כן גם עפ"י שיחה קצרה נקל להכיר, כי אין זה סוחר, עושה את מלאכת המחשב קרדום לחפור בו, אך הוא אוהב אותה.

מטוּרֶק (פלך קאליש) לרומי, ומן החדר והישיבה עד פרס־רומי (היא

אצל גליצענשטיין.

א.

להבדיל בין החיים והמתים — הנני חושב את גליצענשטיין כאיש עתיד לרשת את מקום אנטוקולסקי בפַּנְתֵּיאון של חרשים־חוצבים מבני עמנו, ולא יכולתי אפוא לאצול מאת נפשי את הענג ואת התורה לראותו, לבקרו על הָאָבְנָיִם ולהתבונן אל פעליו.

ואתם, הקוראים, אולי רובכם גם את שמעו לא שמעתם, ורק מעטים מכם שמעו, כי בקראקא ובווארשא מעריצים המבינים את שם החוצב גליצנשטיין לפי פעליו המעטים שהוצגו לראי. אמנם גם זה לא דבר ריק הוא. בקראקא ובווארשא, כשמעריצים איש ששמו גליצנשטיין, לא בזכות אבות, לא בחסד וצדקה תליא מילתא, כי אם בכשרון תליא מילתא.

ואולם הלא כולכם שמעתם, כי היה אנטוקולסקי אדם גדול, וגם את הכבוד הרב ואת ההוד ראיתם, ואת הצעקה הגדולה והמרה שמעתם שנשמעה בכל שערי רוסיא על מות איש המופת, פאר החרשים, גאון העושים במלאכת מחשבת, וזה מקרוב הלא לקחה אזנכם גם את מוסר הַלֶּקַח בינינו, מדוע לא נתן אנטוקולסקי את כל כחו לעמו.

ואת חטאי ואת ספקותי אני מזכיר: יש אשר לבי נוקפי, אם לא הכבוד הגדול שעשו רוב אחינו לאנטוקולסקי הוא בגלל אשר קראו לו פרופיסור ובגלל אשר עמד במקום גדולים, וגויתו הובאה מפאריז, ותובל לפטרבורג.

האמנם יודעים כל ההמון שיצאו לקראת עצמות המת עת הובלו, כי זה היה כהן בממלכת היופי, כי ה„פרופיסור" ו„פאריז" אינם בלתי אם כנוים ריקים, וה„עושר" מוטל בספק, והגדולה וההוד היו אך במקרה? האמנם נתנו כל בני ההמון ההוא כבוד ויקרא דשכבי לאמן גדול, או רק לאיש מוכתר בנמוסים? האמנם אלה הם תנאים קודמים לכבודו של אמן בעיני ההמון, כי ימות, והובל בהוד ובהדר, בפומבי ובפרסום מפאריז לפטרבורג?

וגם הדבר אשר נשמע, כי בגלל המעמד הנכחי לא יכול אנטוקולסקי

שהוא לבן או שחור, ואין לך דבר יתר מגחך, מפלוסופית הלבן המשתדל להוכיח עפ"י סברות שהוא שחור. כשמעך דברים כאלה, אין רצון מתעורר בך להתוכח עמו, אך אתה שומע ומצחק צחוק קל. הצחוק הזה, כשיתורגם למלים, פירושו הוא: חברי הטוב, מה יועילו כל מופתיך, והם לא מעלים ולא מורידים? הוי, כמה פעמים נזדמן לכם לפגוש עברי מארץ העברים, תמצית הטפוס, צורת הפרצוף עם החוטם, תמצית הטפוס לא רק בחיצונות, כי גם בפנימיות, בהברה, בנגון, בדרכי הדבור, בנטית הטעם (אם אזנך בחונה וחוש המבקר אשר בך חד כל צרכו), והוא עומד ומוחה באזנך כנגד קיום אומה מיוחדת, כנגד הפרוד העברי. אז חֶצְיֵךְ נדהם, חציך מצחק, ואז הנך אך עומד ומסתכל אל פני המוחה הזה.

אך גליצענשטיין איננו לא מן הכופרים הכל ולא מן המודים במקצת. הוא אמן יהודי לכל משפטיו וחקותיו, אך הוא רחוק מן המרכז, נתון כלו לעבודתו, ולא ידע דבר כמעט מכל תנועת התחיה. ואולי טוב שלא יָדַע. אין אני אוהב את האומנים הנואמים והחוקרים. האמן נואם וחוקר כמנו, אבל הוא צריך להביע את נאומו ואת חקירתו בפעליו. דברי איש כזה אינם חשובים בעיני תמיד; אלה הם דברים במקרה; יש שהוא במקרה מלומד גדול, ויש שאיננו מלומד. לא בתנאים האלה תלויה האמנות. כשאני חפץ לשמוע את דברי האמן האמתים, את הדברים שהוא מדבר לפי תמו ומתוך טבעו — אני מתבונן אל פעליו.

ועל כן כשאמר לי גליצענשטיין, קלסתר-התמצית של הגזע העברי, שהוא איננו משתתף בתנועה זו, וגם כשהוסיף לאמר לי בתחלה, כי לא יבין, איך יש לגזור על האמן העברי שיצייר רק דברים עברים — הוא האמין, כי יש גזרה כזאת — וכשהודיע לי את הדברים הידועים, שאין היהודים העניים מבינים מה אמנות, ושאין היהודים העשירים חפצים לקנות מיד אמן יהודי, כנהוג, ושהאמן נשאר לרגלי המעמד הזה קרח מכאן וקרח מכאן — שמעתי ולא שמעתי את הדברים האלה, עניתי ולא עניתי. הרבה חסרון ידיעה עושה. מודיעים למשל איש מפי איש, סופר טועה מפי סופר טועה, כי גוזרים על האמן העברי שיצייר רק דברים עברים, והוא בונה על בדותא זו כרך גדול של החלטות קבועות; הרבה צער עושה, הרבה שאלות פרנסה עושות — כל אלה הם דברים שבמקרה, ולא דברים שבגגו ושבטבע האמן. בררתי מעט לגליצענשטיין את הדברים כהויתם, ובעיקר אמרתי בלבי: לא מה שהוא אומר — מכריע, כי אם מה שהוא עושה. אלך לראות את מלאכתו על האבנים.

הפרס הנתון מקופת בעער לחוצבים מצוינים) ארוכה הדרך מאד, ולמען עבור בה בשלום ולמען הגיע אל המטרה צריך אדם להיות יתר מבעל כח, יתר מבעל כשרון — הוא צריך להיות ענק עשוי לבלי חת. ואחרי שיגיע אל המטרה, אז, ורק אז, אם בעל נפש הוא כגליצענשטיין, יחוש, כי עוד המטרה ממנו והלאה, כי עוד הכל בו רועש ושוטף, ועוד אין ידו רב לו להביע את אשר הוא חפץ להביע, ועוד המכשולים הטֶחניים מְעכבים. ועוד הקליפות מעכבות, ועוד לא באה הגאולה לרעיונות הכבושים, להגיונות הרצוצים והחפצים לצאת; ואם יהודי הוא כגליצענשטיין, אז יחוש, כי עליו להיות אמן יהודי, ולוא יחצוב את אשר יחצוב, מתוך גזעו לא יצא ואת דמו, והדם הוא הנפש והגזע, לא יחליף, ויש שהוא רואה, כי סביבה זו שמקפת אותו איננה יורדת לסוף דעתו, והוא איננו יורד לסוף דעתה, ויש שהוא מתגעגע אל סביבה אחרת, והגעגועים פורשים עליו מעטה יגון, והיגון הזה נלוה על היגון אשר בגזעו אל עצבות הגלות והשכינה השרויה בצער, ובלי אשר ידע זאת הוא מטיל את עצמו כעופרת על תמונותיו ומציע וילון דק גם על הצורות שהוא, היוצר, רצה לתת להן פנים של חדוה, ולא יכול, יען כי לא זה עולמו.

וכל אותות הקלסתר הרוחני הזה, כל אותות פליט הגֶטהא, כל תָוֵי בן החדר והישיבה, כל שרטוטי הטפוס הנודע והמצוין בינינו נכרים בגליצענשטיין במדה נאה ומרווחת. והם אינם מורידים כ, אם מעלים את ערכו. כי במלאכת-מחשבת יש מעלה רק לדבר שיש בו עצמיות מיוחדת, רק לאלה שיש להם, כמו שאומר הפולאני, obrębność, כי כל מה שאין בו הבדל ופרוד הוא רק Passe-partout. הוא רק פוטוגרפיא, מטבע עובר לסוחר, העתקה אחת מאלף העתקות, הוא רק רומיל, כמו שאומרים בזארגון של מו"ס. ציירו בנפשכם ס' אחד מתוך הרומיל שנמכר כמעט בליטרא, ונדפס הכל בצורה אחת, מתוך סטיריאוטיפ אחד שכבר נמחקה צורתו, והציגוהו לעמת ס"ת שכתב סופר אמן, שנתן את נפשו בכתיבה זו, בכונה ובחיבה. האמן העברי שיתבולל באחרים, יהיה בצד היותר טוב, אחד אחוז מאלף, אך כשיהיה מה שהוא בטבעו, ואת טבעו זה יביע באמנותו, אז תהיה לו יֵשות. זה היה גדלו של גוטליב, וזה הוא גדלו של כל אמן אמתי מבני עמנו. אין לגזור גזרות מראש על האמן שיצייר, שיחצוב דברים אלה או אלה, אך יש לדרוש ממנו שילך אחרי טבעו, ושלא יקשר לרסן מתעה של חקוי, ואז — ברוב פעלי האמנים יתגלה הדבר המיוחד שבאומה.

ומבדח הדבר, שיש מפרפרים בידיהם וברגליהם כנגד דבר שאינם צריכים להסכים עליו, מפני שאין הדבר צריך להסכמתם. כלום צריך אדם להסכים

העשירים שקונים את פעלי האמנים לשוות על יזיהם הוד על טרקליניהם. אוי ואבוי לאמן נושא את עיניו אל ההרים האלה! העשיר מזמין אצל האמן איזה מפעל, ונושא ונותן עמו בדבר המחיר, ולפעמים הוא מעכב את התשלומין וכופה על האמן הר כגיגית להסכים על המחיר שהציע לפניו; או כבר יש לו די ממעשי אמן אחד, והוא מבקש אמן אחר, למען תהיה קבוצתו מפיקה מזן אל זן; או כשהוא מזמין אצל האמן את צורתו, ואין הצורה יוצאת נאה, מפני שהיא איננה, בטבע, כל כך נאה, הוא זועם ומתנקם באמן. בכלל קשה אפוטרופסותם של העשירים גם כשהם נותנים; עלולה היא להעביר את האמן על דעתו וליטול ממנו את חירות היצירה, שהיא תנאי הכרחי לאמנות, ואם קשה מעמדו של אמן שמוצא לו גואלים, עוד קשה ממנו מעמד האמן הנעזב. אם הוא איש שאין מחסורים לו, איש שאין לו אשה ובנים ומקום קבוע, אז יש אשר הוא חי חיי צוענים — וטוב לו, אך אם ריחיים בצארו, ורוחו פורש כנפיו אל על, והעופרת — הפרנסה המרה — מושכת למטה, הוי מה נוראה האבלות הזאת ומה גדולים הסכסוכים בין הרצון והיכלת! ואם האמן יוצא כמנצח מן המלחמה הזאת, אז אך אז הוא ראוי לשם אמן.

גליצענשטיין הוא נחבא אל הכלים ברומי. היהודים שבעיר זו כמעט אינם יודעים אותו, והנוצרים האיטאלקים אינם חסרים אמנים, אף כי דומה אני, בעניות דעתי, כי גם בין החוצבים האיטאלקים החדשים לא רבים הם כמוהו ואולי גם אין כמהו. אבל הוא איננו בודד ברומי. עיניו נשואות אל רום הגאוניות, רוחו שקוע בעולמו של מיכל אנג׳לא ושל בליני. גליצענשטיין איננו איש הרודף אחר הכבוד, ורק לפעמים הכבוד רודף אחריו. אם יש איזו תערוכה בעולם, הוא נוחל כבוד; אם יש איזה מבין אמתי, יודע הוא להעריך את ערך האמן הזה.

אחד המבינים האלה הוא הגראף הרוסי סט׳. כאשר ראה את ראשית מלאכת גליצענשטיין על האבנים בהחלו לחצוב פסל אחד מן הפסילים שרעיונותיהם לקוחים מן הדת הנוצרית העיר את אזן האמן, כי לא טוב הוא עושה בשמשו בדבר שבקדושה שכבר שמשו בו אלפי אנשים אחרים. אתה אינך יכול ואינך מחויב להרגיש את זה. עשה נא את הפסל לתבנית רגש האִמָהות (Maternita) בכלל. האמן לא היה צריך לעצתו. הוא הרגיש בעצמו, כי טוב לו לתת צורה לאִמָהות בכלל, ורק בהיסח הדעת נמשך אחרי הנוסח השגור. אז יצא פעלו — אשר כמהו אך מעטים ראיתי בין הפעלים החדשים אשר חצבו יוצרים. בחיק האֵם ילד משעשע; האם מעירה על הילד ומחזקת אותו בחיקה, ופניה כה

זה כשבע שנים קבע גליצענשטיין את ישיבתו ברומי. הוא בא שמה אחרי אשר זכה בעד כשרונו ופעליו, שהציג לעיני המבינים, את הפרס הקצוב מקופת מיכאל בעער בעד החוצבים, למען יוכלו לנסוע לרומי לקנות שכלול ושלימות. מעת בואו ועד עתה עשה פעלים כבירים וגדולי הערך, שהקנוהו אותות יקר, ויזכוהו להוציא טבעו בעולם היופי. בתערוכה הפאריזית האחרונה כבר משכו פלאי פעליו בת עיני. חזיתי בו לא רק איש מהיר במלאכתו, כי גם בעל מחשבות עמוקות. גליצענשטיין הוא, שלא במתכוון, בעל כונות וסודות וסמלים, סימבאָליסט בלע"ז, בכל פעליו, ועשית סמלים שלא בכונה היא גדולה וחשובה מעשית סמלים בכונה. הוא חצב, למשל, את פסל הגעגועים. עלמה צעירה עומדת על המבוע וכַבָה לפניה. אך על פניה שפוכה רוח יגון ונראה, שהיא נושאת את הגיונה ואת רגשותיה למרחוק והיא משתוקקת ומתגעגעת לדבר־מה אשר עבר, לאיזו ארץ אשר עזבה, או לאיזה דבר עתיד לבוא. העלמה הזאת איננה טפוס של אומה זו או אחרת, והיא נעדרת כל צבע וצביון מקומי. יכולה היא להיות יהודית או איטלקית, והארץ שאליה היא נושאת את נפשה, והזכרונות הנעימים אשר עליהם היא מתגעגעת יכולים להיות זכרונות עם זה או זולתו. זה הוא רגש אנושי כללי, והיוצר נתן לרגש הזה צורה. כגון זה הוא גם דבר הצורה השטוחה והבולטת של גליצענשטיין: מחיי הַדַיָגִים. אין אני יודע בשעת כתבי אם צורה זו עודנה מוצגת לעין ראי בתערוכה הקבועה של חברת תומכי מלאכת מחשבת פולאנית שבווארשא. אני ראיתיה זה מספר ירחים שם, ועיני לא שָׂבעו מראות אותה. היא, עפ"י סקירה ראשונה, מראָה רק איזה רגע מחיי הדיגים. האב והאם יושבים על החוף; הבן פורש רשת לשוט על פני הים, או שב עם רשתו וצידו מן הים, ונכון להפליג בים שנית. זה הוא חזיון פשוט ומצוי — בלי התחכמות. אבל כשאתה מסתכל בתבנית זו, אתה מרגיש, כי יש בזה כונה כללית. הזקנה היא כבר בחוף, והנוער שוטף לצאת, או יוצא ובא ונלחם. גם זה הוא נמוק אנושי כללי ועמוק מאד.

החרש הזה דולה מתוך נפשו את ההגיונות ואת ההרגשות. ומה פלא, כי הוא מרגיש יתר את היגון, את הגעגועים, משהוא מרגיש את הששון ואת הענג? מן פסל צורת הגעגועים, ראיתי אך צורה שניה מוצקת קלל; הצורה הראשונה היא בקראקא, והאקאדימיא שבקראקא אומרת לקנות אותה, כאשר כבר קנתה כמה וכמה מפעלי היוצר הזה. בכלל, מצא כשרונו של גליצענשטיין הבנה והערכה כדבעי בקראקא. הסכמה זו היא גדולה מהסכמת היחידים

נוגים ועצבים, מצחה כה קמוט, ונראה, כי היא טבועה כולה בדאגה, צוללת בים מחשבות. הנגוד בין הילד המאושר המצחק ובין האם המְצֵרָה והדואגת הוא נפלא מאד, ובאשר כי גליצענשטיין הוא אמן עברי הרגיש יתר בצערה של אם מבשמחתו של ילד. בשמעי את דברי עצת הגראף סטר' ברכתיו שלא בפניו, ברכתיו כברך איש נבון ומרגיש, גבוה מעל העשירים שבינינו כגבוה השמים מעל הארץ. עשיר מבינינו — והיחידים היוצאים מן הכלל הם רק מאשרים את הכלל — היה אומר: הבה לי דבר שיהיה דומה כלו לדברים של אחרים, עשה לי מטעמים, עשה לי צחוק — ואולם האיש הנוצרי ההוא ידע את נפש העברי ויבקש ממנו רק את הצעיר ואת התוגה העמוקה; הוא לא נתן כבלים על נפש האמן, אך נתן לה לעוף בכל רוחב כנפיה למעלה.

ואין איפוא גליצענשטיין אמן עברי במובן הדל הזה, שהוא עושה צורות של עברים, אך שהוא אדם, שאין כל רגש אדם זר לו, אבל בהרגשתו האנושית נכר הטעם העברי, הצער העברי, פנימיות הרגש העברי.

ולא לחנם למד גליצענשטיין את יפיפותו של יפת. יודע הוא לסתת נ אַ ר צ י ז יפה, יען כי זו היא תמונה נוחה (אידיללא). הסמל של הנער המסתכל במים ונהפך לפרח יצא כה יפה, כה נשגב בפשטותו, עד כי ראוי הוא להיות לעדי לכל בית משכית. כן הנני מוצא בגליצענשטיין את הכשרון המעלה ליגון וליצורי מנוחה, ולגבורה רק במקום שהגבורה היא מתענה ומפרפרת, מתעותת ומתאמצת. הוא לא יציג, ומסופקני אם יוכל להציג גבורה אגרופית שאננה. ה ס פִ י נ ק ס שלו, אחד ממבחר פעליו, הוא התגשמות מלחמת החיים ועינויי ההויה בכל אימת עומקם; גם אָרפִיאוש שלו (ב„אלמאנאך" של היוד' פֶערל' שקבלתי עתה נמצאת ההעתקה, אך חֲבָל שהיא כה קטנה) הוא טבוע במחשבות וביגון. ובכל אלה אין גליצענשטיין מן הלקוים. מרגלא בפיו: לא די להרגיש, כי גם צריך האמן לדעת, צריך שידע איך לסתת צורה, צריך שילמוד, שיטרח. ההרגשה בלי הכנה ודעת קודמת לה, כזו שאנו רואים בין הלקוים גם בספרות גם באמנות, יוצאת לתרבות רעה של שכרון ושגעון ועוות כל הצורות. אבל הוא שואף ומתענה; הוא מרגיש את חלושתו, מכיר בעצמו, שעוד עליו להשיג את השלימות, להביע את אשר בקרב לבו, ועוד ידו קצרה, והוא נלחם וחותר להגיע אל השלימות.

